ΒΙΒΛΙΟΝ

ΚΑΛΟΥΜΕΝΟΝ

ΚΡΙΤΗΣ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ,

ΔΙΗΡΗΜΕΝΟΝ ΕΙΣ ΤΟΜΟΥΣ ΔΥΟ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΡ. 845
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΙΔΕΡΙΔΟΥ

LIBER

QVI VOCATVR

IVDEX VERITATIS,

DISTINCTVS IN PARTES DVAS.

ΚΑΙ ΤΟΥΔΕ ΚΤΗΤΩΡ
ΞΕΝΟΦΩΝ Δ. ΣΙΔΕΡΙΔΗΣ
ΕΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΙ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ἐν ᾧ περιέχονται

ΤΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΗΜΩΝ ΑΓΙΑΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ,

ΔΟΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΥΣΤΗΡΙΑ,

ἅτινα συντεθέντα

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ

ΚΥΡΙΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ,

ΙΘΥΝΟΝΤΟΣ ΤΟΤΣ ΟΙΑΚΑΣ

ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ,

ΕΝ ΕΤΕΙ, ᾳ φ ο ϛ'.

ἐξάλθησαν πρὸς τὰς ἐν Τυβίγγῃ πόλει τῆς Γερμανίας ὄντας, τῆς Λαθέρε θρησκείας, Θεολόγους.

ΑΙ ΤΕ ΤΡΕΙΣ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΑΥΤΟΥΣ ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ.

Τύποις νῦν δὲ τὸ δεύτερον ἐκδοθέντα, σπεδῇ καὶ πόνῳ

ΤΟΥ ΕΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΙΣ

ΓΕΔΕΩΝ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ,

τῦ καὶ ἁγιοταφίτου.

Παρὰ Ἰωάννῃ Γόττλοπ Ἐμμανουὴλ Πρέϊτκοπφ·

ἐν Λίψιᾳ τῆς Σαξωνίας· 1758.

IER

TOMVS PRIMVS

QVA

ORTHODOXAE NOSTRAE SANCTAEQVE CHRISTI ECCLESIAE

ORIENTALIS

DOGMATA ET MYSTERIA

CONTINENTVR,

QVAE A SANCTISSIMO VIRO

IEREMIA,

QVI TVNC TEMPORIS CLAVOS PATRIARCHALIS

ET OECVMENICI THRONI GVBERNABAT,

COMPOSITA SVNT, ANNOQVE MDLXXVI.

AD LVTHERANOS

QVI TVBINGAE (GERMANIAE VRBS EST) ERANT,

MISSA.

TERNAE ITIDEM EIVSDEM AD ILLOS RESPONSIONES.

ALTERA NVNC VICE

DILIGENTIA ET LABORE

GEDEONIS CYPRII

HIEROMONACHI ET HIEROSOLYMITANI

EDITA.

LIPSIAE,

LITTERIS BREITKOPFIIS. 1758.

SANCTISSIMO, DOCTISSIMO,

SVMMEQVE

REVERENDO METROPOLITAE KIOVIAE

ET

OMNI PARVAE ROSSIAE DOMINO

DOMINO

TIMOTHEO SCHERPASKY.

Is eſt virtutis ſplendor, ut etiam remotiſſimas regiones luce ſua illuſtret, ea vero pietatis gloria, ut vel ab ignotis, quas in ſui admirationem rapit, quam maxime celebretur. Id me experientia optime edocuiſſe videtur. Cum

enim nuper divinas, quas in TE peregrinæ gentes admirantur, virtutes attenta, qua decet, mente contemplarer, accidit, ut in earum contemplatione totus defixus haererem. Divina clementia, quae mortalium ſaluti optime proſpicit, munus TIBI commiſit graviſſimum, quod TVAE eruditioni, admirabili ingenio, & religionis noſtræ, quo ferves, ſtudio prorſus eſt conſentaneum. Nam ea litterarum ſacrarum cognitione es inſtructus, ut nemo TE melius poſſit ſanctam Dei voluntatem, quæ in codice ſacro luculenter exſtat ſcripta, interpretari. Huc accedit ſingularis TVA pietas, qua vitam optimi Servatoris exprimere hominesque TVAE curæ & fidei traditos ad veram vitæ ſanctitatem excitare atque incendere ſtudes. Quæ quum ita ſint, non poſſunt non omnes, quotquot noſtræ religioni eruditionique ſolidiori favent, TVA maxima atque immortalia merita religioſa mente venerari. Tacebo humanitatem incredibilem, qua excellis, neminem deſerere, omnibus vero præſidium, ſpem atque ſalutem adferre. Silebo quoque, TE nulla re magis, quam eruditione delectari. Id tantum modo dicam, cur ego hunc tenuem libellum

TIBI offerre auſim. TVIS ſcilicet, quæ omnes laudes longe excedunt, virtutibus inflammatus, TVA benignitate fretus, TVO denique orthodoxæ fidei ſtudio, commoveor, ut TVAE tutelæ hocce opus ſacrum eſſe jubeam. Traduntur in libro, qui TE jam accedere audet, ſacro ſanctæ noſtræ religionis præcipua capita, quorum expoſitio acerrimo TVO judicio ſubjicitur. Quid vero videtur eſſe magis conſentaneum, quam ut liber ab antiſtite ſacro conſcriptus, Hierarchæ rurſus fidei tractatur? Accipe igitur, Summe reverende Archiepiſcope, ſerena fronte eum librum, qui religionis noſtræ veritatem tuetur atque amplificat. Ignoſce, quod ego fama ac nobilitate TVORVM meritorum compulſus, TVIS manibus religioſum opus conſecrem. Scio maximeque perſuaſum habeo, TE noſtræ fidei eſſe acerrimum vindicem, virtutis rigidum cuſtodem, laboris docti præſtantiſſimum adjutorem. Non igitur ſpero ſolum, verum etiam confido, TE meæ audaciæ certe veniam eſſe daturum. Ego vero Deum optimum maximum piis atque aſſiduis precibus dies noctesque implorabo, vt TE, religionis, litterarum & omnium bonorum præſidio natum factumque,

ὀρθόδοξος ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία καυχήσασθαι ἐν τοῖς τερπνοῖς καὶ γλυκυτάτοις ῥεύμασι, τοῖς θείοις δηλαδὴ τῶν Θεοπνεύστων Προφητῶν, Θεοφωτίστων Ἀποστόλων, Ἱερῶν διδασκάλων καὶ πάντων τῶν Ἁγίων Πατέρων, διδάγμασι. ἐξ ὧν πνευματικῶς ἀρδευομένη, ἀναβλαστάνει καὶ γεννᾷ, ὐ καρπὸς φθαρτὸς καὶ προσωρινὸς, ἀλλὰ θείας καὶ ἀϊδίους, τὴν πρὸς Θεὸν, δηλαδὴ εὐσέβειαν, καὶ τὰς λοιπὰς θεαρέστους ἀρετὰς, ἔχουσα μόνον τὸν Χριστὸν Νυμφίον, κεφαλὴν, καὶ θεμέλιον. διὸ ὅτε κατίσχυσαν ὅτε κατισχύσουσιν αὐτῆς εἰς τὸν αἰῶνα, βασιλέων ἀπειλαὶ, τυράννων κολάσεις, καὶ πάντων τῶν αἱρετικῶν τὰ σοφίσματα καὶ αἱ ἔνεδραι. ἃς ὁ Κύριος πύλας ᾅδου ὠνόμασεν. ὥσπερ γὰρ ἡ ἄμπελος, δεσμευομένη ἐγείρεται, καὶ κλαδευομένη αὐξάνει, ὕτω καὶ αὕτη, ταπεινωμένη ὑψοῦται, καὶ πάσχουσα στεφανοῦται· πολεμεῖται μὲν, ἀλλ' ὐ τροποῦται, ταράττεται, ἀλλ' ὐ καταποντίζεται, φλέγεται, ἀλλ' ὐ κατακαίεται. Καὶ ὅρα τὴν

fine comparatione orthodoxa noſtra eademque ſancta eccleſia de jucundiſſimis dulciſſimisque rivulis, id eſt de divinis prophetarum a Deo incitatorum, apoſtolorum, quos idem Spiritus illuminavit, doctorum itidem ſanctiſſimorum multorumque de ſanctis patribus, horum omnium inſtitutionibus poteſt gloriari. Quibus illa ſpiritualiter rigata floret et generat non putredini quidem obnoxios & ad tempus vigentes fructus, ſed divinos, ſed æternos. Pietatem ſcilicet adverſus Deum & ceteras, quae illi placere poſſint, virtutes, nam Chriſtum tantummodo ſponſum, caput, fundamentum habet. Igitur non regum eam minæ, non tyrannorum cruciatus, non hæreticorum fallaciæ & inſidiæ, quas Dominus inferni portas appellabat, aut olim perdomuerunt, aut ullo tempore domabunt. Namque ut vitis ligata ſurgit, amputata creſcit, ita haec etiam depreſſa ſurgit & afflicta coronatur. Bello quidem petitur, ſed non in fugam quoque vertitur, fluctuat, non mergitur, ardet,

non

θαυμασὴν αὐτῆς δύναμιν, ἥτις ὡς ἄλλος τις νοητὸς Ἡλιὸς διαυγάζουσα, ταῖς τεφωτοειδέσιν αὐτῆς ἀκτῖσι, μέχρι καὶ τῆς Γερμανίας ἐξαστράπτουσα, τὸν τὰ Λουθήρου φρονοῦντας ὡς μὴ ὀρθῶς δοξάζοντας διήλεγξεν. Ἀφ' ἧς γὰρ ἔτοι τῶν σαθρῶν τῆς δυτικῆς ὀφρύος δογμάτων, ἐκλινάντες τὴν τοῦ Λουθήρου θρησκείαν ὁλοψύχως ἐνηγκαλίσθησαν, βεβαιώσαντες τὰς τότε παραδόσεις ὡς ἀληθεῖς, καὶ τοῖς τῶν Ἀποστόλων καὶ συνόδων διατάξεσι συναδούσας, καὶ ἔκθεσιν ἀκριβῆ τούτων ποιήσαντες, (ἣν καὶ Αὐγουσταίαν Ὁμολογίαν ἐκάλεσαν, διὰ τὸ, ἐν πόλει τινὶ τῶν Βινδελικῶν αὐγούστῃ ὀνομαζομένῃ, ταύτην κυρωθῆναι.) ἀπέστειλον ταύτην τῇ ἀνατολικῇ Ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, ἰθύνοντος τότε τοὺς οἴακας τοῦ Πατριαρχικοῦ, οἰκουμενικοῦ, καὶ Ἀποστολικοῦ θρόνου Κυρίου Ἱερεμίου, ἀνδρὸς σοφίᾳ τε καὶ ἀρετῇ κεκοσμημένου, καὶ τοῖς ἔξωθεν φιλοσοφικοῖς οὐχ ἧττον, ἢ τοῖς καθ' ἡμᾶς, πράξει καὶ θεωρίᾳ, ἐξησκημένου. ὃς λαβὼν αὐτὴν, ἀνακρίνας τε ἀκριβῶς, καὶ εὑρὼν αὐτὴν τῆς ὀρθοδοξίας πολὺ διαφ-

non comburitur. Mirabilem illius poteſtatem vide. Hæc enim ut ſol aliquis ſplendet, radiisque ſuis luci ſimillimis uſque in Germaniam fulminat & Lutherum ſecutos, ut qui minus recte ſentirent, arguebat. A quo enim illi tempore putres occidentalis ſuperbiæ doctrinas & Lutheri religionem tota mente amplectebantur, hujusque traditiones, ut veras & apoſtolorum conciliorumque placitis convenientes affirmaverunt, declarationem earum rerum, quam fecerunt accuratiſſimam, (quam Auguſtanam appellaverunt confeſſionem, quod in vrbe quadam Vindelicorum, Auguſtam vocant, ſancita eſſet,) eam orientali ſanctæque eccleſiæ miſerunt, cum clavos patriarchalis œcumenici & apoſtolici throni Jeremias, vir ſanctitate & virtute ornatus, nec minus in profana philoſophia, quam in noſtris, doctrina & exercitatione verſatus gubernaret. Accepit ille, quam diximus confeſſionem, cumque accurate omnia conſideraſſet, eamque

διαφέρεσαν, τέστε τῶν θείων Ἀποστόλων καὶ Ἁγίων Πατέρων Ἱερὰς κανόνας καὶ παραδόσεις, πῆ μὲν ἀθετῆσαν, πῆ δὲ παρεξηγῆσαν, ἀντέγραψε πρὸς αὐτὰς, ἀναιρῶν αὐτὴν ταῖς τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ἀποδείξεσι, καὶ ἀποδεικνύων πόρρω πᾶσι τῆς ὑγιεῖς διδασκαλίας ἀπέχεσαν. ἐπιστέλλων ἅμα δὲ πρὸς αὐτὰς, καὶ τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς Ἁγίας Ἐκκλησίας δόγματα, ὡς οἷόντε ἦν ἀκριβῶς ἐκλιθέμενος, παρήνει αὐτὰς ἐπιστραφῆναι πρὸς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν· οἱ δὲ μὴ πειθέντες ἀντέγραψαν αὖθις πρὸς τὸν Πατριάρχην διϊσχυριζόμενοι σοφιστικοῖς λογισμοῖς, ὀρθῶς πιστεύειν. τοῦτο δὲ, οὐχ ἅπαξ γέγονεν, ἀλλὰ δὶς καὶ τρὶς, τοῦ Πατριάρχου ὡσαύτως πρὸς αὐτὰς λύσιν καὶ προσαπάντησιν ποιεμένου. Ἐντυχὼν δὲ νῦν τούτοις πᾶσι τύπῳ τότε ἐκδοθεῖσιν ἠβουλήθην καὶ αὖθις εἰς φῶς ἀγαγεῖν, ἔτε κόπῳ, ἔτε δαπάνης φεισάμενος, πρὸς ὠφέλειαν πολλῶν, μάλιστα δὲ τῶν μὴ ἀκριβῶς εἰδότων τὴν τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἁγίας Ἐκκλησίας θείαν δύναμιν, (ἤτοι δόγματα,) πάντα τὰ τῶν ἐναντίων σοφίσμα-

multum ab orthodoxia aberrare, & apostolorum divinorum patrumque sanctorum canones & traditiones sanctissimas nunc abolere, nunc contraria docendo illis adversari perspexisset, respondere instituit, confessionemque longissime a saniori doctrina secretam librorum, quos Deus scribi curavit, effatis oppugnavit. Addidit insuper ecclesiæ nostræ dogmata, quae, ut par erat, diligentissime exposuit, hortatusque est, vt ad rectam illi viam reverterentur. Qui minime persuasi iterum Patriarchæ scripserunt, sophisticisque argumentationibus recte se opinari vehementissime adseveraverunt. Neque illud semel, sed bis & ter factum est, cum Patriarcha pariter argumenta eorum solveret, eisque occurreret. Ego vero cum in isthæc tunc temporis edita incidissem, in lucem illa producturus, nec operae nec sumtuum rationem habui, ut multis utilitati essent, eis præsertim, qui sanctæ orthodoxæque nostræ ecclesiæ divinam non satis

accu-

Φίσματα, ὡς ἰσὸν ἀράχνης διαλύσαν. Χρὴ δ' ἓν τὸν ἀναγινώσκοντα οἷα τὶς σοφὴ μέλιττα, περιερχόμενον προσεκτικῶς τὴν παρῶσαν βίβλον, τὸ μὲν ἡδὺ καὶ εὐῶδες τῆς εὐσεβείας, ὡς ψυχωφελὲς συλλέγειν. τὸ δὲ πικρὸν καὶ ἀκανθῶδες τῆς αἱρέσεως ὡς ψυχοβλαβὲς ἀποκρέεσθαι. ἵνα τῶν μελλόντων κολαστηρίων δυνηθῇ, τὴν καλὰδίκην ἐκφυγεῖν, καὶ τῆς τῶν ἐρανῶν ἀξιωθῆναι βασιλείας. ἧς πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν γένοιτο, φιλανθρωπίᾳ καὶ οἰκτιρμοῖς τῦ Κυρίᾳ ἡμῶν Ἰησῦ Χριστῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα τιμὴ, καὶ δόξα, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτῦ Πατρὶ, καὶ τῷ Παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτῦ Πνεύματι, εἰς τὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

accurate norunt poteſtatem (ſeu dogmata), quae adverſariorum fallacias, ut araneæ telam diſſolvit. Legentem itaque inſtar ſapientis apis cum accurate hunc librum legendo cognoverit, dulcia & ſuaveolentia, utpote animis ſalutaria, decerpere, amara & ſpinoſa, ut menti nocentiſſima evitare oportet, atque adeo coeleſtia regna obtinere, id quod omnibus noſtrum ex humanitate & miſericordia Domini noſtri Jeſu Chriſti obtingat, cui omnis honor omnisque gloria cum patre principii exſorte & ſanctiſſimo ejus vitæque largitori ſpiritu ſit in ſæcula. Amen.

ΠΙΝΑΞ
ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ.

Ἐπιστολὴ σταλθεῖσα πρὸς τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κύριον Ἱερεμίαν περὶ τῆς Αὐγουστάνας ὁμολογίας. Φύλλ. 1

Ἑτέρα Ἐπιστολὴ ὁμοία πρὸς αὐτόν. 3

Ἐπιστολὴ Πατριάρχου Κυρίου Ἱερεμίου σταλθεῖσα πρὸς τοὺς τῶν Λουθέρων θεολόγους. - 6

Ἀπόκρισις πρώτη Πατριάρχου περὶ τῆς Αὐγουστάνας ὁμολογίας. 8

Περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τρισυποστάτου Θεοῦ. 9

Περὶ τῶν τῆς Πίστεως Ἄρθρων. 11

Περὶ προπατορικῆς ἁμαρτίας. 17

Περὶ πίστεως δικαιωτικῆς. - 18

Περὶ διακονίας τοῦ ῥήματος. - 20

Περὶ ἀγαθῶν ἔργων. - 28

Περὶ Ἐκκλησίας. - 36

Πόθεν

INDEX
PRIMI TOMI.

Epistola ad Patriarcham constantinopolitanum D. Hieremiam missa de augustana confessione. - - Pag. 1

Altera Epistola similis idem. 3

Epistola Patriarchæ D. Hieremiæ missa ad Theologos Lutheranorum. - - 6

Responsum primum Patriarchæ pro Augustana Confessione. - 8

De uno & trino Deo. - - 9

De articulis fidei. - - 11

De peccato originis. - - 17

De fide justificante. - - 18

De ministerio verbi. - 20

De bonis operibus. - 28

De Ecclesia. - - 36

Origo

Πόθεν τὰ ἑπτὰ Μυστήρια.	39	Origo horum ſacramentorum	39
Ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ φαῦλοι.	42	In Eccleſia bonis admixtos eſſe malos.	42
Περὶ Βαπτίσματος.	48	De Baptiſmo	48
Περὶ τῆς Κυριακῆς δείπνου.	48	De Cœna Domini.	48
Περὶ Ἐξομολογήσεως.	50	De confeſſione.	50
Περὶ Μετανοίας.	53	De pœnitentia.	53
Περὶ χρήσεως τῶν Ἁγίων Μυστηρίων.	61	De uſu Sacramentorum.	61
Περὶ τάξεως Ἐκκλησιαστικῆς.	75	De ordine Eccleſiaſtico.	75
Περὶ Θεσμῶν Ἐκκλησιαστικῶν.	80	De ritibus Eccleſiaſticis.	80
Περὶ πολιτικῶν πραγμάτων.	85	De rebus civilibus.	85
Περὶ τῆς ἐσχάτης κρίσεως.	87	De judicio extremo.	87
Περὶ τοῦ αὐτεξουσίου.	87	De libero arbitrio.	87
Περὶ αἰτίου τῆς ἁμαρτίας.	93	De cauſa peccati.	93
Περὶ ἀγαθῶν ἔργων.	96	De bonis operibus.	96
Περὶ θεραπείας τῶν ἁγίων.	106	De cultu ſanctorum.	106
Περὶ καταχρήσεων.	109	De abuſibus.	109
Περὶ μοναστικῆς πολιτείας.	116	De votis monaſticis.	116
Δευτέρα Πατριάρχου ἀπόκρισις.	129	Secundum Patriarchæ Reſponſum.	129

Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τῦ Ἁγίυ Πνεύματος.	103	De proceſſione Spiritus Sancti.	130
Περὶ τῦ αὐτεξυσίυ.	162	De libero arbitrio.	162
Περὶ δικαιοσύνης κ᾽ ἀγαθῶν ἔργων.	168	De juſtitia fidei et bonis operibus.	168
Περὶ τῶν Μυςηρίων.	180	De ſacramentis.	180
Περὶ τῆς ἐπικλήσεως τῶν Ἁγίων.	187	De invocatione ſanctorum.	187
Περὶ τῶν εἰκόνων.	189	De imaginibus.	189
Περὶ μοναςικῆς πολιτείας.	205	De monaſtica vita.	205
Τρίτη Πατριάρχυ ἀπόκρισις.	217	Tertium Patriarchæ reſponſum.	217
Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τῦ Ἁγίυ Πνεύματος.	217	De proceſſione S. Spiritus.	217
Περὶ τῦ αὐτεξυσίυ.	238	De libero arbitrio.	238
Περὶ Μυςηρίων.	242	De ſacramentis.	242
Περὶ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων.	242	De invocatione ſanctorum.	242

ΑΙ ΔΥΟ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ,

ΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ, ΚΥΡΙΟΝ ΙΕΡΕΜΙΑΝ, ΣΤΑΛΘΕΙΣΑΙ, ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΥΓΟΥΣΤΑΙΑΣ ΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.

EPISTOLAE DVAE,

AD PATRIARCHAM CONSTANTINOPOLITANVM, D. HIEREMIAM, MISSAE, DE AVGVSTANA CONFESSIONE.

Τῷ παναγιωτάτῳ τῆς ἐν τῇ Κωνσταντίνε πόλει, καὶ πέριξ, Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας Πατριάρχῃ, Κυρίῳ, τιμιωτάτῳ.

Sanctissimo Constantinopoleos, & circumiacentium Ecclesiarum Christianarum, Patriarchæ, D. honoratissimo.

Ἐν τῷ Σωτῆρι ἡμῶν, χαίρειν.

Per Salvatorem nostrum S.

Ἐπειδὴ, παναγιώτατε Κύριε, ἐδηλώθη μοι, τὴν ἁγιότητά σε, ἃ πρότερον ἔγραψα, σφόδρα εὐνοϊκῇ ψυχῇ δέξασθαι, ταύτῃ ἐγὼ νῦν θαρρήσας, αὖθις τῇ ἁγιότητί σε ἐτόλμησα προσφωνεῖν, τῆς ἴσης τεύξεσθαι συγγνώμης ἐλπίζων, Πρῶτον μὲν ἓν, ὑπὲρ τῆς πατρικῆς χρηστότητός σε ταύτης, χάριν ἔχω μετ' αἰδοῦς τὴν προσήκουσαν. Εἶτα δὲ, βιβλιάριόν τι πέμπω, τὰ τῆς πίστεως ἡμῶν ὅλης κεφάλαια περιέχον, ὅπως ἂν σε ἁγιότης βλέπῃ τὴν θρησκείαν ἡμῶν, τίς ἐστι, καὶ, εἰ ἄρα τῇ παρὰ ταῖς τῆς ἁγιότητός σε Ἐκκλησίαις Διδασκαλίᾳ συμφωνοῦμεν, ἤ τι τάχα διαφωνεῖν ἐστιν, ὅπερ ἐκ ἂν θέλοιμι. Δέομαι δὲ μεγάλως

Quandoquidem, sanctissime Domine, significatum mihi est: Sanctitatem tuam meas priores literas, magna cum benevolentia accepisse: Hac ego nunc fretus, denuo Sanctitatem tuam appellare ausus sum: quod æque nunc, atque antea, veniam me consecuturum sperem. Principio igitur pro paterna ista bonitate gratiam habeo, quam debeo, reverenter. Deinde, libellum quendam mitto, fidei nostræ totius capita continentem: vt S. tua videat, quænam sit Religio nostra: &, num cum doctrina Ecclesiarum S. tuæ consentiamus, an vero aliquid fortasse dissentiat: quod sane nol-

lem.

λως τὴν ἁγιότητά σε, αὐτὸ, μετὰ τῆς αὐτῆς, ἧς τὰ πρότερα, εὐνοίας δέχεσθαι, καὶ, εἰμὴ βαρὺ, τὴν σοφωτάτην ἑαυτῆς περὶ τούτων κρίσιν εὐνοϊκῶς δηλῶν, εἰ ἄρα, τῷ Θεῷ διδόντος, τὰ αὐτὰ ἐν Χριστῷ φρονοίημεν. Ἔρρωσο, παναγιώτατε Πάτερ, σὺν τῇ παρ' ὑμῖν Ἐκκλησίᾳ πάσῃ, ἐπὶ μήκιστον, τὴν χριστοσεβῆ μου σπουδὴν μετὰ πατρικῆς διαθέσεως σκοπῶν. Ἐν Τυβίγγῃ, τῇ 15. μηνὸς μαιμακτηριῶνος, ὃν Σεπτέμβριον καλοῦμεν, ἔτει τῆς Σωτηρίας ᾠοδ.

lem. Magnopere autem S. tuam oro: vt eum pari, qua priora mea, benevolentia accipiat: ac, nisi grave sit, sapientissimum suum de his capitibus judicium benevole significet: si forte, Deo dante, idem in Christo sentiamus. Vale, sanctissime pater, vna cum tota vestra Ecclesia, quam diutissime: pium studium meum, paterna animi inclinatione spectans. Tubingæ, 15. Septembr. Anno Salutis 1574.

Ἰάκωβος ὁ Ἀνδρέου, τῆς Θεολογίας Διδάσκαλος, τῆς τε ἐν Τυβίγγῃ Ἐκκλησίας Προεστώς, καὶ τῆς ἐνταῦθα Ἀκαδημίας Καγκελλάριος.

Jacobus Andreæ, Theol. D. & Tybing. Ecclesiæ Præpositus, Academiæque Cancellarius.

Κἀγὼ Μαρτῖνος ὁ Κρούσιος, Λατινικὸς καὶ Ἑλληνικὸς ἐνταῦθα Διδάσκαλος, συνήνεσα.

Et ego Martinus Crusius, latin. & Græcæ linguæ hic Professor, consensi.

ΕΤΕΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

Τῷ παναγιωτάτῳ καὶ οἰκουμενικῷ Πατρίαρχῃ, Κυρίῳ Ἱερεμίᾳ, Ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, Κυρίῳ Θεοφιλεστάτῳ.

Χαίρειν ἐν Χριστῷ.

Ἐδεξάμεθα τὴν τιμίαν ἐπιστολὴν τῆς ἁγιότητός σου, θεοφιλέστατε Κύριε, ἐνισταμένου τοῦ νῦν ἔτους, ἣ τοσοῦτῳ μείζονα τὴν χαρὰν ἤνεγκεν ἡμῖν, ὅσῳ μετὰ διακαεστέρου τοῦ πόθου, πολὺν ἤδη χρόνον ἡμῖν προσεδεδόκητο. Εὐχαριστοῦμεν οὖν ἐκ ψυχῆς, πρῶτον μὲν, τῷ ἀληθινῷ ἡμῶν Θεῷ, καὶ Σωτῆρι Χριστῷ, εἶτα δὲ, τῇ τιμίᾳ σου ἁγιότητι, τῷ μὲν, οὕτω πατρικῶς τὸ πρᾶγμα ᾠκονομηκότι, τῇ δὲ, οὕτω φιλοφρόνως πρὸς ἡμᾶς ἐσχηκυίᾳ, καὶ ἐχούσῃ. Τῷ γὰρ ὄντι, οὐδαμῶς μικρὸν τὸ εὐεργέτημα, οὐδὲ μικρὰ ἡ τιμὴ, τὸ, ἐν οὕτως ὑψηλῷ βαθμῷ ἀξιώματος οὖσαν τὴν ἁγιότητά σου, ἡμᾶς πάμπολυ αὐτῆς ὑποβεβηκότας, ἀποκρίσεως ἀξιῶσαι. Ποίας δὲ ἀποκρίσεως; σοφῆς μὲν, καὶ εὐσεβοῦς μάλιστα, περί τε τοῦ ποιμένος τοῦ καλοῦ, καὶ περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, πατρικῆς δὲ καὶ κηδεμονικῆς πάνυ, ὑπὲρ ἡμῶν τῆς σωτηρίας, ὅπως δηλαδὴ τῇ ὑγιεῖ πίστει, καὶ ταῖς σωτηρίοις ἐντολαῖς, ταῖς ὑπὸ τοῦ ἀρχιποίμενος Χριστοῦ, διὰ τῶν θεοπνεύστων ἑαυτοῦ διακόνων προστατλομέναις, ἄνευ νεωτερισμοῦ καὶ χολάνσεως ἀεὶ ἐμμένωμεν, καὶ τοὐντεῦθεν τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς βασιλείας τυγχάνωμεν. Οὕτως ἄρα σοφῶς τε καὶ φιλοστόργως, ἡ ἁγιότης ἡ σὴ. Ἴστω τοίνυν αὐτὴ, ἡμῖν οὐδὲν μᾶλλον σπουδάζεσθαι τοῦτων.

ALTERA EPISTOLA.

Sanctissimo & œcumenico Patriarchæ, D. Hieremiæ, Archiepiscopo Constantinopoleos, novæ Romæ, Domino pio.

S. Per Christum.

Accepimus Honorabilem Epistolam sanctitatis tuæ, pie Domine, initio nunc currentis anni: quæ tanto majus attulit nobis gaudium: quanto ardentius fuerat desiderium nostrum, quo ipsam longo jam tempore expectaveramus. Gratias itaque ex animo agimus: primum quidem, vero nostro Deo, & conservatori Christo: deinde etiam honorandæ tuæ sanctitati: illi quidem vt paterne res disponenti: huic vero, vt bene erga nos affectæ. Re enim vera, nequaquam parvum beneficium est, nec parvus honor: S. tuam, in tam alto dignitatis gradu constitutam, nos longe inferiores responso dignatam esse. At quali responso? Maxime, sapienti & pio, de pastore bono, & Regno cœlorum: paterno item, & curæ de salute nostra pleno: vt nempe in fide sana, & salutaribus primarii pastoris Christi præceptis, per Ministros S. spiritu afflatos datis, sine innovatione & claudicatione perseveremus: & proinde ad cœleste Regnum perveniamus. Adeo sapienter & amanter, sanctitas tua. Scito igitur ea, nobis nihil magis in studio esse his. Pontifex qui-

τῶν. Ὁ μὲν γὰρ ἀρχιερεὺς τῆς Ῥώμης νεωτερισμὸν ἡμῖν ἐγκαλεῖ, διότι πρὸ πεν ἡκοντα ἐτῶν, διὰ ἀνδρὸς, θείᾳ ἐλλάμψει, καὶ ζήλῳ τῆς ἀληθείας, διαφέροντος, Μαρτίνῳ τῷ Λυτέρῳ, τὰ βελτίω διδαχθέντες, οἱ περὶ τὸς ἐνταῦθα τόπους, καὶ ἀλλαχῆ τῆς Γερμανίας πολλοὶ, τῶν ταῖς Θείαις γραφαῖς λίαν μαχομένων ἐκείνῳ δογμάτων καὶ παραδόσεων, ἀπεχώρησαν. Οἱ δὲ θεοσεβέστατοι Ἄρχοντες καὶ Θεολόγοι ἡμῶν, ἐπιτομὴν τῆς ἀρχαίας, καὶ ἐκ τῷ παραδείσῳ ἐφ' ἡμᾶς περιελθούσης, πίστεως, συγγραψάμενοι, πρὸ τεσσαρακονταετεσσάρων ἐτῶν, τῷ ἀοιδίμῳ ἐν Αὐτοκράτορσι, Καρόλῳ τῷ πέμπτῳ, τότε ἐν Αὐγούστῃ, τῶν Οὐινδελικῶν πόλει, σύναξιν ἄγοντι, ἐπιδιδόντες, τῆς ἑαυτῶν Ὀρθοδοξίας λόγον ὑπέχον, ἥτις ἐπιτομὴ καὶ Αὐγουστάνα ὁμολογία διὰ τοῦτο ἐπεκλήθη, ἧς ἔτι καὶ νῦν ἡμεῖς ἐχόμεθα. Ταύτην ἓν τὴν τῶν μακαριτῶν πατέρων ἡμῶν περιβόητον ἐξομολόγησιν (δι' ἣν, ἀπὸ πολλῶν μέχρι δεῦρο ἐτῶν, μυριάδες μαρτύρων ἐγένοντο) τῇ σῇ ἁγιότητι, πρὸ πέντε πε μηνῶν, πρὶν τὰ αὐτῆς περιπόθητα γράμματα ἐλθεῖν, ἐπέμψαμεν, ἐλπίζοντες, ἡμᾶς, εἰ τάχα καὶ περί τινα διαλλάτ|τομεν ἔθιμα, διὰ τὸ πάμπολυ ἐκτετοπισμένον ἡμῶν, πάντως γ' ἓν εἰ τοῖς Κυρίοις τῆς Σωτηρίας κεφαλαίοις, μὴ νεωτερίζειν, ἀλλὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων τε καὶ Προφητῶν, καὶ τῶν θεοφόρων Πατέρων καὶ Πατριαρχῶν, καὶ τῶν ταῖς θεοσδότοις γραφαῖς ἐπωκοδομημένων ζ'. Συνόδων, παραδοθεῖσαν πίστιν (ὅσον ἡμᾶς γε συνιέναι) περιπτύσσεσθαί τε, καὶ

dem Romanus, novitatis ſtudium nobis objicit: propterea, quod ante quinquaginta annos, a viro quodam, divinitus egregie illuminato, & æmulatione veritatis incenſo, Martino Luthero, meliora edocti noſtrates homines, & aliorum Germaniæ locorum multi, a dogmatibus & traditionibus ejus, quæ nimium S. literis repugnabant, receſſerunt. Pietatis vero ſtudioſiſſimi Principes, Theologique, noſtri, compendium quoddam antiquæ, atque ex ipſo paradiſo ad nos derivatæ, fidei, conſcripſerunt: idque quadrageſimo quarto ab hinc anno, celeberrimæ inter Imperatores memoriæ, Carolo ejus nominis quinto, qui tunc Auguſtæ Vindelicorum, comitia agebat, exhibentes, ſuæ rectæ de Religione ſententiæ rationem reddiderunt: qui libellus, eam ob cauſam Auguſtana confeſſio appellata fuit: ex cujus ſententia nos etiam nunc pendemus. Hanc itaque notiſſimam beatorum patrum noſtrorum confeſſionem (quam a multis jam hacteaus annis, non pauca Martyrum millia ſuo ſanguine comprobarunt) tuæ ſanctitati, ante menſes circiter quinque, antequam optatas ipſius literas accepiſſemus, miſimus: ſperantes, etiamſi forte propter tantum locorum intervallum, differentia inter nos aliquorum rituum ſit: omnino in præcipuis ſaltem ſalutis conſequendæ capitibus, nos nihil novare ſed illam, quæ a ſanctis Apoſtolis & Prophetis, & Spiritum ſanctum habentibus patribus ac Patriarchis, & ſuper divinas literas ædificatis VII. Synodis, tradita eſt, fidem (quantum quidem nos intelligimus) amplecti & con-

διαφυλάττειν. Τοιγαρῦν, ἐν τῷ παρόντι ἐκ ἐπείναμεν δεῖν, διὰ πλειόνων τῇ ἁγιότητί σε ἐνοχλεῖν, ὡς ἄλλως περὶ τὸ τὰς ἑαυτῆ ἐκκλησίας πιστότατα ποιμαίνειν, ἢ τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν αὐτῶν φέροντα φιλαγρύπνως σπεδάζειν, ἀσχολωτάτη ἔσῃ, ἀλλὰ τὴν σοφωτάτην αὐτῆς, ἢ θεοσεβεστάτην, περὶ ἧς ἐπέμψαμεν ὁμολογίας, κρίσιν, ἢ ἀπόκρισιν περιμένειν, ἣν ἢ ἐν τῷ ἱκνουμένῳ καιρῷ (μόνον μὴ ἐπαχθεῖς τῇ ἁγιότητί σε ὦμεν) ἡμῖν πατρικῇ ψυχῆς διαθέσει γίνεσθαι, μετὰ πάσης εὐλαβείας ἢ ταπεινώσεως δεόμεθα, εἰ ἄρα ὁ Οἰκτίρμων ἀράνιος Πατὴρ, διὰ τὸ ἀγαπητὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν, τὸ μόνο κοινὸν σωτῆρος ἡμῶν, ἡμᾶς ἑκατέρωθεν ποίησαιεν, εἰ ἢ πλεῖσον ἀλλήλων ταῖς οἰκήσεσι διωρίσμεθα, ἀλλὰ τῇ περὶ τὴν Ὀρθοδοξίαν γε συναφείᾳ ἐγγὺς ἀλλήλων εἶναι, ἢ τὴν Κωνσταντίνε τε, ἢ τὴν Τύβιγγαν, Χριστιανικῆς ὁμοδοξίας ἢ ἀγάπης δεσμῷ ἀλλήλαις συνδεῖσθαι, ἔτινος ἁδὲν ἂν ἡμῖν εὐκλότερον γένοιτο. Πάντως γὰρ, ἁδένα θεμέλιον ἄλλον τῆς πίστεως (κατὰ τὴν φιλοφρονεστάτην τῆς ἁγιότητός σε εὐχὴν) παρὰ τὸν κείμενον (ὅς ἐστιν ὁ ἀκίνητος ἀκρογωνιαῖος λίθος, Χριστὸς, ἡ αὐτοαλήθεια) τηρεῖν σὺν Θεῷ ἐνθυμέμεθα, ἀνεωτερίστως τε ἢ ἀσχολάντως. Ἐρῤῥωσο, παναγιώτατε Κύριε, μετὰ τῆς σεμνοτάτης σε Πρεσβυτερίε, ἐπιπολὺ τῆς Χριστονύμε ποίμνης εὐτυχῶς προνοῶν, ἢ ἡμᾶς συγγνώμης τε ἀξιῶν, ἢ εἰς τὴν παιρικήν σε κηδεμονίαν εὐνοϊκῶς ἀναλάμβανων. Ἀπὸ Τυβίγγης, τῇ κ'. Μηνὸς Μαρτίε, ἔτει τῆς Σωτηρίας ᾳ φ ο ε.

Ἰάκωβος ὁ Ἀνδρέε, τῆς Θολογίας Διδάσκαλος, τῆς τε ἐν Τυβίγγῃ Ἐκκλησίας Προκπόσιτος, ἢ τῆς ἐνταῦθα Ἀκαδημίας Καγκελλάριος.

Μαρτῖνος ὁ Κρύσιος, ἐν Τυβίγγῃ τῆς Λατινίδος τε ἢ Ἑλλάδος παιδείας Διδάσκαλος.

conſervare. Ideo, inpræſentia non judicavimus, plus moleſtiæ exhibendum S. tuæ: vt quæ alias circa ſuas Eccleſias fideliſſime paſcendas, & ſalutis viam vigilanter tradendam, occupatiſſima ſit: ſed eius ſapiens, & pium maxime, de confeſſione a nobis miſſa, judicium & reſponſum expectandum: quod etiam ſuo tempore (modo ne S. tuæ moleſti ſimus) nobis paterno animo mitti, reverenter & humiliter oramus: ſi forte miſericors pater cœleſtis, per dilectum ſuum filium, vnicum conſervatorem noſtrum vtrobique faciat: vt nos etiamſi longiſſima locorum intercapedine diſiuncti ſimus: attamen recto de Religione ſenſu, propinqui invicem ſiamus: & Conſtantini vrbs Tybingaque, Chriſtianæ concordiæ & charitatis vinculo mutuo copulentur: quo nihil optatius contingere nobis poſſet. Prorſus enim nullum aliud fundamentum fidei (ſicut amantiſſime ſanctitas tua precatur) præter id, quod poſitum eſt (qui eſt immotus ille angularis lapis, Chriſtus, ipſa veritas) retinere, Deo juvante, cogitamus: excluſa omni innovatione & claudicatione. Vale, ſanctiſſime Domine, cum venerabilibus Presbyteris tuis: Chriſtiano gregi diu feliciter providens: nosque venia dignans, & in paternam tuam curam benevole recipiens. Tybinga 20. Martii, anno CIↃ IↃ LXXV.

Jacobus Andreæ, Theol. D. Eccleſiæ Tybing. Præpoſitus, & Academiæ hujus Cancellarius.

Martinus Cruſius, Tybingæ latinus & Græcus Præceptor.

ΙΕΡΕΜΙΑΣ ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ, ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

HIEREMIAS MISERICORDIA DEI
ARCHIEPISCOPVS CONSTANTINOPOLEOS,
NOVAE ROMAE, ET OECVMENICVS PATRIARCHA.

Τοῖν σοφωτάτοιν καὶ λογιωτάτοιν ἀνδροῖν, τῶτε τῆς Θεολογίας Διδασκάλῳ, Κυρίῳ Ἰακώβῳ τῷ Καγκελαρίῳ, καὶ Κυρίῳ Μαρτίνῳ τῷ Κρουσίῳ, εὖ πράττειν.

Sapientibus & doctissimis Viris: Theologiæ Doctori, D. Jacobo Cancellario, & Martino Crusio, S.

ΙΔὲ σὺν Θεῷ, Ἄνδρες Σοφώτατοι Γερμανοὶ, κατὰ Πνεῦμα Υἱοὶ τῆς ἡμῶν Μετριότητος ἀγαπητοὶ, τὰ ὑμῖν πρὸ πολλοῦ ποθούμενα, καὶ ἐκ μέσης πρὸς ὑμῶν ζητηθέντα τῆς ψυχῆς, γράμματα, τελειωθέντα, τῇ ὑμῶν πέμπομεν ἀγάπῃ, μεθ' ἧς προσήκει πνευματικῆς εὐφροσύνης, καὶ τῆς τοῦ προσώπου πατρικῆς πρὸς τὰ τέκνα ἱλαρότητος. Εὐχόμεθα δὲ Θεῷ, καὶ τῇ παμμακαρίστῳ αὐτοῦ Μητρὶ, εὐφρανεῖν ὑμᾶς κατὰ τὸν διπλοῦν ἄνθρωπον. Ἂν δέ γε τυχὸν ἔν τισι τῶν δογμάτων τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας, κατὰ πρώτην ὄψιν ἐκ εὐφρανεῖ, ὅμως πεπείσμεθα, Σοφοὺς ὄντας, πλήρεις τε παιδεύσεως καὶ φρονήσεως, μηδὲν ἄλλο προτιμήσειν ὑμᾶς, ἤτε δηλονότι νομοθεσίαν καινοτόμον, ἀντικρυς ἀντιφερομένην τῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Εὐαγγελικῇ φιλοσοφίᾳ, ἤτε χρόνου, ᾧ ἄλλως ἐν ἄλλοις κατεχρήσασθε δόγμασιν, ἤτε συνηθείᾳ παραλόγῳ (ἀν-

ECce, Dei beneficio, ſapientes Germani, filii Spirituales mediocritatis noſtræ dilecti, id ſcriptum, quod jampridem optaviſtis, & ſumma animi affectione requiſiviſtis, ad finem perductum, veſtræ mittimus Charitati, quo decet Spirituali gaudio, & paterna vultus erga filios hilaritate. Precamur autem Deum, & beatiſſimam matrem ejus: vt illud vos exhilaret, quantum ad vtrumque hominem, externum & internum. Quod ſi forte in nonnullis Dogmatibus noſtræ pietatis, primo aſpectu exhilaraturum non ſit: tamen perſuaſum habemus, vos, qua ſapientia, eruditione, & prudentia eſtis, aliud nihil prælaturos: ſcilicet nec ſanctionem vllam novam & aperte Evangelicæ Domini noſtri Philoſophiæ repugnantem: nec tempus, quo aliter in aliis abuſi eſtis Dogmatibus: nec conſuetudinem

(ἄνθρωποι καὶ γὰρ ὄντες ἅπαντες, ἐπισφαλεῖς ἔχομεν καὶ τὰς ἐπινοίας ἡμῶν, κατὰ τὸν Σοφὸν Σολομῶντα) τῆς ἀληθείας αὐτῆς, μᾶλλον δὲ εἰπεῖν τῆς αὐτοαληθείας, καὶ αὐτοσοφίας, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, ᾧ οἵτε θεῖοι μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Ἀπόστολοι, καὶ οἱ Κανονικοὶ αὐτῶν καὶ σωτηριώδεις λόγοι, οἵ τε Οἰκουμενικαὶ καὶ μερικαὶ τῶν Ἁγίων Πατέρων Σύνοδοι, καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας Θεολογικώτατοι Κήρυκες, ἀριδήλως συμφωνοῦσι, καὶ τοῖς τὰ ἐκείνων ἔργῳ φυλάττουσιν ἐντάλματα, σωτηρίαν πάντως, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν, προξενοῦσιν, ὥσπερ αὖ τοῖς ἀπειθοῦσι καὶ παραβαίνουσι, τὴν αἰώνιον κόλασιν καὶ κατάκρισιν. Ἐὰν οὖν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου (φησὶν ὁ Κύριος) τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθαι. Οὕτω δὴ καὶ ἡ Μετριότης ἡμῶν ὡς Χριστοῦ Διάδοχος τῷ ἐκείνου ἐλέει, τῇ ὑμῶν παραινεῖ ἀγάπῃ. Εἴθε συμφρονήσοιτε τῇ ἡμετέρᾳ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ. Ὅπερ εἰ ἀληθῶς καὶ ὁλοψύχως ἔργοις ποιήσετε, χαρὰ πάντως ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς ἔσται, ἐπὶ τῇ ἑνώσει τῆς ἑκατέρων ἐκκλησίας, τῇ εἰς δόξαν Χριστοῦ γενήσεσθαι ἐλπιζομένῃ.

dinem absurdam. (Nam cum homines simus omnes: lubricas etiam cogitandi rationes habemus: vt apud sapientem Solomonem est) antelaturos veritati, vel (vt rectius dicam) ipsi veritati, & ipsi sapientiæ, Domino nostro Jesu Christo, cum quo & divini ipsius Discipuli Apostolique, & Canonica ipsorum salutariaque Scripta, & universales atque particulares sanctorum Patrum Synodi, & summi Ecclesiæ Theologi ac præcones, manifeste consentiunt: & iis, qui illorum mandata factis servant, omnino salutem & cœleste Regnum conciliant: sicut e contrario, resistentibus & transgredientibus, æternas pœnas & condemnationem. Si igitur volueritis, meque audiveritis (inquit Dominus) bona terræ comedetis. Eodem sane modo etiam nostra mediocritas, vr Christo pro misericordia ejus vicaria succedens, vestram adhortatur charitatem. Vtinam consentiatis cum nostra, quæ Christi est, Ecclesia. Quod si vere, & ex animo toto, reipsa feceritis: gaudium absque dubio in cœlo & in terra erit, ob vtriusque Ecclesiæ conjunctionem: quæ ad gloriam Christi futura speratur.

Μηνὶ Μαΐῳ, ἰνδικτιῶνος τετάρτη.

MENSE MAIO,

INDICTIONE IIII.

ΠΡΩΤΗ

Ἀπόκρισις πρώτη Πατριάρχε Κωνσταντινουπόλεως, Κυρίε Ἱερεμίε, πρὸς τὴν Αὐγουσταίαν ὁμολογίαν, πεμφθεῖσα εἰς Τύβιγγαν: ᾳφος.

Δεξάμενοι τὰ παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης πεμφθέντα ἡμῖν γράμματα, τό, τε βιβλιάριον τὸ τὰ κεφάλαια τῆς ὑμῶν πίστεως περιέχον, καὶ τὴν ἀγάπην ἀποδεχόμενοι, τὸ συμφωνεῖν ἡμῖν καὶ διαφωνεῖν σαφηνίσομεν, κατὰ τὴν ἀξίωσιν ὑμῶν. Τὸ γὰρ τῆς ἀγάπης χρῆμα, πλήρωσιν ἔχει Νόμε, καὶ Προφητῶν. Πληροῦσθαί γε μὴν αὐτὴν φαμὲν, οὐ ψιλαῖς μόνον ῥημάτων προφοραῖς, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς πράγμασι, καὶ τοῖς ἔργοις, μαρτυρουμένην καλῶς. Ὥσπερ δὴ καὶ οἱ πολυτελέστατοι τῶν λίθων, οὐ λόγοις τὸν ἔπαινον δέχονται, ἀλλ' ἐκ τῆς οἰκείας ἐνεργείας παρὰ τοῖς γινώσκουσι τῶν ἀνθρώπων θαυμάζονται. Ταύτην καὶ ὑμεῖς ἐμφανίσαντες πρὸς ἡμᾶς τὴν ἀγάπην, ἄνδρες σοφώτατοι Γερμανοὶ, καὶ τὸ ἐκ ταύτης ἀναματτόμενοι καύχημα, ἡμῖν ταῦτα κοινωνήσαντες, ἐγνωρίσατε.

Ἀποκρινόμενοι οὖν, οὐδὲν οἰκοθεν λέξομεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν Ἁγίων καὶ Οἰκουμενικῶν ἑπτὰ Συνόδων, ἃς καὶ ὑμεῖς καλῶς ποιοῦντες, ὡς γράφετε, σέβεσθε καὶ ἀποδέχεσθε, καὶ κατὰ τὴν γνώμην τῶν θείων Διδασκάλων καὶ ἐξηγητῶν τῆς Θεοπνεύστου Γραφῆς, ἃς ἡ τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ ἐκκλησία, γνώμῃ κοινῇ ἀπεδέξατο, ὡς λόγοις καὶ θαύμασιν, οἷάπερ ἕτερος Ἥλιος, τὴν οἰκουμένην ἐφώτισαν. Ἅτε τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν αὐτοῖς πνεύσαντος, καὶ δι' αὐτῶν λαλήσαντος· ἃ δὴ ἀπαρεγ-

Responsum primum Patriarchæ Constantinopolitani, D. Hieremiæ, ad Augustanam Confessionem, missam in Tybingam: 1756.

Cum literas dilectionis vestræ, & libellum, qui capita Religionis vestræ continet, acceperimus, probata charitate vestra, declarabimus, in quo nobis vobiscum conveniat, & in quo non conveniat, sicut petitis. Charitate enim impletur Lex & Prophetæ. Impleri tamen eam dicimus non nudis tantum verbis, sed re ipsa & factis: sicut nec nobilissimis gemmis sufficit orationis laus, sed sua propria vi & virtute comprobationem apud intelligentes inveniunt. Talem charitatem cum vos declaraveritis erga nos, sapientissimi Germani: & hujus gloriationem susceperitis: nobiscum de his rebus communicavistis.

Respondebimus ergo, nihil nostrum adferentes, sed ex sanctis septem Oecumenicis Synodis (quas & vobis probari, recte scribitis) & ex sententia Sanctorum Doctorum, Interpretumque divinitus inspiratæ Scripturæ: quos Catholica Christi Ecclesia vnanimi consensu recepit: quando oratione & miraculis, tanquam alter Sol, orbem terrarum illustrarunt: cum Spiritus S. in eis spiraverit, per eosque locutus fuerit, quæ in æternum immo-

ἀπαρασάλευτα εἰς αἰῶνας ἔσαι, ὡς τῷ τῦ Κυρίε λόγῳ τεθεμελιωμένα.

Ἡ γὰρ τῦ Χριςῦ ἐκκλησία, κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον εἰπεῖν, ςῦλος ἐςὶ καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας. Ἧς πύλαι ᾅδε, κατὰ τὴν θεσπεσίαν τῦ Κυρίε ἐπαγγελίαν, ἐ κατισχύσσι· κἂν τινές τι παρασύρωσιν ἀλλόκοτα φανταζόμενοι, αὕτη μένει ἐδὲν ἧττον ἀσφαλὴς καὶ ἀκραάδαντος, ἐςηριγμένη παγίως ἐπὶ τὴν πέτραν, καθ' ἣν ἐπεςήρικται ἡ ἀλήθεια. καὶ γὰρ οἱ τῆς τῦ Χριςῦ ἐκκλησίας, ὅλοι τῆς ἀληθείας εἰσὶ, καὶ οἱ μὴ τῆς ἀληθείας ὄντες καθάπαξ, ἐδὲ τῆς Χριςῦ ἐκκλησίας εἰσὶν. Ὅθεν ἡμεῖς ἀληθείας ςοιχοῦντες, τὸν ὑγιῆ λόγον, εἰς οἰκοδομὴν τῆς ἀληθοῦς πίςεως συνεισφέρομεν. Κἂν τάτῳ εὐχῆς δεόμενοι τῆς παρὰ τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον, ἵνα τῇ Θείᾳ χάριτι αὐτῦ, ὁ ἡμέτερος νῦς, εἰς ὁδὸν εἰρήνης κατευθυνθείη.

immota manebunt, vtpote in verbo Domini fundata.

„Eccleſia enim Chriſti, (vt cum „Paulo loquamur) columna eſt, & fun„damentum, veritatis: cui ne portæ quidem inferorum, (vt divina Domini promiſſio habet,) prævalebunt. Etiamſi enim aliqui monſtroſa imaginatione alipuid pervertant: nihilominus tamen ea manet ſtabilis & inconcuſſa: fundata firmiter in petra, & iis, quibus innititur veritas. Etenim qui in Chriſti Eccleſia ſunt, totos ſe veritati dediderunt: & qui ſe non totos dediderunt veritati, ne in Chriſti quidem Eccleſia ſunt. Vnde nos in veritatis via incedentes, ſanum ſermonem conferimus ad veræ fidei ædificationem: qua in re precibus indigemus eorum, qui Dominum diligunt: vt divina ejus gratia mens noſtra in viam pacis dirigatur.

ΚΕΦΑΛ. ά.

Περὶ τῦ ἑνὸς καὶ τρισυποςάτε Θεῦ.

Τοίνυν τὸ πρῶτον ὑμῶν Κεφάλαιον, τὸ διαλαμβάνον τὸ δόγμα, εἴτε ἅγιον Σύμβολον τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἁγίας Συνόδε, περὶ τῆς μιᾶς τρισυποςάτε καὶ ὑπερουσίε ἐσίας τῦ Θεῦ, καλῶς ἔχειν, καὶ ἐυσεβῶς ὑμῖν διακηρύτλεθαι, βεβαιέμεθα.

Πλὴν, ὅτι ἡ κατὰ Νίκαιαν αὕτη σύνοδος καὶ αἱ λοιπαὶ συνάδσαι αὐτῇ ἐθέσπισαν, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τῦ Πατρὸς ἐκπορεύεθαι. Ἡ γὰρ ὁμολογία τῆς ὑγιαινέσης πίςεως τῶν Χριςιανῶν, τὸ ἱερώτατον Σύμβολον (ὅπερ ὑπὸ τῶν (τιὴ) Θεοφόρων Ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ

CAPVT I.

De vno et trino Deo.

Primum igitur caput veſtrum, quo Decretum, ſeu ſanctum Symbolum S. Nicænæ Synodi allegatur, videlicet de vnitate Eſſentiæ divinæ, omnem eſſentiam excedentis, in tribus perſonis conſiſtente, recte ſe habere, & pie a vobis aſſeri affirmamus.

Interim hoc excipimus: quod Nicæna hæc Synodus, & cæteræ, quæ huic conſonant, ſtatuunt: Spiritum S. e patre procedere. Confeſſio enim ſanæ Chriſtianorum Fidei, ſanctiſſimum ſcilicet illud ſymbolum (quod a CCCXVIII. divinis ſanctis Spiritu præditis, Patribus,

Νικαίᾳ ἐξετέθη τὸ πρότερον, τετελείωται δὲ ὑπὸ τῶν (ρ'ν,) ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπερ καὶ αἱ λοιπαὶ Οἰκουμενικαὶ πέντε σύνοδοι ἐπεσφράγισαν, μηδὲν προσθεῖσαι μηδ' ἀφελόμεναι, ὡς τὸ αὐτὸ συνάδουσαι, ὡς καὶ οἱ μέσον τῶν Ἱερῶν τούτων Συνόδων ἀναλάμψαντες Θειότατοι Ἄνδρες, τρανώτατα ὡμολόγησαν, καὶ ἡμεῖς ἕτω καθομολογοῦμεν χάριτι Θεοῦ σὺν αὐτοῖς) ἕτω τρανώτατα φανεροῖ, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι. Ὡς ἡ καλὴ ὁμολογία ἕτω πῶς ἔχει, ὡς ἐκτίθεται αὐταῖς λέξεσι.

Πιστεύω εἰς ἕνα Θεὸν, Πατέρα παντοκράτορα, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα. Σταυρωθέντά τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν. Εἰς μίαν Ἁγίαν

qui Nicææ fuerunt, initio editum est: postea vero a CL. Constantinopoli Patribus perfectum: atque a cæteris V. Oecumenicis Synodis obsignatum est: quæ nihil nec addiderunt nec dempserunt, tanquam idem sentientes: quemadmodum &, qui inter has sanctas Synodos claruerunt, diuinissimi viri apertissime confessi sunt, nosque iisdem gratia Dei assentimur) sic apertissime statuit: Spiritum S. e Patre procedere Nam hæc est illa pulchra confessio ad verbum.

Credo in vnum Deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ: visibilium omnium & invisibi„lium. Et in vnum Dominum Iesum „Christum, filium Dei vnigenitum, ex „Patre genitum ante omnia secula: lu„men e lumine, Deum verum e Deo „vero: genitum, non factum: eiusdem cum Patre substantiæ: per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem, „e cœlis descendit: atque incarnatus est „ex Spiritu S. & Maria virgine, homo„que factus est. Crucifixus etiam pro „nobis sub Pontio Pilato, passus & se„pultus, tertia die resurrexit secundum „scripturas. Idem ascendit ad cœlos: „sedet ad dextram Patris: rediturus est „cum gloria, vt judicet vivos & mor„tuos: cuius Regni non erit finis. Et „in Spiritum S. dominum & vivificum: „qui e patre procedit, qui cum Patre & „Filio simul adoratur et simul glorificatur: „qui per Prophetas locutus est. In vnam „sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam.

Ἁγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἓν Βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

Οὗτος ὁ τῆς ἀληθοῦς πίστεως θησαυρὸς, ὃς Πνεύματι θείῳ ἐσφράγισθαι, ἵνα μήτις τι ἐκ τούτου ἀφέληται, ἢ νόθον ἐπεισαγάγῃ. Αὐτὸ τὸ Θεῖον καὶ Ἱερώτατον καὶ τέλειον πάντοθεν τῆς Εὐσεβείας ἡμῶν σημεῖον, ἡ ὁμολογία τῶν Ἁγίων Πατέρων πάντων, ὁ ὅρος τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὃν ἐνστερνιζόμενοι καὶ ἀσπαζόμενοι, καὶ μετὰ παῤῥησίας ὁμολογοῦντες, ἀσινῆ καὶ ἀκίβδηλον, ὡς Θεοφορήτων Ἱερῶν Πατέρων, θείαν παρακαταθήκην, μέχρι τέλους φυλάττομεν. Ἵνα ταῖς πρεσβείαις τῶν ἐκθεμένων αὐτὸ, καὶ φυλαξάντων, ὡς δῶρον καθαρὸν τὴν καλὴν ὁμολογίαν καὶ ἡμεῖς προσενεγκόντες τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι, τῆς τε αἰωνίου ἐλευθερωθῶμεν κολάσεως, καὶ τῆς διαιωνιζούσης ἐν Χριστῷ ἀπολαύσωμεν θείας βασιλείας, ἧς καὶ τύχοιμεν χάριτι τοῦ Χριστοῦ, ἀμήν.

„cleſiam. Confiteor vnum Baptiſma in „remiſſionem peccatorum, expecto re„ſurrectionem mortuorum, & vitam fu„turi ſeculi, Amen.

Hic eſt veræ fidei theſaurus: qui divino Spiritu obſignatus eſt, vt ne quis inde aliquid auferat, neve adulterinum quid introducat. Hoc ipſum pietatis noſtræ divinum, & ſanctiſſimum & vndique perfectum ſignum: hic Chriſtianiſmi limes: ſcilicet hæc cunctorum ſanctorum Patrum confeſſio. Hunc limitem complexu pectoris noſtri tenentes, ac cum fiducia confitentes, indelibatum & incorruptum, tanquam divinum, divino ſpiritu plenorum Patrum depoſitum, ad extremum vsque cuſtodimus, vt interceſſionibus eorum, qui illud in medium attulerunt & cuſtodiuerunt, etiam nos, pulchra hac confeſſione tanquam dono mundo, S. Trinitati oblata, tum æterna liberemur pœna: tum divino ſempiternoque regno in Chriſto fruamur, quod vtinam munere eius conſequamur, Amen.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

Περὶ τῶν τῆς πίστεως ἄρθρων.

Ἤδη δὲ καὶ ἐπὶ τὸ τρίτον τῶν κεφαλαίων ὑμῶν ἐρχόμενοι, τὸ διεξερχόμενον περὶ τῶν τῆς πίστεως ἄρθρων (ὡς ἀκόλουθον) φαμέν. Ὅτι ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη τῶν χριστιανῶν θεία πίστις, ὑπὲρ νοῦν ὅσα καὶ λόγον, ὡς ὄντως ὑπάρχουσα ὁμολογία ἀληθεστάτη τοῦ ἐν τριάδι Θεοῦ, ἐν τούτοις ἐν συνόψει τοῖς κεφαλαίοις, περιέχεται. Ἃ πιστεύων πᾶς ὀρθῶς, καὶ σωθῆναι θέλων, ὀφείλει ὁμολογεῖν.

CAPVT III.

De Articulis Fidei.

Accedimus jam ordine ſic jubente, ad tertium caput veſtrum: in quo Articuli Fidei recenſentur, vbi ſic dicimus. Veram & ſolam Chriſtianorum divinam Fidem, quæ rationem & mentem ſuperat (quippe quæ vere eſt veriſſima trini Dei confeſſio) his, ſub compendio, capitibus contineri: quæ omnis, qui recte credit, & ſalvari vult, confiteri debet.

Ταῦτα

Ταῦτα δὲ τὰ κεφάλαια, τὰ καὶ ἄρθρα τῆς Πίστεως λεγόμενα, ὡς ἀρχαὶ καὶ θεμέλιοι, εἰς δυωκαίδεκα ἀριθμῆνται, τὸν τύπον σώζοντα τῶν θείων Ἀποστόλων Χριστοῦ. Καὶ τρία μέν εἰσι περὶ τῆς Μακαρίας Τριάδος, ἓξ δὲ, περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου σαρκώσεως, καὶ τρία ἔτι περὶ τῆς Συντελείας.

Horum capitum, (quæ & Articuli Fidei dicuntur: & ſunt principia quædam ac fundamenta) duodecim numerantur, pro duodenario divinorum Apoſtolorum Chriſti numero. Tria de beata Trinitate loquuntur, ſex de Filii & Verbi incarnatione: rurſus tria de conſummatione ſeculi.

Καὶ πρῶτον μὲν τῶν κεφαλαίων, ὅτι ἓν τὸ Θεῖον τῇ φύσει, καὶ οὐ πολλὰ, καὶ ἓν τῇ δυνάμει, καὶ ἀρχῇ, καὶ παντοκρατορίᾳ, καὶ κυριότητι.

Δεύτερον δὲ, ὅτι τρία τοῦτο τὸ Θεῖον, καὶ οὐχ ἓν πρόσωπον, εἰ καὶ ἓν καὶ ἀδιαίρετον τῇ Θεότητι. Τὸ μὲν, ἀγέννητον· τὸ δὲ γεννητόν. Τὸ δὲ, ἐκπορευτόν. Πατὴρ, Υἱὸς, καὶ Πνεῦμα, καλούμενα παρὰ τοῖς θεολόγοις καὶ λεγόμενα.

Τρίτον δὲ, ὅτι αὕτη ἡ Τριὰς, τῶν ὅλων ἐστὶ δημιουργὸς, ἐκ μὴ ὄντων ταῦτα παραγαγοῦσα, καὶ ὑπὸ χρόνον, νοητάτε καὶ αἰσθητὰ, ὁρατὰ καὶ ἀόρατα.

Primum caput affirmat, Divinitatem eſſe natura vnum, non multa: & vnum poteſtate, Imperio, omnipotentia, & dominatione.

Secundum, tres eſſe hujus vnius perſonas, non vnam, quamvis vnum ſit divinitate, diviſionis expers. Vnam, ingenitam: alteram, genitam: tertiam, procedentem: quarum nomina apud Theologos ſunt, Pater, Filius, & Spiritus.

Tertiam, hanc Trinitatem omnium rerum eſſe effectricem: quæ e nihilo eas produxerit, & in tempore: tum quæ ſub intelligentiam, tum quæ ſub ſenſum cadunt: tum, quæ aſpectabiles ſunt, tum quæ oculorum obtutum effugerunt.

Τέταρτον, ὅτι διὰ τὸ προνοεῖσθαι ἡμῶν τὸν ἐν τριάδι Θεὸν, εὐδοκίᾳ Πατρὸς, καὶ συνεργίᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὁ λόγος μένων ἀναλλοίωτος καὶ ἀτρεπτος τῇ Θεότητι, ἀπαθῶς καὶ ἀρεύστως δι' ἡμᾶς ἐγένετο σάρξ, τελείαν τὴν φύσιν ἡμῶν ἐν ἀτόμῳ προσλαμβανόμενος.

Quartum, quia curam noſtri trinus ille Deus geſſerit: propenſa patris voluntate, accedente Spiritus operatione, verbum, nulla divinitatis alteratione & mutatione, nulla paſſione & fluxu interveniente, propter nos factum eſſe carnem, natura noſtra perfecte momento temporis aſſumpta.

Πέμπτον, ὅτι ἐκ Παρθένου ἐτέχθη, πεῖραν μὴ λαβούσης ἀνδρὸς, ὡς καὶ πρὸ τόκου, καὶ ἐν τόκῳ, καὶ μετὰ τόκον ὑπ' αὐτοῦ φυλαχθείσης Παρθένου.

Quintum, e virgine viri experte natum eſſe: Virginitate ejus, & ante partum, & in partu, & poſt partum, ab illo cuſtodita.

Ἕκτον, ὅτι σαρκὶ πέπονθε δι' ἡμᾶς, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ τέθνηκεν ἐκεῖ-

Sextum, carne propter nos paſſum eſſe, in crucem ſublatum eſſe, mortuum eſſe

ἑκουσίως, καὶ ἐ τῇ θεότητι, αὕτη γὰρ ἀπαθής.

Ἕβδομον, ὅτι ἀνέστη αὐτεξουσίως τριήμερος, καὶ τοῖς Μαθηταῖς ἐνεφανίσθη πολλάκις.

Ὄγδοον, ὅτι μετὰ τεσσαρακοστὴν ἡμέραν τῆς ἐγέρσεως αὐτοῦ, εἰς οὐρανὸς ἀνελήφθη, καθορώντων τῶν Μαθητῶν, καὶ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ἐκάθησεν, ὁμόδοξον καὶ συμπροσκυνούμενον, τὸ ἀχώριστον καὶ ὁμόθεον ἀποδείξας αὐτοῦ σῶμα.

Ἔνατον, ὅτι ἐλεύσεται πάλιν εἰς τὴν γῆν ἀπ' οὐρανοῦ, μετὰ τῆς πατρικῆς δόξης, καὶ παρέξει, τὴν μὲν βασιλείαν αὐτοῦ τοῖς τέκνοις δούλοις, τοῖς δὲ ἀσεβέσι τὴν κόλασιν.

Δέκατον, ὡς ἐξαναστήσει πᾶσαν ἡμῶν τὴν φύσιν, τῶν ψυχῶν ἑνωθεισῶν τοῖς ἐξαρχῆς σώμασιν, οἷς συνέζησαν, ἐν μιᾷ ἡλικίᾳ, εἰς ἀνταπόδοσιν τῶν βεβιωμένων, καὶ ἄφθαρτα τὰ σώματα ἔσονται.

Ὅτι δὲ κρινεῖ, ζῶντας, καὶ νεκρούς.

Ἑνδέκατον, καὶ τοὺς μὲν ἀπίστους κολάσει, δοξάσει δὲ τοὺς εὐσεβεῖς, καὶ τοὺς κατ' ἐντολὴν περιπατήσαντας.

Δωδέκατον ὅτι ἡ μετὰ, ταῦτα ζωὴ αἰώνιος ἔσται, ὡς ἀφθαρτιθείσης τῆς φύσεως.

Ἐν τούτοις τοῖς κεφαλαίοις, ἐν μὲν τῷ πρώτῳ περιέχεται, ὅτι εἷς Θεὸς, εἷς Κύριος, ὁ Πατὴρ, σὺν Υἱῷ, καὶ τῷ Πνεύματι. Ἐπεὶ καὶ Θεὸν τὸν Πατέρα, καὶ Θεὸν ἐκ Θεοῦ τὸν Υἱὸν, καὶ Κύριον ὀνομάζει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ ὁμοούσιόν φησι τὴν Τριάδα, ὁμόδοξόντε τὸν Πατέρα τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Πνεύματι. Καὶ ἅμα τε ἀϊδιον, παντοκράτορα, ποιητήν. Ὡς καὶ

esse volentem: non autem divinitate quippe quæ pati non possit.

Septimum, resurrexisse sua propria potentia, tertio die: Discipulisque sæpe conspectum esse.

Octavum, quadragesimo a resurrectione die, in cœlos assumptum esse intuentibus discipulis: sedisse ad dexteram Patris: ac pari gloria & adoratione honoratum, inseparabile suum, cum divinitate coniunctum, corpus demonstrasse.

Nonum, rediturum de cœlo in terram, paterna gloria ornatum: & servis suis daturum regnum suum, impiis vero supplicia.

Decimum, resuscitaturum vniversam nostram Naturam: ita vt animæ pristinis, cum quibus vixerant, coadunentur corporibus, vna ætate seu statura: vt præmia persolvantur vitæ actæ: & incorruptibilia fore corpora.

Judicem quoque futurum viventium & mortuorum, atque infideles pœnis affecturum: gloria vero pios, qui præcepta ejus observarunt, ornaturum.

Denique futuram vitam, in naturam nostram immortalitate recepta, æternam fore.

Hæc sunt confessionis capita, in quorum primo continetur: Vnum esse Deum, vnum Dominum, vnum Patrem, cum Filio & cum Spiritu. Patrem enim illa nominat Deum: & Filium, Deum e Deo, & Spiritum sanctum Dominum nominat: ac consubstantialem dicit Trinitatem: paremque gloria Patrem Filio & Spiritui: simul etiam æternum, omni-

καὶ Προφῆται εἶπον τὸν Θεὸν, μετὰ τοῦ Λόγου καὶ τοῦ Πνεύματος· καὶ Ἄγγελοι, ἐν τρισὶν ἁγιασμοῖς ἕνα Θεὸν μέλπουσιν.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ, ὅτι ἕνος ὁ μόνος Θεὸς, τριὰς ὢν τοῖς προσώποις, καὶ μονὰς τῇ Θεότητι, Πατὴρ ἐστι, καὶ Υἱὸς, καὶ Πνεῦμα Ἅγιον. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ ἀγέννητος καὶ ἀναίτιος, αἴτιος δὲ μόνος τῶν ἐξ αὐτοῦ, Υἱὸς δὲ γεννητὸς, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, Κύριον, Ζωοποιὸν, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Καὶ ὅτι μία φύσις καὶ δόξα προαιώνιος τούτων, μία δύναμις καὶ προσκύνησις, φησὶ γὰρ, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον, καὶ συνδοξαζόμενον.

Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ ἐκδιδάσκει, ὅτι δημιουργὸς ἡ Τριὰς, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος τὰ πάντα ποιήσασα. ὅθεν τὸν μὲν Πατέρα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ ἁπάντων φησί. τὸν δὲ Υἱὸν, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. τὸ δὲ Πνεῦμα, Ζωοποιόν.

Ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ, τὰ τῆς σαρκώσεως καταγγέλλει, ὅτι ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ τῆς Θεοτόκου Μαρίας, ὁ Λόγος σεσάρκωται.

Ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ, ὅτι ἀειπάρθενος διεφυλάχθη ἡ Μαριὰμ. ἐξ ἧς λαβὼν ὁ Λόγος σῶμα ἔμψυχον, ψυχῇ νοερᾷ καὶ θελητικῇ, ἁπλοῦς ὤν, γέγονε διπλοῦς δι' ἡμᾶς, εἷς ἐκ δύο τελείων τῶν φύσεων.

Ἐν δὲ τῷ ἕκτῳ, ὅτι σαρκὶ ἐσταυρώθη ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἔπαθε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνελήφθη, καὶ ἐλεύσεται ἀπ' οὐρανοῦ, κρινεῖ ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἀνάστασις ἔσται, καὶ ὅτι κόλασις καὶ βασιλεία αἰώνιος, ἐν τοῖς λοιποῖς ἓξ περιέχεται.

potentem, creatorem: quemadmodum & Prophetæ dixerunt Deum, cum Verbo & Spiritu: Angelique tribus sanctificationibus vnum Deum canunt.

In secundo, hunc vnum & singularem Deum, qui Personis trinitas sit, divinitate vero vnitas, Patrem esse, & Filium, & Spiritum S. Ac Patrem quidem ingeneratum, & ex nulla causa esse: causam vero solum iis, quæ ex ipso sunt, esse: Filium vero, genitum esse Deum ex Deo: Spiritum vero S. esse Dominum, vivificum, ex patre procedentem. Horum vnam esse Naturam & gloriam jam inde ante secula, vnam potentiam, & adorationem. Ait enim: qui cum patre & filio simul adoratur, & simul glorificatur.

In tertio edocet, creatricem esse S. Triadem, quæ ex nihilo fecerit omnia. Vnde Patrem, factorem cæli & terræ, rerumque omnium, vocat: Filium vero, qer quem omnia facta sint: Spiritum vero vivificum.

In quarto, quæ ad carnis assumptionem spectant, recenset: quod scilicet ex Spiritu S. & Deipara Maria, Verbum carnem induerit.

In qninto, perpetuam Virginitatem mansisse Mariæ: ex qua verbum sumpserit corpus animatum, anima intelligente, voluntarem habente. Dominum, cum simplex esset, factum esse duplicem, propter nos: eumq; ex duabus perfectis naturis vnum.

In sexto, carne passum esse pro nobis, crucifixum & Sepultum. Præterea resurrexisse, assumptum esse, venturum cœlitus ad judicandum vivos & mortuos: fore resurrectionem, punitionem, & regnum æternum, in reliquis sex capitibus continentur.

Ταῦτα

Hos

Ταῦτα μὲν ἓν τὰ Ἄρθρα, εἴτε κεφάλαια, τῷ ἱερῷ Φάινονται Συμβόλῳ ἐμπεριεχόμενα, τῆς κατὰ Χριστὸν ὄντα ἐν θεωρίᾳ φιλοσοφίας, ἀλλὰ δὴ καὶ τῆς κατὰ πράξιν ἠθικωτέρας, παιδαγωγοῦντα, καὶ πρὸς Σωτηρίαν ἄγοντα ἡμᾶς. Διὰ γὰρ τὴν ἡμετέραν Σωτηρίαν κατελθεῖν, φησὶ, τὸν Κύριον, ἵνα τὴν ζωὴν αὐτοῦ μιμησώμεθα, καὶ σωθῶμεν. Καὶ τὸ παθεῖν, καὶ ἀποθανεῖν, ὑπὲρ ἡμῶν. καὶ τὸ ἀναστῆναι, εἰς ἐλπίδα. καὶ τὸ μέλλειν ἔρχεσθαι κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς, εἰς ἀπεκδοχὴν καὶ ἑτοιμασίαν ἡμῶν. καὶ τὸ ζωὴν αἰώνιον, εἰς ἐλπίδα ἀπολαύσεως, καὶ φόβον κολάσεως. Δι' ὧν τὸ τριμερὲς τῶν ψυχῶν ἐκκαθαίρει. Τὸ λογιστικὸν μὲν, διὰ τῆς εὐσεβοῦς ὁμολογίας τῆς Ἁγίας Τριάδος. τὸ θυμοειδὲς δὲ, διὰ τῆς ὑπομνήσεως τῆς ἐνανθρωπήσεως. Τὸ ἐπιθυμητικὸν δὲ, διὰ τῆς ἀνακηρύξεως τῆς ἀναστάσεως. ὡς ἂν τούτων ἐπιποθοῦντες, τρέχωμεν κατ' ἐντολήν.

Καὶ ἐπειδὴ ἑπτὰ μὲν αἱ περιεκτικαὶ ἀρεταί. Ταπείνωσις. Ἀκενοδοξία. Ἀκτημοσύνη. Νηστεία. Ἁγνεία. Ὑπομονὴ. καὶ Μακροθυμία. ἑπτὰ δὲ καὶ τἀναντία. Ὑπερηφανία. Κενοδοξία. Φιλαργυρία. Γαστριμαργία. Πορνεία. Ἀκηδία καὶ Ὀργιλότης. ἀποτρέπεται μὲν τὰς κακίας τὸ Ἱερώτατον Σύμβολον, προτρέπεται δὲ πρὸς τὰς ἀρετάς. Καὶ πρὸς μὲν τὴν ταπείνωσιν διεγείρει, διὰ τοῦ κατελθεῖν ἐκ τῶν οὐρανῶν τὸν Θεὸν Λόγον. πρὸς ἀκενοδοξίαν, διὰ τοῦ ἐνανθρωπῆσαι. πρὸς ἀκτημοσύνην, νηστείαν, καὶ ἁγνείαν, ὡς ἦν αὐτὸς. πρὸς ὑπομονὴν καὶ μακροθυμίαν, ὅτι πάντα εἶχε, καὶ τέλος

Hos articulos seu capita, sacrum continet Symbolum: quæ ad eam, quæ secundum Christum est, contemplatricem Philosophiam pertinent: nec non ad moralem, quæ in agendo consistit: quæ recte nos instituunt, & ad salutem perducunt. Etenim ob nostram salutem descendisse. Dominum inquit: vt vitam ejus imitantes conservemur. Quodque passus pro nobis est, & mortuus est, & resurrexit: ad spem facit. Quod venturus est Iudex vivorum & mortuorum: ad expectationem, & præparationem nostram. Quod vitam æternam daturus: ad spem fruendi, & metum pœnarum. His triplicem naturam animarum nostrarum emundat. Ratione præditam, pia sanctæ Trinitatis confessione: irascentem, recordatione incarnationis: cupiditatibus laborantem, prædicatione resurrectionis: vt horum desiderio incitati, curramus ex præscripto mandatorum.

Adhæc, cum septem sint, quæ alias continent, Virtutes: Humilitas, Ambitionis fuga, Acquirendi contemptio, Iejunium, Castitas, Patientia, Longanimitas: totidem vero his oppositæ: Superbia, Ambitio, Avaritia, Edacitas, Scortatio, Ignavia, Iracundia: vt a vitiis dehortatur sanctissimum Symbolum, ita ad virtutes adhortatur. Ad humilitatem excitat cogitatione hujus: quod de cœlo Deus verbum descendit: ad fugiendam inanem gloriam, quod homo factus est: ad plus habendi cupiditatem vitandam, & ad jejunium: & ad castitatem, consideratione, qualis ipse fuerit: ad patientiam & æquanimitatem, quod cum omnia haberet, crucem tandem

dem

τέλος σταυρὸν καὶ θάνατον ὑπήνεγκε· κατήργησε δὲ καὶ πᾶσαν κακίαν ὁ Σωτήρ. τῇ μὲν ταπεινώσει, τὴν ὑπερηφανίαν, ἐξ ἧς, ἀπιστία, καὶ βλασφημία Θεοῦ. Τῇ ἐυτελείᾳ δὲ, τὴν κενοδοξίαν, ἐξ ἧς, μανία, φθόνος καὶ φόνος τίκτεται. Τῇ ἀκτησίᾳ δὲ, τὴν φιλαργυρίαν, ἐξ ἧς, κλοπὴ, δόλος, ψεῦδος, προδοσία Θεοῦ καὶ ἀδελφῶν. Τῇ νηστείᾳ δὲ, τὴν γαστριμαργίαν, ἐξ ἧς, μέθη, ἀσωτία, ἀταξία, καὶ πᾶν πάθος πονηρόν. τῇ παρθενίᾳ δὲ, τὴν πορνείαν, ἐξ ἧς, μολυσμὸς ἅπας καὶ μακρυσμὸς ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Θεοῦ. τῇ ὑπομονῇ δὲ, ἀκηδίαν τε καὶ μικροψυχίαν, ἐξ ἧς ἀνέλπιστία, ἀχαριστία, σκότωσις νοὸς, καὶ ψυχῆς ἀπόγνωσις. καὶ ἕκατον, τῇ μακροθυμίᾳ, τὴν ὀργιλότητα, καὶ δαιμονιώδη κατὰ τῶν ἀδελφῶν καταθραύει μανίαν, ἐξ ἧς, πᾶσα μῆνις, ἔχθρα, μῖσος, μιαιφονία, καὶ τῶν τριῶν ὑψηλῶν καὶ κεφαλαιωδῶν ἀρετῶν ἀναίρεσις, ἐλπίδος φημὶ, πίστεως καὶ ἀγάπης. αἳ καὶ τρεῖς οὖσαι, εἰς τιμὴν τῆς Τριάδος ὁλοτελῶς ἑνοῦσι τὸν ἔχοντα, αὐτῷ τῷ ἐν τριάδι Θεῷ, καὶ Θεὸν κατὰ χάριν ἀποτελοῦσιν. ὅθεν καὶ ἡμεῖς ἀδελφοὶ, τῇ μὲν ὀρθῇ Πίστει τὸ λογικὸν ἐκκαθάρωμεν. ταῖς ἀρεταῖς δὲ, καὶ μᾶλλον ταῖς γενικαῖς, ἀνδρείᾳ, σωφροσύνῃ, δικαιοσύνῃ τε καὶ Φρονήσει, ἐν αἷς καὶ αἱ λοιπαὶ κεφαλαιώδεις ἀρεταὶ πᾶσαι εἰσὶ, καθαγνίζοντες ἑαυτοὺς, εἰς ἀπάθειαν, ὡς δυνατὸν, ἔλθωμεν. καὶ ὅλοι ζῶμεν κατὰ Χριστὸν, τὴν ἀληθῆ Πίστιν Χριστοῦ, καὶ τὸν βίον αὐτοῦ, ἐν ἑαυτοῖς περιφέροντες. καὶ ἀγαπῶμεν τὸν Χριστὸν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἐκπληρῶμεν, καὶ ναοὶ γινώμεθα Χριστοῦ, καὶ εὐωδία, καὶ ἡγιασμένοι αὐτοῦ. ἵνα καὶ τῆς ἀθανάτου αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ζωῆς, καὶ

dem & mortem sustinuit. Idem omne quoque vitium abolet. Humilitate sua, superbiam: ex qua incredulitas existit, & blasphemia in Deum. Vilitate, ambitionem: ex qua furor, invidia & odium nascitur. Inopia, avaritiam: ex qua furtum, dolus, mendacium, Dei fratrumque proditio. Iejunio, voracitatem: vnde ebrietas, prodigalitas, ordinis perturbatio, & omnis affectus malus. Virginitate, Impuritatem: quæ omnem inquinationem, qua longe a sancto Deo receditur, parit. Patientia, mollitiem & paruitatem animi: cuius effectus sunt, Spei abjectio, ingratitudo, mentis obtenebratio, animæ desperatio. Aequabilitate denique Iracundiam confringit, & diabolicum contra fratres furorem: vnde omnis ira inveterata, inimicitia, odium, indigna nex, oritur: & trium altarum, & principalium, velut capitum, virtutum destructio; spei videlicet, Fidei, & Charitatis. Hæ, cum tres sint: ad honorem Trinitatis perfecte coadunant eum, in quo sunt, ipsi trino Deo: Deumque per gratiam efficiunt. Ergo & nos, fratres, recta fide, rationalem animæ facultatem emundemus: Virtutibus vero, præsertim generalibus (Fortitudine, temperantia, justitia, & prudentia: in quibus cæteræ qnoque quæ velut capita sunt, Virtutes omnes sunt) nosmet lustrantes, ad vacuitatem a perturbationibus animi, quo ad eius fieri potest, veniamus: toti secundum Christum vivamus; veram hujus fidem, & vitam ejus, intra nos circumferentes: diligamus ipsum: mandata ejus servemus, templi fiamus Christi & suaveolentia, & sanctificati ejus: vt immortalem etiam ipsius vitam, gloriam,

&

καὶ βασιλείας ἐπιτύχωμεν αἰωνίως, χάριτι αὐτοῦ, καὶ ὲ μόνοις τοῖς ἐκ δικαιοσύνης ἔργοις ἡμῶν, κατὰ τὴν ἀψευδῆ αὐτοῦ ἐπαγγελίαν.

ΚΕΦ. Β'.

Περὶ προπατορικῆς ἁμαρτίας.

Τὸ δεύτερον δὲ ὑμῶν κεφάλαιον, τὸ περιέχον, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἔνοχός ἐσι τῇ προπατορικῇ ἁμαρτίᾳ, βεβαιῶμεν καὶ αὐτοὶ, ἕως ἔχειν τὴν ἀλήθειαν. Φησὶ γὰρ ὁ ψαλμωδὸς ἐν τῷ Ν. ψαλμῷ, Ἰδὲ γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσησέ με ἡ μήτηρ μου. Καὶ ὁ Κύριος ἐν ἐυαγγελίοις, Ἐὰν μή τις γεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, ὲ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ἐρανῶν. (Ἰωάνν. κεφ. γ.) πρὸς κάθαρσιν δηλαδὴ τῆς τοιαύτης προπατορικῆς ἁμαρτίας.

Πλὴν ὅτι καὶ περὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Θείου Βαπτίσματος, ἐμπεριεχομένης τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ συμβόλου, φάσκοντος, Ὁμολογῶ ἓν Βάπτισμα, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἡμεῖς μὲν ἐν τρισὶ καταδύσεσι βαπτίζομεν, οἱ δὲ Λατῖνοι, ὲ καλῶς ποιοῦντες, ἐν μιᾷ καταδύσει βαπτίζουσι. Δεῖ γὰρ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις ἀνακηρύττειν ἐν μιᾷ τῇ Θεότητι, καὶ τρεῖς γίνεθαι τὰς ἀναδύσεις καὶ καταδύσεις, ἐκφωνεμένου τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς ἔθος ἀρχαῖον παραδεδομένον τῇ ἐκκλησίᾳ, ἅμα δὲ καὶ διὰ τῶν τριῶν καταδύσεων καὶ ἀναδύσεων, τῆς τριημέρου ταφῆς καὶ ἀναστάσεως αἰνιττομένης τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ σταυρωθέντος, καὶ ἀναστάντος.

Παρ-

& regnum, consequamur in æternum: idque per gratiam eius, nec solis ex iusticia operibus nostris, quemadmodum eius promissio, quæ non mentitur habet.

CAP II.

De peccato originis.

Quod ad secundum caput, vestrum attinet. in quo dicitur omnem hominem obnoxium esse peccato originis: de eo assentiamur & nos, verè sic se habere. Dicitur enim Psalmo 50. Ecce in iniquitatibus conceptus sum: & in peccatis gestavit cum concupiscentia me mater mea. Et in Evangeliis: Nisi quis generatus fuerit per aquam & Spiritum, nequaquam ingredietur in Regnum cœlorum, Ad expurgationem scilicet talis à primis parentibus insiti peccati.

Veruntamen, quod ad regenerationem attinet, quæ diuino Baptismate fit: quod in confessione Symboli comprehenditur, vbi dicitur: Confiteor vnum Baptisma in remissionem peccatorum: nos trinis immersionibus baptizamus: Latini verò vna tantùm immersione, quod non rectè fit. Oportet enim tres personas in vna Deitate prædicari: ac tres fieri emersiones & immersiones: pronunciato nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti secundum veterem ritum Ecclesiæ traditum. Simul etiam trina illa immersione & emersione triduana sepultura resurrectioque innuitur eius: qui pro nobis carne crucifixus fuit, & resurrexit.

Παρευθὺς δὲ δεῖ χρίεν τὸν βαπτισθέντα καὶ τῷ Μύρῳ. Τὸ γὰρ χρίσμα τοῦτο, σφραγὶς ἐστι Χριστοῦ καὶ σημεῖον. ἡμεῖς δὲ ἐξ αὐτοῦ τὴν χάριν λαμβάνοντες ἐν τῷ Μύρῳ, Χριστιανοὶ καλούμεθα, καὶ χριστοὶ Κυρίου ἐσμέν. Οὗ γὰρ ἀπαξιοῖ κατ' αὐτὸν καλεῖσθαι ἡμᾶς, ὅτι καὶ Υἱοὺς Θεοῦ θέσει καλεῖ, καὶ Θεοὺς κατὰ χάριν. Χρίων δὲ τὸν βαπτισθέντα ὁ Ἱερεὺς, φησὶ. Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου, ἀμήν. Ὅθεν εὐλόγως ἔχει μετὰ τὸ Βάπτισμα, καὶ τὸ Χρίσμα ἀκολουθεῖν, καὶ μὴ εἰς καιρὸν ταμιεύεσθαι. ἀλλὰ καὶ μεταδοῦναι τῷ βαπτισθέντι τῆς φρικτῆς Κοινωνίας ἑπόμενον. Τοῦτο γὰρ τὸ τέλος τοῦ Μυστηρίου παντὸς, ἵνα τῆς πλάνης ἀπαλλαγέντες, καὶ τοῦ ῥύπου τῆς ἁμαρτίας, καθαροί τε γενενημένοι, καὶ τῷ Θείῳ Μύρῳ ἐσφραγισμένοι, τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος κοινωνήσωμεν, καὶ ἄκρως ἑνωθῶμεν αὐτῷ. καὶ ἐνοικήσῃ ἐν ἡμῖν, καὶ ἐμπεριπατήσῃ Χριστὸς, καὶ μεθ' ἡμῶν ᾖ πάσας τὰς ἡμέρας.

Mox quoque is, qui baptizatus est, sacro vnguendo vngendus est. Chrisma enim hoc, sigillum & signum Christi est: nosque inde gratiam adepti in vnguento, Christiani appellamur, & ad Dominum Christum pertinemus. Non enim dedignatur, de nomine suo nominari nos: quia & filios Dei adoptiuos vocat, & Deos ex gratia. Vngens autem baptizatum Sacerdos, Signaculum doni, inquit, Spiritus S. Amen. Vnde rationi consentaneum est, Baptisma ti etiam Chrisma subiungi, nec in tempus differri: sed baptizatum continuo illius verendæ communionis participem fieri. Hic enim omnis sacramenti finis est vt errore, & peccati sordibus, liberati mundatique, & sacro vnguento obsignati, carnem & sanguinem eius participemus: arctissimeque ipsi adunemur: & inhabitet nobis, in nobisque ambulet Christus: & nobiscum sit in omne tempus.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Περὶ πίστεως δικαιωτικῆς.

Τὸ τέταρτον, περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν ἐπεξιὸν, μόνῃ τῇ Πίστει κυρίως τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν δίδοσθαι, διϊχυρίζεσθε, ὡς δοκεῖ ὑμῖν. ἡ δὲ Καθολικὴ ἐκκλησία, τὴν πίστιν ζῶσαν ἀπαιτεῖ, τὴν διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων μαρτυρεμένην. Ἡ γὰρ πίστις ἡ ἄνευ ἔργων, νεκρά ἐστιν, ὡς ὁ Ἰάκωβος κεφ. β' φησίν. Ὅθεν καὶ ὁ μέγας Βασίλειος φησὶν. εὐδὲ ἡ ἄνωθεν χάρις, ἐπὶ τὸν μὴ σπεδάζοντα παραγίνοιτ' ἄν. ἀλλ' ἑκάτερα συγκεκρᾶσθαι πρόσηκε, σπουδήν τε ἀνθρωπίνην, καὶ τὴν διὰ τῆς πίστεως ἄνω-

CAP. IV.

De fide iustificante.

In quarto capite, Vbi de remissione peccatorum agitur, soli fidei proprie remissionem peccatorum dari affirmatis, vt vobis videtur. Catholica vero Ecclesia, fidem quæ viuat, requirit; quæ bonis operibus testificata sit. Fides enim, quæ sine operibus est, mortua est, Hinc & magnus Basilius ait: Neque superna gratia venit ed eum, qui accipere non studet: sed vtraque commiscri conuenit: tum studium humanum: tum, quod per fidem superne descendit, auxilium,

ἄνωθεν καθικνεμένην συμμαχίαν, εἰς τελείωσιν ἀρετῆς. Διὸ καὶ ἡ ἐξουσία τῆ ἀφιέναι, ἐκ ἀπολύτως δέδοται, ἀλλ' ἐν ὑπακοῇ τῆ μετανοοῦντος, καὶ συμφωνίᾳ πρὸς τὸν ἐπιμελέμενον τῆς ἑαυτῆ ψυχῆς. Γέγραπται γὰρ ἐπὶ τῶν τοιούτων, (Ματθ. κεφ. ιή.) ὅτι ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς, περὶ παντὸς πράγματος, ὃ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τῆ Πατρός μου, τῆ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τὸ δὲ ἐπὶ ποίοις, οὐδὲ ἐρωτᾶν ἐστι, τῆς καινῆς διαθήκης διαφορὰν ἡμῖν μηδεμίαν δηλωσάσης, πάσης δὲ ἁμαρτίας τὴν ἄφεσιν τοῖς ἀξιολόγως μετανοοῦσιν ἐπαγγελλομένης. Ἀξιολόγως δὲ μετανοεῖ, ὁ τὴν διάθεσιν ἀναλαβὼν τῆ εἰπόντος, ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐβδελυξάμην. καὶ ποιήσας τὰ ἐν τῷ ἕκτῳ ψαλμῷ, καὶ ἄλλοις, περὶ ἔργων εἰρημένα. Καὶ πλυπλασιάσας τὸ ἀντίθετον κατέρθωμα, ὡς ὁ Ζακχαῖος. Ἐν παντὶ δὲ συνιστῶντες ἑαυτὸς ἁγνὸς ὑπὸ Θεῆ τηρηθῆναι ἐν τοῖς πράγμασι, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας „τὰ παρ' ἡμῶν ζητεῖ ὁ μέγας Ἀρχιερεύς. Πιστεύωμεν, ὅτι ἀνάστασις, ὅτι ἀνταπόδοσις, ὅτι μύρια ἀγαθὰ, ὅτι Χριστὸς Θεός ἐστιν, ὅτι ἡ πίστις ὀρθή. ταῦτα ὁμολογήσωμεν, ταῦτα κατέχωμεν. ἔργοις τὴν πίστιν δείξωμεν. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖ τὰ ἡμέτερα. ὅθεν τὸ κατὰ δύναμιν ποιητέον τὰ ἀγαθὰ, ἀθένειαν ἀνθρωπίνην μὴ προβαλλόμενοι, ὑπέρη γὰρ ὁ Ἀρχιερεὺς ἡμῶν πρῶτον, ὅθεν καὶ ἐυσυμπάθητος. Εἰ ἔν καὶ ἔν τισιν ἡμάρτομεν, ἀλλὰ τῶ ἀναμαρτήτῳ διὰ μετανοίας ἀληθῆς καὶ ἐξομολογήσεως προσέλθωμεν, καὶ τελείαν ἀποχὴν τῶν κακῶν ἐνδειξώμεθα, μετὰ παῤῥησίας προσερχόμενοι τῆ μετανοίᾳ, ἵνα λάβωμεν ἔλεον, καὶ οἷον ζητῶμεν. „Οὐκ ἔστι γὰρ ἁμαρτία νικῶσα τὴν φι-

„λαν-

lium, ad perfectionem virtutis. Ideo nec absolutè concessa est potestas remittendi peccata: sed si obediatis, qui pœnitentiam agit: & assentiatur ei, qui salutis ipsius curam gerit. De talibus enim scriptum est illud: Si duo vestrum consenserint in terra: de omni re, quamcunque petierint, fiet ipsis a patre meo, qui in cœlis est. In quibus verò peccatis remissio locum habeat ne quidem interrogare licet: cùm nullam eorum differentiam novum testamentum indicauerit: sed cuiusuis peccati remissionem illis, qui dignam pœnitentiama, gunt promittat. Dignam autem pœnitentiam agit, qui affectum suscipit illius, qui dixit: Iniustitiam odi & abominatus sum: & qui facit, quæ in sexto, aliisque psalmis, de operibus dicta sunt: & multis benefactis peccata compensat, sicut Zacchæus. Vbique verò commendantes nos Deo, vt nos in vita sanctos conseruet, teneamus confessionem. Nostras enim partes magnus „Pontifex requirit. Credamus resurre„ctionem, retributionem, innumera „bona: Christum, Deum esse: fidem esse rectam. Hæc confiteamur hæc teneamus, factis fidem monstremus. Non ignorat ille nostra. Ergo pro viribus faciamus, quæ bona sunt: imbecillitatem humanam ne prætendamus. Subiit mala Pontifex noster primò: & ideo faci è imiseretur. Etiamsi igitur in quibusdam peccauimus: eò, vbi peccatum non est, vera pœnitentia & confessione accedamus: perfectamque à malis abstinentiam demonstremus, cum fiducia „pœnitentiam aggredientes: vt miseri„cordiam adipiscamur, & eam talem, qua-

„λανθρωπίαν τῦ θεῦ.„ Φιλοτιμία γὰρ θεῖα τὸ πρᾶγμα, δωρεὰ βασιλική, ἂν εὖ προσέλθωμεν. ὅταν δὲ ἡ συντέλεια, τότε ἐγείρεται εἰς κρίσιν. προσερχώμεθα λοιπὸν τῇ μετανοίᾳ, καὶ τῷ ἐλεήμονι Ἰησῦ, μετὰ πάσης παῤῥησίας, μηδὲν ἔχοντες συνειδὸς πονηρὸν, μὴ ὅλως διϛάζοντες. Οὐ γὰρ ὁ διϛάζων δύναται μετὰ παῤῥησίας προσελθεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ λέγει. (ἡσαΐ. κεφ. μθ'.) Καιρῷ δεκτῷ ἐπήκουσά σε, καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας ἐβοήθησά σοι. Ἐπεὶ νῦν, μετὰ τὸ λεπτὸν ἁμαρτάνοντες, ἐυρίσκομεν μετάνοιαν, βασιλεύσωμὲν τῶν παθῶν, πολιορκήσωμὲν αὐτὰ τῇ μετανοίᾳ καὶ ἐξομολογήσει. Βασιλεῖς γενώμεθα κρείττονες τῦ τὴν ἀλεργίδα ἔχοντος, ἐν τάξει δορυφόρων τὰ πάθη ὑποτάξωμεν Οὐ γὰρ συγγνώμη τοῖς ἐν ἁμαρτίᾳ μένεσι διόλε, ὡς ἐν πολλοῖς θείοις ῥητοῖς ἐγράφη.

ΚΕΦ. ε.

Περὶ διακονίας τῦ ῥήματος.

Τὸ πέμπτον, τὸ ὅμοιον χεδὸν τῷ πρὸ τέτε τεταάρτῳ κεφαλαίῳ, τὸ περὶ μετανοίας καὶ ἀφέσεως ἁμαρτίῶν διηγέμενον, καὶ ὅτι ἐκ ἐξ ἱκανοποιίας τὶς τῆς οἰασδῆ σώζεται, ἀλλα πίϛει μόνῃ τῇ χάριτι, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἔτω νοεῖ. Τὸν ἄνθρωπον τηνικαῦτα τὴν ἄφεσιν λαμβάνειν τῶν ἑαυτῦ ἁμαρτιῶν, διὰ μετανοίας ἐπιϛρέφοντα πρὸς Θεὸν ἀληθῶς, ὅταν τὴν πίϛιν ἔχῃ ζῶσαν, τὴν διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων δηλαδὴ, ὡς καὶ προείπομεν, καὶ λέγειν ὅλως ἐ παυσόμεθα. λέγῃ γὰρ ἡ γραφὴ, Πᾶς, ὁ ὢν ἐκτῦ Θεῦ, τὰ ῥήματα τῦ Θεῦ ἀκέει τὴ ποιεῖ αὐτά. Ὡς

lem quaerimus. Non eſt enim peccatum, quod ſuperet Dei erga genus humanum charitatem. Gloriam ex ea re Dominus quærit: donum ea eſt Regium, ſi nunc accedamus, Sed cùm conſummatio venerit ſeculi, exurget ad Iudicium. Conferamus itaque nos ad pœnitentiam, & ad miſericordem Ieſum, omni cum fiducia, absque omni mala conſcientia, nihil omnino dubitantes. Non enim poteſt, qui dubitat, cum fiducia accedere. Ideo dicit: Tempore accepto axaudiui te: in die ſalutis ſuccurri tibi. Nunc enim quando poſt baptiſma peccamus, reperimus ſubſidium pœnitentiæ. Dominemur, tanquam Reges, affectibus: obſideamus eos, vt vrbem, pœnitentia & confeſſione: Reges nos præſtemus præſtantiores illis purpuratis: tanquam ſatellites, affectus ſubiiciamus. Nulla enim venia illis eſt, qui in peccatis perſeuerant: ſicut multis in locis S. teſtantur literæ.

CAPVT V.

De miniſterio verbi.

Sequitur quintum caput, præcedenti quarto fere ſimile: quod de pœnitentia, & remiſſione peccatorum agit: neminem vlla ſatisfactione ſaluari, niſi ſola fide & gratia: de quo Catholica Eccleſia ſic ſentit. Hominem tunc remiſſionem ſuorum peccatorum accipere, vera per pœnitentiam converſione ad Deum: cum fidem habuerit viuam, bonis ſcilicet operibus conſtantem: ſicut & antea diximus, nec dicere vnquam ceſſabimus. Inquit enim ſcriptura: Omnis,

Ὡς ὅταν λέγῃ. (Ματθ. κεφ. ζ.) ἐ „πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσε„ται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, „ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου. „Καὶ πάλιν. (Ρωμ. κεφ. ϛ'.) ἐχ οἱ ἀκρο„αταὶ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιω„θήσονται. Καὶ ἔτι. ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ, „ἐὰν τηρῆτε πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην „ὑμῖν, (Ἰωαν. κεφ. ιε'.) ὡς καὶ βασίλειος „συνῳδὰ γράφων φησί. μνημονεύσωμεν „περὶ τῆς βασιλείας τῶν ἐρανῶν. Ὁ „κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὅτε ἀνέβη „εἰς τὸ ὄρος, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς διδασ„καλίας ἐποιεῖτο, εἶπεν, μακάριοι οἱ „πτωχοὶ τῷ πνεύματι, καὶ τὰ λοιπὰ „τῶν μακαρισμῶν. (Ματθ. κεφ. ε'.) καὶ πάλιν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀνταποδόσεως, εὐλογίαν διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ ποιμένος λέγει. (κεφ. κε'.) „δεῦτε οἱ εὐλογη„μένοι τοῦ Πατρός μου, καὶ τα ἑξῆς. Καὶ πάλιν· (Λεκ. κεφ. ιϛ'.) „πωλήσατε τὰ „ὑπάρχοντα ὑμῶν, δότε ἐλεημοσύνην, „ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ πα„λαιόμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν „τοῖς ἐρανοῖς.„

Omnis, qui est ex Deo, audit & facit Dei verba. Quod simile est huic, vbi dicit: Non omnis, qui dicit mihi, Domine Domine, ingredietur in regnum cœlorum: Sed is, qui facit Voluntatem patris mei. Et rursus: Non „auditores, sed factores legis, iustifi„cabuntur. Item: Vos amici mei estis: si seruaueri is omnia, quæcunque præ„cepi vobis. Consona his Basilius scri„bens, Memineritis, inquit, Regni cœlo„rum. Dominus noster Iesus Christus, cùm „ascendit montem, etiam initium doctri„næ fecit. Beati, inquit, qui pauperes „Spiritu sunt: & cæteras beatitudines „posuit. Rursus de tempore retributionis meritorum, vsus similitudine à pastore sumpta, benedictionem ponit: Venite vos benedicti Patris mei, & cætera. Rursus: Vendite facultates vestras, et conuertite in Eleemosynam. Facite vobis „marsupia, quæ non veterascant: thesaurum non deficientem in cœlis.

Ταῦτα μὲν ἓν καὶ τοιαῦτα δι' ὧν Βασιλείας Οὐρανῶν καταξιῶται τὶς, ὧν ἄνευ ἀδύνατον εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν. Ἐν γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίῳ (κεφ. ε'.) ἀποφαίνεται ὁ „Κύριος. Ἐαν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιο„σύνη ὑμῶν, πλέον τῶν Γραμματέων „καὶ Φαρισαίων, ἐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν „Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν. Καὶ αὖθις. „(κεφ. ιη'.) Ἐὰν μὴ στραφῆτε, καὶ γέ„νησθε ὡς τὰ παιδία, ἐ μὴ εἰσέλθητε „εἰς τὴν βασιλείαν. Ἐν δὲ τῷ κατὰ „Ἰωάννην, (κεφ. γ'.) πρὸς Νικόδημον, „ἐὰν

Haec, & his similia, ea sunt, ob quæ regno cœlesti, homo dignus habetur. Rursus sine qnibus illo potiri nequit, hæc sunt. „Euangelio Matthæi „Dominus sic inquit: Nisi abundauerit „iustitia vestra amplius, quam Scribarum „& Pharisæorum: haud ingrediemini „regnum cœlorum. Rursus: Nisi con„uersi fueritis, & similes horum pue„rorum facti: haud ingrediemini Re„gnum- Et apud Iohannem ad Nicode„mum. Nisi quis superné natus fuerit, „non potest videre Regnum Dei. Sic,

„ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν, ὲ δύναται „ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τῦ Θεῦ, ὡς, καὶ „ἐὰν μή τις γέννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύ„ματος. Καθ' ὧν δὲ ἡ ἀπόφασις μία, δηλονότι καὶ ὁ κίνδυνος τοῖς πᾶσιν ἴσος, ἑνὸς ἐλλειφθέντος. Εἰ γὰρ λέγει, Ἰῶτα ἕν, ἢ μία κεραία ὲ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τῦ νόμε, ἕως ἂν πάντα γένηται, πόσῳ μᾶλλον ἀπὸ τῦ | Εὐαγγελίε; αὐ„τῦ τῦ Κυρίε λέγοντος, ὁ ὐρανὸς καὶ ἡ „γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι με ὲ μὴ „παρέλθωσιν, ὅθεν καὶ Ἰάκωβος ἔιπεν. „(κεφ. ϛ΄.) ὅς ἂν ποιήσῃ τὸν νόμον ὅλον, „παύση δὲ ἐν ἑνὶ, ἔναι πάντων ἔνοχος. ἔμαθε δὲ τῦτο λέγειν, ἐξ ὧν ὁ Κύριος μετὰ τὲς μακαρισμὲς καὶ τὰς ἐπαγγελίας τὰς πρὸς τὸν Πέτρον, ὑπείλησεν. ἐὰν μή νίψω σε, ὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμῦ. Παῦλος δὲ ἐν Χριςῷ λαλῶν διαμαρτύρεται, δι' ἃ μάλιςα βασιλείας ὐρανῶν ὲ κωταξιῦται τίς, καὶ θανάτε κρίματι ὑποπίπτει. ποτὲ μὲν εἰπὼν ὁριςικῶς, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, ἄξιοι θανάτε εἰσί. „Ποτὲ δὲ, ἄδικοι βασιλείαν Θεῦ „ὲ κληρονομήσεσι. καὶ ὁ Κύριος. (Λεκ. „κεφ. θ.) Οὐδεὶς ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐ„τῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ ϛραφεὶς εἰς τὰ ὀ„πίσω, εὔθετός ἐςιν εἰς τὴν βασιλείαν τῦ Θεῦ.

Ἐκ τέτων ἓν καὶ τῶν τοιέτων παιδευόμεθα, ὅτι χρὴ πάντα ὁλοκλήρως καὶ νομίμως πληρώσαντα, οἷς ἡ ἐπαγγελία τὴς βασιλείας τῶν ὐρανῶν ἐπαγγέλεται, καὶ ὧν ἄνευ ἀπηγόρευται, καὶ φυλαξάμενον, ἕτω προσδοκᾶν καταξιωθῆναι τῆς ἐπαγγελίας. δεῖ γὰρ τὸν ἀγῶνα τῆς πρὸς Θεὸν ἐυαρεςήσεως, ὲ μόνον κακίας πάσης ἀπηλάχθαι, ἀλλὰ καὶ ἀλώβητον εἶναι καὶ ἄμωμον ἐν παντὶ ῥήματι Θεῦ.

„nisi quis natus fuerit ex aqua & Spiri„tu. De quibus verò vnùm & idem pro„nunciatur: his vtique; omnibus peri„culum denunciatur idem, si vel vnum omissum fuerit Si enim dicit: Iota vnum aut apex vnus non præteribit de lege, dum omnia fuerint facta: quantò magis de Euangelio? ipse quippe Dominus dicit: „Cœlum & terra præteribit: Verba „verò mea non præteribunt: Hinc „& Iacobus, qui legem præstiterit to„tam, inquit, deliquerit verò in vno omnium erit reus. Didicit scilicet hoc dicere: quòd post enumerationem beatitudinum & promissiones Petro factas, Dominus minatus fuit: Nisi lauero te, „non habes partem mecum. Paulus Chri„sti instinctu loquens, testatur: quænam potissimum sint illa, propter quae aliquis cœlesti Regno excluditur, & iudicio mortis obnoxius fit dum interdum definitiuè loquitur: eos, qui talia patrent, morte dignos esse: interdum verò „iniustos, hæredes Regni Dei non futu„ros. Et Dominus: Nemo, qui manu „semel aratro admota, tergiversatus fu„erit, ad Regnum Dei idoneus est.

Ex his, & similibus, docemur: debere vnumquemque perfecta & legitima horum omnium, quibus præstitis cœleste Regnum promittitur, & omissis negatur, impletione & obseruatione, ita demum expectare, se promissione illa dignum iudicatum iri. Oportet enim certamen, quo Deo placere contendimus, non modò malitiæ omnis exors esse: sed etiam macula & reprehensione carere, in omni Ver-

Θεῦ. Πάυλε μετὰ τὴν θεωρίαν τῆς μεγάλης καὶ ἀνεκδιηγήτε εἰς ἡμᾶς ἀγάπης τῦ Θεῦ, καὶ τῦ Χριςῦ αὐτῦ, ἐπαγα-
„γόντος, (Κορινθ. ϛ'. κεφ. ϛ'.) μηδεμίαν
„ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπὴν, ἵνα μὴ μω-
„μηθῆ ἡ διακονία ἡμῶν, ἀλλ' ἐν παντὶ
συνιςῶντες ἑαυτὲς ὡς Θεῦ Διάκονοι. Γέ-
„γραπται γὰρ, (Ἐφες. κεφ. ὰ) ἵνα πα-
„ραςήςη αὐτὸς ἑαυτῷ ἔνδοξον τὴν ἐκκλη-
„σίαν, μὴ ἔχεσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα, ἢ τὶ
„τῶν τοιέτων, ἀλλ' ἵνα ἦ ἁγία καὶ ἄμω-
μος. καὶ πολλὰ τοιαῦτα, ἅπερ ὁ σπε-
δάζων ἐυρήσει. ὡς καὶ (Ῥωμ. κεφ. ϛ'.) δι-
„δάσκει. Χάρις τῷ Θεῷ, ὅτι ἦτέ τε δῦλοι
„τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκέσατε δὲ ἐκ καρδίας
„εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς. ἵνα
„ὥσπερ κηρὸς παραδιδόμενος τῷ τύπῳ τῆς
„γλυφῆς, μορφῆται πρὸς ἀκρίβειαν τὴν
„ἐγκειμένην τῇ γλυφῇ μορφὴν, ἕτω καὶ
„ἡμεῖς, παραδόντες ἑαυτὲς τῷ τύπῳ τῆς
„κατὰ τὸ ἐυαγγέλιον διδασκαλίας, μορ-
„φωθῶμεν τὸν ἔσω ἄνθρωπον, πληρῦν-
„τες τὸ ὑπὸ τῦ αὐτῦ εἰρημένον, ἀπεκδυό-
„μενοι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, σὺν ταῖς
„πράξεσιν αὐτῦ, καὶ ἐνδυόμενοι τὸν νέον,
„τὸν ἀνακαινέμενον εἰς ἐπίγνωσιν, κατ'
„εἰκόνα τῦ κτίσαντος αὐτὸν. ὥσπερ ἠ-
„γέρθη Χριςὸς ἐκ νεκρῶν, ὕτω καὶ ἡμεῖς
„ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. Ἵνα
„τῆς χάριτος προλαβέσης, τὰ παρ' ἡ-
„μῶν ὀφειλόμενα συνεισενεγκώμεθα, καὶ
„ἕτω τελειωθῆ εἰς ἡμᾶς ἡ ἐυδοκία τῦ
„Θεῦ.„ Ἀγῶνος χρεία, καὶ τέτε μεγά-
λε καὶ νομίμε, ἵνα τὴν τοιαύτην καὶ το-
σαύτην χάριν τῆς ἐν Χριςῷ ἀγάπης τῦ
Θεῦ, μὴ εἰς κενὸν δεξώμεθα. Δεόμεθα γὰρ
τῆς ἄνωθεν συμμαχίας, ὥςε ὁδηγηθῆναι
πρὸς ἀρετὴν. Ταύτην δὲ ὁδεύοντες τὴν ὁδὸν,
τῆς θείας χρήζομεν ῥοπῆς. Οὐ δεῖ γὰρ
πεποι-

Verbo Dei: Siquitem Paulus considerata illa magna & ineffabili erga nos caritate Dei, ipsiusque Christi, subjicit: Nullum in vlla re dantes offendiculum, ne reprehendatur mnisterium nostrum: sed vbique nos ipsos commendantes, tanquam Ministri Dei. Scriptum enim est: Vt adhiberet sibi ipsi gloriosam Ecclesiam: quæ non habeat maculam aut rugam, aut quicquam tale: Sed vt sancta sit & irreprehensibilis. Multa talia sunt, quæ studiosus lector inueniet. Sicut Paulus docet: Gratia Deo, quòd, cum essetis serui peccati, ex corde obediistis typo Doctrinæ, in quem traditi estis. Vt quemadmodum cera, commissa typo exsculpto, exquisitè suscipit eius figuram: Ita etiam nos, tradentes nos ipsos typo Euangelicæ doctrinæ, formam interiorĩ „homini aduenientem accipiamus: im-„plendo id, quod ab eodem dictum est: „Exuentes veterem hominem cum actio-„nibus eius: & induentes novum, qui „renouatur ad agnitionem, secundum „imaginem eius, qui condidit ipsum. „Quemadmodum Christus resurrexit à „mortuis: ita & nos in novitate vitæ am-„bulemus. Vt scilicet gratia anticipante, „nos nostra, quæ debemus, conferamus: „& hoc modo perficiatur in nos bona Dei voluntas & placitum. Certamine opus est, eoque magno & legitimo: vt ne talem tantamque gratiam dilectionis Dei, quæ in Christo est, in vanum accipiamus. Indigemus enim superna ope, velut bellica societate: vt in viam virtutis deducamur: qua via incedentes, divino indigemus impulsu & inclinatione. Non enim in totum nostra Iustitia con-

siden-

πεποιθέναι καθόλε τῇ ἡμετέρα δικαιοσύνῃ, (ἐυτελεῖ, καὶ μὴ ἀπηρτισμένῃ ἔσῃ,) ἀλλὰ τῇ Θείᾳ δικαιοσύνῃ καὶ συμμαχίᾳ, ἵνα πρὸς ἐρανὸν ὁδηγηθῶμεν ἀπλανῶς. Ὁδὸς γὰρ ὁπαρὼν βίος, τῆς ἄνωθεν δεόμενος χειραγωγίας. Εἰ γὰρ εἰς πόλιν μέλλοντες εἰσιέναι, δεόμεθα τὲ γνωρίσαντος ἡμῖν τὴν ὁδὸν, πολλῷ μᾶλλον πρὸς τὸν Υ̓ρανὸν μέλλοντες ἀποδημεῖν, χρείαν ἔχομεν τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς. ἵνα καὶ δείξῃ τὴν ὁδὸν, καὶ ςηρίξῃ, καὶ χειραγωγήσῃ. πολλαὶ γὰρ ἄτραποι αἱ ἐκτρέπουσαι, καὶ διὰ τὲτο ἐχόμεθα τῆς δεξιᾶς τὲ Θεὲ. Καὶ τὸ μὲν ὁδηγῆσαι, Θεῦ, τὸ δὲ ἀξίως εἶναι τὲ κρατηθῆναι ὑπὸ τῆς χειρὸς αὐτὲ, τῆς ἡμετέρας γινέσθω σπεδῆς. Ἂν γὰρ ὦμεν ἀκάθαρτοι, ἐ καθέξηται ἡ χεὶρ ἐκείνη. Χρεία λοιπὸν ἔργων καὶ καθαρὲς εἶναι, ἵνα καὶ θείας ἀντιλήψεως τύχωμεν.

fidendum eſt, (quia vilis, nec perfecta) ſed diuina Juſtitia, & auxilii ſocietate: vt ad cœlum perueniamus ſine errore. Via enim eſt hæc præſens vita, ſupernæ manus ductu opus habens. Nam ſi vrbem aliquam ignotam ingredi volentibus, monſtratore viæ opus eſt: multò magis ad cœlum verſus peregrinari intendentibus, ſupernum momentum requiritur: vt & monſtret nobis viam, & veſtigia firmet, & nos manu ducat Multa enim ſunt auia, à via abducentia: propterea que Deum apprehenſum manu, ſtringimus. Ac Dei quidem eſt, per viam ducere: dignos verò eſſe, vt manu eius apprehenſi ſtringamur, ſtudii noſtri. Nam ſi fuerimus impuri, non retinebit nos manus eius. Proinde bona opera adſint, & mundities, neceſſe eſt: vt diuinæ apprehenſiones compotes fiamus.

Ἀλλὰ καὶ ὁ θεῖος Χρυσόςομος ἐξηγέμενος τὴν πρὸς Κορινθίες δευτέραν ἐπιςολὴν, τὸ, (κεφ ς') συνεργέντες δὲ παρακαλῶμεν, μὴ εἰς κενὸν τὴν χάριν τὲ Θεὲ δέξαθαι ὑμᾶς, λέγει. Ἡ ἀγάπη τὲ Θεὲ συνέχει ἡμᾶς, τετέςι, θλίβει, ὠθεῖ, κατεπείγει. μὴ τοίνυν προδῶμεν τὸ ἔυκαιρον, ἀλλ' ἐπιδειξώμεθα ἀξίαν τῆς χάριτος τὴν σπεδὴν. Μὴ ἀποκρεσώμεθα τὴν δωρεὰν. Οὐ γὰρ μόνον τὸ πιςεῦσαι καταλλαγῆ, ἀλλα καὶ βίον σπεδαῖον ἐνδείξασθαι δεῖ, καὶ ἕπεσθαι αὐτῷ δίκαιον, Τὸν γὰρ ἀπαλλαγέντα ἁμαρτημάτων καὶ φίλον γενόμενον, τοῖς προτέροις ἐγκυλινδεῖσθαι πάλιν, ἐπ' ἔχθραν ἐπανελθεῖν ἐςι, καὶ εἰς κενὸν τὴν χάριν δέξασθαι, κατὰ τὸν τὲ βίε λόγον. Οὐδὲν γὰρ ἀπὸ τῆς χάριτος ὠφελέμεθα ἀκαθάρτως

Quin etiam diuinus Chryſoſtomus, explicans alterius ad Corinthios Epiſtolæ dictum hoc: adiuuantes adhortamur, ne „in vacuum gratiam Dei receperitis: „Sic dicit, Charitas Dei continet nos: hoc eſt, premit, trudit, vrget. Ne igitur opportunitatem temporis prodamus: ſed dignum illa gratia ſtudium præſtemus. Ne repellamus donum oblatum. Nam non ſolum confidere reconciliationi, ſed etiam probam ducere vitam, oportet: eamque ſequi iuſtum eſt. Qui enim peccatis liberatus eſt, & amicus Dei factus: hunc in prioribus iterum volutari ſordibus, redire ad inimicitias eſt, & fruſtra gratiam adeptum eſſe, reſpectu talis vitæ. Nihil enim vtilitatis ex gratia percipimus, ſi impure viuamus:

ſed

θάρτως ζῶντες, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον βλαπτόμεθα, ὅτι μετ' ἐπίγνωσιν τοιαύτην καὶ δωρεὰν, ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανερχόμεθα κακά. Ἕως ἂν ἐν τῷ σκάμματι ἐσμὲν, ἕως ἐν τῷ ἀμπελῶνι ἐργαζόμεθα, ἕως λείπεται ἡ ἑνδεκάτη, προσέλθωμεν, καὶ βίον ἐπιδειξώμεθα ὀρθὸν καὶ ἐνάρετον, ἵνα τῶν αἰωνίων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν. Εἰ γὰρ τοσότων γέμοντας κακῶν, προσήκατο καὶ ἀπήλλαξε, πάντων ἀπαλλαγέντας καὶ τὰ ἑαυτῶ εἰσφέροντας, ὁ πολλῶ μᾶλλον εἰσδέξεται· ἐὰν γὰρ ἐν ἁμαρτίαις διάγωμεν, ἡ ἁμαρτία ἀπιστίαν γεννήσει ὥσπερ γὰρ ἡ ἀπιστία βίον τίκτει πονηρὸν, ὅτω καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν εἰς βάθος ἔλθη κακῶν, καταφρονεῖ, καταφρονήσασα δὲ, οὐδὲ πιστεύειν ἀνέχεται. Εἶπε γὰρ, οὐκ ὄψεται Κύριος, οὐδὲ συνήσει ὁ θεὸς Ιακώβ. καὶ πάλιν· τὰ χείλη ἡμῶν, παρ' ἡμῖν ἐστι, τίς ἡμῶν Κύριος ἐστιν; ἔτι τε. Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι Θεὸς. καὶ ὁ Κύριος. (Ἰωαν. κεφ. γ'.) πᾶς ὁ φαῦλα πράσσων μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς. ἕως ἂν ὁ τῆς δωρεᾶς ἔτος χρόνος, μηδεὶς ἀπογινωσκέτω. Τότε γὰρ τῆς ἀπογνώσεως καιρὸς, ὅταν ὁ νυμφὼν κλείεται, ὅταν ἀπολάβωσιν οἱ μέλλοντες ἀξιοῦσθαι τὸς κόλπους τοῦ Πατριάρχου, τῶν ἀγαθῶν. νῦν δὲ ἔπω. Ἔτι γὰρ τὸ θέατρον συνέστηκεν, ἔτι ὁ ἀγὼν ἐνέστηκεν, ἔτι τὰ βραβεῖα μετέωρα. Σπεύδσωμεν τοίνυν. δρόμε χρεία, καὶ τότε σφοδρῶ. Ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα. Βίον ἄριστον κτησώμεθα. μετα πίστεως ἀληθοῦς, καὶ βίον ἔχοντες ὀρθὸν, τὸν κατ' ἐντολήν. ἐὰν δέ τις πίστιν μὲν ἔχῃ, πράττῃ δὲ πονηρὰ, ὑβρίζει

sed eò maius damnum accipimus: quòd post talem cognitionem & donum, ad pristina mala reuoluamur. Donec igitur intra scamna, seu in stadio sumus: donec in vinea Domini operamur: donec restat hora vndecima: accedamus, vitamque demonstremus rectam & laudabilem: vt æternis perfruamur bonis. Si enim tot vitiis coopertos admisit, hisque liberavit: an non omnibus liberatos, & nostra tributi instar conferendes, multò magis recipiet; Nam si in peccatis degamus: peccatum infidelitatem generabit. Vt enim infidelitas vitam parit im probam: ita etiam anima, vitiorum profundo immersa, contemptum concipit: quo concepto, fidem omnem repudiat. Ait enim: Non videbit Dominus: nec intelliget Deus Iacobi. Et iterum: Labia nostra nobiscum sunt: quis nobis Dominus est? Et dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Et Dominus: Omnis, qui malum facit, odit lucem, neque in lucem venit. Dum ergo gratiæ illius adest tempus: nemo desperet. Tum enim desperandi tempus erit: quando thalamus clausus fuerit: quando, qui digni erunt, in sinum Patriarchicum venerint, bonisque fruentur. Nunc nondum. Adhuc enim theatrum consistit: adhuc certamen instat: adhuc præmia in medio posita sunt. Incumbamus ergo. Cursu opus est, eoque incitato. Ad metam & perfectionem properemus: optimam vivendi rationem instituamus: cum vera fide rectam coniungentes vitam, præceptis congruam. Quod si quis fidem habens, improbè fecerit: contumelia professionem afficit, ac crimine

ὑβρίζει τὴν διδασκαλίαν, καὶ εἰκότως νήπιος. Οὐ γὰρ δεῖ ἀεὶ περὶ τὰ στοιχεῖα στρέφεσθαι, οὐδὲ μόνον θεμέλιον πῆξαι, ἀλλὰ καὶ λοιπὸν τῆς οἰκοδομῆς τελειῶσαι, καὶ αὐτὴν τὴν ὀροφὴν καὶ τὴν τελειότητα τῶν ἀγαθῶν. Ἐὰν γάρ τις ἀεὶ περὶ τὰ στοιχεῖα στρέφηται, ἢ περὶ τὸν θεμέλιον, ἐκ ἔσαι αὐτῷ τι πλέον, ἔτε οἶκον ἀπαρτίσαι, ἔτε θεμέλιον σοφὸν ἔχειν, ἢ σοφὸν γενέσθαι. ἐὰν τοίνυν φιλῶμεν τὸν Χριστὸν, ὡς φιλεῖν δεῖ, ταῖς ἀρεταῖς ἀνερχώμεθα, καὶ ἑαυτὸς τιμωρησώμεθα ἁμαρτάνοντες. μὴ γέενναν φοβώμεθα, ἀλλὰ τὸ προσκρῦσαι Θεῷ. Τῦτο γὰρ ἐκείνε χαλεπώτερον, ὅταν ἀποστρέφηται ὀργιζόμενος. Καὶ ἵνα μάθῃς, ἡλίκον ἐστὶν, ἐννόησον τὸ λεγόμενον· εἴτις κολαζόμενον ἰδὼν ἄνθρωπον λησὴν, καὶ κακῦργον, αὐτὸς Βασιλεὺς ὢν, τὸν ἀγαπητὸν Υἱὸν καὶ μονογενῆ καὶ γνήσιον ἔδωκεν, ὥστε σφαγῆναι καὶ μετὰ τῦ θανάτε, καὶ τὴν αἰτίαν ἀπ' ἐκείνε μετήνεγκεν ἐπὶ τὸν Υἱὸν, ἐκ ὄντα τοιῦτον, ἵνα σώσῃ τὸν κατάδικον, καὶ τῆς πονηρᾶς ὑπολήψεως ἀπαλλάξῃ. Εἶτα μετὰ ταῦτα εἰς μεγάλην ἀρχὴν αὐτὸν ἀναγαγὼν μετὰ τὴν σωτηρίαν, καὶ τὴν δόξαν τὴν ἀπόῤῥητον, ὑβρίζετο παρὰ τῦ τοιαῦτα πεπονθότος, ἐκ ἂν εἵλετο μυριάκις ἀποθανεῖν ἐκεῖνος, εἴγε νῶν εἶχεν, ἢ τοσαύτη ἀγνωμοσύνη φανῆναι ὑπεύθυνος ὤν; τῦτο δὴ καὶ νῦν λογιζώμεθα, καὶ στένωμεν πικρῶς, ἐφ' οἷς παρωξύναμεν τὸν εὐεργέτην. Μὴ δὲ ἐπειδὴ μακροθύμως ὑβριζόμενος φέρει, διὰ τῦτο καὶ θαῤῥῶμεν, ἀλλ' ἐπὶ αὐτὸ μὲν ἓν τῦτο δακνώμεθα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἴσον ἐστὶ τὸ φέρειν ἐν ὑπομονῇ τὰς ὕβρεις, καὶ τὸ ἐν τῷ πράγματι αὐτῷ μὴ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ἀκολασίας· ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐκ ἴσον ἐστὶ τὸ φέρειν ἐν ὑπομονῇ τὰς ὕβρεις, καὶ τὸ ἐν τῷ πράγματι αὐτῷ μὴ ἀντιλαμβάνεσθαι τῆς ἀκολασίας· ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων,

puerilis ſtultitiæ iure condemnatur. Non enim ſemper in rudimentis primis verſandum eſt: nec tantùm fundamentum iaciendum, ſed reliquum etiam ædificium perficiendum: culmine perfectioneque bonorum addendis. Nam ſi quis perpetuò circa elementa verſetur, aut fundamentum: nihil profecerit nec ad domus abſolutionem, nec ad fundamentum ſapienter habendum, & ſapientiæ comparationem. Ergo ſi Chriſtum diligimus, vt diligendus eſt: virtute aſcendamus, & ipſi peccata noſtra caſtigemus. Ne geennam metuamus, ſed offenſionem Dei: ſiquidem gravius illo eſt hoc, cum iratus nos averſatur. Quod vt diſcas, quantum ſit: hinc perpende. Si quis Rex, videns Latronem & maleficum ad ſupplicium duci, filium dilectum, vnigenitum, legitimum, loco illius interficiendum dediſſet: vnaque cum ſupplicio, culpam etiam ab eo in filium tranſtuliſſet, licet omnis crimininis inſontem: tantum conſervandi illius facinoroſi, & infamia liberandi, cauſa: deinde vltra ſalutem datam, & ignominiam abſterſam, ad honores quoque ampliſſimos perduxiſſet: ſi tantis beneficiis in eum collatis, injuria & contumelia afficeretur: nonne res indigniſſima eſſet? Nonne hic, cui tanta beneficia contigiſſent, millies mori præoptaret, ſi vel micam ſanæ mentis haberet: quam ſe tantæ in benefactorem ingratitudini obnoxium conſpici? Idem ergo nos quoque nunc cogitemus: ingemiſcamus amare ob ea, quibus benefactorem noſtrum irritavimus: nec, quia ideo confidenter agamus: ſed potius hac æquo animo in tolerandis injuriis eſt, ipſa de cauſa, morſum in animo noſtro ſentiamus. Nam & inter homines, ſi quis dexte-

ὅταν τὶς πληγεὶς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, δῶ καὶ τὴν ἀριστερὰν, μειζόνως ἀμύνεται, ἢ μυρίας ἔδωκε πληγάς. Καὶ ὅταν λοιδορηθεὶς, μὴ μόνον ἀντιλοιδορήσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐυλογήσῃ, χαλεπώτερον ἔπληξεν, ἢ εἰ μυρίοις ὀνείδεσιν ἔπλυνεν. Εἰ δὲ ἐπ' ἀνθρώπων, ὅταν ὑβρίζοντες μακροθυμίας ἀπολαύωμεν, καταισχυνόμεθα, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ Θεῷ δεδοικέναι χρὴ τὸς ἁμαρτάνοντας διηνεκῶς, καὶ ἐδὲν πάσχοντας δεινὸν. Καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτῶν κεφαλῆς, ἡ ἄφατος αὐτοῖς θησαυρίζεται τιμωρία. Ταῦτ' ἂν ἐννοῦντες, πρὸ πάντων ἁμαρτίαν φοβηθῶμεν. Τοῦτο γὰρ κόλασις, τοῦτο γέεννα, τοῦτο τὰ μυρία κακὰ. Μὴ φοβώμεθα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ φεύγωμεν, καὶ τῷ Θεῷ σπεδάζωμεν διηνεκῶς ἀρέσκειν. Τοῦτο γὰρ βασιλεία, τοῦτο ζωὴ, τοῦτο τὰ μυρία καλὰ. Οὕτω καὶ ἐντεῦθεν ἤδη τῆς βασιλείας ἐπιτευξόμεθα, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ Θεοῦ. Ἂν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ παρακαλεῖ, καὶ πάντας θέλῃ σωθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἱκετεύωμεν, καὶ καταλλαγὴν ἔχωμεν μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἀναπέσωμεν, ἀλλὰ διανεσηκότες ὦμεν, μή, φησὶν, εἰς κενὸν τὴν χάριν δεξώμεθα. Εἰ γὰρ ἐπειδὴ ἔπεμψε πρεσβευσομένους, διὰ τοῦτο ῥαθυμῶμεν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν ἓν τοῦτο καὶ ἐπιγώμεθα πρὸς τῷ ἀρέσαι τῷ Θεῷ, καὶ πνευματικὴν συναγαγεῖν ἐμπορίαν. Εἰ γὰρ χάρις τὸ σωθῆναι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς αἴτιος, ὁ διὰ τῶν κατορθωμάτων, καὶ τῶν ἱδρώτων τὴν χάριν ἐπισπασάμενος. Εἰ δέ τις εἴποι μετὰ τῶν εἰρημένων αὐτὸν ἐμφαίνειν, τὸ ὅτι, καὶ ἐν τῇ

dexteram maxillam percussus, præbeat etiam sinistram: magis alterum vltus est, quam si vel sexcenta verbera retulisset. Et si convitiis prosciissus, non modo non regerat convitia, sed etiam bene precetur: duriorem ictum intulit, quam si sexcentis convitiis reverberasset. Quod si apud homines, cum petulantia & injuria nostra æquo animo fertur, in pudorem incurrimus: multo magis apud Deum metuere par est homines: si pro perpetuis suis peccatis nihil sentiant incommodi. Nam capitis sui malo, dirum sibi, velut thesaurum, colligunt & reponunt supplicium. Hæc itaque cogitantes, ante omnia peccatum metuamus. Hoc enim pœna est: hoc, geenna: hoc, infinitus malorum cumulus. Nec metuamus solum, sed fugiamus etiam: Deoque perpetuo nos placere studeamus. Hoc enim Regnum conciliat: hoc, vitam, hoc, innumeram bonorum multitudinem. Hoc modo, cum ex hac vita discesserimus, Regnum illud beatum, & illa futura bona, assequemur: quæ vtinam omnes gratia, & charitate Dei erga nos, consequamur. Quanquam enim Deus ad salutem vocat, & omnes homines conservari vult: tamen & nos ei supplicare debemus: & cum eo reconciliari: nec resupinari sed erecti stare: ne, vt ille inquit, in vanum gratiam receperimus. Nam si propterea, quod legatos & interceſſores misit, oscitare velimus, male agemus. Quin propter hoc ipsum omnes nervos contendere debemus, vt nos Deo probemus, & Spirituales colligamus merces. Etsi enim gratia salvamur: tamen ipse homo quoque author est, qui suis meritis & sudoribus illam ad se traxit. Quod si quis dicat: præter

τῇ χάριτι τῇ πνευματικῇ, ἐδημίαν ἔδωκε προσκοπὴν, ἐκ ἂν ἁμάρτοι τῆς ἐννοίας. Καὶ γὰρ οἱ τὰς γλώσσας λαβόντες παρ' αὐτοῖς, καὶ ἐπαρθέντες, ἐμωμήθησαν. Ἔστι γὰρ καὶ χάρισμα λαβόντα πνευματικὸν, ἐκ εἰς δέον αὐτῷ χρήσασθαι. ἡμεῖς δὲ ἐν τοῖς χαρίσμασι ἀμώμητοι γινώμεθα, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις, ἐν ἁγνότητι. καὶ ἕως ἔτι περίεσμεν ἐργαζώμεθα τὰ πνευματικὰ, τὸν τῆς παροικίας χρόνον ἐν φόβῳ καλῶς ἀναστρεφόμενοι καὶ θείως κατ' ἐντολὴν, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ, ἐν λόγῳ ἀληθείας, ἐν δυνάμει Θεοῦ. Τὸ πᾶν τῶν ἡμετέρων ἀνατιθέντες Θεῷ, καὶ αὐτῷ τὰ κατορθώματα πάντα λογιζόμενοι.

ea, quæ jam dicta sunt, ab illo etiam indicari: pium in gratia spirituali nullam dare offensionem, a vero non aberravelit. Nam etiam, qui dono linguarum, quod acceperant, elati fuerunt: in reprehensionem incurrerunt. Potest enim aliquis, Spiritualibus quoque donis non recte vti. Nos vero in donis nos inculpatos præbeamus: in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate: &, dum in hac vita sumus, spirituales actiones præstemus. Tempus hoc, quo inquilini sumus, cum timore, recte & pie ad præceptorum regulam traducamus: charitate non simulata, orationis veritate, virtute & ope Dei: omnia nostra committentes Deo: omnia nostra benefacta ipsi accepta referentes.

ΚΕΦΑΛ. ε'.

Περὶ ἀγαθῶν ἔργων.

Τὸ ἕκτον πιστεῦται, ὅτι δεῖ μὲν τὰ ἀγαθὰ τῶν ἔργων ἀπεργάζεσθαι, ἐ θαρρεῖν δὲ ἐν αὐτοῖς, κατὰ τὸ, μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δέλεσσ. πρὸς ὃ λέγομεν, ὅτι προηγέμενον ἡ πίστις, ἑπόμενα δὲ τὰ ἔργα καὶ ἀναγκαῖα διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐντολήν. μισθὸν καὶ γέρα ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ λαμβανόντων τῶν τελειόντων αὐτὰ ὡς δεῖ. ἃ δὴ ἔργα ἀγαθὰ, καὶ ἀχώρισα εἶναι χρεία τῆ ἀληθεῖ πίστει. Οὐ δεῖ δὲ ἐπὶ τοῖς ἔργοις πεποιθέναι, ἐδὲ καυχᾶσθαι φαρισαϊκῶς, ἀλλ' εἰ καὶ πάντα ἐκπληρώσομεν κατὰ τὸν τοῦ Κυρίε λόγον λέγειν, ἀχρεῖοι δοῦλοι ἐσμέν. Πάντα γὰρ δεῖ ἀναφέρειν τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ. ἐπεὶ τὸ εἰσφερόμενον παρ' ἡμῶν, μικρὸν ἢ ἐδέν ἐστιν. Ὅπερ κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον ἐτάχθη, ἵνα μὴ ἀργὲς ἡμᾶς εἰσα-

CAPVT IV.

De bonis operibus.

Sexto capite affirmatur: facienda quidem esse bona opera, non tamen his confidendum ex dicto, quod est: Ne intres in judicium cum servo tuo. Ad quod sic dicimus: Antecedens esse fidem: consequens vero, opera eaque necessaria propter Dei mandatum: præmia & honores accipientibus in vita æterna his, qui ea rite perfecerunt: quæ quidem bona opera, inseparabilia quoque sint necesse est, a fide vera. Non autem oportet operibus confidere, neque his gloriari, more Pharisaico: sed, si etiam omnia expleverimus: ex Christi verbo dicere, nos servos inutiles esse. Omnia, enim ad justitiam Dei referenda sunt: quandoquidem quod a nobis confertur, parum est, aut nihil. Quod vt D. Chrysostomus sentit, positum est, vt ne ociosos

nos

εἰσαγάγῃ εἰς τὴν βασιλείαν αὐτȣ̃. Κύριός φησιν, ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν. Οὐ δεῖ ȣ̃ν ἐπὶ ἔργοις καυχᾶσθαι, ποιεῖν μέν τοι τῶν ἀναγκαιοτάτων, καὶ ἐκπληρȣ̃ν αὐτὰ· Χωρὶς γὰρ Θείων ἔργων, σωθῆναι ἀδύνατον. Εἰ ȣ̃ν πεισθῶμεν τῷ Κυρίῳ λέγοντι, εἰ ταῦτα οἴδατε, μακάριοί ἐςε, ἐὰν ποιῆτε αὐτὰ, ἡμῖν συμφερόντως ἔςαι. Δεῖ γὰρ μετὰ τῆς ἄνωθεν φιλανθρωπίας, καὶ τὰ ἡμέτερα ἕπεσθαι ἀγαθὰ ἔργα. Ἄν τε γὰρ τὴν ἀσθένειαν προβαλλώμεθα τὴν ἡμετέραν, ἄν τε τȣ̃ Θεȣ̃ τὴν ἀγαθότητα, τὰ δὲ παρ' ἡμῶν μὴ προστεθῇ, ȣ̓δὲν ὄφελος ἡμῖν. πῶς γὰρ καλέσομεν ἐπὶ θεραπείαν τῶν πλημμελημάτων τὸν ἔλεον, ȣ̓δενὶ τρόπῳ τὸ Θεῖον ἱλεωσάμενοι; ἀκȣ́σομεν καὶ τȣ̃ Χρυσοςόμȣ ἐξηγȣμένȣ τὸν ρ κ θ. Ψαλμὸν. ἐκ βαθέων ἐκέκραξά σοι Κύριε, Κύριε εἰσάκȣσον τῆς φωνῆς μȣ. Ἐντεῦθέν, φησι, δύο μανθάνομεν, ὅτι τε ἁπλῶς ȣ̓κ ἔςι τῶν παρὰ τȣ̃ Θεȣ̃ τυχεῖν, ἐὰν μὴ τὰ παρ' ἡμῶν ὑπάρξῃ. πρότερον γάρ φησιν, ἐκέκραξα, καὶ τότε ἐπάγει, εἰσάκȣσον, Ἔπειτα, ὅτι εὐχὴ ἐκτεταμένη καὶ δακρύων γέμȣσα, πολλὴν ἔχει δύναμιν, πρὸς τὸ πεῖσαι τὸν Θεὸν ἐπινεῦσαι τοῖς λεγομένοις. ἵνα δὲ μὴ λέγῃ τὶς, ὅτι ἁμαρτωλὸς ὢν, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, ȣ̓ δύναμαι προσιέναι καὶ ἔυχεσθαι, καὶ τὸν Θεὸν καλεῖν, περιαιρῶν ταύτην τὴν σκῆψιν φησίν. ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς Κύριε, Κύριε τὶς ὑποςήσεταί σοι. Τὸ τὶς ἐνταῦθα, ἀντὶ τȣ̃ ȣ̓δεὶς. Οὐ γάρ ἐςιν, ȣ̓κ ἔςιν ȣ̓δένα μετὰ ἀκριβείας παρέχοντα τῶν πραγματων τὰς ἐυθύνας τυχεῖν ἐλέȣς καὶ φιλανθρωπίας ποτέ. Ἐὰν γὰρ ἀνέλῃς τὸν ἔλεον, καὶ δικαίως τὰ τῆς δίκης κατάσχῃ Θεὸς ζυγὰ,

nos in regnum ſuum introducat. Dominus, inquit, ſuperbis reſiſtit: humilibus vero dat gratiam. Non ergo in operibus gloriandum eſt: facere tamen ea & implere, res maxime neceſſaria. Abſque divinis enim operibus ſalutem conſequi, impoſſibile eſt. Si igitur pareamus Domino dicenti: Si hæc ſcitis, beati eſtis, ſi feceritis ea: bene res noſtra habebit.

Oportet enim cum ſuperna erga homines charitate noſtra conjungi benefacta, ſive enim imbecillitatem pretexamus noſtram, ſive Dei bonitatem, noſtro ſtudio non addito: nihil ad nos vtilitatis reddit. Qua enim ratione petemus ſanandis noſtris delictis miſericordiam, nulla re, divino numine placato? Audiamus Chriſoſtomum in explicatione CXXIX. Pſalmi: E profundis clamavi ad te Domine: Domine exaudi vocem meam. Hinc, inquit, duo diſcimus: vnum, ſimpliciter nihil a Deo impetrari poſſe: niſi, quæ a nobis præſtari debent, adſint. Prius enim ait, clamavi: ac tunc infert: Exaudi. Alterum, precationem intentam, & lachrymabundam, magnam habere vim, ad perſuadendum Deo, vt dictis noſtris annuat. Sed ne quis objiciat: peccator ſum, in numeris refertus malis: Ideo nequeo accedere, precari, Deum invocare: præcidens ille hunc prætextum. Si iniquitates, inquit, obſervaveris Domine: Domine quis ſuſtinebit te? particula quis, hoc loco ponitur pro nullus. Fieri enim non poteſt, non poteſt inquam: vt quisquam, qui ad exquiſitam rationem ſuorum factorum reddendam vocetur, miſericordiam & veniam conſequatur vnquam. Nam ſi tollas miſericordiam, ſi juſta in Judicio ſuo lance res Deus ponderet: ſi

ζυγὰ, καὶ ταῖς ἁμαρτίαις μετρήσῃ τὰς τιμωρίας, τίς ἱκανὸς τὴν ψῆφον ὑπενεγκεῖν; ἀνάγκη γὰρ πάντας ὑπομεῖναι τὸν ὄλεθρον. Καὶ ταῦτα λέγομεν, οὐκ εἰς ῥᾳθυμίαν τὰς ψυχὰς καθέλκοντες, ἀλλὰ παραμυθέμενοι τοὺς εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπίπλοντας. Τίς γὰρ καυχήσεται ἁγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς παῤῥησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας; καὶ τί λέγω τοὺς ἄλλους. Εἰ γὰρ Παῦλον εἰς μέσον ἀγάγω, καὶ βεληθείην ἀπαιτῆσαι αὐτὸν ἀκριβῆ τῶν γεγενημένων ἐξέτασιν, οὐ δύναται ὑποστῆναι. Τί γὰρ ἐρεῖ; προφήτας ἀνέγνω, κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ πατρῴου νόμου ζηλωτὴς ὑπάρχων. σημεῖα εἶδεν. Ὅμως ὁ πρότερον μετέστη, ἕως τῆς φρικτῆς ἐκείνης ἀπέλαυσεν ὄψεως, καὶ τῆς θαυμαστῆς ἤκουσε φωνῆς. πρὸ δὲ τούτου ἔμενε πάντα φύρων. Τί δὲ; Πέτρον ἐκεῖνον τὸν κορυφαῖον ὃ μετὰ μυρία θαύματα, καὶ τοσάτην παραίνεσιν, ἤλεγξε τὸ πῖῶμα ἐκεῖνο τὸ χαλεπὸν; εἰ ἓν ὁ βεληθείη ἐλέῳ καὶ φιλανθρωπίᾳ κρῖναι, ἀλλ' ἀκριβῆ ποιήσασθαι τὴν ἐξέτασιν, ὑπευθύνους εὑρήσει πάντας. ὅθεν καὶ Παῦλος (Κορ. πρώτ. κεφ. δ'.) ἔλεγεν. οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι. καὶ ὁ Προφήτης. (Ψαλμ. ρκθ.) ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς Κύριε, Κύριε. καὶ ὁ διπλασιασμὸς οὐκ ἁπλῶς, ἀλλὰ θαυμάζοντος καὶ ἐκπλησσομένου τὸν πολὺν τῆς φιλανθρωπίας ὄγκον, καὶ τὴν μεγαλοσύνην αὐτοῦ τὴν ἀπέραντον, καὶ τὸ ἀχανὲς πέλαγος τῆς ἀγαθότητος. ἤδει γὰρ ἤδει σαφῶς, ὅτι πολλῶν ἐσμὲν ὀφλημάτων ὑπεύθυνοι τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι καὶ τὰ μικρὰ τῶν ἁμαρτημάτων μεγάλης ἀξιοῦνται τῆς τιμωρίας. ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἱλασμός ἐστι. τετέσιν, οὐκ ἐν τοῖς ἡμετέροις κατορθώμασιν, ἀλλ'

peccatis exæquet pœnas: quis ſententiæ ſuſtinendæ par fuerit? neceſſe profecto erit, omnes ſubire exitium. Neque hæc ideo dicimus, vt ad ſocordiam animos adducamus: ſed vt conſolemur illos, qui in deſperationem incidunt. Quis enim ſe cor mundum habere gloriabitur? Aut quis eo iuſolentiæ procedet: vt ſe peccati purum profiteatur? Quid alios dico? Si ipſum Paulum adduxero: & ad rationes vitæ actæ exquiſitas vocauero: non poterit conſiſtere. Quid enim dicet? Prophetas legit, acerrimus patriæ legis æmulator fuit: ſigna vidit: Tamen non prius cœptis abſtitit: quam horrenda illa viſione perculſus fuit: & mirandam illam vocem audivit: Antea vero omnia permiſcere perſeveravit. Quid de Petro dicam? Nonne hunc ſummum virum, poſt tot miracula, poſt tot admirationes, hominem lapſus ille gravis arguit? ſi igitur non velit miſericordia & humanitate, ſed rigore & ſtricto Iure, Dominus in judicando vti: rationibus ſubjacentes; reperiet omnes. Vnde Paulus ait: Nullius rei mihi conſcius ſum: non tamen in hoc juſtificatus ſum. Et Pro„pheta: ſi iniquitates obſervaveris Do„mine Domine. Quæ vocis geminatio, non ſimpliciter poſita eſt: ſed ab admitatione orta ejus: qui ſtupens admiratur, ſummam illius humanitatem, & magnitudinem ejus infinitam, & inexhauſtum bonitatis pelagus. Sciebat enim is, ſciebat exacte: nos multis nominibus & debitis obſtrictos eſſe Deo: Et peccata quamvis parva: magnis ſubjacere pœnis. Quoniam apud te propiciatio „eſt. Hoc eſt, non in noſtris benefactis, ſed in tua benignitate, pœnas effuge-

ἀλλ᾽ ἐν τῇ σῇ κεῖται ἀγαθότητι τὸ διαφυγεῖν τὴν κόλασιν. κἂν μὴ τῆς φιλανθρωπίας ἀπολαύσωμεν τῆς σῆς, τὰ ἡμέτερα ἐκ ἀρκεῖ μόνα τῆς μελλούσης ἐξαρπάσαι ὀργῆς. νῦν δὲ, ἔχεις φιλανθρωπίαν τῇ δικαιοσύνῃ συνεζευγμένην, καὶ ταύτῃ μᾶλλον πέφυκας, ἢ ἐκείνῃ κεχρῆσθαι. τοῦτο δὲ διὰ τοῦ Προφήτου δηλῶν ἔλεγεν. (Ἡσαΐ. μγ.) ἐγώ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου. τουτέστι, τοῦτο ἐμόν ἐστι, τῆς ἐμῆς ἀγαθότητος. ὡς τάχε σὺ, εἰ καὶ ἀγαθὰ, ἀλλ᾽ ἐκ ἀρκεῖ ποτὲ πρὸς ἐλευθερίαν τιμωρίας, ἐὰν μὴ τὰ τῆς ἐμῆς προστεθῇ φιλανθρωπίας. καὶ πάλιν, ἐγὼ ἀνέχομαι ὑμῶν. ὄντως παρὰ τῷ Θεῷ κυρίως ὁ ἱλασμὸς, ὁ ἀληθῶς ἔλεος. διὸ μετὰ φειδοῦς ἐξετάζει. Ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου ὑπέμεινά σε Κύριε. διὰ τὸ σὸν ὄνομα τὸ φιλάνθρωπον, προσεδόκησα σωτηρίαν. ἐπεὶ εἰς τὰ ἐμαυτοῦ καθορῶν, πάλαι ἂν ἀπέγνων. νῦν δὲ τῷ νόμῳ σου προσέχων, καὶ τὰ λόγιά σου ἐκπληρῶν, χρησταῖς ἔχω τὰς ἐλπίδας. Σὺ γὰρ εἶ ὁ εἰπὼν (Ἡσαΐ. νε.) καθὼς ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, οὕτως ἀπέχουσιν αἱ βουλαί μου ἀπὸ τῆς βουλῆς ὑμῶν, καὶ αἱ ὁδοί μου ἀπὸ τῶν ὁδῶν ὑμῶν. καὶ πάλιν, (Ψαλ. ρϛ,) κατὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς, ἐκραταίωσε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν. τουτέστιν, οὐ κατορθώσαντας μόνον ἔσωσα, ἀλλὰ καὶ ἁμαρτανόντων ἐφεισάμην, καὶ μεταξὺ τῶν πλημμελημάτων τῶν σῶν τὴν ἐμαυτοῦ κηδεμονίαν ἐπεδειξάμην. ἐν δὲ τῷ Ἰεζεκιὴλ λέγει. οὐ δι᾽ ὑμᾶς ἐγὼ ποιῶ, ἀλλὰ διὰ τὸ ὄνομά μου, ἵνα μὴ βεβηλωθῇ ἐν τοῖς ἔθνεσιν. ἡμεῖς μὲν γὰρ οὐκ ἦμεν ἄξιοι σωθῆναί φησιν, οὐδὲ εἴχομέν τινα ἀπὸ τῶν πεπραγμένων ἡμῖν προσδοκίαν χρηστὴν διὰ

fugere ſitum eſt. Niſi tua nobis clementta ſuccurrat: noſtra ſatis non ſunt ſola ad eripiendos nos venturæ iræ. Nunc vero humanitatem habes juſticiæ conjunctam: illamque magis quam hanc natura tua ſoles adhibere. Hoc ipſe per Prophetam indicans, Ego ſum, inquit, qui deleo iniquitates tuas. Id eſt, hoc meum eſt, hoc meæ bonitatis. Nam tua, quamvis bona, non ſufficiunt ad liberationem a pœnis vnquam: niſi meus erga humanum genus, amor accedat. Et rurſus, Ego ſuſtineo vos. Re ipſa penes Dominum proprie eſt propiciatio, vera miſeratio. Ideo lenitatem moderationemque in examineque, adhibet. Propter nomen tuum ſuſtinui te, Domine. Propter nomen tuum humaniſſimum, expectavi ſalutem. Nam ſi ad me reſpexiſſem: jam dudum deſperaſſem. Nunc legi tuæ animum advertens, oraculaque tua implens, bonam ſpem habeo. Tu enim es, qui dixit: quan„tum diſtat cœlum a terra: tantum di„ſtant conſilia mea a conſilio veſtro, & „viæ meæ a viis veſtris. Et iterum: quam „alte cœlum abeſt a terra: firmavit Dominus miſericordiam ſuam ſuper timentes ipſum. Hoc eſt, non tantum conſervavi facientes recte: ſed etiam peccantibus peperci: & in medio delictorum tuorum, meam paternam curam demonſtravi. In Ezechiele vero dicit. Non pro„pter vos ego facio. Sed propter nomen meum, ne polluatur inter gentes. Nos enim dicit, non eramus digni ſalute: nec ex factis noſtris quicquam boni ſperare poteramus: ſed propter nomen ejus ſalutem ſperamus. Atque hæc nobis reliqua eſt ſalu-

διὰ δὲ τὸ ὄνομα αὐτῦ προσδοκῶμεν σώζεσθαι. καὶ αὕτη ἡμῖν ὑπολέλειπται σωτηρίας ἐλπὶς, καὶ ἄγκυρα ἱερὰ, μετανοοῦσι, φιλανθρωπίας τυχεῖν. ἐὰν γὰρ εἰσακούωμεν, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φαγέσθαι, καὶ κληρονομήσομεν τὴν ἐπαγγελίαν. ἐλπίζειν δὲ δεῖ ἐπὶ τὸν Θεὸν, κἂν μυρία ἐμπίπτῃ τὰ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλλοντα, καὶ θάνατον ἀπειλῇ. ῥᾴδια γὰρ αὐτῷ πάντα, καὶ ἐξ ἀπόρων πόρον εὑρεῖν δυνήσεται. Πηγὴ γὰρ παρ' αὐτῷ λυτρώσεως, πέλαγος σωτηρίας, θησαυρὸς φιλανθρωπίας πηγάζων διηνεκῶς. ὅπου δὲ ἔλεος, καὶ λύτρωσις. καὶ ἐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ πολὺ, ἡ φιλανθρωπίας πέλαγος ἄπειρον. εἰ ἔν καὶ ὑπὸ ἁμαρτημάτων ὦμεν προσδεδεμένοι, ἀναπίπτειν ὲ χρὴ, ὸδ' ἀπαγορεύειν. ὅπου γὰρ ἔλεος καὶ φιλανθρωπία, ὲ γίνεται τῶν πλημμελημάτων ἀκριβὴς ἐυθύνη τῦ δικάζοντος, διὰ τὸν πολὺν ἔλεον καὶ τὸ πρὸς φιλανθρωπίαν ἐπιῤῥεπὲς, τὰ πολλὰ παρατρέχοντος. τοιῦτον ὁ Θεὸς, ἐλεεῖ διηνεκῶς, καὶ συγγνώμην δίδωσι. Φιλοικτίρμων γὰρ καὶ φιλάνθρωπος, καὶ τοῖς μεταμελεμένοις, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐργαζομένοις, ὡς δύναμις, παρέχει τὴν τωτηρίαν. ἐπεὶ τοίνυν τοιῦτός ἐστι, καὶ κέχυται πανταχῦ τῆς φιλανθρωπίας αὐτῦ τὸ μέγεθος, καὶ παρ' αὐτῷ τὸ ἀληθῶς ἔλεος, ἔυδηλον, ὅτι καὶ τὸν λαὸν αὐτῦ σώσει καὶ ὲ κολάσει. εισφέρωμεν ἓν τὰ παρ' ἑαυτῶν μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ σοφίας, πάντα δὲ ἔψεται τὰ παρ' ἐκεῖνε, ὡς ἄφατον ἔχοντος τὸ ἔλεος. Σοφία δὲ πρώτη, βίος ἐπαινετὸς καὶ Θεῷ κεκαθαρμένος, ἢ καθαιρόμενος. Οἱ γὰρ ἀμεταμελήτως τρέχοντες ἐν ἁμαρτήμασι, νένοντες κάτω καὶ πρὸς τὴν γαξέ-

salutis ſpes, & ſacra anchora, pœnitentia miſericordiam conſequi. Si enim audiverimus: bonis terræ veſcemur, & hæreditatem promiſſam cernemus. Sperare vero in Deo debemus: quamvis innumera, ad deſperationem impellentia, mortemque minantia, incidant. Facilia enim apud eum ſunt omnia: exitumque invenire poteſt, vbi exitus non eſſe videtur. Fons quippe apud eum redemptionis eſt, pelagus ſalutis, theſaurus humanitate benignitateque perenni ſcaturiens. Vbi autem miſericordia, ibi redemtio eſt: nec parce, ſed abundanter, ac pelagus in homines amoris infinitum. Etiamſi igitur peccatis fuerimus alligati: animis cadere non debemus, nec defatigari. Vbi enim miſericordia & erga homines favor eſt: non exquiſite delictorum rationes Iudex exigit: propter abundantiam ſcilicet miſericordiæ, & ad amandos homines propenſionem voluntatis, plæraque illorum præteriens. Hæc proprietas Dei eſt. Miſeretur continenter, veniamque dat. Miſericors enim & hominum amans: qui pœnitentiam agentibus, & bonum pro virili parte facientibus, ſalutem dat. Quoniam itaque talis eſt, ejusque erga homines propenſæ voluntatis magnitudo vbique diffuſa eſt: & apud ipſum vera miſericordia eſt: perſpicuum eſt, ab eo quoque populum ſuum ſalvatum iri, non autem ſupplicio deditum iri. Qua propter ſummo ſtudio & ſapientia noſtrum officium faciamus, tanquam tributum conferentes. Omnia tunc illius præſto erunt, quidpe ineffabili miſericordia pollentis. Sapientia autem prima, vita laudabilis: & quæ Deo mundata eſt, aut mundatur. Qui enim obliti pœnitentiæ, peccare

γαστέρα, καὶ τῷ βορβόρῳ ἐγκαλινδέμενοι, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ὅλως μὴ ὁρῶντες, ὅτε ἐλεηθῆναι ἐθέλοντες, χαλεπωτάτως πάσχοντες ὑπ᾽ αἰθάνονται. Βέλτιον γὰρ πηλῷ μολύνεσθαι ἀκαθάρτῳ, ἢ ἁμαρτήμασι. κακῶς γὰρ ἀπωλεσθήσεται ὁ εἰς τὸ βάραθρον πεσὼν τῆς ἁμαρτίας, ἐὰν μὴ τὸν μολυσμὸν ἐκ ὕδατι καθαρῇ, ἀλλὰ πολλῷ κόπῳ καὶ χρόνῳ, καὶ μετανοίᾳ ἀκριβεῖ, δάκρυσι, κοπετοῖς, καὶ τοῖς παραπλησίοις πνευματικοῖς καθαρσίοις. αὕη ἡ ἀληθὴς ἱκανοποίϊα ἐστὶν, ἐκ δὲ ἡ διὰ δόσεως, ἥτις τὸν Θεὸν κατὰ τῶν λαμβανόντων τὰ τοιαῦτα παροξύνει, καὶ μυρία πανθάνουσι τὰ κακὰ, καὶ πᾶσα αὐτοῖς ἔρχεται θεήλατος συμφορά. ἁμαρτημάτων γὰρ ἐδεμία συγχώρησις παρὰ τῶν τοιούτων γίνεται, ὧν ἡ σπουδὴ πρὸς τὸ χρηματίζεσθαί ἐστιν. ὁ μὲν γὰρ ἔξωθεν προσγινόμενος ῥύπος, ταχέως καὶ ἀποτίθεται. ὃς δὲ ἔνδοθεν ἀποτίκτεται, μόλις ἀπονίπτεται. ἐκ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται λογισμοὶ πονηροὶ, πορνεῖαι, μοιχεῖαι, καὶ τὰ ὅμοια. Διὸ καὶ ὁ Προφήτης ἔλεγε, (Ψαλμ. ν.) καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός. Ἱερεμίας δὲ, (κεφ. δ.) ἀπόπλυνον ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σε, Ἱερουσαλήμ. ὁρᾷς καὶ ἐνταῦθα, ὅτι ἡμῶν ἐστι καὶ τῷ Θεῷ; καὶ πάλιν, μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. γενώμεθα καθαροὶ, ὅσον ὁ ἡμέτερος νοῦς νοεῖ, καὶ ἡ ἡμετέρα ἰσχύει δύναμις. πῶς δὲ; λέσασθε, καθαροὶ γίνεσθε, (Ἡσαΐ. κεφ. ά.) ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου. μὴ ὑπάρχετε ὡς τάφοι κεκονιαμένοι φησὶ, δοκοῦντες ἀνεύθυνοι, ἀλλ᾽ ἔτως ἀφέλετε, ὡς Θεῷ ὁρῶντος. Ἐὰν οὖν

re pergunt: proni in ventrem, & in cœno vitiorum ſe voluentes: nec ad ſydera vnquam ſuſpicientes: neque miſericordiam invenire volentes: hi ſe maximis malis conflictari non ſentiunt. Melius itaque eſt, impuro inquinari luto, quam peccatis. Male enim peribit, qui in barathrum peccati inciderit: niſi inquinationem eluerit: non quidem aqua, ſed multo labore, ac tempore longo, pœnitentia accurata, lachrymis, planctibus, & id genus aliis ſpiritualibus luſtrationibus: quæ vera ſatisfactio ſunt: non enim illa, quæ dandis pecuniis quæritur: quæ Deum contra accipientes irritat: vnde mala ſexcenta eis accidunt, & omne calamitatum genus a Deo immittitur. Hinc enim nulla peccatis venia contingit: ſed ſtudium quærendæ pecuniæ accenditur. Exteriores enim ſordes facile abjiciuntur: illa vero, quæ in anima generantur, vix eluuntur. Nam ex corde egrediuntur cogitationes malæ, ſcortationes, adulteria, & his ſimilia. Vnde & propheta ait: Cor mundum crea in me Deus. Et alius: ablue a malitia cor tuum Ieruſalem, videsne hic quoque noſtri muneris eſſe, & Dei? Rurſus: beati, qui corde mundi ſunt: quia ipſi Deum videbunt. Fiamus mundi, quantum noſtra mens intelligit, & noſtræ vires valent. Quomodo? lavamini, mundi fiatis: auferte malitiam veſtram ab animis veſtris: removete ab oculis meis. Ne ſuis, inquit, ſimiles ſepulchris tectorio albo inductis, opinione innocentes: ſed ſic auferte, tanquam Deo vidente. Si

αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ. ὁρᾷς ὅτι πρότερος ἡμᾶς αὐτὸς δεῖ καθαίρειν, καὶ τότε Θεὸς λευκανεῖ; μηδεὶς τοίνυν μηδὲ τῶν ἐς ἐσχάτην κακίαν ἡκόντων, ἀπογινωσκέτω ἑαυτόν. Κἂν γὰρ εἰς ἕξιν εἰσέλθῃ, καὶ χεδὸν εἰς φύσιν τῆς κακίας αὐτῆς, μὴ φοβείσθω. διὰ γὰρ τέτο χρώματα ἐκ ἐξίτηλα, ἀλλὰ χεδὸν συνεσιωμένα τοῖς ὑποκειμένοις λαβὼν, εἰς τὴν ἐναντίαν αὐτὰ ἔφησε κατάστασιν ἥξειν, καὶ ὡς χιόνα λευκαίνειν. χρησὰς ἡμῖν ὑποτιθεὶς τὰς ἐλπίδας. σπεδάσωμεν τοίνυν, ὡς δυνατὸν καθαροὶ γενέσθαι, μετίωμεν τὰ ἀγαθὰ τῶν ἔργων, καὶ μὴ ἐνορῶμεν κάρφος ἀλλότριον, ἀλλὰ τὴν δοκὸν ἡμῶν· καὶ ἕτω χάριτι Θεᾷ δυνησόμεθα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν ἀξίως. ἆρα μεγάλη τῶν ἔργων ἡ δύναμις, εἴγε καὶ ἁμαρτήσαντας διὰ μετανοίας λευκαίνει ἕτω Θεός. ἐ μεγαλαυχεῖν ἦν δεῖ, ἢ πεποιθέναι ἐν αὐτοῖς, ἐφάμαρτον γὰρ, ἀλλ' ὡς ἑπόμενα τὰ ἔργα τῇ πίσει, καὶ ἀναγκαῖα ἐκπληρᾶν ὅση δύναμις. εἰ γὰρ οἱ δαίμονας ἐκβάλλοντες, καὶ Προφητείας λέγοντες, ἐπεὶ βίον ἐκ ἔχον συμβαίνοντα, ἠρνήθησαν, πόσῳ μᾶλλον, ἐὰν ἀμελεῖς ὦμεν, καὶ μὴ τὰς ἐντολὰς ἐκπληρῶμεν; ἐκ οἶδα γὰρ ὑμᾶς, φθέγγεται Χριςὸς πρὸς αὐτές. Πιςεύωμεν ἕν ὀρθῶς εἰς δόξαν αὐτᾷ, καὶ βιῶμεν καλῶς εἰς δόξαν αὐτᾷ, ἐπεὶ ἀδὲν ὄφελος θατέρᾳ. καὶ μᾶλλον ὅταν δοξάζωμεν μὲν, τυχὸν καλῶς, μὴ βιῶμεν δὲ καλῶς κατ' ἐντολὴν, τότε μάλιςα ὑβρίζομεν αὐτόν.

fuerint peccata vestra purpurei coloris: ad nivis instar dealbabo, videsne, oportere nos ipsos priore loco mundare: ac tum demum Deum dealbaturum? Nemo igitur, ne si vel ad extremum quidem maliciæ processerit, saluti suæ desperet. Nam si etiam habitum acquisiverit, & propemodum in naturam abierit ipsius maliciæ: ne timeto. Propterea enim colores non leves & evanidos posuit: sed tales, qui fere in eandem cum subjectis substantiam & naturam transierunt: quos in contrarium mutatum iri, & nivis instar dealbatum iri, inquit: vt in bonam spem nos erigat. Quamobrem studeamus, quo ad ejus fieri potest, mundi fieri: consectemur bonorum operum studium: nec in alieno oculo festucam animadvertamus, sed nostram ipsorum trabem. Hoc modo, Deo bene juvante, poterimus etiam futurorum digne compotes fieri bonorum. Ergo magna vis est operum, si quidem a peccatis ita per pœnitentiam dealbat Deus. Quocirca non superbiendum est, nec confidendum in illis (cum peccato enim hoc conjunctum) sed opera, tanquam fidei consectaria, & necessaria, pro viribus explenda. Si enim illi, qui Dæmonia ejecerunt, & prophetias dixerunt, quia vitam his donis non respondentem habuerunt, a Domino rejiciuntur: quanto magis id fiet, si negligentes erimus, nec præcepta implevérimus? Ait enim eis Dominus: Non novi vos. Ergo credamus recte ad gloriam ejus, & vivamus recte ad gloriam ejus: quia alterum sine altero non prodest. Ac magis tunc, quando recte fortasse sentimus de Deo, recte fortasse celebramus: non tamen recte secundum præcepta vivimus: tunc, inquam, maxima ignominia afficimus ipsum, quod cum asscribamus

ὅτι ἐπιγραφόμενοι αὐτὸν δεσπότην καὶ διδάσκαλον, καταφρονῶμεν αὐτῶ, καὶ ὑ δεδοίκαμεν τὸ φοβερὸν αὐτῶ κριτήριον. Τὸ μὲν γὰρ ἔλληνας ἀκαθάρτως βιῶν, ὐδὲν θαυμαστὸν, ὐδὲ τοσαύτης καταγνώσεως ἄξιον. Τὸ δὲ χριστιανὸς ὄντας, τοσούτων μετέχοντας μυστηρίων, τοσαύτης ἀπολαύοντας δόξης, ἕτως ἀκαθάρτως βιῶν, τοῦτό ἐστι τὸ πάντων χείριστον καὶ ἀφόρητον, καὶ πάσης συμπαθείας ἀνώτερον. ἂν γὰρ, ὡς φησί τινες εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἄπειρον ὐσπλαγχνίαν τῶ Θεῶ, καὶ τὰς τότε ὑπερμεγέθεις δωρεὰς ἀποβλέπειν ἐθελήσωμεν, καὶ χάριτι μόνη, ἀχαρίστων τρόπω σωθῆναι φαιταθῶμεν, ὐκ ὠφεληθείημεν. Καὶ ἄλλως συγκρινόμενα τὰ παρ' ἡμῶν, εἰ καὶ ὡς τῶν τελείων φθάσοι, ὐδέν εἰσι, πλὴν συντελῶσι, καὶ τὴν γνώμην δεικνύουσιν ἡμῶν, ὅτι ὐχάριστοι, καὶ ταῖς ἐντολαῖς πειθόμενοι τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐνάρετα ἐκπληροῦμεν, ἵνα μὴ ἀναισθήτων δίκην, ἀποτεθείημεν εἰς παράδεισον, ὃ ὅλως ὐ γίνεται, ἀλλὰ τῆ ἡμετέρα ὀρθῆ προαιρέσει, τῆ χάριτι τῶ Θεῶ. ἂν γὰρ εἰς ἁμαρτίαν κλίνειν ἐθελήσωμεν, ἀναίσθητοι φανῶμεν, ὡς ἀνυπάρκτοις προσέχοντες. ἦν δὴ φεύγειν ἔδει, καὶ μισάτλεσθαι ὡς πόρρω βάλλεσαν τῶ Θεῶ. καὶ ὅταν τινὰ ἁμαρτίαν μέλλωμεν διαπράτλεσθαι, ὑπονοεῖν καὶ φαντάζεσθαι τὸ φρικτὸν καὶ ἀνύποιστον τῶ Χριστῶ δικαστήριον, ἐν ᾧ προκαθέζεται μὲν ἐπὶ θρόνε τινὸς ὑψηλῶ καὶ ἐπηρμένε κριτὴς, παρέστηκε δὲ πᾶσα ἡ κτίσις, τρέμουσα τὴν ἐνδοξον αὐτῶ ἐπιφάνειαν, διὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν βεβιωμένων.

mus ipsum nobis Dominum & Doctorem, contemnamus ipsum, nec horrendum ejus tribunal reformidemus. Nam quod Gentes impure vivunt, nihil mirum est, nec tantopere condemnandum. Christianos vero, qui tot mysteria participant, tanta gloria fruuntur, adeo impuram vitam agere: hoc omnium deterrimum est & intolerandum, & omnem commiserationem excludens. Si enim) inquit) nos, vt quidam faciunt, tantum ad magnam illam, & infinitam, e visceribus Dei proficiscentem, bonitatem, & hujus ingentem munificentiam, respicere velimus: solaque gratia, ingratorum more eos salvatum iri imaginemur: nihil vtilitatis capiemus. At si aliter expendantur nostra opera: tum, quamvis ad perfectionem pervenerint, nihil sunt: sed tamen aliquid ad finem adferunt: nostrumque animum declarant: nosque gratos erga Deum esse, & mandatis ejus obtemperantes, quæ bona & cum virtute conjuncta sunt, explere: vt ne tanquam stolidi quidam, sensusque expertes in paradisum transferamur: quod nullo modo fit: sed nostro bono proposito, per gratiam Dei. Si enim ad peccandum declinaverimus: sensu destituti videbimur: vt qui rebus, quarum nulla essentia est, attendamus. Id vero fugiendum est, & abominandum: quia procul a scopo Dei aberrat. Quando non peccati alicujus libido incesserit: cogitandum, & imaginatione apud animum proponendum est, formidabile illud & intolerabile Christi judicium: in quo ipse sedebit in celso quodam eminenteque solio judex: astabit vero vnivetsa creatura, tremens ad gloria fulgentem conspectum ejus, propter inquisitionem in vitam actam habendam.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

Περὶ Ἐκκλησίας.

Τὸ ἕβδομον, μίαν ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικὴν ἔχειν καὶ ὑμᾶς λέγει, καὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας Μυστήρια, καὶ τὰς τελετὰς καλῶς ἐκτελεῖν, πρὸς ὃ λέγομεν· Μίαν εἶναι τὴν Ἁγίαν Ἐκκλησίαν τὴν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν τῶν χριστιανῶν, ὀρθῶς καὶ ὡς οἱ Πατέρες οἱ Θειότατοι παρέδωκαν ἐκτελέντων τὰ νενομοθετημένα καὶ κανόσιν αὐτῶν ὡρισμένα καὶ κεκυρωμένα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι. Τὰ δὲ ἐν αὐτῇ τῇ καθολικῇ τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν Μυστήρια, καὶ αἱ τελεταὶ ἑπτά. ἤτοι Βάπτισμα, Χρίσμα Θείᾳ Μύρῳ, Θεία κοινωνία, Χειροτονία, Γάμος, Μετάνοια, καὶ Ἅγιον Ἔλαιον. Ἑπτὰ γὰρ τὰ τῦ Θείᾳ Πνεύματος χαρίσματα, ὡς Ἡσαΐας φησὶ, καὶ ἑπτὰ καὶ τὰ Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, Πνεύματι ἐνεργέμενα. ὅτι δὲ ταῦτα καὶ μόνα καὶ ἐ πλείω τὸν ἀριθμὸν εἰσι, δείκνυσι καὶ ἡ διαίρεσις. Τὸ γὰρ Μυστήριον, ἢ πρὸς γένεσιν ἀνθρώπων ὁρᾷ, καὶ ἔστιν ὁ ἐν Χριστῷ γάμος, ἢ πρὸς σωτήριαν, καὶ ἔστιν ἡ τάξις τῶν ἱερῶν. καὶ δι' αὐτῶν καὶ ἐν αὐτοῖς ἐνεργέμενα, καὶ παντὶ μὲν χρήσιμα, τὸ Βαπτισμα, τὸ Μύρον, ἡ Κοινωνία. Τοῖς δὲ ἀφιερωμένοις Θεῷ, ἡ χειροτονία. ὡς λαϊκοῖς ὁ γάμος. καὶ τοῖς μετὰ τὸ Βάπτισμα ἁμαρτήσασιν, ἡ Μετάνοια, καὶ ἡ τῷ ἡγιασμένῳ χρίσις Ἐλαίῳ. ἅτινα ἢ ἄφεσιν τῶν ἡμαρτημένων χαρίζεται, ἢ τὰς ἐγκειμένας τῇ ψυχῇ σπίλας ἀποκαθαίρει. Μυστήρια δὲ ταῦτα λέγεται, διὰ τὸ ἐν αἰσθητοῖς συμβόλοις, νοητὸν ἔχειν τὸ ἀποτελέμενον καὶ ἀπόῤῥητον. ἕκαστον δὲ τῶν Μυστηρίων τότων, τεθεσμοθέτηται

CAPVT VII.

De Eccleſia.

In ſeptimo capite dicitur: etiam vos habere vnam ſanctam Eccleſiam catholicam: Et Eccleſiæ Sacramenta, ac ritus recte adminiſtrare. Ad quod reſpondemus, vnam eſſe illam ſanctam Eccleſiam catholicam & Apoſtolicam Chriſtianorum: qui rite, & vt ſanctiſſimis traditum eſt patribus, adminiſtrent, quæ legibus ſancita ſunt, & canonibus ipſorum definita, & a S. ſpiritu approbata. Sacramenta vero ritusque in hac ipſa catholica recte ſentientium Chriſtianorum Eccleſia ſunt ſeptem: Baptiſma, chriſma ſancti vnguenti, divina communio, manus impoſitio, Matrimonium, pœnitentia, & ſacrum oleum. Septem enim ſunt vt Eſaias ait, S. ſpiritus dona. Ergo etiam ſeptem Eccleſiæ myſteria, per quæ ſpiritus efficax eſt. Quod vero hæc ſola ſint, nec plura numero: etiam diviſione clarum fit. Myſterium enim ſeu Sacramentum aut generationem hominis reſpicit, & eſt ſanctum conjugium: aut ſalutem, & eſt ordo ſacrorum, & quæ per ipſa, & in ipſis exercentur. Horum partim cuivis conducunt, ſcilicet: Baptiſma, unguentum, communio: iis vero, qui Deo conſecrati ſunt, impoſitio manuum, ſicut laicis conjugium: illis autem, qui poſt Baptiſma peccaverunt, pœnitentia & conſecrati olei vnctio. Hæc aut remiſſionem peccatorum largiuntur: aut ſordes animæ inhærentes expurgant. Myſteria vero hæc dicuntur: quod ſub ſenſilibus ſignis, intelligibilem & occultum habeant effectum. Vnumquodque horum myſteriorum, in ſacris literis

ται μὲν ὑπὸ τῆς γραφῆς, ὡρισμένην δὲ ὕλην καὶ εἶδος ἔχει. ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ποιητικὸν ἢ μᾶλλον ὀργανικὸν αἴτιον, ὡρισμένον. οἷον ἐπὶ τοῦ Βαπτίσματος, ὕλη μὲν τὸ ὕδωρ, εἶδος δὲ, οἱ λόγοι τοῦ Ἱερέως, τὸ, βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ ὁ (δεῖνα,) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. ὀργανικὸν αἴτιον ὁ Ἱερεὺς, εἰ καὶ τὸ δι' ἀνίερα δι' ἀνάγκην ἐκ ἀποβάλεται. ὁμοίως καὶ ὁ ἐφ' ἑκάστου τῶν ἄλλων, καὶ ὕλην καὶ εἶδός ἐστιν εὑρεῖν· τὸ Βάπτισμα τοίνυν ἀναγεννᾷ Πνεύματι, ἐπειδήπερ τὴν πρώτην ἀπαθῆ γέννησιν ἀπωλέσαμεν, καὶ ἐν ἀνομίαις ἡμᾶς συνελήφθημεν, ὡς ψάλλει Δαβὶδ, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησεν ἕκαστον ἡμῶν, ἡ μητὴρ αὐτοῦ. καὶ λατρὸν θεῖον γίνεται, τὰ τοιαῦτα ἀποκαθαῖρον. Τὸ Χρίσμα δὲ τὴν σφραγῖδα τὴν πρώτην καὶ τὸ κατ' εἰκόνα ἐντίθησι καὶ Ῥώμην τῇ ψυχῇ ἅπερ διὰ παρακοὴν ἀπωλέσαμεν. ἔτι δὲ καὶ τὴν χάριν, ἣν ἐν τῇ ψυχῇ, τῇ Θείᾳ ἐμπνεύσει ποτὲ ἐλάβομεν. διὸ καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος φέρει δύναμιν καὶ τὴν εὐωδίαν αὐτοῦ πλατεῖ. καὶ σημείωσις Χριστοῦ ἐστι καὶ σφραγὶς.

Ἡ Κοινωνία δὲ, αὐτῷ ἑνοῖ τῷ Δεσπότῃ, καὶ αὐτοῦ τῆς σαρκὸς ἀληθῶς καὶ τοῦ αἵματος κοινωνοῦμεν. καὶ ἐπεὶ διὰ βρώσεως ἀπεθάνομεν, καὶ παραδείσου καὶ Θεοῦ ἐχωρίσθημεν, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον διὰ τῆς κοινωνίας τοῦ Κυριακοῦ Σώματος, τῆς πνευματικῆς τροφῆς, ἀναλαμβάνομεν αὖθις. καὶ τὴν φθορὰν ἀποβαλόμενοι, τῷ ἀθανάτῳ ἑνόμεθα, ἐγηγερμένῳ δι' ἡμᾶς διὰ σαρκὸς γεγονότι διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν.

teris ſancitum eſt: definitam vero materiam formamque habet: nec non efficientem aut potius inſtrumentalem cauſam definitam. vt in Baptiſmate, Materia aqua eſt. Forma, verba Sacerdotis, ſcilicet hæc. Baptizatur hic Dei ſervus in nomine Patris, & Filii, & S. ſancti. Inſtrumentalis cauſa, ſacerdos eſt: quamquam neceſſitate poſtulante, per laicam perſonam Baptizari non rejicitur. Eodem modo in cæteris ſingulis, materia & forma inveniri poteſt. Baptiſma igitur regenerat Spiritu: quia primam, quæ ſub innocentiæ ſtatu fuit, generationem amiſimus: & iniquitatibus concepti ſumus, (vt David canit) & in peccatis concepit vnumquemque noſtrum mater ſua: quibus malis lavacrum divinum ſubvenit, ea expurgans. Chriſma, animæ indit ſignaculum primum, & quod ſecundum imaginem eſt, & robur: quæ per primam inobedientiam amiſeramus. Gratiam præterea, quam divina inſpiratione homo initio in anima ſua acceperat. Ideo etiam ſpiritus vis Chriſmati ineſt: & ſuaveolentia illius hoc præditum eſt: & ſignificatio ſignaculumque Chriſti eſt.

Communio, ipſi nos coadunat Domino: in qua carnem & ſanguinem ejus vere participamus. Nam quia cibus vetitus mortem nobis attulerat: noſque a Paradiſo Deoque ſeparaverat: vitam æternam communione dominici corporis ſpirituali, ſc. alimento recipimus: & corruptionem abjicientes, cum immortali Domino in vnum conjungimur: qui, vt ſalutem nos adipiſceremur, mortalitatem in carne aſſumpſit.

Ἡ Χειροτονία δὲ, τὴν ἐξουσίαν παρέχει καὶ δύναμιν τῦ ποιήσαντος. Καὶ ἐπεὶ οὐδὲν τῶν ὄντων χωρὶς αὐτῦ, ἦλθε δὲ αὐτὸς εἰς τὸ εὖ εἶναι ἡμᾶς ἀγαγεῖν, ταύτην αὐτῦ τὴν δύναμιν ἀναλαμβανόμενος ἀφ' ἡμῶν, παρέσχεν ἡμῖν διὰ τῆς αὐτῦ ἱερωσύνης, καὶ δι' αὐτῆς, πᾶσαν ἡμῖν αἱ τελεταὶ ἐνεργῖνται. καὶ οὐδὲν ἅγιον χωρὶς ἱερέως. ἔτι δὲ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἄρχοντας ἡμᾶς τῶν ὁρωμένων καταστησάμενος, πάλιν ἐν τῷ παρόντι κρειττόνως ἄρχοντας ἡμᾶς διὰ τῆς ἱερωσύνης καθίστᾳ. τῦ οὐρανῦ γὰρ τὰς κλεῖς τοῖς Ἀποστόλοις, καὶ ἀλληλοδιαδόχως Ἱερωμένοις παρέδωκεν.

Ὁ δὲ Γάμος, συγκαταβάσεώς ἐστι δῶρον, ὧδε παρὰ Θεῦ, διὰ τὴν παιδοποιΐαν, ἕως τὸ πᾶν τόδε μετὰ τῆς φθορᾶς ἵσταται. Οὐ γὰρ ἐβέλετο ὁ Θεὸς, τὴν ἄλογον ἐν ἡμῖν καὶ ἀπὸ ῥοῆς καὶ ῥυπαρὰν σύστασιν εἶναι, ἀλλ' ἐπεὶ ἀπεθάνομεν ἕκαστος, ἀφῆκε τὴν διαδοχὴν ἕτω τῦ γένες ἐνεργεῖν, ὡς καὶ τοῖς ἀλόγοις, ἵνα γνῶμεν εἰς τὶ καθέστημεν. καὶ τῦτο ἕως ἂν ἐξαναστήσῃ καὶ ἀπαθανατήσῃ τὴν φύσιν ὁ ἄφθαρτος, καὶ θανὼν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναστάς. Διὸ καὶ εὐλογεῖ τὸν γάμον αὐτὸς, ὡς ἂν μὴ χωρὶς εὐλογίας ἡ ἀπαρχὴ τυγχάνῃ τῆς ἡμετέρας ζωῆς.

Ἡ μετάνοια δὲ, τὴν ἐπανόρθωσιν ἡμῶν αὖθις ἀπὸ τῦ πτώματος ἐνεργεῖ. καὶ ἐπειδήπερ μετὰ τὸ Βάπτισμα ἐστὶν ἐπανάκλησις ἄλλη καταστε χάριν καὶ δωρεὰν, καὶ ἀγώνων καὶ πόνων χωρὶς, εἰ μὴ δι' ἐπιστροφῆς καὶ δακρύων, καὶ τῦ ἐξαγορεῦσαι τὰ πταίσματα, καὶ ἀποσῆναι

Manus impositio, poteſtatem & facultatem præbet conditoris. Et quoniam nihil eorum, quæ ſunt: ſine ipſo conſtat: Ipſe vero venit ad ducendum nos, vbi bene nobis ſit: hanc ſuam facultatem, receptus a nobis, contulit nobis per ſuum ſacerdotium: Indeque omnes ritus a nobis adminiſtrantur: & ſine ſacerdote nihil eſt ſanctum. Inſuper cum initio nos rerum aſpectabilium Dominus conſtituiſſet: nunc iterum præſtantiores nos Dominus, ſacerdotio tradito, conſtituit. Claves enim cœlorum Apoſtolis, & horum ſucceſſoribus conſecratis tradidit.

Matrimonium donum quoddam eſt, a Deo nobis in hoc ſeculo, ob liberos procreandos, indultum: quam diu vniverſitas hæc caducarum rerum conſtat. Non enim volebat Deus, illam irrationalem, fluidam & ſordidam in nobis concretionem eſſe: ſed quia vltro mortui fueramus, permiſit ſucceſſionem generis noſtri ſic adminiſtrari, quemadmodum in animantibus ratione carentibus: vt cognoſcamus, quo redacti ſimus. Id enim tantiſper, dum rurſus excitet, & immortalitate donet, naturam noſtram, ille immortalis: qui propter ſalutem noſtram mortuus eſt & reſurrexit. Ideoque conjugio benedicit ipſe, ne benedictionis expers ſit principium, velut primitiæ vitæ noſtræ.

Pœnitentia, in corrigendo lapſu noſtro vſque inde erigendo, verſatur. Et quoniam poſt Baptiſma, alia gratia & beneficentia, qua revocemur abſque certamine & laboribus, relicta non eſt: niſi converſione & lachrymis, & confeſſione prolapſionis, & deſiſtendo a malo: hoc magnum nobis

ſub-

σῆναι τῶν κακῶν, τοῦτο τὸ μέγα δέδοται δῶρον. ἐν ᾧ δὴ καὶ τὸ τῶν Μοναχῶν, ὡς δεῖ, διαγόντων, εἰσάγεται χῆμα, ὡς τῆς μετανοίας ὑπάρχον ἐνέχυρον.

Ἅγιον Ἔλαιον δὲ παραδέδοται, ἢ τοῦτο ὡς ἱερὰ τελετὴ, καὶ θείᾳ τύπος ἔλέους, εἰς ἀπολύτρωσιν καὶ ἁγιασμὸν τοῖς ἀπὸ ἁμαρτίας ἐπιστρέφουσι χορηγέμενον. Διὸ καὶ λύσιν ἁμαρτημάτων παρέχεται, καὶ ἐξ ἀῤῥωστημάτων ἐγείρει, καὶ ἁγιασμοῦ ἐμπίμπλησι.

Ταῦτα δὲ πάντα, Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν παραδέδωκεν, οἵ, τε αὐτοῦ θεῖοι Μαθηταὶ δι' αὐτοῦ. Διπλῶν γὰρ ὄντων ἡμῶν, ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος, διπλῶς καὶ ταῦτα ἡμῖν παρέχετο, ὡς ἀληθῶς καὶ αὐτοῦ διπλοῦ δι' ἡμᾶς γεγονότος, Θεοῦ ἀληθοῦς ὄντος καὶ ἀνθρώπου. Ὡσὰν τῇ μὲν χάριτι τοῦ Πνεύματος νοητῶς ἡμῶν τὰς ψυχὰς ἁγιάζῃ, τοῖς αἰσθητοῖς δὲ, ὕδατι, ἐλαίῳ, ἄρτῳ, ποτηρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς ἁγιαζομένοις τῷ Πνεύματι, καθαγιάζῃ ἡμῶν καὶ τὰ σώματα, καὶ ὁλοτελῆ παρέχῃ τὴν Σωτηρίαν. Οὕτως, ἵνα καὶ τελείους ἡμᾶς ὡς ἔπλασε κατασήσῃ, ὅτι καὶ ἀναστήσει ἀποθνήσκοντας, καὶ, ὡς ἐπράξαμεν, ἀπολάβωμεν.

Πόθεν, τὰ ἑπτὰ Μυστήρια.

Τὶ μὲν ἕν ἕκαστον εἰς τὴν ἡμῶν σωτηρίαν συντελεῖ εἰρηται. πόθεν δὲ τὴν ἀρχὴν ἔκαστον ἔλαβεν, ῥητέον διὰ βραχέων. Ὁ μὲν Γάμος, ἀρχῆθεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων νενομοθέτηται, συζεύξαντος τῇ Εὐᾳ τὸν Ἀδάμ. καὶ μὴν καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις, πῇ μὲν τιμᾷ τὸν Γάμον ἐν θαύματι, πῇ δὲ, τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου φαινόμενος, ἐπιλαμβάνεται, ἐπιτρέποντος ἀπολύειν

subsidio datum est donum: in quo equidem monachorum etiam, rectè se gerentium introducitur professio & habitus, vt quæ pœnitentiæ sint pignus.

De sacro oleo. Et hoc traditum est, vt sacer ritus, & divinæ misericordiæ typus: ad redimendos & sanctificandos pœnitentes adhiberi solitum. Ideo & animos a peccatis solvit, & ab infirmitate corpora excitat: & sanctificatione homines implet.

Omnia hæc D. noster Iesus Christus tradidit, ejusque sancti discipuli per ipsum. Cum enim duplices simus nos: ex anima & corpore constantes: etiam dupliciter nobis hæc praebuit: vt qui vere & ipse duplex propter nos factus sit. Deus verus (qui semper fuit) & homo: vt spirituali quidem gratia, quodam sub intelligentiam cadente modo, animas nostras sanctificet: Externis vero sensum attingentibus rebus (aqua, oleo, pane, calice, cæterisque a spiritu sanctificatis) etiam corpora nostra sanctificet: atque omnibus numeris absolutam largiatur salutem: ita vt pristinæ nos perfectioni, qua initio formaverat, restituat, (quia etiam a morte excitabit) & digna factis nostris præmia accipiamus.

Origo horum Sacramentorum.

Quid horum vnumquodque ad salutem conferat, dictum est: jam, vnde principium vnicuique eorum extiterit, breviter dicendum. Conjugium initio ab vniversitatis opifice Deo sancitum est: qui Evæ copulavit Adamum. Sed & Dominus in Evangeliis partim illud miraculo honorat: partim mosaicam legem in speciem reprehendit: quæ libello repudii dato,

λύειν τὰς γυναῖκας, διδόντας βιβλίον ἀποστασίε. Φάσκων, ἐκ ἀπ' ἀρχῆς ἔτως ἔχειν, ἀλλα διὰ τὴν σκληροκαρδίαν τῶν δεχομένων τὸν νόμον, τῦτο ἐπιτετράφθαι. Προστιθεὶς δὲ κ) ὅτι ἓς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. καὶ μὴν κ) ὁ Ἀπόστολος, τίμιον τὸν Γάμον, κ) τὴν κοίτην ἀμίαντον ἀποφαίνεται. Καὶ Μυστήριον τῦτο καλεῖ. (Εφες. κεφ. ε.) Φάσκων ἔτως. „Ἀδελφοὶ, τὸ Μυστήριον τῦτο μέγα ἐστί. „Λέγω δὲ εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν. Οὕτω μὲν ἓν τὸ Μυστήριον τῦτο, ἄνωθεν μὲν παραδέδοται, ἐβεβαιώθη δὲ καὶ ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ, καθὼς εἴρηται.

Ἡ μέντοι τάξις ἡ ἱερὰ, (ἵνα τὰς πρὸ τῦ νόμε σκιώδεις ἱερατείας παρῶ) διὰ τὴν ἀμυδρότητα τῆς ἐκφάνσεως, προδηλότατα ἐπὶ Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν, ὑπὸ τῦ Θεῦ τῶν ὅλων παραδέδοται, τῇ κατὰ νόμον λατρείᾳ κατάλληλος. Οἵγε μὴν ἐν τῇ Χάριτι τῦ τοιῦδε ἠξιωμένοι ἀξιώματος πρῶτοι, ἐξελέγησαν μὲν ὑπὸ τῦ μονογενῦς, καθὼς τὰ λόγια μαρτυρεῖ, φάσκοντα τὸν Κύριον πρὸς τὸς Ἀποστόλες, (Ἰωαννκεφ. „ιε.) ἐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ „ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τῦ κόσμε. Ἐτελειώθησαν δὲ κατὰ τὴν πεντηκοστὴν, ἐπιφοιτήσαντος αὐτοῖς τῦ Παναγίε Πνεύματος, ἐκεῖνοι δὲ, τοῖς μεθ' ἑαυτὸς πᾶσι τῦ τοιῦδε μεταδεδώκασι δώρε.

Τό δέ γε Ἅγιον Βάπτισμα, (φημὶ δὴ τὸ καθ' ἡμᾶς, οἱ γὰρ τύποι παρεῖσθωσαν νῦν) ἔργῳ καὶ λόγῳ ὑπὸ τῦ Κυρίε ἡμῶν Ἰησῦ παραδέδοται. Ἔργῳ μὲν, τὸ ὑπὸ τῦ Ἰωάννε ἐν Ἰορδάνῃ δεξάμενος Βάπτισμα. λόγῳ δὲ, τοῖς οἰκείοις ἐντεταλμένε μαθηταῖς. (Ματθ. κεφ. κζ'.) ἀπελθόν-

dato, divortium concedebat. Ait, non sic ab initio fuisse: sed propter duritiem cordis accipientium legem, hoc permissum fuisse. Addit, quos Deus junxit: homo ne separet. Sed & Apostolus, honorabile conjugium; & cubile immaculatum, pronunciat: idque Mysterium „vocat, his verbis: Fratres, mysteri„um hoc magnum est: nempe ad Chri„stum & Ecclesiam. Sic ergo mysterium hoc, tum ab antiquo institutum est: tum in novo testamento confirmatum est, vt diximus.

Ordo sacer (vt vmbrosa, quæ ante legem fuerunt, sacerdotia prætermittam.) propter exiguam sui olim lucem clarissime postea sub Mose & Aarone, a rerum opifice Deo traditus est, cultui legali congruens. Qui vero tempore gratiæ primi dignitate hac decorati fuere: electi quidem fuerunt ab vnigenito: sicut oracula testantur, Domi„num dixisse Apostolis: Non vos elegistis „me: sed ego vos elegi e mundo· perfectionem vero die Pentecostes, superventu Spiritus S. acceperunt: ipsique postea cum successoribus omnibus id doni communicavere.

Sanctum Baptisma (de nostro loquor. Nunc enim typi omittantur) facto verboque a Domino nostro Iesu traditum est. Facto: quia in Iordane ab Ioanne susceptum Baptisma. Verbo: „quia suis mandavit discipulis: Abi„te, docete omnes gentes: baptizantes

δόντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ δὲ τοῦ Θείου Μύρου Μυστήριον, ἐκ ἐμφέρεται μὲν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ, παραδέδοται γε μὴν ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ λόγου. Καθὼς ὑπὸ τοῦ Θείου Παύλου διδαχθεὶς ὁ ἱερώτατος Διονύσιος, ἐν τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ συγγράμμασι παραδέδωκεν. Ὃν δὴ ἄνδρα μετὰ τοὺς Ἀποστόλους, ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία γεραίρει.

Τὸ μέντοι τῆς ἱερωτάτης ἐν τελεταῖς Μυστήριον Κοινωνίας, τυπικῶς μὲν ἐσκιαγράφηται ἐν ταῖς νομικαῖς θυσίαις, ἀληθῶς δὲ παραδέδοται ὑπὸ τοῦ Κυρίου, μέλλοντος ἐπὶ τὸ πάθος ὅσον ἔπω ἰέναι τὴν ἑσπέραν ἐν ᾗ τὸ νομικὸν Πάσχα σὺν τοῖς ἑαυτοῦ μύσαις ἔφαγε. μετὰ γὰρ τὸ φαγεῖν αὐτὸ κατὰ τὸν τῷ Μωϋσεῖ παραδεδομένον τρόπον, τὴν καινὴν παραδέδωκε Θυσίαν, κλάσας μὲν τὸν ἄρτον, καὶ διανείμας αὐτοῖς, καὶ οἰκεῖον σῶμα αὐτὸν καλέσας. μεταδὸς δὲ αὐτοῖς τοῦ ποτηρίου, πλήρους ὄντος κράματος ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος. ὃ δὴ κρᾶμα, τὸ οἰκεῖον αἷμα τυγχάνειν αὐτόχρημα ἀπεφήνατο. Προστάξας δὲ αὐτοῖς, τοῦτο μὲν ποιεῖν εἰς τὴν ἐκείνου ἀνάμνησιν. εἰδέναι δὲ, ὁσάκις ἂν τοῦτο ποιῶσιν, ὡς τὸν τοῦ Κυρίου καὶ Διδασκάλου καταγγέλλουσι θάνατον.

Τὸ δὲ τῆς Μετανοίας Μυστήριον, τυπικῶς μὲν, τῷ Μωϋσεῖ νενομοθέτηται, θυσίας γὰρ ὑπὲρ ἁμαρτίας ἐκεῖνος προσέταξεν. Ἐντελῶς δὲ ἀληθῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, δόντος τὴν ἐξουσίαν ταύτην τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἰπόντος, ἄντινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἄντινων κρατῆτε, κεκράτηνται. Καὶ τῷ Πέτρῳ ἰδίᾳ κατ' ἐξαίρετον ἐπαγγειλάμενον δώσειν τὰς κλεῖς τῆς

tes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti.

Quod ad ſacri vnguenti Myſterium attinet: id in divinis quidem literis non extat: traditum tamen a Diſcipulis verbi: ſicut qui a D. Paulo inſtitutus eſt, ſanctiſſimus Dionyſius in ſacris ſuis ſcriptis tradidit: quem quidem virum, proximo ſecundum apoſtolos loco, Dei Eccleſia honorat.

Sanctiſſimæ inter ſacramenta myſterium communionis, typice quidem in legalibus ſacrificiis adumbratum fuit: vere autem a Domino inſtitutum eſt: cum mox aditurus paſſionem eſſet illa veſpera, qua legale paſcha cum ſuis Myſtis comedit. Cum enim id Moſaico ritu celebraſſet: novum tradidit ſacrificium: dum primo panem fregit, eis diſtribuit, eumque corpus ſuum nominavit: deinde poculum cum eis communicavit, plenum vino & aqua commiſtis: quam mixturam, ipſum ſuum proprium ſanguinem pronunciavit. Mandavit eis, tum hoc facere in ſui commemorationem: tunc ſcire, quoties hoc facerent, eos Domini & præceptoris ſui mortem annunciare.

Pœnitentiæ myſterium etiam Moſis lege typice ſancitum fuit: quippe qui ſacrificia pro peccatis mandavit: vere autem & perfecte ab ipſo Domino: qui poteſtatem hanc diſcipulis conceſſit, diſcens: ſi quorum remiſeritis peccata, remittuntur ipſis: ſi quorum retinueritis, retenta ſunt. Et Petro ſeorſim eximie promiſit, ſe daturum claves regni: & quæcunque ligaret in terra,

τῆς βασιλείας. καὶ ὅσα ἂν δήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, δεδεμένα ἔσεσθαι ἐν τῷ Οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἂν λύσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, λελυμένα ἔσεσθαι καὶ ἐν τῷ Οὐρανῷ. Ἐρομένῳ δὲ τῷ Πέτρῳ, ποσάκις ἀφήσει τοῖς ἁμαρτάνουσιν; ἑπτάκις; (τοῦτο ὁ Πέτρος πρᾶττεινε, μέγα τι ποιεῖν δοκῶν) ἀπεκρίνατο ὁ Κύριος, (Ματθ. κεφ. ιή.) οὐχ ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. Τὴν δὲ τοῦ ἐλαίου χρῆσιν, ἴσως μὲν καὶ ὑπό ἄλλου τῶν Ἀποστόλων εἰκὸς ῥηθῆναι, προδήλως γεμὴν ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ Καθολικῇ παραδέδοται, φάσκοντος, (κεφ. ε.) Ἀδελφοί, κακοπαθεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσευχέσθω. Εὐθυμεῖ τις; ψαλλέτω. ἀσθενεῖ τις; προσκαλεσάσθω τοὺς Ἱερεῖς, καὶ προσευξάσθωσαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, κἂν ἁμαρτίας ἦ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. Ταῦτ' ἔν ἔτως παρέδωκε, καὶ ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦ δεῦρο τελεῖται. Ταῦτα μὲν τὰ τῆς Ἐκκλησίας Μυστήρια. τοσαῦτάτε τὸν ἀριθμὸν, καὶ τὸν εἰρημένον τρόπον παραδεδομένα. δι' ὧν οἱ τελέμενοι μεταλαμβάνουσι τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς. Οὐ δεῖ δὲ ἀγνοεῖν, ὅτι πάντων τῶν Μυστηρίων τούτων, οἷόν τι ποιητικὸν καὶ ἀρχικὸν αἴτιον, τὸ Τιμιόν ἐστι καὶ Ἁγιώτατον πάθος τοῦ Κυρίου ἡμῶν. ἐξ οὗ ἢ δι' ὃ τοῖς μετέχουσιν ἡ χάρις πηγάζεται. Τίς δὲ ὁ λόγος, ἄλλης ἐστὶ σχολῆς καὶ προθέσεως, καὶ ἐ τῆς παρούσης πραγματείας, ἐν ἄλλοις ἐχούσης τὸν σκοπόν.

ligata fore etiam in cœlo: & quæcunque solluerit in terra, soluta fore in cœlo. Cum autem quæreret Petrus: quoties remittere deberet peccantibus, num septies, (in quo nescio quid magni facturum se, ille putabat) Respondit Dominus, non septies, sed septuagies septies. § Olei vsum fortè verisimile est, ab aliquo etiam alio Apostolo traditum esse, manifestè certe à S. Apostolo Iacobo in Catholica Epistola perhibetur, his verbis: Fratres, mala patitur aliquis inter vos? oret. Bono animo est aliquis? Psallat. Aegrotat aliquis? accersat sacerdotes, qui orent pro ipso, vngentes eum oleo. Ac precatio à fide profecta seruabit ægrotum: &, si peccata commiserit, remittentur ei. Hæc illius traditio est: quæ ab illo inde tempore ad nos vsque obseruatur. Hæc sunt illa Ecclesiæ Sacramenta, hoc numero & modo tradita: quibus qui initiantur, donum cœleste accipiunt. Sciendum verò est, omnium horum Mysteriorum, quandam quasi efficientem principalemque causam, preciosam & sanctissimam Domini nostri passionem esse: ex qua, aut per quam, iis, qui participes fiunt gratia scaturit. Cuius rei, quæ sit ratio: alius temporis & propositi, nec præsentis instituti & scopi est.

ΚΕΦΑΛ. ή.

Ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ Φαῦλοι.

Τὸ ὄγδοον μαρτύρεται, ὅτι συλλόγε ἔσης τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν καὶ ἁγίων,

CAP. VIII.

In Ecclesia bonis admixtos esse malos.

In octavo capite dicitur: cum Ecclesia sit congregatio fidelium & sanctorum:

si

ἁγίων, ἐὰν διὰ φαύλων καὶ ὑποκριτῶν ὑπηρετῶνται τὰ Μυστήρια, κατ' οὐδὲν βλάπτει τὸν ἁγιαζόμενον, κατὰ τὸ, ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ Φαρισαῖοι, καὶ τὰ λοιπά· φαμὲν ἓν καὶ αὐτοὶ, εἰ καὶ δι' ἀναξίων ὑπηρετῶνται τὰ Μυστήρια, καὶ αὐτοὶ οὐδὲν ὠφελῶνται, μᾶλλον δὲ βλάπτονται, ἀλλ' οἱ λαμβάνοντες ἁγιάζονται καὶ ὠφελῶνται. ἡ γὰρ Θεία Χάρις, καὶ δι' ἀναξίων ὑπηρετῶν ἐνεργεῖ, καὶ τὰ Μυστήρια τελεῖ. Τιμητέον ἓν τοὺς ὑπηρετῶντας ταῦτα, καὶ μὴ τῇ προφάσει τῶν ὑποκριτῶν (καὶ Ἰούδας ἦν γὰρ ἐν Ἀποστόλοις) καταφρονητέον καὶ τοὺς ἀγαθούς. Ὁ γὰρ θεῖος Χρυσόστομος, ἐξηγέμενος τὴν πρὸς Τιμόθεον, φησίν. Ὁ τιμῶν Ἱερέα, καὶ τὸν Θεὸν τιμήσει. Ὁ δὲ μαθὼν Ἱερέως καταφρονεῖν, οὐδῶ προβαίνων, καὶ εἰς τὸν Θεὸν ὑβρίσει ποτέ. ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, φησίν, ἐμὲ δέχεται, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀλλὰ καὶ, τοὺς Ἱερέας αὐτῶ ἐντίμους ἔχε, γέγραπται. Ἐντεῦθεν ἔμαθον Ἰουδαῖοι, τῷ Θεῷ καταφρονεῖν, ὅτι Μωσέως κατεφρόνησαν, ὅτι αὐτὸν ἐλίθαζον. ὅταν γὰρ πρὸς τὸν Ἱερέα τὶς ἐυλαβῶς διατεθῇ, πολλῶ μᾶλλον πρὸς τὸν Θεὸν. Κἂν δὲ ὁ Ἱερεὺς φαῦλος ᾖ, ὁ Θεὸς ὁ ὁρῶν, ὅτι διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν τιμὴν, καὶ τὸν ἐκ ἄξιον τιμῆς θεραπεύεις, αὐτὸς ἀποδώσει σοι τὴν ἀμοιβήν. Ὁ δεχόμενος γὰρ Προφήτην (Ματθ. κεφ. ι.) εἰς ὄνομα Προφήτου, μισθὸν Προφήτου λήψεται. Καὶ ὁ ἕικων καὶ ὑπακόων τῷ Ἱερεῖ, καὶ τιμῶν αὐτὸν διὰ τὸν Κύριον, ἐυλογηθήσεται.

Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν, καὶ τὰ λοιπά. ἐκ οἶδας φησὶ (Χρυσος.) τί ἐστιν Ἱερεύς; Ἄγγελος Κυρίου ἐστί. Μὴ γὰρ τὰ

si à malis & hypocritis administretur Sacramenta: nihil inde noceri ei, qui sanctificetur. Ratio adfertur hæc. In Cathedra Mosis sederunt Pharisæi, & cætera. Affirmamus & nos etiamsi ab indignis peragantur mysteria: nihilque ipsi inde inventur, sed potius damno afficiantur: tamen eos, qui accipiant, sanctificari & iuvari. Nam etiam per indignos ministros gratia divina est efficax, & mysteria perficit. Honorandi ergo sunt horum administri: nec prætextu, quòd aliqui sint hypocritæ (nam inter Apostolos Iudas quoque fuit) contemni etiam bonos oportet. Nam D. Chrisostomus in Enarratione Epistolæ ad Timotheum ait: qui sacerdotem honorat, etiam Deum honorat, Qui sacerdotem contemnere didicit: tandem etiam Deum contumelia afficiet: qui vos recipit, inquit, me recipit, &c. Etiam sacerdotes eius, (inquit) in honore habe. Hinc factum est, vt Iudæi contemnerent: quia scilicet Moysem contempserunt: quem lapidibus obruere volebant. At si quis de Sacerdote pie senserit: multò magis de Deo. Etiamsi Sacerdos improbus fuerit: tamen Deus videns, illum, quia se honores, à te, licet honore non dignum honorari, ipse tibi gratiam referet. Qui enim prophetam sub nomine prophetæ recipit, mercedem prophetæ accipiet. Et qui cedit & obedit Sacerdoti, eumque propter Dominum honorat: is benedictionem consequetur.

In cathedra Mosis sederunt &c.) Nescis inquit Chrysostomus, quis sit Sacerdos? Nuncius Domini est. Num ille sua

τὰ ἑαυτῦ λέγει; εἰ καταφρονεῖς αὐτῦ, ἢ καταφρονεῖς τέτε, ἀλλὰ τὲ χειροτονήσαντος αὐτὸν Θεῦ. καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐχειροτόνησεν; εἰμὴ ταύτην ἔχεις τὴν πίστιν καὶ ὑπόληψιν, ἡ ἐλπίς σε κενέωται. Εἰ γὰρ μηδὲν ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ δι' αὐτῦ, ἔτε Λετρὸν ἔχεις, ἔτε Μυστηρίων μετέχεις, ἔτε εὐλογιῶν ἀπολαύεις. ἐκ ἄρα χρισιανὸς εἶ. τί ἔν, πάντας ὁ Θεὸς χειροτονεῖ, καὶ τὲς ἀναξίες; πάντας μὲν ὁ Θεὸς ἀ χειροτονεῖ, διὰ πάντων δὲ αὐτὸς ἐνεργεῖ, εἰ καὶ αὐτοὶ εἶεν ἀνάξιοι, διὰ τὸ σωθῆναι τὸν λαόν. Εἰ γὰρ δι' ὄνε, καὶ διὰ Βαλαὰμ, μιαρῦ ἀνθρώπε, τῦ λαῦ ἕνεκα, ἐλάλησε, πολλῶ μᾶλλον διὰ τῦ Ἱερέως; Τί γὰρ ἀ ποιεῖ ὁ Θεὸς τῆς σωτηρίας ἕνεκα τῆς ἡμετέρας; τὶ ἀ φθέγγεται; διὰ τίνος ἐκ ἐνεργεῖ; Εἰ διὰ τῦ Ἰέδα ἐνήργησε, καὶ διὰ τῶν προφητευσάντων, οἷς φησιν, ἐκ οἶδα ὑμᾶς, ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. εἰ ἔν τοιῦτοι καὶ δαίμονας ἐξέβαλον, πολλῶ μᾶλλον διὰ τῶν Ἱερέων ἐνεργήσει; Ἐπεὶ εἰ μέλλοιμεν τὲς βίες ἐρευνᾶν, τῶν τοιέτων, αὐτοὶ εἶναι μέλλοιμεν χειροτονηταὶ τῶν διδασκάλων, καὶ τὰ ἄνω κάτω γίνεται, ἡ κεφαλὴ κάτω καὶ οἱ πόδες ἄνω. Ἄκυε Παύλε λέγοντος, (Κορινθ. κεφ. δ'.) ἐμοὶ εἰς ἐλάχισόν ἐσιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ ἢ ἀπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας. Καὶ πάλιν, σύ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σε; εἰ τὸν ἀδελφὸν ἀ δεῖ κρίνειν, πολλῶ μᾶλλον τὸν διδάσκαλον. Εἰ μὲν γὰρ τῦτο ἐπέταξεν ὁ Θεὸς, καλῶς ποιεῖς, καὶ ἁμαρτάνεις μὴ ποιῶν. Εἰ τἐναντίον, μὴ τόλμα, μηδὲ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἐπιχείρει. Τῷ Ἀαρὼν μετὰ τὴν μοχοποιΐαν ἐπανέςησαν οἱ περὶ Κορὲ, καὶ

dicit? Si contemnis hunc: non contemnis ipsum, sed, qui eum designauit, Deum. Vnde patet (objicit adversarius) eum à Deo designatum esse? Si non credis hoc, nec hanc existimationem habes de ipso: spes tua vana est. Si enim Deus nihil per ipsum operatur: tum nec lavacrum habes, nec mysteria participas, nec benedictionibus frueris. Non ergo Chtistianus es. Quid igitur? Omnes Deus designat, etiam indignos? Non omnes, ille quidem designat: per omnes tamen quamuis indignos, ad salutem populi operatur. Si enim per asinam, & per Baleamum, hominem sceleratum, populi causa locutus est: quantò magis per Sacerdotem? Quid enim Deus non salutis nostræ causa facit? Quid non loquitur? per quod non agit? Si per Judam operatus est: & per illos, qui prophetarunt: quibus ait, non novi vos: recedite à me vos operarii iniquitatis: Si tales etiam Dæmonia eiecerunt: quanto magis per Sacerdotes efficax erit? Quòd si in vitam inquirere velimus talium: ipsi esse volemus designatores Doctorum Ecclesiæ: Et superiora vertuntur deorsum: caput deorsum, pedes sursum. Audi Paulum dicentem: Mihi pro minimo est, à vobis in me inquiri, aut à die humano. Et: tu quid iudicas fratrem tuum? si frater non est iudicandus, multò minus Doctor. Si enim Deus hoc mandavit: bene facis, si facis: & peccas, si non facis. Sin autem contrarium: ne aude, nec septa transilire aggredere. In Aaronem post vituli fabricationem, insurrexit Core, Dathan, & Abiron. Quid secutum? Nonne

καὶ Δαθὰν, καὶ Ἀβειρών. Τί ἔν, ἐκ ἀπώλοντο; ἕκαστος ἓν τὰ ἑαυτῦ μεριμνάτω. Ἐι γὰρ δόγμα ἔχει διεστραμμένον, κἂν Ἄνγελος ᾖ, μὴ πείθε. Ἐι δὲ ὀρθὰ διδάσκει, μὴ τῷ βίῳ πρόσεχε, ἀλλὰ τοῖς ῥήμασιν. Ἔχεις Παῦλον καὶ δι' ἔργων καὶ διὰ λόγων ῥυθμίζοντάσε πρὸς τὸ δέον. Ὄυ δίδωσι τοῖς πένησί, φησιν, ὐδὲ καλῶς διοικεῖ. Πόθεν σοι τῦτο δῆλον πρὶν ἢ μάθῃς, μὴ μέμψῃ. Φοβήθητι τὰς ἐυθύνας. πολλὰ ὑπὸ ὑπονοίας κρίνεται. μίμησαί σε τὸν Δεσπότην, καὶ ἄκσε ἀυτῦ λέγοντος. (Γενεσ. κεφ. ιη.) καταβὰς ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν ἀυτῶν συντελῦνται, εἰ δὲ μὴ, ἵνα γνῶ. Ἐι δὲ κατέμαθες καὶ ἐξήτασας, καὶ εἶδες, ἀνάμεινε τὴν κρίσιν, μὴ προσαρπάσῃς τῦ Χριστῦ τὴν τάξιν. Ἐκείνε ταῦτά ἐσιν ἐξετάζειν, ὐ σῦ. Σὺ δῦλος εἶ ἔχατος, ὐ Δεσπότης. σὺ πρόβατον εἶ, μὴ περιεργάζε τὸν ποιμένα, ἵνα μὴ καὶ ἐκείνε κατηγορῶν, ἐυθύνας δῶς. καὶ πῶς ἐμοὶ λέγει, ἀυτὸς ὐ ποιῶν; ἐκ ἀυτός σοι λέγει. εἰ ἀυτῷ πείθῃ, μισθὸν ἐκ ἔχεις. Ὁ Χριστός σοι ταῦτα παραινεῖ. καὶ τί λέγω. ὐδὲ Παύλῳ πείθεσθαι χρὴ, ἂν τι ἴδιον λέγῃ, ἂν τι ἀνθρώπινον, ἀλλὰ τῷ Ἀποστόλῳ τῷ τὸν Χριστὸν ἔχοντι λαλῦντα ἐν ἑαυτῷ. Μὴ κρίνωμεν τὰ ἀλλήλων, ἀλλὰ τὰ ἀυτῦ ἕκαστος, ἐξέτασόν σε τὸν βίον καλῶς. ἀλλ' ἐκεῖνος ὀφείλει μὲ βελτίων εἶναί φησι. διὰ τί; ὅτι Ἱερεύς ἐσι. καὶ τί σε πλέον ἐκ ἔχει; ἐχὶ τὸς μόχθος; ἐχὶ τὸς κινδύνος; ἐχὶ τὴν ἀγωνίαν; ἐχὶ την ταλαιπωρίαν; κλέπτει καὶ ἱεροσυλεῖ· πόθεν οἶδας; τίνα τὰ κρημνῶν ὠθεῖς σαυτὸν; ἀπονοίας ταῦτα τὰ ῥήματα. Ἂν εἴπῃ τίς, ὅτι ὁ δεῖνα πορφύραν ἔχῃ, κἂν εἰδὼς ἦς, ἀποφράττεις τὰ ὦτα. Ἐν-

Nonne perierunt? Quiſque ergo ſua curet, Si dogma perverſum affert: ne obedi, licet angelus fuerit. Sin recta docet: vitam ne reſpice, ſed verba. Habes Paulum: quia & factis & verbis ad omne te officium informare poteſt. Nihil dat pauperibus (inquit) nec rectè officio praeeſt? vnde tibi de hoc conſtat? priuſquam cognoſcas, ne reprehende: metue rationes Iudici dandas. Multa ſuſpicione, non veritate, Iudicamus. Imitare tuum Dominum: audi, quid dicat. Deſcendens viſam: num vera fuit, quæ fama de ipſis adfert. Sin minus, vt cognoſcam, Quòd ſi indagatione cognoviſti, & vidiſti: expecta iudicium: ne præripe ordinem Chriſto. Illius eſt, hæc inquirere, non tuum. Tu poſtremus ſervorum es, non Dominus. Ovis tu es: ne curioſe paſtorem excute: vt ne rationes illius accuſati reddere cogaris. At mihi dicit ea, quæ ipſæ non facit? Non ipſe dicit. Si ipſi obedis: mercedem non habes. Chriſtus eſt, qui hæc te monet. Quid, quòd ne Paulo quidem obediendum eſt: ſi quid de ſuo adferat, ſi quid ex ingenio humano? Apoſtolo obediendum eſt, qui Chriſtum habet, in ipſo loquentem. Ne iudicemus alter de alterius rebus: ſed de ſuis ipſius quiſque. Examina vitam tuam probè. At debet ille melior me eſſe? Cur? Quia Sacerdos eſt. Ad quid eſt: in quo te non ſuperet? An non laboribus? An non periculis? An non anxietate? An non ærumnis? At furatur, & ſacrilegus eſt. Vnde ſcis? Cur ipſe te in præcipitium dejicis? Vecordiæ iſta verba ſunt. Si quis dicat: ille pur-

ταῦθα δέ, τί ἀναδέχη τὸν κίνδυνον; Ταῦτα τὰ ῥήματα ἐκ εἰσὶν ἀνεύθυνα. Ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος. (Ματθ. κεφ. ιε.) „λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν, ὃ „ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, δώσουσι πε„ρὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. Ὅλως οἴει τινὸς βελτίων εἶναι; ὃ στενάζεις, ὃ δὲ κόπτεις τὸ στῆθος, ὃ δὲ κάτω κύπτεις, ὃ δὲ μιμᾷ τὸν τελώνην; ἐκ ἐν ἀπώλεσας σαυτὸν, κἂν βελτίων ἦς. Βελτίων εἶ; σίγα, ἵνα μένῃς βελτίων. ἂν δὲ εἴπῃς, ἐκένωσας τὸ πᾶν. ἐξέτασόν σε τὸν βίον. Σὺ περὶ τοῦ Ἱερέως λέγεις, ὅτι ἐκ εἰμὶ ὡς ἐκεῖνος, ἱερόσυλος. Καὶ ὃ πάντα κενοῖς; ταῦτα δὲ, (φησὶν ὁ χρυσόστομος) λέγειν ἀναγκάζομαι, ἐκ ἐπειδὴ ἐκείνων μοὶ μέλει τοσοῦτον, ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ ὑμῶν δέδοικα, μὴ κενώσητε ὑμῶν τὴν ἀρετὴν διὰ τῆς καταχρήσεως. Ἄκουε τοῦ Παύλου. (Γαλ. κεφ. ϛ'.) τὸ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκαστος, καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ καύχημα ἕξει. Εἰπέ μοι, ἂν εἰς ἰατρεῖον ἔλθῃς, τραῦμα ἔχων, ἀφεὶς τὸ θεραπευθῆναι, περιεργάζῃ τὸν ἰατρὸν, εἴτε ἕλκος ἔχει, εἴτε ἐκ ἔχει; μὴ γὰρ, ἂν ὁ Ἱερεὺς ᾖ κακὸς, ἔσαι παραμυθία τῷ ἀρχομένῳ; ἐδαμῶς. ἀλλὰ δώσει μὲν ἐκεῖνος δίκην τὴν ὡρισμένην. δώσεις δὲ καὶ αὐτὸς τὴν πρέπουσαν. τίνος ἕνεκεν, φησὶ, προκάθηται; Μὴ λέγωμεν (παρακαλῶ) τοὺς Ἱερεῖς κακῶς, ἵνα μὴ κακῶς τὰ ἡμέτερα διαθῶμεν. Ἐξετάσωμεν δὲ ἑαυτοὺς, ἵνα κακολογῶντες. Αἰδεσθῶμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡμᾶς ἐκεῖνος ἐφώτισεν. ἂν πατέρα τὶς ἔχῃ, κἂν μυρία ἔχῃ δεινὰ, πάντα συσκιάζει. πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν; αἰδέσθητι ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν διακονεῖ, ἀναγινώσκεθαί σοι ποιεῖ τὰς γραφὰς, διά σε κοσμεῖ τὸν τοῦ Θεοῦ οἶκον

puram ſubtraxit: tu licet ſcias, obturas aures: Cur hìc ergo ſuſcipis peri ulum? Non effugient iſta verba rationes Audi „Chriſtum: Dico vobis inquit, de omni „verbo ocioſo, quod dixerint homines, „reddituros rationem in die Iudicii. Omninòne putas te vllo meliorem eſſe? Non gemis? Non frontem feris? Non oculos dejicis? Non publicanum imitaris? Ergo te perdidiſti, etſi melior es. Melior es? Tace, vt maneas melior. Si dixeris, vertiſti totum. Exquire tuam vitam. Tune de Sacerdote dicis: Non ſum ego, qualis ipſe, Sacrilegus? Non tum omnia vertis? Hæc (inquit Chryſoſtomus) dicere cogor: non quòd ego talia convicia curem: ſed quia vobis timeo: ne in vacuum effundatis veſtram virtutem, condemnatione ita inconſiderata. Audi Paulum: opus ſuum „(inquit) probet vnusquisque: nunc in ſe ſolo gloriationem habebit. Dic mihi, ſi in officinam chirurgi vulneratus venis: minimè tum omiſſa tui curatione, ludibundus, ex chirurgo quæris, num is vlcus habeat, nec ne? An ne, ſi Sacerdos fuerit malus, ideo peccanti excuſatio erit? Nequaquam, ſed dabit ille ſane pœnas Deo iuſtè irroganti: dabis verò & tu condignas. Cur igitur (inquis) Eccleſiæ præeſt? Obſecro, ne malè de Sacerdotibus loquamur: ne malè noſtris rebus conſulamus. Ipſos potius nos examinemus, nec alios inſectemur. Revereamur diem illum, quo ille nos illuminauit. Si quis partem habet: vicia eius etiamſi ea innumera ſint, tegit: Quantò magis in rebus ſpiritualibus? Reverentia proſequere ſacerdotem: quod

κον, διὰ σὲ ἀγρυπνεῖ, εὔχεται, ὑπὲρ σοῦ ἕστηκε τὸν Θεὸν παρακαλῶν. Ἐπίμοι φαῦλος ἐστι, καὶ τί τοῦτο; ὁ γὰρ μὴ φαῦλος, αὐτός σοι χαρίζεται τὰ μεγάλα ἀγαθά; ἐδαμῶς. Πρὸς τὴν πίστιν τὴν σὴν τὸ πᾶν ἐνεργεῖται. Οὔτε δίκαιος ὠφελήσει τι, μὴ ὄντος σοῦ πιστοῦ, ἔτε ὁ φαῦλος βλάψει τι, ὄντος σε πιστοῦ. Διὰ βοῶν ἐνήργησεν ὁ Θεὸς ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ, ὅτε ἐβέλετο σῶσαι τὸν λαὸν αὐτοῦ. Μὴ γὰρ ὁ βίος τοῦ Ἱερέως, μή γὰρ ἡ ἀρετὴ τοσοῦτον συντελεῖ; ἐκ ἔστι ταῦτα, ἃ χαρίζεται ὁ Θεὸς, ὡς ὑπὸ ἱερατικῆς ἀρετῆς ἀνύεσθαι. Τὸ πᾶν τῆς χάριτός ἐστι. τότε ἐστὶν ἀνοῖξαι τὸ στόμα, τὸ δὲ πᾶν τοῦ Θεοῦ, σύμβολον ἔτος πληροῖ μόνον. ἐννόησον τὸ μέσον τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἰησοῦ. καὶ ἄκουε Ἰωάννου. ἐγὼ χρείαν ἔχω ὑποσοῦ βαπτισθῆναι, ὅμως τὸ πνεῦμα κατηνέχθη, ὅπερ ἐκ εἶχεν Ἰωάννης. Οὐ μὴν ἐδὲ Ἰωάννης ἐποίησε κατενεχθῆναι. τί ἓν τοῦτο; ἵνα μάθῃς, ὅτι σύμβολον ὁ Ἱερεὺς πληροῖ, τὸ πᾶν δὲ ὁ Θεὸς ἀπεργάζεται. ἡ προσφορά ἡ αὐτή ἐστι, κἂν ὁ τυχὼν προσενέγκῃ, κἂν Παῦλος, κἂν Πέτρος, ἡ αὐτή ἐστιν, ἣν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἔδωκε, καὶ ἣν νῦν οἱ Ἱερεῖς ποιοῦσιν. Οὐδὲν αὕτη ἐλάττων ἐκείνης, ὅτι καὶ ταύτην ἐκ ἀνθρωποι ἁγιάζουσιν, ἀλλὰ Θεός. Ὁ δὲ νομίζων, τοῦτο ἔλαττον ἐκεῖνο εἶναι, ἐκ οἶδεν, ὅτι ὁ Χριστὸς καὶ νῦν πάρεστι καὶ νῦν ἐνεργεῖ. ταῦτα τοίνυν εἰδότες, ἐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἡμῖν ταῦτα πάντα εἴρηται, ἀλλ' ἵνα διορθώσωμεν τὴν γνώμην καὶ ἀσφαλίσωμεν, πολλὴν τῶν εἰρημένων τὴν φυλακὴν ἐπιδείξασθε. ἂν δὲ ἀεὶ μὲν ἀκούωμεν

quòd quotidie tamen tibi ſeruit. Facit, vt tibi recitentur ſcripturæ: propter te ornat Dei domum: tua cauſa vigilat, precatur: propter te ſtans, Deum adhortatur. At malus eſt? Quid tum? An ne, qui maliciæ expers eſt, tibi magna illa dona confert? Minimè. In tua fide omnia vertuntur: quæ ab eo geruntur. Neque ſi iuſtus ſit, ille proderit, ſi tu non ſis fidelis: neque ſi malus, incommodabit, ſi tu fidem habeas. Boum opera vſus eſt ad arcam: cùm vellet ſuum populum conſervare. Num ne vita Sacerdotis, num virtus, tantopere conducit? Nequaquam ſacerdotis probitate perficiùntur hæc, quæ Deus donat. Totum verò id à gratia proficiſcitur. Illius quidem eſt, os ſuum aperire, reliquum verò, omne Dei. Symbolum hic tantùm implet: hoc eſt, non plus, quàm ipſi commiſſum eſt, confert. Cogita diſcrimen inter Ioannem & Ieſum: audi Ioannem. Ego (inquit) à te Baptizari opus habeo. Deſcendit ſpiritus quem non habebat Ioannes. Nec Ioannes, vt ille deſcenderet, effecit. Quid hoc ſibi vult? vt ſcias, ſymbolum impleri à ſacerdote: totius verò negotii effectionem, penes Deum eſſe. Oblationis eadem ratio eſt, ſive gregarius ſacerdos offerat, ſive Paulus, ſiue Petrus. Eadem eſt, & quam Chriſtus Diſcipulis obtulit, & quam nunc ſacerdotes peragunt. Nihil illi hæc cedit: quia nec hanc homines conſecrant, ſed Deus. Qui verò putat, hanc illa inferiorem eſſe: is ignorat, Chriſtum etiam nunc efficacem eſſe. Hæc igitur cùmſciatis, (neque enim fruſtra à nobis omnia dicta ſunt, ſed vt corrigamus opinionem & cautiores fiamus) diligenter

apud

πράττωμεν δὲ μηδέποτε, ἐδὲν ἡμῖν ὄφελος ἔσαι τῶν λεγομένων. Προσέχωμεν τοίνυν ἀκριβῶς, προσέχωμεν τοῖς λεχθεῖσι μετ' ἐπιμελείας. ἀπογράψωμεν αὐτὰ τὰ κακῶς λεγόμενα ἀφ' ἡμῶν, ἔχωμεν δὲ κεκολαμμένα τῷ συνειδότι τὰ καλὰ, καὶ διηνεκῶς μνημονεύοντες, καὶ ὀρθῶς ἐκτελοῦντες, κατὰ τὴν Θείαν τῶν Πατέρων ἔγγραφόντε καὶ ἄγραφον ἀγαθήν παράδοσιν, δόξαν ἀναπέμποντες τῇ Μακαρίᾳ Τριάδι, ἀμήν.

apud animos veſtros reponite. Quod ſi ſemper auditores ſimus, nihil vero faciamus: nihil vtilitatis ex adhortationibus accedet. Attendamus igitur accurate: attendamus, quæ dicta ſunt, diligenter: Expurgemus ex animo, quæ male dicuntur: inſculpta animo habeamus, quæ recta ſunt: perpetuo memoria retineamus, fideliterque faciamus: ſecundum bonam & ſanctam Patrum, tum ſcriptam, tum non ſcriptam, traditionem: ad beatæ Trinitatis honorem, Amen.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ Βαπτίσματος.

Τὸ ἔνατον λέγει, ὅτι δεῖ βαπτίζεσθαι τὰ βρέφη, καὶ μὴ καιρὸν περιμένειν. ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς ἕτω ποιοῦμεν, ἵνα μή τι συμβῇ τῇ ἀναβολῇ. πλὴν καθὼς μερικῶς ἐσαφηνίσθη ἐν τῇ τοῦ δευτέρου κεφαλαίου ἀπολογίᾳ. Ἐὰν γὰρ μή τις ἀναγεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος, ὁ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. μεταδίδομεν δὲ αὐτοῖς ὕστερον, ὡς εἴρηται, τῆς θείας κοινωνίας. Κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Βασίλειον, ὃς ἀναγεννηθῇ, καὶ Πνευματικῆς τροφῆς δεῖται. καὶ ὁ Κύριος, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα, καὶ πίητε τὸ αἷμα, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. δεῖ ἓν καὶ ἀμφοτέρων, καὶ βαπτίσματος, καὶ μεταλήψεως.

CAPVT IX.

De Baptiſmo.

In nono dicitur, Baptizandos eſſe infantes, nec adultiorem ætatem expectandam eſſe. Hoc apud nos quoque fit: vt ne quid accidat, re dilata. Veruntamen ita, vt in ſecundi capitis apologia particulatim declaravimus. Niſi enim aliquis regeneretur aqua & ſpiritu: non ingredietur Regnum cœlorum. Poſterius impertimur eis, vt dictum eſt, divinam communionem. Nam vt D. Baſilius ait, qui regeneratus eſt, ſpirituali quoque nutrimento indiget. Et Dominus: niſi comederitis carnem meam, & biberitis ſanguinem: non intrabitis regnum Dei. Vtroque igitur opus eſt, & Baptiſmate & participatione.

ΚΕΦΑΛ. ί.

Περὶ τοῦ κυριακοῦ δείπνου.

Τὸ δέκατον περὶ τοῦ Κυριακοῦ δείπνου διαλαμβάνει, πλὴν οὐκ εἰς πλάτος, ἀλλ' ἀσαφῶς πῶς εἰπεῖν. πολλὰ γὰρ ἀκέε-

CAPVT X.

De Cœna Domini.

Decimum caput, de cœna Domini loquitur: non tamen fuſe ſed aliquanto (liceat dicere) obſcurius. Multa enim de

ἀκέραιαι τέτε ἕνεκα παρ' ὑμῖν, ἡμῖν ἀπαρέσκονται. Δοξάζει ἓν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ὅτι μετὰ τὸν ἁγιασμὸν, ὁ μὲν ἄρτος, μεταβάλλεται εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τῦ Χριστῦ. ὁ δὲ οἶνος εἰς αὐτὸ τὸ αἷμα, διὰ Πνεύματος Ἁγίε. ἐνζύμε ὄντος δηλαδὴ τῦ ἄρτε, καὶ ἐκ ἀζύμε. Ὁ γὰρ Κύριος τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, λαβὼν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔκλασε, καὶ εἶπε, λάβετε, φάγετε. ἐκ εἰπὼν τῦτό ἐστιν ἄζυμον, ἢ τύπος τῦ σώματος, ἀλλὰ, τῦτό ἐστι τὸ σῶμά με, καὶ τὸ αἷμά με ἔτε μὴν τότε δοθείσης τῆς σαρκὸς τῦ Κυρίε, ἣν ἐφόρει, εἰς βρῶσιν τοῖς Ἀποστόλοις, καὶ τῦ αἵματος εἰς πόσιν, ἢ νῦν ἐν τῇ Θείᾳ Μυσταγωγίᾳ καταβαίνοντος τῦ Κυριακῦ Σώματος ἐξ ἐρανῦ. (βλάσφημον γὰρ,) ἀλλὰ καὶ τότε καὶ νῦν μεταποιεμένε ἢ μεταβαλλομένε, τῇ ἐπικλήσει καὶ χάριτι τῦ παντοδυνάμε καὶ τελεταρχικῦ Πνεύματος, διὰ τῶν θείων ἢ ἱερῶν εὐχῶν καὶ λογίων, τῦ μὲν ἄρτε εἰς αὐτὸ τὸ τῦ Κυρίε Σῶμα, τῦ δὲ οἴνε, εἰς αὐτὸ τὸ τῦ Κυρίε Αἷμα. Ὁ ἄρτος γάρ φησιν, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ με ἐστὶν, ἁγιάζεσα πάντας τὲς πιστὲς, καθάπερ καὶ αὐτὸς μεταλαχὼν τῦ ἡμετέρε φυράματος, Θεάνθρωπος ἐγένετο, καὶ ἡμῖν σαρκὸς καὶ αἵματος κεκοινώνηκεν, ἕτω καὶ ἡμεῖς μεταλαμβάνοντες τῦ σώματος αὐτῦ καὶ τῦ αἵματος, θέσει ἢ χάριτι Θεοὶ χρηματίσωμεν. ἀ τύπος λοιπὸν ἢ ἄζυμον ὁ ἄρτος τῦ Κυριακῦ Σώματος, ὁ ὑπὸ τῦ Ἱερέως μυσταγωγέμενος, ἀλλ' ἔνζυμον, καὶ αὐτὸ τὸ τῦ Κυρίε Σῶμα, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτῦ ἀποφαίνεται, ὡς μερικῶς ἐδηλώθη. Σαφηνισθήσεται δὲ καὶ τῦτο, ἢ τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τῦ Ἁγίε Πνεύματος, ἢ λοιπῶν ἄλλων, ἐν τῷ οἰκείῳ

de illa audiuntur apud vos, quæ nobis displicent. Statuit, igitur Catholica Ecclesia: mutari, consecratione facta, panem quidem in ipsum corpus Christi: vinum vero in ipsum sanguinem ejus, per Spiritum S. qui panis fermentatus scilicet sit, non autem infermentatus. „Dominus enim illa „nocte qua tradebatur, accepit panem, gra„tias egit, fregit, ac dixit: Accipite, co„medite. Non dixit, hoc est azymum, aut „typus corporis: sed, hoc est corpus „meum: &, hic est Sanguis meus. Nec data est tunc caro Domini, quam gestabat, Apostolis comedenda, neque sanguis bibendus: nec etiam nunc in sacro hoc ritu descendit Dominicum corpus de cœlo, (blasphemia enim hæc esset) sed & tunc & nunc invocatione & gratia omnipotentis illius sacrorum rituum antistitis Spiritus sacrarum precationum, & divinorum oraculorum interventu, panis quidem in ipsum Domini corpus, vinum vero in ipsum Domini sanguinem, convertitur & transmutatur. Panis enim (inquit) quem ego dabo, caro mea est, sanctificans omnes fideles: vt quemadmodum ipse participata nostra conspersione massaque Deus, homo factus est: & nostram carnem ac sanguinem secum communicavit: ita nos vicissim participantes corpus & sanguinem ejus gratia & adoptione Dii appellemur. Non igitur typus est, aut azymum quiddam, Dominici corporis panis, qui a Sacerdote rite administratur: sed fermentatum, adeoque ipsum Domini corpus: sicut ipse de se pronunciat, quemadmodum particulatim indicatum est. Explicabitur vero, tum de hoc, tum de progressione Spiritus, tum de

οἰκείῳ τόπῳ πλατύτερον, ἀπολογέμενοι πρὸς τὸν ὑμέτερον λόγον, τὸν φάσκοντα, ὅτι συμφωνεῖτε Λατίνοις, διαφωνία δὲ μόνη ὑμῖν καὶ αὐτοῖς περί τινων ὧν λέγετε καταχρήσεων.

aliis rebus, ſuis in locis latius: quando reſpondebitur ad illud, vbi dicitis: vos conſentire cum latinis: tantum vero in quibusdam abuſibus ab illis diſſentire.

ΚΕΦΑΛ. ιά.

Περὶ ἐξομολογήσεως.

Τὸ ἑνδέκατον, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν τῷ ἐξομολογεμένῳ, διὰ τῆς οἰκονόμε τῶν Μυςηρίων γίνεθαι διαγορεύει, πλὴν ἐκ ἀνάγκη πάντα λέγειν, καὶ κατ' εἶδος ἀπαριθμεῖν, κατὰ τὸ, ἁμαρτήματα τίς συνήσει; Λέγομεν τοίνυν ἀποκρινόμενοι, Ὅτι πρῶτον μὲν ὁ τοιῦτος οἰκονόμος ὀφείλει εἶναι πνευματικὸς ἰατρὸς, ἀκριβῶς ἐπιςάμενος τὰ πνευματικά. εἶτα ὁ ἐξομολογέμενος, εἰς ὅσα δυνηθῇ καὶ ἐνθυμηθῇ, κατ' εἶδος εἰπεῖν καὶ ἐξομολογήσαθαι, μετὰ συντετριμμένης καρδίας καὶ τεταπεινωμένης, λαμβάνει τὴν ἴασιν, ἐργαζόμενος δηλαδὴ τὰ ἀντίθετα οἷς ἔπραξεν ἁμαρτήμασιν. οἷον ἐὰν ὑπερηφανεύσατο, ἵνα τῇ ταπεινώσει διορθωθῇ, εἰ δὲ ἠχρεκέρδησεν, ἵνα ἀποδῶ ὅσα ἀδίκως ἔλαβε, καὶ ἐκ τῶν οἰκείων ἔτι. καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς, κατὰ τὸν κανόνα τὸν τεταγμένον, καὶ τοῖς πατράσι διωρισμένον. ὃς ὀφείλει εἶναι κατὰ Θεὸν, καὶ ἐχι διὰ μισθὸν ἢ πορισμὸν, ὅπερ εἴη ἂν κάκιςον, καὶ ἱκανοποιΐα θεομισὴς. Οἱ γὰρ Πνευματικοὶ, οἱ διὰ κέρδος ἴδιον καπηλεύοντες τὰ Θεῖα, καὶ δόμασιν ἐξικανέμενοι, καὶ ἀναλαμβάνοντες τυχὸν ἄλλων ἁμαρτίας, καὶ τοιαῦτα κατεργαζόμενοι, μωμητοί εἰσι, καὶ θείας τεύξονται κολάσεως καὶ ἀπωλείας. καὶ ἡμεῖς τὲς φωραθέντας ἐκ τέτων, μεγάλης ἀξιῶμεν τῆς παιδείας, καὶ ἔκπλωσιν τῆς πνέυματικῆς ἀξίας καταδικάζομεν.

CAPVT XI.

De Confeſſione.

Sequitur vndecimum Caput: in quo dicitur, remiſſionem peccatorum fieri confitenti debere a Sacrorum miniſtro: non tamen neceſſarium eſſe, ſingula peccata ſpeciatim enumerare, ſecundum illud pſalmi: peccata, quis intelliget? Ad hæc ita Reſpondemus. Primum, talem miniſtrum debere ſpiritualem Medicum eſſe, & bene rerum ſuarum peritum. Deinde confitentem, quoad poſſit & recordetur, peccata particulatim exponere: idque corde contrito & hnmiliato. Sic enim is ſanatur: ſi ſcilicet faciat ea, quæ contraria ſunt peccatis a ſe admiſſis: Verbi gratia, ſi ſuperbivit humiliatione caſtigetur: ſi turpem quæſtum fecit, inique parta reddat, & de ſuo inſuper. Sic in cæteris, ex canone præſcripto, & a Patribus definito: qui debet eſſe ſecundum Deum, non autem quæſtui ſervire: quod peſſimum eſſet, & ſatisfactio Deo inviſa. Clerici enim, qui ob privatum lucrum cauponantur ſacra, & muneribus ſatisfieri ſibi patiuntur: & aliorum forte peccata in ſe recipiunt: & his ſimilia perpetrant: in vicio ſunt, a Deoque punientur & perdentur: noſque, ſi quos tales deprehendimus, acriter caſtigamus, ſpiritualique dignitate ejicimus.

Οὐ

Οὐ γαρ ἀγυρίοις ἢ δώροις ἢ ἄλλοις μετρεῖται τὰ πνευματικὰ, καὶ ἀντίλυτρον τὰ παραπλήσια γίνεται, ἀλλ' ἰδία ὡς εἴπομεν τῇ ἐξομολογεμένῃ συντριβῇ τῆς καρδίας, καὶ ἐργασίᾳ τῶν ἀντιθέτων, καὶ τελείᾳ τῶν κακῶν ἀποχῇ. Ὅσα δὲ διὰ λήθην ἢ αἰδῶ ἀνεξομολόγητα ἐάσειεν, εὐχόμεθα τῷ ἐλεήμονι καὶ πανοικτίρμονι Θεῷ, καὶ ταῦτα συγχωρηθῆναι αὐτῷ, καὶ πεπείσμεθα τὴν συγχώρησιν τούτων ἐκ Θεοῦ λήψεσθαι. Ὡς γαρ ὁ θεῖος Βασίλειος, ὁ τὰ πνευματικὰ μέγας, φησὶ, Πᾶν ἁμάρτημα ἀναφέρεσθαι δεῖ τῷ προεστῶτι. Κακία γαρ σιωπηθεῖσα, νόσος ὕπουλός ἐστι τῇ ψυχῇ. καὶ τὰς διορθώσεις δὲ, κατὰ τὸν τῆς ἰατρείας λόγον προσαγαγέτω τοῖς ἐμπαθέσι, μὴ ὀργιζόμενος τοῖς ἀσθενοῦσιν, ἀλλὰ τῇ νόσῳ μαχόμενος. καὶ ἀπεναντίον μὲν ἰσάμενος πρὸς τὰ πάθη, δι' ἐπιπονωτέρας, εἰ δέοι, διαγωγῆς ἰώμενος τὸ ἀῤῥώστημα τῆς ψυχῆς. οἷον τὴν κενοδοξίαν, τῇ ἐπιτάσει τῶν τῆς πανευφροσύνης ἐπιτηδευμάτων. ὕπνον ἄμετρον, διὰ τῆς ἐν προσευχαῖς ἀγρυπνίας. ἀργίαν σώματος, διὰ τῶν κόπων, ῥῳθυμίαν ἀπρεπῆ, διὰ τῆς ἀσιτίας· καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ δὲ θεραπευόμενος, τὰ ἐπιτίμια, μὴ ὡς τυραννίδα νομιζέτω, τὴν ἀπὸ εὐσπλαγχνίας ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς ψυχῆς προσαγομένην ἐπιμέλειαν. αἰσχρὸν γαρ, τοὺς μὲν τὰ σώματα νοσοῦντας, τοσοῦτον τοῖς ἰατροῖς καταπιστεύειν, ὥστε καὶν τέμνωσι καὶν καίωσι, καὶ πικροῖς τοῖς φαρμάκοις ἀνιῶσιν, εὐεργέτας λογίζεσθαι, ἡμᾶς δὲ πρὸς τοὺς τῶν ψυχῶν ἡμῶν θεραπευτὰς, ὅταν δι' ἐπιπόνου ἀγωγῆς τὴν σωτηρίαν ἡμῖν κατεργάζονται, μὴ τὴν αὐτὴν ἔχειν διάθεσιν. ὁ δὲ ἐπιτιμῶν, ἐ δεῖ ἐπ' ἴσης ἐπιτιμᾷν τοῖς εὐλαβέσι, καὶ τοῖς ἀδια-

Non enim pecuniis, donis, & id genus aliis, metienda sunt spiritualia: nec hujusmodi rebus redemptio a peccatis fit: sed propria, vt diximus, confitentis contritione cordis, & contrariorum operatione & perfecto a vitiis recessu. Quicquid vero peccatorum, aut propter oblivionem omiserit, aut propter verecundiam obticuerit: oramus misericordem & mitissimum Deum, vt ei hæc quoque remittantur: ac confidimus, ea ipsi remissum iri. Vt enim D. Basilius ille Spiritu magnus ait: Omne peccatum exponendum est apud Antistitem. Malitia enim silentio tecta, morbus subexulceratus est animæ. Correctiones vero & sanationem, scienter, vt peritus medicus, laborantibus adhibeat. Ne ille irascatur infirmis, sed morbo repugnet. Ac dum affectionibus resistit: etiam laboriosiore & severiore, si opus sit, diæta morbum animæ curet. Exempli causa, ambitionem, studiis humilitatis intendendis: Immodicum somnum, vigilia in precibus: pigritiam corporis, laboribus: voracitatem, jejunio: & sic in aliis. Contra, qui tali castigatione curatur: tyrannidem ne interpretetur illud a misericordia proficiscens animæ sanandæ studium. Turpe enim fuerit: si, qui corpore ægrotant, adeo se Medicis committunt: vt, sive secent, sive vrant, & acria mordaciaque medicamenta adhibeant, eos tamen bene mereri de se putent, nos erga animarum nostrarum medicos, quando asperiore via, ad salutem nos reducere conantur, non eodem modo animis affectos esse. Castigatoris vero prudentis est, non simili parique ratione tractare religiosum hominem, & illum, qui pietatem malici-

ἀδιαφόροις, ὅταν ἐν τῷ αὐτῷ ἁμαρτήματι εὑρίσκονται ἀμφότεροι. Ὁ μὲν γὰρ εὐλαβὴς, εὐλαβὴς ὤν, ἀγωνιῶν τε ἅμα περὶ τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως καὶ ἀγωνιζόμενος, κατὰ περίστασίν τινα ἢ χεδὸν ὡς ἐκ ἠθέλησεν ἐσφάλη καὶ ὤλισθεν. Ὁ δὲ ἀδιάφορος, ἐδέναι λόγον ἔτε αὐτῷ ἔτε τῷ Θεῷ ποιέμενος, καὶ ἐδεμίαν διαφορὰν τῶτε ἁμαρτάνειν ἢ τῷ κατορθῶν τιθέμενος, τὰ πρῶτα καὶ μεγάλα κακὰ νοσεῖ, ἢ καταφρόνησιν Θεῷ, ἢ ἀπιστίαν τῷ εἶναι Θεὸν. Δύο γὰρ ταῦτα αἴτια ψυχῇ τῷ ἁμαρτάνειν γίνεται, ὡς ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ, λέγουσα, ποτὲ μὲν, Φησὶν ὁ παράνομος τῷ ἁμαρτάνειν ἐν ἑαυτῷ, ἐκ ἔστι φόβος Θεῷ. ποτὲ δὲ, Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτῷ, ἐκ ἔστι Θεός. Ὥστε ἢ καταπεφρόνηκε, καὶ διὰ τῶτο ἁμαρτάνει, ἢ αὐτὸ τὸ εἶναι Θεὸν ἀρνεῖται, καὶ διὰ τῶτο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι διαφθείρεται, κἂν ὁμολογῶν δοκῇ. Θεὸν γὰρ ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς ἔργοις δὲ ἀρνοῦνται. ὧν ἔτως ἐχόντων, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιτιμήσεως, λογιζέσθω ἕκαστος διάφορον εἶναι ἀναγκαίως ὀφείλειν. Πρὸς δὲ τέτοις εἰδέναι δεῖ ἔτι, ὅτι χρὴ τὴν χάριν τῷ Θεῷ, δωρεὰν λαμβάνοντα τὸν Πνευματικὸν, δωρεὰν καὶ διδόναι, καὶ μὴ πραγματεύεσθαι αὐτὴν πρὸς τὰς ἰδίας ἡδονὰς, κατὰ τὸ τῷ Κυρίῳ λόγιον. ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δῶτε. καὶ ὁ Παῦλος. (Θεσσ. ά. κεφ. β.) „Ἔτε γὰρ „ἐν λόγῳ κολακείας ἐγενόμην ὑμῖν, κα„θὼς οἴδατε, ἔτε προφάσει πλεονεξίας, „Θεὸς μάρτυς. ἔτε ζητῶ ἐξ ἀνθρώπων „δόξαν, ἔτε ἀφ' ὑμῶν, ἔτε ἀπ' ἄλλων, „δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι, ὡς Χριστῷ Ἀπόστο„λοι, ἀλλ' ἐγενήθημεν ἤπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς

ciamque in nullo discrimine ponit: quando in eodem peccati genere vtrique deprehensi fuerint. Prior enim ille, cum sit pius & cautus: cui vita Deo probata, studio & labori est: fortuito quasi, & fere contra suam voluntatem, impegit lapsusque est. Iste vero alter, qui nec sui nec Dei rationem ducit: nihilque pensi habet, nec si peccet, nec si recte agat: primo & magno peccati genere decumbit: quo aut contemnit Deum: aut Deum esse non credit. Has enim duas peccandi causas S. literæ perhibent: dum alias dicunt: Dicit iniquus & peccator intra se: non est timor Dei: alias vero: Dixit stolidus in corde suo. Non est Deus. Ergo aut contemnit indeque peccat, aut omnino Deum negat, ideoque suæ se vitæ studiis it perditum, quamvis confiteri videatur. Deum enim tales se scire fatentur, factis vero negant. Quæ cum ita se habeant: necessario etiam castigandi modum non eundem servandum esse, quisque sciat. Adhæc, tenendum & hoc: cum gratiam Dei gratis acceperit vir spiritualis, hanc etiam gratis esse dandam, nec ad sui libidinem quæstui habendam. Ait enim Dominus: infirmum sanate, leprosos mundate, dæmonia ejicite: gratis accepistis, gratis date. Et Paulus. Neque enim sermone adulationis fui vobiscum, vt scitis: neque occasione avaritiæ, (Deus testis) „neque quæro ex hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis: „cum possemus in autoritate esse, tanquam Apostoli Christi: sed fuimus „mites & faciles in medio vestri: tanquam si nutrix foveat suos liberos.

Ita

„ὡς ἐὰν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς τέκνα,
„ἕτως ἱμειρόμενοι ὑμῶν εὐδοκεῖμεν μετα-
„δῦναι ὑμῖν, ὲ μόνον τὸ εὐαγγέλιον τῦ
„Θεῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς. διό-
„τι ἀγαπητοὶ ἡμῖν ἐγενήθητε.

„Ita cupidi vestrum, præclaram voluntatem habeamus impertiendi vobis, non solum Evangelium Dei, sed etiam nostros ipsorum animos: quod chari nobis facti fuissetis.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

Περὶ Μετανοίας.

Τὸ δυοκαιδέκατον ὑμῶν κεφάλαιον ἀποφαίνεται, τὲς μετὰ τὸ Βάπτισμα ἁμαρτάνοντας, τῆς ἀφέσεως τυγχάνειν τῶν ἁμαρτημάτων, ὅτε ἐπιστροφὴν, καὶ μετάνοιαν ἐνδείξονται, διὰ συντετριμμένης καρδίας, καὶ πίστεως ὑγιῆς. ἀποκρινόμεθα γᾶν, κἂν τάτω λέγοντες, ἕτως ἔχειν τὸ ἀληθές. αὐτὸς γὰρ ὁ Κύριός φησιν, ἀφίεσθαι τὰς ἁμαρτίας, ἐχὶ ἕως ἑπτὰ, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ, ὡρισμένῳ ἀριθμῷ, ἀντὶ ἀορίστῳ χρησάμενος. καὶ πάλιν, τὸν ἐρχόμενον πρός με, ὲ μὴ ἐκβαλῶ ἔξω. Τὸ δὲ ἀποβάλλεσθαι ὑμᾶς τὰς κανονικὰς ἱκανοποιίας διόλε παντοιοτρόπως τὸ σύνολον, περὶ τάτε φαμὲν. ἐὰν αὗται ἐπιτίθενται ὡς φάρμακα ὑπὸ τῶν Πνευματικῶν ἀνδρῶν, ἀναργύρως δηλαδὴ καὶ ἀκαπηλεύτως, κατὰ τῶν ὑπερηφάνων τυχὸν, ἢ φιλαργύρων, ἢ γαστριμάργων, ἢ ἀκολάστων, ἢ φθονερῶν, ἢ ὀργίλων, ἢ τῶν ἀκηδίας ἐχόντων ἢ καὶ κατὰ τῶν ἄλλοις περιπαρέντων ἁμαρτήμασι, συμβάλλονται καὶ βοηθῆσιν, ὡς οἱ Θεῖοι Πατέρες κανονίζεσθαι προσετάξαντο, τὲς ἐπιστρεφομένες καὶ μετανοῦντας. ἂν δὲ αἱ ἱκανοποιίαι γίνονται πρὸς κέρδος ἢ πορισμὸν τῶν ἐπιτιθεμένων αὐτὰς, καὶ ὲκ ὀρθῷ τῷ ψυχωφελεῖ σκοπῷ, ἕτε μὴν καθὼς ἐτυπώθησαν καὶ ἐγράφησαν, ἐπὶ ἰάσει μιᾶς ἑκάστης ἁμαρ-

CAPVT XII.

De Pœnitentia.

Duodecimum caput vestrum asserit: illos, qui post Baptisma peccarint, consequi remissionem peccatorum: si convertentes se, pœnitentiam agant, corde contrito, & fide sana. Respondemus sic. Ipsi quoque affirmamus, sic vere se rem habere. Ipse enim Dominus inquit: non septies peccata remitti, sed septuagies septies vsque: finito numero pro infinito vsus. Et iterum: venientem ad me haud quaquam ejiciam foras. Quod vero Canonicas satisfactiones semel in vniuersum rejicitis, de hoc ita dicimus. Si hæ imponantur, tanquam medicamenta, a spiritualibus ministris, remota pecunia & cauponatione: verbi gratia, in superbos, avaros, helluones, incontinentes, & libidinosos, invidos, iracundos, pigros, & fractos, aut etiam aliis implicitos peccatis: conducunt & prosunt, eo modo adhibitæ: quo ex sententia sanctorum patrum, canonibus subjiciendi sunt, qui se convertunt, pœnitentiamque agunt. Sin ad lucrum aut quæstum irrogantium referantur: non autem ad scopum, quo animæ consulatur, verum: nec, quomodo initio institutæ fuerant, ob vnumquodque peccatum sanandum fiant: tunc etiam nos rejicimus illas, improbeque &

ἁμαρτίας, τότε ἢ ἡμεῖς αὐτὰς ἀποβαλλόμεθα, ἢ κακῶς ἢ κενῶς γίνεσθαι φαμὲν ἢ πιστέυεται, ὃ ἀναντίρρητον πάντως· τὴν ἄφεσιν δὲ δίδομεν μετ' ἐπιτιμίων, διὰ πολλὰς αἰτίας εὐλόγως.

Πρῶτον μὲν, ἵνα διὰ τὴν ἑκούσιον κακοπάθειαν, τῆς ἀκουσίε τιμωρίας ἐκεῖσε ἀπαλλαγῇ. ἐδενὶ γὰρ ἔτως ὁ Θεὸς θεραπέυεται, ὡς κακοπαθείᾳ. ὅθεν καὶ ὁ Γρηγόριος εἶρηκε, δάκρυσι τὸ φυλάνθρωπον ἀντιδίδοται.

Δεύτερον δὲ, ἵνα τὸ φιλήδονον φρόνημα τῆς σαρκὸς ἐξαιρεθῇ, ὅπερ αἴτιον. τὰ ἐναντία γὰρ διὰ τῶν ἐναντίων θεραπεύεται, ὡς ἐμάθομεν.

Τρίτον, ἵνα δεσμός τις καὶ χαλινὸς ἢ τὸ ἐπιτίμιον τῆς ψυχῆς. ἵνα μὴ πάλιν τοῖς αὐτοῖς, ἢ ἢ χείροσιν ἐγχειρίσῃ κακοῖς.

Τέταρτον, ἵνα συνεθισθῇ τοῖς πόνοις. ἐπίπονον γὰρ ἡ ἀρετή.

Πέμπτον, ἵνα πίστιν λάβωμεν, εἰ τελείως τὴν ἁμαρτίαν ἐμίσησεν. ἀλλὰ ταῦτα πάντα παρορῶμεν, ἐν οἷς τὸ χρεὼν κατεπείγει, πρὸς τὴν τῦ σώματος ἔξοδον. ἀρκεῖν ἡγέμενοι τὴν τῦ μετανοοῦντος γνησίαν πρόθεσιν ἢ ἐπιστροφὴν, πρὸς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, ἀφίεμεν δὲ ταῦτα, κατὰ τὴν ἐξουσίαν τῦ εἰπόντος, ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας καὶ τὰ λοιπὰ. καὶ ἔτω πιστεύομεν ἀφίεσθαι καὶ τὴν τιμωρίαν, ἢ εἰς ἐχέγγυον τέτε, τὴν θείαν δωρεὰν τῆς εὐχαριστίας δίδωμεν. Τὸ γὰρ μετανοῆσαι γνησίως, εἰς τὴν γνώμην κεῖται τῦ ἁμαρτήσαντος. τὸ δὲ μὴ πληρῶσαι τὸ ἐπιτίμιον, ἐν τῇ κρίσει τῦ Θεῦ. καὶ διὰ τέτο βασιλικῶς ἐκ μόνης φιλανθρωπίας, τὴν ἄφεσιν χαρίζεται. Καθάπερ τῷ Λησῇ μνήμην μόνον ἐν

fruſtra eas fieri dicimus & confirmamus: quod nullo modo negari poteſt. Remiſſionem porro peccatorum, injuncta mulcta, multis de probabilibus cauſis damus.

Primum, vt homo per voluntariam afflictionem, involuntariam pœnam in altera vita effugiat. Nulla enim re tam Deus placatur qua afflictione. Vnde Gregorii dictum: Lachrymis miſericordia rependitur.

Secundo, vt carnis ad voluptates propeſio, quæ peccatorum cauſa eſt, eximatur. Contraria enim contrariis curari didicimus.

Tertio, vt vinculum quoddam & frenum animæ, mulctæ irrogatio ſit, ne ille ad eadem, aut etiam pejora, regrediatur vitia.

Quarto, vt aſſueſiat laboribus. Laborioſa enim res eſt virtus.

Quinto, vt certiores fiamus, num perfecte peccatum oderit. Veruntamen hæc omnia prætermittimus in illis: qui jam ex hac vita diſcedere coguntur. Sufficere enim cenſemus ad peccatorum remiſſionem: ſi in pœnitente vera converſio, & firmum propoſitum, inveniatur. Remiſſionem porro facimus ex poteſtate illius, qui dixit: Si quorum remiſeritis peccata, & cætera. Hoc modo etiam pœnas condonari credimus: in cujus rei certum pignus, divinam Euchariſtiæ donum damus. Nam vere pœnitere, penes animum peccatoris eſt: non autem ſubire mulctam, penes judicium Dei. Ideo regia is liberalitate, ſola humanitate impulſus, remiſſionem gratificatur: ſicut latroni, ſui tantum recordationem in

regno

ἐν τῇ βασιλείᾳ αἰτησαμένῳ ἂν δὲ καί τις τρέφῃ πεινῶντας, ποτίζῃ διψῶντας, καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τῆς ἐλεημοσύνης ποιῇ, ἃ ἐν τῇ κρίσει Θεὸς ἐξαγγείλει, ἢ ἐν εὐαγγελίοις δηλοῖ, πάντως ἀφέσεως τεύξεται, καὶ ῥυσθήσεται τῆς κολάσεως. ἀναγκαιοτέρα γὰρ τῶν ἀρετῶν ἡ ἐλεημοσύνη. Ὁ γὰρ διδάξας, φησίν, ἕτερον ἐλεῆσαι, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, ἢ αὐτὸς ἐκ τῆς χρηστῆς αὐτοῦ παραινέσεως, χορηγηθέντων τοῖς δεομένοις, ἢ ἴσα τῷ παραχρῆμα αὐτῷ γενήσεται. Πρὸς ὠφέλειαν ἢ τὰς δὲ τὰς λογισμὰς τεθῆναι ἄξιον.

Ὄψον χωρὶς ἅλατος.
Λόγος, ἄνευ ἀληθείας.
Ἔργα πλὴν πίστεως.
Ἀρχὴ δίχα τέλους.
Καὶ ἀρετὴ χωρὶς ἐλεημοσύνης, νεκρά.

Ὡς οὐδὲν τῶν ζώων μετ' ἑνὸς ποδὸς περιπατεῖ, ἢ οὐδὲν τῶν πτηνῶν, ἑνὶ πτερῷ ἵπταται, καὶ οὐδὲν τῶν πλοίων, μετ' ἑνὸς πλευρᾶ πλέει, ἕτως οὐδεὶς σώζεται τῶν σωζομένων, ἂν μὴ τῇ μετὰ χεῖρας ἀρετῇ συζεύξῃ τὴν ἐλεημοσύνην. αὕτη γὰρ ὄντως καὶ ἐλλειφθεῖσα κολάζει διὰ τὴν ἔλλειψιν, καὶ τελεσθεῖσα, σώζει, διὰ τὴν πρόσθεσιν. ὥσπερ γὰρ, ἐὰν ἔχῃ τις φίλον τὸν Θεὸν, πάντας φίλους ἕξει, ἀκολέθως ἢ τοὺς ἁγίους, ἕτω πᾶς τις ἐλεημοσύνην ἔχων, ταύτῃ πάσας ἕξει ἑπομένας καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετάς. ἃ μὴν τἀναντίον. Καὶ μὴ τις προβαλλέσθω ἐνταῦθα, τοὺς ἐν ὄρεσι καὶ σπηλαίοις τελειωθέντας, ὡς ταύτης ἄνευ τῷ Κυρίῳ εὐαρεστήσαντας. Ἐπεὶ κἀκεῖνοι πρότερον πάντα τοῖς πένησι διανείμαντες, ἕτω τοὺς ἐν μέσῳ θορύβους κατέλιπον.

regno Domini, oranti. Quod si quis alat esurientes, potum det sitientibus: cæteraque Eleemosynæ opera præstet, quæ in Iudicio Dominus recenset, & in Evangeliis indicat: procul dubio & remissionem consequetur, & punitioni eripietur. Magis enim cæteris virtutibus necessaria Eleemosyna est. Nam qui docuit, (inquit) alium, misereri: centuplum ipse quoque ex hac vtili admonitione accipiet: cum benigne factum fuerit egenis: pariaque cum illo, qui erogavit, præmia consequetur. Prodest & hæc dicta referre.

Obsonium sine sale,
Sermo sine veritate,
Opera sine fide,
Principium sine fine:
Sic virtus absque eleemosyna, mortua res est.

Quemadmodum nullum animal vno pede incedit: nulla avis vna ala volat: nulla navis vno latere navigat: nulla domus vno pariete tegit: ita, nemo eorum, qui salvantur, salutem consequitur, nisi cuique virtuti, quam in manibus habet, Eleemosynam adjunxerit. Hæc enim vere & prætermissa punit prætermissione sui: & adhibita, salvat adjunctione sui. Quemadmodum enim, si quis Deum habet amicum, exinde omnibus sanctis vtitur amicis: Eodem modo, qui Eleemosina ornatus est, comitatum omnium virtutum consequentem habet: non contra. Nec est, quod aliquis producat illos: qui in montibus & speluncis se perficiunt: quasi absque hac Deo placeant: quandoquidem & hi, antea bonis suis in pauperes omnibus erogatis, tum demum turbis seculi se abdicarunt.

Φέρε

Age-

Φέρε δὲ ἀπὸ κοινῶν ἐννοιῶν, ἴδωμεν ταύτας τὰς ὠφελείας, καὶ ὡς ῥᾴδιον καὶ χρήσιμον ἡ ἀποβολὴ τῆς κτήσεως. Εἰπέ μοι, εἰ ἐχρεώστεις χιλίας λίτρας χρυσίε καὶ τῇ τῦ δανειστῦ σε χρηστότητι πρῆκειτο· πάλιν, εἰ πᾶν τὸ ἐυρισκόμενόν σοι δώσεις, ἀπαλλαγῆναί σε παντὸς τῦ χρέες ἐυθὺς, ἐδὲν δὲ καθ' ὑπόθεσιν ἐκέκτησο, πλὴν νομισμάτων τριῶν, ἐκ ἂν ταῦτα μετὰ προθυμίας ἀπέδωκας; ἄλλο. Εἴπερ ὑπῆρχες ἐν ἀλλοφύλοις αἰχμάλωτος, ἢ σοὶ πρῆκειτο δελεύειν ἐν ἐχάτῃ ταλαιπωρίᾳ σιδηροφορῆντα διὰλε, εἶτα μετὰ τῦτο κεκήρυκτο ἀπελεύθερον εἶναί σε τῦ λοιπῦ μόνον τὰ περιτρέυοντά σοι τῶν ὄντων παρέξης τοῖς χρήζεσιν, ἐκ ἂν καὶ αὐτὰ παρέχες τὰ ἀναγκαῖα. Εἰ ἐπωλεῖτο τὸ οἰκέμενον μέρος τῆς γῆς, τοσῦτῳ τιμήματος, ὅσον τιμᾶται τὰ σὰ, ἐκ ἂν πάντα προθύμως παρέχες, ὥστε ταύτης γενέσθαι Κύριος, ἢ ζημίαν ἐχάτην ἡγήσω, τό ἐκπεσεῖν ἐμπορίας καὶ κέρδες τοσῦτο; Εἴτις σε γεγηρακότα καὶ ἀποθνήσκειν ἐν πενίᾳ ἐχάτῃ μέλοντα, ἐξαίφνης πόνε δίχα καὶ κόπε, νέον ποιήσειν ὑγιέσατον, ἀθάνατον καὶ πλεσιώτατον ἐπηγγείλατο, εἰ μόνον ἓν κτῆμα τῶν σῶν τοῖς συνδέλοις χαρίσῃ τοῖς σοῖς, ἐκ ἂν τῦτο αὐτίκα παρέχες προθύμως ψυχῇ; Εἴπερ ὑπῆρχες ἀνθρώπων πάντων πενέστατος, ὑπέχετο δέ σοι Βασιλεὺς, εἰ μίαν μόνην τῶν ἐντολῶν αὐτῦ τηρήσεις, μετὰ μικρόν σε Βασιλέα ποιήσειν ἀθάνατον, ἐκ ἂν προθυμώτατα ταύτην ἐτήρησας; Εἴτις σοι τῶν τῦ κόσμε ἀρχόντων μυρία τῶν αὐτῦ ἀγαθῶν ἐχαρίζετο εἰς ἀπόλαυσιν, χιλιοστημόριον μόνον τέτων παρὰ σῦ ἀπαιτῶν, καὶ τῦτο πάλιν διά σε καὶ τὴν σὴν ἐυδοκίμησιν, ἐκ ἂν προθύμως

Agedum vero ex communibus quoque notionibus has vtilitates consideremus: & quam facile sit & vtile, renunciare possessioni. Si deberes alicui mille auri libras: creditorque tuus ea esset bonitate, vt diceret: si, quicquid apud te reperiretur, dares, te statim omni ære alieno solutum ac liberum fore: forte autem nihil haberes, præter tres teruncios: non ne protinus hosce dares? Aliud. Si esses apud exteram gentem captivus: servitusque tibi, ferrum in pedibus gestanti, perpetua servienda cum summa miseria esset: postea tamen ex præcone audires, te posthac liberum fore: si supervacanea tantum dares indigentibus: an non etiam dares necessaria? Rursus, si habitabilis pars orbis terræ, solum tanti, quanti tua bona æstimantur, venderetur: Annon cupide omnia dares, vt illius potieris: & extremæ tibi calamitati tanti lucri jacturam duceres? si te senectute confectum & in extrema egestate moriturum aliquis subito sine labore & molestia effectum iri a se polliceretur adolescentem valentissimum, ditissimum, immortalem, hac conditione, si tantum vnam possessionum tuarum conservis tuis donares: nonne mox alacriter dares? si esses mortalium omnium egentissimus: polliceretur autem Rex, si vnum solum ex mandatis suis observares, se paulo post facturum te Regem immortalem, an non promptissime illud observandum duceres? Si quis mundanus Princeps, cum infinitam suorum bonorum vim tibi donasset fruendam, eorum tantum millesimam partem a te repeteret, eamque tantum propter te, vt tua inde gloria crescret, an non alacri animo petitioni annuisses? Si te multis

θύμως παρεῖχες τὸ αἴτημα; Εἰ διὰ τῶν σῶν ἁμαρτημάτων τὸ πλῆθος, ἀπόφασιν ὁ κριτὴς ἀπεφήνατο κατὰ σοῦ, ὥστε ἀποθανεῖν σε σήμερον αἴχιστα, ἂν μὴ τὸ ἑκατοστημόριον τῶν σῶν ὑπαρχόντων χαρίσῃ τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ, ἐκ ἂν ἀσμένως καὶ τὸ ἥμισυ τούτων ἐκένωσας; Εἴ τίς σοι πάσας τὰς ἀναπαύσεις ἐν μιᾷ καιρῷ ῥοπῇ, ἢ πάσας σοι τὰς κολάσεις ἐδείκνυε, καὶ τῶν μὲν τὴν ἀπαλλαγὴν ὑπιχνεῖτο, τῶν δὲ τὴν ἀπόλαυσιν ἐχαρίζετο, ἠτεῖτο δὲ παρὰ σοῦ τῶν δὲ χάριν μικράν τινα δωρεὰν, ἐκ ἂν τούτῳ ἀσμένως πάντα παρεῖχες τὰ σά;

Ἀλλὰ μὴ θαυμάσῃς, ἔστι μόνη πάντα δύναται ποιεῖν ἐλεημοσύνη. ὁ γὰρ ἐλεῶν καὶ ἀγαπῶν τὸς πλωχὸς διὰ Κύριον, ἢ τῆ ἀπείρῳ τῶν ἁμαρτιῶν λυτρῆται χρέως, καὶ τῆς δεινῆς αἰχμαλωσίας τῶν δαιμόνων, ἢ πάντα τὸν κόσμον μικρῷ ὠνεῖται τιμήματος, ἢ ἀναπεῖται καθάπαξ, ἢ μένει ἀθάνατος, καὶ Βασιλεύει Βασιλείαν Οὐράνιον. Καὶ ἅτε δῆλος εὐγνώμων, πάντα τὰ τῷ Κυρίῳ κληρονομεῖ. καὶ τὴν, Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τῷ Πατρός μου, κλῆσιν ἀξίως τῷ ὄντι πλουτεῖ, ἢ πάσης ἀπαλλατόμενος τιμωρίας, παντὸς καλῷ ἀπολαύει διηνεκῶς. ἐκεῖν κατὰ γνώμην ἐμὴν, μὴ ἀνάμενε παρελθεῖν σε τὸν βίον, ἀλλ' ἕως ἂν ζῇς, ἀπὸ τῆς τραπέζης σε καθ' ἡμέραν, ἀπὸ τοῦ φορέματός σε, ἀπὸ τῶν κερδῶν σε, ἀπὸ τῶν ἱματίων σε, ἀπὸ τῶν εἰσόδων σε, μεταδίδε τοῖς χρήζουσιν. Ὁ γὰρ ἐλεῶν πλωχὸν, δανείζει Θεῷ. Μᾶλλον δὲ δίλε ἐκ πάντων, θησαύριζε καὶ σύναγε εἰς τὰς ἀποθήκας τῶν ἐρανῶν. Θησαυρίζεις τῷ σώματι; θησαύρισον καὶ τῇ ψυχῇ. προνοῇ τῶν σαυτοῦ; ἐπιμελήθητι καὶ τοῦ πέλας.

Ἀπο-

ingentibus criminibus convictum, sententia judicis condemnatum, hodie turpissimo supplicio affici oporteret: nisi centesimam bonorum tuorum partem dares senatui populoque: dic mihi, annon libenter vel dimidium eorum effunderes? Si quis tibi omne genus recreationis, & omne genus suppliciorum, vno temporis puncto commonstrans, hujus quidem evitationem, illius autem adeptionem, polliceretur: modo tu sibi nescio quid exigui, gratitudinis ergo, donares, an non tua illi sine cunctatione relinqueres omnia?

Noli vero mirari, solam omnia posse Eleemosynam. Qui enim diligit & miseretur pauperum propter Dominum: is etiam infinito peccatorum debito liberatur, & dira Diabolorum captivitate. Idem totum mundum parvo emit pretio, rursus plane juvenescit, manet immortalis, Rex in cœlis fit: & tanquam probus servus Domini ex asse hæres fit: appellatione illa, venite benedicti patris mei, vere digne ornatur: omnique solutus supplicio, omnibus bonis fruitur sine fine. Quapropter si me audire vis: ne sine sic abire vitam tuam, sed dum spires, quotidie de mensa tua, de massa & pane tuo, de lucro tuo, de veste tua, de reditibus tuis, impertire egentibus. Qui enim miseretur pauperis, fœneratur Domino. Omnium primum sit tibi studium, reponere thesaurum in cœlo, colligere fruges in horrea cœlestia. Reponis corpori? Repone etiam animæ. Rationem tuam ducis? Rationem habe etiam proximi. Frueris præsentibus? provide etiam in posterum. Pro-

Ἀπολαύεις τῶν ἐνεστώτων; προνοήθητι καὶ τῶ μελλόντων. Διὰ τῦτο βῦς ἐργάτης, μακροχρόνιον, ὅτι ἡμῖν συμπονεῖ. Χοῖρος, βραχύβιον, ὅτι ἑαυτῷ βέλεται ζῆν. Μέλιττα, χρήσιμος, ὅτι ἡμῖν θησαυρίζει. Κάνθαρος, ἄχρηστον, ὅτι ἑαυτῦ μόνε ἐπιμελεῖται. Γνῶθι καὶ εὐχαρίστησον τῷ Θεῷ, ὅτι ἐ τῶν αἰτέντων, ἀλλὰ τῶν διδόντων ἐγένε. Οὐ τῶν ξένων καὶ πλωχῶν, ἀλλὰ τῶν εὐπόρων καὶ ἐγχωρίων. Οὐ τῶν δελευόντων καὶ θλιβομένων, ἀλλὰ τῶν χαιρόντων καὶ ἐλευθέρων. Οὐ τῶν ἀρρωστέντων καὶ χρεωστέντων, ἀλλὰ τῶν ὑγιαινόντων καὶ δανειζόντων. Λόγισαι, πόσα, δένα δίκαιος εἶ, ὥστε μὴ ἀκέσαι, τότε παρὰ τῦ Κυρίε, τὰ φρικώδη ἐκεῖνα ῥητά. Τὸ, πορεύε ἀπ' ἐμῦ. τὸ, πονηρὲ δῦλε καὶ ὀκνηρέ. τὸ, ἄρατε ἀπ' αὐτῦ τὸ τάλαντον. τὸ, δήσαντες αὐτῷ χεῖρας καὶ πόδας. τὸ, ὑπάγετε, ἐκ οἶδα ὑμᾶς ἐργάται τῆς ἀνομίας. Ὦ πόσα ἂν τις προθύμως παρέχετο χρήματα, ἵνα ἀκέσῃ τὸ, Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τῦ Πατρός με. Τὸ, Εὖ, δῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ. ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω. τὸ, εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τῦ Κυρίε σε. καὶ τὸ, ἀνακλιθῆναι μετὰ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν ἐρανῶν. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα πᾶς τις καλῶς λογιζόμενος, διὰ τῆς χρηστῆς μεταδόσεως, καὶ ὑψωθήσεται ἕως ἧ ζῇ, καὶ δοξαθήσεται, καὶ σωθήσεται ἐν τῷ Θεῷ. Ἐλεημοσύνην δὲ νοῦμεν, ἀχ' ἵνα ἐλεήσῃς ἅπαξ καὶ μίαν, ἀλλ' ὡς ἂν ἐλεῇς παντὶ τρόπῳ τὲς πάντας καὶ πάντοτε. Τὸν μὲν, ὡς συγγενῆ, τὸν δὲ, ὡς φίλον. καὶ τὸν μὲν, ὡς γείτονα, τὸν δὲ, ὡς γνώριμον, τὸν δὲ, ὡς ἄνθρωπον, ἐλεῶν τὸ ἀνθρώπινον. καὶ τὸν μὲν διαθέσει, τὸν δὲ, ἤθει, τὸν δὲ, λόγῳ, τὸν

pterea bos ruricula diuturnæ vitæ est, quia nostros labores adjuvat. Porcus, vitæ brevis: quia sibi vivere vult. Apis, vtilis, quia nobis mellificat: Scarrabeus, inutilis, quia se solum curat. Agnosce beneficium, gratias age Deo: quod non inter petitores abjectus es, sed inter datores collocatus: non inter peregrinos & pauperes, sed inter indigenos & locupletes: non inter servientes & afflictos, sed inter gaudentes & liberos: non inter ægrotantes, & aliis debentes, sed inter valentes, & mutuo dantes. Cogita tecum, quantum dare merito debeas: ne olim ex Domino audias hæc horribilia verba: Recede a me: &, improbe serve ac piger: &, auferte ab eo talentum: &, ligate ei manus pedesque: &, abite, non novi vos, operarii iniquitatis. O quanta pecuniarum vi redemisset libenter horum aliquis, vt audiret illud, venite benedicti patris mei? Illud, euge serve bone & fidelis: in parvo eras fidelis.: multis te præficiam? Illud ingredere in gaudium Domini tui? Denique illud: accumbite cum Abrahamo, & Isaaco, & Iacobo, in regno cœlorum? Hæc & ejusmodi alia, quisquis recte perpendit: is, recto benignitatis vsu, & extolletur laudibus per vitam, & gloria ornabitur & conservabitur in Deo. Eleemosynam autem intelligi volumus: non qua vnius tantum & semel misericordiam capias: sed vt quovis modo omnium, & semper: Hujus, (exempli causa) vt cognati: illius, vt amici: Hujus, vt vicini: illius, vt noti: Alius, vt hominis, miseratione generis humani. Alius, propensioni animi: alius comitate morum: alius oratione:

τὸν δὲ ἔργῳ, τὸν δὲ πράγματι. καὶ τὸν μὲν βρώμασι, τὸν δὲ, πόμασι. τὸν δὲ, ἐνδύμασι. καὶ τὸν μὲν στέγῃ, τὸν δὲ, φιλοφροσύνῃ. τὸν δὲ, τιμῇ. καὶ ἁπλῶς ἅπασι τρόποις, οἷς δύνασαι. Ἔχεις συνόντα σοι εὐχαρίστως, τὸν εἰς τοῦτό σε ποδηγοῦντα, Χριστόν. Ὃν, καθ' ὃν τρόπον ἃ διαλείπει εὐεργετῶν σε, μὴ παύσῃ μιμούμενος ἐν τῷ ἐυποιεῖν, ἵνα καὶ τῆς βασιλείας ἀξιωθήσῃ αὐτοῦ. Οὕτω δὲ τις ἐν ἐλεημοσύνῃ διάγων, καὶ τὴν ἐυποιΐαν ἐλεημοσύνην ποιῶν, καὶ ὡς φάρμακον ἔχων, καὶ τὸν κανόνα τῶν ἁμαρτιῶν δεχόμενος, θείως καὶ πνευματικῶς, καὶ ἀχὶ καπηλικῶς, τῶν ἐσφαλμένων ἀνέσεως τυγχάνει καὶ ἰατρείας ἀληθοῦς. Οὐ μόνον δὲ αἱ ἐυποιΐαι, καὶ πάντα τὰ θεοφιλῆ ἔργα, τοὺς ζῶντας ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ἐξομολογήσει ἀπελθόντας. Εἰ γὰρ πολὺς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, πολλῷ δὲ πλέον ἡ ἀγαθότης. Καὶ φοβεραὶ μὲν αἱ ἀπειλαὶ, ἀνείκαστος δὲ ἡ τότε φιλανθρωπία, ἀλλὰ καὶ πάλιν φρικταὶ αἱ καταδίκαι. ἄφατον δὲ τὸ τῶν οἰκτιρμῶν αὐτοῦ πέλαγος. Ὅθεν καὶ λέγει ὁ πολὺς Διονύσιος. ἡ μὲν ἓν εὐχὴ τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότητος δεῖται, πάντα μὲν ἀφεῖναι τὰ δι' ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν τῷ κεκοιμημένῳ πλαίσματα. Τάξαι δὲ αὐτὸν, ἐν χώρᾳ ζώντων εἰς κόλπους Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ. παροράσης ἀγαθότητι τῆς θεαρχικῆς ἀσθενείας τὰς κηλίδας. Ἐπείπερ ἴδοις, ὡς τὰ λόγιά φησι, καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου. Ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος, ἐν τῷ εἰς Καισάριον ἐπιταφίῳ, δεικνύων, ὅτι συντελοῦσιν αἱ ἐυποιΐαι μετὰ θάνατον, φησὶν, Ἠκέσθη κήρυγμα πάσης ἀκοῆς ἄξιον. Καὶ μητρὸς πάθος κενῶται,

ne: alius facto: alius, re. Rursus hujus, esculentis: illius, potulentis: alius, vestimentis. Hujus, tecto: illius, significatione favoris: alius delatione honoris: Omnibus denique, quibus poteris, modis. Habes familiariter tecum viventem, gratiamque referentem, qui te ad hæc deducit, Christum. Eum, sicut in te sine intermissione benignus est, tu ne cessa beneficentia imitari: vt is te quoque recipere in Regnum suum dignetur. Ad hunc modum si quis in Eleemosyna danda degit: & beneficentiæ studium ad Eleemosynam convertit: eamque sibi medicamenti loco comparat: ac canonem censuramque, peccatorum nundinatione exclusa, pie & devote subit, remissionem peccatorum accipit, & sanitatem veram. Nec vivis tantum beneficentia, omniaque Deo grata beneficia præstita, prosunt: sed illis etiam, qui pia confessione vita excesserunt. Etsi enim valde timendus est Deus: superat tamen bonitas ejus: etsi metuendæ sunt minæ Dei: tamen inæstimabilis ejusdem in genus nostrum amor est: etsi horrendas condemnationes infligit: inexplicabile tamen est miserationem ejus pelagus. Hinc magnus ille Dionysius, precatio, inquit, divinæ majestatis bonitatem orat: velit omnia remittere errata: quæ, qui obdormivit, humana infirmitate admisit: ac collocare ipsum in regione viventium, in sinu Abrahæ, Isaaci, Jacobi: connivendo bonitate sua ad nævos ejus: quandoquidem nemo, vt divina oracula ajunt, a sordibus mundus. Quin etiam Gregorius in Cæsarii oratione funebri ostendens, prodesse beneficentiam post mortem ait. Audita

ται, δι' ὑποχέσεως καλῆς καὶ ὁσίας, δῆναι τὰ πάντα τῷ παιδί, τὸν ἐκεῖνε πλοῦτον, ὑπὲρ ἐκείνε δῶρον ἐντάφιον. Καὶ αὖθις. Τὰ μὲν δὴ παρ' ἡμῶν τοιαῦτα. καὶ τὰ μὲν ἀποδεδώκαμεν, τὰ δὲ δώσομεν. τὰς δ' ἔτες προσφέροντες τιμάς τε καὶ μνήμας. τετέςι τὰς ὁσίας, τὰς ὑπὲρ τῶν κατοιχομένων προσαγομένας καὶ γινομένας. Εἶτα καὶ ὁ Χρυσόςομος ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίες, φησίν. οἱ Ἕλληνες συγκατακαίεσι τοῖς ἀπελθοῦσι τὰ ἑαυτῶν. πόσῳ γε μᾶλλόν σε, τὸν πιςὸν, συμπαραπέμψαι δεῖ τῷ πιςῷ τὰ οἰκεῖα. Οὐχ ἵνα τέφρα γένωνται, καθὼς ἐκεῖνοι καὶ ταῦτα, ἀλλ' ἵνα μείζονα τότε περιβαλῇς δόξαν. Καὶ εἰ μὲν ἁμαρτωλὸς ὁ τεθνηκὼς ἦ, ἵνα τὰ ἁμαρτήματα λύσῃς, εἰ δίκαιος, ἵνα προθήκη γένηται μισθοῦ καὶ ἀντιδόσεως. Καὶ αὖθις. Ἐπινοήσωμεν τοῖς ἀπελθοῦσιν ὠφέλειαν, δῶμεν αὐτοῖς τὴν πρέπεσαν βοήθειαν. Ἐλεημοσύνην λέγω καὶ προσφοράν. Φέρει γὰρ τότοις πολλὴν τὴν ὄνησιν, καὶ τὸ κέρδος, καὶ τὴν ὠφέλειαν. Ὁ δὲ ταῦτα ἐκτελῶν, καὶ τὴν ἰδίαν, σὺν τῇ τοῦ πέλας ἐυεργετεῖ ψυχὴν ὅτι μάλισα· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ. Οὐκ ἔφθασας περιὼν ἐν τῷ βίῳ τὰ τῆς ψυχῆς σε πάντα διευθετῆσαι; ἐν τῷ τέλει τοῦ βίε, ἔντειλαι τοῖς σοῖς, μετὰ θάνατον παραπέμψαί σοι τὰ σὰ, Καὶ βοήθειάν σοι δι' ἔργων ἀγαθῶν δῆναι, Ἐλεημοσυνῶν λέγω καὶ προσφορῶν. κἀντεῦθεν τὸν λυτρωτὴν καταλλάξεις. Δεκτὰ γὰρ αὐτῷ ταῦτα καὶ πρόσφορα. Ἐν τῇ σῇ διατυπώσει, μετὰ τῶν τέκνων καὶ συγγενῶν γράψαι συγκληρονόμον καὶ τὸν δεσπότην. Ἐχέτω σε ὁ χάρτης τοῦ δικαίου τὸ ὄνομα. Καὶ μνήμης μὴ ἀμοιρέτω πλω-

est vox præconis, auditu omnibus digna: Matris affectus declaratur pollicitatione pulchra & sancta: daturum omnia filio: Illius opes, donem pro illo funebre. Rursus. Quæ nos quidem facere potuimus hæc sunt· Et partim jam persolvimus, alia vero dabimus. Anniversarios offerimus honores, recordationis ergo. Pias nempe inferias: quæ pro defunctis afferri solent. Deinde Chrysostomus in epistola ad Philippenses, Græci (inquit) concremare cum defunctis res ipsorum solent. Quanto magis te fidelem decet, vna cum fideli res ipsius comites mittere? Non quidem, vt in favillam redigantur, sicut illi cum suis: sed vt hoc majorem assequare gloriam. Sique peccator fuit ille defunctus, vt peccata solvas: sin justus, vt accessio fiat mercedis & retributionis. Et iterum, excogitemus rationem, qua consulatur defunctis: demus eis conveniens auxilium. Eleemosynam, inquam, & oblationem. Magnum enim illis affert vsum, lucrum & vtilitatem. Qui sic facit: is non modo proximi animæ, sed etiam suæ maximum dat beneficium. Rursus alibi. Non dispositisti in vita, quicquid ad salutem animæ tuæ pertinebat, dum bene valebas? Manda in exitu vitæ tuis, vt, te mortuo, tua post te mittant, tibique auxilium bonis operibus præstent: nempe Eleemosynis & oblationibus, quibus redemptorem reconcilies. Huic enim accepta sunt hæc, & sunt vtilia. Quando testamentum facis: cohæredem cum liberis & propinquis Dominum quoque adscribe: Positum sit in tabula testamenti nomen illius judicis: nec prætermittatur mentio pauperum. Horum ego fideiussor

sum.

πλωχῶν. κἀγὼ τούτων ἐγγυητής. ἃ δι-
δόαμεν δὲ, ταῦτα λέγοντες ἀφορμὰς
καὶ προφάσεις τῷ, ζῶντά τινα μὴ ποιεῖν
ἐλεημοσύνην, ἔκτοπον γὰρ. Ἀλλὰ καὶ
μετὰ θάνατον ἐλεεῖν ἄριστον, ὡς εἴρηται.
καὶ εὐχαὶ δικαίων ἐνεργοῦσιν. Γρηγόριος
γὰρ ὁ Διάλογος (ᾧ φησὶ λειτουργοῦντι,
ἀράνιος συνελειτούργει καὶ θεῖος ἄγγε-
λος) εὐξάμενος Τραϊνὸν ἔσωσε. Ἡ πρω-
τομάρτυς Θέκλα, τὴν Φαλκωνίλλαν.
καὶ πολλὰ ὅμοια ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς
ἱστορίαις. Ὁ δὲ βελόμενος, καὶ τὸν
τοῦ Θείου Δαμασκηνοῦ λόγον διελθέ-
τω, τὸν περὶ τῶν ἐν πίστει κεκοιμη-
μένων, καὶ μαθήσεται, ὅτι αἱ ὑπὲρ
αὐτῶν γινόμεναι λειτουργίαι, καὶ εὐ-
ποιίαι, τέτες ὀνέσι.

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Περὶ χρήσεως τῶν ἁγίων Μυστηρίων.

Τὸ δέκατον τρίτον ὑμέτερον Κεφά-
λαιον, τὸ φάσκον, ὅτι ὁ μόνον ἡ
χρῆσις τῶν Θείων Μυστηρίων εἰς τοῦτο
διετάγη, ἵνα σύμβολά τινα ἢ χαρακτῆ-
ρες ὦσι, καὶ γνωρίσματα διορισικὰ τῶν
χριστιανῶν καὶ τῶν ἔξω, ἀλλὰ πολλῷ
μᾶλλον, ὅπως σημεῖα καὶ μαρτύρια
γένηται τῆς εὐνοίας καὶ χάριτος τοῦ
Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, ἕτω σαφηνίζομεν,
καὶ τοιαύτην γνώμην περὶ τέτων
ἔχομεν.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, πᾶ-
σαν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πληρώσας οἰκονομίαν
ἐπὶ τῆς γῆς, πρὸ τοῦ ἀνελθεῖν εἰς τὸν
ἴδιον Πατέρα, κατέλιπεν ἡμῖν τὴν
θείαν ἱερεργίαν, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ Θεῖα
Μυστήρια, εἰς ἀνάμνησιν τῆς αὐτοῦ πρὸς
ἡμᾶς μεγαλοπρεπῆς συγκαταβάσεως.
καὶ

sum. Nec vero, quando hæc ita a nobis dicuntur, occasionem & prætextum, non etiam vitæ tempore Eleemosynam faciendi, præbemus, (absit) sed quod ab obitu quoque misereri optimum sit, vt dictum est. Et sane preces piæ efficaces sunt. Celebris enim ille Gregorius, cognomento Dialogus (cui missam celebranti, vt fertur, cœlestis ac divinus angelus concelebrabat) precibus Trajanum salvavit. Primaria martyr Thecla, Falconillam. Multaque alia hujus generis, in Ecclesiasticis historiis sunt. Sed & divini Damasceni sermonem, si quis vult, legat: eum, qui de iis est, qui in fide obdormiverunt. Inde intelliget, missas, quæ pro eis fiant, & erogationes, ipsis prodesse.

CAPVT XIII.

De Vsu Sacramentorum.

De tertio decimo capite vestro, vbi dicitur: Sacramenta non tantum in hunc vsum instituta esse: vt Symbola quædam sint & notæ: quæ Christianos ab extraneis discernant: sed multo magis, vt signa & testimonia sint benevolentiæ gratiæque divinæ erga nos, sic sentimus & dicimus.

Dominus noster Jesus Christus tota, quam salutis nostræ causa susceperat, œconomia seu dispensatione in terra absoluta: antequam ad suum patrem ascenderet, reliquit nobis sacrificium, seu missam, & quæ ibi sunt, divina mysteria seu Sacramenta: vt memores simus illius ma-

καὶ πρῶτον Ἱεράρχην (ὡς λέγεται) Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον κεχειροτόνηκε. Τοίνυν εἰ αἱ τῶν Ἁγίων προσευχαὶ, καθά φησιν ὁ πολὺς τὰ θεῖα Διονύσιος, καὶ κατὰ τὸν τῇδε βίον, μήτιγε (τετέσι πόσῳγε μᾶλλον) μετὰ θάνατον εἰς τὰς πίστεις ἐνεργῶσι, πολὺ πλέον ὠφελῶσιν ἡμᾶς τὰ θεῖα Μυστήρια, καὶ αἱ Ἱεραὶ τελεταί. Ὅσον γὰρ τὸ κέρδος ἐντεῦθεν, καὶ ὅπως αἱ φρικώδεις αὗται Ἱερουργίαι τὸν Θεὸν καταλλάσσουσιν, ἐπὶ ταῖς πλημμελείαις ἡμῶν, αὐτὸς ἔκπαλαι πρὸ τῶν ἄλλων ἔδειξεν ἐναργῶς ὁ Θεός. Ὁ γὰρ δίκαιος ἐκεῖνος Νῶε, μετὰ τὸ τῆ κατακλυσμῷ τέλος, θυσίαν ἀνήνεγκε τῷ Θεῷ, ἵνα τοῖς ἐσομένοις ἐν ἀσθενείᾳ, συγγνώμονά τε καὶ γαληνὸν προαπεργάσηται τὸν Θεὸν. Ὡς ὁ μέγας διέξεισι Κύριλλος, ἵνα μὴ πάλιν μία κατὰ πάντων ἐπέλθῃ ψῆφος, δευτέρῳ κατακλυσμῷ τὸ ἀνθρώπινον ὑποθεῖσα γένος. Ἐφ᾽ ᾧ καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς, (Γενεσ. κεφ. ή.) „διανοη„θεὶς, ἐκ ἔτι προσθήσω τῆ καταράσα„σθαι τὴν γῆν, διὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώ„πων. Ὅτι ἔγκειται ἡ διάνοια τῆ ἀνθρώ„πῳ ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος. Ἐὰν ἓν ἡ διὰ Νῶε θυσία, καὶ ταῦτα τυπικὴ ἔσα, ἔτωσὶ διέθετο τὸν Θεὸν, πολλῷ μᾶλλον ὁ μονογενὴς Υἱὸς τῆ Θεῆ, θυόμενος ὑπὲρ ἡμῶν καταλλάξειεν ἂν ἡμᾶς τῷ οἰκείῳ Πατρὶ, τὰς μετὰ πίστεως προσερχομένας ταῖς Ἱεραῖς τελεταῖς; Ὥστε κατακρίνομεν καὶ ἡμεῖς τὰς ἄνευ πίστεως, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τὴν ὠφέλειαν τὴν ἐκ τῶν Ἱερῶν τελετῶν ἔχειν νομίζοντας. Πᾶν γὰρ τὸ μὴ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστί. τὰς δὲ ἔργον μὲν ποιουμένας τῆς ἁγίας τελετῆς τῶν ἱερῶν Μυστηρίων,

gnificæ, qua se ad captum nostrum demisit, humilitatis. Hic primum sacrorum Antistitem, vt fertur, Jacobum designavit, cognomine Adelphotheum, id est, Domini fratrem. Jam si sanctorum intercessiones, ex sententia præstantissimi in divinis rebus Dionysii, etiam in hac vita, nedum post mortem, fidelibus efficaciter prosunt: Multo plus adjumenti nobis sacra mysteria & sacri ritus adferunt. Quantum enim inde commodi emerget: & quantopere hæc verenda sacrificia apud Deum delicta nostra expient: ipse inprimis jam olim manifeste demonstravit Deus. Justus enim ille Noas, postquam terrarum eluvies desisset, sacrificium Deo obtulit: vt placatum hunc posterorum infirmitati, lenemque ante redderet, (vt magnus explicat Cyrillus) vt ne rursus vna eademque sententia vniversum hominum genus condemnatum, altera vniversali aquarum inundatione summergeretur. Quare factum est: vt cogitatione habita, dixerit ei Deus: Non faciam „iterum, vt execrer terram propter facta „hominum: quia inclinata est hominis „cogitatio ad malum ab ineunte ætate. Si igitur Noæ sacrificium, licet typicum tantum, ita inflexit Deum: quanto magis vnigenitus Dei filius, si pro nobis sacrificetur, nos reconciliaverit suo patri: nos, inquam, qui cum fide accedimus ad sacros ritus? Quocirca condemnamus & ipsi illos, qui absque fide se remissionem peccatorum & vtilitatem, quæ ex sacris his operationibus venit, habere arbitrantur. Quicquid enim ex fide non est, peccatum est. Contra, qui operationis sanctorum mysteriorum proprium opus

hoc

σηρίων, τὴν τῶν δώρων εἰς τὸ θεῖον σῶμα καὶ αἷμα μεταβολὴν, τέλος δὲ, τὸ τὰς πιστὰς ἀγιασθῆναι δι' αὐτῶν ἁμαρτιῶντες ἄφεσιν, καὶ βασιλείας κληρονομίαν καὶ τὰ τοιαῦτα λαμβάνειν πιστεύοντας, μακαρίζομεν.

Παρασκευὴ δὲ καὶ συντέλεια πρὸς ἐκεῖνο τὸ Ἔργον, εἶησαν εὐχαὶ, ψαλμῳδίαι, ἱερῶν γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ πάντα ἁπλῶς τὰ πρὸ τῆς ἁγιασμοῦ τῶν δώρων, καὶ μετὰ τὸν ἁγιασμὸν, ἱερῶς γινόμενα καὶ λεγόμενα. Εἰ γὰρ καὶ προῖκα δίδωσιν ἡμῖν ὁ Θεὸς πάντα τὰ Ἅγια, καὶ ἐδὲν αὐτῶν προεισφέρομεν, ἀλλ' ἀτεχνῶς εἰσι χάριτες, πλὴν τό γε ἐπιτηδείως γενέσθαι, πρὸς τὸ δέξασθαι αὐτὰ καὶ φυλάξαι, ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν. Καὶ ἐκ ἂν μεταδοίη τῆς ἁγιασμοῦ, μὴ ἕτω διατεθεῖσιν. Οὕτω βαπτίζει. ἕτω χρίει. ἕτως ἐσιᾷ. καὶ τῆς φρικτῆς μεταδίδωσι τραπέζης. καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ἐν τῇ τοῦ σπόρου παραβολῇ. Ἐξῆλθε γάρ, φησιν, ὁ σπείρων, ἐχ ἵν' ἀροτριώσῃ τὴν χώραν, ἀλλ' ἵνα σπείρῃ. Ὡς δὴ τῆς ἀρόσεως καὶ πάσης παρασκευῆς, παρ' ἡμῶν ὀφειλόσης εἰσενεχθῆναι. ἐπεὶ τοίνυν ἕτως ἀναγκαία ταύτην ἔχει πρὸς τὴν τεῦξιν τῶν Μυστηρίων, τὸ εὖ ἔχοντας ἁπαντῆσαι καὶ παρεσκευασμένους, ἔδει καὶ τοῦτο ἐνεῖναι τῇ συνάξει τῆς ἱερᾶς τελετῆς, καὶ ἔνεστι. Τοῦτο γὰρ δύνανται ἡμῖν εὐχαὶ, ψαλμοὶ, καὶ εἴ τι ἱερῶς ἐν αὐτῇ γίνεται καὶ λέγεται. ἁγιάζουσι γὰρ ἡμᾶς, καὶ διατιθέασι, τοῦτο μὲν πρὸς τὸ δέξασθαι καλῶς, τοῦτο δὲ, πρὸς τὸ συντηρῆσαι τὸν ἁγιασμὸν, καὶ μεῖναι κατέχοντας. Ἁγιάζουσι δὲ διχῶς. ἕναμὲν τρόπον, καθ' ὃν ἀπ' αὐτῶν τῶν εὐχῶν ὠφελέμεθα, καὶ τῶν ψαλμῶν καὶ

hoc statuunt: vt dora, id est, Dona (intellige panem & vinum) in divinum Christi corpus transmutentur: finem vero hunc, vt fideles iis sanctificentur: peccatorumque se remissionem, Regni hæreditatem, & id genus alia accipere credant: nos tales beatos prædicamus.

Præparatio autem ad id opus conducibilis, sunt preces, psalmorum cantiones, frequens lectio S. Literarum: denique omnia, quæ ante consecrationem Donorum, & post consecrationem, rite fiunt dicunturque. Quanquam enim gratis nobis omnia sancta dat Deus, nec eorum quicquam, antequam dederit, offerimus sed plane ab illius liberalitate profecta sunt, tamen, vt idonei ad ea capienda conservandaque fiamus, prorsus a nobis requirit: Nec ille sanctificationem impertitur nobis, nisi sic dispositis. Sic baptizat, sic vngit, sic convivio excipit, & de verenda communicat mensa. Declaravit hoc in parabola de sementi. Exivit, inquit, seminator: scilicet non ad arandum agrum, sed ad seminandum: tanquam aratio, & omnis præparatio, a nobis adferri debeat. Quoniam igitur tanta rectæ ad participanda Mysteria præparationis necessitas est: oportuit etiam, hanc adesse hujus sacræ operationis constitutioni, vt & adest. Hanc enim vim possident preces, psalmi, cætera sacra ibi dicta factaque. Sanctificant enim nos, & disponunt: tum ad rectam perceptionem, tum ad firmam sanctificationis retentionem. Dupliciter autem sanctificant. Vno modo, quo ex ipsis precationibus, psalmorum cantationibus, & electionibus, meliores reddimur. Precationes

καὶ τῶν ἀναγνώσεων. Αἱ μὲν γὰρ εὐχαὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστρέφουσι, καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν προξενοῦσιν. Αἵτε ψαλμῳδίαι, ὁμοίως αὐτὸν ἡμῖν ἐξιλεοῦσι, καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἐπισπῶνται ῥοπήν. Θῦσον, γάρ φησι, τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με. Αἱ δὲ τῶν ἱερῶν γραφῶν ἀναγνώσεις, τήν τε τοῦ Θεοῦ καταγγέλλουσι χρηστότητα καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ αἴθις τὸ δίκαιον, τὴν κρίσιν, τόντε αὐτοῦ φόβον εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐνιᾶσι, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην ἀνάπτουσι. καὶ ἕτω πρὸς τὸ τηρεῖν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ πολλὴν ἐμβάλλουσι προθυμίαν. Ταῦτα δὲ πάντα ἐν τῷ Ἱερεῖ, καὶ τῷ λαῷ, καλλίω καὶ θειοτέραν ἐργαζόμενα τὴν ψυχήν. καὶ ἀμφοτέρους μὲν πρὸς τὴν ὑποδοχὴν καὶ συντήρησιν τῶν τιμίων δώρων ἐπιτηδείους ποιοῦσιν, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἱερουργίας τὸ τέλος, ἰδίως δὲ τὸν Ἱερέα, πρὸς τὸ τελέσαι τὴν θυσίαν ἀξίως ἔχειν παρασκευάζουσιν. Ὅπερ ἐστὶ τῆς μυσταγωγίας τὸ ἔργον, ὡς εἴρηται. τοῦτο δὲ αὐτὸ, καὶ πολλαχοῦ τῶν εὐχῶν κεῖται. καὶ εὔχεται ὁ Ἱερεὺς, μὴ ἀνάξιος ὀφθῆναι τοῦ προκειμένου. ἀλλὰ καθαραῖς χερσὶ καὶ ψυχῇ καὶ γλώσσῃ τῷ Μυστηρίῳ διακονῆσαι. καὶ ἕτω μὲν ἀπ' αὐτῆς τῆς δυνάμεως τῶν ῥημάτων τῶν λεγομένων καὶ ᾀδομένων, πρὸς τὴν τελετὴν ὠφελούμεθα. ἕτερον δὲ τρόπον, ἀπό τε τούτων, καὶ ἔτι πάντων τῶν ἐν τῇ ἱερουργίᾳ τελουμένων ἁγιαζόμεθα. καθ' ὃν ἐν αὐτοῖς ὁρῶμεν τὸν Χριστὸν τυπούμενον, καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ ἔργα καὶ πάθη. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ψαλμοῖς καὶ ταῖς ἀναγνώσεσι, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἱερέως διὰ πάσης τελετῆς πραττομένοις, ἡ οἰκονομία τοῦ Σωτῆρος σημαίνεται.

Τὰ

tiones enim ad Deum convertunt, peccatorumque veniam impetrant. Similiter & cantationes Pſalmorum, ipſum nobis placant: ejusque inclinationem voluntatis ad nos attrahunt. Sacrifica (inquit) Deo ſacrificium laudis: & eripiam te, tuque glorificabis me. Frequens vero ſcripturarum lectio, tum Dei annunciat bonitatem & humanitatem & e contrario juſtitiam ac judicium: tum timorem ejus animis noſtris immittit, amoremque in ipſum accendit: & hoc modo magnam ad mandata ejus obſervanda alacritatem injicit. Omnia hæc, tum ſacerdotis, tum populi animum, meliorem divinioremque efficiunt. Conjuncte quidem ambos, ad ſuſceptionem & conſervationem precioſorum donorum idoneos faciunt, qui ſacræ operationi finis eſt propoſitus. Seorſim vero, ſacerdotem efficiunt talem: vt ad peragendum ſacrificium, digne ſit inſtructus: quod eſt tractationis rei divinæ proprium munus, quemadmodum dictum eſt. Hoc ipſum paſſim in precibus continetur: & precatur ſacerdos, ſe non indignum eſſe officio, quod tractat: ſed puris manibus & anima, & lingua, Myſterii peractioni inſervire. Hic vnus modus eſt: vbi ex ipſa vi verborum, quæ dicuntur & canuntur, ad ſacrum rite apparamur. Alter eſt is, quo cum ex his, tum ex cæteris omnibus, quæ in ſacrificii adminiſtratione geruntur, ſanctificamur: in quibus videmus Chriſtum typice figuratum: & illa, quæ ad ſalutem noſtram tum fecit, tum paſſus eſt. Etenim in Pſalmis, & lectionibus & tota Sacerdotis operatione, Domini œconomia & adminiſtratio ſignificatur:

prin-

Τὰ μὲν πρῶτα αὐτῆς, τῶν πρώτων τῆς ἱερεργίας δηλέντων, τῶν δὲ δευτέρων, τὰ δεύτερα, τῶν δὲ τελευταίων, τὰ μετ' ἐκεῖνα. καὶ ἔξεσι τοῖς ταῦτα ὁρῶσιν ἀκριβῶς, πάντα ἐκεῖνα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχειν. Ὁ μὲν γὰρ τῶν δώρων ἁγιασμὸς, αὐτὴ ἡ θυσία, τὸν θάνατον αὐτῦ καταγγέλλει καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάληψιν, ὅτι τὰ τίμια ταῦτα δῶρα, εἰς αὐτὸ τὸ Κυριακὸν μεταβάλλει σῶμα, τὸ ταῦτα πάντα δεξάμενον. τὸ σταυρωθὲν, τὸ ἀναστὰν, τὸ εἰς ἐρανὲς ἀνελήλυθός. Τὰ δὲ πρὸ τῆς θυσίας, τὰ πρὸ τῦ θανάτυ, τὴν παρυσίαν, τὴν ἀνάδειξιν, τὴν τελείαν φανέρωσιν. Τὰ δὲ μετὰ τὴν θυσίαν, τὴν ἐπαγγελίαν τῦ Πατρὸς, ὡς αὐτὸς εἶπε, τὴν τῦ Ἁγίυ Πνεύματος εἰς τὺς Ἀποστόλυς κάθοδον, τὴν τῶν ἐθνῶν δι' ἐκείνων ἐπιστροφὴν καὶ κοινωνίαν. καὶ ἔστιν ἡ πᾶσα Μυσταγωγία, καθάπερ εἰκὼν μία ἑνὸς σώματος, τῆς τῦ Σωτῆρος πολιτείας, πάντα αὐτῆς τὰ μέρη, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλυς, κατὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τάξιν καὶ ἁρμονίαν, ὑπ' ὄψιν ἄγυσα.

principia eius, primis ſacrificii partibus repræſentantibus: media, ſecundis: reliqua poſtremis: ita vt ii, qui hæc exacte intuentur, poſſint omnia illa oculis ſubiecta habere. Donorum enim conſecratio, ipſa ſacrificatio, mortem eius annunciat, & reſurrectionem, & aſſumptionem: quia honorabilia hæc dora, in ipſum Dominicum transmutantur corpus: quod hæc omnia recipit: ſcilicet quod crucifixum fuit, quod reſurrexit, quod in cœlos aſcendit. Quæ ſacrificationem antecedunt, ſignificant ea, quæ mortem præceſſerunt: adventum ſcilicet Domini, exhibitionem, perfectam manifeſtationem Quæ vero ſequuntur, promiſſionem patris annunciant, ſicut ipſe dixit: & Spiritus S. in Apoſtolos deſcenſum: & per hæc, gentium converſionem ac communionem. Ita in tota hac ſacra actione, velut vna imago eſt vnius corporis, & ſummæ totam Saluatoris inter homines converſatione continentis: omnes eius partes, ab initio ad finem vſque ſicut inter ſe connexæ & aptæ ſunt, ſub aſpectum ſubiiciens, & repræſentans.

Ὅθεν οἱ μὲν ψαλμοὶ, οἱ ἐν προοιμίοις ἀδόμενοι, ἢ ἔτι πρὸ τύτων, τὰ ἐν τῇ προθέσει τῶν δώρων γινόμενα ἢ λεγόμενα, τὸν πρῶτον καιρὸν τῆς τῦ Χριστῦ οἰκονομίας σημαίνυσι. τὰ δὲ μετὰ τύτυς, ἱερῶν γραφῶν ἀναγνώσεις, ἵνα πρὸς ἀρετὴν ἀλείψωμεν ἡμᾶς, ἵνα τὸν Θεὸν ἱλεώσωμεν, καὶ τὰ τῇ Χριστῦ οἰκονομίᾳ σημαινόμενα ἀκροώμεθα. Καὶ ταῦτα μὲν, ὕμνυς Θεῦ περιέχυσι, καὶ εἰς ἀρετὴν προτρέπονται, καὶ ἀγιάζυσι τὺς ἄδοντας. ταῦτα δὲ ὅτι τοιαῦτα παρὰ τῇ Ἐκκλη-

Vnde pſalmi, qui ſub initium canuntur, atque adeo quicquid ante horum decantationem, quando ipſa Dora proponuntur, fit diciturque primum tempus œconomiæ Chriſti ſignificat Pſalmos ſequuntur recitationes ſcripturarum: quibus admonemur, vt nos ad virtutes, ſicut athletæ ſe ad palæſtram ungamus, vt Deum nobis placatum reddamus: eaque, quæ Chriſti diſpenſatione ſignificantur, auſcultemus. Ac partim quidem laudes Dei continent, ad virtutem incitant

Ἐκκλησίᾳ ἐξελέγησαν, καὶ ἕτως ἐτάχθησαν, καὶ ἀρκέσι πρὸς σημασίαν, τῆς τῦ Χριςῦ ἐπιδημίας καὶ πολιτείας. ἢ γίνεται μὲν ἕκαςον τῶν γινομένων ἐν τῇ Θείᾳ Λειτεργίᾳ, ὡς ὁ τύπος τῆς τάξεως ἐμφαίνει καὶ περιέχει, τῆς χρείας ἕνεκα τῆς ἐνιςαμένης, σημαίνει δὲ καὶ τι τῶν Χριςῦ ἔργων ἢ πράξεων ἢ παθῶν οἷόν ἐςι, ἢ εἰς τὸ θυσαςήριον εἰσαγωγὴ τῦ Εὐαγγελίε, ἢ τῶν δώρων. γίνεται γὰρ κατὰ χρείαν ἑκάτερον. ἢ μὲν, ἵνα τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγνωσθῇ, ἢ δὲ, ἵνα ἡ Θυσία τελεσθῇ. σημαίνεσι δὲ ἀμφότερα τὴν τῦ Σωτῆρος ἀνάδειξιν καὶ φανέρωσιν. ἢ μὲν, ἀρχομένε φανερῦσθαι, τὴν ἀμυδρὰν ἔτι καὶ ἀτελῆ: ἢ δὲ τὴν τελειωτάτην καὶ τελευταίαν. καὶ τέλος, τὰ ἐν τῇ τελετῇ τῶν δώρων γινόμενα, καθὼς Ἰακὼβ ὁ ἀδελφόθεος πρῶτος διετάξατο, ὡς παρὰ τῦ Σωτῆρος διδαχθεὶς, ὡς ἐν τοῖς θείοις τῶν Ἁγίων Πατέρων κανόσιν εὑρίσκεται, καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησιασικαῖς ἱςορίαις, καὶ ὡς τὸ ἀληθὲς ἔχει, καὶ παρ' ἡμῖν κρατεῖ. Καὶ μετ' αὐτὸν ὁ μέγας Βασίλειος, ὡς ἐν τῷ τύπῳ ἧς διετάξατο λειτεργίας καὶ τῶν θείων ἐυχῶν φαίνεται. Εἶτα καὶ ὁ Χρυσόςομος, εἰς τὴν τῦ σωτῆρος οἰκονομίαν ἀναφέρεται πάντα, ἵνα ἡμῖν ἡ αὐτῆς θεωρία πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔσα, τὰς ψυχὰς ἁγιάζῃ, καὶ ἕτως ἐπιτήδειοι γινώμεθα τῶν Ἱερῶν δώρων. Καὶ καθάπερ γενομένη τότε τὴν οἰκεμένην ἀνεγέωσεν, ἕτως ἀεὶ θεωρεμένη, θείαν ἐργάζεται τὴν ψυχήν. Μᾶλλον δὲ, εἰδὲ τότε ἂν ὠφέλησεν εἰδὲν μὴ θεωρηθεῖσα καὶ πιςευθεῖσα. Καὶ τέτε χάριν ἐκηρύχθη. Καὶ πρὸς τὸ πιςευθῆναι μυρία ὁ Θεὸς ἐμηχανήσατο ὡς ἐ δυναμένην τὰ ἑαυτῆς ποιεῖν καὶ σώζειν ἀνθρώπες, εἰ γενομένης

tant canentiumque chorum ſanctificant: partim vero prædicant, talia apud Eccleſiam inſtituta eſſe, & hoc ordine diſpoſita: ſufficiuntque ad ſignificandum Chriſti in terram adventum, & inter hominis converſationem. Fitque vnumquodque eorum, quæ in S. Miſſæ officio fiunt, ad eum modum, quem formula ordinationis indicat & continet, vſus quidem & vtilitatis præſentis gratia: interim vero aliquod etiam Chriſti opus aut actionem, aut paſſionem ſignificat. Exemplo eſt, libri Evangeliorum, aut donorum, ad altare portatio. Fit enim vſus gratia vtraque illa, vt recitetur Evangelium: hæc, vt ſacrificium peragatur. Vtraque interim Domini & exhibitionem & manifeſtationem innuit: illa incipientis apparere, obſcuram adhuc & imperfectam: hæc perfectiſſimam & extremam. Poſtremo, quæ in conſecratione adminiſtrationeque donorum fiunt, (quo quidem modo Iacobus Domini frater primus inſtituit, vtpote a Domino edoctus, ſicut in divinis S. patrum canonibus, & in Eccleſiaſticis hiſtoriis reperitur: ſicut etiam ipſa veritas habet: & apud nos firmiter creditur ac poſt Iacobum Baſilius magnus: ſicut in typo Liturgiæ, quam inſtituit, & ſacris precibus, apparet: ac poſtea Chryſoſtomus) illa, inquam quæ ſic circa dona fiunt, ad Domini œconomiam referuntur omnia: vt huius contemplatio nobis ante oculos verſans, animas noſtras ſanctificet: & hoc modo capaces fiamus ſacrorum Donorum: ac quemadmodum ea œconomia illo tempore adminiſtrata, orbem terrarum reparauit: ita nunc ſemper-

νης τὲς σώζεθαι μέλλοντας ἀπ' αὐτῆς ἐλάνθανεν. ἀλλὰ τότε μὲν κηρυττομένη τὴν περὶ Χριςὸν ἀγάθῶ, καὶ πίςιν, καὶ ἀγάπην, ἐν ταῖς τῶν εὐγνωμόνων ψυχαῖς ἐδημιέργει, νῦν δὲ, ὑπὸ τῶν ἤδη πεπιςευκότων, φιλοπόνως θεωρεμένη, τὰ μακάρια ταῦτα πάθη, ἐκ ἐντίθησι μὲν αὐτοῖς, ἐγκείμενα δὲ, συντηρεῖ, καὶ ἀνακαινίζει καὶ αὔξει. καὶ βεβαιοτέρας μὲν περὶ τὴν πίςιν, θερμοτέρας δὲ περὶ τὴν εὐλάβειαν, καὶ τὴν ἀγάπην ἀπεργάζεται. ἃ γὰρ μὴ ὄντα γενέθαι ἐποίησε, ταῦτα πολλῷ ῥᾷον φυλάξαι καὶ συντηρῆσαι καὶ ἀνανεῶσαι δύναιτ' ἄν. Ἀλλὰ ταῦτά ἐςι, μεθ' ὧν ἀναγκη προσιέναι τοῖς Ιεροῖς, καὶ ὧν χωρὶς, καὶ τὸ βλέπειν ἐκεῖ, παντελῶς ἀνόσιον. εὐλάβεια, πίςις, ἀγάπη τὸ θερμὸν ἔχουσα. Καὶ διὰ τᾶτο ἐχρῆν τὴν ταῦτα ἡμῖν ἐνθεῖναι δυναμένην θεωρίαν, ἐν τῇ συνάξει τῆς ἱερᾶς σημαίνεθαι. ἵνα μὴ τῷ νῷ λογιζώμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ βλέπωμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς, τὴν πολλὴν τᾶ πλεονέκτου πενίαν. τὴν ἐπιδημίαν τᾶ πάντα τόπον κατέχοντος, τὰ ὀνείδη τᾶ εὐλογημένου, τὰ πάθη τᾶ ἀπαθᾶς. ὅσον μισηθεὶς, τόσον ἠγάπησεν. ἥλικος ἄν, ὅσον ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, καὶ τί παθὼν καὶ τί δράσας ταύτην ἡτοίμασεν ἐνώπιον ἡμῶν τὴν τράπεζαν. καὶ ἵνα θαυμάσαντες τὴν καινότητα τῆς σωτηρίας, ἐκπλαγέντες τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν, αἰδεσθῶμεν τὸν ἅτως ἐλεήσαντα, τὸν ἅτω σώσαντα. καὶ πιςεύσωμεν αὐτῷ τὰς ψυχὰς, ἢ παραθώμεθα τὴν ζωὴν, καὶ φλέξωμεν τὰς καρδίας τῷ πυρὶ τῆς ἀγά-

per ſpectata diuinam efficiunt noſtram animam. Verum ne tum quidem ea quicquam vtilitatis attuliſſet, niſi conſiderata creditaque fuiſſet. Quæ cauſa eſt, vt prædicata ſit. Atque vt fides ei haberetur, nihil a Deo intentatum relictum fuit: quod ſcilicet vim nullam ad ſalutem hominibus conciliandam habitura fuiſſet: ſi quanquam facta eſſet, tamen eos, quorum ſaluti inſeruire debebat, latuiſſet. Verum tunc quidem annunciata, reverentiam erga Chriſtum, & fidem, & dilectionem, in animis grate accipientium efficiebat: nunc vero a piis, fide iam præditis, ſtudioſe conſiderata, beatas has animi affectiones, non ingenerat eis illas quidem: ſed iam inſitas conſeruat, renovat, auget. Et in fide quidem firmiores efficit: in reverendo vero, & diligendo, ardentiores. Quæ enim, cum non eſſent, vt fierent, fecit: ea multo facilius cuſtodire, conſeruare & renovare poteſt. Verum enimuero hæc ſunt quibus hominem inſtructum accedere ad ſacra neceſſe eſt: ſine quibus vel reſpicere ad illa, omnino impium eſt: reverentia numinis, fides, dilectio ardens. Ideo oportuit quoque, hanc omnia nobis repræſentantem inſpectionis facultatem, in S. Liturgiæ conſtitutione exhiberi: vt non animo tantum expendamus, ſed oculis etiam cernamus magnam Domini, alias divitis, paupertatem: omnia loca poſſidentis, in terram deſcenſum: probra benedicti, im patibilis paſſiones: quanto odio preſmaieſtate, ad quantam ſe humilitatem

ſus, quantopere dilexerit: ex quanta abiecerit: quid patiendo, quid agendo, hanc nobis inſtructam propoſuerit

ἀγάπης αὐτῦ. Καὶ τοιῦτοι γενόμενοι, τῷ πυρὶ τῶν Μυστηρίων ὁμιλήσωμεν ἀσφαλῶς καὶ οἰκείως. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ πρὸς τὸ τοιῦτος γενέσθαι, τό, τε μαθεῖν πρὸς τῦ Χριστῦ, ἀλλ' ἀνάγκη ἐνεργείᾳ θεωρεῖν, τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας τε ἔχειν ἐκεῖ, καὶ πάντα λογισμὸν ἐκβαλόντας, εἴγε μέλλοιμεν πρὸς τὸν ἁγιασμὸν ἐκεῖνον ἐπιτηδείως, ἥπερ ἔφην, ἐργάσασθαι τὴν ψυχήν. ἐ γὰρ μόνον λόγοις τὴν εὐσέβειαν δεῖ ἀποκρίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἔργοις. ὑπ' ὄψιν γὰρ, εἰπεῖν. ἄγει ἅπαντα ἡ Ἱερεργία, καὶ θεωρίαν τῇ ψυχῇ ἐντίθησι. Καὶ τῆς φαντασίας διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐναργέστερον ἡμῖν τυπεμένης, ὅλως μὴ δοθῇ λήθη τῆς τοιαύτης τραπέζης. καὶ ἔτω γέμοντος ἐννοιῶν θείων, τῶν Ἱερῶν μεταλάβωμεν Μυστηρίων, ἁγιασμὸν ἐπεισάγοντες ἁγιασμῷ, καὶ ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν κορυφέμενοι. καὶ ἔτος μὲν ὁ νεῶς τῆς ὅλης Ἱερεργίας, ὡς ἐν κεφαλαίῳ. ἔχει δὲ θεωρίαν καὶ ἡ τῶν ἐυχῶν ἁρμονία, τὸ ἔργον αὐτὸ τὸ ἱερὸν, ὁ ἁγιασμὸς ζώντων καὶ τεθνηκότων. πρὸ δὲ πάντων, καὶ ἡ τῦ Σωτῆρος φανομένη διὰ πάσης τελετῆς οἰκονομία. Τί τε τῶν ἐκείνης, διὰ τίνος τῶν ἐν τῇ Ἱερεργίᾳ τελεμένων ἐπισημαίνεται. διὰ τίτε μὴ ἐξ ἀρχῆς, ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ τίθεται τὰ δῶρα. ὅτι προσήγοντο μὲν τῷ Θεῷ παρὰ τῶν παλαιῶν, τῦτο μὲν ζώων ἀλόγων σφαγὰ, τῦτο δὲ χρυσᾶ σκέυη καὶ ἀργυρᾶ. Τὸ Σῶμα δὲ τῦ Χριστῦ, καὶ ἀμφότερα φαίνεται ἔχον. καὶ γὰρ ἐσφάγη

mensam: vt ita in admirationem mirabiliter impertitæ salutis adducti, magnitudine miserationum perculsi, revereamur eum, qui ita nostri misertus est qui ita nobis salutem peperit, huic animas nostras credamus, vitam committamus, amoris erga eum igni corda nostra inflammemus: talesque facti, igni Mysteriorum familiares simus, absque lapsu, & convenienter. Nam ad id, vt tales fiamus, non sufficit, didicisse a Christo, sed actu necesse est contemplemur: oculumque mentis illic habeamus, omni vi cogitandi exprompta: si ad sanctificationem illam debeamus ita apte, vt dixi. animam nostram instituere. Non enim verbis tantum pietas metienda est, sed etiam factis. Etenim ante oculos quodammodo statuit sacra operatio omnia, &, vt animus res cernat, efficit. Vnde imago ab oculis euidentior in animum influens ibi imprimitur: vt nullo modo oblivioni tradatur talis mensa: efficiturque, vt hoc modo pleni sanctarum cogitatinumfacra mysteria percipiamus sanctificationem sanctificationi addentes & a gloria apicem gloriæ conscendentes. Atque hæc est in summum totius sacrificii huius sententia. Considerationem vero etiam cohærentia precum habet, & ipsum sacrum opus, & sanctificatio viuorum ac mortuorum. In primis autem, quæ per totum sacrum ritum conspicitur, conservatoris œconomia, per quamnam sacrificii ceremoniam, quæque eius particula significetur, & quare non initio statim in altari ponantur Dora: Ratio est: quod antiquitus offerebantur Deo partim animalium irrationalium victimæ, partim aurea & argentea vasa. Vtrumque autem, corpus Christi habere videtur. Nam & mactatum est ad gloriam

Patris

γη ὑπερ τῆς δόξης τῦ Πατρὸς. ἀνέκειτο δὲ ἐξ ἀρχῆς τῷ Θεῷ, καὶ δῶρον ἦν αὐτῷ, καὶ ὅτι πρωτότοκος, καὶ ὅτι μεταβάλλεται ὁ ἄρτος, εἰς ἐκεῖνο αὐτὸ τὸ Σῶμα τῦ Χριστῦ. ὅθεν καὶ ἀποκόπτεται τῶν ὁμοφυῶν, καὶ τμῆμα, καὶ ἐχ ὁλόκληρος ἀνατίθεται ὁ ἄρτος. τυποῖ δὲ τὸ τῦ Χριστῦ πάθος. καὶ ἕως μὲν ἐν τῇ προθέσει κεῖται, ἄρτος ἐστὶ ψιλὸς, ἀνατεθειμένος μόνον Θεῷ. ἔπειτα δὲ ἀληθινὸς ἄρτος γίνεται, καὶ μεταβάλλεται τῇ ἀληθείᾳ. εἰ δὲ λογικῶς τῦτο ἢ πραγματικῶς διηγήσεθαι καὶ παραστῆσαι ἐθέλομεν, μυρίων σωμάτων χρεία, καὶ ἐδ' ἂν ἀρκέσωσιν. ἐκέλευσε δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος τῦτο ποιεῖν εἰς τὴν αὐτῦ ἀνάμνησιν, ἵνα μὴ ἀγνώμονες ὦμεν. Ἀμοιβὴ γάρ τις ἐστὶ παρὰ τῶν εὖ παθόντων τοῖς εὐεργέταις, τὸ μεμνῆθαι αὐτῶν, καὶ τῶν ἔργων, δι' ὧν ποπόνθασιν εὖ. ἢ ταύτης τῆς μνήμης πολλὰς ἀφορμὰς ἐπενόησαν ἄνθρωποι. τάφῳς, ἀνδριάντας, στήλας, ἑορτὰς, ἀγῶνας, ὧν πάντων ἔργον ἐστὶν ἓν, τῆς ἀγαθῆς τῶν ἀνδρῶν, μὴ λήθης παραδοθῆναι βυθοῖς. καὶ ὥσπερ ταῖς στήλαις τῶν Ἀριστέων γράφομεν τὰς νίκας, δι' ὧν ἐσώθημεν, ἕτω καὶ τοῖς θείοις δώροις τῦτοις τὸν θάνατον παραγράφομεν τῦ Κυρίῳ, δι' ὃν ἐσώθημεν, καὶ ἐν ᾧ πᾶσα γέγονεν ἡ κατὰ τῦ πονηρῦ νίκη, καὶ ἐ τὸν τύπον, ἀλλὰ τὸ σῶμα τῦ ἀριστέως ἔχομεν, διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἐντεύξεως, εὐχαριστείας, δοξολογίας, ἐξομολογήσεως, καὶ αἰτήσεως.

Αἰτέμεθα δὲ πρώτην τὴν εἰρήνην, ἢ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν. πολὺ δὲ τὸ ὄφελος τῆς εἰρήνης, μᾶλλον δὲ ἀνάγκη πανταχῦ ἡμῖν τῆς ἀρετῆς ταύτης. Τὸν γὰρ

Patris: & vt donum ſacrum ab initio repoſitum Deo erat, quia ipſe primogenitus eſt: & Dora hæc Deo dedicata ſunt, tanquam primitiæ vitæ, & mutatur panis in illud ipſum corpus Chriſti. Vnde ſolet de toto pane pars abſcindi, nec ille apponi integer, quæ res paſſionis Domini figura eſt. Ac quam diu propoſitus iacet, nihil niſi panis eſt, repoſitus tantum Deo. Poſtea verus panis fit, & re vera transmutatur: cuius rei ratio & modus, nullo ingenio, nullo ore humano, explicari poteſt. Iuſſit porro ipſe Dominus, hoc fieri in ſui commemorationem: vt ne ingrati ſimus. Quodammodo enim gratia refertur pro beneficiis, meminerimus illorum, qui ea dederunt, atque adeo ipſorum beneficiorum. Quod vt præſtarent homines, multa excogitarunt: Monumenta, ſtatuas, cippos, dies feſtos, ludos: quarum rerum omnium finis eſt vnus: vt benemeritorum memoria, ab oblivione & interitu vindicetur. Quemadmodum autem in columnis & trophæis fortiſſimorum Ducum ſolemus victorias incidere, quibus conſervati ſuimus, eodem modo, hiſce divinisi Doris, mortem Domini transſcribimus, quæ omnibus ſaluti fuit & qua omnis vis mali debellata eſt. Neque typum, ſed ipſum corpus victoris noſtri habemus, inſtrumento precationis ad Deum, gratiarumactionis, glorificationis, confeſſionis, petitionis.

Petimus autem primum: conſcientiæ pacem, & ſalutem animarum noſtrarum. Vtiliſſima res, pax eſt: imo neceſſaria vbique nobis hæc virtus eſt: quia

γὰρ θορυβέμενον νῶν, Θεῷ συνελθεῖν ἀδύνατον. Καθάπερ γὰρ ἡ εἰρήνη τὰς πολλὰς ἕνα δείκνυσιν, ἕτως ὁ θόρυβος τὸν ἕνα πολλὰς ποιεῖ. Καὶ περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν, ὡς ὁ Χριστὸς ἐκέλευσε ποιεῖν. αἰτεῖσθαι πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστὶν ἡ σωτηρία. Καὶ πάντα τἄλλα προστεθήσεται. σημαίνεται δὲ ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις ἐχ ὡς ἐν συμβόλοις, ἀλλ' ὡς ἐν καρδίᾳ μέλη, καὶ ὡς ἐν ῥίζῃ τοῦ φυτοῦ κλάδοι. Καθάπερ ἔφη ὁ Κύριος, ὡς ἐν ἀμπέλῳ τοῦ φυτοῦ κλήματα. Οὐ γὰρ ὀνόματος ἐνταῦθα κοινωνία μόνον, ἢ ἀναλογίας ὁμοιότης, ἀλλὰ πράγματος ταυτότης. ἡ γὰρ σῶμα ἡ αἷμα ἀληθῶς Χριστοῦ τὰ Μυστήρια. ἐ πρὸς ἀνθρώπινον σῶμα μεταβαλλόμενα, ἀλλ' ἡμεῖς πρὸς ἐκεῖνα, τῶν κρειττόνων ὑπερνικόντων. Ἐπεὶ ἡ σίδηρος ὁμιλήσας πυρὶ, αὐτὸς γίνεται πῦρ, ἐ τῷ πυρὶ δίδωσιν εἶναι σίδηρον. ἡ καθάπερ τῶν πυρακτωθέντων σιδήρων, ἐ σίδηρον, ἀλλὰ πῦρ ἀτεχνῶς ὁρῶμεν, τῶν τοῦ σιδήρου ἰδιωμάτων, ὑπὸ τοῦ πυρὸς παντελῶς ἀφανιζομένων, ὅτω ἡ τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, εἴ τις ἰδεῖν δυνηθείη κατ αὐτὸ τοῦτο, καθ' ὅσον αὐτῷ ἥνωται, ἡ τῶν αὐτοῦ μετέχει σαρκῶν, ἐδὲν ἕτερον ἢ αὐτὸ μόνον τὸ Κυριακὸν ὄψεται σῶμα. διὰ τοῦτον τὸν λόγον, Ὑμεῖς ἐστὲ σῶμα Χριστοῦ, γράφει ὁ Παῦλος, καὶ μέλη ἐκ μέρους. ἐ γὰρ τὴν τοῦ Χριστοῦ περὶ ἡμᾶς πρόνοιαν καὶ παιδαγωγίαν καὶ νουθεσίαν, καὶ τὴν ἡμῶν ὑποταγὴν δηλῶσαι βουλόμενος, τὴν μὲν, κεφαλὴν, ἡμᾶς δὲ σῶμα προσεῖπεν, ὥσπερ οὖς ἡμεῖς τῶν συγγενῶν, ἢ τῶν φίλων, μέλη καλέσμεν, ὑπερ-

mens perturbata acceſſum ad Deum vt habeat, fieri non poteſt. Nam vt pax ex multis vnum facit, ita perturbatio ex vno multos. Idem de ſalute animarum facimus, ſicut Chriſtus iuſſit: petere ſcilicet ante omnia Regnum Dei, (quæ vnica ſalus eſt) ſic cætera omnia adiectum iri. Deſignatur porro Eccleſia in Sacramentis: non vt in Symbolis, ſed vt in corde membra, vt in plantæ radice rami: & quomodo dominus ait, vt in vite palmites. Non enim hic nominis tantum communicatio eſt, aut analogiæ ſimilitudo: ſed rei identitas. Etenim vere corpus & ſanguis Chriſti, Myſteria ſunt: non quod hæc in corpus humanum transmutentur: ſed nos in illa, melioribus prævalentibus: ſiquidem ferrum igni impoſitum & excandeſcens, ipſum quoque ignis fit: non autem ignis mutatur in ferrum. Itaque ſicut, quando ferrum excandefactum eſt, non ferrum videmus, ſed ſimpliciter ignem, ferri proprietatibus ab igni plane occultatis: ita etiam, ſi quis Chriſti Eccleſiam oculis cernere poſſet, eo ipſo quo hæc cum illo in vnum conflata eſt, carniumque eius particeps facta, nihil aliud niſi ipſum ſolum Dominicum cerneret corpus. Hac ratione motus D. Paulus, vos inquit, eſtis corpus Chriſti & membra ex parte. Non enim, vt Domini de nobis prouidentiam, inſtitutionem puerilem, mentis informationem, & noſtram erga ipſum ſubiectionem obedientiamque ſignificaret illum | quidem caput, nos autem corpus, nuncupavit quemadmodum nos homines facere conſueuimus: quando amoris quadam abundantia ducti, interdum

ὑπερβολῇ χρώμενοι. ἀλλ' αὐτὸ ἐκεῖνο σημαίνων, ὅπερ ἔλεγεν, ὅτι τὸς πιςὸς ἤδει διὰ τὸ αἷμα τοῦτο, ζῶντας τὴν ἐν χριςῷ ζωὴν, καὶ τῆς κεφαλῆς ὡς ἀληθῶς ἐκείνης ἐξηρτημένους καὶ τοῦτο περικειμένους τὸ σῶμα.

Γίνεται δὲ ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερεργίᾳ μνήμη τῶν Ἁγίων, ὅτε ἀνατίθεται τὰ δῶρα, καὶ ὅτε θύεται. Δῶρον γάρ ἐςι καὶ ἀνάθημα, καὶ λογικὴ θυσία. Μεμνημένοι ἐξόχως, τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γενομένων, τοῦ ςαυροῦ καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινεν ὁ Χριςὸς. μνήμην ποιούντες τῆς Παναγίας, εἰς δόξαν αὐτῆς λέγοντες, εἰς πρεσβείας τῶν Ἁγίων πάντων, ἐλέους θεοῦ δεόμενοι, ἱκετεύοντες ὑπὲρ ζώντων, ὑπὲρ τεθνηκότων, προσφέροντες τὴν λογικὴν λατρείαν ἐκ τῶν ἐκείνου ἐκείνῳ. καὶ ὑμνοῦντες αὐτὸν καὶ εὐλογοῦντες. καὶ γίνεται μὲν ἡ προσφορὰ, γίνεται δὲ ἀοράτως ἡ θυσία, καὶ ἡ τῶν εἰδῶν μεταβολὴ, εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, ἀφανῶς τῆς θείας χάριτος τελεσιουργούσης διὰ τῶν τελεςικῶν εὐχῶν. Καλεῖται δὲ εὐχαριςία ἡ τελετὴ, καὶ λογικὴ λατρεία, ὡς μόνοις τοῖς τελεςικοῖς ῥήμασι τὴν προσφορὰν Θεῷ προσφέρουσα, καὶ μεταβολὴν τοῦ Θείου Σώματος καὶ Αἵματος ἀποτελοῦσα. καὶ ἀπὸ τοῦ πλείονος ὀνομάζεται, ὧν ἐνεργεῖ. πολλὰς γὰρ ἀφορμὰς εὐχαριςίας ἔχει, ἢ τῆς ἱκεσίας. πλείω γὰρ ἐλάβομεν, ἢ ὧν ἔτι δεόμεθα. ἐλάβομεν γὰρ ἅπαντα, τόγε εἰς τὸν Θεὸν ἥκον, καὶ ἐδὲν παρῆκεν ὃ μὴ δέδωκεν. ἀλλὰ τῶν μὲν τυχεῖν, ἔπω καιρὸν ἔχομεν, ἀφθαρσίαν καὶ ἐρανῶν βασιλείαν. τὰ δὲ λαβόντες, ὰ κατέχομεν. ἄφο-

dum propinquos, aut amicos, membra hyperbolice appellamus: non ita Apoſtolus vult, ſed hoc ipſum ſignificat, quod dixerat. Quia videlicet ſciebat, propter ſanguinem hunc, Fideles vitam in Chriſto vivere: & vere ex capite illos pendere: & hoc corpore indutos eſſe.

Facimus porro in ipſo ſacrificio mentionem ſanctorum: quando apponuntur Dora, conſecrantur, ſacrificantur. Dorum enim, res Deo conſecrata eſt, & rationalis victima. Meminimus excellenter illorum, quæ ſalutis noſtræ cauſa facta ſunt, crucis, & quicquid pro nobis ſuſtinuit Chriſtus. Mentionem beatiſſimæ virginis facimus, laudes eius prædicantes: interceſſionem ſanctorum omnium petentes, miſericordiam Dei implorantes, pro viuis mortuisque ſupplicantes, rationalem cultum de illius rebus illi offerentes. hymnos ei canentes, laudibus eum celebrantes. Ac fit à nobis quidem oblatio: fit verò inuiſibiliter ſacrificium, ſpecierumque mutatio in ipſum corpus & ſanguinem Domini: dum occulta quadam ratione, Deus ſua gratia finem actioni perfectionemque adiungit, myſticarum & perficientium precum interventu. Vocatur autem Euchariſtia, & rationalis cultus, illa ceremonia, ſeu ritus facer: quod ſola myſtica, & perfectrice verborum vi oblationem Deo offerat: transmutationemque ſacratiſſimi corporis & ſanguinis efficiat: & a principaliore effectu nomen Euchariſtiæ habet. Plures enim cauſſæ gratias agendi inſunt, quam ſupplicandi. Quippe plura accepimus, quam adhuc rogamus. Accepimus enim, quantum ad Deum atti-

ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τἆλλα τὰ διὰ τῶν Μυστηρίων ἡμῖν χορηγέμενα δῶρα. πηγαία μὲν γὰρ τῶν θείων μυσαγωγιῶν ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησῦς Χριστὸς καὶ Θεός. Δεξαμεναὶ δὲ οἷον αὐτῶν ἀμέσως, οἱ αὐτόπται τότε καὶ ὑπαδοί. Οἵ καὶ ἐγένοντο ὡς ἐκ διώρυχος ποταμοὶ, εὐφραίνοντες τὴν πόλιν τῦ Θεῦ. ἀμέλει τοι κατὰ τὴν Κυριακὴν παρέκφασιν, ἃ εἰς τὸ ἓς αὐτοῖς ἠκέτισαι, ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν δωμάτων κεκήρυκται. Καὶ πεπλήρωται, ὃ προφητικῶς ὁ Δαβὶδ προεθεσπεσιώδησεν. Οὐκ εἰσὶ λαλιαὶ οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ. τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τοίνυν πηγνυμένων ἱεροφαντοριῶν, οἰκοδομῆται τὰ καθ' ἱερεργίαν, παρὰ τοῦ ἀποστόλε Ἰακώβε τῦ ἀδελφοθέε ἐπισκόπε Ἱεροσολύμων, καθὰ διαμαρτύρεται ἡ ὁ λϚ'. κανὼν τῆς ἐν τῷ τρύλλῳ ἔχων ὕτω. Καὶ γὰρ Ἰάκωβος ὁ κατὰ σάρκα Χριστῦ τῦ Θεῦ ἡμῶν ἀδελφὸς, ὃς τῆς Ἱεροσολυμιτῶν Ἐκκλησίας πρῶτος τὸν θρόνον ἐνεπιστεύθη, καὶ Βασίλειος, ὃς κατὰ ἀλήθειαν τῆς Καισαρέων Ἀρχιεπίσκοπος ἦν, τὸ κλέος δὲ αὐτῦ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκεμένην διέδραμεν, ἐγγράφως τὴν μυστικὴν ἡμῖν Ἱερεργίαν παραδεδωκότες, ὕτω τελεῖν ἐν τῇ Θείᾳ Λειτεργίᾳ ἐθέσπισαν καὶ παρέδωκαν, ὡς καὶ τελεῖν ἐν τῇ Θείᾳ Λειτεργίᾳ ἐξ ὕδατος καὶ οἴνε τὸ ποτήριον. Εὑρίσκονται δὲ παρασημειώσεις ἐν λόγοις σποράδην ἐκκλησιαστικοῖς, ὡς καὶ ὁ Ἅγιος Μάρκος ὁ εὐαγγελιστὴς, τὰ κατ' αὐτὴν τὴν

attinet, omnia, quia nihil non ille dedit: quorum partim contingendorum tempus nobis nondum venit, immortalitatis nimirum & cœleſtis Regni: illa vero; quæ iam accepimus nonretinemus reonem videlicet peccatorum, & quæ in Myſteriis nobis præbentur dona. Fons etenim ſacrorum, & tractationi eorum, magnus Pontifex, Dominus & Deus noſter Ieſus Chriſtus eſt: conceptacula vero illorum, & quaſi ciſternæ, immediate ipſius diſcipuli, & comites, qui omnia ſuis oculis viderunt: qui etiam fuerunt, tanquam e lacu perfoſſo effluentes fluvii, exhilarantes civitatem Dei. Ex adhortatione ſane Domini, quæ auribus ſuis hauſerant, ea in tectis quoque prædicaverunt: & impletum fuit, quod a Davide prædictum fuerat: Non ſunt loquelæ, nec ſermones, quorum non audiantur voces. Iam his fundamentis revelationis divinæ, rerumque Eccleſiaſticarum ita poſitis & defixis, ſuperſtruuntur ea, quæ ad ſacram Miſſæ operationem pertinent: ab Apoſtolo Iacobo Adelphotheo Hieroſolimæ Epiſcopo, tradita: ſicut XXXII. canon, ſynodi in Trullo, celebratæ, his verbis teſtatur. Etenim Iacobus, qui ratione carnis fuit frater Chriſti Dei noſtri, cui Hieroſolymitanæ Eccleſiæ thronus primo creditus fuit, & Baſilius vere Cæſarienſium Archiepiſcopus, cuius gloria totum terrarum orbem peragrauit: ſcripto comprehenſam myſtici ſacrificii adminiſtrationem nobis tradiderunt: in quo ſcripto peragendum id ad huc modum ſanxerunt: vt ſacræ Liturgiæ poculum aqua & vino conſtaret. Reperiuntur quoque annotationes ſparſim in ſermonibus Eccleſiaſticis: S. Evangeliſtam Marcum, ipſius huius ſacratiſſimi ſacrificii

divi-

τὴν Ἁγίαν καὶ Μυστικὴν θυσίαν ἱερουργικὰ λόγια, ἐχομένως συνέθετο. Εἴτε δὲ καὶ ἀμφοῖν τοῖν ἀποστόλοιν τὰ συντάγματα νενόθευται, καθάπερ ἐσύστερον καὶ αἱ κλημέντειοι διατάξεις. Εἴτε γὰρ διὰ τὴν πεπλατυσμένην ἴσως ἔκθεσιν οἰκονομικῶς ταῦτα παρὰ τῷ μεγάλῳ Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείῳ ἐπιτομώτερον συντέθειται, εἶτα καὶ παρὰ τῷ Χρυσοστόμῳ, ἀκριβῶς οὐκ ἐμφαίνεται. Τέως δ' ἓν τοῦτο ἀσφαλῶς ἐπισταμεθα, ὡς ἀνέκαθεν δύο τόμοι παρεδόθησαν ἡμῖν, καὶ ἐπεγνώσθησαν, καὶ φαίνονται, οἷς τὴν λειτουργίαν ποιούμεθα. αὐτῷ τε τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πατρὸς Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ. Ἑνὸς Πνεύματος Ἁγίου καὶ ἀμφοτεροι καὶ μιᾶς παραδόσεως. πλὴν ὁ μὲν Βασίλειος πλεονάζει τοῖς ῥήμασιν, ὁ δὲ Χρυσόστομος συνεπτυγμένως λαλεῖ, μετὰ γὲν τῶν τοιούτων τόμων τῶν ἱερῶν, τὰ ἐναγῆ τελοῦμεν τῆς μυστικῆς θυσίας. Καὶ ἐν μὲν ταῖς κατὰ τὴν μεγάλην τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα κυριωνύμοις ἡμέραις, καί τισιν ἄλλαις, ὁ τοῦ μεγάλου Βασιλείου τόμος ἀναγινώσκεται, καὶ δι' αὐτῆς οἰκονομεῖται τὸ τῆς Ἁγίας Θυσίας Μυστήριον. ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ὁ τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἐπεὶ τοίνυν ἡ καθ' ἡμᾶς Ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία Πατρὶς τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἡγεμονεῖ ἐν τῇ γνώσει τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἄσπιλον αὐχεῖ ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν Ἀποστολικῶν καὶ Πατρικῶν διαταγμάτων, καὶ ἤδη ἡ νέα τὰ πρεσβεῖα τῆς ὀρθοδοξίας εἴληφε καὶ εἰς κεφαλὴν τέτακται, δέον ἐστὶ καὶ πᾶσαν χριστιανῶν Ἐκκλησίαν, ἕτω τὰ τῆς λειτουργίας ἱερουργεῖν. εἰ δ' ἀνάγκη τόπον νέμειν καὶ τῷ χρονίῳ ἔθει, ἢ καὶ ἱερουργ-

na oracula & verba deinceps ordine compoſuiſſe. Num vero amborum Apoſtolorum ſcripta adulterata ſint (ſicut & inſecutis temporibus, Clementinæ conſtitutiones) an propter nimiam fortaſſe prolixitatem, œconomice & commodius hæc a magno patre noſtro Baſilio, & deinde a Chriſoſtomo, ad compendium redacta: de hoc nihil certi habetur. Hoc tamen conſtat, ab antiquo jam duos tomos nobis traditos eſſe, & authenticos agnoſci, ex quibus Liturgiam celebramus: tum ipſius magni Baſilii, tum S. Patris Ioannis Chryſoſtomi. Ab vno eodemque Spiritu S. & vna traditione, profecti ambo: niſi quod verbis Baſilius abundat, contractius loquitur Chryſoſtomus. Ex his ſacris duobus codicibus, myſtici ſacrificii ritum obimus. Atque Dominicis quidam per magnam Quadrageſimam Paſchatis diebus, & nonnullis aliis, M. Baſilii Tomus recitatur, ex ejusque præſcripto S. Miſſæ myſterium peragitur: reliquis vero diebus Chryſoſtomi.

Quoniam igitur quæ apud nos eſt, ſancta Dei Eccleſia, patria Eccleſiarum eſt: & per gratiam Dei excellit cognitione: & de ſinceritate gloriatur, in charitate Apoſtolorum & patricorum inſtitutorum, & jam hæc nova, in prærogativam orthodoxæ ſeu rectæ de rebus divinis exiſtimationis, ſucceſſit, capitisque locum obtinet: par eſt, omnem etiam Chriſtianam Eccleſiam, hoc modo Liturgiæ ſacrum adminiſtrare. Quod ſi locus conſuetudini quoque longæ dandus eſt;

ἱερεργεῖν μετὰ τῦ τόμε Ἰακώβε, ἢ τῦ Μάρκε τυχόν, τὰ τῆς εὐσεβείας καὶ κεφαλαιώδη φυλακτέον, καὶ εἰς δόξαν Θεῦ μετὰ σχολαίας σκέψεως καὶ ἐπικρίσεως τὴν Λειτεργίαν ποιητέον. ἵνα προηγεμένως ὁ ἁγιασμὸς ἡμῖν γένηται, τῇ τῶν θείων δώρων μεταλήψει, καὶ εἰς τὴν ἑσίαν πρῶτα Χωρήση τῆς ψυχῆς διὰ τῦ σώματος. ὅπερ δηλῶν ὁ Ἀπόσολος ἔλεγεν, (ά. κορινθ. ϛ'.) ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἓν Πνεῦμά ἐσιν. ὡς ἐν τῇ ψυχῇ προηγεμένως, τῆς ἑνώσεως ταύτης καὶ τῆς συναφείας συνισαμένης. ἐκεῖ γὰρ κυρίως ὁ ἄνθρωπος, ἐκεῖ ὁ ἁγιασμὸς ὁ ἀπὸ τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σπεδῆς. καὶ τὸ ἁμαρτάνον ἐκεῖ, καὶ τὸ δεόμενον τῆς ἰατρείας τῆς παρὰ τῶν δώρων ἐκεῖ. Τῷ σώματι δὲ πάντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς γίνεται. Καὶ ὥσπερ ἀπὸ τῶν πονηρῶν διαλογισμῶν τῶν ἀπὸ τῆς καρδίας ἐξερχομένων μολύνεται, ἕτω καὶ ὁ ἁγιασμὸς ἐκεῖθεν αὐτῷ. καὶ καθάπερ ὁ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, ἕτω καὶ ὁ ἀπὸ τῶν Μυσηρίων, καὶ πολλῷ κρείτλω καὶ βελτειώτερον καὶ τελειώτερον.

Διτλῶς δὲ ἁγιάζεσα φαίνεται, ἡ Θεία αὕτη καὶ Ἱερὰ Τελετή. ἕνα μὲν τρόπον, τῇ μεσιτείᾳ. προσφερόμενα γὰρ τὰ δῶρα, αὐτῷ τῷ προσφέρεσθαι, ἁγιάζει τὲς προσφέροντας, καὶ ὑπὲρ ὧν προσφέρεσι, καὶ ἵλεον αὐτοῖς ἐργάζονται τὸν Θεόν. ἕτερον δὲ, τῇ μεταλήψει. ὅτι βρῶσις ἡμῖν καὶ πόσις, κατὰ τὸν τῦ Κυρίε λόγον, ἀληθινή. Τέτων τῶν τρόπων, ὁ μὲν πρῶτος, κοινὸς γίνεται ζῶσι καὶ τεθνηκόσι. καὶ γὰρ ὑπὲρ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἡ θυσία προσφέρεται. Ὁ δὲ δεύτερος μόνοις ἔξεσι τοῖς ζῶσιν. Οὐ γὰρ ἐδίειν καὶ πίνειν οἱ νεκροὶ

aut etiam ex formula tomi Iacobi aut Marci fortasse, sacris operandum: pietas, & summaria capita conservanda sunt: & ad gloriam Dei cum longa ac devota consideratione Liturgia facienda: vt in primis sanctificatio, nobis sacrorum donorum perceptione contingat: eaque principaliter in substantiam animæ per corpus transeat. Id quod significans Apostolus Paulus. Qui adglutinatur, inquit, Domino, vnus Spiritus est: tanquam primo loco in anima hæc vnitatis effectio contactioque consistat. Illic enim proprie homo est: Illic sanctificatio, quæ a virtutibus & humano studio venit: Illic etiam peccandi fomes est: Illic id, quod medicationis eget a Doris venientis. Corpori vero quæ veniunt, omnia ab anima accedunt. Quemadmodum enim id a malis cogitationibus, quæ e corde egrediuntur, polluitur: ita etiam sanctificationis ipsius, inde origo est: non tam ejus, quæ a virtute proficiscitur: quam etiam illius, quæ ex Mysteriis nascitur: & quidem multo melius ac perfectius.

Bifariam porro sanctificare conspicitur divina hæc & sancta actio. Vno modo, meditatione intercessioneve. Dum enim offeruntur Dora: eo ipso, quod offeruntur, sanctificant, tum eos, qui offerunt: tum alteros, pro quibus offeruntur: propitiumque eis Deum faciunt. Altero modo, ipsa perceptione: quia cibus nobis est, & potus, vt Christus dixit, verus. Horum duorum modorum prior, communis fit vivis & mortuis: quia pro vtrisque sacrificium hoc fit. Alter, ad solos viventes pertinet quia non possunt edere & bibere defuncti. Quid igitur? Ideone

nec

κροὶ δύνανται. τί ἔν; διὰ τοῦτο ἀδὲ ἁγιάζονται, τοῦτον τὸν ἁγιασμὸν τὸν ἀπὸ τῆς μεταλήψεως, καὶ ἐλαττον ἔχουσιν ἐνταῦθα τῶν ζώντων οἱ τεθνηκότες; ἀδαμῶς. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοῖς ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν μεταδίδωσι, τρόπον ὃν οἶδεν αὐτός. καὶ ἵνα γένηται δῆλον ὑμῖν, ἐν τῇ ἐξηγήσει τῆς Λειτουργίας, καὶ τοῦτο καὶ ἄλλα ὅμοια, σκοπήσατε.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'.

Περὶ χειροτονίας ἢ τάξεως ἐκκλησιαστικῆς.

Τὸ δέκατον τέταρτον ἐντέλλεται, τὸ Εὐαγγέλιον δημοσίως λέγεσθαι ἢ ἀναγινώσκεσθαι, καὶ τὰ μυστήρια διαδίδοσθαι ὑπὸ μηδενὸς ἄλλου, εἰ μὴ ὑπὸ τῶν τεταγμένων ἐνθέσμως, πρὸς ταύτην τὴν ὑπηρεσίαν. Ὅπερ καλῶς ἔχειν φαμέν. Ἡ γὰρ Καθολικὴ Ἐκκλησία, τοὺς ἐσφραγισμένους κανονικῶς ἢ κεκλημένους μόνους, καὶ χειροτονηθέντας, ὡς ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις ἀπαιτεῖ, ἐκ ἐχόντας δέ τινα κακὴν αἵρεσιν, ἀφίησι λέγειν, καὶ τοῖς τοιούτοις λειτουργεῖν. Ἐσφαλμένους γὰρ λέγει τοὺς ἔχοντας ἀδιάφορον τὸ τελεῖν τὰ Θεῖα καὶ Ἱερὰ Μυστήρια, ἔκ τε λαϊκῶν, χειροτονηθέντων τυχόν, καὶ ἐξ Ἱερωμένων, ἢ χειροτονημένων κανονικῶς ἢ μή.

Γίνονται δὲ αἱ χειροτονίαι, ὡς οἱ κανόνες διακελεύονται. Καὶ περὶ μὲν Ἐπισκόπου, ὁ ά. τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων φησίν. „Ἐπίσκοπος χειροτονείσθω ὑπὸ ἐπι„σκόπων δύο ἢ τριῶν. Πρεσβύτερος δὲ, „ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου, καὶ διάκονος καὶ οἱ „λοιποὶ κληρικοί. Ἐκ τῶν πράξεων τῶν „Ἀποστόλων. (κεφ. ιγ'.) Ἦσαν δὲ ἐν Ἀν„τιοχείᾳ κατὰ τὴν οὖσαν ἐκκλησίαν προ-φῆται

nec illa sanctificatio, quæ a perceptione est, eos attingit: & deterior hoc modo defunctorum conditio est, quam vivorum? Absit. Nam ipsis etiam se Christus impertit eo modo, quem ipse novit. Quod ut vobis notum fiat: in enarratione Liturgiæ, tum hoc, tum alia similia, inspicite.

CAPUT XIV.

De ordine Ecclesiastico.

Decimum quartum caput mandat: Evangelium publice a nemine annunciari aut legi, & Sacramenta administrari & distribui, debere: nisi sit rite vocatus & ordinatus ad hanc functionem. Id recte dici affirmamus. Nam Catholica Ecclesia solos vocatos, & obsignatos canonice, & secundum Ecclesiasticam traditionem impositione manuum creatos, nec aliqua mala secta infectos, concionari sinit, & Liturgiæ munus obire. Errare enim traditio hos affirmat: qui nihil referre putant: sive Laici, forte creati, sancta Mysteria administrent: siue Clerici seu canonice creati seu minus.

Fit autem creatio, vel manuum impositio, ex præscripto canonum. Ac de Episcopis, primus Apostolicus canon ita præcipit: „Episcopo manus imponuntor a du„obus tribusve Episcopis: Presbytero ve„ro, & Diacono, & cæteris, ab uno Episco„po. Quod est actis Apostolorum sum„ptum est, ubi scribitur: Erant autem in „Ecclesia Antiochensi Prophetæ ac Do-

„φῆται καὶ διδάσκαλοι. ὅ, τε Βαρνάβας, „καὶ Συμεὼν, καὶ Λέκιος, Μαναήν τε „καὶ Σαῦλος. λειτουργέντων δὲ αὐτῶν, „εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀφορίσατε „δή μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον, εἰς τὸ „ἔργον ὃ προσκέκλημαι αὐτούς. Τότε νη„σεύσαντες καὶ ἐπευξάμενοι, καὶ ἐπιθέν„τες αὐτοῖς τὰς χεῖρας, ἀπέλυσαν. Πέντε ἓν ὄντων τῶν εἰρημένων, οἱ τρεῖς τὸς δύο ἐχειροτόνησαν τὸς ἀφοριθέντας.

Ὅτι δὲ καὶ Κοσμικοῖς Ἄρχεσιν ἀπηγόρευται ψηφίζειν Ἐπισκόπες, ἢ χεῖρας τείνειν, κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν τὴν ἤδη πεπαυμένην παρὰ τῶν Ἁγίων Συνόδων, τῇ (λ΄.) τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανόνος ἀκόσωμεν, λέγοντος. „Εἴ τις Ἐπί„σκοπος, κοσμικοῖς ἄρχεσι χρησάμενος, „δι' αὐτῶν ἐγκρατὴς γένηται, καθαιρεί„σθω καὶ ἀφορίζέσθω, καὶ οἱ κοινωνῦντες „αὐτῷ πάντες. Εἰ δὲ ἐν τῷ (κε.) κανόνι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων λέλεκται, Μὴ δεῖν δὶς ἐκδικεῖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ διὰ τὸ περιὸν τῆς κακίας, καὶ τὸ τῆ ἁμαρτήματος περιφανῶς ἐξάγιζον, διπλῆν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν. Πᾶσα γὰρ τοιαύτη ψῆφος ἄκυρος μένει, καὶ παιδεύονται καὶ οἱ ἐπαναγκάζοντες καὶ αἴτιοι, καὶ ἀνίεροι οἱ τοιῦτοι λέγονται καὶ εἰσὶ. Δεῖ γὰρ τὸν μέλλοντα προβιβάζεσθαι εἰς ἐπισκοπὴν, ὑπὸ Ἐπισκόπων ψηφίζεσθαι, καθὼς παρὰ τῶν Ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ὥρισαι ἐν τῷ κανόνι, τῷ λέγοντι. „Ἐπίσκοπον προσήκει μάλισα „μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ κα„θίσαθαι, εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιῦ„τον, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ „διὰ μῆκος ὁδῦ, ἐξάπαντος τρεῖς ἐπὶ „τὸ αὐτὸ συναγομένες, συμψήφων γε„νομένων, καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντι-

θεμέ-

„ctores: Barnabas, Simeon, Lucius, „Manaimus, & Saulus. Cum hi rem „divinam facerent Domino: dixit Spiri„tus Sanctus, segregate mihi Barnabam „& Saulum ad opus, ad quod vocavi eos. „Tunc jeiunio & precatione habitis, ma„nibusque eis impositis, dimiserunt. Cum itaque illi quinque essent, ex his tres imposuerunt manus alteris duobus segregatis.

Quod vero Politico Magistratui interdictum sit, suffragari Episcopis, aut manus imponere, secundum antiquam consuetudinem, quæ jam a Synodis abrogata est: ex XXX. Apostolorum „canone audiamus, sic dicente: Si quis „Episcopus, studio operaque munda„norum Procerum, ad Ecclesiam eve„ctus fuerit: a dignitate detrahuntor, & „excommunicantor, tum ipse, tum com„plices ejus omnes. Etsi vero in XXV. ibi canone dicitur: Non bis vindictam esse sumendum de eodem crimine: tamen propter magnitudinem & incrementum malitiæ, & peccati apertam in ultimas terras exportandam turpitudinem, duplam imponit pœnam. Irritum enim omne tale suffragium manet: & castigantur quoque impulsores autoresque & prophani impurique, ut dicuntur, ita etiam sunt. Convenit enim, qui ad Episcopatum producendus sit, Episcoporum suffragiis produci: quemadmodum a S. Patribus in Nicæni concilii Canone hoc cautum est. Episcopum convenit, inquit, „maxime quidem ab omnibus, qui in pro„vincia sunt, constitui. Sed si difficile fue„rit hoc: vel urgente aliqua necessitate, vel

propter

„θεμένων διά γραμμάτων, τότε τὴν χει-
„ροτονίαν ποιεῖσθαι, τὸ δὲ κῦρος τῶν γι-
„νομένων καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν, τῷ Μη-
„τροπολίτῃ δίδοσθαι. Ταῦτα εἰσὶν ἐκ τῆ τετάρτε κανόνος τῆς Ἁγίας καὶ Οἰκου-
μενικῆς πρώτης Συνόδε τῆς ἐν Νικαίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ὁ δωδέκατος τῆς ἐν Λαοδικείᾳ ἀποφαίνεται, περὶ τῆ, τὸς Ἐπισκό-
πες κρίσει τῶν Μητροπολιτῶν καὶ τῶν πέριξ Ἐπισκόπων καθίσασθαι εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν. Ὄντας ἐκ πολ-
λῆ δεδοκιμασμένες ἔντε τῷ λόγῳ τῆς πίστεως, τετέσιν, ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχοντας περὶ τὴν πίστιν, ἢ καὶ ἄλλως. καὶ ἐν τῇ τῆ εὐθέος λόγε πολιτείᾳ. Τὰ ὅμοια δὲ λέγει καὶ ὁ (δέκατος τρίτος) τῆς αὐτῆς συνόδε κανών. Ὡς καὶ περὶ τῆ μὴ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τὰς ἐκλογὰς ποιεῖσθαι τῶν μελλόντων καθίσασθαι εἰς ἱερατεῖον. ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῶν κανόνων φέρεται ῥητῶς ταῦτα. Οὐ μόνον Ἐπι-
σκόπων ἐκλογὴν οἱ ὄχλοι ποιεῖν ἐκωλύθη-
θησαν, ἀλλ' ἐδὲ Ἱερεῖς ἐκλέγεσθαι παρε-
χωρήθησαν. καὶ ἀπὸ τῆ παρόντος κανόνος παρίσαται, ὅτι ἃ μόνον Ἐπίσκοποι τὸ παλαιὸν ἐψηφίζοντο ὑπὸ τῶν ὄχλων, ἀλλὰ καὶ Ἱερεῖς, ὅπερ ἐκωλύθη παντάπασιν, ὡς ἀσύμφορον. Ἔτι καὶ ὁ δέκατος ἔννα-
τος κανὼν τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδε διακελεύεται, Ἐπίσκοπον μὴ χειροτονεῖ-
„σθαι, δίχα συνόδε, καὶ παρεσίας τῆ „ἐν τῇ μητροπόλει τῆς ἐπαρχίας. Τέ-
„τε δὲ παρόντος ἐξάπαντος, βέλτιον „μὲν συνεῖναι αὐτῷ πάντας τὲς ἐν τῇ „ἐπαρχίᾳ συλλειτεργὲς. καὶ προσήκει „δι' ἐπιστολῆς τὸν ἐν τῇ μητροπόλει συγ-
„καλεῖν. καὶ εἰ μὲν ἀπαντῷεν οἱ πάν-
„τες, βέλτιον. Εἰ δὲ δυχερὲς εἴη τῆ-
„το, τέσγε πλείονας ἐξάπαντος πα-
ρεῖναι

„propter itineris longinquitatem: saltem
„tres eodem congregatos, consensu tamen
„absentium per literas accedente, electio-
„nem facere: confirmationem vero Me-
„tropolitæ cujusque provinciæ permitti. Hæc ex IV. Canone primæ S. Oecumenicæ apud Nicæam Synodi sumpta sunt. Duodecimus etiam Synodi Laodicensis statuit: Episcopus, judicio Metropolitarum, & finitimorum Episcoporum, in Ecclesiastico Magistratu collocandos esse: ita tamen, ut a longo tempore probati sint in sermone fidei (hoc est, sani sint in fide, aut etiam aliter) & in honesta vitæ conversatione. Similia etiam in XIII. ejusdem Synodi Canone dicuntur: non esse promiscuæ plebi permittendam potestatem eligendi eos, qui ad Altare ministrare debeant: de quo in explicatione Canonum extant hæc ad verbum. Non tantum Episcoporum electione, inquit, plebi interdictum est: sed ne sacerdotum quidem electio ei concessa est. Atque ex citato Canone intelligendum datur: non tantum Episcopos olim suffragiis plebis creatos esse, sed etiam Sacerdotes: id quod omnino vetitum est, tanquam inutile. Præterea XIX. Canon Antiochenæ Synodi edicit: Episcopum „non esse legendum absque Synodo, & „Provincialis Metropolitæ præsentia. Quo „præsente: omnino quidem melius esset, „ei præsto esse omnes illius Provinciæ „comministros: quos etiam literis, per „Metropolitam convocari oportet. Qui „si convenirent omnes: satius esset. Sin „hoc difficile fuerit: maiorem certe „partem adesse convenit: aut per li-

„ρεῖναι δεῖ. Ἡ διὰ γραμμάτων ὁμοψή-
„φου γενέσθαι. καὶ ἔτω μετὰ τῆς τῶν
„πλειόνων ἤτοι παρεσίας ἢ ψήφου, γί-
„νεσθαι τὴν κατάστασιν. Εἰ δὲ καὶ ἀλ-
„λως παρὰ τὰ ὡρισμένα γίγνοιτο, μη-
„δὲν ἰσχύειν τὴν χειροτονίαν. Εἰ δὲ, ὡς
„εἴρηται, γένοι, ἀντιλέγοι δέ τις, δι' οἰ-
„κείαν φιλονεικίαν, κρατεῖν τὴν τῶν
„πλειόνων ψῆφον. Ἡ δὲ ἑρμηνεία τῦ
Ζωναρᾶ φησιν, ὅτι τὸ παλαιὸν οἱ δῆ-
μοι τῶν πόλεων ᾑροῦντο τὺς Ἐπισκόπους,
ὅτι δὲ σάσεις ἐντεῦθεν ἠγείροντο, διὰ
τῦτο τοῖς Ἐπισκόποις ἑκάστης ἐπαρ-
χίας, τὸ περὶ τῆς τῶν Ἐπισκόπων κα-
τασάσεως, ἀνετέθη ψηφίσματα, ἐ
μόνον δὲ οἱ Ἐπίσκοποι, ὡς εἴπομεν,
Ἐπισκόπυς καὶ Ἱερεῖς ἐξέλεγον, καὶ
ἐτελείυν, καὶ ἐχὶ οἱ λαϊκοὶ, ἀλλὰ καὶ
Χειροτονία τοῖς κανόσι νοεῖται, ἡ τῆς
καθιερώσεως τῦ ἱερᾶσθαι λαχόντος τε-
λεσιεργία τῶν εὐχῶν, καὶ ἡ τῦ Ἁγίυ
Πνεύματος τελεσιεργὸς ἐπίκλησις. ἀπὸ
τῦ τὸν Ἀρχιερέα τείνειν τὴν χεῖρα, εὐ-
λογοῦντα τὸν χειροτονέμενον. πάλαι δὲ
καὶ οἱ ψῆφοι χειροτονία ὠνόμασο.
Ὅτε γὰρ τοῖς τῶν πόλεων πλήθεσι
ἐξῆν ἐκλέγεσθαι τὺς Ἀρχιερεῖς, συνιε-
σαν τὰ πλήθη, καὶ οἱ μὲν τόν δε,
ᾑροῦντο. Οἱ δὲ, τόν δε. ἵνα ἓν ἡ τῶν
πλειόνων κρατοίη ψῆφος, λέγεται τεί-
νειν τὰς χεῖρας τὺς τὴν ἐπιλογὴν ποιε-
μένυς, καὶ διὰ τέτων ἀριθμεῖσθαι τὺς
ἕκασον ψηφιζομένυς. καὶ τὸν παρὰ
τῶν πλειόνων ᾑρημένον, εἰς τὴν Ἀρχιε-
ρωσύνην προχείνεσθαι. Κἀντεῦθεν ἐξ-
ελήφθη τῆς χειροτονίας τὸ ὄνομα. Τῦ-
το δὲ καὶ οἱ τῆς ἀληθείας τῶν συνόδων
Πατέρες ἐυρίσκονται χρησάμενοι. καὶ
τὴν ψῆφον χειροτονίαν καλέσαντες.

„teras saltem assensum eorum significari:
„atque ita per plurium præsentiam, aut suf-
„fragationem, ordinationem procedere.
„Quod si aliter, & contra statuta, agatur:
„electio irrita esto. Sed si legitime pro-
„cessum sit: & nihilominus aliquis privato
„rixandi studio intercedat: maioris partis
„suffragium teneto. Zonoræ interpretatio
„dicit: Episcopus olim a populis civitatum
lectos fuisse. Quia vero hinc seditiones
ortæ fuerint: ideo Episcopis cujusque pro-
vinciæ, suffragium constituendi Episco-
pos commissum fuisse. Non solum au-
tem Episcopi, ut diximus, Episcopos aut
Sacerdotes eligebant, & consecrabant,
& non Laici: sed etiam creandi modus,
porrectione manus fieri solitus (Græcis
chirotonia dictus) in canonibus intelli-
gitur ille: quo consecratio ejus, qui mu-
nus sacro ministerio fungendi accepit,
precibus perficitur: & Sancto Spiritus, vt
opus cæptum perficiat, auxilium invoca-
tur: diciturque chirotonia, quod Pontifex
extendat manum: dum bene precatur ei,
quem creat. Antiquitus vero & suffra-
gia, chirotonia nominabantur. Quo
enim tempore penes urbium multitudi-
nem electio Antistitum erat: congredie-
batur populus: alii hunc legebant, alii
illum. Vt ergo plurium suffragium vin-
ceret: dicuntur manus porrexisse illi, qui
electionem faciebant: hisque numerasse
eos, qui cuique suffragati fuissent: &
illum, cui plura suffragia contigissent, in
Pontificalem sedem promovisse. Hinc
Chirotoniæ nomen ortum fuit: quo etiam
veritatis Doctores, S. Synodorum Patres,
usi inveniuntur: & pro suffragio Chiro-
toniæ vocabulum posuisse. Nam Laodi-

Ἡ

censis

Ἡ γὰρ ἐν Λαοδικείᾳ σύνοδος, ἐν τῷ πέμπτῳ κανόνι, φησί, μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας παρεστίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι. χειροτονίας δὲ τὰς ψήφους ὠνόμασεν. Ἐν γὰρ τῇ τελεσιουργίᾳ τῶ ἀρχιερέως, μᾶλλον ἔθος, πολλὰς συνέρχεσθαι. Ἐν δὲ ταῖς ψήφοις, διὰ τὸ εἰσάγεσθαί τινα καὶ τινα αἰτιάματα κατὰ τῶν ψηφιζομένων ἀνδρῶν, ἀπηγορεύται τὸ παρεῖναί τινα καὶ ἀκροᾶσθαι τέτων. Χειροτονεῖσθαι δὲ ἔτος ὁ κανὼν διατάττεται Ἐπίσκοπον, παρὰ δύο Ἐπισκόπων. Ψηφίζεσθαι δὲ Ἐπίσκοπον ὁ τέταρτος κανὼν τῆς Πρώτης Συνόδε ὁρίζει παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας Ἐπισκόπων, ἢ τέως τριῶν, ἐγγραφως καὶ τῶν λοιπῶν συναινούντων.

Ὅτι δὲ ἡ μετὰ ἐξετάσεως ἀκριβῆς, καὶ τῆς ἐπὶ τῇ ὀρθῇ πίσει καὶ σεμνότητι βίε μαρτυρίας χειροτονεῖσθαι ὀφείλεσι, κατακρίνονται δῆ οἱ ἀνάξιοι, δῆλον ἔκτε τῶν κανόνων, καὶ τῶν ἀποστολικῶν διαταγῶν. ἀλλὰ δὴ καὶ ἐξ ὧν ὁ ἐν ἁγίοις Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ἐν τῷ μεγάλῳ ἀπολογητικῷ αὐτῦ, τῶν ἀναξίων καὶ βεβήλων καὶ κακῶν κατατρέχων λέγει, ἀλλὰ καὶ τὲς ἀγαθὲς ὑπογράφων ἢ ἀνακηρύττων, ὁποίες δεῖ εἶναι, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ταῦτα ῥητῶς λέγων καὶ παῤῥησιαζόμενος. Τίς δὲ, τοῖς τῦ Παύλε κανόσι μὴ ὅροις ἑαυτὸν παρεκτείνων, ὃς περὶ Πρεσβυτέρων ἢ Ἐπισκόπων ἔταξεν, εἶναι νηφαλίες, σώφρονας, ἢ τὰ λοιπὰ, ἀνεπιλήπτες ἐν ἅπασι, καὶ ἀνεπιβάτες τοῖς πορνικοῖς, ἢ πολὺ τὸ διαφεῦγον ἐυρήσει τὴν τῶν κανόνων ἐυθύτητα; ἢ ἔτι. Δεῖ καθαρθῆναι πρῶτον, εἶτα καθάραι, σοφισθῆναι ἢ ἔτω σοφίσαι, γενέσθαι φῶς καὶ ἐγγῦσαι Θεῷ, εἶτα προσαγαγεῖν ἄλλες, ἁγιασ-

censis Synodi canon V. ait: non debere chirotonias præsentibus auditoribus fieri: id est, suffragia. Nam in Archiepiscopi inauguratione, plurimum mortalium concursus fieri solet. Dum ergo suffragia feruntur, vetitum est, homines adesse, & audire ea: quia etiam crimina adversus quosdam suffragatores adferri solent. Creari itaque hic canon Episcopum jubet a duobus Episcopis. Suffragiis Episcopum legi IV. primæ Synodi canon statuit a Provinciæ Episcopis, si non omnibus, saltem tribus: cæteris interim assensum suum literis testantibus.

Quod vero diligens & exactum examen, quantum ad fidei professionem, & honestatem vitæ attinet, in designando adhiberi debeat, & rejiciendi illi, qui indigni sunt: id tum ex canonibus, tum ex Apostolorum constitutionibus, clarum est. Nec minus ex illis, quibus beatus Theologus Gregorius, in suo magno Apologetico, in indignos, prophanos & sceleſtos, inuehitur: nec non bonos describit prædicatque quales debeant esse: ubi inter alia hæc etiam ejus verba libere ponuntur. Quis, inquit, Pauli regula & norma se metiens: quam ille de Presbyteris & Episcopis constituit: debere sobrios esse, temperantes, modestos, & cætera: irreprehensibiles in omnibus, ab impuritate libidinum alienos: non magnos defectus reperiet, illorum Canonum rectitudini repugnantes? Item. Oportet mundari primum, deinde mundare: castigari & erudiri, deinde castigare & erudire: fieri lucem & appropinquare Deo, deinde adducere

ἁγιασθῆναι καὶ ἁγιάσαι. Καὶ πάλιν καταβοῶν τῶν ὡς ἔτυχε χειροτονουμένων, καὶ μὴ κατὰ τὴν τῶν κανόνων ἀπαίτησιν, λέγει, τίς ὁ πλάττων, καθάπερ αὐθημερὸν τὰς πηλίνας, τὸν τῆς Θείας Λειτουργίας προστάτην, τὸν μετὰ Ἀγγέλων ᾄσομενον, καὶ μετὰ Ἀρχαγγέλων δοξάσοντα, καὶ συνιερατεύσοντα; Καὶ ἔτι. Οἱ μηδὲν τῇ Ἱερωσύνῃ προσηνέγκαντες, ὁμῶς μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι, πρὶν καθαρθῆναι καθαίρουσι. Χθὲς τῶν ἁγίων ἔξω, καὶ σήμερον Ἱερεῖς καὶ Μυσταγωγοί. παλαιοὶ τὴν κακίαν, χέδιοι τὴν εὐσέβειαν. ὧν τὸ ἔργον χάριτος ἀνθρωπίνης, ἀ τῆς τῦ Πνεύματος. Φαίνεται γὰρ ἐμφανῶς καθαπτόμενος τῶν ἀναξίων καὶ πονηρῶν, καὶ ὑποτιθεὶς, ὁποίους δεῖ εἶναι τῇ ἀληθείᾳ τὰς Λειτουργὰς τῦ Κυρίυ.

Ὅτι δὲ πρὸς τέτοις καὶ ἀποτρέφεσθαι δεῖ τὰς αἱρεσίν τινα ἔχοντας, ὁ μς'. μετὰ τῶν ἄλλων κανὼν ἀποφαίνεται. Ἐπίσκοπος, φάσκων, ἢ Πρεσβύτερος, αἱρετικῶν δεξάμενος Βάπτισμα, ἢ Θυσίαν, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν. Τίς γὰρ συμφώνησις Χριστῷ, πρὸς Βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστυ;

ducere alios: ſanctificari, & ſanctificare. Rurſus, inuehens in illos: qui quoquo modo creabantur, non ex canonum præſcripto: Sic ait. Quis formet, ſicut uno die figlina opera, divini miniſteri Antiſtitem: qui cum Angelis ſtabit: cum Archangelis Deum celebrabit: & una cum eis ſacerdotio fungetur? & amplius. Qui nihil ad ſacerdotium contulerunt, ſimulque diſcipuli & Doctores ſunt: priuſquam purgati ſint, purgant. Heri extra ſanctam erant: hodie ſacerdotes audiunt, & ſacrorum Antiſtites. Malitia antiqui, pietate ſubitarii: quorum opus, gratiæ humanæ eſt, non gratiæ ſpiritus. Ex his manifeſtum eſt: quam aperte inſectetur indignos & improbos: & quales velit eſſe veros Domini miniſtros.

Quod vero etiam averſandi ſint: qui aliqua hæreſi infecti ſunt: XLVI. cum aliis canon declarat. Epiſcopus, inquit, aut Presbyter, qui ab hæreticis Baptiſma aut ſacrificium accipit, munere ſuo dejiciatur. Quæ enim conſenſio Chriſto cum Beliale? Aut quæ pars fideli cum infideli?

ΚΕΦΑΛ. ιέ.

Περὶ θεσμῶν ἐκκλισιαστικῶν.

Περὶ δὲ τῦ δεκάτε πέμπτε κεφαλαίυ, τῦ λέγοντος, ὅτι ἀθῶοι καὶ ἀκατηγόρητοι εἶναι ὀφείλεσιν οἱ ὑπηρετῦντες, καὶ βίυ καλῦ, καὶ ὅτι αἱ εὐχαὶ, καὶ τὰ προσφερόμενα, καὶ αἱ ἑορταὶ, αἱ γινόμεναι εἰς τὸ μιᾶθοφορεῖν τὴν χάριν, καὶ λαμβάνειν ὑπὲρ

CAPVT XV.

De ritibus Eccleſiaſticis.

De Quintodecimo capite, in quo dicitur: innocentes & irreprehenſibiles, & probatæ vitæ, eſſe debere Miniſtros: preces item & oblationes & feſta, quæ fiant ob promerendam gratiam, & propter accipiendam pro remiſſione peccatorum pecu-

ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν χρήματα, ἢ ἄλλο τι, ἐδὲν ὠφελεῖ, ἕτως ἡμεῖς περὶ τέτε φρονῦμεν.

Πῶς οἱ μὲν τοῖς Θείοις ὑπηρετῦντες ἀ προβιβάζονται, ἐὰν μὴ τὸ ἀκατηγόρητον ἔχωσι, καὶ τὸ ἀκατάγνωτον, ὡς δυνατόν. καὶ καθαροὶ καὶ ἀπρόσκοποι χρέος ἔχωσι διαμένειν, ἐν πάσῃ σωφροσύνῃ καὶ ὀρθότητι βίε διάγοντες, καὶ πολιτευόμενοι. αἱ δὲ προσευχαὶ καὶ αἱ λειτεργίαι, καὶ τὰ προσφερόμενα, καὶ αἱ ἑορταὶ, αἱ γινόμεναι θεαρέστως καὶ θεοφιλῶς, εἰς δόξαν Θεῦ, καὶ μνήμην τῶν εὐαρεστησάντων αὐτῷ, καὶ εἰς παρακίνησιν καὶ μίμησιν τῶν θείων καὶ ἀγαθῶν ἔργων, καλῶς γίνεσθαι ταῦτα πάντα διαβεβαιῦμεν, καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ ψυχῆς. πολλὰ γάρ φησιν, ἰσχύει δέησις δικαίε ἐνεργεμένη, ἐν τοῖς πιστοῖς, καὶ τῆς θείας χάριτος ἀξίοις, ὡς καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ἐξηγέμενος τὴν πρὸς Ἑβραίες, φησίν. Ἄνθρωποι πολλάκις δίκαιοι, ἐκ μιᾶς αἰτήσεως τὸ πᾶν ἤνυσαν. καὶ ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίες. ἐπινοήσωμεν τοῖς ἀπελθῦσί τινα βοήθειαν. μικρὰν μὲν, βοηθῶμεν δ' ὅμως, πῶς, καὶ τίνι τρόπω; εὐχόμενοι, καὶ ἕτερες παρακαλῦντες εὐχὰς ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖσθαι. πένησιν ὑπὲρ αὐτῶν δίδοντες συνεχῶς. ἔχει τινὰ τὸ πρᾶγμα παραμυθίαν. ἄκεσε γὰρ τῷ Θεῷ, λέγοντος, ὑπερασπιῶ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν δῶλόν με. Εἰ μνήμη μόνον δικαίε τοσῦτον ἴσχυσεν, ὅταν καὶ ἔργα γένηται ὑπὲρ αὐτῦ, πόσον ἂν ἰσχύσει; ἂν εἰκῇ ταῦτα ἐνομοθετήθη ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, τὸ ἐπὶ τῶν φρικτῶν Μυστηρίων μνήμην γίνεσθαι τῶν ἀπελθόντων. ἴσασιν αὐτοῖς πολὺ

pecuniam, aut aliud aliquid, nihil prodesse: de eo nos sic sentimus.

Non promoventur a nobis ulli ad inserviendum rebus divinis: nisi crimine & condemnatione vacant, quoad ejus fieri potest. Deinde, innocentes, & qui nemini offensionem præbent, perseverare necesse habent, cum omni temperantia, castitate, & vitæ honestate. Preces & liturgiæ, & quæ offeruntur, & dies Festi, qui religiose & pie aguntur ad gloriam Dei, & ad memoriam illorum, qui ei placuerunt, & ad incitationem imitationemque sanctorum & bonorum operum: talia omnia recte, & animæ utiliter, fieri a nobis affirmantur. Multum enim potest, inquit Apostolus precatio justi in actum producta, in Fidelibus, divinaque gratia dignis: sicut etiam D. Chrysostomus in Exegesi Epistolæ ad Hebræos ait: Homines justi sæpe una petitione omnia obtinuerunt. Et in Epistola ad Philippenses: Excogitemus defunctis aliquod subsidium: parum illud quidem, juvemus tamen. Quonam modo? Ipsi precantes & alios ad precandum pro ipsis adhortantes: pauperibus continenter pro ipsis dantes. Affert aliquod ea res allevamentum. Audi enim quid Deus dicat: Clypeo protegam hanc urbem propter me, & propter Davidem servum meum. Si memoria tantum justi tantum potest: si etiam opera pro ipso fiant, quomodo non valebunt? Non frustra sancitum ab Apostolis est: in tremendis Mysteriis mentionem esse faciendam defunctorum. Sciunt, hinc magnum lucrum illis accedere, utilitatem magnam.

λὺ κέρδος γνόμενον, πολλὴν τὴν ὠφέλειαν. Ὅταν γὰρ ἐσήκῃ λαὸς ὁλόκληρος, χεῖρας ἀνατείνοντες, πλήρωμα ἱερατικὸν, καὶ πρόκειται ἡ φρικτὴ θυσία, πῶς ἐ δυσωπήσομεν ὑπὲρ τέτων τὸν Κύριον;

Ὅτι δὲ καὶ τιμὰς ὀφείλονται τοῖς Ἁγίοις παρ' ἡμῶν, καὶ ἀποδεκτέον αὐτὲς, καὶ προσφέρειν τοῖς ναοῖς τέτων δίκαιον, καὶ ὁ Θεάνθρωπος ἐδήλωσεν, εἰπών. Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χρυσόςομος. ὥσπερ ἐν ςρατοπέδῳ τοῖς ἐξῶσι καὶ πολεμῶσι παρὰ τῶν ἐν εἰρήνῃ ὄντων καὶ μὴ πολεμέντων ὀφείλεται τὰ τελέσματα, ὑπὲρ γὰρ ἐκείνων ἐξήκασιν ἕτοι, ἕτως καὶ ἐν τοῖς Ἁγίοις λογίζεσθαι δίκαιον. Πῶς γὰρ ἐκ ἄτοπον, τῷ μὲν ςρατευομένῳ Βασιλεῖ ἐπιγείῳ, πάντα εἰσφέρειν, τοῖς δὲ ςρατευομένοις Βασιλεῖ τῷ ἐπεραν ίῳ, καὶ παρατατομένοις πρὸς πολλῷ χαλεπωτέρες, μὴ ἀξιῶντας Θεὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐυχὰς ποιεῖντων πρὸς αὐτὲς, καὶ δεομένων τὰ ἐπωφελῆ; Πόσης ἀγνωμοσύνης, εἰ μὴ ἐκ τῶν ἐνόντων φιλότιμοι ἀναφανῶμεν τοῖς αὐτῶν Σηκοῖσι, καὶ προσκαρτερῆσιν Ἱεροῖς Ἀνδράσι, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ ἐκτρεφομένοις ἐλεημοσύνῃ;

Ὅτι δὲ ἔυχεσθαι συμφέρει, μὴ τῶν ἀναγκαίων μὴ ἀπαραιτήτων χριςιανοῖς, δῆλον ἐξ ὧν ὁ Κύριος ἐδίδαξεν. Ὅταν „δὲ προσεύχησθε, λέγετε, Πάτερ ἡ„μῶν. Καὶ, τέτο τὸ γένος ἐν ἐδενὶ ἐ„ξέρχεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ μὴ νηςείᾳ. καὶ ἄλλα παραπλήσια πολλά. Ἀλλὰ „μὴ Παῦλος ἐν τῇ πὸς Τιμόθεον. παρα„καλῶ ἓν πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεή„σεις, προσευχὰς, ἐντεύξεις, ἐυχαρι„ςίας, ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων. τέτο γὰρ καλὸν

Quando enim ſteterit univerſus populus, manibus ſublatis, & totus cœtus Sacerdotum: propoſitumque fuerit tremendum Sacrificium: quomodo fieri queat, ut non ad miſerendum illorum flectamus Dominum?

Deberi porro honores quoque ſanctis a nobis, & recipiendos hos eſſe, & offerri templis horum par eſſe: hoc etiam Theanthropus hoc dicto ſignificavit: Qui vos recipit, me recipit. Nec non Chryſoſtomus, quemadmodum in caſtris, inquit, his: qui in procinctu ſtant, & bellum gerunt, impenſæ debentur ab alteris, qui a bello abſunt, & pace fruuntur, (pro illorum enim ſalute excubant hi) eodem modo de ſanctis exiſtimandum eſt. Qui enim non ſit abſurdum: cum, qui terreno Regi militat, huic omnia neceſſaria ſuppeditemus: non etiam in illos, qui cœleſti Regi militant: & in acie contra multo graviores hoſtes ſtant: & apud Deum pro nobis deprecantur: precibus adhibendis, rebusque utilibus petendis, gratos eſſe? Quantæ ingratitudinis eſſet, ſi non pro viribus honorifici eſſemus in eorum templa, & aſſiduos ſacros Miniſtros, & noſtra Elcemoſyna ſuſtentatos?

Quod vero preces conducant: & neceſſario ſine recuſatione requirantur in Chriſtianis: ex his, quæ Dominus docuit, patet. „Quando oratis, inquit: dicite, Pa„ter noſter. Et, hoc genus nulla re exire „cogitur, niſi precibus & jejunio. Sic ex „aliis multis. Similiter Paulus ad Timo„theum: Adhortor igitur, ut ante omnia „fiant deprecationes, obſecrationes, inter„pellationes, gratiarum actiones, pro „omnibus hominibus. Hoc enim bonum „eſt,

καλὸν καὶ ἀπόδεκτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὃς πάντας θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.

Ὅτι δὲ καὶ τοὺς ἱερεῖς τιμᾶν δίκαιον, ἔτι καὶ τῷ θείῳ Ἰωάννῃ ἀκέσωμεν. Ὥσπερ κοινός τις ἐστὶ πατὴρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ὁ Ἱερεύς. παρὰ πάντων τοίνυν ἄξιον αὐτοῦ κήδεσθαι. λατρείας γὰρ ὑπὲρ τοῦ κόσμου Θεῷ ποιεῖ, καὶ δεήσεις προσφέρει ὑπὲρ Βασιλέων, ὑπὲρ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ, ὅπως ἡ τούτων σωτηρία, ἡμῶν ἀμεριμνία γένηται. Ὁ γὰρ Θεὸς εἰς τὸ κοινῇ χρήσιμον τὰς ἀρχὰς διετάξατο. ἄτοπον δὲ, αὐτοὺς μὲν ὑπὲρ ἡμῶν στρατεύεσθαι, ἡμᾶς δὲ ὑπὲρ τούτων μὴ δεήσεις ποιεῖσθαι. Καὶ αὖθις. Οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῇ γραφῇ, ὅτι Ἰὼβ ὑπὲρ τῶν παίδων ἔπρεπε θυσίας, καὶ ἀπήλλαττεν αὐτοὺς τῶν ἁμαρτημάτων; μήποτε ἐνενόησαν φησί τι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν. καὶ πάλιν, οἴδατε, ὡς Χριστοῦ μαθηταί, ὅτι εὐχόμενοι ὑπὲρ εἰρήνης καὶ καταστάσεως τοῦ σύμπαντος κόσμου καὶ εὐσταθείας τοῦτο ποιοῦμεν, καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ζητοῦμεν, καὶ κρούομεν τὴν θύραν, ἵνα δι' εὐσπλαγχνίας ἀνοίξῃ ἡμῖν ὁ Θεὸς, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπανάγῃ μακαριότητα. Καλὸν δὲ, εὐχῆς ἀπολαύειν τῆς τῶν ἁγίων, ὅταν καὶ αὐτοὶ ἔνεργοι ὦμεν, ἄλλως δὲ, οὐδὲν ὠφελήσειεν. οἴδαμεν γὰρ, τί Ἱερεμίας ἔπαθεν. „Τρίτον γάρ προσῆλθε „Θεῷ, καὶ τρίτον ἤκουσε, μὴ εὔχου, οὐ „γάρ εἰσακούσομαι. καὶ, ἂν στῇ Νῶε, Ἰακὼβ καὶ Δανιὴλ, οὐκ ἐξελοῦνται, ἐπεὶ ὑπερίσχυσεν ἡ κακία. Καὶ τίς χρεία, εἴποι τις, τῆς παρ' ἑτέρου εὐχῆς, ὅταν ἐγὼ εὐαρεστῶ; μηδέποτε τοῦτο εἴπῃς ἄνθρωπε. Χρεία πολλῆς χρεία εὐχῆς. ἄκουε τοῦ

„est, & acceptum coram Deo: qui cun„ctos homines vult salvos fieri, & ad „agnitionem veritatis venire.

Sacerdotes etiam honorandos esse, ex D. Iohanne (Chrysost.) audiamus. Est quasi communis Pater, inquit, totius orbis terrarum, Sacerdos. Dignus ergo, qui omnibus curæ & venerationi sit. Nam Deo cultum pro mundo exhibet, & deprecationes offert, pro Regibus, & omnibus in eminentia constitutis: ut horum conservatione, naturæ tranquillitati consulatur. Deus enim communis utilitatis causa Magistratus instituit. Absurdum ergo fuerit: cum illi pro nobis militent: nos non pro ipsis deprecationes facere. Et iterum. Non legistis in scriptura inquit, Iobum, pro liberis sacrificia Deo feciſſe, eosque a peccatis liberasse? Ne forte, inquid, cogitarint aliquid in corde suo. Et rursus: scitis, tanquam discipuli Christi: quod quando oramus, id pro pace, & totius mundi ocio ac quiete facimus: & Regnum Dei quærimus: & pulsamus januam, ut misericordia motus, aperiat nobis Deus: & ad pristinam beatitudinem reducat. Bonum autem est, precibus Sanctorum frui: si tamen & ipsi annitamur: aliter nullus illarum vsus est. Novimus enim, quid Hieremiæ acciderit. Tertium enim accessit Deum, & tertium audivit: „Noli precari, quia „non exaudiam. Etiam si stet Nobas, Iacobus, & Daniel: non eripient: quia prævaluit malitia. Objiciat aliquis: Quid opus est aliena Oratione, si ego placeam? Nunquam hoc dixeris, homo. Vehementer oratione opus est, & quidem multa. Audi, quid Deus dicat: Orabit pro vobis,

τῷ Θεῷ λέγοντος. καὶ προσεύξεται ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν ἡ ἁμαρτία. καὶ ἄλλα ὅμοια, ἃ ζητῶν τις εὑρήσει πλήρη τὴν Θείαν Γραφήν.

Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ προσφερόμενα Θεῷ εὐαπόδεκτά εἰσιν. εὔξασθε γάρ φησι, καὶ ἀπόδοτε. ὡς ἡ Ἄννα τὸν Σαμουὴλ ἀνέθηκε τῷ Θεῷ, καὶ μυρία ἄλλα τοιαῦτα ὅμοια.

Ὡσαύτως καὶ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας ἐπιτελῶμεν, τιμῶντες τὰς Ἁγίας, ὡς φίλας Θεοῦ. „Κατὰ τὸν θεῖον „Δαβίδ. Ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου ὁ Θεός. Εἰ γάρ προσευχὰς, λειτουργίας, ἑορτὰς, καὶ τὰ τοιαῦτα μὴ ἐπιτελοίημεν, ἀκαπηλεύτως δηλονότι, καὶ μετὰ φόβου Θεοῦ, ἃ εἰσιν ἑπόμενα τῇ πίστει, καὶ ἔργα θεῖα, ἐδόξαμεν ἂν καὶ τὸν Θεῖον φόβον μὴ ἔχειν, καὶ τὴν ζῶσαν πίστιν τὴν προηγουμένην πάντως. ἀναιρουμένων γὰρ τῶν ἑπομένων, τρόπον τινὰ ὅσον ἐν ἡμῖν, δοκεῖ συναναιρεῖσθαι καὶ τὸ ἡγούμενον. Δεῖ δὲ καὶ τὸν προεξῶντα τοῦ λόγου, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, μετὰ περισκέψεως καὶ δοκιμασίας πολλῆς, κατὰ σκοπὸν τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεστήσεως, ἅπαντα ποιεῖντε καὶ λέγειν. ὡς ὀφείλοντα καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν πεπιστευμένων αὐτῶν, δοκιμάζεσθαί τε καὶ μαρτυρεῖσθαι. ὡς τὸ, Ὑμεῖς μάρτυρες, καὶ ὁ Θεὸς, καὶ ὁσίως καὶ δικαίως καὶ ἀμέμπτως ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν ἐγενήθημεν, καθάπερ οἴδατε ὑμεῖς. ἂν δὲ τυχὸν οἱ ὑπηρετοῦντες ἀνάξιοι, ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐστὶν ἡ ἐνεργοῦσα, ὡς ὁ τῶν Θεολόγων χορὸς μαρτυρεῖ.

& remittetur vobis peccatum. Et alia similia, quibus abundat S. Scriptura, ut quærenti patebit.

Eodem modo quæ offeruntur Deo, non minus accepta sunt. Vouete, inquit, & reddite. Sicut Anna Samuelem consecravit Deo: & similia his, alia sexcenta.

Similiter festos etiam dies celebramus, honorandorum Sanctorum causa, tanquam amicorum Dei: sicut S. Da„vid ait: Mihi vero valde in honore fuerunt amici tui, Deus. Si enim precationes, Liturgias, ferias, & similia non celebraremus, (sine cauponatione nimirum, & cum timore Dei: quæ fidem comitantur, & opera sancta sunt) ne divinum quidem metum habere videremur, & vivam fidem, quæ omnino præcedit. Sublatis enim consequentibus: quodammodo etiam, quantum in nobis est, una tolli antecedens videretur. Oportet denique Antistitem sermonis, ut monet Basilius Magnus, circumspecte, & cum multa exploratione ac cautione, ut Deo beneplaceat, singula & dicere & facere: sicut ipsum etiam ab his, qui fidei ejus concrediti sunt, explorari, testimonioque commendari. Quale est: Vos, testes estis, & Deus: nos sancte, juste, citra reprehensionem, vobis credentibus conversatos esse: nota sunt vobis omnia. Quod si forte, qui sacra administrant, indigni sint: divinæ operationis bonitate hic defectus compensatur: sicut sacer Theologorum chorus testatur.

ΚΕΦΑΛ. ις'.

Περὶ πολιτικῶν πραγμάτων.

Ἔτι, περὶ τῆ δεκάτη ἕκτη κεφαλαίῳ, τῆ λέγοντος, ἐκ ἀπηγορευμένον εἶναι τοῖς χριστιανοῖς, τῶν ἄλλων ἄρχειν, δίκας τέμνειν κατὰ νόμες, καὶ ἐν ἄλλοις πολιτεύεθαι, φαμέν, ὅτι πείθεθαι δεῖ ἡμᾶς πάσῃ ἀρχῇ καὶ ἐξεσίᾳ, καὶ ἐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς ἄρχεσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς σκολιοῖς. Καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν νομοθετέμενα φυλάττειν ἀναμαρτήτως. ἄλλως δὲ, Θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις, πειθαρχητέον. καὶ ἀλλαχῆ, ὁ ἀντιτασσόμενος „πάσῃ ἀρχῇ ὑπερεχέσῃ, κρίμα λήψε„ται. ὡς καὶ ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξεσίᾳ, „τῇ τῆ Θεῆ διαταγῇ ἀνθέκηκεν. ὡς καὶ „οἱ ἀπειθῆντες τοῖς παρὰ τῆ Κυρίε ἀπο„σελλομένοις, τὴν ἀτιμίαν ἐ μόνον μέχρι τέτων ἴσῶσιν, ἀλλ' ἀνάγεσιν ἐπὶ τὸν ἀποσείλαντα. καὶ κρίμα ἑαυτοῖς, χεῖρον τῶν „ἐν Σοδόμοις καὶ Γομόῤῥας ἐπισπῶνται. „Φησὶ γὰρ, Ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ „δέχεται. Ὁ λαμβάνων, ἐάν τινα πέμ„ψω, ἐμὲ λαμβάνει. Ὁ ἀκέων ὑμῶν, „ἐμῆ ἀκέει. καὶ ὃς ἂν μὴ δέξηται ὑμᾶς, „μηδὲ ἀκέσῃ τὲς λόγες ὑμῶν, ἐξερχό„μενοι τῆς πόλεως, ἢ τῆς οἰκίας ἐκείνης, „ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν „ὑμῶν. καὶ ὁ Ἀπόσολος (α. Θεσσ. κεφ. δ.) Τοιγαρῆν ὁ ἀθετῶν. ἐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν Θεὸν, τὸν δόντα τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἰς ἡμᾶς. Δεῖ ἦν ἐ μόνον ἄρχεσι πείθεθαι, ἀλλὰ καὶ Ἀποσόλοις Θεῆ, καὶ Διδασκάλοις, καὶ ἐξηγηταῖς τῆς γραφῆς πνευματοφόροις, καὶ μὴ ἀντίσαθαι διὰ τὰς ἀπειλάς.

Τὸ δὲ κατακρίνειν ὑμᾶς τὲς τὴν ἑαυτῶν περισσίαν πωλῆντας, καὶ καταλιμπά-

νοντας

CAPVT XVI.

De rebus civilibus.

Quantum ad Decimum ſextum caput attinet: in quo dicitur, non eſſe prohibitum Chriſtianis imperare aliis, judicia exercere legitima, & cætera civilia munera adminiſtrare: dicimus, nos oportere obedire omni magiſtratui & poteſtati: non modo bonis, ſed etiam pravis: & ipſorum decreta mandataque diligenter obſervare. Aliter, Deo magis, quam hominibus, obtemperandum. Et alibi: „Qui reſi„ſtit cuivis, magiſtratui excellenti, ju„dicium accipiet: ſicut & qui pote„ſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit: „&, qui legatis Domini non parent, „non hos tantum ignominia afficiunt, „ſed ipſum etiam Dominum, qui illos „miſit: judiciumque Sodomitico & Go„morrhæo pejus, ſibi accerſunt. Ait „enim: Qui vos recipit, me recipit: „qui aliquem a me miſſum recipit, „me accipit: qui vos audit, me audit. „Contra, qui non receperit vos, nec „verba veſtra audiverit: egreſſi illa „civitate, aut domo illa, excutite pul„verem pedum veſtrorum. Et Apoſtolus: Itaque, qui vos ſpernit, non ſpernit hominem: ſed Deum, qui dedit Spiritum Sanct. in nos. Quamobrem non Magiſtratibus tantum parendum eſt: ſed etiam Apoſtolis Dei, & Doctoribus, & interpretibus ſcripturarum Spiritu Sancto plenis, nec reſiſtere ipſis, metu minarum.

Quod vero condemnantur a vobis illi, qui facultatibus ſuis venditis, relin-

νοντας κόσμον, ἢ τὰ ἐν κόσμῳ, διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν, καὶ λέγειν, ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον, ἐ περὶ τῶν προσκαίρων, ἀλλὰ περὶ τῶν αἰωνίων λαλεῖν, τὴν ἀΐδιον τῆς καρδίας δικαιοσύνην ἀνακηρύττει, ἢ ὅτως ὑμᾶς τὸ Εὐαγγελικὸν ῥητὸν ἐννοεῖν, τοῦτο ἡμεῖς ἐκ ἀποδεχόμεθα, ἀλλ' ἑπόμενοι τῇ ἐξηγήσει τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, φαμέν, τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν λέγειν σαφῶς, (Λεκ. κεφ. ιή.) „Πάντα, ὅσα ἔχεις, πώλησον, ἢ διάδος „πτωχοῖς, ἢ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς, „καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι. Τοῦτο γὰρ ἡμεῖς ἐκ ἀλληγορικῶς νοοῦμεν, ἢ τροπολογικῶς, ἀλλ' αἰσθητῶς ἢ πραγματικῶς. ὁ γὰρ ἐπερωτήσας, ἐνόμιζε τὸν Ἰησοῦν ὑποδεῖξαι αὐτῷ ἢ δεῖξαι τρόπον, δι' οὗ αἰωνίως ζήσεται, καταπολαύων ἢ τῆς κατοχέσεως τῶν χρημάτων. ὡς δὲ ὁ Κύριος τὴν ἀπόκτησιν πρόξενον εἶναι εἶπε τῆς αἰωνίου ζωῆς, ὡς μεμψάμενος ἑαυτῷ τῆς ἐρωτήσεως, ἢ τῷ Ἰησοῦ τῆς ἀποκρίσεως, ἄπεισι. Καὶ ὅρα, ὡς ὁ ἐρωτήσας εἶπε, ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου, ὁ Κύριος ὑποτίθεται αὐτῷ τὸ κεφάλαιον πάντων, ἦγουν τὴν ἀκτημοσύνην, εἰπών. Πάντα, ὅσα ἔχεις, πώλησον. εἰ γάρ τι ἐν ἀπομείνῃ, ἐκείνου δοῦλος ἦ. καὶ διάδος πτωχοῖς, καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι. Τοτέστι. ἢ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἴσθι μαθητής ἐμός, καὶ ἀεὶ ἀκολούθει μοι. Μὴ σήμερον μὲν ἔσο μαθητὴς τυχὸν ἐμός, καὶ τὰς ἐντολάς ἐκπληροῖς, αὔριον δὲ, ὄ. Καὶ ὁ μέγας τῆς οἰκουμένης φωστὴρ Ἰωάννης, τῆς ὄντως αἰωνίου ζωῆς ἐπιθυμεῖν τοῦτον εἶπεν, ἢ ἐρᾶν μὲν αὐτῆς, κατέχεσθαι δὲ πάθει μείζονι τῆς φιλαργυρίας. Ὁ ἕν βελόμενος τέλειος εἶναι,

quunt mundum & mundana, ſalutis ſuæ cauſa: & dicitur, Evangelium, non de temporariis rebus, ſed de æternis, loquens, æternam cordis juſtitiam prædicare: & hoc ſenſu Evangelicum dictum a vobis intelligitur: hoc nos non admittimus: ſed ſequentes interpretationem Doctorum Eccleſiæ Chriſti, dicimus: Evangelicum dictum, dicere aperte: Omnia, quæ habes, vende, & diſtribue pauperibus: & habebis theſaurum in cœlis: ac veni, & ſequere me. Hoc nos non allegorice intelligimus, aut tropologice: ſed proprie, nempe accommodate ad ſenſum & actionem. Nam qui interrogaverat: ſperabat, ſibi ab Ieſu talem modum ſempiternæ vitæ conſequendæ monſtratum iri: quo interim etiam ſuas opes retineret, hiſque frueretur. At cum alienationem harum, Dominus ei conciliatricem vitæ æternæ propoſuiſſet, tanquam pœnitens ſuæ interrogationis, & Domini reſponſionis, abiit. Et obſerva, quomodo, cum interrogator dixiſſet: ſe hæ omnia ſervaſſe jam inde a juventute ſua: Dominus ei ſubjecerit caput & ſummam omnium, nempe voluntariam inopiam, dicens: Vende omnia, quæ habes, (tanquam, ſi ea retineret, horum ſervus eſſet) & diſtribue pauperibus: & veni, ac ſequere me. Hoc eſt: in reliquis omnibus eſto diſcipulus meus, & ſemper ſequere me: nec hodie tantum, ſi ita contigerit, eſto Diſcipulus, & ſatisfaciens mandatis meis, cras autem, ſecus. Ac magnum illum luminare orbis terræ, Ioannes, re vera æternæ vitæ cupidum illum fuiſſe, & amore eius captum, ait: ſed hunc amorem clavo majore pulſum eſſe, mobo ſcilicet avaritiæ.

Quo-

εἶναι, ἐὰν πωλήσῃ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ, διὰ τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἐ σφάλλεται, ἀλλ' ἐμβιώῃ αἰωνίως, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν. Ἐξεῖναι δὲ Ἀρχιερεῦσι, κακέργας κατὰ νόμες κολάζειν, ἢ κεφαλικῶς τιμωρεῖν, πολεμεῖν τε καὶ στρατηλατεῖν, ἔτε ἡμεῖς, ἔτε νόμοι ἢ κανόνες διορίζονται.

Quocirca, qui vult perfectus esse, is, si vendat bona sua propter vitam æternam, opinione non labitur: sed æterne vivet, ut sonat promissio. Pontificibus vero licere, maleficos punire ex legibus, aut supplicacio capitali afficere, & belligerari, exercitusque ducere: id neque nos, neque leges & canones, exprimunt.

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Περὶ τῆς ἐσχάτης κρίσεως.

Τὸ δέκατον ἕβδομον, ὅτι ἐν συντελείᾳ τῦ αἰῶνος ὁ Χριστὸς ἐλεύσεται, καὶ ὅτι κρινεῖ ζῶντας καὶ νεκρὲς, καὶ τοῖς μὲν εὐσεβέσι ζωὴν αἰώνιον καὶ χαρὰν ἀτελεύτητον δώσει, τοῖς δὲ ἀσεβέσι τιμωρίαν αἰώνιον, ἔτω καὶ ἡμεῖς τὴν ἀλήθειαν ἔχειν φαμὲν ὁμολογεμένως. Ὅσοι δὲ λέγεσι, τέλος ἢ τῶν ἀγαθῶν, ἢ τῆς κολάσεως ἔσεσθαι, ἢ εἰσάγεσι τὰς Ἰεδαϊκὰς οἰήσεις, μᾶλλον δὲ μυθολογίας, λέγοντες, πρὸ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως τὲς Ἁγίες καὶ Εὐσεβεῖς τῷ κόσμῳ ἐμβασιλεύσειν, ληρᾶσιν. ὅθεν αὐτὲς ἀποστρεφόμεθα, καὶ ὡς μυθοπλάστας καὶ κακῶν ἐφευρετὰς κατακρίνομεν.

CAPVT XVII.

De Iudicio extremo.

Decimum septimum caput ait, Christum in consummatione seculi venturum esse: & judicaturum vivos & mortuos: & piis vitam æternam, finisque expers gaudium, daturum: impiis contra, pœnas æternas. Hæc nos quoque verissima esse profitemur. Quicunque vero dicunt, terminum & finem aut bonorum, aut punitionis, fore: aut inducunt Iudaicas opiniones, vel fabulas potius: scilicet ante mortuorum resurrectionem, pios & sanctos in mundo regnaturos: delirant. Ideo aversamur eos: &, ut fabulatores, & malorum excogitatores, condemnamus.

ΚΕΦΑΛ. ιή.

Περὶ τῦ αὐτεξσίε.

Τὸ δέκατον ὄγδοον, περὶ αὐτεξσίε διαλαμβάνον, ἔτως ἡμεῖς νοῦμεν. Πῶς περὶ μὲν τῶν ἐφ' ἡμῖν, καλῶς λέγετε. περὶ δὲ τῦ χωρὶς βοηθείας Θεῦ μὴ δύνασθαι ἑδένα σωθῆναι, οἴδαμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι προηγεμένως τῆς Θείας δεόμεθα βοηθείας ἢ χάριτος,

CAPVT XVIII.

De libero arbitrio.

Decimum octavum, quod de libero arbitrio tradit, nos sic intelligimus. Quodammodo de eo quidem, quod est in potestate nostra, bene dicitis. De illo vero, ubi dicitis: absque auxilio divino non posse quemquam saluari: scimus & nos, prin-

ρίτος, κατὰ τὸν τῦ Κυρίε λόγον, Φάσκοντα, (Ἰωάνν. κεφ. ιέ.) Χωρὶς ἐμῦ ὐ δύναθε ποιεῖν ὐδέν. Ἀλλ' ἀκόομεν καὶ τὰ ῥητὰ τῶν θείων Διδασκάλων καὶ ἐξηγητῶν τῶν θείων τῦ Κυρίε φωνῶν ὐκ ἀπὸ σκοπῦ λαλήσαντα, ὡς Πνεύματι Ἁγίῳ κινεμένων, καὶ φῶς σαφηνείας συνεισφερόντων, καὶ διδασκόντων ἡμᾶς. Λέγει γὰρ ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ὅτι ἡ χάρις κἂν χάρις ᾖ, τὺς ἐθέλοντας σώζει. ὡς καὶ ἐξηγέμενος τὴν πρὸς Ἑβραίυς ἐν τοῖς ἠθικοῖς ἐντέλλεται. Χρὴ πάντοτε φυλάτλειν ἑαυτὺς, μήποτε ἀπονυστάξωμεν. Ἰδὺ γάρ, φησιν, ὐ νυστάζει, ὐδὲ ὑπνώσσει ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραὴλ. καὶ, Μὴ δῷς εἰς σάλον τὸν πόδα σε. ὐκ εἶπε, μὴ σαλευθῇς, ἀλλὰ μὴ δῷς. ἆρα ἐφ' ἡμῖν τὸ δῦναι, ὐκ ἐφ' ἑτέρῳ τινί. Ἂν γὰρ ἐθέλωμεν ἑστῶναι ἑδραῖοι καὶ ἀμετακίνητοι ὐ σαλευθησόμεθα. Τί ἒν, ὐδὲν ἐπὶ τῷ Θεῷ; Πάντα μὲν ἐπὶ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ὐχ ἕτως, ὥστε τὸ αὐτεξέσιν ἡμῶν βλάπτεσθαι. Εἰ τοίνυν ἐπὶ τῷ Θεῷ φησι, τί ἡμᾶς αἰτιᾶται; διὰ τῦτο εἶπον ὥστε τὸ αὐτεξέσιον ἡμῶν μὴ βλάπτεσθαι. Ἐφ' ἡμῖν τοίνυν, καὶ ἐπ' αὐτῷ. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς πρῶτον ἐλέσθαι τὰ ἀγαθὰ, καὶ τότε αὐτὸς τὰ παρ' αὐτῦ εἰσάγει. Οὐ προφθάνει δὲ τὰς ἡμετέρας βελήσεις, ἵνα μὴ λυμήνηται τὸ αὐτεξέσιον ἡμῶν. Ὅταν δὲ ἡμεῖς ἐλώμεθα, τότε πολλὴν εἰσάγει τὴν βοήθειαν ἡμῖν. Πῶς ἒν ὁ Παῦλός φησιν, (Ῥωμ. κεφ. θ'.) ὐ τῦ θέλοντος, ὐδὲ τῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τῦ ἐλεῦντος Θεῦ; πρῶτον μὲν, ὐχ ὡς ἰδίαν γνώμην εἰσήγαγεν, ἀλλ' ὡς ἐκ τῦ προκειμένε αὐτὸ συνήγαγε, καὶ ἐκ τῦ προβληθέντος. Εἰπὼν γὰρ, γέγραπται, (Ἐξοδ. κεφ. λγ'.) ἐλεήσω,

principaliter nobis auxilio & gratia Dei opus esse, ex dicto Domini, quod est: Sine me non potestis facere quicquam. Sed audimus etiam, quid a divinis Doctoribus, & divinarum Domini vocum explanatoribus, dicatur: qui non a scopo aberrant: utpote a Spiritu Sancto impulsi: & qui lucem evidentiæ inferunt, ac docent nos. Dicit enim Sanctus Chrysostomus: Gratia, licet gratia sit, volentes salvat: sicut etiam in commentario Epistolæ ad Hebræos, in Ethicis præcipit. Debemus omni tempore custodire nos ipsos, ne obdormiamus. Ecce enim, inquit, non dormitat, neque dormit, qui custodit Israelem. Et, Ne des in commotionem procellæ pedem tuum. Non dixit, Ne commovearis: sed Ne des. Ergo in nostro arbitrio est, dare: non in aliquo alio. Si enim volemus stare firmi & immoti: non commovebimur. Quid ergo? Nihil ne penes Deum est? Omnia quidem arbitrio Dei subjacent: non tamen ita, ut libertati arbitrii nostri officiatur. Si ergo penes Deum, objicitur: quid nos accusat? Ideo subdidi verba: Ita tamen, ut libertati arbitrii nostri ne officiatur. In nostro ergo, & in ipsius arbitrio. Oportet enim nos primo eligere bona: tunc ipse suum addet. Non antevertit ille nostras voluntates. Cur? Ne officiat nostro arbitrio. Verum, quando nos elegimus: tunc ipse strenuam operam nobis navat. Quomodo ergo Paulus ait: Non est volentis, nec currentis, sed miserentis Dei? Primum, non, ut suam sententiam, hoc induxit: sed ut ex antecedente & proposito consectarium collegit. Nam cum dixisset: scriptum est:

Misere-

λεήσω, ὃν ἂν ἐλεῶ, καὶ οἰκτειρήσω ὃν ἂν οἰκτείρω, λέγει. ἄρ' οὖν, οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος. ἐρεῖς μοι, τί ἔτι μέμφεται; Δεύτερον ἐκεῖνό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι οὗ τὸ πλέον ἐστί, τὸ πᾶν φησιν εἶναι. Ἡμῶν γὰρ τὸ προελέσθαι καὶ βουληθῆναι, Θεοῦ δὲ, τὸ ἀνῦσαι, καὶ εἰς τέλος ἀγαγεῖν, ἐπεὶ οὖν ἐκείνου τὸ πλέον ἐστὶ, τὸ πᾶν ἐκείνου εἶναί φησι. κατὰ τὴν συνήθειαν τὴν ἀνθρωπίνην εἰπὼν. οὕτω γὰρ ποιοῦμεν. οἷόντι λέγω, ὁρῶμεν οἰκίαν οἰκοδομουμένην καλῶς, καὶ λέγομεν. Τὸ πᾶν τοῦ τεχνίτου ἐστὶ. καὶ τοι γε οὐ τὸ πᾶν ἐστὶν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐργατῶν, καὶ τοῦ τὴν ὕλην παρασχόντος δεσπότου, καὶ πολλῶν ἑτέρων, ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ τὸ πλέον ἐκεῖνος εἰσήνεγκεν, ἐκείνου τὸ πᾶν εἶναι λέγομεν. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. καὶ πάλιν, ἐπὶ πλήθους, ἔνθα ἂν πολλοὶ, πάντες εἶναι φαμέν. Ἔνθα δὲ ὀλίγοι, οὐδένα. Οὕτω καὶ Παῦλός φησιν: οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος. Κατορθοῖ δὲ ἐνταῦθα δύο μεγάλα, ἓν μὲν, τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι. Κἂν τρέχῃς, φησι, κἂν σπουδάζῃς, μὴ νόμιζε, σὸν εἶναι τὸ κατορθούμενον. Ἂν γὰρ μὴ τῆς ἄνωθεν τύχης ῥοπῆς, πάντα εἰκῇ. Πλὴν ὅτι τεύξῃ τοῦ σπουδαζουμένου, εὔδηλόν ἐστιν, ἕως ἂν τρέχῃς, ἕως ἂν ἐθέλῃς. Οὐ τοῦτο οὖν εἶπεν, ὅτι εἰκῇ τρέχομεν. ἀλλ' ὅτι εἰκῇ τρέχομεν, ἐάν ἡμέτερον εἶναι τὸ πᾶν νομίζωμεν, ἐάν μὴ τὸ πλέον ἀπονέμωμεν τῷ Θεῷ. Οὔτε γὰρ αὐτοῦ εἶναι τὸ πᾶν ἠθέλησεν ὁ θεὸς, ἵνα μὴ δόξῃ εἰκῇ στεφανοῦν ἡμᾶς, οὔτε ἡμῶν πάλιν, ἵνα μὴ εἰς ἀπόνοιαν ἐμπέσωμεν. Εἰ γὰρ τὸ ἔλαττον μέρος ἔχοντες μέγα φρονοῦμεν, τί, εἰ τοῦ ὅλου κύριοι ἦμεν; πολλὰ γὰρ ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ὑπὲρ τοῦ τὴν ἀλα-

miserebor: dicit Ergo non est volentis, neque currentis. Dices ergo mihi: Quid adhuc conqueritur? Deinde hoc responderi potest: cuius est id, quod plus est: eius id totum esse, ab Apostolo dici. Penes nos est, eligere & velle: Dei voto est, perficere, & ad finem perducere, Quoniam igitur, quod præstantius est, id illiusest: totum ei a Paulo tribuitur, in eo consuetudinem hominum imitato. Sic enim solemus. Exempli gratia, cum domum bene ædificari videmus: hoc totum Architecto tribuimus. Atqui non totum ipsius est: sed etiam operariorum & materiam suppeditantis patrisfamilias, & aliorum multorum. Veruntamen quia id quod potius est, ille contulit: illi totum tribuimus. Eodem modo etiam hic. Rursus de congregatione, vbi multi sunt, omnes esse dicimus: vbi pauci, neminem. Ita Paulus quoque dicit: Non est volentis. Quo in loco duo magna consequitur. Vnum, ne quis animo efferatur. Sive curris, (inquit) sive eniteris: ne puta, tuum esse id bellum facinus. Nisi enim superno potiaris impulsu: omnia frustra fiunt. Verum te consecuturum tamen id, quod efficere studes, perspicuum est: quamdiu cucurreris, quamdiu volueris. Non hoc ergo dicit, nos simpliciter frustra currere, sed frustra currere si negotium nobis totum opinionis errore adscribamus: nec maiorem eius partem Deo acceptam referamus. Neque enim suum esse illud omne Deus voluit, ne videretur frustra coronare nos: neque nostrum item, ne in amentiam arrogantiamque incideremus, Nam si ob minorem par-

ἀλαζονείαν ἐγκόψαι. Ἀλλὰ τινὲς πάλιν λέγουσι, τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; ἂν δὲ μικρᾶς εὐπραγίας ἐπιλάβωμεν, πρὸς αὐτὸν φθάνομεν τὸν οὐρανὸν τῷ φρονήματι. Καὶ πάλιν, ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους, (κεφ. ϛ'.) λέγει. Ὅταν γάρ τι ἀγαθὸν ἐργασώμεθα, τότε χαίρομεν. Ὁ Θεὸς γάρ, φησιν, ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν. Προσέχωμεν, μὴ διαχέωμεν ἑαυτούς. Ἐὰν τοῦτο ᾖ, ὁ Θεὸς πάντα ἐργάσεται. Εἰ τοίνυν αὐτὸς ἐνεργεῖ, ἡμᾶς δεῖ τὴν προαίρεσιν παρασχεῖν συγκεκροτημένην, διαπαντὸς ἐσφιγμένην, ἀδιάχυτον. Εἰ τὸ θέλειν αὐτὸς ἡμῖν ἐνεργεῖ, πῶς ἡμῖν παρακελεύει. Εἰ γὰρ καὶ τὸ θέλειν αὐτὸς ποιεῖ, εἰκῇ ἡμῖν λέγει, ὅτι ὑπακούσατε. Οὐ γὰρ ὑπακούομεν. εἰκῇ λέγει, ἐν φόβῳ καὶ τρόμῳ, εἰ Θεῷ τὸ ὅλον ἐστίν. Οὐ διὰ τοῦτο εἶπεν, αὐτός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν, καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ἀλλ' ἐκλῦσαι τὴν ἀγωνίαν ἡμῶν βουλόμενος. Ἂν θελήσῃς, τότε ἐνεργήσει τὸ θέλειν, καὶ προθυμίαν ἡμῖν δίδωσι καὶ ἐργασίαν. ἂν γὰρ θελήσωμεν, τότε αὔξει τὸ θέλειν ἡμῖν λοιπόν. Οἷον, βούλομαι ἀγαθόντι ἐργάσασθαι, ἐνήργησεν αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν, ἐνήργησε δὲ αὐτῷ καὶ τὸ θέλειν. Ὥσπερ ἓν λέγων αὐτὰ χαρίσματα ἐκ ἐξωθεῖ τοῦ αὐτεξουσίου, ἀλλ' ἀφίησιν ἐν ἡμῖν τὸ αὐτεξέσιον, ἵνα τοῦτο ὅταν λέγῃ, ἐνεργεῖν ἐν ἡμῖν τὸ θέλειν, ἐκ ἀφαιρεῖται ἡμᾶς τὸ αὐτεξέσιον, ἀλλὰ δείκνυσιν, ὅτι ἀπὸ τοῦ κατορθοῦν, πολλὴν εἰς τὸ θέλειν λαμβάνομεν προθυμίαν. Καθάπερ γὰρ τὸ ποιεῖν, ἐκ τοῦ ποιεῖν γίνεται, ἵνα ἐκ τοῦ μὴ ποιεῖν, τὸ μὴ ποιεῖν. Ἔδωκας ἐλεημοσύνην, μᾶλλον περοετράπης δοῦναι, ἐκ ἔδωκας δέ, μᾶλλον ἠργησας. Ἐσωφρόνη-

tem quam habemus, ſuperbimus: quid faceremus, ſi totum poſſideremus? Multa enim Deus facit, vt arrogantiam noſtram inhiberet. Inſtant aliqui: Quid hoc? Ad quid hoc? At ſi paululum nobis res ex ſententia cedat: cœlum elatione Spiritus attingimus. Rurſus in Epiſtola ad Philippenſes ait: Quando aliquid boni facimus: tunc gaudemus. Deus enim eſt, inquit, qui operatur in nobis. Attendamus, ne gaudio ipſos nos diffundamus. Si hæc cautio erit: Deus omnia operabitur. Si ergo ipſe operatur: nos voluntatem & electionem adferre debemus, ſemper collectam, contractam, paratam, gaudio indiffuſam. Si ipſe in nobis efficit, velle: hoc eſt, voluntatem: quomodo nos ad officium adhortatur? Nam ſi etiam velle ipſe efficit: fruſtra nobis dicit, Obedite. Non enim obedimus. Fruſtra dicit: In timore & tremore, ſi penes Deum omnia ſunt. Non propter hoc dixit: Ipſe eſt, qui operatur, vt velimus, & operemur: ſed, vt anxietatem animis noſtris eximeret. Si voles: tunc efficiet, vt velis: ſtudium operandi tunc nobis indit. Nam ſi volemus: augebit ipſe deinceps velle noſtrum. Vt, Volo boni quid facere? Efficit is id bonum, efficit ipſum quoque velle. Quemadmodum itaque, quando ea vocat Chariſmata, hoc eſt, ſpiritus dona: non ejicit nos a poſſeſſione autexuſiii, id eſt, liberi arbitrii, ſed id in nobis relinquit: ſic quando dicit operari in nobis velle: non privat nos libertate voluntatis: ſed oſtendit, nos, dum rem bene gerimus, concipere magnam alacritatem ad ipſum velle: id eſt, vt velimus. Sicut enim

Φρόνησας μίαν ἡμέραν, ἔχεις προτροπὴν καὶ εἰς τὴν δευτέραν. ἐραθύμησας, ἐπέτεινας τὴν ῥαθυμίαν. ἀσεβὴς γὰρ φησι, (Παροιμ. κεφ. ιη.) ἐλθὼν εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ. Οὕτω καὶ δίκαιος, ὅταν ἔλθῃ εἰς πλῆθος ἀγαθῶν, σπεδάζει. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀπογνὼς, ῥαθυμότερος γίνεται, ἕτω καὶ ἕτος, ἐννοῶν τὸ πλῆθος τῶν ἀγαθῶν, σπεδαιότερος γίνεται, δεδοικὼς, μὴ τὸ πᾶν ἀπολέσῃ. Ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας αὐτῦ, φησὶν, ὁ ἀπόστολος. (Φιλιπ. κεφ. β') τετέχι, διὰ τὴν ἀγάπην, διὰ τὴν ἀρέσκειαν αὐτῦ, ἵνα τὰ δοκοῦντα αὐτῷ γένηται, ἵνα κατὰ τὴν θέλησιν αὐτῦ. ἰδὲ, ὅτι πάντως ἐνεργεῖ, Θέλει γὰρ ἡμᾶς, ὡς αὐτὸς βέλεται, ζῆν. Εἰ δὲ βέλεται, πρὸς δὲ τῦτο αὐτὸς ἐνεργεῖ, ἵ τῦτο πάντως ἐνεργήσει, Θέλει γὰρ ἡμᾶς ὀρθῶς ζῆν. Ὁρᾷς, πῶς ἐκ ἀφαιρεῖται τὸ αὐτεξέσιον; ταῦτα πάντα ποιεῖτε, φησι, χωρὶς γογγυσμῶν, ἵ διαλογισμῶν. Ὁ διάβολος, ἐπειδὰν μὴ δυνηθῇ ἡμᾶς ἀπαγαγεῖν τῦ καλῶς ποιεῖν, ἑτέρως βέλεται κενῶσαι τὸν μισθόν. ἢ γὰρ κενοδοξίαν ἢ ἀπόνοιαν ἐπεισήγαγεν, ἢ εἰ μηδὲν τέτων, γογγυσμὸν, ἢ εἰ μὴ τῦτο, διάκρισιν ἐθῶν καὶ δογμάτων. Ἆρα καλὸν; ἆρα ἐ καλόν; κόλασις ἀπόκειται τοῖς τοιέτοις. κρατεῖν ὀφείλεσι τὰ ἀρχαῖα ἔθη, ὑπείκειν ὀφείλομεν τοῖς ἐξηγηταῖς τῆς γραφῆς. Ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι Παῦλος ἐλάλησε, τῷ αὐτῷ καὶ Πέτρος, καὶ οἱ λοιποί. εἵτε Ἱεράρχαι, Βασίλειος ὁ μέγας, Γρηγόριος ὁ θεολόγος, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, καὶ ὁ λοιπὸς τῶν Διδασκάλων χορὸς,

enim facere fit ex facere: ſic ex non facere, non facere. Dediſti eleemoſynam? Magis ad dandum excitatus es. Non dediſti? Segnior factus es. Vnum diem temperanter vixiſti? Incitaris etiam ad ſequentem. Ignavus fuiſti? intendiſti ignaviam, Impius enim, vt dicitur, in profundum vitiorum lapſus, non curat. Contra, Iuſtus, quando ad cumulum bonorum venit, ſtudet. Nam vt ille, deſperatione ſui, ſegnior fit: ita hic contra, perpenſa bonorum copia, diligentior evadit: quia metuit, ne to-„tum amittat, Pro bono animi propoſito, ait Apoſtolus: hoc eſt propter charitatem ſuam, & quia ei ſic placet: vt, quæ ipſi videntur, & ſicut vult, fiant. Ecce, omnino operatnr. Vult enim nos ita vivere, vt ipſe vult. Si autem vult, et ad hoc ipſe operatur: etiam hoc omnino operabitur. Vult enim nos recte vivere. Vides, quam non tollat libertate„ arbitrii? Hæc omnia, inquit, facite, abſque murmurationibus, & diſceptantibus cogitationibus. Diabolus, quando non poterit vos abducere a recte agendo: alio aſtu volet evertere mercedem veſtram. Aut enim inanis gloriæ ſtudium, aut vecordiam deſperationemque invehere conſuevit: aut, ſi neutrum horum, murmurationem: aut, ſi hoc non poteſt, dubitationem, & diſceptationem de ritibus & dogmatibus. Num bonum? num non bonum? Pœna repoſita iacet talibus. Tenere debent veteres conſuetudines: cedere debemus Interpretibus Scripturæ. Impulſu Spiritus ſancti, Paulus locutus eſt: eodem & Petrus, & reliqui: tum Hierarchæ, id eſt, Principes ſacrorum: Baſilius magnus, Gregorius Theologus, Ioannes Chryſoſtomus,

ἀναφανέντες ὡς φωςῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς διατρανώσαντες, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν κηρύξαντες, καὶ ἡμῖν ταῦτα πάντα καλῶς σαφηνίσαντες.

Καὶ πάλιν, ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον, ὁ αὐτὸς χρυσόςομος λέγει, Ἐάν οὖν τις ἐκ„καθάρῃ ἑαυτὸν, ἔςαι σκεῦος εἰς τιμὴν „ἡγιασμένον. ὁρᾷς, ὅτι οὐ φύσεως, οὐδὲ ὑλικῆς ἀνάγκης ἐςὶ τὸ εἶναι χρυσοῦν, ἢ ὀςράκινον; ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως. καὶ ἐκεῖ, τὸ ὀςράκινον οὐκ ἀνγένηται χρυσοῦν, οὐδὲ τοὔμπαλιν. Ἐνταῦθα δὲ μεταβολὴ πολλή. Σκεῦος ἦν ὁ Παῦλος ὀςράκινον, ἀλλ' ἐγένετο χρυσοῦν, ὁ δὲ Ἰούδας, χρυσοῦν ἦν, ἀλλ' ἐγένετο ὀςράκινον.

Καὶ ἔτι ἐν τῇ πρὸς ἐφεσίους, (κεφ: ϛ΄:) ἐξηγούμενος τὸ, τῇ χάριτι ἐςὲ σεσωσμένοι: ἵνα μὴ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργεσιῶν ἐπάρῃ σε, ὅρα, πῶς σε καταςέλλει, διὰ τῆς πίςεως. Ἵνα δὲ μὴ πάλιν τὸ αὐτεξούσιον λυμήνηται, ἔθηκε καὶ τὰ ἡμῶν, καὶ πάλιν, καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν. Οὐδὲ ἡ πίςις, φησὶν, ἐξ ἡμῶν. Εἰ γὰρ μὴ ἐκάλεσε, πῶς ἠδυνάμεθα πιςεῦσαι; Θεοῦ τὸ δῶρον. Μὴ γὰρ ἤρκει ἡ πίςις σῶσαί φησιν. ἀλλ' ἵνα μὴ κενοὺς, μηδὲ ἀργοὺς σώσῃ, ταύτην ἐζήτησε, τὴν διὰ τῶν ἔργων, Καὶ τοῦτο Θεοῦ δῶρον, ἵνα μή τις καυχήσηται. καὶ ὅτι οὐδεὶς, φησιν, ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἵνα δειχθῇ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ φιλανθρωπία. Οὐχὶ ἔχοντας ἔργα ἀπώσατο, ἀλλὰ προδεδομένους ἀπὸ τῶν ἔργων, χάριτι ἔσωσε. Εἶτα, ἵνα μὴ ἀκούσας τις, ὅτι οὐκ ἐξ ἔργων ἀλλὰ πίςει τὸ πᾶν κατορθώθη, ἀργὸς γενῇ, ὅρα, τὶ ἐπήγαγεν, Αὐτοῦ ἐσμὲν ποίημα, κτισθέντες ἐν Χριςῷ

& reliqui Doctores: qui, tanquam luminaria, in mundo fulserunt: sermonem vitæ explanarunt: Dei nostri oracula prædicarunt: hæc omnia nobis pulchre declararunt.

Rursus in epistola ad Timotheum idem Chrysostomus scribit: Si quis emundaverit seipsum: erit vas sacrificatum in honorem. vides, non esse naturæ, nec materialis necessitatis, esse aureum, aut testaceum; sed nostræ electionis. Illic, nec quod testaceum est, fieri aureum potest, nec contra. Hic vero magnæ mutationi locus est. Vas erat Paulus testaceum: sed factus est aureum. Iudas aureum vas erat: sed factus est testaceum.

Præterea ad Ephesios, vbi explicat hoc: Gratia seruati estis. Vt ne magnitudo beneficiorum efferat te: vide, quomodo te reprimat, Gratia per fidem. Contra, ne libertas voluntatis damnum accipiat: posuit etiam, quod nostrum est. Ac rursus hoc sustulit: Et hoc non ex nobis. Ne fides quidem, inquit, ex nobis est. Nisi enim nos vocavisset: qui potuissemus credere? Dei donum est. An non sufficiebat, inquit, fides ad seruandum? Ne vacuos & otiosos saluaret: hanc quæsiuit, quæ instructa esset operibus. Et hoc, Dei donum est, vt ne quis glorietur Nullus, inquit, ex operibus iustificatus est: vt ostendatur gratia & humanitas Dei. Non repulit instructos operibus: sed perditos, seu derelictos ab operibus (προδεδομένους ἀπὸ τῶν ἔργων: potest etiam significare, præ manibus datos, seu præparatos ab operibus.) gratia saluavit. Deinde, ne quis audiens, non

ϛῷ Ἰησῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, οἷς προητοίμασεν ὁ Θεος, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. Διαρκὴς γὰρ ἡμῖν χρεία τῆς ἀρετῆς καὶ ἐκτεταμένης, ἄλλως δὲ ἐδὲν ὤνησεν ἂν ἡμᾶς τὸ πρᾶγμα, Τηρεῖν γὰρ δεῖ, ὅσα ἐνετείλατο ὁ Χριϛὸς, καὶ λύειν ϗ δὲ τὴν ἐλαχίϛην τῶν ἐντολῶν, ἵνα ἡ πίϛις ἡ ἀληθὴς, διὰ τῶν ὀρθῶν ἔργων ἀναφανῇ τῆς ἀρετῆς.

non operibus, ſed fide, ſalutem nobis confectam eſſe, piger evadat: vide, quid inferat: Ipſius ſumus opus, conditi in Chrino Ieſu ad opera bona, quæ præparavit Deus, vt in iis ambulemus. Perpetuo enim contentoque nobis virtutis ſtudio opus eſt. Aliter nulla vtilitas erit. Seruanda ſunt, quæcunque mandavit Chriſtus: nec omittendum vel minimum mandatorum: vt benefactis & virtute veritas fidei comprobetur.

ΚΕΦΑΛ. ιϑ'.

Περὶ αἰτίϖ τῆς ἁμαρτίας.

Τὸ δέκατον ἔννατον, διαλαμβάνει ὅτι αἴτιον τῆς ἁμαρτίας ἡμεῖς, καὶ τὸ κακὸν ἡμέτερον θέλημα, καὶ ἡ προαίρεσις ἡμῶν, ὁ δὲ Θεὸς ἀθέλως ἐϛὶν αἴτιος κακῶν. Ὃ πάντως καλῶς ἔχει καὶ ἀληθῶς. ἐξηγέμενος γὰρ ὁ Χρυσόϛομος τὴν πρὸς Τιμόθεον, φησὶν, Ἴϑι, ὅτι πάντα ὁ Θεὸς οἰκονομεῖ, πάντων προνοεῖ. Τὰ μὲν ἐνεργεῖ, τὰ δὲ συγχωρεῖ. Οὐδὲν πονηρὸν γίνεϑαι βέλεται. πάντα τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἀφ' ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῦ ῥοπῆς, ὅτι ἐδὲν λανθάνει αὐτὸν, πάντα δὲ τὰ κακὰ, ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου θελήματος. Οἱ δίκαιοι θλίβονται, ἵνα ϛεφανωθῶσιν, οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἵνα τῶν ἁμαρτιῶν δίκην ἐκτίσωσιν. Οὐ πάντες δὲ οἱ ἁμαρτωλοὶ δίκην ἐνταῦϑα τίσουσιν, ἵνα μὴ τὴν ἀνάϛασιν οἱ πολλοὶ ἀπιϛῶσιν· ϗ πάντες δίκαιοι θλίβονται, ἵνα μὴ τὴν κακίαν ἐπαινετὴν νομίσωμεν. Ἂν ταῦτα ἀναλογιζώμεϑα, ϗδὲν ἡμᾶς ϑορυβῆσαι δυνήσεται. ἂν τῶν γραφῶν ἀκόωμεν συνεχῶς, ἑυρήσομεν τὰ δυνάμενα σοφίσαι ἡμᾶς εἰς ϛωτηρίαν.

Παρα-

CAP. XIX.

De cauſa peccati.

Decimum nonum caput ſtatuit: cauſam peccati eſſe nos, malam voluntatem noſtram, propoſitumque noſtrum, & Deum vero nullo modo authorem malorum eſſe. Hoc per omnia vere & recte dicitur. Nam in explicatione Epiſtolæ ad Timotheum Chryſoſtomus dicit: Scito, Deum omnia adminiſtrare, omnibus providere. Alio operatur, alia permittit: nullum malum fieri vult. Omnia bona, & a nobis, & ab eius inclinatione, ſunt: quia nihil eſt, quod lateat ipſum. Omnia vero mala a noſtra voluntate ſunt: Affliguntur iuſti, vt coronentur peccatores, vt peccatorum pœnas pendant. Non omnes autem peccatores pœnas hic pendunt, ne reſurrectio pleriſque incredibilis videatur: non omnes iuſti affliguntur, ne malitiam in laude ponamus. Hæc nos perpendentes, nihil turbare poterit. Si S. literas audierimus continenter: reperiemus ea, quæ nos erudire poterunt ad ſalutem. In ſequentibus rurſus dicit. In no-

Παρακατιὼν δὲ πάλιν φησίν. Ἐν ἡμῖν ἐστι κερδαίνειν ἐκ τῶν δεινῶν, καὶ βλάπτεσθαι. Ἐ παρὰ τὴν φύσιν δὴ τῶν δεινῶν γίνεται, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν. Ἔπαθεν Ἰὼβ, εὐχαρίστως ἤνεγκεν, ἐδικαιώθη. Ἕτερος δὲ ἐλάττονα πολὺ, ἐδυσφόρησεν, ἠγανάκτησεν, ἐδυσχέρανε πρὸς τὸν Θεὸν, κατεκρίθη καὶ κατεδικάσθη. Ἰσχυρᾶς ἓν δεῖ ἡμῖν ψυχῆς, καὶ οὐδὲν ἡμῖν χαλεπὸν φανεῖται, ἀσθενούσης δὲ, τὰ πάντα. Ἐνεργεῖ γὰρ καὶ ὁ δαίμων τότε, ὅτε μὴ ἔυρη νοῦν ἔνθεον, ὅταν μὴ σώφρονα ψυχήν. Ὅταν γὰρ μὴ μνημονεύῃ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, μηδὲ φυλάσσῃ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, τότε αἰχμάλωτον λαβὼν ἄπεισιν. Ὁ γὰρ Ἀδὰμ, εἰ ἐμνημόνευε τῆς ἐντολῆς λεγούσης, Ἀπὸ παντὸς ξύλου φαγῇ, εἰ ἐφύλασσε τὸ δικαίωμα, τὸ λέγον, ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε, ἀποθανεῖσθε, οὐκ ἂν ἔπαθεν ἅπερ ἔπαθεν. Μὴ τοίνυν τὸν Θεὸν αἰτιάσθω τις. Οὐ γὰρ παρὰ τῶν καλούντων γίνεται τὸ μὴ πιστεῦσαι, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀποπηδώντων. ἀλλ' ἔδει, φησί, καὶ ἄκοντας ἐπαναγαγεῖν. Ἄπαγε. Οὐ γὰρ βιάζεται, οὐδὲ ἀναγκάζει. Τίς γὰρ ἐπὶ τιμὰς, καὶ στεφάνους, καὶ εὐωχίας, καὶ πανηγύρεις καλῶν, ἄκοντας καὶ δεδεμένους ἕλκει; οὐκ ἔστιν οὐδείς. τοῦτο γὰρ ὑβρίζοντός ἐστιν. Εἰς γέενναν πέμπει ἄκοντας, εἰς δὲ βασιλείαν ἑκόντας καλεῖ. Καὶ πόθεν οἱ πάντες αἱρεῖνται; παρὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν. Τίνος δὲ ἕνεκα οἱ κόπτει ταύτην; οὐχὶ κτίσιν εἰργάσατο διδάσκουσαν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν δύναμιν; οὐχὶ Προφήτας ἔπεμψεν; οὐχὶ ἐκάλεσεν; οὐχὶ ἐθαυματούργησεν; οὐ γέενναν ἠπείλησεν; οὐ βασιλείαν ἐπηγγείλατο; οὐ καθ' ἑκάστην ἀνατέλ-

bis ſitum eſt, lucrum percipere ex malis, aut damnum accipere. In cauſa ergo ſunt non ipſa mala, ſed noſtra electio. Afflictus eſt Iobus, æquo animo tulit, iuſtificatus eſt. Alius multo minora paſſus eſt: impatienter tulit, indignatus eſt, Deo ſuccenſuit: talis iudicatus & condemnatus eſt: tum nihil nobis durum videbitur, Infirmo vero animo, difficilia omnia. Actuoſus tunc etiam dæmon eſt: quando animum Deo vacuum reperit, quando animam temperantiæ expertem. Cum enim non memor eſt præceptorum Dei: cum non ſeruat iura & inſtituta eius: in captivitatem Satanas abducit. Adamus ſi memor fuiſſet illius præcepti: De omni ligno comedes: ſi obſervaſſet decretum illud: Quo die comederitis, moriemini: non accidiſſet ei malum, quod accidit. Nemo igitur Deum accuſet. Non enim cauſam dant incredulitati qui vocant: ſed qui reſiliunt, & tergiverſantur. At debebat etiam invitos retrahere? Apage. Non ille vi adigit, non cogit. Quis enim, quæſo, ad honores, ad coronas, ad convivia, ad celebres conventus, vocans, trahit invitos & vinctos. Nemo prorſus. Contumelia hoc eſſet. In Geennam mittit invitos: ad Regnum vocat voluntarios. Sed vnde eſt, quod non omnes eligunt? A ſua propria vnicuique imbecillitate. Cur non amputat hanc? Audi. Non creaturam condidit, docentem de ipſius erga genus noſtrum amore, & de ipſius potentia? Non prophetas miſit? Non vocavit? Non miracula fecit? Non Geennam minatus eſt? Non promiſſit regnum? Non quotidie Solem ſuum ori-

ri

κατέλλει τὸν ἥλιον; Ἐβελόμην φησὶ πάλιν ἀνάγκη εἶναι καλὸς, καὶ πάντως ἀποστερεῖσθαι τῶν μισθῶν, ἢ προαιρέσει φαῦλος, καὶ κολάζεσθαι καὶ τιμωρεῖσθαι. ἔκ ἔστι ποτὲ ἀνάγκην εἶναι καλήν. Εἰ μὲν ἓν ἀγνοεῖς τὸ πρακτέον, δεῖξον. καὶ τότε ἐρεῖμεν ὅπερ εἰπεῖν δεῖ. Εἰ δὲ οἶδας τὰ ἀπηγορευμένα, τίνος ἕνεκεν ἀφεύγεις τὸ πονηρὸν; ἀ δύναμαι, φησὶν. ἀλλ' ἕτεροι οἱ τὰ μείζω κατορθώσαντες κατηγορήσασί σε, καὶ ἐπισομίσασί σε ἐκ περισσίας πολλῆς. Σὺ μὲν γὰρ, φησιν, ἴσως καὶ μετὰ γυναικὸς ἀ σωφρονεῖς, ἄλλος δὲ καὶ χωρὶς γυναικὸς, ἀκέραιαν τὴν ἀγνείαν διατηρεῖ. Τίνα ἓν ἔχεις ἀπολογίαν, τὸ μέτρον ἀ φυλάττων; ἀλλ' ἐκ εἰμὶ τοιοῦτος, φησὶ, τὴν φύσιν. Ἐπειδὴ μὴ θέλεις, ἐκ ἐπεὶ μὴ δύνασαι. Καὶ γὰρ δείκνυμαι, πάντας ἐπιτηδείως πρὸς ἀρετὴν ἔχοντας. Ὁ γὰρ μὴ δύναταί τις ποιῆσαι, ἀδὲ ἀνάγκης ἐπικειμένης δυνήσεται. Εἰ δὲ ἀνάγκης ἐπικειμένης δυνήσεται, ὁ μὴ ποιῶν, παρὰ προαίρεσιν ἀ ποιεῖ. Οἷον τὶ λέγω. ἀναπτῆναι, καὶ πρὸς ἀρανὸν ἀρθῆναι, σῶμα ἔχοντα βαρὺ, πάντως ἀ δυνατόν. Τὶ ἓν εἰ Βασιλεὺς ἐπιτάξειε τοῦτο ποιῆσαι, καὶ θάνατον ἠπείλησε, λέγων, ὅτι τὸς μὴ πετομένους ἀνθρώπους ἀποτέμνεσθαι κελεύω, καὶ καίεσθαι, ἢ ἄλλότι πάσχειν τοιοῦτον. ἆρα ἂν τις ἐποίησεν; ἀδαμῶς. ἀ δέχεται γὰρ ἡ φύσις. Ἂν δὲ θῆ δόγμα, σωφρονεῖν, ἆρα ἐκ ἂν ἐπείθησαν πολλοὶ τῷ προσάγματι; ἐχὶ, φησὶ, διὰ τὸς παραβαίνοντας. ἀλλ' εἰ δήσας καθείρξω, δυνήσεται ἐνεγκεῖν, κὴ μηδὲν παθεῖν ἀηδές, Οὐκοῦν ὁ δεῖνα φύσει καλὸς. κὴ ὁ δεῖνα φύσει κακὸς, ἀ γὰρ ἂν μεταβάλλοιτο, ὡς ὁρῶμεν ἐμφανῶς.

ri finit? At mallem, inquis, coactu & neceſſitate eſſe bonus, & omnino carere præmiis: quam voluntate & electione malus, & pœnis ſuppliciisque? At fieri non poteſt: vt, quod coactum eſt, bonum & pulchrum ſit. Heus tu, ſi neſcis, quid facere debeas, indica: tunc te de omni officio docebimus. Sin autem ſcis, quæ vetita ſunt: age, cur non fugis malum? Non poſſum, inquis. Ergo alii qui maiore cum laude fecerunt te accuſabuut: tibi os abunde obturabunt. Tu enim forte) exempli cauſa) vxorem habens, caſtus non es: alius etiam in cœlibatu purus permanet. Quam igitur habes defenſionem in tali exceſſu? Non ſum ita factus natura, inquis. Ita, quia non vis: non, quia non potes. Demonſtro enim ego, omnes ad virtutem aptos eſſe. Nam, quod volens non poteſt aliquis facere, neceſſitate quidem coactus poterit. Sin neceſſitate poterit: qui non facit, voluntate ſua non facit. Exempli gratia, qui grave corpus habet, fieri non poteſt, vt ad coelum ſubuolet. Quid ergo, ſi Rex imperet hoc ſub pœna mortis, dicens: Homines non volantes, obtruncari iubeo, & cremari, aut aliter necari: num ne aliquis faceret? Nequaquam. Repugnat enim natura. Si vero decretum faciat, temperantiam colendam eſſe: num non multi dicto audientes fuerint? Negas, propter transgreſſores. At ſi talem in vincula coniecero: poterit is illi decreto obedire, & pœnam effugere: Non igitur alius natura bonus eſt, alius natura malus. Alioqui non mutaretur, ſicut manifeſte videmus.

CAP.

ΚΕΦ. κ'.

Περὶ ἀγαθῶν ἔργων.

Τὸ δὲ εἰκοστὸν ἐστὶ, τὸ φάσκον, πῶς ὑμεῖς τὰ ἀγαθὰ μὲν τῶν ἔργων ἐ κωλύετε, ἀποκαλεῖτε δὲ, τὰς ἑορτὰς. τὰς τελετὰς, τὰς ῥητὰς νηστείας, τὰς ἀδελφότητας, τὴν μοναχικὴν πολιτείαν, ἢ τἆλλα τὰ τούτοις ὅμοια ἔργα ἀνωφελῆ. Τοῦτο δὲ καλόν ἐστιν, ἐ δὲ τοῖς θείοις πατράσι συνάδον. Εἰ γὰρ τὰ ἀγαθὰ ἔργα ῥέργετε πάντα, ὡς λέγετε, ἢ ταῦτα, ἀγαθὰ ὄντα, ῥέργειν ὀφείλετε. αὐτίκα γὰρ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει, ὁ ἀσκητικὸς βίος, ἕνα σκοπὸν ἔχει τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν. Καὶ πᾶν τὸ δυνάμενον πρὸς αὐτὴν συνεργῆσαι τὴν πρόθεσιν, ὡς θείαν ἐντολὴν, ἕτω μετὰ φόβε Θεῦ παραφυλάττειν. Οὐδὲ γὰρ αὐταὶ αἱ ἐντολαὶ τῦ Θεῦ πρὸς ἄλλότι βλέπεσι, εἰ μὴ πρὸς τὸ σωθῆναι τὸν ἐπακέοντα. Χρὴ τοίνυν, καθάπερ οἱ ἐπὶ τὸν λετρὸν εἰσιόντες γυμνῆνται παντὸς περιβλήματος, ἕτω καὶ τὸς τῇ ἀσκητικῇ προσερχομένες ζωῇ, πάσης ὕλης βιωτικῆς γυμνωθέντας, ἐντὸς τῦ κατὰ φιλοσοφίαν γενέσθαι βίε. τὸ προηγέμενον ἐστὶ, γυμνωθῆναι τὰ κατὰ τὴν κακίαν πάθη, τὸ ἑπόμενον δὲ, καὶ ὑλικῶν πάντων. Ὅταν δὲ τὴν μετ' ἀλλήλων ζωὴν καταδέξωνται, χρὴ τοῦτο πρὸ πάντων ἐν αὐτοῖς κρατηθῆναι, τὸ μίαν ἐν πᾶσι καρδίαν εἶναι, καὶ θέλημα ἕν, καὶ ἐπιθυμίαν, καθὼς νομοθετεῖ ὁ Ἀπόστολος ἕν γίνεσθαι σῶμα ἐκ διαφόρων μελῶν συνηρμοσμένον, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς συνοδίας τῶν ἀδελφῶν, ἐδὲν ἴδιον ἐχόντων, ἀλλὰ τὰ πάντα κοινά. Χρὴ τοίνυν ἐπαινεῖν τὸς τοιύτες τῶν μοναχῶν, καὶ

CAP. XX.

De bonis operibus.

In Vigesimo capite dicitur, à vobis bona opera non prohiberi: ferias tamen initiationes & ceremonias, ieiunia certa, fraternitates, Monasticam vitam, cæteraque his similia, nominatis opera inutilia. Id, bonum non est, nec S. patribus consonum. Si enim bona opera amatis omnia, vt dicitis, enim hæc, quia bona, amare debetis. Prodeat statim Basilius magnus: is ita dicit. Ascetica vita (id est, Monastica, in studio & exercitatione sita) vnum sibi habet finem propositum, scilicet animæ salutem & vt omnia, quæ huic proposito inseruiunt, tanquam mandatum divinum, cum timore Dei obseruet. Nec enim ipsa mandata Dei alio respiciunt: nisi vt salutem qui eis paret, adipiscatur. Necesse igitur est, sicut illi qui in balneum ingrediuntur, omnem vestem exvunt ita hos, qui asceticam accedunt vitam, omni materia & impedimentis huius seculi nudatos, in hanc Philosophicam studiosamque includi vitam Primum est, nudari vitiis & malis affectibus: proximum, etiam meterialibus (id est, mundanis) omnibus. Postquam sese in mutuum convictum contulèrint: hoc ante omnia in ipsis fixum ratumque esse debet: vt vnum sit in omnibus cor, eadem voluntas, similis cupiditas, secundum legem ab Apostolo præscriptam. Vnum fieri corpus, ex diversis membris compactum, in toto hoc fraterno cœtu: in quo nulla rerum proprietas sit, sed omnia communia. Laudandi ergo tales monachi sunt: præsertim quia, quotquot amore

καὶ ταῦτα, ὅσους ὁ ἐράνιος ἔρως πρὸς τὴν τῶ καλῶ κατανόησιν ἔτρωσε, τὸν νυμφίον Χριστὸν περιέπειν, ἄλλας παρ' ἄλλοις τοῦ καλῶ τὰς ἰδέας ἀσκέμεοι ἐντῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἄδοντες, οἱ μὲν τῆς παρθενίας ὕμνες, οἱ δὲ, τῶν νηστείαις τε καὶ χαμευνίαις ὑπωπιαζόντων τὸ σῶμα ἐγκώμια, ἄλλοι δὲ, τὸ μεγαλόψυχον τῶν πιπρασκόντων διὰ τὸν Κύριον τὰ ὑπάρχοντα θαυμάζοντες, τὰς ἐπαίνες ἐν μακρῷ διεξέρχονται. Οὐχ ὅπως ἔκαστον μετιέναι προσήκει τῶν εἰρημένων, διδάσκειν οἰόμενοι, ἀλλὰ τὰς ἐπαίνες τῶν εἰρημένων, εἰς τὴν τῶ καλῶ προκοπὴν μόνον ἀρκεῖν λογιζόμενοι, ἐπιτιμᾶν δὲ τοῖς μὴ τοιούτοις. Ὥσπερ γὰρ οἱ κληθέντες ὑπό τινος, εἰ μὲν σκοπὸς πρόκειται τῷ καλέσαντι τῶ θερίσαι, πρὸς αὐτὸ ἑαυτὰς παρασκευάζεσι, εἰ δὲ σκοπὸς τῶ οἰκοδομῆσαι, πρὸς τὴν οἰκοδομὴν ἐυτρεπίζονται, ἕτως οἱ εἰς τὸ ὄνομα τῶ κυρίε συναχθέντες, πάντως ὀφείλεσιν εὐδέναι τὸν σκοπὸν τῶ συναγαγόντος, καὶ πρὸς αὐτὸν ἑαυτὰς καταρτίζειν, ἵνα μὴ ἀποτύχωσιν, ἀλλ' ἐυαρεστήσεως χάριν ἔυρωσι, καὶ μὴ κακίας ἢ ἀμελείας κρίματι ὑποπέσωσι. Καὶ μνημονεύειν ὀφείλεσι τῶ ἀποστόλε λέγοντος. (Ἐφες. κεφ. δ.). Παρακαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ, ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως, ἧς ἐκλήθητε. Σαφέστερον δὲ ὁ Κύριος ἡμῖν ἐφίστησι τὸ πᾶν διὰ τῆς πρὸς ἕνα ἐπαγγελίας εἰπὼν, (Ἰωάν. κεφ. ιδ.) Ἐάν τις ἀγαπᾷ με τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ Πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. Ὥσπερ ἓν γίνεται παρὰ τέτῳ ἡ μονὴ, ἐκ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν. ἕτω καὶ τῶν δύο, ἢ τριῶν ἐν μέσῳ

amore cœlesti sauciati sunt: vt in boni & pulchri investigatione versentur, sponsoque Christo inseruiant: hi subinde in alio atque alio rerum laudabilium genere se exercent in Ecclesia: quorum alii virginitatem cantu laudant: alii castigationem corporis, quæ ieiunando & humi cubando fit, celebrant: alii celsitatem animi in illis, qui Domini causa bonis suis se abdicant, admirantur, atque has laudes prolixe commemorant, Quod non eo consilio fit: vt, quomodo singula hæc obeunda sint, doceant: sed quod laudes eorum, profectui modo boni & pulchri sufficere arbitrentur: sicut contra, quicquid non tale est, reprehensionem mereri. Quemadmodum enim qui ab aliquo vocati sunt, si is metendi causa vocavit, se ad id comparant: sin ædificandi gratia, ad hoc se instruunt: ita, qui in nomine Domini congregati sunt: omni modo scire debent, quoniam in finem is congregaverit: & ad hunc se conformare, vt ne a scopo aberrent, sed beneplacendi gratiam tangant: nec malitiæ aut negligentiæ nomine condemnentur. Meminisse ergo illius, quod Apostolus dicit: Adhortor vos ego vinctus in Domino: vt digne ambuletis vocatione, qua vocati estis. Dilucidius nobis Dominus totum subjicit, promissione ad vnum directa. Si quis, inquit, diligit me: sermonem meum seruabit: & pater meus diliget ipsum: & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus, Sicut itaque; fit apud hunc mansio, obseruatione præceptorum: ita ipse etiam duorum aut trium in medio est: si ad eius voluntatem se hi comparent. Sin non

μέσῳ ἐστὶν, ἐὰν πρὸς τὸ θέλημα αὐτῦ καταρτισθῶσιν. εἰ δὲ μὴ ἀξίως τῆς κλήσεως, μηδὲ πρὸς θέλημα τῦ Κυρίε συνηγμένοι, κἂν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνῆχθαι ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίε δοκῶσιν, ἀκέασι, Τί με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε, καὶ ὰ ποιεῖτε ἃ ἐγὼ λέγω. Ὁ τοίνυν βελόμενος μέτοχος γενέσθαι τῆς θείας δόξης, καὶ ὥσπερ ἐν καθαρῷ κατόπτρῳ τὴν Χριστῦ μορφὴν ὁρᾶν, ἐν τῷ ἡγεμονικῷ, ὀφείλει ἀκορέστῳ ζοργῇ καὶ ἀπλήστῳ διαθέσει, ἐξ ὅλης καρδίας καὶ δυνάμεως, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ζητεῖν τὴν τοῦ Θεῦ ἀνάληψιν ἐν δυνάμει. ἧς ἀμήχανον μεταχεῖν, εἰ μὴ, ὡς προείπομεν, πρότερον ἀπεχόμενος τῆς τοῦ κόσμε ἡδυπαθείας, τῶντε ἐπιθυμιῶν, τῆς ἐναντίας δυνάμεως, ἥ τις φωτὸς ἀλλοτρία ἐστὶ καὶ ἐνεργείας ἀνοίκειος ἀγαθῆς καὶ πάντη ἀπεξενωμένη, τυγχάνει. Τοιγαρῦν, εἴπερ βέλει μαθεῖν, τίνος ἕνεκεν κτισθέντες, καὶ τεθέντες ἐν παραδείσῳ τελευταῖον παρασυνεβλήθημεν τοῖς ἀνοήτοις κτήνεσι, καὶ ὡμοιώθημεν αὐτοῖς, ἀποπεπτωκότες τῆς ἀχράντε δόξης, γίνωσκε, ὅτι, ἐπεὶ διὰ τῆς παρακοῆς δῆλοι τῆς σαρκὸς τοῖς πάθεσι γενόμενοι, ἑαυτὲς ἀπωκίσαμεν τῆς μακαρίας ζωῆς, τῆς τῶν ζώντων χώρας. καὶ ἐν αἰχμαλωσίᾳ γενόμενοι, ἔτι ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος καθεζόμεθα, καὶ διὰ τὸ ἔτι ἐν αἰγύπτῳ ἡμᾶς κατέχεσθαι, ἕπω ἐκληρονομήσαμεν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας τὴν ῥέεσαν μέλι καὶ γάλα. ἕπω συνεραντίωθη ἡμῶν ἡ καρδία τῷ αἵματι τῷ Ἀμνῷ τῷ Θεῷ. ἔτι γὰρ τὸ πέταυρον τῷ ᾅδε, καὶ τὸ ἄγκιστρον τῆς κακίας ἐμπέπηκται αὐτῇ. ἕπω ἀπειλήφαμεν τὴν ἀγαλλίασιν τῦ Σωτῆρος Χριστῦ. ἔτι γὰρ τὸ κέντρον

digne vocatione, nec ad voluntatem Domini, congregati sint: quanquam in vnum conueniisse in nomine Domini videantur, audiunt illud. Quid dicitis mihi, Domine, Domine, nec facitis, quae ego dico? Qui igitur particeps velit fieri diuinae gloriae: &, tanquam in speculo mundo, Christi formam videre oculis mentis: is debet insatiabili amore, & inexplebili affectione, ex toto corde & viribus, dies noctesque quærere, quomodo pro viribus Deum apprehendere possit. Quod nullo modo fieri potest: nisi, vt ante diximus, prius renunciarit voluptatibus mundi, concupiscentiæ, aduersariæ potentiæ, (id est, Satanæ) quæ aliena a luce est, & bonis actionibus inimica, & omnino ab hospitio virtutis excluſa. Itaque, si discere cupis: cuius finis gratia conditi, & in paradiso positi, ad extremum comparati fuerimus stolidis bestiis, iisque similes facti, delapsi ab illa sincera gloria: nosce, quod, dum per inobedientiam serui affectibus carnis facti fuimus, ipsi nos domicilio beatæ vitæ, & viventium regione, priuavimus, & captivitati obnoxii facti, adhuc ad flumina Babylonis sedemus: & quia etiamnum in Aegypto detinemur, nondum adiimus hæreditatem terræ promissæ melle & lacte fluentis. Nondum conspersum est cor nostrum sanguine agni Dei, Adhuc enim laqueus inferorum, & vitiorum hamus, ei infixus est. Nondum recepimus exultationem conseruatoris Christi. Adhuc enim stimulus mortis inhæret nobis. Nondum induimus novum hominem: qui secundum Deum conditus est in sanctitate & iustitia

τρον τῦ θανάτυ ἐμπέπαρται ἡμῖν. ἔπω ἐνεδυσάμεθα τὸν καινὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνη. ἐπειδὴ ἔπω ἀπεδυσάμεθα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης. ἔπω φορέσαντες τὴν εἰκόνα τῦ Ἐπουρανίυ, σύμμορφοι τῆς δόξης αὐτῦ γεγονότες. ἔτι γὰρ τὴν εἰκόνα τῦ χοϊκῦ φορῦμεν. ἔπω προσεκυνήσαμεν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ Θεῦ, διὰ τὸ ἔτι βασιλεύειν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι. ἔπω ἐθεασάμεθα τὸν δόξαν τῦ ἀφθάρτυ Θεῦ. ἔτι γὰρ ὑπὸ τῆς σκοτομήνης διεργόμεθα. ἔπω ἐνεδυσάμεθα τὰ ὅπλα τῦ φωτὸς, ἐπεὶ ἔπω ἀπεδυσάμεθα τὰ τῦ σκότυς ὅπλα τε καὶ ἔργα. ἔπω μετεμορφώθημεν τῇ ἀνακαινώσει τῦ νὸς, ἔτι γὰρ συσχηματιζόμεθα τῷ αἰῶνι τύτῳ, ἐν τῇ τῦ νοὸς ματαιότητι. ἔτι ἐσμὲν ἐν τοῖς σαρκικοῖς παθήμασι, καὶ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις. ἔπω κληρονόμοι Θεῦ, καὶ συγκληρονόμοι Χριστῦ γεγόναμεν. ἔτι γὰρ πνεῦμα δελείας ἐνυπάρχει ἡμῖν, καὶ ἐχ Υἱοθεσίας. ἔπω γεγόναμεν ναὸς Θεῦ, καὶ ἐυκτήριον Πνεύματος Ἁγίυ. Ἔτι γὰρ ναὸς εἰδώλων, καὶ δοχεῖον πνευμάτων πονηρῶν, διὰ τὴν ἐπὶ τὰ πάθη ὁρμήν. Ὄντως γὰρ ὄντως, ἐδέπω τὸ ἀκέραιον τῦ τρόπυ καὶ τὴν τῆς διανοίας λαμπρότητα ἐκτησάμεθα. ἔπω κατηξιώθημεν τῦ ἀδόλυ καὶ λογικῦ γάλατος, καὶ τῆς νοητῆς αὐξήσεως. ἔπω ἡμῖν ἡμέρα ἠυγασεν, ἐδὲ ἑωσφόρος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἀνέτειλεν. ἔπω συνεκράθημεν τῷ Ἡλίῳ τῆς δικαιοσύνης, ἐδὲ ταῖς αὐγαῖς αὐτῦ συνηστράψαμεν. ἔπω ἀπειλήφαμεν τὴν τῦ Κυρίυ ὁμοίωσιν, ἐδὲ γεγόναμεν τῆς Θείας κοινωνοὶ φύσεως. ἔπω γεγόναμεν

tia: quia nondum exuimus veterem hominem: qui corrumpitur secundum cupiditates deceptionis. Nondum gestavimus imaginem illius cælestis, conformes gloriæ eius facti. Adhuc enim imaginem terreni gestamus. Nondum adoravimus in spiritu & veritate Dei: eo quod adhuc regnat peccatum in corpore nostro mortali. Nondum spectavimus gloriam incorruptibilis Dei. Adhuc enim nocte illuni vetamur. Nondum induti sumus armis lucis: quia nondum exuimus arma et facta tenebrarum. Nondum transformati fuimus renovatione mentis. Adhuc enim accommodamus nos figuræ habituique huius seculi, vanitate mentis. Adhuc sumus in carnis passionibus, & in concupiscentiis. Nondum hæredes Dei, & cohæredes Christi, facti sumus. Adhuc enim Spiritus seruitutis inest nobis, non adoptionis. Nondum facti sumus templum Dei: & oratorium seu sacrarium Spiritus S. Adhuc enim templum Idolorum, & receptaculum spirituum malorum, propter impetum, quo ad perturbationes, animi nostri, feruntur. Verissime enim nondum simplicitatem morum, & cogitationum splendorem, possidemus. Nondum donati sumus doli experte. candido, & rationali lacte, & intelligibili, seu spirituali, incremento. Nondum dies nobis luxit: neque Lucifer in cordibus nostris exortus est. Nondum contemperati sumus cum sole iusticiæ: neque cum splendore eius coniuncti resplenduimus. Nondum recepimus Domini similitudinem: nec facti sumus divinæ participes naturæ. Nondum facti sumus infucata purpura

ναμεν ἄδολος πορφύρα βασιλικὴ, ἐδὲ ἀνόθευτος εἰκὼν Θεϊκὴ. ἔπω ἐτρώθημεν ὑπὸ Θείε ἔρωτος, ἐδὲ ἐπλήγημεν ὑπὸ τῆς πνευματικῆς ἀγάπης τᾶ Νυμφίε. ἔπω τὴν ἀόρατον καὶ μυϛικὴν κοινωνίαν ἐγνωρίσαμεν. καὶ ἵνα συνελὼν τὰ πάντα εἴπω, ἔπω ἐσμὲν γένος Ἐκλεκτὸν, Βασίλειον Ἱεράτευμα, ἔθνος Ἅγιον. ἐπεὶ ἐσμὲν ὄφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν. πῶς μὲν γὰρ ἐκ ὄφεις, οἱ ἐπὶ γῆς συρόμενοι, καὶ τὰ τῆς γῆς φρονᾶντες, καὶ ἐκ ἐν ἐρανοῖς τὴν πολιτείαν ἔχοντες; πῶς δὲ ἐ γεννήματα ἐχιδνῶν, οἱ μὴ ἐν τῇ ὑπακοῇ τᾶ Θεᾶ ἐυρισκόμενοι; ἀλλ' ἐν παρακοῇ, καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις θελήμασι; πῶς ἦν ἐκβοήσω καὶ δακρύσω πρὸς τὸν δυνάμενον ἐξελάσαι τὴν αὐλιζομένην ἐν ἐμοὶ πλάνην; πῶς ἐξολοθρεύσω τὰ ἐν ἐμοὶ πάθη, καὶ μέτοχος γένωμαι τῆς δόξης τᾶ Θεᾶ; Σπεδάσω ἄμωμον τέκνον τᾶ Θεᾶ γενέσθαι, καὶ εἰσελθεῖν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν, ὅπε πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησᾶς. καταφέρω δάκρυα, ὡς χειμάῤῥες. λέσω καθεκάσην νύκτα τὴν κλίνην με, ἵνα ἐκ θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας ἐλεηθῶ, καὶ, ὡς ἡ Μαρία, τὴν ἀγαθὴν ἐκλεξάμενος μερίδα, εἰσακεσθῶ, καὶ τᾶ ἐπερανίε ἄρτε ἀξιωθῶ.

Ἆρα ἔν, φήσειέν τις, τὰ πλήθη τῶν Χριϛιανῶν, μὴ φυλάσσοντα πάσας τὰς ἐντολὰς, ἀνόνητον ἕξει τὴν τινῶν φυλακήν; πρὸς τᾶτο τὸ τᾶ μακαρίε Πέτρε μνημονεῦσαι καλὸν, τᾶ μετὰ τοσαῦτα μὲν κατορθώματα, τοσᾶτος δὲ τᾶς μακαρισμᾶς, ἐφ' ἑνὶ μόνῳ ἀκέοντος, Ἐὰν μὴ νίψωσε, ἐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμᾶ. Ἐῶ δὲ λέγειν, ὅτι ἐδὲ ἐκεῖνο ῥαθυμίαν ἐδὲ καταφρονήσεως εἶχεν ἔνδειξιν, ἀλλὰ τιμῆς καὶ ἐυλαβείας ἦν ἔμφασις.

Regia: neque germana imago divina Nondum ſaucii ſumus amore divino nec icti ſumus Spirituali charitate ſponſi. Nondum inviſibilem & myſticam communionem novimus. Atque vt in pauca conferam omnia, nondum ſumus genus electum, Regium ſacerdotium, gens ſancta: quia adhuc ſumus ſerpentes, progenies viperarum. Quomodo enim non ſerpentes: qui in terra repimus, terrena ſapimus, nec in cœlis civitatem habemus? Quomodo non progenies viperarum: qui non obedientes Dao deprehendimur, ſed rebelles, ad noſtram libidinem viventes? Quomodo igitur exclamabo, & lachrymabor ad illum: qui poteſt expellere in me habitantem errorem? Quomodo exterminabo animi mei motus: & particeps fiam gloriæ Dei? Studebo irreprehenſus Dei filius fieri: & ingredi in illam requietem: quam præcurſor pro nobis ingreſſus eſt Jeſus. Profundam lachrymas, vt torrentes: lauabo ſingulis noctibus cubile meum: vt ex afflictione & compreſſione cordis miſericordiam conſequar: &, ſicut Maria, bona parte electa, exaudiar: & coeleſti pane dignus habear.

Dicet aliquis: Num Chriſtianis, ſi non obſeruent omnia mandata, nihil proderit, aliqua obſeruaſſe? Adverſus hoc vtile eſt meminiſſe illudD. Petri: qui poſt tot benefacta, poſttales beatitatis prædicationes ob unum tantum audivit ſibi dici: Niſi lavero te, non habes partem mecum. Omitto dicere, nec illud ſocordiam aliquam habuiſſe, aut contemptionis ſignificationem, ſed honoris & reverentiæ indicium fuiſſe. At dicat aliquis, ſcriptum

φασις. Καὶ μὴν, εἴποι τις ἄν, γέγραπται, (Ἰωὴλ. κεφ. ϛ'.) Πᾶς ὃς ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομα Κυρίε, σωθήσεται. ὥστε ἀρκεῖ καὶ αὕτη ἡ ἐπίκλησις τῦ Κυρίε, σῶσαι τὸν καλέμενον. ἀλλ' ἀκεέτω καὶ ἔτος τῦ Ἀποστόλε, λέγοντος, (Ῥωμ. κεφ. ι'.) Πῶς ἓν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν ὐκ ἐπίσευσαν; Εἰ δὲ πισεύεις, ἄκυε τῦ Κυρίε, (Ματθ. κεφ. ζ'.) Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τῦ Πατρός μυ. ὅπυ γε καὶ ὁ τὸ θέλημα τῦ Κυρίε ἐργαζόμενος, μὴ καθὼς θέλει δὲ ὁ Θεὸς, μηδὲ ἐν διαθέσει τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης τῦτο ποιῶν, ἀνόνητον ἔχει τὴν τοῦ ἔργυ σπεδὴν, κατὰ τὴν τῦ Κυρίε φωνὴν, ποιῆσι πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἀπέχυσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Ὅθεν καὶ Παῦλος ἐπαιδεύθη εἰπεῖν, (ά. Κορ. κεφ. ιγ'.). Ὅτι ἐὰν ψωμίσω τὰ ὑπάρχοντά μυ, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μυ, ἵνα καυθῶ, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, ὐδὲν ὠφελῶμαι. Πῶς ἓν τὸν καθ' ἡδονὴν βίον, τῦ κατ' ἐντολὴν προτιμήσαντες, ζωῆς μακαριότητα, καὶ ἰσοπολιτείαν Ἀγίων, καὶ τὰς μετὰ ἀγγέλων ἐυφροσύνας, ἐν προσώπῳ Χριτῦ ἑαυτοῖς ὑποθώμεθα; νηπίας ὄντως φρενὸς τὰ τοιαῦτα φαντάσματα. πῶς ἔσομαι μετὰ Ἰὼβ, ὁ μηδὲ τὴν τυχῦσαν πίσιν μετὰ ἐυχαριτίας δεξάμενος; πῶς μετὰ τῦ Δαυὶδ, ὁ μὴ πρὸς τὸν πολέμιον μακροθύμως διατιθεὶς; πῶς μετὰ Δανιὴλ, ὁ μὴ μετ' ἐγκρατείας διηνεκῦς, καὶ δεήσεως φιλοπόνυ, τὸν Θεὸν ἐκζητήσας; πῶς μεθ' ἑκάστυ τῶν Ἁγίων, ὁ μὴ τοῖς ἴχνεσιν αὐτῶν περιπατήσας; τίς ἔτως ἄκριτος ἀθλοθέτης, ὃς τῶν ἴσων ἀξιῶσαι στεφάνων

tum esse: quicunque invocaverit nomen Domini, saluum fore. Ergo nobis etiam invocationem hanc Domini satis esse ad salutem. At invicem audiat Apostoli dictum: Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt? Sed si credis, audi Dominum, Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, ingredietur in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei. Vbi etiam is, qui voluntatem Domini facit non tamen ita, vt hic vult: nec affectione amoris erga ipsum: frustra illi operi studuit, sicut Dominus ait: Faciunt, vt conspiciantur ab hominibus. Amen dico vobis, abstulerunt mercedem suam. Vnde Paulus etiam didicit dicere: Si in alimoniam omnes facultates meas insumam: &, si tradam corpus meum, vt comburar: charitatem autem non habeam: nihil vtilitatis capio. Qua igitur fronte voluptariam vitam, vitæ præceptis Dei consonæ anteferentes, beatam vitam, & sanctorum conversationem, & communes cum Angelis lætitias, in conspectu Christi nobis subjiciamus, atque apud animum nostrum proponamus? Puerilis profecto mentis, tales imaginationes sunt. Quomodo ero cum Iobo: qui ne paruam quidem & vulgarem fidem, grato animo habuerim? Quomodo cum Davide: qui non erga inimicum tolerans & placabilis fuerim? Quomodo cum Daniele, qui non continua continentia, & laboriosa deprecatione Deum quæsiverim? Quomodo cum vnoquoque Sanctorum: qui non per vestigia ipsorum incesserim? Quis ita iudicio carens, ludorum præses est: qui æqualibus dignari coronis victorem, &

Φάνων τὸν νικητὴν, καὶ τὸν μηδὲν ἠγωνισμένον ἐθελήσειεν; τίς στρατηγὸς εἰς τὴν μερίδα τῶν σκύλων, ἐξίσᾳ ποτὲ τοῖς νενικηκόσι, τὸς μηδὲ φανέντας ἐπὶ τῆς μάχης, ἐκάλεσεν; ἀγαθὸς ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ δίκαιος. Μὴ οὖν ἐξ ἡμισείας τὸν Θεὸν γνωρίζωμεν, μηδὲ ἀφορμὴν ῥᾳθυμίας τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν λαμβάνωμεν. διὰ τοῦτο βρονταὶ, διὰ τοῦτο κεραυνοὶ. ἵνα μὴ καταφρονῆται ἡ ἀγαθότης. Ὁ τὸν ἥλιον ἀνατέλλων καὶ ἀβλεψίαν καταδικάζει. ὁ τὸν ὄμβρον διδὲς, καὶ τὸ πῦρ βρέχει. ἐκεῖνα τῆς χρηστότητος, ταῦτα τῆς ἀποτομίας ἢ δι' ἐκεῖνα ἀγαπήσωμεν, ἢ διὰ ταῦτα φοβηθῶμεν, ἵνα μὴ ῥηθῇ καὶ ἡμῖν, ἢ τὸ πλοῦτος τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καταφρονεῖς; (Ῥωμ. κεφ. β'.) ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει. κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σε, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις ἑαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς. Ἐπεὶ τοίνυν ἔστε δυνατὸν σωθῆναι, μὴ ποιοῦντας τὰ κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ ἔργα, ἔστε παριδεῖν τι τῶν προστεταγμένων ἀκίνδυνον, δεινὴ γὰρ ἡ ἔπαρσις, κριτὰς ἡμᾶς τοῦ νομοθέτου καθέζεσθαι, φέρε φυλακὴν τῶν Εὐαγγελικῶν δογμάτων τιμήσωμεν, μετὰ πίστεως ἀληθοῦς, κοινὴν φροντίδα καὶ βουλὴν προθώμεθα, ὅπως ἂν μηδὲν ἡμᾶς διαφύγῃ τῶν ἐντεταλμένων. Εἰ γὰρ δεῖ τέλειον εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον. ἀνάγκη πᾶσα διὰ πάσης ἐντολῆς καταρτισθῆναι, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. ὥσπερ γὰρ ἐμοὶ ἀνάγκη ἐπίκειται, καὶ οὐαί μοι ἐστὶν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι, ἔτω καὶ ὑμῖν ἴσος ἀγὼν, ἀποραθυμήσασι πρὸς τὴν ἐξέτασιν ἢ ἀτόνως καὶ ἐκλελυμένως πρὸς τὴν

qui non certavit, velit? Quis Imperator, ad æqualem ſpoliorum partem cum victoribus, eos, qui ne quidem conſpecti fuerunt in prælio, vnquam vocavit? Bonus quidem eſt Deus: ſed idem etiam iuſtus. Ne ergo ex dimidio tantum Deum cognoſcamus, nec occaſionem negligentiæ ex eius humanitate capiamus. Ideo tonitrua ſonant, ideo fulmina cadunt: ne contemnatur illius bonitas. Qui ſolem facit oriri, etiam viſu privat: qui imbrem dat, etiam igne pluit. Illa a bonitate proficiſcuntur: hæc a ſeveritate. Aut propter illa diligamus, aut propter hæc timeamus: vt ne dicatur nobis illud: vt diuitias bonitatis eius & tolerantiæ, contemnis? ignorans, bonitate Dei te ad pœnitentiam duci? Nunc duritia tua & pœnitentiæ neſcio corde, tibimet colligis & reponis iram in die iræ. Quandoquidem igitur nec ſaluari poſſumus: niſi faciamus opera a Deo præcepta: nec, negligere aliquid ex mandatis, periculo vacat (magna enim arrogantia fuerit, ſi nos in legis latorem ſedere iudices velimus) age obſeruationem Euangelicorum dogmatum honoremus, cum fide vera: communem curam & conſultationem ſuſcipiamus: quomodo nihil nos effugiat mandatorum. Si enim perfectus eſſe debet homo Dei: omnino neceſſe eſt, per omne mandatum perfici: dum perveniat ad iuſtam menſuram ætatis & ſtaturæ completi corporis Chriſti, Vt enim mihi neceſſitas incumbit, ac væ mihi inſtat, niſi Evangelium docuero: ita par vobis certamen propoſitum eſt: ſi negligentes in perpendendis auditis fueritis:

τὴν φυλακὴν τῶν παραδιδομένων, καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων πλήρωσιν διατεθεῖσιν. Διότι φησὶν ὁ Κύριος. (Ἰωάνν. κεφ. ιϛ'.) ὁ λόγος, ὃν ἐλάλησα, ἐκεῖνος κρινεῖ αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Καὶ (Λεκ. κεφ. ιβ'.) δοῦλος ὁ μὴ γνοὺς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας, ὁ δὲ γνοὺς, καὶ μὴ ποιήσας, μηδὲ ἑτοιμάσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται, πολλάς. Γενέσθω οὖν ἡ οἰκονομία τοῦ λόγου, ἐμοὶ μὲν ἀμέμπτως, ὑμῖν δὲ ἔγκαιρος, ὡς ἂν εἰδότες, ὅτι ἀντιπρόσωπον ἡμῖν οἱ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς λόγοι στήσονται, ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ Ἐλέγξω γάρ σε, φησὶ, (Ψαλμ. μθ.) καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἁμαρτίας σου. Ἔτω καὶ προσέχωμεν νηφόντως τοῖς λεγομένοις, καὶ εἰς ἔργον προσαγαγεῖν τὰ θεῖα δόγματα σπουδαίως ἐπειχθῶμεν, ὅτι ἐκ οἴδαμεν, ποίᾳ ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ ὁ Κύριος ἡμῶν ἔρχεται. ἡ γὰρ πρὸν Θεὸν οἰκειότης, οὐκ ἐν τῇ κατὰ σάρκα συγγενείᾳ γνωρίζεται, ἀλλ' ἐν τῇ σπουδῇ τῶν θελημάτων τοῦ Θεοῦ κατορθοῦται. Ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ ἀκούει. Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους (κεφ. η'.) Ὅσοι Πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, ἔτοι εἰσὶ Υἱοὶ Θεοῦ. Ὅπερ ἐξηγέμενος ὁ Χρυσόστομος λέγει, Ἵνα μὴ τῇ δωρεᾷ τοῦ λουτροῦ θαῤῥήσαντες, τῆς μετὰ ταῦτα ἀμελήσωσι πολιτείας, ὃν εἶπεν, ἔλαβον, ἀλλ' ἄγονται. τουτέστι, ὅσοι πάντα τὸν βίον καλῶς πολιτεύονται, ἔτοί εἰσιν Υἱοὶ Θεοῦ. Καὶ ὁ Ἰωάννης, (κεφ. ιε'.) Ὑμεῖς φίλοι μου ἐστὲ, ἐὰν ποιῆτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν. Καὶ ὅτι ἀδύνατον, καταξιωθῆναι βασιλείας Οὐρανῶν, τὸν μὴ πλείονα τῆς ἐν τῷ νόμῳ τὴν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον δικαιοσύνην

tis: & aut remisse & dissolute in custodiendis præceptis, ipsoque opere implendis, vos gesseritis. Inquit enim Dominus, Sermo, quem locutus sum, ille iudicabit eum in extremo die. Et, Servus, qui non scivit, sed fecit tamen digna plagis, vapulabit paucis, qui vero scivit, nec fecit, nec ad voluntatem illius se paravit, vapulabit multis. Fiat ergo œconomia & tractatio verbi, mihi, quidem inculpabilis, vobis vero fructuosa. Tanquam ergo scientes, contra faciem nostram sermones divinitus inspiraræ scripturæ staturos, nempe coram tribunali Christi (coarguam enim te, inquit, & statuam ante faciem tuam peccata tua) Ita attendamus sobrie ea, quæ nobis dicuntur: & in actum perducere divina dogmata omni studio contendamus: quia nescimus, quo die, aut qua hora, Dominus noster veniat. Nam vt domestici & familiares Dei fiamus, non in carnali cognatione cernitur: sed studio satisfaciendi voluntati Dei efficitur. Qui ex Deo est, verba Dei audit. Et in Epistola ad Romanos: Quotquod spiritu Dei ducuntur, hi sunt filii Dei: quod Chrysostomus sic exponit. Ne donatione lauacri confisi, insequentis negligentes evadant conversationis in civitate Dei, non dixit, Acceperunt: sed: ducuntur. Hoc est, quotquot per omnem vitam bonos se præbent ciues, hi sunt filii Dei, Et Ioannes: Vos, amici mei estis: si faciatis, quæcunque ego præcipio vobis. Et quod impossibile sit dignos fieri regno cœlorum illos: qui non maiorem, quam quæ in lege est, Evangelicam scil. iusticiam,

præ-

σύνην ἐπιδεικνυμένες. Ἐὰν γὰρ, φησι, (Ματθ. κεφ. ε.) μὴ περισσεύση ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέιω τῶν φαρισαίων καὶ γραμματέων, ὰ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῦ θεῦ. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος: (Φιλιπ. κεφ. γ'.) ὅτι ἡγῦμαι ζημίαν πάντα εἶναι, διὰ τὸ ὑπερέχον τῆς γνώσεως τῦ Κυρίε ἡμῶν Ἰησῦ Χριστῦ, δι' ὃν τὰ πάντα ἐζημιώθην, καὶ ἡγῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω, καὶ εὑρεθῶ ἐν αὐτῷ, μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐκ νόμε, ἀλλὰ τὴν ἐκ πίστεως Χριστῦ, τὴν ἐκ Θεῦ ἐπὶ τῇ πίστει δικαιοσύνην. Πᾶν γὰρ τὸ μὴ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστὶν. ὥστε δεῖ ἡμᾶς ἄγεσθαι Πνεύματι Ἁγίῳ, καὶ πίστει ὀρθῇ, ἵνα καταξιωθῶμεν τῆς βασιλείας τῦ θεῦ. Δεῖ δὲ εἰδέναι καὶ ὁμολογεῖν, παντὸς ἀγαθῦ τὴν χάριν, καὶ αὐτῶν τῶν ὑπὲρ Χριστῦ παθημάτων τὴν ὑπομονὴν παρὰ Θεῦ ὑπάρχειν. Φησὶ γὰρ ὁ Ἰωάννης, (κεφ. γ'.) ὰ δύναται ἄνθρωπος λαμβάνειν ἐὰν μὴ ᾖ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τῦ ἐρανῦ. Τί δὲ ἔχεις, ὃ ὐκ ἔλαβες; Τῇ γὰρ χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως. (Ἐφες. κεφ. β.) καὶ τῦτο ὐκ ἐξ ὑμῶν, θεῦ τὸ δῶρον, ὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται. Καὶ τῦτο ἀπὸ Θεῦ. Ὅτι ἡμῖν ἐχαρίσθη ὑπὲρ Χριστῦ, ὰ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτῦ πάσχειν, τὸν αὐτὸν ἔχεσιν ἀγῶνα. Οὐ δεῖ δὲ μεγαλοφρονεῖν ἐφ' ἑαυτῶν ἐν τοῖς κατορθώμασι, καὶ ἐξεθενεῖν τὲς λοιπὲς. Λέγει γὰρ ὁ Λεκᾶς, εἶπε δὲ πρός τινας πεποιθότας ἐφ' ἑαυτοῖς, ὅτι εἰσὶ δίκαιοι, καὶ ἐξεθενεῦντας τὲς λοιπὲς, τὴν παραβολὴν ταύτην (κεφ. ιη.) Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι. Ὅταν γὰρ

præstent: patet, Domino dicente Nisi abundaverit iustitia vestra amplius, quam pharisæorum & scribarum; nequaquam ingrediemini in regnum Dei. Et Apostolus, Habeo, inquit, omnia pro damno, propter excellentiam cognitionis Domini nostri Iesu Christi: propter quem, omnium iacturam feci, eaque pro excrementis reputo, vt Christum lucrifaciam: & inveniar in ipso non habens meam iustitiam, quæ ex lege est: sed hanc, quæ pe fidem Christi est, & a Deo profecta, iusticiam. in fide. Quicquid enim ex fide non est, peccatum est. Ergo Spiritu Sancti nos duci opertet, & fide recta: vt digni Regno Dei inveniamur. Sciendum vero est, & confitendum: omnis boni gratiam, atque ipsarum pro nomine Chirsti passionum patientiam, a Deo esse. Dicit enim Ioannes: Non potest homo accipere quicquam: nisi ei fuerit datum e cœlo. Quid vero habes, quod non acceperis? Gratia enim servati estis per fidem: idque non ex vobis, sed Dei dono: non ex operibus, vt ne quis glorietur. Et hoc a Deo est: quod nobis donatum est, non tantum in Christum credere: sed etiam posse pro ipso pati, idem habentibus certamen. Nemo autem animo efferri debet in suis benefactis, & despicere cæteros. Aqud Lucam enim dicitur: Dixit ad quosdam in se confisos, quasi essent iusti, & pro nihilo putantes reliquos, hanc perabolam. Duo homines in Templum ascenderunt oratum, Nam, quando aliquis non Deo, sed sibiipsi, adscribit præclare facta: quid aliud hoc est,

quam

γάρτις ἐ τῷ Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐπιγράφηται τὰ κατορθώματα, τί ἄλλο, ἢ ἄρνησις Θεοῦ ἐστι καὶ ἀντιθεία; διὰ δὲ τοῦτο πεποιθότας ἐφ' ἑαυτοῖς, καὶ μὴ τῷ Θεῷ τὸ πᾶν λογιζομένους, ἀλλὰ τυχὸν καὶ τοὺς ἄλλους ἐξουθενοῦντας, δείκνυσιν, ὅτι εἰ καὶ ἡ δικαιοσύνη τἄλλα θαυμαστή τις ἔσα, πλησίον Θεοῦ τε τὸν ἄνθρωπον ἱστῶσα, ὅταν τὴν ὑπερηφανίαν προσλάβηται, εἰς τὰ κατώτατα τὸν ἄνθρωπον ἀποῤῥίπτει, καὶ ὡς δαίμονα ποιεῖ, τὸν τέως ἰσόθεον χρηματίζοντα. „Οὐ δεῖ ἓν ἐν ἑαυτοῖς θαῤῥεῖν, „οὐδὲ οἴεσθαι, ὡς φησι Βασίλειος, τὴν „εὐδοκίαν τοῦ κηρύγματος, ἐν ἰδίαις ἐπι„νοίαις κατεργάζεσθαι, τὸ δὲ ὅλον ἐπὶ „τῷ Θεῷ πεποιθέναι. πεποίθησιν δὲ τοι„αύτην, φησὶν ὁ Παῦλος, (β. Κορ. κεφ. γ'.) „ἔχομεν διὰ Χριστοῦ, πρὸς τὸν Θεὸν, οὐχ „ὅτι ἱκανοί ἐσμὲν ἀφ' ἑαυτῶν λο„γίζεσθαί τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἡ „ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὃ καὶ ἱκάνω„σεν ἡμᾶς, γενέσθαι διακόνους καινῆς διա„θήκης οὐ γράμματος. ἔχομεν δὲ τὸν θη„σαυρὸν τοῦτον, ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα „ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ᾖ τοῦ Θεοῦ, „καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν. Ἔτι ὁ Κύριος. Ἐὰν „ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμὰς „τηρήσατε. Ἕως ἂν ὦ τηρῶμεν πάσας τὰς ἐντολὰς τοῦ Κυρίου, οὐδὲ ἐσμὲν τοιοῦτοι, ὥστε μαρτυρηθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι ὑμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, τὰ τοῦ Πνεύματος Ἁγίου μὴ προσδοκήσωμεν.

Οὐ μόνον δὲ ἐντολὰς ἐκτελέσαι δίκαιον, ἀλλὰ καὶ ἀρετὰς καὶ ἐνταλματα, ἑορτῶν μὴ καταφρονοῦντες, μνημονεύοντες τοῦ, νγ'. κανόνος τῶν Ἀποστόλων, φάσκοντος. ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἑορτῶν εἴ τις ὦ μεταλαμβάνει κρεῶν, καὶ τὰ λοιπὰ.

Περὶ

quam abnegatio Dei, & faſtus contrarius Deo? Per id, quod dicit de confiſis in ſeipſos, & non in Deo omnia repoſita habentibus, ſed & fortaſſe cæteros deſpicatui ducentibus, oſtendit: quod, licet juſtitia cæteroqui pulcherrima & admirabilis virtus ſit, hominemque juxta Deum ſtatuat: tamen, ſi comitem ſibi adjungat ſuperbiam, ad infima hominem præcipitet: dæmonique ſimilem faciat eum, qui hactenus Dei ſimilis habitus fuerit. „Non igitur magnifice de ſe homo ſen„tire debet: nec putare ut Baſilius ait, ſe „beneplacentiam & gratiam prædicatio„nis Evangelii ſuis cogitationibus & in„ventis poſſe conficere & repræſentare: „ſed in totum in Deo confidere. Fidu„ciam autem talem, inquit Paulus, ha„bemus per Chriſtum ad Deum: non „quod ſufficientes ſimus, a nobis ipſis „cogitare quicquam, tanquam ex nobis „ipſis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt: „qui & ſufficientes nos fecit ad hoc, ut „fieremus miniſtri Novi Teſtamenti. Et „alibi. Habemus theſaurum hunc in teſta„ceis vaſis: ut ipſa excellentia patientiæ „Dei ſit, & non ex nobis. Item Domi„nus: Si diligitis me, mandata mea ſervate. Quam diu ergo non ſervamus omnia mandata Domini: nec tales ſumus, de quibus ipſe teſtetur: vos non eſtis ex mundo hoc: Spiritus S. dona ne expectemus.

Nec vero mandata tantum perficere debemus: ſed nec virtutes & feriarum inſtituta contemnere: in memoria habendo LIII. canonem Apoſtolicum, qui dicit: Diebus feſtis, ſi quis non ſumit cum cæteris carnes, & cætera.

Περὶ δὲ τῶν νηστειῶν ὁ ξθ. λέγει, εἴ τις τὴν Ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν ἢ νηστεύει, ἢ τετράδας καὶ παρασκευὰς, καθαιρείσθω, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ παρὰ Θεοῦ ὡρίσθη, διὰ Μωσέως ἡ νηστεία, ὡς γέγραπται. καὶ ἐν μέρει ῥητῶς λέγει. ψυχὴ ἥ τις διὰ νηστείας οὐ ταπεινωθῇ πρὸ τῆς ἑορτῆς, ἐξολοθρευθήσεται. Σπεύδωμεν οὖν, διὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, τὴν ἐμπορίαν τῆς σωτηρίας πραγματεύσασθαι. Νηστεύοντες δὲ, μὴ νηστεύωμεν εἰς κρίσεις καὶ μάχας, μηδὲ τύψωμεν τὸν ταπεινὸν καὶ προσήλυτον. λύσωμεν πάντα σύνδεσμον ἀδικίας. καὶ βιαίων συναλλαγμάτων χειρόγραφα διασπάσωμεν. πεινῶσι μὲν ἄρτος καὶ τροφὰς διαῤῥύπλοντες. ἀστέγοις δὲ καὶ πλωχοῖς, τοὺς οἴκους ἀνοίγοντες, κατὰ τὸ τοῦ Προφήτου παράγγελμα (Ἡσαΐ. νη.) νηστεύοντες σωματικῶς, νηστεύωμεν καὶ πνευματικῶς, ἀποχὴν τῶν κακῶν διακτώμενοι. Οὕτω γὰρ τὸ φῶς τῆς ζωῆς ἡμῶν λάμψει ἐκ πρωΐ, ὡς γέγραπται. καὶ τῆς κραυγῆς ἡμῶν ὁ Θεὸς ἐπακέσεται, καὶ ἐρεῖ, ἔτι λαλέντων ὑμῶν, (μὴ σκυθρωπάζητε,) πάρειμι.

De jejuniis canon LXIX. dicit: Si quis ſanctam quadrageſimam non jejunat, aut quartam, aut Paraſceven: deponatur, & quæ ſequuntur. Etiam a Deo inſtitutum per Moſen jejunium fuit, vt ſcriptum eſt: & in parte expreſſe dicit: Anima quæ jejunio non humiliatur ante Feſtum, exſcindetur. Itaque ſtudeamus, per jejunia & preces negotiationem ſalutis, vt boni mercatores, perficere. Cum vero jejunamus: ne jejunemus ad judicia & pugnas: nec percutiamus humilem & Proſelytum. Solvamus omne vinculum injuſticiæ: violentorum commerciorum chirographa laceremus. Eſurientibus panem & alimenta frangamus: tecto carentibus & pauperibus domos aperiamus, ſecundum prophetæ præceptum. Quando corpore jejunamus: jejunemus & ſpiritu, abſtinentiam a malicia conſtanter poſſidentes. Sic enim lux vitæ noſtræ ſplendebit a matutino tempore, vt ſcriptum eſt: & clamorem noſtrum Deus exaudiet, & dicet: Adhuc loquentibus vobis (ne triſti vultu ſitis) adſum.

ΚΕΦΑΛ. κά.

Περὶ θεραπείας τῶν Ἁγίων.

Εἰς δὲ τὸ εἰκοστὸν πρῶτον, καὶ πάντων τελευταῖον, τὸ περὶ τῆς θεραπείας τῶν Ἁγίων διαλαμβάνον, καὶ ὅτι μνείαν τῶν Ἁγίων ποιεῖσθαι συμφέρει, εἰς τὸ ἐνισχυθῆναι τὴν πίστιν ἡμῶν, ἐννοούντων, πῶς τῆς χάριτος καὶ βοηθείας, διὰ τῆς πίστεως θεόθεν ἐπέτυχον, λέγομεν. Ὅτι ἡ ἐπίκλησις κυρίως μὲν ἁρμόζει μόνῳ τῷ Θεῷ, καὶ πρώτως, καὶ ἰδιαίτατα αὐτῷ προσήκει.

CAPVT XXI.

De cultu Sanctorum.

Ad vigeſimum primum caput, & vltimum: quod de cultu Sanctorum loquitur: & quod conducat, mentionem Sanctorum fieri, ad confirmandam fidem noſtram: cogitantibus nobis, quomodo gratiam & auxilium a Deo per fidem adepti fuerint: ſic dicimus. Invocatio proprie ſoli Deo competit: & primo ac maxime proprie, ei convenit. Sed invocatio,

Ἡ

quæ

Ἡ δὲ πρὸς τὲς ἁγίες γινομένη, ἐ κυρίως ἐσὶν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκὸς εἰπεῖν καὶ κατὰ χάριν. Οὐχὶ γὰρ Πέτρος ἢ Παῦλος εἰσακέσει τῶν ἐπικαλεμένων αὐτές, ἀλλ' ἡ χάρις ἣν ἔχεσι, κατὰ τὸ εἰρημένον παρὰ τῦ Κυρίε, ἔσομαι μεθ' ὑμῶν, ἕως τῆς συντελειας.

Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐπὶ Θεῦ ἐπικλήσεως, Παῦλος ὁ Θεῖος, Ῥωμαίοις ἐπιςέλλων, φησὶ, πῶς γὰρ ἐπικαλεσόμεθα, εἰς ὃν ὐκ ἐπιςεύσαμεν; δεικνύων, ὅτι ἐκεῖνον μόνον δεῖ ἐπικαλεῖσθαι, εἰς ὃν ἐπιςεύσαμεν, τὸν Θεὸν δηλονότι. Ὅτι δὲ καὶ ἡμεῖς Θεῷ μόνῳ κυρίως τὴν ἐπίκλησιν ἀπονέμομεν, ἐν τῇ θείᾳ μυσαγωγίᾳ ἐκφωνῦμεν. Καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μετὰ παῤῥησίας ἀκατακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαί σε τὸν ἐπερράνιον Θεὸν Πατέρα, καὶ λέγειν. Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς Οὐρανοῖς. Καὶ ἀλλαχῦ, Κύριε τῶν δυνάμεων, μεθ' ἡμῶν γενῦ. ἄλλον γὰρ ἐκτός σε βοηθὸν ἐν θλίψεσιν ὐκ ἔχομεν. Καὶ πάλιν. Ἄλλον γὰρ ἐκτός σε Θεὸν ὐ γινώσκομεν. Μεσίτας δὲ ποιέμεθα τὲς ἁγίες πάντας, ἐξαιρέτως δὲ τὴν τῦ Κυρίε Μητέρα, μετ' αὐτῆς δὲ, καὶ τῦ χορῦ τῶν Ἀγγέλων, ϗ τῶν Ἁγίων ναοῖς, ἀναθήμασι, παρακλήσεσι, εἰκόσιν ἱεραῖς σχετικῶς, ὐ λατρευτικῶς, προσκυνεμέναις. Οἴδαμεν γὰρ, λατρείαν μόνῳ Θεῷ ἐξαιρέτως προσάγειν, καὶ ἐκτὸς αὐτῦ ἄλλον ὐ γινώσκειν, ὅτε προσκυνεῖν Θεῷ ἀλλοτρίῳ. Οὐκ ἐπιπολὺ γινόμεθα Ἅγιοι τὴν χέσιν, φοβέμενοι τυχόν, ἵνα μὴ εἰς λατρείαν ἐμπέσωμεν. Ὃ μὴ γένοιτο. ἀσεβὲς γὰρ, τῆς τε Χριςῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν αὐτῆς τροφίμων ἀλλότριον, τὸ μὴ σχετικῶς

quæ ad ſanctos fit, non proprie invocatio eſt: ſed per accidens (ſic dicendo) & per gratiam. Non enim Petrus aut Paulus exaudit invocatores ſuos: ſed illa gratia, quam habent: ſecundum illud, quod Dominus dixit: Ero vobiscum vſque ad conſummationem.

Ac de invocando quidem Deo, Paulus divinus ad Romanos ſcribens, ait: Quomodo invocabimus eum, in quem non credidimus? Oſtendens, illum ſolum eſſe invocandum, in quem credidimus, nempe Deum. Quod vero nos quoque Deo ſoli proprie invocationem tribuamus: patet, quod in divina Myſtagogia (ſacrorum arcanorum adminiſtratione) exclamamus: dignare nos Domine, ut cum libertate, abſque condemnatione, audeamus invocare te cœleſtem Deum patrem, & dicere: Pater noſter, qui es in cœlis. Et alibi: Domine poteſtatum, nobiſcum fias. Alium enim extra te opitulatorem in tribulationibus non habemus. Et rurſus: Alium enim extra te Deum non noſcimus. Mediatores vero facimus, cum ſanctos omnes, tum eximie matrem Domini: & cum ea choros Angelorum quoque, & Sanctorum: ita vt Templis, donariis, adhortationibus, ſacris imaginibus, adorentur ſchetice, (reſpectu ad aliud) non latreutice. (cultu divino) Novimus enim, latriam ſoli Deo eximie præſtandam eſſe: nec quenquam alium extra ipſum agnoſcendum: nec Deum alienum adorandum eſſe. Verum non multum volumus fieri Sancti, ſcheſin (reſpectu factam adorationem) metuentes fortaſſis: vt ne in latriam incidamus: quod vtinam non fiat.

προσκυνεῖν τὰς Ἁγίας εἰκόνας, ὧν ἡ τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, ὡς φησὶ Βασίλειος. Ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἁγίους πάντας μεσίτας ἡμῶν καὶ πρέσβεις ἀναγραφόμεθα. Καὶ ἐ μόνον ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι φαμὲν, ὅτι μεσιτεία τις ἔσαι, Ἀγγέλων δεηθησομένων ὑπέρ τινων, καὶ Ἁγίων, καὶ τῆς τε κόσμε Κυρίας ἐχ ἥκιςα. Πλὴν ἐχ ὑπὲρ πάντων ἁπλῶς, ἐ δὲ ὑπέρ τινος ἐν ἁμαρτίαις θανόντος, ἔμενεν. ἀπέκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς τοῖς τοιούτοις καθάπαξ τὸ ἑαυτε ἔλεος. Διὸ καὶ ἀπεφήνατο κατ' αὐτῶν ἔτωσί. Ἐὰν ςῆ Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ Δανιὴλ, τὰς Υἱὰς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας ἐ μὴ ἐξέλωνται. Ἀλλ' ὑπὲρ μόνων ἐνείνων ἱκετεύσι πάντες, ὑπὲρ ὧν καὶ αἱ πρεσβεῖαι δεκταὶ, ἤγεν, τῶν ἐν μετανοίᾳ φθασάντων ἀπαλλάξαι τὸν βίον, ἔπω δὲ τὰς τῶν ἁμαρτημάτων κηλίδας δυνηθέντας ἐκπλῦναι. ναὶ, καὶ ἔτι τῆς κρίσεως ἐσαμένης. Μετὰ δὲ τὸ λυθῆναι τὸ θέατρον, καὶ ἕκασον ἀπαχθῆναι, εἰς τὸν ἀποτεταγμένον τόπον αὐτῷ τῆς κολάσεως, μεσιτεία ἐκ ἐςὶν ἐδὲ μὴ γένηται. Καὶ ἡ μεσιτεία αὕτη νῦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γίνεται καὶ κηρύτλεται, καὶ πρὸς τὰς Ἁγίους ἀναφωνᾶμεν, καὶ πρὸς τὴν Κυρίαν ἡμῶν, καὶ πρὸς τὰς Ἁγίους Ἀγγέλους. Καὶ πρὸς μὲν τὴν Κυρίαν ἡμῶν. Παναγία Δέσποινα Θεοτόκε, πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν. „Πρὸς δὲ τὰς Ἁγίους Ἀγ„γέλους. Πᾶσαι αἱ ἐράνιαι δυνάμεις, „τῶν Ἁγίων Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων, „πρεσβεύσατε ὑπὲρ ἡμῶν. ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Προφήτην καὶ Πρόδρομον καὶ Βαπτιςὴν τε Κυρίε, τές τε ἐνδόξες Ἀποςόλες, Προφήτας, Μάρτυρας, Ὁσίες, Ποι-

Impium enim eſt, & a Chriſti Eccleſia, alumnisque ejus, alienum: nolle ſchetice adorare ſanctas Imagines: quarum honor ad Prototypum (exemplar) tranſcendit, vt ait Baſilius. Quin etiam ſanctos omnes, & mediatores & interceſſores nobis adſcribimus. Nec in præſenti ſolum ſeculo, verum in futuro etiam, dicimus, mediationem quandam fore: Angelis & ſanctis, nec minimum ipſa mundi Domina, deprecaturis pro quibuſdam: verum non pro omnibus ſimpliciter, nec pro aliquo in peccatis mortuo, nequaquam. Occluſit enim Deus talibus in vniverſum ſuam miſericordiam: & ideo talem ſententiam de eis pronunciavit: Si ſteterit Noas, & Iobus, & Daniel: filios ſuos, & filias, nequaquam eripient. Sed pro illis ſolis ſupplicant omnes: pro quibus interceſſiones aceeptæ ſunt: nempe pro iis, qui inter pœnitendum, præventi morte fuere: nondum autem peccatorum maculas eluere potuerunt. Item, dum Iudicium adhuc conſtat. Theatro vero ſoluto dimiſſoque: & ſingulis in locum pœnarum ſibi aſſignatum abductis: non amplius interceſſioni locus eſt, nec erit. Hæ mediatio nunc in Eccleſia fit, & deprædicatur: & ad Sanctos exclamamus, & ad Dominam noſtram, & ad Sanctos Angelos. Ad Dominam quidem noſtram: Perſancta Domina Deipara, pro nobis intercede peccatoribus. Ad ſanctos autem Angelos: Omnes cœleſtes proteſtates S. Angelorum & Archangelorum, orate pronobis. Prophetam item, & præcurſorem, & Baptiſtam Domini: glorioſos Apoſtolos, Prophetas, Martyres, Sanctos, Paſtores,

Ποιμένας, Διδασκάλους οἰκουμενικούς, καὶ λοιποὺς πάντας Ἁγίους, καὶ γυναικῶν Ἁγίων χορὸν δεόμεθα, πρεσβεύειν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν, ὅπως χάριτι Θεοῦ, τῇ αἰτηθήτῳ καὶ θείᾳ καὶ ἀκαταλήπτῳ δυνάμει τοῦ Σταυροῦ, ἵλεως ἡμῖν ἁμαρτάνουσι γένηται, αὐτῷ λατρεύουσι, καὶ ἐν ἐξομολογήσει καὶ μετανοίᾳ προσκαρτεροῦσι, καὶ δεομένοις φωτισθῆναι τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς ἡμῶν, μήποτε ἁμαρτάνοντες, ὑπνώσωμεν εἰς θάνατον, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἰσχύσῃ καθ' ἡμῶν. Ὅθεν τῇ πρεσβείᾳ πάντων ὧν εἴπομεν ἀντιλήπτορα γενέσθαι τὸν Θεὸν δεόμεθα, καὶ ῥυσθῆναι τῶν παγίδων τοῦ πονηροῦ.

Περὶ καταχρήσεων.

Ἔτι καὶ εἰς ἃς λέγετε καταχρήσεις, ἀποκρινόμενοι λέγομεν.

Φατὲ ἓν πρῶτον, ὅτι μεταλαμβάνειν δεῖ καὶ ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν, καὶ καλῶς λέγετε. Οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐκτελοῦμεν, τῶν φρικτῶν μεταλαμβάνοντες Μυστηρίων, οἱ ἄξιοι ὄντες. πλὴν, ἐκ ἐν ἀζύμῳ, ἀλλ' ἐν ἄρτῳ ἐνζύμῳ, τῷ τοῦ ἄρτου εἴδει χρώμεθα.

Δεύτερον δὲ λέγετε, κρεῖσσον εἶναι γαμεῖν, ἢ πυροῦσθαι, κατὰ τὸ, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα, καὶ τὰ λοιπὰ, ὡς ὁ Θεῖος Παῦλος ἐντέλλεται. Διὸ καὶ ἡμεῖς τοῖς μὴ παρθενεύειν δυναμένοις τῶν ἱερέων, πρὸ τοῦ ἱερωθῆναι γαμεῖν ἄδειαν παρέχομεν. Θεὸς γὰρ τὸν γάμον προσέταξε. Λοιχεργήματα δὲ γίνεται, ἐκ ἀγνοοῦμεν, ἐν τοῖς κωλυομένοις γαμεῖν τῶν ἱερωμένων. Ὁ δὲ ἐπαγγειλάμενος παρθενεύειν, παρθενευέτω, καὶ ἄδειαν αὐτῷ γαμεῖν μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἃ παρέχομεν. Οὐδεὶς γὰρ θεὶς τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφεὶς, εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν

Pastores, Doctores Oecumenicos, cæterosque sanctos omnes: & Fœminarum sanctarum cœtum oramus: velint intercedere pro nobis peccatoribus: vt gratia sua Deus, invictaque & divina & incomprehensibili potentia crucis, propitius nobis peccatoribus fiat: ipsi servientibus, in confessione & pœnitentia perseverantibus, illuminationem oculorum mentis nostræ petentibus: ne quando peccantes, sopiamur ad mortem, & inimicus invalescat contra nos. Itaque propter intercessionem omnium, quos diximus, opitulari nobis Deum oramus, & e laqueis eripere mali.

De Abusibus.

Sequitur jam, vt ad Abusus, quos dicitis, respondeamus.

Dicitis itaque primum, in S. cœna percipiendam esse vtramque speciem: & recte dicitis. Sic enim & nos facimus: quando veneranda percipimus mysteria, qui quidem digni sumus. Herum non azymo sub pane, sed sub fermentato pane, specie panis vtimur.

Secundo dicitis, melius esse, matrimonium contrahere, quam vri: secundum illud, vnius mulieris virum, & cætera D. Pauli præcepta. Ideo nos quoque illis Sacerdotibus, qui se continere non possunt, antequam Sacerdotio consecrati sunt, conjugii vsum permittimus. Deus enim conjugium præcepit. Nec ignoramus, conjugio Sacerdotibus interdicto, turpia ab ipsis committi. Qui vero castitatem vovit, castitatem servet: tali, post votum factum, marito esse non permittimus. Nemo enim qui manu sua aratro imposita, se retro vertit, idoneus est ad Regnum

λείων τῶν ἁγιανῶν. Ἂν δέ τι παθὴ ἀνθρώπινον, σωφρονίζομεν, διὰ μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως καὶ λοιπῆς κακοπαθείας, καὶ ἀποχῆς κακῶν ἀποπλύνομεν, καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἐκ ἀποδοκιμάσει αὐτόν.

Τρίτον, διατανῦτε, τὴν Θείαν Λειτουργίαν γίνεσθαι παρ' ὑμῖν ἐυλαβεστέραν, ἢ ἐν τοῖς ἀντιδίκοις ὑμῶν. μετηνέχθη δέ τισι πρὸς πορισμὸν, ὅθεν αὔξησις τῶν κατ' ἰδίαν λειτουργιῶν. Καὶ ὅτι μία λειτουργία παρ' ὑμῖν, ἃ κατὰ τὸ ἔθος δὲ τοῖς ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίας. Οἱ δὲ εἰς πορισμὸν ἔχοντες τὰς Λειτουργίας, κακῶς ποιοῦσιν, ὃ ὁμολογέμενον καὶ παρ' ἡμῖν πάντως ἐστὶ, καὶ παρὰ τῇ ἀληθείᾳ αὐτῇ. Ἔτι τε, ὅτι τὸ τοῦ Χριστοῦ πάθος, ἃ μόνον τὴν ὀφειλὴν τὴν ἀρχαίαν ἔλυσεν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἁμαρτίαν. πρὸς ἃ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ὀφειλέται ἐσμὲν, ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι. Καὶ καθὼς ἐπολιτεύσατο ὁ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανὼν καὶ ἐγερθεὶς, ἔτω καὶ ἡμεῖς, ὡς δυνατὸν, πολιτεύεσθαι, μεμνημένοι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλε γεγραμμένον, ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς, κρίναντας τοῦτο, ὅτι εἰ εἷς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον, καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι καὶ ἐγερθέντι. Εἰ γὰρ ὁ περιτμηθεὶς, ὀφειλέτης ἐστὶν, ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι, πόσῳ μᾶλλον ὁ περιτμηθεὶς τὴν κατὰ Χριστὸν περιτομὴν, ἐν τῇ ἀπεκδύσει ὅλε τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ὀφειλέτης ἐστὶ πληρῶσαι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλε εἰρημένον; (Γαλ. κεφ. β'.) ἐγὼ τῷ κόσμῳ ἐσταύρωμαι καὶ ὁ κόσμος ἐμοί. Ζῶ δὲ ἐκ ἔτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ ὁ Χριστός. Ὥστε νενεκρὸς δεῖ εἶναι τῇ

gnum cœleſte. Quod ſi infirmitate humana lapſus ſit: caſtigamus eum, pœnitendo, confitendo, cæteras frictiones ſubeundo, & a malis abſtinendo, donec ablutus ſit: tunc miſericordia Dei non reprobabit ipſum.

Tertio declaratis, S. Liturgiam ſeu Miſſam, reverentius celebrari apud vos, quam apud adverſarios veſtros: apud quorum aliquos ad quæſtum faciendum translata fuerit: vnde numerus privaturum Miſſarum creverit. Eſſe item vnam Miſſam apud vos: non tamen ad conſuetudinem Romanæ Eccleſiæ. Certe, qui quæſtum ex Miſſis quærunt, male faciunt: quod in confeſſo omnino apud nos quoque eſt, & apud veritatem ipſam. Amplius dicitis, paſſionem Chriſti, non ſolum pro veteri debito, ſcilicet peccato originis, ſatisfeciſſe: ſed etiam omne aliud peccatum tollere. Ibi nos ita dicimus. Debitores ſumus totam legem faciendi: &, ſicut ſe geſſit, qui pro nobis mortem obiit & reſurrexit: ad eum modum, quantum fieri poteſt, nos quoque gerendi. Memores ſimus ejus, quod ab Apoſtolo ſcriptum eſt: Dilectio Chriſti, conſtringit nos: ſtatuentes illud, quod, ſi vnus pro omnibus mortuus ſit, certe omnes mortui fuerint: & pro omnibus mortuus ſit: vt, qui vivunt, non amplius ſibi vivant: ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit. Si enim, qui circumciſus eſt, debitor eſt totius legis ſervandæ: quanto magis, qui circumciſus eſt ea, quæ ſecundum Chriſtum eſt, circumciſione, exuendo totum corpus peccatorum carnis, debitor eſt implendi id, quod ab Apoſtolo dictum eſt? Ego mundo crucifixus ſum, & mundus mihi. Vivo vero non amplius ego: ſed vivit in me Chriſtus.

Ergo

τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ μηκέτι δουλεύειν αὐτῇ, καὶ ἀκολουθεῖν τῷ Κυρίῳ, ὅπερ ἐστὶ ζῆν τῷ Θεῷ ὁλοκλήρως, ἂν δὲ ἁμαρτάνωμεν ἀμεταμελήτως, οὐδὲν τὸ πάθος ἡμᾶς ὠφελήσει.

Ergo mortuos esse oportet peccato, nec amplius servire ei, & sequi Christum: id quod est, vivere Deo perfecte. At si peccemus, nec pœnitentiam agamus: nihil nobis passio Christi proderit.

Τέταρτον, περὶ ἐξομολογήσεως, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, γράφετε. πρὸς ὅπερ φαμὲν κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ὅτι δεῖ ἕκαστον χρισιανὸν, ἔγε μέλλει ἀξιόλογον προκοπὴν ἐπιδείκνυσθαι, καὶ ἐν ἕξει τῆς κατὰ τὰ προσάγματα τοῦ Κυρίου ἡμῶν ζωῆς γενέσθαι, μηδὲν μὲν ψυχῆς κίνημα ἀπόκρυφον φυλάτ]ειν παρ' ἑαυτῷ, μηδένα λόγον ἀβασανίστως προΐεσθαι, ἀλλ' ἀπογυμνῶν τὰ κρυπτὰ τῆς καρδίας, ἐ τοῖς τυχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς δυναμένοις θεραπεύειν. Καὶ ἀλλαχοῦ, ὅτι ἀναγκαῖον τοῖς πεπιστευμένοις τὴν οἰκονομίαν τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, ἐξομολογεῖσθαι τὰ ἁμαρτήματα. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ πάλαι μετανοοῦντες, ἐπὶ τῶν ἁγίων εὑρίσκονται πεποιηκότες. Περὶ δὲ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀφιέναι φησὶν, ὅτι ἐκ ἀπολύτως δέδοται, ἀλλ' ἐν ὑπακοῇ τοῦ μετανοοῦντος, καὶ συμφωνίᾳ πρὸς τὸν ἐπιμελέμενον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς, καὶ ἀληθῆ μετάνοιαν ἐνδειξάμενον. Μετάνοια δέ ἐστι, τὸ μὴ τὰ αὐτὰ ποιεῖν. ὁ γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῶν, ἔοικε τῷ κυνὶ, τῷ πρὸς τὸν ἴδιον ἐμετὸν ἐπανιόντι. Δεῖ δὲ καὶ τῇ πράξει καὶ τῇ γνώμῃ τῶν τολμηθέντων, ἀφίσασθαι, καὶ φάρμακα ἐπιτιθέναι τοῖς τραύμασι, τἀναντία τῶν ἁμαρτημάτων.

Quarto, de confessione & remissione peccatorum scribitis. Ad quod respondemus ex M. Basilio: debere vnumquenque Christianum, si velit egregium progressum pietatis monstrare: & habitum secundum præcepta Domini nostri vivendi comparare: nullam agitationem mentis occultam secum rerinere: nullum verbum absque examinatione præcedente emittere: sed proferre nude arcana cordis: non quidem cuivis, sed his, qui medicinam facere possunt. Et alibi. Necessarium est, his, quibus œconomia mysteriorum Dei concredita est, confiteri peccata. Ita enim, qui antiquis temporibus pœnitentiam egerunt, apud sanctos feciſſe inveniuntur. De potestate vero remittendi ait hanc non absolute concessam esse: nisi quatenus obediatis, qui pœnitentiam agit, & conveniat inter ipsum & eum, qui animæ ejus curam gerit: ipseque veram pœnitentiam ostendat. Pœnitentia autem est, non amplius eadem facere. Nam qui eadem repetit: cani similis est ad suum vomitum redeunti. Oportet autem, & facto & mente, prioribus ausis absistere: & contraria peccatis medicamenta, vulneribus imponi.

Πέμπλον, περὶ προσφερομένων, ἑορτῶν, νηστειῶν, παραδόσεων, καὶ ὅτι δωρεὰν πιστεύειν ὀφείλομεν, τὸν Χριστὸν ἀφιέναι ἁμαρτίας, καὶ ἐχὶ δικαιο-

Quinto, de cibis, feriis, jejuniis, traditionibus, dicitur: & quod peccata remitti gratis a Christo credere debeamus, non propter nostram justitiam;

καιοσύνη ἡμῶν. καὶ πῶς ἀδύνατον, πάσας παραδόσεις διατηρεῖσθαι. Ὅθεν περιαλγεῖς εἰσιν, αἱ ἐυσεβεσαι τῶν συνειδήσεων. Πρὸς ἃ Βασιλείδ λέγοντος ἀκούσωμεν. Φυλακτέον ἡμῖν, μὴ προφάσει μιᾶς ἐντολῆς ἑτέραν φανῶμεν καταλύειν. Διὸ καὶ περὶ βρώσεως ἐζηγέμενος, τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε, οὐχ ἁπλῶς φησιν ἀπεφήνατο ὁ Ἀπόστολος, ἀλλ' εἰς ἐπιθυμίας φησίν. Ὥστε, τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν καὶ φιλήδονον τῶν σαρκῶν, διὰ τῆς ἀσκήσεως δεῖ ὑποτέμνειν, τὸ δὲ χρειῶδες εἰς τὴν τῦ καλῦ χρῆσιν προνοούμενον συντηρεῖν. Βρῶμα γάρ, φησίν, ἐ παρίστησιν ἡμᾶς τῷ Θεῷ. Οὐ γάρ ἐσιν ἡ βασιλεία τῦ Θεῦ βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ, ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ. δι' ἃ καὶ ἡ τῶν βρωμάτων ἀποχὴ μετὰ λόγυ παραλαμβάνεται. Ἐπεὶ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, τὴν ἀποχὴν τῶν βρωμάτων ἂν ἐξετάζης, φησὶν, ἔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστερέμεθα, ἔτε ἐὰν φάγωμεν περισσεύομεν. Οὔτε γὰρ οἱ μὴ ἐδίοντες, πλέον τι ἔχεσι τῶν ἐδιόντων ἐν ἀρετῇ, κατ' αὐτὸ μόνον τὸ μὴ ἐδίειν, ἔτε οἱ ἐδίοντες, ἔλαττον τῶν μὴ ἐδιόντων, κατ' αὐτὸ μόνον τὸ ἐδίειν, ἐὰν ἡ ἔνδον αὐτῶν ἀρετὴ ἐξισάζηται. Οὐκῦν πρὸς τὴν ἐν ψυχῇ ἀρετὴν ἀφορῶντας, δεῖ τὰ περὶ τὸ σῶμα πάντα μετιέναι. Οὐ γὰρ ὄντα καλὰ καθ' ἑαυτὰ, διὰ τὴν τῦ καλῦ ὑπηρεσίαν καλὰ κοσμέμενα γίνεται. Ὥστε καὶ πάντα τὰ παρὰ τῶν Ἁγίων Πατέρων παραδεδομένα, ὡς πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀφορῶντα, δεῖ φυλάττειν καὶ ἀποδέχεσθαι. ὁ γὰρ ἀθετῶν, φησι, τὸν Θεὸν ἀθετεῖ. Ὅθεν

stitiam: & quod impossibile sit, omnes traditiones observari: ex quo in maximam tristiciam conjectas esse pias conscientias. Ad hæc quid Basilius dicat, audiamus. Cavendum nobis est, ne prætextu vnius præcepti, aliud videamur abrogare, Ideo de cibo locum explicans, inquit: Carnis curam ne geritе, non simpliciter dicit Apostolus: sed addit, Ad concupiscentias. Quare quod in carne ad concupiscentiam, & ad voluptates, proclive est: ascesi (exercitatione corporis severiore) succidi oportet: quod vero vtile est, ad bonum vsum providenter conservari. Cibus enim, inquit, non commendat nos Deo. Non enim Regnum Dei cibus & potus est, sed justicia, & pax, & gaudium in Spiritu Sancto. Propterea etiam ipsa a cibis abstinentia, cum ratione admittitur. Alioqui, si ipsam per se consideres ciborum abstinentiam, (inquit) tam neque, si non comedamus, abundamus. Neque enim, qui non comedunt, virtute præcedunt eos, qui comedunt, (hoc ipso duntaxat, quod non comedunt) neque, qui comedunt, superantur a non comedentibus, (ipsa duntaxat co mestura) si interna ipsorum virtus, æqualis sit. Propterea in omni corporalium rerum tractatione, ad virtutem animi respiciendum est. Si enim per se bonæ non sunt, bonæ fiunt, dum bonum eis inservit, easque ornat. Ideo etiam omnia, quæ a S. patribus tradita sunt, tanquam ad eundem finem respicientia, ita approbanda & retinenda sunt. Qui enim rejicit, inquit: Deum rejicit.

Vnde

Ὅθεν οὐ δεῖ τὰς τοιαύτας παραδόσεις διασύρειν, κἂν τινες παρὰ τὸν εὐσεβῆ σκοπὸν αὐταῖς καταχρῶνται. ἀλλ' ἐκείνους ἐπιτιμῶντας, νουθετεῖν, καὶ τὴν ὀρθὴν κρίσιν ἀποδεικνύναι. Ὡς ὁ μέγας φαίνεται Βασίλειος πεποιηκὼς ἐν πολλοῖς, καὶ μάλιστα, ἐν τῷ, εἰ εὐπρόσδεκτόν ἐστι τῷ θεῷ, τὸ ἔργον τῆς ἐντολῆς, μὴ ἀκολούθως κατ' ἐντολὴν τῷ Θεῷ γινόμενον. Οὐδὲν γὰρ ἔτω δύναται ποιῆσαι μιμητὴν Χριστοῦ, ὡς τὸ κήδεσθαι τῶν πλησίον. Καὶ ἁ προσήκει τοὺς πιστοὺς λέγειν, ὅτι τὰς συνειδήσεις βαρύνωσι. πᾶν γὰρ τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὸν κόσμον νικᾷ. Ὅθεν φησὶν ὁ αὐτὸς, τίς ἔτως ἀναίσθητος καὶ ἄπιστος, ὡς ἀρκεσθῆναί ποτε τοῖς ἤδη γενομένοις, ἢ παραιτήσασθαί τι, ὡς βαρύτερον ἢ κοπῶδες; Διὸ καὶ τὸ μονήρους βίου, καὶ θείῳ σκοπῷ γινόμενον, οὐδεὶς τῶν πιστῶν καταγελᾶν τετόλμηκεν. Εἰ τὸ μὲν καταρξασθαι τούτου πολλοῖς ἴσως τετόλμηται, τὸ δὲ ἀξίως ἐπιτελέσαι, ὀλίγοις ταχάπου πεπόνηται. Καὶ πάντως, οὐκ ἐν προθέσει μόνον τὸ τέλος ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τῷ τέλει τὸ κέρδος τῶν πεπονημένων. ἀλλ' αὐτὸν μὲν θαυμάζων ἐπαινεῖ ἕκαστος, τοὺς δὲ νέους καὶ ἀπαιδεύτους νουθετεῖ ὁ δυνάμενος. Ὡς ἀλλαχοῦ ὑποτίθεται καὶ ἐντέλλεται. Μάθε σὺ ὁ μονάζων καὶ πιστὸς ἄνθρωπος, καὶ τῆς εὐσεβείας ἐργάτης, καὶ διδάχθητι εὐαγγελικὴν πολιτείαν, καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ πάλιν διδάσκων, μετὰ ποίας δοκιμασίας δεῖ τοὺς προσιόντας δέχεσθαι, φησὶ, καὶ ἀπὸ ἡλικίας ἐπιτρέπειν χρὴ καθομολογεῖν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ. Ὁ γὰρ ἔτω ποιῶν, γνήσιος ἐν τῇ πρὸς θεὸν ἀγάπῃ καὶ βέβαιος ἐν πληροφορίᾳ, τῆς παρὰ τοῦ Κυρίου μισθαποδοσίας φαίνεται. ἃ δὲ

Vnde non opertet tales traditiones pedibus trahi: etiamsi aliqui his præter pietatis scopum abutantur: sed eos castigando moneri, & rectum vsum monstrari. Sicut magnus Basilius conspicitur feciſſe, cum in aliis multis, tum maxime in hoc, num Deo acceptum sit præcepti opus: quod non congruenter mandato Dei factum sit. Nullo enim res tam apta est ad faciendum discipulum Christi, quam rationem habere proximorum. Nec debent Fideles dicere, quod gravent conscientias. Omne enim quod ex Deo est, Mundum vincit. Vnde dicit idem: Quis adeo sine sensu & fide est vt contentus sit vnquam illis, quæ iam facta sunt: aut recusset aliquid, tanquam gravius, aut laboriosum? Ideo nemo etiam Fidelium ausus est, Monasticam vitam, & divino scopo institutam, deridere. Etiamsi enim hoc incipere multi fortasse ausi fuerunt: tamen idem fortasse a paucis digne, ad finem vt perduceretur, elaboratum fuit. Omnino quidem finis non in pvopositio tantum est: sed in fine etiam, num operæ pretium factum sit, spectatur. Illam vero vitam admiratur & laudat quisque, adolescentes autem & rudes monet formatque qui potest: sicut alibi præcipitur. Discas tu, qui solitarium vitam ducis, homo fidelis, pietatis operarie: docearis Evangelicam vivendi rationem & reliqua. Et rursus docens, quali probatione antegressa, recipiendi sint accedentes, ait: & a iuventute, permittendum est, vt se Deo devoveant. Qui enim sic facit: syncerus in charitate erga Deum, & firmus in certitudine ac spe præmii a

ἃ δὲ προσφέρετε τῷ Παύλῳ ῥητὰ, περὶ παραδόσεων, ἐκ τῶν εἰρημένων ἡ λύσις πρόδηλος. Ἐπεὶ ἃ περὶ εὐσεβῶν παρατηρήσεων καὶ παραδόσεων ὁ Ἀπόστολος ἐν ἐκείνοις τοῖς χωρίοις διαλέγεται, ἀλλὰ περὶ αἱρετικῶν, καὶ ἄλλων. Ὅθεν καὶ ὁ Χρυσόστομος, ἐν μὲν τῷ Τετάρτῳ τῆς πρὸς Τιμόθεον εἰρηκέναι φησὶ, περὶ Μανιχαίων, καὶ Ἐγκρατιτῶν, καὶ Μαρκιονιτῶν. Ὥσπερ γὰρ οἱ τῆς πίστεως ἐχόμενοι, ἐπ' ἀσφαλοῦς τῆς ἀγκύρας ὁρμίζονται, ἔτως οἱ ταύτης ἐκπεσόντες, ἐδαμοῦ ςῆναι δύνανται, ἀλλὰ πολὺς ἄνω καὶ κάτω πλανηθέντες πλάνες, τὸ τελευταῖον εἰς αὐτὰ τῆς ἀπωλείας καταφέρονται τὰ βάραθρα. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ πρὸς Κολασσαεῖς, ἀναιρεῖν φησιν Ἑλληνικὰς, καὶ Ἰουδαϊκὰς παρατηρήσεις. ὥςε περὶ τῶν μὴ ἐχομένων τοῦ Χριςοῦ, ταῦτα εἰρῆθαι, Ὡς καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ τῆς πρὸς Γαλάτας, καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῆς πρὸς Τίτον διαλέγεται. ὡς καὶ Βασίλειος. εἰ δὲ ἡ κατὰ νόμον δικαιοσύνη σπουδαζομένη τισὶ, τῶν ἐν τῷ βαπτίσματι καθομολογησάντων ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, μηκέτι αὐτοῖς ζῆν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἀναςάντι, μοιχείας κρίμα ἐπάγει κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τί ἂν τις εἴποι περὶ παραδόσεων ἀνθρωπίνων.

Περὶ δὲ τῆς ἐκ πίστεως δικαιοσύνης, φαμὲν κατὰ τὸν Χρυσορρήμονα, ὅτι διὰ πίστεως ἡ γνῶσις, καὶ πίστεως ἄνευ οὐκ ἔστι τὸν Χριςὸν γνῶναι. ἰδοὺ τὴν ἀνάςασιν καὶ τὴν γέννησιν, ἐδεὶς λογισμὸς παρίςησιν, μόνη δὲ ἡ πίστις. ταῦτα ποιεῖ τὴν δικαιοσύνην. Ὁρᾷς, ἐκ ἁπλῶς δεῖ τὴν πίστιν εἶναι, ἀλλὰ δι' ἔργων. ἔτος γὰρ ψάλλα πιστεύει, ὅτι ἀνέςη Χριςὸς, ὁ παρα-

Domino conſequendi, conſpicitur. Quæ vero ex Paulo affertis Dicta de Traditionibus: eorum ſolutio, ex his, quæ dicta ſunt, manifeſta eſt. Non enim de piis traditionibus & obſervationibus, Apoſtolus in illis locis loquitur: ſed de hæreticis & aliis. Vnde etiam Chryſoſtomus, locum, qui IV. Cap. Epiſtolæ ad Timotheum eſt, dictum ait de Manichæis, Encratiſtis, & Marcioniſtis. Quemadmodum enim, qui ex fide pendent, firma anchora nixi conſiſtunt: ſic qui illa exciderunt, nuſpiam conſiſtere poſſunt: ſed poſt multas ſurſum deorſum curſitationes & errores, tandem in ipſa exitii deferuntur barathra. De loco vero, qui II. cap. Coloſſum eſt, dicit: tolli ibi Græcas & Iudaicas obſervationes: ita vt hæc de non amplexis Chriſtum dicta ſint, ſicut etiam Galat. V. & Tit I. Paulus loquitur. Sic & Baſilius, ſi iuſticia legalis, inquit, dum in ſtudio eſt aliquibus eorum, qui in Baptiſmate votum Deo fecerunt ſe non amplius ſibi ipſis vitam acturos: ſed ei, qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit: adulterii crimen infligit, vt Apoſtolus ſentit: quid aliquis dicat de traditionibus humanis?

Quod ad iuſticiam attinet, quæ ex fide eſt: dicimus ex Chryſoſtomi ſententiam: quod per fidem ſit cognitio: & absque fide non poſſit Chriſtus cognoſci. Ecce, reſurrectionem & nativitatem, nullo ratio humana aſſituit: ſed ſola fides eam apprehendit. Hæc faciunt Iuſticiam. Vides non ſimpliciter debere fidem eſſe, ſed per opera? Hic enim

παραβέλως ἑαυτὸν τοῖς κινδύνοις ἐκδιδὲς, ὁ κοινωνῶν αὐτῷ τοῖς παθήμασι, καὶ τὰ ἑξῆς. διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ ἀπόστολος (Φιλιπ. κεφ. γ'.) Καὶ εὑρεθῶ ἐν αὐτῷ, μὴ ἔχων ἐμὴν δικαιοσύνην τὴν ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὴν διὰ πίστεως Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην. ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ γνῶναι αὐτὸν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ. καὶ πάλιν. Πιστὸς ὁ Θεὸς, ὁ ἐπαγγειλάμενος σῶσαι, πάντως σώσει, πλὴν ὡς ἐπηγγείλατο. Πῶς δὲ ἐπηγγείλατο; ἐὰν ἐθέλωμεν καὶ ἀκούωμεν αὐτοῦ ἐκ ἁπλῶς, ἐδὲ ὡς ξύλα καὶ λίθοις ἀργοῦντας. καλῶς δὲ καὶ τὸ πεποίθαμεν τέθεικε, τετέχνι, τῇ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ πιστεύειν δεῖ, καὶ τὸ πᾶν ἀναρτᾶν ἐκεῖ. δεῖ μὲν γὰρ τὸ πᾶν ἐπ' αὐτὸν ῥίπτειν, ἀλλ' ἐνεργοῦντας καὶ αὐτοὺς, καὶ μέχρι τοῦ ἐλθεῖν ἡμᾶς εἰς ἑκάστας ἀναπνοὰς τὴν ἀρετὴν ἡμῖν παρεῖναι. μὴ τοίνυν ἁπλῶς ἐκώμεθα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἀκολουθῶμεν αὐτῷ. ἂν γὰρ διασῶμεν, ἀπολλύμεθα. Οἱ γὰρ μακρύνοντες ἑαυτοὺς Χριστοῦ, ἀπόλλυνται. κολλώμεθα δὲ αὐτῷ διὰ τῶν ἔργων. Ὁ γὰρ τηρῶν, φησὶ, τὰς ἐντολάς μου, ἐν ἐμοὶ μένει. καὶ γὰρ διὰ πολλῶν ὑποδειγμάτων ἡμᾶς ἐνοῖ. Σκόπει δὲ, αὐτὸς ἡ Κεφαλὴ, ἡμεῖς τὸ σῶμα. αὐτὸς ὁ Θεμέλιος, ἡμεῖς οἰκοδομή. αὐτὸς Ἄμπελος, ἡμεῖς κλήματα. Ταῦτα πάντα ἕνωσιν ἐμφαίνει, καὶ ἐδὲν μέσον κενὸν ἀφίησιν εἶναι, ἐδὲ τὸ μικρότατον. ὁ γὰρ μικρὸν ἀποστὰς, καὶ πολὺ προϊὼν, ἀποστήσεται. τῆς δὲ ῥίζης τὸ κλῆμα κἂν μικρὸν ἀποκοπῇ γέ-

enim maxime credit, resurrexisse Christum: qui fideiter, non consulta sua ratione, se periculis committit: qui socium se afflictionibus eius præbet, & quæ sequuntur. Ideo Apostolus ait: Et inveniar in ipso non habens meam iusticiam, quæ ex lege est: sed eam, quæ est per fidem Christi: eam, quæ ex Deo est, iustitiam, super fide: vt cognoscam ipsum, & potentiam resurrectionis eius: & communionem afflictionum ipsius, conformis fiens morti eius. Et iterum: Fidelis est Dominus: qui pollicitus salutem, omnino seruabit: sed ita vt promisit Quomodo promisit? si velimus, & audiamus ipsum non obiter: neque vt ligna & lapides, otiosi. Recte etiam verbum, Confidimus posuit: hoc est, charitati eius erga nos confidendum est: & omnes rationes nostræ, ibi suspensæ habendæ. Omnia quidem ad ipsum rejicianda sunt: sed interim tamen quoque nostrum officium faciendum, & ad extremum vsque spiritum, virtutis studium retinendum. Ne igitur simpliciter pendeamus ex Christo Deo: sed vestigia sequamur eius. Si enim recedimus: periimus. Nam qui se a Christo elongant: perierunt. Operibus vero adglutinemur ei. Qui enim seruat, inquit, mandata mea: in me manet. Etenim multis exemplis vtitur: quibus nos in vnitatem secum coniungit. Exempli causa, ipse caput est, nos corpus: ipse fundamentum, nos ædificium: ipse vitis, nos palmites. Adunationem hæc omnia significant: nihil ipse vacui in medio relinquit, ne minimum quidem. Qui enim paulum absistit: longe etiam recedens, absistet: a radice palmes vel paulum resectus, iam inutilis est. Ergo ne id quidem quod

γενεν ἄχρηστον. ὥστε τὸ μικρότατον, ἐκ ἔστι μικρὸν, ἀλλὰ σχεδὸν τὸ ὅλον ἐστίν. Ὅταν ἓν μικρόν τι πλημμελήσωμεν, ἢ καὶ ῥαθυμήσωμεν, μὴ παρίδωμεν τὸ μικρὸν, ἐπεὶ ταχέως παροφθὲν τοῦτο μέγα γίνεται.

Περὶ μοναστικῆς πολιτείας.

Πρὸς δὲ τὸ περὶ μοναχῶν, λέγομεν, καὶ τὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, (ἀσκητ.) ὡς ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς, κηδόμενος τῆς ἡμῶν σωτηρίας, εἰς δύο διεῖλε βίους τὴν τῶν ἀνθρώπων διαγωγὴν, εἰς συζυγίαν, λέγω, καὶ παρθενίαν. ἵνα ὁ μὴ δυνάμενος ὑπενεγκεῖν τὸν τῆς παρθενίας ἆθλον, ἔλθοι ἐπὶ συνοίκησιν γυναικὸς, ἐκεῖνο εἰδὼς, ὡς ἀπαιτηθήσεται λόγον σωφροσύνης, καὶ ἁγιασμοῦ, καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἐν συζυγίαις, καὶ τεκνοτροφίαις ἁγίους ὁμοιώσεως.

Ἀπαιτηθήσεται γὰρ πᾶς τοὺς καρποὺς τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης, καὶ τοῦ πλησίον, καὶ τῆς παρατροπῆς τῶν ἐντολῶν, καὶ πασῶν τίσει δίκας. καθὼς ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις δηλοῖ, λέγων, Ὁ ἀγαπῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, ἐκ ἔστι μου ἄξιος, μὴ τοίνυν, ὦ ἔτος, ἀναπέσῃς, ὁ πρὸς κοινωνίαν γυναικὸς προηρημένος, ὡς ἐπ' ἐξουσίας, ἔχων τὸν κόσμον περιβαλέσθαι. πλείων γὰρ σοι πόνων καὶ φυλακῆς χρεία, πρὸς τὴν τῆς σωτηρίας ἐπιτυχίαν, σὺ δὲ ὁ τῶν ἐρανίων πολιτευμάτων ἐραστὴς, καὶ τῆς ἀγγελικῆς διαγωγῆς πραγματευτὴς, καὶ τῶν ἁγίων μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ συρατιώτης γενέσθαι ἐπιζητῶν, τόνωσον σεαυτὸν πρὸς τὴν ὑπομονὴν τῶν θλίψεων, καὶ ἀνδρείως πρόσελθε τῇ συγλήτῳ τῶν μοναχῶν, καὶ γενοῦ ζηλωτὴς τῶν ὀρθῶς βιέντων, καὶ τούτων τὰς πράξεις ἔγγραφε τῇ σῇ

minimumeſt, paruum, eſt ſed fere totum eſt. Quando igitur paulum quid delinquimus, aut negligenter agimus: nec contemnamus nec paulum hoc quia error ab initio neglectus, tandem fit magnus.

De votis monaſticis.

Iam quod ad Monachos attinet: exſententia M. Baſilii reſpondemus. Miſericors ille erga genus humanum Deus ſalutem noſtram ſibi curæ habens, in duo genera diviſit vitam hominun: videlicet, in coniugium, & in virginitatem, ſeu cœlibatum: vt qui cœlibatus certamen ſuſtinere non poſſet, in convictum vxoris veniret: ſciens, a ſe caſtitatis, ſanctificationis, & ad ſanctos coniuges liberorumque educatores aſſimilationis, rationes repetitum iri.

Repetentur quippe ab vnoquoque fructus e charitate erga Deum, proximumque enati: idemque violationis præceptorum rationes reddet, omniumque pœnas pendet: ſicut Chriſtus aperte in Evangeliis dicit: Quid diligit patrem aut matrem ſupra me, non eſt me dignus. Noli igitur, o bone, animo ſupino & ſocorde eſſe: qui ad communionem coniugalem deſtinatus es: tanquam in tua poteſtate ſit, mundo potiri. Pluribus enim tibi laboribus & cuſtodia opus erit, ad ſalutis conſecutionem. Tu vero alter, qui cœleſtis converſationis amator es, & Angelicam vitam conſectaris: & Sanctorum Chriſti diſcipulorum commilito fieri ſtudes: intende & robora te ad afflictionum tolerantiam: fortiter Senatum Monachorum accede: æmulatorem te præſta recte viventium: horum actiones cordi tuo inſcri-

σῆ καρδίᾳ. ἔυχε γενέσθαι τῶν ὀλίγων. σπάνιον γὰρ τὸ ἀγαθὸν. διὸ καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εἰσερχόμενοι εἰς τὴν βασιλείαν. ἢν εἰ βέλει ἁρπάσαι, γενῆ βιαστὴς, ὑπόταξόν σε τὸν αὐχένα τῷ ζυγῷ τῦ Χριστῦ. σφίγξον τὰ ζεῦγλα περὶ τὸν τράχηλόν σε, θλιβέτω αὐτὸς τὸν σὸν αὐχένα. λέπτυνον αὐτὸν τῷ πόνῳ τῶν ἀρετῶν, ἐν νηστείαις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν ὑποταγῇ, ἐν ἡσυχίᾳ, ἐν ψαλμῳδίᾳ, ἐν προσευχῇ, ἐν δάκρυσι, εν χειρεργίᾳ, ἐν ὑπομονῇ πάσης θλίψεως ἐπερχομένης σοι, ἔκτε δαιμόνων καὶ ἀνθρώπων. Τῆς δὲ τοιαύτης σπουδῆς συνεργός ἐστιν ἡ παρθενία, τοῖς κατὰ λόγον μετιοῦσι τῦτο τὸ χάρισμα. Οὐ γὰρ μόνῳ τῷ φείσασθαι τῆς παιδοποιίας κατορθῦται τὸ χάρισμα τῆς παρθενίας, ἀλλ' ὅπας ὁ βίος καὶ ἡ ζωὴ, καὶ τὸ ἦθος, παρθενεύειν ὀφείλει. διὰ παντὸς ἐπιτηδεύματος τῦ ἀγάμε τὴν ἀφθορίαν ἐπιδεικνυμένε, Οὐκῦν εἴπερ ἐπιθυμῦμεν, καθ' ὁμοιότητα τῦ Θεῦ τὸν χαρακτῆρα τῆς ψυχῆς ἡμῶν, διὰ τῆς ἀπαθείας καλλωπισθῆναι, ἵνα διὰ τῦτο καὶ ἡ τῆς ζωῆς ἡμῖν ἀϊδιότης περοσγένηται, προσέχωμεν ἑαυτοῖς, μὴ πῦ τι τῆς ἐπαγγελίας ἀνάξιον ποιῦντες, ὑπὸ τὸ κρίμα τῦ Ἀνανίε γενώμεθα. ἐξῆν γὰρ τῷ Ἀνανίᾳ τὴν ἀρχὴν μὴ ἐπαγγέλλεσθαι τῷ Θεῷ τὸν κτῆσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀπιδῶν δόξαν, τὸ μὲν κτῆμα διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῷ Θεῷ ἀφιέρωσεν, ὡς ἂν θαυμασθείη παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τῇ φιλοτιμίᾳ. τῦ τιμήματος δὲ ἐνοσφίσατο, καὶ τοιαύτην ἐκίνησε τῦ Κυρίε τὴν ἀγανάκτησιν, (ἧς ὑπηρέτης ὁ Πέτρος ἦν,) ὡς μηδὲ μετανοίας θύραν εὑρεῖν.

scribe. Opta, te in numero paucorum esse. Rarum enim, quod bonum est. Ideo pauci quoque sunt, qui Regnum intrant. Id si vis rapere, fac violentus fias: subde ceruicem tuam Christi iugo: necte vtrinque iugo collum tuum: stringat id ceruicem tuam, Attenua eam labore virtutum: in ieiuniis, in vigiliis, in subiectione. in quiete, in Psalmorum cantu, in precatione, in lachrymis, in labore manuum, in tolerantia cuiusque afflictionis: sive a Dæmonibus, sive ab hominibus, ortæ. Huiusmodi studii adiutrix, virginitas est: in his duntaxat, qui dextre hoc dono vtuntur. Non enim tantum a procreatione liberorum abstinendo, feliciter geritur cœlibatus munus: sed tota vita, tota vivendi ratio, omnes mores & gestus, constans virginitas esse debent: ita vt in omnibus studiis & actionibus, incorrupta synceritas eluceat. Si igitur cupimus, ad similitutinem Dei, notam & signum animæ nostræ impressum, vacuitate affectuum & tranquillitate ornare: vt hoc modo etiam vitæ æternitatem consequamur: attendamus nobis ipsis: nec vbi aliquid promissione indignum patrantes, in crimen Ananiæ incurramus. Licebat huic, initio non polliceri Deo suam possessionem: sed quia humanæ gloriæ cupidus, partem possessionis Deo pollicens consecraverat: vt liberalitatis laudem apud homines inveniret: precii vero partem interverterat: tantam in se Domini indignationem, concitavit, (cuius administer Petrus fuit) vt ne pœnitentiæ quidem ianuam reperiret.

Οὐκῦν,

Οὐκοῦν, πρὸ τῆς ἐπαγγελίας τῷ σεμνῷ βίῳ ἔξεστι τῷ βουλομένῳ, κατὰ τὸ συγκεχωρημένον καὶ ἔννομον, εἰς ἀκολουθίαν βίου ἐλθεῖν, καὶ ἑαυτὸν ἐπιδέναι τῇ συζυγίᾳ τοῦ γάμου. προληφθέντα δὲ διὰ τῆς οἰκείας ὁμολογίας, φυλάττειν προσήκει ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, καθάπερ τινῶν ἀναθημάτων ἱερῶν, ὡς ἂν μὴ τῷ τῆς ἱεροσολίας ἐνέχοιτο κρίματι, τὸ ἀφιερωμένον διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῷ Θεῷ σῶμα, πάλιν τῇ τοῦ κοινοῦ βίου ὑπηρεσίᾳ καταρυπώσας. Λέγω δὲ τοῦτο, οὐ μόνον πρὸς τὸ ἓν εἶδος τοῦ πάθους βλέπων, καθώς τινες οἴονται, ἐν μόνῃ τοῦ σώματος φυλακῇ τὸ κατόρθωμα τῆς παρθενίας περισώζοντες, ἀλλὰ κατὰ πάντα τρόπον παθητικῆς διαθέσεως τὸν μέλλοντα φυλάσσειν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, μηδενὶ τῶν κοσμικῶν παθημάτων ἐμμολυνθῆναι. πάντα γὰρ τὰ διὰ πάθους γενόμενα, λυμαίνεται πως τῇ τῆς ψυχῆς καθαρότητι, καὶ πρὸς τὴν θείαν ἐμποδίζει ζωήν. Πρὸς ταῦτα τοίνυν χρὴ βλέπειν τὸν ἀποταξάμενον τῷ βίῳ, ὡς μηδενὶ τρόπῳ τὸ τοῦ Θεοῦ σκεῦος ἑαυτὸν τῇ ἐμπαθεῖ χρήσει καταμολύνειν. Λογίζεσθαι δὲ ἐκεῖνα μάλιστα χρὴ, ὅτι διαβὰς τὰ μέτρα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, πρὸς τὴν ἀσώματον πολιτείαν ἑαυτὸν μετέστησεν, ὁ τὸν τῶν ἀγγέλων βίον ἑλόμενος. Ἴδιον γὰρ τοῦτο τῆς Ἀγγελικῆς φύσεως ἐστι, τὸ ἁπηλλάχθαι τῆς γαμικῆς συζυγίας, μηδὲ πρὸς ἄλλό τι κάλλος μετεωρίζεσθαι, ἀλλ' εἰς τὸ θεῖον πρόσωπον διηνεκῶς ἀτενίζειν. Λυθῆναι ἓν δεῖ τῶν δεσμῶν τῆς προσπαθείας τοῦ βίου, τόνγε ἀληθινῶς τῷ Θεῷ ἀκολουθήσει μέλλοντα. τοῦτο δὲ διὰ παντελοῦς ἀναχωρήσεως καὶ λήθης τῶν παλαιῶν ἐθῶν κατορ-

Quapropter ante votum caſtæ vitæ factum, licet cuique id genus vitæ ſibi eligere, quod legitimum, ipſique conceſſum eſt, & ſe committere vitæ coniugate. Sed ſi ſua propria confeſſione præoccupatus obſtrictusque ſit: cuſtodire ſe debet Deo, tanquam donum Deo dicatum, & in Tempto ſuſpenſum: ne ſe ſacrilegii alliget: quod ſemel voto Deo conſecratum corpus, denuo communis vitæ ſeruitiis coinquinet. Dum hoc dico: non ad vnum illud ſolum inquinationis genus reſpicio, quod quidam putant: qui ex ſola corporis cuſtodia virginitatis gloriam æſtimant; ſed ad omnes animi perturbationes, & improbas inclinationes: a quib. ſe homo Deo dicatus cuſtodire debet, ne vlla mundana impuritate polluatur. Quicquid enim affectu ſit, id puritati animæ quodammodo officit, & divinæ vitæ impedimento eſt. Huc ergo reſpiciendum eſt ei, qui renunciavit vitæ: ne vllo modo vas Dei, id eſt, ſe perturbatæ affectibus vitæ vſu coinquinet. Cogitandum inſuper maxime tranſcendiſſe & ſuperaſſe metas naturæ humanæ: & ad incorporalem vivendi rationem ſe tranſtuliſſe: eum qui Angelorum vitam elegerit. Proprium enim hoc Angelicæ naturæ eſt: liberum eſſe coniugali copula: neque ad vllam aliam pulchritudinem commoveri: ſed in diuina facie continenter oculos defixos habere. Exolui itaque vinculis affectionis ad vitam oportet: ſi quis vere Dei veſtigia ſequi velit: id quod omnifariam recedendo, & veteres conſuetudines obliviſcendo, efficitur. Niſi enim abalienemus nos, & a cognatione car-

κατορθῶται. ὡς εἰμήγε ἀποξενώσαιμεν ἑαυτὲς, καὶ συγγενείας σαρκικῆς, καὶ κοινωνίας βίε, οἱονεὶ πρὸς ἕτερον κόσμον διὰ τῆς χέσεως μεταβαίνοντες, κατὰ τὸν εἰπόντα ἀπόστολον, (Φιλιπ. κεφ γ'.) ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν ἐρανοῖς ὑπάρχει. ἀμήχανον ἡμᾶς τῦ σκοπῦ περιγενέσθαι τῆς πρὸς Θεὸν εὐαρεσήσεως, τῦ Κυρίε ὁρισικῶς εἰπόντος, (Λεκ. κεφ. ιδ'.) ὅτι ἕτω πᾶς ἐξ ὑμῶν ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσι τοῖς ὑπάρχεσιν αὐτῦ, οὐ δύναται εἶναί με μαθητής. Τῦτο δὲ ποιήσαντες, πάσῃ φυλακῇ τηρεῖν προσήκει τὴν αὐτῶν καρδίαν, ὡς μήτε τὴν περὶ Θεῦ ἔννοιαν ἐκβαλεῖν, ἢ τὴν μνήμην τῶν θαυμασίων αὐτῦ φαντασίαις τῶν ματαίων καταρυπαίνειν, ἀλλὰ διὰ τῆς διηνεκῦς, ἢ καθαρᾶς μνήμης τῶν θείων, ἐντετυπωμένην ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ὥσπερ σφραγῖδα ἀνεξάλειπτον, τὴν ὁσίαν τῦ Θεῦ ἔννοιαν περιφέρειν. Ἕτω γὰρ ἡμῖν περιγίνεται ἡ τῦ Θεῦ ἀγάπη, ἅμα τε διεγείρουσα πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν τῦ Κυρίε, καὶ ὑπ' αὐτῶν πάλιν αὐτὴν συντηρεμένην, πρὸς τὸ διαρκὲς, καὶ ἀδιάπτωτον. καὶ τῦτο δείκνυσιν ὁ Κύριος, ποτὲ μὲν λέγων, (Ἰωαν. κεφ. ιδ'.) ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολάς με τηρήσατε. ποτὲ δὲ, (ιε'.) ὅτι ἐὰν τὰς ἐντολάς με τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ με. Τὲς τοιῦτες δὲ, τελείες ἀλλαχῦ καλεῖ ὁ Κύριος.

Ὅθεν οὐ δεῖ θαυμάζειν, εἰ καὶ ὁ βίος τῶν ὀρθῶς βιέντων μοναχῶν, καλεῖται τέλειος. Διὰ γὰρ τῦ τῆς παλιγγενεσίας λετρῦ, φησὶν ὁ Χρυσόστομος, τὰ πρότερα ἀφῆκε πάντα, μετὰ δὲ τὴν ἄφεσιν ταύτην καὶ τὸ λετρὸν, καὶ τὴν ἐκ τῆς μετανοίας πάλιν βοήθειαν

carnali, & a communione vitæ: & qnodammodo ad alienum mundum, animi conformatione transeamus, secundum dictum Apostoli, quod est: nostra ci-civitas & ius in cœlis est: fieri nullo pacto potest, vt finem tanquam scopum, Deo placendi, assequamur: cum diserte Dominus dixerit: ita vnusquisque vestrum, qui non omnibus facultatibus suis nuntium remittit, non potest esse meus discipulus. Qui hoc fecimus: omni custodia cor nostrum sepire debemus: ne cogitationem divini numinis ex animo eiiciamus: nec ve memoriam mirabilium eius, rerum vanarum speculationibus turpificemus: sed perpetua & pura recordatione diuinorum, impressam animis nostris, tanquam indelebile signum, sanctam de Deo cogitationem circumferamus. Hoc enim modo innascitur nobis Dei amor: qni cum ad operationem preceptorum Domini excitat: tum ab his invicem conseruatur, & stabilitatem perpetuitatemque accipit. Hoc indicat Dominus, dum alias dicit: Si diligitis me, precepta mea seruate: alias, Si præcepta mea scruabitis, manebitis in dilectione mei. Tales, alibi perfectos nominat Dominus.

Vnde mirum videri non debet: si etiam vita recte viventium Monachorum, vocetur perfecta. Nam per regenerationis lavacrum inquit Chrisostomus priora remisit omnia: etiam post remissionem hanc, & lavacrum, & pœnitentiam subsidio, in peccatum lapsis, dedit.

Si

θειαν τῷ ἁμαρτάνοντι δέδωκεν. ἐὰν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν, ὡς φοινικῆν, ὡς χιόνα λευκανῶ, καὶ πρὸς τὴν ἐναντίαν ἕξιν μεταξήσω. διὸ, ἐ τὸ πεσεῖν ἔτω χαλεπὸν, ὡς τό, πεσόντα κεῖσθαι.

Si fuerint peccata veſtra ſimilia coccino, vt nivem dealbabo & in contrarium habitum transmutabo, Itaque non tam grave eſt, cecidiſſe: quam grave, lapſum iacere.

Διὸ χρὴ τὸν τῶν Μοναχῶν βίον ἐπαινεῖν, καὶ μὴ ἐξευτελίζειν. ὁ γὰρ τιμῶν τὲς τοιέτες ἐναρέτες, καὶ τὸν Θεὸν τιμήσει, ὁ δὲ μαθὼν τέτες καταφρονεῖν, ὁδῷ προβαίνων, καὶ εἰς τὸν Θεὸν ὑβρίσει ποτέ. ὁ δεχόμενος, φησὶν, ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται, καὶ ὁ ἀθετῶν ὑμᾶς, ἐμὲ ἀθετεῖ. Τέτες δε καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, καὶ πανταχῆ τὸν Θεὸν δοξάζωμεν, διὰ τῆς κατὰ τὸν βίον ἐπιμελείας. καὶ ἐ δύναταί τις εἰπεῖν, ὅτι ἐχ οἵοντε τὴν σήμερον τοιέτες γενέσθαι. ἀδίδακτος γὰρ ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη. καὶ ὁ νόμος τῶν σπερματικῶς ἐνυπαρχέσων ἡμῖν δυνάμεων, γεωργός ἐζι καὶ τροφεύς. ἐπειδὴ δὲ ἀγαπᾶν προστετάγμεθα τὸν πλησίον, ὡς ἑαυτὲς, καταμάθωμεν, εἰ καὶ δύναμιν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης ἔχομεν παρὰ τῦ Θεῦ. τίς ἓν ἐκ οἶδεν, ὅτι ἥμερον καὶ κοινωνικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐχὶ μοναστικὸν, ἐδὲ ἄγριον; ἐδὲν γὰρ ἔτως ἴδιον τῆς φύσεως ἡμῶν, ὡς τὸ κοινωνεῖν ἀλλήλοις, καὶ χρήζειν ἀλλήλων, καὶ ἀγαπᾶν τὸ ὁμόφυλον. ὧν ἓν αὐτὸς ὁ Κύριος ἔδωκεν ἡμῖν προλαβὼν τὰ σπέρματα, τέτων ἀκολέθως καὶ τὲς καρπὲς ἐπιζητεῖ, λέγων, Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλες. Καὶ πρὸς τὴν τοιαύτην ἐντολὴν διεγεῖραι βελόμενος ἡμῶν τὴν ψυχὴν, ἀπόδειξιν τῶν αὐτῦ μαθητῶν ἐ σημεῖα καὶ δυνάμεις παραδόξες ἀπήτησε, καίτοι, καὶ τέτων Πνεύματι

Laudari igitur Monachorum vitam convenit, non floccifieri. Nam qui tales virtutis cultores honorat: etiam Deum honorabit, Qui vero diſcit eos contemnere: is eadem via ad Deum etiam contumelia afficiendum progredietur. Qui vos recipit, inquit, me recipit: qui vos ſpernit, me ſpernit. Hos nobis quoque imitandos ducamus: ſemperque Deum, caute in vita nos gerendo, glorificemus. Nec dici ab aliquo poteſt: non poſſe hodie tales fieri. Non enim doctrina comparatur amor erga Deum: lex potentiarum, quarum ſemina inſunt animis noſtris, agricola eſt, & nutritia. Quia mandatum habemus de diligendo proximum, vt noſipſos, condiſcamus, an etiam facultatem implendi mandati huius a Deo habeamus. Quis igitur ignorat, manſuetum & ſociabile animal eſſe hominem: non ſolitarium, non agreſte? Nihil enim tam proprium naturæ noſtræ eſt: quam communicare inter nos, mutuas operas tradere, ſimile ſimili charum eſſe. Quarum ergo rerum ante ipſe Dominus ſemina indidit: harum conſequenter etiam fructus a nobis repetit, dicens: Præceptum novum do vobis, vt diligatis vos invicem. Ad hoc præceptum animos noſtros excitare volens: demonſtrationem ſuorum diſcipulorum poſtulavit. Quam? Non ſigna & pontentias, hominum opinionem excedentes, quanquam talium quo-

Ἁγίῳ χαρισάμενος τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τί φησιν; „Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, „ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις. Καὶ ἔτω πανταχῆ τὰς ἐντολὰς ταύτας συνάπλει, ὥστε τὴν εἰς τὸν πλησίον ἐυποιΐαν εἰς ἑαυτὸν μετατίθησιν. Ἐπείνασα γάρ, φησι, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. εἶτα ἐπάγει, „Ἐφ' ὅσον ἐποιή„σατε ἑνὶ τούτων, τῶν ἀδελφῶν μου τῶν „ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. Οὐκοῦν διὰ μὲν τῆς πρώτης, ἐπὶ κατορθῶσαι καὶ τὴν δευτέραν, διὰ δὲ τῆς δευτέρας αὖθις ἐπανελθεῖν ἐπὶ τὴν πρώτην. καὶ ἀγαπῶντα μὲν τὸν Κύριον, ἀγαπᾶν ἀκολούθως καὶ τὸν πλησίον. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν με, εἶπεν, τὰς ἐντολάς μου τηρήσει. Αὕτη δέ ἐστιν ἡ ἐμὴ ἐντολή, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. ἀγαπῶντα δὲ πάλιν τὸν πλησίον, τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην ἀποπληροῦν, αὐτῷ εἰς ἑαυτὸν ἀποδεχομένου τὴν χάριν. Διόπερ ὁ μὲν πιστὸς θεράπων τοῦ Θεοῦ Μωσῆς, τοσαύτην ἀπεδείκνυτο τὴν ἀγάπην τὴν εἰς τοὺς ἀδελφούς, ὥστε καὶ ἐξαλειφθῆναι ἠρῆτο ἐκ τῆς Βίβλου τοῦ Θεοῦ, εἰς ἣν ἐγέγραπτο, εἰ μὴ συγχωρηθείη τῷ λαῷ τὸ ἁμάρτημα. Ἦν δὴ περιέχοντες, οὐκ ἐξαθενεῖν δίκαιον τὰ παρὰ τῶν Πατέρων προστεταγμένα. ὅθεν καὶ Βασίλειος. τῶν μὲν ἐπιτασσόντων ἡ διαφορά, οὐδὲν ὀφείλει παραβλάπλειν τὴν ὑπακοὴν τῶν ὑποτασσομένων. ἔτε γὰρ Μωσῆς παρήκουσε τοῦ Ἰωθόρ, ἀγαθὰ συμβουλεύσαντος. τῶν δὲ ἐπιταγμάτων διαφορᾶς ἐκ ὀλίγης ὔσης, (τὰ μὲν γὰρ ἐναντίως ἔχει πρὸς τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου, ἢ παραφθείροντα αὐτὴν, ἢ μολύνοντα πολλαχῶς ἐπιμιξία τοῦ κεκωλυμένου, τὰ δὲ συνεμπίπλει τῇ ἐντολῇ, τὰ δὲ, κἂν μὴ συνεμπίπλει κατὰ τὸ προφανὲς, ἀλλὰ συμβάλλεται, καὶ οἱονεὶ βοήθειά

quoque efficiendi facultatem, munere Spiritus S. conceſſerat) ſed quid ait? Ex „hoc cognoſcent omnes, vos eſſe meos „diſcipulos: ſi mutuam inter vos habeatis charitatem. Adeoque vbique mandata hæc connectit: vt, quæ proximo benigne facta ſunt, in ſe transferat. Eſurivi enim, „inquit: & dediſtis mihi, quod comede„rem. Deinde infert: Quatenus vni ho„rum feciſtis, fratrum meorum minimo„rum, mihi feciſtis. Ergo per primum impleri poteſt etiam alterum: & rurſum ab altero rediri ad primum: ita vt, ſi quis diligit Dominum, diligat exinde proximum, (Qui enim diligit me, inquit: is mandata mea ſervabit. Hoc autem eſt mandatum meum: vt vos invicem diligatis, ſicut ego dilexi vos) & ſi quis diligit proximum, dilectionem erga Deum expleat: ipſo in ſeſe recipiente eam gratiam. Idcirco fidelis famulus Dei Moſes, tanto flagrabat charitatis erga fratres igne: vt etiam deleri ſe vellet ex libro Dei, in quo nomen ipſius inſcriptum erat: ſi non condonaretur peccatum populo. Quam charitatem ſi teneamus: non eſt æquum, quæ a S. Patribus mandata ſunt, nihili æſtimare. Hinc & Baſilius, diverſitas præcipientium, inquit, non debet incommodare obedientiæ ſubditorum. Nec Moſes enim bonum Iothoris conſilium aſpernatus eſt. Cum autem mandatorum diverſitas non parva ſit, (alia enim adverſantur præcepto Domini: aut labefactantia id, aut pluribus modis polluentia, additione alicujus vetiti. Alia vero coincidunt cum præcepto. Alia etiamſi non aperte coincidunt, tamen aliquid conferunt, & quo-

τις ἐστὶ τῆς ἐντολῆς) ἀναγκαῖον, μεμνῆθαι τοῦ Ἀποστόλου, εἰπόντος, (ά. Θεσ. κεφ. έ.) „Προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε, πάντα δὲ „δοκιμάζοντες τὸ καλὸν κατέχετε. ἀπὸ „παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπέχεσθε. καὶ πάλιν. (Β΄. Κορ. κεφ. ί.) „Λογισμοὺς καθαιροῦντες, „καὶ πᾶν ὕψωμα, ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς „γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες „πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. ὥστε εἰ μέν τι συμπίπτον τῇ ἐντολῇ τοῦ Κυρίου, ἢ συμβαλλόμενον ἐπιταχθῶμεν, ὡς τοῦ Θεοῦ θέλημα σπουδαιότερον καὶ ἐπιμελέστερον καταδέχεσθαι χρὴ, πληροῦντας τὸ εἰρημένον, Ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, ἐν ἀγάπῃ Χριστοῦ. Ὅταν δέ τι ἐναντίον τῇ τοῦ Κυρίου ἐντολῇ, παραφθεῖρον ἢ μολῦνον αὐτὴν, ἐπιταχθῶμεν παρά τινος, καιρὸς „εἰπεῖν τότε. Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλ„λον, ἢ ἀνθρώποις, μνημονεύοντες τοῦ „Κυρίου λέγοντος. Ἀλλοτρίῳ δὲ ἐ μὴ ἀκο„λουθήσουσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, „ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων τὴν φωνήν. καὶ τοῦ Ἀποστόλου, τολμήσαντος ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀσφαλείας, καὶ αὐτῶν καθάψασθαι τῶν Ἀγγέλων, δι' ὧν φησι, (Γαλ. „κεφ. ά.) κἂν ἡμεῖς αὐτοὶ, ἢ Ἄγγελος „ἐξ Οὐρανοῦ εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ' „ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. Ἐξ ὧν παιδευόμεθα, ὅτι κἂν πολυγνήσιός τις ἢ καὶ ὑπερβαλλόντως ἔνδοξος, ὁ κωλύων τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προστεταγμένον, ἢ προτρέπων ποιεῖν τὰ παρ' αὐτοῦ κωλυόμενα, φευκτὸς καὶ βδελυκτὸς ὀφείλει εἶναι ἑκάστῳ τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον.

Ὅπερ ἐπὶ τῶν προειρημένων, ἃ δύναταί τις προφασίζεσθαι. Τὰ γὰρ συνοδικῶς ἐπιταχθέντα, ἅπαντες οἱ πιστοὶ δέχονται, ὡς συνῳδὰ τοῖς τῆς θεοπνεύστου γραφῆς. Διὸ καὶ ἔστε τὸ πνικτὸν παρ' ἡμῖν

dammodo ſuccurrunt præcepto) neceſſe eſt, meminiſſe ejus, quod Apoſtolus dicit: „Prophetias ne pro nihilo putate ſed „omnia probantes, quod bonum eſt, tene„te: ab omni malo opere abſtinete. Et iterum: conſilia demolientes, & omnem celſitudinem, ſe adverſus cognitionem Dei extollentem: & captivam ducentes omnem cogitationem ad obediendum Chriſto. Quocirca, ſi quid, quod concurrat cum mandato Domini, aut aliquid ad id afferat, nobis præcipitur: eo majore ſtudio & diligentia, tanquam voluntatem Dei, id recipi convenit: & impleri dictum, ſuſtinentes invicem in charitate Chriſti. Sin autem aliquid contra Domini mandatum, quod aut convellat id, aut polluat, ab aliquo imponatur: oportune tunc dicetur, magis obediendum eſſe Deo, quam hominibus: & in memoria habendum dictum Domi„ni: Alienum autem paſtorem non ſe„quentur: ſed refugient ab eo: quia non noverunt vocem alienorum. Apoſtoli item dictum, auſi ob nos muniendos, ipſos etiam Angelos inceſſere: Etiamſi nos, aut „Angelus de cœlo, aliud vobis Evangelium „annunciaverit, quam quod ego annuncia„vi vobis: anathema eſto. Vnde docemur hoc: etiamſi eximiis dotibus, & excellenti gloria præditus ſit is: qui prohibeat illud, quod a Domino mandatum eſt: aut hortetur facere, quæ ab eo prohibita ſunt: hunc talem, fugiendum & abominandum eſſe vnicuique, qui Dominum diligat.

Hoc autem in prædictis nemo allegare poteſt. Quæ enim Synodice (legitima conciliorum ratione) mandata ſunt: ea ab omnibus fidelibus recipiuntur, tanquam Scripturis divinitus inſpiratis conſonantia.

Hinc

ἡμῖν, μεταλαμβάνεται, μέχρι νῦ σήμερον, ἀλλ' ἀποστρεφόμεθα, τοῖς ὑπὸ τῶν Πατέρων ξηθεῖσι νῦ Ἀποστόλων, ἐμμένοντες. γέγραπται γὰρ. Ἀπέχεσθε εἰδωλοθύτε, αἵματος, καὶ πνικτῦ. καὶ ἐν τῷ ς'. κανόνι καὶ ξζ. τῆς ἕκτης συνόδε λέγεται, Εἴ τις αἷμα ζώε ἐσθίει, ἀφοριζέσθω. καὶ ὁ Βασίλειος περὶ τέτων νομοθετῶν λέγει. Εὑρίσκω τοίνυν ἀναλαβὼν τὰς θείας γραφὰς ἐν τῇ παλαιᾷ νῦ καινῇ διαθήκῃ, ἔτε ἐν τῷ πλήθει τῶν ἁμαρτανομένων, ἔτε ἐν τῷ μεγέθει τῶν ἁμαρτημάτων, ἐν μόνῃ δὲ τῇ παραβάσει, ἔτινος ἓν προσάγματος, σαφῶς κρινομένην τὴν πρὸς Θεὸν ἀπείθειαν, νῦ κοινὸν κατὰ πάσης παρακοῆς τῦ Θεῦ κρίμα. Καὶ πάλιν, ἐκ μὲν ἓν τέτων νῦ τῶν τοιέτων, φανερὸν εἶναι ἐλογιζόμην, ὅτι καθόλε μὲν ἡ τῶν παθῶν κακία διὰ τὴν περὶ Θεῦ ἀγνωσίαν, ἢ ἀδόκιμον γνῶσιν ἐγγίνεται, ἰδίως δὲ, ἡ διαφωνία τῶν πολλῶν πρὸς ἀλλήλες, διά τ' ἀναξίας ἡμᾶς αὐτὲς κατασκευᾶσαι τῆς τῦ Θεῦ ἐπισασίας ἐπισυμβαίνειν. Πρὸς δὲ τὴν ἐπίσκεψιν τῦ τοιέτε βίε, εἴποτε δεῖ νῦ ἐλθεῖν, ἐβελευσάμην, ἔτε μετρεῖν ἔχον τὸ μέγεθος τῆς τοιαύτης ἀνοησίας, ἢ ἀλογίας, ἢ ἀπονοίας, ἢ διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς κακίας, ἢ ἐκ ἔχω τί εἴπω. Εἰ γὰρ νῦ ἐν ἀλόγοις ἔτω κατορθεμένην εὑρίσκομεν τὴν ἐν ἀλλήλοις συμφωνίαν, διὰ τὴν πρὸς τὸν καθηγέμενον εὐπείθειαν, τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς, ἐν τοσαύτῃ μὲν τῇ πρὸς ἀλλήλες διαστάσει, τοσαύτῃ δὲ τῇ πρὸς τὰς ἐντολὰς τῦ Κυρίε ἐναντιότητι εὑρισκόμενοι; ἢ ἐχὶ ταῦτα πάντα ἡγέμεθα, νῦν μὲν εἰς διδασκαλίαν καὶ ἐντροπὴν ἡμετέραν ὑπὸ τῦ Θεῦ προτεθῆσθαι, ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ καὶ φοβερᾷ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ εἰς αἰσχύνην καὶ

Hinc nec, quod ſuffocatum eſt, apud nos in cibum adhibetur, in hodiernum vſque diem: ſed averſamur, patribus & Apoſtolis conſtanter obedientes. Sctiptum enim eſt: abſtinete ab Idolothyto (idolis conſecrato) & a ſanguine, & a ſuffocato. Et in VI. canone, & in LXVII. ſextæ Synodi dicitur: Si quis ſanguine animalis veſcitur ſegregetur. Baſilius quoque de his legem ferens, Invenio igitur, inquit, quando S. ſcripturas in manus ſumo: in veteri & novo Teſtamento, nec ex multitudine perperam factorum, nec ex magnitudine peccatorum, ſed ex ſola trangreſſione cujuscunque præcepti, manifeſto ſpectari inobedientiam adverſus Deum admiſſam: & commune contra omnem contumaciam Iudicium Dei. Et iterum: Ex his igitur, & ſimilibus, perſpicuum eſſe arbitrabar: vniverſe quidem, affectuum improbitatem, ex ignoratione Dei, aut reproba cognitione, homini accidere: peculiariter vero, ex diſſenſione plerorunque mutua: propterea quod accedat, vt ipſi nos principatu & gubernatione Dei indignos faciamus. Ad conſiderationem autem talis vitæ, num etiam venire aliquando oporteat, conſultavi: nec metiendo aſſequi poteram magnitudinem talis incogitantiæ, aut abſurditatis, aut vecordiæ: ſeu ex nimia vitioſitate ortæ, ſeu neſcio ex qua cauſa. Si enim in brutis etiam, propter eorum erga ducem obedientiam, tantum conſenſum mutuum reperimus: quid ad excuſandum afferemus nos: qui tot inter nos diſſenſionibus, tanta adverſus præcepta Domini rebellione, laboramus? An non hæc omnia arbitramur, nunc quidem ad doctrinam & pudorem nobis

καὶ κατάκρισιν τῶν μὴ πεπαιδευμένων προσενεχθήσεσθαι ὑπ' αὐτοῦ, τοῦ εἰπόντος, (Ἡσαΐ. κεφ. ά.) ὅτι Ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ Κυρίου αὐτοῦ. Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός μου οὐ συνῆκε, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον. Εἴτε πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη. καὶ τὸ, Ἵνα μὴ ᾖ σχίσματα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ μεριμνῶσιν ὑπὲρ ἀλλήλων τὰ μέλη, ὑπὸ μιᾶς δηλονότι κινούμενα τῆς ἐνοικούσης ψυχῆς. Τίνος ἕνεκεν ἔτως οἰκοδομήθη; ἐγὼ μὲν οἶμαι, ἵνα σώζηται ἡ τοιαύτη ἀκολουθία τε καὶ εὐταξία, πολλῷ πλέον παρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, πρὸς ἣν εἴρηται, Ὑμεῖς δὲ ἐστὲ σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους. κρατούσης δηλαδὴ καὶ συναπτούσης ἕκαστον τῷ ἄλλῳ πρὸς ὁμόνοιαν, τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἀληθοῦς κεφαλῆς, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. παρ' οἷς δὲ οὐχ ὁμόνοια κατορθοῦται, οὐχ ὁ σύνδεσμος τῆς εἰρήνης τηρεῖται, οὐχὶ ἐν Πνεύματι πραότης φυλάσσεται, ἀλλὰ καὶ διχοστασία, καὶ ἔρις, καὶ ζῆλος εὑρίσκεται, πολλῆς μὲν τόλμης ἂν εἴη μέλη Χριστοῦ τοὺς τοιούτους ὀνομάζειν, ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἄρχεσθαι λέγειν. Ἁπλῆς δὲ διανοίας μὴ μετὰ παῤῥησίας εἰπεῖν, ὅτι κρατεῖ ἐκεῖ καὶ βασιλεύει τὸ τῆς σαρκὸς φρόνημα, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν, λέγοντος μὲν ὁρισικῶς, Ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δοῦλοί ἐστε, ᾧ ὑπακούετε. διεξιόντος δὲ σαφῶς τοῦ τοιούτου φρονήματος τὰ ἰδιώματα, ὡς ὅταν λέγῃ, Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος, καὶ ἔρις, καὶ διχοστασία, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε; διδάσκοντός τε ἅμα ἀποφαντικῶς τό, τε χαλεπὸν αὐτῶν τῆς ἐκβά-

a Deo propoſita eſſe: in magno vero, & terribili illius Iudicii die, ad turpitudinem & condemnationem, qui non correxerimus nos, exprobratum iri ab illo, qui dixit: Cognovit bos poſſeſſorem ſuum & Aſinus præſepe Domini ſui: ſed Iſrael me non novit, populus meus non intellexit: & id genus alia multa. Illud vero, quod ab Apoſtolo dictum eſt: ſive patitur vnum membrum, omnia membra compatiuntur: & illud, ne ſint ſchiſmata (diſtractiones) in corpore: ſed vnum idemque ſollicite cogitent pro mutua ſalute membra: vnius ſcilicet inhabitantis animæ motu gubernata. Cujus rei gratia ſic exædificatum eſt? Meo quidem judicio, vt conſervetur talis cohærentia & ordo multo magis in Eccleſia Dei: cujus cauſa hoc dicitur: Vos autem eſtis corpus Chriſti, pars diſperſorum vbique membrorum: quia ſcilicet continet & connectit ſingula cum ſingulis in concordiam, vnum & ſolum verum caput, nimirum Chriſtus. Inter quos vero non colitur concordia: non ſervatur pacis vinculum: non manſuetudo Spiritus cuſtoditur: ſed & diſſidium, & contentio, & æmulatio, reperitur: ibi magnæ fuerit audaciæ, hos tales nominare membra Chriſti: aut dicere, eos ab hoc regi. Magnæ item ſimplicitatis, non libere dicere: dominari ibi, & regnare, ſenſum carnis: cum Apoſtolus clare ſententiam pronunciet: cui aſſtituitis vos ſervos ad obediendum: ſervi eſtis, cui obeditis. Cum item manifeſte talis ſenſus proprietates recenſeat, vt quando dicit: Vbi inter vos æmulatio eſt, & contentio, & diſſidia: an non carnales

ἐκβάσεως, ἢ τὸ ἀκοινώνητον πρὸς θεοσέβειαν. δι' ὧν φησιν, ὅτι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ἔχθρα εἰς Θεόν. Τῷ γὰρ νό-
„μῳ τοῦ Θεοῦ ἐχ ὑποτάσσεται, οὐδὲ γὰρ
„δύναται. Διότι φησὶν ὁ Κύριος, οὐδεὶς
„δύναται δυσὶ Κυρίοις δουλεύειν. οὐδὲ πλη-
ροῦν τὸ ἐν ταῖς πράξεσιν εἰρημένον, ὅτι
τοῦ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία
καὶ ἡ ψυχὴ μία. Οὐδενὸς μὲν δηλονότι
τὸ ἴδιον θέλημα ἰσῶντος, πάντων δὲ ζη-
τούντων κοινῇ ἐν ἑνὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι,
τὸ τοῦ ἑνὸς Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ θέλημα,
εἰπόντος, (Ἰωάνν. κεφ. ς'.) „καταβέβη-
„κα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ' ἵνα ποιῶ τὸ θέλη-
„μα τὸ ἐμὸν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμ-
„ψαντός με Πατρός.

Στοιχῶμεν, τοίνυν τῷ κανόνι τῶν Ἁ-
„γίων, (Ἐφεσ. κεφ. β'.) ὡς ἐποικοδομη-
„θέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων
„καὶ Προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου,
„αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ
„πᾶσα οἰκοδομὴ συναρμολογουμένη αὔξει
„εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς
„εἰρήνης, (ἀ. Θεσ. κεφ. ε'.) ἁγιάσαι ὑμᾶς
„ὁλοτελεῖς, καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ Πνεῦ-
„μα, καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, ἀμέμ-
„πτως ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου τηρηθείη.
„Πιστὸς δὲ ὁ Θεὸς, ὁ καλῶν ὑμᾶς καὶ ἡμᾶς,
„καὶ πάντας θέλων σωθῆναι, ὃς καὶ ποιή-
σει, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρήσωμεν,
(ὅπερ τὸ κεφάλαιόν ἐστι τῆς σωτηρίας
πάντων, καὶ ὧν ἄνευ σωθῆναι ἀδύνα-
τον,) καὶ τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ, ἐν Πνεύ-
ματι Ἁγίῳ, ὡς δεδήλωται καὶ μερικῶς
σεσαφήνισαι. Μὴ ἓν ἐξ ἡμισείας τὸν
Θεὸν γνωρίζωμεν, μηδὲ ἀφορμὴν ῥᾳθυ-
μίας τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν λαμβά-
νωμεν, ἀλλὰ πρόσχωμεν νηφόντως τοῖς
λεγομένοις, καὶ εἰς ἔργον προαγαγεῖν
τὰ

nales estis? cum præterea gravi asseveratione tristem illorum exitum, & a pietatis communione exclusionem, ponat, vbi dicit. Sensus carnis, inimicitia contra Deum est. „Legi enim Dei se non subdit:
„quia nec potest: cum Dominus dicat:
„Nemo potest duobus Dominis servire.
Nec etiam implere, quod in Actis dicitur: Multitudinis credentium, erat cor & anima vna: quod nemo vtique suam propriam voluntatem figebat: sed cuncti communiter, vno eodemque Spiritu Sancto vnius Domini Iesu Christi voluntatem quærebant, dicentis: „Descendi cœ-
„litus, non vt faciam meam voluntatem:
„sed illius, qui me misit, patris.

Incedamus igitur juxta canonem san-
„ctorum: tanquam superstructi fundamen-
„to Apostolorum & Prophetarum: eum
„angularis lapis sit, ipse Dominus noster
„Iesus Christus: in quo omnis structura
„quæ coagmentatur, crescit in Templum
„sanctum in Domino. Deus autem pa-
„cis, nos ad totam perfectionem sancti-
„ficet: integerque noster Spiritus, & ani-
„ma, & corpus, inculpate in adventum
„Domini servetur. Fidelis vero est Deus,
„qui vocavit vos & nos, & omnes vult
„salvari: qui id etiam faciet, si mandata
ejus servaverimus: (quod est caput salutis omnium: sine quibus salutem consequi, impossibile est) gratia etiam Christi, in Spiritu S. sicut indicatum est, & particulatim declaratur. Ne igitur ex dimidio Deum cognoscamus: nec in occasionem socordiæ humanitatem ipsius vertamus: sed attendamus animum sobrie ad ea, quæ dicuntur: & vita factisque divina decreta repræsentare, omni studio contendamus:

τὰ Θεῖα δόγματα σπεδαίως ἐπεχθῶμεν, πρὸς ἑδὲν ἀφορῶντες ἕτερον, ἢ πρὸς τὸν εἰπόντα, Πῦρ ἦλθον βαλεῖν, καὶ τί ἤθελον, εἰ ἤδη ἀνήφθη; Καὶ τέτε τῦ πυρὸς τὴν ἐνέργειαν ζητῶν ὁ μακάριος Δαβὶδ ἔλεγε, Δοκίμασόν με Κύριε, καὶ πύρωσόν με, πύρωσον τὰς νεφρές με, καὶ τὴν καρδίαν με. Τῦτο τὸ πῦρ, τὴν ἐν τῷ ἔνδον ὀφθαλμῷ δοκὸν κατακαῖον, καθαρὸν ἀποκαθίστησιν, ἵνα ἀπολαβὼν τὸ κατὰ φύσιν διορατικὸν, ὁρᾷ διηνεκῶς τὰ τῦ Θεῦ θαυμάσια, κατὰ τὸν λέγοντα. Ἀποκάλυψον τὰς ὀφθαλμές με, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τῦ νόμε σε. Τῦτο τοιγαρῦν τὸ πῦρ, Δαιμόνων ἐστὶ φυγαδευτήριον, κακίας τε καυστικὸν, ἀναστάσεως δύναμις, καὶ ἀθανασίας ἐνέργεια. Ψυχῶν ἁγίων φωτισμὸς, καὶ λογισμῶν δυνάμεων σύστασις. Τῦτο τὸ πῦρ εὐξώμεθα καὶ εἰς ἡμᾶς φθάσαι, ἵνα πάντοτε ἐν φωτὶ περιπατῦντες, ἔργων ἀγαθῶν, μηδὲ πρὸς βραχὺ προσκόψωμέν ποτε, ἀλλ' ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ φαινόμενοι, λόγον ζωῆς ἐπέχωμεν ἀϊδίως, εἰν' ἀπολαύοντες τῶν τῦ Θεῦ συν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησῦ Χριστῷ, ἐν ζωῇ ἀναπαυσώμεθα, τὰς ἐντολὰς ἢ ἀρετὰς ἢ πᾶν σωτηριῶδες καὶ θεῖον ἐκπληρώσαντες ἁγιοπρεπῶς, ὡς ἀναγκαῖον. Οὕτω γὰρ ἀναστρεφόμενοι, πάντα τὸν τῆς παροικίας ἡμῶν χρόνον, εἰς τὴν ἀληθινὴν πατρίδα καταντήσομεν, ἧς καὶ ἀξιωθείημεν χάριτι Χριστῦ, Ἀμήν.

Ἅπαντα ταῦτα τὰ παρ' ἡμῶν ῥηθέντα, ἀγαπητοὶ, (ὡς καὶ ὑμεῖς καλῶς οἴδατε,) τῆς θεοπνεύστε γραφῆς ἔχεται, κατὰ τὴν τῶν σοφῶν καὶ Ἁγίων Θεολόγων ἡμῶν ἑρμηνειαν, καὶ ὑγιῆ διδασκαλίαν καὶ διασάφησιν. Οὐ γὰρ ἡμῖν ἔξεστι, τῇ

ad nihil aliud oculos noſtros convertentes quam ad dicentem: Ignem veni jacere: & quid volui, ſi jam accenſus eſt? „Hujus ignis operationem quærens beatus David, ait: Proba me Domine: & igne explora me. Igne renes meos explora, & cor meum. Hic ignis trabem, in oculo interno hærentem, comburens, oculum purum reddit: vt, recepto naturali acumine ſuo, continenter videat mirabilia Dei, ex dicto hoc: „Retege oculos meos: & intelligentia comprehendam mirabilia ex lege tua. Hic itaque ignis, Dæmones fugandi, vitiaque comburendi, vim habet: potentia reſurrectionis eſt, & immortalitatis operatio: ſanctarum animarum illuminatio eſt, & cogitationum potentiarum conſtitutio, & compactio. Hunc ignem etiam ad nos volare precemur: vt ſemper in luce ambulantes bonorum operum, ne vel paululum impingamus vnquam: ſed vt luminaria in mundo lucentia verbum vitæ retineamus in æternum: vt beatitudine Dei fruentes, cum Domino noſtro Ieſu Chriſto in vita requieſcamus: mandatis, & virtutibus, & omni re divina ſalutarique expletis: ſicut & Sanctis dignum eſt, & neceſſarium. Hujusmodi enim converſatione per omne incolatus noſtri tempus, in veram patriam perveniemus: qua vtinam digni fiamus per gratiam Chriſti, Amen.

Vniverſa hæc, quæ a nobis allata ſunt, dilecti (vt & vos bene ſcitis) divina ſcriptura nituntur, ſecundum ſapientium & ſanctorum Theologorum noſtrorum interpretationem, & ſanam doctrinam atque explanationem. Non enim

τῇ ἰδίᾳ καταθαῤῥῆσιν ἐξηγήσει, τὶ τῶν τῆς θεοπνεύστε γραφῆς ῥητῶν συνιέναι καὶ κατανοεῖν, ἢ διερμηνεύειν, εἰ μὴ κατὰ τὰς παρὰ τῶν Ἁγίων Συνόδων, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, πρὸς τὸν εὐσεβῆ σκοπὸν δοκιμασθέντας θεολόγους, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς ὀρθῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, καὶ ἀληθοῦς σοφίας τε καὶ φρονήσεως ἐκκλινόντων, ἡ διάνοια ἡμῶν δίκην Πρωτέως ἐντεῦθεν κἀκεῖθεν περιφέρηται. Ἀλλὰ ποία ἂν τις εἴποι διόρθωσις ἔσαι τούτοις; ποία; Θεοῦ συναιρομένου, αὕτη, τὸ, μηδὲν παρὰ τὰ διατεταγμένα τοῖς ἱεροῖς Ἀποστόλοις καὶ ταῖς Ἁγίαις Συνόδοις, μεταχειρίζεσθαι, ἢ φρονεῖν. Ὁ γὰρ τοῦτον τὸν ὅρον φυλάττων ὀρθῶς, συγχορευτὴς ἡμῖν ἔσαι, συγκοινωνὸς, καὶ ὁμόψηφος. Ὁ γὰρ τοὺς προειρημένους κανόνας ἀπαναινόμενος, καὶ κατὰ τῶν Ἀποστόλων χωρῶν, καὶ κατὰ τῶν Ἁγίων ἀναίδην φερόμενος Ἀποστόλων, τίνα ἂν ἔχοι πρὸς ἡμᾶς κοινωνίαν; τίς δὲ μερὶς μεθ' ἡμῶν ἔσαι τούτῳ; Ὅπερ ὁ μὲν τῶν διδασκάλων ἕτω λέγει τοῖς θέλουσιν εὐσεβεῖν, „Ὁ λέγων παρὰ τὰ διατεταγμένα, κἂν „ἀξιόπιστος ᾖ, κἂν παρθενεύῃ, κἂν σημεῖα ποιῇ, κἂν προφητεύῃ, ἔτος λύκος προβάτοχημος ἀντικρυς, φθοράν „προβάτων κατεργαζόμενος. Ὁ δὲ, εἴ „τις τῶν δοκούντων τοῖς θεοφόροις πατράσι σαλεύει τι, ἐκέτι τοῦτο οἰκονομίαν „κλητέον, ἀλλὰ παράβασιν, καὶ προ„δοσίαν δόγματος. Ὁ δὲ, χρὴ τὸν „πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντα τὸ τοῦ Χριστοῦ „δικαστήριον, εἰδότα, ὅσος κίνδυνος τοῖς „τολμῶσιν ὠφελεῖν τι, ἢ προσθεῖναι, „τῶν παραδεδομένων ὑπὸ τοῦ Πνεύμα„τος, μὴ παρ' ἑαυτοῦ φιλοτιμεῖσθαι „καινοτομεῖν, ἀλλὰ τοῖς προκατηγγελμένοις

enim nobis licet, noſtræ propriæ confidendo explicationi, aliquod divinæ Scripturæ dictum aliter intelligere, animadvertere, aut interpretari: niſi quemadmodum Theologis illis viſum eſt: qui a ſanctis Synodis in S. Spiritu, ad pium ſcopum, probati receptique ſunt: vt ne, ſi a recta Evangelica doctrina, & vera ſapientia & prudentia, declinemus: mentis noſtræ cogitatio inſtar Protei huc illuc circumferatur. Sed quærat aliquis: quomodo iſta corrigentur? Quomodo? Deo adjuvante, ſic. Nihil præter illa, quæ a S. Apoſtolis, & a S. Synodis, inſtituta & ordinata ſunt, in manus ſumendo, aut ſentiendo. Qui enim hunc limitem terminumque recte ſervat, Synchoreuta (choreæ particeps) nobis erit ſocius, & fidei conſors. Qui vero prædictos canones recuſat, & contra Apoſtolos fertur: quam nam haberet nobiſcum communionem? Quæ huic pars nobiſcum eſſet? Quippe Doctorum vnus ita dicit pietatis ſtudioſis: Qui loquitur præter inſtituta & recepta: „etiamſi fide dignus ſit, etiamſi „virginitatem ſervet, etiamſi ſigna faciat, „etiamſi prophetet: is lupus ſub ovis habi„tu, extra controverſiam eſt, ovibus perni„ciem machinans. Alius ita: Si quis aliquid „eorum, quæ Dei plenis patribus viſa „ſunt, concutit: non hoc jam diſpen„ſatio nominandum eſt: ſed transgreſ„ſio, & prodito dogmatis. Alius ita: „Oportet eum, qui ante oculos habet „tribunal Chriſti: cum ſciat, quantum periculum immineat his: qui audent aliquid detrahere, aut addere, a Spiritu traditorum: non ex ſeſe ambitioſe contendere aliquid innovare: ſed illis,

„μένοις ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐφησυχάζειν. Ὅπȣ τοίνυν τοσȣ̃τοι καὶ τοιȣ̃τοι ἡμέτεροι Θεολόγοι δοξάζειν ἄλλως κωλύȣσι, μία καὶ μόνη διόρθωσις αὕτη, τὸ, ταῖς Ἁγίαις Συνόδοις συςοιχεῖν, καὶ τοῖς τῶν Ἀποςόλων ἕπεσθαι κανόσι, καὶ ȣ̃τω διὰ πάντων ἀκολȣθεῖν τῷ Χριςῷ.

Καὶ ὑμῶν ȣ̃ν, ὦ ἄνδρες Γερμανοὶ σοφώτατοι, καὶ τέκνα ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος, βȣλομένων, ὡς νȣνεχῶν, ὁλοψύχως τῇ ἡμετέρᾳ προσελθεῖν ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ, ἡμεῖς, ὡς πατέρες φιλόςοργοι, προθύμως τὴν ὑμετέραν ἀγάπην καὶ φιλοφροσύνην ἀποδεξόμεθα, ἐὰν θελήσητε τοῖς Ἀποςολικοῖς καὶ Συνοδικοῖς δόγμασι συμφώνως ἡμῖν ἀκολȣθήσειν, καὶ τȣ́τοις ὑπείξειν. Τηνικαῦτα γὰρ τῷ ὄντι συγκοινωνοὶ ἡμῖν ἔσεσθε, καὶ ὡς παῤῥησίᾳ ὑποταγέντες τῇ καθ' ἡμᾶς Ἁγία καὶ Καθολικῇ τȣ̃ Χριςȣ̃ Ἐκκλησίᾳ, παρὰ πάντων τῶν νȣνεχῶν ἐπαινεθήσεσθε, καὶ ȣ̃τω ταῖν δυοῖν ἐκκλησίαιν μιᾶς σὺν Θεῷ γενομένης, τȣ̃ λοιπȣ̃ συζήσομεν, καὶ συμβιοτεύσομεν θεαρέςως, ἕως ȣ̃ καὶ τῆς ἐπȣρανίȣ τύχοιμεν βασιλείας, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριςῷ Ἰησȣ̃, ᾧ ἡ δόξα εἰς τȣ̀ς αἰῶνας, Ἀμήν.

illis, quæ antea a Sanctis annunciata sunt, acquiescere. Quoniam igitur tot talesque Theologi nostri, aliter opinari & statuere vetant: vna sola correctionis ratio erit hæc: Sanctis cum Synodis pari passu incedere, & Apostolorum canones sequi: atque ita per omnia comitari Christum.

Si igitur & vos, viri Germani sapientissimi, & filii mediocritatis nostræ dilecti, vultis, vt mente præditi, ex toto animo vos nostræ adjungere sanctissimæ Ecclesiæ: nos, vt patres amantissimi, prompte vestram charitatem benevolentiamque recipiemus: si volueritis decreta Apostolica & Synodica, vnanimi consensu nobiscum sequi, & his cedere. Tunc re vera consortes nobiscum eritis: &, tanquam aperte huic nostræ & Catholicæ Christi Ecclesiæ subditi, ab omnibus recte sentientibus laudabimini: Hoc modo, si ex vtraque Ecclesia vna Deo bene juvante facta fuerit: conjunctionem societatemque vitæ posthac colemus piam, Deoque placentem: donec etiam cœleste intremus Regnum: quod vtinam omnes consequamur per Christum Iesum; cui gloria in sæcula, Amen.

Ἐγράφη σὺν Θεῷ ἐν Κωνςαντινȣπόλει, ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρκȣ οἰκονομίας τȣ̃ Κυρίȣ ἡμῶν Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃ ᾳ φοϛ΄. Μαΐȣ ιέ. ἐν τῇ Πατριαρχικῇ σεβασμίᾳ μονῇ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκȣ Μαρίας.

Scriptum Dei auxilio Constantinopoli, Anno ab incarnata dispensatione Domini nostri Iesu Christi, 1576. Die May 15, in Patriarchico & venerando sanctissimæ virginis Mariæ Monasterio.

Ἱερεμίας ἐλέῳ Θεȣ̃ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνςαντινȣπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ Οἰκȣμενικὸς Πατριάρχης.

ΔΕΥΤΕ-

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΥΡΙΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ, ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ, ΕΙΣ ΤΥΒΙΓΓΑΝ ΠΕΜΦΘΕΙΣΑ.

SECVNDVM PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI, D. HIEREMIAE, RESPONSVM: A MARTINO CRVSIO, TYBING. ACADEMIAE PROFESSORE, LATINE CONVERSVM.

Ἱερεμίας ἐλέῳ Θεῷ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἡ Μετριότης ἡμῶν, δεξαμένη, τὰ τῆς ἀγχινοίας ὑμῶν, ἃ δεύτερον πεπόμφατε γράμματα, περί τε τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, καὶ ἄλλων Θεολογικῶν Ζητημάτων, πάλαι μὲν ἀνταπεκρίνατ' ἂν, εἴγε μὴ εἰς Δῦσιν καὶ Πελοπόνησον ἀποδημοῦσα ἐτύγχανεν. Εὐχαριστοῦσα δὴ ἐν Θεῷ, τῷ δοτῆρι παντὸς ἀγαθοῦ, πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἕνεκα εὐφραίνεται, οὐχ ἥκιστα δὲ, τῷ ἐν πολλοῖς ὑμᾶς τῇ ἡμετέρᾳ συμφωνεῖν Ἐκκλησίᾳ. Γένοιτο δὲ καὶ ἐν οἷς διαφωνοῦμεν, εὐσεβῶς συμφωνῆσειν, νεύσει Θεοῦ, τὰ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον τελειοῦντος.

Hieremias Misericordia Dei, Archi Episcopus Constantinopoleos, novæ Romæ, & Oecumenicus Patriarcha.

Acceptis vestris, quæ secundo misistis, de Spiritus Sancti processione, & aliis Theologicis quæstionibus, Scriptis: jamdudum mediocritas nostras respondisset: nisi profectione in Occidentem, & Peloponnesum impedita fuisset. Nunc eadem Deo, omnis boni autori, gratias agens: cum aliis multis lætatur, tum non minimum hoc, quod in multis vestra Doctrina cum nostra consonat Ecclesia. Faxit vero idem, qui omnia perfectione ad bonum dirigit, Deus: vt in cæteris quoque, in quibus discrepamus, pie consonemus.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΠΟΡΕΥΣΕΩΣ τῦ Ἁγίε Πνεύματος.

Ἔστιν ἓν τὸ πρῶτον, ἐν ᾧ διαφωνῦμεν, ἡ τῦ Ἁγίε Πνεύματος ἐκπόρευσις. Τοίνυν ὦ Τέκνα με ἀγαπητὰ, εἰ καὶ τὸ τοιῦτον ζήτημα πολλάκις εἰς μέσον προτεθὲν, ἀκριβῶς τε ἐξεταθὲν παντὶ ἐξόχῳ τῆς Ἐκκλησίας Κανόνι, καὶ πάσῃ πνευματικῇ πετραλυδίᾳ, προδήλως ἐτμήθη καὶ ἐσαφνίσθη, τοσῦτον, ὥςε τῆς οἱασῦν μηκέτι δεῖσθαι νέας ἐρεύνης, ὅμως ἡμεῖς τῇ ὑμετέρᾳ χαριζόμενοι ἀγάπῃ, καί τοι πολλαῖς καὶ συνεχέσιν ἀσχολέμενοι φροντίσιν, ἐδὲν ἧτλον Πατρικῶς, καὶ παχείᾳ, (ὡς ἡ παροιμία,) τῇ ἀθηνᾷ, πρὸς οἰκοδομὴν ὑμῖν προσδιαλέξεται, Θείαις μαρτυρίαις ἀσφαλιζόμενοι, ὡς ἐδέξαντο ταύτας οἱ Θεοφόροι Πατέρες. Ὅρος γάρ ἐςι τῆς Ἁγίας καὶ Οἰκμενικῆς Ἕκτης Συνόδε διαγορεύων, τὰς Θείας Γραφὰς ἑκλαμβάνειν, ὡς ἐξηγήσαντο οἱ δοκιμαθέντες τῆς Ἐκκλησίας Διδάσκαλοι, καὶ μὴ παρ' ἑαυτῶν σοφίζεσθαι περιτλὰ, τὲς βελομένες τὰ τοιαῦτα διερμηνεύειν. Ἀνάγνωτε δὲ καὶ τὸν ὅρον, ἐκ τῦ, ιθ'. Κανόνος. Ἀλλὰ καὶ εἰ γραφικὸς ἀνακινηθείη λόγος, μὴ ἄλλως τῦτον ἑρμηνεύτωσαν, ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωςῆρες, διὰ τῶν οἰκείων Συγγραμμάτων παρέθεντο. Καὶ μᾶλλον ἐν τῦτοις εὐδοκιμάτωσαν, ἢ λόγες οἰκείες συντάτλοντες. Ἵνα μὴ ἔςιν ὅτε πρὸς τῦτο ἀπόρως ἔχοντες, ἀποπίπλοιεν τῦ προσήκοντος.

Προσέχωμεν ἓν τοῖς ῥηθησομένοις, μετ' εὐνοίας καὶ φόβε Θεῦ, αἰτῶ. Τῆς μὲν ἐκπορεύσεως τῦ Ἁγίε Πνεύματος, ἄλλο

DE PROCESSIONE Spiritus Sancti.

Primum itaque Caput, de quo inter nos dissentimus processio Sancti Spiritus est. Etsi igitur hæc quæstio, dilecti filii mei, sæpe in disceptatione versata, omni excellenti Ecclesiæ canone, ita accurate, examinata, omni Spirituali lapide Lydio ita aperta sectione declarata est, vt nulla prorsus inquisitione amplius indigeat: tamen nihilominus nos, vt vestræ charitati gratificemur, (licet multis continuis distracti curis) paterno affectu, pingui (vt in Proverbio est) Minerva, ad ædificationem, de illa vobiscum colloquemur, divinis destimoniis freti, sicut ea S. Spiritus pleni accepere Patres. Regula enim est, velut terminus quidam immodus, sacræ œcumenicæ Synodi sextæ: qua jubemur S. scripturas sic interpretari, quemadmodum eas recepti Ecclesiæ Patres interpretati sunt: non autem interpretationibus ex nobis afferendis, sapientiæ laudem quærere. Extat ea Regula in XIX. ibi canone, his verbis. Quin etiam, si qua de S. scri„ptura existat disceptatio: nemo illam ali„ter interpretetur, quam Ecclesiæ lumina „eam suis scriptis interpretati proposue„runt. Ac magis ex his laudem præstan„tiæ petant: quam scriptis ex suo ingenio „proditis: ne quando in hoc facultate de„stituti, non assequantur id, quod animo „intenderant.

Attendamus igitur animos ad ea, quæ sequentur, benevole, & cum timore Dei, quæso. Cum processio Spiritus Sancti, aliud

ἄλλο πραγματικῶς ἔσης, τῆς δὲ πέμψεως, ἄλλό τι, (ἡ μὲν γὰρ ἐκπόρευσις, φυσικὴ ἐστιν ὕπαρξις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀμέσως ἐκ μόνου τοῦ αἰτίου Πατρὸς, ἡ δὲ πέμψις, ἀποστολὴ χρονικὴ, καθ' ἣν καὶ ὁ Υἱὸς πέμπει τὸ Πνεῦμα, ὡς ἐνταῦθα. καὶ τὸ Πνεῦμα πέμπει τὸν Υἱὸν, ὡς ἐν τῷ, Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, Ἡσαϊ. ξά.) πῶς ἢ διὰ τί ὑμεῖς καινοτομοῦντες, φατὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι; Εἰ μὴ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ἐξεπορεύετο, εἶχεν ἂν εἰπεῖν ποτε ὁ Κύριος περὶ τοῦ Παρακλήτου, ὃν ἐγὼ ἢ ὁ Πατὴρ προβαλλόμεθα. Καθὰ πολλάκις, τὸ, ὃν ἐγὼ πέμψω, εἰρήκει. Πρῶτον μὲν ἓν τὸ σῶμα Κυρίου τὸ ἀψευδὲς ἀποφαίνεται (Ἰωάνν. κεφ. ιέ.) τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι. Δεύτερον, αὐτὸς ὁ Παῦλος, ἐν τῇ πρὸς Τίτον; (κεφ. γ'.) συνῳδά. „Ἐκ ἔργων ἡμᾶς ἐδικαίωσεν ὁ „Θεὸς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσω„σεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, „καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος, ὃ ἐξέ„χεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως, διὰ Ἰησοῦ Χρι„στοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Τί τοῦτο σαφέστερον; ὁ Κύριος ἔφη, καὶ ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελῶ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρός μου ἐφ' ὑμᾶς. Ὁ Παῦλος ἀκολούθως, ὃ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως. Αὐτὸ τοῦτο, καὶ ὁ Κορυφαῖος ὑπέδειξε Πέτρος, (Πραξ. κεφ. β'.) εἰπών, „Τῇ δυνάμει τοῦ Θεοῦ „ὑψωθεὶς ὁ Χριστὸς, τὴν ἐπαγγελίαν τε „τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ „Πατρὸς ἐξέχεε τοῦτο, ὃ νῦν βλέπετε, „καὶ ἀκούετε. Οὕτω μὲν ἓν οἱ Κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων φάσκουσιν, οἷς ἀντιλέγειν ἐκ ἔυλογον. Περὶ ὧν ὁ μέγας Κύριλλος, καὶ ἔτι περὶ τῶν Θεοφόρων Πατέρων, τῶν ἐν ταῖς Ἁγίαις Συνόδοις συνελ-

aliud reipsa sit, quam ejusdem missio, (processio enim, est naturalis essentia sancti Spiritus, immediate ex solo autore Patre: missio vero legatio temporaria: qua & Filius mittit Spiritum, vt hoc loco: & Spiritus mittit Filium, vt in illo: Spiritus Domini, super me: cujus causa vnxit me: ad nunciandum bona pauperibus misit me) quonam modo, & qua de causa, vos novum quid comminiscentes, dicitis Spiritum S. & ex Patre, & ex Filio procedere? At nisi ex solo Patre procederet: dixisset aliquando Dominus de Paracleto, quem ego & Pater producimus: sicut sæpe dixit, quem ego mirtam. Primo itaque Domini os, quod mentiri nescit, pronunciat, Spiritum S. ex Patre procedere. Deinde Paulus ipse in Epistola ad Titum huic sententiæ consonat. „Non propter opera, „inquit, nos justificavit Deus: sed pro sua „misericordia conservavit nos, lavacro „Regenerationis, & renovatione Spiritus: „quem effudit in nos opulente, per Iesum „Christum Salvatorem nostrum. Quid hac sententia apertius? Ait Dominus: Ecce ego mittam promissum Patris mei super vos. Paulus, eodem modo: Quem effudit in nos divite manu. Idem hoc summus quoque Apostolorum inquit Petrus, cum ait: „Potentia Dei exaltatus „Christus, accepta promissione Spiritus „S. a Patre, effudit hunc, quem nunc „videtis & auditis. Hoc modo summi Apostoli loquuntur, quibus contradicere, fas non est. De quibus magnus ille Cyrillus, itemque de divinis Patribus, qui sacris Synodis interfuerunt, sic ait.

θόντων, φησίν. „ἐκ ἦσαν αὐτοὶ οἱ λα-
„λοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ
„Πατρὸς, ὃ προέισι μὲν ἀῤῥήτως ἐκ
„τοῦ Πατρὸς, ἔστι δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκ ἀλ-
„λότριον, κατὰ τὸν τῆς ὁσίας λόγον.
ἀλλὰ καὶ Ἀθανάσιος ὁ Θεῖος, ἐν τῇ
„πρὸς Σεραπίωνα, λέγει, εἰ καλῶς ἐ-
„φρόνουν περὶ τοῦ Υἱοῦ, ὑγιῶς ἂν ἐφρόνουν
„καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος. ὃ παρὰ τοῦ Πα-
„τρὸς ἐκπορεύεται, καὶ τοῦ Υἱοῦ ἴδιόν ἐστιν,
„ὅτι παρ' αὐτοῦ δίδοται τοῖς μαθηταῖς.
Τὰ δὲ τοιαῦτα ῥητὰ, ἡμῶν ἐ καθάπλε-
ται, ὡς φαντάζονταί τινες. Ὅτι μηδὲ
τοιαύτης ἐννοίας ἐξήρτηται, χαριζομέ-
νοις δῆθεν καὶ τῷ Υἱῷ, τὴν τοῦ Πνεύμα-
τος ἐκπόρευσιν. οὐ γὰρ λέγεσι, καὶ ἐκ τοῦ
Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι, ἀλλὰ δίδο-
σθαι, καὶ ὅτι ὁμοούσιον, ἃ δὴ ὁμολογέμενα.
Ἀλλὰ καὶ ὁ πολὺς τὴν Θεολογίαν Γρηγό-
ριος, ἐν τῷ πρὸς Εὐάγριον, λόγῳ. Ὡς
„ἀπό τινος πηγῆς δύο ποταμοὶ, καὶ πόῤ-
„ῥω πως τέλονται, καὶ τῆς πηγῆς ἐκ ἐ-
„ξίσανται, ἕτω καὶ περὶ τῆς Θείας Φύσεως
„δεῖ ἐννοεῖν. πηγὴν μὲν τὸν Πατέρα, πο-
„ταμοὺς δὲ δύο, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα
„ὀνομάζων, ἀμέσως ἐκ μόνου τοῦ αἰτίου
„Πατρὸς προχεομένους. ἢ καθάπερ ἔκ τι-
„νος ῥίζης βλαστοὶ δύο κατὰ ταὐτὸν προϊ-
„όντες, ἀλλήλων αἴτιοι τῆς ὑπάρξεως εἶναι
ἀδύνατον. Ἔτι πρὸς τέτοις, ὦ σοφοὶ καὶ
προσφιλέστατοι ἄνδρες, εἰ τοῦτο προβάλ-
λεσθε εἰς ὑμέτερον δικαίωμα, ὡς ὁ μέγας
Ἀθανάσιος ἐχρήσατο, τῇ ΕΚ προθέσει,
πάντως, ἐν οἷς κατὰ Ἀρειανῶν περὶ τοῦ
Ἁγίου διαλέγεται Πνεύματος, λέγων,
„ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐξ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ
„δίδοται πᾶσι, καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ διὰ τοῦ
„Λόγου, ἐν τῷ Πνεύματι κτίζει τὰ πάν-
τα, καὶ ἐνεργεῖ καὶ δίδωσιν. εἰ τοῦτο προ-
βάλλε-

Non erant ipſi, qui loquebantur: Sed
„ſpiritus Dei Patris: qui procedit quidem
„ineffabili modo e Patre: non tamen a
„Filio alienus eſt, ratione eſſentiæ. Atha-
naſius etiam ille divinus, in Epiſtola ad
„Sarapionem, Si recte, inquit, ſenſiſ-
„ſent de Filio: ſanam etiam ſententiam
„habuiſſent de Spiritu: qui e patre egre-
„ditur, & Filii proprius eſt, eo quod ab
„ipſo datur diſcipulis. Talia autem dicta
non adverſantur nobis, vt quidam ſibi
fingunt. Non enim & illorum ſententia
eſt: quaſi Filio quoque proceſſionem Spi-
ritus largiantur. Non enim dicunt, etiam
ex Filio procedere Spiritum, ſed dari, &
eſſe ejuſdem eſſentiæ: quæ, in confeſſo
ſunt. Accedit inſignis Theologus Gre-
gorius: qui in oratione, quem ad Eva-
grium ſcripſit, ſic ait. „Quemadmo-
„dum ab vno fonte duo flumina longe
„profluunt, nec ab eo tamen fonte ab-
„ſcinduntur: eodem modo de divina
„natura cogitandum. (Fontem, Patrem
„vocat: duo flumina, Filium & Spiritum:
„qui immediate ex ſolo principio, quod
„eſt Pater, profunduntur) Aut quemad-
„modum, ſi duo rami ex eadem radice
„eodem ortu exeant, hos ex ſe invicem
„eſſentiam habere, impoſſibile eſt. Præ-
„terea, ſapientes dilectiſſimique viri, ſi
ad veſtri defenſionem objeceritis, ma-
gnum Athanaſium vſum eſſe præpoſitio-
ne EX: adeoque in illis, vbi contra Aria-
nos de S. Spiritu diſputat: quando dicit,
Spiritum S. ex ipſo Filio dari omnibus:
& patrem, per verbum, in Spiritu creare
omnia, operari, ac dare: ſi hoc, inquam,
objeceritis: audite, & duo hæc conſi-
derate. Vnum, ſanctum illum, in

Arianos

βάλεσθε, ἀκέσατε, καὶ δύο τινὰ σκοπήσατε. Ἓν μέν, ὅτι ὁ Ἅγιος κατ' Ἀρειανῶν γραφῶν, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι (ὡς καλῶς οἴδατε) τὸν Υἱὸν κτίσμα ἔλεγον, λέγοντες δὲ τοῦτο, τὸν Υἱὸν κτίσμα, καὶ ἐκτίσην, ἐδὲ συνδημιεργὸν τῷ Πατρὶ, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κτίσμα ἔλεγον. Τότε καὶ μόνε ἕνεκεν, δεῖξαι βελόμενος ὁ μέγας Ἀθανάσιος, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὁμοούσιον, καὶ ἐχὶ ἑτεροούσιον, τῷτε Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ, ἕτω καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν, τῇ ΕΚ προθέσει ἐχρήσατο, ἐγκαίρως καὶ ἁρμοδίως. Ἕτερον δὲ ἀναλογίσαδε, ὅτι ὁ Ἅγιος ἔτος, ἐδαμῶ ἀλλαχῶ ἐν τοῖς αὐτῶ συγγράμμασι λέγει, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ ἐκ τῦ Υἱῦ ἐκπορεύεδαι, ἀλλὰ δίδοδαι, καὶ χορηγεῖδαι τῇ κτίσει. Προείπομεν δὲ, πάμπολυ διαφέρειν πέμψιν τὴν εἰς τὰ κτίσματα, τῆς ἀχρόνε καὶ ἀϊδίε ἐκείνης ἐκπορεύσεως. Καθ' ἣν ἀμέσως, ἐκ μόνε τῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ὡς εἴπομεν, καὶ προϊόντος τῦ λόγε σαφηνίσομεν πλατύτερον συν Θεῷ. Οὐκ ἄρα ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ὃν συνήγορον προφέρετε, βοηθεῖ ὑμῖν, μάχεται δὲ μᾶλλον, συμμαχῶν τῷ Κυρίῳ καὶ πᾶσι τοῖς Θεοφόροις, καὶ Σοφοῖς Θεολόγοις τῆς Ἐκκλησίας. Διὸ καὶ καταγελῶν τῶν ἄλλως φρονέντων, ἤτοι τῶν τότε Πνευματομάχων, ἐπιφέρει τὸ ἀεῖον τῦτο κατ' ἐκείνων. Εἰ ἐκ ἔστι κτίσμα τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἄρα Υἱός ἐστι. Καὶ ἕτω δύο Υἱοὶ καὶ ἀδελφοὶ ἐυρεθήσονται. ἢ μᾶλλον Υἱὸς ὁ Λόγος, καὶ ἔγγονος τὸ Πνεῦμα, πάππος δὲ ὁ Πατήρ. ταῦτα τὰ ἐκείνων ληρήματα. διὸ καὶ κωμῳδεῖ αὐτές.

Παρὰ

Arianos scribentem: quoniam illi, vt bene scitis, Filium creaturam dicebant: & dum creaturam statuebant, non autem Creatorem, nec in creatione rerum Patri præsentem ac socium: inde necessario etiam Spiritum Sanct. inter creaturas reponebant: propter hanc solam causam, vt ostenderet, Spiritum Sanct. esse ejusdem substantiæ, non autem diversæ, cum Patre ac Filio, præpositione EX, oportune & convenienter vsum esse. Alterum, quod reputandum vobis venit, est illud: nuspiam alibi in suis scriptis Doctorem illum dicere: Spiritum S. etiam ex Filio procedere: sed dari & præberi rebus creatis. Antea autem diximus, plurimum differre missionem, quæ in creaturas fit, ab illa temporis experte, æternaque progressione: qua, sine medii interventu, ex solo Patre egreditur: sicut diximus, & in progressu sermonis nostri fusius declarabimus, Deo juvante. Non ergo ista Athanasiani loci citatione, sententiam vestram defendere potestis: sed repugnat potius ille sanctus, vobis, & pro Domino propugnat, omnibusque numine plenis & sapientibus Ecclesiæ Theologis. Itaque, vt derideat eos, qui aliter sentiunt, nempe Spiritus S. oppugnatores, qui illo tempore vivebant: facete contra eos infert hoc. Si non est creatura, Spiritus sanctus: vtique Filius est: & sic duo filii, interque se fratres, erunt. Aut potius Filii rationem, verbum habebit: Nepotis, Spiritus: Aui autem, Pater. Hæc, illorum deliria scilicet erant: de quibus etiam exagitat ipsos.

Παρὰ ταῦτα, ἡ Μετριότης ἡμῶν, σφόδρα θαυμάζει τὴν ὑμῶν ἀγχίνοιαν, ὅτι γράφετε ἐν τούτοις τοῖς δευτέροις ὑμῶν γράμμασιν, ἔτως αὐτολεξεί. Εἰ δέ τις οἴεται, ἐκ μόνε μὲν τε Πατρὸς εἶναι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, διὰ δὲ τε Υἱε, ἀλλὰ μὴ ἐκ τε Υἱε, ἐκπορεύεθαι, ἀδύνατον ἴσω οἰόμενος. Ταῦτα γὰρ ἐναντία ἀλλήλοις, καὶ ἄλληλα ἀνατρέπει. ἐκ ἄρα ταῦτα ἃ ὁμολογῶμεν ἀδύνατα, ἀδ' ἐναντία, ἀδ' ἄλληλα ἀνατρέπει, ὡς φατὲ, ἀλήθεια γὰρ τῇ ἀληθείᾳ, ἀδὲ ποτε μάχεται. Καὶ ταῦτα μὲν μερικῶς νῦν περὶ τέτων. Ἐγὼ δὲ σκοπήσας, δύο εὗρον τὰ κυριώτατα τῆς ὑμῶν, καὶ ἡμῶν ἐν τέτῳ ἀσυμφωνίας, ἓν μὲν, τὸ ὑμᾶς νοεῖν, τὴν πέμψιν καὶ τὴν ἐκπόρευσιν τὸ αὐτὸ εἶναι. Διὸ καὶ λέγετε ἐκ ὀρθῶς, εἰ ἓν τὸ Πνεῦμα παρὰ τε Υἱε πέμπεται, ἄρα ἐξ αὐτε καὶ ἐκπορεύεται. Ἕτερον δὲ, τὸ ὑμᾶς ἐκλαμβάνειν, ταὐτὸν εἶναι ἐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἐπὶ Θεε. ὅπερ ἐκ ἔστι. Ὅτι δὲ Θεε ἐσία καὶ ἐνέργεια ἐ ταυτὸν, ἀλλὰ διαφέρεσιν, ἀκέσατε πρὸς Θεε. Εἰ σωματικῶν μελῶν διάθεσις ἐν τῷ Θεῷ ἐκ ἔστιν, ἄρα ταῦτα τὰ περὶ αὐτε ὡς μέλη παρὰ τῇ γραφῇ ὑμνέμενα, τῶν ἐνεργειῶν εἰσι δηλωτικὰ, αἳ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνεσι, τῆς ἐσίας ἀπροσίτε μενέσης, ὡς οἱ Θεολόγοι βεβαιῶσιν, ὡς δηλονότι Θεοπρεπῶς ταυτῶν ἐκληπτέον. Εἰ ἐκ τῆς ἐσίας τὴν ἐνέργειαν προϊεναί τε καὶ πηγάζειν ἀεννάως εἴρηται, τόδ' ἐπ' ἐδενὸς ἂν ἐδεὶς τολμήσειε τῶν κτισμάτων εἰπεῖν, ἐκ ἄρα ἡ ἐνέργεια κτίσμα, καὶ μὴν ἀδ' αὐτὴ καὶ ἐσία. Εἰ ἅπερ ἔστιν ὁ Θεὸς, ταῦτα καὶ ἔχειν λέγεται, ζωήτε γὰρ

Hæc cum ſeſe ſic habeant: vehementer miratur mediocritas noſtra: vos homines ingenioſos, in altero veſtro ſcripto, ad verbum ſic ponere. Quod ſi quis putat, ex ſolo quidem Patre eſſe S. Spiritum, per Filium vero, non autem ex Filio, procedere: is ſe impoſſibile quiddam opinari ſciat: Hæc enim inter ſe pugnant, & ſe invicem evertunt. Non enim certæ hæc, quæ nos confitemur, eſſe non poſſunt: nec inter ſe pugnantia ſunt, nec alterum ab altero evertitur, ſicut dicitis. Veritati enim nunquam repugnat veritas. Hæc, de his hactenus particulatim. Cum autem ego rem conſidero: duas præcipue cauſas reperio, cur vos a nobis in hac parte diſſentiatis. Vna eſt, quod vobis videtur miſſio & proceſſio idem eſſe. Ideo dicitis: ſed non recte: Si igitur Spiritus a filio mittitur: ex ipſo vtique progreditur. Altera, quod ſubſtantiam, ſeu eſſentiam, & operationem, idem eſſe in Deo ſtatuitis, cum ſecus ſit. Nam quod eſſentia, & operatio Dei, non idem, ſed diverſa ſint: hæc argumenta audite, obſecro. Si corporea membra, alia aliis in partibus poſita, in Deo non ſunt: ſequitur, illa, quæ in ipſo, tanquam membra, a S. literis perhibentur, ſignificationem actionum, ſeu operationum habere: quæ ad nos deſcendant, eſſentia interim illius intra ſeſe manente: ſicut Theologi confirmant, hæc dextre, & Deo convenienter exponenda eſſe. Si ex ſubſtantia operationem, & progredi, & ſcaturire perenni fluxu, dicitur: id vero de nulla creatura quiſquam dicere audeat: non eſt operatio creatura: nec tamen idem, quod ſubſtantia. Si, quæcunque Deus eſt,

eadem

γάρ ἐστι, καὶ ζωὴν ἔχει. καὶ σοφία ἐστὶ, καὶ σοφίαν ἔχει, καὶ τὰ λοιπά. Ἡ μὲν αὐτά ἐστιν ὁ Θεὸς, ἐδαμῶς αὐτῆ διακρίνονται, ἐσιώδη γάρ εἰσι καὶ φυσικὰ τῆ Θεῆ. Ἡ δὲ, αὐτά ἔχει, διακριτικὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσι, καὶ αὐταί εἰσιν αἱ ἐνέργειαι. πληθυνόμεναί τε ἑνικῶς, καὶ ἀδιαιρέτως διαιρέμεναι τῆς μιᾶς ἐσίας. Εἰ τὰ ἀόρατα τῆ Θεῆ ἀπὸ κτίσεως κόσμε τοῖς ποιήμασι νοέμενα καθοράται, ἥ, τε ἀΐδιος αὐτῆ δύναμις καὶ Θειότης, ἐκ δὲ τῶν ποιημάτων, ἐ τῆς ἐσίας, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας ἐν περισία γινόμεθα, ἕτερον ἄρα ἡ τῆ Θεῆ ἐσία, καὶ ἕτερον ἡ καθορωμένη καὶ νοεμένη διὰ τῶν ποιημάτων δύναμις αὐτῆ καὶ Θειότης. Ἀΐδιος μέν τοι καὶ αὐτὴ τυγχάνεσα. Εἰ κατὰ πολλῶν μὲν ἡ ἐσία τῆ Θεῆ ἐ λέγεται, μία γάρ αὐτῆ ἐσία, κατὰ πολλῶν δὲ καὶ διαφόρων ἡ ἐνέργεια λέγεται, πολλαὶ γάρ αἱ αὐτῆ ἐνέργειαι, ἕτερον ἄρα ἡ αὐτῆ ἐσία, καὶ ἕτερον ἡ ἐνέργεια. Εἰ πᾶσα δύναμις πρὸς ἕτερον λέγεται, πρὸς γὰρ τὸ δυνατὸν ἀποδίδοται, ὡς καὶ Θωμᾶς δεικνύω δοκεῖ, ἕτερον ἄρα ἐσία Θεῆ, καὶ ἕτερον ἐνέργεια. Εἰ μὴ καὶ τὴν ἐσίαν φαίη τὶς, εἶναι τῶν πρός τι. Ἀκέσωμεν καί τινα ἃ εἶπον Λατῖνοί ποτε. ἀνετράπησαν δὲ παρὰ τῶν τότε Διδασκάλων ἡμῶν.

eadem habere dicitur, (& vita enim ipſe eſt, & vitam habet: & ſapientia eſt, & ſapientiam habet: & ſic de aliis) quatenus ea Deus eſt, nullo modo ab eo ſeparatur, (Subſtantiam enim & naturam Dei conſtituunt) quatenus vero ea habet, ſeparationis efficientia ſunt, & ad nos deſcendunt: eædemque illæ actiones ſunt, quæ & multiplicantur vnice, & citra ſeparationem ab vna illa eſſentia ſeparantur. Si illa Dei, quæ cerni oculis non poſſunt, a creatione mundi, ex rebus conditis intellectu conſpiciuntur: tum æterna ipſius potentia, tum divinitas: & ex conditis rebus, non eſſentiam, ſed operationem Dei, deprehendimus: aliud quiddam certe ſubſtantia Dei eſt: & aliud, quæ ex creaturis conſpicitur & intelilgitur, potentia & divinitas ejus: quæ tamen & ipſa æterna eſt. Si de multis, ſubſtantia Dei non dicitur, (vna enim eſt, eſſentia ejus) de multis autem & diverſis, operatio prædicatur, (multæ enim operationes ejus ſunt) ſubſtantiæ & operationis illius ratio diverſa ſit, neceſſe eſt. Si omnis potentia, ad aliud dicitur: (nam ad poſſibile quoque refertur: ſicut Thomæ Aquinati quoque videtur) aliud, ſubſtantia Dei eſt: aliud, ipſius actio. Niſi ſubſtantiam etiam aliquis in numero Relatorum ponat. Accedamus nunc ad quædam veterum Latinorum argumenta: quæ a Doctoribus noſtris, qui tunc vixerunt, refutata ſunt.

α) Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ταὐτὰ, αὐτὸς γὰρ ἔφη ὁ Κύριος, ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, ἕν ἐσμεν. πάντα ἓν ὅσα εἰσὶ ταὐτὰ, τῶν αὐτῶν εἰσιν αἴτια. ὥστε ἐπεὶ ὁ Πατὴρ αἴτιος τῆ Ἁγίε Πνεύματος, καὶ ὁ Υἱὸς ἄρα,

1) Pater & Filius, idem ſunt. Ipſe enim Dominus ait: Ego & Pater, vnum ſumus. Omnia igitur, quæ idem ſunt, eorundem cauſæ ſunt. Quare, cum Pater autor S. Spiritus ſit: etiam Filium, autorem

ἄρα, πότερον, ἐπὶ ταὐτῷ τὸ ταὐτὸν ἐν ἀμφοτέραις λαμβάνεις, ἢ δηλονότι παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν παραλογίζῃ; ἐπ' ἄλλῳ μὲν ἐν τῇ μείζονι τοῦτ' ἐκλαμβάνων, ἐπ' ἄλλῳ δ' ἐν τῇ ἐλάττονι. τοῦτο γὰρ ἦν ἀναγκαῖον, εἴπερ ἀληθεῖς αἱ προτάσεις. Ὁ γὰρ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς τῷ εἴδει καὶ τῇ οὐσίᾳ ταὐτά. τὸ δὲ τὰ αὐτὰ τῶν αὐτῶν εἶναι αἴτια, ἐπὶ τῶν αὐτῶν τῷ ἀριθμῷ καὶ τῷ λόγῳ, ἀληθές. ἢ οὖν ἐπ' ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ τὸ ταὐτὸν ἐκλαμβάνεις, καὶ τὸ χῆμα ἀσυλλόγιστον, μὴ ἔχον μέσον ὅρον, δι' οὗ συνάψει τὰ ἄκρα, καὶ τὸ συμπέρασμα ἀναγκαῖον ποιήσει, ἢ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἑτέρα τῶν προτάσεων, ψευδὴς ἐξ ἀνάγκης. Εἰ γὰρ τὸ ταὐτὸν τῷ ἀριθμῷ ἐν ἀμφοτέραις λαμβάνεις, ἡ ἐλάττων ἐκ ἀληθής. Οὐ ταυτὰ γὰρ τῷ ἀριθμῷ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς, ὅπερ Σαβελλιανῶν. Εἰ δὲ ἃ τοῦτο, ἀλλὰ τῷ εἴδει καὶ τῇ οὐσίᾳ ταὐτὸν ἐν ἀμφοτέραις ἀκούεις, ἡ μείζων ψευδής. Οὐ γὰρ ἀναγκαῖον, ὅσα τῷ εἴδει ταὐτὰ, τῶν αὐτῶν ἀριθμῷ εἶναι αἴτια.

β) Πᾶν τὸ ὑπάρχον τοῦ Πατρὸς, ὑπάρχον ἐστὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὰ γὰρ ἐμὰ πάντα σά, καὶ τὰ σὰ ἐμά, φησὶν ὁ Κύριος. Τὸ εἶναι ἄρα προβολέα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὑπάρχον ἐστὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ. ἄτοπον καὶ τοῦτο. Τὸ γὰρ ὑπάρχον τοῦ Πατρὸς οὐχ ἁπλῶς λέγεται. ἢ γὰρ ὡς ἴδιον καὶ παραστατικὸν τῆς ἐκείνου ὑποστάσεως ὑπάρχον αὐτοῦ λέγεται, ὡς τὸ ἐναντίον καὶ ἀγέννητον, ἢ ὡς κοινὸν κατὰ πάσης τῆς Θεότητος λεγόμενον, ὡς τὸ ἀναρχον καὶ ἀίδιον. εἰ μὲν οὖν τὸ ὡς ἴδιον ὑπάρχον, μέσον ὅρον λαμβάνεις, ἡ μὲν

autorem esse sequitur. Quæro, vtrum de eodem, vocabulum, IDEM, in vtraque præmissarum accipias: an potius æquivocatione dolum struas: dum aliter id in majore, aliter in minore, sumis? Id enim necesse erat: si modo ambæ propositiones, veræ sint. Pater enim, & Filius, specie, & essentia idem sunt. Propositio vero, quæ dicit: illa, quæ idem sunt, eorundem esse causas: de iis, quæ numero & ratione idem sunt, vera est. Aut igitur de diversis dictionem, IDEM, accipis: & tunc figura, syllogisticam connexionem non habet: dum medio termino, quo extrema conjungantur, & conclusio necessaria efficiatur, caret: aut de eodem: & tunc alterutrem præmissarum falsam esse necesse est. Nam si IDEM numero, in vtraque accipis: minor non est vera: (Non enim idem numero sunt Pater & Filius: quia hoc, Sabellianorum est) Si vero non illo modo, sed specie & essentia IDEM, in vtraque intelligis: major falsa est. Non enim, quæcunque specie idem sunt, eorum, quæ numero eadem sunt, causas esse necesse est.

2) Quicquid Patris est, etiam Filii est. Mea enim (inquit Dominus) omnia sunt tua: & tua mea. Ergo productorem esse S. Spiritus, Filii quoque est. Non minus & hoc absurdum est. Esse enim aliquid Patris, non simpliciter dicitur. Nam vel, vt proprium, & quod vim repræsentandi habeat illius substinentiam, ipsius esse dicitur: vt est, contrarium & non genitum esse: vel, vt communiter de tota Divinitate dictum: quale est, principio carere, & æternum esse. Iam si illud, quod ejus proprium est,

pro

ἢ μὲν ἐλάττων ἀληθής, ἡ δὲ μείζων ψευδής. Οὐ γὰρ ταὐτὰ τῷ ἀριθμῷ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, ἐπεὶ συμβήσεται τὸ ἀγέννητον γεννητὸν εἶναι, καὶ τὸ γεννητὸν, ἀγέννητον. Τὸ γὰρ τὰ ἐμὰ σὰ, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, ἃ περὶ τῶν ὑποστατικῶν ἰδιωμάτων εἴρηται, ἀλλὰ περὶ τῶν κατὰ πάσης τῆς θεότητος λεγομένων. Εἰ γὰρ περὶ ἀμφοτέρων ἐλέγετο, οὐδὲν ἄτοπον ὁ Σαβέλλιος ἔλεγεν, εἰς μίαν ὑπόστασιν, τὴν Τριάδα περιορίσας.

pro medio termino ponis: minor vera est: maior vero, falsa. Non enim eadem numero, Pater & Filius sunt. Sequeretur enim, quod genitum non est, genitum esse: & quod genitum est, genitum non esse. Illud enim, mea, tua sunt: & tua, mea: non de proprietatibus, quæ personas S. Trinitatis constituunt, dictum est: sed de his, quæ de tota divinitate præd cantur. Si, enim de ambobus diceretur: nihil absurdi dixisset Sabellius: qui Trinitatem ad vnam Hypostasin redegit.

γ'.) Εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἦν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐκ οὗ δι' ἐμφυσήματος τοῖς Μαθηταῖς ἔδωκεν. Ὦ πολλὰ λέγοντες, ἵνα τὴν ἀλήθειαν συσκιάσητε. Κατὰ τὸν Θεῖον Χρυσόστομον καὶ ἄλλους τῶν θεολόγων, χάρισμα τὴν ἄφεσιν ἁμαρτίας ἔδωκεν αὐτοῖς, ἀ μὴν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα. Ἀλλὰ δεδόσθω αὐτοῖς καὶ τοῦτο, ὅτι αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς. ὅπερ ἄτοπον. τί ἓν παρὰ τοῦτο ἀπαραιτήτως ἔχει, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι; ἐδαμῶς, Τὸ γὰρ ἐκπορεύεσθαι καὶ δίδοσθαι ἀ ταυτὸν. εἴπερ τὸ μὲν ἀεὶ ὑπάρχει, τόδε δὲ οὐκ ἀεί. ἔστω γὰρ ταυτόν. Ἐπεὶ ἓν, ὅπερ ἐστὶ τῷ Υἱῷ τὸ γεννᾶσθαι, τοῦτο τῷ Πνεύματι ἐκπορεύεσθαι, δίδοται δὲ καὶ ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὡς πολλαχοῦ φέρεται παρὰ τῇ Θείᾳ Γραφῇ, ἔστι ἄρα τὸ δίδοσθαι τῷ γεννᾶσθαι ταυτὸν. Εἰ ἓν γεννᾶσθαι καὶ ἐκπορεύεσθαι ταυτὸν τῷ δίδοσθαι, ἔστι δὲ τὰ τῷ αὐτῷ ταυτὰ καὶ ἀλλήλοις ταυτὰ, τὸ γεννᾶσθαι καὶ τὸ ἐκπορεύεσθαι ταυτὸν. ὅπερ ἄτοπον. Ἄλλως τε, εἰ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀ μόνον παρὰ τοῦ Υἱοῦ δίδοται, ἀλλὰ

3) Si non etiam ex Filio proficiscereturSpiritus: non eum inflando discipulis dedisset: O loquacitatem, vt veritati vmbram obiiciatis. At ex D. Chrysostomi, & aliorum Theologorum, sententia, donum peccata remittendi eis dedit: non ipsum Spiritum. Verum detur hoc, (quod tamen absurdum est) ipsam S. Spiritus hypostasin discipulis a Domino datam esse. Quæro, num ideo inde necessario efficiatur, etiam ex ipso Spiritum progredi? Nequaquam. Procedere enim & dari, non sunt idem: cum illud semper sit, hoc non semper. Sed sint idem. Quoniam igitur, quod in Filio est, gigni: hoc in Spiritu est, procedere: datur autem et Filius e Patre, vt sæpe in S. literis invenitur: erit idem, dari, quod gigni. Iam si gigni & procedere, idem sunt, quod dari: ea autem, quæ cum vno tertio eadem sunt, inter se quoque eadem sunt: fiet, vt gigni & procedere, idem sint: quod, vt absurdum, nemo dicit. Accedit, quod cum Spiritus S. non solum a Filio detur, sed & ipse det: id quod ex verbis

λὰ καὶ αὐτὸ δίδωσι, καὶ τοῦτο δῆλον οἷς ὁ Κύριος λέγει, ὅταν ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, καὶ τὸ, ἥξει. καὶ τὸ, ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, ἔσαι ἄρα τὸ αὐτὸ προβάλλον, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὴν ὑπαρξιν ἔχον. ἢ οὐχ ὁμολογεῖς, ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦτο αὐτὸ δίδωσιν; οὐχ ἡ αὐτὴ ἄρα ἐξουσία Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. εἰ γὰρ ὁ Υἱὸς ἐξουσίαν ἔχοι, καὶ ἑαυτὸν, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διδόναι, τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὅτε ἑαυτὸ ὅτε τὸν Υἱὸν διδόναι, διήρηται ἄρα ἡ τούτων ἐξουσία. Ἀλλὰ μὴν ἡ αὐτὴ τῆς Τριάδος ἐξουσία, ὡς διαβεβαιῶται τοῖς πιστοῖς.

δ) Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ὅσα τοιαῦτα πλήρη τὰ Εὐαγγέλια. τὸ πέμψω, καὶ ἄλλα ὅμοια. ἐκ ἀναγκαῖον, ὃ πέμπει τις, αὐτὸν εἶναι τῆς ἐκείνου ὑπάρξεως ὁπωσοῦν, ὅτε μόνον ὁ Υἱὸς, ὡς εἴρηται παρὰ τῇ Γραφῇ, πέμπει τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸν Υἱόν. τὸ δὲ, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, δηλονότι ἐκ τοῦ ἐμοῦ Πατρός. Εἶτα εἴτις ἐκείνοις συγχωρήσειεν, εἰρηκέναι τὸν Κύριον, ἐξ ἐμοῦ, ἀδ' ὅτως ἀναγκαῖον ἔσαι αὐτοῖς, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦτο ἐκπορεύεσθαι. Ἄλλο γάρ ἐσι τὸ λαμβάνειν, καὶ ἄλλο τὸ ἐξ οὗ λαμβάνει. Καὶ ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα τὸ λαμβανόμενον. Λαμβάνον μὲν ἂν ἐσι τὸ Πνεῦμα. ἐξ οὗ δὲ λαμβάνει, ὡς αὐτοὶ ἀξιοῦσιν, ὁ Υἱός. Τὸ δὲ λαμβανόμενον, ἕτερον τι παρ' ἀμφότερα. ἐπάγει γὰρ, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, ἤγουν, ὃ λήψεται ἐξ ἐμοῦ, τοῦτ' ἀναγγελεῖ ὑμῖν. ὥστε τὸ μὲν λαμβανόμενον, ἀναγκαῖον ἴσως ἐξ ἐκείνου ἐκπορεύεσθαι. ὃ μὴν καὶ τὸ λαμβάνον. ἢ τὸ αὐτό ἐσι τό, τε λαμβάνον καὶ τὸ λαμβανόμενον. καὶ ἔσαι αὐτὸ ἑαυτὸ λαμβάνον. διαιρετὸν ἄρα τὸ ἀδιαίρετον, καὶ

mini patet: Cum venerit paracletus: & veniet: & superueniente vobis S. Spiritu: idem erit, qui producet, & ex se ipso essentiam habebit. An vero non fateris, hunc ipsum etiam dare seipsum? Non ergo eadem potentia erit Filii, & Spiritus. Si enim Filius potest, tum se, tum S. Spiritum, dare: Spiritus vero S. neque se neque Filium dare: eorum potentia dirempta vtique est. Atqui, eadem S. Trinitatis potentia est: sic vt ab omnibus piis firmiter creditur.

4) Ex meo accipiet: & alia huiusmodi, quibus Evangelia plena sunt: vt est, mittam, & id genus alia. Non est necesse, si quid aliquid mittit: eum ideo autorem huius, vt sit, esse vllo modo. Neque solum Filius, vt dictum in Scriptura mittit: Sed Spiritus etiam, Filium. Quod vero dicitur, Ex meo accipiet: intelligendum est, Ex meo patre. Quanquam, si etiam concedatur, Domini sententiam esse, Ex me: nihilomagis evincetur, etiam ex ipso progrediSpiritum. Aliud enim est, Quod accipit: aliud, ex quo accipit: aliud ab vtroque differens. Quod accipitur. Quod accipit, Spiritus est: Ex quo accipit, Filius (vt ipsis quidem videtur) est: Quod vero accipitur, diversum quiddam ab vtroque est. Infert enim, Et annunciabit vobis: nempe, quo accipiet ex me, hoc annunciabit vobis. Quapropter, illud quidem, quod accipitur, forte necesse sit, ex illo procedere: non autem id etiam, quod accipit. Alioqui idem erit, & quod accipit, & quod accipitur idem seipsum accipit.

Divi-

καὶ τὸ ἁπλῆν, σύνθετον. ἔσαι γὰρ τὸ μέντοι αὐτῆ λαμβάνον, τὸ δὲ λαμβανόμενον. ἄλλως τε, εἰ τὴν οἰκείαν ὕπαρξιν ἔμελλε λήψεσθαι, πῶς ἦν, μή πω τό εἶναι λαβὸν. ὃ δὲ μάλιστα πάντων τῶν σοφισμάτων αὐτῶν δύσλυτον δοκεῖ, καὶ πολλὴν ἀπορίαν περιέχει τοῖς λύσι, τοῦτό ἐσι.

ε) Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὁμολογεμένως λέγεται καὶ τῆ Πατρὸς καὶ τῆ Υἱῆ, καὶ τέτε πλήρης ἡ Θεία Γραφή. Εἴ τις γάρ, φησι, Πνεῦμα Χριςῆ ἐκ ἔχει. καὶ ἐξαπέςειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τῆ Υἱῆ αὐτῆ. καὶ ἡμεῖς πολλάκις πρὸς τὸν Υἱὸν προσευχόμενοι, τὸ Πνεῦμα αὐτῆ πέμψαι ἡμῖν δεόμεθα. ἢ ἓν ἕτερόν ἐσι τὸ λεγόμενον τῆ Υἱῆ, ἢ ἕτερον τῆ Πατρὸς, ἢ τὸ αὐτό. ἀλλὰ μὴν ἐχ ἕτερον. ἔσαι γὰρ ἡ Τριὰς τετρὰς. Εἰ δὲ τὸ αὐτὸ, πῶς ἀμφοῖν λέγεται; πότερον ὡς χέσιν ἔχον πρὸς ἀμφότερα, ἢ ὡς μὴ ἔχον χέσιν; ἀλλὰ μὴν πῶς ἐκείνων ῥηθήσεται, εἰ μὴ ἔχει πρὸς ἐκεῖνα χέσιν; εἰ δ' ὡς ἔχον χέσιν πρὸς ἐκεῖνα, εἰ μὲν τὸ Πνεῦμα λέγεθαι, ὄνομα ὑπάρχει δηλωτικὸν τῆς πρὸς ἐκεῖνα χέσεως. ὥσπερ τὸ Πατὴρ ὄνομα, καὶ τὸ Υἱὸς ὄνομα, χέσεως δηλωτικὰ ὑπάρχει, πάντως τὴν αὐτὴν χέσιν πρὸς ἀμφότερα ἕξει. ὥσπερ γὰρ τὰ λοιπὰ τῶν πρός τι καὶ χέσεως δηλωτικὰ, ὡς πρὸς μυρία ἀποδίδοται, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν χέσιν πρὸς ἅπαντα ἔχει. Τὸ γὰρ μεῖζον, εἰ καὶ πολλῶν λέγοιτο, ὅμως ὡς ἐλαττόνων λέγεται πάντων. Καὶ τὸ ἴσον πολλοῖς ἀποδιδόμενον, ὡς ἴσοις ἅπασι ἀποδίδοται. ὁμοίως καὶ τὰ λοιπὰ, ἕτω καὶ ἐπὶ τέτοις.

Diuisioni ergo subiectum erit, quod diuisionem fugit: & quod simplex, compositum: cum eius quiddam sit, quod accipiat: & quiddam quod accipiatur. Huc adde. Si suam propriam essentiam erat accepturus Spiritus quomodo erat, cum nondum ipsam essentiam, accepisset? Quod vero omnium Sophismatum difficilime solui posse videtur, & multum torquet soluentes, est hoc.

5) In Confesso est, Spiritum S. perhiberi & Patris & Filii: cuius rei plenæ sunt S. literæ. Inquiunt enim: Si quis Spiritum Christi non habet: &, Emisit Deus Spiritum Filii sui. Sæpe item nos, cum Filium invocamus, ab eo, vt Spiritum suum nobis mittat, petimus. Aut ergo alius est, qui dicitur Filii: & alius, qui Patris: aut est idem Spiritus. At non est alius. Fieret enim ex Trinitate, Quaternitas. Sin autem idem: quomodo amborum dicitur? Vtrum, tanquam respectum, seu relationem habens ad vtrumque: an tanquam non habens respectum? At quomodo illorum dicitur: si non illa respiciat? Sin, vt respiciens illa: tunc, si Spiritum dici, verbum est, quod ipsius ad illa respectum significet, sicut Patris et Filii vocabula, cum respectu dicuntur) omnino eundem respectum ad vtrunque habebit. Sicut enim cætera, quæ relationem et respectum ad aliud significant: vt ad innumera referuntur: ita, vnum eundemque respectum ad vniversa habent velut quod maius est, licet multorum esse, dicatur: tamen eorum omnium, tanquam minorum, dicitur. Et quod æquale est, licet ad multa referatur: tamen ad ea vniversa tan-

τοις. Εἰ τὸ Πνεῦμα λέγεσθαι δηλωτικόν ἐστι τῆς σχέσεως τῆς πρὸς ἐκεῖνα, πρὸς ἀμφότερα τὴν αὐτὴν σχέσιν ἔξει. ὅτι δὲ τῆς πρὸς ἐκεῖνα σχέσεως δηλωτικὸν δῆλον. Λέγεται γὰρ τὸ αὐτὸ πολλοῖς ὀνόμασιν. οἷον παράκλητος, παντοκρατορικὸν, παντεπίσκοπον, καὶ ἄλλοις πολλοῖς. ἀλλ' ἔτε παντοκρατορικὸν λέγεται τῶ Πατρὸς καὶ τῶ Υἱῶ, ἔτε παντεπίσκοπον, ἔτε παράκλητος, ἔτε τι τῶν ἄλλων ὀνομάτων. εἰλλὰ μόνον Πνεῦμα καὶ ἀμφοτέρων λέγεται, ὡς τότε τῶ ὀνόματος δηλωτικῶ ὄντος τῆς πρὸς ἐκεῖνα σχέσεως. Δεῖ ἓν κἀκεῖνα πρὸς αὐτὸ ἀντιστρέφειν, τοιαῦτα γὰρ τὰ πρός τι ἅπαντα. πῶς ἓν σωθήσεται ἡ ἀντιστροφή; ἄτοπον γὰρ τὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν τῶ Πνεύματος λέγειν. ἔσαι γὰρ ἕτω τὸ αὐτὸ Πατὴρ καὶ Υἱός. Τῶ μὲν Πατρὸς Υἱὸς, Τῶ δὲ Υἱῶ Πατὴρ. ἀλλὰ μὴν, τί λεγόμενον ὁ Πατὴρ, πρὸς αὐτὸ ἀντιστρέφει, εἴδαμεν. αἴτιος γὰρ καὶ προβολεὺς, καὶ ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῶ πνεύματος λέγεται. ἐκῶν καὶ ὁ Υἱὸς ταῦτα πρὸς ἐκεῖνο ῥηθήσεται. Καὶ ἔσαι τῶ Πνεύματος προβολεὺς καὶ ἀρχὴ, καὶ αἴτιος, καὶ πηγή. ἐπεὶ καὶ πρὸς αὐτὸν τὴν αὐτὴν σχέσιν ἔχει. ὥσπερ γὰρ εἰ λέγεταί τι μεῖζον Πέτρε καὶ Παύλε, εἰ δὲ λέγεται ὁ Πέτρος Πέτρος ἐκείνε, ἀλλ' ἐλάττων, καὶ ὁ Παῦλος ἐλάττων ῥηθήσεται, ἕτω κἀνταῦθα. ἐπεὶ λέγεται τὸ Πνεῦμα καὶ τῶ Πατρὸς καὶ τῶ Υἱῶ, καὶ δὲ λέγεται ὁ Πατὴρ, Πατὴρ τῶ Πνεύματος, ἀλλ' αἴτιος καὶ προβολεὺς, καὶ ὁ Υἱὸς ἄρα αἴτιος, καὶ προβολεὺς αὐτῶ ῥηθήσεται.

quam æqualia refertur. Eadem ratio cæterorum est, eodem modo se res in hisce habet. Si Spiritus nomine appellari, respectum habere ad illa significat: eandem rationem ad vtrumque habebit. Quod autem ad illa respectum significat: patet. Idem enim multis nominibus appellatur: velut, paracletus, omnipotens, omnia intuens, & regens: & alia multa. Sed neque quatenus omnipotens vocatur, dicitur Patris & Filii, neque quatenus omnia intuens & regens, neque quatenus paracletus, aut aliud tale nomen habet: sed tantum sub appellatiotione Spiritus, amborum esse dicitur: tanquam id modo verbum, eius ad illa respectum exprimat. Qua de causa, illa vicissim ad ipsum convertantur, necesse est. Hæc enim, vniversorum relativorum natura est. Quomodo igitur consistet conversio? Vt enim Patrem & Filium, Spiritus Patrem & filium dicamus: locum non habet. Fiet enim hoc modo, vt idem sit Pater & Filius: Patris quidem, Filius: Filii vero, Pater, Atqui, sub qua significatione Pater ad ipsum convertatur, scimus. Autorem enim, & productorem, principium & fontem, Spiritus dici, notum est. Ergo & Filius sub iisdem appellationibus ad illum referetur: ita vt Spiritum producat, & eius sit principium, autor & fons: quandoquidem eodem modo ad ipsum affectus est. Quemadmodum enim, si quid dicitur maius Petro & Paulo: si non dicitur Petrus, illius Petrus, sed minor Petro: etiam Paulus, minor dicetur: ita & hoc loco res se habet. Quia enim Spiritus dicitur tum Patris tum Filii: nec dicitur Pater, Spiritus Pater, sed autor & productor: Filius quoque autor & productor eius dicatur, necesse est. Quod si quis obiciat: Spiritum dici quatenus sit spiritus Patris, filii vero non quatenus Spiritus

εἰ δέ τις λέγει, ὅτι Πνεῦμα μὲν λέγεται, ἢ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, τοῦ δὲ Υἱοῦ οὐχ ἢ Πνεῦμα, ἀλλ' ὡς ὁμοούσιον, ὁμοούσιον γάρ ἐστιν αὐτῷ, ἄτοπον. ὁ γὰρ κωλύει καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Πνεύματος λέγειν, ἐπεὶ ὁμοούσια ἐκείνων ὑπάρχετον, ἄλλωστε, ὅθεν ἕτερον πρὸς ἕτερον ἀποδίδοται ὡς ὁμοούσιον, εἰ μὴ προσκειται ἐνεργείᾳ τὸ ὁμοούσιον. Πέτρος γὰρ Παύλῳ ὁμοούσιον λέγεται. Πέτρος δὲ Παύλος ὁμοούσιον ἃ λέγεται, εἰ μὴ προσκειται αὐτῷ ἐνεργείᾳ. ἐκ τοῦ Πατρὸς ἄρα καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται, ὅτι δὲ τοῦτο παραλογισμὸς, ῥᾴδιον συνιδεῖν. ὁ γὰρ ἀληθὲς, ὅτι τὸ Πνεῦμα λέγεσθαι τῆς σχέσεως ἐστὶ δηλωτικὸν ἣν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα. Καὶ τοῦτο δῆλον, τὸν Πατέρα αἴτιον καὶ προβολέα καὶ ἀρχὴν καὶ πηγὴν οἰκείως τοῦ Πνεύματος λέγεσθαι Καὶ μήτε τὸ Πνεῦμα ἁπλῶς προβολέως λέγεσθαι Πνεῦμα, ἢ αἰτίας, ἢ πηγῆς, ἢ ἀρχῆς; μήτ' ἐκείνων αὖθις Πνεύματος. Οὐ γὰρ ἔστι προβολεὺς, Πνεύματος λέγεται προβολεὺς, ἢ ἔστι αἴτιον, τοῦτο Πνεύματος λέγεται. ὁμοίως δὲ καὶ ἀρχὴ καὶ πηγή. Ἀλλ' ὁ μὲν προβολεὺς, πρὸς προβλητὸν ἀποδίδοται. Τὸ δὲ αἴτιον πρὸς αἰτιατόν. Ἡ δὲ πηγὴ πρὸς πηγαζόμενον. Ἡ δὲ ἀρχὴ, πρὸς τὸ μετ' αὐτὴν. Οὐκοῦν ἂν εἴπῃς αὐτὸ, προβλητὸν ἢ αἰτιατὸν, ἢ πηγαζόμενον, ἢ ὑπὸ τὴν ἀρχὴν, τὰ δηλοῦντα ὀνόματα εἶπες τὴν σχέσιν, καθ' ἣν οἰκείως ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς προβολέα καὶ αἴτιον καὶ ἀρχὴν καὶ πηγήν. Οὐ μὴν ἂν εἴπῃς αὐτὸ Πνεῦμα, τὴν σχέσιν δηλοῖς, ἣν ἔχει πρὸς τὸν Πατέρα. Πνεῦμα γὰρ λέγεται, ἐκ μεταφορᾶς τοῦ ἀεριδὸς πνεύματος, ὡς

ritus sed eidem sit consubstantialis, est enim eiusdem cum ipso substantiæ: absurdum est. Non enim prohibet & Patrem & Filium Spiritus dicere, quoniam ambo eiusdem sunt substantiæ. Præterea vnum ad alterum non refertur vt consubstantiale, nisi eadem actu sit substantia. Petrus enim Paulo consubstantialis dicitur. Petri vero eadem esse cum Paulo substantia non dicitur, nisi actu eadem adsit substantia. Ex Patre igitur & Filio Spiritus sanctus procedit. Quod vero fallax sit hæc ratiocinatio, perspicuum est. Non equidem verum est, quod Spiritum dici significet eum, quem habet ad Patrem, respectum. Idque inde constat, quod Pater causa, productor, fons & principium Spiritus proprie vocatur, neque Spiritus simpliciter productoris spiritus nuncupatur aut causæ, seu fontis, seu principii: neque illorum rursus spiritus. Non enim, si quid productoris nomen habet, spiritus productor esse dicitur, aut si quid causa est, id ipsum Spiritus causa appellatur. Simili ratione vero & principium & fons. Sed productor quidem ad productum refertur: causa vero ad effectum: fons autem ad id quod inde manat, & principium ad id quod posterius est. Igitur si dicas idem productum aut effectum aut emanans aut quod est sub principio, nomina significantia respectum dixisti, quem proprie habet ad patrem tanquam productorem, & causam & principium & fontem. Non tamen, si dicas ipsum Spiritum respectum denotas, quem habet ad patrem. Spiritus enim dicitur, metaphora sumpta a Spiritu aëreo, quod sit subtilis, materiæ expers, & omnia

ὡς λεπτὸν καὶ ἄϋλον καὶ διὰ πάντων διῆκον. Τὶς ἄρα ἡ ἀνάγκη, ἵνα ᾖ ὁ Υἱὸς προβολεὺς καὶ αἴτιος καὶ ἀρχὴ καὶ πηγὴ τῆ Ἁγίε Πνεύματος, ἐπεὶ αὐτῆ λέγεται; Εἰ γὰρ ἐλέγετο καὶ τῆ Υἱῆ προβλητὸν καὶ αἰτιατὸν, ὡς λέγεται καὶ τῆ Πατρὸς, ἀναγκαῖον ἂν ἦν καὶ αὐτὸν προβολέα καὶ αἴτιον αὐτῆ εἶναι. Ἀλλὰ μὴν ἔτε προβλητὸν, ἔτε αἰτιατὸν καὶ αὐτῆ λέγεται, ἀλλὰ μόνον Πνεῦμα. Οὐκ ἀναγκαῖον ἄρα τότε, καὶ αὐτὸν προβολέα καὶ αἴτιον εἶναι. Ὁ παραλογισμὸς ἓν παρὰ τὸ συμβεβηκὸς. Ἐπεὶ γὰρ τὸ αὐτὸ καὶ Πνεῦμα, καὶ προβλητὸν, καὶ αἰτιατὸν λέγεται, ἔχει δὲ πρὸς τὸν Πατέρα ὡς προβολέα καὶ αἴτιον χέσιν, καθὸ προβλητὸν καὶ αἰτιατὸν, κακέργως τὸ προβλητὸν καὶ αἰτιατὸν σιωπήσαντες, καθὸ λέγεται Πνεῦμα χέσιν ἔχειν, ἔλαβον πρὸς τὸν Πατέρα, ὡς πρὸς προβολέα καὶ αἴτιον. Καὶ ἕτως ἔδοξαν συλλογίσασθαι. Ὅτι ἐπεὶ τὸ Πνεῦμα λέγεται καὶ τῆ Υἱῆ, ἔστι δὲ τῆτο δηλωτικὸν τῆς πρὸς προβολέα καὶ αἴτιον χέσεως, ἡ Υἱὸς ἄρα προβολεὺς ἢ αἴτιος ὑπάρχει τῆ Πνεύματος. Εἰ δὲ λέγεται καὶ τῆ Πατρὸς ἢ τῆ Υἱῆ Πνεῦμα, ἢ Πνεῦμα, ἃ δεῖ ταράσσεσθαι. Οὐ γὰρ πάντα ὅσα ἑτέρων εἶναι λέγεται, τῶν πρός τι ἐστί. Καὶ δεῖ πείθεσθαι τοῖς ταῦτα τεχνολογῆσιν. Ἀλλὰ τῆ μὲν Πατρὸς λέγεται ὡς οἰκεῖον αὐτῶ, καὶ ἐξ αὐτῆ τὴν ὕπαρξιν ἔχον. Καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν λοιπῶν πνευμάτων. Τῆ δὲ Υἱῆ ὡς σὺν αὐτῶ ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς προϊὸν, ὥς φησι Κύριλλος, ἐν τῶ περὶ τῆ Πνεύματος λόγω. Καὶ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὥσπερ κατ' ἰσίαν ὑπάρχει τῆ Θεῆ καὶ Πατρὸς, ἕτω καὶ τῆ Υἱῆ κατ' ἰσίαν

penetret. Quæ tandem neceſſitas eſt, vt ſit Filius productor & cauſſa & principium & fons Spiritus ſancti, quia ipſius eſſe dicitur? Si enim appellaretur etiam Filii productum & effectum, ſicut, etiam Patris nuncupatur, neceſſarium ſane foret, & ipſum Filium eius productorem & autorem haberi. Sed neque productum neque etiam effectum illius ſed ſolummodo Spiritus vocatur. Non neceſſe igitur eſt huius ipſum etiam productorem & authorem eſſe. Fallacia igitur eſt accidentis, Quia enim idem etiam Spiritus & productum & effectum dicitur, habet autem ad patrem tanquam productorem & autorem reſpectum, quatenus productum & effectum eſt: malicioſe productum & effectum reticentes: illud ſecundum quod Spiritus dicitur habere reſpectum, transtulerunt ad patrem, vtpote ad productorem & autorem. Et ſic videntur voluiſſe argumentari. Quia Spiritus dicitur etiam Filii, illud vero ſignificat relationem ad productorem & autorem, etiam Filius paoductor & autor eſt Spriritus. Si vero dicitur tum Patris, tum Filii Spiritus, quatenus ſpiritus eſt, nemo perturbetur. Non enim omnia, quæ aliorum eſſe dicuntur, relativa ſunt. Et oportet aſſentiri illis, qui de hac re diſputant ex profeſſo. Sed Patris quidem Spiritus dicitur, quia ipſi proprius eſt, & ex ipſo eſſentiam habet. Et quoniam etiam cæteris Spiritibus opponitur. Filii autem, quod cum ipſo ex vno fonte progreditur, vt inquit Cyrillus in ſermone de Spiritu, ſpiritus enim ſanctus, ſicut ratione eſſentiæ eſt Dei & Patris Spiritus: ita etiam filii Spiritus eſt ratione eſſentiæ,

quia

ὐσίαν ἐστιν, ὡς μετὰ τοῦ Υἱοῦ ὐσιωδῶς γεννηθέντος, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀφράστως ἐκπορευόμενον. Ἡμεῖς δὲ, τῇ Θείᾳ Γραφῇ καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἑπόμενοι, τὴν δυάδα ὑπὸ τὴν μονάδα ἀνάγομεν, τὴν μονάδα τῆς δυάδος ἀρχὴν καὶ αἰτίαν τιθέμενοι. Οἱ δὲ Λατῖνοι, τὴν δυάδα ἀρχὴν καὶ αἰτιαν τῆς μονάδος τίθενται. Εἰ γὰρ καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις, τῷ τῆς ὐσίας ἢ ταυτότητος λόγῳ ἕν εἰσιν ἡ μονὰς, ἀλλ' ἑκάστη τῶν τριῶν, τῷ τῆς ὑποστάσεως λόγῳ, ὑπάρχει μονάς, Καὶ αἱ δύο, δυάς. ἐπεὶ καὶ αἱ τρεῖς, τριάς. ἐκεῖν οἱ τὸ Πνεῦμα ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τιθέμενοι, τὴν δυάδα ἀρχὴν τῆς μονάδος λέγουσιν, ὅπερ ἄτοπον. Ἔτι παρεδόθη ἡμῖν, ὑπὸ τῶν Ἁγίων Πατέρων, ὅτι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις, τῆς αὐτῆς ὐσίας καὶ ἀξίας ὑπάρχουσι, δι' ἀλλήλων χωρεῦσαι, χωρὶς τινος φυρμοῦ καὶ συγχύσεως. Καὶ ὡς ὁ Πατὴρ ὅλως ἐν ὅλῳ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ ὁ Υἱὸς ὅλος ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι. Καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὅλον, ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ. ἔτι δὲ καὶ ὡς ἀπερίγραπτοι. Τούτων τοίνυν ὑποκειμένων, φανερὸν ὡς ἄτοπος ἡ ἐκείνων θέσις δειχθήσεται. Εἰ γὰρ διὰ μέσου τοῦ Υἱοῦ, ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὴν ὕπαρξιν κέκτηται, καὶ ἐκ μέσου, διηρημένον ἂν εἴη τοῦ Πατρὸς. ἃ γὰρ ἐστιν ἀδιαίρετα, τούτων οὐδὲν μεταξύ. Ὧν δὲ ἐστί τι μεταξύ, ταῦτα πάντως ἀλλήλων διηρημένα. δι' ἃ γὰρ ἀλλήλοις ἑνῶνται, ἐκεῖνο ἀμφοτέρων διαίρεσις, ὥστε ἐκ ἀδιαίρετος ἡ Τριὰς, ὅπερ ἡμῖν ἐχ ὑπέκειτο. ἔτι ἐπεὶ τὰ τρία πρόσωπα, ὁμοούσιά τε καὶ ἰσότιμα ἀλλήλοις ὑπάρχοντα, ἀπερίγραπτα τυγχάνει δι' ἀλλήλων χωρεῦντα, κατ'

quia cum Filio, essentialiter genito, ex Patre ineffabili modo procedit. Nos vero sacram scripturam & veritatem sequentes duernionem sub vnitatem reducimus: vnitatem duernionis principium & causam statuentes. Latini autem duernionem principium & causam vnitatis constituunt. Si enim quoque tres personæ essentiæ & identitatis ratione vnum sunt, quatenus vnitas est, sed quælibet ex tribus ratione hypostaseos est vnitas: etiam duæ, duernio, quoniam & tres, trinitas. Igitur Spiritum e Patre & Filio statuentes, duernionem principium vnitatis faciunt, quod est absurdum. Præterea traditum nobis est à sanctis Patribus: tres Personas eiusdem substantiæ & dignitatis esse, se inuicem permeantes, absque vlla permixtione & confusione. Et Patrem esse totum in toto Filio, & S. Spiritu: Filium totum, in toto Patre, & S. Spiritu: Spiritum S. totum, in toto Patre & Filio. Esse item in circumscriptos. His ita præmissis, absurditas sententiæ illorum demonstrabitur. Si enim interventu Filii, e Patre Spiritus S. essentiam habet, non autem immediate: diremptus & separatus est a Patre. Nam quæ inseparata sunt: inter ea nihil intercedit. Inter quæ vero medium est: ea inter se dirempta sint, necesse est. Quod enim ea inter se coniungit, vnumque facit: id alterum ab altero dispescit, Non igitur diuisionis expers est Trinitas: quod nostrum propositum non fuit. Deinde, cum tres personas, quarum eadem substantia, eadem dignitas inter se est, sine circum-

κατ' ἀδένα τρόπον ἐνδέχεται, ἓν ἐξ αὐτῶν μέσων τῶν λοιπῶν δύο εἶναι, ὥστε δι' ἐκείνε ἀλλήλοις ἡνῶθαι. Πᾶν γὰρ τὸ ἔκτινος διὰ τε πρώτου, ἢ τόπῳ ἢ φύσει ἐκείνε διώρισται. Ἀμέσως ἄρα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα πρόεισιν ἐκ τε Πατρός. Ἔτι πῶς ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ὑπάρχουσιν ἐν ὅλῳ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, πότερον ἀμέσως ἀμφότεροι, ἢ ἀμέσως μὲν ὁ Υἱός, δι' αὐτε δὲ ὁ Πατήρ, οἰκειότερον ἄρα τῷ Υἱῷ, ἢ τῷ Πατρὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Ὃ γὰρ ἀμέσως ἐνυπάρχει, τετο ἐγγύτερον. τὸ δ' ἐγγύτερον, ἅπαν οἰκειότερον. εἰ δὲ τετο ἄτοπον, καὶ ἀμέσως ἐν ὅλῳ τῷ Πνεύματι, ὁ Πατὴρ ὑπάρχει, δῆλον ὅτι ἀντιτρέφει, ὥστε τὸ Πνεῦμα, ὅλον ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ ἀμέσως ὑπάρχειν. Οὐκ ἂν ἄρ' ἐμμέσως ἐξ ἐκείνε χοίη τὴν ὕπαρξιν, μάλιστα δ' ἄν τις τετο ἐλέγξειεν ὡς ἀνακόλεθον ἐκ τῶν ὧν προφέρεσι λόγων τινὲς, συνιξᾶν βελόμενοι τὰς ἑ, αυτῶν ὑπολήψεις. ὡς γὰρ λέγεσι δι' ἀδένα ἄλλο τὸ Πνεῦμα καὶ ἐκ τε Υἱε προβάλλεσιν, ἢ ἵνα δείξωσι, κατὰ πάντα τετον ἴσον τῷ Πατρί. ἄνισον αὐτὸν ὑπολαμβάνοντες τῷ Πατρὶ, εἰ μὴ καὶ ἐξ αὐτε ὁ παράκλητος πρόεισιν, Οὐκεν ἔδει τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξ ἀμφοτέρων προέρχεθαι, ἢ ἀμέσως, ἢ ἐμμέσως. καὶ μὴ ἐκ τεδε μὲν ἐμμέσως, ἐκ τε λοιπε δὲ ἀμέσως. εἴπερ κατὰ τετο ἐξισεν τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἐβέλοντο. νῦν δὲ καὶ τὸ ἐκ ὀρθὸν δόγμα ἔχε παρείσδυσιν, καὶ ἡ ἀνισότης ἔμεινεν ὡς πρῶτον. Ἔτι εἰ δεῖ καὶ τὸν Υἱὸν αἴτιον εἶναι, εἴπερ τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, δεῖ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τεθ' ὑπάρχειν, εἴπερ ἀμφοῖν ὁμοούσιον. Καὶ

cumscriptione per se invicem commeent: nullo modo fieri potest, vt illarum vna, media reliquarum duarum sit: vt ea, ceu vinculo, inter sese colligentur. Quicquid enim ex aliquo per aliquid procedit: aut loco, aut natura, disterminatum est. Immediate igitur S. Spiritus e Patre exit. Ad hæc, quomodo Pater & Filius sunt in toto S. Spiritu? Vtrum immediate ambo: an proxime quidem Filius, per eum autem Pater? Coniunctior ergo, & familiarior, ipsi Filio, quam Patri, Spiritus S. Quod enim immediate inest, propius est: quod autem propius est: coniunctius & familiarius omne. Sin hoc rationi alienum est: & proxime in toto Spiritu Pater est: manifestum est, converti: ita vt Spiritus totus in toto Patre immediate insit. Quare non per medium ex eo ortum ducit. Maxime autem hoc coargui absurditatis potest rationibus iis: quas quidam ad stabiliendas suas opiniones afferunt. Dicunt enim, se nulla alia de causa, e Filio quoque producere Spiritum: nisi vt hunc per omnia aequalem Patri demonstrent: opinantes, Patri inæqualem fore paracletum nisi ex ipso quoque progrediatur. Igitur oportebat eodem modo ex vtroque procedere, seu immediate seu mediate, non autem ex uno mediate, ex altero immediate: si hoc modo exæquare Patri Filium vellent. Nunc vero, præterquam quod inæqualitatem non sustulerunt, dogma insuper non rectum introduxerunt. Deinde. Filium quoque causam esse oportet, quod eiusdem essentiæ sit cum Patre: idem ius Spiritui S. esse convenit, cum vtrique consubstantialis sit. Ne-

que alio atque alio, sed eodem modo, & eorundem, omnes quoque tres illos causas esse.

Quo-

Καὶ ἐκ ἄλλως καὶ ἄλλως, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ τῶν αὐτῶν, καὶ τὰ τρία αἴτια εἶναι. ὥς ἐπεὶ ὁ Πατὴρ αἴτιός ἐστι τῆ Υἱῆ καὶ τῆ Ἁγίᾳ Πνεύματος, τῆ μὲν γεννητῶς, τῆ δ' ἐκπορευτῶς, δεῖ ἄρα τῶν αὐτῶν ὡσαύτως καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι αἴτια. τῆτο δὲ ἀδύνατον. πῆ γὰρ μὲν ὁ Θεολόγος Γρηγόριος διῤῥύτον χάριν καὶ δίδυμον ἀκτῖνα, ἐκ μόνης πηγῆς τῆ Πατρὸς τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα φάσκων, πῆ δὲ εἰς ἓν αἴτιον τὸν Πατέρα ἄμφω τὰ αἰτιατὰ λέγων ἀναφέρεσθαι. πρῶτον μὲν ὅτι πάντων μία πρώτη ἀρχὴ, ἐξ ἧς ἅπαντα. εἶθ' ὅτι καθ' ὅσα λέγεται ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ ὁμοούσιος, ταῦτα ἀπαραλλάκτως καὶ ἐπίσης ὁ Υἱὸς τῷ Πατρὶ ἔχει. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐπεὶ ἀμφοῖν ὁμοούσιον. Καὶ ὅτι, ὅπερ ἐκ ἔχει μία τις τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἑτέρα δέ τις τῆτ' ἔχει, τῆτο χαρακτηριστικόν ἐστιν ὑποστάσεως. Εἰ ἓν ἀμέσως ἐξ ἀμφοῖν ἐκπορεύεται, ἢ πάντως ὡς ἐκ μιᾶς πηγῆς τῷ ἀριθμῷ, ἢ ὡς δύο. Εἰ μὲν ἓν ὡς ἐκ μιᾶς τῷ ἀριθμῷ πηγῆς ἐκ τῆ Πατρὸς καὶ ἐκ τῆ Υἱῆ τὸ Πνεῦμα προέρχεται, ἓν ἔσαι τῷ ἀριθμῷ τὸ προβάλλον. Ὥστε ἔσαι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς εἷς τῷ ἀριθμῷ προβολεὺς, καὶ αἴτιος τῆ Ἁγίᾳ Πνεύματος. Μία ἄρα Πατρὸς καὶ Υἱῆ ὑπόσασις. καὶ ἀπώχετο ἡ Τριὰς, εἰς δυάδα περιοριθεῖσα. Τὸ γὰρ εἶναι προβολέα καὶ αἴτιον, ἐμφαντικόν ἐστιν ὑποστάσεως, εἴπερ ἐκ ἔστι καὶ τῆ Πνεύματος. Εἰ δὲ ὡς ἐκ δύο τῷ ἀριθμῷ πηγῶν, ἐξ ἀμφοῖν πρώτως πρόεισιν, δύο πρῶται ἀρχαὶ ἔσονται, μὴ ἀναγομένης τῆς ἑτέρας ὑπὸ τὴν ἑτέραν. Καθὸ γὰρ ἀρχὴ ἐ συμβαίνει τὸν

Quocirca, cum Pater ſi autor, ſeu cauſa, Filii & Spiritus Sancti: illius, modo generationis: hujus modo proceſſionis: eorundem profecto, ſimili modo, & Filium, & Spiritum, eſſe cauſas oportet: quod tamen fieri nulla ratione poteſt. Gregorius enim ille Theologus, alicubi duplicis rivi gratiam, & geminum radium, ex ſolo fonte Patris, Filium & Spiritum, perhibet: alicubi ad vnam cauſam & originem, nempe Patrem, ambo illius cauſæ effecta refert. Primum, quia omnium eſt quoddam primum principium, ex quo omnia fluunt. Deinde, quod, quibuscunque rebus Filius dicitur Patri conſubſtantialis: eas immutabili & pari ratione cum Patre Filius habet: ſicut & Spiritus S. cum ejus eadem ſit cum ambobus eſſentia. Et quod, quicquid vna aliqua trium perſonarum non habet, alia autem habet: illud propria nota eſt illius perſonæ, a cæteris eam diſtinguens. Si igitur immediate ex vtroque procedit: omnino hoc aut tanquam ex vno ad numerum fonte, aut tanquam e duobus, facit. Si tanquam ex vno ad numerum e Patre & Filio progreditur: vnum numero erit id, quod Spiritum profert. Erit itaque Pater & Filius, vnus numero productor, & autor S. Sptritus. Quare vna erit Patris & Filii perſona, ſeu hypoſtaſis: ſublata Trinitate, jam ad duernionem redacta. Nam productorem cauſamque eſſe, ſignum determinatioque perſonæ eſt: ſiquidem non convenit etiam ſpiritui. Sin autem, tanquam ex duobus numero fontibus, ex ambobus primum procedit: duo prima principia erunt, non reducto altero ſub alterum. Quatenus enim principium eſt: non quadrat, Filium ſub

τὸν Υἱὸν ὑπὸ τὸν Πατέρα ἀνάγεσθαι. Ὅπερ συνέβαινε τοῖς δι' αὐτῆ ἐκ τῆ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα προβάλλεσιν, ἀλλ' εἴπερ καθὸ Υἱὸς. Ὥστε ἡ μία πρώτη πάντων ἀρχή.

Ὁρᾶτε πόσα ἄτοπα ἕπεται παντα-χόθεν τοῖς λέγεσι τὸ Πνεῦμα ἐκ τῆ Πατρὸς Υἱῆτε ἐκπορεύεσθαι; μὴ διὰ τὸν Κύριον κακῶς φρονεῖν θέλετε. Εἰ γὰρ καὶ λατῖνοι, ἡ τῆς Ῥώμης Ἐκκλη-σία, καὶ ἄλλοι, ἐυπαραδέκτες δῆθεν παρά-γεσι μάρτυρας, Αὐγεσῖνον, Ἀμβρό-σιον, Ἱερώνυμον, καὶ ἄλλες τινὰς, ἀλλ' ἔχομεν καὶ ἡμεῖς ἀντιπαραγαγεῖν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας πολλῶ πλείονας καὶ ἀξιο-πιστοτέρες. Ποίες τέτες; τὲς ἐν ταῖς Ἁγίαις Συνόδοις διαπρέψαντας ΘεοΦό-ρες Πατέρας. Τὲς τὴν γῆν ἐρανώσαντας, καὶ ὑπὲρ ἥλιον τοῖς θαύμασι καὶ καλοῖς ἔργοις διαλάμψαντας, ἐκ Πα-τὸς μόνε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύε-σθαι ἀποφηναμένες. Καὶ μὴ ἕτερον φρονεῖν προσάτλοντας, ἐν ἐπιτιμίοις βα-ρυτάτοις τῆ ἀναθέματος, Παύλω ἑπό-μενοι ἀποφηναμένω. εἴτις ἐυαγγελίζεται ὑμῖν, ἄλλό τι παρὸ παρελάβετε, ἀνά-θεμα ἔςω.

Εἰ γὰρ ἦν προβολεὺς ὁ Υἱὸς καὶ τῆ Πνεύματος αἴτιος, πῶς αἱ Οἰκεμενικαὶ Σύνοδοι τὸ τοιῆτον ἀναγκαιότατον Δό-γμα παρεσιώπησαν; ἔυδηλον ἓν ἐντεῦ-θεν, ὅτι τοῖς αὐτῶν θελήμασι χαριζό-μενοι, μετὰ τὰς Ἁγίας Συνόδες, τὴν προσθήκην ταύτην προσέθεντο. Εἰ μὴ γὰρ τῆτο ἦν, ἐκ ἂν ὁμονοέντων ἁπάν-των, καὶ αὐτοὶ συμπαρῆσαν ταῖς Ἁ-γίαις ἑπτὰ Συνόδοις, οἱ τῆς Ῥώμης Ἱε-ρώτατοι πρόεδροι.

Εἰ

Patrem subjici, (quod accidit illis, qui per ipsum e Patre Spiritum educunt) sed si omnino: tum ea ratione, qua est Filius. Quapropter non erit vnum primum principium omnium.

Videtis, quantum absurditatis sequatur vndique: si statuatur Spiritus ex Patre Filioque prodire? Nolite per Dominum immortalem male sapere. Si enim Latini (Ecclesia Romana, & alii) probatos, vt ipsi putant, producunt testes: Augustinum, Ambrosium, Hieronymum, alios nonnullos: possumus etiam nos veritatis tuendæ causa producere multo plures, eosque fide digniores. Quos nam illos? Spiritu Dei afflatos Patres: Quorum splendor in sacris Synodis enituit: qui terram virtute cœlum reddiderunt: & supra Solem, miraculis operibusque bonis vndique claruerunt- Hi ex Patre solo spiritum S. procedere pronuntiarunt: & diversum sentire, gravissimis Anathematis pœnis vetuerunt: Paulum nimirum secuti, qui ait: Si quis aliud vobis Evangelium, quam id, quod accepistis, annunciaverit: anathema esto.

Nam si Filius produceret Spiritum, & ejus esset autor: qui fieri potuisset, vt ab œcumenicis Synodis, hoc ita necessarium dogma silentio præteriretur? perspicitur ergo hinc: istos, suis cupiditatibus gratificatos, post sacras demum Synodos istam particulam addidisse. Nisi enim sic esset: non certe, cæteris vnum idemque sentientibus, ipsi quoque sanctissimi Romæ Antistites illis VII. sanctis Synodis interfuissent.

Quod

Εἰ ἔν καί τινα σοφιζόμενοι οἱ πρὸ ἡμῶν εἶπον, σοφίσματα ἀναιρέποντες, ὡς εἰπομεν, πάτταλον παττάλοις ἐκκρέοντες, ἀλλ' ἡμεῖς ἐκ ἐν πειθοῖ σοφίας ἀνθρωπίνης τά ἡμέτερα οἰκονομῶμεν, ἀλλὰ γραφῆς ἀποδείξεσι τὴν σύστασιν κεκτῆσθαι ἐθέλομεν. Παῦλος γὰρ λέγει, (Κολασ. β'.) μηδεὶς ὑμᾶς συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας, καὶ κενῆς ἀπάτης. Ἐξ ἧς δὴ θείᾳ ῥητῇ διδασκόμεθα, τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν, ἐδόλως μάχεσθαι τῇ Θεολογίᾳ. Ἀλήθεια γὰρ τῇ ἀληθείᾳ ἐ μάχεται. Καὶ δῆλον ἐκ τῆ ἑπομένῃ, καὶ κενῆς ἀπάτης. Ὥστε ἡ μὴ διάκενος σοφία, ὑπηρετεῖ τῇ Θεολογίᾳ μᾶλλον, ἢ ἀντιφέρεται. Καὶ ὑμεῖς ἔν, ὦ Τέκνα μὲ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὰ, ἅτε σὺν Θεῷ μὴ διάκενον ἔχοντες σοφίαν, συνηγορεῖν ὀφείλετε τῇ Θεολογίᾳ. Ἧς πάντως ἀρχηγὸς ἐκ Ἄγγελος, ἐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος. εἶτα καὶ οἱ συμφωνοῦντες αὐτῷ Θεῖοι τῆς Ἐκκλησίας Ποιμένες καὶ Διδάσκαλοι. Ἐξ ὧν μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ οἱ τῆς Ἁγίας καὶ Οἰκυμενικῆς ζ. Συνόδε Πατέρες καὶ τᾶτο ἐθέσπισαν. ἡμεῖς τὰς προσιθέντας τι ἢ ἀφαιροῦντας, ἀναθεματίζομεν. Ἔτι ἐδὲ τᾶτο παροπλέον ἀγαπητοὶ, ὅτι ἀπὸ τῆς ἑβδόμης, πέντε καὶ ἑβδομήκοντα παρελθόντων ἐνιαυτῶν, ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείε τᾶ Μακεδόνος, ἐν Κωνσταντίνε πόλει Σύνοδος τοπικὴ συνηθροίσθη. Ταύτης δὲ τῆς τηνικαῦτα συναθροισθείσης Ἁγίας Συνόδε τὸ αἴτιον ἦν, δι' ἣν τὸ πᾶν ἔργασαι, τῇ τᾶ πάπα βελῇ, καὶ τῇ Βασιλέως προτροπῇ, ἵνα Φώτιον τὸν Ἁγιώτατον τῷ Θρόνῳ τῆς Βασιλίδος ἐγκαθιδρύσῃ, καὶ τὰς μετά τινος ἐπικρύψεως τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τολμῶντας λέγειν καὶ ἐκ τᾶ Υἱᾶ ἐκπορεύεσθαι, ἐκκηρύκτες ποιήσῃ.

Quod si etiam, qui ante nos vixerunt, aliqua Sophistice dixerunt: quibus Sophismata, vt diximus, everterent, clavum clavo expellentes: nos tamen non probabilitate & persuasione humanæ sapientiæ, nostram sententiam tuemur: sed demostrationibus scripturæ stabilitam esse volumus. Inquit enim Paulus: nemo vos, ceu prædam captivos ducat, per Philosophiam, & inanem deceptionem. Quo dicto docemur: veram Philosophiam nequaquam pugnare cum Theologia. Veritas enim cum veritate non pugnat. Patet ex eo, quod sequitur, & inanem deceptionem. Ergo, quæ non per omnia inanis est sapientia, inservit Theologiæ potius, quam adversatur. Et vos igitur, filii mei in Christo dilecti, vt qui beneficio Dei non inanem prorsus sapientiam habetis, adstipulari debetis Theologiæ: cujus plane Princeps ac Dux est, non Angelus, non homo, sed ipse Dominus. Deinde, qui cum eo consonant, divini Ecclesiæ Pastores & Doctores. E quibus, inter alia etiam sanctæ VII. œcumenicæ Synodi Patres hoc sanxerunt: Nos, eos, qui aliquid addunt, aut demunt, anathemate ferimus. Præterea nec hoc prætereundum est, dilecti: elapsis ab illa Septima LXXV. annis, imperante Basilio Macedone, Constantinopoli S. Synodum provincialem coactam fuisse. Ejus rei causa hæc fuit (vbi totum negotium consilio Papæ, & Imperatoris hortatu, gestum est) vt Photium, virum sanctissimum, in solio Patriarchico Regiæ vrbis collocarent: & illos, qui sub quadam occultatione audebant dicere, Spiritum S. e Filio quoque procedere, pu-

Ταύτη γὲν τῇ Συνόδῳ ὁ Ἁγιώτατος Πάπας Ἰωάννης, διὰ Πέτρε Ἐπισκόπε καὶ Καρδηναλίε, Παύλε τε καὶ Εὐγενίε, Ἐπισκόπων τε καὶ τοποτηρητῶν αὐτῶ συνομολογεῖ. Καὶ τὸν εἰς τὸ ἑξῆς προσθῆναι ἢ ἀφελέσθαί τι τολμήσοντα, καθυποβάλλει τῷ ἀναθέματι. ἀλλὰ δὴ καὶ ἕτος ὁ πάπας Ἰωάννης, τέτῳ τῷ Φωτίῳ τότε ἐπιστέλλων φησί. Πάλιν παραδηλῶμαι τῇ σῇ αἰδεσιμότητι, περὶ τὲ ἄρθρε τότε, δι' ὃ συνέβη τὰ σκάνδαλα μέσον τῶν Ἐκκλησιῶν τὲ Χριστὲ, ἔχε πρὸς ἡμᾶς πληροφορίαν, ὅτι ὲ μόνον λέγομεν τέτο, ἀλλὰ καὶ τὲς πρώτως θαῤῥήσαντας τῇ ἑαυτῶν ἀπονοίᾳ τέτο, ποιῆσαι, παραβάτας κρίνομεν τῶν Θείων λογίων καὶ μεταποιητὰς τῆς Θεολογίας τὲ Δεσπότε Χριστὲ, καὶ τῶν Ἁγίων Πατέρων, καὶ μετὰ τὲ Ἰὲδα αὐτὲς τάττομεν. Καὶ τόδε εἰς πίστωσιν ἔτι, ὅτι ἔκτοτε μέχρι τὲ Χριστοφόρε, ἔτη παρῆλθον, ρλ'. ἐν οἷς πάντες οἱ τῆς Ῥώμης Ἱερώτατοι πρόεδροι ἡμῖν συνεφώνεν. Ἀλλὰ τί ταῦτα εἴποι τις ἂν, εἰ καὶ θαυμάσια εἰς τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν, ἐμφανέστερον γινόμενον τὸ περὶ τὲ Πνεύματος ζητέμενον, ἀπό τε τῶν ἀποφάσεων τῶν Ἁγίων ζ'. Οἰκεμενικῶν Συνόδων, δισχιλίων ὄντων τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν ταύταις ἀγωνισαμένων Θείων Πατέρων, καὶ ὑπεραρκέντων, καὶ ἀπὸ τῶν Δεσποτικῶν ῥημάτων αὐτῶν. Ὧν δὴ Ἁγίων τὰ δόγματα καὶ τὲς νόμες σέργειν δίκαιον καὶ θαυμάζειν, καὶ τέτοις ἐμμένειν. Οὐχ ἧττον γὰρ βίε λαμπρότητι, ἢ λόγε δυνάμει, ὡς ἀστέρες ἐξέλαμπον. Οὐχ ἓν ἔθνος τῇ εὐσεβείᾳ πυρσεύσαντες, ἀλλ' ὅσαπερ ἀτεχνῶς ὁ ὁρώμενος ἥλιος ἐφορᾷ.

blica voce ejicerent. Huic tali Synodo, sanctissimus Papa Ioannes, ore Petri Episcopi Cardinalisque, & Pauli, atque Eugenii Episcoporum Vicariorumque suorum, consensit: eumque qui postea quid addere aut demere ausurus esset, anathemati subjecit. Idem etiam Ioannes, in Epistola, tunc ad illum Photium missa, sic inquit: Rursus venerabilitati tuæ significo de illo Articulo: propter quem offensiones extiterunt in Ecclesiis Christi. De eo certo: a nobis non solum dici hoc: sed illos etiam, qui initio ausi sunt vecordia sua sic facere, violatores judicari Divinorum oraculorum, & immutatores Theologiæ Domini Christi, & sanctorum patrum, & societati Iudæ adjudicari. Huic rei etiam hoc fidem facit: quod ab eo tempore, ad Christophorum vsque, anni præterierunt CXXX, per quod totum spacium, omnes sanctissimi Romani præsides nobiscum senserunt. Verum quid hæc dici opus est, quanquam miram vim ad veritatis deprehensionem habentia? manifestissime hæc de Spiritu quæstio cum sententiis sanctarum VII. œcumenicarum Synodorum, (in quibus, bis mille divini Patres strenue dimicarunt: qui satis superque sunt) tum ipsis Domini verbis, declarata est. Quorum sanctorum decretis & legibus acquiescere, ea admirari, & in eis persistere, par est: quippe qui non minus vitæ sanctimonia, quam præstantia eruditionis orationisque, instar stellarum, effulserunt: nec vnam tantum gentem, sed omnino tot, quot hic Sol aspicit, ad pietatis amorem inflammarunt.

Φασὶ

Inqui-

Φασὶ τοίνυν οἱ ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν πρώτῃ Συνόδῳ συνελθόντες φωτῆρες Ἅγιοι Πατέρες, πρὸς τὸν διαπορῆντα φιλόσοφον, τοιάδε μετὰ τῶν ἄλλων. Δέχε μίαν Θεότητα Πατρὸς, τῦ γεννήσαντος τὸν Υἱὸν ἀνεκφράστως. Καὶ τῦ Υἱῦ τῦ γεγεννημένε ἐξ αὐτῦ. καὶ τοῦ Ἁγίε Πνεύματος, τῦ ἐκπορευομένε ἐξ αὐτῦ τῦ Πατρὸς, ἰδίε δὲ ὄντος τῦ Υἱῦ, καθά φησιν ὁ Θεῖος Ἀπόστολος, „εἴ τις „Πνεῦμα Χριστῦ ἐκ ἔχει, ἔτος ἐκ ἔστιν „αὐτῦ. Προσέχειν δὲ ἄξιον, ἐ γὰρ μάτην εἰρηται τῷ θείῳ ἐκείνῳ χορῷ, τὸ περὶ τῦ Ἁγίε Πνεύματος εἰρημένον, τῦ ἐκπορευομένε ἐξ αὐτῦ τῦ Πατρος. οὐ γὰρ ἔτως εἰώθαμεν τὰ νοήματα ἀπαγγέλλειν. ἀλλ' ἐπειδὴ προσεχῶς τῦ Υἱῦ ἐμνημόνευσαν, εἰπόντες, δέχε καὶ ἐπὶ τῦ Υἱῦ τὴν αὐτὴν Θεότητα, γεγεννημένε ἐξ αὐτῦ. ἔπα ἐπήγαγον, καὶ Ἁγίε Πνεύματος, τῦ ἐκπορευομένε ἐξ αὐτῦ. δείσαντες οἱ μακαριοι Πατέρες, μήποτε τὸ ἐξ αὐτῦ, περὶ τῦ Υἱῦ εἰρεῖθαι δόξη τισὶ, συνῆψαν τῷ ἐξ αὐτῦ, τὸ, ἐκ τῦ Πατρός. ὅπως μηδεμία χώρα περιλειφθῆ προφάσεως τοιαύτης. Εἰ δὲ ἐκ τῦ Υἱῦ ἐκπορευόμενον ἤδεσαν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, περίεργον ἦ προθήκη. ἐ μὴν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῦ τὴν λόγον ἔτω παραγαγεῖν καὶ διαιρέσει χρήσαθαι. καὶ τὴν μὲν προβολὴν ἀποδῦναι τῷ Πατρὶ, περὶ δὲ Υἱῦ εἰπεῖν, ὡς ἴδιον αὐτῦ ἔστιν, ὅπερ ἴδιον, οἰκειότητα φυσικὴν ἐμφαίνει τῦ Πνεύματος πρὸς τὸν Υἱον. Καὶ αὐτῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα δείκνυσιν. ἐ μέντοιγε ἐξ αὐτῦ ἐκπορευόμενον. ὡς ὁ Παῦλος λέγει. „εἴτις Πνεῦμα Χριστῦ ἐκ ἔχει, „ἔτος ἐκ ἔστιν αὐτῦ. Καὶ ὁ Βασίλειος, „ᾠκειωμένον κατὰ φύσιν αὐτῷ. Καὶ Χρυσόστομος. Πνεῦμα Θεῦ καὶ Πνεῦμα τὸ

Inquiunt igitur primæ Nicenæ ſynodi lumina, Patres ſancti, ad dubitantem Philoſophum, inter alia ſic. Accipe vnam divinitatem Patris, qui Filium genuit modo inexplicabili: & Filii, ex ipſo generati: & S. Spiritus, qui ex ipſo Patre proficiſcitur, ſed Filii proprius eſt, juxta illud „Apoſtoli: Si quis Spiritum Chriſti non „habet, is non eſt ejus. Notatu dignum eſt (non enim certe fruſtra a divino illo cetu dictum) & hoc, quod de Spiritu S. dictum eſt: qui ex ipſo Patre proficiſcitur. Alias enim non ſic loqui ſolemus. Sed illi, poſtquam proxime Filii perſonam ſubjecerunt, dicentes: Accipe in Filio eandem divinitatem, qui ex ipſo natus: addiderunt: & S. Spiritus, qui proficiſcitur ex ipſo. Quo in loco cum metuerent: ne illud, QVI ex ipſo, de Filio dictum aliquis putaret: adjecerunt beati Patres particulæ, ex ipſo, vocem, Patre: ne vllum locum habere poſſet talis prætextus. Si vero ex Filio ſenſiſſent proficiſci S. Spiritum: fruſtra id verbum additum fuiſſet. Idem etiam ex forma orationis, & diviſione, qua vſi ſunt, patet. Productionem enim Spiritus, Patri aſſignant: de Filio vero dicunt, id eſſe proprium ejus, quod naturalem conjunctionem ſpiritus cum filio ſignificat. Et ipſius eſſe Spiritum monſtrat, non autem ex ipſo progredi. Sicut Paulus ait: Si quis Spiritum Chriſti non habet, is non eſt ejus. Et Baſilius: Sed & Spiritus Chri„ſti dicitur, tanquam natura conjunctus „ei, & familiaris. Chryſoſtomus etiam, „Spiritus Dei, inquit, & Spiritus, qui eſt ex

„ἐκ τῦ Θεῦ, ἄλλο ἐστὶ λέγειν τῦ Θεῦ, „καὶ ἄλλο ἐκ τῦ Θεοῦ. πᾶσα ἓν ἀνάγ„κη, καὶ ἄλλο Υἱῦ εἶναι τὸ Πνεῦμα λέ„γειν, καὶ ἄλλο ἐκ τῦ Υἱῦ εἶναι. Καὶ „πάλιν ὁ μακάριος χορὸς ἔτος. μία „μὲν ἡ φύσις, τρία δὲ τὰ πρόσωπα λε„κτέα. Πηγὴ, Ποταμὸς, Ὕδωρ. ἀλλ' „οὐδεὶς καλεῖ τὸν ποταμὸν πηγὴν, ἢ τὴν „πηγὴν ποταμόν. πηγὴ ἓν Θεότητος ὁ Πατὴρ, γεννῶν τὸν Υἱὸν, προβάλλων δὲ τὸ Πνεῦμα. Ἀποφάσκεται δὲ ἡ πηγὴ, ἐκ τῦ Υἱῦ. Ὡς καὶ Χρυσόστομος ἐξηγέμενος τὸν μγ΄ Ψαλμὸν σαφηνίζει, λέγων. „πόθεν τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν; ζητήσω„μεν αὐτῦ τὴν πηγήν. Πηγὴ ὕδατος „ζῶντος ὁ Πατὴρ, ποταμὸς ἐκ ταύτης „προερχόμενος ὁ Υἱὸς, ὕδωρ τέτε τὸ „Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐκ τῆς πηγῆς προ„ερχόμενον τῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

Οἱ δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ Οἰκεμενικῇ συνωδᾶ τέτοις φάσκοντες, Θεολογῦσι. Πιςεύομεν καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ τῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνέμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Ἡ γὰρ συνέλευσις τῆς δευτέρας Συνόδε ταύτης, ὡς οἴδατε, ἐπὶ τῆς Βασιλείας Θεοδοσίε τῦ μεγάλε συναθροισθεῖσα, κατὰ τῦ πνευματομάχε Μακεδονίε ἐγένετο. Ὅθεν καὶ, ὡς ἡ πρώτη τὸ ὁμοούσιον ἐκήρυξεν, κτίσμα τῦ Θεομανῦς αἱρέσε τὸν Υἱὸν βλασφημήσαντος, ἕτω καὶ αὕτη ἡ δευτέρα σκοπὸν ἔχει κύριον περὶ τῦ Ἁγίε Πνεύματος. ὅθεν καὶ περὶ αὐτῦ διετράνωσε τὴν ἐκπόρευσιν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ τρίτη Σύνοδος ἡ Οἰκεμενικὴ συμφρονῦσα, λέγει αὐταῖς, καὶ ἡ τετάρτη ὁμοίως. Ἡ μὲν ἀποφηναμένη,

Deo. Aliud eſt, dicere, Dei, aliud, ex Deo. Omnibus modis igitur neceſſe eſt: inter ſe differre hæc duo, Filii Spiritum eſſe, & ex Filio eſſe. Rurſus, a beato illo choro dicitur: vna dicenda eſt natura, tres vero perſonæ. „Tria ſunt, Fons, fluvius, aqua: ſed a nemine fluvius appellatur nomine fontis, aut fons nomine fluvii. Fons ergo divinitatis, Pater eſt: qui generat Filium, producit Spiritum. Negatur Filius eſſe Fons: quod ex Chryſoſtomi etiam in XCIII. Pſalmum enarratione clarum eſt. Vnde, inquit, aqua „illa viva eſt? Quæramus ejus fontem. „Fons aquæ viventis, eſt Pater: Fluvius „ex eo promanans, Filius: Aqua hujus „Spiritus Sanctus eſt, e fonte Dei Patris „profluens.

Secundæ quoque œcumenicæ Synodi Patres, his conſona ex Theologia ſtatuunt. Credimus, inquiunt, & in Spiritum S. qui Dominus eſt, qui viuificus eſt, qui e Patre procedit: qui vna cum Patre & Filio adoratur, & vna glorificatur. Scitis enim, hanc Synodum, imperante Theodoſio magno, adverſus oppugnatorem Spiritus Macedonium congregatam fuiſſe. Qua de cauſa, ſicut prima Synodus, cum inſanus in Deum Arius, Filium con tumelioſe in gregem creaturarum abjeciſſet, conſubſtantialitatem prædicavit: ita hæc ſecunda, proprium ſibi ſcopum propoſitum habet, Deitatem Spiritus ſancti. Ideo quoque de ipſius progreſſione diſerte tradidit.

His & tertia vniverſalis Synodus adſtipulatur, & quarta. Illa enim pronunciat, nemini licere, vllam aliam,

præter

μένη, μηδενὶ ἐξεῖναι ἑτέραν πίστιν προφέρειν παρὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ. Ἡ δὲ, κατ' ἐδέναι τρόπον σαλεύεσθαι πρός τινων ἀνεχόμεθα τὴν ὁρισθεῖσαν πίστιν. Ἡ δὲ πίστις, ὡς φαίνεται, πρώτης καὶ δευτέρας ἡ περὶ τοῦ Πνεύματος, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἴδιον δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ. Ὁρᾶτε, πῶς ἀλλήλων ἔχονται, καὶ μία τὴν ἑτέραν κυροῖ;

Δῆλον δὲ ὅτι καὶ οἱ τῆς πέμπτης Οἰκουμενικῆς καὶ περὶ τότε ἐλάλησαν, καὶ περὶ ἄλλων ζητημάτων Θεολογικῶν, ἐξ ὧν λέγει ῥητῶς. Πολλῶν γὰρ ὄντων ἐν οἷς ἃ πρὸς εὐσέβειαν ἔλεγον οἱ περὶ Ὠριγένην, (δι' ὃν, καὶ καθ' ἃ ὁ σκοπὸς τῇ Συνόδῳ ταύτῃ) πάντων ἕνεκεν συνῆλθε, καὶ τῷ βαραθρῳ παρέδωκεν. Τοῦτο καὶ ἡ κατὰ Μασσαλιανῶν Σύνοδος ποιήσασα φαίνεται. λέγει γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς πρακτικοῖς ῥητῶς. Ἐπὶ πολλοῖς γὰρ αὐτοὺς φωράσασα βλασφημοῦντας, ἐπὶ πᾶσιν, ὡς εἰκὸς, ἀπεκήρυξεν. Οὐκ ἔθος γὰρ ταῖς Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις, ἵνα περὶ ὧν ἡ πρόθεσις μόνον, περὶ τούτων ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων τῶν ἀναφυέντων τὸ δέον ὁρίζεσθαι ὡς εἴπομεν, ὡς ἔν τε τῇ Πρώτῃ φανερὸν, Δευτέρᾳ, Τρίτῃ, Τετάρτῃ, Πέμπτῃ, καὶ ταῖς λοιπαῖς. Καὶ ἐδὲ μέχρι Δογμάτων τὴν προθυμίαν ἔσησαν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης ἐφρόντισαν Ἐκκλησιαστικῆς τάξεως Κανόνας ἐκδόντες, τῆς ὀρθῆς πολιτείας ἕνεκα. Θεῷ γὰρ ζῶντι λατρεύοντες, ἐχ ἱκανὸν ἡγηντο, ἐν Δόγμασι μὲν ὑγιαίνειν, ἐν ἔργοις δὲ νοσεῖν, νεκρὰ γὰρ ἡ τοιαύτη πίστις, καὶ ἥκιστα Θεῷ ζῶντι, πρέπουσα.

Ἔτι καὶ ἡ ἕκτη ἐν τῷ πρώτῳ Κανόνι ταύταις, ὁμοιοῦσα, καὶ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ

præter Nicænam, proferre fidem. Hæc vero, nullo modo, inquit, patimur, a quoquam concuti fidem semel definitam. Primæ autem & secundæ Synodi, vt liquet, fides, quæ de Spiritu agit, statuit: Spiritum e Patre prodire: & proprium etiam Filii esse. Videtis, quomodo inter se connexæ Synodi sint, & alia aliam ratam habeat.

Constat vero quinti etiam vniversalis Concilii Patres, tum de hac, tum de aliis quæstionibus Theologicis, locutos esse. Vnde est hic locus ad verbum. Cum enim in multis non pie dixerint Origenis sectatores, (propter quem, & contra quem, hæc Synodus instituta est) propter omnia convenit, barathroque & exitio adjudicavit. Idem & a Synodo contra Massalianos conflata, factum apparet. Dicitur enim ibi, in iisdem actis, ad verbum. Cum enim in multis eos blasphemia vsos deprehendisset propter omnia, vt par erat, ab Ecclesiæ consortio exclusit. Solent enim vniversales Synodi, non de iis tantum, quæ proposita sunt, verba facere: sed de omnibus etiam aliis, quæ emerserunt, ita determinare, vt oportet, quemadmodum diximus: id non ex prima & secunda tantum: sed ex omnibus etiam reliquis synodis, perspicitur. Nec dogmatum tantummodo assertione studium suum terminarunt: verum etiam reliqui Ecclesiastici ordinis curam gesserunt, regulis recte vivendi editis. Nam quia se Dei ministros esse volebant: non satis existimarunt: dogmata quidem habere sana, opera vero, morbida: cum mortua sit talis fides, minimeque Deo viventi conveniens.

Insuper sextæ quoque, præcedentibus con-

Ἁγίῳ κινεμένη, λέγει. Ὁρίζομεν ἀκαινοτόμητόν τε καὶ ἀπαράπλωτον φυλάττειν τὴν παραδοθεῖσαν πίστιν ἡμῖν, ὑπὸ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ τῶν, τριῶν. Ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ, καὶ τῶν λοιπῶν Ἁγίων Συνόδων. καὶ πάντων τῶν ἐν Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ διαπρεψάντων ἀνδρῶν. οἱ γεγόνασι φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, καὶ τὰ λοιπά.

Προσέτι καὶ ἡ ἑβδόμη, τὴν χρυσαυγῆ ἅλυσιν ταύτην πλέκουσα καὶ συνέλκουσα Ἁγίῳ Πνεύματι ἑνὶ, ἐν τῷ ὅρῳ αὐτῆς ἀποφαίνεται. Ἡμεῖς τῇ ἀρχαίᾳ θεσμοθεσίᾳ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπακολουθοῦμεν, ἡμεῖς τοὺς θεσμοὺς τῶν Πατέρων φυλάττομεν. ἡμεῖς τοὺς προστιθέντας τι ἢ ἀφαιροῦντας ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἀναθεματίζομεν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἡ κοινὴ ψῆφος τῶν Ἁγίων Οἰκουμενικῶν ἑπτὰ Συνόδων ὡς ἐν συντόμῳ ἀπεφήναντο.

Σκοπῶμεν δ', εἰ δοκεῖ, καὶ τὰ ἐν ἰδίοις Συγγράμμασι τῶν ἐν ταύταις ἐξάρχων καὶ Οἰκουμενικῶν Διδασκάλων, τί ἕκαστος εἶπε περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀναφορὰν ποιούμενος, καὶ περὶ ἐκπορεύσεως δογματίζων. Καὶ πρῶτον σκοπήσωμεν τὸν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης Ἅγιον Σύλβεστρον. τί ἐν τῇ κατὰ τοῦ γόητος ἐκείνῳ εὐχῇ εἶπεν. Ἦτος γὰρ ἔξαρχος ἦν τῆς πρώτης Συνόδου. Εἷς ὑπάρχει Θεὸς ἀληθινὸς ὁ Πατὴρ, ἀληθινὸν Υἱὸν ἔχων ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντα, ἀληθινὸν Πνεῦμα Ἅγιον ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμενον. Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας τῆς ἀληθείας κήρυξ, ὁ μακάριος Ἀθανάσιος, πολλὰ ἐν τοῖς αὐτοῦ Συγ-

consentientis, & sancti Spiritus afflatu motæ, canon primus inquit. Statuimus, nihil novandum & immutandum esse in Fide: sed ita conservandam, vt tradita nobis est a sanctis Apostolis, & CCCXVIII. sancti Nicæni, cæterisque reliquorum conciliorum Patribus: omnibus denique, quorum pietas Ecclesiæ Dei decora fuit, vtris laudatis: qui velut lumina clara, in mundo fulserunt, verbum vitæ tenentes, & cætera.

Septima denique Synodus, auream hanc coronam complicans, & contrahens, vno eodemque S. Spiritu, suo canone sic pronuntiat. Nos vetera instituta & sanctiones Catholicæ Ecclesiæ sequimur: nos decreta Patrum custodimus: nos, quicunque aliquid addunt, aut detrahunt, Ecclesiæ communione diris devotos ejicimus.

Hæc, communi suffragio septem sanctarum generalium synodorum, vt breviter relata sunt, sancita & promulgata fuerunt.

Consideremus nunc, si placet: quid etiam illarum duces & autores, œcumenicique Doctores, in scriptis suis, singuli de S. Spiritu memoriæ prodiderint, & de processione ejus sanxerint. Ac primum, qui sanctus veteris Romæ Sylvester, in sua contra præstigiatorem illum precatione dixerit. Antesignanus enim hic pontifex, primæ synodi fuit. Vnus, inquit, est Deus verus, Pater. Filium verum habens ex ipso natum: verum Spiritum S. ex ipso egredientem. Et magnis veritatis præco, beatus Athanasius, cum multa in suis libris de hac re, tum in Epistola ad Serapionem, dicit. Cum

Συγγράμμασι λέγει, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Σεραπίωνα. „Ἔκεν καλῶς φρονοῦντες „περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, ἀδὲ πε„ρὶ τοῦ Υἱοῦ καλῶς φρονοῦσιν. Εἰ γὰρ „ἐφρόνεν ὀρθῶς περὶ τοῦ λόγου, ἐφρόνεν ἂν „ὑγιῶς καὶ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, „ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, καὶ „τοῦ Υἱοῦ ἴδιον ὂν, παρ' αὐτοῦ μεταδίδο„ται τοῖς Μαθηταῖς, καὶ πᾶσι τοῖς πι„στεύουσιν εἰς αὐτόν. Ὡς καὶ ἐν τῷ πε„ρὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αὐτοῦ λόγῳ λέ„γει, καὶ τῷ περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος. Καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἀρχομένῳ, πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεόν. Καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις αὐτοῦ πολλοῖς, ἐφαπλοῖ τὴν ἐκπόρευσιν ἐκ τοῦ Πατρός. Καὶ ὁ πολὺς τὴν σοφίαν Κύριλλος, ἐν τῷ περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος λόγῳ αὐτοῦ. „ αἱ προσκυνη„ταὶ δυνάμεις, γινώσκονται καὶ πιστεύον„ται, ἐν Πατρὶ ἀνάρχῳ, ἀναιτίῳ, ἀ„γεννήτῳ. Ἐν Υἱῷ μονογενεῖ ἀῤῥήτως „ἐκ τοῦ Πατρός. καὶ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ „τῷ ἐκπορευομένῳ ἐκ τοῦ Πατρός, ἀ γεν„νήτως, καθάπερ ὁ Υἱὸς, ἵνα μὴ δύο „Υἱοὶ ἐν τῇ Τριάδι, ἀλλ' ἐκπορευομένως „ἐκ μόνου τοῦ Πατρός, ὡς ἀπὸ στόματος, „πεφηνότι δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν πᾶσι τοῖς Ἁγίοις. διατρανοῖ δὲ τὴν ἐκπόρευσιν τὸ κατὰ Λεκὰν ἐξηγέμενος. Καὶ ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λόγῳ τῷ ἀγωνιστικῷ, καὶ ἐν ἄλλοις τόποις ἀπείροις. Δάμασος δὲ ὁ πάπας ῥώμης, ὁ τῆς δευτέρας ἔξαρχος, (ὡς ὁ Κύριλλος τῆς τρίτης ἦν) πρὸς Παυλῖνον γράφων, φησίν. εἴ τις μὴ εἴποι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἀληθῶς καὶ κυρίως, ὡς καὶ τὸν Υἱὸν ἐκ τῆς Θείας ἐσίας τοῦ Θεοῦ, Θεὸν Λόγον, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ ὁ πάπας Ἀγάθων, ἐπιστέλλων Βασιλεῦσι Ρωμαίων λέγει. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ

Cum igitur non recte sentiant de Spiritu Sancto, ne de Filio quidem recte sentiunt. Si enim recte sentirent de verbo: sanam etiam de Spiritu S. sententiam haberent: „qui a Patre progreditur: & cum Filii pro„prius sit, ab eo impertitur discipulis omni„busque in ipsum credentibus. Eodem „modo in suo de Spiritu S. sermone loqui„tur: & in sermone de S. Trinitate: & in „sermone, qui incipit, Credimus in vnum „Deum: & in aliis multis, a se scriptis ser„monibus: in quibus omnibus, progres„sionem e Patre explicat. Nec non ille „sapientia præstans Cyrillus in oratione „quam de S. Trinitate scripsit. Adoran„dæ illæ, inquit, potentiæ, cognoscuntur „& creduntur in tribus, in Patre, principi„um, causam generationem non habente: „in Filio vnigenito, inenarrabili quadam „ratione genito e Patre: & in Spiritu „Sancto, qui procedit e Patre: non qui„dem nascendi modo, sicut Filius, (ne „duo sint Filii Triadis) sed progredi „endi e solo Patre, velut ex ore: qui „Spiritus per Filium apparuit in omnibus Sanctis.„ Enodat autem illam processionem commentario in Evangelium Lucæ: & in oratione de Spiritu S. adversariis oppositа: & aliis locis sexcentis, Damasus item, Papa Romanus, secundæ Synodi præses (sicut Cyrillus, tertiæ) ad Paulinum scribens, ait, Si quis negaverit, Spiritum S. esse ex Patre vere & proprie: vt & Filium, e divina essentia Dei, Deum verbum: anathema esto. Et Papa Agatho, in epistola ad Imperatores Rom. Et in Spiritum S. τὸ κύριον, τὸ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ

τῷ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον. Ἄρχεται δὲ ὅτως. αὕτη ἐστὶν ἡ τελεία ἡμῶν εἴδησις, ἵνα τὰς ὅρους τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας παραφυλάξωμεν. πιστεύοντες εἰς ἕνα Θεὸν, καὶ τὰ λοιπά.

Τοῖς ἀρχιερεῦσι δὲ τέτοις Ῥωμαίων συνάδσι, καὶ οἱ τρεῖς Ἀνατολικοὶ Φωστῆρες. ὁ μὲν Βασίλειος, ἐν τῷ λόγῳ τῷ κατὰ ἀνομοίων, ἧ ἡ ἀρχὴ, Μάχεται Ἰδαϊσμὸς ἑλληνισμῷ, λέγει. Κυρίως ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Θεοῦ. καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ. ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξῆλθε, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορέυεται. ἀλλ' ὁ μὲν Υἱὸς, ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς. τὸ δὲ Πνεῦμα, ἀῤῥήτως ἐκ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν Γρηγόριον Ἐπιστολῇ κηρύττει, καὶ ἐν ἄλλοις. ὁ δὲ Γρηγόριος ἐν τῷ δευτέρῳ εἰρηνικῷ φησι. διὰ τοῦτο, ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ὅρων ἱσάμενοι, τὸ ἀγέννητον εἰσάγομεν, καὶ τὸ γεννητὸν, καὶ τὸ ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. ὡσμὲν πᾳ φησὶν αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος. καὶ ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λόγῳ Θεολογεῖ τὴν ἐκπόρευσιν ἐκ τοῦ Πατρὸς. καὶ ἐν ἄλλοις τόποις τῶν Συγγραμμάτων αὐτοῦ. καὶ ὁ Θεῖος Χρυσόστομος, ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λόγῳ, λέγει. Ἐὰν ἀκέσης, ἀποστελῶ ὑμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, μὴ τὴν θεότητα ἐκλάβῃς. Θεότης γὰρ ἐκ ἀποστέλλεται, ὀνόματα δὲ εἰσι ταῦτα τὴν ἐνέργειαν σημαίνοντα. Ὅταν ἓν λέγει πέμψω ὑμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὴν δωρεὰν λέγει τοῦ Πνεύματος. Λύει δὲ τοῦτο ὁ Σωτὴρ, λέγων, μείνατε ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἕως ἂν ἐνδύσησθε δύναμιν ἐξ ὕψους. Ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἐν τῷ περὶ

inquit, Dominum & vivificum, e Patre progredientem: qui vna cum Patre & Filio adoratur & glorificatur, Incipit autem sic: Hæc est perfecta nostra scientia: vt terminos Catholicæ Ecclesiæ conservemus. Credentes in vnum Deum, & quæ sequuntur.

Cum his Pontificibus Romanis, faciunt tres hi Orientis luciferi. Primum Basilius, in oratione contra Anomœos: cuius principium est, pugnat Iudaismus cum gentium superstitione: proprie, inquit, Filius a Patre exivit, & Spiritus e Patre progreditur. Filius tamen, e Patre, ratione generationis: Spiritus vero, ineffabiliter ex Deo. Sed & in epistola ad fratrem Gregorium, & in aliis prædicat. Deinde Gregorius, in secundo sermone de pace inquit. Propterea, nos intra nostros limites consistentes, illud non genitum, & illud genitum, introducimus, & illud e Patre procedens: sicut alibi ipse Deus Sermo ait. Et in sermone, quum de Sancto Spiritu scripsit, Theologice de processione ex Patre differit: itemque in aliis locis Scriptorum suorum. Tum D. Chrysostomus, in sermone de Spiritu S. dicit. Quando audis: Mittam vobis S. Spiritum: ne divinitatem intellige: quia divinitas non mittitur: sed hæc sunt eiusmodi nomina, quae operationem significant. Quando ergo dicit: Mittam vobis Spiritum S. donationem dicit Spiritus Sancti. Interpretatur hoc Dominus ipse, cum dicit: manete Hierosolymæ, donec induamini facultate ex alto. Sed & Nyssenus Gregorius, in oratione de appellatione

περὶ θεωνυμίας λόγῳ. Ἓν πρόσωπον καὶ τὸ αὐτὸ τῷ Πατρὸς, ἐξ οὗ ὁ Υἱὸς γεννᾶται, καὶ τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται Πνεῦμα, καὶ τὰ λοιπά. Καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Θεοπέσιος Ἀρειοπαγίτης, ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ ἡνωμένης καὶ διακεκριμένης Θεολογίας, συνάδει αὐτοῖς. Μόνη πηγὴ τῆς ὑπερουσίᾳ Θεότητος ὁ Πατὴρ, Θεολογῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. ἔτι καὶ ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος ἐν τῇ πρὸς Μαξιμῖνον ἐπιστολῇ. Γρηγόριός τε ὁ θαυματουργὸς ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς αὐτῷ πίστεως. ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος ἐν τῇ πρὸς Δάμασον ἐπιστολῇ. Ὁ θεῖος Νεῖλος ἐν τῷ περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, λέγει. Ἡ ἁγία καὶ Καθολικὴ Ἐκκλησία, τὸν μὲν Πατέρα δογματίζει ἀγέννητον, τὸν Υἱὸν γεννητὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ αὐτὸ ἐκπορευτὸν ἐκ μόνου τοῦ Πατρός, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. καὶ μετὰ τούτους πάντας, ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς, ὁ τῶν καλλίστων ἡγεμὼν καὶ διδάσκαλος, καὶ ἀκριβέστατος τῶν ὀρθῶν δογμάτων ὑφηγητὴς, ὁ πᾶσαν ἀμφιβολίαν μεθ' ὅσου περιαιρῶν τοῦ κρείττονος, ὁ τὸν νεῦν τῶν πρὸ αὐτοῦ Ἁγίων Πατέρων συμβιβάζων καὶ ἐξηγέμενος ἄριστα. Ὃς ἐν τοῖς χρόνοις Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, τοῦ κατὰ τῶν Ἁγίων Εἰκόνων λυττήσαντος, τῆς εὐσεβείας προέστη, τὸν ζῆλον μιμησάμενος Ἠλιοῦ, καὶ τοῦ ὁμωνύμου τὸν ἔλεγχον. ἐπιστολιμαίοις λόγοις ὑπὲρ τῶν σεβασμίων εἰκόνων ἐλέγξας, καὶ στηλιτεύσας τὴν τῶν εἰκονομάχων δυσσέβειαν. Μέσον ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἕκτης Συνόδου καὶ ἑβδόμην, τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας συμμαχήσας, ἔκδοσιν τῆς ἀληθοῦς πίστεως συγγραψάμενος, καὶ ἄλλα θεολογικὰ θαυμάσια. Καὶ τρεῖς λόγους περὶ τῶν ἁγίων

tione Dei, vna, inquit, eademque persona Patris est: e qua Filius generatur, & S. Spiritus egreditur, & cætera. Dionysius quoque, divinus ille Areopagita, in tractatu de coniuncta & disiuncta Theologia, cum ipsis consentit: Solus fons, inquiens, omnem essentiam exuperantis divinitatis, Pater est, & quæ sequuntur, Et S. Augustinus, in Epistola ad Maximinum: ac Gregorius Mirificus, in expositione suæ fidei: & S. Hieronymus in Epistola ad Damasum. Divinus Nilus, in Sermone de S. Trinitate inquit, Sancta & Catholica Ecclesia, Patrem statuit, non genitum: Filium, ex Patre genitum: Spiritum sanctum, e solo Patre procedentem, non etiam e Filio. Post hos omnes, D. Ioannes Damascenus, ille pulcherrimarum rerum Dux & Doctor, subtilissimusque verorum dogmatum interpres, omnem dubitationem maxima cum laude tollit: Patrum, qui ante ipsum vixerunt, sententias, concordi quodam nexu velut coagmentans, & enarrans optime. Hic temporibus Leonis Isauri, illius rabiosi sacrarum Imaginum oppugnatoris, pro pietate propugnavit: Zelum imitatus Heliæ, & illius, cum quo ipse idem nomen habebat, in redarguendo libertatem. Orationibus ad modum Epistolarum, ob defendendas venerabiles imagines scriptis, coarguit, & infamia notavit, cum illis bellum gerentium impietatem. Tempore inter sextam & septimam Synodum medio, Catholicæ Ecclesiæ auxilium tulit: libro de vera Fide, & aliis Theologicis mirandis, editis: nec non tribus de imaginum veneratione orationibus

γίων εἰκόνων. εἰσὶ δὲ τὰ μὲν θεολογικὰ αὐτῆ ἐν τῷ τόπῳ Οὐηρώνης. Οἱ δὲ λόγοι, ἐν τῇ πόλει Βασιλείᾳ ἑλβετίων. ἃ δὴ ἀνάγνωτε ἀξιῶ, ὅπως τὸ περὶ εἰκόνων, τὸ περὶ ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων, καὶ ἄλλων πολλῶν πληροφορηθείητε ἀσφαλῶς. Οὐ γὰρ ἴδια λέγει ὁ ἁγιώτατος Ἰωάννης, ἀλλ' ἐκ τῶν γραφῶν τὰς μαρτυρίας παράγει, ὡς εὔλογον, καὶ ὑμῖν ἀξιόμενον. Οὗτος τοίνυν ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τῷ περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος αὐτῆ κεφαλαίῳ, ἡ. θεολογῶν, καὶ ταῦτα λέγει. Χρὴ γινώσκειν, ὅτι τὸν Πατέρα, ἃ λέγομεν ἔκτινος. λέγομεν δὲ αὐτὸν, τῆ Υἱῆ Πατέρα. Τὸν δὲ Υἱὸν, ἃ λέγομεν αἴτιον, ἢ δὲ Πατέρα. λέγομεν δὲ αὐτὸν, καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ Υἱὸν τῆ Πατρός. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ ἐκ τῆ Πατρὸς λέγομεν, καὶ Πνεῦμα Πατρὸς ὀνομάζομον, ἐκ τῆ Υἱῆ δὲ τὸ Πνεῦμα ἃ λέγομεν, Πνεῦμα δὲ Υἱῆ ὀνομάζομεν, εἴτις γὰρ Πνεῦμα Χριστῆ ἐκ ἔχει, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος. καὶ δι' Υἱῆ πεφανερῶθαι, καὶ μεταδίδοθαι ἡμῖν ὁμολογῆμεν. ἐνεφύσησε γὰρ, φησι, καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς αὐτῆ, λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον. ὥσπερ ἐκ τῆ ἡλίᾳ μὲν ἥ, τε ἀκτὶς καὶ ἡ ἔλλαψις ἡμῖν μεταδίδοται. αὐτὸς γὰρ ἐστιν ἡ πηγὴ τῆς ἀκτῖνος καὶ τῆς ἐλλάμψεως. διὰ δὲ τῆς ἀκτῖνος ἡ ἔλλαμψις. καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ φωτίζουσα ἡμᾶς, καὶ μετεχομένη ἐφ' ἡμῶν. τὸν δὲ Υἱὸν ἔτε τῆ Πνεύματος λέγομεν, ἔτε μὴν ἐκ τῆ Πνεύματος. Τέτων τῶν θεσπεσίων λόγων τῆς ἁγίας Ἰωάννε ψυχῆς, τί ἄντις εἴποι σαφέστερον;

Ἀλλὰ μακρὸν ἂν εἴη πάντων συλλέγειν ἑξῆς τὰς φωνὰς, ἃ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον,

nibus. Ea quidem Theologica, Veronæ excusa sunt: orationes vero, in Heluetica vrbe Basilea. Legite ea Scripta, quæso: vt de cultu imaginum, de invocatione Sanctorum, & aliis multis, certam indubitatamque fidem capitatis. Nec enim sua quædam commenta sanctissimus ille profert: sed e sacris literis testimonia adducit: sicut par est, & vos postulatis. Hic igitur divinus Ioannes, inter alia, quæ VIII. capite de S. Trinitate pie disserit, etiam hæc dicit: Sciendum, a nobis non dici Patrem ex aliquo, sed dici Filii Patrem. Filium vero, non dicimus causam, neque Patrem: sed dicimus eum ex Patre, & Filium Patris. Spiritum autem S. tum ex Patre dicimus, tum Spiritum Patris nominamus. Verum e Filio Spiritum non dicimus: sed Spiritum Filii nominamus. Nam, si quis Spiritum Christi non habet, inquit S. Apostolus. Etiam per Filium, manifestum esse, & impertiri nobis, fatemur. Inflavit enim, inquit, & ait discipulis suis: Accipite Spiritum S. Sicut e Sole scilicet, & radius & illuminatio nobis impertitur. Ipse enim, radii fons est, & illuminationis. Per radium autem, illuminatio contingit: & inde nos illustramur, eiusque participes reddimur. Filium vero, neque ipsius Spiritus dicimus, neque e Spiritu. His divinis e sancto Ioannis pectore profectis verbis, quid dilucidius dici queat?

Sed nimis longum foret, omnia testimonia ordine colligere: quibus S. Spiritus

Ἅγιον, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐναργῶς κηρύττεσιν ἐκπορεύεσθαι, ἢ καὶ ἄλλα λέγειν ἐξ ὧν τοῦτο συνάγομεν, καὶ ὅτι ἄτοπον πάντως τὸ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λέγειν. πῶς γὰρ ἐννοήσομεν, τὸ, βαπτιζομένῳ τῷ Ἰησοῦ, φάναι τὸν Ἰωάννην, ὅτι τεθέαμαι τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν; εἰ μὴ γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς φαίης μόνον τὸ Πνεῦμα προβεβλῆσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλώσῃ τὸν ἕνα Χριστὸν διαιρῶν εἰς δύο κατὰ Νεστόριον. ἵν' ἐκ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἴπῃς καταβαῖνον τὸ Πνεῦμα, ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. ὅθεν ἕπεται τὴν ἀλήθειαν ἔχειν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἐν τῷ Υἱῷ μένειν καὶ ἀναπαύεσθαι, ἀλλ' οἱ τὴν βασιλικὴν καὶ λείαν ὁδὸν ῥαδίως βαίνειν μὴ ἀνεχόμενοι, εἰς ἀνοδίας πάντως ἐκτρέπονται, τὴν μόνην καὶ ἀπλανῆ τῆς ἀληθείας ὁδὸν, αὐθεκάστῳ γνώμῃ καταλιπόντες. πῶν φήσομεν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ; εἰ μὲν ὡς ἐξ αἰτίας, ἰδοὺ δύο αἴτια, καὶ δύο ἀρχαὶ, Πατὴρ, καὶ Υἱός, καὶ διαρχία μᾶλλον ἢ μοναρχία, τὸ παρ' ἡμῖν πρεσβευόμενον. Καὶ ἐκ ἡμέτερον λέγειν, ὅσα τὰ ἄτοπα ἕψεται. εἰ δ' ἑτέρως ὡς ἐκ φεραλλήλου, διὰ τὴν εἰς ἄλληλα τούτων ἀντιπαραχώρησιν, καὶ ὡς ἁπλῶς ἐξαποστελλόμενον, ἐῤῥώσθαι μὲν ὁ νοῦς, ἁμαρτία δὲ καθ' ἕτερον λόγον. πρῶτον μὲν, τὴν ὑπὸ τῶν ἑπτὰ Συνόδων βεβαιωθεῖσαν πίστιν τότε ἕνεκα, τῇ προσθήκῃ παραποιοῦντες. ἔπειτα τὸ. ΚΑΙ προσκείμενον, ἴσην τὴν ἐκπόρευσιν δίδωσι νοεῖν ἔκ τε τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, κἂν Λατῖνοι ἄλλως νοῶσι. χρὴ δὲ μὴ μόνον ὀρθῶς φρονεῖν, ἀλλὰ μὴ δὲ σκανδα-

ritus manifeſte prædicatur e Patre procedere: aut etiam alia ad hoc comprobandum dicere: præſertim cum omnino abſurdum quoque ſit, illum etiam e Filio producere. Nam quonam modo intelligemus illud Ioannis, baptizato Ieſu, dicentis: Vidi Spiritum deſcendentem, ceu columbam, e cœlo, & manſit ſupra eum? Si enim non dicis, e Patre ſolo productum eſſe Spiritum, ſed etiam e Filio: incides, ex vno Chriſto duos faciendo, in hæreſin Neſtorii: vt e Filio Dei deſcendere dicas Spiritum ſupra Filium hominis. Vnde ſequitur, hoc eſſe verum: ſi dicatur, Sptritum, qui e Patre proficiſcitur, in Filio manere & requieſcere. Sed qui regiam & planam viam libenter ire non volunt, omnino ſolent in invia excidere: cum vnam illam certam, & erroribus alienam, ſua pertinacia reliquerint. Quomodo enim, quæſo, Spiritum S. etiam e Filio producemus? Si tanquam ex cauſa: en duæ cauſæ, duo principia, Pater & Filius: & duorum principatus magis, quam vnius, nobis probabitur. Inde quot incommoda ſequantur, noſtræ facultatis non eſt dicere. Sin aliter, tanquam Patre poſito, tacite ſubinferatur Filius, (propter perſonarum in ſe invicem permeationem) & ſimpliciter, ſeu generatim, Spiritus emittatur; valet quidem ab hac parte ſententia, ſed in alia claudicat. Primum, quod Fides, quæ de hoc a ſeptem Synodis confirmata eſt, hac additione mutatur, Deinde quod particula E T adjuncta, æqualem dat intelligendam illam & ex Patre, & ex Filio, proceſſi-

σκανδαλίζειν ἄλλους. Εἰ γὰρ ὁ ἕνα σκανδαλίζων, φρικτῆς ἀξιος ἐκρίθη κολάσεως παρὰ τοῖς ἐυαγγελίοις, οἱ τὴν οἰκουμένην ἀρχῆθεν πρῶτον σκανδαλίσαντες, ποίας ἐκφεύξονται τιμωρίας;

onem: etiamsi Latini secus intelligi velint. Verum, non modo recte sentire de rebus debemus: sed nec offensionem dare aliis. Si enim, qui vni dedit offensionem, horrenda pœna dignus judicatur in Euangeliis: qui orbem terrarum jam inde ab initio offenderunt, quod genus pœnarum effugient?

Εἰ δέ τινες προφασίζονται, πῶς ἐχ οἱ τυχόντες πρῶτον εἶπον, ἵνα τὸ ῥηθὲν σκάνδαλον νοήσωμεν, ἀλλ' Ἀμβρόσιος καὶ Αὐγεστῖνος, καὶ Ἱερώνυμος, ἄνδρες ἱεροὶ καὶ πίστεως ἄξιοι εἰρήκασιν ἐν τοῖς αὐτῶν λόγοις, ἀπολογητέον αὐτοῖς προφασιζομένοις ἐν ἁμαρτίαις, ὡς ἢ νενοθεύκασι τὰς τέτων συγγραφὰς, ἢ κατ' οἰκονομίαν ἴσως εἰρήκασιν, ἢ καὶ Ἀθανάσιος, κατὰ Ἀρειανῶν διαλεγόμενος, Βασίλειός τε, καὶ ἄλλοι τῶν Ἁγίων, ἀλλ' ἁπάντωντες, συμφερόντως καὶ ἀναγκαίως ἐχρήσαντο. ἢ καὶ τῆς ἀκριβείας, ὡς ἄνθρωποι, παρεσύρησαν. Λογισμοὶ γὰρ ἀνθρώπων δειλοὶ, καὶ ἐπισφαλεῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν. Ὃ δὴ πολλοὶ πεπόνθασι τῶν μεγάλων ἔντισιν. ὡς ὁ Ἀλεξανδρείας Διονύσιος, Μεθόδιος ὁ Πατάρων, Πιέριος, Πάμφιλος, Θεόγνωστος, Εἰρηναῖος ὁ Λεγδένων, Ἱππόλυτος ὁ μαθητὴς αὐτῦ, καὶ ἄλλοι. Τινὰς γὰρ ῥήσεις αὐτῶν ἐκ ἀποδεχόμεθα. Καίτοι τἄλλα σφόδρα θαυμάζοντες. ἔξω τοίνυν εἰπεῖν καὶ συγχωρείσθω τῦτο, ὅτι οἱ τρεῖς αὐτοὶ εἶπον, ὡς οἱ Ρωμαῖοι λέγεσι. Πλὴν τίς εἶδε κατὰ τίνων γράφοντες, καὶ τί ἐκριζῶν ἐθέλοντες, ταῖς τοιαύταις ἀκάνθαις ἐνέπεσον, καὶ τὸν

Iam si qui obiiciant: huius doctrinæ non vulgares & contemnendos autores esse: vt offensio, seu scandalum, de quo diximus, deprehendi posset: sed Ambrosium, Augustinum, Hieronymum, viros sanctitate præditos, & fide dignos, in suis orationibus dixisse: respondebimus eis, colores peccato suo prætexentibus: aut ipsos adulterasse illorum scripta: aut illos fortassis aliqua de causa, quasi œconomica dispensatione, sic dixisse: qua etiam Athanasius, contra Arianos disputans ac Basilius, & alii Sancti, Hæreticis occurrentes, vtiliter & necessario vsi sunt. Aut sane ad exquisitæ veritatis consecutionem, cum homines fuerint, non pertigisse. Mentis enim & cogitationis humanæ magna imbecillitas est, & facilis prolapsio: sicut multis hoc accidit excellentibus viris, vt in quibusdam allucinarentur. Quo in numero est Alexandriæ Dionysius, Methodius Patarorum, Pierius, Pamphilus, Theognostus, Irenæus Lugdunensis, discipulus eius Hippolytus & alii. Quædam enim ab ipsis dicta non admittimus: quamvis cætera ipsorum magnopere admiremur. Liceat igitur

dicere, & concedatur: illos tres ita dixisse, sicut Latini dicunt. At quis scit, in quos scripserint, & quem errorem extirpare voluerint: vt in tales spinas inciderent, hisque animos suos configerent, longius æquo progressi? Vt (exempli causa)

con-

νδν ἐνεπάρησαν, ἑφελκόμενοι πρόσω κατὰ πνευματομάχων, ἢ Υιομάχων τινῶν τυχὸν, ἢ κακίσην καὶ χείρονά τινα εἰσαξάντων γνώμην.

Τοῦτο δὲ, τὸ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι, οἱ τῶν ἑπτὰ Συνόδων διχίλιοι, ὡς εἴπομεν, ἐκ ἐγνωμάτευσαν. ὧν δὴ τὸν ὅρον τῆς πίστεως, οἱ πρόεδροι καὶ λαμπτῆρες τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἀναντιῤῥήτως συνεψηφίσαντο, οἶμαι δὲ καὶ οἱ τρεῖς, οὓς προειρήκαμεν, ἀληθῶς συγκατέθεντο. ἀλλὰ καὶ δόγμα κοινὸν ἐτέθη, μήτ' ἀφαιρεθῆναι τοῦ ὅρου τῆς πίστεως, μήτε μὴν προσεθῆναι. Ὁ δὲ ὅρος, ἤτοι τὸ σύμβολον, κηρύττει. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιὸν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ τὰ λοιπά.

Καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ διάλογος, ἐ πολὺ μετὰ τὴν ἕκτην Σύνοδον ἀκμάσας, Ρωμαϊκῇ φωνῇ καὶ γράμμασιν ἐθεολόγησεν, ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνε προβάλλεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

Ζαχαρίας δὲ, ῥιέ. ἔτεσιν ὕστερον, τὰ Συγγράμματα τότε ἑρμηνεύων δι' Ἑλληνίδος φωνῆς, τὸ παράκλητον Πνεῦμα, φησίν, ἐκ τοῦ Πατρὸς προέρχεται, καὶ ἐν τῷ Υἱῷ μένει. παρὰ τοῦ προδρόμε τοῦτο μαθὼν, ἰδόντος τὸ Πνεῦμα, καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν.

Λέων δὲ, καὶ Βενέδικτος, οἱ μεγάλοι ῥώμης ἐσύστερον ἀρχιερεῖς, ἑλληνιστὶ, κατὰ τὴν Ἱερὰν Μυσταγωγίαν, ἐκφωνεῖσθαι τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως, ἐν τῇ ῥώμῃ, καὶ ἄλλαις ὑπὸ ταύτην Ἐκκλησίαις ἐνομοθέτησαν, ἵνα μὴ τὸ ξενὸν τῆς διαλέκτε

contra ſancti Spiritus adverſarios, Filii hoſtes, aut alios pejores alicujus, peſſimæve opinionis autores & duces.

At hoc, etiam e Filio prodire Spiritum S. illi bis mille, quorum mentionem fecimus, ſeptem Synodorum Patres, non agnoverunt: quorum tamen determinationem de Fide, Antiſtites & luminaria Romanæ Eccleſiæ, ſine vlla recuſatione ſuis ſuffragiis comprobarunt: quod idem, & illorum trium, de quibus diximus, aſſenſione, vere factum opinamur. Quin etiam commune Decretum factum eſt: nihil ad illam definitionem Fidei addendum, nihil detrahendum, eſſe. In ea autem formula, ſeu Symbolo, continetur: Et in Spiritum S. qui Dominus eſt, qui vitæ largitor, qui e Patre procedit, & cætera.

Sanctus item Gregorius, cognomento Dialogus (qui non diu poſt VI. Synodum floruit) latina lingua libris ſcriptis, è ſolo Patre produci S. Spiritum prodidit.

Zacharias, qui CXV. annis Gregorio poſterior fuit, operaque eius in Graecam linguam tranſtulit, Paracletus Spiritus, inquit, e Patre procedit, & in Filio manet. Quod a Chriſti Præcurſore didicerat: qui vidit Spiritum deſcendentem, tanquam columbam, & manantem ſupra illum.

Leo autem, & Benedictus, magni inſecutis temporibus Romæ Pontifices, Græce in S. Miſſæ celebratione recitari Symbolum Fidei, tum Romæ, tum in Eccleſiis huic ſubjectis, lege lata voluerunt: ne occaſione latinæ linguæ, anguſtis

λέκτε, ὡς λέγεται, πρόφασιν παρέχῃ ἁμαρτίας. ἦν δὲ τὸ σύμβολον τῆς δευτέρας Συνόδου τῆς Οἰκουμενικῆς, ἐν ᾧ ἐσαφηνίσθη παρὰ τῶν Ἁγίων Πατέρων, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τὸ κύριον τὸ ζωοποιοῦν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν. εἰς μίαν Ἁγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἀμήν. Ὁ αὐτὸς δὲ Λέων καὶ τὸ θησαυροφυλάκιον τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ῥωμαίων ἀνοίξας, ἀσπίδας δύο, τοῖς ἱεροῖς κειμηλίοις, συναποτεθησαυρισμένας, ἐξήνεγκεν, ἑλληνικοῖς καὶ γράμμασι καὶ ῥήμασιν ἐχούσας τὴν εὐσεβῆ τῆς πίστεως ἔκθεσιν ταύτην. Καὶ ἐνώπιον ὑπαναγνωσθῆναι τοῦ ῥωμαϊκοῦ πλήθους ἐδικαίωσε.

Ἀλλὰ δὲ μέχρι τοῦ εὐσεβοῦς Κωνσταντίνου πόλεως Σεργίου, οἱ ῥώμης ἀρχιερεῖς, ἐν ἀρχῇ τῆς Ἱερωσύνης αὐτῶν, συγκατικὴν τῆς ἑαυτῶν θρησκείας ἐκπέμποντες ἐπιστολὴν, εἰς πάντας τοὺς Πατριάρχας, τὸ σύμβολον τῆς πίστεως αὐτοῦ, ἀπαραλλάκτως ἐνέθετον. ἀλλὰ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν. ὁ Υἱὸς καὶ Δεσπότης Χριστὸς, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι νομοθετεῖ καὶ μυσταγωγεῖ, ἐδόλως δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ. Ἄλλον ἓν διδάσκαλον κρείττονα μὴ ἐπιζητήσῃ τις ἀξιῶ, εἰ μὴ τὸ σκάνδαλον ἐθέλει, καὶ τὴν λογομαχίαν διακενῆς. ἐδόλως γὰρ συλλογήσηται, κἂν πολλὰ σοφίσηται, προφέρων τυχὸν. Τὸ, ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, τὸ, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, τὸ, ἐνεφύσησε καὶ λέγει αὐτοῖς, τὸ, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα

gustis (vt fertur) limitibus inclusæ, peccatum nasceretur. Erat autem II. Oecumenicæ Synodi Symbolum; in quo expressum habetur a sanctis Patribus: Et in Spiritum S. qui Dominus est, qui vivificus est, qui e Patre egreditur: qui vna cum Patre & Filio adoratur, vna glorificatur: qui locutus est per Prophetas. In vnam S. Catholicam Ecclesiam. Expecto resurrectionem Mortuorum, & vitam futuri seculi. Amen. Idem Leo, Thesaurophylacio seu ærario Apostolicæ Romanæ Ecclesiæ aperto, scuta duo inter thesauros sacros reposita, protulit: in quibus pia hæc Fidei formula, literis & verbis Græcis exarata erat: quam in conspectu populi Romani recitandam sanxit.

Præterea, ad tempora vsque pii Constantinopoleos Archiepiscopi Sergii Pontifices Romani, initio sui Pontificatus, I. Epistola, quam suæ Religionis commendandæ causa ad omnes Patriarchas emittebant, illud ipsum Symbolum ponere solebant. Sed quid opus est multis? Filius ipse ac Dominus Christus, Spiritum S. e Patre procedere, & nullo modo ex sese, autumat, & sancit. Nemo igitur, quæso, alium Doctorem meliorem quærat: nisi scandalo delectetur, & inani concertatione disputationis. Nihil enim concludet, quamvis astute sese torqueat, citans forte talia: Quando venerit Paracletus, e meo accipiet. Et inflavit, ac dicit eis. Item: emisit Deus spiritum filii sui. Item: Spiritus Domini super me: & si quid

hujus

μα τῦ Υἱῦ, τὸ, Πνεῦμα Κυρίε ἐπ' ἐμὲ, ἡ ἔϊτι ὅμοιον φέρεται ἐν τοῖς Ἱεροῖς Εὐαγγελίοις. Μακρὰν γὰρ ἀπέχεσι τῦ τοιύτε σκοπῦ, ἄλλως ἐξηγέμενα παρὰ τῶν οἰκεμενικῶν μεγάλων θείων Διδασκάλων, ὡς ἐθεασάμεθα καὶ πληροφορίαν ἐλάβομεν. Καὶ ταῦτα πάντα ὡς ἐν συντόμω εἰπεῖν, χέσεώς εἰσιν ἐμφαντικὰ καὶ οἰκειότητος, ἐκ ἐκπορεύσεως δηλωτικά. Ἐντεῦθεν γὰρ ἡ συμφυία δείκνυται, καὶ τὸ ὁμότιμον τῶν τριῶν ὑποςάσεων.

hujus generis aliud in S. Evangeliorum libris eſt. Longe enim ab hoc propoſito abſunt: aliter exponuntur ab illis magnis orbis terrarum, ac divinis Doctoribus: ſicut ſupra vidimus, & certiſſimi facti ſumus. Iſta omnia, vt paucis dicamus, affectionis, & velut domeſticæ familiaritatis, ſignificationem habent, non proceſſionis. Etenim hinc cognatio, æqualitasque dignationis, perſpicitur trium perſonarum.

Ἄφετε τοίνυν πρὸς Θεῦ, ἄφετε τὸ προφέρειν λόγες τύτε ἕνεκα ἀληθείας μακρὰν, καὶ τὸ εὐσεβὲς δόγμα λάβετε, ὡς ἐσαφηνίσαμεν. Ἐκ τῦ Πατρὸς γινώσκοντες τὸ Πνεῦμα ἐκπορευόμενον. Καὶ ἔτως ὦμεν περὶ τύτε φίλοι καὶ ἀδελφοὶ ἐν χρις῵. Μένοντες τῇ ὀρθοξίᾳ κοινῶς, ἀβράγῃ φυλάττοντες τὴν ὁμολογίαν τῆς πίσεως, καὶ ἀσάλευτον καὶ βεβαίαν. Αἰδέμενοι τὲς Ἁγίες Πατέρας, καὶ χριςὸν αὐτὸν φοβέμενοι, ἔτω θεολογήσαντα περὶ τῦ Ἁγίε Πνεύματος ῥητῶς, ὡς εἴπομεν. Καὶ μὴ δόξης ἀνθρωπίνης τυχὸν χάριν ἐυλαβέμενοι, προδώσητε τὴν Εὐσέβειαν καὶ Σωτηρίαν ὑμῶν, καὶ διδαχθέντες, πῶς ἔχει περὶ τύτε τὸ ἀληθὲς, κηρυξάντων Ἁγίων τοσύτων καὶ τηλικύτων. Ταῦτα γὰρ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην ἀφιλονείκως ὑπομνήσκομεν, καὶ ἀναμφιβόλως καὶ σὺν Θεῷ εὐσεβῶς. Αὐτὸς δὲ ὁ παράκλητος, τὸ ἐκ τῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον Πνεῦμα, πρὸς τὸ ἑαυτῦ θέλημα, ἐν ἐλπίδι καὶ πίσει τὲς λογισμὲς ἑδράσοι, πρός τε τὰς τῦ Χρις῵ ἐντολὰς ἐκπληρῶν, καὶ ὀρθῶς καὶ περὶ τύτε, καὶ πάντων ἄλλων φρονεῖν εὐθύ-

Definite igitur, definite per Deum, de hoc articulo ſecus verba facere, a veritate abhorrentia: piam ſententiam recipite, ſicut eam nos declaravimus: perſuaſum habete, e Patre progredi Spiritum. Colamus hoc conſenſu amicitiam, fraternam charitatem, in Chriſto: maneamus in vero ſenſu utrobique: integram retineamus confeſſionem fidei, inconcuſſam, firmam: reverendo ſanctos Patres, & Chriſtum ipſum timendo: qui hoc modo de Spiritu S. aſſeruit ad verbum, ſicuti diximus. Nolite hominum exiſtimationem, ſi fortaſſis ea obſtat, metuere: ut ideo pietatem abjicere, & ſalutem veſtram, animum inducatis: cum jam de veritate articuli hujus, ex ſententia tot ac tantorum Sanctorum edocti ſitis. Hac nos commonefactione ad veſtram dilectionem, benigne, nullo contentionis ſtudio, vti voluimus: & quo modo nobis perſuademus, Deo bene juvante, pie. Ipſe vero Paracletus, ipſe ex Patre prodiens Spiritus, pro ſua bona voluntate, ſpe & fide corda impleat: ad mandataque Chriſti ſervanda, & ad recte tum de hoc, tum de reliquis capitibus, ſentiendum, dirigat: vt ſic, &

νοι. ἵν' ἔτω καὶ νοήμασιν ὀρθοῖς, καὶ πράξεσιν ἀγαθοῖς, τῇ πανταιτίῳ Τριάδι εὐαρεστῆντες, τῆς ἀποκειμένης μακαριότητος τοῖς ὀρθοδόξοις ἐπιτύχοιτε, χάριτι Χριστοῦ. ᾧ ἡ δόξα πρέπει, κράτος, καὶ μεγαλοπρέπεια, εἰς τοὺς αἰῶνας, τῶν αἰώνων, Ἀμήν.

rectè credendo, & secundum virtutem vivendo, conditrici omnium rerum causæ S. Triadi, placeatis: repositæque omnibus rectè sentientibus, beatæ vitæ compotes fiatis, gratia & beneficio Christi: cui gloria convenit, imperium, & magnificentia, in infinita secula, Amen.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ.

Περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἑκσίε, εἴτε αὐτεξσίε τοῦ ἐν τοῖς Πνευματικοῖς, ὃ δὲ ἕτερον ἔχετε, τὸν Χρυσορρήμονα Ἰωάννην μετακαλεσόμεθα, διασαφηνέντα καλῶς, ἐν οἷς Θεολογεῖ, ἐξηγέμενος τὸ ῥητὸν τοῦ Θείε Παύλε τὸ λέγον, καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἁμαρτίαις αἷς ποτε περιεπατήσατε, καὶ τὰ λοιπὰ, ἄχρι τοῦ Πνεύματος νῦν ἐνεργοῦντος, ἐν τοῖς Υἱοῖς τῆς ἀπειθείας. Οὕτω γὰρ διασαφοῖ, λέγων καὶ ἐξηγέμενος. Ὁρᾶς ὅτι ἐ βία, ἐδὲ τυραννίδι, ἀλλὰ πειθοῖ προσάγεται; καὶ ὄντας ἡμᾶς νεκρός. ἔστι μὲν ἓν νέκρωτις σωματικὴ, ἔστι δὲ καὶ ψυχική, ἀλλ' ἐκείνης φύσεως, ἐ προαιρέσεως, μετέχειν. ἡ δὲ ψυχικὴ προαιρέσεως καὶ ἔγκλημα ἔχει, καὶ λύσιν ἐδεμίαν. Οὐ γὰρ κατ' ἀνάγκην, ἀλλὰ κατὰ γνώμην ἑκσίον ἔστι τὸν θέλοντα καὶ αἱρέμενον πράττειν, ἅτ' ἂν πράττοι εἴτε ἀγαθὰ, εἴτε φαῦλα. Ὅθεν Παῦλος ἐν κεφ. ε'. πρὸς ῥωμαίες φησί, „κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά„σε, καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυ„ρίζεις σεαυτῷ ὀργήν. Καὶ τοῦτο ὁ αὐτὸς „Χρυσόστομος ἐξηγέμενος, λέγει. Οὐχ ὁ δικάζων, ἀλλ' ὁ κρινόμενος αἴτιος. σε„αυτῷ θησαυρίζεις, ἐχ ὁ Θεός σοι. Ἐ„κεῖνος πάντα ἐποίησεν, ὅσα ἐχρῆν. Καὶ διὰ-

DE LIBERO ARBITRIO.

Nunc quantum ad id attinet, quod in nostra voluntate est, seu libero arbitrio, in rebus spiritualibus, (quod secundo loco posuistis) illum aureæ eloquentiæ Ioannem accersemus: qui perspicue nobis rem declarabit commentatione sua, qua D. Pauli dictum explicat hoc: Et vos, qui eratis mortui prolapsionibus & peccatis, quibus aliquando obambulastis &c. vsque ad verba: Spiritu nunc operante in filiis infidelitatis. Sic enim exponit & declarat. Vides, quomodo nos ad se ducat? Certe non vi, nec tyrannide, sed persuasione: & quidem mortuos. Est mortificatio corporalis: est etiam mortificatio animalis. Illius, nulla electio & institutum est: hæc voluntate & consilio agit. Itaque crimini obnoxia est, nec excusationem habet. Non enim coactione, sed libera voluntate, potest ille, qui vult & eligit, agere, quicquid vult seu bonum, seu malum. Hinc Paulus cap. 2. Epist. ad Rom. inquit: Sed pro animi tui duritia, & pœnitentiam respuente corde, iram tibi, veluti thesaurum colligis. Hoc idem Chrysostomus sic explicat: Non Iudex, sed Reus, in vitio est. Tibi tu colligis, non Deus. Ille nihil non fecit, quod

διαγνωστικόν σε τῶν καλῶν, καὶ τῶν μὴ τοιούτων κατέστησε, καὶ μακροθυμίαν ἐπεδείξατο. καὶ εἰς μετάνοιαν ἐκάλεσε. Εἰ δὲ μένεις ἀνένδοτος, σεαυτῷ θησαυρίζεις ὀργήν. Ὡς καὶ παρακατιὼν λέγει Παῦλος, καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πειθομένοις δὲ τῇ κακίᾳ. Χρυσόστομος, τοῦτο πάλιν ἑτέρα κατηγορία. Ποίαν γὰρ ἀπολογίαν ἔχει ὁ τὸ φῶς φεύγων, καὶ τὸ σκότος αἱρούμενος; καὶ οὐκ εἶπε βιαζομένους, ἀλλὰ πειθομένους τῇ ἀδικίᾳ, ἵνα μάθῃς, ὅτι προαιρέσεως τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἀνάγκης τὸ ἔγκλημα. ἐπ' αὐτὸ τοῦτο συναινῶν καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει. „Νεκροὺς μὲν „εἶναι τοῖς παραπτώμασι, καὶ παρὰ „Θεῷ συνζωοποιεῖσθαι τῷ Χριστῷ. Οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ τῆς χάριτος τὸ πᾶν ἦν, ὅσον ἐπ' αὐτῇ ἦκει. ἧς γὰρ χωρὶς οὐ δυνάμεθα ὁτιοῦν. Διὸ καὶ προηγεῖσθαι μὲν αὐτὴ λέγεται, διὰ τὴν τοῦ κτίσματος ἀδυναμίαν ἀφ' ἑαυτοῦ. ἕπεσθαι δὲ, ἡγεμένης αὐτῆς, τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν, διὰ τὸ μὴ ἐπαναγκάζειν, ἀλλ' αὐτεξούσιον ἔχειν ἡμᾶς. Ὡς ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ φωτὸς, καὶ τοῦ ἔχοντος ἢ θέλοντος βλέπειν αὐτό. ὅθεν καὶ λέγει, διὰ πίστεως, ἵνα μὴ, τὸ αὐτεξούσιον λυμήνῃ. Καὶ διὰ παραδείγματος εἴπωμεν, ἵν' ἡμῖν ὁ λόγος σαφὴς. Ὁ μὲν Ἰωάννης αἱρεῖται τὸ βέλτιον, ὁ δὲ Ἡρῴδης τὸ χεῖρον. ὥστε, εἰ μὴ ὁ Ἡρῴδης ἐποίει τε καὶ ἠρεῖτο τὰ χείρω, ἐκ οὐ τὸν Ἰωάννην ἐνταῦθα τυχεῖν τοῦ βελτίονος; καὶ εἰ μὴ Ἰωάννης ἐποίει τὸ βέλτιον, ἐκ οὐ τὸν Ἡρῴδην ἐκπληρώσειν τὸ χεῖρον; ἔτε μέντοι διὰ τὸν Ἡρῴδην ἀγαθὸς ἦν Ἰωάννης, εἰ μὴ διὰ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσιν. Οὔτε Ἡρῴδης διὰ τὸν Ἰωάννην φαῦλος ἦν, εἰ μὴ δι

quod debuit. Et facultate discernendi bona ac mala te instruxit: & patienter vitia tua tulit: & ad pœnitendum vocavit. Sed si manes pertinax, tibi iram colligis; sicut infra Paulus dicit: Et veritati quidem non obtemperant, obtemperant autem malitiæ. Ibi Chrysostomus: Hæc, inquit, nova accusatio est. Quam enim excusationem habet, qui lucem fugit, & tenebras mavult? Non dicit, coguntur: sed, obtemperant injustitiæ: vt scias, liberæ voluntatis esse rem non crimen necessitatis. Astipulatur his Basilius Magnus: mortuos esse propter casus & delicta: & a Deo vivificari una cum Christo. Nihilominus tamen, totum etiam gratiæ acceptum referendum, quantum ad eam attinet: vtpote sine qua nihil quicquam possumus. Qua de causa, præcedere quidem gratia dicitur, propter creaturæ per se impotentiam: sequi autem, illa præcedente, nostra voluntas & electio: quia hanc non coactam, sed suæ potestatis, habemus. Qualis scilicet ratio lucis est: & ejus qui potest, aut vult, ipsam aspicere. Vnde etiam dicit, per fidem: ne libertati voluntatis deroget. Declaremus rem exemplo. Ioannes præfert, quod melius est: Herodes vero, quod deterius. Ergo, nisi Herodes elegisset & fecisset pejora: non potuisset Ioannes facere meliora? Et, nisi Ioannes fecisset id, quod melius erat: non potuisset Herodes sequi deteriora? Atqui, nec Herodes causa erat, vt bonus esset Ioannes, nisi hic sua sponte voluisset: nec aliquo Ioannis vitio Herodes malus erat, sed suamet culpa. Factus tamen ab illo fuisset bonus: sit bo-

δι' ἑαυτόν. ἦν μὲν τ' ἂν καὶ δι' ἐκεῖνο ἀγαθὸς, εἰ δὴ τὸ ἀγαθὸν ἠρεῖτο. ὅτι τὸ, τὸν ἄνθρωπον μὴ ὑπακοῦσαι τῇ θείᾳ ἐντολῇ, ὃ καθ' ἑαυτὸ τοῦτο ἦν ἐκείνῳ. Οὐ γὰρ τοῦτ' ἠδύνατο συμβῆναι, μὴ προϋποτεθείσης ἀταξίας ἐν τῇ θελήσει. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ φησιν Αὐγουστῖνος πρὸς Ὀρόσιον. Ὅτι ὁ ἄνθρωπος, δι' ἄλλότι πρότερον. πρῶτον δὲ ὧν ἠθέλησεν ἀτάκτως ἦν. ἔμφυτον γὰρ τὸ φαῦλον, καὶ ἐκατ' ἐνέργειαν, ἀλλὰ συμβεβηκός ἐστι. καὶ καθάπερ ὁ λαμπρὸς ἥλιος, κατὰ ἀέρος, εἴτε παχύτητα, εἴτε λεπτότητα, πρὸς ἡμᾶς τὰς ἀκτῖνας ἀφίησιν, ἕτω καὶ ἡ νοερὰ ψυχὴ, κατὰ τὴν τοῦ ὀργάνου διάθεσιν, τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν δεικνυσιν. Ἐντεῦθεν καὶ μωρὸν ἰδεῖν ἐστι, καὶ μὴ τοιοῦτον. ὑπνηρὸν, καὶ γρήγορον. Θυμώδη, καὶ πρᾶον. ἀνδρεῖον, καὶ δειλὸν, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἢ μὴ μῦθον εἶπῃ τις τὰ λεγόμενα, ἔχομεν γὰρ τὸν σιναΐτην θεῖον Ἀναστάσιον λέγοντα, μὴ τὸν Θεὸν εἶναι τῶν τοιούτων αἴτιον, αὐτὴν δὲ μᾶλλον τὴν φύσιν, καὶ τὴν τῶν τεσσάρων στοιχείων συνδρομὴν καὶ συνέλευσιν. Ἐὰν γὰρ εὑρεθῇ πλημμύρα τοῦ θερμοῦ στοιχείου ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τοῦ βρέφους συλλήψεως, θερμῆς κράσεως τὸ τικτόμενον γίνεται. ἐὰν δὲ τὸ ψυχρὸν καθυπερτερήσῃ στοιχεῖον, ψυχροτέρας ἕξεως τὸ τικτόμενον. Ἐντεῦθεν λοιπὸν, ὅτε θυμώδης, ἢ ὁ πρᾶος, ὁ ἀνδρεῖος, ἢ δειλός. ἢ ὅρα τὸν σὺν ἢ τὴν ἔλαφον. τὸν μὲν πρὸς πόλεμον ἕτοιμον, διὰ τὴν θερμότητα. Τὴν δὲ, τὴν μάχην φεύγουσαν, διὰ τὴν ἐκ ψυχρότητος αὐτῆς προοῦσαν δειλίαν. ἐὰν δὲ τὸ θερμὸν ὑπερτερήσῃ, νηφάλιόν τινα ἢ γρήγορον ἀποτίκτει ἄνθρωπον. ἐφ' ᾧ ἢ σοφὸς Ἡρακλη-

nitatem amplexus esset. Nam quod homo non obedit divinæ legi: non per se hoc is voluit: quippe, quod accidere non potuisset: nisi ordine antea perturbato in voluntate. Et hoc est, quod Augustinus ad Orosium dicit: Homo, propter aliud quiddam prius. Primum autem, in voluntate confusio erat. Natura enim insitum est malum: nec actione est, sed ex accidente. Nam quemadmodum Sol etsi per se lucidus est: tamen pro aëris spissitate, aut tenuitate, radios ad nos demittit: ita & intellectu prædita anima, pro diversa dispositione organi, suas actiones informat. Hinc alius cernitur stultitia præditus: alius secus. Alius somnolentus: alius excitato ingenio. Iracundus aut mitis: fortis aut timidus: & eodem modo, in aliis. Nec est, quod alicui hoc fabulosum videatur. Testem locupletem habemus D. Anastasium, illum montis Sinai quondam incolam, qui sic ait: Non Deum esse talium rerum autorem: sed ipsam potius naturam, & quatuor Elementorum concursum & commixtionem. Nam si calidi Elementi exuperantia contingat ea hora, qua infans in vtero concipiatur: calidæ constitutionis hominem nasci. Sin frigidum elementum exuperet: frigidioris habitus fœtum edi. Hinc itaque homo iracundus, & mansuetus: fortis, & meticulosus. Aspice modo aprum & ceruam. Videbis illum, ad pugnandum promptum, propter caliditatem: hanc vero, a pugna refugientem, propter innatam e frigiditate timiditatem. Si caloris plus fuerit: sobrius & vigilans generatur homo. Propterea etiam

κλητος ἔλεγε. Ψυχὴ ξηροτέρη, σοφωτέρη, ψυχὴν ἐνταῦθα, τὴν ἐγκεφάλε καλέσας ὐσίαν. Ἐὰν δὲ τὸ ὑγρὸν πλεονάσῃ στοιχεῖον, νωθρόν τινα ποιεῖ καὶ δυσκίνητον. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ τῆς φύσεως πρόνοιά τε καὶ σωφροσύνη, ἐκ ἀρεταὶ Θείοις Πατράσι κρίνονται. Φυσικά δέ τινα πλεονεκτήματα. Καὶ πρόχες τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ λέγοντι, πολλὲς ἔχω φύσει μισῆντας τὸ μίγνυθαι γυναικὶ, ἆρ' ἓν σώφρονας αὐτὲς ὀνομάσωμεν; ἐδαμῶς. ἔπεται ἓν προαιρέσεως, καὶ φύσεώς τινος κατὰ συμβεβηκὸς, τὸ ἔγκλημα εἶναι. Καὶ ἔτι ἀκέσωμεν Βασιλείε ἐξηγεμένε τὸ, ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. τέτεσι, φησὶ, δώσωμεν αὐτῷ λόγε περιεσίαν. τὸ γὰρ κατ' εἰκόνα ἐκ Θεῦ ἔλαβεν, ἦγεν τὸ λογικὸν εἶναι. τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν, ἐμοὶ κατέλιπεν. εἰ γὰρ τέτο ἐκεῖθεν ἔλαβον, ποῖα χάρις ἐμοί; Ἔχω τοίνυν τὸ καθ' ὁμοίωσιν, ἡνίκα χρησὸς ἀφ' ἑαυτῦ γίνομαι. Εἰς τὸν θάνατον αὐτῦ ἐβαπτίθημεν. Τετέσι δεῖ βαπτισθέντας ἀποθανεῖν, καὶ πᾶσαν τὴν κακίαν καὶ πονηρίαν καταργηθῆναι, ἐναρέτως ζῶντας. Τὰ γὰρ ἐκ ἐφ' ἡμῖν, ὁ Χρισὸς ἰάσατο, τὰ δ' ἄλλα κεῖνται ἐν τῇ προαιρέσει ἡμῶν. Οὐ γὰρ ἡ ἐνεργεσία τῦ Θεῦ πρόξενος ἡμῖν γίνεται τῶν δεινῶν, ἀλλ' ἡ ῥαθυμία ἡμῶν, καὶ ἡ κατὰ γνώμην ἐπὶ τὸ χεῖρον ῥοπή. ἀλλ' ὐδὲ κωλύει τὸν ἄνθρωπον ποεῖν ὅτι' ἂν θέλη, αὐτεξέσιον ὄντα. Εἴπερ γὰρ ἐκώλυε, ἡνίκα τὸν ἄνθρωπον ἑώρα τῆς ἐυθείας ὁδῦ πόῤῥω φερόμενον, μετέτρεφε. Πῦ δὲ λοιπὸν ἐθεωρεῖτο τὸ προσὸν αὐτῷ λογικὸν καὶ αὐτεξέσιον; καὶ

etiam ſapiens Heraclitus dixit: Anima ſiccior, ſapientior. Animam hoc loco cerebri ſubſtantiam vocat. Sin autem humidum redundaverit Elementum, hominem ſegnem, & difficilem excitatu, facit. Proinde, naturæ lenitas, prudentia, temperantia, judicio ſanctorum Patrum, virtutes non ſunt: ſed quædam naturalia commoda, velut prærogativæ. Auſculta, quid magnus Baſilius dicat. Multos inquit, novi, qui natura a commercio feminarum abhorrent. Hos ne ideo caſtos nominabimus? Nequaquam. Sequitur ergo ex dictis, electioni, & naturæ cuidam ex accidenti, culpam tribuendam eſſe. Amplius audiamus Baſilium, in expoſitione loci: Faciamus hominem ſecundum imaginem, & ſecundum ſimilitudinem noſtram. Vult dicere: demus ei rationis facultatem. Nam ſecundum imaginem eſſe, id a Deo accepit: hoc eſt, ratione præditum eſſe. Sed ſecundum ſimilitudinem eſſe, hoc mihi reliquit. Si enim hoc illinc accepi: quæ gratia mihi debetur? Sum ergo ad ſimilitudinem illius: cum bonus a meipſo fio. In mortem eius baptizati ſumus: id eſt, oportet baptizatos mori: & omne vitium, malitiamque abolere, ſecundum virtutem vivendo. Quod enim non in poteſtate noſtra eſt, Chriſtus ſanavit: cætera vero in electione noſtra ſita ſunt. Non enim beneficentia Dei, malorum & pœnarum nobis conciliatrix fit: ſed ſocordia noſtra & voluntaria ad malum inclinatio. Non etiam prohibet hominem facere, quicquid velit, libera poteſtate præditum. Nam ſi prohiberet: tum hominem convertiſſet, quando ipſum a recta via longe re-

πῶ λοιπὸν ἡ ἀρετή; Πῶ δὲ διὰ ταύτην διδόμενοι σέφανοι. Ὅθεν καὶ λέγει Βασίλειος: „ὐκ ἐδει διὰ τὸ βαπτίσμα„τος ἀναιρεῖθαι καὶ τὸ φαῦλον, ἵνα μὴ „τοῖς ἀλόγοις ὁ λογικὸς ἐναρίθμιος γέ„νηται. ὅτε μὴ κεκτημένος τὴν χάριν „τῆς αὐτεξσιότητος. Καὶ ἐπάγει πάλιν ἀλλαχοῦ ἔτος. „ἵνα τί μὴ κατεσκεύα„σεν ἀναμαρτήτες ἡμᾶς ὁ Θεός; Οὐδὲν „ἕτερον, ἢ τὴν ἄλογον φύσιν, τῆς λο„γικῆς προτιμῶν. Καὶ τὴν ἀκίνητον καὶ ἀνόρμητον, τῆς προαιρετικῆς καὶ ἐμπρακτε. ἐπεὶ τὸ ἑκέσιον, ἐν πράξει τινί ἐσιν.

Χρὴ δὲ γινώσκειν καὶ τοῦτο, ὡς θεῖος Ιωάννης λέγει ὁ Δαμασκηνὸς, ἐν κεφ. μς'. περὶ προνοίας θεολογῶν, ὅπε καὶ περὶ αὐτεξσίε, καὶ προορισμοῦ λέγει ἐν τοῖς πλησίον κεφαλαίοις, καὶ ὁ ἀναγνώσων, γνώσεται πολλὰ, ὅτι ἡ μὲν αἵρεσις τῶν πρακτῶν ἐφ' ἡμῖν ἐσι, τὸ δὲ τέλος τῶν μὲν ἀγαθῶν, τῆς τοῦ Θεοῦ συνεργείας, δικαίως συνεργοῦντος τοῖς προαιρεμένοις τὸ ἀγαθὸν ὀρθῷ συνειδότι κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ. Τῶν δὲ πονηρῶν, τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Θεοῦ, πάλιν κατὰ τὴν πρόγνωσιν αὐτοῦ δικαίως ἐγκαταλιμπάνοντος. τῆς δὲ ἐγκαταλείψεώς εἰσιν εἴδη δύο. Ἔσι γὰρ ἐγκατάλειψις, οἰκονομικὴ καὶ παιδευτικὴ, καὶ ἔσι καὶ τελεία ἀπογνωσική. Οἰκονομικὴ μὲν καὶ παιδευτικὴ, ἡ πρὸς διόρθωσιν καὶ δόξαν τοῦ πάσχοντος γινομένη, ἢ καὶ πρὸς ἄλλων ζῆλον, καὶ μίμησιν, ἢ καὶ πρὸς δόξαν θεοῦ, Ἡ δὲ τελεία ἐγκατάλειψις, ὅτε τοῦ Θεοῦ πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν πεποιηκότος, ἀναίθητος καὶ ἀνιάτρευτος ἐξ οἰκείας

cedere videbat. At vbi cerneretur in eo usus rationis? Vbi libertas voluntatis? ubi exinde virtus? ubi coronæ propter eam datæ? unde Basilius, Non oportuit, inquit, per Baptismum perimi vitium: ut ne qui ratione instructus est, in numerum animantium rationis expertium rejiceretur: tanquam, qui gratiam liberi arbitrii non haberet. Idem rursus alibi infert: Cur non peccati expertes fecit nos Deus? Nulla alia causa est, nisi quod naturæ rationis experti, rationalem præfert: inertique & immobili, delectu utentem & actuosam. Quod enim voluntarium est, in actione aliqua consistit.

Sciendum porro, D. Ioannem Damascenum, capite 46. de providentia differentem (ubi & de libero arbitrio, & de Prædestinatione, in vicinis ibi capitibus agit: ubi lector multa cognoscet) dicere, Electionem quidem agendorum penes nos esse: finem autem, bonorum quidem, a cooperatione Dei esse, iuste eos, qui bonum deligant recta conscientia, adjuvantis secundum præscientiam suam. Malorum vero, a derelictione Dei: qui pro præscientia sua juste homines destituat. Derelictionis autem, inquit, genera duo sunt. Vnum, œconomicum castigationi serviens: alterum, perennis destitutio, desperationis effectrix. Oeconomica derelictio, ob correctionem, salutem, & gloriam patientis fit, aut etiam ad aliorum æmulationem & imitationem, aut ad gloriam Dei. Perpetua vero illa est, quando, postquam Deus omnia, quæ ad salutem spectabant, fecit,

οἰκείας προθέσεως, διαμείνῃ ὁ ἄνθρωπος. τότε δὲ παραδίδοται εἰς τελείαν ἀπώλειαν, ὡς ὁ Ἰέδας. φείσοιτο ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ ἐξέλοιτο τῆς τοιαύτης ἐγκαταλείψεως.

Δεῖ δὲ γινώσκειν, ὡς πᾶσαι αἱ σκυθρωπαὶ ἐπιφοραὶ, τοῖς μετ' εὐχαριστείας δεχομένοις, πρὸς σωτηρίαν ἐπάγονται, καὶ πάντως ὠφελείας γίνονται πρόξενοι. Χρὴ καὶ τοῦτο εἰδέναι, ὡς ὁ Θεὸς προηγεμένως θέλει πάντας σωθῆναι, καὶ τῆς Βασιλείας αὐτοῦ τυχεῖν. ἐ γὰρ ἐπὶ τὸ κολάσαι ἔπλασεν ἡμᾶς, ἀλλὰ πρὸς τὸ μεταλαχεῖν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ ὡς φύσει ἀγαθός. ἁμαρτάνοντας δὲ, θέλει κολάζεσθαι, ὡς δίκαιος. Λέγεται ἓν τὸ μὲν πρῶτον προηγέμενον θέλημα καὶ εὐδοκία, ἐξ αὐτοῦ ὄν. τὸ δὲ δεύτερον ἑπόμενον θέλημα, καὶ παραχώρησις, ἐξ ἡμετέρας αἰτίας. Καὶ αὕτη διττὴ, ἡ μὲν οἰκονομικὴ καὶ παιδευτικὴ πρὸς σωτηρίαν, ἡ δὲ ἀπογνωστικὴ πρὸς τελείαν κόλασιν, ὡς εἰρήκαμεν. Ταῦτα δὲ ἐπὶ τῶν ἐκ ἐφ' ἡμῖν. Τῶν ἐφ' ἡμῖν, τὰ μὲν ἀγαθὰ προηγεμένως θέλει καὶ εὐδοκεῖ, τὰ δὲ πονηρὰ, καὶ ὄντως κακὰ, ἔτε προηγεμένως, ἔτε ἑπομένως θέλει. Παραχωρεῖ δὲ τῷ αὐτεξουσίῳ, τὸ γὰρ κατὰ βίαν γινόμενον, ἐ λογικὸν, ἐδὲ ἀρετή. προνοεῖ δὲ ὁ Θεὸς πάσης τῆς κτίσεως, ἐυεργετῶν καὶ παιδεύων, καὶ δι' αὐτῶν πολλάκις τῶν δαιμόνων, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰωβ, καὶ ἐπὶ τῶν χοίρων. Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο γινώσκειν, ὡς πάντα μὲν προγινώσκει ὁ Θεὸς, ἐ πάντα δὲ προορίζει. Προγινώσκει γὰρ καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν, ἐ προορίζει δὲ αὐτά. Οὐ γὰρ θέλει τὴν κακίαν γί-

cit, ſtupidus, ſine ſenſu, ſine ſanatione, ſua propria obſtinatione permanet homo. Tunc talis perpetuo mandatur exitio, ſicut Iudas. Parcat nobis Deus, & eripiat e tali dereliction.

Sciendum autem, omnes afflictionum verberationes, illis, qui grato animo recipiunt, ſalutis cauſa dari, omninoque vtilitatem conciliare. Etiam ſcire oportet: Deum velle inprimis omnes conſervari, & cœleſte Regnum adipiſci: (Non enim ad puniendum genus noſtrum formavit: ſed ad participandam bonitatem ſuam vtpote natura bonus:) peccantes vero, caſtigari & puniri, quia juſtus ſit. Vocatur illa prior, præcedens & potior voluntas, & propenſa approbatio, eaque ex ipſo eſt: altera vero, conſequens voluntas, & permiſſio, cui nos cauſam præbemus. Atque hæc duplex eſt: una, Oeconomica & caſtigatrix, ad ſalutem: altera, deſperationis mater, ad ſempiternam punitionem, ſicut diximus. Hæc, in iis ſunt, quorum arbitrium penes nos non eſt. Quæ vero in noſtra poteſtate ſunt, in his, quæ bona ſunt: in primis vult, iisque acquieſcens delectatur: quæ vero mala, & vere mala; nec principaliter, nec ſecundo loco, vult: ſed arbitrio hominis permittit. Quicquid enim vi fit: a ratione non proficiſcitur, nec virtus eſt. Providet autem Deus omni creaturae: & per omnem creaturam benigne homini facit, & erudit: atque adeo per ipſos Dæmones ſæpe, ut in Iobo apparet, & porcis. Quin & hoc ſciendum eſt: omnia quidem præſciri a Deo, non tamen omnia præfiniri. Præſcit enim, quæ noſtri

νεσθαι, ἐδὲ βιάζει τὴν ἀρετήν. Ὥστε τῆς Θείας προγνωστικῆς κελεύσεως, ἔργόν ἐστιν ὁ προορισμός. Καὶ τὰ ἑξῆς ὅσα ἐν μζ'. κεφ. ὁ θεῖος λέγει Δαμασκηνός.

noſtri arbitrii ſunt, ſed non prædeſtinat ea. Non enim vult malum, fieri: nec etiam cogit virtutem. Ergo divina a præſcientia ortæ juſſionis opus eſt prædeſtinatio. Legantur reliqua, quæ 47. capite divinus ait Damaſcenus.

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ καὶ ἀγαθῶν ἔργων.

Ἑπόμενον δ' ἂν εἴη τὸ τρίτον, τὸ περὶ τῆς ἐκ πίστεως Δικαιοσύνης καὶ ἀγαθῶν ἔργων, σαφηνισθῆναι. ἐχ ἁπλῶς λέγομεν, οἱ ποιηταὶ τῷ νόμῳ δικαιωθήσονται, ἀλλ' οἱ τῷ πνευματικῷ νόμῳ, καὶ νοσμένῳ πνευματικῶς, καὶ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Τελειῶντες γὰρ, ὡς δυνατὸν, τὸν κατὰ πνεῦμα νόμον, δικαιωθησόμεθα, μὴ ἐκπίπτοντες μέντοι τῆς χάριτος. διὰ τὴν εἰς τὸ βάθος τῆς ψυχῆς κατὰ τὴν κάθαρσιν τῷ λόγῳ διάβασιν. Οἱ δὲ κατὰ τὸ φαινόμενον τῷ νόμῳ, τῆς θείας πάντως ἐκπίπτουσι χάριτος. ἀγνοῶντες τὴν τὸν νῶν πάσης καθαίρουσαν κηλίδος, ἐν χάριτι τῷ πνευματικῷ νόμῳ τελείωσιν, καὶ τὸ τέλος Χριστόν. ὅς, ὡς μὲν παντεργὸς, καὶ νόμῳ τῷ κατὰ φύσιν ἐστὶ ποιητής. ὡς δὲ προνοητὴς καὶ νομοθέτης, καὶ τῷ ἐν γράμματι σαφῶς, καὶ τῷ ἐν πνεύματι, εἴτε χάριτι, ἔστι δωτήρ. τέλος γὰρ νόμου Χριστός. δηλονότι τῷ γραπτῷ νόμῳ, νοσμένῳ πνευματικῶς. Εἰ τοίνυν εἰς Χριστὸν ὡς δημιουργὸν, προνοητήν τε καὶ νομοθέτην καὶ ἱλασμὸν, ὅ, τε κατὰ φύσιν, καὶ ὁ γραπτὸς, καὶ ὁ τῆς χάριτος συνάγεται νόμος, ἀληθεύει καὶ ὁ Ἀπόστολος. ὅτι Θεὸς

DE IVSTITIA FIDEI & bonis operibus.

Sequitur deinceps tertium caput: quod juſtitiæ ex Fide, & bonorum operum, declarationem requirit. Ibi nos non ſimpliciter dicimus: Factores legis juſtificari, ſed eos, qui ſpiritualem legem præſtent: ſpiritualiter, & ſecundum internum hominem, intellectam. Perficiendo enim, quatenus fieri poteſt, Legem, quæ ſecundum Spiritum eſt, juſti fiemus: non tamen, ſi gratia excidamus: propter Verbi, in profundum animæ, in purgatione, tranſitum. Qui vero externa ſpecie tantum, & corporaliter, Legi ſerviunt: divinam ſine controverſia amittunt gratiam: neſcientes illam, quæ mentem ab omni expurgat macula, per gratiam ſpiritualis legis perfectionem: &, qui finis eſt, Chriſtum. Hic enim, qua univerſitatis rerum conditor, etiam legis naturæ autor eſt: qua vero proviſor, & Legislator, plane Legis quoque ſcriptæ, & ſpiritualis, ſeu in gratia ſitæ, eſt dator. Finis enim Legis, eſt Chriſtus: Legis ſcilicet ſcriptæ, ſpiritualiter intellectæ. Si igitur ad Chriſtum, tanquam opificem rerum, & providentem, & Legislatorem, & placamen, Lex & naturæ, & ſcripta, et gratiæ, revocatur: vera etiam Apoſtoli vox eſt: Deum

Θεὸς κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων μέλλει κρίνειν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ. τετέχει, καθὼς εὐαγγελίζεται, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, χωρῶν διὰ πάντων, καὶ τὸς μὲν ἐλέγχων, τὸς δὲ προσφόρως ἀποδεχόμενος, ἀπονέμων τὰ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ. εἴτε οὖν ἐν νόμῳ τις κρίνεται, ὡς ἐν Χριστῷ κριθήσεται, εἴτε χωρὶς νόμου, πάλιν ἐν αὐτῷ. πάντων γὰρ τῶν ὄντων καὶ λεγομένων, ἔστιν ἀρχὴ, καὶ μεσίτης, καὶ τέλος, ὡς δημιουργὸς, ὁ λόγος. Ἁμαρτίας χωρὶς γεγεννημένος, ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, εἰ καὶ ταύτας τρόπον τινα ἐνδυσάμενος. ἔτος γὰρ ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, τέλειος γενόμενος ἄνθρωπος, ἀναμαρτήτως, τὸν πρῶτον Ἀδὰμ εἶχεν τοῖς κατὰ γέννεσιν, φθορᾶς καὶ ἁμαρτίας ἐλεύθερος· ὅτε γὰρ Ἀδὰμ τὴν ἐντολὴν παρέβη, γέννησιν κατεδικάσθη, διὰ πάθους καὶ ἁμαρτίας, καθ' ἣν οὐδεὶς ἐστιν ἀναμάρτητος. ἐπεὶ δὲ ἔτω ἡ ἁμαρτία ἦλθε διὰ τὴν παράβασιν, καὶ δεσμῷ ἐδέθη πονηρῷ κατὰ γνώμην ἡ φύσις, τῶν πονηρῶν δυνάμεων ἀφανῶς ἐχόντων τὰς ἐνεργείας, τότε χάριν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος φιλανθρωπίᾳ ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς ἄνθρωπος γενόμενος. Καὶ ἐντολὰς δέδωκε τὸ παρὰ φύσιν μὲ φαντάζεσθαι, μὲδὲ ἐργάζεσθαι ἁμαρτίας, ἀλλ' ἀπέχεσθαι ὡς δυνατόν. μόνων δὲ ἀρετῶν καὶ ἐντολῶν ἀντέχεσθαι. ἂν δέτι ἀνθρώπινον ἔλθῃ τυχὸν, ἀπεκδύεσθαι. Καὶ σπεύδειν τὸ χεῖρον καθυποτάξαι τῷ κρείττονι, καὶ τὴν σάρκα δελῶσαι τῷ Πνεύματι, δι' ἀρετῆς καὶ ἐργασίας τῶν ἀγαθῶν. ἔρημος γὰρ, ὡς γινώσκομεν, ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων ὑπῆρξε τῶν ἀγαθῶν, τὴν ἀκαρπίαν ἐκ τῆς παραβάσεως κληρωσαμένη.

Deum, occulta hominum, ex Evangelio ſuo judicaturum eſſe: id eſt, quemadmodum Evangelium annunciat per Ieſum Chriſtum, omnes homines pertranſiens: eorum partem coarguens, alios convenienter recipiens, ſingulis gratiam pro meritis referens. Sive igitur in Lege quis judicatur, tanquam in Chriſto judicabitur: ſive ſine Lege, rurſus in illo. Omnium enim, quæ ſunt & dicuntur, Logos ille, ſeu Verbum, vt rerum conditor, principium eſt, & medium, & finis. Nam abſque peccato natus: exuitque principatus & poteſtates: quanquam etiam hæc quodam modo induit. Hic enim Dei Logos, perfectus homo natus: ſine peccato, ratione nativitatis primum Adamum in ſe habuit, ab interitu & peccato liber. Etenim cum Adamus præceptum Dei tranſiit generatio ejus condemnata, patibili naturæ & peccato, a quo nemo vacuus, ſubjecta fuit. Poſteaquam hoc modo peccatum, per transgreſſionem intravit, & malo vinculo, ſua culpa adſtricta fuit natura humana: ſceleſtis Spiritibus occulte actiones exercentibus: tum Dei Logos, amore generis noſtri homo natus, nos in libertatem vindicavit: ac leges dedit, ne fingamus & ſpeculemur id, quod contra naturam eſt: nec perpetremus peccata, ſed pro virili parte abſtineamus: ſolis virtutibus & mandatis adhæreſcamus: ſi vero quid forte humani nobis accidat, exuamus: & id, quod vitioſum eſt, ſub dominatum melioris ſubjugamus: carnem denique, per virtutem & benefacta, ſpiritui ſervam reddamus. Inops enim ſolitudo, vt didicimus, natura

 huma-

μένη. φωνὴ δὲ τῦ βοῶντος ἐγένετο Λόγε, ἡ κατὰ συνείδησιν ἐπὶ τοῖς ἑκάςῳ πλημμεληθεῖσιν. οἱονεὶ βοῶσα κατὰ τὸ κρυπτὸν τῆς καρδίας, ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τῦ Κυρίε. σαφὴς δὲ καὶ πρόδηλος ἑτοιμασία τῆς Θείας ὁδῦ καθέςηκεν, ἡ τῶν τρόπων τε καὶ λογισμῶν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολὴ καὶ διόρθωσις, καὶ ἡ τῶν πρώτων κάθαρσις μολυσμῶν. ὁδὸς δὲ Κυρίε, καλὴ, βασιλική τε καὶ ἐπίδοξος, ὁ κατ' ἀρετὴν βίος, ἐν ᾧ καθάπερ ὁδῷ, τῷ ἐν ἑκάςῳ, ποιεῖται σωτηρίας δρόμον ὁ λόγος. ἐνοικῶντε διὰ τῆς πίςεως καὶ ἐμπεριπατῶν, τοῖς κατ' ἀρετήντε καὶ γνῶσιν διαφόροις θεσμοῖς τε καὶ δόγμασι. τρίβοι δὲ τῦ λόγε εἰσὶν, οἱ διάφοροι τρόποι τῶν ἀρετῶν, καὶ ἡ τῦ κατὰ Θεὸν βίε διάφορος ἀγωγὴ, τὰ κατὰ Θεὸν ἐπιτηδεύματα. ἃς εὐθύνεσιν οἱ ἀδόλως τὴν ἀρετὴν ἐπιτηδεύοντες καὶ κατὰ Θεὸν. Τρίβοις γὰρ ἐκ εὐθείαις, ὁ Θεῖος Λόγος ἐ πέφυκεν ἐμφιλοχωρεῖν. κἂν ἕυρῃ τὴν ὁδὸν ἔντισιν ἕτοιμον. οἷόν τι λέγω. νηςεύει τὶς, καὶ ἀπέχεται τῆς ἐξαπλικῆς τῶν παθῶν διαίτης, τἄλλα τε ποιεῖ, ὅσα πρὸς ἀπαλλαγὴν κακίας συμβάλλεσθαι δύναται, τὴν ὁδὸν ἕτος ἡτοίμασε. ἂν δὲ, διὰ κενοδοξίαν, ἢ ἀνθρωπαρέσκειαν ταῦτα ἐπιτηδεύῃ, ἕτος ἐκ ὠκονόμησεν ἐμπεριπατῆντα Θεὸν ταῖς τρίβοις αὐτῦ. Ὁδὸς γὰρ Κυρίε, ἀρετὴ. εὐθεῖα δὲ τρίβος, ὁ ἄδολος αὐτῆς τρόπος. ὡς καὶ ἔτι λέγει. Φάραγξ πληρωθήσεται, ἡ τῦ καθέκαςον σαρξ, ἡ τῷ πολλῷ ῥεύματι τῶν παθῶν ἐκχαραδρωθεῖσα, δι' ἐργασίας τῶν καλῶν διορθῦται καὶ ἀνυψῦται. πᾶσαν τοίνυν κακίαν ἐπανισαμένην κατὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώ-

humana facta est, bonarum frugum vacua: sterilitatem ex violatione mandati sortita. Sua cuique peccatorum suorum agnitio & conscientia, vox clamantis verbi facta est, quodammodo vociferans in latebris cordis: Parate viam Domini. Certa autem & notissima præparatio divinæ viæ est, morum & cogitationum in melius transmutatio & correctio, primarumque inquinationum expurgatio. Via Domini bona, Regia, gloriosa est vitæ cum virtute actio. In qua vita veluti, quæ in vnoquoque est, salutis decursum facit Logos: per fidem & inhabitans & inambulans, diversis, virtutem & cognitionem spectantibus institutis & decretis. Semitæ Logi, diversi virtutum modi sunt, & diversæ vitæ secundum Deum agendæ forma, atque studia voluntati Dei congruentia: quas semitas dirigunt, qui absque dolo, & secundum Deum, virtutes persequuntur. Semitis enim non rectis, divinus Logus immorari natura abhorret: quamvis viam reperiat in quibusdam paratam. Exempli causa, jejunat aliquis: abstinet ab acri ad excitandos animi motus victu: cætera facit, quæcunque ad expulsionem vitiorum conducunt: Hic viam præparavit. Sed si gloriæ cupididate, aut avaritia, aut studio hominibus placendi, impulsus fecit: non hic eo modo rem gessit, vt Deus libenter in semitis ejus inambulare velit. Via enim Domini, virtus est: Semita recta modus virtutis a dolo vacuus. Sicut etiam addit: vallis implebitur. Nempe vnius cujusque caro, quæ velut torrente affectuum & perturbationum inundata & consciſſa est, exercitiis honestis exaltata complanatur. Omni igitur malitia, quæ contra virtutem insurgit:

γνώσεως τῦ Θεῦ, ἀφέντες χαίρειν μακρὰν, καὶ ὁμαλισθέντες τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, τὴν ὁδὸν Κυρίε πορευθῶμεν, δικτῶν Θείων ἐντολῶν αὐτῦ. ἰθύνοντες τὰ μέλη τῦ σώματος καὶ τῶν παντοίων παθῶν ἐλευθερῦντες, τῆς ἀληθῦς ἐφιέμενοι ζωῆς ἔτω γὰρ ὀψόμεθα τὸ σωτήριον τῦ Θεῦ, καθαροὶ τῇ καρδίᾳ γενόμενοι. πίστει ἀληθεῖ, καὶ ἔργοις κηρύττοσι τὴν πίστιν, τὰς θείας ἀναβάσεις τῦ λόγυ ποιέμενοι.

Πρὸ πάντων γινώσκειν δὲ ὀφείλομεν. ὅτι ἐ μόνον ἡ χάρις καθ' ἑαυτὴν ἐνήργει τοῖς Ἁγίοις τὰς γνώσεις τῶν Μυστηρίων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν τῆς γνώσεως δεκτικῶν κατὰ φύσιν δυνάμεων τοῖς ἀξίοις. ἕτερον ἓν ἑτέρυ δέεται, ἡ χάρις, ἔργων, τὰ ἔργα, χάριτος. ὡς τὸ φῶς ὄψιν, ἡ ὄψις φωτός. ἡ ψυχὴ σώματος, τὸ σῶμα ψυχῆς. Κυρίως ἓν ὄντων ἀμφοτέρων τῶν πρὸς σωτηρίαν φερόντων, ἀναμφιβόλως δεῖ καὶ ἀμφότερα ἔχειν, πίστιν ὀρθὴν μετὰ τῶν ἔργων, καὶ ἔργα ἀρετῆς, διὰ τῆς πίστεως. καὶ πιστεύειν ἀδιστάκτως. Ὅτι τὸ ἀμφιβάλλειν καὶ διστάζειν ἐν πίστει, πίστις ὀκ ἔστι τὸ σύνολον. καὶ τὸ πιστὸν ἐφάπαξ παραδεχθὲν, ἔτι βαθύτερον ἐκβασανίζει ἐρευνῶν. ὅτι τὸ ἁπλῶν τῆς πίστεως, ἰσχυρώτερόν ἐστι τῶν λογικῶν ἀποδείξεων. Καὶ αἱ ἄτεχνοι πίστεις, ἰσχυρώτεραί εἰσι τῶν ἐντέχνων, ἀπείρῳ μέσῳ. ὁ γὰρ τῆς πίστεως βυθὸς, ἐρευνώμενος μὲν κυμαίνεται, ἁπλῇ δὲ διαθέσει θεωρέμενος γαληνιᾷ.

Τὸ περὶ τύτυ τοίνυν ἔχοντες βέβαιον κομιδῇ καὶ ἀδιστακτον, τὸ πιστεύειν ἀδιστάκτως, ἐκεῖνο λείπεται μόνον, ὃ δεῖ πάσῃ δυνάμει ζητῶν, καὶ παντὶ τρόπῳ εὑρεῖν. & omni altitudine, quæ se adversus cognitionem Dei attollit, procul amandata: plani ope Spiritus sancti facti, per viam Domini proficiscamur, observatione divinorum ejus mandatorum: ita vt dirigamus membra corporis, omni affectuum perturbatione liberemus, veram vitam expetamus. Sic enim salutare videbimus Domini, mundi corde facti: fide vera, & factis fidem testantibus, divinos verbi ascensus facientes.

Ante omnia autem sciendum: gratiam, non tantum per se operatam esse in Sanctis notitias mysteriorum: verum etiam cum capacibus cognitionis secundum naturam potentiis, in iis, qui digni erant. Alterum proinde alterius indiget: gratia operum, opera, gratiæ: perinde, vt lux, visionis, visio, lucis: anima, corporis, corpus, animæ. Cum itaque proprie ambo ad salutem conducant, sine dubitatione ambo habere homo debet: rectam fidem cum operibus, & virtutis opera per fidem. Credere autem, exclusa dubitatione: quia dubitatio & hæsitatio in fide, omnino fides non est. Nam quod Argumentis probatur, semel susceptum, profundius etiam scrutando examinatur. At simplicitas fidei, demonstrationibus ratione excogitatis firmior est: & quæ ab arte remota sunt argumenta, infinito intervallo firmiora sunt, quam artificialia. Profunditas enim fidei, si scruteris, more fluctuum æstuat: simplici vero affectione animi considerata, tranquilla stat.

Cum igitur certissimum & indubitatum sit, absque dubitatione credendum esse: illud restat solum, quod quacunque ope fieri potest, quærendum & omni modo in-

ἐυρεῖν. Ποῖον δὴ τοῦτο; τοῦτο. τὸ τί ἄρα πράξαντες, σωτηρίας ἐπιτευξόμεθα. ὅτι πίστις ἄεργος, καὶ ἔργον ἄπιστον, ἀπόβλητα ἐπίσης παρὰ Θεῷ. ἀλλάγε καὶ τοῦτο διαβρήδην ἀπὸ ταύτης ὀψόμεθα τῆς περιοπῆς. ὁ γὰρ τρισυπόστατον ἡμῖν ἑαυτὸν ἀποδείξας Θεὸς, ἕτος καὶ ταύτην ἡμῖν τὴν ἀτραπὸν ὑπέδειξε προδηλοτάτην. καὶ δὴ γνῶτε λοιπόν. πίστις, ἐλπὶς, ἀγάπη, τρισοχρυσόπλοκος ἶρις παρ' ἡμῶν τηρεμένη, τὴν σωτηρίαν ἡμῖν προξενεῖ. καὶ δὴ ἐπεξεργασώμεθα.

Πίστις ἐστὶν ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος ἀ βλεπομένων. ἢ ἡ τὸ ἀδύνατον ἐν δυνάμει πιστεύσασα, καὶ τὸ ἀσθενὲς, ἐν ἰσχύει, καὶ τὸ παθητικὸν ἐν ἀπαθείᾳ, καὶ τὸ φθαρτὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ, καὶ τὸ θνητὸν ἐν ἀθανασίᾳ. τὸ δὲ Μυστήριον τοῦτο, μέγα ἐστὶν. ἐλπὶς ἐστιν, ἀδήλε πλοῦτος, καὶ ἀνενδοίαστος πρὸ θησαυρῶ, θησαυρὸς ἀγάπη ἐστὶ, πηγὴ πίστεως, ἄβυσσος μακροθυμίας, θάλασσα ταπεινώσεως, μέθη Ψυχῆς Ἁγίας, ὁμοίωσις Θεῷ, καθόσον βροτοῖς ἐφικτὸν. ὅτι δίχα τουτων τῶν τριῶν, σωτηρίαν ἐυρεῖν, τῶν ἀμηχάνων· τρεῖς μέγιστοι μάρτυρες παρελθόντες εἰς μέσον, ἱκανοὶ λόγον πιστώσαθαι.

Ἄγε δὴ τῶν σεπτῶν Ἀποστόλων Κορυφαῖε Πέτρε, καὶ ὁ ἠγαπημενος Χριστῷ πλέον Ἰωάννης, καὶ σὺ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπε πρῶτε Ἰάκωβε δίκαιε. τὸ περὶ τούτων μαρτυρήσατε. ὁ μὲν ἕν Πέτρος, ἐν τῷ πρώτῳ τῆς αὐτῦ δευτέρας Ἐπιστολῆς ἕτω βοᾷ καὶ διαμαρτύρεται. „Ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίστει ἡμῶν, τὴν

veniendum est. Ecquod illud? Hoc, quidnam facere debeamus, ut salutis compotes fiamus: quandoquidem Fides operibus carens, & opus fide destitutum, juxta a Deo rejiciuntur. Quare hoc etiam evidenter ab hac cernemus specula. Qui enim se nobis in tribus personis vnum patefecit Deus: is & hanc nobis viam monstravit manifestissime. Cognoscite itaque deinceps: Fides, spes, charitas, triplex auro conserta iris, si a nobis observetur, salutem nobis conciliat. Declaremus.

Fides est eorum, quæ sperantur, & convincens argumentum rerum, quæ non cernuntur. Vel, quæ, quod impossibile est, id cum potentia esse credit: &, quod infirmum, cum robore: &, quod patibile, cum vacuitate passionis: &, quod corruptibile, cum incorruptione: &, quod mortale, cum immortalitate. Hoc mysterium, magnum est. Spes est, latentium divitiarum, divitiæ, & indubitatus, omni thesauro potior, thesaurus. Charitas, Fidei fons est, abyssus æquanimitatis, mare humilitatis, ebrietas animæ sancta: similitudo cum Deo: quoad homo assequi potest. Absque his tribus, salutis adeptio, impossibilis est. Quod verum esse, trium locupletissimorum testium, quos in medium producemus, voce sufficienter probari potest.

Age igitur tu venerandi Apostolici cætus Princeps Petre, & tu præ aliis Domino dilecte Ioannes, tuque prime Hierosolymitane Episcope Iacobe juste, testimonium dicite. Petrus 1. cap. Epist. 2. sic clamat & testificatur: Superaddite in fide vestra virtutem; in virtute cognitionem; in cognitione continentiam; in continentia, tole-

„τὴν ἀρετὴν, ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ, τὴν γνῶ-
„σιν, ἐν δὲ τῇ γνώσει τὴν ἐγκράτειαν,
„ἐν δὲ τῇ ἐγκρατείᾳ, τὴν ὑπομονὴν,
„ἐν δὲ τῇ ὑπομονῇ, τὴν εὐσέβειαν,
„ἐν δὲ τῇ εὐσεβείᾳ, τὴν φιλαδελφί-
„αν, ἐν δὲ τῇ φιλαδελφίᾳ, τὴν ἀγά-
„πην. Ταῦτα γὰρ ἡμῖν ὑπάρχοντα καὶ
„πλεονάζοντα, οὐκ ἀργοὺς, οὐδὲ ἀκάρπους
„καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
„Χριστοῦ ἐπίγνωσιν. ᾧ γὰρ μὴ πάρεστι ταῦ-
„τα, τυφλός ἐστι μυωπάζων. ὁ δὲ τῆς Βρον-
„τῆς Υἱὸς ἐν πρώτῳ Κεφαλαίῳ τῆς πρώ-
„της Ἐπιστολῆς φησιν. ὁ Θεὸς φῶς ἐστι, καὶ
„σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία. ἐὰν εἴπω-
„μεν ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, καὶ
„ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν, ψευδόμεθα
„καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν. ἐὰν δὲ ἐν τῷ
„φωτὶ περιπατῶμεν, ὡς αὐτός ἐστιν ἐν τῷ
„φωτὶ, κοινωνίαν ἔχομεν μετ' ἀλλήλων,
„καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, κα-
„θαρίσει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. ὁ
„λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν
„αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι.
„ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φω-
„τὶ μένει, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν. ὁ μὴ
„ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, μένει ἐν τῷ
„θανάτῳ. πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐ-
„τοῦ, ἀνθρωποκτόνος ἐστί. Καὶ οἴδαμεν, ὅτι
„πᾶς ἀνθρωποκτόνος, ζωὴν οὐκ ἔχει αἰώ-
„νιον ἐν ἑαυτῷ· καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τῆς αὐτῆς,
„ὃς δ' ἂν ἔχῃ τὸν βίον τοῦ κόσμου, καὶ θεωρεῖ
„τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ χρείαν ἔχοντα, καὶ τὰ
„λοιπά. καὶ ὅσα ἄλλα λέγει περὶ ἀγάπης.

Καὶ ὁ Ἀδελφόθεος ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς αὐτοῦ Ἐπιστολῆς, συνάδει, λέγων. „Τὶ
„τὸ ὄφελος, Ἀδελφοί μου, ἐὰν πίστιν λέ-
„γῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ. μὴ δύνα-
„ται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν; ἐὰν δὲ ἀδελ-
„φὸς ἢ ἀδελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχωσι, καὶ
„λειπό-

„tolerantiam; in tolerantia pietatem;
„in pietate fraternum amorem; in fra-
„terno amore charitatem. Hæc enim,
„si in nobis sunt, & exuberant: non
„inertes, non infrugiferos, constituunt
„ad Domini nostri Iesu Christi agni-
„tionem. Cui enim non adsunt hæc,
„cæcus est, cæcutiens. Ille vero toni-
„trus Filius 1. cap. 1. epistolæ ait: Deus
„lux est, tenebræ in eo nullæ sunt. Si
„dixerimus, nos habere communionem
„cum eo, & in tenebris ambulamus,
„mentimur, & veritatem non facimus.
„Quod si in luce ambulamus, sicut ipse
„est, in luce, communionem habemus
„inter nos, & sanguis Iesu Christi, Fi-
„lii ejus, emundabit nos ab omni
„peccato. Et cap. 2. Qui se dicit in
„luce esse, sed odit fratrem suum, in
„tenebris est etiam nunc. Qui diligit
„fratrem suum, in luce manet, & te-
„nebræ in eo non sunt. Qui non di-
„ligit fratrem suum, manet in mor-
„te. Omnis, qui odit fratrem suum,
„homicida est. Scimus autem, omnem
„homicidam non habere vitam æter-
„nam in se. Et 3. cap. ejusdem: Quis-
„quis habuerit opes, & viderit fratrem
„suum egentem &c. & quicquid præ-
„terea ibi de charitate sequitur.

Consentit cum his, Dei frater, cap. 2. Epist. suæ, vbi dicit: „Quæ vti-
„litas est, fratres mei, si fidem aliquis
„dixerit se habere, facta vero non ha-
„beat? potest ne Fides ipsum facere sal-
„vum? Quod si frater, aut soror, nudi
„fuerint, & quotidiani victus egentes,
„ali-

„λειπόμενοι ὥσι τῆς ἐφημέρου τροφῆς, εἴπῃ „δέ τις αὐτοῖς ἐξ ὑμῶν, ὑπάγετε ἐν εἰρή„νῃ, θερμαίνεσθε, καὶ χορτάζεσθε, μὴ „δῶ δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, „τί τὸ ὄφελος; οὕτω καὶ ἡ πίστις ἐὰν μὴ „ἔργα ἔχῃ νεκρά ἐστι καθ' ἑαυτήν. ἀλλ' „ἐρεῖ τις, σὺ πίστιν ἔχεις, κἀγὼ ἔργα ἔχω. „δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου, „κἀγὼ δείξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πί„στιν μου. σὺ πιστεύεις ὅτι ὁ Θεός, εἷς ἐστι; „καλῶς ποιεῖς, καὶ τὰ δαιμόνια πιστεύ„σι, καὶ φρίττουσι Θέλεις δὲ γνῶναι, ὦ „ἄνθρωπε κενὲ, ὅτι ἡ πίστις χωρὶς τῶν „ἔργων νεκρά ἐστιν; Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ „ἡμῶν, οὐκ ἐξ ἔργων νόμου ἐδικαιώθη, ἀνε„νέγκας τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ Θυσιαστή„ριον; βλέπεις ὅτι ἡ πίστις συνήργει τοῖς „ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἔργων ἡ πίστις „ἐτελειώθη, καὶ ἐπληρώθη ἡ Γραφὴ ἡ „λέγουσα, ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, „καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς Δικαιοσύνην, καὶ „Φίλος Θεοῦ ἐκλήθη; Ὁρᾶτε τοίνυν, ὅτι „ἐξ ἔργων δικαιοῦται ἄνθρωπος, καὶ οὐκ „ἐκ πίστεως μόνον; ὥσπερ γὰρ, ὡς εἴπο„μεν πρὸ ὀλίγου, τὸ σῶμα χωρὶς Πνεύ„ματος νεκρόν ἐστι, οὕτω καὶ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστι.

Συνορᾶν δίκαιον, πῶς ἀμάτην ἐῤῥέθη, ὅτι δίχα πίστεως, ἐλπίδος, ἀγάπης, σωθῆναι ἀδύνατον. ὥσπερ γὰρ δεόμεθα τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν εἰς θέαν τῶν ὁρατῶν, οὕτω δήπου χρήζομεν πίστεως εἰς τὴν ἐποπτείαν τῶν θείων. Καὶ ὥσπερ ἡ τῶν πραγμάτων κατ' ἀναλογίαν τῆς ἐργασίας τῶν ἐντολῶν προσγίνεται, οὕτω καὶ ἡ τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσις, κατὰ μέτρον τῆς εἰς Χριστὸν ἐλπίδος. Καὶ ὥσπερ οὐκ ἄλλο τι λατρεύειν παρὰ τὸν Θεὸν προσήκει, οὕτως οὐκ ἐπ' ἄλλον ἐλπίζειν

„aliquis autem veſtrum eis dicat: Abite, „cum pace, calefacite vos, & ſaturami„ni: non tamen dederit ipſis quæ cor„pori neceſſaria ſunt, quæ erit vtilitas? „Sic etiam fides, niſi facta habuerit, „mortua eſt per ſe. At dicet aliquis: „Tu fidem habes: Et ego facta habeo. „Monſtra mihi fidem tuam ex factis tuis: „& ego monſtrabo tibi ex factis meis „fidem meam. Tu credis, Deum, v„num eſſe? Recte facis. Etiam Dæmo„nes credunt, & cohorreſcunt. Vis ne „autem cognoſcere, inanis homo: fi„dem, cum ſine factis eſt, mortuam eſ„ſe? Abrahamus, Pater noſter, nonne „ex operibus legis, juſtus factus eſt, poſt„quam obtulit filium ſuper aram? Vides, „fidem adjutricem fuiſſe factis ejus: & „ex operibus fidem factam eſſe perfe„ctam? Ita impleta fuit Scriptura, quæ „dicit: Credidit Abrahamus Deo, & im„putatum eſt ei ad juſtitiam, amicusque „Dei vocatus eſt. Vides igitur, ex factis „juſtificari hominem, & non ex fide ſo„lum? Sicut enim, vt paulo ante diximus, corpus absque Spiritu, mortuum eſt: ſic etiam fides ſine factis mortua eſt.

Operæ precium autem eſt, cauſam conſiderare, cur non fruſtra dictum ſit: absque fide, ſpe, charitate, hominem conſervari, impoſſibile eſſe. Quemadmodum enim corporis oculis indigemus ad viſionem rerum aſpectabilium: ita nimirum opus eſt nobis fide ad inſpectionem Divinarum. Et quemadmodum rerum, proportione executionis mandatorum fit: ita & veritatis agnitio, pro menſura ſpei in Chriſto collocatæ. Sicut non quicquam aliud, cultu divino honorandum

πίζειν, ἢ μόνον ἐπὶ τὸν Θεὸν τῶν πάντων κηδεμόνα. Καὶ ὥσπερ ἐπικατάρατος ὁ τὴν ἐλπίδα ἔχων ἐπ' ἄνθρωπον, ἕτως εὐλογημένος, ὁ τῷ Θεῷ ἐπιστηριζόμενος. Καὶ ὥσπερ μνήμη πυρὸς, ἐθερμαίνει τὸ σῶμα, ἕτω πίστις ἄνευ ἀγάπης, οὐκ ἐνεργεῖ εἰς τὴν ψυχὴν, τὸν τῆς γνώσεως φωτισμὸν. Ἀγάπην δὲ εὑρεθῆναι ἐλπίδος δίχα, ἀδύνατον. Ὅθεν οἱ Πατέρες οἱ Ἅγιοι λέγουσιν, ἕν ἐστι μόνιμον, ἡ πρὸς Θεὸν ἐλπὶς, τὰ δ' ἄλλα πάντα οὐκ ἐστὶ τῇ φύσει, ἀλλὰ νομίζεται. Καὶ ὁ τῇ δυνάμει τῆς πίστεως τὴν καρδίαν ἐρειδισμένος, ἄνευ τῶν ἔργων, οὐδὲν ἔχει. Καὶ ὅτε οὐδὲν ἔχει, τῇ πίστει πάντα κατέχει. δύναμις δὲ πίστεως τὰ ἔργα εἰσὶν. ὁ δὲ τῆς ἀγάπης ἐστερημένος, αὐτῷ ἐστέρηται τῷ Θεῷ. Ἓ ἐφίεσθαι διὰ τῶν τοιούτων, καὶ τὴν ἐλπίδα δεῖ ἔχειν. ἂν γὰρ ἢ ἑαυτὸν ἐρωτήσῃς, ἢ ἄλλον Χριστιανὸν ἀληθῆ, ἐν τίνι ἔχουσιν οἱ σῳζόμενο τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας, πάντως εἴπῃ, εἰς τὸ ἔλεος τῷ Θεῷ μόνον ἐλπίζομεν. Τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ τῷ Θεῷ ἀνεξικακία. ἂν γὰρ πρὸς ἡμᾶς μὴ ἀνεξικακήσῃ, οὐδεὶς ὁ σωζόμενος, ἐπεὶ ἀνθρώπων οὐδεὶς ἀναμάρτητος. οὐδ' ἂν μία ἡμέρα ἦ ὁ βίος αὐτῷ ἐπὶ τῆς γῆς. εἰ δὲ εἰς τὴν τῷ Θεῷ ἀνεξικακίαν ἔχομεν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας, αὐτὴ δὲ, τοῖς ἀνεξικάκοις δίδοται μόνοις, καὶ οὐδενὶ μνησικάκῳ, καὶ ὦμεν, ὡς δυνατὸν, ἀνεξίκακοι, ἀφέντες τὰ ἄλλοις ἐπλαισμένα εἰς ἡμᾶς εὐλαβῶς, καὶ ὁ Πατὴρ ὁ Οὐράνιος οὐ μόνον συγχωρήσει ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον χαρίσεται ἐν Χριστῷ.

dum est, præter Deum, sic nec in quoquam alio reponenda spes, præterquam in solo cunctorum curatore Deo. Sicut execrabilis est, qui spem habet in homine: sic felix, qui in Deo nititur. Et quemadmodum meminisse ignis, non calefacit corpus: ita fides absque charitate non imprimit in animam cognitionis illuminationem. Nec, vt sine spe reperiatur charitas, vllo pacto fieri potest. Vnde sancti Patres dicere solent: Vnum est stabile, spes in Deum, cætera omnia, non sunt natura, sed opinione & instituto. Et, qui potentia fidei habet cor suffultum, absque factis, nihil habet: & quando nihil habet, fide omnia possidet. Sed potentia fidei, in operibus consistit. Qui autem charitate privatus est, ipso privatus est Deo: quem expeti per talia, & spem in eo haberi, oportet. Si enim vel teipsum interroges, vel alium Christianum verum: in quonam habeant, qui conservantur, spem salutis? procul dubio dixerit: nos in sola misericordia Dei spem positam habere. Ea autem, est in Deo peccatorum nostrorum tolerantia. Hac enim, nisi erga nos vtatur, nemo salvus erit, quia nemo peccati expers: ne si vno quidem tantum die vitæ ejus spatium definiatur. Quod si in Dei patientia nobis spes salutis sita est: ea autem, offensionum tolerantibus datur solis, nemini vero injuriarum memoriam retinenti: si nos fuerimus, quoad in hominem cadere potest, erga alios, pia offensarum condonatione, lenes: etiam Pater cœlestis nobis, non tantum nostra peccata remittet: sed insuper vitam æternam donabit propter Christum.

Ὅπου δὲ ἡ εὐλάβεια τῶν Θείων, καὶ ἡ ὑπακοὴ τῶν λόγων τῶν Ἁγίων Πατέρων ἀπολείπεται, ἤ, τε ἀληθὴς πίστις ἡ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων δεικνυομένη, ἐκεῖ οὐδὲν ἀγαθὸν δύναται ἐποικοδομηθῆναι. καὶ ἄλλος, πῶς ἂν εἴημεν τῶν μακαρισμῶν ἄξιοι τῶν ἐπὶ τῇ πίστει ὁραάτων ἀποκειμένων, εἰ μόνοις τοῖς κατὰ τὸν λογισμὸν ἐναργέσι πειθόμενοι; πόθεν ἐμωραιώθησαν τὰ ἔθνη καὶ ἐσκοτίθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, ἐκ ἐπειδὴ τοῖς ἐκ τῶν λογισμῶν φαινομένοις παρηκολεθηκότες, καὶ τῷ κηρύγματι τῆς πίστεως ἠπειθησαν; τίνας Ἡσαίας ὡς ἀπολωλότας ὀδύρεται, ἀὴ οἱ σοφοὶ παρ' ἑαυτοῖς λέγοντες, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιζήμονες; ἡ γὰρ Θεότης, ὡς Ἀθανασίῳ τῷ πάνυ δοκεῖ, ἐκ ἐν ἀποδείξει λόγων παραδίδοται, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ εὐσεβείας λογισμῷ, μετὰ εὐλαβείας. εἰ γὰρ καὶ τὰ περὶ τὸ σωτηριώδες σαυρὸς, ἐκ ἐν σοφίᾳ λόγε, ἀλλ' ἐν πειθοῖ Πνεύματος καὶ δυνάμεως ἐκήρυττεν ὁ Παῦλος. Καὶ ἔτως ἀῤῥήτων δυνάμεων ἤκεσεν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἃ μὴ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, πῶς αὐτῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος τὴν ἀλήθειαν πιστεύσει λόγῳ, ὁ μὴ πιστεύσας καλῶς; Ὁρᾶτε, πῶς ἀποβάλλονται πάντες οἱ Διδάσκαλοι, τὰς περιέργας συλλογισμὰς, καὶ πόῤῥω πε πάντας ῥίπτεσι τῆς Θείας αὐλῆς; πᾶς γὰρ ὁ ἀπολέσας ὃ πρότερον εἶχεν, ἐκεῖνος ζητεῖ. Ὁ δὲ μηδὲν ἀπολέσας, ἀλλ' ὁλόκληρον ἔχων, ὃ ἀρχῆθεν ἐκτήσατο, ποσῶς ἃ ζητεῖ. μόνον δὲ τηρεῖ καλῶς τὸ κτηθέν. Ἡμεῖς ἓν τηρεῖν τὴν πίστιν, ἐχὶ πολυπραγμονεῖν μεμαθήκαμεν. Ἡμεῖς τῇ τὲ Ἁγίε Πνεύμα-

Vbi vero reverentia divini numinis, & obedientia erga salutaria sanctorum Patrum monita, veraque laudabilibus factis comprobata fides, excluduntur: ibi nihil boni superstrui potest. Quomodo etiam beatis illis donis & prædicationibus, quæ fidei, occulto quodam & invisibili modo, reposita sunt, digni essemus: si solum his, quæ rationi & cogitationi apparent, obsequeremur? Vndenam ad vanitatem reciderunt gentes: & obtenebratum fuit insipiens eorum cor: cumque se sapientes dicerent, stulti facti sunt? An non inde, quod sequentes judicium rationis suæ, prædicationi fidei non obtemperarunt? Quos alios Esaias, vt perditos, deplorat, cum dicit: Væ illis, qui sibi videntur sapientes, & judicio suo scientes? Divinitas enim (sicut Athanasio illi summo videtur) non demonstratione, & ratiocinatione traditur, sed fide, & pietatis meditatione, cum reverentia. Nam si de salutari cruce Paulus, non sapientia orationis, sed persuasione Spiritus, & facultatis cujusdam superioris, concionabatur: & ita, nescio quæ magna & angusta, quæ fas homini non est dicere, in Paradiso audivit: quomodo ad credendum veram de S. Trinitate doctrinam, ratione & verbis adducatur is, qui non simpliciter bene credit? Videtis, quomodo rejiciant omnes pii Doctores, exquisite excogitatos Syllogismos, longeque extra divinam aulam eliminent? Quisquis enim perdidit, quod antea habebat: is quærit. Qui vero nihil perdidit, sed integrum habet, quod initio possedit: nullo modo quærit, sed tantum diligenter custodit. Nos igitur retinere fidem, non curiose indagare, didicimus: nos sancti Spiritus

Πνεύματος χάριτι, οὐδὲν ἀπωλέσαμεν, οὐδὲ ζητοῦμεν· ἡ τῆς πίστεως ζήτησις ἀναιρετική. Ὡς γὰρ ὁ πιστεύων οὐ ζητεῖ, οὕτως οὐδὲ ὁ ζητῶν πιστεύει. ὁ ζητῶν ἔτι, οὐδὲ πω εὗρεν, οὐδὲ πεπίστευκεν ἀληθῶς καὶ ἀμεταπλώτως, ἢ ἔδει. Ἔνθα ζήτησις, πίστις οὐκ ἔστιν, ἔνθα δὲ πίστις, οὐ χρεία ζητήσεως, ἀλλὰ καρπῶν τῶν ἐκ πίστεως, ἃ εἰσι τὰ ἀγαθὰ ἔργα. Ὁ μὲν γὰρ λόγοις πειθόμενος, καὶ μεταπειθῆναι δύναται. ὁ δὲ πίστει βεβαιούμενος, ἀπετείχισεν ἑαυτὸν καὶ ἐκύρωσεν. Λοιπὸν τὴν ἀκοὴν, τοῖς λυμαινομένοις λόγοις, καὶ τὰ ἐν τῇ πίστει ζητούμενα, οὐ πρὸς τὰς κοινὰς ἐννοίας ἀναφέροντες ζητοῦμεν, εἰ ταύταις συμφωνεῖ. Ἀλλ' εἴπερ μόνον τοῖς ὁμολογουμένοις τοῖς Ἐκκλησίας Δόγμασιν ὁμόφωνα δείξαιμεν ταῦτα, κἂν πάντα συμβῇ ἀναιρεῖσθαι τὰ κατὰ φιλοσοφίαν δόγματα. Ἐπεὶ ἔτε διὰ σοφίας λόγων πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐχειραγωγήθημεν, ἔτε τὸ τῆς Τριάδος Μυστήριον, ἐκεῖθεν ποσῶς ἐμυήθημεν, ἔτε μὴν ἄλλό τι δόγμα τῶν τῆς πίστεως δογμάτων παρ' αὐτῆς μεμαθήκαμεν. Ὅτι Φιλοσοφίας μὲν ὕλη, ὡς καλῶς οἶδατε, τὰ ὄντα. Θεολογίας δὲ τέλος, ὁ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ πάντων Δημιουργός. Χρὴ ἓν, ἔτε τὴν πίστιν νομίζειν τέχνην, μήτε τὰ δοκιμαθέντα τοῖς Θεολόγοις, τεχνολογεῖν, ἀλλ' ἐμμένειν εἰς ὅσα οἱ Πνευματοφόροι ἐσαφήνισαν. ἂν γὰρ τοῖς ἰδίοις θαῤῥήσωμεν λογισμοῖς, εἰς χάος ἐκκυλισθῆναι κινδυνεύσομεν τῷ Ἀναξαγόρᾳ ἐκείνῳ, ὃ μὴ γένοιτο, Χριστὲ Βασιλεῦ.

Πρὸς τούτοις καὶ ὁ Θεῖος Χρυσόστομος ἐξηγούμενος τὴν ἑξαήμερον, ἐν τετάρτῳ λόγῳ, δεικνύων τὰ ἔργα ὡς ἀναγκαῖα, φησιν.

ritus beneficio nihil amiſimus, nec quærimus. Fidei inquiſitio vim ejus auferendæ habet. Nam ſicut, qui credit, non quærit: ita nec, qui quærit, credit. Qui adhuc quærit, nondum invenit: nec credit vere & conſtanter, ſicut oportebat. Vbi inquiſitio, ibi fides non eſt: vbi fides, ibi inquiſitione nihil opus eſt, ſed fidei fructibus, qui ſunt bona opera. Qui enim rationibus perſuadetur: idem rationibus, a priore ſententia ad aliam depelli poteſt. Qui vero fide nititur: ſe velut muro ad ſtabilitatem communivit. Proinde aures adverſus nocentia verba obſtruit. Ac, quæ de fide exquiruntur: non ad communes & innatas notitias, in quærendo referimus, num his illa conſonent: aut certe has, claræ & indubitatæ doctrinæ Eccleſiæ conſentire monſtramus: etiamſi omnia Philoſophiæ decreta corruere accideret. Neque enim ſapientia rationum, ad veritatem deducti ſumus: nec Triadis myſterio, vllo pacto ex illa initiati fuimus: nec etiam vllum aliud Fidei dogma ab ipſa didicimus. Bene enim ſcitis, Philoſophiæ ſubjectum eſſe Entia: Theologiæ vero finem illum, qui eſt ſupra omnia Entia, a quo vniverſa condita ſunt. Quocirca nec Fides, putanda eſt ars: nec, quæ Theologis exquiſita & probata ſunt, rationibus & præceptis artis ſubjicienda: ſed in his permanendum, quæ a Spiritus ſancti oratoribus prodita ſunt. Si enim noſtri cerebri rationibus innixi fuerimus, periculum eſt, ne in chaos illius Anaxagoræ devolvamur: quod tu Chriſte Rex prohibeas.

Inſuper D. Chryſoſtomus, commentarii in Hexaëmeron oratione quarta, opera neceſſaria his verbis oſtendit. Quamob-

φησιν. Διὸ παρακαλῶ, μὴ γενώμεθα ῥάθυμοι περὶ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν. ἀλλὰ δαμάσωμεν ἡμῶν τὸν λογισμὸν. Καὶ πρῶτον μὲν παιδεύσωμεν νικᾶν τὸν πλησίον τῇ ἀγάπῃ, καὶ κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγέμενοι. Τοῦτο γάρ ἐστιν ὃ μάλιστα συνέχει καὶ συγκρατεῖ τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν. Καὶ τούτῳ, τῶν ἀλόγων καὶ τῶν θηρίων διεστήκαμεν, τῷ δύνασθαι, εἰ βουληθείημεν, τὴν προστήκουσαν ἡμῖν τάξιν διατηρεῖν, καὶ πολλὴν τὴν περὶ τοὺς πλησίους ὁμόνοιαν ἐπιδείκνυσθαι. καὶ ἄγχειν τὸν λογισμόν. Τὸ ἀτίθασσον τοῦτο θηρίον, τὸν θυμὸν λέγω, καταξαίνειν. καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτῷ τῷ φοβερῷ κριτηρίῳ ἐπιστᾶν πάντοτε. Οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς καὶ εἰκῇ δαπανᾶν ἡμᾶς τὸν χρόνον προσῆκεν, ἀλλὰ καθεκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν πρὸ ὀφθαλμῶν λαμβάνειν τὸ τῦ Κυρίυ κριτήριον. Καὶ τίνα μέν ἐστι τὰ πολλὴν παῤῥησίαν προξενεῖν δυνάμενα, τίνα δὲ τὰ τὴν κόλασιν ἐπιτείνοντα. καὶ ἕτω ταῦτα φρέφοντες ἐν τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς, περιγινώμεθα τῶν παθῶν. Καταστέλλωμεν ἡμῶν τὰ τῆς σαρκὸς κινήματα. Καὶ νεκρώσωμεν ἡμῶν, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, τὰ μέλη, τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα δυνησώμεθα τὸν καρπὸν τῦ Πνεύματος δέξασθαι, Ὅς ἐστιν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀδάμαντος γὰρ ἡμᾶς φερροτέρυς ἡ τῦ Θεῦ χάρις κατεσκεύασε, καὶ πάντη ἀναλώτυς, ἐὰν βουλώμεθα. Αὕτη τῇ Χριστιανῇ πρὸς τὸν ἄπιστον ἔστω διαφορὰ, καρποφορεῖν τὰ τῦ Πνεύματος βουλόμενον. μὴ τῇ προσηγορίᾳ μόνον ἐγκαλωπιζώμεθα. μὴ δὲ τῷ σχήματι μέγα φρονῶμεν. ἀλλὰ καὶ εἰ ταῦτα κτησαίμεθα, μὴ

rem ne simus, obsecro, negligentes in observatione præceptorum: sed cogitationem nostram domemus. Primum assuefaciamus ad vincendum proximum charitate: & ex sententia D. Pauli, honore inter nos alii alios præveniamus. Hoc enim vinculum est: quod maxime conjunctam tenet vitam nostram. Hoc differimus a beluis, & natura rationis experte: quod possumus, modo velimus, ordinem nobis assignatum & convenientem tueri: ac magnam cum proximis concordiam colere: freno coërcere cogitationis impetum: immansuetam beluam, iram scilicet, demulsam tenere: semperque certamen ei, & periculum, horrendi illius tribunalis, ante oculos statuere. Neque enim frustra & inutiliter tempus nobis consumendum est: sed quotidie, imo singulis horis, ante oculos ponendum, Domini judicium: & quæ sint illa, quæ magnam nobis fiduciam afferre possint: quæ contra, quibus supplicium intendatur. Hujusmodi rerum assidua cogitatione vincamus affectus; comprimamus carnis nostræ incitationes; mortificemus, vt beatus Paulus jubet, membra nostra terrestria; vt fructum Spiritus percipere possimus, qui est charitas, gaudium, pax, & quæ sequuntur. Nam adamante duriores nos Dei gratia fecit, vt nulla ex parte consumi possimus, modo velimus. Hoc discrimen esto, quo Christianus differat ab infideli: si fructus Spiritus ferre velit. Ne, quæso, titulo solum hoc nos ostentemus, nec habitu externo gloriemur: sed his, quando etiam habebimus, ne altum sapiamus; verum potius nos humilitate contrahamus. Etiamsi enim omnia feceritis, (inquit)

dici-

μὴ μέγα φρονήσωμεν, ἀλλὰ τότε μᾶλλον ἑαυτὸς συσείλωμεν. Ὅταν γάρ, φησι, πάντα ποιήσητε, λέγετε, ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν. Ἐὰν οὖν μεμεριμνημένοι τυγχάνωμεν, καὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας φροντίζωμεν, δυνησόμεθα καὶ ἑαυτοὺς ὠφελεῖν, καὶ τῆς μελλούσης κολάσεως ἐξαρπάζειν τοὺς Διδασκάλους χρωμένους ἡμᾶς. ἵνα μετὰ ἀκριβείας τὸν παρόντα διανύσαντες βίον, καταξιωθῶμεν τῆς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι φιλανθρωπίας. Οὐδὲ γὰρ οἷόν τε λοιπὸν εὑρεῖν τινα παραμυθίαν ἐκεῖ, τὸν μὴ ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἀπονιψάμενον τὰ ἡμαρτημένα. Ἐν γὰρ τῷ ἅδῃ, (φησι,) τίς ἐξομολογήσεταί σοι; καὶ εἰκότως. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ τῶν καμάτων καιρὸς, καὶ τῶν ἀγώνων, καὶ τῶν παλαισμάτων. ἐκεῖνος δὲ τῶν στεφάνων, καὶ τῶν ἀμοιβῶν, καὶ τῶν βραβείων. Ἀγωνισώμεθα τοίνυν, ὡς ἔτι ἐν τῷ σταδίῳ διάγομεν. ἵνα ἐν τῷ καιρῷ, καθ' ὃν δεῖ τὸν στέφανον κομίσασθαι, καὶ τῶν καμάτων τὰς ἀμοιβὰς, μετὰ παῤῥησίας δεξώμεθα. Ταῦτα ἐχ ἁπλῶς λέγεται, ἀλλὰ βουλόμεθα καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς ὑπόμνησιν ὑμᾶς ἄγειν τῆς τελειώσεως τῶν ἀγαθῶν πράξεων. ἵνα τέλειοι καὶ ἀπηρτισμένοι τυγχάνοντες, καὶ κατὰ τὴν τῆς πολιτείας ἀρετὴν διαλάμποντες, γένησθε ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα Θεοῦ ἀμώμητα. καὶ φανήσησθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, εἰς καύχημα ἡμέτερον, εἰς ἡμέραν Χριστοῦ. ἵνα καὶ μόνον φαινόμενοι, ὠφελῆτε τοὺς ὑμῖν συγγινομένους, καὶ τῆς προσούσης ὑμῖν εὐωδίας τῆς Πνευματικῆς, καὶ τῆς ἀρίστης πολιτείας μεταλαμβάνωσιν, οἱ κοινωνοῦντες ὑμῖν τῆς διαλέξεως. Ὥσπερ γὰρ ἡ τῶν φαύλων συνουσία, καταβλάπτειν εἴωθε τοὺς ἀναμιγνυμένους, καθάπερ καὶ ὁ μακάριος Παῦλός φησι, φθείρουσιν

dicite, vos inutiles ſervos eſſe. Si hanc cogitationem ſuſceperimus, noſtræque ſalutis rationem habuerimus: poterimus & nobis ipſis prodeſſe, & a futuro ſupplicio eripere illos, qui nobis Doctoribus vtuntur, vt vitæ præſentis curriculo, accurate & bene decurſo, digni fiamus futuri ævi humanitate & beneficentia. Nequaquam enim fieri poteſt, vt poſthac aliquod ſolatium inveniat illic, qui non in hac vita expiaverit peccata. Nam in inferno (inquit) quis confitebitur tibi, aut gratus te prædicabit? Et vere. Nunc enim eſt occaſio laborandi, certandi, luctandi: illic vero, coronas, præmia, remunerationem, accipiendi. Certemus igitur, dum adhuc in ſtadio verſamur: vt tum, quando corona dabitur, & gratia pro laboribus referetur, læta fronte accipiamus. Hæc non obiter dicuntur: ſed quotidie vos, rectarum & laudabilium actionum, vt eas præſtetis, commonefactos volumus, vt perfecti facti, & omnibus numeris abſoluti, & vitæ actæ virtute ſplendentes, fiatis irreprehenſibiles & ſinceri, proles Dei immaculata, conſpiciaminique ceu luminaria in mundo, rationem vitæ obtinentes, ad gloriationem veſtram, in diem Domini: vt vel ſolo conſpectu veſtro juvetis eos, qui vos accedunt: & de ſuavi odore veſtro ſpirituali, optimaque vivendi forma, aliquid attrahant, qui veſtra collocutione vtuntur. Vt enim improborum commercium, nocere ſolet accedentibus: (ſicut Paulus ait: *Mores bonos colloquia corrumpunt mala.*)

σιν ἤδη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί. ἔτω καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν συνεσία τὰ μέγιστα ὀνίνησι τὲς πλησιάζοντας. Διὰ τᾶτο ἡ ὁ φιλάνθρωπος ἡμῶν Δεσπότης συνεχώρησεν ἀναμεμίχθαι τὲς ἀγαθὲς τοῖς πονηροῖς. ἵνα κερδαίνωσί τι ἐκ τῆς συνεσίας, καὶ μὴ ἐναπομένωσι διηνεκῶς τῇ πονηρίᾳ. ἀλλὰ συνεχῆ ὑπόμνησιν ἔχοντες τὴν ἐκείνων θέαν, καρπώσωνταί τι πλέον, ἐκ τῆς τέτων συνεσίας. τοσαύτη γὰρ τῆς ἀρετῆς ἡ ἰσχὺς, ὡς καὶ τὲς μετιόντας αὐτὴν, σφόδρα αὐτὴν αἰδεῖσθαι, καὶ πολὺν τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἔπαινον διεξιέναι. Ὡς καὶ ἡ κακία. ταῦτα τὰ τῆς ἀρετῆς φροντίσωμεν, ἵνα μὴ τῷ χρόνῳ παρατρέχοντος, λάθωμεν ἑαυτὲς ζημιῶντες. ὃ μὴ γένοιτο.

Ὁρᾶτε ὡς ἔργων χρεία, καὶ τέτων ἐναγωνίων, καὶ ἀρίστων, ἀλλὰ τῶν μὲν περὶ τέτων λόγων, ἄλις. Ἀκέσωμεν δὲ, τὰ περὶ τῶν Μυστηρίων.

Ita & bonorum familiaritas, maximas vtilitates vtentibus affert. Hæc etiam causa est: quod humanissimus noster Dominus permisit admisceri bonos malis; vt ex illorum conversatione aliquid boni accipiant hi, nec perpetuo in malitia maneant: sed continenter illorum intuitu commonefacti, aliquid ex eorum consuetudine proficiant. Ea namque virtutis vis est: vt ii, qui ejus studio tenentur, vehementer ipsam revereantur, & multis verbis laudes ejus percenseant. Sic & vitium se habet. Quapropter virtuti studeamus: ne, tempore frustra elapso, imprudentes nobis damna accersamus, quod absit.

Videtis nunc, vt arbitramur, satis: factis opus esse, iisque in certamine & sudore versantibus, & ad laudem optimis. Transeamus itaque ad explicationem Sacramentorum.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ.

Πρὸς τὸ τέταρτον, καθόλε περὶ τῶν Ἱερῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐν μέρει, διαληψόμεθα, διδόντος Θεῦ, ἵνα καὶ ὁ περὶ τέτων λόγος εἴη σαφὴς ὑμῖν.

Ὅτι μὲν ἓν συνίσταταί ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ διὰ τέτων πιστεύεται, καὶ ὅτι τὰς ἀρχὰς ἐκ τέτων λαμβάνει, τελειῶται δὲ ἐπὶ τῷ μέλλοντος, ἐπειδὰν εἰς ἐκείνην ἀφικώμεθα τὴν ἡμέραν, ὅπε τὸ σαρκίον ἐκ ἐπισκοτεῖ, δι' ὃ καὶ Παῦλος, ἐπιθυμῶ ἀναλῦσαι καὶ συνεῖναι Χριστῷ, τὴν τελείαν εὐδαιμονίαν, καὶ τὸ ἄκρον τῶν ἐφετῶν ἐφιέμενος, εἰδὼς

DE SACRAMENTIS.

Quarto capite hoc generatim de sacris mysteriis, seu Sacramentis, & particulatim, auxilio Dei explicabimus: vt hæc doctrina, perspicua vobis sit.

Quin igitur vita, quam in Christo vivimus, in his consistat, & principia ex his capiat: perficiatur autem in futuro seculo, postquam ad illum pervenerimus diem, vbi corporis moles & malitia non tenebras obtendit, (unde & Paulus, cupio ex hospitio, inquit discedere, & cum Christo esse: perfectam scilicet felicitatem, & summam expetendorum, appetens) nul-

ἀδεὶς Χριστιανῶν ἀντερεῖ. Ποίῳ δὲ τρόπῳ ἡ μύησις τέτων, οἷς ἐν Χριστῷ ζῶμεν καὶ κινέμεθα καὶ ἐσμὲν, ὡς ἡ Ἐκκλησία τῶν εὐσεβῶν παρέδωκε, λέξομεν ἐν συντόμῳ.

ά.) Τὸ Βάπτισμα τοίνυν τὸ εἶναι δίδωσι, καὶ ὅλως ὑποστῆναι κατὰ Χριστὸν. Τέτο γὰρ νεκρὸς τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ διεφθαρμένος παραλαβὸν, εἰς τὴν ζωὴν εἰσάγει. Ἀλλὰ καὶ διὰ τέτων τῶν Μυστηρίων, ὥσπερ διά τινων θυρίδων, ἐν τῷ σκοτεινῷ τέτῳ κόσμῳ, ὁ ἥλιος εἰσέρχεται τῆς Δικαιοσύνης, καὶ τὰς ἀξίας φωτίζει. Καὶ ὁ μὴ ἀναγεννηθεὶς δι' ὕδατος, καὶ Πνεύματος, ἐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωήν. Καὶ ἀποθνήσκομεν τὸν θάνατον ἐκεῖνε, ἵνα καὶ τὴν ἀνάστασιν ἀναστῶμεν, καὶ τῆς Βασιλείας κληρονόμοι γενώμεθα. Τρισσῶς ἐσεφανωμένοι, τῆς Τριάδος ἐπαδομένης. τρισὶ καταδύσεσιν, ἀλλὰ μὴ ἐπιχύσει τρισσῇ χρώμενοι. Ἐβάπτιζον γὰρ οἱ πάλαι, ἐ χερσὶν οἰκείαις τὸ ὕδωρ ἐπιῤῥαντίζοντες τοῖς βαπτιζομένοις, ἀλλὰ διὰ τριῶν καταδύσεων, τοῖς Θείοις Εὐαγγελίοις ἑπόμενοι. Ἀνέβη γάρ, φησιν, ἀπὸ τὲ ὕδατος. Δῆλον δὲ, ὅτι κατέβη, ἐπεὶ ἀνέβη. Ἰδὲ ἓν κατάδυσις, καὶ ἐ ῥαντισμός. Ἀλλὰ καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς ἐξηγέμενος τὸν Ἀποστολικὸν γ'. κανόνα, φάσκοντα. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, μὴ τρία βαπτίσματα μιᾶς μυήσεως ἐπιτελέσῃ. λέγει, τρία βαπτίσματα, τὰς τρεῖς καταδύσεις φησιν ὁ κανών.

β'.) Τὸ Χρίσμα δὲ, χριόμεθα, ἵνα τὲ χρίσματος τὲ Βασιλικὲ τῆς θεώσεως γενώμεθα κοινωνοὶ. λέγεσι δὲ περὶ τὲ Χρίσματος, ἐ μόνον Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης εἰς πλάτος, (ἀνὴρ ἀξιοπιστό-

nullus Christianorum ignorat. Quis autem sit ritus initiationis horum: quibus in Christo viuimus, movemur, & sumus: ex traditione Ecclesiæ piorum breviter commemorabimus.

I.) Baptismatis igitur beneficio fit, vt simus, omninoque secundum Christum subsistentiam habeamus. Illud enim nos, peccato mortuos & corruptos accipiens, ad vitam introducit. Sed & per hujus mysteria, tanquam per quasdam feneſtras in tenebricoso hoc mundo, sol ingreditur justitiæ, & dignos illuminat. Certe, qui non regeneratus est aqua & Spiritu: non potest in vitam ingredi. Et morimur mortem illius: ut pari resurrectione resurgamus, & Regni hæredes fiamus. Tripliciter coronati, quando Trinitas accinitur: tribus immersionibus, non trina infusione, utentes. Baptizabant enim veteres, non manibus suis aquam Baptizandis aspergentes, sed trina immersione, hoc Evangelii sequentes: Ascendit ex aqua. Ergo ante descenderat. Ecce immersio, non aspersio. Sed & sapiens ille Ioannes Zonaras, in enarratione Apostolici 3. Canonis, qui est: Si quis Episcopus, aut Presbyter, non tria baptismata vnius initiationis peregerit, inquit: Tria baptismata, tres immersiones vocat canon.

II.) Chrismate inungimur, ut Chrismatis Regii, Deificationis fiamus participes. Loquuntur autem de Chrismate non tantum Dionysius Areopagita prolixe, (vir

πιστότατος, ἧ μνήμη ἐν ταῖς πράξεσι φέρεται, ἐν κεφ. ιζ'. λέγοντι, τινὲς δὲ ἄνδρες κολληθέντες αὐτῷ ἐπίστευσαν, ἐν οἷς ἦν καὶ Διονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης, ὃς Παύλῳ τῷ μακαρίῳ ἐγένετο μαθητὴς, καὶ ἱεράρχης Ἀθηνῶν, καὶ περὶ ἧ πολλὰ ἐγκώμια ἡ Ἐκκλησία γράφει, ἀλλὰ καὶ Συμεὼν ὁ μεταφραστὴς, ἀνὴρ ἐλλογιμώτατος καὶ πιστὸς, βίβς Ἁγίων συγγράφων καὶ μαρτύρια, γράφει, ἧ τὸ μαρτύριον πέμπομεν μεταγράψαντες ἰδίως,) ἀλλὰ καὶ αἱ Ἁγιαι Σύνοδοι. Ὁ γὰρ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ μζ. φησιν. ὅτι τὲς φωτιζομένες, μετὰ τὸ βάπτισμα, χρίεσθαι χρίσματι ἐπερανίῳ, καὶ μετόχες γίνεσθαι τῆς Βασιλείας Θεῦ. Καὶ ἡ ἐν Καρχηδόνι ἐν τρίτῳ μέμνηται, ὡς ἀναγκαίᾳ τῷ χρίσματος, καὶ ἀπαραιτήτε. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἕκτη Σύνοδος ἐν κεφ. μέ. ἐπεὶ γὰρ χριτοὶ λέγονται οἱ χριτιανοὶ, ὡς τῷ Ἁγίᾳ Πνεύματος μέτοχοι, διὰ τῆς τῷ Ἁγίᾳ Μύρε χρίσεως, ἐξ ἀνάγκης καὶ χρίσονται τότῳ. Δηλῦται δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ χρίσει λεγομένων, ἡ τῷ ἐντεῦθεν Θείᾳ δώρε τότε μετάληψις. Φησὶ γὰρ ὁ χρίων. Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίᾳ, Ἀμήν. Ἀλλὰ καὶ ὁ χρυσορρήμων, ἐν λόγῳ αὐτῷ, ἐν ᾧ περὶ τῶν τριαδικῶς λεγομένων διαλαμβάνει, φησίν. Κέρας ἦν ἐλαίᾳ καὶ ἁγιασμῦ. ἓν ἦν τὸ χρίσμα, τρία δὲ τὰ δῶρα. ἓν τὸ κέρας, τρία τὰ χρίσματα. Ἔχριον γὰρ Ἱερεῖς, Βασιλεῖς, Προφήτας. τοιῦτος δὲ πᾶς βαπτιθεὶς χριτιανός. Προφήτης, ὡς ἰδὼν ἃ ὀφθαλμὸς ὐκ εἶδε, καὶ ὃς ὐκ ἤκυσεν. Ἱερεὺς, ὡς ὀφείλων ἑαυτὸν προσάγειν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ. Καὶ Βασιλεὺς παθῶν, ὡς Υἱὸς τῦ παμβασιλέως

fide dignissimus, cujus mentio Act. 17. extat, vbi dicitur: Quidam autem viri, associati ei, crediderunt, inter quos & Dionysius Areopagita erat. Hic D. Pauli extitit discipulus, & Pontifex Athenarum: cujus crebræ laudes ab Ecclesia perhibentur, de quo & Symeon metaphrasta, rerum divinarum peritissimus: & fidelis vir, vitarum & martyriorum Sanctorum scriptor, scribit: cujus martyrium mittimus, seorsim descriptum,) sed sanctæ etiam Synodi. Canon enim Laodicensis Synodi 48. ait. Eos, qui baptismo illuminantur, post Baptisma Chrismate cœlesti vngi: & participes fieri Regni Dei. Et Carthaginense concilium, Canone 3. meminit Chrismatis, tanquam necessarii, nec vllo modo prætermittendi. Quin & VI. Synodus, cap. 95. Quia enim Christiani dicuntur Christi, id est, uncti, vtpote Sancti Spiritus participes, per sancti unguenti inunctionem; ex necessitate quoque eo inungentur. Manifesta autem fit vel ex his, quæ inter inungendum dicuntur, verbis, divini ex illo doni perceptio: dicente scilicet Sacerdote: Sigillum donationis Spiritus sancti, amen. Sed & aurei oris Ioannes, in Oratione, in qua de illis, quæ trino modo dicuntur, agit, ait. Cornu erat Olei & sanctificationis. Vnum erat Chrisma, sed tria dona, vnum cornu, tria Chrismata. Vngebantur enim Sacerdotes, Reges, Prophetæ. Talis est omnis Christianus baptizatus Propheta, vt qui viderit, quæ oculus non vidit, & auris non audivit. Sacerdos, vt qui debeat seipsum offerre victimam viventem, sanctam, bene placentem Deo. Et Rex affectuum,

tan-

σιλέως Θεῦ, καὶ τῆς τότε βασιλείας κληρονόμος. Τὸ χρίσμα γὰρ τὴν πρώτην σφραγίδα ἐντίθησιν, ἣν ἐν τῇ ψυχῇ, θεία ἐμπνεύσει ἐλάβομεν· Διὸ καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος φέρει δύναμιν καὶ τὴν εὐωδίαν, καὶ σημείωσίς ἐστι τοῦ Χριστοῦ. Ἀνάγνωτε καὶ τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ ἐν κεφ. λ'. καὶ ἴδετε, ὅσα ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν, προλέγων καὶ τοῦτο προκαταασκευάζων. Ἐξ ὧν ἀφορμῶν, ἐπὶ ῥήματι τούτῳ Θεοῦ, ὁ Θεῖος Διονύσιος ἐρειζόμενος, καὶ αἱ Ἁγίαι Σύνοδοι, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Ἁγίων ἔγραψαν, ὅσα περὶ τούτου ἔγραψαν. μὴ θαυμάζετε δὲ, ὅτι ἐν τοῖς βαπτίσμασιν, οἷς ἐγράψατε, μνείαν οὐ ποιεῖτε χρίσματος. ἡ γὰρ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, τῇ χάριτι αὐτοῦ προκόπτουσα, ἐπὶ Θείοις ῥητοῖς καὶ θεμελείοις, πολλὰ ἐξεῦρε καὶ κατεσκόλισατο. Οὐ γὰρ πάντα Παῦλος γράφει. ἀλλὰ καὶ ὁ μαθητὴς τούτου Διονύσιος. καὶ οἱ μετὰ τούτους πολλοὶ φωστῆρες τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ κινούμενοι. καὶ οὐ δίκαιον ἀπόβλητα νομίζειν. Ἂν γὰρ τὰ κυριώτερα τῶν Μυστηρίων τὸ Βάπτισμα, καὶ ἡ Κοινωνία ἡ Θεία ἐστὶν, καὶ ὧν δίχα σωθῆναι ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ ταῦτα παρέδωκεν ἡ Ἐκκλησία, τὰ λοιπά φημι ἄχρι τῶν ἑπτὰ, ὡς λέξομεν. Περὶ ὧν καὶ ἄλλοι θαυμασίως εἰς πλάτος γράφουσιν, Ἐκκλησιαστικὰς ἐκλιθέμενοι τάξεις, ἀλλὰ καὶ Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης Ἀρχιεπίσκοπος ἔγραψεν, καὶ περὶ ἄλλων Ἐκκλησιαστικῶν. Οὗ τὸ Βιβλίον ἔχει ὁ σοφὸς ἐκκλησιαστὴς κύριος Στέφανος ὁ γερλάχιος. Ἐνθέν τοι, λαβόμεθα πρῶτον, εἶτα χριόμεθα. Οὕτω δὲ καθαρὸς καὶ εὐώδεις, ἡ τράπεζα δέχεται ἄχρις ἂν μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ἡμῖν.

γ'.) Ἡ

tanquam Filius præpotentis omnium Regis Dei, & hujus Regni hæres. Chrismate enim primum sigillum imprimitur, quod in anima, ex divina inspiratione accepimus. Propterea & vim, seu efficaciam, ipsius Spiritus, ac suaueolentiam, gerit, & signatio est Christi. Legite in veteri quoque Testamento, capite 30. & videte, quæ locutus sit Dominus ad Mosen, prædicens, & præconfirmans hoc. Vnde occasione orta, verbo hoc Dei S. Dionysius nixus, & S. Synodi, cæterique sancti, scripserunt illa, quæ de hoc extant. Quod vero in Baptismis, quorum mentionem facitis, Chrismatis mentio non fit, nolite mirari. Ecclesia enim Christi, gratia hujus proficiens, divinis dictis & fundamentis multa adinvenit, ornatu quodam vestiens. Non enim omnia Paulus scribit: sed quædam etiam discipulus ejus Dionysius: & hos insecuti multi Doctores, ceu lumina quædam Ecclesiæ Christi, Spiritus sancti instinctu, quæ rejicienda censere æquum non est. Etiamsi enim cæteris Sacramentis potiora sunt, & sine eis salus nullo modo contingit, baptisma & divina communio: attamen & reliqua, quæ cum his septenarium numerum implent, tradita sunt ab Ecclesia, sicut dicemus. De quibus cum alii, dum Ecclesiasticos ordines exponunt, mirifice & copiose scribunt: tum Symeon Thessalonicæ Archiepiscopus, & de his, & de aliis Ecclesiasticis, quem librum doctus Ecclesiastes, D. Stephanus Gerlachius habet. Ea propter, primo abluimur, deinde ungimur. Tum demum, mundos & bene olentes mensa Domini accipit, donec Christus formetur in nobis.

III.) Di-

γ'.) Ἡ δὲ Θεία Εὐχαριστία, τὸ σῶμα καὶ καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν ζωὴν ταύτην καὶ τὴν ὑγείαν συντηρεῖ καὶ συνέχει. Τὸ γὰρ σῶσαι τὰ κτισθέντα, καὶ διατελέσαι ζῶντας, ὁ τῆς ζωῆς δίδωσιν ἄρτος. καὶ ζῶμεν ἐν τῷ Χριστῷ ἀξίως ἐσθίοντες. ὡς αὐτὸς εἶπεν. ὁ τρώγων μου τὸ τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἐν ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ, ὁ ἄρτος γὰρ γίνεται σῶμα Χριστοῦ, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα Χριστοῦ, ἐπιφοιτήσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μεταποιοῦντος αὐτὰ ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν. καὶ ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος, οἶνός τε, καὶ ὕδωρ, διὰ τῆς ἐπικλήσεως καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπερφυῶς μεταποιοῦνται εἰς τὸ σῶμα Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτό. Οὐκ ἔστι δὲ τύπος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. μὴ γένοιτο. ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου τεθεωμένον. Αὐτοῦ τοῦ Κυρίου εἰπόντος, τοῦτό μου ἐστὶν, ὁ τύπος τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ σῶμα, καὶ ὁ τύπος τοῦ αἵματος, ἀλλὰ τὸ αἷμα. Καὶ πρὸ τούτου τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. ἡ γὰρ σάρξ μου ἀληθής ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθής ἐστι πόσις. διὸ μετὰ παντὸς φόβου, καὶ συνειδήσεως καθαρᾶς, καὶ ἀδιστάκτου πίστεως προσέλθωμεν. καὶ πάντως ἔσαι ἡμῖν, καθὼς πιστεύομεν μὴ διστάζοντες. τιμήσωμεν δὲ αὐτὸ πάσῃ καθαρότητι, ψυχικῇ τε καὶ σωματικῇ. Γίνεται γὰρ τοῖς πίστει ἀξίως μεταλαμβάνουσιν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς φυλακτήριον ψυχῆς τε καὶ σώματος. τοῖς

III.) Divina autem Euchariſtia, in qua corpus & ſanguis Chriſti eſt, vitam & ſanitatem hanc conſervat & continet. Vt enim ſalva maneant, quæ creata ſunt, & in vita perſeverent, panis ille vitæ facit: & vivimus in Chriſto, dum digne veſcimur, ſicut ipſe ait: Qui comedit meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in ipſo. Panis enim, fit corpus Chriſti; vinum & aqua, ſanguis Chriſti ſuperventu ſancti Spiritus, ea transmutantis, ſupra hominum rationem & cogitationem. Propoſitionis panis, inquam, & vinum atque aqua invocato & ſupervenient e ſancto Spiritu, ſupra omnem naturæ rationem tranſmutantur in corpus, & ſanguinem Chriſti: nec duo jam ſunt, ſed vnum & idem. Non eſt porro panis & vinum, typus corporis & ſanguinis Chriſti, (abſit) ſed ipſum corpus Domini Deificatum, cum ipſemet Dominus dicat: Hoc eſt meum, quid? non typus corporis, ſed corpus: non typus ſanguinis, ſed ſanguis. Et antea ad Iudæos: Niſi comederitis carnem filii hominis, & bibitis ejus ſanguinem, non habetis vitam in vobis. Caro enim mea, verus eſt cibus: ſanguis meus, verus potus. Quapropter, cum omni reverentia, & conſcientia pura, & fide non dubitante, accedamus: tum certiſſime erit nobis ita, vt credimus non dubitantes. Honoremus vere omni munditia tum animi, tum corporis. Servit enim fide digne ſumentibus, ad remiſſionem peccatorum, ad vitam æternam, ad munimentum ac cuſtodiam animi & corporis, indigne vero ſine

fide

τοῖς δὲ ἐν ἀπιστίᾳ ἀναξίως μετέχουσιν, εἰς κόλασιν αἰώνιον. Εἰ δέ καί τινες ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐκάλεσαν, ὡς ὁ θεοφόρος ἔφη Βασίλειος, ἃ μετὰ τὸ ἁγιασθῆναι εἶπον, ἀλλὰ πρὶν ἁγιασθῆναι, αὐτὴν τὴν προσφορὰν, οὕτω καλέσαντες. ἀντίτυπα δὲ τῶν μελλόντων λέγομεν, οὐχ ὡς μὴ ὄντα ἀληθῶς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς Χριστοῦ θεότητος, τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας. Προσφέρομεν δὲ οὐκ ἐν ἀζύμοις, ἀλλ' ἐν ἐνζύμοις. ὅ ἐστιν ἄρτος τῇ ἀληθείᾳ. οὕτω γὰρ ἐξηγοῦσιν οἱ Ἀνατολικοὶ Ἅγιοι, καὶ ἀποδεικνύουσιν, ὅ, τε Χρυσόστομος, καὶ οἱ λοιποὶ, ὅτι οὐκ ἄζυμον δεῖ προσφέρειν, ἀλλ' ἔνζυμον. ὁ δὲ περὶ τούτου λόγος πολὺς, καὶ διὰ τὴν μακρηγορίαν νῦν οὐκ ἐπεξεργάζομεν. ὅτε δὲ χρεία, λέξομεν.

δ'.) Ἡ χειροτονία δὲ, τὴν ἐξουσίαν παρέχει, τὴν δύναμιν τοῦ ποιήσαντος, ἣν λαμβάνομεν διὰ τῆς Ἱερωσύνης. καὶ δι' αὐτῆς πᾶσαι ἡμῖν αἱ τελεταὶ ἐνεργοῦνται. καὶ οὐδὲν Ἅγιον χωρὶς Ἱερέως ἐστίν.

ε'.) Ὁ δὲ Γάμος, συγκαταβάσεώς ἐστι δῶρον ὢν θεοῦ, διὰ τὴν παιδοποιΐαν, ἕως τὸ πᾶν τόδε μετὰ τῆς φθορᾶς ἵσταται. Μυστήριον δὲ θεοῦ καὶ τοῦτο. διὸ καὶ εὐλογεῖ τὸν Γάμον αὐτὸς, ὡς ἂν μὴ χωρὶς εὐλογίας, ἡ ἀπαρχὴ τυγχάνῃ τῆς ἡμετέρας ζωῆς.

ϛ') Ἡ μετάνοια δὲ, τὴν ἐπανόρθωσιν ἡμῶν αὖθις ἀπὸ τοῦ πτώματος ἐνεργεῖ διὰ ἐπιστροφῆς, καὶ τοῦ ἐξαγορεῦσαι τὰ πλαίσματα καὶ ἀποσῆναι τῶν κακῶν

fide participantibus, ad ſupplicium æternum. Quod ſi qui vero, panem & vinum nominarunt antitypa (ſigna typum gerentia) corporis & ſanguinis Domini, ſicut ille Deo plenus dixit Baſilius: non poſt conſecrationem, ſed priusquam conſecraretur oblatio, ſic appellarunt. Antitypa autem futurorum nominamus, non quaſi non ſint vere corpus & ſanguis Chriſti, ſed quod nunc quidem per ipſa participes ſimus divinitatis Chriſti: tunc vero, animi intelligentia per ſolam contemplationem. Offerimus porro non azymis, ſed fermentato, quia hoc re vera panis eſt: ſicut interpretantur Orientales ſancti, & demonſtrant, Chryſoſtomus, & reliqui, non infermentatam hoſtiam eſſe offerendam, ſed fermentatam. Prolixa hujus rei probatio eſt, ideoque in præſenti a nobis prætermiſſa. Quando vero opus erit, dicemus.

IV.) Ordinatio, poteſtatem & efficacitatem præbet conditoris, quam accipimus per Sacerdotium. Per illam omnia ſacra a nobis adminiſtrantur, nec absque Sacerdote quicquam ſanctum eſt.

V.) Matrimonium indulgentiæ donum Dei eſt, ad noſtram indigentiam ſe demittentis, ob ſobolem procreandam, quamdiu hic morti & corruptioni obnoxius conſiſtit mundus. Et illud vero myſterium eſt: ideoque conjugio bene precatur ipſe, & fortunat, ut ne benedictione careant primordia vitæ noſtræ.

VI.) Pœnitentia vero, vt a lapſu rurſus erigamur, & vitam emendemus, converſione efficit, & confeſſione peccatorum, & a malis diſceſſu. Hoc, magnum

κῶν. τοῦτο μέγα δῶρον τοῖς μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτῶσιν. ἐν ᾗ δὴ μετανοίᾳ, καὶ τὸ τῶν Μοναχῶν ἐστι χῆμα.

ζ'.) Ἅγιον ἔλαιον δὲ παραδέδοται καὶ τοῦτο ὡς Ἱερὰ τελετή, καὶ Θείᾳ τύπος ἐλέους. εἰς ἀπολύτρωσιν καὶ ἁγιασμὸν τοῖς ἀπὸ ἁμαρτίας ἐπιστρέφουσι χορηγέμενον. διὸ καὶ λύσιν παρέχει ἁμαρτιῶν, καὶ ἐξ ἀῤῥωστημάτων ἐγείρει. καὶ περὶ τούτου μαρτύρεται Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος, ἐν τῷ ε'. κεφ. λέγων. ἀσθενεῖ τὶς ἐν ὑμῖν: προσκαλεσάσθω τοὺς Πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος. κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. ἐν τούτῳ δὲ καὶ περὶ Ἐξομολογήσεως λέγει, καὶ εὐχῆς καὶ δεήσεως δικαίων.

Ταῦτα δὲ πάντα τὰ Μυστήρια, καὶ ὁ Χριστὸς παρέδωκε, καὶ οἱ Θεῖοι αὐτοῦ Μαθηταί. Διπλῶν γὰρ ὄντων ἡμῶν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, διπλῶς καὶ ταῦτα ἡμῖν παρέχετο, ὡς καὶ αὐτὸς θεάνθρωπος. ὡς ἂν τῇ μὲν χάριτι τοῦ Πνεύματος νοητῶς ἡμῶν τὰς ψυχὰς ἁγιάζῃ, τοῖς αἰσθητοῖς δὲ, ὕδατί τε καὶ ἐλαίῳ, καὶ ἄρτῳ καὶ ποτηρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς, ἁγιαζομένοις τῷ Πνεύματι, καθαγιάζῃ ἡμῶν καὶ τὰ σώματα, καὶ ὁλοτελῆ παρέχῃ τὴν σωτηρίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν συντόμῳ περὶ τῶν ἑπτὰ τῆς Ἐκκλησίας Μυστηρίων, λέγομεν καὶ εὐσεβῶς διακατέχομεν. καιρὸς δὲ λοιπὸν καὶ περὶ ἐπικλήσεως εἰπεῖν κατὰ τὸ ἀκόλουθον.

donum, præclarumque beneficium his est, qui post Baptisma peccarunt. In quo pœnitentiæ mysterio, etiam monasticæ vitæ ordo continetur.

VII.) Sacrum quoque oleum, inter Sacramenta traditum est, ut divinæ misericordiæ signum: quod redemptionis & sanctificationis causa, homini se a delictis & peccatis convertenti, impertitur. Ideo etiam remissionem affert peccatorum, & ex infirmitatibus corporis erigit. De eo Iacobus, Domini frater, cap. 6. sic scriptum reliquit. Infirmatur aliquis inter vos? Accersat seniores Ecclesiæ: & orent super eo, ungentes ipsum oleo, in nomine Domini. Tunc precatio ex Fide profecta, servabit ægrotum, & excitabit eum Dominus. Etiamsi peccata admisit: remittentur ei. Ibi de confessione quoque dicit, & oratione precationeque justorum.

Omnia autem Sacramenta hæc, etiam Christus tradidit, & divini ejus discipuli: cum enim duplices, non simus, videlicet ex animo & corpore constantes: dupliciter & hæc nobis præbuit, vt & ipse duplex, ex Deo & homine, vt per Spiritus quidem gratiam, intelligibili quadam ratione animas nostras sanctificet: sensilibus vero, aqua & oleo, pane & poculo, ac cæteris Spiritu sanctificatis, etiam corpora nostra sancta efficiat, ex omnique parte perfectam det salutem.

Hæc brevi expositione de VII. Ecclesiæ mysteriis dicta sufficiant, quæ nos pie retinemus. Nunc deinceps de invocatione dicendum.

ΠΕΡΙ

DE

ΠΕΡΙ ΕΠΙΚΛΗΣΕΩΣ τῶν Ἁγίων.

Πρὸς τὸ πέμπτον δὲ, τὸ περὶ ἐπικλήσεως τῶν Ἁγίων, λέγετε μὲν μιμεῖσθαι ἐκείνων τὴν πίστιν, τὴν καρτερίαν, καὶ ἔτι τωτήριον. ἀποφάσκετε δὲ τὴν ἐπίκλησιν τὴν πρὸς αὐτὲς, καὶ ἔντευξιν τέτων πρὸς Θεὸν, καὶ τὸ προσκυνεῖν αὐτοῖς, ἢ ταῖς αὐτῶν εἰκόσιν, ἢ τιμᾶν αὐτὲς ναοῖς καὶ ἀναθήμασι. φοβέμενοι, μὴ τὴν μόνην Θεῷ ὀφειλομένην τιμὴν, ἐπὶ κτίσματα μεταφέρητε.

Διὰ ἃ δὴ καὶ λέγομεν σὺν Θεῷ. ὅτι δεῖ τὲς Ἁγίες ἐπικαλεῖσθαι, ὅτι καὶ βοηθεῖν δύνανται. καὶ τέτε ἕνεκά εἰσι πολλὰ εἰς ἀπόδειξιν.

Καὶ πρῶτον ἀνάγνωτε ῥήματα Θεᾶ ἐν μβ. κεφαλαίῳ τᾶ Ἰώβ. „ἐγένετο μετὰ τὸ λαλῆσαι τὸν Κύριον πάντα τὰ „ῥήματα ταῦτα τῷ Ἰώβ, εἶπεν ὁ Κύριος „Ἐλιφὰζ τῷ Θαιμανίτῃ. ἥμαρτες σὺ, „καὶ οἱ δύο φίλοι σε. ἃ γὰρ ἐλαλήσατε „ἐνώπιόν με ἀληθὲς ἐδὲν, ὥσπερ ὁ θεράπων με Ἰώβ. νῦν δὲ λάβετε ἑπτὰ μόχες, „καὶ ἑπτὰ κριὲς, καὶ πορεύθητε πρὸς „τὸν θεράποντά με Ἰώβ, καὶ ποιήσῃ „κάρπωσιν ὑπὲρ ὑμῶν. Ἰὼβ δὲ θεράπων με, ἔυξεται ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. Μανθάνομεν ἔν ἐντεῦθεν, ὅτι οἱ δίκαιοι προΐσανται, καὶ ἔυχονται ὑπὲρ ἡμῶν. ἃ μόνον δὲ οἱ ἐν ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ τεθνηκότες, ὡς ὁ ῥιφεὶς νεκρὸς ἐπὶ τὸν τάφον Ἐλισσαίε. ὡς Βασιλείων δ. κεφ. ιγ. καὶ ὅτι ἡ τᾶ Χριςᾶ Ἐκκλησία ζῶντας τὲς Ἁγίες λέγει, ὡς ἐν ζωῇ καὶ χειρὶ Θεᾶ. ὁ δὲ θάνατος αὐτῶν ἦν ὕπνος. ἐκοπία-

DE INVOCATIONE Sanctorum.

Quod ad quintum caput attinet, in quo de invocatione Sanctorum agitur: dicitis quidem, vos imitari illorum fidem, tolerantiam, & quicquid salutare est, sed invocandos negatis, & intercessionem ipsorum apud Deum, & adorationem, ipsis, aut imaginibus ipsorum, exhibendam, tollitis, nec honorandos templis & donariis, existimatis. Metuitis scilicet, ne honorem, soli Deo debitum, ad creaturas transferatis.

Ad hæc nos ope Divina respondemus, invocandos esse Sanctos, quod ipsi etiam auxiliari possint: id quod multis demonstrari potest.

Principio, legite verba Dei, quæ 42. cap. Iobi scripta sunt. „Factum est, vt, postquam locutus esset Dominus omnia hæc ad Iobum, idem diceret Eliphazo Themanitæ. Peccasti tu, & duo amici tui. Nihil enim veri coram me dixistis, sicut minister meus Iobus. Nunc itaque capite septem vitulos, & totidem arietes, & ite ad ministrum meum Iobum. Faciet is Sacrificium pro vobis, & idem minister meus orabit pro vobis, &c. „ Discimus ergo hinc, Iustos, esse patronos nobis, & pro nobis precari. Nec id faciunt solum vivi, sed etiam mortui, quod ex illo interfecto patet, qui in sepulchrum Elisæi conjectus fuit, 4 Reg. 13. & quod Ecclesia Christi Sanctos dicit vinos, tanquam in vita & manu Dei positos, mors vero ipsorum, fuerit somnus. Aerumnis enim laborarunt in hoc seculo: sed illic, æternum vivent.

πίασαν γὰρ εἰς τὸν νῦν αἰῶνα, καὶ ζήσονται εἰς τέλος. Ζωὴ γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ οἱ ἐν χειρὶ Θεοῦ ὄντες, ἐν ζωῇ ὑπάρχουσιν. Ὅτι δὲ διὰ τοῦ νοῦ καὶ τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἐνῴκησεν ὁ Θεὸς, φησὶν ὁ Θεῖος Ἀπόστολος. ἢ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν, ναὸς τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματός ἐστιν; πῶς οὖν οὐ τιμητέον τοὺς ἐμψύχους ναοὺς τοῦ Θεοῦ; ἔτοι ζῶντες, ἐν παῤῥησίᾳ τῷ Θεῷ παρεστήκασι. πηγὰς ἡμῖν σωτηρίας ὁ Χριστὸς πολλὰς ἀνέῳξεν. δι' ἐπικλήσεως Ἁγίων δαίμονες ἀπελαύνονται, νόσοι φυγαδεύονται, πειρασμοὶ λύονται. Καὶ ἡ δόσις ταύτη ἡ ἀγαθὴ ἄνωθεν δι' Ἀγγέλων ἀγαθῶν, εὐθὺς πεμπομένων τοῖς ἐπικαλεμένοις τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων Ἅγια λείψανα πολυτρόπως τὰς εὐεργεσίας πηγάζουσι, καὶ μηδεὶς ἀπιστείτω. Εἰ γὰρ ἐξ ἀκροτόμου πέτρας ὕδωρ ἐν ἐρήμῳ ἐπήγασε, καὶ ἐκ σιαγόνος ὄνου ὕδωρ τῷ Σαμψὼν διψῶντι, ἐκ μαρτυρικῶν λειψάνων τοιαῦτα γίνεσθαι, ἄπιστον; ἐδαμῶς, τοῖς εἰδόσι τὴν τῶν Ἁγίων δύναμιν παρὰ Θεοῦ καὶ τὴν τιμήν.

Τιμητέον ἓν τοὺς Ἁγίους, ὡς φίλους Θεοῦ, ὡς τέκνα καὶ κληρονόμους, ὡς φησιν ἡ Θεολόγος φωνή. ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι. ὥστε ἐκ εἰσὶ δοῦλοι, ἀλλ' Υἱοὶ καὶ κληρονόμοι. πόσα ἄν τις ἔκαμε, ἵνα προσάτην τὶς ἕνα εὕρῃ θνητῷ βασιλεῖ, ὑπὲρ αὐτοῦ λόγους ποιούμενον; τοὺς ἓν προστάτας τοῦ Χριστιανικοῦ γένους παντὸς, τοὺς τῷ Θεῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἐντεύξεις ποιουμένους, οὐ τιμητέον; ναὶ τιμητέον,

Deus quippe, vita eſt, & qui in manu Dei ſunt, in vita ſunt. Quod vero per mentem, etiam in ipſorum corporibus habitaverit Deus, patet ex eo, quod S. Apoſtolus ait: Num ignoratis, corpora veſtra, templum inhabitantis in vobis Spiritus S. eſſe? Quid igitur cauſæ ſit, cur non honorare debeamus animata templa Dei? Hi viventes, cum fiducia libere Deo aſtant. Fontes nobis ſalutares multos Chriſtus aperuit. Invocatione Sanctorum, Dæmones abiguntur, morbi fugantur, tentationes tolluntur, & omnino hac ratione, donatio illa bona, de qua in S. literis, ſuperne contingit, per Angelos bonos: qui mox mittuntur invocantibus nomina ipſorum.

Quin etiam ex illorum ſanctis reliquiis, multifariam beneficia ſcaturire, nemo dubitare debet. Si enim e præduro ſaxo, aqua in ſolitudine effluxit; ſi ex aſinina mandibula, Sampſoni ſitienti aqua erupit; e Martyrum reliquiis idem poſſe fieri, incredibile ſit? Nullo modo, iis quidem, quibus notum eſt, quid ſancti poſſint apud Deum, & quantus eorum ſit honor.

Honorandi ſunt igitur ſancti, tanquam amici Dei, tanquam Filii & hæredes, ſicut inquit Theologica vox: Quotquot vero receperunt ipſum, dedit eis poteſtatem, filios Dei fieri. Ergo non ſunt ſervi, ſed filii, & hæredes. Quanto aliquis labore emeret, vt unum aliquem Patronum, qui apud mortalem Regem pro ipſo verba faceret, inveniret? Illi igitur Patroni totius Chriſtiani generis, apud Deum pro nobis intercedentes, non

τέον, ναοὺς ἐγείροντας τῷ Θεῷ, ἐπὶ τῷ τέτων ὀνόματι, πάντως εἰς δόξαν Θεοῦ. Καρποφορίας προσάγοντας, τὰς τέτων μνήμας γεραίροντας πνευματικῶς καὶ θείως, καὶ οἷς Θεὸς θεραπεύεται. οἵτε τέτε θεράποντες εὐφραίνονται· ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς. εἰκόνας αὐτοῖς ἐγείρωμεν. ἔμψυχοι γὰρ εἰκόνες τῆς ἀρετῆς ἔτοι, καὶ τὴν ἀρετὴν αὐτῶν μιμησώμεθα. τὴν Θεοτόκον, ἀχ ὡς Θεὸν, ἄπαγε, ἀλλ' ὡς κυρίως Θεοῦ μητέρα καὶ ἀληθῶς, τιμήσωμεν. τὸν Προφήτην Ἰωάννην, ὡς πρόδρομον καὶ βαπτιςὴν, Ἀπόςολόν τε καὶ Μάρτυρα. τὲς λοιπὲς Ἀποςόλες, ὡς αὐτόπλας αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ. τὲς Μάρτυρας Κυρίε ἐκ παντὸς τάγματος, ὡς ςρατιώτας Χριςοῦ, καὶ τὸ αὐτοῦ πεπωκότας ποτήριον, καὶ κοινωνὲς τῶν παθημάτων, καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ. τέτων τὴν πολιτείαν δὲ ζηλώσωμεν, τὴν πίςιν, τὴν ἀγάπην, τὴν ἐλπίδα, ἵνα καὶ τῶν τῆς δόξης ςεφάνων αὐτοῖς κοινωνήσωμεν.

Ἠν δὲ καὶ τὰς εἰκόνας αὐτῶν προσκυνῶμεν, μηδεὶς καταμεμφέθω. καὶ ἀλλήλες γὰρ προσκυνῶμεν, ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ. καὶ ὅτι καὶ ὁ Θεῖος Βασίλειος, ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνειν, λέγει. Καὶ ὁ Μωσαϊκὸς λαὸς, τῇ Σκηνῇ κύκλωθεν προσεκύνει, εἰκόνα φερέσῃ τῶν ἐπερανίων, καὶ ὅλης τῆς κτίσεως. εἶπε γὰρ ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ, ὅρα, ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει, καὶ τὰ ἑξῆς· ἀλλά, φησίτις, ὁ αὐτὸς εἶπε, Κύριον non fuerint honorandi? Enimvero honorandi: Templis Deo de nomine ipsorum ædificandis, ad honorem utique Dei: fructibus & donis afferendis, memoria eorum honorifice recolenda, spiritualiter & divine, & quibus rebus, tum Deus obsevatur, tum ministri ejus exhilarantur, psalmis, hymnis, & cantionibus spiritualibus, imagines eis erigamus (vivæ namque imagines virtutis, sunt ipsi) & eorum virtutem imitemur. S. Deiparam, non vt Deam, (apage) sed vt proprie & vere Dei matrem, honore afficiamus. Prophetam Ioannem, vt præcursorem & Baptistam, Apostolum & Martyrem. Reliquos Apostolos, ut qui oculis suis Dominum, & res gestas ejus, viderint. Martyres Domini, omnis ordinis, vt milites Christi, & qui ejus biberint calicem: & socii sint, tum perpessionum ejus, tum gloriæ. Horum vitam & mores æmulemur: horum fidem, charitatem, spem, vt pares cum ipsis coronas gloriæ consequamur.

A nobis autem, etiam imaginibus ipsorum reverentiam exhiberi, aut adorari, nemo reprehendat. Nam ipsi quoque inter nos alii aliis reverentiam, & corporis inclinationem præstamus, vt secundum Dei imaginem factis. Et D. Basilius, honorem imagini exhibitum, ad ejus prototypum, seu exemplar, transire ait. Mosaicus quoque populus, tabernaculum circumcirca adorabat, quod id imaginem gestaret cœlestium, & universæ creaturæ. Dixit enim Moysi Deus: vide, vt facias omnia secundum figuram, quæ tibi præscripta est in monte &c. At (inquit aliquis) idem dixit: Dominum

τὸν Θεόν σε προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Καὶ ὲ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα. Ναὶ ἀληθῶς πάντα ταῦτα Θεῦ νομοθεσίαι. ἀλλὰ ὁ τῦτο διδάσκων Θεὸς, ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἐν τῷ δευτερονομίῳ. Καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς ὑμᾶς ἐκ μέσε τῦ πυρὸς τὰ λοιπὰ, ἄχρι τε, ὲ προσκυνήσεις αὐτοῖς, καὶ ὲ λατρεύσεις. ἐξ ὧν μανθάνομεν, ὡς εἰς ἐστιν ὁ σκοπὸς, ὥστε μὴ λατρεῦσαι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, μηδὲ προσαγαγεῖν τὴν τῆς λατρείας προσκύνησιν ἄλλῳ, ἢ μόνῳ τῷ Θεῷ. διὸ πανταχῦ συνάπλει τῇ προσκυνήσει τὴν λατρείαν. Οἴδαμεν ὧν καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοὶ, ὅτι μόνῳ Θεῷ ὀφείλεται ἡ τιμὴ, ἀλλὰ χέσις λατρείας, πολὺ διαφέρσι. καὶ ὅσον τῆς ἀληθείας τὸ ψεῦδος εἰπεῖν. ὅθεν χετικῶς προσκυνῦμεν τὰς Ἁγίας Εἰκόνας. λατρευτικῶς δὲ, τὸν Θεὸν μόνον.

Ὅτι δὲ οἱ Ἅγιοι δύνανται πολλὰ, Θεοὶ ὄντες χάριτι, ὡς καὶ ὁ ψάλτης λέγει. ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ Θεῶν, τὰς ἀξίας διαιρῶν, ὡς ἑρμηνεύει ὁ θεῖος Γρηγόριος, καὶ ὅτι ζῶντες πεπληρωμένοι ἦσαν Πνεύματος Ἁγίε, καὶ τελευτησάντων αὐτῶν, ἡ χάρις τῦ Ἁγίε Πνεύματος, ἀνεκφοιτήτως ἔνεστι, καὶ ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν, καὶ τοῖς σώμασι, καὶ τοῖς τάφοις, καὶ τοῖς χαρακτῆρσι, καὶ ταῖς Ἁγίαις Εἰκόσιν αὐτῶν πιστόν. ἐκ οἶδε Σολομὼν τὸν διαγορεύοντα Θεῖον νόμον, τὸν. ὲ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα; πῶς ᾠκοδόμησε τὸν Ναὸν, καὶ Χερεβὶμ, ὡς φησιν ἡ Βίβλος τῶν Βασιλείων, ἐποίησε,

Deum tuum adorabis, & ei ſoli ſervies. Et: Non facies ullam ſimilitudinem. Eſt vero ita, ſunt hæc lege divina ſancita. Veruntamen, qui hoc præcipit Deus, idem docet nos in Devteronomio. Et locutus eſt Dominus ad vos e medio ignis &c. usque ad verba: Non adorabis ipſa, non ſervies. E quibus diſcimus, vnum eſſe ſcopum: ne ſerviamus creaturæ præ creatore, neve ſervitutis & cultus cauſa adorationem exhibeamus ulli, niſi ſoli Deo. Ideo vbique adorationi, ſeu reverentiæ (Græce τῇ προσκυνήσει) ſervitutem, ſeu cultum (τὴν λατρείαν) adjungit. Scimus igitur nos quoque, dilecti, ſoli Deo deberi hunc honorem. Sed affectio animi, & relatio, reſpectusque (χέσις) multum a ſervitute, & cultu (λατρείᾳ) differt, quantum ſcilicet mendacium (ita loquendo) a veritate. Amica itaque propenſione, & relative (χετικῶς honore ab imagine tranſeunte ad ſanctum, & ad Deum) adoramus S. imagines, ſerviliter vero (λατρευτικῶς) Deum ſolum.

Sanctos autem multum poſſe, cum per gratiam ſint Dii, (inquit enim Pſalmorum autor, Deus ſtetit in Synagoga Deorum, dignitates ſcilicet diſtribuens, ut interpretatur D, Gregorius) & in ſua vita plenos fuiſſe Spiritus ſancti, atque poſt funera ipſorum, ejusdem Spiritus gratiam non exceſſiſſe ex ipſis, ſed ineſſe & animis & corporibus, & ſepulchris, & ſimulacris, & S. imaginibus, ipſorum, certum eſt. Anne ignorabat Salomon illam Dei diſerte dicentem legem: Non facies ullam ſimilitudinem? Quomodo ergo ædificavit Templum, & Cherubim (ut eſt in illo libro

σε, καὶ βόας, καὶ λέοντας, καὶ ὅσα τοιαῦτα; ἐ πολλῷ ἂν τιμιώτερον, πάντας τὲς τοίχες οἴκε Κυρίε κοσμεῖν Ἁγίων μορφαῖς, ἥπερ ἀλόγων, καὶ δένδρων, καὶ κολάψαι γλυπτὰ, καὶ φοίνικας, καὶ ὅσα ὅμοια. Βίβλοι ἀνεῳγμέναι πρὸς ἀνάμνησιν Θεῦ, καὶ τιμὴν αὐτῦ, ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις Θεῦ, αἱ Ἅγιαι Εἰκόνες εἰσιν. ὁ γὰρ τιμῶν τὸν Μάρτυρα, τὸν Θεὸν τιμᾷ, καὶ τὲς λοιπές. καὶ ὁ τὴν Μητέρα τῦ Υἱῦ, αὐτὸν πάντως τὸν Ἰησῦν· ἐδεὶς γὰρ Θεὸς παρ' ἡμῖν ἄλλος, εἰ μὴ εἷς ὁ ἐν τριάδι γνωριζόμενός τε καὶ λατρευόμενος. ἂν γὰρ λέγωμεν, ἅγιε Ἰωάννη, πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὑπεραγία Θεοτόκε, καὶ Ἅγιοι Ἄγγελοι. ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐπιβοώμεθα. Κύριε τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν γενῦ, ἄλλον γὰρ ἐκλὸς σε, βοηθὸν ἐν θλίψεσιν ἐκ ἔχομεν, Κύριε τῶν δυνάμεων, ἐλέησον ἡμᾶς. ὁρᾶτε τῆς Ἐκκλησίας τὸν ἀληθέστατον καὶ τέλειον σκοπὸν, πῶς τὸν Θεὸν ἐλθεῖν βοηθὸν ἐπικαλῆται, καὶ τὸ ἔλεος αὐτῦ. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὡς γέγραπται.

Ἔτι προφέρετε τὸν Ἅγιον Ἐπιφάνιον τὰς Θείας ἀθετῆσαι Εἰκόνας, δῆθεν γράφοντα κατὰ Κολλυριδιανῶν, τῶν τῇ Μαρίᾳ προσφερόντων, καὶ ἀθέως ποιούντων, ἐ γὰρ Θεὸς ἡ Παρθένος, ἐδεὶς Χριστιανῶν εἶπη, τιμία δὲ καὶ ἁγία καὶ δέλη Θεῦ, ὡς αὐτὴ λέγει περὶ ἑαυτῆς, ἰδὲ ἡ δέλη Κυρίε, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σε. πλὴν ἀληθῶς Θεοτόκος ἡ Ἁγία Μαρία, ὡς καταξιωθεῖσα ἐν κόλποις ἰδίοις ὑποδέξασθαι τὸν Υἱὸν τῦ Θεῦ, καὶ Θεὸν. ὁ γὰρ πρὸ αἰώνων τὴν ὕπαρξιν ἔχων, ἐκ ταύτης τῆς γυναικὸς ἐγεν-

bro Regum) fecit, & boves, & leones, & alia generis ejusdem? Nonne igitur honorabilius est, omnes parietes domus domini ornare Sanctorum formis, quam ratione carentium, & arborum, & quam sculpere & cælare simulacra, palmas & id genus alia. LIBRI aperti, ad recordationem Dei, & honorem ejus, in Templis Dei, sanctæ imagines sunt. Qui enim Martyrem honorat, Deum honorat, & reliquos. Et qui Matrem filii, ipsum Iesum, sine controversia. Nullus enim nobis alius Deus est, nisi ille vnus, qui in Triade cernitur & colitur. Quanquam enim dicimus: S. Ioannes, intercede pro nobis, & sanctissima Deipara, & sancti Angeli, tamen ante omnes inclamamus: Domine potestatum, nobiscum sis. Alium enim præter te, opitulatorem afflictionum non habemus. Domine potestatum, miserere nostri. Videtis verissimum Ecclesiæ, & perfectum, scopum, quomodo Deum in auxilium imploret, & misericordiam ejus. Nam ipse est ille beatus, & solus Dominator, ut scriptum est.

Quod autem S. Epiphanium citatis, qui scilicet abroget imagines, in loco, ubi in Collyridianos scribit, Mariæ oblationem facientes, & impie agentes: (non enim Dea est, S. virgo, vllius Christianorum judicio, sed sancta & veneranda ancilla Dei est, sicut ipsa testatur, de se, dicens: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Attamen vere Deum peperit S. Maria: utpote digna facta, quæ gremio suo susciperet Dei filium Deum. Ille enim, qui ante secula fuit, ex hac fœmina natus est, & simul

ἐγεννήθη, καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐφάνη ἡμῖν. ὅθεν κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκος ἡ ἁγία Μαρία ἡ ἀειπάρθενος, καὶ ἐ Θεὸς, ἄλλον γὰρ Θεὸν, πλὴν τῆ ἐν Τριάδι ὑμνεμένε ἀληθινῆ Θεῆ, οἱ Χριστιανοὶ ἐ γινώσκομεν. γνῶτε ἓν, ὡς ὁ λόγος αὐτὸς, ὁ κατὰ Κολλυριδιανῶν εἰ καὶ ἀνατρέπει κακίσην αἵρεσιν, ὡς ἐίπομεν, ἀλλ' ἓν εἰκονομαχίαν εἰσάγει. καὶ τὸ καλὸν, ἐ καλὸν, ὅταν μὴ καλῶς γίνεται. ὅθεν καὶ πρὸ ὑμῶν ὁ θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐν λόγῳ αὐτῆ δευτέρῳ περὶ εἰκόνων, ταῦτα φωράσας, ὡς νόθα νενοθευμένα, καὶ πεπλασμένα ἐξήλεγξε καὶ ἀνέτρεψεν, διὸ καί φησιν. εἰ δὲ λέγεις τὸν μακάριον Ἐπιφάνιον, τρανῶς τὰς παρ' ἡμῖν ἀπαγορεῦσαι εἰκόνας, γνῶθι, ὡς ἐπίπλαστος ὁ λόγος, ἄλλε τινὸς τῷ τῆ Θεία Ἐπιφανίε χρησαμένε ὀνόματι, οἷα πολλὰ συμβαίνει γίνεσθαι, ἢ ἐπιφανίδε τῆ αἱρετικῆ. ἐ γὰρ τοῖς συμπατράσιν ὁ Πατὴρ μάχεται. ἑνὸς γὰρ Ἁγίε Πνεύματος μέτοχοι πάντες γεγόνασι. Καὶ μάρτυς ἡ αὐτε Ἐκκλησία, Εἰκόσι καλλωπιζομένη, ἕως ἓ ὁ ἄγριος καὶ ἀνήμερος Λέων ὁ Ἴσαυρος, ἔβρυξε, καὶ τὴν Χριστῆ διετάραξεν Ἐκκλησίαν, καὶ ἄλλοι κατ' αὐτῆς ἀντεπανέστησαν, καὶ τὴν Χριστῆ διεταράξαν Ποίμνην. ποτίσαι τὸν λαὸν τῆ Θεῆ ἐπιχειρήσαντες ἀνατροπὴν θολερὰν, καὶ τὰ ἑξῆς.

Καὶ ὅτι μὲν δεῖ προσκυνεῖν τὰς Ἁγίας Εἰκόνας ἀποδέδεικται, χετικῶς, ὡς ἐίπομεν, ἐ λατρευτικῶς. Ὅτι δὲ καὶ δέησις εἰσακέεται Ἁγίων, καὶ ἔτι ἀνάγνωτε δ'. Βασιλείων ἐν κεφ. ιή. καὶ ιθ'. ἔλεγέ, φησιν, ὁ Σεναχιρεὶμ διὰ τῆ Ῥαψάmul Deus & homo apparuit nobis. Vnde & proprie vereque Deipara, illa semper virgo S. Maria, & non Dea, est. Alium namque Deum, præterquam eum, qui in Triade laudatur verus Deus, Christiani non agnoscimus) quod inquam, ad Epiphanii contra Collyridianos orationem attinet, scitote, etsi pessimam ea sectam, ut diximus, evertit; tamen interim sane Iconomachiam (imaginum oppugnationem) introducere. Sed bonum non est bonum, quando non bene fit. Vnde & ante nostram memoriam, D. Ioannes Damascenus, Oratione sua II. de imaginibus, in hæc Epiphanii inquisitione habita, vitium deprehendit, & ut adulterina confictaque convincens evertit. Ideo ait: Si vero dicis, beatum Epiphanium diserte nostras imagines abrogare, scito, commentitiam esse eam Orationem, dum alius quispiam in S. Epiphanii nomen invaserit, sicut sæpe fieri solet, aut Epiphanidis Hæretici esse. Non enim Patribus Pater repugnat. (Nam unius S. Spiritus, participes, omnes fuerunt) quod testatur ipsius Ecclesia, quæ imaginibus decorata fuit, donec ferus & immansuetus Leo Isaurus rugiit, & Ecclesiam Christi perturbavit, aliique contra eam insurrexerunt, & Christi dissiparunt gregem, potionis loco dare aggressi populo Dei eversionem turbidam, & quæ præterea ibi sequuntur.

Adorandas itaque affectus propensione & relative, non cultu divino, vti diximus, S. imagines, esse demonstratum est. Exaudiri vero etiam intercessiones Sanctorum, constat ex 4 Reg. 18. & 19. quem locum legite. Dixit (inquit) Senacherimus per Ra-

Ῥαψάκη, μὴ ἀπατάτω σε ὁ Θεὸς, ἐφ' ᾧ πέποιθας· τηνικαῦτα παρακατιών, καὶ γὰρ ἔλεγεν ὁ Θεὸς, ὑπερασπιῶ τῆς πόλεως ταύτης, δι' ἐμὲ, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά μου. Καὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἐκ ἂν ὁ Θεὸς ἀφῆκεν ἄλλους παρακαλεῖν. καὶ τοῦτο παρασκευάζει, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Μωσέως γέγονε. Καὶ γὰρ ἐκείνῳ φησὶν, ἄφες ἐξαλείψω αὐτοὺς, ἵνα αὐτὸν ἐμβάλῃ εἰς τὴν ἐκείνων ἱκετηρίαν. Ἐποίει δὲ τοῦτο, ἐκ αὐτὸς παρακλήσεως δεόμενος, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς μὴ ἁπλῶς σωζόμενοι, φαυλότεροι καταζῶμεν. Διὰ τοῦτο καὶ χάρισμα εὐχῆς ἐδίδου, ὡς ὁ Παῦλος λέγει, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις. Διὰ τοῦτο πολλάκις τὸν Δαβὶδ, καὶ τὸν δεῖνά, φησιν, αὐτοῖς καταλλάττεσθαι. τοῦτο κατασκευάζων τὴν καταλλαγήν. διὰ τοῦτο καὶ τῷ Ἱερεμίᾳ ἔλεγεν, μὴ ἀξίου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, ὅτι ἐκ εἰσακούσομαί σου. Οὐχὶ παῦσαι αὐτὸν θέλων ἀξιοῦντα, πολὺ γὰρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐπιθυμεῖ, ἀλλ' ἐκείνους φοβῆσαι. Ὅπερ καὶ ὁ Προφήτης συνιδὼν, ἐκ ἐπαύσατο ἀξιῶν.

Ἀλλὰ καὶ ὁ πολὺς τὴν σοφίαν Κύριλλος, ἐξηγούμενος τὸν Προφήτην Δανιὴλ, λέγει, ὅτι καὶ μεσιτεία ἔσαι τότε ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου. Καὶ Ἀγγέλων δεηθησομένων ὑπέρ τινων, καὶ Ἁγίων, καὶ τῆς Κυρίας τοῦ κόσμου ἐκ ἥκιστα. Πλὴν ἐκ ὑπὲρ πάντων ἁπλῶς, οὐδὲ ὑπέρ τινος ἐν ἁμαρτίαις θανόντος. ἔμενεν. κατέκλεισε γὰρ ὁ Θεὸς τοῖς τοιούτοις καθάπαξ τὸ ἑαυτοῦ ἔλεος. Διὸ καὶ ἀπεφήνατο κατ' αὐτῶν ἑτωσί. Ἐὰν στῇ Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ Δανιὴλ, τοὺς Υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς θυγατέρας ὲ μὴ ἐξέλωνται.

Rapſacem: Ne decipiat te Deus, quo confidis. Poſtea ſequitur. Etenim dixit Deus: Clypeo protegam civitatem hanc, propter me, & propter ſervum meum Davidem. Hoc niſi eſſet, non ſiviſſet alios pro ipſis rogare. Molitur autem idem, quod Moſis memoria fecerat. Etenim huic ait: Sine, delebo ipſos. Quod ideo dixit, vt eum ad ſupplicandum pro illis, induceret, & id fecit, non quod apud ſe opus ſit interceſſione, ſed ne nos, ſi facile, & nullo negotio, ſalutem inveniamus, negligentiores deterioresque evadamus. Propterea etiam donum precationis dabat, ſicut Paulus ait: Ipſe Spiritus intercedit pro nobis gemitibus tacitis. Ideo ſæpe, propter Davidem, aut hunc vel illum, ait ſe populo reconciliatum eſſe, machinans hoc modo reconciliationem. Qua eadem de cauſa, Hieremiæ inquit: Noli orare pro populo iſto, quia non exaudiam te. Quibus verbis non deſiſtere eum vult a precando (longe enim cupidiſſimus eſt ſalutis noſtræ,) ſed illos exterrere: quod etiam propheta intelligens, a precando non deſtitit.

Quin etiam ſapientia excellens Cyrillus, commentario in Prophetam Danielem, interceſſionem fore tunc etiam, quando venturus ad judicium ſit Dominus, affirmat, quod Angeli pro aliquibus deprecaturi ſint, & ſancti, præſertim Domina mundi. Non tamen ſimpliciter pro omnibus, nec pro aliquo, in peccatis mortuo, minime, (Semel enim talibus miſericordiæ ſuæ fores Dominus occluſit. Ea propter, hanc in eos ſententiam tulit. Si ſteterit Noë, & Iob, & Daniel, filios & filias ſuas nullo modo eripient) ſed tantummodo

ται. ἀλλ' ὑπὲρ μόνων ἐκείνων ἱκετεύσουσι πάντες, ὑπὲρ ὧν ἔσονται καὶ αἱ πρεσβεῖαι δεκταί, ἤγουν τῶν ἐν μετανοίᾳ μὲν φθασάντων μεταλλάξαι τὸν βίον, ἔπω δὲ τὰς τῶν ἁμαρτημάτων κηλίδας δυνηθέντων τελείως ἐκπλῦναι. καὶ ἔτι. ναί, καὶ ἔτι τῆς κρίσεως ἱσταμένης. μετὰ δὲ τὸ λυθῆναι τὸ θέατρον, καὶ ἕκαστον ἀπαχθῆναι εἰς τὸν ἴδιον τόπον, μεσιτεία ἐκ ἔσαι. Ἀλλὰ καὶ γίνεται καὶ νῦν, διὰ Ἱερέων μεσιτευόντων, καὶ δικαίων δέλων Θεῦ, ἰσχυόντων πολλά.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Θεῖος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τῷ τρίτῳ λόγῳ αὐτῦ τῷ περὶ εἰκόνων, φησί. Τὶς πρῶτος ἐποίησεν Εἰκόνα; αὐτὸς ὁ Θεὸς πρῶτος ἐγέννησε τὸν Μονογενῆ Υἱὸν καὶ Λόγον αὐτῦ, Εἰκόνα αὐτῦ ζῶσαν, φυσικὴν, ἀπαράλλακτον χαρακτῆρα τῆς αὐτῦ ἰδιότητος. Ἐποίησέ τε τὸν ἄνθρωπον κατ' Εἰκόνα αὐτῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Καὶ Ἀδὰμ εἶδε Θεὸν, καὶ ἤκουσε τῆς φωνῆς τῶν ποδῶν αὐτῦ περιπατῦντος τὸ δειλινὸν, καὶ ἐκρύβη ἐν τῷ παραδείσῳ. Καὶ Ἰακὼβ, εἶδε καὶ ἐπάλαισε μετὰ τῦ Θεῦ. Δῆλον δὲ, ὅτι, ὡς ἄνθρωπος, ἐφάνη αὐτῷ ὁ Θεὸς. Καὶ Μωσῆς, ὡς ὀπίθια ἀνθρώπε εἶδε. Καὶ Ἡσαΐας, ὡς ἄνθρωπον εἶδε καθήμενον ἐπὶ θρόνε. Καὶ Δανιὴλ ὁμοίωμα ἀνθρώπε εἶδε, καὶ ὡς Υἱὸν ἀνθρώπε ἐλθόντα ἐπὶ τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν. Καὶ ἡ φύσιν Θεῦ εἶδέ τις, ἀλλὰ τὸν τύπον καὶ τὴν Εἰκόνα τῦ μέλλοντος ἔσεσθαι. Ἔμελε γὰρ ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τῦ Θεῦ ὁ ἀόρατος ἄνθρωπος γίνεσθαι ἐν ἀληθείᾳ, ἵνα ἑνωθῇ τῇ φύσει ἡμῶν, καὶ ὁρᾶθῇ ἐπὶ τῆς γῆς. Προσεκύνησαν δὲ πάντες, οἱ ἰδόντες τὸν τύπον καὶ τὴν Εἰκόνα τῦ μέλλοντος, καθὼς

do pro illis ſupplicabunt omnes, pro quibus factæ interceſſiones, acceptæ ſunt; nempe pro iis, qui tempore pœnitentiæ intercepti morte, non potuerunt omnes peccatorum maculas penitus eluere. Itemque, tantiſper duntaxat, dum adhuc judicium exercetur. Dimiſſo vero theatro, poſtquam ſinguli in ſua loca abducti fuerint, interceſſio non erit. Atque etiam nunc interceſſiones fiunt per Sacerdotes, & juſtos Dei ſervos, quæ multum poſſunt.

Inſuper D. ille Damaſcenus, oratione III. de imaginibus inquit. Quis, primus fecit imaginem? Ipſe Deus: qui primus genuit unicum Filium, & Logum ſuum, imaginem ſui ipſius viventem, naturalem, immutabilem characterem ſuæ æternitatis. Idem fecit hominem ſecundum imaginem ſuam, & ſecundum ſimilitudinem. Et Adamus vidit Deum, & audivit ſonitum pedum ejus, tempore pomeridiano ambulantis, ſeque abſcondit in Paradiſo. Iacobus vidit atque luctatus eſt cum Deo. Nimirum hominis forma ei Deus apparuit. Et Moſes, tanquam poſteriorem partem hominis, vidit. Eſaias ad inſtar hominis vidit ſedentem in ſolio. Et Danielus ſimilitudinem hominis vidit, & ut Filium hominis, venientem ad antiquum illum dierum. Nemo denique naturam Dei vidit, ſed typum & imaginem venturi, qualis futurus erat. Naſciturus enim vere homo erat, Filius ille & Logos Dei inviſibilis, vt ſic ipſe cum natura noſtra vnum fieret, & in terris cerneretur. Adorarunt igitur omnes, qui videbant, figuram & imaginem futuri, quomodo & Paulus Hebr. II. ſcribit:

Fidei

θὼς καὶ Παῦλός φησιν ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους κεφ. ια. κατὰ πίστιν ἀπέθανον ἅπαντες, μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόῤῥωθεν αὐτὰς ἰδόντες, καὶ ἀσπασάμενοι. Ἐγὼ οὖν, ὁ μὴ ποιήσω Εἰκόνα, τῷ δι' ἐμὲ ὀφθέντος σαρκὸς φύσει; καὶ προσκυνήσω καὶ τιμήσω αὐτὸν διὰ τῆς εἰς τὴν Εἰκόνα αὐτῷ τιμῆς καὶ προσκυνήσεως; εἶδεν Ἀβραὰμ, ὁ φύσιν Θεῷ, Θεὸν γὰρ ἀδεὶς ἑώρακε πώποτε, ἀλλ' Εἰκόνα Θεῷ, καὶ πεσὼν προσεκύνησεν. Εἶδεν Ἰησοῦς ὁ τῷ Ναυῆ, ὁ φύσιν Ἄγγελος, ἀλλ' εἰκόνα, φύσις γὰρ Ἀγγέλου σωματικοῖς ἐχ ὁρᾶται ὀφθαλμοῖς, καὶ πεσὼν προσεκύνησεν. Ὁμοίως καὶ Δανιήλ. Ἄγγελος δὲ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ κτίσμα, καὶ δοῦλος Θεῷ, καὶ παραστάτης. προσεκύνησε δὲ, ἐχ ὡς Θεῷ, ἀλλ' ὡς Θεοῦ παραστάτη καὶ λειτουργῷ. Κἀγὼ μὴ ποιήσω εἰκόνα τῶν φίλων Χριστοῦ; καὶ μὴ προσκυνήσω, ἐχ ὡς Θεοῖς, ἀλλ' ὡς εἰκόσι φίλων Θεοῦ; εἴτε γὰρ Ἰησοῦς, εἴτε Δανιὴλ, ὡς Θεοῖς προσεκύνησαν τοῖς ὀφθεῖσιν Ἀγγέλοις. Οὐδὲ ἐγὼ ὡς Θεῷ προσκυνῶ τῇ εἰκόνι, ἀλλὰ διὰ τῆς εἰκόνος καὶ τῶν Ἁγίων, τῷ Θεῷ προσάγω τὴν προσκύνησιν, καὶ τὴν τιμὴν, δι' ὃν καὶ τοὺς αὐτοῦ φίλους σέβω, καὶ δι' αἰδοῦς ἄγω. Οὐχ ἡνώθη φύσει Ἀγγέλων ὁ Θεὸς, ἡνώθη δὲ φύσει ἀνθρώπων. ἐκ ἐγένετο ὁ Θεὸς Ἄγγελος, ἐγένετο δὲ ὁ Θεὸς φύσει καὶ ἀληθείᾳ ἄνθρωπος. ἐ γὰρ δήπε Ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται. Οὐκ ἐγένετο φύσις Ἀγγέλων, Υἱὸς Θεοῦ καθ' ὑπόστασιν, ἐγένετο δὲ φύσις ἀνθρώπε Υἱὸς Θεοῦ καθ' ὑπόστασιν. Οὐ μετέχον Ἄγγελοι, ἐδὲ ἐγένοντο θείας κοινωνοὶ

Fidei immortui sunt hi omnes, non perceptis promissionibus, sed eminus conspectis, & amanter salutatis. Annon igitur ego faciam imaginem illius, qui propter salutem meam natura carnis indutus, homo conspectus est? Nec adorem & honorem ipsum, per imaginis ejus honorem & adorationem? Vidit Abrahamus non naturam Dei (Deum enim nemo vidit unquam) sed imaginem Dei, & ad genua accidens adoravit. Vidit Iosua non naturam Angeli, sed imaginem, (Angeli enim natura corporeis oculis non cernitur) & procidens adoravit. Eodem modo, Danielus. Angelus autem, non est Deus, sed creatura, & servus Dei, & apparitor. Eum Propheta adoravit, non vt Deum, sed ut Dei satellitem & ministrum. Et ego non faciam imaginem amicorum Christi? nec adorem? Non quidem, ut Deos, sed, ut imagines amicorum Dei. Neque enim Iosua, nec Danielus, ut Deos, Angelos adorarunt, qui apparuerant, neque ego, ut Deum, adorabo imaginem: sed per imaginem & Sanctos, Deo offero adorationem & honorem, propter quem Deum, etiam amicos ejus veneror, & reverenter habeo. Non conjunxit se Deus in unum cum natura Angelorum, sed cum natura hominum. Non factus est Deus, Angelus, sed natura & vere factus est homo. Non enim certe Angelos apprehendit, sed semen Abrahami apprehendit. Non facta est natura Angelorum, Filius Dei per hypostasin, seu subsistentiam & personam: sed natura hominis facta est Dei Filius per hypostasin. Non fuerunt Angeli participes, nec facti sunt socii: divi-

γωνοὶ φύσεως, ἀλλ' ἐνεργείας καὶ χάριτος. Ἄνθρωποι δὲ, μετέχεσι, καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως γίνονται, ὅσοι μεταλαμβάνεσι τὸ σῶμα τῦ Χριςῦ τὸ Ἅγιον, καὶ πίνεσι τὸ αἷμα αὐτῦ τὸ τίμιον. Θεότητι γὰρ καθ' ὑπόςασιν ἥνωται, ἡ δύο φύσεις ἐν τῷ μεταλαμβανομένῳ ὑφ' ἡμῶν σώματι τῦ Χριςῦ, ἡνωμένως καθ' ὑπόςασίν εἰσιν ἀδιαςπάςως. Καὶ τῶν δύο φύσεων μετέχομεν. Τῦ σώματος, σωματικῶς, τῆς Θεότητος Πνευματικῶς. Μᾶλλον δὲ ἀμφοῖν κατ' ἄμφω. Οὐ καθ' ὑπόςασιν ταυτιζόμενοι, ὑφιςάμεθα γὰρ πρῶτον, καὶ τότε ἑνόμεθα, κατὰ συναναμιξιν τῦ σώματος ἡ τῦ αἵματος. Καὶ πῶς ὁ μείζονες Ἀγγέλων, οἱ φυλάτλοντες διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν εἰλικρινῆ τὴν ἕνωσιν; Ἡ μὲν φύσις ἡμῶν βραχύτι παρ' ἀγγέλες ἠλατλωμένη, διὰ τὸν θάνατον, καὶ τὴν τῦ σώματος παχύτητα, ἀλλ' εὐδοκίᾳ καὶ συναφείᾳ Θεῦ, γέγονεν Ἀγγέλων μείζων. παρίςανται γὰρ αὐτῇ μετὰ φόβυ καὶ τρόμυ Ἄγγελοι, καθημένῃ ἐπὶ τῦ θρόνυ τῆς δόξης ἐν τῷ Χριςῷ. Καὶ παρασήσονται ἔντρομοι ἐν τῇ κρίσει. ὁ συγκαθεύδοντες, ἐδὲ κοινωνοὶ τῆς Θείας δόξης ὑπὸ τῆς γραφῆς ἐρρήθησαν, εἰσὶ γὰρ πάντες λειτυργικὰ Πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποςελλόμενα, διὰ τὲς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Οὐδ' ὅτι συμβασιλεύσσιν, ἐδ' ὅτι συνδοξαθήσονται, ἐδ' ὅτι ἐπὶ τῆς τραπέζης τῦ Πατρὸς καθίσσιν. Οἱ δὲ Ἅγιοι, Υἱοὶ Θεῦ, καὶ οἱ τῆς Βασιλείας, ἡ κληρονόμοι Θεῦ, ἡ συγκληρονόμοι Χριςῦ. Τιμῶ ἓν τὲς Ἁγίες, καὶ συνδοξάζω τὲς θέλες αὐτῦ, καὶ φίλες,

næ uaturæ: ſed efficaciæ & gratiæ. Homines vero participant, & ſocii naturæ divinæ fiunt, quicunque accipiunt ſanctum Chriſti corpus, & bibunt ſanguinem ejus precioſum. In unum enim cum divinitate coaluit hypoſtatice, & duæ naturæ in corpore Chriſti, quod a nobis percipitur, vnice per hypoſtaſin conjunctæ ſunt, & indivulſe. Ac nos, utriusque naturæ participes reddimur, corporis, corporaliter, divinitatis, ſpiritualiter, vel potius vtriusque, vtroque modo. Non tamen hypoſtatice vnum & idem cum Domino evadimus. Subſiſtimus enim, hoc eſt, ſumus in natura rerum, primo, ac tum demum, vnum cum illo reddimur, contemperatione corporis & ſanguinis. Quomodo jam non majores Angelis ſint, qui obſervatione mandatorum, illam unitionem, ſeu unitatem, ſincere conſervant? Eſt quidem aliquantulum præ Angelis natura noſtra diminuta, propter mortem, & corporis molem, ſed benevola approbatione, & conjunctione, tanquam contactu, Dei, extitit Angelis major. Aſſiſtunt enim ei cum metu & tremore, Angeli, ſedenti ſuper ſolio gloriæ, in Chriſto, & aſtabunt tremebundi, in judicio. Non illi in S. literis dicuntur, una dormientes, neque ſocii gloriæ divinæ, (omnes enim miniſterio & ſervitio addicti Spiritus ſunt, qui miniſtrandi cauſa emittuntur illis, qui ſalutis hæreditatem adituri ſunt) nec, vna regnaturi, nec vna glorificandi, nec ad menſam Patris ſeſſuri, non. Qui ergo hos honores accipient? Sancti homines, Filii Dei, Filii Regni, hæredes Dei, & cohæredes Chriſti. Honoro

φίλους, καὶ συγκληρονόμους. Τοὺς δούλους μὲν ἐκ φύσεως, φίλους δὲ, ἐκ προαιρέσεως, καὶ Υἱοὺς καὶ κληρονόμους, ἐκ θείας χάριτος, ὡς φησιν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Πατέρα. Εἰπόντες τοίνυν περὶ Εἰκόνων, εἴπωμεν καὶ περὶ προσκυνήσεως, καὶ πρῶτον τί ἐστι προσκύνησις. Εἶτα λέγει ὁ Ἅγιος περὶ τούτων. εἶτα κατωτέρω, πόσοι τρόποι προσκυνήσεως. πόσα τὰ προσκυνούμενα εὑρίσκομεν ἐν τῇ Γραφῇ, καὶ κατὰ πόσους τρόπους προσάγομεν προσκύνησιν κτίσμασι. Καὶ ὅτι καὶ Ἰακὼβ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδου, τύπος δὲ ἦν τοῦ Σωτῆρος. Ὡς καὶ ἡ Σκηνὴ, τύπος ἦν παγκόσμιος. Καὶ τὰ Χερουβὶμ τὰ χρυσᾶ, ἔργον χωνευτὸν. Καὶ τὰ Χερουβὶμ ἐν τῷ καταπετάσματι, ἔργον ὑφαντὸν ἦν. Οὕτω προσκυνῶμεν τὸν τύπον τοῦ Σταυροῦ τὸν τίμιον, τοῦτο σωματικὸν χαρακτῆρος τοῦ Θεοῦ μου τὸ ὁμοίωμα, καὶ τῆς αὐτοῦ Τεκούσης, καὶ τῶν αὐτοῦ Θεραπόντων ὁμοίως. καὶ πάντα σεβάσμια τὰ Θεῷ ἀνακείμενα, ὡς τὰ Ἱερὰ Εὐαγγέλια, δίσκοι, ποτήρια, θυμιατοὶ, λυχνίαι, τράπεζαι. Ὅρα γὰρ, ὅτε Βαλτάσαρ ἐποίησεν ὑπηρετηθῆναι τοὺς λαοὺς τοῖς σκεύεσι τοῖς Ἱερατικοῖς, πῶς καθεῖλεν ὁ Θεὸς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ.

Διὸ, ἀδελφοὶ, στῶμεν ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς πίστεως, καὶ τῇ παραδόσει τῆς Ἐκκλησίας, μὴ μεταίροντες ὅρια, ἃ ἔθεντο οἱ Ἅγιοι Πατέρες ἡμῶν. Μὴ διδόντες τόπον τοῖς βουλομένοις καινοτομεῖν, καὶ καταλύειν τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἁγίας τοῦ Θεοῦ, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Εἰ γὰρ δοθῇ ἄδεια παντὶ βουλομένῳ, κατὰ μικρὸν ὅλον τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας καταλυθήσεται. μὴ ἀδελφοὶ, μὴ τέκνα φιλόχριστα τῆς Θεοῦ Ἐκκλη-

noro igitur Sanctos, conglorifico ſervos ejus, & amicos, & cohæredes. Servos quidem, natura, amicos autem, voluntate & inſtituto, filios vero, & hæredes, per divinam gratiam, ſicut Dominus ad Patrem inquit. Diximus de imaginibus, dicamus etiam de adoratione, & primum, quid ſit adoratio. Deinde exponit Sanctus de his. Deinde inferius, quot modi ſint adorationis, quotnam, quæ adorentur, reperiantur in ſcriptura, & quot modis adhibeamus adorationem creaturis. Item, quod Iacobus adoraverit ſupra ſummum virgæ, quæ fuerit typus Salvatoris. Sicut ſcilicet Tabernaculum, typus totius mundi erat, & aurea Cherubim, opus conflatile: & in velo Cherubim, opus textile: ſic adoramus figuram crucis venerabilem, & corporalis effigiei Dei noſtri ſimilitudinem, & Genitricis ejus, & ſimiliter famulorum ipſius. Omnes item venerabiles, Deo dicatas res, vt ſunt ſacri Evangeliorum libri, diſci, calices, thuribula, candelabra, menſæ. Vide enim quomodo Deus deſtruxerit Balthaſaris Regnum, cum is vaſa ſacra ad vſum prophanum transtuliſſet.

Stemus itaque fratres, in petra fidei, & traditione Eccleſiæ, non transferentes terminos, a S. Patribus noſtris poſitos, non dantes locum illis, qui rebus novis ſtudent, & ædificium ſanctæ Dei, Catholicæ, & Apoſtolicæ, Eccleſiæ, dejicere conantur. Si enim talis licentia cuilibet concedetur, paulatim totum Eccleſiæ corpus deſtruetur. Vos vero ne ſic, fratres; ne ſic, Chriſti amantes divinæ Eccleſiæ filii: ſed adoremus cultu divino ſolum con-

Ἐκκλησίας. ἀλλὰ προσκυνήσωμεν, καὶ λατρεύσωμεν μόνῳ τῷ κτίσῃ καὶ δημιουργῷ, ὡς φύσει προσκυνητῷ Θεῷ. προσκυνήσωμεν τῇ Ἁγίᾳ Θεοτόκῳ, οὐχ ὡς Θεῷ, ἀλλ' ὡς Μητέρι Θεοῦ κατὰ σάρκα. Καὶ προσκυνήσωμεν καὶ τοῖς Ἁγίοις, ὡς ἐκλεκτοῖς φίλοις Θεοῦ, καὶ παῤῥησίαν ἔχουσι πρὸς αὐτόν. Εἰ γὰρ βασιλεῦσι φθαρτοῖς, πολλάκις καὶ ἀσεβέσι, καὶ ἁμαρτωλοῖς, καὶ ἄρχουσι, καὶ ἄλλοις προσκυνοῦσιν ἄνθρωποι, κατὰ τὸν Θεῖον Ἀπόστολον. Ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσεσθε. Καὶ ἀπόδοτε τὰς ὀφειλὰς καὶ τὰ λοιπά. πόσῳ μᾶλλον ἐχρὴν προσκυνεῖν τῷ Βασιλεῖ τῶν βασιλευόντων, ὡς μόνῳ φύσει δεσπόζοντι, καὶ τοῖς αὐτοῦ δούλοις καὶ βασιλεῦσι παθῶν. Καὶ Δαβὶδ ἐν Ψαλμῷ μδ'. φησίν. Ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν καταστήσεις αὐτούς. Κατὰ δαιμόνων, καὶ νόσων ἐξουσίαν ἔλαβον. καὶ συμβασιλεύσουσι Χριστῷ. καὶ τούτων ἡ σκιὰ μόνη, νόσους καὶ δαίμονας ἀπήλαυνε. μὴ οὖν σκιᾶς ἀσθενεστέραν καὶ ἀτιμοτέραν λογισώμεθα τὴν Εἰκόνα. Σκιαγραφεῖ γὰρ ἀληθῶς τὸ πρωτότυπον. Ἀδελφοὶ ὁ Χριστιανὸς, πίστις ἐστίν. Ὁ οὖν πίστει προσερχόμενος, κερδανεῖ πολλά. Ὁ δὲ διακρινόμενος, ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης, ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ, ὃς οὐ μὴ λήψεταί τι. Πάντες οἱ Ἅγιοι διὰ πίστεως εὐηρέστησαν τῷ Θεῷ, ἔργοις καλοῖς ταύτην ἐπικυρώντες καὶ δεικνύοντες ἅπασιν.

Δεξώμεθα οὖν τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας ἐν εὐθύτητι καρδίας, καὶ μὴ ἐν πολλοῖς λογισμοῖς. Ὁ Θεὸς γὰρ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ, αὐτοὶ δὲ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλούς. Μὴ καταδεξώμεθα νέαν πίστιν μαθεῖν, ὡς κατεγνωσμέ-

conditorem & opificem rerum, ut natura adorandum Deum, adoremus ſanctam Deiparam, non quidem ut Deam, ſed ut matrem Dei, ratione carnis, adoremus & Sanctos, ut electos amicos Dei, & fidenter eum appellandi poteſtatem habentes. Etenim ſi mortalibus Regibus, & ſæpe impiis ac peccatoribus, & Principibus ac magiſtratibus, aliisque, adorationis reverentia declaratur, & id ex divini Apoſtoli præcepto (Magiſtratibus & poteſtatibus ſubjecti eſtote, &, quod debetis, reddite, &c.) quanto magis adorandus erat ille Rex Regnantium, tanquam ſolus natura dominator, & ſervi ipſius perturbationum animorum Reges? Ait 44. Pſalmo David: Principes ſuper omnem terram conſtitues eos. In Dæmones & morbos poteſtatem acceperunt, cum Chriſto regnabunt, horum duntaxat umbra, morbos & Dæmones fugavit. Ne committamus igitur, ut umbra imbecilliorem & contemptiorem exiſtimemus imaginem. Adumbrat enim hæc revera Prototypum. Fratres, Chriſtiani propria nota, fides eſt. Qui igitur fide incedit, multum lucrabitur. Qui vero hæſitat, ſimilis eſt procellæ maris, ventis agitatæ & jactatæ, qui non accipiet quicquam. Omnes Sancti fide placuerunt Deo, benefactis eam comprobantes, omnibusque conſpiciendum proponentes.

Recipiamus igitur traditionem Eccleſiæ recto corde, non variis cogitationibus. Nam Deus hominem condiderat ſimplicem & rectum, ipſi vero quæſiverunt rationes multas. Ne committamus, ut novam Fidem diſcamus, tanquam condemnata

σμένης τῆς τῶν Ἁγίων Πατέρων παραδόσεως. Φησὶ γὰρ ὁ Θεῖος Ἀπόστολος, εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται, παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.

Προσκυνῶμεν ἐν ταῖς Εἰκόσιν, οὐ τῇ ὕλῃ προσφέροντες τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ δι' αὐτῶν τοῖς ἐν αὐταῖς εἰκονιζομένοις. Ἡ γὰρ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, ὡς ὁ Θεῖος ἔφη Βασίλειος. Ὑμᾶς δὲ, τὸ Χριστοῦ Ἱερὸν Ποίμνιον, ἐμπλήσαι ταῦτα Θεὸς, καὶ καταξιῶσαι, ἑπομένους τοῖς ἴχνεσι τῶν Ἁγίων, τῶν Ποιμένων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, προσαγομένους, τυχεῖν τῆς δόξης αὐτοῦ, ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν Ἁγίων. ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν τῇ αὐτοῦ χάριτι, αἰωνίως αὐτὸν δοξάζοντας. αὐτῷ γὰρ ἡ δόξα, Ἀμήν.

Τούτοις δὲ τέλος θεὶς ὁ Ἅγιος, καὶ διδάξας, ὡς ἔδει, καὶ χρήσεις Ἁγίων ἐπάγει, Διονυσίᾳ Ἐπισκόπῳ Ἀθηνῶν, ἐκ τῆς πρὸς Ἰωάννην τὸν Ἀπόστολον Ἐπιστολῆς. Ἀληθῶς ἐμφανεῖς Εἰκόνες εἰσὶ, τὰ ὁρατὰ τῶν ἀοράτων. Καὶ ἄλλα ὅμοια. ἐκ τοῦ περὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας, καὶ ἄλλων. Βασίλειον, ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸν Μάρτυρα Βαρλαάμ. Ἀνάστητέ μοι νῦν, ὦ λαμπροὶ τῶν ἀθλητικῶν κατορθωμάτων ζωγράφοι, τὴν τοῦ στρατηγοῦ κολοβωθεῖσαν εἰκόνα, ταῖς ὑμετέραις μεγαλύνατε τέχναις. Καὶ παρακατιών. ἐγγραφέσθω τῷ πίνακι, καὶ ὁ τῶν παλαισμάτων ἀγωνοθέτης Χριστός. Καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τοὺς Ἁγίους Μ'. Ἐπεὶ καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα, καὶ λογογράφοι πολλάκις, καὶ ζωγράφοι διασημαίνουσιν. Οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ, τοῖς πίναξιν ἐγχαράττ-

mnata Sanctorum Patrum traditione. Inquit enim Sanctus Apostolus: Si quis aliud, quam quod accepistis, Evangelium prædicaverit, execratus esto.

Adoramus itaque imagines eo modo, vt non ipsi materiæ exhibeamus reverentiam, sed imaginum interventu illis, qui per ipsas significantur. Honos enim qui imagini habetur, ad Prototypum transit, sicut D. Basilius ait: Vestris autem animis, sacer Christi grex, hæc Deus affatim infundat, digneturque vos (sequentes vestigia Sanctorum, voce Pastorum, & Doctorum Ecclesiæ adductos) adeptione gloriæ suæ in illo splendidissimo statu Sanctorum, cujus etiam nos omnes, per gratiam ipsius compotes fiamus, æternis ipsum laudibus celebrantes, cui omnis debetur gloria, Amen.

His finitis & recte ordineque pertractatis, etiam Sanctorum testimonia, seu autoritates, Sanctus adducit. Dionysii, Athenarum Episcopi, ex epistola ad Ioannem Apostolum. Vere manifestæ imagines, sunt visibilia, invisibilium. Et alia similia, ex ecclesiastica Hierarchia, & aliis. Et Basilii, ex Concione de Martyre Barlaamo. Surgite nunc mihi, clari rerum ab Athletis fortissime gestarum Pictores, angustè pictam Ducis imaginem vestræ artis solertia magnam facite. Et aliquanto post: Pingatur in eadem tabula etiam Præfectus palæstricorum certaminum Christus. Et ex oratione in Sanctos quadraginta. Quandoquidem etiam res bello fortiter gestas, tum Historici sæpe, tum Pictores, memoriæ produnt: illi, oratione ornantes, hi, in tabulis depingentes &c. Alia item, quæ in orationibus ejus, quas

de

ράτλοντες, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τοῖς μαρτυρικοῖς αὐτῦ λόγοις ἐγκατέσπαρται θαυμάσια, καὶ ἐν ἄλλαις τῶν ἐξηγήσεων αὐτῦ. ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῇ εἰς τὸν Ἡσαΐαν, λέγει. Ἐπειδὴ εἶδε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεῦ, μὴ δυνάμενος εἰς Θεὸν τραπῆναι, εἰς τὴν Εἰκόνα τῦ Θεῦ τὴν ἑαυτῦ πονηρίαν ἐκένωσεν, ὥσπερ εἴ τις ἄνθρωπος ὀργιζόμενος, τὴν Εἰκόνα λιθάζει, ἐπειδὴ τὸν βασιλέα ἃ δύναται, τὸ ξύλον τύπλων τὸ τὴν μίμησιν ἔχον. Οὕτω καὶ πᾶς ὁ τιμῶν τὴν Εἰκόνα, τὸ ἀρχέτυπον δηλονότι τιμᾷ, καὶ ἄλλα λέγει πολλὰ τέτων ἕνεκα. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος, ἐκ τῶν πρὸς Ἀντίοχον λζ. ἐχ ὡς Θεὸς τὰς Εἰκόνας προσκυνῦμεν οἱ πιστοὶ, μὴ γένοιτο, ὥσπερ οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ τὴν σχέσιν μόνον καὶ τὸν πόθον τῆς ἡμῶν ἀγάπης, πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῦ προσώπυ τῆς Εἰκόνος ἐμφανίζοντες. ὅθεν πολλάκις τῦ χαρακτῆρος λεανθέντος, ὡς ξύλον λοιπὸν ἀργὸν τὴν ποτὲ εἰκόνα κατακαίομεν. ὥσπερ ἓν ὁ Ἰακὼβ μέλλων τελευτᾶν, ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδε τῦ Ἰωσὴφ προσεκύνησεν, ἃ τὴν ῥάβδον τιμῶν, ἀλλὰ τὸν ταύτην κατέχοντα, ἕτως οἱ πιστοὶ, ἃ δι' ἑτέρου τρόπον τὰς Εἰκόνας ἀσπαζόμεθα. ὥσπερ καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν, πολλάκις καταφιλῦντες, ἵνα τὸν πόθον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἐμφανίσωμεν. ὥσπερ καὶ Ἰσδαῖος τὰς τῦ Νόμε ποτὲ πλάκας, καὶ τὰ δύο Χερεβὶμ τὰ χρυσᾶ καὶ γλυπτὰ προσεκύνει, ἃ τιμῶν τὴν τῦ λίθε καὶ χρυσίε φύσιν, ἀλλὰ τὸν ταῦτα ἐπιτρέψαντα Κύριον. καὶ τῦ Ἁγίε Κυρίλλε Ἀλεξανδρείας, ἐκ τῦ προσφωνητικῦ πρὸς τὸν βασιλέα Θεοδόσιον. αἱ δὲ εἰκόνες, ὥσπερ τὰ ἀρχέτυπα,

de Martyribus ſcripſit, inſperſa ſunt mirabilia, & alibi in Commentationibus ejus. Idem & in Eſaiæ interpretatione dicit: Poſtquam vidit hominem ad imaginem & ſimilitudinem Dei factum, cum non poſſet in Deum facere impetum, in imaginem hujus, ſuam effudit malitiam & ſcelus: perinde faciens, ut ſi quis homo ira percitus, Regi nocere non valens, imaginem ejus lapidibus peteret, lignum verberando Regis effigiem habens. Sic unusquiſque qui honorat imaginem, Archetypum utique honorat. Et alia multa in hanc ſententiam addit. Sed & S. Athanaſii, ad Antiochum 38. dicentis. Non, ut Deos, imagines adoramus, qui fide præditi ſumus, (abſit) ſicut Græci (gentes) faciunt, ſed affectionem tantum animi, & deſiderium charitatis noſtræ, erga faciem imaginis belle expreſſam declaramus. Vnde ſane fit, ut effigie deleta, tanquam inutile lignum, illam, quæ aliquando erat, imaginem comburamus. Sicut igitur Iacobus moriturus, ſuper ſummitatem virgæ Ioſephi adoravit, non virgam, ſed illum, qui eam tenebat, honorandi cauſa: ita etiam Fideles, nulla alia ratione imagines amplectimur, ſicut ſæpe liberos noſtros deoſculamur, ut ſic animi noſtri affectum & deſiderium teſtemur. Sicut ſcilicet olim Iudæi, tabulas Legis & ambo Cherubim, & aurea & ſculpta, adorabant, non ut lapidis & auri naturam honorarent, ſed Dominum, qui hæc permiſerat. Et S. Cyrilli Alexandrini, ex Prosphonetico ad Imp. Theodoſium. Imagines (inquit) ſicut archetypa. Eodem enim modo illæ, & non aliter, ſe habere debent. Item Gregorii

Nazian-

χέτυπα. δεῖ γὰρ ἕτως αὐτὰς, καὶ ἐχ ἑτέρως ἔχειν. Γρηγορίᾳ τε τῷ Ναζιανζῷ, ἐκ τῷ περὶ Υἱῷ λόγῳ δευτέρῳ, αὕτη γὰρ εἰκόνος φύσις, μίμημα εἶναι τῷ ἀρχετύπῳ, ἧ ἔ λέγεται. Καὶ Χρυσοστόμῳ, ἐκ τῷ πρὸς Κολασσαεῖς λόγῳ ζ'. ἡ τῷ ἀορἀτῳ εἰκὼν, ἧ αὕτη ἀόρατος. Καὶ τὰ ἑξῆς. εὑρήσεις δὲ καὶ ἐν ἄλλοις συγγράμμασιν αὐτῷ πολλὰ περὶ εἰκόνων τιμῆς. ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λόγων Σευηριανῷ Γαβάλων, ἀπὸ λόγῳ τῷ εἰς τὰ ἐγκαίνια τῷ τιμίῳ Σταυρῷ, ἀκῶσαι ἄξιον, λέγοντος. πῶς ἔν ἡ εἰκὼν τῷ ἐπικαταράτῳ, ἤνεγκε τῷ λαῷ, ἐν συμφορᾷ χειμαζομένῳ, σωτηρίαν; ἆρα ἔν ἐκ ἦν ἀξιοπιστότερον εἰπεῖν, ἐάν τις ὑμῶν δηχθῇ, βλέψει εἰς τὸν ἀρανὸν, ἄνω πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ σωθήσεται, ἢ εἰς τὴν Σκηνὴν τῷ Θεῷ; ἀλλὰ ταῦτα παριδὼν, μόνον τὴν εἰκόνα τῷ Σταυρῷ ἔπηξε. διὰ τὶ ἔν ἐποίει Μωσῆς ταῦτα, ὁ εἰπὼν τῷ λαῷ, ἃ ποιήσεις σεαυτῷ γλυπτὸν, ἀδὲ χωνευτὸν, ἀδὲ πᾶν ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ Οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς.

Ὁ ἀπαγορεύεις ποιεῖς; ὃ ἀνατρέπεις κατασκευάζεις; ὁ τὸν χωνευθέντα βῶν κατολέσας, σὺ ὄφιν χαλκεργεῖς; καὶ τῦτον ἃ λάθρα, ἀλλὰ καὶ ἀναφανδὸν καὶ πᾶσι γνωστὸν; ἀλλ' ἐκεῖνά φησιν, ἐνομοθέτησα, ἵνα ἐκκόψω τὰς ὕλας τῆς ἀσεβείας, καὶ τὸν λαὸν ἀπαγάγω εἰδωλολατρείας. νῦν δὲ χωνεύω τὸν ὄφιν, χρησίμως εἰς προτύπωσιν τῆς ἀληθείας. καὶ καθάπερ Σκηνὴν ἔπηξα, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα, καὶ Χερεβὶμ, ὁμοίωμα τῶν ἀοράτων διεπέτασα εἰς τὰ Ἅγια, ὡς τύπον καὶ σκιὰν τῶν μελλόντων, ἕτω

Nazianzeni, oratione de Filio 2. Hæc enim imaginis natura eſt, ut ſit imitamentum exemplaris, & cujus dicitur eſſe. Et Chryſoſtomi, Sermone ad Coloſſaënſes 3. Ejus, qui inviſibilis eſt, imago, ipſa quoque inviſibilis &c. Invenies etiam in aliis ejus ſcriptis multa de honore imaginum. Nec non e Sermonibus Severiani, Gabalenſis Epiſcopi, operæ pretium eſt audire, quid in Sermone de Encæniis ſanctæ crucis dicat. Quomodo igitur imago illius execrati, attulit populo, tempeſtate calamitatis jactato, ſalutem? Annon erat ad fidem faciendam convenientius, dicere: Si quis veſtrum admorſus fuerit, ſuſpiciat in cœlum ad Deum, & conſervabitur, aut in Tabernaculum Dei reſpiciat. Nunc his prætermiſſis, tantum imaginem crucis defixit. Cur igitur Moſes fecit hæc, qui populo dixerat? Non facies tibi ſimulacrum ſculptum, nec fuſum, nec ullam ſimilitudinem rerum, quæ vel ſupra in cœlo ſunt, vel infra in terra, vel in aquis ſub terra.

Tune', quod prohibes, facis? Quod evertis, conſtruis? Qui conflatum bovem diſperdidiſti, ſerpentem ex ære fabricas? Nec eum clam, ſed & palam, & in oculis omnium? At illa (reſpondebit Moſes) lege ſanxi: ut excindam materiam impietatis, & populum a cultu idolorum abducam. Nunc vero utiliter conflo ſerpentem, ad præfigurationem veritatis. Nam quemadmodum tabernaculum extruxi, &, quæ in eo ſunt, omnia, & Cherubim ad ſimilitudinem inviſibilium expandi in Sancta, tanquam typum & umbram

ἔτω καὶ ὄφιν ἐσήλωσα, εἰς σωτηρίαν τῷ λαῷ, ἵνα τῆς πείρας τότων, προγυμνάσω τὲ σημείῳ τὲ Σταυρὲ τὴν Εἰκόνα, καὶ τὸν ἐν αὐτῷ σωτῆρα καὶ λυτρωτήν. Καὶ ὅτι ἀψευδέσατος, ὁ λόγος ἀγαπητοὶ, ἀκέσωμεν τὲ Κυρίε βεβαιῶντος καὶ λέγοντος. (Ἰωάνν. κεφ. γ'.) καὶ καθὼς Μωϋσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἔτω δεῖ ὑψωθῆναι τὸν Υἱὸν τὲ ἀνθρώπε. Ἵνα πᾶς ὁ πιςεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόλυται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. ὥσπερ ἓν ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν, καθὼς φησιν ὁ Κύριος, ἐ τιμᾷ τὸν Πατέρα, ἔτω καὶ ὁ μὴ τιμῶν τὴν Εἰκόνα, ἐδὲ τὸν εἰκονιζόμενον τιμᾷ. ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν Ἁγίων, ἄκεσον τὲ Κυρίε, (Ματθαίε, ι.) λέγοντος τοῖς μαθηταῖς. ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται. ὥςε ὁ μὴ τιμῶν τὲς Ἁγίες, ἐδὲ αὐτὸν τιμᾷ τὸν Κύριον. ὁ μὴ προσκυνῶν τὸν Σταυρὸν, ἐδὲ τὸν ςαυρωθέντα προσκυνεῖν δίκαιον. Οὐ γὰρ τὴν φύσιν τὲ ξύλε, πάντα γὰρ προσκυνείημεν ἂν τὰ ξύλα, ὥσπερ ὁ Ισραὴλ, τὰ ἄλση καὶ τὰ δένδρα προσεκύνει, λέγων σύ μὲ εἶ Θεός. ἡμεῖς δὲ ἐχ ἔτως, ἀλλὰ μνήμην καὶ γραφὴν τῶν τὲ Κυρίε παθημάτων, καὶ τῶν δι' αὐτῶν ἀθλησάντων. Δεικνύοντες τὴν τῆς ψυχῆς ἡμῶν γνησίαν πρὸς τὸν ςαυρωθέντα διάθεσιν, καὶ πρὸς τὲς αὐτὲ θεράποντας.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Ἁγίας ς'. Συνόδε τῆς ἐπὶ Ἰεσινιανῆ, περὶ τῆς Ἁγίας ε. Συνόδε. ἔν τισι τῶν σεπτῶν Εἰκόνων γραφαῖς, Ἀμνὸς, δακτύλῳ τὲ Προδρόμε δεικνύμενος, ἐγχαράτλεται, ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ νόμε προϋποφαίνων Ἀμνὸν, Χριbram futurorum, eo modo & ſerpentem conſtitui ad ſalutem populi, u , antequ m res ipſæ evenerint, exercitii cauſa im ginem ſigni crucis, & in ea pendentis Redemptoris & conſervatoris, proponam. Quod veriſſima ſit hæc ſententia, audiamus, dilecti, ipſum Dominum, am his verbis confirmantem. Ac, quemadmodum Moſes exaltavit Serpentem in deſerto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis, qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Vt igitur, qui non honorat Filium, (ſicut ait Dominus) non honorat Patrem: ſic, qui non honorat imaginem, nec illum, quem imago refert, honorat. Sed & de Sanctis, quid Dominus Matth. 10. diſcipulis dicat, audi. Qui recipit vos, me recipit. Quare, qui non honorat Sanctos, is nec ipſum honorat Dominum. Qui non adorat crucem, eum, ne quidem Dominum crucifixum adorare, juſſum eſt. Non quidem certe naturam ligni, (alioqui omnia adoraremus ligna, ſicut Iſraelitæ, lucos & arbores adorabant, dicentes; Tu, meus es Deus) non ita nos: ſed memoriam & picturam perpeſſionum Domini, & eorum, qui his animati, certamina ſubierunt, ut ſic oſtendamus animorum noſtrorum germanam erga crucifixum, & miniſtros ejus, affectionem & obſervantiam.

Idem etiam e VI. ſancta Synodo, Iuſtiniano Imp. de ſancta V. Synodo, celebrata, oſtenditur. In quibusdam venerabilium imaginum picturis, agnus digito præcurſoris monſtratus, effingitur, qui agnus in typum receptus eſt gratiæ, verum nobis, in lege traditum, præſignigni-

Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν. τὰς ἓν παλαιὰς τύπους καὶ τὰς σκιὰς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα, τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένας, κατασπαζόμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδεχόμενοι. ὡς ἂν ἓν τὸ τέλειον, καὶν ταῖς χρωματουργίαις, ἐν ταῖς ἁπάντων ὄψεσιν ὑπογράφωμεν, τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου Ἀμνὸν, Χριστὸν Θεὸν ἡμῶν, κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα, καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν, ἀπὸ τοῦ νῦν, ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἀμνοῦ ἀνατεθῆναι ὁρίζομεν. διὰ τῆς ταπεινώσεως, τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ Λόγου κατανοοῦντες. Καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας, καὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ, καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου, χειραγωγούμενοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τῷ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα πάντα, δίκαιον ὑπομνῆσαι ὑμᾶς εἰδότας, ὅτι ἡ Ἁγία καὶ Οἰκουμενικὴ ζ'. Σύνοδος τῶν τοζ'. Θεοφόρων Πατέρων, συνηθροίσθη ἐν Νικαίᾳ, ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης, κατὰ τῶν εἰκονομάχων. καὶ ἐκυρώθη, τὰς Σεπτὰς Εἰκόνας καὶ προσκυνεῖσθαι καὶ σέβεσθαι. καὶ τὰ Ἱερὰ ἐκτυπώματα, ἐν τοῖς Θείοις Ναοῖς ἀνεσήλωντο. Καὶ ἐπιτίμιον φοβερὸν ἐξεφώνησεν ἡ Ἁγία αὕτη Σύνοδος, κατὰ τῶν ἀθετούντων τὰς Ἁγίας Εἰκόνας. Εἴτις δὲ προσκυνεῖ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ἐν εἰκόνι περιγραπτὸν κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἤτω ἀνάθεμα. ὡς γὰρ ὁ Θεολογικώτατος Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει. (ἐπιστ. ά. κεφ. ά.) ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν, ὃ ἐθεασάμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖ-

gnificans agnum, Christum Deum noſtrum. Cum igitur veteres typos & umbras, ut veritatis ſymbola, & antegreſſas notas, Eccleſiæ tradita amplectimur: tum multo magis gratiam & veritatem, ut legis impletionem, recipimus & honoramus. Vt igitur illud, quod jam exitu perfectum eſt, etiam artificio colorum, omnium oculis ſubjiciamus, eum, qui peccata mundi tollit, agnum, Chriſtum Deum noſtrum, humana effigie, inter cæteras quoque imagines poſtmodum veteris agni erigendum ſancimus, vt hoc modo, ex humiliatione excelſitatem Dei Logi conſideremus, & ad recordationem ipſius, in ſpecie humana converſationis, & paſſionis, & ſalutaris mortis, & hinc ortæ mundo redemptionis, veluti manu ducamur.

Vltra hæc omnia, æquum eſt, ſcientes vos, commonefieri de VII. ſancta œcumenica Synodo. Congregata fuit hæc, 377. Spiritu S. plenorum patrum, Nicææ, Conſtantino & Irena Impp. adverſus Iconomachos, & in ea ſancitum, venerabiles imagines, & adorandas & colendas eſſe. Sacræ itaque figuræ, in Templis reſtitutæ ſunt, & graviſſima pœna, ab eadem Synodo in illarum contemptores promulgata. Si quis, inquit, non adorat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, imagine, quoad humanam formam, circumſcriptum, anathema eſto. Nam ſicut ſummus Theologus Ioannes Evangeliſta ait: Quod erat ab initio, quod audivimus, quod vidimus, quod contemplati ſumus oculis noſtris, & manus noſtræ contrectaverunt, de verbo vitæ: hoc omne

αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, ταῦτα μαρτυροῦμεν. καὶ οἱ ἄλλοι Μαθηταὶ, καὶ συνεφάγομεν αὐτῷ, καὶ συνεπίομεν, οὐ πρὸ τοῦ πάθους μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ πάθος, καὶ τὴν ἀνάστασιν. διὰ τοῦτο ἃ ἑωράθη καὶ ψηλαφηθέντα εἰκονογραφοῦμεν, καὶ προσκυνοῦμεν ὡς οἱ Προφῆται εἶδον, οἱ Ἀπόστολοι ὡς ἐδίδαξαν, ἡ Ἐκκλησία ὡς παρέδωκε καὶ παρέλαβεν, οἱ Διδάσκαλοι ὡς ἐδογμάτισαν, ἡ Οἰκουμένη ὡς συμπεφρόνηκεν, ἡ χάρις ὡς ἔλαμψεν, ἡ ἀλήθεια ὡς ἀποδέδεικται, ἕτω φρονοῦμεν, ἕτω λαλοῦμεν, ἕτω κηρύσσομεν. Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ τοὺς αὐτοῦ Ἁγίους, ἐν λόγοις τιμῶντες, ἐν συγγραφαῖς, ἐν θυσίαις, ἐν ναοῖς, ἐν εἰκονίσμασι. τὸν μὲν ὡς Θεὸν καὶ Δεσπότην σέβοντες, τοὺς δὲ, δι' αὐτὸν, ὡς γνησίους θεράποντας, τιμῶντες, καὶ τὴν κατὰ σχέσιν προσκύνησιν ἀπονέμοντες. λατρευτικὴν δὲ προσκύνησιν ἑδενὶ ἀπονέμομεν, πλὴν μόνῳ τῷ Θεῷ. ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀναθέματος ἔκρινεν αὕτη ἡ ζ'. Οἰκουμενικὴ τοὺς λατρευτικῶς προσκυνοῦντας. ὡς καὶ τοὺς τὴν ἔνσαρκον τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν, λόγῳ μὲν δεχομένους, ὁρᾶν δὲ ταύτην δι' εἰκόνων οὐ καταδεχομένους, καὶ διὰ τοῦτο ῥήμασι σχηματίζονται, πράγματι δὲ ἀρνοῦνται, κατεύχεται. ὥρισεν ἓν ἡ Σύνοδος, ὡς τὰ πρακτικὰ αὐτῆς γράφει, καὶ ὡς ἐσταυρώθη, καὶ ὡς ἐτάφη, καὶ ὡς ἀνέστη, καὶ ὡς πάντα δι' ἡμᾶς ἐποίησεν, εἰκονίζεσθαι, ὡς παγκόσμια καὶ σωτήρια ἔργα. Ἰουδαίων γὰρ καὶ Ἑλλήνων κρίνουσι, τὸ ἀμέσως εἰς τὸ πρωτότυπον βλασφημεῖν, τῶν μὴ δεχομένων δὲ τὴν προσκύνησιν τῶν Θείων Εἰκόνων, διὰ τῆς αὐτοῦ

testamur, & cæteri discipuli, cum eo comedimus, & una bibimus, non ante passionem modo, sed post passionem etiam, & resurrectionem: ita propter hanc causam, eorum, quæ visu & contactu percepta sunt, nos imagines pingimus, & adoramus. Sicut scilicet Prophetæ viderunt, sicut Apostoli docuerunt, sicut Ecclesia accepit & tradidit, sicut Doctores decreverunt, sicut orbis terrarum consensit, sicut gratiæ splendor luxit, sicut veritas demonstrata est, sic sentimus, sic loquimur, sic prædicamus: Christum, verum Deum nostrum, & Sanctos ejus, verbis, picturis, sacrificiis, templis, imaginibus, honorantes, illum quidem vt Deum & Dominum, venerantes, hos autem, propter illum, ut germanos famulos, Schetica illa adoratione afficientes: Latreutice vero neminem, præter solum Deum, adorantes, quippe quod anathematis quoque pœna a VII. Synodo cautum sit, sicut eadem illos, qui Dei in carne peractam dispensationem, verbo quidem recipiunt, imagine vero repræsentatam non sustinent, (ideoque verbis simulant, re abnegant) execratur. Definivit igitur illa Synodus, jussitque (sicut ex actis ejus liquet) Christi & crucifixionem, & sepulturam, & resurrectionem, & quicquid ob salutem nostram fecit, imaginibus pictis efformanda esse, tanquam toti terrarum orbi salutaria opera. Iudæorum enim & Gentilium esse existimant, immediate blasphemiis in Prototypum invadere, eorum vero, qui adorationem S. imaginum respuunt, mediate (per ipsius imaginem) in eum, qui imagine effictus est, contumelioſos esse. Cum

igi-

αὐτῶ εἰκόνος, εἰς αὐτὸν τὸν εἰκονιζόμενον. τέτων τοίνυν ἐυσεβῶς ἀναμνηθέντων καὶ ὑμῖν, οἴδατε γὰρ ὡς σπεδαιότατοι, μακάριοι δὲ μόνον, ἐὰν φυλάξηθε, λιπαρῶμεν τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, μιμητὰς τῶν ἐνθέως ζησάντων, ἀναφανῆναι. ὃ ἐυχόμενοι ἐ παύομεν ἀξιωθῆναι ὑμᾶς. οἰκτιρμοῖς καὶ χάριτι τῦ μεγάλε, καὶ πρώτε ἀρχιερέως Χριτῦ τῦ ἀληθινῦ Θεῦ ἡμῶν. πρεσβείαις τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξε Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκε καὶ ἀειπαρθένε Μαρίας, τῶν Θεοειδῶν Ἀγγέλων, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων, Ἀμήν.

igitur, de his omnibus, pie tantum vos commonefecerimus: (noſtis enim, pro maximo veſtro ſtudio & diligentia, antea. Tantum beati eritis, ſi feceritis) obſecramus veſtram charitatem, ut imitatores illorum, qui Divino ſpiritu pleni vixerunt, exiſtatis. Quæ gratia, non ceſſamus orare, vt vobis contingat, miſerationibus & gratia magni illius, & primi Pontificis, Chriſti veri Dei noſtri, interceſſionibus ſumme benedictæ & glorioſæ Dominæ noſtræ Deiparæ ſemper virginis Mariæ, Dei ſimilium Angelorum, & omnium Sanctorum, Amen.

ΠΕΡΙ ΜΟΝΑΣΤΙΚΗΣ πολιτείας.

DE MONASTICA vita.

Ετι καὶ πρὸς τὸ ἕκτον ὃ λέγετε τῆς Μοναστικῆς πολιτείας, ἐγνώκαμεν, ὅτι ἐκ μέρες μὲν ἐ κακίζετε τὸ ὑπάρξαι ποτὲ Θεοσεβεῖς τινας ἀνθρώπες, ὃς Ἀββάδας καὶ ἀρχιμανδρίτας ἡ τάξις ὠνόμασεν. ἐκ μέρες δὲ πάλιν τὴν διαγωγὴν ἐκείνων, ὡς μετὰ πολλῆς παρατηρήσεως καὶ ἀναχωρήσεως ἐ καταδέχεσθε. προφέροντες τὸ τῆς φύσεως τρεπτὸν, καὶ ἀδύνατον ὑποφέρειν. φορτιζομένης φορτία δυσβάσακτα, καὶ κατακλειομένης ὡς ἐν εἱρκτῆ.

Nunc ad ſextum caput, in quo de Monaſtica politia agitis. Ibi ex parte, ut intelleximus, non reprehenditis, extitiſſe olim pios quosdam viros, quos ordo ille Abbadas (Monachos) & Archimandritas nominavit. Ex parte vero, genus illud vitæ, ut multa obſervatione, & e communi vita receſſu, conſtans, non admittitis, cauſantes naturæ imbecillitatem & mutabilitatem, quæ neutiquam ferre poſſit tot, & tam gravia, onera, & velut in carcere quodam concludatur.

Ἐφ' οἷς ἡμεῖς ἀποκρινόμενοι, λέγομεν. ὅτι καὶ οἱ πάλαι ἐκεῖνοι Ἀββάδες, ἀναγκαίως μετὰ κερᾶς καὶ ἐυχῆς τῶ Μοναδικῶ προσήρχοντο βίω. κατὰ δὲ τὸν τύπον τῦτον καὶ νῦν γίνεται. Καὶ πρῶτον μὲν ὁ Μαθητὴς καὶ διάδοχος Παύλε, ὁ τὰ θεῖα πολὺς Διονύσιος ὁ Ἀρειο-

Ad ea nos ſic reſpondemus: priſcos etiam illos Monachos, ſe neceſſario cum tonſura & voto ad ſolitariam contuliſſe vitam, eademque id ratione etiamnum fieri. Ac primum, Diſcipulus & ſucceſſor Pauli, ille Divinarum rerum ſtudiis eruditiſſimus Dionyſius Areopagita, in Ec-

Ἀρεοπαγίτης, ἕτω λέγει ἐν τῷ περὶ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας. ὁ μὲν Ἱερεὺς ἕστηκεν ἐπίπροσθεν τῆ Θείᾳ Θυσιαστηρίᾳ, τὴν Μοναχικὴν ἐπίκλησιν Ἱερολογῶν, ὁ δὲ τελέμενος, ὀπίσω τῆ Ἱερέως ἕστηκεν. ἐκ ἀμφω τὼ πόδε κλίνων, ἐχ ἕναι τοῖν ποδοῖν. ἐκ ἐπὶ κεφαλῆς ἔχων τὰ Θεοπαράδοτα λόγια, μόνον δὲ τῷ Ἱερεῖ παρεζὼς Ἱερολογοῦντι τὴν ἐπ' αὐτῷ Μυστικὴν ἐπίκλησιν. τελέσας δὲ αὐτὴν ὁ Ἱερεὺς, ἐπὶ τὸν τελέμενον ἐλθὼν, ἐπερωτᾷ πρῶτον αὐτὸν, εἰ πάσαις ἀποτάσσεται ταῖς διαιρεταῖς ἐ μόναν ζωαῖς, ἀλλά καὶ φαντασίαις. ἔιτα τὴν τελειοτάτην αὐτῷ ζωὴν ὑφηγεῖται, μαρτυρέμενος, ὅτι χρὴ τῆς μέσης αὐτὸν ὑπεραναστῆναι. ταῦτα δὲ πάντα τῆ τελεμένῳ προσεχῶς ὁμολογήσαντος, τῷ σαυροειδεῖ τύπῳ σφραγισάμενος αὐτὸν ὁ Ἱερεὺς, ἀποκείρει, τὴν τρισσὴν τῆς Θείας μακαριότητος ἐπιβοήσας ὑπόσασιν. καὶ τὴν ἐσθῆτα πᾶσαν ἀπαμφιέσας, ἑτέραν ἀμφιέννυσι, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων Ἱερῶν ἀνδρῶν, ὅσοι πάρεισιν, ἀσπασάμενος αὐτὸν, κοινωνὸν ἀποτελεῖ τῶν Θεαρχικῶν Μυστηρίων. Καὶ ταῦτα μὲν Διονύσιος.

Δεύτερος δὲ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ ἀσκητικῷ λόγῳ αὐτῆ, τὸ περὶ ἀποταγῆς βίε, ἕτω φάσκει, Εὐαγγελικῇ φωνῇ χρώμενος. δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς, φησιν ἡ Θεία φωνή. εἴτε τὴν ἐκεῖ ἀνάπαυσιν, εἴτε τὴν ἐντεῦθεν αἰνιττομένη. πλήγε προσκαλεῖται ἡμᾶς, τέτον μὲν τὸν φόρτον τῆς πολυκτησίας, διὰ τῆς εἰς τὲς δεομένες ἀποθέσεως προτρέπεσα ἀποβαλέσθαι. τέτο δὲ, τὸν ἐκ τέτε περσγινόμενον ἡμῖν ἐσμὸν

clesiast. Hierarchia sic dicit. Stat Sacerdos ante divinum Altare, monasticam precationem reverenter recitans, qui vero initiatur, seu consecratur, post Sacerdotem stat. Is nec ambos pedes inclinat, nec alterum. Non etiam supra caput, sacra & divinitus tradita Oracula habet, sed tantum Sacerdoti astat, recitanti super eo illam mysticam precationem. Qua peracta, Sacerdos ad eum, qui initiatur, accedit & interrogat, num omnibus renunciet, non tantum cura & perturbatione distractis vitæ generibus, sed etiam cogitationibus & imaginationibus. Deinde perfectissimam ei vitam exponit, protestans, eum debere altius, quam communis hominum vita sit, se extollere. Quæ postquam omnia ille continuo promisit, tunc signo crucis signatum, Sacerdos tondet, invocata S. & beata Dei Trinitate. Deinde omni veste detracta, aliam ei induit: & tum a se, tum a reliquo consecratorum virorum, quotquot adsunt, cœtu, fausta precatione salutatum, capacem Divinorum mysteriorum efficit. Hæc, Dionysius.

Sequitur Basilius magnus, qui in Ascetico suo Sermone, qui est de abrenuntiatione vitæ, sic dicit, Evangelica sententia vtens. Venite omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego refocillabo vos, inquit divina vox, sive alterius vitæ, sive hujus, refocillationem innuens. Vtut sit, vocat nos ad se adhortans, partim, ut onus opum, quas multas possideamus, erogatione in pauperes, tanquam depositione, abjiciamus, partim, ut cumulo peccatorum qui nobis e divitiis accrevit, per beneficen-

ἐσμὸν τῶν ἁμαρτημάτων, διὰ τῆς εὐποιΐας καὶ ἐξαγορεύσεως ἀπορῤῥίψαντας, προσδραμεῖν τῷ σταυροφόρῳ βίῳ τῶν μοναχῶν. Ὁ τοίνυν ὑπακῦσαι Χριστῷ προηρημένος, καὶ πρὸς τὸν πλωχὸν καὶ ἀπερίσπαστον βίον τῶν Μοναχῶν ἐπαγόμενος, θαυμαστὸς ὡς ἀληθῶς καὶ μακαριστός. ἀλλὰ παρακαλῶ, μὴ ἀδοκιμάστως τοῦτο ποιείτω μηδὲ ὑπογραφέτω ἑαυτῷ ἀνεκτότητα βίου, καὶ σωτηρίαν ἁμαρτῶν. ἀλλὰ μᾶλλον προγυμναζέτω ἑαυτὸν πρὸς εὐδοκίμησιν ὑπομονῆς καὶ θλίψεων, σωματικῶν τε καὶ πνευματικῶν. ἵνα μὴ ἀπροσδοκήτοις ἑαυτὸν ἐμβαλὼν παλαίσμασιν, εἶτα ἀδυνατῶν πρὸς τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐπερχομένων αὐτῷ δοκιμίων, εὑρεθῇ παλινδρομῶν πρὸς τὰ, ἀφ' ὧν ἐξελήλυθε, σὺν αἰσχύνῃ καὶ γέλωτι, μετὰ κατακρίσεως ψυχῆς ἐπανερχόμενος τῷ βίῳ. καὶ ὅσα ἑξῆς.

Καὶ παρακατιὼν δὲ ὁ αὐτὸς Βασίλειός φησι. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς, κηδόμενος τῆς σωτηρίας ἡμῶν, εἰς δύο διεῖλε βίους τὴν τῶν ἀνθρώπων διαγωγήν. εἰς συζυγίαν λέγω καὶ παρθενίαν. Ἵνα ὁ μὴ δυνάμενος ὑπενεγκεῖν τὸν τῆς παρθενίας ἆθλον, ἔλθοι ἐπὶ συνοίκησιν γυναικός. καὶ τὰ λοιπά. ἅτινα ὡς σοφοὶ ἀνάγνωτε, καὶ γνῶσιν τῆς Μοναδικῆς γνώσησθε ἱκανὴν. Καὶ ἔτι κατωτέρω ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ διατρανοῖ περὶ τούτων ἐπεξεργαζόμενος. σὺ δὲ ὁ τῶν ἐρανίων πολιτευμάτων ἐραστὴς, καὶ τῆς Ἀγγελικῆς διαγωγῆς πραγματευτὴς, καὶ τῶν Ἁγίων Μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ συστρατιώτης γενέσθαι ἐπιθυμῶν, τόνωσον σεαυτὸν πρὸς τὴν ὑπομονὴν τῶν θλίψεων, καὶ ἀνδρείως πρόσελθε

ficentiam & confessionem abjecto, ad cruciferam Monachorum vitam accurramus. Qui ergo parere Christo constituit, & ad inopem, curisque vitæ vacuam, vitam monasticam properat, mirabilis vere est, & beatus prædicandus. Sed hortor, ne abs antegressa probatione hoc faciat, neque cogitatione fingat sibi, nescio quam tolerantiam vitæ, & salutem certissimam: sed potius antea exerceat se, ut cum laude stare possit, patientia laborum & afflictionum, tum corporalium, tum spiritualium, ut ne, cum ad inexpectata se demiserit certamina, postea, cum supervenientium tentationum vim sustinere non possit, recurrat ad primum statum, unde exiverat, cum dedecore, & irrisione spectantium, atque mala conscientia, ad vitam communem revertatur. Et, quæ deinceps.

Idem Basilius, inferius ait: Ideo enim quoque humanissimus Deus, curam gerens salutis nostræ, duo vitæ humanæ degendæ genera fecit, conjugium & cælibatum, vt, qui cælibatus certamen ferre non possit, uxorem ducat. Et plura addit, quæ vos, ut viri sapientes, legite: e quibus, quanta satis est, Monasticæ vitæ cognitionem haurietis. Pluribus de hinc verbis, in eodem hoc sermone perspicue explicat. Tu vero, inquit, qui jurium superæ civitatis amator, & Angelicæ conversationis negociator, & Sanctorum discipulorum Christi commilito, fieri cupis, contende nervos tuos, ad tolerantiam ærumnarum, viriliter accede ad Senatum Monachorum. Vides, Monachorum vitam, aperte vocari Angelicam politiam, ab

hoc

σελθε τῇ συγκλήτῳ τῶν Μοναχῶν. ὁρᾷς πῶς Ἀγγελικὴν πολιτείαν, τὴν τῶν Μοναχῶν ὁ Θεόσοφος ἀποκαλεῖ φανερῶς. Καὶ μετ' ὀλίγα· πρὸς τὴν μίμησιν σπεῦδε τῶν προασκησάντων, ἐν τοῖς ἤθεσι, καὶ μὴ ἐκδέχε διδάσκεσθαι ἕκαστον. καὶ ἔτι. Νέος ὢν, εἴτε τὴν σάρκα, εἴτε τὸ φρόνημα, φεῦγε τὴν συνδιαγωγὴν τῶν ὁμηλίκων, καὶ ἀποδίδρασκε ἀπ' αὐτῶν ὡς ἀπὸ φλογός. πολλὰς γὰρ ἐμπρήσας, καὶ τὰς ἑξῆς. Οὕτω λέγει καὶ περὶ τούτου ὁ Ἅγιος. καὶ ἡμεῖς δὲ λογιζόμεθα καὶ φαύλως καὶ ἀχρήστως σώζεσθαι τοὺς ἐν κέλλῃ καὶ τῷ μονήρει βίῳ. Προσέρχονται γὰρ πολλοὶ τῷ ἐναρέτῳ βίῳ τούτῳ τῶν Μοναχῶν. Ὀλίγοι δὲ τὸν ζυγὸν αὐτοῦ καταδέχονται. Βιαστῶν γάρ ἐστιν ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτήν. Βίαν ἐκάλεσε τὴν τοῦ σώματος καταπόνησιν, ἣν ὑπομένουσιν ἐκουσίως οἱ τοῦ Χριστοῦ Μαθηταὶ, ἐν τῇ ἀρνήσει τῶν οἰκείων θελημάτων, καὶ τῆς ἀναπαύσεως τῆς τοῦ σώματος, φυλακῇ πασῶν τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ. Εἰ τοίνυν βέλει ἁρπάσαι τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, γενοῦ βιαστής. ὑπόζευξόν σε τὸν αὐχένα τῷ ζυγῷ τοῦ Χριστοῦ. Σφίγξον τὰ ζεῦγλα περὶ τὸν τραχηλόν σε. Θλιβέτω αὐτὸς τὸν σὸν αὐχένα. Λέπλυνον αὐτὸν τῷ πόνῳ τῶν ἀρετῶν, Ἐν νηστείαις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν ὑποταγῇ, ἐν ἡσυχίᾳ, ἐν ψαλμῳδίαις, ἐν προσευχαῖς, ἐν δάκρυσιν, ἐν χειρεργίᾳ, ἐν ὑπομονῇ πάσης θλίψεως, ἐπερχομένης σοι ἔκτε δαιμόνων, καὶ ἀνθρώπων. μή σε πειράτω τῷ χρόνῳ ἐνδῦναι τοῖς πόνοις λογισμὸς ὑψηλόφρων. ἵνα μή πως ταῖς θύραις τῆς ἐξόδου γυμνὸς ἀρετῶν καταληφθεὶς, ἔξω τῶν

hoc in divinis rebus ſapientiſſimo viro? Et Paulo poſt. Ad imitationem eorum, qui antea te laboribus pietatis exercuerunt, feſtina moribus vitæ, nec expecta, dum ſingula edocearis. Item, ſi juvenis es, inquit, ſive ætate, ſive ſenſu, vitato conſuetudinem æqualium, refugito ab ea tanquam a flamma. Multis enim incenſis, &c. Hoc modo Sanctus ille, de hoc genere loquitur. Et nos non exiſtimamus, malos & inutiles homines foveri, qui in cellulis & ſolitaria vita, degunt. Appropinquant enim multi huic ſtudioſæ & laudatæ vitæ Monachorum. Sed pauci jugum ejus ſuſcipiunt. Vi enim agentium, eſt Regnum cælorum, & violenti rapiunt id. Vim appellat corporis depreſſionem & ſubjugationem, quam ſua voluntate ſuſtinent diſcipuli Chriſti, dum negant ſuas concupiſcentias, ac quietem recreationemque corporis, obſervatione omnium præceptorum Chriſti. Si igitur vis rapere Regnum Dei, fias violentus, ſubde tuam cervicem jugo Chriſti, conſtringe collum tuum jugi vinculis, preme illo cervicem tuam, extenua hanc labore virtutum, in jejuniis, in vigiliis, in ſummiſſione & obedientia, in quiete, in Pſalmorum cantionibus, in precationibus, in lacrymis, in labore manuum, in patientia cujusvis afflictionis, ſeu a Dæmonibus illatæ, ſeu ab hominibus. Cave, ne ſuperbia inflatus, proceſſu temporis remiſſior in laboribus fias, ne forte ad fores diſceſſus ex hac vita, nudus virtutibus deprehenſus, poſtmodum extra portas Regni cœleſtis projectus inveniaris.

Vides,

τῶν πυλῶν τῆς Βασιλείας εὑρεθῆς. Ὁρᾷς ὅτι ὁ λέγει ἐν ὀδενὶ, ὅτι ἐὰν βαρυνθῆς, ἄφες; Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα, Πρόκοπτε ταῖς ἀρεταῖς, ἵνα ἐγγὺς γένῃ τῶν Ἀγγέλων. Καὶ ὁ Ἀπόστολος. τοῖς μὲν ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος. Καὶ αὖθις. Ἐγχρόνιζε τῇ κέλλῃ, ἐχ ἡμέρας ὀδὲ μῆνας, ἀλλὰ πολλῶν ἐτῶν περιόδες, ὑμνῶν σε τὸν Δεσπότην. Ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ, μιμέμενος τὰ Χερουβίμ. ἂν ἔτως ἄρξῃ, ἔτω δὲ καὶ τελέσῃς, τὴν τεθλιμμένην ὁδεύσας ὁδὸν, ἐν τῷ βραχεῖ σε χρόνῳ τῆς ἀσκήσεως, Θεοῦ χάριτι, εἰσελεύσῃ εἰς τὸν παράδεισον. Ὁρᾷς μετὰ πόσα, Θεοῦ χάριτι εἰς παράδεισον εἰσερχόμεθα, καὶ ἐχὶ μόνον χάριτι; Καλὸν γὰρ ἦν ἐὰν ὑπῆρχεν, ἐκ ἔστι δὲ, πολλῶν γὰρ δεόμεθα τῷ εἰσελθεῖν εἰς τὴν Βασιλείαν. Ὁ μὲν παρὼν καιρὸς ἀγώνων, καὶ οἴδατε ἐν τῷ ἀγῶνι πόσα γίνονται, ὁ δὲ μέλλων ἀνταποδόσεως. Μετὰ τοὺς ἀγῶνας, καὶ τὰ βραβεῖα ἀκολουθεῖ. Ὅτι δὲ ἔτως ἔχει, καὶ δύο εἰσὶ ζωαὶ, μαρτυρεῖ τοῦτο καὶ ὁ Θεῖος Παῦλος ἐν τῷ ζ'. κεφαλαίῳ τῆς πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς. Ἑπομένως δὲ τούτοις, καὶ αἱ Ἁγίαι Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι, Πνεύματι Ἁγίῳ κινούμεναι, ἀπεδέξαντο ταῦτα καὶ ἐβεβαίωσαν κανόνας ἐκθέμενοι, ὧν μέρος εἰς τὴν τούτων μαρτυρίαν ὑπομνήσωμεν. Καὶ τῆς Τετάρτης Οἰκουμενικῆς. Τοὺς ἅπαξ ἐν Κλήρῳ τεταγμένους, καὶ Μοναχοὺς, ὡρίσαμεν, μήτε ἐπὶ στρατείαν, μήτε ἐπ' ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι. εἰ τοῦτο τολμῶντας, καὶ μεταβαλομένους, ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπ' ἐκεῖνο, ὃ διὰ Θεὸν πρότερον εἵλοντο, ἀναθεματίζεσθαι

Vides, eum nuſpiam dicere: Si gravat te jugum, abjice? Imo poſt paulo: profice, inquit, virtutum ſtudio, vt prope ad Angelos accedas. Et Apoſtolus: Ea, quæ retro ſunt, obliviſcens, ad illa vero, quæ ante, prono capite contendens, Et iterum: Permane in cella non dies, non Menſes, ſed multos annos vertentes, hymnis extollens Dominum, die & nocte, imitando Cherubim. Si ſic cœperis, & ſic finiveris, tum anguſta brevis vitæ, & exercitationis tuæ via peragrata, Dei gratia ingredieris in Paradiſum. Vides, poſt quot labores, Dei gratia, in Paradiſum ingrediamur, & non tantum gratia? Bonum quidem eſſet, ſi eſſet: Sed non eſt. Multis opus habemus ad ingrediendum in Regnum. Præſens tempus, certaminum eſt, (Scitis autem, quot & quanta in certamine fiant) futurum vero ſeculum, retributionis. Poſt obita certamina & labores, ſequuntur etiam præmia. Hoc ita eſſe, & duas eſſe vitas, teſtatur quoque D. Paulus, capite 7. Epiſtolæ ad Corinthios. In eadem ſententia, ſanctæ quoque œcumenicæ Synodi fuerunt, quippe quæ Spiritus ſancti inſtinctu, approbarunt hæc, & canonibus editis confirmarunt, e quibus partem, in fidem horum proferemus. Canon quartæ œcumenicæ. Qui ſemel clero annumerati ſunt, & vitæ ſe monaſticæ addixerunt, de his decrevimus, nec in expeditionem ire licere, nec ad dignitatem ſecularem accedere. Sin auſi fuerint, nec pœnitentiam egerint, ut redeant ad vitam, quam prius propter Deum ſibi delegarant, ana-

ζεσθαι. Καὶ ἔτι τῆς αὐτῆς κδ'. Τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα Μοναστήρια, κατὰ γνώμην Ἐπισκόπου, μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς. Καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι. Καὶ μηκέτι γίνεσθαι ταῦτα κοσμικὰ καταγώγια. Τὸς δὲ συγχωρεῖντας τοῦτο γίνεσθαι, ὑποκεῖσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίοις. τῆς Οἰκουμενικῆς Ἕκτης κανών. Εἴτις γυναικὶ ἀφιερωμένῃ Θεῷ μιχθείη, καθαιρεῖσθω, ὡς τὴν Νύμφην Χριστοῦ διαφθείρας, ἐὰν τῶν Ἱερωμένων, ἐὰν δὲ τῶν λαϊκῶν, ἀφοριζέσθω. Ἀνάγνωτε καὶ τῆς αὐτῆς Συνόδου ἕτερον κανόνα, ἀρχόμενον ἕτως. Ἐπειδὴ τῷ Θεῷ κολλᾶσθαι, διὰ τῆς ἐκ τῶν τοῦ βίου θορύβων ἀναχωρήσεως, λίαν ἐστὶ σωτήριον, μὴ ἀνεξετάστως ὑμᾶς παρὰ τὸν καιρὸν, τὸς τὸν Μονήρη βίον αἱρεμένους, προσίεσθαι, καὶ τὰ λοιπά. Καὶ ὁ μετὰ τοῦτον αὖθις κανὼν τῆς αὐτῆς Συνόδου, φησί. Τὸς ἐν πόλεσιν ἢ χωρίοις ἐν ἐγκλείστραις, βουλομένους ἀναχωρεῖν, καὶ ἑαυτοῖς καταμόνας προσέχειν, πρότερον ἐν Μοναστηρίῳ εἰσιέναι δεῖ, καὶ τὴν ἀναχωρητικὴν παιδοτριβεῖσθαι διαγωγήν. καὶ ἐπὶ τριετῆ χρόνον τῷ τῆς μονῆς ἐξάρχοντι, ἐν φόβῳ Θεοῦ ὑποτάττεσθαι, καὶ τὴν κατὰ πάντα, ὡς προσῆκον, ὑπακοὴν ἐκπληροῦν. Καὶ ἕτως ὁμολογοῦντας περὶ τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ προαιρέσεως, καὶ ὡς ἐξ ὅλης καρδίας τοῦτον ἀσπάζονται, ὑπὸ τοῦ κατὰ τόπον δοκιμάζεσθαι προέσθαι. Εἶθ' ἕτως ἐφ' ἕτερον ἑνιαυτὸν ἐξωθεν προσκαρτερεῖν τῆς ἐγκλείστρας, ὡς ἂν ὁ σκοπὸς αὐτῶν πλείων φανερωθείη. Τηνικαῦτα γὰρ πληροφορίαν παρέξουσιν, ὡς ἐ κενὴν θηρώμενοι δόξαν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ ὄντως καλὸν, τὴν ἡσυχίαν ἐδίωξαν. καὶ τὰ

themati subjacere. Et ejusdem vigesimus quartus. Quæ semel consecrata sunt de sententia Episcopi Monasteria, manento in perpetuum, & res ad ea pertinentes conservantor, nec illa rursus fiunto secularia diversoria. Qui vero hoc permiserint, canonicis subjecti mulctis sunto. Oecumenicæ sextæ canon. Si quis cum muliere Deo consecrata rem habuerit, isque e clericis fuerit, ordine suo dejicitor, vt sponsæ Christi corruptor. Si vero e Laicis, excommunicator. Legite ejusdem Synodi alium canonem, cujus initium. Quoniam cum Deo conjungi, discessu e vitæ turbis, perquam est salutare, non oportet vos absque examinatione, alieno tempore admittere illos, qui solitariam sibi vitam deligunt, &c. Et proximus ab hoc canon ejusdem Synodi dicit. Qui in civitatibus aut pagis, se in Encliſtram (locum clausum) abdere, singulique pro se seorsim vivere voluerint, ii prius Monasterium aliquod intranto, & in Anachoretica (ab hominum commercio separata) vita instituuntor, ac triennium, cum timore Dei, Rectori Monasterii se subjiciunto, omnemque debitam in omni re obedientiam explento. Professione tali de hujus vitæ instituto, & quod ex toto animo eam amplectantur, edita, a loci illius præside examinantor. Deinde rursus annum extra clausuram duranto, ut eorum animus magis exploretur. Tunc enim plane fidem fecerint, se non vanæ gloriæ amore, sed ipsius veri boni studio, quietam vitam persecutos esse, &c. Similiter alius hunc sequens canon, qui

τα

τὰ ἑξῆς. Ὁμοίως καὶ ὁ μετὰ τοῦτον κανών, ἀρχόμενος. αἱ τὸν ἀσκητικὸν αἱρέμεναι βίον, καὶ ἐν Μοναστηρίῳ τατλόμεναι, καθόλε μὴ προϊέτωσαν. Εἰ δέτις ἀπαραίτητος αὐτὰς ἀνάγκη πρὸς τοῦτο ἕλκει, μετ' εὐλογίας καὶ ἐπιτροπῆς τῆς προεσώσης, τοῦτο πρατλέτωσαν. Καὶ τότε μὴ μόναι καθ' ἑαυτὰς, ἀλλὰ μετά τινων πρεσβυτίδων. ἔξω κοιτεῖν δὲ ἐκ ἔξεσιν. ἀλλὰ καὶ ἄνδρες οἱ τὸν Μονήρη τρέχοντες βίον χρείας ἐπειγέσης, μετ' εὐλογίας τῆ τὴν Ἡγεμονείαν πεπιστευμένε προϊέτωσαν. καὶ τὰ λοιπά. παραβαίνοντες δὲ, παιδεύονται. Συνόδε Πρώτης καὶ Δευτέρας κανὼν β'. ἐπειδή τινες τὸν Μονήρη βίον ὑποδύεσθαι χηματίζονται, ἐχ ἵνα Θεῷ καθαρῶς δελεύσωσιν, ἀλλ' ἵνα τῇ σεμνότητι τῆ χήματος, δόξαν εὐλαβείας προσλάβωσι, οἰκείων ἐντεῦθεν ἡδονῶν ἄφθονον εὑρήσωσι τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ τῶν τριχῶν μόνον τὴν ἀποβολὴν ποιέμενοι, ἐν τοῖς οἰκείοις οἴκοις παρεδρεύσωσι, μηδεμίαν τῶν Μοναχῶν ἀποπληρῶντες ἀκολθίαν ἢ κατάσασιν, ὥρισεν ἡ Ἁγία Σύνοδος, μηδένα τῶν πάντων τῆ Μοναχικῆ χήματος ἀξιῆν, ἄνευ παρεσίας τῆ ὀφείλοντος αὐτὸν εἰς ὑποταγὴν ἀναδέχεσθαι, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ ἡγεμονίαν, καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆ σωτηρίας τὴν πρόνοιαν ἐπαγγέλλεσθαι. Ἀνδρὸς ὄντος δηλονότι Θεοφιλῆς, καὶ Μονῆς προεσηκότος. καὶ ἱκανῆ σώζειν ψυχὴν ἀρτίως τῷ Χριστῷ προσαγομένην. Εἰ δέ τις φωραθείη ἀποκρεύων τινὰ χωρὶς παρεσίας τῆ εἰς ὑποταγὴν αὐτὸν ὀφείλοντος ἀναλαμβάνειν, τοῦτον μὲν καθαιρέσει καθυποβάλλεσθαι, ὡς ἀπειθοῦντα τοῖς κανόσι, καὶ τὴν Μοναχικὴν ἐυταξίαν incipit. Quæ Aſceticam (in exercendo poſitam) delegerunt vitam, & in Monaſterio collocatæ ſunt, prorſus ne egrediuntor. Quod ſi qua inevitabilis ipſas neceſſitas adegerit, permiſſu & benedictione Abbatiſſæ hoc faciunto, nec tamen ſolæ ſed cum aliquibus vetulis. Extra vero, nullo modo cubanto. Quin & viri, qui Monaſticæ ſtadium currunt, neceſſitate urgente, cum fauſta precatione Abbatis exeunto. &c. Diſciplinæ vero violatores caſtigantur. Synodi primæ, & ſecundæ canon 2. Quoniam nonnulli ſimulant, ſe monaſticam vitam ſubire, non ut Deo pure ſerviant: ſed ut honeſtate habitus, opinionem pietatis colligant, & hinc occaſionem voluptatibus ſuis perfruendi inveniant, tantumque crinibus detonſis, domi ſuæ deſident, nec ullam monaſtici officii partem & præſcriptionem explent, ſanxit ſancta Synodus, neminem omnium eſſe monaſtico habitu ornandum, niſi præſente illo, qui debeat ipſum in ſuam diſciplinam & obedientiam recipere, ejusque inſtitutionem, & ſalutis animæ curam, promittere, qui ſcilicet ſit vir pius, & Monaſterio præfectus, & ad conſervandam Chriſto recens adductam animam idoneus. Sin autem quis reſciſcatur detondiſſe aliquem, abſente patre, cujus is curæ tradi deberet, illum quidem munere ſuo movendum eſſe, ut canonibus inobedientem, & monaſticæ diſciplinæ & ordini officientem, hunc vero, qui præter rationem & ordinem detonſus ſit, ſubjectioni & Monaſterio, quod loci illius Epiſcopo probetur, tradendum. Nam quæ citra ju-

ξίαν κωλύοντα. Τὸν δὲ παραλόγως καὶ ἀτάκτως ἀποκρευθέντα, ἐν ὑποταγῇ καὶ Μοναστηρίῳ, ἐν ᾧ ἂν ὁ κατὰ τόπον Ἐπίσκοπος δοκιμάσῃ, παραδίδοσθαι. οἱ γὰρ ἄκριτοι καὶ ἐπισφαλεῖς ἀποκραὶ, καὶ τὸ Μοναχικὸν χῆμα ἠτίμωσαν, καὶ τὸ τῦ Χριστῦ ὄνομα βλασφημεῖσθαι πεποιήκασιν. Ὁρᾶς πῶς διὰ τὴν κακίαν τινῶν, ἐκ ἔπαυσαν τὸ γίνεσθαι Μναχὲς, παιδεύεσι δὲ μόνον καὶ διορθῦσιν. ἀλλ' ἔτε κοσμικὸν ποιῦσιν ἔτι τὸν Μονάσαντα ὅπως δήποτε, σωφρονίζεσι δὲ τὰ ἄτοπα;

Τῆς αὐτῆς Συνόδε, κανὼν ε'. Οἱ Μοναχοὶ, ὐδὲν ἴδιον ἔχειν ὀφείλεσιν, πάντα δὲ τὰ αὐτῶν προσκληρῦσθαι τῷ Μοναστηρίῳ. Φησὶ γὰρ ὁ Θεῖος Λκὰς, περὶ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, καὶ τὴν τῶν Μοναχῶν πολιτείαν διατυπόντων, ὡς ὐδείς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι. Ἀλλ' ἦν αὐτοῖς τὰ πάντα κοινὰ, καὶ τὰ λοιπά. εἰ δέ τις φωραθείη κτῆσίν τινα ἰδιοποιύμενος, πλωχοῖς τῦτο διανέμεται. Καὶ ἔτος ἐπιτιμᾶται.

Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, ἐν τῇ κανονικῇ αὐτῦ Ἐπιστολῇ, τῇ πρὸς τὸν Ἅγιον Ἀμφιλόχιον, Ἐπίσκοπον Ἰκονίε, καὶ ἐν τῇ β'. περὶ τῶν ἐκπεσόντων Παρθένων τῶν καθομολογησαμένων τὸν ἐν σεμνότητι βίον τῷ Κυρίῳ, εἶτα ὑποπεσόντων πάθεσι τῆς σαρκὸς, συνάδει, παιδεύων, ἰώμενος, διορθῶν, ὅσα ἐν τοῖς ἑξῆς φέρεται. Ἐφάνη ἂν ἐκ τύτων, ὅτι Μοναδικὴ πολιτεία ἐστίν. Ἀπό τε τῦ κανόνος τῦ παιδεύοντος τὰς ἐπιστρέφοντας, καὶ ἀξίας τινὸς μὴ ἀξιῦντος. ἀπό τε τῦ τὰ ἀφιερωθέντα Μοναστήρια καὶ πᾶν

dicium & temere tonsuræ fiunt, ex tum Monasticum habitum dedecorant, tum Christi nomen, ut male audiat, faciunt. Vides, non ideo, quia aliqui sint mali, potestatem creandi Monachos abrogatam esse: sed tantum castigari, & corrigi? Nec etiam, qui quomodocunque Monachus factus sit, rejici in secularem ordinem: sed tantum vitia emendari?

Canon ejusdem Synodi quintus. Monachi, nihil proprii possidento, sed totum eorum peculium Monasterio attribuitor. Ait enim D. Lucas de illis, qui in Christum credebant, & monasticæ politiæ typum formabant, neminem sibi quiequam suarum rerum vendicasse, sed habuisse omnia, communia, &c. Si vero aliquis deprehenditur, aliquid sibi retinens, pauperibus id distribuitur, & ipse objurgatur.

His Basilius M. in canonica sua ad S. Amphilochium, Iconii Episcopum, epistola, & in 2. de virginibus, quæ castitatem Domino voverant, ad voluptates carnales prolapsis, consentit, castigans, sanans, corrigens, sicut in contextu extat. Demonstratum igitur ex dictis est, esse monasticam politiam, tum ex canone, pœnitentes castigante, & dignitatibus excludente, tum, quod Monasteria, & alia omnia, post consecrationem non licet alienari, tum ex gravitate animadversionis in eos, qui Deo consecratas imminuerint: tum, quod Encliſtræ sunt,

&

πᾶν ἄλλο, ἀνεκποίητα, ἀπό τε τῦ παιδεύεσθαι μεγάλως τὲς μιγνυμένες τᾶις Θεῶ ἀφιερωμέναις, καὶ τῦ ἐγκλείσρας εἶναι. Καὶ ἐπιτηρητὰς, καὶ ἀναδόχες. καὶ ἡγεμονίαν τῆς ψυχικῆς σωτηρίας. καὶ ὅτι ἀκτήμονες, καὶ κοινοβιακοὶ ὀφείλεσιν εἶναι οἱ Μοναχοί. Ἀναχωρεῖν τε ἐν Μοναστηρίοις. ἀπέχειν τῦ μέσε τῶν βιωτικῶν φροντίδων. Καὶ ὅτι πρὸ πάντων καὶ ὁ Θεῖος Βασίλειος γράφει ἢ φανεροῖ, διατάξεις ἐκθέμενος Μοναχικῦ βίε, ἢ συγγράφων τὰ ἀσκητικά. περί τε Παρθενίας, καὶ ἄλλων, μεγάλων ἢ θείων, ὡς ἀληθῶς, πραγματείας ἀρίσες ἐκτιθέμενος. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν ἡμετέρων γράφεσι περὶ ἀποταγῆς βίε, ἢ Μοναχῶν, καὶ ποῖον δεῖ εἶναι τὸν ἀληθῆ ἀσκητήν. ἀλλὰ μακρόν ἐσι ταῦτα γράφειν.

Πρὸς ὃ δὲ θαυμάζετε λέγοντες, ὅτι ἤτε ἐν τῆ παλαιᾶ, ἤτε ἐν τῆ νέᾳ ἐπολιτεύετο ἡ Μοναδικὴ, γινώσκετε ὅτι ἢ τότε μὲν ἦν ἡ τοιαύτη πολιτεία, πλὴν ἐν θεωρίᾳ ἠσκεῖτο. ὡς Ἠλίας καὶ Πρόδρομος ἐν τῆ παλαιᾷ, καὶ αὐτοὶ οἱ Μαθηταὶ τῦ Χρισῦ, ἄγαμοι ὄντες, καὶ κοινοβιακῶς διάγοντες, καὶ κίνδυνον ἔχοντες τὸ χωρισθῆναι Χρισῦ. οἵτινες τύποι ὑπῆρχον ταύτης τῆς πολιτείας, ὡς ἔσι μαθεῖν ἐκ τῶν Εὐαγγελικῶν καὶ Ἀποστολικῶν ῥητῶν. Οἱ δὲ μεταγενέσεροι Θεῖοι Πατέρες, εἰς ὃ νῦν ἐσι, Θεῦ χάριτι παρέδωκαν. Οὐ καινήν τινα θρησκείαν τῆ Ὀρθοδόξῳ πίσει ἐφευρηκότες, οὐδὲ ξένον καὶ ἀλλόκοτον βίον ἐπινοήσαντες, ἀλλ' Ἀγγελικὸν τῷ ὄντι Θεῖόν τε καὶ θαυμάσιον. τὸ δὲ, μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω, ἢ τὰ ἑξῆς, ἃ περὶ τέτε τῷ Παύλῳ εἴρηται. Ὡς γὰρ Χρυσόσομος ἐξηγεῖ,

& obſervatores, & ſuſceptores, & ſpiritualis ſalutis duces. Item, quod nihil proprii habere, & in cœnobiis, ſeu Monaſteriis, degere, non foris, omni ſeculari cura excluſa, Monachi debent. In primis autem, quod D. Baſilius, literis & memoria prodidit, ordinem & diſciplinam Monaſticæ, & aſcetica conſcripſit. Item de virginitate, aliisque magnis & vere divinis rebus, præclaros libros edidit. Sed & multi alii ſcripſerunt apud nos de abrenunciatione vitæ, & Monachis, ac qualem eſſe verum Aſcetam (Exercitatorem) oporteat, quæ omnia ſcribere nimis prolixum foret.

Nunc ad illud, quod vobis mirum videtur. Dicitis enim, nec in veteri, nec in novo Teſtamentis, in uſu fuiſſe Monaſticam. Scitote itaque, etiam tunc fuiſſe hoc vitæ genus, ſed exercitationem ejus, in contemplatione poſitam. Quales erant in veteri, Helias & præcurſor, deinde diſcipuli Chriſti, cælibem vitam & cœnobiacam degentes, ac periculum, ne a Chriſto ſepararentur, habentes. Hi tales viri, typi erant hujus politiæ, ſicut ex Evangelicis & Apoſtolicis ſcriptis animadverti poteſt. Poſteriores vero S. Patres, ad formam, quæ nunc beneficio Dei eſt, adduxerunt, non ut novam Religionem importarent rectæ Fidei, nec ut a vero alienum & monſtroſum vitæ genus adinuenirent: ſed revera Angelicum, divinum, admirabile. Quod vero dicitur: Nemo vos,

γεῖ, λέγει, ἀλλ' ἦσάν τινες οἱ λέγοντες, ὅτι ὲ δεῖ διὰ Χριστὲ εἰσάγεσθαι, ἀλλὰ διὰ τῶν Ἀγγέλων. τάτε χάριν ταῦτα εἴρηται. Ἔτι τὸ γύμναζε σεαυτὸν εἰς ἐυσέβειαν, ὲ ταύτην ἔχει τὴν ἔννοιαν, ὡς ὁ Χρυσόςομος λέγει. Οὐ περὶ τῆς νηςείας τῦτό, φασιν, εἰρῆσθαι, ἄπαγε. Οὐκ ἔςι σωματικὴ γυμνασία, ἀλλὰ Πνευματική. Εἰ γὰρ σωματικὴ ἦν, τὸ σῶμα ἔτρεφεν ἄν. Εἰ δὲ τήκει αὐτὸ καὶ λεπλύνει καὶ κατισχνοῖ, ὐκ ἔςι σωματική. Οὐκ ἄρα περὶ τῆς τῦ σώματος ἀσκήσεώς φησιν. ὥςε ἡμῖν δεῖ τῆς κατὰ ψυχὴν γυμνασίας. ἐκείνη γὰρ ὐκ ἔχει κέρδος, ἀλλ' ὀλίγον ὠφέλησε τὸ σῶμα. Ἡ δὲ τῆς ἐυσεβείας ἄσκησις, τὸν καρπὸν ἐν τῷ μέλλοντι ἀποδίδωσι, καὶ ἐνταῦθα ἀνακτᾶται καὶ ἐκεῖ.

Ἐπεὶ ἓν ἀποδέδεικται ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι αἱ χαμευνίαι, καὶ αἱ νηςεῖαι, ὲ σωματικαὶ γυμνασίαι εἰσὶν, ἀλλὰ ψυχικαὶ καὶ ὠφέλειαν παρέχεσαι, ἀνάγκην ἔχεσι πάντες, καὶ μάλιςα οἱ Μοναχοὶ, τοῖς τοιέτοις ἐγκαλλωπίζεσθαι. Οὐ γὰρ δεῖ Θεὸν λόγος μὲν ὁμολογεῖν, ἔργοις δὲ ἀρνεῖσθαι.

Ὅτι δὲ αἱ νηςεῖαι καὶ αἱ προσευχαὶ ἀναγκαῖαι εἰσίν, ἄκεε τῦ Λεκᾶ λέγοντος, ἐν τῷ β'. κεφαλαίῳ. Καὶ ἦν Ἄννα Προφῆτις. ἣ ὐκ ἀφίςατο ἀπὸ τῦ Ἱερῦ, νηςείαις καὶ δεήσεσι λατρεύεσα νύκτα καὶ ἡμέραν. Ἄκεε δὲ καὶ τῦ Παύλε ἐν τῷ ζ'. τῆς πρὸς Κορινθίες ά. ἵνα σχολάζητε τῇ νηςείᾳ, καὶ τῇ προσευχῇ. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ε'. τῆς β'. ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηςείαις· καὶ ἔτις ἀπὸ τῆς γραφῆς ὁμοίας

tanquam interceptione præmii, circumveniat, &c. id non de hoc Paulus dicit: Nam interprete Chryſoſtomo, ſententia eſt, fuiſſe, qui dicerent, non oportere per Chriſtum introduci, ſed per Angelos. Propter hos, hoc dictum eſt. Item dictum: Exerce te ad pietatem, non habet hanc ſententiam, interprete Chryſoſtomo. Non de jejunio dicitur, apage. Non eſt id corporalis exercitatio, ſed ſpiritualis. Si enim corporalis eſſet, corpus ea nutriret: Nunc ipſum tabefacit, extenuat, emaciat. Ergo non de corporis exercitatione loquitur. Quocirca exercitiis animæ nobis opus eſt. Corporalis enim nihil lucri habet, ſed paulum modo corpori prodeſt. Exercitatio vero pietatis, fructum in futuro ſeculo reddit, fructum & hic acquirit, & illic.

Quoniam ergo hactenus demonſtratum eſt, humi cubare, jejunare, & hujusmodi alia non eſſe corporis exercitationes, ſed animæ, & utilitatem afferre, neceſſe habent omnes, maxime Monachi, his rebus excellere. Non enim verbis confitendus, factis vero negandus, Deus eſt.

Ieiunia autem, & precationes, neceſſarias eſſe, cognoſce ex Luca, qui cap. 2. dicit: Erat Anna Prophetiſſa, quæ non recedebat a Templo, jejuniis & precationibus Deo ſerviens noctes & dies. Cognoſce & ex Paulo, cap. 7. Corinth. 1. Vt vacetis jejunio & precibus. Et 2. epiſt. cap. 6. In vigiliis, in jejuniis. Et alia multa ejusdem generis teſtimonia, in S. literis inveniet, ſi quis adducere velit.

Nemo

ὁμοίας μαρτυρίας παράγειν ἐθελήσειε, καὶ ἄλλας εὑρήσει πολλάς. Οὐδεὶς γὰρ ἀρνεῖται τὴν χιόνα εἶναι λευκὴν, ἀλλὰ τοῦτο ὁμολογεῖ, καὶ μαρτύρων δίχα.

Ἤδη οὖν ἐκ τῶν Θείων Γραφῶν τὴν Ὀρθοδοξίαν ἐπιγνόντες, προσέλθετε αὐτῇ ὁλοψύχως, πᾶσαν καινοτομίαν ἄτοπον, ἣν ὁ χορὸς τῶν οἰκεμενικῶν Διδασκάλων, καὶ ἡ Ἐκκλησία ὑπεδέξατο, μακρὰν πόρρω ἀφ' ὑμῶν ἀποῤῥίψαντες, ὡς ἄνδρες σοφοὶ καὶ εὐήμονες. Οὕτω γὰρ ἀμφότεροι μακαρισμοῦ ἄξιοι ἐσόμεθα. Ὑμεῖς τε οἷα πειθόμενοι τοῖς ἡγεμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκοντες καὶ μηδόλως εἰς ἀδὲν χρήσιμον λογομαχοῦντες, καὶ ἡμεῖς οἷα εἰς ὦτα λαλήσαντες ἀκοόντων, καὶ εἰς τὴν ἀγαθὴν γῆν σπείροντες. Καὶ γὰρ ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς κυριωτέροις συμφωνοῦντες, οὐ χρὴ ὑμᾶς τινα τῶν ῥητῶν τῆς Γραφῆς ἄλλως ἐξηγεῖσθαι καὶ ἐννοεῖν, ἢ ὡς οἱ φωστῆρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἰκεμενικοὶ Διδάσκαλοι ἐξηγήσαντο. Οἱ αὐτοὶ μὲν συμφώνως τῇ αὐτοαληθείᾳ Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν ἐξηγήσαντο. Ἡμεῖς δὲ, ἤτοι ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν, ταῦτα κρατοῦμεν, καὶ τούτων ἐχόμεθα. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο τὸ αἴτιον τῆς ἀσυμφωνίας, ἢ τοῦτο καὶ μόνον, ὅπερ ὑμεῖς διορθοῦντες, σὺν Θεῷ σύμφωνοι καὶ τὸ ἓν περὶ τὴν πίστιν ἐσόμεθα εἰς δόξαν Θεοῦ. Ἡμεῖς γὰρ καλῶς σκοπήσαντες τινὰ τῶν ῥητῶν τῆς Γραφῆς, ἅπερ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις καὶ ἐν τοῖς δευτέροις ὑμῶν γράμμασι πρὸς ἡμᾶς ἐπέμψατε, ἔγνωμεν προφανῶς, ὑμᾶς ταῦτα παρεξηγεῖσθαι, ἴσως ἑπόμενοι νέοις ὑμῶν Διδασκάλοις. Διὸ καὶ αὖθις ἀξιοῦμεν

Nemo enim, nivem albam esse negat: sed etiam sine testibus fatetur.

Nunc igitur, veritate orthodoxa vobis ex diuinis libris cognita, accedite ad eam animo toto, omnem novitatem absurdam, quam Chorus œcumenicorum Doctorum & Ecclesia non admisit, longissime a vobis rejicientes, ut viri docti & sapientes. Sic enim utrique beati prædicabimur merito, vos, ut obtemperantes & cedentes iis, qui vobis præeunt, nec vlla inani & inutili verborum certatione resistentes: nos vero, ut in aures locuti dicto audientum, & bonam terram seminantes. Nam cum in præcipuis fere omnibus concordemus, non oportet vos, quædam Scripturæ dicta secus intelligere & interpretari, quam lumina Ecclesiæ, & œcumenici Doctores interpretati sunt, qui cum ipsi ea Christo Deo nostro, qui est ipsa veritas, congruenter & digne exposuerunt, tum nos, hoc est, Ecclesia nostra, illa tenemus, & ex ipsis pendemus. Nulla enim alia dissensionis causa est, quam hæc sola, qua a vobis correcta, Deo juvante concordantes, & unum idemque de Fide sentientes, ad gloriam Dei, erimus. Nos enim, postquam bene considerauimus aliquot Scripturæ dicta, quæ & in priore, & in altero, Scriptis vestris citata, huc misistis, cognovimus evidenter, ea perperam a vobis interpretata esse, fortasse novos vestros Doctores sequentibus. Idcirco vos denuo oramus, ut dicta intelligatis eo modo, quo orbis terrarum Doctores Ecclesiastici interpretati sunt:

μεν ὑμᾶς, ἕτω νοεῖν τὰ ῥητὰ ὡς οἱ Οἰκουμενικοὶ Διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἐξηγήσαντο, ὧν τὰς ἐξηγήσεις αἵτε Οἰκουμενικαὶ ζ'. Σύνοδοι, καὶ αἱ λοιπαὶ τοπικαὶ ἐπεκύρωσαν. Ὡς γὰρ προείπομεν, ἃ χρὴ μεταίρειν ὅρια αἰώνια ἃ ἔθεντο οἱ Πατέρες, ἵνα μὴ τὸν ὅρον τὸν ἐν ἀρχῇ ῥηθέντα τῆς ϛ'. παραβαίνοντες, τοῖς ἐπιτιμίοις ὑποκεισώμεθα. Εἴτι ἓν ἄχρι τοῦ παρόντος ἡμάρτηται, ὡς νενεχεῖς τὸ ἀπὸ τοῦδε διορθοῦντες, ἄξιοι ἐπαίνου Θεοῦ τε, καὶ ἀνθρώποις, καὶ ἡμῖν ἔσεσθε. Τὸ μὲν γὰρ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπινον, τὸ δὲ διορθοῦσθαι Ἀγγελικὸν καὶ σωτήριον. Οὗ φροντίσοιτε, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἔλεος, εἴη ὑμῖν.

sunt: quas interpretationes, Synodi tum œcumenicæ, seu generales, tum cæteræ provinciales, ratas esse voluerunt. Vt enim superius diximus, non sunt loco movendi termini æterni, quos Patres posuerunt, ne Terminum seu Canonem, qui initio dictus est, sextæ Synodi transeundo, mulctis inibi propositis, subjaceamus. Si quid igitur hactenus peccatum est, id si posthac, ut mente præditi correxeritis, laude digni & apud Deum, & apud homines, & apud nos, eritis. Errare enim, humanum est, corrigere vero errata, Angelicum & salutare, cujus vobis rationem habendam ducite, ut etiam Dei gratia misericordiaque comitetur.

Μηνὶ Μαΐῳ, ἰνδικτιῶνος· Ζ.
ᾳ φο ϑ.

Mense Majo indict. VII.
Anno 1579.

ΤΡΙΤΗ

ΤΡΙΤΗ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΚΥΡΙΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ, ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ, ΕΙΣ ΤΥΒΙΓΓΑΝ· ΠΕΜΦΘΕΙΣΑ.

TERTIVM PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI, D. HIEREMIAE, RESPONSVM: A MARTINO CRVSIO, TYBING. ACADEMIAE PROFESSORE, LATINE CONVERSVM.

Ιερεμίας ἐλέῳ Θεῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσαντινεπόλεως, νέας Ῥώμης, καὶ Οἰκεμενικὸς Πατριάρχης.

Hieremias Miſericordia Dei, Archi-Epiſcopus Conſtantinopoleos, novæ Romæ, & Oecumenicus Patriarcha.

Ἀφίκετο ὡς ἡμᾶς, ὦ ἄνδρες σοφώτατοι γερμανοὶ, καὶ τὸ ἀρτίως ἀποσαλὲν παρ' ὑμῶν βιβλίον. ἐν ᾧ, καὶ πάλιν αἰτίας ἐυλόγυς δῆθεν καὶ λόγυς προβάλλεσθε, μὴ ἐχηκέναι λέγοντες ὅλως τὸ ἱκανὸν, ἐκ τῆς ἡμῶν πρὸς τὰ αὐτόθεν πρῶτα ἀπολογίας, ἐδὲ ἱσταταί πω ὑμῶν ἡ διάνοια, ἅτε μὴ μόνον παρὰ τῆς θείας γραφῆς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν Θείων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων, διδασκομένη τὰ ἀληθέσερα καὶ βελτίονα.

Peruenit ad nos, ſapientiſſimi Germani, etiam hic, quem nuper miſiſtis, libellus veſter. In quo denuo cauſas & rationes, ut vobis videtur, probabiles objicitis: vobis omnino non ſatisfactum eſſe dicentes, noſtro ad veſtra illa prima Reſponſo, nec dum quieſcit veſtra mens, tanquam non tantum e divina ſcriptura, ſed etiam a divinis Eccleſiæ Patribus, veriorem & meliorem ſententiam edocta.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΠΟΡΕΥΣΕΩΣ τῦ Ἁγίυ Πνεύματος.

DE PROCESSIONE Spiritus ſancti.

Ταῦτα δὲ λέγοντες, εἰσάγετε τὸν Θεῖον Αὐγυστῖνον ἐν τῇ β'. περὶ τριάδος βίβλῳ, ὐκ ἐκ τῦ Πατρὸς μόνον, ἀλλὰ

Hæc autem dicentes, adducitis divini Auguſtini locum, lib. 2. de Trinitate, non ex Patre ſolum, ſed ex Filio

ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆ Υἱῆ προϊέναι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα διατεινόμενον. τὰς τε παρ' ἡμῖν Θείας Πατέρας ὁμοδοξεῖν ὑμῖν κρίνετε, ἐν τῆ παρὰ τῆ Υἱῆ ἐκπορεύσει τῆ Πνεύματος, καὶν τοῖς ῥήμασι διαφέρωσιν. οἵτινές εἰσιν, Ἀθανάσιος ἐν τῷ περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας. Κύριλλος, ἐν τῷ ά. πρὸς Παλλάδιον. Ἐπιφάνιος ἐν τῷ ἀγκυρωτῷ λόγῳ. Βασίλειος μέγας ἐν τῷ ιέ. κατὰ Εὐνομίε, τέτοις κατὰ τῆτο συνάδων. Ναζιανζηνὸς ἐν τῷ β'. περὶ Υἱῆ. Κύριλλος ἔτι ἐν θησαυροῖς. καὶ Ἀθανάσιος ἔτι, ἐν οἷς γράφει πρὸς Σεραπίωνα. Θαυμάζομεν ἄν, εἰ γε τὰ προφανῆ καὶ σαφῆ ῥητὰ, τῆς τε γραφῆς, καὶ τῶν Πατέρων, καταλιμπάνοντες ὑμεῖς αὐτοὶ, τὰ διαῤῥήδην βοῶντα καὶ παριστῶντα ἐκ μόνε τῆ Πατρὸς τὸ Ἅγιον ἐπορεύεσθαι Πνεῦμα, ῥητά τινα ἄλλως ἔχοντα. καὶ καθ' ἕτερον τρόπον ἐκλαμβανόμενα παρ' ἐκείνοις, εἰς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν ὑμῶν μεταβάλλετε, καθὰ δὴ καὶ τὸ προϊέναι, ὅπερ κατάγε Αὐγεστῖνον καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἀδὲν τῆ ἐκπορεύσει κοινὸν ἔχει. καὶ ἔτι τἄλλα, ἅπερ οἱ Πατέρες ἐκεῖνοι, πρὸς τὲς ἀλλοτριοῦντας τὸ Πνεῦμα τῆς ἐσίας τῆ Υἱῆ ἀναγκαίως τε καὶ χρησίμως ἐλάλησαν. ἃ μὴν ἠβελήθησαν δεῖξαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ παρὰ τῆ Υἱῆ ἐκπορεύεσθαι. Διὸ καὶ σκοπὸν εἴχομεν σιωπῆσαι τελείως πρὸς τὰ ὑμέτερα καὶ μηδὲν πρὸς ὑμᾶς ἀποκρίνασθαι, τὲς ἕτω προφανῶς τήν τε γραφὴν, καὶ τὰς τῶν εἰρημένων ἑρμηνείας Ἁγίων, εἰς τὸ οἰκεῖον θέλημα μεταφέροντας. Τὸν Παῦλον ἔχοντες ἡμᾶς προτρεπόμενον, (Τίτ. γ.) τὸ, Αἱρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μιᾶς καὶ δευτέρας νουθεσίας παραιτῆ. Ἐπεὶ δὲ διὰ

etiam, procedere Spiritum S. asserentis, adeoque nostros S. Patres vobiscum facere judicatis, in processione Spiritus ex Filio, licet verbis inter se discrepent, qui Patres sunt hi, Athanasius in libro de Christi in carne dispensatione, Cyrillus in 1. ad Palladium, Epiphanius in anchyrato sermone: Basilius M. 15. contra Eunomium, cum illis de hac Quæstione consentiens: Nazianzenus Orat. 2. de Filio. Iterum Cyrillus in Thesauris, & iterum Athanasius adversus Sarapionem. Miramur hic nos, qui fiat, quod manifesta & perspicua, tum Scripturæ, tum Patrum, dicta relinquentes, quæ diserte clamant, & prope oculis subjiciunt: e solo Patre procedere Spiritum S., quædam Patrum Dicta, aliter se habentia, & quæ alio modo apud illos exponuntur, ad vestrum scopum transferatis. Velut est etiam verbum prodire, (προϊέναι) quod & secundum Augustinum, & rei veritatem, nihil cum processione (τῆ ἐκπορεύσει) commune habet: itemque alia, quæ Patres illi adversus eos, qui alienum faciebant Spiritum a substantia Filii, necessario & utiliter dixerunt: non tamen ideo offendere voluerunt, Spiritum S. etiam e Filio procedere. Quapropter omnino quoque tacere, propositum nobis fuit, ad ista vestra: nec respondere vobis quicquam, qui adeo aperte, tum Scripturam, tum dictorum Sanctorum interpretationes, ad vestram voluntatem transferatis: cum Paulum habeamus, nos sic hortantem: Hæreticum hominem post unam atque alteram admonitionem rejice. Verum, quia silentio nostro futurum fuisset, ut

vobis

διὰ τῆς σιωπῆς, ἐμέλλομεν δόξαν συγκατατεθέσθαι ὑμῖν, ὡς τάχα καλῶς δοξάζεσι καὶ νοῦσι ταῦτα, καὶ κινδυνεύσειν τὴν Γραφὴν καὶ τὸς Ἁγίους ἐπὶ τούτῳ, συναινεῖν ὑμῖν, ὑπεραπολογέμενοι τούτων, ταῦτα καὶ νῦν ἐγχαράττομεν, καίπερ καλῶς πληροφορηθέντες ἐκ τῶν γραμμάτων ὑμῶν, ὡς οὐδέποτε ἡμῖν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τῇ ἀληθείᾳ συναινέσαι δύναισθε.

Πρῶτον μὲν οὖν, τίνες αἱ τῆς παρεκτροπῆς αἰτίαι, κατὰ δύναμιν δηλωτέον, ἔπειτα δὲ καὶ εἰ ὀρθόδοξος αὕτη ἡ ἡμετέρα περὶ τοῦ Πνεύματος δόξα, ἐκ τῶν τοῦ Θείου Πνεύματος λόγων ἀποδεικτέον, ὡς ἂν καὶ τὴν εὐσέβειαν, ὁποῖα τίς ἐστι γνῶμεν, καὶ τὰς παρεκτροπὰς ταύτας ὡς οἷόν τε διαφράσωμεν. Περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως τοίνυν, τοῦτο πρὸ πάντων ἰστέον, ὅτι τὸ, Πνεῦμα, ὄνομα, ὃ μόνον ἐπὶ πολλῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος λεγόμενον, ὁμώνυμός ἐστι φωνή. σημαίνει γὰρ, τότε χαρίσματα τοῦ Πνεύματος πολλὰ καὶ διάφορα ὄντα. Πνεῦμα γὰρ Ἀληθείας, Υἱοθεσίας, Χάριτος, Σοφίας, Συνέσεως, Γνώσεως, Εὐσεβείας, Βελῆς, Ἰσχύος, Φόβε, καὶ ὅσα τοιαῦτα λέγεται, ὡς τῷ Δαμασκηνῷ Ἰωάννῃ, Γρηγορίῳ τε τῷ πάνυ, καὶ Ἡσαΐᾳ τῷ Προφήτῃ δοκεῖ. σημαίνει δὲ καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν παράκλητον, τὸν τῆς Τριάδος ἕνα, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον δηλαδή.

Οὐ μὴν, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ ἐκπορεύεσθαι φωνὴ, εἰ καὶ ἰδιοτρόπως τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ ἀπονενέμηται, ἐξηρημένως τὴν πρόοδον αὐτοῦ δηλοῦσα τὴν ἄῤῥητον, ἀλλὰ καὶ ταύτην κοινὴν καὶ ἄλλοις ἴσμεν ἐν τῇ γρα-

vobis assentiri videremur, tanquam fortasse recte opinantibus, & intelligentibus hæc, ipsaque Scriptura & sancti a vobis stare in hac parte; ideo ad defensionem horum, nunc etiam hæc exarare voluimus, licet certa nobis ex scriptis vestris fides facta sit, vos nunquam nobiscum, vel potius cum veritate, sentire posse.

Primum itaque, aperiendum pro virili parte nostra, quæ sint huius a recta semita deflexionis causæ, deinde vero, num recte nos de Spiritu S. sentiamus, ex verbis divini Spiritus demonstrandum, vt &, quæ pia sit sententia, cognoscamus, & illas a veritate aberrationes, quoad eius fieri possit, effugiamus. De processione igitur sancti Spiritus, hoc ante omnia sciendum est, vocabulum Spiritus, æquiuocum esse, & non tantum, quando de multis aliis dicitur: sed etiam, quando de ipso Spiritu S., non uno modo accipi. Significat enim primo, dona Spiritus, quæ multa variaque sunt. Spiritus enim veritatis dicitur, & adoptionis in filios, gratiæ, sapientiæ, intelligentiæ, cognitionis, pietatis, consilii, roboris, timoris, & id genus alia, sicut Ioanni Damasceno, & summo Gregorio, & Prophetæ Esaiæ, videtur. Significat etiam ipsum illum Paracletum, qui una trium personarum Deitatis est, Spiritum scilicet Sanctum.

Sed & procedendi verbum, etsi peculiari modo Spiritui S. attribuitur, eximia quadam significatione progressum illum ejus ineffabilem indicans, tamen & ipsum de aliis dici nouimus in Scriptura.

γραφῆ· Καὶ γὰρ καὶ πάσαις ταῖς ῥηθείσαις αὐτῆ ἐνεργείαις αὕτη ἁρμόζει. ὡς παρὰ πάσης τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὡμολόγηται, καὶ τῇ τῆ Υἱῆ δὲ γεννήσει προσήκει τέκνωμα. Φασὶ γὰρ οἱ ἐν Νικαίᾳ Θεῖοι Πατέρες, λέγει περὶ τῆ Υἱῆ ἡ γραφὴ, Κλινεῖ ἐπ' αὐτὲς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, ἐκπορευόμενος ἐκ τῆς ἀληθὲς ζωῆς τῆς τῆ Πατρὸς θεότητος. Καὶ οἱ ὄχλοι ἐθαύμαζον ἐπὶ τῆς λόγοις τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τῆ στόματος τῆ Κυρίε, τὸ θεῖον φησὶν εὐαγγέλιον (Λεκ. δ'.) καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς, ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαί σε ἐνώπιον τῆ λαῆ σε, λέγει. Καὶ ἤρξατο τὸ Πνεῦμα Κυρίε συνεκπορεύεσθαι τῷ Σαμψὼν, ἄλλος τίθησι. Καὶ εἴ τις ὀρθῶς θεωροίη τῶν εἰς αἰτίας ἀνηκόντων, τὸν τῆς ἐκπορεύσεως λόγον εὑρήσει ὄντα κοινότερον ὥσπερ ἡ γραμμὴ ἐκπορεύεται ἐκ τῆ σημείε, τὸ ἀπαύγασμα ἢ ἡ ἀκτὶς ἐκ τῆ ἡλίε. τὸ ῥεῦμα ἐκ τῆς πηγῆς, καὶ ἐκ τῶν ὑγρῶν σωμάτων, ἡ ἀτμὶς ἡ ὑγρὰ ἐκπορεύεται. ὅταν ἓν ἀκούητε ἐν τῇ γραφῇ, ὅτι πηγάζει ὁ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα, ἢ πέμπει, ἢ δίδωσιν, ἢ τοιοῦτον τι, μὴ τὴν ὑπόστασιν τῆ Πνεύματος νοεῖτε προάγειν αὐτὸν, ἤτοι, αὐτὸ τὸ τῆ Πνεύματος πρόσωπον. ἐκεῖνο γὰρ μόνον ἐκ τῆ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἦγεν ὑφέστηκεν, ἀλλὰ τὰς Πνεύματος δωρεὰς, ὡς ὁμοθελῆς αὐτῷ καὶ ὁμοσσίε παρέχειν πιστεύετε. καὶ πάλιν, ὅταν τῶν Ἁγίων τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα εὕρητε λέγοντας τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τῆ Πατρὸς διὰ τῆ Υἱῆ ἐκπορεύεσθαι, τούτῳ χρώμενοι τῷ κανόνι, καταταγήσατε, ὅτι τὸ ἐκπορεύεσθαι, ὡς τὸ διέναι καὶ πέμπεσθαι, καὶ δίδοσθαι ἐνταῦθα ἐξείληπται. ἢ καὶ πρόῤῥιζον ἅμα αἱρεσιν

Etenim omnibus quoque actionibus illius, quas commemoravimus, convenit, ſicut ubique in S. litteris hoc in confeſſo eſt, atque ipſi adeo generationi Filii congruit. Dicunt enim ſancti Nicææ Patres: Ait de Filio Scriptura, Inclinabit ad eos, ut fluuius pacis, procedens ex vera vita Deitatis Patris. Et in S. Euangelio dicitur: Turbæ mirabantur ſermones, ex ore Domini egredientes. Et Pſaltes: Deus, dum tu egrederis, in conſpectu populi tui. Et alibi dicitur: cœpit Spiritus Domini una egredi cum Sampſone. Si denique recte quis conſideret, ratione cauſæ, proceſſionis vocabulum reperiet maxime commune, velut linea procedit a puncto, ſplendor & radius, a Sole, fluvius, e fonte, & ex humidis corporibus, vapor humidus egreditur. Quando igitur legitis in ſcriptura, quod derivet Filius Spiritum aut mittat, aut det, aut aliquid ſimile, nolite ſic intelligere, quaſi hypoſtaſin, ſeu perſonam ipſam, ſancti Spiritus, producat Filius, (ille enim ſolum e Patre procedit, hoc eſt, ſubſiſtit) ſed ſancti Spiritus dona, tanquam & voluntatem & ſubſtantiam ei conformen habentis, ab eo dari credite. Rurſus, quando aliquem S. Patrum invenitis dicentem: Spiritum S. ex Patre per Filium egredi, vel procedere, intelligite hoc ſenſu, quem pro regula tenete, verbum procedere (τὸ ἐκπορεύεσθαι) ſignificare hic idem, quod pertranſire, & mitti, & dari. Aut etiam hoc modo, S. Patres, ut radicitus evellerent hæreſin, quæ Spiritum Sanctum abalienabat a Filio, ſicut diximus, & ut cognationem ac propinquitatem, qua

σιν ἀναστρῶντες ἐκεῖνοι, τὴν τοῦ Υἱοῦ ἀλλοτριῶσαν τὸ Πνεῦμα, καθάπερ εἴρηται, καὶ τὴν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν συμφυΐαν καὶ γνησιότητα τοῦ Πνεύματος παραξῆσαι βελόμενοι, ταῦθ' ὡς ἄντικ εἶπον, ἀναλόγως εἰρήκασι.

Τοῦτο δ' ἀκριβῶς προσέχειν δεῖ καὶ παρατηρεῖν, ὅτι πολλοῖς τῶν ἁπλουστέρων, αὐτὸ δὴ τοῦτο παρορᾶσθὲν, καὶ ὡς μὴ ἔδει, ἐννοηθὲν, παρεκτροπὴν τῆς πίστεως προεξένησε, τὸ χάρισμα, ὑπόστασιν, καὶ τὴν πέμψιν, ὕπαρξιν, ὡς μὴ ὤφελεν, εἰληφόσι· συνήκατε τῶν ῥηθέντων τὴν δύναμιν, εἰ δεῖ ταῦτ' ἐπεξεργάσασθαι, πλὴν πλατύτερος διὰ τὸ σαφέστερον, καὶ πλήρης μαρτυριῶν διὰ τὸ πιστότερον ὁ λόγος γενέσθω. πάντα φημὶ τὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χαρίσματα, καλεῖται Πνεῦμα, ὁμωνύμως τῷ ταῦτα παρέχοντι Πνεύματι. ὅθεν ἐπειδάν τινὶ χαρίσηται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον δῶρον ἁγιασμοῦ, ὥστε ἅγιον ἔχειν τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἡ δωρεὰ ἡ δοθεῖσα, καλεῖται Πνεῦμα ἁγιωσύνης. ὡς λέγει Παῦλος, (Ῥωμ. ά.) Ἀφορισμένος εἰς εὐαγγέλιον Θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν Προφητῶν αὐτοῦ, κατὰ Πνεῦμα ἁγιωσύνης. Ἐάν τις λάβῃ δύναμιν καὶ δωρεὰν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πιστεύειν τῇ ἐπαγγελίᾳ τῶν διδομένων ἀγαθῶν ἐν τῷ μέλλοντι, ἔλαβε Πνεῦμα ἐπαγγελίας, διὸ φησὶ Παῦλος, (Ἐφεσ. ά.) ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἁγίῳ. Ἐὰν δὲ δῷ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον δωρεάν τινὶ καὶ μὴ εἰδότι γραφὰς πιστεύειν αὐταῖς, καλεῖται ἡ δωρεὰ ἐκείνη Πνεῦμα πίστεως. ὡς λέγει Παῦλος, (Κορ. δ'.) ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως. Λέγεται Πνεῦμα υἱοθεσίας, ὡς ὁ αὐτὸς φησι Παῦλος, (Ῥωμ. ή.) οὐ γὰρ ἐλάβετε

qua Spiritus cum Patre Filioque conjunctus est, demonstrarent, hæc analoga quadam, ut sic dicam, ratione ita dixisse.

Hoc, diligenter animadvertendum & observandum est, quoniam a multis simpliciorum, per incuriam præteritum & perperam intellectum, eos in errorem a fide abduxit, dum, quod donum erat, hypostasin, & quæ missio erat, essentiam, contra quam oportebat, putarunt. Intelligitis procul dubio sententiam eorum, quæ jam diximus. An pluribus persequenda sunt? Nihil sane vetat, quo minus latius, perspicuitatis causa dicantur, & orationi testimoniis comprobatæ, major fides concilietur. Dicimus omnia Sancti Spiritus dona, appellari Spiritum, eodem scilicet nomine, quo autor datorque eorum. Unde, quando alicui Spiritus Sanctus dat donum sanctificationis, ut habeat sanctum corpus & animam, donum hoc ita datum, Spiritus sanctitatis nominatur. Sicut dicit Paulus: segregatus ad Evangelium Dei, quod prius promisit per Prophetas suos, per Spiritum Sanctitatis. Si quis acceperit facultatem & donum Sancti Spiritus, ut credat promissioni bonorum, in altero seculo dandorum, accepit Spiritum promissionis. Ideo Paulus, obsignati estis, inquit, Spiritu promissionis sancto. Quod si cui Spiritus S. donum det credendi S. literis, licet eas nesciat, vocatur hoc donum, Spiritus fidei. Sicut Paulus inquit: habentes eundem Spiritum fidei. Dicitur Spiritus adoptionis in Filios, sicut idem ait Paulus: Non accepistis Spiritum servitutis rursus ad

τε Πνεῦμα δελείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε Πνεῦμα υἱοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν Ἀββᾶ ὁ Πατήρ. Ἐάν τις πρᾶος ἢ καὶ ταπεινὸς τὴν καρδίαν, δῶρον ἔλαβεν ὁ τοιοῦτος, Πνεῦμα πραότητος, ὡς λέγει Παῦλος, (Γαλ. ϛ'.) ὑμεῖς οἱ Πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν Πνεύματι πραότητος. Πνεῦμα καλεῖται ζήλε, ὥς φησι Παῦλος (ά. Κορ. ιδ'.) ἐπεὶ καὶ ὑμεῖς ζηλωταὶ ἐστὲ Πνευμάτων, τουτέστι χαρισμάτων. ἔστι δῶρον ἀγάπης, ὥς φησι Παῦλος, (Β'. Τιμ. ά.) ὅτι ἐλάβετε Πνεῦμα ἀγάπης καὶ δυνάμεως, καὶ σωφρονισμοῦ. Καὶ ὁ Ἡσαΐας δέ φησιν, (Κεφ. ιά.) Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται, καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν Πνεῦμα Θεοῦ. Ὧδε τὸ ὄνομα τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. τάδε τῶν χαρισμάτων λοιπὸν ὀνόματα, ἐφ' ἑξῆς. Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, Πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, Πνεῦμα βελῆς καὶ ἰσχύος, Πνεῦμα φόβε Θεοῦ. Ἀναπλύσσει τὶς γραφὴν; ἐαν ᾖ τὸ νόημα ἀπόκρυφον καὶ ἀσαφὲς, δῶ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὥστε τὰ ἀποκεκρυμμένα τῶν νοημάτων ἀποκαλυφθῆναι αὐτῷ, ἔτος ἔλαβε Πνεῦμα ἀποκαλύψεως, ὡς λέγει Παῦλος (ἐφεσ. ά.) Εὔχομαι τῷ Θεῷ, ἵνα δῴη ὑμῖν Πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως. Βελόμενος δὲ ὁ Θεὸς δεῖξαι, ὅτι ὥσπερ πέμπει τῷ διδάσκοντι Πνεῦμα σοφίας, ἔτω καὶ τῷ μανθάνοντι Πνεῦμα συνέσεως, ἵνα νοήσῃ τὰ τοῦ Θεοῦ. σοφίας χάριν ἔχει, στόμα κηρύττον καὶ διδάσκον, συνέσεως χάριν ἔχει, καρδία μανθάνουσα. Λέγει Δαβὶδ, (Ψαλμ. μή.) Τὸ στόμα με λαλήσει σοφίαν καὶ ἡ μελέτη

timorem, ſed accepiſtis Spiritum adoptionis filiorum, per quem clamamus, Abba Pater. Si quis manſuetus eſt, & humilis corde, donum accepit, quod appellatur Spiritus manſuetudinis. Ita dicit Paulus: Vos, qui Spirituales eſtis, inſtruite & confirmate talem Spiritu manſuetudinis. Alius nominatur Spiritus zeli, ſecundum hoc Pauli: quoniam & vos, æmuli eſtis Spirituum, hoc eſt donorum. Eſt donum dilectionis, Sicut ait Paulus: accepiſtis Spiritum dilectionis, & potentiæ, & moderationis, temperantiæque. Et Eſaias XI. exibit, inquit, virga e radice Ieſſæ, & flos e radice aſcendet, ac requieſcet ſuper eum Spiritus Dei. Hic nomen perſonæ Spiritus ipſius ponitur. In ſequentibus vero, nomina donorum. Spiritus ſapientiæ & intelligentiæ, Spiritus cognitionis & pietatis, Spiritus conſilii, & roboris, Spiritus timoris Dei. Revolvit aliquis librum Scripturæ? Si ſenſus loci fuerit abſconditus & obſcurus: dederit autem Spiritus S. ut is ei aperiatur, quo latentem intellectum obſcurorum aſſequatur, hic talis accepit Spiritum revelationis, ſicut inquit Paulus: Precor a Deo, ut det vobis Spiritum ſapientiæ & revelationis. Vult autem Deus monſtrare, ſe, quemadmodum mittat docenti Spiritum ſapientiæ, ita etiam diſcenti, Spiritum intelligentiæ, ut intelligat ea, quæ Dei ſunt. Sapientiæ gratiam ſeu donum, habet os, quod prædicat & docet, intelligentiæ vero, cor, quod diſcit. Dicit David: os meum loquetur ſapientiam, & meditatio cordis mei, intelligentiam. Spiritum cognitionis accepit, qui cum cogni-

λέτη τῆς καρδίας μὲ σύνεσιν. Πνεῦμα γνώσεως ἐλήφεν, ὁ μετὰ γνώσεως πράττων. καὶ Πνεῦμα εὐσεβείας πλατεῖ, ὁ λόγοις καὶ ἔργοις θεοσεβὴς, ὅτι φέγγος ψυχῆς, ἡ ἀληθὴς γνῶσίς ἐστι. Καὶ πάσης γνώσεως φύσει, ἔργον ἐστὶν ἡ βεβαίωσις. ἐνίοτε δὲ, ὁ διδάσκων, γνῶσιν ἐκ οἶδε δοῦναι, ἃ γὰρ ἔλαβεν. ἃ πάντα γὰρ λαμβάνει τὶς, ἵνα μὴ φύσει τὴν χάριν ἔχειν νομίσῃ. Λαμβάνει τὶς διδασκαλίας χάριν, καὶ ἵνα μὴ ἐπαίρηται, ἐν πραγμάτων βελῇ, εὑρίσκεται ἀτονῶν. ἄλλος διδάσκειν μὴ δυνάμενος, συμβελεύει καλῶς, καὶ εὑρίσκεται ὁ δανείζων ἄλλοις ἀλλαχῆ δανειζόμενος. Πνεῦμα βελῆς δίδοται τῷ γνωμοδοτοῦντι, Πνεῦμα ἰσχύος, τῷ τὴν γνῶμην δεχομένῳ. ὅτι ὥσπερ λαμβάνει χάριν ὁ γνωμοδότης, εἰπεῖν τι χρησὸν. ἕτω λαμβάνει χάριν ἰσχύος ὁ τὴν γνώμην δεχόμενος, ἐπιτελέσαι τὸ συμφέρον. Πνεῦμα, φόβε Θεοῦ. ἕκαστον τούτων τῶν χαρισμάτων πρὸς τὴν ὑποκειμένην δίδοται χρείαν.

Ἀλλαχῆ ἐπαγγέλλεται ὁ Θεὸς διδόναι χάριν φιλανθρωπίας, καὶ λέγει, (Ζαχ. ιβ'.) Ἐκχεῶ εἰπὶ τὸν οἶκον Δαβὶδ, Πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμῶ, τετέσι. δωρεὰν φιλανθρωπίας. πάλιν δωρεῖται χάρισμα ταπεινοφροσύνης. διόπερ προσευχόμενοι οἱ τρεῖς Παῖδες, ἔλεγον πρὸς τὸν Θεὸν, ἑαυτὲς ἁμαρτωλὲς, καὶ τοι τὴν φλόγα πεπατηκότες, ἅτε δίκαιοι. Καὶ ἐχόρευον ὡς Ἅγιοι, καὶ ἐξωμολογοῦντο ὡς ἁμαρτωλοὶ. ἐπεὶ ἓν δίκαιοι ὄντες ἑαυτὲς ἐταπείνων, ἔλαβον Πνεῦμα ταπεινώσεως, χάρισμα ταπεινοφροσύνης, Διὰ τοῦτο εἰδότες τὴν χάριν, ἔλεγον, (Δαν. γ'.) ἀλλ' ἐν ψυχῇ συν-

gnitione agit. Spiritu pietatis ditatus est, qui verbis & factis Deum colit. Lux enim animæ, vera cognitio est. Omnis cognitionis, inquit, opus, confirmatio est. Interdum vero Doctor, cognitionem non novit dare. Non enim accepit. Nam non omnia aliquis accipit: ne natura se gratiam habere putet. Accipit aliquis doctrinæ gratiam, sed ne animo efferatur, in deliberationibus consiliisque rerum, languidus & ineptus est. Alius, qui docendi donum non habet, bonum dat consilium. Fit etiam, qui aliis mutuo dat, ut idem ab aliis mutuum sumat. Spiritus consilii datur ei, qui sententiam dicit. Spiritus roboris, ei, qui sententiam accipit. Ut enim gratiam, qui sententiam dicit, accipit, ad dicendum aliquid utile: ita gratiam virium, qui sententiam audit, accipit, ad exequendum consilium conducibile. Spiritus timoris Dei. Unumquodque horum donorum, ad necessitatem usumque rei subjectæ datur.

Alibi promittit Deus, se daturum donum humanitatis, dicens: Effundam super domum Davidis, Spiritum gratiæ & miserationis, id est, donationem humanitatis. Rursus, donat donum humilitatis. Ideo, cum orarent tres Pueri, dicebant ad Deum se peccatores esse, quanquam flammam superarant, tanquam justi, & saltabant, ut sancti, & tamen confitebantur, tanquam peccatores. Quoniam igitur, cum justi essent, sese humiliabant, acceperunt Spiritum humiliationis, donum humiliter de se sentiendi. Ideo, cum eos non lateret talis gratia, dicebant: Sed anima contrita, & Spiritu

συντέτριμμένη, καὶ Πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθείημεν. ὅταν δὲ πληρωθῇ χάριτος ὁ λαμβάνων ὁλόκληρον τὸ δῶρον, Πνεῦμα πληρώσεως λέγεται εἰληφέναι. ἔτως εἶχον Πεῦμα πληρώσεως οἱ ἀπόστολοι, καθὰ γέγραπται. Τότε πλησθεὶς ὁ Παῦλος Πνεύματος Ἁγίου. ὁ δὲ Δαβὶδ αἰτεῖ Πνεῦμα εὐθὲς, εἰς τὸ εὐθύτητα φέρον. Καὶ Πνεῦμα πάλιν ἡγεμονικὸν, χάρισμα ἡγεμονεῦον τῶν παθῶν, καὶ ποιεῖν τὴν ψυχὴν μὴδὲ λύειν πάθεσι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἱκανὰ περὶ τῆς ὁμωνυμίας τῦ Πνεύματος. περὶ δὲ τῆς τῦ ἐκπορεύσεως φωνῆς, ἑξῆς δηλωτέον.

Διττὴν μὲν ἓν ἡμεῖς ἴσμεν, καὶ ἐχ ἁπλῆν τὴν τῦ Ἁγίου Πνεύματος πρόοδον, ἄνωθεν ἔτω παρὰ τῶν γραφῶν τῦ Πνεύματος τὰς ἀφορμὰς εἰληφότες. τὴν μὲν γὰρ ὥσπερ ἀπερινόητον καὶ ἀπόῤῥητον, ἔτω δῆτα καὶ ἄναρχον, τὴν δὲ ἐν χρόνω. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Ἰωὴλ, καὶ μὴν καὶ ὁ μακάριος Πέτρος παρ' ἐκείνε λαβὼν, (πραξ. β'.) Ἔσαι ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχεῶ ἀπὸ τῦ Πνεύματός με ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. Καὶ τὴν μὲν ἀναίτιον, ὥσπὲρ καὶ τὴν τῦ Υἱῦ γέννησιν. περὶ ἧς φησὶν ὁ θεολόγος Γρηγόριος. Ἐν ἀρχῇ ἦν ἀναιτίως. Τίς γαρ αἰτία Θεῦ; καὶ πάλιν περὶ τῦ αὐτῦ, ἐκ τῦ ἀεὶ ὄντος ὑπὲρ αἰτίαν καὶ λόγον· Τὴν δὶ ἑτέραν πρόοδον, δὶ αἰτίαν. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ, (κεφ. ις'.) Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἡ μὲν ὥσπερ ἡ δὶ αἰτίαν ἐσὶν, ἔτως ἡδὲ πρός τινας. Ὅθεν ὁ Παῦλος Τίτῳ ἐπιστέλλων (κεφ. γ'.) φησὶν, ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λετρῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαtu humilitatis, ſuſcipiamur. Quando autem impletur gratia, qui totum accipit hoc donum, Spiritum impletionis acceſſe dicitur. Talem Spiritum habebant Apoſtoli, ſicut ſcriptum eſt: Tunc repletus Paulus Spiritu Sancto. David vero Spiritum rectum petit, qui videlicet ipſum ad rectas actiones ducat. Spiritum item principalem, nempe donum, principatum adverſus morbos animi tenens, & animum a ſerviendo perturbationibus avellens. Sed hæc ſufficiant, quæ de multiplici ſignificatione vocabuli Spiritus diximus. Sequitur, ut de voce Proceſſus quoque dicamus.

Duplicem igitur nos ſcimus, non ſimplicem, ſancti Spiritus progreſſum, ſuperius ita e ſcripturis Spiritus anſa accepta. Unum, inexcogitabilem & arcanum, ac proinde etiam principio carentem, alterum vero, temporalem. Inquit enim D. Ioel, &, qui ab ipſo accepit, S. Petrus: Erit in extremis diebus, cum effundam de Spiritu meo ſuper omnem carnem. Et unum quidem, cauſæ expertem, ſicut & Domini ab æterno generatio eſt, de qua Theologus Gregorius dicit: In principio erat, nulla cauſa præcedente. Quæ enim cauſa Dei eſſet? Et iterum de eodem: Ex eo, qui ſemper eſt, ſupra cauſam & rationem. Alterum vero progreſſum, per cauſam. Ait enim Dominus in Ioannis Evangelio, cum venerit ille: „deducet vos in „omnem veritatem. Et alter quidem progreſſus, ſicut non aliqua cauſa conſtat, ita nec ad aliquos ſpectat. Alter vero, & propter cauſam eſt, & aliquem reſpicit. Unde Paulus ad Titum ſcribens,

νακαινώσεως Πνεύματος Ἁγίου, ὃ ἐξέχεεν εἰς ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Τὸ ἡ μὲν, θείας φύσεως, ὁ θελήσεως ἔργον ἐστὶν· ὅπερ καὶ περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως οἱ Θεολόγοι φασὶν. Ἡ δὲ, τοῦ Θεοῦ, δι' ἀγαθότητος θέλοντος, ἡμῖν πρόεισι. Δῶρον γάρ τὸ τοιοῦτον. Τοῦτο δὲ, ἐκ ἄνευ τῆς τοῦ διδόντος θελήσεως. Διόπερ ὁ θεῖος Παῦλος Ἑβραίοις (κεφ. β'.) γράφων, συνεπιμαρτυρουντος φησὶ τοῦ Θεοῦ, σημείοις τε καὶ τέρασι καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, καὶ Πνεύματος Ἁγίου μερισμοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν. Καὶ ἡ μὲν, ἀδύνατον καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος εἶναι. Ἀδύνατον γάρ, τὸ Πνεῦμα ἐξ ἑαυτοῦ προσωπικῶς ἐκπορεύεσθαι. Ἡ δὲ, ἐστὶ καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος. Καθὼς ἐκ μὲν τῶν προφητῶν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, ὁ μὲν Μωϋσῆς (ἀριθμ. ια'.) λέγει· „ἀφελῶ „ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἐπὶ σοὶ, καὶ θήσω ἐπ' αὐτούς. Ὁ δὲ Ἰωὴλ, ἐκχεῶ „ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. Ἐκ δὲ τῶν ἀποστόλων ὁ κορυφαῖος, „(Πράξ. β'.) λήψεσθαι τὴν δωρεὰν τοῦ „Ἁγίου Πνεύματος. Καὶ ὁ Ἰωάννης, (α'. κεφ. δ'.) Ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ ἔδωκεν ἡμῖν. Καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, ὁ Παῦλος, (Ῥωμ. ε'.) ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, φησὶν, ἐκκέχυται εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν, διὰ Πνεύματος Ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν. Ὅτι δὲ περὶ ταύτης τῆς προόδου τοῖς Ἀποστόλοις ὁ λόγος, περὶ ἧς καὶ οἱ Προφῆται φασὶ, φανερὸν μὲν καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων. Δῆλον δὲ καὶ ἐκ τῶν ἑφεξῆς ῥηθησομένων τοῖς διδασκάλοις. Ἑρμηνεύων γὰρ ὁ Θεῖος Χρυσόστομος τὸ, οὐκ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα, ἔτως εἴρηκε.

bens, conſervavit nos, inquit, lavacro regenerationis & renovationis Spiritus Sancti, quem in nos abunde effudit per Ieſum Chriſtum conſervatorem noſtrum. Itaque alter, divinæ naturæ, non voluntatis, opus eſt, (quod etiam Theologi de Filii generatione dicunt) alter vero, a voluntate benevola Dei ad nos fit. Donum enim eſt. „Ergo non ſine do„nantis voluntate. Ea propter S. Paulus Epiſtola ad Hebræos, una atteſtante, inquit, Deo, ſignis & prodigiis, variisque divinæ potentiæ effectibus, & Spiritus Sancti diſtributionibus, pro ſua voluntate. Alter item, fieri non poteſt, ut e Spiritu ſit. Impoſſibile namque eſt, Spiritum S. e ſeipſo perſonaliter procedere. Aliter vero, etiam e Spiritu eſt. Sicut ex Prophetarum numero, tanquam ex ore Dei, Moſes inquit: „Detrahaam de Spiritu, qui ſuper te eſt, „& ponam ſuper ipſos. Ioël autem: „Effundam de Spiritu meo ſuper omnem „carnem. Inter Apoſtolos vero, ſum„mus: Accipietis donationem Spiritus „Sancti. Et Ioannes: per hoc cognoſcimus, nos in ipſo manere, ipſumque in nobis, quod de Spiritu ſuo dedit nobis. Et, qui Chriſti os eſt, Paulus, Dilectio Dei, inquit, effuſa eſt in corda noſtra, per Spiritum Sanctum datum nobis. Apoſtolos autem loqui de ea proceſſione, de qua & Prophetæ loquuntur, cum ex prædictis manifeſtum eſt, tum etiam ex iis, quæ deinceps ex divinis Doctoribus afferentur, patebit. Interpretans enim D. Chryſoſtomus dictum: Non ad menſuram dat Deus ſpi-

Πνεῦμα ἐνταῦθα, τὴν ἐνέργειαν φησίν. Αὕτη γὰρ ἡ μεριζομένη. Πάντες γὰρ ἡμεῖς, μετρωτὴν ἐνέργειαν ἔλαβομεν. Ἐκεῖνος δὲ, ὁλόκληρον ἔλαβε πᾶσαν τὴν ἐνέργειαν. Εἰ δὲ ἡ ἐνέργεια αὐτῦ ἀμέτρητος, πολλῷ μᾶλλον ἡ ὐσία. Καὶ ἁλλαχῦ τὸ ψαλμικὸν ἐκεῖνο εἰς ἐξήγησιν προθεὶς, ἐξεχύθη χάρις ἐν χείλεσί σε, πᾶσα γὰρ ἡ χάρις ἐχύθη εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον, φησίν. Οὐ γὰρ ἐκ μέτρε δίδωσιν ἐκεῖνο τὸ Πνεῦμα ὁ Πατήρ. Ἡμεῖς δὲ μικρόν τι καὶ ῥανίδα ἀπὸ τῆς χάριτος ἐκείνης ἔχομεν. „Ἐκ τῦ πληρώ„ματος γάρ φησιν, αὐτῦ ἡμεῖς πάντες „ἐλάβομεν. Ὡς ἂν εἴποι τὶς, ἐκ τῦ „ὑπερβλύζοντος, ἐκ τῦ περιτλεύοντος. Καὶ μετά τινα, ὁ Θεὸς, φησὶν, ἐξέχεε τὴν δωρεὰν αὐτῦ. Ἡ θεότης ἐκ ἐκχεῖται, ἀλλ' ἡ δωρεὰ αὐτῦ. Ἐξεχύθη χάρις ἐν χείλεσί σε. Χάρις ἐκχεῖται, ἐχ ὁ δωρέμενος τὴν χάριν. Καὶ πάλιν, ἐκ εἶπε, δίδωμι τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἐκχεῶ ἀπὸ τῦ Πνεύματός με, ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. Καὶ ἡ ἐν τοσύτοις τῦ κόσμε κλίμασι διδομένη χάρις, μέρος τι τῆς δωρεᾶς ἐστὶ καὶ ἀῤῥαβών. Δὲς γάρ φησι, (β'. Κορ. ά.) τὸν ἀῤῥαβῶνα τῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Τὸ μέρος λέγει τῆς ἐνεργείας. Οὐ γὰρ δὴ ὁ Παράκλητος μερίζεται. Τὴν γῦν ἐνέργειαν ταύτην, καὶ ὁ ναὸς ἐκεῖνος ἔλαβε, καὶ τοῖς ἀξίοις ὡς ἐκ δεξαμενῆς παρεῖχε. Καὶ ἐτέρωθι, δέον ἐννοῆσαι τὰς αἱρετικὰς, τίνα τὰ ὀνόματα τὰ κατὰ φύσιν δηλῦντα τῦ Ἁγίε Πνεύματος, καὶ τίνα τὰ τὴν χάριν ἑρμηνεύοντα, οἱ δὲ ἐκαπήλευσαν τὴν ἀλήθειαν, συνέχεαν πάντα, ἐξώκειλαν τῆς ἀληθείας. Ἄλλο γὰρ Πνεῦμα Ἅγιον, ἄλλο χάρισμα, ἄλλο Βασι-

ritum, sic inquit. Spiritum hoc loco operationem vocat. Hæc enim est, quæ distribuitur. Omnes nos, quadam mensura operationem accepimus, ille vero, omnem ex asse operationem accepit. Quod si operationis ejus nulla mensura est, multo magis substantia immensa est. Alibi, illud Psalmi interpretari aggressus: Effusa est gratia in labiis tuis, omnis gratia, inquit, effusa est in Templum illud. Non enim aliqua mensura dat illum Spiritum Pater. Nos vero parvum quiddam, tanquam guttam ex illa gratia habemus. „E plenitudine siquidem, in„quit, ipsius, nos omnes accepimus. „Quod, idem est, ac si quis dicat, ex „redundantia, ex superflua copia.„ Et paulo post, Deus, inquit, effudit donationem suam. Deitas non effunditur, sed donatio ejus. Effusa enim est in la„biis tuis. Gratia effunditur, non dator „gratiæ. Rursus, non dixit: Do spiritum, sed, Effundam ex Spiritu meo super omnem carnem. Quæ in tot partibus mundi datur gratia, pars quædam illius donationis est, & arrha. Inquit enim: Dans arrhabonem Spiritus in cordibus vestris. Partem dicit operationis. Non enim certe partitionem patitur Paracletus. Hanc igitur operationem, etiam Templum illud accepit, & dignis, tanquam e cisterna, præbuit. Alibi: Scire debent Hæretici, quæ sint nomina, naturam indicantia sancti Spiritus, & quæ, gratiam interpretantia. Ipsi vero, more cauponum permiscuerunt veritatem, confuderunt omnia, a veritate exciderunt. Aliud enim, Spiritus S. est, aliud, donum ejus, aliud, Rex, aliud Regis donum.

Si

Βασιλεὺς, ἄλλο τὸ δῶρον τῦ Βασιλέως. Ἐὰν ἀκούσῃς λέγοντος, Ἀποστελῶ ὑμῖν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, μὴ τὴν θεότητα ἐκλάβῃς. Θεὸς γὰρ ἐκ ἀποστέλλεται. ὀνόματά ἐστι, τὴν ἐνέργειαν σημαίνοντα. Καὶ ὁ Θαυματουργὸς Γρηγόριος ἐν τῇ ἀποκαλύψει, ἕτω μεμύηται. Ἕν Πνεῦμα Ἅγιον, ἐκ Θεῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, καὶ δι' Υἱῦ πεφηνὸς δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις. Ἐκεῖνο μὲν περὶ τῆς προαιωνίε, περὶ δὲ τῆς χρονικῆς τῦτό γε. Καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Κύριλλος, ἐν τῇ ἐξηγήσει τῦ Θείε Συμβόλε. Προχεῖται μὲν, φησὶν, ἤγεν ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τῦ Θεῦ καὶ Πατρός. Τῦτο περὶ τῆς ἀπορρήτε προόδε. χορηγεῖται δὲ τῇ κτίσει δι' Υἱῦ, τῦτο περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς. Καὶ ὁ ἅγιος Αὐγεστῖνος, ἐν τῷ περὶ τῆς Τριάδος, ἀλλ' ἐδὲ μὴν, ἐπειδὴ οἱ μὲν διδόασι, τὸ δὲ δίδοται, διὰ ταῦτα ἔλατλον ἐκείνων ἐστίν. Οὕτω γὰρ δίδοται, ὥσπερ τῦ Θεῦ δῶρον. ὡς καὶ αὐτὸ ἑαυτὸ διδόναι, ὥσπερ Θεός. Οὐδὲ γὰρ δυνατὸν, λέγεσθαι μὴ εἶναι τῆς ἑαυτῦ ἐξεσίας, περὶ ἧς εἴρηται, τὸ Πνεῦμα ὅπε θέλει, πνεῖ. Καὶ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, (ά. Κορ. ιβ'.) πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιρῶν ἰδία ἑκάστῳ, καθὼς βέλεται. Καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τοῖς κατὰ Εὐνομίε, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐκ μὲν τῦ Θεῦ τῶν ὅλων, καὶ αὐτὸ τὴν ὕπαρξιν ἔχον τῦ ἑνὸς. Ὅθεν καὶ τὸ μονογενὲς ἐστι φῶς, διὰ δὲ τῦ ἀληθινῦ φωτὸς ἐκλάμψαν, ἔτε διασήματι, ἔτε φύσεως ἑτερότητι, τῦ Πατρὸς ἢ τῦ μονογενῦς ἀποτέμνεται. Ἐνταῦθα ὁ μερισμὸς ὁ διὰ τῶν συνδέσμων, τῷ μὲν Πατρὶ τὴν καθ' ὕπαρξιν τῦ Πνεύματος πρόοδον, Τῷ δὲ Υἱῷ,

Si audieris dicentem: „Mittam vobis „Spiritum S., ne de Deitate intellige. Deus enim non mittitur. Verba sunt, operationem significantia. Præterea, Thaumaturgus Gregorius, in revelatione sic institutus ait: unus Spiritus Sanctus ex Deo essentiam habens, & per Filium exhibitus, scilicet hominibus. Quorum illud, de æterna, hoc vero, de temporali progressione dicitur. Et Alexandrinus Cyrillus, in S. Symboli enarratione ait: Profunditur quidem (id est, procedit) Spiritus S. ex Deo patre (hoc de arcana & ineffabili processione) præbetur vero creaturæ per Filium. Hoc, de processione ad nos. Sanctus item Augustinus, in libro de Trinitate: Non tamen ideo, quia illi quidem dant, hic vero datur, minor illis est. Sic enim datur, tanquam Dei donum, ita, ut ipse sese det, tanquam Deus. Non enim dici potest, ipsum non esse suæ potestatis, de quo dicitur: Spiritus ubi vult, spirat. Sed & apud S. Paulum: Hæc operatur unus & idem Spiritus, dividens seorsim unicuique, sicut vult. Gregorius insuper Nyssenus, ubi in Eunomium scribit, Spiritus S. inquit, e conditore quidem universitatis rerum, & ipse essentiam habens (ita ut sit inde, unde etiam unigenita lux ortum ducit) per veram autem lucem effulgens, neque intervallo, neque naturæ aliqua diversitate, a Patre aut ab unigenito, abscinditur. Hoc loco partitio, quæ Conjunctionibus (Quidem & Autem) facta est, Patri quidem essentialem Spiritus processionem, Filio vero ejusdem ad nos manifestationem, cogitandam apertissime dat. Non enim hu-

Υἱῷ, τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτῷ φανέρωσιν ἐννοεῖν προθυμοτάτως δίδωσιν. Οὐ γὰρ διὰ ταύτην κἀκείνην ἔν τι καὶ ταὐτὸν δυναμένας ὁ λόγος, ἀλλὰ τὴν μὲν τοῦτο σημαίνειν, τὴν δ' ἐκεῖνο παρίστησι. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, τὴν τοιαύτην πρόοδον τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος ἔσαν εἰδὼς, φησὶν ἐν τοῖς πρὸς Εὐνόμιον ἀντιῤῥητικοῖς, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον αὔξησιν ἃ ζητεῖν τελειότερον ὄν. Διὸ καὶ παρ' αὐτῷ πάντα τέλεια, ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, σοφία, σύνεσις, βελή, ἀσφάλεια, εὐσέβεια, γνῶσις, ἁγιασμὸς, ἀπολύτρωσις, πίστις, ἐνεργήματα δυνάμεων, χαρίσματα ἰαμάτων, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια. Οὐδὲν ἔχον ἐν αὐτῷ ἐπίκτητον, ἀλλὰ ἰδίως πάντα ἔχον, ὡς Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφηνὸς, αἴτιον ἑαυτοῦ ἔχον ὡς πηγὴν ἑαυτοῦ ὄν, κἀκεῖθεν πηγάζον. πηγὴ δὲ καὶ αὐτὸ τῶν προειρημένων ἀγαθῶν. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκ Θεοῦ πηγάζον, ἐνυπόστατόν ἐστι. Τὰ δὲ ἐξ αὐτοῦ πηγάζοντα, ἐνέργειαι αὐτοῦ εἰσι. Καὶ πάλιν ἐν τοῖς αὐτοῖς, ὥσπερ διαιρεῖν τὰ ἐνεργήματα εἰς τοὺς ἀξίους τῆς ὑποδοχῆς τῶν ἐνεργημάτων ὁ Πατὴρ λέγεται, καὶ διαιρεῖν τὰς διακονίας ὁ Υἱὸς εἰς τοὺς τῆς διακονίας ἀξίους. ἔτω διαιρεῖν καὶ τὰ χαρίσματα τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, εἰς τοὺς ἀξίους τῆς τῶν χαρισμάτων ὑποδοχῆς μαρτυρεῖται. Ὁρᾷς, πῶς καὶ ἐνταῦθα ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνέργεια, συντεταγμένη ἐστὶ τῇ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐνεργείᾳ; Ὅταν γὰρ τὰ πάντα ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν Πνεύματι, ἀχώριστον ὁρῶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τούτοις συνῳδὰ καὶ Ἀθανάσιος ὁ πο-

jus & illius, unam & eandem significationem, sed unius quidem hanc, illius vero, aliam, oratio exhibet. Sane Basilius etiam Magnus, hujusmodi progressionis, & quæ ex Spiritu fiat, haud ignarus, inquit in suis adversus Eunomium contradictionibus: Spiritus S. incrementum non requirit, cum perfectissimus sit. Ideo & apud ipsum, omnia sunt perfecta, charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, sapientia, intelligentia, consilium, securitas, pietas, cognitio, sanctificatio, redemptio, fides, opera potestatum seu virtutum, dona sanationum, & quæ sunt generis ejusdem. Nihil ille in se habet adventitium, sed, quæ habet, omnia ipsi propria sunt, tanquam Spiritui Dei, ex quo ipse extitit, quem causam sui habet, tanquam fontem sui, & ex eo scaturit. Vicissim ipse, dictorum modo bonorum fons est. Hoc tamen discrimen est, quod id, quod ex Deo scaturit, essentiale est, quæ vero ex ipso scaturiunt, operationes ipsius sunt. Rursus, in iisdem disputationibus inquit: Quemadmodum dividere operationes in eos, qui illas recipere digni sunt, Pater dicitur: itemque dividere ministeria Filius in eos, qui eis digni sunt, sic etiam dona dividere Spiritus S. in homines, eorum susceptione dignos, testimoniis probatur. Viden', etiam hoc loco Spiritus S. operationem, cum Patris & Filii operatione conjunctam esse? Quando enim omnia Deus operatur, per Iesum Christum, in Spiritu, inseparatam video Patris, & Filii, & Spiritus S. operationem. His consentanea etiam Athanasius, ille calamitatibus exercitatus, omnia

ad

ὁ πολύτλας, καὶ πάντα εἰς ἕνα Θεὸν ἀναφέρων τὸν Πατέρα, ἐν τοῖς πρὸς Σεραπίωνα ἔτω φησί. Τᾶτο εἰδὼς ὁ Μακάριος Παῦλος, ὃ διαιρεῖ τὴν Τριάδα, ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ τὴν ἑνότητα ταύτης διδάσκων, ἔγραφε Κορινθίοις (ά. Κεφ. ιβ΄.) περὶ τῶν Πνευματικῶν. Διαιρέσεις χαρισμάτων εἰσὶν. Ὁ δὲ αὐτὸς Θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. ἃ γὰρ τὸ Πνεῦμα ἑκάστῳ ἐνεργεῖ, ταῦτα παρὰ τᾶ Πατρὸς διὰ τᾶ λόγᾳ χορηγεῖται. Πάντα γὰρ τὰ τᾶ Πατρὸς, τᾶ Υἱᾶ ἐστι. Διὸ καὶ παρὰ τᾶ Υἱᾶ ἐν Πνεύματι διδόμενα, τᾶ Πατρός ἐστι χαρίσματα. Καὶ τᾶ Πνεύματος δὲ ὄντος ἐν ἡμῖν, ἐν τέτῳ αὐτῷ ἔστιν ὁ Πατὴρ. Καὶ ἔτως ἐστὶ τὸ, (Ἰωανν. ιδ΄.) ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν. Καὶ τᾶτο πάλιν ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος διδάσκων, τοῖς αὐτοῖς ἔγραφε Κορινθίοις (Κεφ. ιγ΄.) ἐν δευτέρᾳ ἐπιστολῇ. Ἡ χάρις τᾶ Κυρίᾳ ἡμῶν Ἰησᾶ Χριστᾶ, καὶ ἡ ἀγάπη τᾶ Θεᾶ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τᾶ Ἁγίᾳ Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἡ γὰρ διδομένη χάρις καὶ δωρεὰ, ἐν Τριάδι δίδοται, παρὰ Πατρὸς δι' Υἱᾶ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Ὥσπερ δὲ ἐκ Πατρός ἐστι δι' Υἱᾶ ἡ διδομένη χάρις, ἔτως ἐκ ἂν γένοιτο κοινωνία τῆς δόσεως ἐν ἡμῖν, εἰ μὴ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ. Τέτῳ γὰρ μετέχοντες, ἔχομεν τᾶ Πατρὸς τὴν ἀγάπην, καὶ τᾶ Υἱᾶ τὴν χάριν, καὶ αὐτᾶ τᾶ Ἁγίᾳ Πνεύματος τὴν κοινωνίαν. Μία ἄρα καὶ ἐκ τέτων ἡ τῆς Τριάδος ἐνέργεια δείκνυται. Οὐ γὰρ ὥσπερ ἑκάστα διηρημένα καὶ διάφορα τὰ διδόμενα σημαίνει ὁ Ἀπόστολος, ἀλλ' ὅτι τὰ διδόμενα ἐν Τριάδι δίδοται. καὶ τὰ εὐαγγελιστὴς Λεκᾶς ἐν ταῖς πράξεσιν,

ad unum Deum Patrem referens, in ſuis ad Serapionem ſcriptis, ſic dicit. Hoc cum ſciret beatus Paulus, non dividit Trinitatem, ſicut nos, ſed unitatem hujus docens, Corinthiis de ſpiritualibus ſcripſit. Diviſiones donorum ſunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Quæ enim Spiritus in unoquoque operatur, ea per Logon a Patre ſumminiſtrantur. Omnia namque quæ Pater habet, Filii ſunt. Idcirco etiam a Filio in Spiritu data, Patris dona ſunt. Et, cum Spiritus quoque in nobis ſit, in eo ipſo eſt Pater. Sic ergo conſtat illud: Ego & Pater veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Hoc rurſus idem Apoſtolus docens, ad eosdem Corinthios Epiſt. 2. ſcribit: Gratia D. noſtri Ieſu Chriſti, & dilectio Dei Patris, & communio ſancti Spiritus, ſit cum omnibus vobis. Quæ enim gratia datur, & donatio, ea per S. Triadem datur, a Patre ſcilicet per Filium, in S. Spiritu. Quemadmodum autem a Patre per Filium eſt gratia, quæ datur, ita non extiterit communicatio dationis in nobis, niſi in Spiritu S. Nam ſi hujus participes ſumus, habemus charitatem Patris, & Filii gratiam, ipſiusque Sancti Spiritus communionem. Ergo, ex his quoque, unam eſſe Trinitatis operationem, demonſtratur. Non enim, ut ſingulorum diviſa & diverſa eſſe, quæ dantur, ſignificat Apoſtolus, ſed, quod ea, quæ dantur, per Trinitatem dentur, & omnia, ex vero Deo ſint. At etiam Evangeliſta Lucas in actis, viſæ ſunt, inquit, in ipſis diviſæ πάντα ἐξ ἑνὸς Θεᾶ εἰσί. καὶ μὴν καὶ ὁ (Κεφ. β΄.) ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμε-

ναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρὸς, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν. Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου, φησὶ, περὶ τῆς προόδου ταύτης τὸν λόγον ποιούμενος. Καὶ πάλιν, (Κεφ. ή.) θεασάμενος δὲ ὁ Σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων δίδοται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Καὶ αὖθις, (Κεφ. ί.) ἔτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ῥήματα ταῦτα, ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας. Καὶ ὁ θειότατος „Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους προτέρᾳ „(Κεφ. ιβ'.) ἑκάστῳ, λέγει, δίδοται ἡ „φανέρωσις τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμ„φέρον. ᾧ μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος „δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος „γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ἑτέ„ρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι, ἄλ„λῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων ἐν τῷ αὐ„τῷ Πνεύματι, ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυ„νάμεων, ἄλλῳ δὲ προφητεία, ἄλλῳ „δὲ διακρίσεις Πνευμάτων, ἑτέρῳ δὲ γέ„νη γλωσσῶν, ἑτέρῳ δὲ ἑρμηνείαι γλωσ„σῶν. Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν „καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκά„στῳ, καθὼς βούλεται. Καὶ Πέτρος ὁ κορυφαῖος ἐν ταῖς πράξεσι (Κεφ. β'.) „τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθείς, τήν τε „ἐπαγγελίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λαβών, „ἐξέχεε τοῦτο ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ „ἀκούετε. Καὶ πάλιν (Κεφ. ί.) μήτι τὸ „ὕδωρ κωλῦσαι δύναταί τις τοῦ μὴ βα„πτισθῆναι τούτους, οἵτινες τὸ Πνεῦμα τὸ „Ἅγιον ἔλαβον, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς; Καὶ ὁ Κύριος δὲ ἀμφοτέρων τῶν προόδων τοῦ Πνεύματος μνήμην ποιούμενος, ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ (Κεφ. ιέ.) φησὶν, „Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα „τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ.

linguæ, tanquam ignis, ſeditque ſuper unumquemque ipſorum, & impleti ſunt univerſi Spiritu S., ubi nimirum de proceſſione hac ſic loquitur. Et iterum: Cernens autem Simon, per impoſitionem manuum Apoſtolicarum dari Spiritum S. Et rurſus: Adhuc loquente Petro hæc verba: Cecidit Spiritus S. ſuper omnes audientes. „Et diviniſſimus „Paulus 1. ad Corinth. unicuique, inquit, „datur manifeſtatio Spiritus ad id, quod „conducit. Uni enim per Spiritum da„tur ſermo ſapientiæ, alii vero ſermo „cognitionis, ſecundum eundem Spiri„tum; alii fides, in eodem Spiritu; alii „vero, dona ſanationum, eodem Spiri„tu; alii, operationes facultatum; alii „Prophetia; alii diſcretiones Spirituum; „alii, genera linguarum; alii, interpreta„tiones linguarum. Omnia vero hæc „operatur unus & idem Spiritus, divi„dens ſeorſim unicuique, quemadmo„dum vult. Et ſummus Apoſtolorum „Petrus, in actis: Dextra igitur Dei ex„altatus, promiſſione Spiritus S. accepta, „effudit hoc, quod nunc vos videtis & „auditis. Iterum: Num aqua prohibere „quis hos poteſt, quo minus baptizentur, „qui Spiritum S. acceperunt, ſicut & nos? Quin etiam Dominus ipſe, amborum Spiritus progreſſuum mentionem faciens, in Evangelio Ioannis inquit: Quando autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus ille veritatis, qui a Patre procedit, ille teſtabitur de me. Cum dicit, quando venerit, ibi tum dominationem Spiritus monſtrat,

Ἐν

Ἐν μὲν ἓν τῷ εἰπεῖν, ὅταν ἔλθῃ, τήν τε δεσποτείαν τῆ Πνεύματος ἔδειξε, καὶ χρόνον ἐνέφηνεν. Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τῆ Πατρὸς, τότε μὴ ἀντίθεον εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, καὶ ἡμῶν ἕνεκεν τὴν πρόοδον ταύτην ἔσαν παρέσησεν. Ἐπέμφθη γὰρ ἡμῖν. τὸ δὲ προεθεῖναι, ὃ παρὰ τῆ Πατρὸς ἐκπορεύεται, τὴν αἰώνιον καὶ ἀναίτιον ἐκείνην τῆ Θείᾳ Πνεύματος πρόοδον, ὅθεν ἐστὶ, θεοπρεπῶς παρέδωκεν. Οὕτω τοίνυν διττῶς τῆς προόδε τῆ Πνεύματος καὶ ἕσης καὶ λεγομένης, καὶ τῆς μὲν, σαφηνείας ἕνεκεν δικαίως ἂν κληθείσης καὶ πρώτης καὶ ὑποστατικῆς καὶ καθ' ὕπαρξιν, τῆς δὲ δευτέρας καὶ μεταδοτικῆς καὶ κατ' ἐνέργειαν. Τῆς μὲν πρώτης, ὁ Πατὴρ μόνος αἴτιος, τῆς δὲ δευτέρας καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Ταύτη τοι καὶ ἔδειξε τῶν διδασκάλων τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας, ἐκ τῆ Υἱῆ εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον προσωπικῶς ἐκπορεύεσθαι, ἢ ἐκ τῆ Υἱῆ τὴν ὕπαρξιν ἔχειν, ἢ τῆ Υἱῆ πρόβλημα εἶναι, ἢ τὸν Υἱὸν προβολέα, ἢ αἴτιον τῆ Ἁγίε Πνεύματος ἀπεφήναντο. Προχεῖσθαι δὲ, καὶ ἀναβλύζειν, καὶ προϊέναι, καὶ ἐκλάμπειν, καὶ πέμπεσθαι, καὶ χορηγεῖσθαι, καὶ δίδοσθαι δι' αὐτῆ, πάντες ἀνακηρύττουσιν, ἐκ ἀγνοῦντες τῇ μεταδοτικῇ τῶν προόδων ταῦτα προσήκοντα. Ἀλλὰ ταὐτὸν φησὶ τὸ, ἐκ τῆ Υἱῆ πηγάζειν τὸ Πνεῦμα, τὸ ἐκχεῖσθαι, τὸ ἐκλάμπειν, τὸ πνέειν, τὸ πέμπεσθαι, τὸ χορηγεῖσθαι τὸ δίδοσθαι, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τῷ ἐκ τῆ Υἱῆ αὐτὸ ἐκπορεύεσθαι. Οὐκοῦν εἰ τὸ προβάλλεσθαι τὸ Πνεῦμα, τῷ δίδοσθαι ταὐτὸν, ὁ προβάλλων ἔσαι δίδες τὸ προβαλλόμενον, καὶ ὁ δίδες, προβάλλων τὸ διδόμενον. Ἀλλὰ τὸ μὲν δίδοσθαι τὸ

tum tempus innuit. Cum autem dicit, quem ego mittam vobis a Patre, ibi nec oppositum Deo esse Spiritum S. & nostra causa processionem illam esse, astituit. Nobis enim missus est. Quod vero addit, qui a Patre procedit, illam æternam, nulla causa antegrediente factam, divini Spiritus progressionem, unde sit, Deo digne perhibuit. Sic itaque cum rationes processionis Spiritus & sint, & dicantur, earumque una, perspicuitatis gratia merito appelletur, tum prima, tum Hypostatica seu personalis, tum Essentialis: altera vero, secunda, & communicativa, & operativa, prioris quidem, solus Pater causa est, alterius vero, & Filius, & ipse Spiritus S. Hac igitur ratione nemo nostræ Ecclesiæ Doctorum, e Filio dixit Spiritum S. personaliter procedere, aut ex Filio suam essentiam habere, aut a Filio productum esse, aut Filium, productorem, vel causam, sancti Spiritus esse, statuit. Profundi vero, scaturire, prodire, effulgere, mitti, sumministrari, & dari, per ipsum, omnes clara voce prædicant, haud ignari, communicativæ, seu impertitrici progressioni, hæc convenire. At vero (objiciet aliquis) hæc verba, e Filio scaturire Spiritum, effundi, effulgere, spirare, mitti, sumministrari, dari, & similia alia, idem valent, quod e Filio ipsum procedere. Ergo (respondemus nos) si, produci (προβάλλεσθαι) Spiritum, idem est, quod dari, (δίδοσθαι) sequetur ut ille, qui producit, det id, quod producitur, & qui dat, producat id, quod

Πνεῦ-

Πνεῦμα, ἐνεργείας ἐστὶ, τὸ δὲ προβάλλεσθαι ὑποστάσεως. ὑπόστασις δὲ οὐκ ἐνέργεια, ἐ ταὐτὸν. Οὐκ ἄρα τῷ προβάλλεσθαι, τὸ δίδοσθαι ταὐτὸν. Πάλιν, εἰ ταὐτὸν μετάδοσις Ἁγίε Πνεύματος, καὶ Ἐκπόρευσις, ἢ διὰ τὴν μετάδοσιν μεθεκτὴν ἔσαν, μεθεκτὴ ἔσαι καὶ ἡ ἐκπόρευσις, ἢ διὰ τὴν ἐκπόρευσιν ἀμέθεκτον ἔσαν, ἀμέθεκτος ἔσαι καὶ ἡ μετάδοσις. Ἀλλ' ἡ μὲν μετέχεται, ἡ ἁγία μετάδοσις. Ἡ δὲ μένει ἀμέθεκτος, ἡ ἐκπόρευσις. Μεθεκτὸν δὲ, καὶ ἀμέθεκτον, ἐ ταὐτὸν. Οὐκ ἄρα τῇ μεθέξει ἡ ἐκπόρευσις ταὐτόν. Αὖθις, εἰ ταὐτὸν ἔκχυσις τῦ Ἁγίε Πνεύματος καὶ ἐκπόρευσις, ἢ διὰ τὴν ἐκπόρευσιν ἀόρατον ἔσαν, ἀόρατος καὶ ἡ ἔκχυσις ἔσαι, ἢ διὰ τὴν ἔκχυσιν ὁρατὴν ἔσαν, ὁρατὴ ἔσαι καὶ ἡ ἐκπόρευσις. Ἀλλ' ἡ μὲν μυρίοις ὥρᾳάθη. Ἡ δὲ, μένει ἀόρατος. Ὁρατὸν δὲ, καὶ ἀόρατον, ἐ ταὐτὸν. Οὐκ ἄρα τῇ ἐκχύσει ἡ ἐκπόρευσις ταὐτὸν. Πρὸς δὲ, εἰ ταὐτὸν δωρεὰ τῦ Ἁγίε Πνεύματος καὶ ἐκπόρευσις, ἢ διὰ τὴν ἐκπόρευσιν ἁπλῆν ἔσαν, ἁπλῆ ἔσαι καὶ ἡ δωρεὰ, ἢ διὰ τὴν δωρεὰν ποικίλην ἔσαν, ποικίλη ἔσαι καὶ ἡ ἐκπόρευσις. Ἀλλὰ μὴν, ἡ μὲν ἐκπόρευσις ἁπλῆ ἐστιν, ἡ δὲ δωρεὰ, ποικίλη. ἁπλῆν δὲ καὶ ποικίλον, ἐ ταὐτόν. Οὐκ ἄρα ἡ ἐκπόρευσις ταὐτὸν τῇ δωρεᾷ· ἔτι εἰ ταὐτὸν ἦ, τε ἀποστολὴ τῦ Πνεύματος, ᾗ ἡ ἐκπόρευσις, ἢ διὰ τὴν ἀποστολὴν πρὸς ἡμᾶς γενομένην ἐν χρόνῳ, ᾗ ἡ ἐκπόρευσις πρὸς ἡμᾶς ἔσαι ἐνχρόνῳ, ᾗ ἦν, ᾗ ἐστὶν, ὅπερ ἐστὶν. ἢ διὰ τὴν ἐκπόρευσιν, ἐ πρὸς ἡμᾶς γενομένην ᾗ νῦν ᾗ πρὸ τῆς τῦ κόσμε συστάσεως, ἐδὲ ἡ ἀποστολὴ τῦ Πνεύματος πρὸς ἡμᾶς ἔσαι. Ἀλλὰ μὴν, ἡ μὲν ἀποστολὴ πρὸς ἡμᾶς γίνεται,

datur. At, Spiritum dari, operationis eſt, produci vero ſubſiſtentiæ. Subſiſtentia vero, & operatio, idem non ſunt. Non ergo, dari idem eſt, quod produci. Aliud Argumentum. Si idem ſunt, communicatio ſeu impertitio, & progreſſio, ſancti Spiritus, tunc aut propter communicationem, quæ participari poteſt, participabilis erit etiam ipſa proceſſio, aut propter proceſſionem, quæ participari non poteſt, etiam imparticipabilis erit ipſa communicatio. Nunc vero altera participatur, ſancta nempe communicatio, altera vero, imparticipabilis manet, ipſa proceſſio. Participabile autem, & imparticipabile, idem non ſunt. Non ergo cum participatione progreſſio idem eſt. Aliud. Si idem ſunt, effuſio Spiritus ſancti, & proceſſio, tum aut propter proceſſionem, quæ inviſibilis eſt, etiam videri non poterit effuſio, aut propter effuſionem, quæ viſibilis eſt, etiam videri poterit proceſſio. At illa, ab innumeris hominibus viſa eſt, hæc vero inviſibilis manet. Viſibile autem & inviſibile, non ſunt idem. Non ergo idem eſt, proceſſio, quod effuſio. Præterea, ſi idem ſunt donatio Spiritus ſancti, & proceſſio, tum aut propter proceſſionis ſimplicitatem, ſimplex etiam erit donatio: aut propter donationis varietatem, varia quoque erit proceſſio. Atqui proceſſio, ſimplex eſt, donatio vero, varia. Simplex autem, & varium, idem non ſunt. Non igitur proceſſio, cum donatione idem eſt. Adhæc, ſi idem ſunt, miſſio Spiritus, & progreſſio, tum aut propter miſſionem, quæ ad nos in tempore facta eſt, etiam proceſſio ad nos erit in tempore,

νεται, ἡ δὲ ἐκπόρευσις καθ' αὐτὴν καὶ ἦν, καὶ ἐστὶ, καὶ ἔσται, ὅπερ ἐστὶν· οὐκ ἄρα τῇ ἀποστολῇ τοῦ Πνεύματος ταὐτὸν ἡ ἐκπόρευσις. Ἔτι, εἰ ταὐτόν ἐστιν ἡ προσωπικὴ τοῦ Πνεύματος ἐκπόρευσις, τῇ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ χάριτι, ἢ διὰ τὴν ἐκπόρευσιν προσωπικὴν οὖσαν, προσωπικὴ καὶ ἡ χάρις ἔσται, ἢ διὰ τὴν χάριν κοινὴν οὖσαν, κοινὴ ἔσται καὶ ἡ ἐκπόρευσις. ἀλλὰ μὴν ἡ χάρις ἐκ τῶν Τριῶν Προσώπων ἐπίσης ἔρχεται. ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος ἐκπόρευσις οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν τριῶν. οὐκ ἄρα ἡ ἐκπόρευσις τῇ χάριτι ταὐτόν. ἔτι εἰ ταὐτὸν ἡ τοῦ Πνεύματος πέμψις καὶ ἡ ἐκπόρευσις, ἢ τῆς πέμψεως διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητα δι' ἡμᾶς γενομένης, διὰ τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ ἡ ἐκπόρευσις δι' ἡμᾶς ἔσται. ἢ ἀναιτίως τῆς ἐκπορεύσεως οὔσης, δι' ἀδεμίας αἰτίας, καὶ ἡ πέμψις γενήσεται. Ἀλλὰ μὴν, ἡ πέμψις δι' αἰτίας γίνεται, ὅταν γίνεται, ἡ δὲ ἐκπόρευσις τοῦ Πνεύματος, ἀϊδίως καὶ δι' ἀδεμίας αἰτίας ἐστίν. οὐκ ἄρα τῇ πέμψει ταὐτὸν ἡ ἐκπόρευσις. Εἰ δὲ ταὐτόν ἐστιν ἡ πέμψις τοῦ Πνεύματος τῇ ἐκπορεύσει, ἀ μέντοι ἄλλο ἢ ἄλλο, πέμπεται δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Υἱὸς, καὶ ἡ πέμψις τοῦ Υἱοῦ ἄρα, ἢ ταὐτὸν ἔσται τῇ ἑαυτοῦ γεννήσει, ἢ ταὐτὸν τῇ ἐκπορεύσει τοῦ Πνεύματος. Ἀλλὰ μὴν ὁ Πατὴρ ἀ γεννᾷ τὸν Υἱὸν καθ' ὑπόστασιν ἐν τῷ πέμπειν αὐτὸν, καὶ διδόναι, καὶ ἐνοικίζειν ἡμῖν διὰ Πνεύματος. οὐκ ἄρα ἀδὲ τὸ Πνεῦμα ἐν τῷ πέμπειν ἢ διδόναι καὶ ἐνοικίζειν ἡμῖν δι' Υἱοῦ, ἐκπορεύει αὐτὸ καθ' ὑπόστασιν. αὐτὰ δὲ ταῦτα ὡσαύτως καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος ἔχομεν λέγειν. Ἐπεὶ γὰρ

pore, & erat, & est, quod est, aut propter processionem non ad nos factam, & nunc, & ante Mundi constitutionem, nec ipsa missio Spiritus ad nos erit. Atqui missio ad nos fit, progressio vero, per se & erat, & est, & erit, quod est. Non ergo idem, quod missio Spiritus, processio est. Aliud. Si idem est personalis processio Spiritus, quod ejusdem erga nos gratia, sequetur, ut aut propter processionem, quæ personalis est, personalis quoque gratia sit, aut propter gratiam, quæ communis est, communis quoque sit processio. At gratia, ex tribus personis, æqualiter venit, Spiritus vero processio, non est a tribus personis. Non ergo progressio & gratia sunt idem. Præterea, si sunt idem, Spiritus missio & progressio, tum aut, missione ex Dei bonitate propter nos facta, ex ejusdem bonitate progressio quoque propter nos erit, aut, cum nullam ante se causam processio habeat, etiam ex nulla causa missio erit. At propter causam fit missio, quando fit, progressio vero Spiritus, ab æterno, nec ex ulla causa, est. Non ergo idem cum missione processio est. Quod si idem est missio Spiritus, quod processio, nec diversum, mittitur autem a Patre non modo Spiritus S., sed etiam Filius, sequetur, missionem Filii quoque, & idem cum sua generatione, & idem cum Processione Spiritus, esse. Atqui Pater non generat Filium secundum subsistentiam, seu personam, dum eum mittit, & dat, & in nobis habitare facit, per Spiritum. Nec Spiritum igitur, dum eum per Filium mittit & dat, & in nobis habitare facit, secundum subsisten-

γὰρ ἐ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον παρὰ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ Υἱὸς παρὰ τοῦ Πνεύματος πέμπεται, εἰ ταὐτὸν πέμψις τοῦ Πνεύματος καὶ ἐκπόρευσις, καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ πάντος ταὐτόν ἔσται, ἡ πέμψις αὐτοῦ καὶ ἡ γέννησις. Ἀλλὰ μὴν τὸ Πνεῦμα ἐ γεννᾷ τὸν Υἱὸν ἐν τῷ πέμπειν αὐτὸν καὶ διδόναι καὶ ἐνοικίζειν ἡμῖν. ἐκ ἄρα ἔθ' ὁ Υἱὸς ἐν τῷ πέμπειν καὶ διδόναι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐκπορέυει αὐτὸ καθ' ὑπόσασιν. εἰ δὲ καὶ ἡ ἄχρονος τοῦ Πνεύματος πρόοδος δι' αἰτίας, δι' αἰτίας ἔσαι καὶ τοῦ Υἱοῦ ἄχρονος γέννησις, καὶ ἐκ ἀληθέυει ὁ λέγων περὶ αὐτοῦ, ἐν ἀρχῇ ἦν ἀναιτίως. Εἰ δὲ καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, τοῦ ἕνεκά τε κρεῖτον, δι' ἡμᾶς δὲ τὸ Πνεῦμα τὴν ὕπαρξιν ἔχει, ὑπερέχομεν ἄρα ἡμεῖς αὐτοῦ τῷ τελικῷ αἰτίῳ. καὶ ὅσα δὲ ἄλλα ἔπεται ἄτοπα, τί ἂν τις ἀριθμοίη; Καὶ μὴν, εἰ τὸ αὐτό ἐστι καὶ πρόσωπον τοῦ Πνεύματος, ἀϊδίως καὶ ἀδιαζάτως ὑφεστηκὸς ἐν τῷ Πατρὶ, τὸ αὐτὸ δὲ καὶ χάρισμα δωρέμενον ἡμῖν χρονικῶς καὶ μεταδοτικῶς, ἐ ἡ προαιώνιος αὐτοῦ ὕπαρξις ἡ αὐτή ἐστι τῇ πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦ δόσει. ἐπεὶ ἐ μόνον ὁ Πατήρ, καὶ ὁ Υἱὸς αὐτὸ δίδωσιν, ἀλλὰ ἐ αὐτὸ ἑαυτὸ, ἐ αὐτὸ ἐξ ἑαυτοῦ. ἆρα τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον προσωπικῶς ἐκπορέυεται. Εἶτα ὁ μὲν Υἱὸς σὺν τῷ Πατρὶ γεννᾷν ἑαυτὸν, ἐ τῆς ἰδίας γεννήσεως αἴτιος εἶναι, ἐδὲ δαίμοσι νομισθήσεται. ἡμεῖς δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, αὐτὸ ἑαυτὸ προσωπικῶς ἐσιῦν, ἐ τῆς ἰδίας ἐκπορεύσεως αἴτιον εἶναι πιστεύσομεν; ἐ ποῖος ἅδης τοῦτο ἐρεύξεται; εἰ δὲ ἡ μὲν ἀΐδιος τοῦ Θεοῦ

tiam procedere facit. Eadem hæc, eodem modo & de Filio & de Spiritu, dicere possumus. Quoniam enim non solum Spiritus S. a Filio, sed etiam Filius a Spiritu, mittitur, tum, si idem est missio Spiritus, quod progressio, etiam in Filio necesse erit, idem esse missionem ejus, & generationem. At Spiritus non generat Filium, dum mittit eum, & dat, & in nobis collocat. Nec Filius ergo, dum mittit & dat Spiritum Sanctum, producit ipsum secundum subsistentiam. Quod si etiam illa, quæ nullo tempore facta est, Spiritus processio, ex causa est, ex causa quoque erit Filii, nullo temporis puncto facta generatio. Non ergo verum de eo loquitur, qui scribit: In principio erat citra causam. Si item id, cujus causa aliquid fit, ei præstat, quod illius causa fit, propter nos autem Spiritus S. essentiam habet, sequitur, nos ei excellere ratione finalis causæ. Alia denique absurda istam opinionem consequentia, cur enumerando quis tempus terat? Enimvero, si idem est, & persona Spiritus, quæ æterno, & indisjuncte subsistit in Patre, & donum, quod in tempore & impertiendo nobis datur, tunc &, quæ omnia secula antecedit, essentia ipsius, eadem est, quæ ipsius ad nos datio. Non enim Pater & Filius tantum illum dant, sed ipse quoque se, & ipse ex se. Spiritus ergo sanctus personaliter procedit. Deinde, Filium cum Patre seipsum generare, & suæ propriæ generationis autorem esse, ne a Dæmonibus quidem existimabitur. Nos vero, Spiritum S. ipsum se in substantiam, seu essentiam, personaliter producere, & suæ ipsummet progressionis autorem & causam esse credemus? Qui inferi, quæso, hoc eructabunt? Quod si vero æterna divini

Spiri-

Πνεύματος πρόοδος ἐκ ἔστιν ἐξ ἑαυτῦ, ἄτοπον γὰρ αὐτὸ ἑαυτὸ προσωπικῶς ἐκπορέυειν, ὡς δέδεικται, ἡ δὲ πρὸς ἡμᾶς αὐτῦ δόσις, ἐστὶ καὶ ἐκ τῦ Πνεύματος, ἄλλο ἄρα τὸ τῦ πνεύματος πρόσωπον, καὶ ἄλλο τὸ χάρισμα. ἕτερον δόσις τῦ Πνεύματος, καὶ ἕτερον ὕπαρξις. Ἀλλὰ τὸ πολλὴν ἐμποιῆν τοῖς πολλοῖς ἐξαπάτην, ἐκεῖνό ἐστιν· ὅτιπερ, ἡνίκα περὶ τῆς δοθέισης ταύτης, ἢ τῦ χαρίσματος ποιῆνται λόγον οἱ Ἅγιοι, ἐπεὶ μὴ μόνον παρὰ τῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῦ Υἱῦ τῦτο δίδοσθαι ἴσασι, λοιπὸν καὶ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱῦ προϊέναι, καὶ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱῦ χορηγεῖσθαι, καὶ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱῦ πεφηνέναι, καὶ ὅσα τοιαῦτα τιθέασιν. ὧν ἀκέοντες οἱ πολλοὶ, καὶ μὴ συνιέντες, ὡς ἐχὶ περὶ τῦ προσώπε τῦ Πνεύματος, ἀλλὰ περὶ τῦ χαρίσματος ταῦτα λέγεται, ἔχοντες δὲ καί τινα ζῆλον ἴσως περὶ τῦ Πνεύματος, κἂν μὴ κατ' ἐπίγνωσιν, εὐθὺς καὶ τὴν δόσιν ἐκπόρευσιν, καὶ τὸ χάρισμα πρόσωπον τῦ Πνεύματος οἴονται. κἀντεῦθεν τύτοις τὸ δόγμα ὠχυρῶσθαι δοκεῖ, καὶ οἷον ἐρανόμηκες τεῖχος τύτες ἡμῶν διῖξῶν. Ἀλλ' ὅγε τῶν διδασκάλων κύκλος, ἱκανὸς αὐτῆς μεταπεῖσαι τῆς τοιαύτης δόξης. Μᾶλλον δὲ τὸ τῦ Χριῦ σῶμα ὁ Παῦλος, πᾶσι πρὸς πίστωσιν ἐξαρκεῖ, νῦν μὲν λέγων, διαιρέσεις χαρισμάτων, καὶ ὅσα ἑξῆς, νῦν δὲ, ᾧ μὲν διὰ τῦ Πνεύματος δίδοται τόδε, ᾧ δὲ, τόδε, καὶ ἄλλῳ μὲν ἄλλο, ἑτέρῳ δὲ, ἕτερον, καὶ τύτοις πᾶσιν ἐπιφέρων, ὥσπερ τι σφράγισμα λόγε. πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιρῶν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βέλεται. ὥστε βελήσεως ἡ χάρις, ἀλλ' ἐχὶ φύσεως. ὥστε ἐχὶ προσώπων, ἀλλ' ἐνεργειῶν ἡ διαίρεσις. ὥστε

Spiritus proceſſio, non eſt ex ipſo Spiritu, (abſurdum enim eſt, ut ipſe producat ſeipſum perſonaliter, ſicuti, demonſtratum eſt) ipſa vero datio ejus, quæ ad nos fit, eſt etiam e Spiritu, aliud, profecto Spiritus perſona, & aliud donum eſt, aliud datio Spiritus, & aliud, eſſentia. Sed cauſa, quæ in magnum errorem multos adducit, illa eſt, quod, quando de gratia hac data, aut de dono, verba ſancti faciunt, poſtquam non tantum a Patre, ſed a Filio etiam, dari Spiritum ſciunt, hinc etiam ex Patre per Filium prodire, & ex Patre per Filium ſuppeditari, & ex Patre per Filium apparere, & id genus alia, ſtatuunt. Quæ cum plerique audiunt, nec intelligunt, ea non de perſona Spiritus, ſed de dono, dici: cumque forſitan zelum aliquem de Spiritu, etſi non ſecundum agnitionem, habent, continuo quoque dationem, pro proceſſione: & donum, pro perſona Spiritus, putant. Hoc, illis dogmatis hujus extruendi fundamentum extitiſſe videtur, quod ipſos, tanquam murus ad cœlum eductus, a nobis diſpeſcit. Verum ſatis eos Doctorum Eccleſiæ conſentiens cœnas, ab ea poteſt opinione abducere, imo Chriſti os Paulus, omnibus ad fidem faciendam ſufficit, alias dicens, diviſiones donorum, &c. alias, Alicui per Spiritum datur hoc, alii hoc, & alii aliud, rurſus alii diverſum. Quibus omnibus, tanquam ſignaculum, infert: Omnia autem hæc operatur unus & idem Spiritus, dividens ſeorſim unicuique, ut vult. Voluntatis ergo, gratia eſt, non autem naturæ. Ergo non perſonarum, ſed operationum, illa diviſio eſt. Quemadmodum igitur Deus,

ὥστε ὥσπερ ὁ τὰ ἐνεργήματα ἐνεργῶν Θεὸς, οὐκ ἔστιν ἐνέργημα, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον αὐτὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ ὁ τὰς διακονίας διαιρῶν Κύριος, διακονία οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὸ πρόσωπον πάντως αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ, οὕτω καὶ τὸ διαιρεῖν τὰ χαρίσματα Πνεῦμα, οὐκ ἔστι χάρισμα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ τοῦ Πνεύματος πρόσωπον. εἰ δὲ τὸ αὐτό ἐστι τὸ τοῦ Θείου Πνεύματος πρόσωπον, καὶ τὸ χάρισμα, καὶ ἡ αὐτὴ ἐστὶ δόσις τοῦ Πνεύματος καὶ ἐκπόρευσις, τὸ αὐτὸ ἄρα ἔσαι διακονία Κυρίου καὶ Κύριος, καὶ τὸ αὐτὸ ἔσαι Θεοῦ ἐνέργημα καὶ Θεὸς, εἴπερ τὸ διαιρεῖν πρόσωπον, τῷ διαιρεμένῳ χαρίσματα ταὐτόν. Ἀλλὰ τὴν δόξαν ταύτην ὁ θεῖος Ἀπόστολος διαιρῶν, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἄλλο τῶν διαιρεμένων ἐστὶ τὸ διαιρεῖν τὰ διαιρέμενα πρόσωπον, διαπρυσίως οὕτω φησὶ, Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται. τετέστι, τὰ μὲν διαιρέμενα, καὶ πλεῖστα, καὶ ποικίλα, τὸ δὲ διαιροῦν ταῦτα πρόσωπον, ἓν τὸ αὐτὸ καὶ ἁπλοῦν. καθάπερ οὖν ὁ Πατὴρ, παρέχων χαρίσματα τοῖς ἀνθρώποις, οὐκ αὐτὸς προσωπικῶς τινὶ παρὰ τοῦτο χαρίζεται, καὶ καθάπερ ὁ Υἱὸς, δυνάμεις διδοὺς τοῖς ἀξίοις, οὐ προσωπικῶς αὐτὸς τινὶ μεταδίδοται, οὕτω καὶ τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὰς κοινὰς δωρεὰς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἑαυτοῦ διανέμον πιστοῖς, προσωπικῶς οὐδενὶ χορηγεῖται παρά τινος. ταύτας πλὴν τὰς κοινὰς δωρεὰς, καὶ ἑνικῶς Πνεῦμα, καὶ δόσιν, καὶ χάριν, καὶ δῶρον, καὶ χάρισμα, καὶ πληθυντικῶς Πνεύματα, καὶ Χαρίσματα, καὶ δόσεις, καὶ δῶρα, καὶ χάριτας οἱ Ἅγιοι λέγουσι, καὶ παρ' ἑνὸς ἑκάστου ἰδίως τῶν ἐν τῇ Θείᾳ Τριάδι προσώπων παρεχομένας

qui operationes edit, non eſt operatio, ſed ipſa perſona Patris, &, qui miniſteria dividit, Dominus, miniſterium non eſt, ſed omnino perſona ipſius Filii, eodem modo, qui dona dividit, Spiritus, donum non eſt, ſed ipſa Spiritus perſona. Si vero idem ſunt, ſancti Spiritus perſona, & donum, eademque eſt datio Spiritus, & proceſſio, ſequetur, idem eſſe miniſterium Domini, & Dominum, & idem, Dei operationem editam, ac Deum, ſiquidem perſona dividens, idem eſt, quod diviſum donum. At opinionem iſtam divinus Apoſtolus dividens, ut oſtendat, diverſam eſſe a diviſis donis, perſonam ea dividentem, clare ſic pronuntiat: Omnia autem hæc operatur unus & idem Spiritus, dividens unicuique, ſicut vult. Hoc eſt, ea quidem, quæ dividuntur, plurima & varia ſunt, perſona vero, quæ ipſa dividit, una eademque & ſimplex eſt. Quemadmodum igitur Pater, qui dona præbet hominibus, non ipſe perſonaliter alicui a ſe donatur, & ſicut Filius, cum facultates ſeu virtutes dignis dat, non perſonaliter ipſe alicui communicatur, eodem etiam modo Spiritus S., quando communes Patris, & Filii, & ſui, donationes fidelibus facit, nemini perſonaliter ab ullo ſumminiſtratur. Veruntamen has communes Trinitatis donationes, S. Patres, & ſingulari numero, Spiritum, dationem, gratiam, donum, munus: & pluraliſ, Spiritus, dationes, gratias, dona, munera, dicunt: easque ab unaquaque ſeorſim trium S. Triadis perſonarum præberi. Attamen & a duabus quibusvis, dixerit aliquis, &

νας αὐτὰς. καὶ παρὰ τῶν δύο χορηγουμένας, ὁποιωνοῦν εἰπεῖν τις, καὶ παρὰ τῶν τριῶν διδομένας οἷς ἄξιον. πλὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος μὲν ἀμέσως, ἐκ δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκ ἀμέσως.

Ἀλλὰ τὸ μὲν ψεῦδος, αὖραι, καὶ χάος, καὶ ζόφος φερέτωσαν, ὅτι δὲ ἄλλο φύσις ἐπὶ τῆς Θείας Τριάδος, καὶ ἄλλο ὑπόστασις, καὶ ἄλλο ἐνέργεια, οἱ τῆς ἀληθείας διδάσκαλοι μαρτυρείτωσαν. ὁ μὲν Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ὅτω λέγων, ἰστέον, ὅτι ἄλλο ἐστὶν ἐνέργεια, καὶ ἄλλο ἐνεργητικὸν, καὶ ἄλλο ἐνέργημα, καὶ ἄλλο ἐνεργῶν. ἐνέργεια μὲν οὖν ἐστιν, ἡ δραστικὴ καὶ οὐσιώδης τῆς φύσεως κίνησις, ἐνεργητικὸν δέ, ἡ φύσις ἐξ ἧς ἡ ἐνέργεια προέισιν, ἐνέργημα δὲ, τὸ τῆς ἐνεργείας ἀποτέλεσμα, ἐνεργῶν δὲ, ὁ τῇ ἐνεργείᾳ κεχρημένος, ἤτοι ἡ ὑπόστασις. ὅ, τε Θεολόγος Γρηγόριος, ἄλλο γεννῶν, καὶ γέννησις, θέλων, καὶ θέλησις, λέγων, καὶ λόγος, εἰ μὴ ἐθελοκακοῦμεν. τὰ μὲν γὰρ ὁ κινῶν, τὰ δὲ, οἷον ἡ κίνησις. καὶ ὁ ἅγιος Ἰουστῖνος, ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς, εἰ ἄλλο τὸ ὑπάρχειν, καὶ ἄλλο τὸ ἐνυπάρχειν, καὶ ὑπάρχει μὲν τοῦ Θεοῦ ἡ οὐσία, ἐνυπάρχει δὲ τῇ οὐσίᾳ ἡ βουλὴ, ἄλλη ἄρα ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄλλη βουλή. ὁ δὲ Θεῖος Μάξιμος, οὐδὲν τῶν ὄντων χωρὶς ἐνεργείας φυσικῆς ὑφέστηκεν. Οἱ γὰρ Ἅγιοι πατέρες φασὶ φανερῶς, μήτε εἶναι, μήτε γινώσκεσθαι χωρὶς τῆς οὐσιώδους αὐτῆς ἐνεργείας, τὴν οἱανδήτινα φύσιν. καὶ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Κύριλλος, εἰ τὸ γεννᾶν ταὐτὸν ἐστι τῷ ποιεῖν, ὁ γεννῶν, ἔσαι ποιῶν τὸ γεννώμενον, καὶ ὁποιῶν, γεννῶν τὸ ποιούμενον. Ἀλλὰ τὸ μὲν ποιεῖν ἐνεργείας ἐστὶ, φύσεως δὲ, τὸ γεννᾶν. φύσις δὲ ἡ ἐνέρ-

ab omnibus tribus, dari hominibus dignis, verum, a Spiritu quidem, immediate, e Patre vero, & Filio, non immediate.

Sed mendacium quidem omne, venti, & chaos, & caligo auferant. Aliud vero naturam in S. Trinitate esse, aliud Hypostasin, & aliud operationem, Doctores veritatis testentur. Primo, Ioannes Damascenus, his verbis: Sciendum, inquit, inter se differre, operationem, operativum, operamentum, & operans. Operatio est efficax & substantialis motio naturæ. Operativum, ipsa natura est, ex qua operatio procedit. Operamentum, operationis effectus, seu opus. Operans vero, ille, qui operatione utitur, seu ipsa Hypostasis. Deinde Theologus Gregorius. Aliud est, generans, & generatio, volens, & voluntas, dicens, & oratio, nisi sponte nostra prave agere volumus. Illa enim motor sunt, hæc vero, tanquam motio. Sanctus etiam Philosophus & Martyr Iustinus, si aliud est, inquit, Esse, & aliud, Inesse, atque Est quidem substantia Dei, Inest vero substantiæ, consilium, aliud etiam est substantia Dei, & aliud, ipsius consilium. Præterea, divinus Maximus. Nihil eorum, quæ sunt, absque operatione naturali subsistit. Sancti enim Patres ajunt aperte, neque esse, neque cognosci, ullam naturam, absque substantiali sua operatione. Et Cyrillus Alexandrinus. Si generare, idem est, quod facere, ille, qui generat, faciens erit id, quod generatur, & qui facit, generans id, quod fit. Sed facere, operationis est, naturæ vero,

ἐνέργεια, ἃ ταὐτὸν. ἐκ ἄρα τὸ γεννᾶν, τῷ ποιεῖν ταὐτόν. ὥστε ἄλλο τῆς ἐνεργείας ἔσης, καὶ ἄλλο τῆς ὑποστάσεως, καὶ ἄλλο τῆς οὐσίας, ὥσπερ οὐδὲν ἐκεῖ γεννᾷ ἑαυτὸ, οὕτως οὐδὲν ἐκεῖ αὐτὸ ἑαυτὸ πορεύει καθ' ὕπαρξιν. ἄλλο τὸ γεννῶν πρόσωπον, καὶ ἄλλο τὸ γεννώμενον, ἄλλο τὸ ἐκπορεῦον, καὶ ἄλλο τὸ ἐκπορευόμενον. ἄλλο Υἱὸς, καὶ ἄλλο γέννησις Υἱῦ, ἄλλο Πνεῦμα, καὶ ἄλλο ἐκπόρευσις Πνεύματος, ἄλλο Θεῦ ὕπαρξις, καὶ ἄλλο Θεῦ συγκατάβασις. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τῦ Ἁγίυ Πνεύματος.

Generare. Natura autem, & operatio, non idem ſunt. Nec igitur, Generare, & Facere, idem. Quocirca, cum diſcrimen ſit inter operationem, & Hypoſtaſin, & Subſtantiam, ſicut nihil illic ſeipſum generat, ita etiam nihil illic ſeipſum procedere facit ſecundum exiſtentiam. Aliud eſt, perſona generans, & aliud, perſona generata. Aliud, quod ad procedendum producit, & aliud, quod procedit. Aliud, Filius, & aliud, generatio Filii. Aliud, Spiritus, & aliud, proceſſio Spiritus. Aliud, Dei eſſentia, & aliud, Dei ad noſtrum captum deſcenſio. Hæc, de ſancti Spiritus proceſſione.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ.

Περὶ δὲ τῦ αὐτεξουσίυ καὶ ἐφ' ἡμῖν, δεῖ πρῶτον θεωρῆσαι, ὅτι τὸ κακὸν ἐκ ἔστιν ἐν τοῖς οὖσιν, οὐδὲ παρὰ Θεῦ ἔχει τὴν γέννησιν. εἶδε καὶ γάρ φησιν ἡ γραφὴ, (Γενεσ. ά.) Πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς, καὶ ἰδὲ καλά. καὶ ἐχὶ ἁπλῶς καλὰ, ἀλλὰ καὶ λίαν. τί δὲ ἔστι τὸ κακὸν; διάθεσις ἐν ψυχῇ ἐναντίως ἔχουσα πρὸς ἀρετὴν, διὰ τὴν ἀπὸ τῦ καλῦ ἀπόπλωσιν τοῖς ῥαθύμοις ἐγγινομένην. μὴ τοίνυν ἔξωθεν τὸ κακὸν περιεργάζου, μηδὲ ἀρχέγονόν τινα φύσιν πονηρίας φαντάζου, ἀλλὰ τῆς ἐν ἑαυτῷ κακίας, ἕκαστος ἑαυτὸν ἀρχηγὸν λογιζέσθω. ἀεὶ γὰρ τῶν γινομένων τὰ μὲν ἐκ φύσεως ἡμῖν ἐπιγίνεται, οἷον γῆρας καὶ ἀσθένειαι, τὰ δὲ ἀπὸ ταυτομάτυ, οἷον αἱ ἄλογοι περιπλώσεις. Τὰ δὲ ἐφ' ἡμῖν τυγχάνει, ὡς τὸ κρατῆσαι τῶν ἐπιθυμιῶν, ἢ κολάσαι τὰς ἡδονὰς, ὡς τὸ καταχεῖν ὀργῆς, ἢ χεῖρας ἐπαφεῖναι τῷ παρο-

DE LIBERO ARBITRIO.

Sequitur de illo, quod in poteſtate noſtra, & penes nos, eſt. Hic primo conſiderandum eſt: Malum, non eſſe in numero rerum, quæ ſunt, neque a Deo ortum habere. Vidit enim (inquit Scriptura) omnia, quæ fecerat, Deus, & ecce, bona erant. Nec ſimpliciter bona, ſed etiam valde bona. Quid vero eſt malum? Affectio quædam animæ, virtuti aduerſans, quæ propter defectionem a bono, ſeu prolapſionem, ſocordibus innaſcitur. Noli igitur extrinſecus quærere Malum, neque primitivam aliquam malitiæ naturam finge: ſed ſuæ in ſeipſo vitioſitatis, unusquisque ſeipſum autorem principalem exiſtimet. Semper enim eorum, quæ fiunt, partim a natura nobis oboriuntur, ut ſenectus & imbecillitas: quædam vero, fortuito, ut varietates caſuum, quarum ratio reddi non poteſt, alia, penes nos ſunt, ut, tenere modum cupi-

παροξύνοντι, ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι. ἐπιεικὴ τὸ ἦθος εἶναι, καὶ μέτριον, ἢ ὑπέρογκον καὶ ἀλαζονείαις ὑπεραιρόμενον. ὧν τοίνυν αὐτὸς εἶ κύριος, τέτων τὰς ἀρχὰς μὴ ζητήσῃς ἔτερωθεν, ἀλλὰ γνώριζε τὸ κυρίως κακὸν, ἐκ τῶν προαιρετικῶν ἀποπλωμάτων τὴν ἀρχὴν εἰληφός. Οὐ γὰρ ἂν, εἴπερ ἀκέσιον καὶ μὴ ἐφ' ἡμῖν, τοσέτος μὲν ὁ φόβος ἐκ τῶν νόμων τοῖς ἀδικέσιν ἐπήρτητο, ἕτω δὲ ἀπαραιτήτοι τῶν δικασηρίων αἱ κολάσεις τὸ πρὸς ἀξίας τοῖς κακέργοις ἀντιμετρέσαι. Ἀλλὰ καὶ ὁ σοφὸς Σολομὼν, (Σοφ. β'.) ὁ Θεός, φησι, θάνατον ἐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπ' ἀφθαρσίᾳ τὸν ἄνθρωπον ἔπλασε κατ' εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος αὐτέ. φθόνῳ δὲ διαβόλε, θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν. Εἰ τοίνυν κατ' εἰκόνα Θεῦ ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος, ἄρχων ὑπάρχει, καὶ ἐ δῶλος. ποιήσωμεν γάρ φησιν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ ἀρχέτωσαν. ἐκ εἶπε, θυμέσθωσαν καὶ ἐπιθυμείτωσαν, καὶ λυπείσθωσαν. ἐ γὰρ τὰ πάθη εἰς τὴν τῦ Θεῦ εἰκόνα παρελήφθη, ἀλλ' ὁ λογισμὸς τῶν παθῶν δεσπότης. ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα, τὸν ἔσω ἄνθρωπον λέγει. ἀλλ' ἐρεῖς σὺ, διατὶ ἐ λέγει ἡμῖν περὶ λογισμῦ; τὸν ἄνθρωπον εἶπε κατ' εἰκόνα Θεῦ, ὁ δὲ λογισμὸς, ἄνθρωπος; ἄκεσε τῦ Ἀποσόλε λέγοντος, (β'. Κορινθ. δ'.) εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος φθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ. Πῶς διαγνωρίζω ἀνθρώπες; ἕνα τὸν φαινόμενον, καὶ ἕνα τὸν ὑποκεκρυμμένον τῷ φαινομένῳ, ἀόρατον τὸν ἔσω ἄνθρωπον. ἔσω τοίνυν ἔχομεν ἄνθρωπον, καὶ διπλοῖ τινές ἐσμεν. καὶ τόγε ἀληθὲς λεγόμενον, ὅτι ἔνδον ἐσμέν.

cupiditatum, aut caſtigare voluptates, ut, cohibere iram, aut manus iniicere laceſſenti, verum dicere, aut mentiri, æquo & moderato ingenio eſſe, aut elato & jactabundo. Quæ igitur ipſe in poteſtate habes, horum principia & cauſas ne quære aliunde, ſed cognoſce, quod proprie Malum eſt, id ex voluntario receſſu & prolapſione ortum ducere. Niſi enim ita eſſet: ſed præter voluntatem & poteſtatem noſtram committeretur, non tot & tantæ legum minæ, injuſtis malum denunciantes, metumque incutientes, impenderent, non tam ſeveræ & indeprecabiles, dignam maleficis mercedem remetientes, pœnæ a Iudicibus infligerentur. At etiam ſapiens Solomon, Deus, inquit, mortem non fecit, ſed ad immortalitatem hominem formavit, ſecundum imaginem æternitatis ſuæ, ſed invidia Diaboli, mors in Mundum intravit. Si igitur ad imaginem Dei formatus eſt homo: Princeps eſt, & non ſervus. Inquit enim Deus: Faciamus hominem ad imaginem noſtram, & imperent. Non dixit: iraſcantur, & concupiſcant, & triſtentur. Non enim animorum morbi, ad imaginem Dei aſſumpti ſunt, ſed ratio, affectuum Domina eſt. Hominem ſecundum imaginem, internum hominem dicit. Sed dices tu: Cur non dicit nobis de ratione? Hominem dixit ſecundum imaginem Dei. Eſt ne ratio, homo? Audi, quid Apoſtolus dicat. Etſi, inquit, externus homo noſter perit, at internus renovatur in dies ſingulos. Quomodo duos diſco homines? unum, qui cernitur, alterum, qui ſub eo, quem cernimus, ὥϛε τὸ σῶμα, ὄργανον τῦ ἀνθρώπε, ψυχῆς

ψυχῆς ὄργανον, ἄνθρωπος δὲ κυρίως, κατ' αὐτὴν τὴν ψυχὴν κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν. τὸ μὲν τῇ κτίσει ἔχομεν, τὸ δὲ ἐκ προαιρέσεως κατορθῶμεν. ἐν τῇ πρώτῃ κατασκευῇ συνυπάρχει ἡμῖν τὸ κατ' εἰκόνα γεγενῆθαι Θεῦ. ἐκ προαιρέσεως κατορθῶται, τὸ καθ' ὁμοίωσιν εἶναι Θεῦ. τοῦτο δὲ τὸ κατὰ προαίρεσιν, δυνάμει ἐν ἡμῖν ὑπάρχει. ἐνεργείᾳ δὲ ἐαυτοῖς ἐπάγομεν. εἰ μὴ προλαβὼν εἶπεν ὁ Κύριος ποιῶν ἡμᾶς, ποιήσωμεν κ) καθ' ὁμοίωσιν. εἰ μὴ τὴν τοῦ γενέθαι καθ' ὁμοίωσιν δύναμιν ἡμῖν ἐχαρίσατο, ἐκ ἂν τῇ ἑαυτῶν ἐξουσίᾳ τὴν πρὸς Θεὸν ὁμοίωσιν ἐδεξάμεθα. νῦν μέν τοι δυνάμει ἡμᾶς ἐποίησεν ὁμοιωτικὸς Θεῦ, δύναμιν δὲ δὸς πρὸς τὸ ὁμοιοῦθαι Θεῷ, ἀφῆκεν ἡμᾶς ἐργάτας εἶναι τῆς πρὸς Θεὸν ὁμοιώσεως, ἵνα μὴ τὰ τῆς ἡμετέρας ὁμοιώσεως ἄλλῳ ἔπαινον φέρῃ, ἵνα τοίνυν αὐτὸ τὸ θαῦμα ἐμὸν γένηται, καὶ ἐκ ἀλλότριον, ἐμοὶ κατέλιπε τὸ καθ' ὁμοίωσιν Θεῦ γενέθαι. κατ' εἰκόνα γὰρ ἔχω τὸ, λογικὸς εἶναι, καθ' ὁμοίωσιν δὲ γίνομαι ἐν τῷ χριστιανὸς γενέθαι. Γίνεθε τέλειοι, ὅτι ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν οὐρανοῖς τέλειός ἐστι. (Ματθ. ε.) Εἶδες, πῶς ἀποδίδωσιν ἡμῖν ὁ Κύριος τὸ καθ' ὁμοίωσιν; ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. εἰ τοίνυν ταῦτα ἕτως ἔχει, οὐδὲν κωλύει καὶ μετὰ τὴν ἐκ παραβάσεως πτῶσιν ἐκκλίναι μὲν ἀπὸ τοῦ κακοῦ τὸν ἄνθρωπον, ἐπεισάκτου ὄντος

latet, invisibilem internum hominem. Intus igitur hominem habemus, & duplices sumus: aut verius dicendo, intus sumus. Corpus ergo, instrumentum hominis est, animæ organon: Homo autem, proprie ratione animæ est, idque, secundum imaginem, & secundum similitudinem, quorum illud, ex creatione habemus; hoc vero, proposito & industria nostra consequimur. In prima nostri conditione contigit nobis, secundum imaginem factos esse Dei. Electione vero, & studio, comparatur, ut secundum Dei similitudinem simus. Hoc autem, quod secundum electionem est, facultate, seu potentia, in nobis est, operatione vero, vel actu, in nos introducimus. Si non antevertens dixisset Dominus, cum nos faceret: Faciamus & secundum similitudinem, si non facultatem, qua secundum similitudinem ejus fieremus, nobis donasset, non potestate nostra similitudinem Dei accepissemus. Nunc vero facultate nos instruxit, qua possimus Dei fieri similes. Cumque facultatem accedendi ad similitudinem Dei dederit, permisit nos similitudinis ad Deum esse operarios, ut ne nostræ similitudinis donum, alii laudem adferat. Ut igitur meum fiat hoc miraculum, non alienum, mihi reliquit facultatem fiendi ad similitudinem Dei. Nam quod ratione præditus sum, id secundum imaginem habeo. Ad similitudinem vero fio, dum Christianus fio. Fiatis perfecti, quod & pater vester, ille cœlestis, perfectus est. Vides, ubi interpretetur nobis Dominus illud, quod dicitur, secundum similitudinem? Quod Solem suum exoriri finit super malos & bonos, & pluit super justos & injustos. Si igitur hæc ita sese habent: nihil vetat, quo minus, etiam post transgressionis lapsum, declinare a malo, quod alienum & adventitium quiddam est, homo

possit,

ποιῆσαι δὲ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ καλὸν αἱρεῖσθαι, ὡς ἔχοντα τὸ αὐτεξέσιον. Ἀλλ' ἐδὲ τὸ ὑπὸ Μωσέως ῥηθὲν ἀναιρεῖ ὅλως τὴν αἵρεσιν τῦ καλῦ. Δηλοῖ δὲ πρὸ τῦ κατακλυσμῦ, καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, τὸ φυσικῶς προσεῖναι τῷ ἀνθρώπῳ πονηρὸν, τὸ ἐπιθυμητικὸν, ἤτοι ἕτερον. Ὁ Θεὸς μὲν εἰς χρῆσιν ἐχαρίσατο, ἡμεῖς δὲ εἰς κακὸν ἐτρέψαμεν. Ὁ δὲ Ἑβραῖος, ἀντὶ τῦ ἐπιμελῶς, φυσικὸν τῦ ἀνθρώπῳ ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτῦ. Νοεῖται δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ ἕτω, τὸ πλάσμα τῆς καρδίας, τετέσι, τὸν αὐτεξέσιον λογισμόν. Ἐγκεῖσθαι δὲ, καὶ ἥδεσθαι τοῖς κακοῖς ἐκ νεότητος, σπλάσθαι δὲ ἐκ εἰς τὸ ἐπιθυμεῖν κοίτης, ἀλλ' εἰς παιδοποιΐαν, ἐκ εἰς πορνείας. Ὡς τὸ θυμικὸν, εἰς φυλακὴν ἀλλ' ἐκ ἐπήρειαν. Ὅτι δὲ καὶ μετὰ τὴν παράβασιν, δύναμιν ἔχει ὁ ἄνθρωπος αἱρεῖσθαι τὸ ἀγαθὸν, δῆλον ἐντεῦθεν. Εἰ μὴ γὰρ τῦτο ἦν, ἐκ ἂν ὁ μὲν Δαβὶδ ἔλεγε, (Ψαλμ. λγ'.) Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν, καὶ φωτίθητε. Ἕτερος δὲ προφήτης, ὡς ἀπὸ προσώπῳ τῦ Θεῦ, (Ζαχ. ά. καὶ Μαλαχ. γ'.) Ἐπιστράφητε πρὸς μὲ, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἄλλος, Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σε, καὶ ἐκ ἠθελήσατε; ὁ δὲ Κύριος ἐν ἐυαγγελίοις, ὅσις θέλει, φησίν, ὀπίσω μὲ ἀκολυθεῖν. Δείκνυσι δὲ τῦτο καὶ ἔτι σαφέστερον ἐν τῇ τῦ σπόρῳ παραβολῇ, ἐξῆλθε, λέγων, ὁ σπείρων τῦ σπεῖραι τὸν σπόρον αὐτῦ, ἀλλ' ἐχὶ τῦ ἀρόσαι. Ὡς δὴ τῆς ἀρόσεως παρ' ἡμῶν ὀφειλέσης εἰσενεχθῆναι. Καὶ ἐν τῇ παραβολῇ τῦ Ἀσώτῳ φησὶν. Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν, ἔφη, πόσοι μίθιοι τῦ Πατρός μῳ περισσεύονται ἄρτων; Ἀλλὰ καὶ ὁ Πέτρος (ά. Κεφ. β'.) φησὶ, Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ὑπο-

possit, & contra facere id, quod bonum est. Eligere quippe bonum potest, utpote liberam habens voluntatem. Nec quoque Mosis dictum, prorsus tollit electionem boni, sed significat, ante & post diluvium, homini naturaliter adesse malum, ut, vim concupiscendi, aut aliud simile. Deus quidem, ad usum donavit, nos vero ad malum convertimus. Hebræus vero, pro adverbio ἐπιμελῶς (diligenter, studiose) habet: Naturale est homini ad mala, a juventute sua. Intelligitur autem apud eos etiam sic. Figmentum cordis, hoc est, liberæ potestatis cogitatio, aut consilium. Incumbere vero (ἐγκεῖσθαι) pro, delectari malis a juventute. Formatum autem esse, non ad concupiscentiam concubitus, & ad procreandos liberos, non ad scortationem. Sic facultatem animæ irascentem, ad custodiendum & cavendum, non ad injuriam & contumeliam. Hominem vero, post lapsum quoque potentiam habere eligendi bonum, hinc manifestum est. Si enim hoc non esset, non diceret David: Accedite ad ipsum, & illuminamini. Et alius Propheta, sub persona Dei: Convertimini ad me, & convertar ad vos. Et alius: Hierusalem, Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos, nec voluistis? Et in Evangeliis Dominus: Quicunque vult me sequi. Monstrat vero hoc multo clarius in Parabola de semine, dicens: Exivit, qui seminat, ad seminandum semen suum. Non dicit, ad arandum, quia innuit arationem a nobis adjungendam esse. Et in Parabola prodigi inquit: In se reversus, dixit. Quot mercenarii Patris mei abundant panibus? Sed & Petrus: Chri-

λιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐξακολουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ. Ἐκ δὴ τούτων πάντων δείκνυται, ὡς τὸ μὲν ἀναστῆναι καὶ ἀκολουθῆσαι, ἐφ' ἡμῖν, καὶ δύναμιν ἔχομεν, ὥστε ἑλέσθαι τὸ ἀγαθὸν, ἢ χεῖρον ἢ τὸ κακόν. Ἑνὸς δὲ καὶ μόνου χρήζομεν, τῆς παρὰ Θεοῦ δηλαδὴ βοηθείας, ἵνα τὸ ἀγαθὸν κατορθώσωμεν καὶ σωθῶμεν, ἧς χωρὶς ἐδὲν ἀνύσαι ἰσχύομεν, κατά τε τὸ, χωρὶς ἐμοῦ ὐ δύνασθε ποιεῖν ἐδέν, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις. Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτου ἀρκεῖ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν μυστηρίων, τινὰ μὲν ἐργάζεσθε, πλὴν ἐπισφαλῶς διαστρέφοντες, καὶ μεταβάλλοντες καὶν τούτοις τὰ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διδασκαλίας ῥητὰ, εἰς τὸν οἰκεῖον σκοπὸν ὑμῶν. Τινὰ δὲ τούτων, ἐδὲ μυστήρια εἶναι λέγετε, ὡς παραδόσεις ὄντα, μὴ ὅτι γε τοῖς Θείοις ῥήμασι τεθεμελιωθεῖσαι, ἀλλὰ καὶ πάντη αὐτοῖς ἀντιπίπτουσαι, ὥστε καὶ τὸν Χρυσόστομον Ἰωάννην τὸν θεῖον ἀποδεξάμενον τὸ χρίσμα, οἷά τινα χειμάῤῥουν παρασυρῆναί τινα, κἀντεῦθεν καλοῦντες ἑαυτοὺς θεολόγους.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ἐπικλήσεως.

Τήν τε ἐπίκλησιν τῶν Ἁγίων ματαίαν λογίζεσθε, καὶ τὰς εἰκόνας αὐτῶν, καὶ τὰ σεπτὰ λείψανα, καὶ τὴν προσκύνησιν ἀθετεῖτε, ἀπὸ τῆς Ἑβραΐδος πηγῆς λαμβάνοντες ἀφορμὰς. ἀθετεῖτε δὲ καὶ τὸ ἐξομολογεῖσθαι ἀλλήλοις, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις τὴν Μοναστικὴν πολιτείαν, καὶ ἰσάγγελον, καὶ ἡμεῖς πρὸς ταῦτα φαμὲν, ὅτι τὰ περὶ τούτων Θεῖα ῥητὰ, ἐχ ἑρμήνευσαν θεολόγοι τοιοῦτοι, οἵπερ ἐσὲ

stus mortuus est pro nobis, exemplum seu formulam nobis relinquens, ut persequamini vestigia ipsius. E quibus omnibus demonstratur, surgere & sequi penes nos esse, nosque non minus boni, quam mali, eligendi, facultatem habere, uno autem, eoque solo, indigere, auxilio videlicet divino: ut, quod bonum est, perficiamus, & salutem consequamur, quo sine nihil peragere possumus, testante dicto: sine me nihil potestis facere, & ejus generis aliis dictis. De hoc quoque satis.

DE SACRAMENTIS.

Iam vero, quandoquidem e Mysteriis, sive Sacramentis, quædam admittitis, (sed cum errore, quippe pervertentes & mutantes in his etiam, antiquæ & novæ doctrinæ dicta, ad vestrum scilicet scopum tuendum) quædam vero horum, ne Sacramenta quidem esse dicitis: tanquam traditiones, quæ non modo divinis literis non fundatæ sint, sed etiam omnino iis repugnent, ita, ut etiam D. Ioannes Chrysostomus, qui Chrisma approbavit, velut torrens quidam abripiatur, indeque vosmet Theologos vocatis.

DE INVOCATIONE sanctorum.

Quandoquidem præterea invocationem Sanctorum, vanam existimatis, & imagines eorum, venerandasque reliquias, & adorationem, rejicitis ex Hebræo fonte sumpta occasione & ansa: rejicitis item mutuam alterius ad alterum confessionem: præterea, Monasticam vitam, Angelis æqualem: Ideo nos ad hæc respondemus, divina dicta, quæ de his extant, non interpretata expositaque esse a

simi-

ἐσὲ ὑμεῖς, ἀδὲ ὁ Θεῖος Χρυσόστομος ἢ ἄλλος ποτὲ τῶν μακαρίων, καὶ κατ' ἀλήθειαν Θεολόγων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὥσπερ χειμάρρους παρεσύρη. Ἀλλ' αὐτός τε, καὶ οἱ κατ' αὐτὸν Θεῖοι ἄνδρες, πλήρεις ὄντες Ἁγίου Πνεύματος, καὶ θαύματα ποιοῦντες παράδοξα ζῶντες τε καὶ θανόντες, ἡρμήνευσαν ὡς ἡρμήνευσαν, καὶ τὰς τοιαύτας παραδόσεις ἀποδεξάμενοι, ὡς ἀναγκαίας καὶ εὐσεβεῖς ἀλληλοδιαδόχως ἡμῖν φέροντες παρέδωκαν. Ὧν ἐνίας καὶ ἡ πρεσβυτέρα Ῥώμη φυλάττει καὶ σέργει μεθ' ἡμῶν. Πόθεν ἓν ὑμεῖς, κρειττόνως τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ῥώμης σκεψάμενοι, τὰ μὲν τῶν ἀληθῶς Θεολόγων ἀφήκατε, τὰ ἑαυτῶν δὲ ὡς προτιμότερα ἡγεῖσθε; ἐκ τῆς πηγῆς τῆς Ἑβραΐδος. Ἀλλ' ἡ καταφρόνησις τῶν Ἁγίων Εἰκόνων, ὧδε καὶ τῶν Θείων Λειψάνων, παρ' Ἑβραίων ἔσχε τὴν ἀρχήν, ὡς ἐκ τῶν Ἱστοριῶν μανθάνομεν. Τά, τε χίσματα τὰ αὐτόθι πολλάγε ποικίλα ὄντα, τὰ τῶν Λατέρων Ἑβραῖοί τινες, ὡς ἠκέσθη, εὐσέβειαν ὑποκρινάμενοι, πρὸξένησαν καὶ διέσπειραν. Καὶ ἤδη, ὡς ὁρᾶτε, προκόπτουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, καὶ ὁσημέραι αὐξάνουσιν. Οἷς ἡμεῖς ὅλως μὴ κοινωνοῦντες, τὰ μὲν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν μυστήρια ἀπαρασαλεύτως σέργομεν, ἐμμένοντες τοῖς εἰρημένοις ὑπὸ τῶν διαδόχων τῶν Θεοκηρύκων Ἀποστόλων. Καὶ τὰς ἑρμηνείας αὐτῶν, παντὸς χρυσίου καὶ λίθου τιμιωτέρας ἡγέμεθα. Ἐπικαλέμεθα δὲ καὶ τοὺς Ἁγίους πάντας, ἐχ' ὡς σωτῆρας καὶ λυτρωτάς, ἄπαγε. Εἷς γάρ ἐστι Σωτὴρ, καὶ Λυτρωτὴς ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὡς μεσίτας αὐτοὺς προβαλλόμεθα, ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ, καὶ ἐν κακοῖς ὄντες, τοὺς καλῶς καὶ θείως διηνυκότας τὸ ζῆν, καὶ πρὸς Θεὸν ἐκδημήσαντας, καὶ τὸ πρεσβεύειν

similibus veſtri Theologis, neque divinum Chryſoſtomum, aut alium quenquam beatorum illorum, & revera Theologorum, unquam inſtar torrentis abſtractum fuiſſe. Ipſe vero, & ipſius ſimiles divini viri, Spiritu S. pleni, miraculis a ſe editis ſtupendis in vita & morte clari, ſic interpretati ſunt, quemadmodum habemus: cæterique, traditiones tales cum approbaſſent, ut neceſſarias & pias, continua ſucceſſione per manus veluti tradentes, ad nos uſque propagarunt, quarum aliquas vetus etiam Roma obſervat, & nobiſcum amplectitur. Vnde igitur vos rectius & melius, vetere novaque Roma ſapuiſtis, ut verorum Theologorum ſcriptis relictis, veſtra iſta, meliora potioraque duceretis? Ex Hebræo fonte. At contemptio ſanctarum imaginum in hac urbe, & divinarum reliquiarum, ab Hebræis initium habuit, ſicut Hiſtoriæ teſtantur. Et Schiſmata, quæ apud vos ſunt, quæ multa variique generis ſunt, Lutheranorum, Hebræi aliqui, vt fama fert, pietatis ſimulatione introduxerunt, ac diſſeminaverunt. Nunc etiam, ſicut oculis cernitur, proficiunt in pejus, & quotidie creſcunt. Cum quibus equidem nos prorſus non communicantes quicquam Eccleſiæ noſtræ Myſteria, immota ſervamus, manentes in iis, quæ dicta ſunt a ſucceſſoribus præconum Dei Apoſtolorum, eorumque interpretationes, quovis auro & gemma precioſiores ducimus. Invocamus autem Sanctos omnes, non quidem, ut conſervatores & redemptores, (abſit. Vnus enim eſt conſervator & redemptor, Chriſtus) ſed pro mediatoribus eos objicimus: nos, qui peccatores, & in malis, ſumus, illos, qui pulchre & divine confecerunt vitæ

βέ ειν ὑπὲρ ἡμῶν πλουτοῦντας. Καί γε τοῦ σκοποῦ διηνεκῶς οὐχ ἁμαρτάνομεν. Καὶ γαρ τὰς ἱερὰς εἰκόνας αὐτῶν προσκυνοῦντες, καὶ τὰ λείψανα ἀσπαζόμενοι, μυρίας ἰάσεις ἐκβλύζοντα, τοῖς πιστῶς προσιοῦσιν ἑκάστοτε, ὠφέλειαν οὐ τὴν τυχοῦσαν καρπούμεθα παρ' αὐτῶν, καὶ ψυχῇ καὶ σώματι φωτιζόμεθα. Ἐξομολογούμεθα δὲ καὶ ἀλλήλοις κατὰ τὴν θείαν γραφήν. Καὶ τὸν ἰσάγγελον καὶ Μοναστικὸν ἀσπαζόμεθα βίον, καὶ τοῖς ἑλομένοις τὸν ζυγὸν τοῦτον, μηδαμῶς στραφῆναι ὀπίσω κελεύομεν, εἴ γε βούλοιντο εὔθετοι εἶναι εἰς τὴν τῶν Οὐρανῶν βασιλείαν.

Ἀξιοῦμεν δὲ ὑμᾶς τοῦ λοιποῦ μὴ κόπους παρέχειν ἡμῖν, μηδὲ περὶ τῶν αὐτῶν γράφειν καὶ ἐπιστέλλειν, εἴ γε τοὺς τῆς Ἐκκλησίας Φωστῆρας, καὶ Θεολόγους ἄλλοτε ἄλλως μεταχειρίζεσθε. Καὶ τοῖς λόγοις τιμῶντες αὐτοὺς, καὶ ἐπαίροντες, τοῖς ἔργοις ἀθετεῖτε, καὶ τὰ ὅπλα ἡμῶν ἄχρηστα ἀποδεικνύετε, τοὺς λόγους αὐτῶν τοὺς ἁγίους καὶ θείους, δι' ὧν ἂν ἡμεῖς γράφειν καὶ ἀντιλέγειν ὑμῖν εἴχομεν. ὥστε, τὸ καθ' ὑμᾶς, ἀπηλλάξατε τῶν φροντίδων ἡμᾶς. Τὴν ὑμετέραν οὖν πορευόμενοι, μηκέτι μὲν περὶ δογμάτων, φιλίας δὲ μόνης ἕνεκα, εἰ βουλητὸν, γράφετε. ἔῤῥωσθε.

curriculum, & ad Deum emigraverunt, pro nobisque intercedere large possunt. Nec frustra hoc facimus, sed scopum continenter attingimus. Dum enim sacras ipsorum imagines adoramus, & reliquias salutamus, quæ innumeras sanationes, ceu ebulliendo, effundunt, identidem illis, qui fide accedunt, fructum utilitatemque haud vulgarem percipimus ab ipsis, atque tum animo, tum corpore, illustramur. Confitemur item peccata nostra invicem, secundum S. Scripturam, nec non Angelorum similem, solitariam amplexamur vitam, iisque, qui hoc jugum subire volunt, nequaquam retrocedere mandamus, modo velint apti ad Regnum cœlorum esse.

Rogamus itaque vos, ne posthac labores nobis exhibeatis, neque de iisdem scribatis, & Scripta mittatis. Nam Theologos, qui Ecclesiæ lumina fuerunt, alias aliter tractatis, & verbis quidem honoratis eos, extollitisque, factis vero rejicitis, armaque nostra, inutilia nobis efficere vultis, excutere scilicet de manibus nostris, verba illorum sancta & divina, quibus nos ad scribendum, & contradicendum vobis, uti potuissemus. Quamobrem quantum ad vos attinet, liberastis nos curis. Vestram ergo viam euntes, ne amplius de Dogmatibus, sed amicitiæ tantum causa, si volueritis, scribite.

Ὁ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ἹΕΡΕΜΙΑΣ.

Ἐξεδόθη κατὰ τὸ ᾳ φ π ά. ἔτος, Μηνὶ Ἰουνίῳ ϛ'.

ὁ Πρωτονοτάριος Θεοδόσιος.

CONSTANTINOPOLEOS HIEREMIAS.

Editum 1581. anno, die Iunii 6.

Protonotarius Theodosius sst.

FINIS.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ἐν ᾧ περιέχεται

Η ΑΥΓΟΥΣΤΑΙΑ ΟΜΟΛΟΓΙΑ

ΗΤΟΙ ΤΑ ΤΗΣ

ΤΩΝ ΛΟΥΘΕΡΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΔΟΓΜΑΤΑ

ΚΑΙ ΑΡΘΡΑ

ΑΙ ΤΕ ΤΡΕΙΣ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ

ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΚΥΡΙΟΥ ΙΕΡΕΜΙΟΥ,

ΤΡΕΙΣ ΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ.

ΝΥΝ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΤΥΡΟΙΣ ΕΚΔΟΘΕΙΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗ

ΓΕΔΕΩΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ

ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ.

ΣΧΟΛΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΡ 945
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΣΙΔΕΡΙΔΟΥ

TOMVS SECVNDVS

IN QVO CONTINENTVR

AVGVSTANA CONFESSIO

SEV

LVTHERANORVM RELIGIONIS OMNIA

DOGMATA ET ARTICVLI.

PRIMVM SECVNDVMQVE ET TERTIVM RESPONSVM

AD TRIA PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI

D. IEREMIAE

RESPONSA.

EDITIO SECVNDA

CVM DILIGENTIA AC SVMPTIBVS

GEDEON HIEROMONACHI.

LIPSIAE

LITTERIS BREITKOPFIIS.

1758.

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ, ΤΟΥΤΕΣΤΙ ΔΙΔΑΧΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ, ΠΡΟΣΕΝΕΧΘΕΙΣΑ ΚΑΡΟΛΩ ΤΩ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ ΑΝΙΚΗΤΟΤΑΤΩ, ΕΝ ΤΗ ΤΟΥ ΣΕΤΑΣΤΟΥ ΠΑΡΩΝΥΜΩ ΤΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ ΠΟΛΕΙ, ΕΤΕΙ ΑΠΟ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΟΓΟΝΙΑΣ, ΑΦΛ.

CONFESSIO FIDEI, EXHIBITA INVICTISSIMO IMPERATORI CAROLO V. CAESARI AVGVSTO IN COMITIIS AVGVSTAE, ANNO MDXXX.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ Ἢ ΑΡΘΡΑ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΕΞΑΙΡΕΤΑ.

Τὸ πρῶτον.

Ὁμοφρονοῦσαι αἱ παρ' ἡμῖν Ἐκκλησίαι διδάσκουσι, τὸ τῆς κατὰ Νίκαιαν γενομένης Συνόδου δόγμα περὶ ἑνότητος τῆς Θείας οὐσίας, καὶ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἢ προσώπων ἀληθὲς εἶναι, καὶ χωρὶς παντὸς διστάγμου πιστευτέον, μίαν μὲν θηλαδὴ Θείαν οὐσίαν εἶναι, τήν τε λεγομένην καὶ οὖσαν Θεὸν ἀΐδιον, ἀσώματον, ἀμέριστον, ἀμετρήτῳ δυνάμει, σοφίᾳ, ἀγαθότητι, κτίσαντα καὶ διασώζοντα πάντα, τάτε ὁρατὰ καὶ ἀόρατα. Ὑποστάσεις δὲ τρεῖς, ὁμοουσίους, ὁμοδυνάμους καὶ συναϊδίους, ἤγουν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Καὶ τῷ τῆς ὑποστάσεως ὀνόματι χρῶνται ἐν

ARTICVLI FIDEI PRAECIPVI.

Primum.

Ecclesiæ magno consensu apud nos docent, decretum Nicenæ Synodi de unitate essentiæ divinæ, & de tribus Personis, verum, & sine vlla dubitatione credendum esse. Videlicet, quod sit vna essentia divina, quæ & appellatur, & est Deus, æternus, incorporeus, impartibilis, immensa potentia, sapientia, bonitate, creator & conservator omnium rerum, visibilium & invisibilium, & tamen tres sint personæ, ejusdem essentiæ & potentiæ, & coæternæ, pater, filius, & Spiritus sanctus. Et nomine personæ utuntur ea significatione

ἐν τῇ αὐτῇ σημασίᾳ, καθ' ἣν καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ξυγγραφεῖς ἐν ταύτῃ τῇ πραγματείᾳ αὐτῷ κέχρηνται, ἵνα μὴ μέρος ἢ ποιότητος ἐν ἄλλῳ ὑποκειμένης σημαντικὸν ᾖ, ἀλλὰ τὸ ἰδιάζον, καὶ ἰδίως ὑφισάμενον ἐμφαίνῃ.

ne, qua usi sunt in hac causa scriptores Ecclesiastici, ut significet non partem aut qualitatem in alio, sed quod proprie subsistit.

Καταδικάζεσι δὲ πάσας αἱρέσεις, τὰς τόδε τῆς Ὀρθοδόξε Πίστεως ἄρθρον βλασφημησάσας· Οἷονεὶ τὴν τῶν Μανιχαίων, δύο ἀρχὰς διαπλασάντων, τὴν μὲν τὸ ἀγαθὸν, τὴν δὲ τὸ πονηρόν· Καὶ τὴν τῶν Βαλεντινιανῶν, καὶ τῶν Ἀρειανῶν, καὶ τῶν Εὐνομιανῶν, καὶ τῶν Μαχωμετιστῶν, καὶ συνελόντι εἰπεῖν, πάσας τὰς τῶν ἄλλων τέτοις παραπλησίων. Προσέτι δὲ καὶ τὴν τῶν περὶ Σαμοσατέα Παῦλον, τῶν τε παλαιῶν καὶ νεωτέρων, οἵτινες διατεινόμενοι μίαν μόνον ὑπόσασιν εἶναι, περὶ τῦ Λόγε, καὶ τῦ Ἁγίε Πνεύματος, πανέργως τε καὶ ἀσεβῶς ῥητορέυσι, καὶ σοφίζονται· Ὡς ἀ διωρισμένων ὑποσάσεων ἐσῶν, ἀλλὰ τῦ μὲν Λόγε τὸν κατὰ τὴν φωνὴν προφορικὸν λόγον σημαίνοντος, τῦ δὲ Πνεύματος κίνησίν τινα ἐν τοῖς ἔσι κεκλισμένην.

Damnant omnes hæreses, contra hunc articulum exortas, ut Manichæos, qui duo principia ponebant, Bonum & Malum, item Valentinianos, Arianos, Eunomianos, Mahometistas, & omnes horum similes. Damnant & Samosatenos, veteres & Neotericos, qui, cum tantum unam personam esse contendant, de Verbo, & de Spiritu sancto astute & impie rhetoricantur, quod non sint personæ distinctæ, sed quod verbum significet verbum vocale, & spiritus motum in rebus creatum.

Τὸ δεύτερον.

Εἶτα δὲ καὶ τῦτο διδάσκεσι, μετὰ τὸ τῦ πρωτοπλάσε Ἀδὰμ παράπλωμα, πάντας ἀνθρώπες πατρόθεν τε καὶ μητρόθεν τῇ φύσει ἁμαρτωλὲς γεννᾶσθαι, τετέσι χωρὶς φόβε τῦ Θεῦ, χωρὶς πεποιθήσεως τῆς ἐπὶ τὸν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ ξὺν ἐπιθυμίᾳ καὶ ἀταξίᾳ, τὸ ἔμφυτον φαῦλον, καὶ μοχθηρὸν ἐνδεδυμένες. προσαγορέυσι δὲ τὸ ἔμφυτον φαῦλον, καὶ μοχθηρὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, συμφρονέντος, καὶ ἀκολέθως τῇ τῶν ἐν Ἁγίοις Πατέρων καὶ πάντων τῶν Ὀρθοδόξων καὶ καὶ εὐσεβῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γνώμη τε καὶ διδαχῇ, τὸ ὑπόδικον, καὶ ἔνοχον τῇ αἰωνίᾳ κατακρίσει πάντων ἀνθρώπων. διὰ τὸ τῦ πρωτοπλάσε παράπλωμα, ἐφ' ᾧ πᾶς ἄνθρωπος τέκνον τῆς ὀργῆς

Secundum.

Item docent, quod post lapsum Adæ, omnes homines, naturali modo propagati, nascantur cum peccato originis, hoc est, sine metu Dei, sine fiducia erga Deum, & cum concupiscentia. Intelligimus autem peccatum originis, quod sic vocant sancti patres, & omnes orthodoxi, & pie eruditi in Ecclesia, videlicet reatum, quo nascentes, propter Adæ lapsum, rei sunt iræ

ὀργῆς τῦ Θεῦ τῇ φύσει γεννᾶται, καὶ τῷ αἰωνίῳ θανάτῳ ὑπαίτιος, καὶ ὑποχείριος· Καὶ δὴ καὶ τὴν παραφθορὰν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὴν ἀπὸ τῦ Ἀδὰμ, παντὶ τῷ ἐμφυεῖσαν, ἢ καὶ τὴν στέρησιν, ἢ τὸ ὑστέρημα τῆς ἀρχῆθεν δικαιοσύνης, καὶ ὁλοκληρίας, ἢ ὑπακοῆς, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν περιέχει.

iræ Dei & mortis æternæ, & ipſam corruptionem humanæ naturæ, propagatam ab Adam: Et hæc naturæ humanæ corruptio, defectus juſtitiæ ſeu integritatis, ſeu obedientiæ originalis, & concupiſcentiam complectitur.

Ἔστι δὲ τὸ ὑστέρημα, δεινή τις τυφλότης, καὶ ἄγνοια τῦ Θεῦ, καὶ ἀχλὺς ἢ ἐπισκότησις τῆς θείας ἐλλάμψεως καὶ Θεογνωσίας, ἥτις τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει ὁλοχερῶς καὶ ἁπλαίτως ἔτι ἐχέση ἐνηυγάσατ' ἂν, καὶ διαφορὰ τῆς ὀρθότητος· τετέσι φθορὰ τῦ ἀμεταπλώτε καὶ δινεκῦς τῆς ὑπακοῆς, καὶ τῦ ἀνυποκρίτε καὶ ἀκραιφνῦς καὶ ἀνυπερβλήτε τῆς ἀγάπης τῦ Θεῦ, καὶ τῶν ὁμοίων τέτοις, τῇ εἰλικρινεῖ καὶ ἔπω παραπεπλωκύια ἀνθρωπίνῃ φύσει Θεόθεν ἐγκεχαραγμένων.

Eſtque defectus horribilis cæcitas, & inobedientia, ſcilicet carere illa luce ac notitia Dei, quæ fuerat futura in natura integra: item carere illa rectitudine, hoc eſt, perpetua obedientia, vera, pura ac ſumma dilectione Dei, & ſimilibus donis integræ naturæ. Eſtque vitium originis vere peccatum, damnans & afferens nunc quoque æternam mortem his, qui non renaſcuntur per baptiſmum & Spiritum ſanctum.

Λέγοντες τῦτο τὸ νόσημα, ἢ κακίαν τῆς ἐφθαρμένης τῶν ἀνθρώπων φύσεως. ὄντως ἁμαρτίαν εἶναι, καταγινώσκεσαν καὶ μέχρι τῦ παρόντος αἰώνιον θάνατον πάντων, τῶν μὴ ἀναγεννηθέντων διὰ τῦτε Βαπτίσματος καὶ τῦ Ἁγίε Πνεύματος.

Οὕτω δὶ ὑπ' αὐτῶν φρονέντων τε καὶ διδασκόντων, κατακρίνονται οἱ Πελαγιανοὶ ἐπονομαζόμενοι, καὶ προσέτι καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἦν, οἱ ἀρνέμενοι τὴν δὲ τὴν ἐκ γενετῆς μεχθηρίαν καὶ φαυλότητα, ἁμαρτίαν εἶναι πρὸς ἀτιμίαν τῆς ἀπολυτρώσεως, καὶ τῶν εὐεργετημάτων τῦ Χριτῦ, διαμάχονται λέγοντες, τὸν ἄνθρωπον ταῖς οἰκείαις τῆς ψυχῆς δυνάμεσι, οἱόντε εἶναι τὸν νόμον τῦ Θεῦ πληρῶσαι καὶ ἐνώπιον αὐτῦ δικαιωθῆναι.

Damnant Pelagianos, & alios, qui vitium originis negant eſſe peccatum, & ut extenuent gloriam meriti & beneficiorum Chriſti, diſputant, hominem legi Dei ſatisfacere, & propriis viribus rationis coram Deo juſtificari poſſe.

Τὸ τρίτον.

Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, ἓν τῶν παρ' ἡμῖν διδασκομένων καὶ τῦτό ἐστιν, ὅτι ὁ Λόγος, ἦγεν ὁ Υἱὸς τῦ Θεῦ, τὴν ἀνθρωπί-

Tertium.

Item docent, quod verbum, hoc eſt, filius Dei, aſſumſerit humanam naturam, in utero beatæ Ma-

Θρωπίνην φύσιν ἐν κοιλίᾳ τῆς μακαρίας ἀειπαρθένε Μαρίας ἀνέλαβεν, ἵνα δύο φύσεις, ἡ θεία δηλονότι καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, ἐν ἑνώσει ὑποστατικῇ ἀχωρίστως συνδεθεῖσαι, ἀεὶ διατελῶσιν. Εἷς τοίνυν ὁ Χριστὸς, ὄντως Θεὸς, καὶ ὄντως Ἄνθρωπος, τεχθεὶς ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένε, ὄντως παθὼν, σταυρωθεὶς, θανὼν, καὶ ταφεὶς, ὥστε τὸν Πατέρα ἡμῖν ἀποκαταλλάξαθαι, καὶ θυσίαν γενέθαι, ὲ μόνον ὑπὲρ τῆ ἀρχαίε παραπλώματος, καὶ τῆ ὑπαιτίε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάντων, ὅσα παρανομῆντες οἱ ἄνθρωποι καταδίκης ἄξια ἐργάζονται. Ὁ αὐτὸς καὶ εἰς ᾅδε κατῆλθε, καὶ ἀληθῶς ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀνέστη, κἄπειτα εἰς ὐρανὲς ἀνῆλθε, κάθεζόμενος ἐκ δεξιῶν τῆ Πατρὸς, ἀδιαλείπτως καὶ ἀτελευτήτως βασιλέυων, καὶ κυριέυων πάσης τῆς κλίσεως, καὶ ἁγιάζων τὲς πιστέυοντας εἰς αὐτὸν, πέμψας εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, διευθῦνον, παρηγορῆν, καὶ ζωοποιῆν αὐτὲς, καὶ δὴ καὶ ὑπερασπίζον αὐτῶν κατὰ τῆτε διαβόλε, καὶ τῆ τῆς ἁμαρτίας κράτες. Οὗτος ὁ Χριστὸς περιφανῶς καὶ ἐνδόξως ἀπονοσήσειν μέλει, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρὲς, κατὰ τὸ τῶν Ἀποστόλων Σύμβολον. Κατακρίνονται δὲ κἀνταῦθα, ὡς ἐν τοῖς πρὸ τῆ κεφαλαίοις, αἱ τόδε τῆς πίστεως ἄρθρον κατατρέχσαι αἱρέσεις.

riæ virginis, ut ſint duæ naturæ, divina & humana, in unitate perſonæ inſeparabiliter conjunctæ, vnus Chriſtus, vere Deus, & vere homo, natus ex virgine Maria, vere paſſus, crucifixus, mortuus, & ſepultus, ut reconciliaret nobis Patrem, & hoſtia eſſet non tantum pro culpa originis, ſed etiam pro omnibus actualibus peccatis hominum. Idem deſcendit ad inferos, & vere reſurrexit tertia die, deinde aſcendit ad cœlos, ut ſedeat ad dexteram patris, & perpetuo regnet & dominetur omnibus creaturis, ſanctificet credentes in ipſum, miſſo in corda eorum ſpiritu ſancto, qui regat, conſoletur, ac vivificet eos, ac defendat adverſus diabolum & vim peccati. Idem Chriſtus palam eſt rediturus, ut judicet vivos & mortuos reſuſcitatos, juxta Symbolum Apoſtolorum.

Τὸ τέταρτον.

Ἵνα δὲ τέτων τῶν ἐυεργετημάτων τῆ Χριστῆ, τῆς ἀφέσεως δηλαδὴ τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τῆς δικαιοποιίας, καὶ ζωῆς τῆς αἰωνίε, ἐπιτυχεῖς γενώμεθα, διέταξεν ὁ Χριστὸς τὴν τῆ Εὐαγγελίε ἀνακήρυξιν, δι' ἧς αὐτὰ αἱ μεγαλοδωρίαι τῆ λυτρωτῆ ἡμῖν προσφέρονται. Ὡς γέγραπται ἐν τῇ κατὰ Λεκᾶν Εὐαγγελικῇ διηγήσει, κεφαλαίῳ τῷ ἐχάτῳ, κηρυχθῆναι δεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτῆ μετάνοιαν, καὶ ἄφεσιν

Quartum.

Ut autem conſequamur hæc beneficia Chriſti, ſcilicet remiſſionem peccatorum, juſtificationem, & vitam æternam, dedit Chriſtus Evangelium, in quo hæc beneficia nobis proponuntur, ſicut ſcriptum eſt Lucæ ultimo, prædicari pœnitentiam in nomine ejus, & remiſ-

ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Πάντων γὰρ ἀνθρώπων, ὡς προείρηται, τὸ τῆς φύσεως νοσερὸν καὶ ἀκάθαρτον περιβεβλημένων, καὶ πατρόθεν τε καὶ μητρόθεν ἁμαρτωλῶν γεννηθέντων, καὶ τὸν Θεῖον Νόμον παραβαινόντων, καὶ μὴ φυλάττειν τὰς ἐντολὰς αὐτῷ, μήτ' ἐξ ὅλης τῆς καρδίας τὸν Θεὸν ἀγαπᾷν δυναμένων, τὸ Εὐαγγέλιον μέντοι καὶ τὰς ἁμαρτίας διελέγχει, καὶ τὸν μεσίτην καὶ λυτρωτὴν Χριστὸν ἡμῖν ἀποδεικνύει, καὶ περὶ τῆς ἀφέσεως τῶν παραπτωμάτων ἡμᾶς μαθητεύει.

remissionem peccatorum inter omnes Gentes. Cum enim omnes homines, naturali modo propagati, habeant peccatum, nec possint vere legi Dei satisfacere, Evangelium arguit peccata, & ostendit nobis Mediatorem Christum, & sic docet nos de remissione peccatorum.

Χρὴ γὰρ ἐξελεγχομένων καὶ καταφωρωμένων διὰ τῆ Εὐαγγελίᾳ τῶν ἁμαρτιῶν, τὰς ἐμφόβους ἐπ' αὐταῖς, καὶ κατανυσσομένας τὰς καρδίας, ἐπερειθέντας ταῖς ἐπαγγελίαις, ἀναμφιβόλως καὶ ἄνευ διςαγμῆ πιςεύειν, δωρεὰν διὰ τὸν Χριςὸν, γενόμενον ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν, καὶ ἐξιλασάμενον ἡμῖν τὸν Πατέρα, πασῶν ἡμᾶς ἁμαρτιῶν ἀφέσεως ἐπιτυγχάνειν, καὶ ἐνώπιον τῆ Θεῆ δικαιῆσθαι. Τοιγαρῆν εἰ καὶ ἀπαιτεῖ τὸ Εὐαγγέλιον τὴν μετάνοιαν, ὅμως δ' εἰς τὸ βεβαίαν εἶναι τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, προῖκα καὶ δωρεὰν, τυτέςι μὴ δι' ἀξίαν τῆς ἀγαθεργίας ἡμῶν, μήτε διὰ τὰ προηγησάμενα ἢ παρεπόμενα τῶν ἡμετέρων κατορθωμάτων προσφέρεσθαι αὐτὴν ἡμῖν διδάσκει. Σφαλερὰ γὰρ καὶ ἀβέβαιος ἂν ἐγίνετο ἡ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις, εἰ νομιςέον ἂν ἦν, τηνίκα δὴ ἐπιτεύξεσθαι ἡμᾶς αὐτῆς, ὅταν τοῖς προηγησαμένοις τῶν ἀγαθεργημάτων αὐτὴν μισθαρνήσωμεν, ἢ ἀξία ἱκανῶς τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως αὐτὴ ἡ μετάνοια ἔσα τυγχάνη.

Cum Evangelium arguit peccata nostra, corda perterrefacta statuere debent, quod gratis nobis propter Christum donentur remissio peccatorum, & justificatio per fidem, qua credere & confiteri debemus, hæc nobis donari propter Christum, qui pro nobis factus est hostia, & placavit Patrem. Quanquam igitur Evangelium requirit pœnitentiam: tamen ut remissio peccatorum certa sit, docet eam gratis donari, hoc est, non pendere ex conditione dignitatis nostræ, nec dari propter ulla præcedentia opera, aut dignitatem sequentium. Fieret enim incerta promissio, si ita sentiendum esset, tum demum nobis contingere remissionem peccatorum, postquam eam præcedentibus operibus meriti essemus, aut satis digna esset pœnitentia.

Ἐπειδὴ ἀδημονῆσα καὶ ςενοχωρεμένη ἡ συνείδησις ἐδὲν ἔργον εὑρίσκειν δύναται, ὃ τῇ τῆ Θεῆ ὀργῇ ἀντιπαρατάσσοιτ' ἄν· Καὶ δι' αὐτὴν τὴν δε τὴν αἰτίαν ὁ Θεὸς τὸν

Conscientia enim in veris pavoribus nullum invenit opus, quod possit opponere iræ Dei, & Christus nobis donatus & propositus est, ut

sit

τὸν Υἱὸν αὐτῦ ἡμῖν ἐχαρίσατο, ὥστε μόνον αὐτὸν ἱλαστῆρα γενέσθαι. Διὸ χρὴ ταύτην τὴν τιμὴν καὶ δόξαν τῦ ἐξιλασμῦ, μόνῳ τῷ Χριστῷ ὀφειλομένην τε καὶ προσήκουσαν, ἀδαμῶς τοῖς ἡμετέροις ἔργοις προσνεμηθῆναι. Οὕτως ἓν καὶ ὁ Παῦλος πρὸς Ἐφεσίους (Κεφ. β'.) ἔγραψε: „Τῇ χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι, διὰ τῆς Πίστεως, (καὶ τῦτο ἐκ ἐξ ὑμῶν, Θεῦ τὸ δῶ„ρον.) ἐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται.

sit propitiator. Hic honos Christi non debet transferri in nostra opera. Ideo Paulus dicit: (Ephes. II.) „gratis salvati estis per fidem.

Καὶ πρὸς τὰς Ῥωμαίους, (Κεφ. δ'.) Διὰ τῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν. Τότε γὰρ ἀσφαλῶς καὶ ἀμετακινήτως ἔχει τὸ συνειδὸς ἀμφὶ τὸ πιστεύειν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ὅταν ἀκέη, ἐκ ἐξηρτῆσθαι αὐτὴν τῆς ἀξίας ἡμῶν, ἀλλὰ χάρισμα εἶναι, καὶ δῶρον τῦ Θεῦ, διὰ τὸν Χριστὸν ἡμῖν διδόμενον. Αὕτη ἄρα ἡ παραμυθία βεβαίατε, καὶ τοῖς περιλύποις καὶ τεθλιμμένοις τὴν ψυχὴν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἀναγκαία ἐστι, καὶ τῇ τῶν ἐν Ἁγίοις Πατέρων διδαχῇ συνᾴδει. Ὁ γὰρ ἀμβρόσιος ὧδέπῃ φησί: „Διετάγη ὑπὸ τῦ Θεῦ τῦτο, σωθῆναι „τὸν πιστεύοντα εἰς Χριστὸν, χωρὶς ἔργε, μόνῃ τῇ πίστει τῆς τῶν ἁμαρτιῶν „ἀφέσεως ἐπιτυγχάνοντα.

Item, (ad Romanos Cap. IV.) ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio, hoc est, ita erit certa remissio, cum sciemus, eam non pendere ex conditione nostræ dignitatis, sed donari propter Christum. Hæc est firma & necessaria consolatio piis & perterrefactis mentibus. Atque ita docent & S. Patres: Et extat apud Ambrosium memorabilis & insignis sententia, his verbis: „hoc constitutum est a Deo, ut qui „credit in Christum, salvus sit, sine „opere, sola fide gratis accipiens re„missionem peccatorum.

Ἡ δὲ τῆς πίστεως λέξις ὐ μόνον τὴν ἱστορικὴν γνῶσιν ἐμφαίνει, ἀλλὰ καὶ τῆς πεποιθήσεως, καὶ συγκαταθέσεως σημαντική ἐστι, τῆς προσοικειώσης ἡμῖν τὴν περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ δικαιώσεως καὶ ζωῆς αἰωνίε ἐπαγγελίαν, καὶ αὐτὴν τοῖς ἱστορεμένοις περὶ τῦ Χριστῦ προσήκουσαν. Διὸ καὶν τῷ τῶν Ἀποστόλων Συμβόλῳ τῇ ἱστορίᾳ τῦτο τὸ Ἄρθρον πρόσκειται, Πιστεύω ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ὃ καὶ πάντων τῶν ἄλλων κορυφαῖόν ἐστι. Ταύτην γὰρ τὴν χάριν οἷον τέλος καὶ πέρας ὅλης τῆς ἱστορίας λέγοντις εἶναι, ἐκ ἂν ἀφα-

Et fidei vocabulum, non solum cognitionem historiæ de Christo significat: sed etiam credere & assentiri huic promissioni, quæ est Evangelii propria, in qua propter Christum nobis promittuntur remissio peccatorum, justificatio, & vita æterna. Nam & hæc promissio ad historiam de Christo pertinet: sicut & in Symbolo additus est historiæ hic articulus: Credo remissionem peccatorum. Et ad hunc articulum, reliqui de historia Christi referri debent. Nam id beneficium

ἀφαμαρτάνοι τῇ ἀληθῶς· Παθόντος γε καὶ ἀναστάντος διὰ τοῦτο τοῦ Χριστοῦ, ὥστε δι' αὐτὸν τὴν ἄφεσιν ἡμῖν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον δοθῆναι.

Τὸ πέμπτον.

Διέταξε τοίνυν ὁ Χριστὸς τὴν διακονίαν τοῦ Εὐαγγελίου, τήνδε μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ἀνακηρύττοντος. Ἔστι δὲ ἀμφότερον τὸ κήρυγμα Καθολικόν. Πάσας γὰρ πάντων ἀνθρώπων ἁμαρτίας ἀπελέγχει, καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἄφεσιν αὐτῶν ἐπαγγέλλεται, ἵνα μὴ σφαλεράντις αὐτὴν καὶ ἀμφισβητήσιμον ἢ ἀβέβαιον ἔναι ὑπολαμβάνῃ· ἀλλ' ἵνα πάντες οἱ ἐσενοχωρημένοι καὶ συντετριμμένοι τὰς καρδίας, τῇ ἐπιγνώσει τῶν ἁμαρτιῶν εἰδῶσι πιστευτέον εἶναι, τῇ χάριτι αὐτὲς διὰ τὸν Χριστὸν, καὶ μὴ διὰ τὴν ἰδίαν ἱκανοποιίαν ἢ ἀξιότητα τέτων ἀφίεσθαι. Καὶ ἔτως ἄρα παρηγορῆντες ἑαυτὲς ταῖς ἐπαγγελίαις ταῖς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ ἀνεγειρόμενοι τῇ πίστει, ἀνενδοιάστως τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως ἐπιτυχεῖς γινόμεθα, καὶ ἅμα τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ὁ Θεὸς ἡμῖν χαρίζεται. Ἐπειδὴ διά τε τοῦ λόγε τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν Μυστηρίων, καὶ παραγίνεται αὐτὸ τοῖς ἀνθρώποις, καὶ ἐνεργάζεται, ἀκροωμένοις γε καὶ μελετῶσι τὴν Εὐαγγελικὴν διδαχὴν, καὶ χρωμένοις τῇ τῶν Μυστηρίων κοινωνίᾳ, καὶ τῇ πίστει ἑαυτὲς παραμυθημένοις. Λέγει γὰρ ἐν τῷ τρίτῳ τῆς πρὸς Γαλάτας Ἐπιστολῆς ὁ Παῦλος, „ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύσι. Καὶ „πρὸς τὲς Κορινθίες γράφων ὁ αὐτὸς, τὸ Εὐαγγέλιον διακονίαν τοῦ Πνεύμα„τος καλεῖ. Καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων, ἡ πίστις, φησὶν, ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ „ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ. Διὸ παρακαλέντων ἡμῶν ἑαυτὲς διὰ πίστεως, καὶ ἐλευ-

ficium est finis historiæ: ideo Christus passus & resuscitatus est, ut propter ipsum nobis donarentur remissio peccatorum & vita æterna.

Quintum.

Itaque instituit Christus ministerium docendi Evangelii, quod prædicat pœnitentiam & remissionem peccatorum. Estque vtraque prædicatio universalis: omnium peccata arguit, & omnibus credentibus promittit remissionem peccatorum, ut non sit incerta remissio, sed ut omnes perterrefactæ mentes sciant, se debere credere, quod certo ipsis donetur remissio peccatorum propter Christum, non propter ipsorum merita, aut dignitatem. Hi omnes certo consequuntur remissionem peccatorum. Et cum hoc modo consolamur nos promissione seu Evangelio, & erigimus nos fide, simul datur nobis Spiritus sanctus. Nam Spiritus sanctus datur & est efficax per verbum & per Sacramenta. Cum Evangelium audimus aut cogitamus, aut Sacramenta tractamus, & fide nos consolamur, simul est efficax Spiritus sanctus, juxta illud Pauli ad Galatas tertio: „ut promissio ex „fide Jesu Christi detur credentibus. „Et ad Corinthios: Evangelium est mi„nisterium Spiritus. Et ad Rom. Fi„des ex auditu est. Cum igitur fide nos

θερω-

θερεμένων τῶν ταραχῶν καὶ ὠδίνων τῆς ἁμαρτίας διὰ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, ἀπογεννητικῶ καὶ ἐμποιητικῶ ταῖς καρδίαις ἡμῶν ὄντος καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, ἀληθῶς ἤδη τὸ εὔσπλαγχνον καὶ φιλάνθρωπον ἢ τὸ ἔλεος τῶ Θεῶ ἐπιγινώσκομεν, καὶ ἀγαπῶμέντε καὶ φοβέμεθα αὐτὸν, πεποίθησιν, παραδοκίαν τῆς βοηθείας τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπίκλησιν αὐτοῦ μόνου, καὶ τὰ τέτοις ὅμοια τῷ Πνεύματι καρποφορῶντες.

nos consolamur & liberamur a terroribus peccati, per Spiritum sanctum, concipiunt corda cæteras virtutes, agnoscunt vere misericordiam Dei, concipiunt veram dilectionem, verum timorem Dei, fiduciam, spem auxilii divini, invocationem, & similes fructu spiritus.

Οὕτω δὲ διδάσκοντες οἱ παρ' ἡμῖν Θεολογοῦντες, καταγινώσκεσι πάντων τῶν μὴ καὶ αὐτῶν τάυτην τὴν πίσιν, ἀφέσεως δηλονότι τῶν ἁμαρτιῶν μόνην καταληπτικὴν διδασκόντων, ἀλλὰ διαζειν καὶ ἀμφιβόλως ἔχειν τὰς συνειδήσεις κελευόντων, περὶ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως καὶ λεγόντων τὸν δικαιομὸν ἐκ ἁμαρτίαν εἶναι, καὶ δὴ κἀκείνων, οἵτινες διδάσκοντες τὲς ἀνθρώπες ἐ κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατ' ἀξίαν τὴν οἰκείαν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἐπιτυχεῖν, ἐ πιστευτέον εἶναι φασὶ, δωρεὰν αὐτὲς διὰ τὸν Χριστὸν δικαιῶθαι.

Damnantur illi, qui de hac fide, qua remissio peccatorum accipitur, nihil docent, sed jubent conscientias dubitare, an consequantur remissionem peccatorum. Et addunt hanc dubitationem non esse peccatum. Item, docent homines consequi remissionem peccatorum, propter propriam dignitatem, non docent, credendum esse, quod gratis propter Christum, remissio peccatorum donetur.

Πρὸς τέτοις δὲ ἡ τῶν ἀναβαπτιστῶν, καὶ ἄλλων πάντων τέτοις παραπλησίων φρονέντων τε καὶ διδασκόντων τὸ Ἅγιον Πνεῦμα χωρὶς ἡ παρεκτὸς τοῦ ἐξωτέρω λόγε, καὶ κηρύγματος τῆ Εὐαγγελίε ταῖς ἰδίαις παρασκευαῖς ἡ ἀγαθεργίαις τὲς ἀνθρώπες λαμβάνειν.

Damnant Anabaptistas & alios, qui sentiunt, Spiritum sanctum contingere sine verbo externo hominibus, per ipsorum præparationes & opera.

Τὸ ἕκτον.

Sextum.

Ἐχόμενον δὲ τῶν εἰρημένων ἡ τόδε, δεῖν τὴν δὲ τὴν πίσιν ἐκ ἀρχὴν καὶ ἄκαρπον εἶναι, ἀλλ' ὅτι μάλισα ἐνεργὸν καὶ καρποφόρον. Καὶ χρῆναι τὲς πισὲς τὰ καλὰ

Item docent, quod fides illa debeat bonos fructus parere, & quod oporteat bona opera a Deo mandata facere, propter voluntatem Dei, non

ut

καλὰ τῶν ἔργων, τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐντεταλμένα, ἀπεργάζεσθαι, διὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ πρόσταγμα· ἀλλὰ μὴ, ἵνα θαρρῶσι διὰ αὐτῶν τῆς ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης καταξιωθῆναι. Ἡ γὰρ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ δικαιοσύνη, τῇ πίστει καταλαμβάνεται, καθὼς μαρτυρεῖ καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Χριστοῦ φωνὴ, (Λεκ. Κεφ. ιζ'.) Φάσκοντος· „ὅταν ποιήσητε „πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε „ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν. Οὐ γὰρ δύναται ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις τὸ τῶν ἁμαρτιῶν καθαρὸν καὶ ἀνέγκλητον ἢ ἀθῶον ἑαυτῆς, τῇ δικαιοκρισίᾳ τοῦ Θεοῦ ἀντιπαρατάσσειν, καθάπερ λέγει Ψαλμὸς ὁ ρμβ'. „μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν με„τὰ τοῦ δούλου σου, ὅτι οὐ δικαιωθήσεται „ἐνώπιόν σου πᾶς ὁ ζῶν. Καὶ ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ προτέρᾳ κεφαλαίῳ τῷ πρώτῳ ψησίν. „ἐὰν εἴπωμεν, ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν „ἡμῖν. Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῇ „ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας.

ut confidamus, per ea opera juſtificationem coram Deo mereri. Nam remiſſio peccatorum & juſtificatio fide apprehenditur, ſicut teſtatur & vox Chriſti: (Luc. XVII.) cum feceritis hæc omnia, dicite: ſerui inutiles ſumus. Non enim poteſt conſcientia opponere judicio Dei propriam mundiciem, aut opera, ſicut Pſalmus CXLII. teſtatur; Non intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur coram te omnis vivens. Et Joannes 1. c. I. ait: Si dixerimus, quod peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus: ſi confiteamur peccata noſtra, fidelis & juſtus eſt, ut remittat nobis peccata noſtra.

Τὸ ἕβδομον.

Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο διδάσκεται, μίαν μέντοι Ἁγίαν Ἐκκλησίαν εἶναι, ἀεὶ διαμενοῦσαν. Ἔστι δὲ ἡ Ἐκκλησία συναθροισμός τις τῶν μελῶν τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι τῶν Ἁγίων, ἐν ᾧ καὶ τὸ Εὐαγγελίον ὀρθῶς, τουτέστιν ἀκεραίως καὶ ἀκιβδήλως, διδάσκεται, καὶ τὰ Μυστήρια ὀρθῶς κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ διαταγὴν οἰκονομεῖται. Ἀπόχρη δὲ πρὸς τὴν ἀληθῆ συνάφειαν καὶ ἑνότητα αὐτῆς τὸ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ἐν τῇ τῶν Μυστηρίων οἰκονομήσει σύμφωνον· Καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐστί, παντοχοῦ τὰς αὐτὰς εἶναι ἀνθρωπίνας παραδόσεις ἢ θεσμοὺς, καὶ τελετὰς ὑπ' ἀνθρώπων ἐξευρημένας. Καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῷ τετάρτῳ τῆς πρὸς Ἐφεσίους λέγει·

Septimum.

Item docent, quod una ſancta Eccleſia perpetuo manſura ſit. Eſt autem Eccleſia Chriſti proprie, congregatio membrorum Chriſti, hoc eſt, ſanctorum, in qua Evangelium recte docetur, & recte adminiſtrantur ſacramenta. Et ad veram unitatem Eccleſiæ ſatis eſt, conſentire de doctrina Evangelii, & adminiſtratione Sacramentorum. Nec neceſſe eſt, ubique ſimiles eſſe traditiones humanas, ſeu ritus ab hominibus inſtitutos, ſicut & Paulus inquit: (Epheſ. IV.)

λέγει· „Ἓν σῶμα καὶ ἓν Πνεῦμα, κα-
„θὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς
„κλήσεως ὑμῶν. Εἷς Κύριος, μία Πί-
„στις, ἓν Βάπτισμα, εἷς Θεὸς καὶ Πα-
„τὴρ πάντων, καὶ τὰ ἑξῆς.

IV.) „unum corpus, & unus ſpiritus,
„quemadmodum & vocati eſtis in una
„ſpe vocationis veſtræ. Unus Dominus,
„una fides, unum baptiſma, unus Deus,
„& pater omnium &c.

Τὸ ὄγδοον.

Ἀλλ' ἔσης περὶ τῆς Ἐκκλησίας Κυ-
ρίως συλλόγε τῶ Ἁγίων καὶ ἀλη-
θῶς πιστῶν, ὅμως δὲ πολλῶν αὐτῇ ἐν τῷ
ἐνθάδε βίῳ ὑποκριτῶντε καὶ φαύλων
προσμιχθέντων, ἔξεσιν ἄρα τῶν Μυ-
ρίων κοινωνεῖν, κἂν διὰ τῶν ἐκ ὁσίων
ὑπηρετῶν ἡμῖν προσφέροιτε, κατ' ἐκεί-
νην τῶ Χριστῶ ῥῆσιν· (Ματθ. Κεφ. κγ'.)
„Ἐπὶ τῆς Μωϋσέως καθέδρας ἐκάθισαν
„οἱ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι, καὶ τὰ
„λοιπά. Ἔνεσι γὰρ τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ
τοῖς Μυστηρίοις ἐνέργεια ἐκ τῆς διατά
ξεως καὶ ἐντολῆς τῶ Χριστῶ, εἰ καὶ διὰ
φαύλων ἡμῖν προσκομίζεται.

Καὶ αὐτη ἄρ' ἡ διδαχὴ ἡμῶν τέστε
Δονατισὰς καὶ ὁμοίες αὐτοῖς ἄλλες κα-
τακρίνει, τὲς ψευδοδιδασκαλέντας μὴ
ἔξεσιν εἶναι τῇ τῶν ἀνοσίων διακονίᾳ ἐν
τῇ Ἐκκλησίᾳ χρῆθαι, καὶ οἰομένες ἀνω-
φελῆ αὐτὴν καὶ ἀργὴν ὑπάρχειν.

Octavum.

Quanquam autem Eccleſia proprie
ſit congregatio ſanctorum, & ve-
re credentium: tamen cum in hac vita
multi hypocritæ & mali admixti ſint,
licet uti ſacramentis, quæ per malos
adminiſtrantur, juxta vocem Chriſti:
(Matth. XXIII.) „ſedent Scribæ & Pha-
„riſæi in cathedra Moiſi &c. Et ſa-
cramenta & verbum Dei, propter
ordinationem & mandatum Chriſti
ſunt efficacia, etiamſi per malos exhi-
beantur.

Damnant Donatiſtas, & ſimiles, qui
negabant, licere uti miniſterio malo-
rum in Eccleſia, & ſentiebant, mini-
ſterium malorum inutile & inefficax
eſſe.

Τὸ ἔνγατον.

Περὶ τῶ Βαπτισμῶ διδάσκεσιν, ἀναγ-
καῖον αὐτὸν εἶναι πρὸς σωτηρίαν,
καὶ τὸ τῆς θείας χάριτος δώρημα δι'
αὐτῶ ἡμῖν προσοικειῶθαι, καὶ δεῖν τὰ
βρέφη Βαπτίζεθαι, ἅγε διὰ τῶ Βαπτίσ-
ματος συσαθέντατε καὶ προσενεχθέν-
τα τῷ Θεῷ, τῆς Χάριτος αὐτῶ μέτοχα
γίνεται, καὶ τὴν υἱοθεσίαν ἀπολαμ-
βάνει. Κατὰ τὸ λόγιον ἐκκείμενον παρὰ
Ματθαίῳ Κεφ. ιή· „ἐκ ἔσι θέλημα ἔμ-
„προσθεν

Nonum.

De Baptiſmo docent, quod neceſſa-
rius ſit ad ſalutem, quodque per
baptiſmum offeratur gratia Dei. Et
quod infantes ſint baptizandi, qui com-
mendati & oblati Deo per baptiſmum,
recipiantur in gratiam Dei, & fiant fi-
lii Dei, ſicut Chriſtus teſtatur Matth.
XVIII. „Non eſt voluntas patris veſtri,

„προσθεν τῦ Πατρὸς ὑμῶν τῦ ἐν ἐρανοῖς, „ἵνα ἀπόλυται ἓν τῶν μικρῶν τύτων.

„qui est in cœlis, ut pereat unus ex „parvulis istis.

Τὸ δέκατον.

Περὶ δὲ τῦ Κυριακῦ Δείπνυ διδάσκυσιν, ὅτι τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τῦ Χριςῦ ὄντως πάρεσι, καὶ διανέμεται τοῖς τε φαγῦσι καὶ πιῦσι ἐν τῷδε τῷ δείπνῳ· Ἐγκαλῦντες πᾶσι τοῖς ἑτεροδιδασκαλῦσι.

Decimum.

De Cœna Domini docent, quod corpus & sanguis Christi vere adsint & distribuantur vescentibus in cœna Domini. Et improbant secus docentes.

Τὸ ἑνδέκατον.

Περὶ δὲ τῆς Ἐξομολογήσεως ἣ ἐξαγορεύσεως τῶν ἁμαρτημάτων διδάσκυσι, τὴν μὲν ἀπόλυσιν ἣ ἄφεσιν αὐτῶν, διὰ τῆς φωνῆς τῦ ὑπηρέτυ ἣ οἰκονόμυ τῶν Μυςηρίων τῦ Χριςῦ, ἑνὶ ἑκάςῳ κατ' ἰδίαν ἀπαγγελλομένην τηρητέον εἶναι, καίπερ μὴ ἀναγκαίας ὔσης ἐν τῇ ἐξομολογήσει τῆς τῶν καθ' ἕκαστα παραπλωμάτων ἀπαριθμήσεως. Ἔστι γὰρ τῶν ἀδυνάτων κατ' ἐκεῖνο τὸ τῦ ιή. Ψαλμῦ. παραπλώματα τὶς συνήσει;

Undecimum.

De Confessione peccatorum docent, quod absolutio privata in Ecclesiis retinenda sit, quanquam in confessione non sit necessaria omnium delictorum enumeratio. Est enim impossibilis, juxta illud: delicta quis intelligit?

Τὸ δυωκαιδέκατον.

Περὶ δὲ τῆς Μετανοίας διδάσκεται, τὲς παραπεσόντας καὶ ἁμαρτόντας μετὰ τὸ Βάπτισμα, τῆς τῶν ἁμαρτημάτων παρέσεως ἐπιτυχεῖν, καὶ τῆς χάριτος ἐξαῦθις μετόχυς γίνεσθαι, καθ' ὁντινα χρόνον ἐπιστραφῶσιν ἂν, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῖς τοιύτοις πρὸς μετάνοιαν ἐπανερχομένοις τῆς συγγνώμης καὶ ἀφέσεως τῶν πλημμελημάτων μεταδῦναι δεῖν.

Duodecimum.

De Pœnitentia docent, quod lapsis post baptismum contingere possit remissio peccatorum, quocunque tempore, cum convertuntur: Et quod Ecclesia talibus, redeuntibus ad pœnitentiam, impertire absolutionem debeat.

Ἔχει δὲ ἡ μετάνοια, τύτέστιν ἡ ἐπιστροφὴ τῦ ἀσεβῦς ἣ ἁμαρτωλῦ πρὸς Θεὸν μέρη Κυρίως δύο· ἓν μὲν, τὴν σύντριψιν, ἣ τὰς ἀλγηδόνας καὶ ταραχὰς ἐμπεποιημένας τῇ συνειδήσει παρὰ τῆς ἐπιγνώσεως τῶν ἁμαρτιῶν, δι' ὧν καὶ τῆς

Constat autem pœnitentia, hoc est, conversio impii, proprie his duabus partibus. Altera est contritio, hoc est, terrores incussi conscientiæ agnito peccato, in quibus & iram Dei agnoscimus, & dolemus nos peccasse, & pec-

τῆς τῦ Θεῦ ὀργῆς ἀἰθανόμεθα, καὶ ὀδυνώμεθα τὰς καρδίας ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις, ἀποστρεφόμενοι καὶ μυσαττόμενοι αὐτάς. Καθὼς ὁ Ἰωήλ φησι, Κεφ. β'. „διαῤῥήξατε τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ „μὴ τὰ ἱμάτια ὑμῶν, καὶ ἐπιστρέψατε „πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ὑμῶν. Θάτερον δὲ τὴν πίστιν, τὴν διὰ τῦ Εὐαγγελίε ἢ τῆς ἀπολύσεως ἡμῖν ἐγγινομένην, καὶ πιστεύσαν διὰ τὸν Χριστὸν ἀνενδοιάστως καὶ ἀψευδῶς τὰς ἁμαρτίας ἀφίεθαι, καὶ παρηγορῆσαν τὸ συνειδὸς, καὶ τῶν λυπῶν καὶ ἀδημονιῶν πάλιν ἐλευθερῆσαν αὐτό. Περὶ ἧς πίστεως ὁ Παῦλος διδάσκει, (Ῥωμ. Κεφ. ε'.) λέγων· „δικαιωθέντες ἓν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς Θεόν. Τέτοιν δὲ παρέπεθαι καὶ ἐπακολεθῆν χρὴ τὰ καλὰ τῶν ἔργων, ὑπὸ τῆς μετανοίας καρποφορέμενα.

cata deteſtamur & fugimus: ſicut Joel concionatur: „ſcindite corda veſtra, & „non veſtimenta veſtra, & convertimi„ni ad Dominum Deum veſtrum, &c. Altera pars eſt fides, quæ concipitur ex Evangelio, ſeu abſolutione, & credit propter Chriſtum certo remitti peccata, & conſolatur conſcientiam, & ex terroribus liberat. De qua fide Paulus loquitur, cum inquit: (Rom. V.) „Juſtifi„cati fide pacem habemus. Deinde ſequi debent bona opera, quæ ſunt fructus pœnitentiæ.

Ἐγκαλῆσι δὲ καὶνταυθοῖ τοῖς ἀναβαπτισαῖς οἱ ἡμέτεροι, μὴ δύναθαι παραπεσεῖν, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀποβαλεῖν τὲς ἅπαξ δικαιωθέντας διατεινομένοις, καὶ διισχυρίζεσιν ἐνίες τοσαύτης ὁλοχερείας ἢ τελειότητος ἐν τῷ τῇδε βίῳ ἐπιτυχεῖν, ὥστε μὴ ἐνδέχεθαι αὐτὲς ἁμαρτάνειν.

Damnant Anabaptiſtas, qui negant, ſemel juſtificatos poſſe amittere Spiritum ſanctum. Item qui contendunt, aliquibus tantam perfectionem in hac vita contingere, ut peccare non poſſint.

Καὶ προσέτι καὶ τοῖς Ναυατιανοῖς, οἷς ἔδοξε τοῖς μὲν ἁμαρτίαν εἰς θάνατον πεποιηκόσι μετὰ τὸ βάπτισμα, μετανοῆσι δὲ πάλιν, ἐ συγχωρεῖθαι δεῖν τὰ ἁμαρτήματα.

Damnant Novatianos, qui nolebant abſoluere lapſos, poſt baptiſmum redeuntes ad pœnitentiam.

Πρὸς τέτοις δὲ, καὶ τοῖς μὴ διὰ πίστεως, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀγαθεργίαν ἡμῶν τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως ἐπικρατεῖς γίνεθαι ἡμᾶς διδάσκεσιν.

Damnant & illos, qui non docent, remiſſionem peccatorum per fidem, gratis, propter Chriſtum contingere: ſed propter dignitatem dilectionis, aut aliorum operum.

Ἀποδοκιμαζομένων καὶ τῶν τὰς κανονικὰς προσαγορευομένας ἱκανοποιίας ἀναγ-

Damnant & iſtos, qui canonicas ſatisfactiones, docent neceſſarias eſſe, ad redi-

ἀναγκαίας εἶναι λεγόντων πρὸς ἀπολύτρωσιν αἰωνίων τιμωριῶν, ἢ τῶν τῆ καθαρσίᾳ πυρός.

redimendas pœnas æternas, aut pœnas purgatorii.

Τὸ τρισκαιδέκατον.

Περὶ δὲ τῆς χρήσεως τῶν Μυστηρίων διδάσκουσιν, ὅτι ὐ μόνον εἰς τοῦτο διετάγη, ἵνα σύμβολά τινα, ἢ χαρακτῆρες καὶ γνωρίσματα ἦ, διοριστικὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν ἔξω, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ὅπως σημεῖά τε καὶ μαρτύρια γένηται τῆς ἐυνοίας καὶ Χάριτος τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, εἰς τὸ ἀναζωπυρωθῆναί τε καὶ τερεωθῆναι τὴν πίστιν ἐν τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῶν. Διὸ χρηστέον αὐτοῖς ὕτως, ἵνα προσχωρῆ ἡ πίστις ἡ ἀσπαζομένη τὰς ἐπαγγελίας, τὰς διὰ τῶν Μυστηρίων ἐμφαινομένας, καὶ προσοικειομένας ἡμῖν.

Decimum tertium.

De usu Sacramentorum docent, quod Sacramenta instituta sint, non modo, ut sint notæ professionis inter homines, sed multo magis, ut sint signa & testimonia voluntatis Dei erga nos, ad excitandam fidem in his, qui utuntur eis. Itaque utendum est Sacramentis ita, ut accedat fides, quæ credat promissionibus, quæ per Sacramenta exhibentur & ostenduntur.

Κατακρίνουσιν οὖν τοὺς ψευδολογοῦντας τὰ Μυστήρια, διὰ τὸ ἐπιτελεσθῆναι αὐτὸ τὸ ἔργον δικαιοῦν ἄνευ πίστεως, καὶ μὴ διδάσκοντας τὴν πίστιν ἐν τῇ χρήσει τῶν Μυστηρίων παρεῖναι δεῖν, τὴν πιστεύουσαν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἧς ὲκ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἔργου, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς πίστεως ἐπιτυγχάνομεν.

Damnant igitur illos, qui docent, quod Sacramenta ex opere operato justificent, nec docent, fidem requiri in usu Sacramentorum, quæ credat remitti peccata.

Τὸ τεσσαρεσκαιδέκατον.

Περὶ δὲ τάγματος τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ διδάσκουσι, δημοσίως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ Εὐαγγέλιον λειτουργεῖν, ἢ τὰ Μυστήρια διαδιδόναι χρῆναι μηδένα, ὅτι μὴ τὸς ἐνθέσμως πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν κεκλημένους.

Decimum quartum.

De ordine ecclesiastico docent, quod nemo debeat in Ecclesia publice docere, aut Sacramenta administrare, nisi rite vocatus.

Τὸ πεντεκαιδέκατον.

Τῶν θεσμῶν δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐκείνους τηρητέον εἶναι διδάσκουσιν, οἳ

Decimum quintum.

De ritibus Ecclesiasticis docent, ritus illos servandos esse, qui sine peccato

οἱ καὶ χωρὶς ἁμαρτίας τηρηθῆναι δύνανται, καὶ πρὸς ἡσυχίαν τε καὶ εὐταξίαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τείνουσιν· οἷον ῥητάς τινας Ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις καὶ Ἑορτὰς, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

Ἀλλ' ὅμως νουθετοῦνται οἱ ἄνθρωποι μὴ βαρυνθῆναι δεῖν τὰς συνειδήσεις, καὶ ψευδοδοξεῖν, τοιαύτην λατρείαν πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαίαν εἶναι.

Λέγουσι δὲ παῤῥησιαζόμενοι τὴν ἀλήθειαν οἱ ἡμέτεροι κἀκεῖνο, τὰς ἀνθρωπίνας παραδόσεις πρὸς ἱλασμὸν τοῦ Θεοῦ, πρὸς μισθοφορὰν τῆς χάριτος καὶ τὴν ἱκανοποιΐαν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων ἀντικεῖσθαι τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ τῇ τῆς χάριτος καὶ πίστεως διδασκαλίᾳ. Τοιγαροῦν καὶ τὰς τῶν Μοναζόντων εὐχὰς, καὶ τὰ περὶ διαφορᾶς τῶν προσφερομένων, καὶ διακρίσεως τῶν ἡμερῶν, καὶ τῶν τούτοις ὁμοίων παραδεδομένα εἰς τὸ μισθοφορεῖν τὴν χάριν, καὶ ἱκανοποιεῖν ὑπὲρ τῶν παραπτωμάτων, οὐδὲν ὠφελεῖν, μᾶλλον δὲ βλάπτειν τὴν ὑγιῆ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ σωτήριον διδαχὴν, ἔκδηλόν ἐστι καὶ ἀναμφισβήτητον.

cato ſervari poſſunt, & ad tranquillitatem & bonum ordinem in Eccleſia conducunt, ut certæ feriæ, & alii ſimiles ritus.

De talibus rebus tamen admonentur homines, ne conſcientiæ onerentur, tanquam talis cultus ad ſalutem neceſſarius ſit.

Admonentur etiam, quod traditiones humanæ, inſtitutæ ad placandum Deum, ad promerendam gratiam, & ſatisfaciendum pro peccatis, adverſentur Evangelio & doctrinæ fidei. Quare vota, & traditiones de cibis & diebus, inſtitutæ ad promerendam gratiam, & ſatisfaciendum pro peccatis, inutiles ſint & contra Evangelium.

Τὸ ἑκκαιδέκατον.

Περὶ τῶν πολιτικῶν διδάσκουσι, πάσας τὰς ἐνομισμένας πολιτείας καὶ ἀρχὰς ἐν κόσμῳ καλάς τινας διατάξεις καὶ διακοσμήσεις εἶναι, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καταταθείσας, καὶ τῶν ἀπηγορευμένων ἐκ εἶναι τοῖς Χριστιανοῖς τὸ ἄρχειν τῶν ἄλλων, καὶ δίκας δικάζειν κατὰ τέ τε τῶν αὐτοκρατόρων νόμους καὶ ἄλλους τὰς συνήθεις γε. Ἐξεῖναι δὲ καὶ τοὺς κακέργους ἢ παρανομοῦντας κατὰ τὸ πρόσταγμα τῶν νόμων κολάζειν καὶ τιμωρεῖσθαι. Ἔτι δὲ πολεμεῖν, στρατηλατεῖν, πραγματεύεσθαι, ὠνῇ καὶ πράσει χρῆσθαι, κτήματα κατέχειν, ὅρκους διδόναι, ἐὰν οἱ ἄρχοντες κελεύωσι, γαμεῖντε καὶ γαμεῖσθαι.

Sedecimum.

De rebus civilibus docent, quod legitimæ ordinationes civiles, ſint bona opera & ordinationes Dei & quod Chriſtianis liceat Magiſtratus gerere, exercere judicia, judicare res ex imperatoriis, & aliis præſentibus legibus, ſupplicia jure conſtituere, jure bellare, militare, lege contrahere, tenere proprium, jusjurandum poſtulantibus magiſtratibus dare, ducere, uxorem, nubere.

Damnant

Κατα-

Κατακρίνουσι δὲ καὶ ταύτα, ὡς ἐν τοῖς ἄνω, τοὺς ἀναβαπτίσας, μηδὲν τῶν προειρημένων τοῖς Χριστιανοῖς προσήκειν φλυαροῦντας.

Damnant Anabaptiſtas, qui interdicunt hæc civilia officia Chriſtianis.

Καὶ δὴ καὶ ἄλλους τοὺς τὴν Εὐαγγελικὴν ὁλοκληρίαν καὶ τελειότητα ἐκ ἐν τῷ Φόβῳ τοῦ Θεοῦ, καὶν τῇ πίστει, ἀλλ' ἐν ἀποβολῇ τῶν κτημάτων, καὶ προδόσει τῶν τε τέκνων καὶ γυναικῶν, καὶ συνελόντι φάναι, ἐν τῷ μηδὲν ποιεῖν τῶν ἄρτι λεχθέντων κεῖσθαι διδάσκοντας.

Damnant & illos, qui Evangelicam perfectionem non collocant in timore Dei & fide, ſed in deferendis civilibus officiis.

Τὸ γὰρ Εὐαγγέλιον ὃ περὶ τῶν ἐξωτέρων καὶ προσκαίρων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐσωτέρων τε καὶ αἰωνίων λαλεῖν, τὴν ἀΐδιον τῆς καρδίας δικαιοσύνην ἀνακηρύττει, καὶ μήτε τὰ τῆς πολιτείας, μήτε τὰ τῆς οἰκονομίας καταλύει, ἀλλὰ τηρεῖν καὶ διασώζειν ταῦτα κελεύει, ὡς τὰ ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διατεταγμένα, καὶν αὐτοῖς τὴν ἀγάπην τὴν Χριστιανοῖς προσήκουσαν, καὶ τὰ τῷ ὄντι καλὰ τῶν ἔργων, ἑνὶ ἑκάστῳ κατὰ τὴν οἰκείαν κλῆσιν ἐπιτηδεύειν προστάττει. Τοιγάρτοι τῶν ὀφειλομένων καὶ ἀναγκαίων ἐστὶ, τοὺς Χριστιανοὺς τοῖς ἄρχουσι πείθεσθαι καὶ ὑπακούειν, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν νομοθετούμενα φυλάττειν, χωρὶς ἁμαρτίας γε φυλάττεσθαι δύναμενα. Ἐὰν γὰρ παρεκτὸς τοῦ ἁμαρτάνειν τὰ πρὸς τῶν ἀρχόντων παραγγελλόμενά ποιεῖν τις δύνηται, τῷ Θεῷ μᾶλλον ἢ τοῖς ἀνθρώποις πειθαρχητέον, κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων, Κεφ. ε.

Damnant Anabaptiſtas, qui interdicunt hæc civilia officia Chriſtianis.

Damnant & illos, qui Evangelicam perfectionem non collocant in timore Dei & fide, ſed in deferendis civilibus officiis.

Quia Evangelium tradit juſtitiam æternam cordis, non diſſipat politiam, aut œconomiam, ſed maxime poſtulat eas conſervare, tanquam ordinationes Dei, & in talibus ordinationibus exercere charitatem. Itaque Chriſtiani neceſſario debent obedire magiſtratibus ac legibus, niſi cum jubent peccare. Tunc enim magis debent obedire Deo quam hominibus, Actor. V.

Τὸ ἑπταικαιδέκατον.

Προσεχὲς τοῖς εἰρημένοις κἀκεῖνό ἐστι, καὶ αὐτὸ παρ' ἡμῖν διδασκόμενον, ὅτι ἐν συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος ὁ Χριστὸς ἐλεύσεται, κρῖναι πάντας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς νεκροὺς ἀναστήσει· καὶ τοῖς μὲν εὐσεβέσι καὶ ἐκλεκτοῖς τῶν ἀνθρώπων ζωὴν αἰώνιον, καὶ χαρὰν ἀτελεύτητον δώσει· τῶν δὲ ἀσεβῶν καὶ διαβόλων τιμωρίαν καὶ κόλασιν ἀδιάλειπτον ἐν γέεννᾳ, καὶ ἄληκτον καταγνώσεται.

Decimum ſeptimum.

Item docent, quod Chriſtus apparebit in conſummatione Mundi, ad judicandum, & mortuos omnes reſuſcitabit, & hominibus piis & electis dabit vitam æternam, & gaudia perpetua: impios autem homines & diabolos condemnabit, ut ſine fine crucientur.

Πάλιν δὲ καὶ τῷδε τῷ κεφαλαίῳ τοῖς ἀναβαπτισταῖς ἀντιλέγουσιν οἱ ἡμέτεροι τοῖς ὑπολαμβάνουσί τε καὶ διδάσκουσι, τέλος τι τῶν τιμωριῶν καὶ τῆς καταδίκης τοῖς διαβόλοις, καὶ τοῖς κατακεκριμένοις τῶν ἀνθρώπων προκείσεσθαι, ἐγκαλοῦντες καὶ τοῖς Ἰουδαϊκάς τινας οἰήσεις, μᾶλλον δὲ μυθολογίας καὶ φλυαρίας νυνὶ διασπείρουσι, πρὸ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, τοὺς ἁγίους καὶ εὐσεβεῖς τῷ κόσμῳ ἐμβασιλεύσειν, πανταχοῦ τῶν ἀσεβῶν ἐξολοθρευθέντων.

Damnant Anabaptistas, qui sentiunt, hominibus damnatis ac diabolis finem pœnarum futurum esse. Damnant & alios, qui nunc spargunt Iudaicas opiniones, quod ante resurrectionem mortuorum pii regnum mundi occupaturi sint, ubique; oppressis impiis.

Τὸ ὀκτωκαιδέκατον.

Περὶ τοῦ ἐκουσίου ἢ αὐτεξουσίου φρονοῦσίτε καὶ διδάσκουσι, τὸ ἀνθρώπινον βούλημα προαίρεσίν τινα ἔχειν, καὶ ἐλεύθερόν πως εἶναι πρὸς τὸ κατεργάζεσθαι τὴν πολιτικὴν δικαιοσύνην, καὶ τῶν τῷ ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ ὑποκειμένων ἓν πρὸ ἑτέρου αἱρεῖσθαι, μηδαμῶς δὲ χωρὶς βοηθείας καὶ χάριτος καὶ ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, αὐτοτελῶς τὸν ἄνθρωπον ἀπόδεκτον τῷ Θεῷ γίνεσθαι, καὶ ἐξ ὅλης καρδίας αὐτὸν ἀγαπᾶν τε καὶ φοβεῖσθαι καὶ δὴ καὶ πιστεύειν εἰς αὐτὸν, καὶ τὰς ἀνόμους καὶ ἀτάκτους τῶν ἐπιθυμιῶν τὰς ἐμφύτους ἐκβάλλειν τῆς καρδίας ἰσχύειν, ἀλλὰ τάδε πάντα ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὃ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἡμῖν δίδοται, ἀποτελεῖσθαι. Φησὶ γὰρ ὁ ἐν Ἁγίοις Παῦλος, ἐν τῇ ά. πρὸς Κορινθίους Κεφαλαίῳ. β'. „Ψυχικὸς δὲ ἄνθρω„πος ὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἵνα μήτις καινοτομεῖν τι ἡμᾶς κατὰ τοῦτο τὸ κεφάλαιον ὑπολαμβάνῃ, τὰ τῷ ἐν ὁσίοις Αὐγουστίνῳ τοῖς αὐτοῖς χεδὸν ῥήμασιν, ἐν τῷ τρίτῳ τῶν ὑπογνωστικῶν εἰρημένα μεταφράσαντες προθήσομεν. λέγει γοῦν ἐκεῖνος ὧδε.

Decimum octavum.

De libero arbitrio docent, quod humana voluntas habeat aliquam libertatem ad efficiendam civilem justitiam, & deligendas res rationi subjectas. Sed non habet vim sine Spiritu sancto efficiendæ justitiæ Dei, seu justitiæ Spiritualis.

Sed hæc fit in cordibus, cum per verbum Spiritus sanctus concipitur, quia Paulus dicit: Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Hæc totidem verbis dicit Augustinus lib. 3. Hypognosticon.

„Ὁμολογοῦμεν εἶναί τι ἐκούσιον ἐν πᾶ„σιν ἀνθρώποις, κρῖνον μὲν κατὰ λόγον, „ἐκ ἐπιτήδειον δὲ, τῶν πρὸς Θεὸν χωρὶς „Θεοῦ ἤτοι ἐπιχειρεῖν ἢ ἀποτελεῖν τι, ἀλλ' „ἱκανὸν μόνον τὰ τοῦ παρόντος βίου, καὶ χρη-

„Esse fatemur liberum arbitrium „omnibus hominibus, habens quidem „judicium rationis, non per quod sit „idoneum in iis, quæ ad Deum perti„nent, sine Deo aut inchoare, aut cer-

„te

„χρηστὰ καὶ φαῦλα προαιρεῖσθαι. χρηστὰ λέγω τὰ τῇ φύσει ἐφικτὰ, καὶ ὑπ' αὐτῆς γινόμενα, οἷον δὴ τὸ βέλεσθαι γεωπονεῖν, βέλεσθαι φαγεῖντε καὶ πιεῖν, βέλεσθαι φίλον τινὰ ἢ ἐν δύματα ἔχειν, βέλεσθαι οἰκοδομεῖν, γαμεῖν βέλεσθαι, καὶ βοσκήματα τρέφειν, καὶ τέχνην μανθάνειν τῶν διαφόρων καλῶν, καὶ δὴ ὅ, τι ἓν βέλεσθαι τῶν τῷ ἐνθάδε βίῳ. ἅ τινα μεν πάντα ἐκ ἄνευ τῆς θείας κυβερνήσεως ὑφίσταται, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς καὶ τὸ νῦν ὄντα διατελεῖ, καὶ τῷ εἶναι ἤρξατο. ἀνάπαλιν δὲ φαῦλα ἢ κακὰ λέγω, οἷονεὶ τὸ εἰδωλολατρεῖν βέλεσθαι, ἢ ἀνθρωποκτονεῖν, καὶ τὰ λοιπὰ τούτοις ἀδελφά.

„te peragere, sed tantum in operibus „vitæ præsentis, tam bonis quam etiam „malis.„ Bonis dico, quæ de bona natura oriuntur, id est, velle laborare in agro, velle manducare & bibere, velle habere amicum, velle habere indumenta, velle fabricare domum, uxorem velle ducere, pecora nutrire, artem discere diversarum rerum bonarum, velle quicquid bonum ad præsentem pertinet vitam: quæ omnia non sine divina gubernatione subsistunt, imo ex Deo, & per ipsum sunt & esse cœperunt. Alias vero dico, ut est, velle idolum colere, velle homicidium, &c.

Τῶν δὲ ἓτως ἐχόντων, ἀποδοκιμάζονται οἵτε Πελαγιανοὶ, καὶ ἄλλοι πάντες, οἱ λέγοντες ἡμᾶς χωρὶς Πνεύματος τῷ Ἁγίῳ καὶ τῆς χάριτος ταῖς φυσικαῖς μόνον δυνάμεσιν οἵοις τε εἶναι τὸν Θεὸν ὑπὲρ πάντα ἀγαπᾶν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτῷ τηρεῖν. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ἔξωθεν φαινόμενα ἔργα ἀπεργάζεσθαί πως ἡ φύσις δύναται, οἷονεὶ κρατεῖν τῶν χειρῶν, ἵνα μὴ κλέψωσι τὸ ἀλλότριον, ἢ φονεύσωσιν, ὅμως τὰς ἐσωτέρω ὁρμὰς καὶ διαθέσεις τῆς τε διανοίας καὶ καρδίας ἀδυνατεῖ παντάπασι σπουδαίας καὶ ἀμέμπτους ἀποτελεῖν· ἤγεν τὸν φόβον τῷ Θεῷ, τὴν πεποίθησιν ἐπὶ τὸν αὐτὸν σφαλερὸν καὶ ἀπερίτρεπτον, τὴν ἀγνότητα, καὶ ἀνεξικακίαν, ἢ ὑπομονὴν, καὶ λοιπά.

Damnant Pelagianos & alios, qui docent, quod sine Spiritu sancto, solis naturæ viribus possimus Deum super omnia diligere, item præcepta Dei facere. Quanquam enim externa opera aliquo modo efficere natura possit: potest enim continere manus a furto, a cæde: tamen interiores motus, ut verum timorem, veram fiduciam, castitatem, patientiam, &c. non potest efficere..

Τὸ ἐννεακαιδέκατον.

Περὶ δὲ τῆς αἰτίας τῆς ἁμαρτίας διδάσκεται, εἰ καὶ κτίζει καὶ συντηρεῖ ὁ Θεὸς τὰ τῆς φύσεως, ὅμως μέντοι τὸ αἴτιον τῆς ἁμαρτίας εἶναι, τὸ τῶν πονηρῶν καὶ καταφρονητῶν τῷ Θεῷ θέλημα,

Decimumnonum.

De causa peccati docent, quod tametsi Deus creat & conservat naturam: tamen causa peccati est voluntas malorum, videlicet Diaboli, & impiorum hominum, quæ non adjuvante

μα, ἅτε τῷ διαβόλῳ καὶ τῶν ἀσεβῶν, ὃ μὴ συνεργῶντος αὐτῷ τῷ Θεῷ, αὐτομάτως ἀπεσοφάφη αὐτῷ. Καθὼς λέγει ὁ Χριστὸς κατ' Ἰωάννην Κεφαλαίῳ ή. „ὅτ' ἂν „λαλεῖ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ.

Deo, avertit se a Deo, sicut Christus ait Ioan. VIII. cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur.

Τὸ εἰκοστόν.

Ψευδῶς κατηγορῶσι τῶν ἡμετέρων, οἱ λέγοντες ἀποκωλύειν αὐτοὺς, καλὰ ἐργάζεθαι. Ὅσα γὰρ ἐξεδόθη ὑπ' αὐτῶν συγγράμματα περὶ τῶ δεκαλόγω, καὶ τὰ λοιπὰ τούτοις ὅμοια, προσμαρτυρεῖ αὐτοῖς, ὅτι χρησίμως τε καὶ δεόντως περὶ πάντων τῶν καθηκόντων εἰς τὸν βίον διαλέγοντες ἐδίδαξαν, δηλῶντες ἐν αὐτοῖς ὁποῖά τινα τῶν ἔργων εὐπρόσδεκτα τῷ Θεῷ εἴη ἄν, καὶ πῶς ἐν μιᾷ ἑκάστῃ τῶν κλήσεων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, εὐαρεστεῖν τις ἂν αὐτῷ δύναιτο. Περὶ ὧν ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ οἱ δημηγορῶντες ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις, ὀλίγα πάνυ ἔιπον, μόνον παιδαριωδῶν τινῶν, καὶ ἐκ ἀναγκαίων ἔργων διδαχῇ καὶ Φλυαρίᾳ ἐνδιατρίβοντες· οἷον ῥητῶν τινῶν Ἑορτῶν, ῥητῶν νηστειῶν, ἀδελφοτήτων, ἀποδημιῶν, λατρειῶν τῶν Ἁγίων, συμβιώσεως τῆς Μοναχικῆς, καὶ ἄλλων τούτοις ὁμοίων, ἃ δὴ νενθετημένοι οἱ ἀντίδικοι ἡμῶν ἀπομανθάνουσιν ἤδη, καὶ ἥτλον τὰ ἀνωφελῆ τοιαῦτα τῶν ἔργων ἢ πρότερον σεμνολογῶντες, τῆς πίστεως μνείαν ἄρχονται ποιεῖν, τῆς ἐκ παλαιᾶ παρ' αὐτοῖς ἀποσεσιωπημένης. Εἰ καὶ μὴ λήγουσι τὴν διδαχὴν αὐτῆς ἀφανίζοντες, διὰ τὸ ἐνδοιαζέσας καὶ ἀμφισβητέσας τὰς συνειδήσεις καταλείπειν αὐτούς, καὶ μισθαρνεῖν κελεύειν τοὺς ἀνθρώπους τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, τοῖς οἰκείοις ἀγαθεργήμασι· καὶ μὴ διδάσκειν, ὅτι μόνῃ τῇ πίστει διὰ τὸν Χριστὸν ἀνενδοιάστως αὐτῆς ἐπιτυγχάνομεν.

Vigesimum.

Falso accusantur nostri, quod bona opera prohibeant. Nam scripta eorum, quæ extant, de decem præceptis, & alia simili argumento testantur, quod utiliter docuerint de omnibus vitæ generibus & officiis, quæ genera vitæ, quæ opera in qualibet vocatione Deo placeant. De quibus rebus olim parum docebant concionatores, tantum puerilia, & non necessaria opera urgebant, ut certas ferias, certa jejunia, fraternitates, peregrinationes, cultus sanctorum, Monachatum, & similia. Hæc adversarii moniti nunc dediscunt, nec perinde prædicant hæc inutilia opera, ut olim. Præterea incipiunt fidei mentionem facere, de qua mirum olim erat silentium. Etsi non desinunt obscurare, doctrinam fidei, cum relinquunt dubias conscientias, & jubent mereri remissionem peccatorum operibus. Nec docent, quod sola fide propter Christum, certo accipiamus remissionem peccatorum.

Cum

Ἀμε-

Ἀμεληθείσης τοίνυν τῆς περὶ πίστεως διδαχῆς μέχρι τοσούτου χρόνου, ἣν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀεὶ πρωτεύειν χρὴ, ὡς ἔξαρνος γένοιτ' ἂν ἁπᾶς περὶ τῆς ἐκ πίστεως δικαιοσύνης ἐδὲν παντελῶς ἐν ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς δημηγορίαις εἰρῆσθαι, καὶ τῆς περὶ τῶν ἔργων ψευδοδιδασκαλίας μόνον ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπιπολασάσης, ἐδίδαξαν ἄρα περὶ τῆς πίστεως οἱ ἡμέτεροι ὧδε.

Cum igitur doctrina de fide, quam oportet in Ecclesia præcipuam esse, tam diu jacuerit ignota: quemadmodum fateri omnes necesse est, de fidei justitia altissimum fuisse silentium in concionibus, tantum doctrinam operum versatum esse in Ecclesiis: nostri de fide sic admonuerunt Ecclesias.

Ὅτι δι' αὐτῆς τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως ἐπιτυγχάνομεν, ἔτε τοῖς προηγμένοις, ἔτε τοῖς ἑπακολεθῆσι τῶν ἔργων ταύτην μισθοφορεῦντες, ἀλλὰ τῇ χάριτι καὶ τῷ ἐλέει τῷ Θεῷ διὰ τὸν Χριστὸν δεχόμενοι, καὶ ὅτι ἄνευ παντὸς διστάγμα πιστευτέον ἐστὶ, διὰ τὸν Χριστὸν ἐνώπιον ἡμᾶς τῷ Θεῷ δικαιωθῆναι· τετέστι δικαίως λογισθῆναι, καὶ μηδαμῶς ἐπ' ἀξίᾳ τῆς οἰκείας καλοκἀγαθίας, κἂν ὅτι μάλιστα σπεδαῖοι καὶ ἀνέγκλητοι φαινώμεθα, καὶ τὰ καλὰ ἐργαθῶμεν, καὶ τὸν Χριστὸν δι' ἓ τῆς χάριτος μέτοχοι γινόμεθα, καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῖν ἀποκαταλλάσσεται, μόνον μεσίτην καὶ διαλλάκτην ἡμῖν ὑπὸ τῷ Θεῷ προτεθῆναι. Ὃ ἓν πεποιθήσας τοῖς ἰδίοις κατερθώμασι τὴν χάριν μισθοφορήσειν, τῆς τῷ Χριστῷ σωτηρίᾳ ἀπολυτρώσεως, καὶ μεγαλοδωρίας, ἀφροντιστεῖ, καὶ ὑπερορᾷ, καὶ τοῖς ἀνθρωπείοις ἐνεργήμασι χωρὶς τῷ Χριστῷ ὁδόν τινα ζητῶν δῆλός ἐστι πρὸς Θεόν· καὶ τῦτο, εἰπόντος περὶ ἑαυτῷ τῷ λυτρωτῷ, „Ἐγώ εἰμί ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή.

Principio quod opera nostra non possint reconciliare Deum, aut mereri remissionem peccatorum, & gratiam, & justificationem, sed hanc tantum fide consequimur, credentes, quod propter Christum recipiamur in gratiam, qui solus positus est Mediator & propitiator, per quem reconciliatur pater. Itaque; qui confidit, operibus se mereri gratiam, is aspernatur Christi meritum & gratiam, & quærit, sine Christo, humanis viribus; viam ad Deum, cum Christus de se dixerit: Ego sum via, veritas, & vita.

Αὕτη γε περὶ τῆς πίστεως διδαχὴ ἑκασχῷ ἐν τοῖς τῷ Παύλῳ γράμμασιν ἐκκειμένη καθορᾶται· οἷον ἐν τῷ β'. τῆς πρὸς τὺς Ἐφεσίυς· „τῇ γὰρ χάριτι ἐστὲ „σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως, καὶ τῦτο „ἐκ ἐξ ὑμῶν, Θεῷ τὸ δῶρον, ἐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μήτις καυχήσηται. Κἂν τῷ τετάρτῳ τῆς πρὸς Ῥωμαίυς Ἐπισολῆς· „διὰ τῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς „τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν· τετέστιν, εἰ διὰ τὰς ἀγαθεργίας ἡμῶν τῆς

Hæc doctrina de fide ubique; in Paulo tractatur. Eph. II. Gratia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei donum est, non ex operibus, &c.

τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως καταξιωθῆναι ἡμᾶς ἐχρῆν, ἐδέποτ' ἂν ἡ συνείδησις βεβαίως καὶ ἀσφαλῶς περὶ αὐτὴν ἔχειν δύναιτο. Εὑρίσκοντας γὰρ ἡμᾶς ἀεὶ ἐλαττώματά τινα ἐν τοῖς ἔργοις ἡμῶν, ἀναγκαίως ἔχει διςάζειν περὶ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ διὰ τοῦτο αἱ ἐπαγγελίαι ἀνωφελεῖς γένοιντ' ἄν, ἐπὶ τὰ ἡμέτερα καλοκἀγαθεργήματα τεθεμελιωμέναι.

Καὶ ἵνα μήτις ἡμᾶς διαβάλλειν οἷός τε ᾖ, ὡς καινήν τινα καὶ ἀσυνήθη ἑρμηνείαν, καὶ ἀλλοτρίαν τῆς τοῦ Παύλου διανοίας ἐπινοήσαντας, ἴσω ταύτην τὴν πραγματείαν προσμαρτυρήσεων τῶν ἐν ὁσίοις Πατέρων ἀπόρως ἐκ ἔχειν. Ὁ γὰρ Αὐγεστῖνος πολλοῖς Βιβλίοις τῇ χάριτι, καὶ τῇ διὰ πίστεως δικαιοσύνῃ συνηγορεῖ, ὑπερμαχόμενος αὐτῆς κατὰ τῆς ἐξ ἔργων μισθοφορίας. Καὶ σύμφωνα τούτοις ὁ Ἀμβρόσιος πολλαχόθι μὲν ἄλλοθι, καὶ δὴ κἀν τῷ περὶ κλήσεως τῶν ἐθνῶν διδάσκει, ὧδέ πως λέγων· ἐξουδενωθείη ἂν ἡ ἀπολύτρωσις τῷ τοῦ Χριστοῦ αἵματι γενομένη, μήτε τῷ ἐλέει τοῦ Θεοῦ ἡ τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων προνομία ὑποκειμένη τυγχάνοι ἂν, ὀφειλομένης τῆς δικαιοποιίας τῆς διὰ χάριτος γινομένης, τοῖς προηγεμένοις τῶν ἀγαθεργημάτων, ὥστε μὴ δῶρον αὐτὴν εἶναι τοῦ διδόντος, ἀλλὰ μισθόν τινα τοῦ ἐργαζομένου.

Et ne quis cavilletur, a nobis novam Pauli interpretationem excogitari, tota hæc causa habet testimonia Patrum. Nam Augustinus multis voluminibus defendit gratiam & justitiam fidei contra merita operum. Et similia docet Ambrosius de vocatione gentium & alibi. Sic enim inquit de vocatione gentium: Vilescerет redemptio sanguinis Christi, nec misericordiæ Dei humanorum operum prærogativa succumberet, si justificatio, quæ fit per gratiam, meritis præcedentibus deberetur, vt non munus largientis, sed merces esset operantis.

Ταύτης μὲν τῆς διδασκαλίας εἰ καὶ οἱ ἄπειροι ὡς εὐκαταφρονήτου ὀλιγωροῦσιν, ὅμως αἱ θεοσεβοῦς καὶ συντετριμέναι τῶν συνειδήσεων, πλεῖσον ὅσον παρηγορίας αὐτὴν ἐπιχορηγεῖν τοῖς πειραζομένοις αἰσθάνονται, ἀνενδοιάστως καὶ ἀδιακρίτως διὰ τοῦ Χριστοῦ τῷ Θεῷ καταλλαχθῆναι, καὶ τῆς ὀφειλομένης τοῖς παραπτώμασι καταδίκης ἀφεθῆναι ἑαυτὰς πιστεύουσαι. Μηδέποτε δ' ἀσφαλῶς καὶ ἡ σύγχως ἔχειν δύναιντ' ἄν, εἰ διὰ τὰ ἡμῖν εἰργασμένα δικαιωθῆναι ἡμᾶς ἐπάναγκες ἦν· Διὸ καὶ ἀναγεννηθέντας ἤδη, καὶ ἀγαθεργοῦντας, ὅμως μέντοι τοῦ μεσίτου καὶ λυτρωτοῦ αἰεὶ ἀντέχεσθαι, καὶ πιστεύειν ἡμᾶς χρεὼν, ἵλεων τὸν Θεὸν ἡμῖν εἶναι, καὶ δικαίους ἡμᾶς ὑπ' αὐτοῦ νομίζεσθαι, οὐχ ὅτι τὸν νόμον πεπληρώμεν, ἀλλὰ διὰ τὸν Χριστὸν, δι' οὗ καὶ τήνδε τὴν ἐπαγγελίαν, ἱλασθῆναι ἡμῖν τὸν Θεὸν, ἐλάβομεν. Τοιγαροῦν

Quanquam autem hæc doctrina contemnitur ab imperitis: tamen experiuntur piæ ac pavidæ conscientiæ, plurimum eam consolationis afferre. Quia conscientiæ non possunt reddi tranquillæ per ulla opera, sed tantum fide, cum certo statuunt, quod propter Christum habeant placa-

γαρᾶν ἐν τῷ πέμπλῳ τῶν τοῖς Ῥωμαίοις ἐπεσταλμένων ὁ Παῦλος γράφει· „δι„καιωθέντες ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν „πρὸς τὸν Θεὸν, διὰ τᾶ Κυρίᾳ ἡμῶν Ἰη„σᾶ Χριστᾶ, δι' ἃ καὶ τὴν προσαγωγὴν „ἐσχήκαμεν τῇ πίστει εἰς τὴν χάριν ταύ„την· καὶ τὰ λοιπά. Καὶ τοιούτων ἄρα ῥητῶν ὅλην τὴν Ἁγίαν Γραφὴν γέμειν τῶν καταδήλων ἐστί. Δεῖ δὲ ὅλην τήν δε διδαχὴν πρὸς πάλην καὶ ἄμιλλαν τεταραγμένης καὶ ἐκπεπληγμένης τῆς συνειδήσεως ἀναφέρεσθαι, μὴ δυναμένην γε ἄλλως καταμανθάνεσθαι. Ὅθεν ἐκ ὀρθῶς, καὶ κατὰ τὸ δέον περὶ αὐτῆς γινώσκουσιν οἱ βέβηλοι, καὶ ἄπειροι τῶν ἀνθρώπων, μηδὲν ἄλλο τὴν χριστιανικὴν δικαιοσύνην, εἰ μὴ τὴν πολιτικὴν ἢ φιλοσοφικὴν εἶναι ὀνειρώττοντες.

placatum Deum. Quemadmodum Paulus docet. Rom. V. Iustificati per fidem, pacem habemus apud Deum. Tota hæc doctrina ad illud certamen perterrefactæ conscientiæ referenda est, nec sine illo certamine intelligi potest. Quare male judicant ea de re homines imperiti & profani, qui Christianam justitiam nihil esse somniant, nisi civilem & Philosophicam justitiam.

Ἐπειδὴ τὶ ποιεῖν χραίη ἂν ἐκδεισματωθεῖσαν τὴν συνείδησιν, κρίνοντος αὐτὴν τᾶ Θεᾶ, ἐκ ἐπίσανται, καὶ ὅμως τῆς ἐργῆς τᾶ Θεᾶ ἀϊθανόμενοι, καὶ ἀδημονᾶντες ἔτοι οἱ τῆς περὶ πίστεως εἰς Χριστὸν διδαχῆς καταφρονηταὶ, πρὸς τὰ ἔργα ὡς ἐπίτι κρησφύγετον καταφεύγεσι, τοῖς ἰδίοις ἀγαθεργήμασιν ὀργιζόμενον αὐτοῖς τὸν Θεὸν ἐξιλᾶσαι, καὶ ζωῆς αἰωνίᾳ καταξιωθῆναι ἐπιχειρᾶντες. Διὸ οἱ μὲν διαγωγὴν βίᾳ Μοναχικᾶ, οἱ δὲ ἄλλα τινα ἐπιτηδεύματα πρὸς τὸ μισθοφορεῖν τὴν χάριν, καὶ τὸ ἱκανὸν ἀποδιδόναι ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων προσιρᾶνται. Καὶν τούτοις ἀταράκτως καὶ σερεῶς τὴν συνείδησιν ἔχειν ἀδυνατᾶντες, γογγύζουσι κατὰ τᾶ Θεᾶ, ἕως τᾶ παντάπασι τὸ τέλος ἀπογνῶναι αὐτές. Διὰ τᾶτο τῶν ἀναγκαιοτάτων ἐγένετο τήν δε τὴν περὶ πίστεως εἰς Χριστὸν διδασκαλίαν ἀνακαινισθεῖσαν τῷ λαῷ παραδοθῆναι, ἵνα μὴ ἀπόρως ἔχοιεν. Παραμυθίας αἱ περίλυποι καὶ ἔμφοβοι καὶ συντετριμμέναι τῶν συνειδήσεων, ἀλλ' ἴδοιεν τῇ πίστει τῆς χάριτος, καὶ τῆς ἀφέσεως τῶν παραπτωμάτων, καὶ δικαιοσύνης δεῖν ἀντιλαμβάνεσθαι.

Olim vexabantur conscientiæ doctrina operum, non audiebant ex Evangelio consolationem. Quosdam conscientia expulit in desertum, in monasteria, sperantes, ibi se gratiam inventuros esse per vitam monasticam. Alii alia excogitaverunt opera, ad promerendam gratiam, & satis faciendum pro peccatis. Ideo magnopere fuit opus, hanc doctrinam de fide in Christum tradere & renovare, ne deesset consolatio pavidis conscientiis, sed scirent fide in Christum apprehendi gratiam & remissionem peccatorum, & justificationem.

Διδάσκεται δὲ καὶ τᾶτο, τὴν τῆς πίστεως λέξιν ἐ μόνον ἱστορίας σημαντικὴν εἶναι, οἵα καὶν τοῖς ἀσεβέσι, καὶ τῷ διαβόλῳ

Admonentur etiam homines, quod hic nomen fidei non significet tantum historiæ notitiam, qualis est in impiis & diabo-

βόλω ἑυρεθείη ἄν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῆς ἱσορίας γνῶσιν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἱσορίας ἐμφαίνειν, ἤγουν τοῦτο τὸ ἄρθρον ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Ὅτι δηλαδὴ διὰ τὸν Χριςὸν τήν τε χάριν καὶ δικαιοσύνην ἔχομεν τῆς τῶν ἁμαρτημάτων καταδίκης ἀφεθέντες.

diabolo, ſed ſignificet fidem, quæ credit non tantum hiſtoriam, ſed etiam effectum hiſtoriæ, videlicet hunc articulum: remiſſionem peccatorum, quod videlicet per Chriſtum habeamus gratiam, juſtitiam & remiſſionem peccatorum.

Ὅσις ἓν διὰ τοῦ Χριςοῦ κατηλλάχθαι ἑαυτὸν τῷ Θεῷ καὶ ἱλασθῆναι τοῦτ' αὐτῷ πέπεισαι, ἐκεῖνος ἀληθῶς τὸν Θεὸν γινώσκει, καὶ μέλειν τῷδε περὶ αὐτοῦ ἐπίσαται, πάλιν ἀγαπῶντε καὶ ἐπικαλῶν αὐτὸν, καὶ συνελόντι εἰπεῖν, ἐκ ἀθέως ζῶν, ὥσπερ τὰ ἔθνη. Τόδε γὰρ τὸ ἄρθρον, τὴν ἄφεσιν λέγω τῶν ἁμαρτιῶν, ἔτε οἱ διάβολοι, ἔτε οἱ ἀσεβεῖς τῶν ἀνθρώπων πιςεύσιν, ὅθεν ὡς ἐχθρόν τινα καὶ πολέμιον τῶν δυσμενεσάτων τὸν Θεὸν μισοῦσι, μήτε ἐπικαλοῦντες αὐτὸν, μήτε ἀγαθόν τι παρ' αὐτοῦ προσδοκῶντες. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ ὁ ἐν ὁσίοις Αὐγουσῖνος τοὺς ἀναγινώσκοντας περὶ τοῦ τῆς πίςεως σημαινομένου νοθετῶν, διδάσκει, ταύτην τὴν λέξιν ἐν ταῖς Ἱεραῖς τῶν γραφῶν ὁ περὶ γνώσεως νοεῖσθαι, οἵαν τινα καὶ τοὺς ἀσεβεῖς ἔχειν ἐνδέχοιτ' ἄν, ἀλλὰ περὶ πεποιθήσεως, παραμυθεμένης καὶ ἀνορθούσης τὸ κάτω κείμενον συνειδός.

Iam qui ſcit, ſe per Chriſtum habere propitium patrem, is vere novit Deum, ſcit ſe ei curæ eſſe, diligit & invocat eum, denique; non eſt ſic Deo ſicut gentes. Nam diaboli & impii non poſſunt hunc articulum credere: remiſſionem peccatorum. Ideo Deum tanquam hoſtem oderunt, non invocant eum, nihil boni ab eo expectant. Auguſtinus etiam de fidei nomine hoc modo admonet lectorem, & docet, in ſcripturis nomen fidei accipi non pro notitia, qualis eſt in impiis, ſed pro fiducia, quæ conſolatur & erigit perterrefactas mentes.

Ἔσι δὲ τῶν παρ' ἡμῖν διδαγμάτων ἓν καὶ τόδε· Ὅτι τὰ καλὰ ἐργάζεσθαι ἀναγκαίως ἡμῖν ἔχει, ἐχ ἵνα θαῤῥῶμεν τῆς Χάριτος δι' αὐτῶν ἐπιτεύξεσθαι, ἀλλὰ διὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ γὰρ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις καὶ εἰρήνη τῆς συνειδήσεως, μόνῃ τῇ πίσει ἐπιλαμβάνεται. Καὶπειδὴ διὰ τῆς πίσεως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἡμῖν δίδοται, ἀνακαινιοῦται αἱ καρδίαι ὑπ' αὐτοῦ, πρὸς τὸ ἀγαθεργεῖν διατίθενται, Φάντος καὶ τοῦ Ἀμβροσίε τὴν πίσιν καλῆς προαιρέσεως καὶ δικαίας πρά-

Præterea docent noſtri, quod neceſſe ſit bona opera facere, non ut confidamus per ea gratiam mereri, ſed propter voluntatem Dei. Tantum fide apprehenditur remiſſio peccatorum & pax conſcientiæ. Et quia per fidem accipitur Spiritus ſanctus, jam corda renovantur, & induunt novos affectus, ut parere bona opera poſſint. Sic enim ait Ambroſius: Fides bonæ voluntatis & juſtæ actionis genitrix eſt. Nam humanæ vires ſine Spiritu ſancto, plenæ

πράξεως γενέτειραν εἶναι, καὶ τῦ Παύλε ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίυς κεφ. ή. „ὅσοι γὰρ Πνεύματι Θεῦ ἄγονται, ἕτοι εἰσὶν Υἱοὶ Θεῦ. Ἐργάζεται ἕν ἐν ἡμῖν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπίγνωσιν τῆς ἁμαρτίας καὶ πίστιν, ἵνα τοσαύτην καὶ τηλικαύτην χάριν ἐπηγγελμένην ἡμῖν διὰ τὸν Χριστὸν, μᾶλλον καθημέραν ἐπιγινώσκωμεν, κἂν τῇ πίστει προκόπτοντες, ζωῆς αἰωνίε καὶ παραμυθίας ἐπήβολοι γενώμεθα. Ἐι δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, τῶν ὑπὸ τῦ Θεῦ ἐν δεκαλόγῳ προσεταγμένων, ἐνεργητικὸν καὶ ἐμποιητικὸν ἡμῖν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἤγεν φόβε τῦ Θεῦ τῦ ὑιοπρεπῦς, τῆς ἀγάπης, τῆς εὐχαριστείας, τῆς ἐπικλήσεως, τῆς δοξολογίας, τῆς φιλαδελφίας, τῆς ὑπομονῆς, τῆς ἁγνείας, τῆς πειθαρχίας, καὶ τῶν παραπλησίων, Χωρὶς δὲ τῦ Ἁγίε Πνεύματος, αἱ ἀνθρώπιναι δυνάμεις, ἀσεβῶν παθῶν καὶ ἐπιθυμιῶν γέμεσι, καὶ πλεῖον ὅσον ὑπολείπονται τῦ τὰ καλὰ καὶ ἀρεστὰ τῷ Θεῷ κατεργάζεσθαι οἵά τ' εἶναι· ἄλλως τε καὶ τῶ διαβόλῳ ὑποχείριοι ὦσαι, τῷ κρατοῦντι καὶ κατεξουσιάζοντι αὐτῶν, καὶ ἐλαύνοντι ἐζωγρημένες ὑπ' αὐτῦ τὲς ἀνθρώπες εἰς ποικίλα ἁμαρτήματα, καὶ κακοδοξίας περὶ Θεῦ, καὶ πρᾶπτες ἀνομίας τε καὶ κακεργίας, ὡς καθορᾶν ἔξεσι τῷ βελομένῳ ἐν τοῖς βίοις τῶν φιλοσόφων, οἷς καὶ αὐτοὶ ἐν πολλῇ σπεδῇ θέμενοι τὸ κοσμίως καὶ καλῶς ζῆν, ὅμως μακρὸν ὅσον τῦδ' ὑπελείφθησαν, πολλοῖς τῶν προδήλων καὶ αἰσχίσων ἁμαρτημάτων μεμιασμένοι. Τοιῦτον γᾶρ ἡ τῶν ἀνθρώπων ἀσθένειά ἐστιν, ὑστερεμένων τῆς πίστεως, καὶ τῦ Ἁγίε πνεύματος, καὶ ταῖς οἰκείαις τετέσιν ἀνθρωπείαις μόνον δυνάμεσιν ἑαυτῦς κυβερνώντων. § Φανερὸν τοίνυν ἐκ τῶνδε καὶ καταδηλον πᾶσιν ἐκ ἐγκλητέον εἶναι ταύτῃ τῇ διδαχῇ, ὡς ἀπαγορευύσῃ τὰ καλὰ τῶν ἔργων ποιεῖν, ἀλλ' ἐπαίνε αὐτὸν καταξιωτέον τῦ μεγίστε, δηλῦσαν καὶ φαίνεσαν

plenæ ſunt impiis affectibus, & ſunt imbecilliores, quam ut bona opera efficere poſſint coram Deo. Ad hæc ſunt in poteſtate diaboli, qui impellit homines ad varia peccata, ad impias opiniones, & manifeſta ſcelera. Quemadmodum eſt videre in Philoſophis, qui & ipſi conati honeſte vivere, tamen id non potuerunt efficere, ſed contaminati ſunt multis manifeſtis ſceleribus. Talis eſt imbecillitas hominis cum eſt ſine fide, & ſine Spiritu ſancto, & tantum humanis viribus ſe gubernat.

Hinc facile apparet, hanc doctrinam non eſſe accuſandam, quod bona opera prohibeat, ſed multò magis laudandam, quod oſtendit, quomodo bona opera facere poſſimus. Nam ſinè fide nullo modo poteſt humana natura primi aut ſecundi præcepti opera facere. Sine fide non invocat Deum, a Deo nihil expectat, non tolerat crucem, ſed quærit humana præſidia, confidit humanis præſidiis. Ita regnant in corde omnes cupiditates & humana conſilia, cum abeſt fides & fiducia erga Deum. Quare & Chriſtus dixit: ſine me nihil poteſtis facere, Ioan. XV. Et Eccleſia canit: ſine tuo numine, nihil eſt in homine, nihil eſt innoxium.

πῶς τὰ τοιαῦτα ἐργάζεσθαί τις οἷός τε εἴη ἄν. Ἄνευ πίστεως γὰρ ἐδαμῶς ἤτοι τὰ τῆς πρώτης, ἢ τὰ τῆς δευτέρας τῶν τῦ δεκαλόγυ ἐντολῶν ἔργα ποιεῖν, ἡ ἀνθρωπίνη Φύσις δύναται. Ἄνευ πίστεως ἀδεὶς τὸν Θεὸν ἐπικαλεῖ, ἀδεὶς προσδέχεταί τι παρ' αὐτῦ, ἀδεὶς τὸν ζαυρὸν ὑπομένων βαζάζει, ἀλλὰ παρ' ἀνθρώποις ἐπικερίαν καὶ βοήθειαν ζητεῖ, καὶ τέτοις πέποιθε. Οὕτως ἓν ἀπάσης τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπὶ Θεὸν πεποιθήσεως, πᾶσαι αἱ κατὰ σάρκα ἐπιθυμίαι, καὶ διαλογισμοὶ οἱ ἀνθρώπινοι τῇ καρδίᾳ ἐμβασιλέυεσι. Διόπερ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς φησὶν ἐν τῷ κατ' Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ κεφ. ιέ. χωρὶς ἐμῦ ἐ δύναθε ποιεῖν ἀδέν. Κἂν τοῖς ἀδομένοις ἐν ταὶς Ἐκκλησιαις καὶ τῦτό ἐσι, Χωρὶς τῆς θείας σῦ δυνάμεως καὶ ἐπιχορηγίας, ἀδὲν τῷ ἀνθρώπῳ ἔνεσι, ἀδὲν ἀθῶον τῇ ἀνθρωπίνη Φύσει ἐνυπάρχει. Ἐχόμενον δὲ τῶν εἰρημένων κἀκεῖνο, καὶ αὐτὸ παρ' ἡμῖν διαῤῥήδην διδασκόμενον· Πῶς τὰ καλῶς πραττόμενα ἐυάρεσα τῷ Θεῷ γένοιτ' ἄν, ἐ μὴν ἐπι τῷ πληρῦν ἡμᾶς τὸν νόμον (πλὴν γὰρ τῦ Χριςῦ, ἀδεὶς ἀνθρώπων ἐδέποτε τόδ' ἐποίησε) ἀλλὰ διὰ τὸ τὸν καλὰ ἐργαζόμενον ἄθρωπον τῷ Θεῷ ἀποκατηλάχθαι, καὶ δίκαιον ὑπ' αὐτῦ νομισθῆναι διὰ τὸν Χριςὸν, δι' ὃν καὶ τὸ μοχθηρὸν καὶ τἄλιπὲς τὸ πᾶσι τοῖς Ἁγίοις ἔτι ἐμμένον, ἡμῖν ἀφίεται. Μηδεὶς ἓν δοκείτω, καὶ περ ἀναγεννηθεὶς, διὰ τὴν οἰκείαν καθαρότητα, ἢ ἐπὶ τῇ πληρώσει τῦ νόμυ δίκαιος εἶναι· ἀλλὰ πάντοτε τὸν Χριςὸν, ἅτε μεσίτην καὶ λυτρωτὴν, τῷ Θεῷ παραςησάτω, πεπεισμένος τῦδ' ἕνεκα τὸν Θεὸν ἵλεως αὐτῷ εἶναι, καὶ ἐυμενῶς ἔχειν, καὶ τὰ ἡμῖν σπεδαζόμενα ἐλέυς δεῖσθαι, καὶ μηδαμῶς ἱκανά τε καὶ ἄξια εἶναι, ὥςε τὸν Θεὸν καθάπερ δικαιοσύνην ὁλόκληρον καὶ ἀνενδεῆ ἀποδέξασθαι αὐτά. Ὀφείλειν καὶ ζωὴν ἡμῖν αἰώνιον, ὡς μισθὸν ἀντάξιον αὐτῶν ἀνταποδῦναι, ἀλλ' ἐπὶ τῷδε ἀρέσκειν αὐτὰ τῷ Θεῷ, ὅτι πρὸς τὸν ἐργαζόμενον τὰ καλὰ ἄνθρωπον Φιλοφρόνως καὶ ἐυνοϊκῶς ἔχει, ἥπιος καὶ ἱλαρὸς αὐτῷ διὰ τὸν Χριςὸν γενόμενος, ὅ, τι μόνη τῇ πίςει εἰς ἕκαςος ἑαυτῷ προσοικειώσαιτ' ἄν. Ἐυπρόσδεκτα τοίνυν γίνεται τὰ καλὰ τῶν ἔργων τῷ Θεῷ ἐν τοῖς πιςοῖς μόνον, κατὰ τὸ τῦ Παύλε δόγμα· "Πᾶν τὸ μὴ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐςί. Διακρίσεως γὰρ τῆς καρδίας, καὶ διαπορήσεως, πότερον ὁ Θεὸς ἵλεως ἐςὶ, πότερον εἰσακύει τῶν ἐπικαλέντων, καὶ δυσμενῶς ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, καὶ ὀργισικῶς τῷ Θεῷ ἐχέσης, ἅ τινα ὑπὸ τῦ ἔτω διακειμένυ καὶ Φρονῦντος ἀνθρώπυ ἔξωθεν γίνεται κἂν δοκῇ κάλλισα εἶναι, καὶ τιμῆς ἄξια τῆς μεγίσης, ὅμως βδελυκτὰ ὄντα τῷ Θεῷ, ἁμαρτίαι εἰσὶ, διὰ τὸ τῆς καρδίας ὕπυλον καὶ ἀκάθαρτον. Τοιγαρῦν χωρὶς πίστεως τὰ καλὰ ἔργα Θεῷ ἐκ ἀρέσειεν ἄν, ἀλλὰ τὴν καρδίαν εἰρήνην πρότερον δεῖ ἔχειν πρὸς Θεὸν, πεποιθυῖάν γε καὶ λογιζομένην ἀντιλαμβάνεσθαι ἡμῶν τὸν Θεὸν, καὶ ἐυμενῆ ἡμῖν εἶναι, καὶ δικάιυς ἡμᾶς νομίζειν, ἐκ ἐπ' ἀξίᾳ τῶν ἡμῖν πεπραγμένων, ἀλλὰ τῇ χάριτι διὰ τὸν Χριςόν. Καὶ αὕτη ἄρα ἐςὶν ἡ Χριςιανοῖς προσήκυσα, καὶ ταῖς ἡμετέραις ἐκκλησίαις ἐνηχῦσα, περὶ τῶν καλῶν ἔργων διδασκαλία.

Τὸ

Τὸ εἰκοστὸν πρῶτον, καὶ πάντων τελευταῖον.

Περὶ θεραπείας τῶν Ἁγίων διδάσκεται, ὅτι μνείαν τῶν Ἁγίων ποιεῖσθαι συμφέρει, εἰς τὸ ςηριχθῆναί τε καὶ ἐμπεδωθῆναι τὴν πίςιν ἡμῶν, ἐννοούντων πῶς τῆς χάριτος καὶ βοηθείας διὰ τῆς πίςεως Θεόθεν ἐπέτυχον· εἶτα δὲ ἵνα τὰ αὐτοῖς καθηκόντως τε καὶ κατὰ τὸ θέον πεπραγμένα, καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, ἕκαςος μὲν κατὰ τὴν ἰδίαν κλῆσιν· οἷον, εἰ τύχοι, ὁ αὐτοκράτωρ τὸν Δαβὶδ ἐν τῷ ςρατεύεσθαι ἐπὶ τὰς τέρκας. Βασιλεὺς γὰρ ἀμφότερος, ᾧ τῶν ὑποτεταγμένων ὑπερμάχεσθαι προσήκει. Ἀλλ' ἡ γραφὴ ὰ κελεύει τὰς Ἁγίας ἐπικαλεῖσθαι, ἢ βοήθειάν τινα παρ' αὐτοῖς ζητεῖν, προτιθεῖσα ἡμῖν ἕνα διαλλάκτην καὶ μεσίτην μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ δὴ καὶ ἱλαςήριον Ἰησοῦν τὸν Χριςὸν, ὡς γέγραπται ἐν τῷ β'. τῆς ὰ. πρὸς Τιμόθεον· ὅς καὶ μόνος σωτὴρ καὶ ἀρχιερεύς ἐςι, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐντυγχάνει, κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους κεφ. ἡ. ἔτος ἓν μόνος ἐπικλητέος ἐςὶν, ὅς καὶ μόνος ἐπηγγείλατο ἡμῖν ἐπακέειν βέλεσθαι τῶν δεήσεων ἡμῶν. Καὶ αὕτη μέντοι ἡ ἐξαίρετος καὶ ἡ ἀνωτάτω Θεολατρεία εἴη ἂν, κατὰ τὴν γραφὴν, ἐν πάσαις συμφοραῖς καὶ θλίψεσι τόνδε τὸν Ἰησοῦν Χριςὸν ἐξ ὅλης καρδίας ζητεῖν τε ἀντιβολεῖν, κατὰ τὸ ῥητὸν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν τοῦ Ἰωάννε ἐπιςολῶν κεφ. β'. „ἐάν τις ἁμάρτῃ, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα, Ἰησοῦν Χριςὸν δίκαιον.

Αὕτη δὴ χεδὸν ἐςιν ἡ Κεφαλαιώδης περιοχὴ τῶν παρ' ἡμῖν διδασκομένων, πρὸς παράκλησιν τῶν χρηζομένων αὐτῆς συνειδήσεων, καὶ οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας, καὶ κοινωφέλειαν τῶν πιςῶν, καθὼς καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐδεὶς ἂν τὸ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν τῇ τοῦ Θείου ὀνόματος καὶ λόγου ἀποχρήσει ἀπολλύναι κινδυνεύειν προαιροῖτο, ἢ τοῖς τέκνοις καὶ διαδόχοις ἑαυτοῦ ἄλλην τινὰ θρησκείαν παρὰ τὴν συναδθσαν τῷ ἀκεραίῳ καὶ ἀκραιφνεῖ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ, καὶ τῇ Χριςοσεβεῖ ἀληθείᾳ ἐγχειρίζειν βέλοιτ' ἄν. Ἐπιτεθεμελιωμένης δὲ τῆσδε τῆς διδαχῆς ταῖς Ἁγίαις τῶν

Vigesimum primum.

De cultu sanctorum docent, quod utile sit Sanctorum memoriam proponere, ut eorum exemplis fidem nostram confirmemus: item, ut eorum fidem & bona opera imitemur, quantum cujusque; vocatio requirit: ut Cæsar exemplum Davidis imitari potest, in bello gerendo ad repellendos Turcas: nam uterque rex est. Sed scriptura non docet invocare sanctos, seu auxilium a sanctis petere, sed unum Christum nobis proponit Mediatorem, propitiatorium, Pontificem, & intercessorem. Hic invocandus est, & promisit, se exauditurum esse preces nostras, & hunc cultum maxime probat, videlicet ut invocetur in omnibus afflictionibus 1 Ioan. II. Si quis peccat, habemus advocatum apud Deum. § Hæc fere summa est doctrina apud nos, in qua cerni potest, nihil inesse, quod discrepet a scripturis, vel ab Ecclesia Catho-

Γραφῶν, καὶ μηδὲν ἀπῳδον ἐχέσης τῇ τῆς καθόλε ἁγίας τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίας ὀρθοδοξίᾳ, καὶ προσέτι καὶ τῇ ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησίᾳ συμφωνέσης, παρόσον ἐκ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ἥδε ἡμῖν ἔγνωται, ἐχ ἡγέμεθα προσήκειν καὶ ἐοικέναι τοῖς ἀντιδίκοις ἡμῶν, ἐν τοῖς κατηριθμημένοις κεφαλαίοις ἡμῖν αὐτιτείνειν. Διόπερ ἀνεπιεικῶς τινὲς καὶ ἀναξίως τῆς τῶν Χριστιανῶν ἐπαλλήλε ἀγάπης τε καὶ ὁμονοίας, τὲς παρ' ἡμῖν τῶν ἐκκλησιῶν προεστέυοντας αἱρετικὲς νομιθῆναι, καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀφοριθῆναι βέλοντας, ἐπὶ κακοδοξίᾳ περὶ τῶν Θείων αὐτὲς διαθρυλλῆντες. Ἔσι δὲ διαφωνία τις περὶ τινῶν καταχρήσεων, τῶν ἄνευ τῆ τῆς Ἐκκλησίας κύρες εἰς αὐτὴν παρεισδυσῶν, ἐν αἷς καίπερ ἀνομοιότητός τινος ἔσης, ὅμως ἔπρεπε τοῖς Ἐπισκόποις διὰ τὴν ἐξομολόγησιν τῆς ὀρθοδόξε διδαχῆς, ἣν ἔφθημεν ἐξαγορέυοντες, ἐπιεικῶς καὶ φιλανθρώπως τὲς ἡμετέρες φέρειν, ἄλλωστε μήτ' αὐτῶν τῶν κανόνων ἔτω σκληρῶν ὄντων, ὥσε τὲς αὐτὲς θεσμὲς πανταχῆ ἀποτόμως καὶ ἀκριβῶς ἀπαιτεῖν, καὶ μηδέποτε ὁμοίων παντελῶς αὐτῶν ἐν πάσαις ἐκκλησίαις γεγονότων. Πρὸς τέτοις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖσον, οἱ παλαιοὶ τῶν θεσμῶν παρ' ἡμῖν διαφυλάττονται. Ψευδὴς γὰρ ἐκείνη ἡ διαβολὴ, πάσας τὰς τελετὰς, καὶ πάντα τὰ παλαιὰ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἡμῶν ἀθετηθῆναι. Δυχεραινόντων δὲ δημοσίᾳ πάντων, καὶ ταλανιζόντων τὰ τῆς ἐκκλησίας, ἐπὶ τῷ καταχρήσεις ἐκ ὀλίγας καὶ ἐυκαταφρονήτες ἐν τοῖς συνήθεσι τῶν θεσμῶν εἶναι, ἀναγκαίως ἔχε διόρθωσίν τινα τῶνδε γενέθαι, ἃ δυναμένων γε χωρὶς ζημίας καὶ βλάβης τῆς συνειδήσεως διατηρηθῆναι.

tholica, vel ab Ecclesia Romana, quatenus ex scriptoribus nota est. Quod cum ita sit, inclementer judicant isti, qui nostros pro hæreticis haberi postulant. Sed dissensio est de quibusdam abusibus, qui sine certa autoritate in Ecclesias irrepserunt, in quibus etiamsi qua esset dissimilitudo, tamen decebat hæc lenitas Episcopos, ut propter confessionem, quam modo recensuimus, tolerarent nostros, quia ne canones quidem tam duri sunt, ut eosdem ritus ubique esse postulent, neque similes unquam omnium Ecclesiarum ritus fuerunt. Quanquam apud nos magna ex parte veteres ritus diligenter serventur. Falsa enim calumnia est, quod omnes ceremoniæ, omnia vetera instituta in Ecclesiis nostris aboleantur. Verum publica querela fuit, abusus quosdam vulgaribus ritibus hærere. Hi, quia non poterant bona conscientia probari, aliqua ex parte correcti sunt.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ, ΕΝ ΟΙΣ ΤΑ καταλέγονται αἱ μεταπεποιημέναι τῶν καταχρήσεων.

Συμφρονεσῶν τῶν παρ' ἡμιν ἐκκλησιῶν, ἐν πᾶσι τῆς Ὀρθοδόξε καὶ Σωτηρίε πίστεως Ἄρθροις, τῇ καθολικῇ, καὶ νεωτεροποιεσῶν ἐδέν, μόνον δ' ὀλίγας τινὰς ἀποχρήσεις παραλειπεσῶν, καινὰς δηλαδὴ, καὶ παρὰ τὸς κανόνας τῷ χρόνῳ παρειλημμένας, λιπαρᾶμεν τὴν τᾶ αὐτοκράτορος μεγαλειότητα, ἐπιεικῶς ἀκέειν, τι μεταβεβλημένον ἐςὶ, καὶ τίνος ἕνεκεν ἐκ ἀναγκάζεται ὁ λαὸς ἐναντίως τῷ συνειδότι ἐκείνας τὰς ἀποχρήσεις παρατηρεῖν. καὶ μηδαμῶς πιςεύειν τοῖς διασύρσιν ἡμᾶς, καὶ διαβολὰς διασπείρσιν εἰς τὸν δῆμον καθ' ἡμῶν, ὥςε δύσνοιαν τῶν ἀνθρώπων καὶ μῖσος δημῶδες ἡμῶν κατεγείρειν. Ὃν τρόπον καὶ ἐξαρχῆς παροξυνθέντων χρηςῶν τινῶν ἀνδρῶν, ἀφορμὰς ταύτη τῇ διασάσει ἔδωκαν. καὶ νῦν τῇ αὐτῇ τέχνῃ χρώμενοι, ἐπιτείνειν τὰς ἔριδας, καὶ αὐξάνειν, ἐν σπεδῇ τιθέασι τῇ μεγίςῃ. Ἔςαται δὲ σαφῶς ἡ τᾶ αὐτοκράτορος μεγαλειότης, πολλῷ φορητοτέρως τὰ τῆς διδασκαλίας, καὶ εὐχημονεςέρως τὰ τῶν θεσμῶν καὶ τελετῶν, παρ' ἡμῖν ἔχειν, ἢ κατὰ τὴν τῶν δυσμενέντων ἡμῖν, καὶ ἐχθραινόντων ἡμᾶς, διαγραφήν. Φαίη δ' ἂν ἐδείς, τὴν ἀλήθειαν ἐκ τῶν τᾶ δήμε λόγων, ἢ τῆς τῶν ἐχθρῶν κακηγορίας καὶ γλωσσαλγίας, γνωρίζεσθαι. Καὶ τῶν ἐυσυνετωτάτων ἐςὶν, ἐδὲν μᾶλλον πρὸς φυλακὴν τῆς τῶν ἐκκλησιαςικῶν τελετῶν ἀξίας τε καὶ τιμῆς ἐν τῷ λαῷ χρησιμέυειν τε καὶ συμβάλλεσθαι, τᾷ εὐχημόνως αὐτὰς καὶ κατὰ τάξιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γενέσθαι, ὅπερ τῶν περισπεδάςων ἡμῖν ἔναι, τά λεχθησόμενα δηλώσει.

ARTICVLI, IN QVIBVS RECENSENTVR ABVSVS MVTATI.

Cum Eccleſiæ apud nos de nullo Articulo fidei diſſentiant ab Eccleſia Catholica, tantum paucos quosdam abuſus omittant, qui novi ſunt, & contra voluntatem canonum vitio temporis recepti: rogamus, ut Cæſarea majeſtas clementer audiat, & quid ſit mutatum, & quæ fuerint cauſæ, quo minus coactus ſit populus, illos abuſus contra conſcientiam obſervare. Nec habeat fidem Cæſarea Maieſtas iſtis, qui, ut inflamment odia hominum adverſus noſtros, miras calumnias ſpargunt in populum. Hoc modo irritatis animis bonorum virorum, initio præbuerunt occaſionem huic diſſidio, & eadem arte conantur nunc augere diſcordias. Nam Cæſarea Majeſtas haud dubie comperiet, tolerabiliorem eſſe formam & doctrinæ & ceremoniarum apud nos, quam qualem homines iniqui & malevoli deſcribunt. Porro veritas ex vulgi rumoribus, aut maledictis inimicorum colligi non poteſt. Facile autem hoc judicari poteſt, nihil magis prodeſſe, ad dignitatem ceremoniarum conſervandam, & alendam reverentiam ac pietatem in populo, quam ſi ceremoniæ rite fiant in Eccleſiis. De

Περὶ ἀμφοτέρου τοῦ εἴδους τῆς κοινωνίας, τουτέστιν ὁλοκληρίας τῆ κυριακῆ δείπνου.

Τοῖς λαϊκοῖς συνήθως ὀνομαζομένοις ἀμφότερον τὸ εἶδος, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τουτέστι τὸ σῶμά τε καὶ τὸ αἷμα ἐν τῷ Κυριακῷ δείπνῳ δίδοται. Ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὧδε τὴν κοινωνίαν διέταξε, καὶ τοῦτον τὸν τρόπον αὐτὴ χρῆσθαι πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς παρήγγειλε, φάσκων κατὰ Ματθαῖον κεφ. κς'. πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες. Διαρρήδην γὰρ ἐν τῇδε τῇ ῥήσει περὶ τοῦ ποτηρίου λέγει, πάντας ἐξ αὐτοῦ πιεῖν κελεύων. Καὶ ὅπως μή τις σοφίζεσθαι καὶ διαβάλλειν τὸ ῥητὸν οἷός τ' εἴη ἄν, τοῖς Ἱερεῦσι μόνον τόδε λελέχθαι, διατεινόμενος μαρτυρεῖ ὁ Παῦλος ἐν τῷ τῆς προτέρας πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς ἐνδεκάτῳ, ὅλην τὴν ἐν Κορίνθῳ Ἐκκλησίαν ἀμφοτέρῳ τῷ εἴδει κεχρῆσθαι. Ἱστοροῦσι δὲ καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ξυγγραφεῖς, μεχρὶ πολλοῦ τοῦτο τὸ ἔθος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τετηρῆσθαι, ὥστε τῶν ἀδήλων καὶ ἀγνοουμένων εἶναι, πότε καὶ ὑφ' ὅ ἂν μεταβεβλημένον ᾖ. Ὁ Κυπριανὸς ἐν διαφόροις τόποις λέγει, ἀμφότερον τὸ εἶδος τῷ λαῷ δοθῆναι. Τὸ αὐτὸ καὶ ὁ ἐν ὁσίοις Ἱερώνυμος διϊσχυρίζει, ὧδε γράφων· οἱ Ἱερεῖς τῇ εὐχαριστίᾳ ὑπηρετοῦσι, καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ τοῖς λαοῖς διανέμουσι. Πρὸς τούτοις καὶ αὐτὸς ὁ Γελάσιος, ὁ πρόπαλαι ἐν Ῥώμῃ Ἀρχιερεὺς γενόμενος, διαιρεῖσθαι τοῦτο τὸ μυστικὸν δεῖπνον ἀποκωλύει, διορισμῷ β'. περὶ καθιερώσεως κεφαλαίῳ, ἀρκτικὴν λέξιν λατινιστὶ ἔχοντι τὸ κομπέριμυς. Εὑρεθείη δ' ἂν οὐδὲ εἷς τῶν κανόνων, ἑνὶ μόνον εἴδει χρῆσθαι κελεύων, ὥστε χθὲς καὶ πρωΐ (φασὶ) τοῦτο τὸ ἔθος λεληθότως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν παρεισεληλυθέναι. Ἔστι δὲ τῶν ἀναντιῤῥήτων, πᾶν ἔθος τοῖς τοῦ Θεοῦ προστάγμασιν ἐναντιούμενον, ἀθετεῖσθαι καὶ ἀποδοκιμάζεσθαι δεῖν, κατ' αὐτῶν τῶν κανόνων ἐπιμαρτυρίαν, διορισμῷ ἡ. κεφ. τῇ ἀληθείᾳ, μετὰ τῶν ἑξῆς. Οὐ συναδέ-

De utraque ſpecie Sacramenti.

Laicis datur utraque ſpecies Sacramenti in cœna Domini, quia hic mos habet mandatum Domini Matth. XXVI. Bibite ex hoc omnes, ubi manifeſte præcipit de poculo, ut omnes bibant. Et ne quis cavillari poſſit, quod hoc ad ſacerdotes tantum pertineat, Paulus ad Corinthios teſtatur, totam Eccleſiam utraque ſpecie uſam eſſe. Et diu manſit hic mos in Eccleſia: nec conſtat quando, aut quo autore mutatus ſit. Cyprianus aliquot locis teſtatur, populo ſanguinem datum eſſe. Idem teſtatur Hieronymus: Sacerdotes Euchariſtiæ miniſtrant, & ſanguinem Chriſti populis dividunt. Immo Gelaſius Papa mandat, ne dividatur Sacramentum, diſt. 2. de conſecratione, cap. comperimus. Tantum conſuetudo non ita vetus aliud habet. Conſtat autem, quod conſuetudo, contra mandata Dei introducta, non ſit probanda, ut teſtantur canones diſtinct. 81. cap. veritate, cum ſequentibus. Hæc vero conſuetudo non ſolum contra ſcripturam.

ναδέσης ἓν τῆς δε τῆς συνηθείας, περὶ ἧς ὁ παρὼν λόγος ἐστὶν, ἔτε τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ, ἔτε τοῖς παλαιοῖς τῶν κανόνων, ἔτε τῷ τῆς Ἐκκλησίας παραδείγματι, ἐκ ἔδοξεν ἡμῖν τὸς κατὰ τὴν τε Χριςε διάταξιν τῷ Κυριακῷ Δείπνῳ χρῆθαι βελομένες, πρὸς τὸ ἄλλως ποιεῖν, ἐναντίως γε τῇ τε Χριςε παραγγελίᾳ, καὶ ἐλαβερῶς τῇ ἰδία συνειδήσει διάσαθαι.

Καὶ πειδὴ ἡ τε Κυριακε δείπνε διαίρεσις τῇ τε Χριςε προσάξει ἐναντιῆται, καὶ ἡ ἐν ἔθει πρὸ τε γενομένη περιφορὰ μηκέτι παρ' ἡμῖν γίνεται.

ram, sed etiam contra veteres canones, & exemplum Ecclesiæ, recepta est. Quare si qui maluerunt utraque specie Sacramenti uti, non fuerunt cogendi, ut aliter facerent, cum offensione conscientiæ.

Et quia divisio Sacramenti non convenit cum institutione Christi, solet apud nos omitti processio, quæ hactenus fieri solita est.

Περὶ γάμε τῶν ἱερέων.

Τὴν τῶν Ἱερέων ἀσέλγειαν ἐδεὶς ἐςὶν ὁ ἀγνοῶν, μεμψαμένων αὐτοῖς κοινῇ πάντων τε ἀνεγκρατες καὶ ἀιχρεργε τῶν τρόπων. Διὸ καὶ πάπας ὁ ἐυσεβὴς ἐπικλήδην προσαγορευόμενος εἰρηκέναι λέγεται, αἴτια μέν τινα γεγονέναι τε γάμων ἀπειρχθῆναι τὲς Ἱερεῖς, πολλῷ δὲ μείζω καὶ ἀξιολογώτερα εἶναι τε συγχωρεῖθαι αὐτοῖς τὸ γαμεῖν, κατὰ τὸ γεγραμμένον τῷ πλατινᾷ. Βελόμενοι τοίνυν οἱ παρ' ἡμῖν Ἱερεῖς φυλάττεθαι τοιαῦτα τὰ δημόσια σκάνδαλα, ἐγάμησαν· ἐξεῖναι τόδ' αὐτοῖς διδάσκοντες, πρῶτον μὲν ὅτι ὁ Παῦλος τοῖς Κορινθίοις ἐπιςέλλων φησὶ, „διὰ τὰς πορ„νείας ἕκαςος τὴν ἑαυτε γυναῖκα ἐχέ„τω. Καὶ μετ' ὀ πολύ· κρεῖσσον γάρ „γαμῆσαι, ἢ πυρεῖθαι. Εἶτα δὲ, ὅτι αὐτὸς ὁ Χριςὸς λέγει, „ὀ πάντες χω„ρεῦσι τὸν λόγον τῦτον. Ἐμφαίνων, ὀ πάντας πρὸς τὸ ἀγάμως ζῆν ἐπιτηδείως εἶναι, ἐπειδὴ πρὸς τὸ γεννᾶν καὶ τεκνογονεῖν, τὸ ἄῤῥεν ὁ Θεὸς καὶ τὸ θῆλυ ἔκτισεν, ὡς γέγραπται ἐν τῷ τῆς Γενέσεως πρώτῳ. Καὶ ἐδεὶς ἀνθρώπε ἓ τινος ἓν ἔργον εἶναι λέγοι ἂν, ἄνευ ἐξαι-

De conjugio Sacerdotum.

Publica querela fuit de exemplis Sacerdotum, qui non continebant. Quam ob causam & Pius Papa dixisse fertur: fuisse aliquas causas, cur ademtum sit Sacerdotibus conjugium, sed multo majores esse causas cur reddi debeat. Sic enim scribit Platina. Cum igitur Sacerdotes apud nos publica illa scandala vitare vellent, duxerunt uxores, ac docuerunt, quod liceat ipsis contrahere matrimonium. Primum quia Paulus dicit: unusquisque habeat uxorem suam propter fornicationem. Item, melius est nubere quam uri. Secundo, Christus inquit: non omnes capiunt verbum hoc: ubi docet, non omnes homines ad cœlibatum idoneos esse, quia Deus creavit hominem ad procreationem, Gen. I. Nec est humanæ

ρέτε τινος τῆς ἐγκρατείας χαρίσματος θεοδωρήτεγε τὰ τῆς κτίσεως τῶ Θεῶ μεταβάλλειν. Διὸ τὲς ἀνεπιτηδείως ἔχοντας πρὸς φυλακὴν τῆς παρθενίας, γαμεῖν χρεών, ἐπεὶ τὸ πρὸς τῶ Θεῶ ἐντεταλμένον ἐδεὶς νόμος τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ ἐδεμία ἐυχὴ ἀναιρεῖν δύναιτ' ἄν. Τέτοις πίσυνοι ἄρα τοῖς αἰτίοις, διδάσκεσιν οἱ παρ' ἡμῖν τὴν διακονίαν καὶ ἱερεργίαν τῶ Εὐαγγελίῳ πεπιςευμένοι, ἔξεσον σφιν εἶναι τὸ γαμεῖν. Οἴδαμεν δὲ καὶν τῆ παλαιᾶ Ἐκκλησίᾳ τὲς Ἱερεῖς γεγαμηκέναι· Ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος ἐπίσκοπον χειροτονηθῆναι κελεύει τὸν γαμέτην ὄντα, καὶν τῆ Γερμανίᾳ πρὸ ἐτῶν τετρακοσίων οἱ Ἱερεῖς τὸ πρῶτον τῶ γάμῳ κατὰ κράτος ἀπηλάθησαν, ἕτω δυχεραίνοντες πρὸς τῶτο τὸ πρόσαγμα, ὥσε τὸν μογεντινέα ἀρχιεπίσκοπον δημοσιεύειν ἐπιχειρῆνται τὸ τῶ Ῥωμαϊκῶ Ἀρχιερέως περὶ τῆς ἀγαμίας ψήφισμα, μικρῶ δεῖν ὑπὸ τῶν δυσμενῶς αὐτῷ καθ' ὑπερβολὴν σχόντων Ἱερέων, ἐν θορύβῳ τινὶ καὶ συγροφῆ ὑπ' αὐτῶν γενομένη διαφθαρῆναι. Ἐπράχθη δὲ μετὰ τοσαύτης ἀνεπιεικείας τόδε τὸ πράγμα, ὥσε μὴ μόνον τὸ γαμῆσαι εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον τοῖς Ἱερεῦσι ἀπαγορευθῆναι, ἀλλὰ καὶ τὰς γενομένας πρότερον, καὶ ἔσας ἤδη συζυγίας, παρὰ πάντας τές τε Θείες καὶ ἀνθρωπείες Νόμες, καὶ δὴ καὶ αὐτὲς τὲς κανόνας, ἃ μόνον ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἀδομένων πανταχόθι Συνόδων πεποιημένες διαλυθῆναι.

manæ poteſtatis ſine ſingulari dono & opere Dei, creationem mutare. Igitur qui non ſunt idonei ad cælibatum, debent contrahere matrimonium. Nam mandatum Dei & ordinationem, nulla lex humana, nullum votum tollere poteſt. Ex hix cauſis docent ſacerdotes, ſibi licere uxores ducere. Conſtat etiam in Eccleſia veteri ſacerdotes fuiſſe maritos. Nam & Paulus ait, Epiſcopum eligendum eſſe, qui ſit maritus. Et in Germania primum ante annos quadringentos, ſacerdotes vi coacti ſunt ad cœlibatum, qui quidem adeo adverſati ſunt, ut Archiepiſcopus Moguntinus, publicaturus edictum Rom. Pontificis, pæne ab iratis ſacerdotibus per tumultum oppreſſus ſit. Et res geſta eſt tam inciviliter, ut non ſolum in poſterum conjugia prohiberentur, ſed etiam præſentia, contra omnia jura, divina & humana, contra ipſos etiam canones factos, non ſolum a Pontificibus, ſed a laudatiſſimis Synodis, diſtraherentur.

Ἔχεται δὲ τῶν εἰρημένων καὶ τόδε, ἐκ ἐλάχιςον τῶν τῶ γαμεῖν δεῖν αἰτιῶν ὄν· ὅτι δηλαδὴ γινομένης, γηράσκοντος ἤδη τῶ κόσμῳ, τῆς ἀνθρωπίνης Φύσεως καθημέραν ἀσθενεςέρας, καὶ μᾶλλον πρὸς τὸ φαῦλον ῥεπέσης, προσεκτέον ἄρα τὸν νῶν, καὶ φυλακτέον ἐςὶ παντὶ τρόπῳ, ὅπως μὴ πλῆθος κακιῶν μεῖζον εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν τὴν Γερμανίαν παρεσελθὸν ἡμᾶς λάθῃ. Ὅσῳ γὰρ ἐπὶ τὸ ἀσθενέςερον καὶ ἀτονώτερα τὰ τῆς Φύσεως ποῤῥεῖ, τοσῶτον ἐπακμάζειν τὸ μοχθηρὸν καὶ φιλήδονον εἰωθε.

Et cum, ſeneſcente mundo, paulatim humana natura fiat imbecillior, convenit proſpicere, ne plura vitia ſerpant in Germaniam. Porro

Διέταξε

Διέταξε δὲ τὸν γάμον ὁ Θεὸς, ὡς θεραπείαν τινὰ καὶ φάρμακον τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας· καὶ αὐτοὶ οἱ κανόνες τὸ ἄνω κεκρατημένον ἀκριβὲς, ἐνίοτε κατὰ τὸν μετέπειτα χρόνον, διὰ τὸ ἄρρωστον τῶν ἀνθρώπων ἐπιεικίζεσθαι δεῖν κελεύσιν, ὅπερ δὴ ἵνα καὶν τούτῳ νυνὶ τῷ πράγματι γένοιτο, τῶν εὐκταιοτάτων καὶ ποθεινοτάτων εἴη ἄν. Πρὸς δὲ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀποίμαντα ἔσεσθαι, καὶ μετ' ὀλὺν χρόνον διδασκάλων ἐνδεῶς ἔξειν φαίνεται, ἐὰν μὴ τὸ γαμεῖν τοῖς Ἱερεῦσι συγχωρηθῇ.

Porro Deus instituit conjugium, ut esset remedium humanæ infirmitatis. Ipsi canones veterem rigorem interdum posterioribus temporibus, propter imbecillitatem hominum, laxandum esse dicunt, quod optandum est ut fiat & in hoc negotio. Ac videntur aliquando Ecclesiis defuturi pastores, si diutius prohibeatur conjugium.

Ἐκκειμένης ἓν τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ, καὶ φανερᾷ ὄντος τῷ ἐν Ἐκκλησίᾳ πρόπαλαι εἰθισμένῳ, καὶ βίῳ τῶν ἀγάμως ζώντων ἀσελγῆς πάμπλειστα σκάνδαλα, μοιχὴν λέγω καὶ ἄλλα αἰσχρουργήματα τιμωρίας παρὰ τῶν ἀρχόντων ἄξια ἀποτίκτοντος, ἐκ ἀπεικότως θαυμαστόν τινι φαίνοιτ' ἄν, κατ' ἐθνεὸς ἄλλῳ τοσαύτη ἀπηνείᾳ χρῆσθαι τὲς κωλύοντας τὸ γαμεῖν, ὡς κατὰ τὸ γάμῳ τῶν Ἱερέων. Ὁ Θεὸς ἔντιμον εἶναι τὸν γάμον προστάτλει, καὶ οἱ νόμοι ἐν πάσαις ταῖς εὐνόμοις τῶν πολιτειῶν, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἔθνεσι διὰ τιμῆς αὐτὸν ἄγεσι τῆς μεγίστης. Νυνὶ δὲ οἱ Ἱερεῖς ὄντες, ὧν ἐν πρώτοις ἔδει φείσασθαι, ὡς κακοποιοί τινες ἐπ' ἐθνεὶ ἄλλῳ ὅτι μὴ ἐπὶ γάμῳ, τιμωρίαις παρὰ τὲς κανόνας κολάζονται ταῖς βαρυτάταις. Ὁ Παῦλος δαιμονίων διδασκαλίαν καλεῖ τὴν ἀπαγορεύσασαν τὸ γαμεῖν, ἐν τετάρτῳ τῆς προτέρας πρὸς Τιμόθεον. Ὅπερ συνιέναι τῶν ῥάστων ἐστὶ, τοιαύταις κολάσεσι καὶ ἐπιτιμίοις τῆς τοῦ γάμου ἀπαγορεύσεως προσασπιζομένης.

Cum autem extet mandatum Dei, cum mos Ecclesiæ notus sit, cum impurus cœlibatus plurima pariat scandala, adulteria, & alia scelera, digna animadversione boni magistratus: Tamen mirum est, nulla in re majorem exerceri sævitiam, quam adversus conjugium Sacerdotum. Deus præcipit honore afficere conjugium: Leges in omnibus rebus publicis bene constitutis etiam apud Ethnicos, maximis honoribus ornaverunt: At nunc capitalibus pœnis excruciantur, & quidem Sacerdotes contra canonum voluntatem, nullam aliam ob causam, nisi propter conjugium. Paulus vocat doctrinam dæmoniorum, quæ prohibet conjugium, 1 Tim. IV. Id facile nunc intelligi potest, tum talibus suppliciis prohibitio conjugii defenditur.

Ὥσπερ δὲ οὐδεὶς τῶν ἀνθρωπίνων νόμων οἷός τε τὰ Θεόθεν κελευόμενα καταργεῖν, ἕτως οὐδὲ δὴ αἱ εὐχαὶ τοῦτο ποιεῖν

Sicut autem nulla lex humana potest mandatum Dei tollere, ita nec votum potest tollere mandatum Dei. Proin-

ποιεῖν δύναιντ' ἄν. Διὸ καὶ ὁ Κυπριανὸς γαμεῖν ταῖς γυναιξὶ συμβουλεύει, ταῖς μὴ καθ' ὑπόχεσιν ἁγνευούσαις, καὶ ἐγκρατευομέναις. Ἔχει γὰρ τὸ γεγραμμένον αὐτῷ ἐν τῷ α΄. τῶν βιβλίων Ἐπιστολῇ ιά. ὧδε· ἐὰν δὲ προσκαρτερεῖν ἤτοι μὴ δύνωνται, ἢ μὴ ἐθέλωσι, κρεῖττόν ἐστι γαμεῖν αὐτὰς, ἢ πυρφώσας εἰς πῦρ ἐμπεσεῖν. Μηδαμῶς γε τὰς ἀδελφὰς, ἢ τὰς ἀδελφὰς σκανδαλιζέτωσαν. Καὶ αὐτοὶ οἱ κανόνες ἐπιεικείᾳ τινὶ χρῶνται πρὸς τὰς πρὸ τῆς προσηκούσης ἡλικίας ἐυξαμένας, ὅπερ δὴ μέχρι τοῦ παρόντος γενέσθαι ἐώθει.

de etiam Cyprianus ſuadet, ut mulieres nubant, quæ non ſervant promiſſam caſtitatem. Verba ejus ſunt hæc, lib. 1. Epiſt. XI. Si autem perſeverare nolunt, aut non poſſunt, melius eſt ut nubant, quam ut in ignem deliciis ſuis cadant, certe nullum fratribus aut ſororibus ſcandalum faciant. Et æquitate quadam utuntur ipſi canones erga hos, qui ante juſtam ætatem voverunt, quomodo fere hactenus fieri conſuevit.

Περὶ λειτουργίας.

Ψευδῶς ἐγκαλοῦσι τοῖς ἡμετέροις, οἱ λέγοντες ἀνῃρηκέναι αὐτοὺς τὴν Λειτουργίαν. Γίνεται γὰρ ἔτι παρ' ἡμῖν ἡ Λειτουργία πολλῷ εὐλαβεστέρως τε καὶ σεβασμιωτέρως ἢ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀντιδίκοις ἡμῶν, καὶ νοθευθεῖσαι οἱ λαοὶ συχνάκις περὶ τῆς Κοινωνίας. Τίνος ἕνεκα καὶ ὑφ' ὅτε διατέτακται, καὶ πῶς τις αὐτῇ χρῆσθαι ὀφείλει. Ἦγεν πρὸς παράπλησιν τῆς ἀθύμως ἐχούσης συνειδήσεως, συντηροῦσαι δὲ καὶ αἱ συνήθεις τῶν τελετῶν χεδὸν πᾶσαι, πλὴν ὅτι τοῖς Λατινιστὶ ἄδεσθαι εἰώθασιν, ἔθ' ὅπερ τευτονικάτινες ᾠδαὶ προσμίγνυνται, ἐπὶ τῷ συνεισενεγκεῖν αὐτὰς πρὸς τὴν διδαχὴν, ὥστε καταμαθεῖν τὸν λαὸν τὴν τοῦ Χρισιανισμοῦ κατήχησιν. Ἔστι γὰρ ἡ χρεία τῶν τελετῶν ἀληθινὴ ἥδε, διδάσκειν τοὺς ἀφελεστέρους τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τῆς πραγματείας τοῦ Θείου ῥήματος, τινὰς τῶν παρόντων ἤτοι πρὸς Φόβον τοῦ Θεοῦ, ἢ πρὸς πίστιν καὶ ἐπίκλησιν διεγείρειν. Καὶ ἐ μόνον ὁ Παῦλος γλώσσῃ τῇ εὐσυνέτῳ καὶ γνωρίμῃ τῷ λαῷ χρῆσθαι κελεύει, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ νόμῳ ὅτω προστέτακται.

De Miſſa.

Falſo accuſantur Eccleſiæ noſtræ, quod Miſſam aboleant. Retinetur enim Miſſa apud nos, & ſumma reverentia celebratur, ſervantur uſitatæ ceremoniæ fere omnes, præterquam, quod latinis cantionibus admiſcentur alicubi Germanicæ, quæ additæ ſunt ad docendum populum. Nam ad hoc unum opus eſt ceremoniis, ut doceant imperitos, & tractatio verbi Dei excitet aliquos ad verum timorem, & fidem, & invocationem. Et non ſolum Paulus præcipit, uti lingua intellecta populo, ſed etiam ita conſtitutum eſt humano jure.

Adſue-

Ἐθίζε-

Ἐθίζεται δὲ ὁ παρ' ἡμῖν λαὸς συνηθροισμένως τῇ Κοινωνίᾳ χρῆσθαι, ὄντων τινῶν ἐπιτηδείων πρὸς τὸ μεταλαμβάνειν αὐτῆς. Ὅπερ καὶ αὐτὸ τῶν συμβαλλόντων ἐστὶ πρὸς αὔξησιν τῆς εὐσεβείας, καὶ τιμῆς τῶν τελετῶν. Οὐδένα γὰρ προσίενται οἱ ἡμέτεροι τῶν μὴ πρότερον ἐξεταθέντων, καὶ κατηχθέντα οἱ ἄνθρωποι περὶ τῆς τε ἀξίας καὶ χρείας τῆ Κυριακῆ Δείπνε, ὅσην δηλαδὴ παραμυθίαν φέρει ταῖς συντετριμμέναις καὶ ἐκτεταραγμέναις τῶν συνειδήσεων, ὥστε μαθεῖν αὐτὰς τῷ Θεῷ πιστεύειν, καὶ πάντα τὰ καλὰ παρ' αὐτοῦ μόνε προσδοκᾶν τε καὶ ζητεῖν. Αὕτη ἡ λατρεία ἀπόδεκτός ἐστι τῷ Θεῷ, καὶ τοιαύτη τῆς κοινωνίας χρῆσις τὴν πρὸς Θεὸν εὐσέβειαν διατρέφει.

Adsuefit populus, ut una utantur Sacramento, si qui sunt idonei. Id quoque auget reverentiam & religionem publicarum ceremoniarum. Nulli enim admittuntur, nisi prius explorati. Admonentur etiam homines de dignitate & usu Sacramenti, quantam consolationem adferat pavidis conscientiis, ut discant Deo credere, & omnia bona a Deo expectare & petere. Hic cultus delectat Deum, talis usus Sacramenti alit pietatem erga Deum.

Καταδηλον δ' ἐν τοῖς μάλιστα καὶ τόδε, πάντας τὰς Θεοσεβεῖς τῶν ἀνθρώπων πάνυ δυσφορῆσαι, καὶ δὴ καὶ δημοσίως μέμψασθαι τῇ βεβηλώσει, καὶ μεταφορᾷ τῆς Λειτουργίας εἰς πορισμόν. Οὐ γὰρ τῶν ἀποκεκρυμμένων ἐστὶν, ἐφ' ὅσον πλάτος ἀνήκει ἐν πᾶσι τοῖς εὐκτηρίοις οἴκοις ἡ τῆς Λειτουργίας ἀπόχρησις, καὶ ὁποῖοί τινες εἰσὶν οἱ τόδε τὸ Μυστήριον λειτουργοῦντες, μόνον ἐπὶ μισθῷ τινι, καὶ ὅσον πλῆθός ἐστι τῶν παρὰ τὰς κανόνας τοῦτο ποιούντων. Ὁ δὲ Παῦλος δεινῶς ἀπειλεῖ τοῖς ἀναξίως τὴν εὐχαριστίαν μεταχειριζομένοις, φάσκων ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ τῆς προτέρας πρὸς Κορινθίους· „ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ „ποτήριον τοῦ Κυρίε ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυ„ρίε· νοθετηθέντες δὲ οἱ παρ' ἡμῖν Ἱερεῖς περὶ ταύτης τῆς ἁμαρτίας, ἔληξαν τῶν κατ' ἰδίαν λειτουργιῶν, γενομένων κεδὸν ἀπασῶν ἐπ' ἐδεμιᾷ τινι ἄλλῃ αἰτίᾳ, εἰ μὴ ἐπὶ πορισμῷ.

Constat autem, hanc quoque publicam & longe maximam querelam omnium bonorum virorum diu fuisse, quod missæ profanarentur, collatæ ad quæstum. Non enim obscurum est, quam late pateat hic abusus, in omnibus templis, a qualibus celebrentur missæ, tantum propter mercedem aut stipendium, quam multi contra interdictum canonum celebrent. Paulus autem grauiter minatur his, qui indigne tractant Eucharistiam, cum ait: „qui „ederit panem hunc, aut biberit cali„cem Domini indigne, reus erit corpo„ris & sanguinis Domini.

Ταύτας δὲ τὰς καταχρήσεις οἱ Ἐπίσκοποι ἐκ ἠγνόησαν· ἂς εἰ ἔφθησαν ἐν καιρῷ

Neque ignoraverunt hos abusus Episcopi, qui si correxissent eos in tempo-

καιρῷ κατορθώσαντες, ἧττον ἂν ἤδη ἦν διαφωνιῶν. Προσποιέμενοι δὲ ἐχ ὁρᾶν τὰ τοιαῦτα, πολλὰς μὲν μοχθηρίας καὶ πλημμελείας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὑπεισδῦναι ἀνέχοντο, ὅψε νῦν δυσχεραίνειν, καὶ χετλιάζειν, καὶ ταλανίζειν τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀρχόμενοι τῶν θορυβοποιεμένων ἐν αὐτῇ, ἐκ ἀλλαχόθεν εἰμὴ ἀπ' ἐκείνων τῶν παραχρήσεων ἀφορμὴν λαβόντων, ἕτω καταδήλων ἐσῶν, ὥσε ἀφορήτες καὶ ἐκ ἀναχέτες ἔτι εἶναι. Διὸ περὶ τῆς Λειτεργίας διαφωνίαι τῶν μεγίστων τινες ἐγένοντο, καὶ δοκεῖ ἡ οἰκεμένη τοσέτῳ ἄχθει τῶν συμφορῶν καὶ ἀθλιοτήτων πεφορτισμένη, δίκην δέναι τῆς βεβηλώσεως τῶν Λειτεργιῶν, ἣν ἐπὶ τοσέτον χρόνον τῆς τε Χριτε διαταγῆς κατακρατῆσαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἴδαμεν, σιγώντων πρὸς τόδε καὶ ἡσυχαζόντων ἐκείνων, οἵ τινες ὤφειλόντε καὶ οἷοί τε ἦσαν τὸ διεστραμμένως καὶ μὴ ὑγιῶς ἔχον, διορθῦν καὶ θεραπεύειν. Γέγραπται γὰρ ἐν δεκαλόγῳ· ὃ γὰρ μὴ καθαρίσῃ Κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτε ἐπὶ ματαίῳ. Καὶ μέντοι ἀπὸ καταβολῆς τε κόσμε μηδὲν τῶν Θείων ἕτω πρὸς πορισμὸν μετενεχθῆναι φαίνεται, ὡς ἡ Λειτεργία.

re, minus nunc esset dissensionum. Antea sua dissimulatione multa vitia passi sunt in Ecclesiam serpere. Nunc sero incipiunt queri de calamitatibus Ecclesiæ, cum hic tumultus non aliunde sumserit occasionem, quam ex illis abusibus, qui tam manifesti erant, ut tolerari amplius non possent. Magnæ dissensiones de Missa, de Sacramento extiterunt. Fortasse dat pœnas orbis tam diuturnæ profanationis Missarum, quam in Ecclesiis tot seculis toleraverunt isti, qui emendare & poterant & debebant. Nam in decalogo scriptum est: qui Dei nomine abutitur, non erit impunitus. At ab initio mundi nulla res divina ita videtur unquam ad quæstum collata fuisse, ut Missa.

Ἐγένετο δὲ τῶν αὐξησάντων τὰς κατ' ἰδίαν Λειτεργίας εἰς ἄπειρον καὶ αὕτη ἡ κακοδοξία, ἱκανοποιῆσαι μὲν τὸν Χριτὸν τῷ ἑαυτε πάθει ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας λώβης, τετέσι τῆς παρὰ τῶν πρωτοπλάτων παραπεσόντων ἤδη, καὶ τὴν ἐντολὴν τε Θεε ὑπερβάντων πᾶσιν ἀνθρώποις προσριφθείσης τε καὶ ἐμπεφυτευμένης ἁμαρτίας· διατάξαι δὲ τὴν Λειτεργίαν, ὅπως προσφορὰ δι' αὐτῆς γένοιτο, ὑπὲρ τῶν καθημέραν πλημμελεμένων ἡμῖν θανατηφόρως τε καὶ συγγνωτῶς. Τῆς δὲ τῆς ψευδοδοξίας οἱονεὶ ῥίζης τινὸς κακείνη ἡ οἴησις ἀπογέννημά ἐτι, ἔργοντι εἶναι τὴν Λειτεργίαν καὶ τελετὴν, τὴν δι' αὐτὸ ἐπιτετελέσθαι αὐτὴν, τὰς τῶν ζώντων καὶ νεκρῶν ἁμαρτίας αἴρεσαν. Ὅθεν ἀφορμῆς τινες λαβόντες, διαπορεῖν ἤρξαντο, πότερον μία τις Λειτερ-

Accessit opinio, quæ auxit privatas missas in infinitum, videlicet quod Christus sua passione satisfecerit pro peccatis originis, & instituerit Missam, in qua fieret oblatio pro quotidianis delictis, mortalibus & venialibus. Hinc manavit publica opinio, quod Missa sit opus, delens peccata vivorum & mortuorum ex opere operato. Hic cœptum est disputari, utrum una Missa pro

Λειτεργία, ὑπὲρ πολλῶν γενομένη, ἰσοδυναμεῖ ταῖς καθέκαστα. Καὶ αὕτη ἡ διαπόρησις ἀμύθητον καὶ ἄπειρον πλῆθος τῶν Λειτεργιῶν ἀπεγέννησε.

pro pluribus tantundem valeat, quantum singulæ pro singulis. Hæc disputatio peperit istam infinitam multitudinem Missarum.

Περὶ τοιούτων ὑπολήψεων ἐνεθέτησαν οἱ ἡμέτεροι τὸς κατηχεμένους τὴν Χριστιανικὴν Ὀρθοδοξίαν, λέγοντες ὅ συμφωνεῖν αὐτὰς ταῖς Ἁγίαις καὶ Θεοπνεύστοις Γραφαῖς, μᾶλλον δὲ λυμαίνεσθαι τὴν δόξαν τοῦ παθήματος τοῦ Χριστοῦ. Τὸ γὰρ τοῦ Χριστοῦ πάθος προσφορὰ καὶ ἱλασμὸς ἐγένετο ὐ μόνον ὑπὲρ τῆς ἀρχαίας ὀφειλῆς, τουτέστι τῆς ἐγγενομένης ἡμῖν πατρόθεν τε καὶ μητρόθεν μοχθηρίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν λοιπῶν ἁμαρτημάτων. Καθὼς γέγραπται ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ Κεφαλαίῳ τῷ δεκάτῳ· „ἡγιασμένοι ἐσμὲν διὰ τῆς „προσφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐφάπαξ. Καὶ μετ' ὀλίγον· μιᾷ γὰρ „προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους.

De his opinionibus nostri admonuerunt, quod dissentiant a scripturis sanctis, & lædant gloriam passionis Christi. Nam passio CHRISTI fuit oblatio & satisfactio, non solum pro culpa originis, sed etiam pro omnibus reliquis peccatis, ut ad Ebræos scriptum est: Sanctificati sumus per oblationem Iesu Christi semel. Item: una oblatione consummavit in perpetuum sanctificatos.

Ἔτι δὲ, διδάσκει ἡ Γραφὴ διὰ πίστεως εἰς Χριστὸν ἔμπροσθεν ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ ἁγιάζεσθαι, πιστεύοντας δηλονότι, ἀφίεσθαι ἡμῖν τὰ ἡμαρτημένα διὰ τὸν Χριστὸν μόνον. Λύσης δὲ τῆς Λειτεργίας τὰς ἁμαρτίας τῶν τε ζώντων καὶ νεκρῶν, ἐπὶ τῷ γενέσθαι ἐπιτελὲς αὐτὸ τὸ ἔργον, ἀναγκαῖον ἡμᾶς τῆς δικαιοσύνης ἐπιτυχεῖν, διὰ αὐτὸ τὸ ἔργον τῶν Λειτεργιῶν, καὶ μὴ ἐκ πίστεως, ὅπερ τῶν τῇ γραφῇ πολεμιωτάτων ἐστίν.

Item, scriptura docet, nos coram Deo justificari per fidem in Christum, cum credimus nobis remitti peccata propter Christum. Iam si Missa delet peccata vivorum & mortuorum, ex opere operato, contingit justificatio ex opere Missæ, non ex fide, quod scriptura non patitur.

Ὁ μέντοι Χριστὸς κελεύει ποιεῖν εἰς τὴν αὐτοῦ ἀνάμνησιν. Τοιγαροῦν ἡ Κοινωνία διετάγη, ἵνα ἡ πίστις ἐν τοῖς Κοινωνοῦσι τοῦδε τοῦ Μυστηρίου ἀναμνηθῇ, ὧν εὐεργετημάτων διὰ τὸν Χριστὸν μεταλαμβάνει, καὶ ἵνα διεγείρητε καὶ παραμυθῆται τὸ κάτω κείμενον καὶ περίλυπον συνειδός. Ἔστι γὰρ ἀναμνηθῆναι τοῦ Χριστοῦ ἄλλο μὲν οὐδὲν, ὅτι μὴ τὰς με-

Sed Christus jubet facere in sui memoriam. Quare Missa instituta est, ut fides in iis, qui utuntur Sacramento, recordetur, quæ beneficia accipiat per Christum, & erigat & consoletur pavidam conscientiam. Nam id est meminisse

γαλοδωρίας καὶ ἐυεργεσίας αὐτῶ διὰ μνήμης ἔχειν, καὶ φρονεῖν ὄντως προσφέρεσθαι καὶ προσοικειῶσθαι αὐτὰς ἡμῖν διὰ τῆς πίστεως παραδεχομένοις. Οὐ γὰρ ἀπόχρη ἡ τῆς ἱστορίας ἀνάμνησις, ἧς ἄρα τότε τε ἰουδαίους καὶ τοὺς ἀσεβοῦντας τῶν ἀνθρώπων ἐπιστήμονας καὶ μνήμονας εἶναι ἐνδέχεται. Χρὴ τοίνυν διὰ τοῦτο τὴν λειτουργίαν γενέσθαι, ἵνα τὸ Μυστήριον διαδοθῆ τοῖς χρείαν ἔχουσι παρακλήσεως, ὥσπερ καὶ ὁ ἐν ὁσίοις Ἀμβρόσιος ἔφη· „ἐπειδὴ πάντοτε ἁμαρτάνω, πάντοτε καὶ φαρμακείαν λαβεῖν ὀφείλω.

miniſſe Chriſti, beneficia meminiſſe, ac ſentire, quod vere exhibeantur nobis. Nec ſatis eſt hiſtoriam recordari, quia hanc etiam Iudæi & impii recordari poſſent. Eſt igitur ad hoc facienda Miſſa, ut ibi porrigatur Sacramentum his, quibus opus eſt conſolatione, ſicut Ambroſius ait: „quia ſem„per pecco, ſemper debeo accipere „medicinam.

Οὔσης ἄρα τῆς λειτουργίας τοιαύτης τῶ Μυστηρίω κοινωνίας, συντηρεῖται παρ' ἡμῖν μία τις κοινὴ λειτουργία, καθ' ἑκάστην τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν, καὶ δὴ καὶ ἐν ἄλλαις, ὄντων τινῶν τῆ κοινωνίᾳ χρῆσθαι βουλομένων, διαδίδοται τὸ Μυστήριον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτό. Ἐγκαλοίη δ' ἂν ἐθεὶς ἡμῖν νεωτεροποιίαν ἐπὶ τῷδε τῷ ἔθει. Οἱ γὰρ παλαιοὶ τῶν ἐν Ἐκκλησίᾳ ζυγγραφέων, οἱ προακμάσαντες τῶ Γρηγορίω, ἐδεμίαν τῆς κατ' ἰδίαν γενομένης λειτουργίας μνείαν ποιοῦσι, περὶ τῆς κοινῆς πλειστάκις λαλοῦντες. „Φη„σὶ δὲ καὶ ὁ Χρυσόστομος, τὸν Ἱερέα ὁσημέραι τῷ Θυσιαστηρίῳ παρεστάναι, καὶ τοὺς μὲν πρὸς τὴν κοινωνίαν καλεῖν, τοὺς „δὲ ἀπείργειν.

Cum autem Miſſa ſi talis communicatio Sacramenti, ſervatur apud nos una communis Miſſa, ſingulis feriis, atque aliis etiam diebus, ſi qui velint uti Sacramento, ubi proponitur Sacramentum iis, qui petunt. Neque hic mos in Eccleſia novus eſt. Nam veteres ante Gregorium, non faciunt mentionem privatæ Miſſæ: de communi Miſſa plurimum loquuntur. Chryſoſtomus ait: „Sacerdotem quotidie ſtare „ad altare, & alios ad communionem „accerſere, alios arcere.

Κατάδηλον δὲ καὶκ τῶν πάλαι κανόνων, ἕνα τινὰ λελειτουργηκέναι, παρ' οὗ οἱ λοιποὶ τῶν τε πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, τὸ τῶ Κυρίω σῶμα ἔλαβον. Ἔχει γὰρ ὁ κατὰ Νίκαιαν γενόμενος κανὼν ὧδέπως· „λαβέτωσαν οἱ διάκονοι „ἐφεξῆς μετὰ τὸς Πρεσβυτέρους, ἤτοι „παρ' Ἐπισκόπε ἢ παρὰ τῶ Πρεσβυ„τέρε τὴν Ἱερὰν Κοινωνίαν. Καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος περὶ κοινωνίας γράφων, κε-

Et ex canonibus veteribus apparet, unum aliquem celebraſſe Miſſam, a quo reliqui presbyteri & diaconi ſumſerunt corpus Domini. Sicut ſonant verba canonis Niceni: „accipiant diaco„ni ſecundum ordinem poſt presbyte„ros ab Epiſcopo vel presbytero ſa„cram

λεύει

„λεύει ἵνα ἀλλήλες προσδοκῶσιν, ὥστε „κοινήν τινα μετάληψιν, καὶ μέθεξιν „γενέθαι.

Βεβαιωθείσης ἓν τῆς παρ' ἡμῖν γινομένης Λειτεργίας τῷ τῆς Ἐκκλησίας παραδείγματι, καὶ συνηθείᾳ, καὶ διὰ τῆς γραφῆς, καὶ διὰ τῶν ἐν ὁσίοις Πατέρων ἢ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ξυγγραφέων, πεπείσμεθα δὴ μηδαμῶς ἀποδοκιμασθῆναι αὐτὴν δύνασθαι, ἄλλως τε τῶν δημοσίᾳ τελετῶν καὶ θεσμῶν παρ' ἡμῖν ἐν ἔθει ὄντων, ὡς ἐπίπαν ὁμοίως τοῖς πάλαι εἰθισμένοις τηρεμένων· πλὴν τῷ τῶν λειτεργιῶν ἀριθμῷ, ὃν διὰ τὰς μεγίστας καὶ προδήλες παραχρήσεις μειωθῆναι, τῶν πάνυ τοι ὠφελεντων εἴη ἄν. Πάλαι γὰρ μήτε ἐν ταῖς πολυανθρωποτάτοις τῶν Ἐκκλησιῶν καθημεριναὶ Λειτεργίαι ἐγένοντο, ὥσπερ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ τριμερὴς προσαγορευομένη ἱστορία δηλοῖ, Βίβλῳ θ'. Κεφ. λή. πάλιν δὲ λέγεται, ἐν ἀλεξανδρείᾳ κατὰ τετάρτην καὶ ἕκτην ἑορτὴν αἱ γραφαὶ ἀναγινώσκονται, καὶ ταύτας οἱ διδάσκαλοι ἑρμηνεύσι, καὶ πάντα γίνεται πλὴν τῷ τῆς προσφορᾶς εἰθισμένῳ.

„cram communionem. Et Paulus de „communione jubet, ut alii alios expe„ctent, ut fiat communis participatio.

Postquam igitur Missa apud nos habet exemplum Ecclesiæ ex scriptura & Patribus, confidimus, eam improbari non posse, maxime, cum publicæ ceremoniæ magna ex parte similes usitatis serventur: tantum numerus Missarum est dissimilis, quem propter maximos & manifestos abusus, certe moderari prodesset. Nam olim in Ecclesiis frequentissimis fiebat quotidie Missa, ut testatur historia tripartita lib. 9. cap. XXXVIII. Rursus autem in Alexandria quarta & sexta feria scripturæ leguntur, easque doctores interpretantur, & omnia fiunt præter solennem oblationis morem.

Περὶ τῆς ἐξομολογήσεως.

Ἡ ἐξομολόγησις ἢ ἐξαγόρευσις τῶν ἁμαρτημάτων, ἐν ταῖς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησίαις ἐ κατήργηται. Οὐ γὰρ εἴωθε δοθῆναι τὸ τῷ Κυρίῳ σῶμα ἄλλοις τισὶν, εἰμὴ τοῖς ἐξεταθεῖσι πρότερον, καὶ ἀπολελυμένοις τῶν ἁμαρτημάτων· καὶ κατηχεῖται ὁ λαὸς ἐπιμελεστάτως, τὴν πίστιν τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν δραίξασθαι χρῆναι, παντελῶς χεδὸν ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ἀποσεσιωπημένην. Διδάσκονται δὲ καὶ τῦτο οἱ ἄνθρωποι, περὶ πλείστε ποιεῖσθαι δεῖν τὴν ἀπαγγελλομένην διὰ στόματος τῷ ὑπηρέτε τῷ Χριστῷ, καὶ οἰκονόμε τῶν Μυστηρίων αὐτῷ ἑνὶ ἑκάστῳ ἀπόλυσιν ἢ συγγνώμην τῶν ἡμαρτημένων, φωνήν γε ἴσαν αὐτῷ τῷ Θεῷ, καὶ κελεύοντος

De Confessione.

Confessio in Ecclesiis apud nos non est abolita. Non enim solet porrigi corpus Domini, nisi antea exploratis & absolutis. Et docetur populus diligentissime de fide absolutionis, de qua ante hæc tempora magnum erat silentium. Docentur homines, ut absolutionem plurimi faciant, quia sit vox Dei, & mandato Dei pronuncietur. Orna-

λοντος ἐξαγορευομένην. Καὶ ἡ τῶν κλειδῶν ἐξουσία κοσμεῖται καὶ διασαφηνίζεται, ὅσην παράκλησιν αὐτὴ φέροι ἂν ταῖς ἐμφόβοις καὶ συνοχωρουμέναις τῶν συνειδήσεων· καὶ ὅτι ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς τὴν πίστιν, ὥστε πιστεύειν ἡμᾶς ταύτῃ τῇ ἀπολύσει, καθάπερ φωνῇ τινι ἐνηχούσῃ τοῖς ὠσὶν ἡμῶν ἀπ' οὐρανοῦ· καὶ ὅτι αὕτη ἡ πίστις ἡ εἰς τὸν Χριστὸν, ἀψευδῶς συγγνώμης καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἐπιτυγχάνει. Πρὸ τοῦ γὰρ αἱ μὲν ἱκανοποιίαι ὑπὲρ μετρίως ἐξαιρόμεναι τοῖς ἐγκωμίοις ἐπηνοῦντο, τῆς δὲ πίστεως καὶ ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἐκ πίστεως δικαιοσύνης ἐδαμοῦ μνεία ἐγίνετο. Διὸ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἐδαμῶς ταῖς παρ' ἡμῖν ἐκκλησίαις ἐγκλητέον· ἐ γὰρ ἔξαρνοι γένοιντ' ἂν ὅτε οἱ ἀντίδικοι ἡμῶν, τὰ τῆς μετανοίας πάντοτε ἐπιτελῶς ὑπὸ τῶν ἡμετέρων μεταχειριθῆναί τε καὶ παραδηλωθῆναι.

Ornatur poteſtas clavium, & commemoratur, quantam conſolationem adferat perterrefactis conſcientiis. Et quod requirat Deus fidem, ut illi abſolutioni, tanquam voci de cœlo ſonanti, credamus. Et quod illa fides vere conſequatur & accipiat remiſſionem peccatorum. Antea immodice extollebantur ſatisfactiones, fidei & meriti Chriſti, & juſtitiæ fidei nulla fiebat mentio. Quare in hac parte minime ſunt culpandæ Eccleſiæ noſtræ. Nam hoc etiam Adverſarii tribuere nobis coguntur, quod doctrina de pœnitentia diligentiſſime a noſtris tractata ac patefacta ſit.

Περὶ δὲ τῆς ἐξομολογήσεως ἢ ἐκθέσεως τῶν ἡμαρτημένων διδάσκουσι, τὴν κατάλεξιν, καὶ οἱονεὶ ἀπαρίθμησιν ἑνὸς ἑκάστου τῶν σφαλμάτων, ἐκ ἀναγκαίαν εἶναι, μήτε βαρυνθῆναι δεῖν τὰς συνειδήσεις τῇδε τῇ μερίμνᾳ τοῦ διηγεῖσθαι, ἢ ἀποσοματίζειν πάσας τὰς πλημμελείας, ἔσης τῶν ἀδυνάτων τῆς πάντων τῶν ἁμαρτημάτων ἐξαγορεύσεως, κατ' ἐκεῖνο τοῦ ψαλμῷ· ἁμαρτίας τὶς ἔγνω; καὶ ὁ Ἱερεμίας φησὶ, πονηρὰ ἡ ἀνθρωπίνη καρδία καὶ ἀνεξερεύνητος. Ἀφιεμένων γὰρ ἐ τινῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων, πλὴν τῶν ἐξομολογηθέντων, ἐδέποτ' ἂν ἀταράχως τε καὶ ἀμερίμνως τὸ συνειδὸς ἔχειν οἷόν τε εἴη ἂν, τὰς πλείστας γε τῶν ἁμαρτιῶν μήτε καθορᾶν, μήτε διὰ μνήμης ἔχειν δυνάμενον. Διαμαρτύρονται δὲ καὶ οἱ παλαιοὶ τῶν ξυγγραφέων, τὴν τῶν ἁμαρτηθέντων διήγησιν ἐ τῶν ἀναγκαίων εἶναι. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς δεδογματισμένοις ὁ Χρυσόστομος ὡς μάρτυς προσκαλεῖται, ὧδέπως λέγων· „ἐκ ἐρῶ σοὶ ἵνα σαυτὸν

Sed de confeſſione docent, quod enumeratio delictorum non ſit neceſſaria, nec ſint onerandæ conſcientiæ cura enumerandi omnia delicta. Quia impoſſibile eſt, omnia delicta recitare, ut teſtatur Pſalmus: delicta quis intelligit? Item, Ieremias ait: pravum eſt cor hominis & inſcrutabile. Quod ſi nulla peccata, niſi recitata, remitterentur, nunquam acquieſcere conſcientiæ poſſent, quia plurima peccata neque vident, neque meminiſſe poſſunt. Teſtantur & veteres ſcriptores, enumerationem non eſſe neceſſariam. Nam in decretis citatur Chryſoſtomus, qui ſic ait: „Non tibi dico, „ut

τὸν

„τὸν δημοσίως προδιδῷς, μήτε ἵνα σαυ-
„τὸν παρ' ἄλλοις κατηγορῇς, ἀλλ' ὑπα-
„κούειν σὲ βούλομαι τῷ Προφήτῃ λέγον-
„τι· Φανέρωσον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὴν ὁδόν
„σου. ὁμολόγησον οὖν ἡμαρτηκέναι ἔμπρο-
„σθεν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀληθῶς κρίνοντος,
„μετὰ προσευχῆς· καὶ τὰς πλημμε-
„λείας σου μὴ τῇ γλώσσῃ, ἀλλὰ τῇ μνή-
„μῃ τῆς συνειδήσεως ἐξαγόρευσον, καὶ
„τὰ λοιπά. Καὶ τὸ σχόλιον περὶ μετα-
νοίας διορισμῶ. ε. Κεφ. Ἡ ἀρκτικὴ λέξις
ἐστὶ τὸ σκεπτέτω, ὁμολογεῖ, τὴν ἐξομο-
λόγησιν ἀνθρώπινόν τι ὑπάρχειν, ἢ διὰ
τὸ μέγιστον ὅμως τῆς ἀπολύσεως τῶν
ἁμαρτημάτων εὐεργέτημα, καὶ δὴ καὶ
ἄλλας τινὰς τῶν συνειδήσεων ὠφελείας,
παρ' ἡμῖν φυλάττεται.

„ut te prodas in publicum, neque te
„ut apud alium accuſes, ſed obedire
„te volo Prophetæ dicenti: Revela Do-
„mino viam tuam. Ergo tua confitere
„peccata apud Deum, verum judicem,
„cum oratione. Delicta tua pronun-
„tia, non lingua, ſed conſcientiæ tuæ
„memoria, &c. Et gloſſa de pœni-
tentia, diſtinctione quinta cap. conſi-
deret, fatetur humani juris eſſe confeſ-
ſionem. Verum, confeſſio cum pro-
pter maximum abſolutionis beneficium,
tum propter alias conſcientiarum utili-
tates, apud nos retinetur.

Περὶ διαφορᾶς τῶν προσφε-ρομένων.

Ἔδοξε μὲν ὲ μόνον τῷ δήμῳ, ἀλλὰ
καὶ αὐτοῖς τοῖς προσάταις τῶν
Ἐκκλησιῶν, τὰς διαφορὰς τῶν προσ-
φερομένων, καὶ ἑτέρας τοιαυτοτρόπως
ἀνθρωπίνας παραδόσεις, ἔργα τινὰ
συμφέροντα εἶναι πρὸς τὸ συγχωρεῖ-
σθαι ἡμῖν τὸ ὑπεύθυνον τῇ αἰωνίᾳ κρί-
σει, καὶ τὰς τιμωρίας. Καὶ ἔτω γνώ-
μης τὸν κόσμον ἐχηκέναι δῆλον ἐκ τοῦ
ὁσημέραι καινάς τινας τελετὰς, καινὰς
τάξεις, καινὰς ἑορτὰς, καὶ νηστείας
ἐπινοηθῆναι. Ἀπαιτούντων τῶν ἐν ναο-
ῖς διδασκόντων ταῦτα τὰ ἔργα, ὡς
λατρείαν τινα ἀναγκαίαν πρὸς τὸ μι-
θοφορεῖν τὴν δικαίωσιν, καὶ δειναῖς
ἀπειλαῖς ἐκδεμαινόντων τε καὶ ἐκτα-
ραττόντων τὰς συνειδήσεις, εἴ τι παρέλιπον, ταύτῃ τῇ περὶ τῶν παραδόσε-
ων δόξῃ πολλὰ, τὰ μεγάλως βλάψαντα τὴν Ἐκκλησίαν ἐπηκολούθησε.

De diſcrimine ciborum.

Publica perſuaſio fuit, non tantum vulgi, ſed etiam docentium in Eccleſiis, quod diſcrimina ciborum, & ſimiles traditiones humanæ, ſint opera utilia ad promerendam gratiam, & ſatisfactoriæ pro peccatis. Et quod ſic ſenſerit mundus, apparet ex eo, quia quotidie inſtituebantur novæ ceremoniæ, novi ordines, novæ feriæ, nova jejunia. Et doctores in templis exigebant hæc opera, tanquam neceſſarium cultum, ad promerendam gratiam, & vehementer terrebant conſcientias, ſi quid omitterent. Ex hac perſuaſione de traditionibus multa incommoda in Eccleſia ſecuta ſunt. Prin-

Πρῶτον γὰρ ἠφάνισαι ἡ περὶ τῆς χάριτος καὶ δικαιοσύνης τῆς διὰ πίστεως διδαχὴ, μέρος ὂσα τῷ Εὐαγγελίῳ ἐξαίρετον, ἣν μάλιστα δεῖ ἐπιπολάζουσαν ἐπιτηδεύεσθαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥστε τὴν τοῦ Χριστοῦ μεγαλοδωρίαν ἐπιγνωσθῆναι, καὶ τὴν πίστιν, τὴν πιστεύουσαν τὰς ἁμαρτίας διὰ τὸν Χριστὸν, καὶ μὴ διὰ τὰ ἡμέτερα καλοκἀγαθήματα, ἅ τινα ἓν ἡμῖν ἀφίεσθαι, μακροτάτῳ τῶν ἔργων προτιμηθῆναι. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος περὶ τόδε τὸ κεφάλαιον τῆς διδαχῆς ὅτι μάλιστα σπεδάζει, τὸν νόμον καὶ τὰς παραδόσεις αὐτῆς ἀποχωρίζων, ἵνα ἀποδείξῃ τὴν χριστιανικὴν δικαιοσύνην ἄλλό τι εἶναι, παρὰ τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων· ἦγεν πίστιν, τὴν πιστεύουσαν τὰς ἁμαρτίας δωρεὰν ἡμῖν ἀφίεσθαι, διὰ τὸν Χριστόν. Λύτη δὲ ἡ τοῦ Παύλου διδαχὴ μικρῷ δεῖν παντελῶς κατεκρύβη, καὶ ἐξίτηλος ἐγένετο, παρὰ τῆς ἐπιπολαζούσης τῶν ἀνθρωπείων ἐν ταλμάτων ψευδοδιδασκαλίας, ἧς καὶ αὕτη δὴ κακοδοξία ἔχεται, χρῆναι ἡμᾶς διαφόροις τροφαῖς, καὶ ἑτέραις τισὶ λατρείαις τῆς συγγνώμης καὶ παρέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἀξίους γενέσθαι, καὶ τῆς δικαιώσεως ἐπιτυχεῖν. Περὶ δὲ τῆς πίστεως ἐν τῇ μετανοίᾳ ὀδὲν παντάπασιν εἴρηται, μόνον τῶν ἱκανοποιητικῶν ἔργων θρυλλουμένων, οἷς πᾶσα ἡ μετάνοια ἐναποκεῖσθαι καὶ ἐνυπάρχειν ἔδοξε.

Principio, obſcurata eſt doctrina de gratia & juſtitia fidei, quæ eſt præcipua pars Evangelii, & quam maxime oportet extare & eminere in Eccleſia, ut meritum Chriſti bene cognoſcatur, & fides, quæ credit peccata remitti propter Chriſtum, longe ſupra opera collocetur. Quare & Paulus in hunc locum maxime incumbit, legem & traditiones humanas removet, ut oſtendat, juſtitiam Chriſtianam aliud quiddam eſſe, quam hujuſmodi opera: videlicet fidem, quæ credit peccatis gratis remitti propter Chriſtum. At hæc doctrina Pauli pæne tota oppreſſa eſt per traditiones, quæ pepererunt opinionem, quod per diſcrimen ciborum, & ſimiles cultus, oportat mereri gratiam & juſtitiam. In pœnitentia nulla mentio fiebat de fide, tantum hæc opera ſatisfactoria proponebantur. In his videbatur pœnitentia tota conſiſtere.

Ἔτι δὲ αὗται αἱ παραδόσεις τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς ἠμαύρωσαν, περὶ πλείονός γε πεποιημέναι τῶν τοῦ Θεοῦ παραγγελμάτων, Ὥστε ὅλον τὸν Χριστιανισμὸν ὀδὲν ἄλλο εἶναι δοκεῖν, ὅτι μὴ παρατήρησίν τινα ῥητῶν ἑορτῶν, τελετῶν, νηστειῶν, καὶ ἐνδυμάτων. ἅδε αἱ παρατηρήσεις ἐπωνυμιῶν ἄρα κατηξίωνται ἐνδοξοτάτων, Βίος πνευματικὸς προσαγορευόμεναι, καὶ Βίος τέλειος, δι' ἀτιμίας ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἀγομένων, τῶν πρὸς τοῦ Θεοῦ προσεταγμένων.

Secundo, hæ traditiones obſcuraverunt præcepta Dei, quia traditiones longe præferebantur præceptis Dei. Chriſtianiſmus totus putabatur eſſe obſervatio certarum feriarum rituum, jejuniorum, veſtitus. Hæ obſervationes erant in poſſeſſione honeſtiſſimi tituli, quod eſſent vita ſpiritualis, & vita perfecta. Interim mandata Dei, jux-

Τὸ

Τὸ γὰρ τόν οἰκοδεσπότην ἐκτρέφειν τὰ τέκνα, καὶ τὴν οἰκοδέσποινάν ἀποτίκτειν αὐτὰ, καὶ τὸν ἄρχοντα πολιτεύεσθαι, κοσμικά τινα, καὶ ἀτελῆ, καὶ πλεῖστον ὅσον ἐλάττω ἐκείνων τῶν λαμπρῶν καὶ ἐπιφανῶν τελειουργιῶν εἶναι ἐνομίζετο. καὶ αὕτη ἡ πλάνη περιαλγεῖς ὅτι μάλιστα κατέστησε τὰς εὐσεβούσας καὶ εὐλαβουμένας τῶν συνειδήσεων, ὀδυνωμένας γε ἀνεκφράστως καὶ δυσχεραινούσας διαγωγῇ βίου ἀτελοῦς, οἱονεὶ ἐν συζυγίαις, ἐν πολιτείαις, καὶ ἄλλοις τισὶ πολιτικοῖς διατάγμασι, καὶ θαυμαζούσας τοῦς μονήρη καὶ ἔρημον ἀνθρώπων βίον διάγοντας, μοναστὰς δηλονότι, καὶ τοῦς αὐτοῖς ὁμοίους, καὶ ψευδῶς οἰομένας τάς ἐκείνων θεσμοθεσίας, τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ δικαιοσύνης ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ περιποίησιν εἶναι.

juxta vocationem, nullam laudem habebant. Quod paterfamilias educabat ſobolem, quod mater pariebat, quod princeps regebat rempublicam: hæc putabantur opera eſſe humana & imperfecta, & longe deteriora illis ſplendidis obſervationibus. Et hic error valde cruciavit pias conſcientias, quæ dolebant, ſe teneri imperfecto vitæ genere in conjugio, in magiſtratibus, aut aliis functionibus civilibus: mirabantur Monachos & ſimiles, & falſo putabant, illorum obſervationes Deo gratiores eſſe.

Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, αἱ παραδόσεις μεγάλους κινδύνους ταῖς συνειδήσεσιν ἐπήγαγον. Ἦν γὰρ ἀδύνατον πάσας διατηρεῖσθαι, καὶ ὅμως ἡγοῦντο οἱ ἄνθρωποι ἀναγκαίαν τινὰ αὐτὰς λατρείαν εἶναι. Ὁ Γέρσων ἱστορεῖ, παμπόλλους ἀπογνώσει περιπεσεῖν, τινὰς δὲ καὶ διαχειρίσασθαι ἑαυτοὺς, αἰσθομένους ἀδυνατεῖν πάντα τὰ παραδεδομένα ἀποχρώντως φυλάττειν: καὶ μηδεμιᾶς παρηγορίας περὶ δικαιοσύνης τῆς ἐκ πίστεως, ἢ περὶ χάριτος, ἀκηκοότας.

Tertio, traditiones attulerunt magna pericula conſcientiis. Quia impoſſibile erat, omnes traditiones ſervare, & tamen homines arbitrabantur, has obſervationes neceſſarios eſſe cultus. Gerſon ſcribit, multos incidiſſe in deſperationem, quoſdam etiam ſibi mortem conſciviſſe, quia animadverterant, ſe non poſſe ſatisfacere traditionibus: Et interim conſolationem nullam de juſtitia fidei, de gratia audierant.

Ὁρῶμεν τοῦς ἄνω Θεολογήσαντας, καὶ σουμμιστὰς ῥωμαϊστὶ ἐπικεκλημένους, συλλέξαντας τὰς παραδόσεις, ἐπιεικείας τινὰς ζητῆσαι, πρὸς ἐπικουφισμὸν τῶν συνειδήσεων, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀποχρώντως αὐτὰς ἀπολῦσαι τούτων τῶν βρόχων, καὶ προσέτι καὶ μᾶλλον ἐνίοτε ἐμπαγιδεῦσαι. Οἴδαμεν δὲ καὶ περὶ συλλογὴν τῶν παραδόσεων τάτε διδασκαλεῖα, καὶ τὰς Ἐκκλησιαστικὰς δημηγορίας οὕτως ἠχο-

Videmus Summiſtas & Theologos colligere traditiones, & quærere ἐπιεικείας, ut levent conſcientias, non ſatis tamen expediunt, ſed interdum magis injiciunt laqueos conſcientiis. Et in traditionibus colligendis, ita fuerunt occupatæ ſcholæ & conciones, ut non va-

ἠχολῆθαι, ὥστε μὴ δυνηθῆναι ἐπιχειρεῖν τῇ τῆς Ἁγίας καὶ Θεοπνεύστε Γραφῆς πραγματείᾳ, καὶ τῇ ἐπιζητήσει λυσιτελεστέρας τινὸς διδαχῆς, περὶ πίστεως, περὶ κομιδῆς τε σαυρε καὶ ὑπομονῆς, περὶ ἐλπίδος, περὶ ἀξίας τῶν πολιτικῶν, περὶ παρηγορίας τῶν συνειδήσεων, ἐν δεινοτάτοις πειρασμοῖς, διόπερ ὅ, τε Γέρσων, καὶ ἄλλοι τινες Θεολόγοι κάρτα δυσκολαίνεσι ταύταις τῶν παραδόσεων ἔρισιν ἐμποδιζόμενοι, βέλτιον τι γένος διδασκαλίας μετιέναι ἐ δύνασθαι. Καὶ ὁ Αὐγεσῖνος κωλύει τοιετωτρόποις τῶν παρατηρήσεων τὰς συνειδήσεις βαρύνειν, καὶ ἴδοι ἀδιαφόρως αὐτὰς παρατηρητέον εἶναι.

vacaverit attingere ſcripturam, & quærere utiliorem doctrinam de fide, de cruce, de ſpe, de dignitate rerum civilium, de conſolatione conſcientiarum in arduis tentationibus. Itaque Gerſon, & alii quidam Theologi graviter queſti ſunt, ſe his rixis traditionem impediri, quo minus verſari poſſent in meliori genere doctrinæ. Et Auguſtinus vetat onerare conſcientias hujuſmodi obſervationibus & prudenter admonet Ianuarium, ut ſciat, eas indifferenter obſervandas eſſe.

νενεχόντος παραινεῖ τῷ Ιανεαρίῳ, ὅπως

Μηδεὶς τοίνυν ὑπολαμβανέτω, εἰκῇ τὲς ἡμετέρες τέτοις τοῖς πράγμασιν ἐπικεχειρηκέναι, ἢ μίσει τῶν Ἐπισκόπων, ὡς ψευδῶς τινες ὑποπτεύεσι. πᾶσα γὰρ ἀνάγκη ἦν, περὶ τοιέτων κακοδοξιῶν, ὧν αἰτίαι αἱ παραδόσεις ἐκ ὀρθῶς συνεθεῖσαι ἐγένοντο, τὰς Ἐκκλησίας νεθετεῖν. Ἀναγκάζει γὰρ ἡμᾶς τὸ Ἐυαγγέλιον ἐπείγειν τὴν περὶ χάριτος καὶ δικαιοσύνης τῆς ἐκ πίστεως διδαχὴν, ὧν ἑδέτερον συνιέναι τὴς δύναιτ' ἄν, πεπεισμένος τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων, διὰ παρατηρήσεων αὐθαιρέτων ἐπιτεύξεθαι.

Quare noſtri non debent videri hanc cauſam temere attigiſſe, aut odio Epiſcoporum, ut quidam falſo ſuſpicantur. Magna neceſſitas fuit, de illis erroribus, qui nati erant ex traditionibus male intellectis, admonere Eccleſias. Nam Evangelium cogit urgere doctrinam de gratia & juſtitia fidei, quæ tamen intelligi non poteſt, ſi putent homines, ſe mereri gratiam per obſervationes ab ipſis electas.

Ἐδίδαξαν ἕν, ὅτι διὰ τὴν παρατήρησιν τῶν ἀνθρωπίνων θεσμῶν ἐδεὶς τῶν πλημμελειῶν αὐτε ἀπολύεται, καὶ ἐνώπιον τε Θεε δικαιᾶται. Διὸ μηδένα ἀπάτη ὑπαχθέντα οἴεθαι δεῖ, τοιετωτρόπες παρατηρήσεις, λατρείαν τινα τῶν ἀναγκαίων εἶναι.

Sic igitur docuerunt, quod per obſervationem traditionum humanarum non poſſimus gratiam mereri aut juſtificari. Quare non eſt ſentiendum, quod ejuſmodi obſervationes ſint neceſſarii cultus.

Πιςεντα δὲ καὶ ὀχυρεσι τὰ προειρημένα οἱ ἡμέτεροι, μαρτυρίας αὐτοῖς ἐκ τῶν Ἱερῶν γραμμάτων παραθέμενοι. Ὁ Χρι-

Addunt teſtimonia ex ſcriptura. Chriſtus Matth. XV. excuſat Apoſtolos, qui non ſervaverant uſitatam traditionem, quæ

Χριστὸς κατὰ Ματθαῖον Κεφ. ιέ. ὑπὲρ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τῶν Ἀποστόλων ἀπολογεῖται, μὴ τηρησάντων τὴν ἐν ἔθει παρ' Ιουδαίοις οὖσαν παράδοσιν καίπερ οὐ περὶ ἀθέσμου, ἀλλὰ μέσου καὶ ἀδιαφόρου τινὸς πράγματος γενέσθαι δοκοῦσαν, καὶ συγγενῆ εἶναι φαινομένην τοῖς ἐν τῷ νόμῳ προστεταγμένοις βαπτίσμασι. Λέγει γάρ. (Ματθ. Κεφ. ιέ.) „Μάτην σέβον ταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Ἐξ οὗ δῆλον, λα„τρείαν ἀνωφελῆ καὶ ματαίαν, οὐδαμῶς ἀπαιτεῖν αὐτὸν, οὔτε ἀναγκαίαν αὐτὴν „εἶναι δύνασθαι.

quæ tamen videbatur de re non illicita, ſed media eſſe, & habere cognationem cum baptiſmatibus legis, & dicit: „fruſtra colunt me mandatis „hominum, igitur non exigit cultum „inutilem.

„Καὶ μετ' οὐ πολὺ, οὐ τὸ εἰσερχόμενον, φησὶν, εἰς τὸ στόμα, κοινοῖ τὸν ἄν„θρωπον. ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ „στόματος, τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον.

Et paulo poſt addit: „omne quod „intrat in os, non inquinat homi„nem.

„Κἂν τῷ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ιδ. Οὐ „γὰρ ἐστιν ἡ Βασιλεία, λέγει ὁ Παῦλος, „τοῦ Θεοῦ, βρῶσις καὶ πόσις.

Item, Rom. XIV. „Regnum Dei non „eſt eſca aut potus.

Κἂν τῷ δευτέρῳ τῆς πρὸς Κολασσα„εῖς· „Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώ„σει, ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νου„μηνίας, ἢ Σαββάτων.

Coloſſ. II. „Nemo judicet vos in „cibo, aut in potu, aut in parte diei „feſti, aut novi lunii, aut Sabbatorum.

„Καὶ αὖθις· εἰ οὖν ἀπεθάνετε σὺν τῷ „Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, τί „ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε; μὴ „ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς.

Item, „ſi mortui eſtis cum Chriſto „ab elementis Mundi, quare tanquam „viventes in mundo, decreta facitis? „ne attingas, ne guſtes, ne contrectes.

Καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων κεφ. ιὲ. „Τί πειράζετε, φησὶν ὁ Πέ„τρος, τὸν Θεὸν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ „τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε „οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν „βαστάσαι; ἀλλὰ διὰ τὴν χάριτος τοῦ „Κυρίου Ιησοῦ Χριστοῦ πιστεύομεν σωθῆναι, „καθ' ὃν τρόπον κἀκεῖνοι. Ἐν ταύτῃ τῇ „ῥήσει ἀπαγορεύει ὁ Πέτρος βαρύνειν τὰς „συνειδήσεις πλείοσι θεσμοθετήσεσιν εἴτε Μωϋσέως, εἴτε ἑτέραις αἷς τισιν οὖν.

Actor. XV. ait Petrus: „Quare ten„tatis Deum, imponentes jugum ſu„per cervices diſcipulorum, quod ne„que nos, neque patres noſtri portare „potuimus? Sed per gratiam Domini „noſtri Jeſu Chriſti credimus ſalvari, „quemadmodum & illi. Hic vetat Petrus onerare conſcientias, pluribus ritibus, ſive Moſis, ſive aliis.

Καὶν τῇ προτέρᾳ πρὸς Τιμόθεον κεφ. δ. ὀνομάζει ὁ Παῦλος τὴν τῶν προσφερομένων διακώλυσιν, διδασκαλίαν δαιμονίων. Ἔχει γὰρ τὸ ῥητὸν ὧδε· „τὸ δὲ „Πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις „καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως, „προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις καὶ δι„δασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν, κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι „βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς καὶ „ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν. Τὸ γὰρ ἤτοι προσάπτειν, ἢ ποιεῖν ἔργα τοιαῦτα, ὥστε καταξιωθῆναι ἡμᾶς δι' αὐτῶν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῆς δικαιώσεως, καὶ μηδένα Χριστιανὸν εἶναι δύνασθαι χωρὶς τῆς δὲ τῆς λατρείας, ἀντικρυς τῇ ὑγιαινούσῃ τῶ Εὐαγγελίῳ διδαχῇ ἀντίκειται.

Et 1 Tim. IV. vocat prohibitionem ciborum doctrinam Dæmoniorum. „Quia „pugnat cum Evangelio, talia opera „instituere aut facere, ut per ea „mereamur gratiam, aut quod non „possit existere Christianismus sine tali „cultu.

Οὕτω δὲ διδάσκουσι τοῖς ἡμετέροις ἐγκαλεῖν τολμῶσιν οἱ ἀντίδικοι ἡμῶν ἀπαγόρευσιν τῆς παιδείας, καὶ νεκρώσεως τῆς σαρκὸς. Ὡς ὁ Ιοβινιανὸς ἐποίησεν. ἀλλὰ τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων συγγράμματα καὶ τεύχη τἐναντίον φανερώσει. Εὑρεθήσεται γὰρ ἐν τούτοις, ὅτι πάντοτε περὶ κομιδῆς τῶ σαυρῶ ἐδίδαξαν, λέγοντες δεῖν τὸς Χριστιανὸς ταῖς θλίψεσιν ἐγκαρτερεῖν. Ἐστι δὲ ἀληθινὴ, καὶ ἀνεπίπλαστος καὶ ἀνυπόκριτος νέκρωσις τῆς σαρκὸς τὸ ποικίλαις θλίψεσι καὶ ξενοχωρίαις πιεζόμενόν τε καὶ μαστιγόμενον παιδευθῆναι καὶ συσταυρωθῆναι τῷ Χριστῷ.

Hic objiciunt Adversarii, quod nostri prohibeant disciplinam & mortificationem carnis, sicut Jovinianus. Verum aliud deprehendetur ex scriptis nostrorum. Semper enim docuerunt de cruce, quod Christianos oporteat tolerare afflictiones. Hæc est vera, seria, & non simulata mortificatio, variis afflictionibus exerceri, & crucifigi cum Christo.

Καὶ Χρῆναι ἕνα ἕκαστον αὐτῶν τῇ περὶ τὸ σῶμα παιδείᾳ, καὶ σωματικοῖς τισιν ἐπιτηδεύμασιν ἔτω φιλοπονῆνται γυμναθῆναι, καὶ οἱονεὶ συσεῖλαι τὸ χαῦνον τῶν παθῶν καὶ ἐπιθυμήσεων, ἵνα μὴ κόρῳ ἡ ἀργία εἰς τὸ ἁμαρτάνειν, παροξυνθῇ, μηδαμῶς δὲ ἵνα διὰ τοιούτων ἐπιτηδευμάτων τῆς καταδίκης τῶν ἡμαρτημένων καὶ θανάτῳ τῶ αἰωνίῳ ἀπολυθῇ. Καὶ ταύτην τὴν κατὰ τὸ σῶμα παιδείαν, ἃ μόνον ἐν ὀλίγαις τισὶ καὶ ῥηταῖς ἡμέραις, ἀλλὰ διαπαντὸς χρὴ ἐπι-

Insuper docent, quod quilibet Christianus debeat se corporali disciplina, aut corporalibus exercitiis aut laboribus sic exercere & coercere, ne saturitas aut desidia extimulet ad peccandum, non ut per illa exercitia mereamur remissionem culpæ aut mortis æternæ. Et hanc corporalem disciplinam oportet semper urgere, non solum pau-

ἐπιτηδεύεσθαι. Κατ' ἐκεῖνο τὸ τῶ Χριστῶ παράγγελμα. (Λεκ. κεφ. κά.) „προσέχετε δὲ ἑαυτοῖς, μή ποτε βαρυν„θῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ „μέθῃ. Καὶ ἑτέρωθι ὁ αὐτὸς λέγει· τῶ„το τὸ γένος ἐκ ἐκπορεύεται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ. Κἂν τῷ θ'. τῆς πρότερας πρὸς Κορινθίους· „ὑπωπιάζω„μαι, φησὶν ὁ Παῦλος, τὸ σῶμα, καὶ „δελαγωγῶ. Διαῤῥήδην διὰ τῶνδε ἐμφαίνων, τὸν ὑπωπιασμὸν τῶ σώματος ἐδαμῶς περιποίησιν εἶναι τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν· συμφέρειν δὲ πρὸς τῶτο, ἵνα τὸ σῶμα κατήκοον καὶ ἐπιτήδειον ἔχῃ πρὸς τὰ Πνευματικὰ, καὶ πρὸς τὰ καθήκοντα τῇ κλήσει αὐτῶ. Οὔκεν αὐταὶ αἱ νηστεῖαι καθ' αὑτὰς καταγινώσκονται, ἀλλὰ αἱ νομοθετήσεις, αἱ ῥητάς τινας ἡμέρας, καὶ ῥητὰς τροφὰς ἐντέλλεσαι, ἐπισφαλῶς τῇ συνειδήσει, ὡσεὶ τῶν τοιῶτων ἔργων ἀναγκαίων ὄντων πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ Θεάρεστον θρησκείαν.

paucis & conſtitutis diebus, ſicut Chriſtus præcipit: „cavete ne corpora ve„ſtra graventur crapula. Item, hoc „genus Dæmoniorum non ejicitur niſi „jejunio & oratione. Et Paulus ait: „Caſtigo corpus meum, & redigo in „ſervitutem. Ubi clare oſtendit, ſe ideo caſtigare corpus, non ut per eam diſciplinam mereatur remiſſionem peccatorum, ſed ut corpus habeat obnoxium & idoneum ad res ſpirituales, & ad faciendum officium juxta vocationem ſuam. Itaque non damnantur ipſa jejunia, ſed traditiones, quæ certos dies, certos cibos præſcribunt, cum periculo conſcientiæ, tanquam ejuſmodi opera ſint neceſſarius cultus.

Τηρεῖνται δ' ὅμως παρ' ἡμῖν πολλαὶ παραδόσεις, συμβαλλόμεναι δηλαδὴ πρὸς τὸ εὐχημόνως πάντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γίνεσθαι· οἷον, ἡ τάξις τῶν ἀναγινωσκομένων ἐν τῇ λειτεργίᾳ, καὶ τῶν Ἑορτῶν αἱ ἐξαίρετοι. Καὶ διδάσκεται ὁ λαὸς, ὅτι τοιαύτη λατρεία ἐδένα δικαιοῖ ἐνώπιον τῶ Θεῶ, καὶ ὅτι παραλιπών τις ἐκεῖνα ἄνευ σκανδάλε, ἐχ' ἁμαρταίνει. Ταύτην τὴν ἄδειαν ἐν τοῖς ἀνθρωπείοις τῶν θεσμῶν, οἱ ἐν ὁσίοις Πατέρες ἐκ ἠγνόησαν. Πάλαι γὰρ αἱ πρὸς τὴν ἀνατολὴν Ἐκκλησίαι ἐκατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τῇ ἐν Ῥώμῃ, τὴν τῶ πάσχατος ἡμέραν ἑορτάζειν εἰώθασι· καὶ τῶν ῥωμαίων τοῖς ἀνατολικοῖς χίσμα ἐγκαλέντων, ἐνεθέτησαν αὐτὲς οἱ ἄλλοι, ἐκ ἐξ ἀνάγκης ταῦτα τὰ ἔθη ἑκάσοτε συνάδειν, καὶ ὅμοια εἶναι. Καὶ ὁ Εἰρηναῖος φησὶν, ἡ τῆς

Servantur tamen apud nos pleræque traditiones, quæ conducunt ad hoc, ut res ordine gerantur in Eccleſia, ut ordo lectionum in Miſſa, & præcipuæ feriæ. Sed interim homines admonentur, quod talis cultus non juſtificet coram Deo, & quod non ſit ponendum peccatum in talibus rebus, ſi committantur ſine ſcandalo. Hæc libertas in ritibus humanis non fuit ignota patribus. Nam in Oriente alio tempore ſervaverunt paſcha quam Romæ. Et cum Romani propter hanc diſſimilitudinem accuſarent Orientem Schiſmatis, admoniti ſunt ab aliis, tales mores non oportere ubique ſimiles eſſe. Et Irenæus

τῆς νηστείας διαφωνίαν τὴν τῆς πίστεως συμφωνίαν ἐ διαλύει. Ὡς καὶ διορισμῷ ιβ'. Γρηγόριος ὁ Πάπας σημαίνει, τοιαύτην ἀνομοιότητα ἐδεμίαν βλάβην καὶ ζημίαν τῇ τῆς Ἐκκλησίας ἑνότητι ἐπιφέρειν. Καὶ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ τριμερὴς ἱστορία, Βιβλίῳ τῷ θ'. πολλὰ παραδείγματα διαφόρων θεσμῶς συναθροίζει, καὶ γνώμην παγχρηστον ἀποφαίνεται, „ὁ νῦς, φάσκει, τῶν Ἀποστόλων ἐγένετο, „ἐ περὶ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν δογμα„τίζειν, ἀλλὰ καλὴν ἀναστροφὴν, καὶ ἐυ„σέβειαν διακηρύσσειν.

næus inquit: diſſonantia jejunii, fidei conſonantiam non ſoluit, Sicut & diſtinctione 12. Gregorius Papa ſignificat, talem diſſimilitudinem non lædere unitatem Eccleſiæ. Et in Hiſtoria tripartita lib. 9. multa colliguntur exempla diſſimilium rituum, & recitantur hæc verba: „Mens Apoſtolorum fuit, „non de diebus feſtis ſancire, ſed præ„dicare bonam converſationem & pie„tatem.

Περὶ ἐυχῶν τῶν μοναζόντων.

Περὶ ἐυχῶν τῶν μοναστῶν βέλτιόν τις καταμάθοι ἂν τὰ παρ' ἡμῖν διδασκόμενα, μεμνημένος τῆς κατὰ τὸν ἄνω χρόνον συμβιώσεων Μοναστικῶν καταστάσεως, καὶ τῶν καθημέραν παρὰ τὸ καθῆκον, καὶ τἐναντίον τοῖς κανόσιν ἐν αὐταῖς γενομένων. Ἐπ' Αὐγυστίνε συνυσίαι τινὲς καὶ διατριβαὶ ἦσαν ἐλευθέραι· ἔιτα δὲ διὰ τὸ διεφθαρμένον τῆς ἐναρέτε παιδείας αἱ ἐυχαὶ προσεπενοήθησαν, ὥστε ἀποκατάστασιν αὐτῆς, καὶ διόρθωσιν τῶν ἠθῶν γενέσθαι, οἱονεὶ δεσμωτηρίῳ τινὶ τῆς Μοναστικῆς διαγωγῆς ἐγκλεισμένης. Προϊόντος δὲ τε χρόνε ἡρέμα ταῖς ἐυχαῖς πολὺ πλῆθος ἄλλων τινῶν ἀνθρωπίνων ἐνταλμάτων προσετέθη, καὶ ταῦτα τὰ δεσμὰ ὐκ ἐλίγοις παρὰ τὲς κανόνας, ὅπω εἰς τὸ τέλειον ἐφθακόσι τῆς ἡλικίας μέτρον ἐμβέβληται. Πολλοὶ δὲ καὶ πλάνη τινὶ τῷδε τῷ μονήρει καὶ ἀναχωρητικῷ καὶ ἐκδημητικῷ τε κόσμε βίῳ περιέπεσον, οἵτινες καίτοι ἡλικίαν ἔχοντες, ὅμως τὸ ἀθενὲς ἑαυτῶν ὐκ ἐπέγνωσαν. Οὕτω δὲ τὸν τράχηλον ἐμπαγιδευθέντες ἐπιμένειν τῇ μοναστικῇ

De votis Monachorum.

Quid de votis Monachorum apud nos doceatur, melius intelliget, ſi quis meminerit, qualis ſtatus fuerit monaſteriorum, quam multa contra canones in ipſis monaſteriis quotidie fiebant? Auguſtini tempore erant libera collegia: poſtea corrupta diſciplina, ubique addita ſunt vota, ut tanquam excogitato carcere, diſciplina reſtitueretur. Additæ ſunt paulatim ſupra vota aliæ multæ obſervationes. Et hæc vincula multis ante juſtam ætatem contra canones injecta ſunt. Multi inciderunt errore in hoc vitæ genus, quibus, etiamſi non deeſſent anni, tamen judicium de ſuis viribus defuit. Qui ſic irretiti erant, cogebantur manere, etiamſi quidam beneficio canonum liberari poſſent. Et hoc accidit magis etiam in Monaſteriis virginum, quam Monacho-

σικῆ, καὶ ἐπιμιξίας ἀνθρώπων ἀπηλλαγμένη διατριβῆ ἠναγκάσθησαν, εἰ καὶ κατὰ τὴν τῶν κανόνων ἐπιείκειαν, ἐλευθερωθῆναι αὐτῆς δυνάμενοι. Ὅπερ μᾶλλον ἔτι ταῖς μοναζούσαις τῶν παρθένων, ἢ αὐτοῖς τοῖς μοναχαῖς συνέβη, δέον τῇ θηλυκῇ γένει ἄτε φύσει ἀτονωτέρᾳ ὅτι μάλιστα φεισθῆναι. Τοῦτο δὴ τὸ ἀκριβὲς καὶ σφυρὸν πολλοῖς τῶν ἀγαθῶν καὶ χρηστῶν ἀνθρώπων κατὰ τοὺς πρώην χρόνους ἤκιστα ἤρεσεν, ὁρῶσί γε τότε κοράσια καὶ μειράκια, μόνον διὰ τὰ ἀλφιτοφάγοι, τετέχθαι διὰ εὐπορίαν τῶν διατροφῶν, ταῖς κοινοβίοις ἐρημίαις ἐναποκλείεσθαι, καὶ μὴ κατευοδοῦσθαι ὅμως τοῦτο τὸ βέλευμα. Σκάνδαλα γὰρ τὰ αἴσχιστα ἐντεῦθεν βλαστῆσαι, καὶ τὰς συνειδήσεις βρόχοις δυσλύτοις ἐμπλεχθῆναι. Διὸ παγχαλεπῶς φέροντες δῆλοι ἐγένοντο, τὰς μοναστικῆς ἀναχωρήσεως προσατένοντας ἐπὶ τοσοῦτον ἀνεπιεικείας, μᾶλλον δ' ὠμότητος καὶ τυραννίδος προκεχωρηκέναι, ὥς ἐν πράγματι αὐτοὺς ἐπισφαλεστάτῳ, ὃ μόνον τῇ Εὐαγγελίᾳ ἀφροντίστως ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν κανόνων κῦρος περιιδεῖν.

chorum, cum ſexui imbecilliori magis parcendum eſſet. Hic rigor diſplicuit multis bonis viris, ante hæc tempora, qui videbant puellas & adoleſcentes in Monaſteria detrudi propter victum: videbant quam infeliciter ſuccederet hoc conſilium, quæ ſcandala pareret, quos laqueos conſcientiis injiceret: dolebant autoritatem canonum in re periculoſiſſima omnino negligi & contemni.

Ταύτας ἄρα τὰς ἄρτι κατειλεγμένας ζημίας καὶ ἡ περὶ τῶν εὐχῶν κακοδοξία ηὔξησεν, ἣν καὶ αὐτοῖς τοῖς νενεχεξέροις τῶν μοναχῶν ἐκ ἀρέσαι πρόδηλον· ἴσας δηλαδὴ εἶναι εὐχὰς τὰς μοναστικὰς αὐτῷ τῷ Βαπτίσματι, καὶ διὰ τὸν μοναύλιον καὶ ἀσκητικὸν καὶ καρτερικὸν βίον, ἀξιωθῆναι τὰς μοναχὰς τῆς τε τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, καὶ τῆς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης. Οὐκ ἠχύνεντο δὲ καὶ τοῦτο ἀσκήσει τῇ μοναστικῇ ἀναθέμενοι, ὃ μόνον τὴν ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ δικαίωσιν, ἀμοιβὴν καὶ μισθαπόδοσιν αὐτῆς εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἑτεροί τινα πλείω, διατηρήσης δηλονότι ὃ μόνον τὰ ἐν τῷ νόμῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ προσεταγμένα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν Εὐαγγελίῳ συμβεβλευθέντα.

Ad hæc mala accedebat talis perſuaſio de votis, quam conſtat etiam olim diſplicuiſſe ipſis Monachis, ſi qui paulo cordatiores fuerunt: docebant vota paria eſſe baptiſmo, docebant ſe hoc vitæ genere mereri remiſſionem peccatorum, & juſtificationem coram Deo: Imo addebant vitam monaſticam, non tantum juſtitiam mereri coram Deo, ſed amplius etiam: quia ſervaret non modo præcepta, ſed etiam conſilia Evangelica.

Οὕτως ἓν ψευδολογοῦντες τὸν λαὸν ἀνέπεισαν, βίᾳ διαγωγὴν μοναστικὴ κυριώτερόν τι εἶναι, καὶ πολλῷ διαφέρειν αὐτῆ τῆ Βαπτίσματος, καὶ μείζονος ἀμοι-

Ita perſuadebant, Monaſticam profeſſionem longe meliorem eſſe baptiſmo, vitam monaſticam plus mereri, quam vitam Magiſtratuum, vitam paſto-

ἀμοιβῆς ἀξίαν ὑπάρχειν, ἢ τὸν πολιτικὸν καὶ Ἐκκλησιαστικὸν καὶ οἰκονομικὸν, καὶ συνελόντι φάναι, πάντων τῶν ἀνθρώπων ὧν τινων ἦν, τῶν κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ διάταξιν, ἄνευ ἐθελοθρησκείας τινὸς, τῇ ἑαυτῶν κλήσει ἐπιμενόντων, καὶ δουλευόντων. Καὶ μηδὲν τούτων ἀπαρνήσασθαι δύνανται οἱ μονάζοντες, ἐκκειμένων γε ἐν τοῖς ὑπ' αὐτῶν γεγραμμένοις βιβλίοις καὶ συντάγμασι.

rum & similium, qui in mandatis Dei, sine factitiis religionibus, suæ vocationi serviunt. Nihil horum negari potest, extant enim in libris ipsorum.

Τὶ δὲ παρὰ τὰ λεχθέντα ἐν τοῖς κοινοβίοις οἰκητηρίοις ἐγένετο; σκεψώμεθα δή. Πάλαι μὲν διδασκαλεῖα ἦν τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, καὶ ἄλλων μαθημάτων τῇ Ἐκκλησίᾳ ὠφελίμων, Ποιμένας τε καὶ Ἐπισκόπους ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπιχορηγοῦντα, νυνὶ δὲ μηδαμῶς συνῳδὰ τούτοις ἐν αὐτοῖς γίνεσθαι οὐδεὶς ἀγνοεῖ, ὥστε περιττὸν εἶναι περὶ τῶν πᾶσι γνωρίμων τὸν λόγον μηκύνειν. Πάλαι μὲν πρὸς τὸ μαθεῖν συνήρχοντο, νυνὶ δ' εἰς Θεολατρείαν καὶ περιποίησιν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ δικαιοσύνης, ἥδε ἡ τοῦ βίου διαγωγὴ μεταφέρεται, τάξις καὶ κατάστασίς τις εἶναι διαθρυλλουμένη τῆς τε Λειτουργίας ἢ τελειώσεως, καὶ ἄλλων πάντων τοῦ βίου τρόπων προτιμωμένη.

Quid fiebat postea in Monasteriis? olim erant scholæ sacrarum literarum, & aliarum disciplinarum, quæ sunt utiles Ecclesiæ, & sumebantur inde pastores & Episcopi: Nunc alia res est: nihil opus est recitare nota. Olim ad discendum conveniebant: nunc fingunt institutum esse vitæ genus ad promerendam remissionem peccatorum & justificationem: Imo prædicant esse statum perfectionis, & longe præferunt omnibus aliis vitæ generibus, a Deo ordinatis.

Ταῦτα μὲν κατελέξαμεν οὐδὲν ἀπεχθῶς ἐπιτείνοντες, ὅπως εὐσυνετώτερα γένοιντο τὰ τῶν ἡμετέρων διδάγματα. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τῶν μὴ ἐμμενόντων ἀγωγῇ μοναχικῇ, γαμούντων δὲ, διδάσκεται παρ' ἡμῖν οὕτως. Ἐξεῖναι γαμεῖν πᾶσι τοῖς ἀνεπιτηδείως πρὸς διατήρησιν τῆς παρθενίας ἔχουσιν. Οὐ γαρ δύνανται αἱ εὐχαὶ τὸ διαταχθὲν καὶ ἐντεταλμένον παρὰ τοῦ Θεοῦ καταλύειν καὶ ἀκυροῦν. Ἔστι δὲ μία τῶν Θεοῦ ἐντολῶν καὶ ἥδε· „διὰ τὰς πορνείας „ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω. Καὶ οὐ μόνον τὸ παράγγελμα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ

Hæc ideo recitavimus nihil odiose exaggerantes, ut melius intelligi possit de hac re doctrina nostrorum. Primum de his, qui matrimonia contrahunt, sic docent apud nos, quod liceat omnibus, qui non sunt idonei ad cœlibatum, contrahere matrimonium: quia vota non possunt ordinationem ac mandata Dei tollere. Est autem hoc mandatum Dei: „propter forni„cationem habeat unusquisque uxorem „suam. Neque mandatum solum, sed etiam creatio & ordinatio Dei cogit hos ad conjugium, qui sine singulari Dei

τὴ ἡ διαταγὴ, καὶ κτίσις τῦ Θεῦ, γαμικὴν σύζευξιν τῆς ἀζυγίας προαιρεῖθαι ἀναγκάζει πάντας, τὰς μὴ ἐξαίρετόν τι χάρισμα τῦ ἁγνῶς διαβιῶναι Θεόθεν λαβόντας, κατ' ἐκεῖνο τὸ λόγιον· Εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς, ἀ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον. Οὐ τοίνυν ἁμαρτάνουσιν, οἵτινες ὑπακούοντες ταύτῃ τῇ ἐντολῇ καὶ διατάξει τῦ Θεῦ, γαμῦσι.

Dei opere non sunt excepti, juxta illud: non est bonum hominem esse solum. Igitur non peccant isti, qui obtemperant huic mandato & ordinationi Dei.

Τί πρὸς ταῦτα ἀντερεῖν τις ἔχοι ἄν; ὑπερμαχέθω δὴ τῶν ἐυχῶν ὅσις βέλεται, καὶ τὸ κῦρος αὐτῶν μεγαλυνέτω παντὶ σθένει, ἐχ ὅμως αἱ ἐυχαὶ τὸ παρὰ τῦ Θεῦ ἐπιτεταγμένον ἀκυρῶν καὶ ἀθετεῖν δυνηθήσονται. Καὶπειδὴ αὐτοὶ οἱ κανόνες νομοθετῦσιν, ἐν πάσῃ ἐυχῇ τὸ τῦ ἀνωτέρω νόμιμον ἐξαιρετέον εἶναι, ἥκιστα δὴ ἐν ταῖς ἐυχαῖς τὸ τῦ Θεῦ πρόσταγμα περιορᾶν χρεών. Διὸ μηδαμῶς αἱ ἐυχαὶ αἱ κατὰ τῆς τῶν Θείων παραγγελμάτων προαγορεύσεως γενόμεναι ἰχύσιν. Ἔτι δὲ εἰ ὁ τῶν ἐυχῶν καταδεσμὸς παντάπασιν ἄλυτος ἦν, ἔτε τοῖς ἐν Ῥώμῃ Ἀρχιερεῦσιν ἐξεῖναι ἠδυνήθη ἂν διαλύειν αὐτόν. Οὐ γὰρ ἔξεσιν ἀνθρώπῳ ᾧ τινι ἦν, τὰ τῦ Θεῦ νόμα ἀναιρεῖν. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῶν ἐυχῶν τῶν μοναχικῶν ἐδέν ὁ Θεὸς ἐνετείλατο, ἐκ ἀπεικότως, ἀλλὰ πάνυτοι φρονίμως καὶ νενεχόντως ἔκριναν οἱ τὴν διάλυσιν αὐτῶν συγχωρήσαντες, ἐπιεικείας δεῖν τὰ τοιαῦτα, ἧν ἐκ ὀλιγάκις τοῖς ἐυξαμένοις ἀπονεμηθῆναι, τὰ πάλαι γεγραμμένα ἀναγινώσκοντες ἐυρίσκομεν. Γνώριμα γὰρ παντὶ τῷ τὰ περὶ βασιλέως τῶν Ἀρραγόνων ἱστορέμενα, καὶ αὐτῦ μονάσαντος μέν ποτε, εἶτα δ' ἀπελυθέντος θεσμοθεσίας καὶ ἀγωγῆς μοναστικῆς, καὶ δὴ καὶ περὶ ἄλλων τινῶν τῶν μεταγενεστέρων, κατὰ τὰς ἡμετέρας χρόνους.

Quid potest contra hæc opponi? Exaggeret aliquis obligationem voti, quantum volet, tamen non poterit efficere, ut votum tollat mandatum Dei. Canones docent, in omni voto jus superioris excipi: quare multo minus hæc vota, contra præcepta Dei, valent. Quod si obligatio votorum nullas haberet causas, cur mutari possit, nec Romani pontifices dispensassent. Neque enim licet homini obligationem, quæ simpliciter est juris divini, rescindere. Sed prudenter judicaverunt Romani pontifices, æquitatem in hac obligatione, adhibendam esse: ideo sæpe de votis dispensasse leguntur. Nota est Historia de Rege Arragonum revocato ex Monasterio, & extant exempla nostri temporis.

Πρὸς τέτοις διὰ τί οἱ ἀντίδικοι ἡμῶν τὸν καταδεσμὸν, τετέστι τὸ ὑπεύθυνον, καὶ ὀφείλημα τῶν ἐυξαμένων, καὶ οἱονεὶ ἀποτέλεσμα τῆς ἐυχῆς, εἰς τόσον σεμνύονσι

Deinde, cur obligationem exaggerant adversarii, seu effectum voti, cum interim de ipsa voti natura sileant, quod debet esse in re possibili, quod debet

μυύνοντες τοῖς λόγοις ἐπιτείνεσι, τὴν φύσιν αὐτῆς ἀποσιωπῶντες, εἶναι δηλαδὴ τὴν ἐυχὴν δεῖν τῶν δυνατῶν, καὶ ἑκουσίως γίνεσθαι, καὶ αὐθαιρέτως, καὶ προαιρέτως; τὶς δὲ τῶν δυνατῶν τῷ ἀνθρώπῳ εἶναι φαίη ἄν, τὸ διηνεκὲς παρὰ πάντα τὸν βίον τῆς ἀγνείας; καὶ πόσον φέρε δὴ πλῆθός ἐσι τῶν αὐτομάτως τε καὶ ἐκ προαιρέσεώς τινος ἐυξαμένων; ἀναπείθεσθαι γὰρ, καὶ προσέτι καὶ ἀναγκάζεσθαι ἔσθ' ὅτε πρὸς τὸ ἔυχεσθαι εἴωθε κοράσιά τε καὶ μειράκια, ἔπω προνοεῖν τῶ ἑαυτῶν βίε δυνάμενα. Ἧττον ἦν ἐχρῆν Φιλονεικεῖν περὶ καταδεσμῶ τῶν ἐυχῶν τὰς ἀντιδίκους ἡμῶν, ὄντος τῶν ἀναντιῤῥήτων τῶδε, ἐναντιῶσθαι τῇ τῶν ἐυχῶν φύσει πᾶν τὸ μὴ προθύμως καὶ προαιρέτως ὑπιχνέμενον.

esse voluntarium, sponte & consulto conceptum. At quomodo sit in potestate hominis perpetua castitas, non est ignotum. Et quotus quisque sponte & consulto vovit? Puellæ & adolescentes, priusquam judicare possunt, persuadentur ad vovendum: interdum etiam coguntur. Quare non est æquum, tam rigide de obligatione disputare, cum omnes fateantur, contra voti naturam esse, quod non sponte, quod inconsulto admittitur.

Οἱ πλεῖσοι τῶν κανόνων καταργῶσι τὰς ἐυχὰς, τὰς ὑπὸ τῶν ἔπω εἰς τὸ, ιέ. ἔτος τῆς ἡλικίας ἐληλακότων γενομένας. Οὐ γὰρ δοκεῖ κατώτερός τις ὢν τὴν ἡλικίαν, βελεύεσθαί τι περὶ τῶν ἑαυτῶ, καὶ προαιρεῖσθαί τινα τῶ παντὸς βίε τρόπον δύνασθαι. Φέρεται δὲ καὶ ἄλλος κανὼν πλεῖον τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀσθενείᾳ ἀπονέμων, καὶ μείζονα χρόνον τοῖς μονάζεσι συγχωρῶν. Ἀπαγορέυει γὰρ πρὸ ἐνιαυτῶ τῶ ιή. ἔυχεσθαι· ἀλλ' ἐὰν εἴτε τέτω, εἴτε τῷ προειρημένῳ κανόνι ἀκολουθῶμεν, ἀνέγκλητοί γ' οἱ πλεῖσοι τῶν καταλιπόντων τὰς ἀναχωρητικὰς συμβιώσεις, τὰ Μοναςήρια λέγω, ἔσονται ἐυξάμενοι δὴ, ὡς ἐπίπαν πρὸ τῶν λεχθεισῶν προθεσμιῶν. Τέτταρτον δὲ καὶν ἡ τῶν ἐυχῶν παράβασις μέμψεώς τινος ἀξία φαίνοιτο, ἐχ ὅμως ἐυθὺς, τῶν ἐξ ἀνάγκης ἑπακολουθέντων εἴη ἄν, τὰς συζυγίας τῶν τοιέτων διαλυθῆναι δεῖν. Οὔτε γὰρ αὐτὸς ὁ Αὐγεσῖνος, ὁ μέγιστον ἀξίωμα φέρων, ταύτῃ τῇ γνώμῃ συγκατατίθεται. Τἐναντίον γὰρ φρονῶν τὴν τῶν ἐυξαμένων ἔγγαμον σύζευξιν, ἄῤῥηκτον ἑαυτέον εἶναι δογματίζει, ζητήματι κζ΄. Κεφ. ά. τῶν γάμων, καὶ τὰ λοιπά.

Plerique canones rescindunt vota ante annum 15. contracta: quia ante illam ætatem non videtur tantum esse judicii, ut de perpetua vita constitui possit. Alius canon plus concedens hominis imbecillitati, addit annos aliquot, vetat enim ante annum 18. votum fieri. Sed utrum sequemur, maxima pars habet excusationem, cur Monasteria deserant: quia plurimi ante hanc ætatem voverunt. Postremo, etiamsi voti violatio reprehendi posset: tamen non videtur statim sequi, quod conjugia talium personarum dissolvenda sint. Nam Augustinus negat debere dissolvi, 27. quæst. 1. cap. Nuptiarum, cujus non est levis autoritas,

λοιπά. Εἰ καί τισι τῶν μετέπειτα ἄλλως ἔδοξε.

toritas, etiamsi alii postea aliter senserunt.

Ἀλλ' εἰ καὶ ἡ Θεία περὶ τοῦ γαμεῖν ἐντολὴ χεδὸν πάντας ἀπολύειν, καὶ ἀπελευθερῶν τῶν ἐυχῶν δύναται, ἐχ ἧττον ὅμως δι' ἄλλης τινὸς αἰτίας τὸ μάταιον οἱ παρ' ἡμῖν, καὶ ἄκυρον τῶν ἐυχῶν διασαφοῦσιν· ἤγων, ὅτι πᾶσα λατρεῖα ὑπ' ἀνθρώπων, χωρὶς καὶ ἔξω τῆς τοῦ Θεοῦ προσάξεως ἐπινοηθεῖσά τε καὶ προχειριθεῖσα, πρὸς μισθάρνησιν τῆς τῶν παραπλωμάτων ἀφέσεως καὶ δικαιοποιίας, ἀσεβής ἐσιν· αὐτῷ τῷ σωτῆρος ἡμῶν Χριστῷ φάσκοντος, „Μάτην σέ„βουσί με, διδάσκοντες διδασκαλίας„ἐντάλματα ἀνθρώπων. Καὶ ὁ Παῦλος ἑκάστοτε διδάσκων διατελεῖ· μὴ ζητητέον εἶναι τὴν δικαιοσύνην ἐκ τῶν παρατηρήσεων ἢ λατρειῶν ἡμῶν, ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ ἐξευρεθεισῶν· ἐπιτυχεῖν δὲ ἡμᾶς διὰ πίστεως, πιστεύοντας ἀποκαταλλαχθῆναι ἡμᾶς τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἵλεον δι' αὐτὸν ἐκεῖνον ἡμῖν γενέσθαι, καὶ μὴ διὰ τὰς ἡμῶν καλοκαγαθοποιίας ἅς τινας ἔν.

Quanquam autem mandatum Dei de conjugio, videatur plerosque liberare de votis: tamen afferunt nostri & aliam rationem de votis, quod sint irrita: quia omnis cultus Dei, ab hominibus, sine mandato Dei, institutus & electus ad promerendam remissionem peccatorum & justificationem impius est, sicut Christus ait: frustra colunt me mandatis hominum. Et Paulus ubique docet, justitiam non esse quærendam ex nostris observationibus & cultibus, qui sint excogitati ab hominibus: sed contingere eam per fidem, credentibus se habere Deum placatum, & propitium propter Christum, non propter ulla nostra merita.

Γνωστὸν δὲ καὶ δῆλόν ἐσι πᾶσι, διδάξαι τοὺς μοναχοὺς τῶν ἐθελοθρησκειῶν μισθαπόδοσιν εἶναι, τὴν τῶν πλημμεληθέντων ἄφεσιν, καὶ δικαίωσιν, καὶ τὸ ἱκανὸν ὑπὲρ τῶν παρανομηθέντων αὐτοὺς ἀποδοῦναι. Τοιαύτην ἄρα ψευδοδιδασκαλίαν τί ἄλλο εἶναι φαίημεν ἄν, ὅτι μὴ ἐπισκότησιν καὶ προπηλακισμὸν τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀπάρνησιν τῆς ἐκ πίστεως δικαιοσύνης; ἔσαι τοίνυν ἀσεβεῖς αἱ συνήθεις τῶν ἐυχῶν, ὡς ἐπακόλουθον τοῖς εἰρημένοις ἐσὶν, ἐξ ἀνάγκης ἠκυρώθησαν· ἐδὲν ἰσχύσης ἐυχῆς ἀσεβοῦς, καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐντολαῖς ἐναντίας. Οὐ γὰρ ἔοικεν, ὡς τῶν κανόνων τις εἶπεν, ἀνομίας δέσματα τὴν ἐυχὴν γίνεσθαι.

Constat autem, Monachos docuisse, quod factitiæ religiones mereantur remissionem peccatorum & justificationem, & quod pro peccatis satisfaciant. Quid hoc est aliud, quam de gloria Christi detrahere, & obscurare, ac negare justitiam fidei? Sequitur igitur, ista vota usitata impios cultus fuisse: quare sunt irrita. Nam votum impium, & factum contra mandata Dei non valet. Neque enim debet votum vinculum esse iniquitatis, ut canon dicit.

Pau-

Ὁ Παῦλος τοῖς Γαλάταις ἐπιστέλλων διαῤῥήδην λέγει· „κάτηργήθητε ἀπὸ „τοῦ Χριστοῦ, οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, „τῆς χάριτος ἐξεπέσετε· τουτέστιν, οἱ ὑπολαμβάνοντες διὰ τὰς οἰκείας καλοκἀγαθοποιήσεις τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν μισθοφορήσειν, καὶ διὰ τὴν τοῦ νόμου πλήρωσιν καὶ ὁλοχερῆ ὑπακοὴν τῷ Θεῷ ἐυαρεστήσειν, καὶ μὴ πεπεισμένοι διὰ τὸν Χριστὸν δεδωρημένην αὐτὴν προῖκα παρὰ τοῦ οἰκτίρμονος Θεοῦ τῇ πίστει λαμβάνειν, καὶ διὰ τὸν Χριστὸν τῷ Θεῷ ἐυπρόσδεκτοι εἶναι, ζημιοῦνται τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἐπ' αὐτὸν καὶ τὰς ἐπαγγελίας πεποίθησιν ἐπὶ τὰς ἑαυτῶν ἀγαθουργίας μεταφέροντες, καὶ τῇ ὀργῇ τοῦ Θεοῦ οὐ τὸν λυτρωτὴν καὶ ἱλαστῆρα Χριστὸν, ἀλλὰ τὰ ἴδια κατορθώματα ἀντιπαρατάσσοντες, καὶ τὴν ὀφειλομένην τῷ Χριστῷ τιμὴν τοῖς ἑαυτῶν ἀγαθουργήμασι προσνέμοντες. Γένοιτο δ' ἂν ἔξαρνος οὐδεὶς, διδάξαι τοὺς μονάζοντας, μισθαρνήσεις εἶναι τὰς ἑαυτῶν παρατηρήσεις τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ἱλάσκεσθαι αὐτοῖς δι' ἐκείνας τὸν Θεόν. Διὸ καὶ ταῖς ἑαυτῶν θεσμοθεσίαις καὶ ἀγαθοποιίαις πεποιθέναι τὸν λαὸν ἐκέλευσαν, καὶ μὴ τῇ λυτρώσει καὶ τῷ ἱλασμῷ τοῦ Χριστοῦ. Αὕτη ἡ πεποίθησις, ἀσεβὴς οὖσα, τῷ Εὐαγγελίῳ ἀντιμάχεται, κἂν τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίᾳ ματαία καὶ ἀνωφελὴς εἶναι καταφοραθήσεται. Οὐ γὰρ τὰ ἡμῶν κατορθώματα ἅτινα οὖν, τὴν τοῦ Θεοῦ ὀργὴν καὶ ἀπροσωπόληπτον κρίσιν ὑπομένοι ἄν· ἀλλὰ μόνον ἄνευ ἔργων, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, διὰ τὸν Χριστὸν ἐπηγγελμένην ἡμῖν χάριν, καὶ ἔλεος τοῦ Θεοῦ τῇ πίστει ὑποδεχομένοις, ὀργισθεὶς ἐκεῖνος ἀνεκφράστως, ἵλεος πάλιν καὶ ἐυμενὴς γίνεται. Ἀποστεροῦσιν, οὖν ἑαυτοὺς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς χάριτος ἐκβάλλουσιν, ὅσοι μὴ τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις δικαιοπραγίαις τὴν ἑαυτῶν πεποίθησιν ἐπερείδουσιν.

Paulus dicit, „evacuati estis a Chri„sto, qui in lege justificamini, a gra„tia excidistis, id est, qui sentiunt, quod mereantur propriis operibus remissionem peccatorum, & quod propter propriam legis impletionem placeant Deo, nec sentiunt, quod propter Christum gratis acipiant fide donatam, remissionem peccatorum per misericordiam Dei, & quod propter Christum placeant Deo, hi amittunt Christum: quia fiduciam debitam Christo & promissioni Dei, transferunt ad opera: item opponunt iræ Dei non propitiatorem Christum, sed propria opera, quare honorem debitum Christo transferunt ad opera nostra. Constat autem, Monachos hoc docere, quod suis observationibus mereantur remissionem peccatorum, quod habeant Deum propitium propter has observationes. Quare docent confidere suis operibus, non propitiatione Christi. Hæc fiducia est impia, & cum Evangelio pugnat, & in judicio Dei deprehendetur esse inanis. Non enim possunt opera nostra opponi iræ & judicio Dei. Tantum ita placatur ira Dei, quando gratuitam misericordiam, propter Christum promissam, fide apprehendimus. Amittunt igitur Christum, qui fiduciam non in Christum, sed in propria opera collocant.

Præ-

Ἐγέ-

Ἐγένετο δὲ τῶν ψευδῶς καὶ ἀσεβῶς ὑπὸ τῶν μοναχῶν διδαχθέντων καὶ τόδε, τὴν αὑτῶν ἀσκητικὴν τῆς εὐσεβείας συμβίωσιν, καὶ τελειεργίας κατάσασιν εἶναι· τηρέντων δηλονότι ἃ μόνον τὰς τῶ νόμῳ ἐντολὰς, ἀλλὰ καὶ γνώμας ἢ βελὰς τὰς Ευαγγελικάς. Ἥδε ἡ πλάνη τῶν δεινοτάτων καὶ ὅτι μάλισα πολεμίων ἐςὶ τῷ Εὐαγγελίῳ, δι' ἧς Φρεναπατῶντες ἑαυτές τε καὶ τὲς ἄλλες, τηλικαύτην ὁλοκληρίαν καὶ τελειότητα ἑαυτοῖς προσεμαρτύρησαν, ὥσε ἃ μόνον τὰ ἐν τῷ νόμῳ ὑπὸ τῶ Θεῶ ἐντεταλμένα διαφυλάτ[illegible]ειν ἅπαντα, ἀλλὰ καὶ πλείω τέτων ποιεῖν δύνασθαι. Ἀπὸ ταύτης τῆς ἀπάτης καινή τις ἄλλη, δυσώνυμος δὴ, καὶ ἔτι μᾶλλον Φρικτὴ, ἀφορμὴν ἔλαβε, περὶ τῆς κοινωνίας καὶ μεταδόσεως, ἐκ περισσίας ἀγαθοποιΐων τῶν μοναςικῶν. Δοκέντες γὰρ αὐτοῖς περισσεύειν ἔργων ἀγαθῶν οἱ μοναςαὶ, καὶ μὴ χρήζειν πάντων πρὸς ζωῆς ὤνησιν αἰωνίε, τὰ περιτὰ καὶ πλεονάζοντα, ὡς ἱκανοποιήσεις τινὰς ὑπὲρ ἀλλοτρίων ἁμαρτημάτων ἄλλοις συνωκειώσαντο. Ταῦτα δὴ καὶ τέτοις ὅμοια ἄλλα πάμπολλα, εἴ τις ἀπεχθῶς διασύρειν τοῖς λόγοις ἐβέλετο, μυρία ἔχειν ἂν καταλέξασθαι, ὧν καὶ αὐτοὶ οἱ μοναχοὶ ἤδη ἀχύνονται ἀκέοντες.

Praeterea Monachi docuerunt, ſuum vitæ genus ſtatum eſſe perfectionis: quia obſervarent non ſolum præcepta, ſed etiam conſilia. Hic error maxime pugnat cum Evangelio, quod finxerunt, ſe præceptis ita ſatisfacere, ut amplius etiam facerent. Et hinc natus eſt horribilis error, quod finxerunt, ſe habere merita ſupererogationis. Hæc applicarunt pro aliis, ut ſatisfactiones eſſent pro alienis peccatis. Hæc ſi quis odioſe velit exagitare, quam multa commemorare poſſit, quorum jam ipſos Monachos pudet.

Οὐχ ἡγητέον δὲ σκάνδαλον ἐυκαταφρόνητον εἶναι, θεολατρείαν τινα τῷ λαῷ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ προχειρίζειν, παρ' ἀνθρώπων ἐπινοηθεῖσαν, χωρὶς καὶ ἔξω τῆς θείας ἐντολῆς, καὶ διδάσκειν, ὅτι τοιαύτη τις θρησκεία τὸ μετερχόμενον αὐτὴν δικαιοῖ. Ἡ γὰρ δικαιοσύνη τῆς πίσεως τῆς εἰς Χριςὸν, ἣν τὰ μάλισα διασαφνίζεσθαι καὶ ἐναυγάζειν χρὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ, παντάπασιν ἀφανίζεται, ἐπισκοτεμένων τῶν ὀφθαλμῶν ταῖς θαυμασαῖς ἐκείναις θρησκείαις τῶν Ἀγγέλων, καὶ προφάσεσιν ἐυπροσώποις πλωχείας, καὶ ἀκτησίας, καὶ ταπεινοφροσύνης, καὶ ἀγνότητος.

Non eſt leve ſcandalum, in Eccleſia populo proponere certum cultum, ab hominibus excogitatum ſine mandato Dei, & docere, quod talis cultus juſtificet homines. Quia juſtitia fidei in Chriſtum, quam maxime oportet tradi in Eccleſia, obſcuratur, cum illæ mirifice religiones Angelorum, ſimulatio paupertatis & humilitatis, & cœlibatus, offunduntur oculis hominum.

Ἐπὶ τέτοις ἀμαυρῶνται αἱ τῶ Θεῶ ἐντολαὶ, καὶ ἡ ἀληθινὴ θρησκεία, ἀκεόντων

Præterea obſcurantur præcepta Dei, & verus cultus Dei, cum audiunt homines,

των τῶν ἀνθρώπων τὴν μοναχικὴν ἐπιτήδευσιν μόνην τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας τελειωτικὴν εἶναι. ἔστι γὰρ τῷ ὄντι τελείωσις χριστιανικὴ, ὁ φόβος τῦ Θεῦ ἀνυπόκριτος, καὶ πληροφορία πίστεως, καὶ πεποίθησις ἐπὶ τῷ Χριστῷ τῷ ἐξιλάσαντι ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ἐπίκλησις τῦ Θεῦ, καὶ προσδοκία βοηθείας τῆς παρ' αὐτῦ, ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν ἑκάστε κλῆσιν ἐν βίῳ πραχθησομένοις, μετ' ἐπιμελείας καὶ σπεδῆς τῦ τὰ καλὰ τῶν ἔργων ἀπεργάζεσθαι, καὶ φιλοπονίας τῦ ἀόκνως δουλεύειν τῇ κλήσει. Τέτοις ἄρα ὁ χριστιανισμὸς τελεῖται, καὶ ἡ ἀληθινὴ λατρεία τῦ Θεῦ ἐυαρεστῦσα αὐτῷ ἐμπεριέχεται, ἐ τῇ ἀγαμίᾳ, ἢ πλωχείᾳ, καὶ ῥυπαρῷ τινι ἐνδύματι. Εἰσὶ δὲ παμπλείστων καὶ πάνυ βλαβερῶν κακοδοξιῶν ἐν τοῖς ἀκροωμένοις γεννητικαὶ ἐκεῖναι τὰ περὶ τελειεργίας μοναστικῆς, τῆς ἀληθείας παντελῶς ἀμοιρῦντα, σεμνολογήματα. Ἀκέων γὰρ ὁ λαὸς ὑπερβαλλόντως τὴν ἀζυγίαν ἐπαινεῖσθαι, ἐκ ἄνευ σκανδάλε τῆς συνειδήσεως, τὴν συζυγίαν, ἢ κατείληπται, ὑποφέρει. Ἀκέων μόνες τὸς πλωχεύοντας τελειεργὸς εἶναι τῆς εὐσεβείας, τετρωμένος τὸ συνειδὸς, τάτε κτήματα κατέχει, καὶ ἐμπορεύεται· ἀκέων μίαν τῶν Εὐαγγελικῶν ὑποθηκῶν καὶ γνωμῶν εἶναι, τὸ μὴ ἐκδικεῖν, ὑπάγεται ταύτῃ τῇ πλάνῃ, καὶ παραπαίων τῇ γνώμῃ, ἤτοι ἰδιώτης ὢν, ἐκδικεῖ, ἅτε μὴ ἀπειρημένης δι' ἐντολῆς τῆς ἐκδικίας, μόνον δὲ συμβεβλευθέντος ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ διδαχῇ τῦ ἀπέχεσθαι αὐτῆς, ἢ τὸ πολιτεύεσθαι, καὶ τὸ τὰ ἄρχοντι προσήκοντα ποιεῖν, ἀνάξιον τῦ χριστιανικῶς ζῆν προηρημένε οἴεται.

mines, ſolos Monachos eſſe in ſtatu perfectionis: quia perfectio Chriſtiana eſt ſerio timere Deum, & rurſus concipere magnam fidem, & confidere propter Chriſtum, quod habeamus Deum placatum, petere a Deo, & certo expectare auxilium in omnibus rebus gerendis juxta vocationem: Interim foris diligenter facere bona opera, & ſervire vocationi. In his rebus eſt vera perfectio, & verus cultus Dei, non eſt in cœlibatu, aut mendicitate, aut veſte ſordida. Ac populus concipit multas pernicioſas opiniones ex illis falſis præconiis vitæ Monaſticæ: Audit ſine modo laudari cœlibatum, ideo cum offenſione conſcientiæ verſatur in conjugio. Audit ſolos mendicos eſſe perfectos, ideo cum offenſione conſcientiæ retinet poſſeſſiones, negotiatur: Audit conſilium Evangelicum eſſe de non vindicando, ideo alii in privata vita non verentur ulciſci, audiunt enim conſilium eſſe, non præceptum. Alii omnes magiſtratus & civilia officia judicant indigna eſſe Chriſtianis.

Ἰσόρησάν τινες περὶ τῶν καταλιπόντων τὰς ὁμοζύγες, καὶ τὰς πολιτικὰς κυβερνήσεις, καὶ ἐναποκλεισάντων ἑαυτὸς τοῖς μοναστικοῖς οἰκίσκοις, ἀναχώρησιν τόδε καὶ ἐκδημίαν καὶ ἐξήλυσιν τῦ κόσμε

Leguntur exempla hominum, qui deſerto conjugio, deſerta reipublicæ adminiſtratione, abdiderunt ſe in Monaſteria. Id vocabant fugere ex mundo, & quærere vitæ genus, quod Deo magis

κόσμε καλῆντες, καὶ ζήτησιν βίε τινὸς κρείττονος, καὶ μᾶλλον Θεῷ ἀρέσκοντος, ἐ διανοῆντες λατρευτέον εἶναι τῷ Θεῷ, ἐν οἷς αὐτὸς ἐντέλλει, καὶ μὴ ἐν θεσμοθετήμασί τισιν ὑπ' ἀνθρώπων ἐξευρημένοις. Καλὸς γὰρ καὶ τέλειος βίος ὄντως ἐστὶν, ὅταν τις βιῴη καθὰ ὁ Θεὸς προσέταξε. Περὶ ἃ νεθετῆσαι τὲς ἀνθρώπες, τῶν ὅτι μάλιστα ἀναγκαίων ἐστίν. Ἐπεμέμψατο δὲ καὶ πρὸ ἡμῶν κατὰ τὲς ἄνω χρόνες, αὐτὸς ὁ Γέρσων τοῖς μοναστᾶις τῆς περὶ τελειεργίας κακοδοξίας, καινὴν καὶ ἀσυνήθη προσηγορίαν ταύτην τὸ πρῶτον τηνικαῦτα εὑρῆσθαι ἐμφαίνων, ἐπιτήδευσιν ἢ ἄσκησιν τὴν μοναχικὴν τῆς τελειώσεως κατάστασιν εἶναι.

gis placeret: nec videbant Deo ſerviendum eſſe in illis mandatis, quæ ipſe tradidit, non in mandatis, quæ ſunt excogitata ab hominibus. Bonum & perfectum vitæ genus eſt, quod habet mandatum Dei. De his rebus neceſſe eſt admonere homines. Et ante hæc tempora reprehendit Gerſon errorem Monachorum de perfectione, & teſtatur, ſuis temporibus novam vocem fuiſſe, quod vita monaſtica ſit ſtatus perfectionis.

Μέγισον ἓν πλῆθος ἀσεβῶν καὶ διεσταλμένων ὑπολήψεων ἐν ταῖς ἐυχαῖς τῶν μοναζόντων ἔνεστιν, ἤγεν τὸ μισθαρνητικὸν τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως καὶ δικαιοποιίας, τὸ τελειεργητικὸν τῆ χρισιανισμῆ, τὸ διατηρητικὸν ἐ μόνον τῶν νομικῶν παραγγελμάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐυαγγελικῶν βελευμάτων, καὶ δὴ καὶ τὸ κοινωνητικὸν καὶ μεταδοτικὸν τῶν ἐκ περισσίας ἀγαθοποιημάτων, ἅ τινα πάντα ψευδῆ ὄντα, καὶ μάταια, ἀκύρες τὰς ἐυχὰς καὶ ματαίας ἀπεργάζεται.

Tam multæ impiæ opiniones hærent in votis, quod mereantur remiſſionem peccatorum & juſtificationem, quod ſint perfectio Chriſtiana, quod ſervent conſilia & præcepta, quod habeant opera ſupererogationis. Hæc omnia cum ſint falſa & inania, faciunt vota irrita.

Περὶ ἐξσίας ἐκκλησιασικῆς.

Ἐν τῶν ἀμφισβητησίμων, καὶ δὴ πάνυ ἀμφηρίςων ἐν Ἐκκλησίαις ἐκ μακρᾶ, καὶ τὸ περὶ ἐξσίας τῶν Ἐπισκόπων ζήτημα ἐγένετο, ἐν ᾧ τινες λίαν ἀπεικότως, καὶ βλαβερῶς, τήν τε Ἐκκλησιασικὴν ἐξσίαν, καὶ τὴν τῆς μαχαίρας συνέμιξαν, ἐξ ἧς συγχύσεως πόλεμοι τῶν μεγίσων τινες, καὶ ἔριδες, καὶ σάσεις τῶν δεινοτάτων ἔφυσαν. Τῶν Ἀρχιερέων τῇ τῶν κλειδῶν ἐξσίᾳ πισύνων, ἐ μόνον καινάς τινὰς λατρείας ἐνησαμένων,

De poteſtate Eccleſiaſtica.

Magnæ diſputationes fuerunt de poteſtate Epiſcoporum, in quibus nonnulli incommode commiſcuerunt poteſtatem Eccleſiaſticam, & poteſtatem gladii. Et ex hac confuſione maxima bella, maximi motus extiterunt, dum Pontifices, freti poteſtate clavium, non ſolum novos cultus inſtituerunt, reſervatio-

μένων, καὶ τῇ κρατήσει τῶν παραπτωμάτων καὶ ταῖς κατὰ κράτος ἀφορίσεσι τῆς Ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας τὰς συνειδήσεις πιεζόντων, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶ κόσμῳ βασιλείας τοῖς μὲν δῶναι, τοῖς δὲ ἀφελεῖν, καὶ αὐτὰς τὰς αὐτοκράτορας καταπολεμῆσαι καὶ τῆς ἀρχῆς ἐκβαλεῖν ἐπιχειρησάντων. Ταῦτα τὰ ἀνομήματα, πρὸ ἐτῶν πολλῶν καταφορῶντες ἐν Ἐκκλησίᾳ τινὲς ἐυσεβείᾳ τε καὶ λογιότητι διαφέροντες ἐξήλεγξαν. Τοιγάρτοι οἱ ἡμέτεροι πρὸς παραμυθίαν τῶν ξενοχωρεμένων συνειδήσεων, τὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, καὶ τῆς πολιτικῆς δυναστείας διαφορὰν φανεροποιεῖν, καὶ διασαφεῖν ἠναγκάσθησαν, διδάσκοντες δεῖν ἑκατέρᾳ τὸ ὀφειλόμενον τῆς ἐντροπῆς καὶ τιμῆς, διὰ τὴν ἐντολὴν τῶ Θεῶ ἀπονέμειν, ὡς τῶν ἐυποιϊῶν καὶ μεγαλοδωρεῶν τῶ Θεῶ ἐπὶ τῆς γῆς ταῖς ἀνωτάταις.

vatione casuum, violentis excommunicationibus conscientias oneraverunt, sed etiam regna Mundi transferre, & imperatoribus adimere imperium, conati sunt. Hæc vitia multo ante reprehenderunt in Ecclesia homines pii & eruditi. Itaque nostri ad consolandas conscientias, coacti sunt ostendere discrimen ecclesiasticæ potestatis, & potestatis gladii, & docuerunt utramque propter mandatum Dei, religiose venerandam, & honore afficiendam esse, tanquam summa Dei beneficia in terris.

Φρονῶσι δ' ἔτω· τὴν μὲν τῶν κλειδῶν ἐξουσίαν, ἢ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἐπισκόπων, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν γε, ἐξουσίαν ἢ πρόσταξίν τινα τῶ Θεῶ εἶναι, τῶ ἀνακηρύττειν τὸ Εὐαγγέλιον περὶ τῶ Χριστῶ, καὶ τῶ ἀφιέναι τε καὶ κρατεῖν τὰς ἁμαρτίας, καὶ τῶ οἰκονομεῖν τὰ Μυστήρια. Οὕτω γὰρ ἐντειλάμενος ἀποστέλλει τοὺς μαθητὰς αὐτῶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, λέγων κατ' Ἰωάννην Κεφ. κ'. „καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ, κἀγὼ „πέμπω ὑμᾶς. καὶ μετ' ὀλίγον· λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον· ἄν τινων ἀφῆτε „τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· ἄν „τινων κρατῆτε, κεκράτηνται. Καὶ τοῖς κατὰ Μάρκον Κεφ. τῷ τελευταίῳ· „κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει, „πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, καὶ τὰ ἑξῆς.

Sic autem sentiunt, potestatem clavium, seu potestatem Episcoporum, juxta Evangelium, potestatem esse, seu mandatum Dei, prædicandi Evangelii, remittendi & retinendi peccata, & administrandi Sacramenta. Nam cum hoc mandato Christus mittit Apostolos: „Sicut misit me Pater, ita & Ego mit„to vos: Accipite Spiritum sanctum, „quorum remiseritis peccata, remittun„tur eis, & quorum retinueritis pecca„ta, retenta sunt. Marc. XVI. Ite, „prædicate Evangelium omni creatu„ræ &c.

Ἐπιτηδεύεται δ' αὐτῃ ἡ ἐξουσία μόνον τῷ διδάσκειν, ἢ τῷ διακηρύττειν τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ διανέμειν τὰ Μυστήρια, ἤτοι

Hæc potestas tantum exercetur docendo seu prædicando Evangelium, & porrigendo Sacramenta, vel multis vel

singu-

ἤτοι πολλοῖς, ἢ ἑνὶ ἑκάστῳ κατὰ τὴν κλῆσιν. Ἐπιτρέπεται γὰρ τοῖς αὐτὴν παρὰ τῇ Χριστῷ εἰληφόσιν, ἃ σωματικά τινα καὶ πρόσκαιρα, ἀλλὰ τὰ Πνευματικὰ καὶ ἀίδια· δικαιοσύνη δηλαδὴ ἡ ἀίδιος, Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ζωὴ αἰώνιος, καὶ τούτοις παραπλήσια, ὧν οὐδεὶς ἐπιτυχεῖν οἷός τε εἴη ἄν, ὅτι μὴ διὰ τῆς διακονίας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν Μυστηρίων. Καθά φησιν ἐπιστέλλων τοῖς Ῥωμαίοις ὁ Παῦλος (Κεφ. ά.)· τὸ Εὐαγγέλιον δύναμις Θεοῦ ἐστιν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. Ἡ μὲν οὖν ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία μόνον τῶν ἐπουρανίων καὶ ἀιδίων ἔσα, καὶ διὰ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Θείου λόγου ἐπιτηδευομένη, ἐκ ἐμποδὼν γίνεται τῇ πολιτικῇ· καθάπερ μήτε ἡ μουσικὴ, ἢ ἑτέρα τις τῶν τεχνῶν ἢ ἐπιστημῶν.

singulis, juxta vocationem, quia conceduntur non res corporales, sed res æternæ, justitia æterna, Spiritus sanctus, vita æterna. Hæc non possunt contingere, nisi per ministerium verbi & Sacramentorum, sicut Paulus dicit: Evangelium est potentia Dei, ad salutem omni credenti. Itaque cum potestas Ecclesiastica concedat res æternas, & tantum exerceatur per ministerium verbi, non impedit politicam administrationem, sicut ars canendi nihil impedit politicam administrationem.

Οὐ γὰρ περὶ τὰ αὐτὰ σπουδάζουσιν ἥτε ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία, καὶ ἡ πολιτικὴ. Ὁ πολιτευόμενος οὐ τῶν ψυχῶν, ἀλλὰ τῶν σωμάτων ἀντιποιεῖται, καὶ τῶν πρὸς αὐτὰ, φορερῶν καὶ φυλάττων ἐκεῖνα, καὶ ὕβριν καὶ βίαν ἀπείργων αὐτῶν, καὶ τοὺς ἀνηκόους καὶ ἀπειθεῖς τοῖς νόμοις, τῇ μαχαίρᾳ καὶ σωματικαῖς τιμωρίαις κολάζων, ὥστε τὴν πολιτικὴν δικαιοσύνην καὶ εἰρήνην διασώζεσθαι.

Nam politica administratio versatur circa alias res quam Evangelium. Magistratus defendit non mentes, sed corpora & res corporales, adversus manifestas injurias, & coercet homines gladio, & corporalibus pœnis, ut justitiam civilem & pacem retineat.

Μηδαμῶς τοίνυν χρὴ σύγχυσιν καὶ σύμμιξιν γενέσθαι τῆν πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ τὴν ἑαυτῆς ἐντολὴν ἔχει, τοῦ διδάσκειν τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ διακονεῖν τὰ Μυστήρια. Μὴ οὖν τῶν ἀλλοτρίων ἐφιεμένη πολυπραγμονείτω· μὴ τὰς ἐν κόσμῳ Βασιλείας τῷ μὲν δότω, τῷ δὲ ἀφελέτω. Μὴ ἀθετείτω τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχόντων νομοθετούμενα, μὴ τὴν νομίμην ὑπακοὴν ἀναιρείτω, μὴ ἐνοχλείτω ταῖς διαδικασίαις τῶν κατὰ τὴν πολιτείαν διατε-

Non igitur commiscendæ sunt potestates, Ecclesiastica & civilis, Ecclesiastica suum mandatum habet, Evangelii docendi, & administrandi Sacramenta. Non irrumpat in alienum officium, non transferat regna Mundi, non abroget leges Magistratuum, non tollat legitimam obedientiam, non impediat judicia de ullis civilibus ordinationi-

διατεταγμένων, ὧν τινων ἔν, ἢ τῶν συμβολαίων. Μὴ νομοθετείτω τοῖς πολιτευομένοις, πῶς δέον ἐστὶ πολιτεύεσθαι. Καθάπερ, φησὶν ὁ Χριστὸς· ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ αὖθις· ἄνθρωπε, τίς με κατέστησε δικαστὴν, ἢ μεριστὴν, ἐφ' ὑμᾶς; καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῷ τρίτῳ τῆς πρὸς τοὺς Φιλιππησίους· ἡμῶν γὰρ, φησι, τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. Καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς Κορινθίους κεφαλαίῳ τῷ δεκάτῳ. „τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν „οὐ σαρκικὰ, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ, „πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων, λογισ„μοὺς καθαιροῦντες. Τοῦτον ἄρα τὸν τρό„πον διαχωρίζουσιν οἱ ἡμέτεροι τὰ ἑκατέρᾳ ἐξουσίᾳ καθήκοντα, διὰ τιμῆς ἄγειν κελεύοντες ἀμφοτέρων, καὶ ἐπιγινώσκειν δωρήματα ταῦτα τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐεργετήματα τῶν μεγίστων εἶναι.

tionibus aut contractibus, non præscribat leges Magistratibus de forma reipublicæ, sicut dicit Christus: regnum meum non est de hoc mundo. Item, quis constituit me judicem, aut divisorem super vos? Et Paulus ait Philip. III. nostra politia in cœlis est. 2 Cor. X. arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo, ad destruendas cogitationes, &c. Ad hunc modum discernunt nostri utriusque potestatis officia, & jubent utramque honore afficere, & agnoscere utramque: Dei donum & beneficium esse.

Εἰ δέ τινα ἐξουσίαν τῆς ῥομφαίας οἱ Ἐπίσκοποι ἔχουσιν, οὐκ ἔχουσί γε ταύτην παρ' ὅσον Ἐπίσκοποι ὄντες τυγχάνουσιν, ἦγουν ἐκ τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐπιτάξεως, ἀλλὰ νόμῳ τινὶ ἀνθρωπίνῳ, δεδωρημένην αὐτοῖς ὑπὸ βασιλέων, ἢ αὐτοκρατόρων, πρὸς τὴν πολιτικὴν τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς διοίκησιν. Αὕτη δ' ἡ διοίκησις ἕτερόν τι ἐστὶ παρὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου διακονίαν,

Si quam habent Episcopi potestatem gladii, hanc non habent ut Episcopi ex mandato Evangelii, sed jure humano, donatam a regibus & imperatoribus, & administrationem civilem suorum bonorum. Hæc interim alia functio est, quam ministerium Evangelii.

Γινομένης οὖν ζητήσεως περὶ τῆς τῶν Ἐπισκόπων δυναστείας, ἀφοριθῆναι χρὴ τὴν ἀρχὴν ἡ δυναστείαν πολιτικὴν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας. Κατὰ γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον θεμία πολιτικὴ δυναστεία τοῖς Ἐπισκόποις προσήκει, ὡς Ἐπισκόποις γε, τουτέστι τοῖς πεπιστευμένοις τὴν διακονίαν τοῦ ῥήματος τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν Μυστηρίων, Ἐπιτρέπεται δ' αὐτοῖς μόνον τὸ ἀφιέναι τὰς ἁμαρτίας, καὶ ἐξετά-

Cum igitur de jurisdictione Episcoporum quæritur, discerni debet imperium ab Ecclesiastica jurisdictione. Porro, secundum Evangelium, seu ut loquuntur, de jure divino, nulla jurisdictio competit Episcopis, ut Episcopis, hoc est, his, quibus est commissum ministerium verbi & Sacramentorum, nisi remittere peccata. Item cognoscere doctrinam, & doctrinam ab Evangelio

τάζειν τὰ διδάγματα. καὶ τὴν ἐ συνάδσαν τῷ Ἐυαγγελίῳ διδαχὴν ἀποδοκιμάζειν καὶ ἀθετεῖν, καὶ τὰς βεβήλας καὶ ἀσεβεῖς, ὧν ἡ ἀσέβεια πρόδηλος, τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἐκκλείειν, ἐ διὰ βίας μέν ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ τῷ λόγῳ. Ἐν τέτοις ἐξ ἀνάγκης καὶ διὰ τὸ θεῖον πρόσταγμα ὀφείλεσιν αἱ Ἐκκλησίαι ὑπακέειν αὐτοῖς, κατ' ἐκεῖνο τὸ ῥητὸν, ἐμὲ ἀκέει.

lio dissentientem rejicere, & impios quorum nota est impietas, excludere a communione Ecclesiæ, sine vi humana, sed verbo. Hic necessario, & de jure divino, debent eis Ecclesiæ præstare obedientiam, juxta illud, qui vos audit, me audit.

ἐκκείμενον παρὰ τῷ Λεκᾷ· ὁ ἀκέων ὑμῶν,

Διδασκόντων δ' ἢ προσαττόντων τι τῶν Ἐπισκόπων κατὰ τὸ Ἐυαγγελίε, θείαν δὴ ἐντολὴν ἔχεσιν αἱ Ἐκκλησίαι, ἀπαγορεύσαν τὸ ὑπακέειν αὐτοῖς. Γέγραπται γὰρ κατὰ Ματθαῖον ζ'. προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν. Καὶν τῇ πρὸς Γαλάτας κεφ. ά. ἀλλὰ καὶ ἐαν ἡμεῖς ἢ Αγγελος ἐξ ἐρανῦ ἐυαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ ἐυηγγελισάμεθα ὑμῖν, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ αὖθις, ἐν τῇ β'. πρὸς Κορινθίες κεφ. ιγ. ἐ γὰρ δυνάμεθά τι κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Καὶ μετ' ὀλίγον· ἐξεσίαν ἔδωκέμοι ὁ Κύριος εἰς οἰκοδομὴν, καὶ ἐκ εἰς καθαίρεσιν. Οὕτω δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ κανόνες προσάττεσι ζητήματι τῷ β'. κεφ. ζ'. Ἱερεῖς, καὶ τὰ λοιπά. Καὶ τῷ κεφαλαίῳ πρόβατα, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ Αὐγεσῖνος κατὰ τῆς τὲ πετιλιανὲ ἐπισολῆς ἔτ' αὐτοῖς τοῖς καθολικοῖς Ἐπισκόποις φησὶ συγκαταθετέον, ἐάν πε τὲ ἀληθὲς ἀφαμαρτάνοντες σφαλῶσιν, ἢ τἐναντίον ταῖς κανονικαῖς τὲ Θεὲ Γραφαῖς φρονῶσιν.

Verum, cum aliquid contra Euangelium docent aut statuunt, tunc habent Ecclesiæ mandatum Dei, quod obedientiam prohibet, Matth. VII. Cavete a Pseudoprophetis. Gal. I. Si Angelus de cœlo aliud Evangelium evangelizaverit, anathema sit. 2 Cor. XIII. Non possum aliquid contra veritatem, sed pro veritate. Item: data est nobis potestas ad ædificationem, non ad destructionem. Sic & canones præcipiunt, 2. q. 7. cap. Sacerdotes, & cap. oves. Et Augustinus contra Petiliani epistolam inquit: nec catholicis Episcopis consentiendum est, sicubi forte falluntur, aut contra canonicas Dei scripturas aliquid sentiunt.

Ἐαν δέ τινα ἄλλην ἔχωσιν ἤτοι ἐξεσίαν ἢ δυναστείαν οἱ Ἐπίσκοποι, τὲ διαδικάζειν τὰ περὶ συζυγίας, ἢ τῶν δεκατῶν, καὶ ἄλλων τινῶν τέτοις παραπλησίων, ἀνθρωπίνῳ γε νόμῳ αὐτὴν ἔχεσιν, ἐ τῷ προτεθῆθαι ταῦτα, ὑπὸ τὲ Χριτὲ τῇ Ἐπισκοπῇ. Λαβόντων δ' ἐν τῶν Ἐπισκόπων ταύτην τὴν ἐξεσίαν παρ' ἀνθρώπων, καὶ μὴ δεόντως χρωμένων αὐ-

Si quam habent aliam vel potestatem, vel jurisdictionem, in cognoscendis certis causis, videlicet matrimonii, aut decimarum, &c. hanc habent humano jure.

τῇ, ἀνάγκη ἐπίκειται τοῖς ἡγεμόσι καὶ ἄρχουσι, κἂν μὴ βέλοιντο, τὰς τῶν ὑποτεταγμένων δίκας δικάζειν, ὥστε εἰρήνην συντηρηθῆναι.

jure. Ubi ceſſantibus ordinariis, coguntur principes, vel inviti, ſuis ſubditis jus dicere, ut pax retineatur.

Εἴ τι δὲ καὶ τοῦτο διαπορεῖται, εἰ ἔξεστι τοῖς Ἐπισκόποις καὶ Ποιμέσι καινά τινα ἐν ταῖς Ἐκκλησιαις θεσμοθετεῖν, καὶ δὴ καὶ νομοθετεῖν, περὶ τῶν προσφερομένων, περὶ ἑορτῶν, περὶ διαφόρων ταγμάτων, καὶ οἱονεί βαθμῶν ἐν τοῖς τῶν Ἐκκλησιῶν ὑπηρέταις, καὶ τῶν παραπλησίων. ταύτην τὴν ἐξουσίαν οἱ συγχωρεῦντες τοῖς Ἐπισκόποις, ἐκείνῳ τῷ ῥητῷ ὡς μαρτυρίῳ χρῶνται, ὃ ἔκειται παρ' Ἰωάννῃ κεφαλαίῳ τῷ ις'. „ἔτι πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύ„ναθε βαστάζειν ἄρτι· ὅτ' ἂν δὲ ἔλθῃ „ἐκεῖνος, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὁδη„γήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Προσέτι δὲ καὶ τὸ τῶν Ἀποστόλων παράδειγμα προσκαλεῖσιν, κελευόντων. „ἀπέ„χεσθαι ἀπὸ τοῦ πνικτοῦ καὶ τοῦ αἵματος, „ὡς γέγραπται ἐν Πράξεσι τῶν ἀποστόλων κεφ. ιε' καὶ δὴ καὶ τὴν τοῦ σαββάτου μετάθεσιν εἰς τὴν Κυριακὴν λεγομένην ἡμέραν, κατὰ τὸ δεκαλόγου, ὡς δοκεῖ, γενομένην, προχειρότατον αὐτοῖς παράδειγμα, καὶ πολυθρύλλητον, ἀποδεῖξαι πειρωμένοις, ἐξεῖναι τοῖς Ἐπισκόποις καὶ τὰ τοῦ δεκαλόγου μεταποιεῖν.

Præter hæc diſputatur, utrum Epiſcopi ſeu Paſtores habeant jus inſtituendi ceremonias in Eccleſia, & leges de cibis, feriis, gradibus miniſtrorum, ſeu ordinibus, &c. condendi. Hoc jus qui tribuunt Epiſcopis, allegant teſtimonium: Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modo: cum autem venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Allegant etiam exemplum Apoſtolorum, qui prohibuerunt abſtinere a ſanguine & ſuffocato. Allegant ſabbatum mutatum in diem Dominicum, contra decalogum, ut videtur. Nec ullum exemplum magis jactatur, quam mutatio Sabbati. Magnam contendunt Eccleſiæ poteſtatem eſſe, quod diſpenſaverit de præcepto Decalogi.

Περὶ τούτου τοῦ ζητήματος οἱ παρ' ἡμῖν θεολογοῦντες διδάσκουσι, τοὺς Ἐπισκόπους ἐδαμῶς ἐξουσίαν ἔχειν τοῦ διατάττειν, ἢ δογματίζειν τι τῷ Εὐαγγελίῳ ἀσύμφωνον, καθὼς ἐν τοῖς ἄνω ἀποδέδεικται. Ὅπερ αὐτὸ καὶ οἱ κανόνες διδάσκουσι, διορισμῷ τῷ ἐννάτῳ. Οὐ συνάδει δὲ τῇ Γραφῇ παραδόσεις τινὰς διατάττειν ἢ ἀπαιτεῖν, ἵνα διὰ τῆς παρατηρήσεως αὐτῶν οἱ ἄνθρωποι τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως καταξιωθῶσι, καὶ ἱκανοποιήσωσιν ὑπὲρ τῶν πλημμελειῶν· ἐκφαυλίζεται γὰρ τὸ σωτήριον καὶ ἀπολυτρωτι-

Sed de hac quæſtione noſtri ſic docent, quod Epiſcopi non habeant poteſtatem ſtatuendi aliquid contra Evangelium, ut ſupra oſtenſum eſt. Docent idem canones diſtinct. 9. Porro contra ſcripturam eſt, traditiones condere aut exigere, ut per eam obſervationem mereamur remiſſionem peccato-

τικὸν πάντων ἀνθρώπων ἐυεργέτημα τῷ Χριστῷ, καὶ ἀτιμᾶται, καὶ προπηλακίζεται ἡ δόξα αὐτοῦ, ἐπιχειρέντων ἡμῶν τῇ μισθαρνήσει τῆς ἀφέσεως τῶν παραπτωμάτων, καὶ τῆς δικαιοσύνης διὰ τοιῶνδε παρατηρήσεων. Οὐκ ἄδηλον δ' ὅμως διὰ ταύτην τὴν ὑπόληψιν καὶ ψευδοδοξίαν εἰς ἄπειρον αὐξηθῆναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰς παραδόσεις, κατακεκρυμμένης ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τῆς περὶ πίστεως καὶ δικαιοσύνης τῆς ἐξ αὐτῆς διδασκαλίας. Ἐπολυπλασιάσθη γὰρ καθημέραν ὁ τῶν ἑορτῶν τε καὶ νηστειῶν ἀριθμὸς, καὶ τελεταὶ καιναὶ ἐφευρέθησαν, καὶ τιμαί τινες τῶν Ἁγίων καιναὶ ἐπενοήθησαν, διὰ τὸ δοκεῖν τοῖς τοιαῦτα ἐπιτεχνησαμένοις, καταξιωθῆναι αὐτοὺς τῆς τε τῶν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως, καὶ τῆς δικαιοσύνης τοιάδε τὰ προειρημένα πεποιηκότας, καθ' ὃν τρόπον καὶ πάλαι οἱ περὶ τῆς μετανοίας κανόνες πεπλήθυνται· ὧν τὰ ἴχνια ἔτι ἐν ταῖς ἱκανοποιίαις καθορῶμεν.

torum & justificationem, & satisfaciamus pro peccatis. Læditur enim gloria meriti Christi, cum talibus observationibus conamur mereri remissionem peccatorum & justificationem. Constat autem, propter hanc persuasionem in Ecclesia pene in infinitum crevisse traditiones, oppressa interim doctrina de fide & justitia fidei. Quia subinde plures feriæ factæ sunt, jejunia indicta, ceremoniæ novæ, novi honores sanctorum instituti sunt, quia arbitrabantur se, autores talium rerum, his operibus mereri remissionem peccatorum & justificationem. Sic olim creverunt canones pœnitentiales, quorum adhuc in satisfactionibus vestigia quædam videmus.

Ὑπολαμβάνουσι δὲ πολλοὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζυγγραφέων παραλογιζόμενοι, ἐν τῇ Καινῇ διαθήκῃ λατρείαν τινὰ ἐμφερῆ εἶναι δεῖν τῇ Λευιτικῇ, καὶ τὴν διακόσμησιν αὐτῆς τοῖς τε Ἀποστόλοις καὶ Ἐπισκόποις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπιτετράφθαι. Οὓς παραδείγματι νόμου τοῦ Μωσαϊκοῦ ἐξηπατημένους, διαμαρτεῖν τῆς ἀληθείας ἔοικεν, ὡς τῆς δικαιοσύνης κατὰ τὴν Καινὴν διαθήκην, παρατηρήσεώς τινος ἐξωτέρας ἔσης, ῥητῶν τινων θεσμῶν, καθάπερ καὶ ἡ ἐν νόμῳ δικαιοσύνη ῥητῶν τινων θεσμῶν παρατήρησίς τις ἐξωτέρα ἐγίνετο. Ὡς ἦν ἐν νόμῳ τὸ φαγεῖν κρέας ὕειον ἁμαρτία ἦν, ὡσαύτως ἐν τῇ Καινῇ διαθήκῃ τὸ ἁμαρτάνειν ἐν προσφαγίοις, ἐν ἑορταῖς, ἐν περιβολαίοις, καὶ ἄλλοις τοιουτοτρόποις τιθέασι, ὑπολαμβάνοντες τῇ δικαιοσύνῃ τῆς Νέας διαθήκης ἐξ ἀνάγκης ταῦτα

Item plerique scriptores fingunt, in novo testamento oportere cultum esse similem Levitico, cujus ordinationem commiserit Deus Apostolis & Episcopis. Et videntur scriptores exemplo legis Mosaicæ decepti, quasi justitia novi Testamenti sit externa observatio certorum rituum, sicut justitia legis erat externa observatio certorum rituum. Sicut igitur in lege peccatum erat, edere suillam carnem, &c. Ita in novo testamento collocant peccatum in cibis, in diebus, in vestitu, & similibus rebus. Et existimant sine his rebus justitiam novi testamenti non posse exi-

ταῦτα

τα συζευχθῆναι, ὥστε κεχωρισμένην αὐτῶν ἐκέτι ὑπάρχειν δύνασθαι. Ὅθεν ἐκεῖνα τὰ τῶν ψυχῶν ἄχθη, μολυσμὸς εἶναι τῶν συνειδήσεων τινα τῶν προσφερομένων, ἁμάρτημα εἰς θάνατον εἶναι, ὥραν τινὰ περιέναι τῶν κανονικῶν. Τὸν νηστεύοντα διὰ τὸ νηστεύειν τῆς τῶν ἡμαρτημένων παρέσεως ἐπιτυχεῖν, καὶ τὰς νηστείας πρὸς τὴν δικαιοσύνην τῆς Νέας διαθήκης ἀναγκαίας εἶναι, καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἀφίεσθαι τὴν κεκρατημένην ἁμαρτίαν, μὴ προσχωρῆντος κύρος τῷ κρατήσαντος αὐτήν· καὶ τοῦτο, αὐτῶν τῶν κανόνων μόνον περὶ τηρήσεως τιμωρίας τῆς κανονικῆς λαλέντων, καὶ μὴ περὶ τηρήσεως τῆ ὑπαιτίᾳ.

exiſtere. Hinc ſunt illa onera, quod certi cibi polluant conſcientiam, quod horas canonicas omittere ſit mortale peccatum, quod jejunia mereantur remiſſionem peccatorum, quod ſint neceſſaria ad juſtitiam novi teſtamenti, quod peccatum in caſu reſervato non poſſit remitti, niſi acceſſerit autoritas reſervantis, cum quidem ipſi canones tantum de reſervatione pœnæ canonicæ loquantur, non de reſervatione culpæ.

Τίς ταύτην τὴν ἐξουσίαν τοῖς Ἐπισκόποις ἔδωκε, τίς αὐτοὺς βαρύνοντας τὰς συνειδήσεις, ταύτας τὰς παραδόσεις ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιθεῖναι ἐκέλευσε, καταδήλων καὶ ἀναντιῤῥήτων ὄντων τῶν μαρτυρίων, τὰς τοιαύτας παρατηρήσεις ἀπαγορευόντων διατάττειν, εἴτε πρὸς μισθάρνησιν τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, εἴτε ὡς ἀναγκαίας ὄσας πρὸς δικαιοσύνην τῆς Νέας Διαθήκης, καὶ τὴν σωτηρίαν.

Unde habent jus Epiſcopi has traditiones imponendi Eccleſiis ad gravandas conſcientias? Extant enim clara teſtimonia, quæ prohibent condere tales traditiones, vel ad promerendam remiſſionem peccatorum, vel tanquam neceſſarias ad juſtitiam novi teſtamenti, aut ad ſalutem.

Ὁ Παῦλος ἐν τῷ β'. τῆς πρὸς Κολασσαεῖς, „Μὴ ἔν τις ὑμᾶς, λέγει, κρινέτω ἐν „βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νε„μηνίας, ἢ σαββάτων. Καὶ αὖθις· εἰ „ἔν ἀπεθάνετε σὺν τῷ Χριστῷ ἀπὸ τῶν „στοιχείων τοῦ κόσμου, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσ„μῳ δογματίζεσθε; μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς, ἃ ἐστι πάντα εἰς φθοράν τῇ ἀποχρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων, ἅτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας. Ὡσαύτως ἐν τῷ ά. τῆς πρὸς Τίτον ἐπιστολῆς διαῤῥήδην κωλύει παραδόσεις τὰς ἀνθρω-

Paulus Coloſſ. II. „Nemo vos judi„cet in cibo, potu, parte diei feſti, „novilunio, aut Sabbatis. Item, ſi mor„tui eſtis cum Chriſto ab elementis mun„di, quare tanquam viventes in mundo, „decreta facitis? Non attingas, non gu„ſtes, non contrectes, quæ omnia pereunt uſu, & ſunt mandata & doctrinæ hominum, quæ habent ſpeciem ſapientiæ. Item ad Titum aperte prohibet tradi-

θρωπείας, ὧδε λέγων· μὴ προσέχοντες ἰουδαϊκοῖς μύθοις, καὶ ἐντολαῖς ἀνθρώπων ἀποστρεφομένων τὴν ἀλήθειαν. Καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς κατὰ Ματθαῖον κεφ. ιέ. περὶ τοιαύτης τῆς λατρείας φάσκει. „πᾶσα φυτεία ἣν οὐκ ἐφύτευσε Πατήρ „μου ὁ οὐράνιος, ἐκριζωθήσεται. Καὶ περὶ τῶν ἀπαιτούντων τὰς παραδόσεις, ὡς πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαίας, ἐν τοῖς ἑφεξῆς. „ἄφετε αὐτούς, ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ „τυφλῶν.

traditiones. Non attendentes Judaicis fabulis & mandatis hominum averſantium veritatem. Et Chriſtus Matth. XV. inquit de his, qui exigunt traditiones: ſinite illos, cœci ſunt, & duces cœcorum. Et improbat tales cultus: omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cœleſtis, eradicabitur.

Εἰ δ' ἔξεστι τοῖς Ἐπισκόποις ἀναριθμήτοις παραδόσεσι βαρύνειν τὰς Ἐκκλησίας, καὶ ἐμπαγιδεύειν τὰς συνειδήσεις, διὰ τί τοσάκις ἀποκωλύει ἡ γραφὴ μήτε ἐφευρέτην μήτε ἀκροατὴν γενέσθαι ἑδέναι τῶν παραδόσεων; διὰ τί δαιμονίων διδασκαλίαν αὐτὰς προσαγορεύει; μῶν Πνεῦμα τὸ Ἅγιον μάτην ταῦτα προφητεύσαν ἡμᾶς ἐνεθέτησε; Φανερὸν ἓν, ἐπειδὴ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐνταλματα ὡς ἀναγκαία πρὸς τὴν ἀληθῆ καὶ θεάρεστον θρησκείαν, ἢ ὡς μιαθαρνήσεις τινὲς τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως διατεταγμένα, τῷ Εὐαγγελίῳ ἐκ διαμέτρου φασὶν ἀντίκειται, μὴ ἐξεῖναι τοῖς Ἐπισκόποις τοιάδε ἐπιτάττειν· ἐπάναγκες γὰρ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀκεραίαν φυλαχθῆναι τὴν περὶ ἐλευθερίας τῶν Χριστιανῶν διδαχὴν, καὶ εἰδέναι πάντας μὴ ἀναγκαίαν εἶναι πρὸς δικαιοσύνην, τὴν νομικὴν δουλείαν. Κατὰ τὸ γεγραμμένον πρὸς τοὺς Γαλάτας, κεφαλαίῳ ε. μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε. Τῶν ἀναγκαίων δὲ καὶ τοῦτο, διατηρηθῆναι ἐκεῖνο τὸ προηγέμενον τῶν ἄλλων, καὶ ἐξαίρετον τῷ Εὐαγγελίῳ κεφάλαιον, καὶ τῆς σωτηρίας καὶ ὑγιαινούσης πίστεως ἄρθρον, ὅτι τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, καὶ δικαιοσύνην, δωρεὰν διὰ πίστεως εἰς Χριστὸν λαμβάνομεν, ἢ διὰ ῥητάς τινας παρατηρήσεις, ἢ λατρείας παρ' ἀνθρώπων κατασταθείσας.

Si jus habent Epiſcopi onerandi Eccleſias infinitis traditionibus, & illaqueandi conſcientias, cur toties prohibet ſcriptura, condere & audire traditiones? Cur vocat eas doctrinas Dæmoniorum? Num fruſtra hæc præmonuit Spiritus ſanctus? Relinquitur igitur, cum ordinationes inſtitutæ tanquam neceſſariæ, aut cum opinione promerendæ remiſſionis peccatorum, pugnent cum Evangelio, quod non liceat ullis Epiſcopis, tales cultus inſtituere aut exigere. Neceſſe eſt enim in Eccleſiis retineri doctrinam de libertate Chriſtiana, quod non ſit neceſſaria ſervitus legis ad juſtificationem, ſicut in Galatis ſcriptum eſt: nolite iterum jugo ſervitutis ſubjici. Neceſſe eſt retineri præcipuum Evangelii locum, quod remiſſionem peccatorum & juſtificationem per fidem in Chriſtum gratis conſequamur, non propter certas obſervationes, aut propter cultus ab hominibus inſtitutos.

Quid

Τί ἦν φρονεῖν χρὴ περὶ τῆς Κυριακῆς ἡμέρας καὶ ὁμοίων ἄλλων θεσμῶν, τῶν ἐν τοῖς ναοῖς εἰθισμένων; ἀποκρίνονται πρὸς ταῦτα ἡμέτεροι, ἐξεῖναι τοῖς Ἐπισκόποις ἢ Ποιμέσι διοικεῖν τάδε, ὅπως εὐτάκτως πάντα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γένοιτο, ἀλλ' οὐχ ἵνα δι' αὐτῶν τῆς τῶν παραπλωμάτων ἀφέσεως καταξιωθῶμεν, ἢ τὸ ἱκανὸν ἀποδῶμεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν. ἢ βρόχοι τινὲς ἐπιβληθῶσι ταῖς συνειδήσεσιν, εἰς τὸ δοκεῖν ἀναγκαίας ταύτας τὰς λατρείας εἶναι, καὶ ἁμαρτάνειν τὲς χωρὶς σκανδαλισμῷ τῶν ἄλλων παραβαίνοντας αὐτάς. Οὕτως ὁ Παῦλος διατάττει, τὰς γυναῖκας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κατακαλύπτεσθαι τὰς κεφαλὰς, καὶ τὲς διερμηνευτὰς κατὰ τάξιν ἀκέεσθαι.

Quid igitur ſentiendum eſt de die Dominico, & ſimilibus ritibus templorum? Ad hoc reſpondent, quod liceat Epiſcopis ſeu paſtoribus facere ordinationes, ut res ordine gerantur in Eccleſia, non ut per illas mereamur remiſſionem peccatorum, aut ſatisfaciamus pro peccatis, aut obligentur conſcientiæ, ut judicent eſſe neceſſarios cultus, ac ſentiant ſe peccare, cum ſine offenſione aliorum violant. Sic Paulus ordinat, ut in congregatione mulieres velent capita, ut ordine audiantur in Eccleſia interpretes, &c.

Τοιαύτας τῶν παραδόσεων καθήκει τῇ Ἐκκλησίᾳ παρατηρῆσαι, διὰ τὴν ἀγάπην, καὶ τὸ φιλήσυχον, ἄχρι τὲ μηδένα μηδενὶ σκάνδαλον δῶναι, καὶ ἵνα πάντα εὐχημόνως καὶ ἀθορύβως ἐν Ἐκκλησίαις γένηται, ἕτω δ' ὅμως, ἵνα μὴ αἱ συνειδήσεις βαρυνθῶσιν, ἡγέμεναι ἀναγκαίας αὐτὰς πρὸς σωτηρίαν ὑπάρχειν, καὶ ἁμαρτίαν εἶναι τὴν παράβασιν αὐτῶν, χωρὶς τὲ σκανδαλίζεσθαι τὲς ἄλλες. Καθάπερ εἴδεις ἁμαρτάνειν γυναῖκα φαίη ἂν διὰ τὸ ἀκατακαλύπλω κεφαλῇ, μὴ σκανδαλίζεσαν τὲς ἀνθρώπες, εἰς τὸ Ἱερὸν εἰσελθεῖν.

Tales ordinationes convenit Eccleſias propter charitatem & tranquillitatem ſervare, eatenus, ne alius alium offendat, ut ordine, & ſine tumultu, omnia fiant in Eccleſiis. Verum ita, ne conſcientiæ onerentur, ut ducant, res eſſe neceſſarias ad ſalutem, ac judicent, ſe peccare, cum violant eas ſine aliorum offenſione, ſicut nemo dixerit, peccare mulierem, quæ in publicum, non velato capite, procedit, ſine offenſione hominum.

Τοιαύτητις ἐστὶν ἡ παρατήρησις τῆς Κυριακῆς ἡμέρας, καὶ τὲ Πάσχατος, καὶ τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ τῶν λοιπῶν ἑορτῶν καὶ θεσμῶν. Σφάλλονται γὰρ, οἱ νομίζοντες τὴν τῆς Κυριακῆς ἡμέρας ἀντὶ τὲ σαβ-

Talis eſt obſervatio diei dominici, Paſchatis, Pentecoſtes, & ſimilium feriarum, & rituum. Nam qui judicant, Eccleſiæ autoritate, pro ſabbato inſtitutam eſſe diei dominici obſervationem, tan-

σαββάτε παρατήρησιν, ὡς ἀναγκαίαν τῇ τῆς Ἐκκλησίας αὐθεντίᾳ διαταχθῆναι, συγχωρέσης τῆς γραφῆς τὴν τῆς ἡμέρας τε σαββάτε διατήρησιν, τῶν ἀδιαφόρων καὶ μέσων εἶναι, ϗ διδασκέσης τελετὰς τὰς Μωσαϊκὰς, μετ' ἀποκάλυψιν τε Εὐαγγελίε ὐκ ἐξ ἀνάγκης τηρεῖσθαι δεῖν. Ὅτι δ' ἐχρῆν ῥητήν τινα ἡμέραν ἐκλέγεσθαι, ὥσε εἰδέναι τὸν λαὸν, ὅταν χρείᾳ συνελθεῖν, ἔοικε τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς ταύτην τὴν χρείαν τὴν Κυριακὴν ἡμέραν ἐλέσθαι, καὶ διὰ τέτο τῶν λοιπῶν ἡμερῶν προηρῆσθαι, ἵνα ἔνδειγμα ᾖ τοῖς ἀνθρώποις τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας· καὶ ἵνα εἰδῶσι, μήτε τῆς τε σαββάτε, μήτε ἄλλης τινὸς ἡμέρας συντήρησιν τῶν ἀναγκαίων εἶναι.

tanquam necessariam, longe errant. Scriptura concedit, ut observatio Sabbati nunc sit libera. Docet enim ceremonias Mosaicas, post revelatum Evangelium, non necessarias esse. Et tamen, quia opus erat constituere certum diem, ut sciret populus, quando convenire deberet, apparet, Ecclesiam ei rei destinasse diem Dominicum, qui ob hanc quoque causam videtur magis placuisse, ut haberent homines exemplum Christianæ libertatis, & scirent, nec Sabbati, nec alterius diei observationem necessariam esse.

Ἐκκειντα τερατώδεις τινὲς ἀμφισβητήσεις περὶ μεταβολῆς τε νόμε, περὶ τελετῶν τε καινε νόμε, περὶ μεταθέσεως τε σαββάτε, ἐλαύνεσαι πᾶσαι ἐξ ἐκείνης τῆς κακοδοξίας, δεῖν ἐν Ἐκκλησίᾳ λατρείαν τινὰ εἶναι ὁμοίαν τῇ λευιτικῇ, ϗ ἐπιτετράφθαι παρὰ τε Χριτε, τοῖς τε Ἀποτόλοις, καὶ ἐπισκόποις νέας τινὰς τελετὰς πρὸς τωτηρίαν ἀναγκαίας ἐφευρίσκειν. Ταῦτα τὰ σφάλματα παρεισῆλθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, μὴ σαφῶς, ὡς ἐχρῆν διδασκομένης τῆς ἐκ πίτεως δικαιοσύνης. Διϊσχυρίζονται δέ τινες τὴν μὲν τῆς Κυριακῆς ἡμέρας διατήρησιν, ὡ τῶν τε, Θείε νόμε εἶναι, ἀλλ' ὅμως τῶν ἔγκυσα αὐτε, ϗ ὡς τῶν τε θείε νόμε· δογματίζοντες περὶ τῶν ἑορτῶν, ἐφ' ὅσον ἐξείη ἂν ἐργάζεσθαι. Ταύτας ἆρα τὰς ματαιολογίας τὶ ἄλλο εἶναί τις φαίη ἄν, εἰ μὴ παγίδας καὶ βρόχες τῶν συνειδήσεων; καὶ γὰρ εἰ καὶ ἐπιχειρῶσί τινες ἐπιεικίζειν τὰς παραδόσεις,

Extant prodigiosæ disputationes de mutatione legis de ceremoniis novæ legis, de mutatione Sabbati, quæ omnes ortæ sunt ex falsa persuasione, quod in Ecclesia oporteat cultum esse similem Levitico. Et quod Christus commiserit Apostolis & Episcopis, excogitare novas ceremonias, quæ sint ad salutem necessariæ. Hi errores serpserunt in Ecclesiam, cum justitia fidei non satis clare doceretur. Aliqui disputant, diei Dominici observationem non quidem juris divini esse, sed quasi juris divini, præscribunt de feriis, quatenus liceat operari. Hujusmodi disputationes, quid sunt aliud, nisi laquei conscientiarum? Quanquam enim conentur Epiikizare traditiones, tamen nun-

ὅμως ἐδὲν ἐπιεικὲς καταληφθείη ἂν πώποτε, διαμενέσης τῆς περὶ τὸ ἀναγκαίου ψευδοδοξίας, ἣν διαμένειν ἐπάναγκες, ἀγνοουμένης τῆς διὰ πίστεως δικαιοσύνης, καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν χριστιανῶν.

quam potest æquitas deprehendi, donec manet opinio necessitatis, quam manere necesse est, ubi ignoratur justitia fidei, & libertas Christiana.

Ἐκέλευσαν μὲν οἱ ἀπόστολοι ἀπέχεσθαι τοῦ πνικτοῦ, καὶ τοῦ αἵματος ἀλλά τίς ταύτην παράδοσιν νυνὶ τηρεῖ; καὶ ὅμως οὐχ ἁμαρτάνειν τις λέγοι ἂν τοὺς μὴ τηροῦντας, ἐπεὶ μήτ' αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι τοιαύτη δουλείᾳ τὰς συνειδήσεις βαρύνειν ἐβούλοντο, ἀλλὰ μέχρι χρόνου ἀπηγόρευσαν, διὰ τὸ σκάνδαλον τῶν ἔτι ἀσθενῶν τῇ πίστει ἰουδαίων. Χρὴ γὰρ ταύτῃ τῇ ἀπαγορεύσει καὶ τὸν νῦν τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰ ἑτέρωθι ὑπ' αὐτῶν διδασκόμενα παραβάλλεσθαι. Οὐδεὶς χεδὸν τῶν κανόνων ἐπιμελῶς καὶ ἀκριβῶς τηρεῖται, καὶ πολλοὶ ὁσημέραι ἔωλοι καὶ ἐξίτηλοι γίνονται, παρ' αὐτοῖς τοῖς τῶν παραδόσεων ὑπερασπισταῖς, καὶ τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ συμβελεύειν ταῖς συνειδήσεσι, μὴ φυλαττομένης ταύτης τῆς ἐπιεικείας, ὥστε εἰδέναι τοὺς ἀνθρώπους ἄνευ ἀνάγκης τηρεῖσθαι αὐτὰς, καὶ μηδεμίαν βλάβην προσρίβειν τῇ συνειδήσει τὴν τῶν παραδόσεων ἀθέτησιν.

Apostoli jusserunt abstinere a sanguine, quis nunc observat? Neque tamen peccant, qui non observant, quia ne ipsi quidem Apostoli voluerunt onerare conscientias tali servitute, sed ad tempus prohibuerunt, propter scandalum. Est enim perpetua voluntas Evangelii considerandæ in decreto. Vix ulli canones servantur accurate, & multi quotidie exolescunt, apud illos etiam, qui diligentissime defendunt traditiones. Nec potest consulli, nisi hæc æquitas servetur, eas sine opinione necessitatis servari, nec lædi conscientias, etiamsi traditiones exolescant.

Οὐδὲν δ' ἂν ἔργον ἦν τοῖς ἐπισκόποις, διασώζειν τὴν ὀφειλομένην αὐτοῖς πειθαρχίαν τῶν ὑποτεταγμένων, μὴ ἀναγκάζουσιν αὐτοὺς ἐκείνας τὰς παραδόσεις τηρεῖν, ἃς ἄνευ ζημίας τῆς συνειδήσεως ἀμήχανον καὶ ἀδύνατόν ἐστι τηρεῖσθαι. Νῦν δὲ τὸ ἀγάμους ζῆν τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπηρέτας ἐπιτάττουσι, καὶ μηδενὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἐγχειρίζουσι, πλὴν τῶν ὁμοσάντων μὴ διδάξειν τὴν ἀκίβδηλον καὶ ἀκραιφνῆ τοῦ εὐαγγελίου διδαχήν. Οὐκ αἰτοῦσι δ' αἱ Ἐκκλησίαι, ζημιωθέντας

Facile autem possent Episcopi legitimam obedientiam retinere, si non urgerent servare traditiones, quæ bona conscientia servari non possunt. Nunc imperant cœlibatum, nullos recipiunt, nisi jurent, se puram Evangelii doctrinam nolle docere. Non petunt Ecclesiæ, ut Episcopi honoris sui jactura sarciant concordiam, quod tamen decebat bonos

τῆς

τῆς ἑαυτῶν τιμῆς ἢ ἀξίας τὸς ἐπισκόπους τὴν τῆς ὁμοιότητος συνάφειαν καταρτίζειν, ὅπερ ὅμως τὸς καλὸς κὴ χρισοσεβεῖς τῶν ποιμένων ἔδει ποιεῖν, ἀλλ' ἵνα τῶν ἀδίκων μόνον ἀχθῶν ἐπικεφιθῶσι, καινῶν ὄντων, κὴ παρὰ τὸ σύνηθες τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας δεδεγμένον. Ἴσως τινες τῶν διατάξεων τὸ μὲν πρῶτον δι' αἰτίας τινας ἀξιολόγους ἐπενοήθησαν, ἐχ ἁρμοζόσας δὲ τοῖς μετέπειτα χρόνοις· δῆλον δὲ κὴ πλάνην ὑπαχθέντας τὸς τότε, ἐκ ὀλίγας αὐτῶν ὑποδεξαθαι. Πρέπει τοίνυν τῇ τῦ ἐν Ῥώμῃ Ἀρχιερέως ἐπιεικείᾳ, καταπραΰνειν αὐτὰς, ἐδαμῶς τοιαύτης μεταβολῆς τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἕνωσιν διαλυόσης, ἅλλως τε κὴ αὐτῶν τῶν κανόνων ἐμφαινόντων, πολλὰς τῶν παραδόσεων τῷ χρόνῳ μεταβεβλῆθαι. Οὐκ ἐθελόντων δὲ συγχωρεῖν τῶν Ἐπισκόπων, χαλαθῆναι ἐκείνας τὰς παρατηρήσεις, ἃς χωρὶς ἁμαρτίας ἐδεὶς φυλάξαθαι δύναται, ἀνάγκη ἐπίκειται τοῖς ἡμετέροις, τῷ Ἀποστολικῷ κανόνι ἀκολυθεῖν λέγοντι· πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. Ὁ Πέτρος ἀπείρηκε τοῖς Ἐπισκόποις μὴ κατακυριεύειν τῶν κλήρων· νυνὶ δὲ ἐ τῦτό ἐςι τὸ αἰτέμενον, ἀφαιρεθῆναι δεῖν τοῖς Ἐπισκόποις τὴν δυναςείαν. Ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον, τὸ συγχωρεῖν αὐτὲς, ἀκριφνῶς κὴ καθαρῶς τὸ Εὐαγγέλιον διδαχθῆναι, κὴ ὀλίγας τινὰς παραδόσεις. ἃς οἱ μὴ ἁμαρτάνειν βελόμενοι διατηρεῖν ἀδυνατῶσι, καταλύειν. Εἰ δὲ μηδὲν παντάπασι συγχωρεῖν ἐθέλσι, φραζέθωσαν αὐτοὶ, ποῖον λόγον ἀποδῶναί ποτε τῷ Θεῷ μέλλσι, τῇ ἑαυτῶν αὐθαδείᾳ κὴ σκληροκαρδίᾳ χίσματα ἐπεγείραντες.

bonos paſtores facere. Tantum petunt, ut injuſta onera remittant, quæ nova ſunt, & præter conſuetudinem Eccleſiæ catholicæ recepta. Fortaſſis initio quædam conſtitutiones habuerunt probabiles cauſas, quæ tamen poſterioribus temporibus non congruunt. Apparet etiam, quaſdam errore receptas eſſe, quare Pontificiæ Clementiæ eſſet, illas nunc mitigare, quia talis mutatio non labefacit Eccleſiæ unitatem. Multæ enim traditiones humanæ tempore mutatæ ſunt, ut oſtendunt ipſi canones. Quod ſi non poteſt impetrari, ut relaxentur obſervationes, quæ ſine peccato non poſſunt præſtari, oportet nos regulam Apoſtolicam ſequi, quæ præcipit, Deo magis obedire quam hominibus. Petrus vetat Epiſcopos dominari, & Eccleſiis imperare. Nunc non id agitur, ut dominatio eripiatur Epiſcopis, ſed hoc unum petitur, ut patiantur Evangelium pure doceri, & relaxent paucas quasdam obſervationes, quæ ſine peccato ſervari non poſſunt. Quod ſi nihil remiſerint, ipſi viderint, quomodo Deo rationem reddituri ſint, quod pertinacia ſua cauſam ſchiſmati præbent.

Epi-

Ἐπίλογος.

Ταῦτα δέ ἐστι τὰ ἐξαίρετα κεφάλαια, ἢ ἄρθρα τῆς διδασκαλίας ἡμῶν. Εἰ γὰρ καὶ περὶ πλειόνων ἀποχρήσεων λέγειν δυνηθείημεν ἄν, ὅμως φεύγοντες τὸ μακρολογεῖν, ταῦτα τὰ πρωτεύοντα συνελέξαμεν, τὴν ὀρθοδοξίαν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς δηλοῦντες, ἐξ ὧν καὶ τὰ λοιπὰ κρίνεσθαι εὐχερές. Εἴρηται δὲ πρὸς ἀτιμίαν ἢ καθυβρισμὸν ἑδενὸς ἐδὲν, ἀλλὰ τὰ ἀναγκαῖα μόνον διὰ βραχέων κατείλεκται, ἵνα φανερὸν γένηται, ἔτε ἐν τῇ διδαχῇ ἡμῶν, ἔτε ἐν τοῖς θεσμοῖς ἐνεῖναι ἐδέν, τῇ Ἁγίᾳ καὶ Θεοπνεύστῳ Γραφῇ, ἢ τῇ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ πολέμιον. Δῆλον γὰρ, εὐλαβηθῆναι ἡμᾶς, καὶ φυλάξασθαι πάσῃ σπουδῇ, τὸ καινότινα ἢ ἀσεβῆ δογματα εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἡμῶν ὑπεισδῦναι.

Epilogus.

Hi ſunt præcipui articuli, qui videntur habere controverſiam. Quanquam enim de pluribus abuſibus dici poterat: tamen ut fugeremus prolixitatem, præcipua complexi ſumus, ex quibus cætera facile judicari poſſunt. Neque hic quicquam ad ullius contumeliam dictum aut collectum eſt: tantum ea recitata ſunt, quæ videbantur neceſſario dicenda eſſe, ut intelligi poſſit in doctrina ac ceremoniis apud nos nihil eſſe receptum contra ſcripturam aut Eccleſiam Catholicam. Quia manifeſtum eſt, nos diligentiſſime cauiſſe, ne qua nova & impia dogmata in noſtras Eccleſias ſerperent.

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΙΣ. RESPONSVM.

Ἐκ Τυβίγγης, πρὸς τὴν πρώτην τῦ Πατριάρχυ Ἱερεμίυ ἀπόκρισιν, ὑπὸ Μαρτίνυ τῦ Κρησίυ ἐξελληνισθεῖσα.

Primo D. Patriarchæ Hieremiæ Responso a Theologis Wirtembergensibus oppositum.

Ἐπεδόθη πέρυσιν ἡμῖν, ἡ τῆς Ἁγιότητός σε, Παναγιώτατε Κύριε Πατριάρχα, πρὸς τὰ τῆς θρησκείας ἡμῶν κεφάλαια, φιλανθρωπίας καὶ ἀγάπης Χριστιανοπρεπῦς ἀνάπλεως, ἃ μετρίως ἡμᾶς εὐφράινουσα, ἀπόκρισις. Χάριν ἔν τῇ Ἁγιότητί σε ἔχομεν τὴν μεγίστην, διότι τοσαύτην καὶ τηλικαύτην τῆς παντοχῦ ἐπισκοπῆς ἐπιβαρῦσαν ἀσχολίαν ἐπικειμένη, ὅμως τὰ εἰρημένα Κεφάλαια, ἃ μόνον ἀναγνώσεως, ἀλλὰ καὶ ἀποκρίσεως, ἠξίωσε, καὶ ταύτης ἀπὸ εἰλικρινῦς ψυχῆς, μετ' εὐδεμιᾶς ὑποζολῆς καὶ εἰρωνείας. Πάλαι δ' ἂν πρὸς τὴν τῆς Ἁγιότητος κρίσιν καὶ ἀπόφασιν ἀνταποκριθῆναι παρεσκευάθημεν, εἰ μὴ ἐγὼ Ἰάκωβος ὁ Ἀνδρέυ, ἐπὶ Ἐκκλησιῶν διόρθωσιν εἰς Σαξονίαν, ὑπὸ τῦ ἐπιφανεστάτυ αὐτῆς ἄρχοντος (τῶν ἑπταπρώτων ἑνὸς, ὃς Ἐλέκτωρας ὀνομάζομεν) μετεκλήθην, καὶ ὑπὸ τῦ λαμπροτάτυ μυ Κυρίυ Λοδοβίκυ, τῦ Βιρτεμπεργικῦ Ἡγεμόνος, ἐκεῖσε ἀπεστάλην. Καθ' ὃν δὴ καιρὸν ὅλον, πολλαῖς καὶ μεγάλαις ἐνεχέθην ἀσχολίαις, ὥστε τῇ Ἁγιότητί σε μηδὲν ἐπιστέλλειν δυνηθῆναι. Οὐ μὴν ἀλλὰ γνόντες τὸν πόθον, μεθ' ἃ τὴν ἡμετέραν ἀπόκρισιν ἡ Ἁγιότης σε περιμένει, ἐγώ τε Μαρτῖνος ὁ Κρέ-

Allatum est ante aliquot menses ad nos Sanctitatis vestræ Responsum, ad Articulos Religionis nostræ, amoris, humanitatis, & benevolentiæ plenum. Et gratias agimus S. V. maximas, quod in tanta negotiorum varietate & mole, nostros Articulos non modo perlegere, sed & ad eos respondere, est dignata, idque candide, & nulla cum dissimulatione. Jamdudum vero ad S. V. Judicium, responsum adornavissemus, nisi ego Jacobus Andreæ ad reformandas Ecclesias in Saxoniam, ab Illustrissimo Principe Electore evocatus, & ab Illustrissimo meo Principe, Ludovico, Duce Wirtembergico, eo missus essem. Quo toto tempore, multis & magnis occupationibus impeditus fui: quo minus aliquid ad S. V. scribere possem. Cum tamen S. V. magno desiderio responsum nostrum expectare, ego & D. Crusius intelligeremus, inter multa & maxima

ὁ Κρέσιος, ἀπωσάμενοι τέως τὸ πλῆθος καὶ μέγεθος τῶν ἀντιπιπτόντων περισπασμῶν, τῇ σῇ Ἁγιότητι, πρὸς τὴν αὐτῆς κρίσιν, τὴν γνώμην ἡμῶν εἰς τὸ φανερὸν θέσθαι ἐπεχειρήσαμεν. Μεθ' ἧς δ' ὀφείλομεν αἰδῶς, παρακαλοῦμεν τὴν σὴν Ἁγιότητα, ἱλαρῷ μὲν τῷ προσώπῳ, ἠπίῳ δὲ τῇ ψυχῇ, τήν δε τὴν ἀπόκρισιν ἡμῶν δέχεσθαι, προσεκτικῶς καὶ ἐπιμελῶς ἐπεξιέναι, καὶ τοῖς τηλικούτοις πράγμασιν, ἰσόρροπον τὴν τῆς ἰδίας εὐσεβείας καὶ σοφίας ἐξέτασιν βασανισμὸν συνεισφέρειν. Οὐ γὰρ ἡμέτερά τινα ἐνύπνια, ἀλλ' ἐκ τῶν Θείων Γραφῶν λόγια γνησίαν ἔκθεσιν καὶ ἑρμηνείαν δεξάμενα, ὥστε τὴν ἡμετέραν γνώμην παρασῆσαι, σὺν Θεῷ προβαλέμεθα, καὶ τετὶ ὅτι βραχύτατα, διὰ τὸ ἡμᾶς ὑπολαμβάνειν, λόγον, συντομίαν μὲν ῥημάτων ἔχοντα, σαφηνείας δὲ τῆς προσηκούσης ἐκ ἀμοιρῆντα, τῇ Ἁγιότητί σε, πολλοῖς βαρέσι πράγμασιν ἐναχολεμένῃ, εὐπρόσδεκτον ἔσεσθαι. Πεπείσμεθα δὲ πάνυ, αὐτῇ γνωστὸν γενήσεσθαι, ἡμῖν οὐδὲν νενεωτερίσθαι, ἀλλὰ τῆς ἀρχαίας ἀληθείας ἔρωτι, ὑφ' ἡμῶν πιστεύεσθαι ταῦτα, ἅπερ ἐκ τῶν Θεοπνεύστων Γραφῶν, τῷ Ἁγίῳ Πνεύματος φωτίσαντος, μαθόντες ἔχομεν.

negotia, hoc etiam expediendum ſumpſimus, ut S. V. noſtram de Judicio illo ſententiam explicaremus. Rogamus autem amanter, ut S. V. hoc noſtrum reſponſum hilari fronte, & placido animo, accipiat, perlegat diligenter, & res tantas, pro ſua pietate & eruditione, gnaviter expendat. Non enim noſtra ſomnia, ſed divina Oracula (in genuina ſua interpretatione) ad explicationem noſtræ ſententiæ, Domino adjuvante, proferemus: Idque faciemus breviſſime, quod brevitatem (perſpicuam tamen) S.V. propter multas occupationes gratam fore exiſtimemus. Et confidimus fore, ut S. V. intelligat, nos novitatis ſtudio, nihil excogitaſſe, ſed veritatis cœleſtis amore, ea credere, quæ ex ſacris literis, illuminatione Spiritus ſancti didicimus.

Πρῶτον δὲ πάντων ἐκθησόμεθα τὰ, ἐν οἷς ἥ τε Ἁγιότης σε, καὶ ἡμεῖς, συμφωνοῦμεν. Ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις κεφαλαίοις, ἐν οἷς ἔστιν ἃ διαφωνοῦμεν, ἀναγκαῖόν ἐστιν, κανόνα τινὰ ὁρίζεσθαι, καθ' ὃν τὰ ἀμφισβητούμενα ἐξετάζεσθαι καὶ κρίνεσθαι δέησει, διὰ βραχέων, τίς ὁ ἀσφαλέστατος καὶ βεβαιώτατός ἐστι κανών, ὥστις πάντα τὰ δόγματα σταθμήσαιτ' ἄν, καὶ διακρίναι, δείξομεν. Εἶτα δὲ εὐσεβῶς μὲν καὶ εἰρηναίως περὶ τῶν ἐν ἀμφισβητήσει κεφαλαίων διαλεξόμεθα, βεβαίας δὲ καὶ ἀδιαπλώτους τῆν ἡμῶν γνώμης προχειρούμεθα πίστεις, τὸ ἡμέτερον συνειδὸς, εἰς τὸ περὶ τῶν τῆς πίστεως ἄρθρων ἕτως φρονεῖν συναναγκαζόσας.

Commemorabimus autem initio, in quibus rebus ſit inter S. V. & nos, conſenſus. Et quia in Articulis illis, in quibus nonnihil diſſentimus, opus eſt, ut norma aliqua conſtituatur, juxta quam ſit de controverſis rebus judicandum, paucis oſtendemus, quæ ſit certiſſima & tutiſſima Regula, juxta quam omnia dogmata ſint examinanda. Deinde conferemus pie & placide de controverſis Articulis, & proferemus firmas noſtræ ſententiæ rationes, quibus in conſcientia noſtra movemur, ut ad eum modum de Articulis Religionis ſentiamus.

Χαίρε-

Χαίρομεν δὲ, (πῶς δοκεῖτε;) ὅτι ἐν πολλοῖς, ἀναμέσον τῆς τε σῆς Ἁγιοσύνης καὶ ἡμῶν, συμφωνία ὑπάρχει, ὧν ἐστι τὰ ἑπόμενα. Ἕνα μὲν τῇ ἐσίᾳ τὸν Θεὸν εἶναι, τρισυπόστατον δὲ τοῖς προσώποις, καὶ συναϊδίους εἶναι τὰς τρεῖς ὑποστάσεις. ἀσπαστέον εἶναι τὸ Ἅγιον Σύμβολον τὸ Ἀποστολικὸν, ὡς ἐπιτομὴν οὖν τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀπηκριβωμένην. Τὸν Θεὸν οὐκ εἶναι ἁμαρτίας αἴτιον, ἀλλὰ τόν τε διάβολον, καὶ τὸ ἀνθρώπινον βέλημα. Τὸν Χριστὸν, ὑπὲρ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν τὸ ἱκανὸν ἀποτίσαι, ἀ μόνον τῆς προπατορικῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν πρακτικῶν. Τοῖς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μετανοοῦσιν, αὐτῶν γίνεσθαι ἄφεσιν πασῶν. Ἀρετῇ διὰ καλῶν ἔργων πράξεως, ὡς ἐπιμελέστατα συζητέον εἶναι. Τὴν ἐκκλησιαστικὴν διακονίαν (ἣν ὑμεῖς Ἱερωσύνην καλεῖτε.) πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας ἀναγκαίαν εἶναι. Τοὺς τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπηρετοῦντας, δι' ὃ πεπίστευται ἔργον, διὰ τιμῆς ἔχειν, κἂν ὁ βίος αὐτῶν ἀσθενειάν τινα νοσήσῃ ἀνθρωπίνην. Ἐὰν μέντοιγε ψευδῆ διδάξωσιν, οὐκ ἀνεκτέους εἶναι. Οὐχὶ ἐκ τῆς ἀξίας, ἢ τῆς καλοκἀγαθίας, τῷ διακόνῳ, τὸ εὖ, καὶ τὴν δύναμιν, κρέμασθαι, μόνον ἐὰν μὴ ἡμαρτημένην διδάξῃ διδαχήν. Οὐ πρὸς τῶν ὑπηρετῶν τῷ λόγῳ εἶναι, γνώμην ἐν τοῖς πολιτικοῖς καὶ κεφαλικοῖς πράγμασιν ἀποφαίνεσθαι, ἢ πολέμους μεταχειρίζεσθαι. Τοῖς τῇ Ἐκκλησίᾳ διακονοῦσιν, ἐκ ἁπλῶς τὸ γαμεῖν ἀπαγορευτέον. Μηδενὶ συγχωρητέον, μὴ νομίμως κληθέντα, ἄπτεσθαι ἐπὶ τὸ ἐν Ἐκκλησίᾳ διδάσκειν, ἢ τὰ Ἅγια Μυστήρια διαχειρίζειν. Ἀνάγκης μέντοι προσπεσούσης, καὶ τοῖς λαϊκοῖς βαπτίζειν ἐξεῖναι. Τὸ Βάπτισμα, παλιγγενεσίας λουτρὸν εἶναι. Βαπτιστέον

Gaudemus autem, quod in multis sit inter S. V. & nos, consensus. Qualia sunt, quæ sequuntur. Unum esse Deum, essentia, & eundem trinum, in personis, ac tres illas personas esse coæternas. Amplectendum esse Symbolum Apostolicum, tanquam compendium absolutissimum Christianæ Religionis. Deum non esse authorem peccati, sed Diabolum, & voluntatem hominis. Christum satisfeciſſe pro omnibus peccatis, non modo pro originali, sed etiam pro actualibus. Pœnitentiam agentes, consequi remissionem omnium peccatorum. Bona opera esse quam diligentissime facienda. Ministerium Ecclesiasticum (quod vos Sacerdotium appellatis) esse ad ædificationem Ecclesiæ necessarium. Ministros Ecclesiæ, propter officium, cui præsunt, esse in honore habendos, etiamsi in ipsorum vita sit aliquid infirmitatis humanæ, si tamen falsa doceant non audiendos. Non pendere virtutem & efficaciam ex dignitate, vel probitate Ministri, modo non erret in doctrina. Ministrorum Ecclesiæ officium non esse, sententias in politicis & capitalibus causis pronunciare, aut bella gerere. Ministris Ecclesiæ non omnino & simpliciter Matrimonio interdicendum. Nemini concedendum, ut sine legitima vocatione sibi sumat officium in Ecclesia docendi, aut administrandi Sacramenta: In casu tamen necessitatis, Laicos recte etiam baptizare posse. Baptismum esse lavacrum, per quod regeneremur. Baptizandos esse infantes, nec adultiorem τὰ νήπια καὶ ἀναμένοντας ἀδροτέραν

ἡλικίαν. Διὰ τῆς κοινωνίας, εἴτουν τῆ Κυριακῆ Δείπνε, συνάπλεσθαι ἡμᾶς, καὶ ἑνίζεσθαι τῷ Κυρίῳ, ἅτε τὴν αὐτῆ σάρκα, καὶ τὸ αἷμα, ἀληθῶς ἐν αὐτῇ μεταλαμβάνοντας. Τῷ τῆ Κυρίε Δείπνῳ, ὑφ' ἑκατέρῳ τῷ εἴδει χρηστέον. Τὰς ἐν τῇ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐκκλησίᾳ, κατ' ἰδίαν ἐπὶ κέρδει λειτεργίας, ἀθετητέον. Ἀλλὰ μὴν, καὶ τὴν τῶν οἰομένων, πέρας ἔσεσθαί ποτε τῶν τὰς ἀσεβεῖς τιμωρησομένων κολάσεων, ἀποδιωκτέον γνώμην. Τήν τε γὰρ τῶν εὐσεβησάντων τιμωρίας, αἰωνίας μετὰ τὴν νυνὶ ζωὴν ἔσεσθαι πιστεύομεν. ταῦτα μὲν πάντα, Θεῆ χάριτι, ὁμολογεμένως συμφωνῆμεν.

Ὄντων δ' αὖ ἐνίων, ἐν οἷς τὸ ὑμέτερον σύγγραμμα, τῆς ἡμετέρας γνώμης διαλλάττει, ἄγεδὴ σκεψώμεθα τὸν κανόνα, τίς ἐστιν ὁ ἀκριβέστατος καὶ ἀκινητότατος, πρὸς ὃν πάντα τὰ δόγματα ἐξεταστέον καὶ σαθμητέον, ὥστε τὸ ἀληθὲς διακρίνεσθαι τῆς πλάνης, καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἐπινοήματα, τῶν ἐκ θείας ἀποκαλύψεως γνωρισθέντων, χωρίζεσθαι.

ΠΕΡΙ ΚΑΝΟΝΟΣ ΠΑΝΤΩΝ δογμάτων.

Ἔστι δὴ ἑδένα, ἀσφαλέστερον, καὶ ἀληθέστερον, καὶ βελτίω κανόνα, πρὸς πάντων δογμάτων, καὶ πάντων θεσμῶν, καὶ πίστεως μεταχειρίσεων, καὶ ἀνθρωπίνων παραδόσεων καὶ ἔργων, διάκρισιν, λαμβάνειν, ἢ τὸν τῆ τῶν ὅλων παντοκράτορος Θεῆ Λόγον, τὸν, διὰ μὲν τῶν Προφητῶν, καὶ τῆ Χριστῆ, καὶ τῶν Ἀποστόλων ἀποκαλυφθέντα τῷ ἀνθρωπείῳ γένει, εἰς ὠφέλειαν δὲ, καὶ σωτηρίαν, ὅλης

ætatem esse expectandam. Communionem (seu cœnam Domini) coadunare nos Domino, quippe in qua carnem & sanguinem ejus vere participemus. Cœna Domini sub utraque specie utendum. Missas Romanæ Ecclesiæ privatas, ad quæstum celebratas, esse rejiciendas. Eorum etiam sententiam damnandam: qui opinantur, finem aliquando pœnarum fore, quæ impiis sunt decretæ. Piorum enim præmia, & impiorum supplicia, fore post hanc vitam æterna. In his, Dei beneficio, partibus, est inter nos indubius consensus.

Quia vero nonnulla sunt, in quibus Scriptum vestrum a nostra sententia discrepat, videamus, quænam sit exquisitissima & certissima Regula, ad quam dogmata omnia sint examinanda, ut veritas ab errore discernatur, & humanitus excogitata, ab iis, quæ divinitus sunt revelata, segregentur.

DE REGVLA DIIVDICANDI omnia dogmata.

Non potest autem certior, & verior, ac melior Regula haberi, ad dijudicanda omnia dogmata, atque omnes cæremonias, religionis exercitia, & hominum opera, quam verbum Dei omnipotentis, revelatum humano generi per Prophetas, Christum, & Apostolos, quod, singulari bonitate divina, in usum totius Ecclesiæ, consignatum est in Veteri & Novo Testamento. Ut enim in civilibus

ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, ἔντε τῇ Παλαιᾷ, καὶ τῇ Καινῇ διαθήκῃ ξυγγραφέντα. Ὥσπερ γὰρ, πολιτικῆ ζητήματος ἀμφισβητεμένε, ἐκ παλαιῶν ξυγγραφῶν καὶ διπλωμάτων, σφραγῖσιν ἐπικυρωθέντων, τὴν ἀλήθειαν ἐκζητῆμεν, ἕτω καὶ, ὁσάκις ἂν τὰ τῆς θρησκείας ἀμφισβητηθῇ, ἀπαντητέον ἐπ' ἀμφότερον, τό, τε τῆς Παλαιᾶς, καὶ τὸ τῆς Νέας, τεῦχος, ὡς ἐπὶ διπλώματα καὶ διδακτήρια ἐράνια, ἅπερ ἄμφω θαυμασίοις σημείοις καὶ τέρασιν, ὡσανείτισι σφραγῖσιν, ἄρισα βεβαίωται καὶ ἠσφάλισαι. Τοιγαρῆν πάντα ὅσα μὲν ἂν ἐξ ἑνὸς τοῖν διπλωμάτοιν τέτοιν, ἢ ἀμφοῖν κατασκευαθῆναι δυνηθῇ, παντὸς δίχα δισταγμῆ πιστευτέα, ὅσα δ' ἂν διαφωνήσῃ, παρὰ τοῖς αὐτῶν εἰσηγηταῖς μένειν ἀφετέα. Διὰ ταῦτα καὶ ὁ Προφήτης Ἡσαΐας, τὸν τῆ Θεῆ λαὸν, ἐπὶ τὸν νόμον, καὶ τὴν μαρτυρίαν, ἀνακαλῆται, τετέχνιν, ἐπὶ τὰ θεῖα λόγια, ἵνα ἐκ τέτων, τὸ θέλημα τῆ Θεῆ, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐκεῖνος, μάθῃ. Καὶ ἐπάγει (Ἡσαΐ. ἡ.) „Ἐὰν δὲ μὴ εἴπωσι κατὰ „τὸ ῥῆμα τῆτο, ἐκ ἔσαι αὐτοῖς ἑωθινὸν „φῶς, (ἕτω γὰρ τὸ ῥητὸν τῆτο ἐκ τῆς ἑβραΐδος ἀληθείας παρ' ἡμῖν ἡρμήνευται) σαφῶς δηλῶν, τὲς μὴ τῷ φωτὶ τῆ ἀποκεκαλυμμένε Θεῆ ῥήματος ἀκολαθῆντας, φοβερῷ σκότει καὶ ἀγνοίᾳ τῆς θρησκείας περιπίπτειν. Ὅθεν καὶ ὁ ψάλτης ᾄδει, (Ψαλμ. ριή.) Λύχνος τοῖς ποσί με, ὁ νόμος σε, καὶ φῶς τοῖς τρίβοις με, πάντως πε ἐχὶ ἐπινοίας καὶ παραδόσεις ἀνθρωπίνας, ἀλλὰ τὸν ἐρανόθεν πεφανερωμένον τρανῆ Θεῆ λόγον, λέγων. Οὗτός ἐσιν, ὁ, τὶ πιστεύειν χρὴ, καὶ τίνι ὁδῷ εἰς τὴν σωτηρίαν ἐμβατέυειν, ἡμῖν δεικνύων. Καθάπερ δέτις, ἐν ἀκρονυχίᾳ πορέυεθαί ποι ἀνάγκην ἔχων, ἐάν τε προπορευομένε λύχνε κατολιγωρήσῃ, καὶ ἄλλη πῃ ἐκτραπῷ, ῥᾷσα προσκόπτει,

bus controverſiis, veritatem quærimus ex antiquis diplomatibus, quæ ſigillis ſunt confirmata, ita etiam in controverſiis Religionis, decurrendum eſt ad utrumque, tum veteris, tum Novi Teſtamenti volumen, tanquam ad diplomata & documenta cœleſtia, quorum vtrumque ſtupendis miraculis eſt egregie, tanquam ſigillis, munitum & confirmatum. Itaque quicquid ex horum uno diplomate, vel ambobus, probari poterit, id absque ulla hæſitatione eſt credendum, quod vero diſſenſerit, id ſuis authoribus erit relinquendum. Itaque Propheta Iſaias revocat populum Dei ad legem, & ad Teſtimonium, hoc eſt, ad oracula divina, ut ex iis voluntatem Dei, & veritatem diſcat. Et ſubjungit (Iſa. 8.): Quod ſi non dixerint juxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Et perſpicue ſignificat, eos, qui non lucem revelati verbi Dei ſequantur, incidere in horribiles Religionis tenebras. Unde & Pſaltes canit (Pſal. 118.): Lucerna pedibus meis, verbum tuum. Ubi certe Propheta non de traditionibus humanitus prolatis, ſed de expreſſo & revelato verbo Dei, loquitur. Hoc nobis monſtrat, quid credendum, & qua via ad ſalutem nobis incedendum ſit. Ut autem, qui nocte intempeſta ambulare neceſſe habet, ſi lucernam præeuntem neglexerit, atque alio ſe verterit, facillime impingit & corruit, ita & ille, qui non oculos

καὶ καταπίπλει, τὸν αὐτὸν τρόπον, ὁ μὴ εἰς μόνον τὸ τῆ Θεῆ ῥῆμα ἀτενίζων, καὶ τέτῳ μόνῳ ἀπαρατρέπλως ἑπόμενος, τὰς τῆ ἀρχοντος τῆ ἐν τῷ κόσμῳ σκότες ἀπάτας καὶ ὑποσκελισμὲς ἀ μὴ ἐκφύγη. ἢ καὶ ὁ Θεῖος Πέτρος, ἀκολεθεῖν τῷ φωτὶ τέτῳ προτρέπων, „Ἔχομεν „βεβαιότερόν, φησι, (β΄. Πέτ. ά.) τὸν „Προφητικὸν λόγον, ᾧ καλῶς ποιεῖτα προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ. Εἰκότως. Παντάπασι γὰρ πρόδηλον, ἀδεμίαν τᾶις Προφητικαῖς τε καὶ Ἀποστολικαῖς Γραφαῖς ἀναμεμίχθαι πλάνην, ἀδεμίαν ἐξ αὐτῶν ἀπάτην γίνεθαι ἀδενὶ, ἅ γε τῆ Ἁγίε Πνεύματος (ὃ τῆς ἀληθείας Πνεῦμά ἐσιν) ἐπιπνεοντος, καὶ ὑπομιμνήσκοντος ξυγγεγράφαται, καθὼς ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος Πέτρος μαρτυρεῖ. „Οὐ γάρ φησι „(β΄. Πέτρ. ά.) θελήματι ἀνθρώπε ἠνέ„χθη ποτε προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ Πνεύ„ματος Ἁγίε φερόμενοι, ἐλάλησαν οἱ „Ἅγιοι Θεῆ ἄνθρωποι. Τὶς δ' ἂν ἐκ ἀγαπῴη, πρὸς τετονὶ τὸν κανόνα, πάντα τὰ δόγματα ἐξετάζειν καὶ ἐξακριβῆν, ὃς, εὐθύτατός τέ ἐσι, καὶ ἀδὲν στρεβλὸν καὶ διεστραμμένον ἔχει; Διὰ ταῦτα καὶ ὁ Κύριος, τὸν ἑαυτῆ λαὸν, ἀ μόνον ὅσα πρὸς τὸν κοινὸν βίον τᾶτον, ἀλλὰ καὶ πρώτως ὅσα πρὸς τὰ τῆς θρησκείας, ἀνεκαλέσατο ἐπὶ τὰς τῆ ἑαυτῆ διατεταγμένε ῥήματος θεσμὰς, τὰς ἄλλας πάσας, ὅσαι ἐν τῷ αὐτῆ ῥήματι ἀ τεθεμελίωνται, λατρείας κατερείψας. Φησὶ γὰρ (Δευτ. ιβ΄.) ἀ ποιήσετε ἕκαστος τὸ ἀρεσὸν ἐναντίον αὐτῆ. „Πᾶν ῥῆμα, ὃ ἐγὼ ἐντέλομαί σοι σήμερον, τᾶτο „φυλάξῃ ποιεῖν. Οὐ προσθήσεις ἐπ' αὐτὸ, ἀδὲ ἀφελεῖς ἀπ' αὐτῆ. Καὶ ἄλλα„χῆ, (Ἰησῆ Υἱῆ ναυῆ. ά.) ἐκ ἀποσήσεται ἡ βίβλος τῆ νόμε τέτε ἐκ τῆ σό„ματός σε, καὶ μελετήσεις ἐν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νύκτας, ἵνα συνῆς ποιεῖν „πάν-

oculos in solum verbum Dei intendit, Principis tenebrarum fallacias non evitabit. Unde & Divus Petrus ad hoc lumen sectandum cohortatur, inquiens: Habemus firmiorem Propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso. De propheticis enim & Apostolicis scriptis constat, quod nihil habeant admixti erroris, quodque neminem fallant, quippe dictante Spiritu Dei (qui spiritus veritatis est) consignata. Ut idem Apostolus Petrus testatur. Non enim (inquit) voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Quis autem non contentus esset, ad eam Regulam omnia dogmata examinare, quæ rectissima est, & in qua nihil distorti aut perversi inveniri potest? Quare etiam Dominus populum suum, non tantum, quo ad vitam illam communem, sed in primis, quo ad exercitia religionis, revocavit ad verbi sui expressi præscriptum, & reliquos omnes cultus, in verbo suo non fundatos, rejicit. Ait enim (Deut. 12.): Non facietis singuli, quod vobis rectum videtur, sed quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quicquam, nec minuas. Et alibi: Non recedat volumen legis hujus ab ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias & facias omnia, quæ scripta sunt in

„πάντα τὰ γεγραμμένα, ὅτι τότε ἐυο-
„δωθήσῃ, καὶ ἐυοδώσεις τὰς ὁδές σε,
„καὶ τότε συνήσεις. Καὶ ἐκ ἐκκλινεῖς
„ἀπὸ τῶν ῥημάτων τῦ νόμε τέτε εἰς δε-
„ξιὰ, ἢ ἀριστερὰ, ἵνα συνῆς ἐν πᾶσιν,
„οἷς ἐὰν πράσσῃς. Ταῦτα δ' τοῖς Ἰσραη-
λίταις δήπε μόνοις, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν, νενο-
μοθέτηται, ἵνα, ἐάνπερ ὀρθῶς πιστεύειν
ἐθελήσωμεν, καὶ μετ' ἐυσεβείας ζῆν,
τῦ ἑνὸς καὶ ὀρθοτάτε ἐκείνε κανόνος, καὶ
τῆς τῦ Θεῦ λόγε ςάθμης, ὑπὸ μηδενὸς
ἑτέρε ἀνθρώπε (ὁσηνδὴν ἂν ἐπὶ ἁγιό-
τητι, ἢ παιδεία, δόξαν καὶ ὄνομα περι-
πεποιημένος ἦ) ἀπάγεσθαι ὑπομένομεν,
ἀλλὰ κατὰ πασῶν τῶν τῆς πίστεως ἀμ-
φισβητήσεων, καὶ παντοίε λατρείας εἴ-
δες, καὶ δὴ καὶ πασῶν πράξεων τῷ κριτη-
ρίῳ τέτῳ χρησώμεθα. Τῦτο γὰρ καὶ
ἐξαίρετόν τι τῆς ἀνεφίκτε Θεῦ σοφίας
βέλευμά ἐσι, τὸ τὴν τῶν Προφητῶν, καὶ
τῦ Χριςῦ, καὶ τῶν Ἀποςόλων, διδασκα-
λίων Γραφῆ παραδοθεῖσαν ἀποσεση-
μειῶσθαι, τῦ μήτι, προβαίνοντος τῦ
χρόνε, ἢ τῆς μνήμης τῶν ἀνθρώπων
ἀποῤῥεῖν, ἢ ἀνθρωπίνης ματαιότητος
προπετείᾳ τοῖς θείοις λογίοις παραμί-
γνυσθαι. Τῦτο, ἀκρότατον Θεῦ ἐυεργέ-
τημα ὂν, εὐχαρίςως δέχεσθαι προσήκει,
αὕτη ἡ λυδία λίθος, πρὸς ἣν τὰ πάν-
τα βασανίζειν δεῖ, ποιησάντων γε πάλαι
τῦτο καὶ τῶν Ἁγίων τῦ Θεῦ Προφητῶν.
Ὁσάκις γὰρ ἂν, περὶ τῶν θείων αὐτοῖς
διαφορὰν, πρὸς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν
γενέσθαι, ἔτυχεν, ἆρ' ἐκ ἐκεῖνον τὸν τῦ
Μωϋσέως νόμον παρήγαγον; καὶ τὸν λαὸν,
ταῖς ἰδίαις καινοτομίαις, καὶ αὐθαιρέτοις
λατρείαις, τῆς διατάξεως καὶ προγραφῆς τῦ θεοσδότε ῥήματος ἀφαμαρτόν-
τα ἐξήλεγξαν; Ἀλλαμὴν καὶ αὐτὸς ὁ Χριςὸς, ἐπὶ κατασκευῇ καὶ πιςώσει, ὧν
ἐδίδασκε, ποσάκις τὰ τῶν προφητῶν ἐπηγάγετο; Καίτοι τηλικῦτος ὢν, ὥςε

in eo. Tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Non declines a verbis legis hujus, neque ad dextram, neque ad finistram, ut intelligas cuncta, quæ agis. Hæc certo non Israelitis tantum, sed nobis etiam sunt scripta, ut, si velimus recte credere, & pie vivere, ab unica illa & rectissima verbi Dei norma, per nullum hominem (quantacunque etiam opinione sanctitatis, aut eruditionis inclaruerit) abduci nos patiamur, sed juxta hanc omnes Religionis controversias, & omnes cultus divinos, imo omnes actiones, judicemus. Singulari enim sapientissimoque consilio Deus hoc procuravit, ut Prophetarum Christi, & Apostolorum doctrina, scriptis consignaretur, ne quid progressu temporis, vel memoriæ hominum, excideret, vel vanitate ingenii humani, oraculis divinis admisceretur. Hoc summum Dei beneficium, grata mente est agnoscendum, & ad hunc lydium lapidem, omnia examinare oportet. Nam & hoc olim sancti Dei Prophetæ fecerunt. Quotiescunque enim incidit inter ipsos, & populum Israeliticum, de Religione controversia, an non legem illam Moysis citarunt? & populum electitiis suis cultibus, a præscripto verbi Dei aberrasse demonstrarunt? Christus vero ipse, ad probandam et confirmandam suam doctrinam, quoties allegavit scripta Prophetica? qui tamen tantus est, ut etiam sine omni externo testimonio ipsi credendum

καὶ πάσης δίκα ἐπεισάκτε μαρτυρίας ἀξιόπιστος εἶναι, περὶ ἧς γε ὁ ἐπουράνιος Πατὴρ εἰρήκει. (Ματθ. ιζ'.) Οὗτός ἐστιν „ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. Ἆρ' οὖν οἱ Ἀπόστολοι, ὁσάκις ἂν εὐαγγελίντοσαν, (ὡς ἡ τῶν πράξεων βίβλος μαρτυρεῖ) ἃ ἂν διδάξαιεν, διὰ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ἐβεβαίωσαν; Οὔμεν παράδοσίν τινα ἄγραφον, ἐπὶ φωτίσει καὶ διακατοχῇ τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας πρὸχειρίσαντο, τοῖς δὲ Θεοπνεύστοις γράμμασι καθωπλισμένοι, πρὸς τὴν τῶν Ἰουδαίων ἀπιστίαν διεμάχοντο. Ναί μὴν καὶ οἱ Θεοφόροι Πατέρες, οἱ λαμπρότατοι τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες, καί περ ἔθ' ὅτε τὸ δηνεκὲς τῆς κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν συμφωνίας μαρτυρησάμενοι, ὅμως ἐγγράφοις Ἱεραῖς μαρτυρίαις τὴν τῶν αἱρετικῶν μανίαν ἀπεώσαντο. Καὶ τῶν Συνόδων δὲ, αἳ εὐσεβέσιν ἀποφάσεσι καὶ κανόσι τὰς αἱρέσεων προσάτας πλήξασαι, ἐ κατέβαλον αὐτὰς ἢ τῷ οἰκείῳ ἀξιώματι, ἢ ταῖς τῶν προγόνων μαρτυρίαις, (ἐ γὰρ ἂν ἱκανῶς ἐσεγανά, πρὸς τὸν τηλικοῦτον ἀγῶνα, τὰ τοιαῦτα ὅπλα ἐγένετο) ἀλλὰ τῶν Ἁγίων Γραφῶν τὰς μαρτυρίας ἐπιμελῶς ἐσθμησάμεναι, τὴν τῶν αἱρετικῶν ἀσέβειαν καὶ ἐφώρασαν, καὶ κατηκόντισαν. Ἐκ μόνων γὰρ τῶν Θεοπνεύστων Γραφῶν, τὰ δόγματα διακριτέον, εἴπερ τὸ τὴν ἀληθειαν ἀνευρεῖν, ἡμῖν ἐπιμελὲς ὑπάρχει. Ὧν πέρι ἀκούωμεν, τί ὁ Θεῖος ἀποφαίνεται Χρυσόστομος. (Ματθ. κδ'. Ὁμιλ. μθ'.) Διόπερ ἐν τῷ νῦν καιρῷ φησιν, (ὡς ἡ παρ' ἡμῖν λατινὶς μεταβολὴ δύναται. Ἡ γὰρ ἑλληνὶς βίβλος ἡμῖν ἐκ ἔστι) πάντες οἱ Χριστιανοὶ μετέρχεσθαι τὰς γραφὰς ὀφείλεσι. διότι ἐν τῷ παρόντι, ἀφ' ἧς κατέλαβεν ἡ αἵρεσις ἐκείνας τὰς Ἐκκλησίας, ἀδεμίαν εἶναι κατασκευὴν τῆς ἀληθινῆς χρι-

dendum sit, quippe de quo pater cœlestis dixerat: (Matth. 17). Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, ipsum audite. An non Apostoli in omnibus concionibus suis Evangelicis (sicut Acta Apostolorum testantur) ea, quæ docuerunt, S. Scriptura confirmarunt? Neque allegarunt traditionem aliquam non scriptam, ad illustrandam & defendendam Evangelicam doctrinam, sed Scriptura S. pugnabant contra Judæorum incredulitatem. Sed et sancti Patres, clarissima Ecclesiæ lumina, etsi aliquoties perpetuum Ecclesiæ consensum allegarunt, tamen scripturæ testimoniis, Hæreticorum furores profligarunt. Et Synodi, quæ pia decreta contra Hæreticos fecere, non oppresserunt hæreses vel sua authoritate, vel majorum suorum testimoniis. Hoc enim armorum genus, parum fuisset in tanta militia firmum, sed sacrarum literarum testimonia diligenter expendentes, Hæreticorum impietatem deprehenderunt, & confutarunt. Ex solis enim scripturis sacris judicandum est de dogmatibus, si veritatem invenire velimus. Qua de re audiamus Divum Chrysostomum. Quare hoc tempore (inquit in commentario in Evang. Matth. cap. 24. Hom. 49.) omnes Christiani conferre se ad scripturas debent? Quia in tempore hoc, ex quo obtinuit heresis illas Ecclesias, nulla alia probatio potest esse veræ Christianitatis, neque

χρισιανισμῦ, ἐδὲ καταφυγὴν χρισιανῶν ἄλλην, βελομένων τὸ τῆς πίσεως ἀληθὲς γνῶναι, εἰ μὴ τὰς γραφὰς τὰς Θείας. Καὶ Ὠριγένης φησὶ, (Εἰς Ἱερεμ. ὁμιλ. ά. κατὰ τὴν λατινικὴν ἔκδοσιν) Ἀναγκαῖον ἡμῖν, τὰς Ἱερὰς Γραφὰς εἰς μαρτυρίαν προσκαλεῖσθαι. αἱ γὰρ δόξαι καὶ ἐξηγήσεις ἡμῶν, ἄνευ τύτων τῶν μαρτύρων ἄπισοι. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, Εὐσαθίῳ ἰατρῷ γράφων, „Οὐ „νομίζομέν, φησι, δίκαιον εἶναι, τὴν παρ' „αὐτοῖς ἐπικρατῆσαν συνήθειαν, νόμον „καὶ κανόνα τῦ ὀρθῦ ποιεῖσθαι λόγυ. „Εἰ γὰρ ἰσχυρόν ἐσιν εἰς ἀπόδειξιν ὀρθό„τητος ἡ συνήθεια, ἔξεσι, καθ' ἡμῖν πάν„των ἀκολυθητέον ἐκείνοις. Οὐκῦν ἡ „Θεόπνευσος ἡμῖν διαιτησάτω γραφὴ, καὶ „παρ' οἷς ἂν ἑυρεθῇ τὰ δόγματα συνῳδά „τοῖς Θείοις λόγοις, ἐπὶ τύτοις ἥξει πάν„των τῆς ἀληθείας ἡ ψῆφος. Καὶ τοῖς „δυτικοῖς Ἐπισκόποις, περὶ Ἀπολιναρίυ „ἐπισέλλων. Ἔσι μὲν ἓν αὐτῦ, φησι, „τὰ τῆς Θεολογίας, ἐκ ἐκ γραφικῶν „ἀποδείξεων, ἀλλ' ἐξ ἀνθρωπίνων ἀφορ„μῶν, τὴν κατασκευὴν ἔχοντα. Κατὰ τοίνυν καὶ τῶν Πατέρων τὴν κρίσιν (ἐν τοῖς τῆς θρησκείας διαφόροις) ἀποδεκτέον μόνα τὰ τοῖς τῶν Ἁγίων Γραφῶν μαρτυρίαις ὑπερηρεισμένα, εἰς δὲ τὸ τὰ ἄλλα, ὅσα τοῖς γραφοῖς ἀμαρτύρητα, πισεύειν ἢ ἀσπάζεσθαι ἐκ ἐνεχόμεθα, ἠλικησῦν ἂν ἀξιώσεως ἦ, καὶ ἐυκλείας, ὁ ταῦτα γράψας, ἢ δογματίσας.

Ἆρ' ἓν (φήσει τις) περιφρονεῖτε, ὧν οἱ Πατέρες οἱ Ἅγιοι ἔγραψαν, καὶ τῶν κανονικῶς ἐν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι συνηγμένων Συνόδων; Οὐδαμῶς ἡμεῖς γε. Καὶ τῷ γὰρ τῶν ὅλων ἐυσπλάγχνῳ Κυρίῳ χάριν, ὑπὲρ τῶν εὖ μάλα εἰς σωτηρίαν ὑπὸ τῶν Πατέρων ἐκπεπονημένων, οἷς καὶ τὰς Ἁγίας γραφὰς ἡρμήνευσαν, καὶ

refugium esse Christianorum aliud, volentium cognoscere fidei veritatem, nisi scripturæ divinæ. Et Origenes ait, necesse est nobis scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri & enarrationes, sine his testibus, non habent fidem. Et Basilius M. ad Eustathium medicum scribens, non existimamus, inquit, fas esse, ut consuetudinem, quæ apud ipsos obtinet, legem & regulam faciamus rectæ rationis. Si enim sufficit ad demonstrandam veritatem consuetudo, licet, & nos omnino sequi debemus ipsos. Divina igitur scriptura nobis judex esto, & apud utros Dogmata invenerimus divinis consona literis, his omni pacto suffragium veritatis tribuatur. Nec non ad Occidentis Episcopos de Apolinario scribens, inquit, confirmatur ipsorum Theologia non demonstrationibus ex scriptura sumptis, sed humanis argumentis. Quare, vel ipsis Patribus judicibus, (in Religionis negotio) ea sola recipienda sunt, quæ sacrarum literarum testimoniis nituntur. Reliqua vero, quæ scripturæ testimonio destituuntur, credere aut amplecti non tenemur, quantuscunque sit etiam, qui talia scripserit, aut decreverit.

Ergone (inquiet aliquis) contemnitis Sanctorum Patrum scripta, & legitimas Synodos in Spiritu sancto congregatas? Minime vero. Nam & Deo optimo maximo gratias agimus, pro saluberrimis patrum laboribus, quibus scripturas sacras

καὶ τοῖς αἱρέσεων εἰσηγηταῖς ἀνδρείως ἀντέσησαν, ἔχομεν, καὶ τὰ ἐν ταῖς Συνόδοις συμφώνως ταῖς Θείαις Γραφαῖς δεδογματισμένα (οἷα, τὰ τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης Συνόδε) ἀσπαζόμεθα καὶ σεβόμεθα. Ἀλλ' ὅμως ε δυνάμεθα παντοῖα, ὅσα, ἢ παρὰ τῶν Πατέρων γέγραπται, ἢ παρὰ τῶν Συνόδων δεδογμάτισται, ἀδιαφόρως παραδέχεθαι. Πάντως γὰρ διαφορὰν εἶναι χρὴ τῶν τε Προφητῶν, καὶ τῦ Χριτῦ, καὶ τῶν Ἀποστόλων πρὸς τὰς Πατέρας, καὶ τὰς Συνόδες. Ἃ μὲν γὰρ οἱ Προφῆται, καὶ Χριτὸς, καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἐδίδαξαν, ἁπλῶς πάντα, χωρὶς πάσης ὑπεξαιρέσεως, Θεῖα λόγια καὶ χρηματισμὸς εἶναι ἡγητέον. Ἃ δ' ὑπὸ τῶν ὁσίων Πατέρων ἐγράφη, καὶ ὑπὸ τῶν Συνόδων ἐδογματίθη, ἔμενεν ἐν ἴσῃ τοῖς ἄρτι εἰρημένοις τιμῇ θετέον. Ἐπεὶ γ' ἂν δέοι, καὶ τὰ τῶν Πατέρων γράμματα, καὶ τὰ τῶν Συνόδων κανονίσματα, ἐν ταῖς Προφητικαῖς τε, καὶ Ἀποστολικαῖς Γραφαῖς ἀνατεθῆναι, ὅπερ ἐδ' αὐτοὶ οἱ Πατέρες, ἔτε Ἁγίαι ἐδεμίαι Σύνοδοι, πώποτε ἠξίωσαν. ὁ γὲν Ἅγιος Θεοδώρητος εἰς γένεσιν, μετὰ τὸ διδάξαι, τὲς Ἀγγέλες ε πρὸ τῆς κοσμοποιΐας ποιηθῆναι, ἐπάγει. Ἐγὼ δὲ ταῦτα ἐκ ἀποφαινόμενος λέγω, (τολμηρὸν γὰρ, ἀποφαντικῶς λέγειν, περὶ ὧν ἡ Θεία διαρρήδην ε λέγει γραφὴ) ἀλλ', ὅπερ τοῖς ἐυσεβέσι λογισμοῖς ἁρμόττειν ὑπέλαβον, εἴρηκα. „Καὶ ὁ „μέγας Βασίλειος, (ἑξαήμε. ὁμιλ. ι.) „ἐὰν ἐμόν τι εἴπω, φησὶ, μὴ προσδέξα„θε. Καὶ πάλιν ὁ Χρυσόστομος, (β'. „Κορ. λόγ. ιγ'.) μὴ τοίνυν τὰς τῶν πολλῶν δόξας περιφέρωμεν, ἀλλὰ τὰ πρά„γματα ἐξετάζωμεν. Πῶς γὰρ ἐκ ἄτοπον, ὑπὲρ μὲν χρημάτων, μὴ ἑτέροις „πίστε-

cras explicarunt, & hæreticis ſeſe fortiter oppoſuerunt. Et ipſorum ſcripta in pretio habemus, & ſynodorum decreta, quæ cum ſacris literis conſentiunt, (qualia ſunt illa primæ ſynodi Nicenæ) reverenter amplectimur, & exoſculamur. Sed non poſſumus omnia vel Patrum ſcripta, vel Synodorum decreta, indifferenter recipere. Omnino enim diſcrimen eſt retinendum inter Prophetas, Chriſtum & Apoſtolos, & inter Patres atque Synodos. Quæ enim Prophetæ, Chriſtus & Apoſtoli, docuerunt, ſimpliciter omnia, ſine ulla exceptione, pro oraculis divinis ſunt habenda. Quæ vero a Patribus ſanctis ſcripta, & a Synodis decreta ſunt, nequaquam prioribus illis ſunt exæquanda. Alioqui oportet & patrum ſcripta, & Synodorum decreta, inter ſcripta Prophetica & Apoſtolica reponi, quod ne ipſi quidem Patres, nec ſancta ulla Synodus, unquam poſtularunt. S. certe Theodoretus in Geneſ. poſtquam docuit: Angelos non ante mundum creatos fuiſſe, infert: Ego hæc non aſſeveranter dico, (audax enim facinus eſt, aſſeverare illa, de quibus nihil expreſſe in ſcriptura poſitum eſt) ſed, quod a pia cogitatione alienum non eſſet, dixi. Magnus item Baſilius, (Hexaem. Homil. 10): ſi meum quid dixero, inquit, nolite recipere, ſed ſi ex doctrina Domini, accipite. Rurſus Chryſoſtomus (2 Corinth. Serm. 13): ne igitur receptas vulgo opiniones circumferamus, ſed res ipſas examinemus. Etenim qui non abſurdum ſit, de pecunia non „πιστε-

„πιστεύειν. ἀλλ' ἀριθμῷ καὶ ψήφῳ τὸ„το ἐπιτρέπειν, ὑπὲρ δὲ πραγμάτων „ψηφιζομένους, ἁπλῶς ταῖς ἑτέρων πα„ρασύρεσθαι δόξαις, καὶ ταῦτα, ἀκρι„βῆ ζυγὸν ἁπάντων ἔχοντας καὶ γνώμο„να, καὶ κανόνα, τῶν θείων νόμων τὴν „ἀπόφασιν. Διὸ παρακαλῶ, καὶ δέο„μαι πάντων ὑμῶν, ἀφέντες, τὶ τῷ δεῖνι „δοκεῖ καὶ τῷ δεῖνι δοκεῖ περὶ τούτων, πα„ρὰ τῶν γραφῶν ταῦτα ἅπαντα πυν„θάνεσθε. Ταῦτα μὲν, ἐκεῖνοι, καὶ μάλα εἰκότως. Ὥσπερ γὰρ τὸ πηγῆς βρυούσης ὕδωρ, διὰ αὐλῆς γῆς ἐρυθρᾶς ἢ ἰλυώδες καταφερόμενον, πάντως πε ἐντεῦθεν ἐχρωματίσθη, ἢ τρυγῶδές τι ἀνέλαβεν, ὥστε μηκέτι ἔτω καθαρὸν, ὡς ὅπε ἐπήγαζε, ῥέειν, ἔτω καὶ τοῖς τῶν Πατέρων συντάγμασι, καὶ τοῖς Συνοδικοῖς θεσπίσμασι, πολλάκις κηλίδες ἔνεισιν, ἃς ἐκ τῶν τῇ καιρῇ ἐκείνε δοξῶν ἐπεσπάσαντο, ἢ ἐχ ὁμολογῆνται ἐκείνῃ τῇ καθαρότητι, τῇ ταῖς Ἱεραῖς Γραφαῖς, ὡς πηδυέσῃ πηγῇ, ἐμπρεπέσῃ. Τοιγαρῆν εὐαπολόγητοι, ἡμεῖς γε, εἰ τὴν πηγὴν, τῶν ἀποῤῥοιῶν προκρίνομεν, ἄλλως τε, καὶ πᾶσι τοῖς εὐσεβέσι, τῆς πηγῆς ταύτης εὐπροσίτε ὑπαρχέσης. Οὐδὲ δ' αὖ ἡγεῖσθαι χρὴ, τὰς Ἁγίας καὶ Θεοπνεύστες Γραφὰς, κολοβὰς καὶ ἀτελεῖς εἶναι, μὴ δὲ πάντα, ὅσα πρὸς ἡμῶν τὴν σωτηρίαν εἰδέναι ἀναγκαῖα, περιέχειν. Οὐδὲ γὰρ ἓν μόνον, ἢ δύο, Προφητικὰ καὶ Ἀποστολικὰ βιβλία ἔχομεν, ἀλλὰ πολλά. Καὶ τὰ ἐν ἑνὶ παραλειφθέντα, ἐν ἄλλῳ σαφῶς εὑρίσκεται ἀναγνωσθέντα. „Καὶ γὰρ πᾶσα (φησι Παῦλος β'. Τιμ. „γ'.) Γραφὴ, Θεόπνευστος, καὶ ὠφέλι„μος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, „πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τῦ Θεῦ ἄν-

habere fidem aliis, sed rem numero & calculo permittere? Cum vero de rebus suffragium ferendum sit, sine ratione, aliorum auferri opinionibus? Idque, cum exquisitam bilancem omnium habeamus, & amussim, & regulam, sacrarum literarum judicium & sententiam. Idcirco vos omnes hortor & oro, vt omisso eo, quod huic aut illi de hisce videtur, e S. scriptura hæc omnia petatis. Hæc, patres, & quidem recte. Etenim ut aqua fontis scaturientis, decurrens per alveolum terræ rubicundæ aut limosæ, non nihil inde coloris & fecium adsumit: ut non tam pura sit, quam apud ipsam scaturiginem, ita etiam Patrum scripta, & Synodica decreta, fere habent aliquos nævos, quos ex illius seculi opinionibus contraxerunt, quæ in parte non respondent illi puritati, quæ in Sacris literis, tanquam in scaturigine fontis, conspicitur. Quare fontem rivulis non immerito præferimus, præsertim cum ad eum fontem piis omnibus accessus pateat. Neque sentiendum est, sacras literas divinitus inspiratas, mancas & imperfectas esse, neque omnia ea continere, quæ ad salutem nostram scitu sunt necessaria. Non enim unum aut alterum tantum scriptum Propheticum, & Apostolicum, habemus, sed multa. Et quæ in uno non recensentur, in altero perspicue leguntur. Omnis enim scriptura (inquit Paulus 2 Tim. 8.) divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad

θρωπος,

„θρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος. Οὗ χωρὶς καὶ ὁ Ἅγιος Χρυσόστομος, λόγῳ δ'. κεφ. ς'. περὶ Ἱερωσύνης μέμνηται, καὶ εἰς τὴν πρὸς Τιμόθεον, βραχέως ἔτω διέρχεται. Πρὸς διδασκαλίαν, φησὶ, εἰ τί μαθεῖν, εἴ τι ἀγνοῆσαι, χρὴ, ἐκεῖθεν εἰσόμεθα. Εἰ ἐλέγξαι τὰ ψευδῆ, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν. Εἰ ἐπανορθωθῆναι, καὶ σωφρονισθῆναι. Πρὸς παράκλησιν, πρὸς παραμυθίαν, εἴ τι λυπεῖ. ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος. Οὐκ ἄρα χωρὶς αὐτῆς ἄρτιον ἔνι γενέσθαι. Ἀντ' ἐμοῦ, φησὶ, τὰς Γραφὰς ἔχεις, εἴ τι βέλει μαθεῖν, ἐκεῖθεν δυνήσῃ. Εἰ δὴ αἱ Ἱεραὶ Γραφαὶ, τὸν εὐσεβῆ ἄνθρωπον ἀπαρτίζειν δυνατὰι, (ἀπαρτισμὸν δηλαδὴ, ὃν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ γενέσθαι ἐγχωρεῖ) ὄντως ἄρα πρὸς ἀπαρτισμὸν, καὶ τελειώσεως ἀνάληψιν, ἐδεμῶν, προσδεῖ παραδόσεων, ἀρκούσης γε πρὸς τοῦτο τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καθὼς ὁ αὐτὸς Χρυσόστομος πρὸς Τίτον μαρτυρεῖ, λέγων. Ἐφανέρωσέ (φησὶ) καιροῖς ἰδίοις τὸν λόγον αὐτοῦ ἐν κηρύγματι, ὃ ἐπιστεύθην ἐγὼ, τοτέσι, τὸ κήρυγμα. Τοῦτο γὰρ τὰ πάντα εἶχε, τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τὰ ἐνταῦθα, καὶ τὰ μέλλοντα, τὴν ζωὴν, τὴν εὐσέβειαν, τὴν πίστιν, πάντα ὁμοῦ. χωρὶς δὲ τούτων, καὶ τοῦτο ἐνθυμεῖσθαι ἄξιον, ὡς κινδυνώδες τῇ Ἐκκλησίᾳ, παραδέξασθαί τι, ἢ πιστεύειν, ἢ ὥστε πράττειν, μὴ διαρρήδην ὑπὸ τῆς γραφῆς μαρτυρέμενον. Ὡς γὰρ εὐόλισθος εἰς πλάνην φορὰ, ἐγχειρήσασιν ἡμῖν κἂ ταῦτα πιστεύειν, ἃ ἐδαμοῦ ὁ λύχνος τῆς ἀληθείας δείκνυσιν, ἡ γραφὴ; Μῶν ἀκίνδυνον ἔσαι (ἐν τοῖς θείοις φαμὲν) διϊσχυρίζεσθαί τι, ὡς ἀληθὲς καὶ εὐσεβὲς, ὅπερ ὅμως τὸ στόμα τοῦ Κυρίου οὐκ εἶπε; καὶ ὃ ἐδαμοῦ πρὸς τοῦ Θεοῦ πρισετάχθη;

ad omne opus bonum instructus. Cujus loci S. etiam Chrysostomus, Homil. 4. cap. 6. de Sacerdotio, meminit, & in Epist. ad Timoth. breviter sic percenset. Ad doctrinam, inquit, quod inde, quid sciendum, quid ignorandum, scire possumus. Si falsa redarguere necesse, etiam illinc. Item, si corrigi, si ad modestiam reduci. Etiam ad hortationem, ad consolationem, si quid molestum est. Vt perfectus sit Dei homo. Non ergo potest homo sine illis fieri perfectus. Pro me, inquit, scripturas habes. Si quid voles discere, ex illis poteris. Si igitur sacræ literæ hominem pium possunt reddere perfectum, (ea nimirum perfectione, quæ in hanc vitam cadere potest) profecto ad consequendam perfectionem non requirentur ullæ traditiones, quandoquidem sacra scriptura ad eam rem sufficit. Quemadmodum idem Chrysostomus ait, manifestavit temporibus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi. Hæc est prædicatio. Omnia enim Evangelion continet & præsentia, & futura, vitam, pietatem, fidem, simul omnia, prædicationis verbo concluſit. Quin & hoc perpendendum est, quam periculosum sit, in Ecclesia aliquid credendum aut agendum, sine expresso scripturæ testimonio, recipere. Quam enim facilis lapsus est in errorem, si cœperimus ea etiam credere, quæ nobis non commonstrat lux veritatis, scriptura? Anne tutum erit (in rebus diuinis) asseverare aliquid verum & pium esse, quod tamen os Domini non est locutum? & quod Deus nusquam

τάχθη; καὶ ὁ ἐδαμῶ παρ' αὐτῶ ἀπεδέχθη; Εἰ δ' αὖ πάντα ἐκ πίστεως πράττειν ὀφείλομεν, (πᾶν γὰρ, ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστὶ Ρωμ. ιδ'.) πῶς ἐκ πίστεως, τὰ ἀδενὶ ῥήματι Θεῦ ὑπεσηριγμένα πράξομεν; ὄντως γὰρ, ὁ τῶ ἡμῖν δοκοῦντι, ἀλλὰ μόνω τῶ Θεῦ ῥήματι, ἀσφαλῶς ἡ πίστις ἐπερείδεσθαι ἔχει. Κινδυνεύοι ἄρα, ὅπῃ τὸ ῥῆμα ἐλλείπει, καὶ τὴν πίστιν ἐλλείπειν, ἢ μὴ τῶ Θεῶ ἀρέσκειν ἔργον, τὸ μὴ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ἐξ ἀνθρωπίνης εὐδοκίας γενόμενον.

Πάλιν ἐρεῖ τις τάχα, ἀπλανεῖς μὲν παντελῶς τὰς γραφὰς εἶναι, ἀσαφείᾳ δὲ πλείονι ἐπικεκαλύφθαι, ἢ ὥσε ἄνευ τῆς τῶν Πνευματοφόρων Πατέρων ἐξηγήσεως ἂν εὖ νοεῖσθαι. Δεῖν οὖν ἀκολουθεῖν αὐτῶν ταῖς ἑρμηνείαις, μηδὲ τἀλάχιστον ἀφίσασθαι αὐτῶν. Πρὸς ὃ λέγομεν ἡμεῖς, ὃ μὲν ἀρνεῖσθαι, μὴ ἔχει, ἔν τε τοῖς Προφήταις, καὶ ἐν τοῖς Ἀποστόλοις τινὰ δυσνόητα εἶναι, ἅπερ ἔθ' ὅτε οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι (καθάπερ περὶ τῶν, ἃ Παῦλος ἔγραψε, Πέτρος β'. κεφ. γ'. λέγει) στρεβλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν, τέως γε μὴν καὶ τόδε ἀληθέστατον εἶναι, ἅτινα ἐνιαχῆ τῶν γραφῶν ἐλέχθη ἀμυδρότερον, ταῦτα ἀλλαχῆ αὐτῶν διασαφηθῆναι τρανότατα, ὥστε κἂν ἀφελεστάτῳ ἀνθρώπῳ εὐνόητα εἶναι. Εἰ δ' ἄρα ἔνια τυγχάνει καὶ ἐμιχλώδη ὄντα, καὶ τοιαῦτα μένοντα, τάτων ἡ φώτισις, καὶ ὡς νέφος ἀποσκέδασις, ἀκινδύνως ἡμῖν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν ἀπεταμιεύθη. Οὐ δεμία δὲ βελτίων τῆ τὰς γραφὰς ἐξηγήσασθαι ὁδὸς πώποθ' εὑρεθείη ἄν, ἢ εἰ γραφὴ διὰ γραφῆς, τάτεσι, δι' ἑαυτῆς, ἐξηγηθείη. Πᾶσα γὰρ ὑφ' ἑνὸς, καὶ τῆ αὐτῆ ὑπηγορεύθη Πνεύματος, ἅρισα μὲν

præcepit? & quod nuſquam approbavit? Et, ſi omnia a nobis ex fide ſunt facienda, (quicquid enim non ex fide, peccatum eſt Rom. 14), quomodo ea ex fide faciemus, quæ nullum habent verbum Dei? Fides enim non certe opinione noſtra, ſed ſolo verbo Dei, poteſt recte inniti. Itaque, ubi verbum deeſt, etiam fides deerit, neque Deo tale opus placebit, quod non ex fide, ſed ex opinione humana erit profectum.

Rurſus fortaſſe aliquis dixerit: Scripturas quidem ſacras omni errore carere: ſed easdem obſcuriores eſſe, quam ut abſque S. Patrum interpretationibus recte intelligi poſſint. Itaque ſequendas ipſorum interpretationes, neque latum unguem ab ipſis recedendum? Etſi autem non negamus, tum in Propheticis, tum in Apoſtolicis ſcriptis, eſſe quædam obſcura, quæ interdum indocti & inſtabiles (ut Petrus de ſcriptis Pauli loquitur) depravant, ſicut & cæteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perditionem: Tamen interim & hoc veriſſimum eſt, ea, quæ in ſcriptura alicubi dicuntur obſcurius, in eadem ſcriptura alibi explicari planiſſime, ut vel a ſimpliciſſimo homine intelligi queant. Si quæ vero ſunt, manentque obſcura, eorum cognitio nobis in alteram vitam, ſine noſtro periculo reſervatur. Neque melior ulla interpretandi ſcripturas ratio inveniri poteſt, quam ſi ſcriptura per ſcripturam, hoc eſt, per ſe ipſam explicetur. Tota enim per unum eundemque ſpiritum eſt dictata.

τὰ ἑαυτῦ θελήματα, νοῦντος, σαφέσατα δὲ τὰ ἴδια νοήματα ἐκθέσθαι δυναμένου.

Τοῦτο δὲ, καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράττεσθαι εἴωθεν, ὥσπερ ἀμέλει, διαφορᾶς, περὶ τῶν τῆς διαθήκης δέλτων τισὶ κληρονόμοις ἐμπεσούσης, ὧν μὲν ἔτως, ἐνίων δ' ἄλλως, ἐκδεχομένων, ἃ ζητοῦνται ἄλλοθεν δήπου καιναὶ δέλτοι, ἀλλ' αὐταὶ ἐκεῖναι, ὧν ὁ νοῦς ἀμφισβητεῖται, μετὰ σπουδῆς ἀναπλύσσονται, καὶ παράλληλα τὰ ἕκαστα τιθέμενα, ἀντεξετάζεται, ἕως ἂν ἐκ πολλῶν ἀλλήλοις ἀντιπαραβεβλημένων καὶ συγκεκριμένων ῥητῶν (καὶ πολλάκις δ' ἐκ μόνου τοῦ ἐν τοῖς γεγραμμένοις ὕφους καὶ συναφείας.) ὁ νοῦς τοῦ διαθεμένου καταληφθῇ. Εἰ γὰρ ἀγαθὸς ἦν ἔτος, καὶ φρόνιμος ἀνὴρ, ἃ δῆτα ἐναντία, οἷς ἂν τοὺς κληρονομήσοντας συμβάλοι, γράφειν ἐβουλήθη. Τὸ δὴ αὐτὸ καὶ τὰς Ἁγίας Γραφὰς (ὧν ἄριστος τεχνίτης τὸ Ἅγιον Πνεῦμά ἐστιν) ἐξηγεῖσθαι θέλοντες, ποιεῖν δίκαιοί ἐσμεν, τὰ αὐτῆς δηλαδὴ ῥητὰ πρὸς ἄλληλα ἀντιβάλλειν. Καὶ ἐκ τοῦ συνυφασμοῦ τὸν ἀληθῆ νοῦν ἐξιχνεύειν, πρὸ πάντων τὴν βοήθειαν τοῦ Πνεύματος ἐπικαλεσάμενοι, τοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ νοῦ (Ιωάνν. ιε'.) ἡμῶν ἀνοίγειν, καὶ εἰς πᾶσαν, τὴν ἀλήθειαν (κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἐπαγγελίαν Λόγῳ β'. περὶ βαπτ. ἐρωτ. δ'.) ἡμᾶς ὁδηγεῖν. Οἷς σύμφωνον τὸν μέγαν Βασίλειον ἔχομεν, ὅτω γράφοντα. Ἐὰν δὲ ἡμῖν ἐντολὴ δοθῇ, πῶς δὲ γένηται, μὴ ἐπενεχθῇ, ἀναχώμεθα τοῦ Κυρίου λέγοντος, ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς, καὶ μιμησώμεθα τοὺς Ἀποστόλους, αὐτὸν τὸν Κύριον ἐπερωτήσαντας τὴν ἑρμηνείαν τῶν παρ' αὐτοῦ εἰρημένων, καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ, ἐκ τῶν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ εἰρημένων μανθάνωμεν τὸ ἀλη-

Is ſuam ipſius mentem rectiſſime intelligit, &, quid voluerit, omnium optime explicare poteſt.

Sed & hoc in ciuilibus negotiis fieri conſuevit. Exempli gratia, Si qua incidat inter hæredes diſceptatio ſuper tabulis teſtamenti, quas alii aliter interpretentur, profecto non quæruntur aliunde novæ tabulæ, ſed illæ ipſæ, de quarum ſententia diſceptatur diligenter evolvuntur, & ſingula inter ſe conferuntur, donec ex multis inter ſe collatis dictis (ſæpe etiam ex ſolo orationis contextu) mens teſtatoris deprehendatur. Si enim ille fuerat vir bonus & ſapiens, certe noluit contraria ſcribere, quibus hæredes inter ſe committeret. Idem etiam in Scripturæ S. interpretatione faciendum, (quæ optimum artificem Spiritum S. habet) ut loca inter ſe invicem conferamus, & ex contextu veram ſententiam eliciamus, invocato inprimis Spiritu ſancto, ut oculos mentis noſtræ aperiat, nosque in omnem veritatem (ſicut Chriſtus nobis promiſit Ioan. 16.) ducat. Quo in loco Magnus Baſilius nobiſcum facit, dum dicit (Serm. 2. de Bapt. Quæſt. 4): Quando nobis aliquod præceptum datur, quomodo autem perficiatur, non additur, audiamus Dominum, qui dicit: Scrutamini Scripturas, & imitemur Apoſtolos, qui ipſum interrogarunt Dominum de interpretatione eorum, quæ dixiſſet, & horum, quæ dicit, ex illis, quæ alio in loco dicit, diſcamus veritatem & ſalutem. Hæc, ad hunc

ἀληθὲς καὶ σωτήριον. Ταῦτα μὲν, ἕτως. Ἡμᾶς δὲ τὲς ἐνθάδε, τῷ μεγίστῳ καὶ χρηστοτάτῳ Θεῷ, μεγάλως εὐχαριστεῖν δεῖ, ὃς ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ταύταις καὶ ἀνὰ τὴν Γερμανίαν, τῶν κορυφαίων γλωσσῶν γνῶσιν, ἐχαρίσατο, καὶ πολλῶν περὶ τὰ ἐλευθέρια μαθήματα μελέτην ἐξήγειρεν, ὥστε καὶ τῆς ἑβραΐδος φωνῆς, καὶ τῆς ἑλληνίδος, σπουδὴν ἀνθεῖν, ὅπως, τὴν μὲν Παλαιὰν διαθήκην ἐξελίσσοντες, ἐπὶ τὰς τῆς ἑβραΐδος, τὴν δὲ Καινὴν, ἐπὶ τὰς τῆς ἑλλάδος διαλέκτε, ὁσάκις ἂν χρεία γένηται, πηγὰς ἀναδραμεῖν, καὶ τὸν γνήσιον τῆς Γραφῆς νᾶν ἐντεῦθεν ἀρύσασθαι δυνηθῶμεν. Ἐν ᾧ μέρει, ὁ ἡμῶν καιρὸς, οὐδὲ τῶν παλαιῶν δοκεῖ ἀπολείπεσθαι χρόνων. Χρὴ γὰρ μὴ ὑποσειλαμένες, παῤῥησίᾳ εἰπεῖν τάδε, (ἃ, αὐθημόνως παρακαλέμεν, προσηνεῖ δέχοισθε ψυχῆς διαθέσει) τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, ὡς Ἑλληνικῶν, ἕτω καὶ Λατίνων, τῶν καθ' ἡμᾶς μέγα θαυμαζομένων, τινὰς μὲν τῆς Ἑβραϊκῆς, ἄλλες δὲ τῆς Ἑλληνικῆς γλώττης, ἀπείρες γενέσθαι. Ὅθεν συμβῆναι, τὲς μὲν τὴν Ἑβραΐδα ἀγνοοῦντας, ἔσιν ἃ ἐν τῇ τῆς παλαιᾶς ἐξηγήσει ἀμβλυῶξαι, τὲς δὲ τὴν Ἑλληνίδα, τὰ τῶν Ἀποστόλων μὴ ἐκασαχῶς δεξιῶς ἀναπλῶσαι. Εἰ δὲ καὶ ἐπ' ἀληθείας, ὃς περὶ τὸ τὰς γραφὰς ἐξηγεῖσθαι εἰσηνέγκαντο πόνες οἱ Πατέρες, περὶ πολλῶ ποιέμεθα, καὶ τέτοις ἐκ ὀλιγάκις χρῆσθαι εἰώθαμεν, ὅμως ἐχ' ἕτως ἀναγκαίες ἡγητέον τέτες, ὥστε οἴεσθαι, μὴ καὶ δίχα τῶν ἐξηγήσεων καὶ ὑπομνηματισμῶν αὐτῶν, τὸν ἀληθῆ καὶ γνήσιον τῶν γραφῶν νᾶν καὶ δύναμιν, ξὺν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐξευρίσκεσθαι οἷόν τε εἶναι. Ὧν γὰρ Ἁγίων Πατέρων Ἱερὰ συντάγματα ἐς ἡμᾶς περιῆλθε, καὶ σώζεται, (περὶ τῶν κορυφαίων καὶ ὀνομαστοτάτων ἐξηγητῶν λέγομεν) ἐπιεικῶς τῶν Ἀποστόλων ὕστε-

hunc modum. A nobis vero agendæ ſunt Deo Optimo Maximo gratiæ, qui noviſſimis hiſce temporibus, etiam in Germania, linguarum cognitionem, & liberalium artium ſtudia, excitavit, ita ut & Hebrææ & Græcæ linguæ ſtudia apud nos floreant, ut in veteri teſtamento explicando ad Hebrææ linguæ, in Novo Teſtamento vero ad Græcæ linguæ fontes, quoties opus eſt, recurrere, & genuinam inde Scripturæ ſententiam haurire queamus. Qua in parte videtur noſtrum ſeculum non cedere antiquitati. Fateri enim oportet, (quod pace veſtra dixerimus) inter ſcriptores Eccleſiaſticos, tum græcos, tum latinos, qui hodie ſunt in magna admiratione, quosdam Hebrææ, quosdam Græcæ linguæ cognitione fuiſſe deſtitutos. Unde contigit, ut qui Hebræam linguam non tenerent, nonnihil in explicando veteri teſtamento hallucinarentur, &, qui Græcæ linguæ ignari erant, ſcripta Apoſtolica non ubique ſatis dextre explicarent. Quamvis autem revera S. Patrum labores, quos in explicandis ſacris literis impenderunt, magnifaciamus, iisque ſæpe utamur, tamen non ita neceſſarii exiſtimandi ſunt, ut absque ipſorum interpretationibus vera & genuina ſcripturæ ſententia inveniri nequeat. Quorum enim S. Patrum ſcripta hodie extant, (de celeberrimis loquimur, qui ſcripturam interpretandam ſuſce-

ρον ἐγένοντο καὶ συνετάξαντο, ἔτω γε, ὥστε καὶ πόσας τινας ἐτῶν ἑκατοντάδας, ἐν τῷ μεταξὺ παρελθεῖν. Ὃν τοίνυν τρόπον, τάς τε τῶν Προφητῶν, καὶ τὰς τῶν Ἀποστόλων, γραφὰς, ἀνεγίγνωσκον καὶ ἡρμήνευον, οἱ πρὸ τῶν εἰρημένων Πατέρων βιῶντες χριστιανοὶ, ἐδέν, διὰ τὸ μὴ εἰς τὰς ἐκείνων χρόνους καὶ ξυντάξεις καταντῆσαι, περὶ τῆς ἰδίας σωτηρίας κινδυνεύοντες, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐφ' ἡμῶν, ὑπὸ Θεῷ ἡγεμόνι, καὶ οἷς ἔφθημεν εἰπόντες βοηθήμασι συνεργοῦσι, τὰς Ἁγίας Γραφὰς ὀρθῶς νοεῖσθαι πεπείσμεθα, καί γε ὑπὸ τῶν ἄνευ τῶν πατρικῶν ἐξηγημάτων, ἁγιοπρεπῶς καὶ θεοφόβως ἐπιβαλλόντων αὐταῖς. Καὶ ὃν τρόπον ἐκεῖνοι ἐδέν ἧττον τότε τὴν ἀληθινὴν περὶ Θεὸν θρησκείαν ἐκ τῶν ἁγιογράφων ἐμάνθανον, πρὸ τῶν τὰς ἑπτὰ Συνόδους ἐκείνας (ὧν ἐνίοτε μνείαν ἐν τῷ ὑμετέρῳ βιβλίῳ ποιεῖσθε) συγκροτεῖσθαι, τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ μετὰ ἐκείνων τὴν συγκρότησιν ζῶντες, τὴν ἀληθινὴν καὶ ἐράνιον τῆς εὐσεβείας διδασκαλίαν, ἐκ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν ξὺν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀντλῆσαι, καὶ ἄνευ τῶν εἰρημένων Συνόδων, οἷοί τέ εἰσιν. Ὅτε τοίνυν ταῦτα ἔτως ἔχει, εἴ τινες ἀρκέμενοι ταῖς θεοπεσίαις γραφαῖς, ταῦτα πιστεύσι, καὶ ταῦτα ποιεῖν ἐπιθυμῶσιν, ἃ πιστεύειν, καὶ ἃ ποιεῖν, ἐκεῖναι διδάσκουσαι κελεύουσιν, ἐδαμῶς ἐν αἱρετικῶν τάξει, ἑκτέον τέτες, κἂν μὴ πάντα, ἢ τὰ ὑπὸ τῶν Ἁγίων Πατέρων εἰρημένα, ἢ τὰ ὑπὸ τῶν Συνόδων κεκανονισμένα, ἀποδέξωνται.

Ὅτε δὲ λέγομεν, ταῦτα μόνα ἐξ ἀνάγκης πιστευτέα καὶ ποιητέα εἶναι, τὰ ὑπὸ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν προτεινόμενα, ἐκ ἐπιζητῶμεν, αὐτὰ ταῖς αὐταῖς λέξεσι καὶ συλλαβαῖς, ἐν ἐκείναις ἀναγινώσκεσθαι, ἀλλ'

sufceperunt) bene longo tempore poſt Apoſtolos vixerunt, & ſcripſerunt, ita, ut aliquot etiam annorum centuriæ intervenerint. Ut igitur ſcripta Prophetica & Apoſtolica Chriſtiani legebant & interpretabantur, qui ante prædictorum Patrum tempora vivebant, neque ſalutis ſuæ jacturam faciebant, quod illorum tempora & ſcriptiones non attigiſſent, ita & hodie, Dei beneficio, & ſupra commemoratis adminiculis, ſcripturam ſacram recte intelligi poſſe credimus, etiam ab iis, qui abſque Patrum interpretationibus ſacras literas pie, & in Dei timore, tractant. Et, ut illi tum nihilominus veram de Deo Religionem ex ſacris literis didicerunt, antequam ſeptem illæ Synodi (quarum aliquoties veſtrum ſcriptum mentionem facit) celebrarentur, ita, qui poſt congregatas illas Synodos vixerunt, veram & cæleſtem pietatis doctrinam, ex ſacris literis auxilio Spiritus ſancti haurire poſſunt, absque Synodorum illarum decretis. Quare, qui contenti ſacra ſcriptura, ea credunt, & præſtare cupiunt, quæ in ſacris literis credenda & facienda nobis monſtrantur, nequaquam hæreticorum loco ſunt habendi, etiamſi non omnia S. Patrum dicta, aut omnia Synodorum decreta, recipiant.

Cum autem dicimus, ea ſola neceſſario credenda & facienda, quæ in ſacra ſcriptura proponuntur, non requirimus, ut ea iisdem verbis & ſyllabis in ſacris literis legantur, ſed libenter ea omnia ample-

ἀλλ' ἀσμένως ταῦτα προσερνιζόμεθα πάντα, ὅσα ὀρθῆ ἀκολουθία ἐκ τῶν γραφῶν συλλογισθῆναι δυνατὸν, κἂν εἰ μὴ αὐταὶ αἱ λέξεις ἐν ἐκείναις εὑρεθῶσιν. Οὕτω γὰρ περὶ τῦ Υἱῦ τῦ Θεῦ, τὴν ὁμοούσιον φωνὴν ἀσμένως ἀποδεχόμεθα, καίπερ ἐν ταῖς Ἱεραῖς Βίβλοις μὴ εὑρισκομένην. Ἀποδεχόμεθα δὲ, ἃ διὰ τὸ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδε αὐτὴν ἐξευρεθῆναι, ἢ ἐγκριθῆναι, ἀλλὰ διὰ τὸ τὴν τῆς λέξεως ταύτης δύναμιν, πολλαχῦ τῶν γραφῶν, ὁπῦ περὶ τῆς προαιωνίε τῦ Υἱῦ Θεότητος γέγραπται, ἐγκατεσπάρθαι καὶ κεχαρακτηρίσθαι, ὥσπερ δὴ καὶ ἡ αὐτὴ Σύνοδος ταυτηνὶ τὴν φωνὴν, ἐκ τῶν Ἁγίων Γραφῶν ὁρμηθεῖσα, κατὰ τῶν Ἀρειανῶν διακατέχει.

amplectimur, quæ ex ſacra ſcriptura bona conſequentia probari poſſunt, etiamſi ipſa verba in ſcriptura non reperiantur. Sic enim de Filio Dei vocabulum ὁμοούσιος libenter recipimus, tametſi ea vox in ſcriptura non extet. Recipimus autem eam, non quod a Synodo Nicæna ſit reperta aut approbata: ſed quia hujus vocabuli ſententia, in multis teſtimoniis ſcripturæ, quæ de æterna Filii Dei divinitate loquuntur, eſt expreſſa, ſicut etiam idem concilium, hoc ipſum vocabulum ex ſacris literis contra Arianos defendit.

Ὡρισμένε δὴ, καὶ καθεσαμένε τῦ ἀψευδῦς καὶ ἀκραδάντε κανόνος τετυ, φέρε νῦν ἐπὶ τὰ ἀμφισβητέμενα κεφάλαια ἐρχώμεθα.

Conſtituta ergo infallibili Regula, juxta quam omnia dogmata ſunt examinanda, nunc ad controverſos articulos tractandos accedemus.

ΠΕΡΙ ΕΚΠΟΡΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ Ἁγίε Πνεύματος.

Οὐ λέληθεν ἡμᾶς, ἀποδοκιμασθῆναι ταῖς ἑλλαδικαῖς Ἐκκλησίαις, τὸ ὃ διαβεβαιέμεθα, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἃ μόνον ἐκ τῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῦ Υἱῦ. Ἀντιτέθειται γὰρ τὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Συνόδε Σύμβολον ἡμῖν, ἐν ᾧ λέγεται, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἀποσεσιώπηται τὸ, ὅτι καὶ ἐκ τῦ Υἱῦ. Ἡμεῖς δὲ, μετὰ σπεδῆς εἰς τὸ τῆς εἰρημένης Συνόδε θέσπισμα ἐμβλέποντες, ἀληθῶς καὶ ἀψόγως φάναι ἔχομεν, τὴν Ἁγίαν ἐκείνην Σύνοδον, τὴν ἐκ τιή. Θεοφόρων Πατέρων, ἐπὶ τῦ εὐσεβεστάτε ἐκείνε Κωνσταντίνε τῦ μεγάλε συγκεκροτημένην, ὅλως τι περὶ τῆς τῦ Πνεύματος ἐκπορεύ-

DE PROCESSIONE Spiritus ſancti.

Non ignoramus, improbari græcis Eccleſiis, quod aſſerimus, Spiritum ſanctum procedere non modo a patre, ſed etiam a filio Dei. Et opponitur nobis Symbolum Nicænum, in quo dicitur, Spiritum ſanctum a patre procedere, & reticetur ibi, quod a filio etiam procedat. Nos vero diligenter Synodi Nicænæ decretum inſpicientes, vere & recte affirmare poſſumus: Sanctam illam Synodum Nicænam, ex trecentis octodecim patribus, ſub piiſſimo illo Conſtantino magno collectam, nihil omni-

πορεύσεως δογματίσαι. Διὰ τί; διότι ἐδεμία τότε ἀμφισβήτησις περὶ τῆς θεότητος τοῦ Πνεύματος ἦν, ἢ τῆς ἐκπορεύσεως αὐτοῦ, ἀλλὰ περὶ τῆς αἰωνίου θεότητος τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ διηρίζετο. Ἐκθησόμεθα δὲ τὸ κατὰ Νίκαιαν θέσπισμα αὐτολεξεὶ, ὡς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ Σωκράτες ἱστορίᾳ (ἁ Βιβλ. ἡ.) ἔκκειται. „Πιστεύομεν εἰς ἕνα Θεὸν Πατέρα παντο„κράτορα, πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀο„ράτων ποιητήν. Καὶ εἰς ἕνα Κύριον „Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεν„νηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς. Μονογενῆ, τού„τέστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, Θεὸν „ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, Θεὸν ἀληθι„νὸν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ „ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ „τὰ πάντα ἐγένετο, τά τε ἐν τῷ οὐρανῷ, „καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀν„θρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτη„ρίαν, κατελθόντα καὶ σαρκωθέντα, „ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα, καὶ ἀ„ναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἐλθόντα „εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶν„τας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα „τὸ Ἅγιον. τοὺς δὲ λέγοντας, ὅτι ἦν πό„τε, ὅτε οὐκ ἦν, πρὶν γεννηθῆναι, ἢ ἐξ „οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστά„σεως, ἢ οὐσίας, φάσκοντας εἶναι, ἢ „κτιστὸν, ἢ τρεπτὸν, ἢ ἀλλοιωτὸν, τὸν „Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ „καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ τοῦ Θεοῦ ἐκ„κλησία.

Τοῦτο δὴ τῆς κατὰ Νίκαιαν Συνόδου θέσπισμα, οὐ μάχεται ἡμῶν τῇ πίστει, ἣ πιστεύομεν, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἔκ τε τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἐκπορεύεσθαι. Μόνον γὰρ εἰς τοῦτο ἀποτείνει, ὅπως ἐκείνους ἀπελάσῃ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας,

omnino de processione Spiritus sancti decrevisse. Quia tunc non erat controversia de divinitate Spiritus sancti, aut de ipsius processione, sed agebatur de æterna divinitate filii Dei. Subjiciemus autem verba decreti Nicæni, ut habetur illud in historia Ecclesiastica Socratis. „Credimus in unum Deum omnipoten„tem, visibilium omnium & invisibilium „factorem. Et in unum Dominum no„strum Jesum Christum, filium Dei, na„tum ex patre, unigenitum, hoc est, „ex substantia patris, Deum ex Deo, „lumen ex lumine, Deum verum ex „Deo vero, natum, non factum, coëssen„tialem patri, per quem omnia facta „sunt, quæ in cœlo sunt, & quæ in terra. „Qui propter nos homines, & propter „nostram salutem, descendit de cœlis, „& incarnatus, & homo factus est, & „passus, tertia die resurrexit, & ascendit „in cœlum, & venturus est ad judican„dum vivos & mortuos. Et in Spiri„tum sanctum. Eos autem, qui dicunt: „fuit aliquando tempus, cum non esset, „aut non erat, priusquam fieret, quia „ex non existentibus factus est, vel ex „altera esse substantia, aut essentia, vel „creatum, vel mutabilem filium Dei di„cunt: anathematizat Catholica & Apo„stolica Ecclesia.

Hoc decretum Synodi Nicænæ non repugnat nostræ fidei, qua credimus, Spiritum sanctum a patre filioque procedere, quia eo tantum respicit, ut eos rejiciat ab Ecclesia Christi, qui veram, æternam, & consubstantialem divinitatem

σίας, οἱ τὸ ἀληθὲς, καὶ προαιώνιον, καὶ ὁμοούσιον, τῆς τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ Θεότητος, ἠρνοῦντο. Ἡμεῖς δὲ, κατὰ τοῦτο τὸ ἄρθρον, ἐπὶ τὰς τῶν γραφῶν ἐστηρίγμεθα μαρτυρίας. Φησὶ γὰρ ἔτως ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, (Ἰωάν. ιέ.) ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, (Ἰωάν. ιϛ.) ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Εἰ δὴ ὁ Υἱὸς πέμπει τὸν Παράκλητον, (τὸ Πνεῦμα, τὸ Ἅγιον) καὶ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ πέμπεται ὁ Παράκλητος, πῶς ἐκ ἂν ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὑφ' ὃ πέμπεται, ἐκπορεύοιτο; Καὶ, εἰ τὸ Πνεῦμα ἐκεῖνο, τὸ τῆς ἀληθείας Πνεῦμά ἐστιν, ἢ μὴν ἔτως ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα ἐκεῖνο ἐκπορεύεται. Κινδυνεύσειε γὰρ ἄν, τὴν τῆς ἀληθείας τῆς ἐρανίε ἀποκάλυψιν, ὑπὸ μόνε τοῦ Πατρὸς δίδοσθαι, ἐχὶ δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, καίτοι εἰπόντος τοῦ Υἱοῦ, (Ματθ. ιά.) ὅτι οὐδεὶς τὸν Πατέρα ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ᾧ ἐὰν βέληται ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψαι. Ἀποκαλύπτει δ' ἡμῖν τὸν Πατέρα ὁ Υἱὸς, ἐ μόνον τῷ ἀκεσῷ τοῦ λόγε κηρύγματι, ἀλλὰ καὶ πέμπων τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τὰς ἡμετέρας καρδίας, ὃ συμμαρτυρεῖ τῷ Πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ. (Ῥωμ. ή.) Ἔτι, (Ῥωμ. ά.) Παῦλος, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καλεῖ Πνεῦμα ἁγιοσύνης, ὅ ἐστιν ἁγιάζον. Τίς δὲ τολμήσει εἰπεῖν, τὸν ἁγιασμὸν ἡμῶν, εἶναι ἐκ μόνε τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ μὴ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ λυτρωσαμένε ἡμᾶς; Περὶ τοῦ Υἱοῦ γὰρ τοῦ Θεοῦ λέγει Παῦλος. (Ἐφεσ. έ.) Ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ. Ἡγίασε δὲ τὴν Ἐκκλησίαν ἑαυτοῦ, ἐ μόνον ἀπολέσας αὐτὴν τῷ ἰδίῳ αἵματι ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀναγεννήσας ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος.

tem filii Dei negaverant. Nos vero in hoc articulo nitimur teſtimonio Sacræ Scripturæ. Sic enim inquit filius Dei: Cum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Si autem filius mittit paracletum, (Spiritum ſanctum) & paracletus ille mittitur a filio, quomodo non a filio, a quo mittitur, procederet? Et, ſi ſpiritus ille Spiritus eſt veritatis, profecto tam a filio, quam a patre, procedit ſpiritus ille. Aliter conſequeretur, veritatis cœleſtis revelationem a ſolo patre dari, & non etiam a filio: Cum tamen dicat filius (Matth. 11.): Nemo novit patrem, niſi filius, & cui voluerit filius revelare. Revelat autem filius nobis patrem, non externa tantum prædicatione, ſed etiam mittendo Spiritum ſanctum in corda noſtra, qui perhibet teſtimonium ſpiritui noſtro, quod ſimus filii Dei. Apoſtolus Paulus, in ea, quæ eſt ad Romanos, appellat Spiritum ſanctum, Spiritum ſanctificationis, hoc eſt, ſanctificantem. Quis autem audebit dicere, ſanctificationem noſtram eſſe a ſolo patre, & non etiam a filio, Redemptore noſtro? De filio enim Dei dicit Paulus: Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret. Sanctificavit autem Eccleſiam ſuam, non tantum abluendo eam ſanguine ſuo a peccatis, ſed etiam regenerando eandem ex Aqua & Spiri-

μκτος. Ἔτι, διὰ τὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων Παύλε καὶ Πέτρε, τοσάκις ἐν ταῖς αὐτῶν ἐπιστολαῖς ὠνόμασαι Πνεῦμα Χριστε; ἦπται ἐ διὰ τᾶτο μόνον, ὅτι ἔνεστιν ἐν τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ὅτι καὶ πέμπεται ὑπὸ τε Χριστε εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστευόντων; ὅπερ, ἀναντίρρητον ὑπάρχει. Εἰ ἓν πέμπεται ὑπὸ τε Υἱε, ἦ πε ἐκ τε Υἱε ἐκπορεύεται, καὶ τότε ἕνεκεν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων Πνεῦμα Χριστε λέγεται, ὅτι καὶ ἐκ Χριστε, τε Υἱε τε Θεε, ἐκπορεύεται. Ἔτι δὲ, καὶ δάκτυλος Θεε καλεῖται τὸ Πνεῦμα ὑπὸ Χριστε. (Λεκ. ια΄.) φησὶ γὰρ, Εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεε ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τε Θεε. ἐκ ἔστι δὲ σαρκικόν τι ὁ δάκτυλος τε Θεε, οἷόν τι πάλαι τοῖς ἀνθρωπομορφίταις ὠνειροπολήθη, ἀλλ' ἡ ἐνεργητικωτάτη ἐκείνη ἀρετὴ, καὶ δύναμις Θεε ἄπειρος. Ἦδε δ' ἐχ' ἧτλον ἐξέρχεται καὶ ἐκπορεύεται ἐκ τε Υἱε δήπε, ἤπερ ἐκ τε Πατρὸς. Ὥσπερ γὰρ ἐκ ἐκ μέτρε ἐκείνῳ τὸ Πνεῦμα δεδόσθαι μαρτυρεῖ Ἰωάννης, (Κεφ. γ΄.) ἕτω τὴν αὐτὴν δύναμιν καὶ κράτος ὁ Υἱὸς ἐπεδείξατο, τῷτε τὰ δαιμόνια ἐκβάλλειν, καὶ τῷ τὲς νεκρὲς ἀνασῆσαι, καὶ τῷ τὰ ἄλλα θαύματα καὶ τέρατα ποιῆσαι. Καὶ, ἐπεὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἡ δραστικωτάτη ἐκείνη τε Θεε δύναμις, ἧ παντοκρατορία ἐστὶν, δι' ἧς τὰ πάντα ἐκτίσθη, ταύτην καὶ ἐκ τε Υἱε ἄρα ἐκπορεύεσθαι, πᾶσα ἀνάγκη, εἴπερ περὶ τε Υἱε Θεε, τε λόγε, εἴρηται τὸ, (Ἰωάν. α΄.) Πάντα δι' αὐτε ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτε ἐγένετο ἐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν. Πῶς γὰρ ἐδυνήθη τὰ πάντα ποιεῖν ἧ δημιεργεῖν ὁ Υἱὸς μετὰ τε Πατρὸς, μὴ ἧ ἐξ αὐτε ἐκπορευθείσης τῆς αἰωνίε ἐκείνης, τῆς τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι παραγαγέσης, δυνάμεως

Spiritu. Et cur Spiritus ſanctus ab Apoſtolis Paulo & Petro, toties in ipſorum Epiſtolis vocatur Spiritus Chriſti? Certe non eam ob cauſam tantum, quod ſit in Chriſto, ſed quod a Chriſto mittatur in corda credentium? quod negari nullo modo poteſt. Si igitur mittitur a filio, utique a filio procedit, ideoque ab Apoſtolis Spiritus Chriſti dicitur, quod etiam a Chriſto filio Dei procedat. Vocatur etiam Spiritus ſanctus a Chriſto, digitus Dei: Porro (inquit Chriſtus Luc. 11.) ſi in digito DEI ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei. Digitus autem Dei, non eſt carnale quiddam, quale olim hæretici Anthropomorphitæ ſomniarunt, ſed eſt efficaciſſima illa virtus, & potentia Dei infinita. At hæc profecto non minus erit, & procedit a filio Dei, quam a Deo patre. Ut enim illi Spiritus (teſte Ioanne) datus eſt, non ad menſuram, ita eandem Spiritus vim & virtutem exercuit filius in ejiciendis dæmoniis, atque reſuſcitandis mortuis, aliisque ſtupendis miraculis. Et, cum Spiritus ſanctus ſit illa efficaciſſima virtus, & potentia Dei, per quam omnia ſunt creata, neceſſe eſt profecto, ut eadem etiam a filio procedat, cum de filio Dei de verbo dicatur (Ioan. 1.): Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt. Quomodo enim filius potuit omnia facere, ſeu creare cum patre, ſi non etiam egreſſa ab ipſo eſt illa æterna vis, per quam omnia ſunt facta? Sic

νάμεως καὶ ἰσχύος; ἔτω γὰρ τῷ Υἱῷ μόνον σοφία τις τοιαύτη, παντοκρατορίας ἐξεσημένη, ἀπονέμοιτ' ἄν. Καὶ μὴν εἰ ὄντως τὸ Υἱὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἰσότητα πιστεύομεν (ἣν αὐτῷ εἴτε γραφαὶ, καὶ ὅλον τὸ τῶν ἀληθῶς χριστιανῶν πλήρωμα, συμφώνως προσμαρτυρεῖ) ἀκολάθως καὶ τόδε πιστευτέον ἔσαι, τὸ ἀδὲν ἧττον ἐξ αὐτὲ, ἥπερ ἐκ τὲ Πατρὸς, τὴν πρόοδον τὲ Ἁγίε Πνεύματος εἶναι, ἵνα μηδαμῆ μηδαμῶς τὸν τὲ Θεὲ Υἱὸν (ὅσον πρὸς τὴν αὐτὲ θεότητα) τὲ Πατρὸς ἐλάττονα ποιῶμεν. Εἰ γὰρ ἀληθεύει ὁ Χριστὸς, (Ἰωάν. ι'.) λέγων. Ἐγὼ, καὶ ὁ Πατὴρ, ἕν ἐσμὲν, ἀληθὲς ἔσαι καὶ τὸ, ἐκ τοῖν ἀμφοῖν, (τὲ τε Πατρὸς, καὶ τὲ Υἱὲ) ἓν ὄντοιν, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορέυεσθαι. Εἴ δέ τις οἴεται, ἐκ μόνε μὲν τὲ Πατρὸς εἶναι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, διὰ δὲ τὲ Υἱὲ, ἀλλὰ μὴ ἐκ τὲ Υἱὲ αὐτὸ ἐκπορέυεσθαι, ἀδύνατον ἴσω οἰόμενος. ταῦτα γὰρ, ἐναντία περιφανῶς ἀλλήλοις, καὶ ἄλληλα ἀνατρέπει. Τὸ μὲν γὰρ διὰ τὲ Υἱὲ, τὸ ἐμμέσως εἶναι, τὸ δὲ ἐκ μόνε αὐτὸ ἀμέσως ἐκπορέυεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, δηλοῖ. Γινώσκομεν τοίνυν, ὀρθῶς ἔχειν τὸ ἐν ταῖς Λατινικαῖς ἐκκλησίαις διδασκόμενον, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐκ τὲ Πατρὸς, καὶ ἐκ τὲ Υἱὲ, ἐκπορέυεται, ἄλλως τε, καὶ τῷ Ἁγίῳ Κυρίλλῳ ἡμῖν συναδόντος. (Ἐν τοῖς πρὸς Παλλάδιον) ἓς εἰς τὸ, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὲ, ἔτω φησίν. Ἆρ ἂν ψυχὴ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ θεῖον γέγονε Πνεῦμα; Καὶ πῶς ἐκ ἄτοπον κομιδῇ, τετίγε νοεῖν; εἴη γὰρ ἂν ἄτρεπτος, καὶ αὐτή πε πάντως διαμένηκεν, ἡ ψυχή. Νῦν δ' ἐστὶ τρεπτή. Τρεπτὸν δὲ ἔτί πε τὸ Πνεῦμά ἐσιν. Ἤ,

Sic enim filio tantum ſapientia quædam talis tribueretur, quæ caruiſſet omnipotentia. Ac profecto, ſi vere æqualitatem filii cum patre credimus, (quam illi ſacræ literæ, & totius vere Chriſtiani orbis conſenſus, tribuit) conſequenter etiam credendum erit, quod non minus ab ipſo, quam a patre, Spiritus Sanctus procedat, ne filium Dei ulla in re (juxta divinitatem ſuam) patre minorem faciamus. Etenim ſi verum eſt, quod Chriſtus dicit (Ioan. 10.): Ego & pater unum ſumus, verum etiam erit, quod ab his duobus, (patre & filio) qui unum ſunt, Spiritus ſanctus procedat. Quod ſi quis putat, e ſolo quidem patre eſſe Spiritum S., per filium autem, & non e filio, procedere, is hanc ſuam opinionem, abſurdam eſſe ſciat. Hæc enim manifeſte inter ſe pugnant, & alterum ab altero evertitur. Nam cum dicitur, per filium, mediata proceſſio Spiritus ſancti, cum vero, e ſolo, immediata proceſſio ejusdem, ſignificatur. Quare ſentimus, recte hunc Articulum in latinis Eccleſiis doceri: Spiritum ſanctum a patre & filio procedere, cum præſertim S. quoque Cyrillus nobiſcum ſentiat (in tractatu ad Palladium): dum illud, Et inſpiravit in faciem ejus, ſic explicat. Ergone in animam hominis converſus eſt divinus Spiritus? An non valde abſurdum ſit, ſic cogitare? Eſſet enim anima immutabilis, ſemperque permanſiſſet eadem. Nunc vero mutabilis eſt, ſpiritus autem, immutabilis certe: Aut, ſi mutationi obnoxius eſt, labes & dedecus in ἐίπερ τὸ τρέπεσθαι νοσεῖ, ἐπ' αὐτὴν ὁ μῶ-

μος τὴν θείαν ἐυθὺς ἀναδραμεῖται φύσιν, εἴπερ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ μὴν καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ ἐσιωθῶς, ἐξ ἀμφοῖν, ἤγουν, ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ προσερχόμενον Πνεῦμα. Ἁμαθὲς ἔν ἄρα, τὸ εἰς ψυχὴν οἴεσθαι μεταπεπλάσθαι τὸ Πνεῦμα, καὶ εἰς ἄνθρωπε. μεταχωρῆσαι φύσιν, ἀλλ' ἐψυχοῦτο μὲν τὸ πλασθὲν ἀγνοηθὲν ἀῤῥήτῳ δυνάμει, κατεκαλλύνετο δὲ παραχρῆμα τῇ τοῦ Πνεύματος δόσει. Οὕτω μὲν, ὁ Κύριλλος. Ἡ δὲ (Διὰ,) καὶ ἡ (Ἐκ,) τὸ ἴσον ἐνταῦθα δύνανται, ὡς καὶ ἐν τῷ: (Γαλ. β'.) Εἰδότες, ὅτι ἐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμε, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ ἐκ ἐξ ἔργων νόμε. Συνάδων δὲ τῇ τοῦ Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσει, καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς αὐτοῦ πίστεως, ἧς ἡ ἀρχὴ. Ὅστις ἂν βέληται σωθῆναι, πρὸ πάντων δεῖ κρατεῖν τὴν καθολικὴν πίστιν. φησὶ, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐστιν, ἐ ποιητὸν, ἐ κτιστὸν, ἐ γεννητὸν, ἀλλ' ἐκπορευόμενον. Καὶ ὁ Ἅγιος Ἐπιφάνιος, ἐν τῷ καλεμένῳ ἀγκυρωτῷ λόγῳ. Πνεῦμα Ἅγιον, ἐ συνάδελφον, ἐ παῤῥάδελφον, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῆς ἐσίας, Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Αὐτὸς γὰρ ὁ μονογενὴς λέγει, τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, καὶ, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἐκπορευόμενον, καὶ, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, ἵνα μὴ ἀλλότριον νομισθείη Πατρὸς, μὴ δὲ Υἱοῦ. Καὶ, Ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, τρίτον τῇ ὀνομασίᾳ. Καὶ πάλιν, τοίνυν Πατὴρ ἦν ἀεὶ, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ πνέει.

in ipsam statim redundabit naturam divinam, siquidem est Dei Patris, nec non & filii, proprium, ut ex utroque, nempe ex Patre per Filium, procedat Spiritus. Stultum itaque est, putare: Spiritum transmutatum esse in animam, & in naturam hominis transiisse, sed animabatur quidem illud e limo formatum corpus, occulta quadam & ineffabili vi, exornabatur autem continuo spiritus impertitione. Hæc, Cyrillus. Quo in loco duæ præpositiones, PER & EX, idem valent, quomodo & in illo (Gal. 2.): Scientes, non justificari hominem ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christum Iesum credidimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis. Subscribit etiam magnus Athanasius huic, de Spiritus sancti ex filio quoque processione, doctrinæ, in confessione fidei suæ, quæ sic incipit: Quisquis volet salvus fieri, eum ante omnia tenere necesse est Catholicam fidem. Ibi inquit: Spiritus S. ex patre, & ex filio est, non factus, non creatus, non genitus, sed procedens. S. item Epiphanius, in Anchorato sermone: Spiritus S. nec filii frater est, nec patris frater, sed ex eadem, qua pater & filius, substantia. Ipse enim unigenitus dicit, Spiritus patris, &, qui e patre procedit, &, Ex meo accipiet, ut ne alienus existimetur patre & filio. Et, ex patre & filio, tertius appellatione. Rursus: Igitur pater semper erat, & Spiritus e Patre & Filio spirat.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ.

Νῦν δὲ καὶ περὶ τῦ ἐφ' ἡμῖν, διαβεβαιόων ἀποφανέμεθα. Ἆρα γάρτι, καὶ ποῖον τὸ αὐτεξέσιον (ἐν τοῖς Πνευματικοῖς, καὶ πρὸς αἰώνιον σωτηρίαν ψυχῆς συντείνεσιν) ἄνθρωπος ἔχει, ἢ μὴ ἀναγεννηθεὶς, ἢ πάλιν ἐν ἁμαρτήμασι πνευματικῶς τεθνηκὼς, καὶ βυθῷ πονηρίας ἐναποπνιγεὶς, ναὶ μὴν καὶ πόση ἀναγεγεννημένε ἀνθρώπε ἡ δύναμις (κατὰ τὰ πνευματικὰ) χωρὶς περὶ τέτων διαληπτέον.

Φαμὲν ἓν περὶ τῦ προτέρε γένες, ἐκ εἶναι ἐπ' αὐτοῖς, αὐτὲς πρῶτον ἑλέθαι τὰ ἀγαθά, καὶ τότε τὸν Θεὸν τὸ παρ' αὐτῦ εἰσάγειν, ἀλλὰ λέγομεν, τὸν Θεὸν καὶ ἐνάρχεθαι, καὶ ἀνύειν ἐν ἡμῖν τὰ ἀγαθά. Οὕτω γὰρ τὸ ἀγαθὸν προαιρέμεθα, ὅταν ὑπὸ τῦ Κυρίε ἢ ἀναγεννηθῶμεν, ἢ ἀπὸ θανάτε ἁμαρτίας ἀνεγερθῶμεν. Φησὶ γὰρ ὁ Κύριος (Ιωάν. ϛ'.) Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ, ὁ πέμψας με, ἑλκύσῃ αὐτὸν. Ἑλκύει δ' ὁ Πατὴρ ἄνθρωπον πρὸς Χριςὸν διὰ κηρύγματος τῦ ῥήματος Θεῦ, ᾧ συνεργεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον δίδον τῷ γεωργίῳ τῷ ἐρανίῳ αὔξησιν. Καὶ ἐδὲν θαῦμα, ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ ἑλκυσθῇ, μὴ προσέρχεσθαι τῷ Θεῷ, ἢ μὴ τὸ ἀγαθὸν αἱρεῖσθαι, ἢ ποιεῖν, ἐπείγε ὅλως δ' ὅλε ἑαυτῦ, ὑπὸ τῆς πρώτης ἁμαρτίας διέστραπται. Εἶδε γὰρ ὁ Θεὸς (κατὰ τὸ ὑπὸ Μωϋσέως εἰρημένον Γενέσ. ϛ') πᾶσαν τὴν διανόησιν τῆς καρδίας ϛραφῆναι ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ, πάσας τὰς ἡμέρας. Καὶ αὐτὸς εἶπεν ὁ Κύριος (Γενέσ. ή.) ὅτι ἔγκειται ἡ διάνοια τῦ ἀνθρώπε ἐπὶ τὰ πονηρὰ, ἐκ νεότητος. Τὰντεῦθεν (φησὶ

DE LIBERO ARBITRIO.

Iam etiam paucis ſententiam noſtram de libero arbitrio exponemus. An & quale liberum arbitrium (in rebus ſpiritualibus, & ad animæ ſalutem æternam pertinentibus) habeat homo, vel non renatus, vel in peccatis rurſus ſpiritualiter mortuus, & in gurgite ſcelerum ſubmerſus, & quantæ ſint hominis, etiam renati, vires, (in rebus ſpiritualibus) diſtincte expendendum eſt.

Dicimus autem de priore hominum genere, quod non ſit in ipſorum viribus, ut ipſi primum bona eligant, & tum demum Deus ſuum addat, ſed ſentimus, Deum incipere & perficere in nobis bona. Tum enim demum bonum eligimus, cum a Domino vel regeneramur, vel a morte peccati reſuſcitamur. Quia Chriſtus dicit (Ioan. 6.): Nemo poteſt venire ad me, niſi pater, qui miſit me, traxerit illum. Trahit autem pater hominem ad Chriſtum, per prædicationem verbi Dei, cui cooperatur Spiritus ſanctus, qui dat agriculturæ cœleſti incrementum. Neque mirum eſt, hominem non niſi pertractum, ad Deum accedere, aut bonum velle, aut facere. Quia in ſe totus eſt per Originale peccatum depravatus. Vidit enim Dominus (ut Moyſes ait Gen. 6.) cunctam cogitationem cordis intentam eſſe ad malum, omni tempore. Et Dominus ipſe dixit (Gen. 8.): Senſus & cogitatio humani cordis, in malum prona ſunt ab adoleſcentia ſua. Itaque (ut

Χριστὸς Ματθ. ιε.) ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι. διὰ τί; Διὰ τὴν μοχθηρίαν τῆς καρδίας ἡμῶν. ἰδὲ γὰρ (λέγει Δαβὶδ Ψαλμ. ν'.) ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκύησέ με ἡ μήτηρ μου. Τοιγαροῦν ἄνθρωπος μὴ ἀναγεννηθεὶς, σάρξ ἐστι, τετέλειν, ὅλος τὰ τῶν σαρκὸς φρονῶν, καθὼς ὁ σωτὴρ φησι (Ἰωάν. γ'.) τὸ γεγεννημένον ἐκ σαρκὸς, σάρξ ἐστι. Τὸ δὲ φρόνημα τῆς σαρκὸς (κατὰ τὸν ἀπόστολον Ῥωμ. η'.) ἔχθρα εἰς Θεόν. τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. Οὐδὲ γὰρ δύναται. Ὅτε τοίνυν ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος, μὴ ἀναγεγεννημένος, δι' ἰδίας ἰσχύος ἐν τοῖς τοῦ Πνεύματος ἔδεν δύναται, ἀλλ' ἢ τῷ Θεῷ, καὶ τῷ νόμῳ αὐτοῦ, ἀντιβαίνειν, ὄντως ἆρα ἐ πώποτε προαιρήσεται τὸ ἀγαθὸν, ἵνα δεύτερον τὴν ἰδίαν ὁ Θεὸς εἰσαγάγῃ βοήθειαν. Ἐπεὶ, πῶς ἂν ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος, ἕλοιτο τἀγαθὸν, καλοῦντος τὰς τοιάδας τοῦ ἀποστόλου, (Ἐφεσ. β'.) νεκρὰς τοῖς παραπτώμασι; Καὶ τῶν χηρῶν τὰς σπαταλώσας (τετέλειν, τὰς τῇ γαστρὶ καὶ ταῖς φαύλαις ἡδοναῖς, δουλευούσας) ζώσας τεθνηκέναι ἀποφηναμένου; (α'. Τιμ. ε'.) Σῶμα δὲ τεθνηκὸς, ἔτε βέλεταί τι, ἔτε ποιεῖ τι, μόνον δὲ δυσωδεστάτην ἀποφορὰν ἀφίησιν. ὥσαύτως ὁ Πνευματικῶς νεκρὸς ἄνθρωπος ἐ δύναταί τι (μὴ πρὸς Θεὸν ἀνιστάμενος) ἀγαθὸν αἱρεῖσθαι, μᾶλλον μὲν ἕν, ὅσα τοῖς ἀγαθοῖς ἀνθρώποις, καὶ τοῖς Ἁγίοις Ἀγγέλοις, καὶ τῷ Θεῷ, βδελυκτὰ, ἀπ' αὐτοῦ ἐξέρχεται. Τοιγαροῦν, ὁ μὴ ἀναγεννηθεὶς, ἢ ὁ οὗ Πνευματικῶς τεθνηκὼς, ἐ τοσοῦτον ἰσχύος ἔχει, ὥστε τὸ ἀγαθὸν ἂν ἑλέσθαι. Καὶ μέντοι καὶ οἱ ἀναγεγεννημένοι, καὶ τοῦ

Christus inquit Matth. 15.) de corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Idque sit vitio cordis nostri, quia in iniquitatibus (inquit David Psal. 50.) conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Igitur homo non renatus, caro est, hoc est, totus carnaliter est affectus, sicut Christus ait (Ioan. 3.): Quod ex carne natum est, caro est. Sensus autem carnis (ut Apostolus ait Rom. 8.) inimicus est Deo. Legi enim Dei non est subjectus. Nec enim potest. Cum igitur homo carnalis non renatus, ex suis viribus, in spiritualibus rebus non possit aliud, nisi Deo & legi ejus rebellare, profecto nunquam ipse prior eliget bonum, ut deinceps Deus suum addat. Et quomodo talis homo eligeret bonum, cum ejusmodi homines Paulus (Ephes. 2.) appellet mortuos in delictis? Et viduas, quæ sese deliciis (hoc est, illicitis voluptatibus) tradant, dicat vivas esse mortuas? Corpus autem mortuum, neque vult aliquid, neque facit aliquid, nisi ut deterrimum odorem de se spargat. Sic homo spiritualiter mortuus non potest (nisi a Deo resuscitetur) bonum aliquod velle, sed ea potius ab ipso proficiscuntur, quæ hominibus bonis, Angelis & Deo, sunt abominabilia. Quare homo non renatus, aut rursus spiritualiter mortuus, non habet tantum virium, ut possit bonum eligere. Sed & renati, & a morte peccati resuscitati, tantum boni volunt

τοῦ

τῶ θ νάτῳ τῆς ἁμαρτίας ἐξαναστάντες, τοσῶτον μόνον τῶ ἀγαθῶ βέλονται, καὶ ποιῶσιν, ὅσον ἐν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ. χωρὶς γὰρ ἐμῶ (φησιν Ἰωάν. ιέ.) ὲ δύνασθε ποιεῖν ὐδέν. Οὐκεν ὐδ' ἀγαθόν τι χωρὶς αὐτῶ δυνάμεθα αἱρεῖσθαι. Ὁ Θεὸς γάρ ἐστι (φησὶ Παῦλος Φιλιπ. β'.) ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ὑπὲρ τῆς ἐυδοκίας. Προδήλως ἒν, ὲ μόνον τὸ τὰ ἀγαθὰ ἀνύσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ αὐτὰ θέλειν, Θεῶ ἐνέργεια ἐν ἡμῖν ἐστιν. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος, (Ρωμ. ή.) ὅσοι, φησὶ, πνεύματι Θεῶ ἄγονται, ἔτοί εἰσιν Υἱοὶ Θεῶ. Ἐξεγέρσεως ἒν, καὶ ἀγωγῆς, τῆς τῶ Πνεύματος, εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν αἵρεσίν τε καὶ πρᾶξιν, χρείαν ἔχομεν. Καὶ μένει ἐν ἡμῖν καὶ ὡς (κἂν ἀναγεγεννημένοι τύχωμεν) πολλή τις ἀσθένεια τῆς σαρκὸς, ἢ τῆς τελειότητος ἔνδεια, ὥστε ὲκ ἀεὶ, καὶ κατὰ πάντα, τῷ Πνεύματι πείθεσθαι ἐξορμῶντι, ἀλλὰ καὶ ταῦτα (τῶ παλαιῶ Ἀδὰμ διερεθίσαντος) ποιεῖν, ἃ μὴ ποιῆσαι βελησθείημεν ἂν. ἢ καὶ Παῦλος (Ρωμ. ζ'.) περὶ ἑαυτῶ, (ἀνθρώπε ἀναγεγεννημένε δήπε) λέγει· Οὐχ' ὃ θέλω, ποιῶ ἀγαθὸν, ἀλλ' ὃ ὲ θέλω κακὸν, τῦτο πράσσω. καὶ αὐτόθι, οἶδα, ὅτι ὲκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τετέστιν, ἐν τῆ σαρκί μὲ, ἀγαθόν. Καὶ πάλιν, τῷ μὲν νοῖ, δελεύω νόμῳ Θεῶ, τῆ δὲ σαρκὶ, νόμῳ ἁμαρτίας. Καὶ ἑτέρωθι ὁ αὐτὸς, (Γαλ. ὲ.) ἡ μὲν σάρξ, φησιν, ἐπιθυμεῖ κατὰ τῶ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα, κατὰ τῆς σαρκὸς. Ταῦτα δὲ ἀντίκειται ἀλλήλοις, ἵνα μὴ, ἃ ἂν θέλητε, ταῦτα ποιῆτε. Ἠγέμεθα τοίνυν πολύτι καὶ ἐν τοῖς ἀναγεννηθεῖσι πλῆθος ἀσθενειῶν ὑπολείπεσθαι, αὐτές τε τοσῶτον ἀγαθῶ θέλειν καὶ πράσσειν, ὅσον ἐν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ. Τὲς δὲ τῆς παλιγγενεσίας ἀμοιρῶντας, ἢ πάλιν πνευματικῶς θανόντας

lunt & faciunt, quantum boni Deus in ipsis operatur. Sine me enim (inquit Christus Ioan. 15.) nihil potestis facere. Ergo neque sine ipso possumus bonum eligere. Etenim Paulus ait (Phil. 2.): Deus est, qui operatur in vobis & velle & perficere, pro bona voluntate. Manifestum est ergo, non modo bonum perficere, sed etiam bonum velle, esse Dei opus in nobis. Unde Paulus ait (Rom. 8.): Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. Opus est ergo nobis ad bona eligenda & facienda, agitatio Spiritus sancti. Et manet nihilominus in nobis (etiam renatis) magna carnis infirmitas & imperfectio, ita, ut non semper Spiritui agitanti pareamus per omnia, sed ea etiam faciamus, (propter inhærentem veterem Adamum) quæ facta nollemus. Unde Paulus (Rom. 7.) de seipso (certo renato homine) ait: Non quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. Et ibidem: Scio, quia non habitat in me, id est, in carne mea, bonum. Et Ibidem: Mente servio legi Dei, carne autem, legi peccati. Et idem Apostolus alibi scribit (Gal. 5.): Caro concupiscit adversus Spiritum, spiritus autem, adversus carnem. Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non, quæcunque vultis, illa faciatis. Quare sentimus, etiam renatos retinere multas infirmitates, eosque tantum boni velle & facere, quantum Deus in illis efficit. Non renatos vero, aut rursus spiri-

νόντας ȣ̓ κεκτῆσθαι ἰδίαν δύναμιν τȣ̃ τὰ ἀγαθὰ αἱρεῖσθαι, ἤπȣγε δὴ πράττειν.

Τȣ́τοις ϗ ὁ μέγας Βασιλειος (περὶ Ταπεινοφρ.) συνῳδὰ φρονῶν, τὶ ȣ̃ν ἐπαίρεις, φησὶν, εἰπέ μοι, σαυτὸν, ὡς ἐπὶ καλοῖς ἰδίοις, ἀντὶ τȣ̃ χάριν ἐπὶ τοῖς δώροις ὁμολογεῖν τῷ δεδωκότι; τί γὰρ ἔχεις, ὃ ȣ̓κ ἔλαβες; Εἰ δὲ ϗ ἔλαβες, τὶ καυχᾶσαι, ὡς μὴ λαβὼν; ȣ̓ σὺ Θεὸν ἔγνως διὰ δικαιοσύνης, ἀλλὰ Θεὸς σε διὰ Χρηςότητα ἔγνω. Γνόντες, φησὶ, Θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεȣ̃. Οὐ σὺ Χριςὸν κατείληφας διὰ τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ χριςός σε διὰ τῆς παρȣσίας κατείληφε, ϗ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὁ Θεῖος Χρυσόςομος (ά Κορ. λόγ. κ΄.) εἰς τὸ· Ἀλλ᾽ ἡμῖν εἷς Θεὸς, ὁ Πατὴρ, ἐξ ȣ̃ τὰ πάντα· φησὶ, Διπλῇ ἐσμὲν ἐξ αὐτȣ̃· καὶ τῷ, μὴ ὄντες. γενέσθαι· καὶ τῷ πιςοὶ γενέσθαι. Καὶ εἰς τὸ, ȣ̓χ᾽ ὅτι ἱκανοί ἐσμὲν ἀφ᾽ ἑαυτῶν λογίσασθαί τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν, τȣτέςιν, ȣ̓χ᾽ ȣ̃τως εἶπον, πεποίθησιν ἔχομεν, ὡς (β΄. Κορ. λόγ. ς΄.) τὸ μὲν, ἡμέτερον εἶναι, τὸ δὲ, τȣ̃ Θεȣ̃, ἀλλὰ τὸ πᾶν αὐτῷ ἀνατίθημι, ϗ πάλιν, (β΄. Κορ. λόγ. κή.) εἰς τὸ, ȣ̓ τῷ αὐτῷ Πνεύματι περιεπατήσαμεν; τί ἐςι, τῷ αὐτῷ Πνεύματι; τῇ χάριτι τὸ πᾶν ἀνατίθησι, καὶ δείκνυσιν, ὅτι ὅλον τὸ ἐγκώμιον τȣ̃το, ȣ̓ τῶν ἡμετέρων πόνων, ἀλλὰ τῆς τȣ̃ Πνεύματος δωρεᾶς, κατόρθωμα ἦν, καὶ τῆς χάριτος, ταῦτα μὲν ȣ̃τοι.

Η δὲ διδαχὴ αὕτη, ἐκ τȣ̃ ῥήματος τȣ̃ Θεȣ̃ ληφθεῖσα, ȣ̓κ ἀναιρεῖ τὴν περὶ τὰ ἀγαθὰ ἔργα σπȣδὴν, παρὰ τοῖς ἐκλεκτοῖς, ȣ̓δ᾽ αὖ τῇ δυσσεβείᾳ καὶ ἀπονοίᾳ τῶν ἀδοκίμων συνηγορεῖ, ἀλλὰ κατέχει ἡμᾶς, τὸ ἀσθενὲς καὶ δύςηνον ἡμῶν ἀναλογιζομένȣς, ἐν ἀληθινῇ πρὸς Θεόν

ſpiritualiter mortuos, non habere in ſe vim, ut bona eligant, multo minus, ut ea faciant.

Aſſentitur his, & Baſilius M. inquiens: Quid igitur, heus tu, effers teipſum, tanquam bonis quibusdam propriis, cum potius gratiam debeas agere datori? Quid habes, quod non acceperis? Quod ſi accepiſti, quid gloriaris, tanquam non acceperis? non tu Deum cognoviſti juſtitia, ſed te Deus bonitate cognovit. Cognoſcentes, inquit, Deum, imo cogniti a Deo. Non tu Chriſtum comprehendiſti virtute, ſed Chriſtus de ſua præſentia cognovit, &c. Et D. Chryſoſtomus in illud (1 Cor. Serm. 20.): Sed nobis unus Deus, Pater ille, ex quo omnia: Dupliciter, inquit, ſumus ex ipſo, & quod facti ſumus, cum non eſſemus, & quod fide donati ſumus. Et in illud: Non quod idonei ſimus, ex nobis cogitare quid, tanquam ex nobis, hoc eſt, non ita inquam nos fiduciam habere, ut pars noſtra ſit, pars vero, Dei, ſed totum ei attribuo. Rurſus in illud, non eodem ſpiritu ambulavimus? Quid eſt, eodem ſpiritu? Gratiæ univerſum tribuit, & oſtendit, cunctam hanc laudem, non laboribus noſtris comparatam eſſe, ſed a ſpiritu & gratia donatam. Hactenus, illi.

Hæc autem doctrina, e verbo Dei deſumpta, non tollit ſtudium bonorum operum apud electos: Nec excuſat impietatem & contumaciam reproborum, ſed retinet nos (conſideratione miſeriæ & infirmitatis noſtræ) in vera humilitate erga Deum & proximum, & commendat

Θεόν τε καὶ τὸν πλησίον ταπεινοφροσύνη, καὶ τὴν θαυμασὴν τῆ Θεῆ περὶ ἡμᾶς χρηστότητα συνίσησιν, ἐν ἁμαρτίαις μὲν τεθνηκότας ἀνεγείροντος, ἐδὲ δεηθέντας αὐτῆ τὴν ἐυεργεσίαν, πολλὰς δὲ καὶ μεγάλας ἡμῶν ἀθενείας πατρικῆ φιλοτοργίᾳ διαφέροντος.

mendat admirandam Dei in nos bonitatem: qui mortuos in peccatis ſuſcitat: ne quidem id petentibus nobis ipſis: & multas magnasque in nobis infirmitates paterna iudulgentia tolerat.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚ ΠΙΣΤΕΩΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ, καὶ ἀγαθῶν ἔργων.

DE IVSTIFICATIONE FIDEI, & de bonis operibus.

Ηνίκα λέγομεν, μόνη τῆ εἰς Χριστὸν πίστει ἐναντίον Θεῆ, δικαιῆσθαι, τῆτο δηλῆν ἐθέλομεν, διὰ μόνης τῆς πίστεως ἔτως ἡμᾶς ἐπιλαμβάνεσθαι τῆ σωτῆρος ἡμῶν Χριστῆ, ὥστε διὰ τὸ τελειότατον αὐτῆ κατόρθωμα λαμβάνειν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Μόνην γὰρ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν, ἐκείνην τὴν χεῖρα εἶναι ὑπολαμβάνομεν, ἢ λαμβάνομεν, ἅπερ ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν Χριστὸς ἡμῖν κατειργάσατο. Οὐδὲ, περὶ τότε ἀμφισβητῆμεν, εἰ δεῖ ἀγαθὰ ἔργα ποιεῖν, ἢ μὴ, καὶ, εἰ ἀγαθὰ ἔργα ἀληθινῆ ἀληθῶς ἕπεται πίστει, ἢ μή. Συμφώνως γὰρ τῷ Βαπτιστῆ διδάσκομεν, πᾶν δένδρον, μὴ ποιῆν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεσθαι, καὶ εἰς πῦρ βάλλεσθαι. Οὐδὲ νεκρὰν πίστιν, ἢ τῆς ἱστορίας μόνον γνῶσίς ἐστιν, οἵαν κατὰ Ἰάκωβον, καὶ τὰ δαιμόνια ἔχει, δικαιοσύνην ἐμποιεῖν λέγομεν, ἀλλὰ τὴν ὑπὸ Παύλε λεγομένην, δι' ἀγάπης ἐνεργεμένην. Οὐδὲ δικαιῆσθαι ἀξιῆμεν, ἤγεν ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ ζωῆς αἰωνίε τυγχάνειν, τὲς μὴ μετανοῆντας. Περιφανῶς γὰρ κατακέκριντας ἔτοι. ταῦτα μὲν, ἔτως. Ὅμως δὲ τὰ ἡμέτερα ἀγαθεργήματα, τῷ τῆς παρὰ Θεῷ δικαιώσεως κεφαλαίῳ ἓ φαμεν

Cum dicimus, ſola fide in Chriſtum nos coram Deo juſtificari, hoc dicere volumus: per ſolam fidem nos ita apprehendere Salvatorem noſtrum Chriſtum: ut propter ipſius perfectiſſimum meritum conſequamur peccatorum remiſſionem, & vitam æternam. Et ſolam in Chriſtum fidem eſſe manum illam exiſtimamus: qua ea accipimus, quæ nobis Redemptor noſter Chriſtus impetravit. Neque de eo controverſia eſt, an bona opera ſint facienda: &, an bona opera certo fidem veram ſequantur. Docemus enim, (cum Joanne Baptiſta) quod arbor mala non faciens fructum bonum, exſcindatur, & in ignem mittatur. Neque mortuam fidem, quæ hiſtoriæ tantum eſt notitia, qualis etiam in Dæmonibus eſt, (teſte Jacobo) juſtificare dicimus: ſed eam, de qua Paulus dicit, quod ſit per charitatem efficax. Neque ſentimus eos juſtificari, hoc eſt, remiſſionem peccatorum, & vitam æternam conſequi, qui non agunt pœnitentiam. Hos enim damnari conſtat. Nihilominus tamen, noſtra bona opera, in Articulo juſtificationis non eſſe

μεν παραμιγνύναι δεῖν, ὅπȣ πρόκειται τὸ, διὰ τίνος, καὶ διὰ τὶ, τῷ Θεῷ διαλλαττόμεθα, καὶ τοῖς τȣ̃ Θεȣ̃ τέκνοις καὶ κληρονόμοις ἐγκαταλεγόμεθα. Διὰ τί; Ὅση γὰρ ἐνταυθοῖ ἡμῶν τοῖς ἔργοις καὶ δικαιώμασιν, ἀξίας προσθήκη, νέμεται, τοσαύτην τῆς τȣ̃ Χριστȣ̃ κατορθώματος τιμῆς ἐλάττωσιν γίνεσθαι κρίνομεν.

Αἱ γὰρ Ἅγιαι Γραφαὶ, τὴν ἐνώπιον Θεȣ̃ δικαιοσύνην, καὶ τὴν αἰώνιον σωτηρίαν, ȣ̓χὶ ταῖς ἡμέτέραις ἀρεταῖς καὶ ἔργοις ἐπιγράφȣσι, μόνην δὲ τὴν τȣ̃ Χριστȣ̃ ἀριστείαν, ἣν διὰ μόνης τῆς πίστεως ἑαυτοῖς προσάπτομεν, ἐκείνης αἰτίαν ὑποβάλλονται. Πάντες γάρ (φησι Παῦλος Ῥωμ. γ'.) ἥμαρτον· καὶ ὑστερȣ̃νται τῆς δόξης τȣ̃ Θεȣ̃, δικαιȣ́μενοι ΔΩΡΕΑΝ τῇ αὐτȣ̃ χάριτι, διὰ τῆς ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΕΩΣ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησȣ̃, ὃν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον, διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτȣ̃ αἵματι. Καὶ μικρῷ ὕστερον ὁ αὐτὸς, λογιζόμεθα ȣ̓̃ν. φησι, πίστει δικαιȣ̃σθαι ἄνθρωπον, χωρὶς ἔργων νόμȣ. Ἐνταῦθα ὁ Μακάριος Ἀπόστολος τῆς δικαιώσεως ἐκκλείει τὰ ἡμέτερα ἔργα, καὶ ἐκκλείων τὰ ἔργα τȣ̃ νόμȣ, ἀποφαίνεται ȣ̓ περὶ τῶν ἱερατικῶν, ἢ πολιτικῶν μόνον ἔργων, ἀλλὰ καὶ τȣ̃ Δεκαλόγȣ πέρι. Μόριον γὰρ ἐξαίρετον τȣ̃ νόμȣ, αἱ δέκα ἐντολαὶ, καὶ τὰ τῶν πάντων ἐξοχώτατα καὶ ἁγιώτατα ἐπιζητȣ̃σαι ἔργα. Ἐπειδὴ δὲ ȣ̓δεὶς τῇ ἐπικήρῳ ζωῇ ταύτῃ συνὼν, αὐτὰ τελείως παρέχεσθαι δύνατός· διὰ τȣ̃το ἀπογινώσκει τῶν τȣ̃ νόμȣ ἔργων ὁ Ἀπόστολος τὸ ἔμπροσθεν τȣ̃ Θεȣ̃ δικαιωτικόν. Ὅ, τι γὰρ ἐν τῷ δικαίῳ καὶ ἀδεκάστῳ τȣ̃ Θεȣ̃ δικαστηρίῳ ἵστασθαι μέλλει, τȣ̃το πάντῃ πάντως τελειώτατον εἶναι, ἀναγκη. Τοιȣ̃τον δ' ȣ̓δὲν εὑρίσκεσθαι ἐγχωρεῖ ἄλλο, εἰ μὴ τὸ ὁλοτελέστατον Χριστȣ̃ κατόρ-

admiscenda, docemus: ubi agitur: per quid, & propter quid, cum Deo reconciliemur, & in numerum filiorum, & hæredum Dei, recipiamur. Quantum enim in hoc negotio nostris operibus & meritis tribuitur: tantum honori meriti Christi decedere existimamus.

Sacræ enim literæ Justificationem coram Deo, & salutem æternam, non adscribunt nostris meritis & operibus: sed soli merito Christi, quod per solam fidem nobis applicamus. Omnes enim (inquit Paulus Rom. 3.) peccaverunt, & egent gloria Dei: justificati gratis per gratiam ipsus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu: quem proposuit Deus propitiatorem, per fidem in sanguine ipsius. Et paulo post, idem Apostolus inquit: Arbitramur enim hominem justificari: per fidem, sine operibus legis. Hic beatus Apostolus excludit a Justificatione, nostra opera. Et, dum legis opera excludit, loquitur non de cæremonialibus aut politicis tantum operibus: sed etiam de Decalogo. Decalogus enim est præcipua pars legis: & in Decalogo requiruntur omnium præstantissima & sanctissima opera. Sed quia nemo in hac mortali vita ea præstare potest perfecte: Ideo Paulus operibus legis derogat vim justificandi coram Deo. Quicquid enim coram severo Dei judicio constare debet: id oportet omnibus numeris esse absolutissimum. Tale autem nihil extat, præter perfectissimum Christi me-

κατόρθωμα, ὃ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσι διὰ τῆς πίστεως λελογισμένον ὠκείωται. Καὶ μὲν δὴ ἐπὶ τοσοῦτον τῶν δικαίων ἀποκρίνεται τὰ ἡμῶν ἔργα, ὥστε μηδαμῇ μηδαμῶς ἡμᾶς αὐτοῖς δικαιοῦσθαι, (κατὰ ταύτην γε τὴν σημασίαν, καθ' ἣν ἐν τῷ δε τῷ πράγματι, ὅπερ τῷ βήματι τοῦ Θεοῦ παρίσταται ὁ ἁμαρτωλὸς, τόδε τὸ ῥῆμα ἐκλαμβάνομεν) ἀλλὰ ὅλην τὴν δικαίωσιν ἡμῶν, δωρεὰν γίνεσθαι καὶ κατὰ χάριν μόνην. Ὅτι γὰρ τὸ ΧΑΡΙΣ, ἡ λέξις, ὅτε ἐπὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν τίθεται ἀποκλείει πάντα τὰ ἡμέτερα ἔργα, ἐξ αὐτοῦ δῆλον τοῦ Παύλου, (Ῥωμ. ια΄.) Φάσκοντος· Εἰ δὲ χάριτι, οὐκ ἔτι ἐξ ἔργων, ἐπεὶ ἡ χάρις, οὐκ ἔτι γίνεται χάρις. Καὶ ἀλλαχοῦ, (Ῥωμ. δ΄.) τῷ δὲ ἐργαζομένῳ, ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὀφείλημα, τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην. Ἐν τισι βίβλοις προσίθεται τὸ, κατὰ πρόθεσιν χάριτος Θεοῦ. Ὁρᾶτε δήπουθεν, τὸν Ἀπόστολον, περὶ τῆς δικαιώσεως λαλοῦντα, οὐ μόνον οὐ παραμιγνύντα τὰ ἡμῶν ἔργα, ἀλλ' αὐτὰ καὶ τῇ χάριτι, τῇ δικαιούσῃ καὶ σωζούσῃ ἡμᾶς, ἀντιτιθέντα, ὥστε καὶ τὴν πίστιν ἀντιτιθέναι τῇ ἡμῶν ἀξίᾳ, ἐν τούτῳ γε τῷ χρήματι. Διὸ καὶ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ἐπὶ τὴν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ ἐκλογὴν καὶ προορισμὸν ἀναφέρει, ἀφορίσας πάντα τὰ ἡμέτερα ἔργα ὅτε λέγει· Ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου. (Ἐφεσ. α΄.). Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους (Κεφ. θ΄.) μήπω γὰρ γεννηθέντων μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν, ἢ κακὸν, (ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν τοῦ Θεοῦ πρόθεσις μένῃ) οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος, ἐρρήθη αὐτῇ, ὅτι ὁ

ritum: quod credentibus in ipsum, per fidem applicatur & imputatur. Et quidem opera nostra ita excluduntur: ut nulla ex parte justificent, (ea quidem significatione, qua in hoc negotio, ubi peccator tribunali Dei sistitur, hoc vocabulo utimur) sed tota nostra justificatio fiat gratis, & sit tota gratuita. Quod enim vocabulum GRATIAE in negotio salutis nostræ, excludat omnia nostra opera: manifestum est ex ipso Paulo, (Rom. 11.) cum inquit: Si autem gratia: jam non ex operibus. Alioquin gratia, jam non est gratia. Et alibi: (Rom. 4.) Ei autem, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam sed secundum debitum. Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam, secundum propositum gratiæ Dei. Videtis nimirum, quod Paulus, in Articulo justificationis non modo non admisceat opera nostra: sed ea etiam opponat gratiæ illi, qua justificamur, & salvamur: ita, ut etiam opponat fidem nostris meritis: in hoc quidem negotio. Ideoque Paulus salutem nostram refert ad æternam Dei electionem & prædestinationem in Christo, exclusis omnibus nostris meritis, dicens: elegit nos in ipso ante constitutionem Mundi (Eph. 1.). Et ad Rom. 9. Cum enim (inquit) nondum nati essent: aut aliquid boni egissent, aut mali, (ut secundum electionem propositum Dei maneat) NON EX OPERIBVS, sed

μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. Καὶ πάλιν, ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος, τῇ γὰρ χάριτί ἐστε, φησὶ, σεσωσμένοι, διὰ τῆς πίστεως, (καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον) οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται. Ἐνταῦθα, ἴδετε, ἐξεκλείσθη τὰ ἔργα, ἵνα μηδαμῇ τις αὐτὰ αἴτιον, μηδὲ συναίτιον τῆς αἰωνίου ἡμῶν σωτηρίας ὑποτιθῇ. Θέλει γὰρ ἑαυτῷ μόνῳ τὸ καύχημα τοῦτο ἴδιον ὁ Κύριος, καὶ ἀνέπαφον, φυλάττειν, τὸ, ὅτι χάριτι, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ ἡμέτερα καλὰ ἔργα, ἡμᾶς σώζει. Ἢ δὴ καὶ Παῦλος, τὸ ἄγαν πρὸς τὸ ἀνθρώπειον γένος, ἔλεων τετὶ ἀνυμνῶν, Ὅτε δὲ ἡ χρηστότης, καὶ ἡ φιλανθρωπία, φησὶν, (Τιτ. γ'.) ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, οὐκ ἐξ ἔργων, τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς. Ἔλεος οὖν ἐστιν, οὐχὶ δὲ καλοκἀγαθία καὶ ἀξία ἡμῶν, τὸ, ἡμᾶς ἁμαρτιῶν ἀφέσεως τυχόντας, σώζεσθαι. Μόνη δὲ ἡ πίστις ἐστὶν, ἡ τοῦ Θεοῦ ἐλέους τετὶ μετόχους ἡμᾶς ποιοῦσα. Τοιγοῦν καὶ ὁ Ἅγιος Πέτρος, (Πράξ. ι.) περὶ Χριστοῦ λαλῶν τούτῳ πάντες, φησὶν, οἱ Προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν, διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. Ἄφεσιν οὖν τῶν ἁμαρτιῶν, πίστει, ἀλλ' οὐκ ἔργοις, λαμβάνομεν. Καὶ ὁ Σωτὴρ, (Ἰωάν. γ'.) Καθὼς Μωσῆς φησιν, ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Καθάπερ οὖν οἱ ὑπὸ τῶν ὄφεων τότε δηχθέντες, (Ἀριθ. κά.) καὶ ἰάσεως ἐπιθυμοῦντες, οὐ τῷ ποιεῖν τι, ἀλλὰ μόνον τῷ ἐπιβλέπειν ἐπὶ τὸν χαλκοῦν ἐκεῖνον ὄφιν, ἐσώζοντο, οὕτως ἡμεῖς, οὐκ

sed ex vocante, dictum est ei: quia major serviet minori. Et idem Apostolus rursus (Eph. 2.), Gratia enim, inquit, estis salvati, per fidem: & hoc non ex vobis. Donum enim Dei est, non ex operibus: ne quis glorietur. Hic certe opera excluduntur, ne ulla ex parte sint causa salutis nostræ æternæ. Vult enim Dominus sibi soli hanc gloriationem illibatam conservare: quod ex gratia, & non ex nostris meritis, nos salvos faciat. Unde & Paulus hanc Dei erga genus humanum clementiam commendans (Tit. 3.) ait: cum autem benignitas & humanitas apparuit salvatoris nostri Dei: non ex operibus Justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam, salvos nos fecit. Misericordia igitur est, non meritum nostrum, quod salvamur, & remissionem peccatorum consequimur. Fide autem sola, hujus misericordiæ divinæ participes fieri possumus. Unde Petrus (Act. 10.) dicit de Christo: Huic omnes prophetæ testimonium perhibent: remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum. Remissio igitur peccatorum, fide, non operibus, accipitur. Et Christus inquit (Joan. 3.): sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis: ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Ut igitur, qui a serpentibus percussi erant, & sanari volebant (Num. 21.): non aliquid agendo, sed tantum respiciendo in serpentem illum æneum, servabantur: ita

οὐκ

ἐκ ἐργαζόμενοί τι, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς πίστεως εἰς Χριστὸν τὸν ἐσταυρωμένον ἐπιβλέποντες, θεραπείας καὶ σωτηρίας αἰωνίᾳ ἐφικνέμεθα. Καταλλαγέντες δὲ διὰ τῆς πίστεως τῷ Θεῷ, ἕτω δὴ ἀγαθοεργῶμεν, καὶ τοῦτο διὰ πλείας καὶ μεγάλας αἰτίας, ἃς ὑποκατιόντες, ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ἐφ' ὅσον ἱκανὸν ἔσῃ, καταλέξομεν. Τὸ δὲ μακάριον οὐκ ἐν ἔργοις ὁ θεῖος Παῦλος, ἀλλ' ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν κατὰ δωρεὰν γενομένη ἀφέσει, κεῖθεν διδάσκει. (Ῥωμ. δ'.) λέγων· Καθάπερ καὶ Δαβὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ὁ Θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων, (Ψαλμ. λά.) Μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. Μακάριος ἀνὴρ, ᾧ οὐ μὴ λογίζηται Κύριος ἁμαρτίαν. Διὰ δὲ Χριστὸν ἀφίενται αἱ ἁμαρτίαι, διότι εἰς τὸ παντελὲς τῷ Θεῷ νόμῳ ὑπακούσας, τοῦτον ἐπλήρωσε, πάσας ἡμῶν τὰς ἀνομίας, ὅπως τῷ ἰδίῳ πάθει ἐξιλάσαιτο, ἐπιφορτισάμενος. Γράφει γὰρ Παῦλος (Ῥωμ. ε'.) Ὥσπερ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοὶ, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς, δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί. Καὶ Ἡσαΐας (Κεφ. νγ'.)· Ἐπέθηκεν αὐτῷ Κύριος τὴν ἀνομίαν πάντων ἡμῶν, (εἰ καὶ τοῦτο παρὰ τοῖς ἑβδομήκοντα μεθηρμήνευται, Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν.) Ὁ τοίνυν πίστει τὸν Χριστὸν περιλαβὼν, ἕτος τοῦ αἰῶνος ἀπόλυθαι ἔξω γίνεται. Ὥσπερ γὰρ, εἴ τις εἰς ὠκύτατον καὶ βαθὺν ποταμὸν ἐμπέσοι, νήχεσθαι μὲν μὴ ἐπισάμενος, πάντως ἂν ἐναποπνιγείη, εἰ δ' ἄλλος τις, νηκτικώτατος ὤν, καὶ ῥωμαλεώτατος, καὶ παντοίων κυμάτων καὶ δεινῶν εὐτυχῶς καταπολμᾷν εἰωθὼς, τὸν ἀπολέσθαι κινδυνεύοντα ἐλεήσας, ἐπὶ σωτη-

non operando, sed oculis fidei respiciendo in Christum crucifixum, sanitatem & salutem æternam consequimur. Ubi vero per fidem Deo sumus reconciliati: bene operamur, propter causas multas & graves, de quibus postea suo loco, quantum satis erit, dicetur. Paulus autem beatitudinem non in operibus, sed in gratuita remissione peccatorum, consistere docet (Rom. 4.), inquiens: Sicut & David (Psal. 32.), dicit beatitudinem hominis: cui Deus acceptam fert justitiam sine operibus: Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. Propter Christum autem remittuntur peccata: quia perfectam obedientiam legi Dei præstitit: & omnia peccata nostra, passione sua expianda, in se recepit. Ait enim Paulus (Rom. 5.) Sicut per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per unius obedientiam, justi constituentur multi. Et (Isaias 53.) inquit: Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Quare, qui Christum fide amplectitur: is liberatur ab æterno exitio. Quemadmodum enim, si quis in rapidissimum & profundum flumen incideret, natandi imperitus, suffocari, omnino necesse haberet: si tamen alius quispiam natandi peritissimus, & robustissimus, atque contra quasvis procellas & voragines invictus, hujus, qui de vita

ρίᾳ αὐτῦ εἰς τὸν ποταμὸν κατάλαιτο, ἔτος, τῦ νηκτικῦ τέτε ταῖς χερσὶν ἐπιλαβόμενος, καὶ ἀπερίζ αὐτῦ ἐξεχόμενος, ἀναμφιβόλως αὐτῷ συνεκσωθείη, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον, ὅσις τῦ μεσίτε καὶ σωτῆρος ἡμῶν Χριςῦ πίςει ἐπεδράξατο, καὶ ἰσχυρῶς ἐνεςερνίσατο, αὐτῷ ἐκ τῆς συρφορῆς καὶ ἀμπώσεως τῆς θείας ὀργῆς, καὶ τῆς κατάρας, καὶ τῦ ᾅδε, συναναδὺς καὶ συνεξενεχθεὶς, τῆς ἐν ἐρανοῖς μακαριότητος, καὶ χαρᾶς ἐ λήγεσης ἐπέβη. Ἡ γὰρ τὸ τῦ Χριςῦ κατόρθωμα ἐκ ἀποδέξεται ὁ ἐράνιος Πατὴρ, ὅπερ ἐκ ἂν ἐνδέχοιτο γενέθαι, ἢ τὸν τῷ τῦ Χριςῦ ἀριςεύματι, ἀληθινῇ πίςει ἐπερηρεισμένον, ἀποῤῥίπλειν ἐ δύναται. Εἰ δ' ἐξεναντίας τέτοις, τινὶ τὰ ἔργα ἡμῶν, πρὸς δικαίωσιν καὶ σωτηρίαν ἀναγκαῖα δόξει, ἔτος πάσας τὰς Θεῦ ἐπαγγελίας, τὰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ ζωὴν αἰώνιον ἐπαγγελομένας, ἀβήλες καὶ ἀβεβαίες ποιήσει. Εἰ γὰρ τῶν ἡμετέρων ἀρετῶν ἐςί τις ἀναγκαία τῇ δικαιώσει χρεία, τίς ἡμᾶς περὶ τῦ, ἄρα ἐξαρκέντα εἰς αὐτὴν ἔργα ἔχομεν, ἢ ἐλλείπομέν τισι, καὶ πόσοις ἔτι πληροφορήσει; τὴν δὲ θείαν ἐπαγγελίαν, δηλοτάτην καὶ βεβαιοτάτην ἡμῖν εἶναι χρεών, ὅπως αὐτῇ παγίως ἡ πίςις ἐπιςηρίζεθαι ἔχῃ. Παρακινηθείσης γὰρ τῆς περὶ τὴν ἐπαγγελίαν βεβαιότητος καὶ ἀσφαλείας, καταπεσεῖται ἡ πίςις. Ἀνατραπείσης δὲ τῆς πίςεως, οἰχήσεται ἡ δικαίωσις ἡμῶν καὶ σωτηρία. Ὥςε Παῦλος (Ῥωμ. δ') διαβεβαῦται, διὰ τῦτο ἐκ πίςεως εἶναι τὴν δικαιοσύνην, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν. Αἱ μὲν γὰρ νομικαὶ ἐπαγγελίαι τὸ παλαιὸν, ἐκ ἀπολύτως ἐγεγένηντο, ἀλλ' ἐπὶ τέτῳ, εἰ ὁ νόμος πληρωθείη. Αἱ δ' ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὀδὲν ἡμᾶς ἄλλο ἀπαιτῦσι, πλὴν τὸ πιςεύειν. Εἰ γὰρ μὴ τὸ ἐυσα-

ta periclitaretur, miſertus, in flumen (ad hunc eripiendum) deſiliret: is certe, qui natandi peritum manibus ſuis arriperet, atque eum arctiſſime complecteretur, una cum ipſo evaderet: Ita, qui Chriſtum mediatorem & Servatorem noſtrum fide apprehenderit: una cum ipſo e gurgite maledictionis, iræ divinæ, atque inferorum, emergit, atque ad cœleſtia gaudia evadit. Aut enim Chriſti meritum non recipiet pater cœleſtis, quod eſt impoſſibile, aut eum, qui Chriſti merito vera fide nititur, abjicere non poteſt. Si quis autem opera noſtra, ad juſtificationem & ſalutem neceſſaria eſſe putaverit: is reddet omnes promiſſiones Dei, de remiſſione peccatorum, & vita æterna, incertas. Si enim opera noſtra ad juſtificationem ullo modo ſunt neceſſaria: quis nos certos reddet, an ſufficientia opera habeamus? An vero aliquid, & quantum adhuc deſit? Promiſſionem autem divinam, oportet nobis eſſe certiſſimam: ut ea promiſſione fides firmiter inniti poſſit. Labefactata enim promiſſionis certitudine, corruet fides. Everſa fide corruet juſtificatio, & ſalus noſtra. Propterea Paulus (Rom. 4.) affirmat: ideo juſtificationem eſſe ex fide, ut firma ſit promiſſio. Legis enim promiſſiones nitebantur olim ea conditione, ſi lex eſſet impleta. Evangelicæ vero promiſſiones nihil aliud requirunt: niſi ut credamus. Si enim

θὲς

θὲς καὶ βέβαιον ἔχοιεν, μὴ τελείως τῷ νόμῳ πληρωθέντος, ἐδὲν ἄρα διενέγκειεν ἂν ἡ καινὴ αὕτη, τῆς παλαιᾶς διαθήκης. Διὰ τᾶτο δὴ ὁρῶμεν, τῷ λῃσῇ ἐπὶ τῷ σαυρῷ τὰ ἡμαρτημένα ἀφεθέντα, καὶ τὴν τῆς ἐρανίε κληρονομίας κοινωνίαν δωρηθεῖσαν, καίτοι προδήλως ἀδεμίαν ἔργων ἀξίαν καυχήσαθαι δυνηθέντι. Καὶ ὅμως σήμερον, ἔπε Χριτὸς, (Λεκ. κγ΄.) μετ' ἐμᾶ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἀλλὰ καὶ αἱ τῆς Ἐκκλησίας ἱτορίαι μαρτυρᾶσιν ἐν τῇ πρωτοτύπῳ Ἐκκλησίᾳ, βαρυτάτων ἔτι διωγμῶν ἀνακινεμένων, πολλᾶς τῶν ἐξ ἐθνῶν, ἐξαίφνης (τὸ ἀνίκητον τῶν ἱερομαρτύρων ἐκπεπληγμένες) πρὸς τὴν εἰς Χριτὸν πίτιν ἐπιτραφῆναι, καὶ παραχρῆμα ὑπὸ τῶν τυράννων ἐπὶ τιμωρίαν συναρπαθῆναι, οἳ πάντως ἐδενὶ ἄλλῳ, εἰ μὴ μόνῃ τῇ εἰς τὸν Χριτὸν πίτει, πάντων τῶν πεπλημμελημένων ἄφετιν λαβόντες, τῆς αἰωνίε ζωῆς ἐπέτυχον. Οὐκᾶν ἐκ τῶν Γραφῶν μεμαθήκαμεν, καὶ πιτεύομεν, ἄνθρωπον ἐκ μόνης τῆς πίτεως, χωρὶς ἀξίας τῶν ἰδίων ἔργων κατέναντι Θεᾶ δικαιᾶσθαι, καὶ σώζεσθαι. Ἀλλὰ μὴν πρὸς τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὸν ἅγιον Ἐπιφάνιον ἡμῖν συγκάταινον ἔχομεν, γράφοντα (Βιβ. γ΄. Τόμῳ ά. κατὰ πνευματομάχων.) ἕτω. Τοίνυν, φησὶν, ἐν ᾧ ἐγὼ ἠθέτην διὰ τῆς σαρκὸς, ἀπετάλη μοι ὁ τωτὴρ, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας οἰκονομίαν τοιαύτην πληρῶν, ἵνα με δελείας ἐξαγοράτη, ἵνα με φθορᾶς, ἵνα με θανάτε. Καὶ ἐγένετό μοι δικαιοτύνη, καὶ ἁγιατμὸς, καὶ ἀπολύτρωτις. Δικαιοτύνη μὲν, διὰ πίτεως αὐτᾶ ἁμαρτίαν λύτας, ἁγιατμὸς δὲ, δι' ὕδατος, ἐλευθερώτας, ἀπολύτρωτις δὲ, τὸ αἷμα

non eſſent firmæ ac ratæ, niſi legem perfecte impleremus: nihil profecto differret novum illud fœdus, ſeu Teſtamentum, a veteri. Ideo legimus, latroni in cruce condonata peccata, & donatum jus hæreditatis cœleſtis: qui certe nulla merita jactare poterat. Hodie (inquit Chriſtus Luc. 23.) mecum eris in Paradiſo. Et teſtantur hiſtoriæ Eccleſiaſticæ: in primitiva Eccleſia, cum adhuc graviſſimæ exercerentur perſecutiones: multos ex gentibus ſubito (permotos Sanctorum Martyrum conſtantia) ad fidem Chriſti converſos: ſtatimque a Tyrannis raptos fuiſſe ad ſupplicia: qui certo ſola in Chriſtum fide, omnium præteritorum peccatorum remiſſionem, & vitam æternam, ſunt conſecuti. Quare ex ſacris literis didicimus, & credimus: hominem ſola fide, absque meritis operum ſuorum, coram Deo juſtificari, & ſalvari. Et ſentit nobiſcum Epiphanius, qui (lib. 3. Tom. 1. contra Pneumatomachos) ſic ait: proinde, quia ego debilis eram per carnem: demiſſus eſt mihi ſalvator, in ſimilitudine carnis peccati talem diſpenſationem perficiens: quo me a ſervitute redimeret, a corruptione, a morte. Et factus eſt mihi juſtitia, & ſanctificatio, ac redemptio. Juſtitia quidem, quoniam per fidem ipſius peccata diſſolvit: Sanctificatio vero, quia per aquam & ſpiritum, & verbum ſuum, me liberavit: redemptio vero eſt ſanguis ipſius: dum pretium redemptionis agni veri pro me ſeipſum tradidit: propitiationem pur-

καὶ Πνεύματος, καὶ ἐν ῥήματι αὐτᾶ, αὐτᾶ, λύτρον ἀμνᾶ ἀληθᾶς, ὑπὲρ ἐμᾶ

ἑαυτὸν

ἑαυτὸν παραδὲς, ἱλαστήριον καθάρσεως κόσμῳ, καταλλαγῆς ἁπάντων ἐρανῷ καὶ γῆς, Μυστήριον τὸ ἀπόκρυφον πρὸ τῶν αἰώνων, καὶ γενεῶν, πληρῶν καιροῖς τοῖς διωρισμένοις. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος. Αὕτη γὰρ δὴ, φησὶν, ἡ τελεία, καὶ ὁλόκληρος καύχησις, ἐν Θεῷ, ὅτε μήτε ἐπὶ δικαιοσύνη τὶς ἐπαίρεται τῇ ἑαυτῇ, ἀλλ' ἔγνω μὲν ἐνδεῆ ὄντα ἑαυτὸν δικαιοσύνης ἀληθοῦς, πίστει δὲ μόνῃ τῇ εἰ Χριστὸν δεδικαιωμένον. Καὶ καυχᾶται Παῦλος ἐπὶ τῷ καταφρονῆσαι τῆς ἑαυτοῦ δικαιοσύνης, ζητεῖν δὲ τὴν διὰ Χριστοῦ, τὴν ἐκ Θεοῦ δικαιοσύνην ἐπὶ τῇ πίστει, τοῦ γνῶναι αὐτὸν, καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν παθημάτων αὐτοῦ συμμορφιζόμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἴπως καταντήσει εἰς τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. Ἐνταῦθα πέπλωκε πᾶν ὕψος ὑπερηφανίας. Καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος (Εἰς τὴν πρὸς Γαλάτ. γ'.) Ἐκεῖνοι πάλιν ἔλεγον, ὅτι ὁ τῇ πίστει μόνῃ προσέχων, ἐπικατάρατος. Οὗτος δὲ δείκνυσιν, ὅτι ὁ τῇ πίστει προσέχων μόνῃ, εὐλογημένος. Καὶ ἑτέρωθι (Τίτ. α'. Λόγ. γ'.) Εἰ πιστεύεις τῇ πίστει, τὶ ἕτερα ἐπεισάγεις, ὡς ἐκ ἀρκούσης τῆς πίστεως δικαιῶσαι; καταδιλοῖς ἑαυτὸν, καὶ ὑποβάλλεις τῷ νόμῳ. Καὶ δὴ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, τὶ τοῦτο, φησὶ, συντομώτερον τοῦ πλέτου; τὶ ταύτης τῆς δωρεᾶς εὐκολώτερον; ὁμολόγησον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ πίστευσον, ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, καὶ σωθήσῃ. Δικαιοσύνη μὲν γὰρ, καὶ τὸ πιστεῦσαι μόνον. Σωτηρία δὲ παντελὴς, τὸ καὶ ὁμολογῆσαι, καὶ προσθεῖναι τῇ ἐπιγνώσει τὴν παῤῥησίαν. Εἶεν. Οὐδὲν δ' ὅμως ἧττον ἐνταῦθα ἐπὶ τὸ καλὰ ἔργα, τὰ παρὰ

gationis mundi, reconciliationis omnium in cœlo & terra: mysterium ante secula & generationes occultum, implens temporibus decretis. Et Basilius M. Hæc, inquit, est perfecta omnibusque suis partibus constans, gloriatio apud Deum: quando non sua quis effert se justitia: sed agnoscit, se propria destitutum esse justitia: FIDE autem in Christum SOLA justificatum. Et gloriatur Paulus, se contempsisse suam justitiam: quæsivisse autem illam, quæ per Christum, & a Deo est, justitiam, quæ propter fidem datur: ut cognosceret efficaciam resurrectionis ejus, & communicationem passionis ejus: conformis fiens morti ejus: si qua ratione perveniret ad resuscitationem mortuorum. Hic cecidit omnis altitudo superbiæ. Et D. Chrysostomus (Gal. 3.) illi rursus dicebant, eum, qui soli fidei intentus esset: maledictum esse. Hic certe ostendit eum, qui sola fide nitatur, benedictum esse. Et alibi (& Tit. 1. Serm. 3.). Si confidis fide: quid alia introducis, tanquam ad justificationem non sufficiat fides? Servum te facis, & subjicis legi. Sed & Theologus Gregorius (de disputationis disciplina), quid hisce, inquit, divitiis magis compendiarium? Quid hoc dono facilius? Confitere Jesum Christum, & crede, e mortuis resuscitatum esse: tunc salvaberis. Justitia enim est, vel credidisse tantum. Salus autem perfectissima, & confiteri, & veritatem agnitam fidenter prædicare. Hæc illi. Nihilominus tamen nos apud nostros auditores diligenter urgemus bona opera:

quæ

παρὰ Θεῦ ἐντεταλμένα, πράττειν, ἐκ ἐν παρέργῳ τὰς ἡμῶν ἀκροατὰς προτρεπόμεθα. Δίκαιοι γὰρ τῷ Κυρίῳ ὑπακούειν οἱ εὐσεβείας τρόφιμοι, κατὰ τὰ, ἃ Παῦλος (Ῥωμ. ἡ.) γράφει· Ἄρα ἓν, ἀδελφοὶ, ὀφειλέται ἐσμὲν ἃ τῇ σαρκὶ, τῦ κατὰ σάρκα ζῆν. Χριστὸς γὰρ (β΄. Κορ. ἑ. ὁ αὐτὸς φησιν) ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα οἱ ζῶντες, μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι. Εἰκότως. Οὐδὲν γὰρ ἀχαρίστε ἀνθρώπε αἴσχιον, ἄλλως τε, ἢ κατὰ Θεῦ, καὶ πρὸς τηλικαῦτα εὐεργετήματα, πάσης ἀνθρωπίνης γλώσσης καὶ ἀνυμνήσεως δύναμιν ὑπερβάλλοντα. Καὶ πάνυ φυλάττεσθαι χρὴ, τῷ Θεῷ κατηλλαγμένῳ, προσκόπτειν πάλιν ἔτως, ὥστε τῆς αὐτῦ χάριτος ἐκπίπτειν. Εἰ γὰρ, κατὰ σάρκα (φησὶ Παῦλος Ῥωμ. ἡ.) ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν. Εἰ δὲ, Πνεύματι τὰς πράξεις τῦ σώματος θανατῆτε, ζήσεσθε. Οἱ γὰρ ἁμαρτίαις καὶ κακεργίαις τὰς ἰδίας συνειδήσεις κατατρώσαντες, ἤτοι ἐξ ὑποστροφῆς ἑαυτὰς τῇ Θείᾳ ὀργῇ καὶ ἀγαναικτήσει περιβάλλεσι φέροντες, καὶ εἰς αἰώνιον κατακρημνίζεσιν ἀπώλειαν, ἐὰν μὴ δι' ἀληθῦς μετανοίας ὑπὸ τῦ Κυρίε εἰς τὴν ὁδὸν ἐπαναχθῶσιν. Ἔτι γε μὴν καὶ διὰ τῦτο τῦ ἁμαρτάνειν ἀφεκτέον, ἵνα μὴ σωματικὰς κακώσεις αὐθόρμητοι ἐπισπασώμεθα. Λέγει γῦν ὁ Κύριος ᾧ ἐτεθεραπεύκει, (Ἰωάν. ἑ.) ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρον τί σοι γένηται. Πρὸς δὲ τέτοις, τῆς δόξης τῦ Θεῦ λόγος ἑκτέος, τῦ μὴ παρὰ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας τὸ ὄνομα αὐτῦ κακῶς ἀκέειν. Μέμφεται γάρ πε τῷ λαῷ ὁ Κύριος, λέγων, τὸ ὄνομα τῦ Θεῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι. Τἐναντίον δὲ, διὰ τὴν ἡμετέραν εὐσεβῶς

quæ a Deo sunt præcepta. Debent enim pii obedientiam Domino, juxta illud Pauli (Rom. 8.). Ergo, fratres, debitores sumus: non carni, ut secundum carnem vivamus. Christus enim (ut idem Apostolus 2 Cor. 5. dicit) pro omnibus mortuus est: ut & qui vivunt, jam non sibi vivant sed ei, qui pro ipsis mortuus est, & resurrexit. Nihil enim homine ingrato turpius: præsertim erga Deum, & pro tantis beneficiis, quæ nulla humana lingua satis pro dignitate celebrare potest. Et cavendum est, ne Deum reconciliatum denuo ita offendamus, ut ipsius gratia excidamus. Si enim (inquit Paulus Rom. 8.) secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu, facta carnis mortificaveritis, vivetis. Qui enim peccata contra conscientiam perpetrant, & scelera committunt, ii de novo indignationem Dei incurrunt, & in æternam mortem sese dant præcipites: nisi per veram pœnitentiam a Domino in viam reducantur. Quin & eam ob causam a peccatis abstinendum est: ne corporales nobis afflictiones ultro accersamus. Unde Christus ait illi, quem sanaverat (Joan. 5.). Ecce, sanus factus es: jam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat. Quin & ratio habenda est gloriæ Dei: ne ipsius nomen propter nostra peccata male audiat. Conqueritur enim Dominus de populo suo alicubi dicens: Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes. Contra vero, propter piam nostram conversa-

ἔχεσαν ἀναφοράν, τὸ τῦ Κυρίε ὄνομα ἐπαινόμενον ἐξαίρεται, κατὰ τὸ ὑπὸ Χριςῦ (Ματθ. ε.) ῥηθέν· Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἔτι δὲ, ἐπάθλοις, πῆ μὲν τῆδε, πῆ δὲ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, διδομένοις, ἐπὶ τὸ καλῶν ἔργων φροντίζειν ἐξεγείρεσθαι προσήκει. Τῷ Τιμοθέῳ γὰρ γράφων ὁ Ἀπόςολος, ἡ εὐσέβειά φησι, πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐςιν, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν, καὶ τῆς μελλούσης. Δαψιλεςάτην τε, ὧν ἂν ἀγαθῶν πεποιηκότες ὦμεν, ἀνταπόδοσιν ὁ Θεῦ Υἱὸς διὰ πολλῶν ἐπηγγείλατο, ἐν τῇ ἐνδόξῳ ἐκείνῃ παρουσίᾳ γενησομένην. Τοσαύτην γὰρ αὐτῷ φιλοφροσύνης περιουσίαν εἶναι μαρτυροῦσιν αἱ γραφαὶ, ὥςε καὶ αὐτῶν, ὧν ἂν αὐτὸς ἐν ἡμῖν ἔργων ἐνεργικὼς ᾖ, καίπερ τὸ παράπαν ἐδὲν ἡμῖν ὀφείλων, θέλειν ἀμοιβὴν ποιεῖσθαι. Τέως γε μὴν ἀεὶ τῦτο διατελεῖν ὁμολογῦντας χρὴ, τύτους, ἵν ἀγαθὰ ἐργάζονται πρότερον ἤδη Θεῦ Υἱὸς εἶναι, διὰ τῆς πίςεως προδεδικαιωμένους, εἴπερ ἐ δύναται δένδρον σαπρὸν καρπὸς καλὸς ποιεῖν.

tionem nomen Domini laudibus evehitur: ut Chriſtus (Matth. 5.) dicit: luceat lux veſtra coram hominibus: ut videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. Sed & præmia tum hujus, tum futuræ viæ, ad bona opera nos excitare debent. Paulus enim Timotheo ſcribens, ait: Pietas ad omnia utilis eſt, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ. Et Filius Dei prolixe promittit bonorum operum noſtrorum liberaliſſimam compenſationem, in illo glorioſo ſuo adventu. Tanta enim ipſius eſt bonitas, ut quamvis nobis omnino nihil debeat: tamen ea ipſa opera, quæ ipſe per nos eſt operatus, remunerari velit. Et tamen ſemper fateri oportet: eos, qui bona opera faciunt, jam antea eſſe Filios Dei, & per fidem juſtificatos. Non poteſt enim arbor mala bonos fructus facere.

Ταῦτα μὲν, περὶ τῆς κατὰ πίςιν δικαιοσύνης ἐπὶ τοσῦτον εἰρήθω. Νῦν δ' ἐπὶ τῶν Θείων Μυςηρίων θεωρίαν, τραπέμεθα.

Et hæc quidem de juſtificatione fidei dicta ſint: nunc ad Sacramentorum divinorum conſiderationem nos convertemus.

ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ.

Μυςήρια καὶ τελετὰς, αἱ μὲν ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἑπτὰ ἀριθμῦσιν, ἡμεῖς δὲ, δύο μόνον κυριολεκτῦμεν. Εἰ γὰρ πάντα τὰ Θεῖα Μυςήρια, ὅσα ὑπὲρ τὸν νῦν ὑμῶν, ἐγκρίνειν οἷς νῦν λέγομεν Μυςηρίοις καὶ τελεταῖς ἐθελήσαιμεν, ἐ μόνον ἂν ἑπτὰ Μυςήρια, ἀλλὰ πολλῷ πλείῳ

DE SACRAMENTIS.

Sacramenta ſeptem numerant Græcæ Eccleſiæ. Nos vero duo tantum proprie dici Sacramenta aſſerimus. Si enim omnia myſteria divina (quæ humanum captum excedunt) numerare velimus: non ſeptem tantum, ſed multo plura erunt Sacramenta. Si etiam eas

res

πλείῳ εἶεν. Καὶ εἰ τῷ τȣ̃ Μυςηρίȣ ὀνόματι καὶ ταῦτα καλεῖν βȣληθῶμεν, οἷς τὰ ȣ̓ράνια καὶ Πνευματικὰ σκιαγραφεῖν ὁ Κύριος ἠθέλησε, μόνῃ ἑπτάδι ȣ̓δαμῶς περικλεισθήσονται. Ἡμεῖς δὲ Μυςήρια ὁριζόμεθα τελετȣργίας Θεόθεν διαταχθείσας, αἵτινες τῷ ῥήματι τῆς θείας (τῆς περὶ ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, καὶ Θεȣ̃ πρὸς ἡμᾶς ἐυμενείας) ἐπαγγελίας, ἔχȣσι συνεζευγμένον τι καὶ αἰσθητὸν σύμβολον, ὅλης τῆς πράξεως, τὴν ἡμετέραν περὶ τῆς τῶν ἡμαρτημένων ἀφέσεως, πίςιν βεβαιȣ́σης, καὶ ȣ̓ρανίων εἰς ἡμᾶς ἐυεργεσιῶν κατατιθεμένων. Οὕτω δὴ τὸ Ἅγιον Βάπτισμα, διαταχθὲν οἴδαμεν, ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἀπολȣσώμεθα, καὶ ἀναγεννηθῶμεν ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος. Ὅθεν εἴρητο πρὸς Παῦλον, (Πράξ. κβ΄.) Ἀναςὰς, βάπτισαι, καὶ ἀπόλȣσαι τὰς ἁμαρτίας σȣ. Καὶ Πέτρος, (Πράξ. β΄.) μετανοήσατε, φησί· καὶ Βαπτιζέσθω ἕκαςος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τȣ̃ Ἁγίȣ Πνεύματος. Καὶ αὖθις Παῦλος. (Τίτ. γ΄.) Κατὰ τὸν αὐτȣ̃ ἔλεον, φησὶν, ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λȣτρȣ̃ παλιγγενεσίας. Καὶ ὁ Σωτὴρ, (Ἰωάν. γ΄.) Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, ȣ̓ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν Βασιλείαν τȣ̃ Θεȣ̃. Οὕτω δ' αὖ τὸ Κυριακὸν Δεῖπνον, ὑπὸ τȣ̃ Χριςȣ̃ θεσμοθετηθὲν οἴδαμεν, ἵνα ἐσθίοντες καὶ πίνοντες τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα αὐτȣ̃, ὑπομνησθῶμεν καὶ πληροφορηθῶμεν, ὅτι διὰ τȣ̃ Χριςȣ̃ ἐλυτρώθημεν, καὶ ὅτι

res Sacramenta appellare libuerit: quibus Dominus res cœlestes & Spirituales adumbrare voluit: nequaquam septenario numero eas complecti poterimus. Nos autem Sacramenta vocamus, cæremonias divinitus institutas: quæ una cum verbo promissionis divinæ de remissione peccatorum, & clementia Dei erga nos, habent annexam aliquam rem externam: qua tota actione confirmamur in fide de remissione peccatorum: & conferuntur in nos cœlestia beneficia. Ita Baptismum institutum scimus: ut abluamur a peccatis, & regeneremur ex Aqua & Spiritu. Unde dictum est Paulo (Act. 22.): Exsurge, & Baptizare, & ablue peccata tua. Et Petrus ait (Act. 2.): Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum vestrorum, &c. Et Paulus (Tit. 3.) ait: Salvos nos fecit per lavacrum Regenerationis. Et Christus (Joan. 3.) inquit: Nisi quis renatus fuerit ex Aqua & Spiritu: non potest introire in regnum Dei. Sic cœnam Domini a Christo institutam novimus ut edendo & bibendo corpus & sanguinem Christi, admoneamur & certificemur, quod simus per Christum redempti: quod habeamus (beneficio passionis & mortis ejus) peccatorum nostrorum remissionem, & jus Regni cœlestis. Et cibamur atque potamur tam pretiosis saluberrimisque alimentis: ut in novi-

ἔχομεν (περιποιήσαντος ἡμῖν τȣ̃ πάθȣς, καὶ τȣ̃ θανάτȣ, αὐτȣ̃) ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ τῆς ȣ̓ρανίȣ βασιλείας, κληρονομίαν. Ψωμιζόμεθα δ' ἔτι, καὶ ποτιζόμεθα, ȣ̓τω τιμίαν καὶ σωτηριώδη τροφὴν, ἵνα ἐν

 καινό-

καινότητι μὲν βίε μᾶλλον καὶ μᾶλλον προκόψωμεν, ἡ δὲ τῦ παλαιῦ Ἀδὰμ θανατηφόρος διαφθορὰ, τῷ ὑγιεινδιάτῳ τύτῳ ἀντιδότῳ ἐπιχεθῇ, καὶ κατὰ μικρὸν ἐκκαθαρθῇ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἕτω γενικῶς, περὶ τῶν Ἁγίων Μυςηρίων φρονῦμεν. Νῦν δὲ καὶ ἰδικῶς βραχέα ἅττα περὶ αὐτῶν διαλεψόμεθα.

novitate vitæ majores facimus progressus: & veteris Adami venenata corruptio, per hoc præstantissimum Antidotum cohibeatur, & paulatim expurgetur.

Atque hæc quidem generaliter de Sacramentis sentimus. Nunc pauca etiam speciatim de iis dicemus.

ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ.

Βαπλίζοντες, ὑμεῖς μὲν τρισὶ καταδύσεσι χρῆθε, καὶ ἑτωσὶ πάμπαν, ἐκ ἄλλως, ποιητέα διϊχυρίζεθε. ἡμεῖς δὲ, ἃ καταδύσεσι μὲν, ἐπιχύσει δὲ τρισσῇ, χρώμεθα, καὶ τῦτο, ἐπ' ὀνόματι Θεῦ Πατρὸς, Θεῦ Υἱῦ, καὶ Θεῦ Ἁγίε Πνεύματος, πράτλομεν. Καὶ παρὰ Χριςῦ, καὶ τῶν Ἀποςόλων, ἐδὲν ἰδικῶς, ὅσον εἰς τὰ πέριξ ταῦτα, διατεταγμένον, νόμιμον καὶ τελεσιεργὸν κρίνομεν εἶναι τὸν Βαπλισμὸν, ὅπε ὕδατος ἐπιχεομένε, εἰς τὸ ὄνομα τῦ Πατρὸς, καὶ τῦ Υἱῦ, καὶ τῦ Ἁγίε Πνεύματος, Βαπλίζεται, μὴ παραπεποιημένων περὶ τὴν τελετὴν, τῶν τῆς διατάξεως ῥημάτων. τὸ γὰρ σοιχεῖον, ἤτοι ἡ ὕλη, καὶ τὸ ῥῆμα, τὴν ἁγίαν τῦ Μυςηρίε ἀπαρτίζεσι. Τέως γε μὴν, καὶ ὡς χρήσιμον, καὶ ὅσην δύναμιν ἔχον, τὸ Βάπλισμα, πολλάκις καὶ σπεδαίως, τῖς ἡμῶν, φοιτητὰς κατηχῦμεν.

DE BAPTISMATE.

In Baptismate vos trinam immersionem usurpatis: eamque omnino sic usurpandam, & non aliter, censetis. Nos vero non immersione, sed trina aquæ superfusione utimur: idque in nomine Dei Patris, & Filii & Spiritus sancti, facimus. Et cum a Christo & Apostolis nihil in specie, quo ad illas circumstantias, sit præceptum: Judicamas, legitimum & efficacem esse Baptismum: ubi aqua adhibita, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, baptizatur: nec mutantur verba institutionis in hoc Sacramento. Elementum enim, & verbum, constituunt Sacramentum. Interim etiam de Baptismi virtute & utilitate nostros auditores diligenter & sæpe docemus.

ΠΕΡΙ ΧΡΙΣΜΑΤΟΣ.

Τὸ δὲ ἔξωθεν ἐκεῖνο, ἐν σώματι γενόμενον, εὐώδες μύρε Χρίσμα, ὑμεῖς μὲν ὑπὸ Χριςῦ διαταγῆναι πέπειθε, παραδόσει ἑπόμενοι τῦ Διονυσίε ἐκείνε,

DE CHRISMATE.

Chrisma illud externum fragrantis olei, a Christo institutum creditis: idque ex relatione Dionysii illius (ut existimatur) Areopagitæ: cujus scripta

τῶ (ὡς ὑπείληπται) Ἀρειοπαγίτῃ, ἔτι τὰ βιβλία, εὖ οἴδαμεν, ὅτι μεγάλως παρά τισι θαυμάζεται. Ἡμεῖς δὲ ἐχ ἕτως ὑπολαμβάνομεν. Οὔτε γὰρ ὁ Χριστὸς, ἔτε οἱ Ἀπόστολοι, μνείαν ἐκείνῃ τῶ χρίσματος ποιῆνται, ἐδὲ ἐλαχίστην. Οὐδέ γε τὰ Διονυσίε ξυγγράμματα, ἐμφέρειαν πρὸς τὸ Ἀποστολικὸν πνεῦμα κέκτηνται. Οὐδ' ἀλόγως τῶ Διονυσίε ἐκείνῃ θαυμάζομεν, αὐτὸν ἐν τῇ ἐρανίᾳ ἑαυτῶ Ἱεραρχίᾳ τοιαῦτα γράφειν ἐπιβαλέσθαι, ἃ ἐδ' αὐτὸς, ὁ ἕως τρίτε ἐρανῶ ἁρπαγεὶς, καὶ ἐν παραδείσῳ γενόμενος, Παῦλος, ἐκφέρειν, ἢ γραφῇ παραδιδόναι, ἐτόλμησε. Καὶ μὴ θαυμάζετε, εἰ ἐκ ἀξιόχρεως εἰς τὰ τοιαῦτα. ὁ δὲ ὁ Διονύσιος, τοῖς τὰ παλαιὰ ἐξιχνεύσι φαίνεται, ἔγε παράγει πε ἐκεῖνος, Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρέα, καίτοι μετὰ τὸν Ἀρειοπαγίτην Διονύσιον, ἑκατὸν καὶ πλείοσιν ἔτεσιν, ὕσερον γεγονότα. Ἔτι, τετεῖ τῶ χρίσματος μὴ ἐπὶ ῥῆμα Θεῶ τεθεμελιωμένε, τετέχιν ἐπὶ ἐντολὴν, καὶ ἐπαγγελίαν, προσεθεμένην, ἃ δυνάμεθα κατιδεῖν, πῶς βεβαίως ἄν τις εἴποι, ἐκείνῳ τινὰ τῶ Ἁγίε Πνεύματος δύναμιν ἐνεῖναι. Ὥσε τὸ μὲν χρῆσθαι αὐτῷ ὡς πρᾶγμα μὴ ἀναγκαῖον, παραλείπομεν, ἀντὶ δ' αὐτῶ, εὐσεβέσι προσευχαῖς, καὶ σπεδαίᾳ τῶν παίδων πρὸς Θεοσέβειαν κατηχήσει καὶ παιδείᾳ ὡς γνησιωτέρᾳ χρίσει, προσκείμεθα. Τὸ γὰρ ἔξω χρίσμα, ἔτε προσάγματι Θεῶ, ἔτε τῷ Ἀποστολικῷ ὑποδείγματι, βεβαίωται. Ἐβάπτισε μὲν Φίλιππος αἰθίοπα εὐνοῦχον τὸν Κανδάκης τῆς βασιλίσσης Αἰθιόπων γαζοφύλακα, ἐκεῖ δὲ ὅλως ἐδεμία χρίσματος μνεία. Ἐβαπτίσθησαν μὲν, μετὰ τὸ παύσασθαι τὸν Πέτρον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοσῆς δημηγορῶντα, ὥσει τρισχίλιοι ἄνθρωποι, ἐδεμία δὲ τέως χρίσ-

pta apud aliquos sunt in magna admiratione. At nos diversum sentimus. Neque enim Christus neque Apostoli, ullam faciunt illius Chrismatis mentionem, vel minimam. Et scripta Dionysii non redolent Spiritum Apostolicum. Neque immerito miramur, quod Dionysius ille in sua cælesti Hierarchia talia scribenda sibi sumpsit: quæ ne ipse quidem Paulus (qui in tertio tamen cœlo, & in Paradiso, fuerat) eloqui, aut literis mandare, ausus fuit. Neque temere de authoritate hujus Dionysii dubitatur: cum ille citet alicubi Clementem Alexandrinum: qui tamen post Dionysium Areopagitam centum & amplius annos vixit. Cumque hoc Chrisma non habeat pro fundamento verbum Dei: hoc est, mandatum, & adjunctam promissionem: non videmus, quomodo, recte asseri possit, quod Chrismati illi insit vis aliqua Spiritus sancti. Quare Chrismatis usum, tanquam rei non necessariæ, omittimus: & ejus loco piis precibus, & diligenti institutioni puerorum ad pietatem, incumbimus. Chrisma enim externum, neque præceptum Dei, neque exemplum Apostolorum, habet. Baptizabat Philippus Aethiopem Eunuchum, Reginæ Candaces thesaurarium: Sed ibi de Chrismate omnino nulla fit mentio. Baptizata sunt post concionem Petri, in die Pentecostes habitam, circiter tria hominum millia: nulla ibi Chris-

ματος μνεία. Ἐβαπτίσθησαν μὲν ἄλλοι πολλοὶ, ὧν αἱ Ἀποστολικαὶ Πράξεις μέμνηνται, τὸ δὲ χρίσμα διηνεκῶς σεσίγηται. Ἐβάπτισε Παῦλος Κρίσπον καὶ Γάϊον, καὶ τὸν Στεφανᾶ οἶκον, ἀλλ' ἐν τῷδε περὶ χρίσματος ῥῆμα, οὐδὲ ἕν. Εἰκότως. Ὥσπερ γὰρ ὁ Χριστὸς, ἔστιν ἔξωθεν ἐπικεχρισμένε ἐλαίᾳ χρίσει, ἀλλὰ τῇ τῦ Πνεύματος τῦ Ἁγίε, (τῦ ἀγαλλιάσεως ἐλαίᾳ κεκλημένε) ἐπωνόμασε, ὡσαύτως καὶ ἡμεῖς, τῇ παρὰ τῦ Πνεύματος χρίσει (τῇ καὶ ἡμῖν μὲν, ἐκ μέτρε δὲ, δοθείσῃ) ἐπώνυμοι γενόμενοι, χριστιανοὶ χρηματίζομεν, διὰ τὸ ἡμᾶς, Χριστῦ, ἐκείνε τῦ κεχρισμένε Βασιλέως, πνευματικὰ μέλη εἶναι. Διὰ δὴ ταῦτα, οὐδεὶς ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν κίνδυνος, κἂν μὴ τῷ ὑλικῷ ἐλαίῳ ἐπιχριωθῶμεν.

Chrismatis fit mentio. Baptizati sunt alii multi, quorum acta Apostolica mentionem faciunt: sed de Chrismate perpetuum est silentium. Baptizavit Paulus Crispum, & Gajum, & Stephanæ domum, sed ne ibi quidem de Chrismate verbum unum. Neque mirum. Vt enim Christus non ab externa aliqua Olei unctione, sed ab unctione Spiritus sancti, (qui lætitiæ oleum vocatur) nomen habet, ita & nos a Spiritus unctione, qui & nobis (sed secundum mensuram) datus est, denominamur Christiani, eo quod Christi (illius uncti Regis) spiritualia membra simus. Quare externa illa olei seu Chrismatis unctione citra salutis nostræ jacturam carere possumus.

ΠΕΡΙ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΣ ἢ Ἱερωσύνης.

Τοὺς Ἱερεῖς (οὓς ἡμῖν, Ἐκκλησίας διακόνες ὀνομάζειν ἔθος) ἃ καθίσαμεν ἡμεῖς, ὅπως ἂν ἐν λειτεργίᾳ τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, τῷ Χριστῷ προσενέγκωσι, (περὶ ἃ εἰσαῦθις ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐρήσεται) ἀλλ' ἵνα τὸν Χριστὸν εὐαγγελίσωνται, καὶ ἵνα βαπτίσωσι, καὶ τὴν Ἁγίαν Κοινωνίαν, καὶ γε δημοσίᾳ, ἐν Ἱερῷ, καίγε ἰδίᾳ ἐν οἴκῳ, τοῖς βελομένοις, καὶ θανάτῳ προσεγγίζεσιν, οἰκονομήσωσιν. Αὐτοῖς δὲ τὸ, διάκονοι Ἐκκλησίας, ὄνομα τιθέμεθα, ἵνα εἰδῶσιν ἃ κύριοι ὄντες, ἀλλὰ δοῦλοι τῆς Ἐκκλησίας Θεῦ, κατὰ τὸ παρὰ Πέτρῳ τοῖς πρεσβυτέροις λέγομεν (ἀ Πετ. ε.) μὴ κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τῷ Ποιμνίῳ. Οἱ δὲ παρ' ἡμῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ διακονήσειν μέλλοντες, πρῶ-

DE SACERDOTIO.

Sacerdotes (quos nos Ecclesiæ ministros vocamus) apud nos non eliguntur, ut in Missa corpus & sanguinem Christi offerant, (de qua re postea suo loco dicetur) sed ut Evangelium Christi doceant, baptizent, & Cœnam Domini, tum publice in templo, tum privatim in ædibus, morituris dispensent. Ministros autem Ecclesiæ eo vocamus, ut meminerint, se non esse Dominos, sed servos Ecclesiæ Dei, juxta illud Petri, qui de Presbyteris dicit (1 Pet. 5). Non dominantes in Cleris, sed forma facti gregis, ex animo. Qui autem futuri sunt apud nos Ecclesiæ ministri

πρῶ-

πρῶτον μὲν ἐκ παίδων, ὃ μόνον πρὸς τὸ εὐσεβεῖν ἀνατρέφονται, ἀλλὰ καὶ, ἐν ταῖς ἐξηρημέναις τῶν γλωσσῶν (λατινίδι φαμὲν, ἑλλάδι, καὶ ἑβραίδι) παιδεύονται, καὶ μανθάνουσι μὲν τὰς ἐλευθερίους τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. ἐν πρώτοις δὲ, τὰ τῆς Ἁγίας Θεολογίας διδάσκονται, καὶ ἀκριβῶς, ὅσα τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, ὑπὸ τῶν Ἱεροδιδασκάλων αὐτοῖς διατρανῶται. Ἐλθόντος δὲ τοῦ καιροῦ, τοῦ ἐκ τῶν διδασκαλείων αὐτοὺς τῇ διακονίᾳ τῆς Ἐκκλησίας προσελθεῖν, καλοῦνται μὲν ὑπὸ Θεολόγων καὶ βουλευτῶν, τῶν ὑπὸ τοῦ λαμπροτάτου καὶ εὐσεβεστάτου ἡμῶν ἄρχοντος, τῷδε τῷ πράγματι ἐπιτεταγμένων, ἐπιφέρονται δὲ παρὰ τῶν ἑαυτῶν διδασκάλων μαρτυρίας βίου σεμνότητος ἐγγράφους, εἶτα δὲ ἐξετάζονται, εἰ ἄρα τὰ μὲν τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἰλικρινῶς ἐπίστανται, τοῖς δὲ πρὸς τὸ τὰ πλήθη διδάσκειν ἀναγκαίοις χαρίσμασι κεχορήγηνται. Κριθέντες τοίνυν εὔθετοι, ἔνορκοι, ληφθέντες ὑπισχνοῦνται, ἢ μὴν διδάξειν εὐσεβῶς καὶ ὀρθοδόξως τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τρόπους βίου παρέξεσθαι ἀμέμπτους, τοῦ μηδενὶ σκανδάλου ἀφορμὴν ἐνδιδόναι. Μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν πέμπονται, ἧς ἐπίστατήσουσιν, ὅπου διὰ μιᾶς, ἢ δύο δημηγοριῶν, πρωτόλειον ὥσπερ τι, καὶ ἀπαρχὴν, ὧν Θεόθεν εἰλήφασι χαρισμάτων, διδόασιν. Ὅταν δὲν δεδοκιμασμένοι τῇ Ἐκκλησίᾳ ὦσι, τότε ἐν πληθούσῃ λαοῦ Συνόδῳ (φθασάντων μέντοι γενέσθαι Ἱερῶν λόγων καὶ ῥητῶν, πρὸς τὸ πρᾶγμα φερουσῶν, προσευχῶν) χειροτονοῦνται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου τοῦ τόπου, ἑνὸς, ἢ πλειόνων ἱεροδιακόνων, συμπαρόντων. καὶ ἀπεντεῦθεν, ἧς ἐμπεπίστευνται, ἐπιμελοῦνται Ἐκκλησίας. Δὶς δὲ ἑκάστου ἔτους, ἕκαστος τῶν ἐπισκοπούντων, ὡς ἐπιτέτραπται περιπορεύεται ἐπισκοπου-

nistri, primo ab incunabulis non modo ad pietatem educantur, sed etiam instituuntur in linguis, (Latina, Græca, & Hebræa) & discunt liberales artes. Inprimis vero diligenter informantur in Theologia, & sacra Scriptura ipsis a Doctoribus Theologiæ accurate explicatur. Ubi tempus fuerit, ut e scholis ad Ministerium Ecclesiæ accedant, vocantur ab iis Theologis & Consiliariis, qui ab illustrissimo & pientissimo nostro Principe huic officio sunt deputati, & adferunt a suis Præceptoribus testimonia innocentiæ morum. Postea examinantur, an doctrinam Religionis Christianæ sincere teneant, & an donis ad docendum populum necessariis sint instructi. Vbi igitur idonei judicati sunt, interposito juramento promittunt, quod velint Ecclesiam pie & sincere docere, & morum sanctitati studere, ne cui sint offendiculo. Postea mittuntur ad Ecclesiam, cui sunt præficiendi, ibique una, aut altera concione, edunt specimen suorum donorum, quibus a Domino Deo ornati sunt. Ubi Ecclesiæ ipsorum opera est grata, tum in frequenti Ecclesiæ cœtu (præmissa tamen sacra concione, & recitatis aliquot precibus, ad eam rem pertinentibus) imponit illis Superintendens manus, idque in præsentia unius, aut alterius Ecclesiæ ministri. Postea illi funguntur suo officio in Ecclesia sibi commissa. Bis autem in anno quilibet Superintendens visitat Ecclesias sibi

πούμενος Ἐκκλησίας, καὶ ἀνακρίνει τές τε τρόπες, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῦ Ποιμένος, ἅμα δὲ καὶ περὶ τῦ λαῦ, ποίῳ ζήλῳ τῶν Ἱερῶν ὁμιλιῶν ἀκροᾶται, καὶ πῶς αὐταῖς εἴτε ἐπιτάσσοντες, καὶ οἱ ὑποτασσόμενοι, πειθαρχῶσι. Καὶ τὰ μὲν ἐπανορθώσεως δεόμενα, ἐπανορθῶται ὁ ἐπίσκοπος, τὰ δὲ μείζω τῶν πραγμάτων, πρὸς Ἐκκλησιαστικὴν Σύνοδον ἀναφέρει, ἐν ᾗ βελῆς γενομένης, ὁ ὑπηρέτης μέτρια μὲν ἁμαρτῶν σπεδαίως παραινεῖται τῆς ἑαυτῦ τάξεως περίεσθαι δεόντως, ἀτοπώτερον δέ τι ποιήσας, καθαιρεῖται, καὶ ἄλλος ἀντικαθίσταται. Αἱ δ' αὖ ἄλλαι πλημμέλειαι τῶν ἀκροατῶν θεραπεύονται, κατὰ διάταξιν τῦ φιλοχρίςε ἡμῶν ἄρχοντος, ὃς καὶ αὐτὸς ἐπιμελῶς τὴν κατάςασιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐποπτεύει, καὶ μετὰ τῶν ἰδίων Θεολόγων τε καὶ βελῆφόρων, τὴν ἐνδεχομένην θεραπείαν ποιεῖται.

Ἐπιτρέπομεν δὲ τοῖς τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπηρετῦσι, γαμεῖν βελομένοις καὶ μετὰ τὸ Ἱερωθῆναι, ἢ καὶ, τῆς προτέρας συζύγε θανέσης, ἄλλην ἄγεσθαι. Οἴδαμεν γὰρ, τὸν Ἀπόςολον, (α. Τιμ. γ'.) ὅπε μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα τὸν Ἐπίσκοπον εἶναι θέλει, ἃ κωλύειν δευτερογαμίαν, ἀλλὰ τὴν πολυγαμίαν, ἔτι καὶ τότε τισὶ (κατὰ τὸ τῶν ἑβραίων ἔθος) ἐπιτηδευομένην. Τὸ γὰρ δύο γυναῖκας ἅμα ἔχειν, τῦτο καὶ τῇ ἐξ ἀρχῆς διατάξει τῦ γάμε ἠναντιῦτο, καὶ σημεῖον ἀκρατείας ἦν. Βελομένε δὲ τῦ Παύλε (α. Τιμ. ε.) τὰς νεωτέρας πάλιν ἐπὶ γάμον ἔρχεσθαι, ταυτὸν ποιεῖν καὶ τοῖς τῆς Ἐκκλησίας διακόνοις ἐξεῖναι, πιςεύομεν. Φησὶ γὰρ περὶ ἐγκρατείας χαρίσματος (Ματθ. ιθ'.) ὁ Κύριος, Ὅτι ἃ πάντες

sibi designatas. Et inquirit in mores & doctrinam Pastoris, & simul etiam, quo zelo populus audiat sacras conciones, & quomodo iis pareant superiores & inferiores. Si quæ corrigenda sunt, corrigit Superintendens. Si vero aliqua majoris momenti occurrunt, de iis refert ad Synodum, ubi re deliberata, Ecclesiæ minister, vel admonetur graviter, ut officium decenter faciat: Vel, si quid magni commissum est, ab officio deponitur, aliusque substituitur. Reliqua etiam errata Auditorum corriguntur, jubente piissimo nostro Principe, qui ipse etiam statum Ecclesiarum diligenter considerat, & cum suis Theologis & Consiliariis medicinam necessariam adhibet.

Concedimus autem Matrimonium ministris Ecclesiæ, etiamsi post susceptum officium velint mariti fieri, aut priore uxore mortua, aliam ducere. Scimus enim Apostolum, (1. Tim. 3.) cum vult Episcopum esse unius uxoris maritum, non damnare secundas nuptias, sed polygamiam, quæ tum adhuc apud aliquos (ex Hebræorum consuetudine) erat in usu. Duas enim simul uxores habere, & primæ institutioni matrimonii repugnabat, & incontinentiæ argumentum erat. Cum autem Paulus velit, (1. Tim. 5.) ut juniores viduæ denuo nubant, idem licere etiam Ecclesiæ Ministris, credimus. Dicit enim Christus (Matth. 19.) de continentiæ dono: Non omnes capiunt verbum istud, sed, qui-

τες χωρεῖσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἷς δέδοται. Φαμὲν ἓν μετὰ Παύλε, (α'. Κορ. ζ.) Εἰ δὲ μὴ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν. Κρεῖσσον γάρ ἐσι γαμῆσαι, ἢ πυρεῖθαι. Οὐδένα δ' ὅμως γαμεῖν ἀναγκάζομεν.

quibus datum est. Itaque cum Paulo dicimus: (1. Cor. 7). Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri. Neminem tamen ad matrimonium contrahendum cogimus.

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ἐξομολογήσεως.

Δεῖν μὲν μετανοεῖν, ἐνδοιασμὸν ἐκ ἔχει. Ἔτι δὲ, πρὸς ἀληθῆ μετάνοιαν ἐπιζητεῖθαι τὸ, ἐπιγινώσκειν ἑαυτὲς ἁμαρτωλὲς εἶναι, ἐκ ψυχῆς τε λυπεῖθαι τοῖς ἡμαρτημένοις, καὶ τὸ, πᾶσαν ἡμῶν τὴν πεποίθησιν, ἐπὶ τῷ Θεῷ Υἱῷ, τῷ ἡμᾶς λυτρωσαμένῳ τίθεθαι, καὶ τὸ, ἀληθῆ καὶ σερῤῥᾶν ἐπανορθώσεως βίε πρόθεσιν ἔχειν, τοῦτο πᾶν ἔξω ἀμφισβητήσεως τιθέμεθα.

Ἀναγκαίαν μέντοι πρὸς ἀληθινὴν καὶ σωτήριον μετάνοιαν πάντων, ὧν ἡμαρτηκόσιν ἑαυτοῖς σύνισμεν, ἀπαριθμησιν εἶναι, τοῦτο ὐ πιςεύομεν. Διδάσκεσι μὲν γὰρ αἱ γραφαὶ, ἐὰν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας ἐξωμολογημένοι ὦμεν, αὐτῶν ἄφεσιν ἡμῖν γίνεθαι. Οὕτω γοῦν Δαβὶδ λέγει, (Ψαλ. λά.) Εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν με τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας με. Καὶ Ἰωάννης, (α. Κεφ. α.) Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πισός ἐσι, καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῇ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας, καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας. τὸ δὲ ἀνθρώποις, ἤγεν τοῖς τῆς Ἐκκλησίας διακόνοις, ἡμᾶς πάσας τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀπαριθμεῖν, τοῦτο ἐδαμοῦ τῆς Ἁγίας Γραφῆς προσέτακται. Οὔκεν τοῖς

DE POENITENTIA.

Pœnitentiam agendam, nulli est dubium. Et requiri ad pœnitentiam veram, ut peccatores nos agnoscamus, & de peccatis admissis ex animo doleamus, ut fiduciam nostram in Filium Dei redemptorem collocemus, & ut verum atque serium propositum habeamns, quod vitam emendare velimus, extra controversiam ponimus.

Sed tamen ad veram & salutarem pœnitentiam, necessariam esse omnium peccatorum (quorum nobis conscii simus) enumerationem, non credimus. Hoc quidem sacræ literæ docent, si Domino Deo nostra peccata confessi fuerimus, condonationem nos obtinere. Quemadmodum loquitur David (Psal. 31): Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Et Joannes (1 Joan. 1.) ait, si confiteamur peccata nostra, fidelis est & justus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Quod autem hominibus, ministris Ecclesiæ, omnia peccata nostra recensere teneamur, id scriptura nusquam præcipit. Quare oviculis nobis commissis non imponimus talia onera,

τοῖς προβάτοις, τοῖς ἡμῶν τῇ ἐπιμελείᾳ παραδοθεῖσι, τοιαῦτα ἐπιτίθεμεν φορτία, ἃ δῆτα, ἅπερ ὁ Κύριος ἐκ ἐπέθηκεν αὐτοῖς. Ὁ τελώνης ἐκεῖνος, (Λεκ. ιή.) ἐν τῷ Ἱερῷ τὰς ἁμαρτίας ἐξομολογούμενος, ἃ κατὰ μέρος, ἀλλὰ συλλήβδην ἐποίησε τοῦτο, εἰπών, Ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ. καὶ ἐδέν ἧττον κατέβη δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ὁ συνεσταυρωμένος λῃστὴς ἐκ ἐξηρίθμει, ὅσους ἔδρασε φόνους, ὁσάκις ἄλλους ἐλωποδύτησεν, ἀλλ' εἶπεν, ἡμεῖς μὲν δικαίως. ἄξια γὰρ, ὧν ἐπράξαμεν, ἀπολαμβάνομεν. (Λεκ. κγ'.) Καὶ, μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ Βασιλείᾳ σου. Καὶ ἀκούει παρὰ Χριστοῦ, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἀρκετὴ ἦν ἡ γενικῶς γενομένη τῶν ἁμαρτιῶν ἐξομολόγησις. καὶ ἄλλως, ὅτι ἡ κατὰ μέρος ἐξαγόρευσις, ἐκ ἀκίνδυνος, καὶ τοῦτο πολλαχῶς, ταῖς ἐκπεπληγμέναις τῶν συνειδήσεων. Οἱ γάρ τινα μὲν δὴ αἰδοῦ παρασιωπῶντες, πεπεισμένοι δὲ, τὸ ἀπαριθμεῖσθαι ἀναγκαῖον εἶναι, δισταγμῷ περιπίπτουσιν, ἢ καὶ ἀπογνώσει, ἃ πιστεύοντες ἑαυτοῖς τὰς ἁμαρτίας ἀφεθῆναι, διὰ τὸ μὴ ἐξομολογημένων αὐτῶν πασῶν. Πρὸς δὲ, καὶ ἡ πάντων τῶν παραπτωμάτων ἀπαρίθμησις, ἀδύνατος, φάντος καὶ τοῦ Δαβὶδ (Ψαλ. λζ',) ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλήν μου, ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ. Καὶ ἄλλοθι. (Ψαλ. ιή.) Παραπτώματα τίς συνήσει, Ἐκ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με. Ὁμολογεῖ τοίνυν ὁ Προφήτης, πλείω εἶναι τὰ ἑαυτοῦ ἁμαρτήματα, ἢ ὥστε αὐτὰ ἐπιγνῶναι ἂν πάντα, ἢ μνήμῃ περιλαβεῖν. Ἔτι δὲ, ἐκ ἀγνοεῖτε τὴν αἰτίαν, δι' ἣν Νεκτάριος ἐκεῖνος, ὁ τῆς Κωνσταντινοπόλεως, παιδείᾳ καὶ ἁγιοσύνῃ περιφανὴς, Ἐπίσκοπος, πάλαι ποτὲ ἐν τῇ Κωνσταντίνου τὴν τοιαύτην τῶν ἁμαρτι-

quæ illis Dominus non imposuit. Publicanus ille (Luc. 18.) in templo confitebatur, non specifice, sed in genere, peccata sua, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori. Et nihilominus descendit justificatus in domum suam. Latro in cruce, non enumerabat, quot cædes perpetrasset, quoties alios suis facultatibus exuisset, sed dicebat: Nos quidem juste, factis digna recipimus (Lucæ 23). Et Domine, Memento mei, cum veneris in Regnum tuum, & audit a Christo: Amen dico tibi, hodie eris mecum in Paradiso. Quare generalis peccatorum confessio sufficit, præsertim cum specifica confessio non careat multiplici trepidarum conscientiarum periculo. Qui enim verecundia impediti, quædam reticent, nihilominus persuasi, quod enumeratio necessaria sit, dubitant vel desperant etiam, dum peccata, sibi remissa non credunt, quippe quæ non sint confessi. Sed & omnium peccatorum enumeratio est impossibilis. Dicit enim David (Psal. 37), quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus grave, gravatæ sunt super me. Et alibi dicit (Psal. 18), delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me. Fatetur igitur Propheta, plura esse sua peccata, quam ut ea omnia agnoscere, aut memoria amplecti possit. Neque ignoratis, qua de causa Nectarius ille Constantinopolitanus Episcopus (eru-

τιῶν ἐξομολόγησιν, περὶ ἧς νῦν λέγομεν, ἠκύρωσεν, ὡς ὑπὸ Σωκράτες ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ γέγραπται. Καὶ μέντοι καὶ αὐτὸς ὁ Θεῖος Χρυσόστομος, τοιαύτην, περὶ οἵας συλλαλῶμεν, οὐκ ἐπείγει, ἀλλὰ τῇ τῶ Θεῷ γενομένῃ ἐξαγορεύσει ἐφησυχάζει. Οὕτω γὰρ πῶς (κατὰ τὴν λατινίδα ἔκδοσιν) γράφει, τὰς ἁμαρτίας σε ἔξειπον, ἵνα ἀπαλείψῃς αὐτάς. (ὁμιλ. Β. Ψαλ. γ'.) Εἰ αἰσχύνῃ τῶ λέγειν, ἃ ἥμαρτες, λέγε καθημέραν αὐτὰ ἐν τῇ ψυχῇ σε. Οὐ κελεύω σε ἐξομολογεῖθαι συνδέλῳ σε, ὃς ἂν ὀνειδίσῃ, λέγε τῷ Θεῷ, ὃς θεραπεύει αὐτά. Καὶ ἀλλαχῆ, (λογ. περὶ μετανοίας). Διανοίᾳ σε, φησὶ, γενέθω τῶν πλημμελημάτων ἀνάκρισις, ἀμάρτυρος ἔστω ἡ κρίσις, μόνος ὁ Θεός σε ἐξομολογέμενον βλεπέτω. Καὶ αὖθις ἀλλαχόθι, Ἄγε εἰς τὸ τῶν συνδέλων τῶν σῶν θέατρον ἄγω, ἀδὲ τοῖς ἀνθρώποις τὰ ἁμαρτήματά σε ἐκκαλύπειν ἀναγκάζω, ἀνάπτυξον ἔμπροσθεν τῦ Θεῦ τὸ συνειδός σε, καὶ ἀνάπλωσον. Δεῖξον τῷ κυρίῳ τῷ βελτίστῳ Ἰατρῷ τὰ σὰ τραύματα, καὶ παρ' αὐτῷ τὰ φάρμακα. δεῖξον τῷ ἀδὲν ὀνειδίζοντι, ἀλλὰ φιλανθρωπότατα θεραπεύοντι. Καὶ πάλιν ἀλλαχόθι, Πρόσεχε, μὴ ἀνθρώπῳ ἔπῃς, ἵνα μή σοι ὀνειδίσῃ. Οὐδὲ γὰρ συνδέλῳ ἐξομολογητέον, ὃς ἂν δημοσιεύσῃ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ, ὃς φροντίδα σε ποιεῖται, καὶ τὰ ἐξῆς.

Τοιγαρῦν καὶ ἡμεῖς γενικῇ τῶν ἁμαρτημάτων ἐξομολογήσει στέργομεν, ἵνα μὴ τὰς συνειδήσεις εἰς δισταγμὸν περὶ τῦ, εἰ ἀφέϊνται τῶν ἁμαρτιῶν, ἢ μή, ἐμβάλωμεν. Κἂν γὰρ τὸ παρηγόρημα ἐκεῖνο προστεθῇ, τὸν Θεὸν, ἐλεήμονα ὄντα, χαρίεσθαι τὰς ἁμαρτίας, τὰς ἢ τῆς

(eruditione & ſanctimonia vitæ clariſſimus) olim Conſtantinopoli confeſſionem illam peccatorum, de qua nunc agimus, abrogaverit, ut teſtatur Socrates in hiſtoria Eccleſiaſtica. Et quidem Divus Chryſoſtomus ipſe confeſſionem talem, de qua conferimus, non urget, ſed contentus eſt, ſi Deo peccata noſtra confeſſi fuerimus. Sic enim ea de re loquitur: Peccata tua dicito, ut deleas illa. Si confunderis alicui dicere, quæ peccaſti, dicito quotidie ea in animo tuo. Non dico, ut confitearis ea conſervo tuo, qui exprobret, dicito Deo, qui curat ea. Et alibi inquit: Cogitatione tua fiat delictorum exquiſitio, ſine teſte ſit hoc judicium: ſolus Deus te confitentem videat. Et alio etiam loco ait: Non te in conſervorum tuorum theatrum duco, non hominibus peccata tua detegere cogo, repete coram Deo conſcientiam tuam, & explica. Oſtende Domino, præſtantiſſimo medico, tua vulnera, & pete ab eo medicamentum. Oſtende ei, qui nihil opprobret, ſed humaniſſime curet. Et rurſus alibi: cave homini dixeris, ne tibi opprobret. Neque enim conſervo eſt confitendum, qui in publicum proferat, ſed Domino, qui tui curam gerit, &c.

Quare & nos generali peccatorum confeſſione ſumus contenti, ne conſcientias in dubitationem, de peccatorum remiſſione, conjiciamus. Etiamſi enim mitigatio illa additur: Deum miſericordem condonaturum peccata, quæ vel memoria exciderunt, vel verecundia

τῆς μνήμης ἐκπεσόσας, ἢ ὑπ' αἰδοῦς παρασιωπηθείσας, ὅμως ἐστὶ δέος, μὴ ταῖς διατεταραγμέναις τῶν συνειδήσεων, ἄπαυστός τις φροντὶς καὶ ἀγωνία ἐγκαταλειφθῇ, ἐὰν, πάντων τῶν πεπλημμελημένων ἐξαριθμήσεως ἀπαιτεμένης, αὐταὶ ἢ αἰδοῖ, ἢ φόβῳ τινὶ, ἐκείνων τινὰ σιγῇ ἀποκρύψωνται, ὡς ἄνω εἴπομεν. Ὥσπερ δὲ τὸ τὰς παραβάσεις ἐξειπεῖν πάσας, ἐκ ἀναγκαῖον κρίνομεν, ἔτως ἐδὲ ἱκανοποίαν τοιαύτην, οἵαν τινὲς ἀπαιτοῦσιν, ἀποδέχεσθαι δυνάμεθα.

Οὐ λέγομεν δὲ τὸ νῦν ἔχον περὶ τοῦ, εἰ ὁ τὸν πλησίον, ἢ εἰς τὴν ἐπιτιμίαν αὐτοῦ, ἢ εἰς τὰ ὄντα, βλάψας, ἱκανοποιεῖν αὐτῷ κατέχεται, ἢ μή. Ἀναμφισβήτητον γὰρ τιθέμεθα τοδί γε. Οὐδὲ γὰρ μετανοεῖν τὸν τοιοῦτον πιστεύομεν, ὃς εἰδὼς, τὰ ἀλλότρια κατέχει, δυνάμενος ἀποδοῦναι, ἢ τὸ ἱκανὸν τῷ πέλας ποιεῖν ἀναίνεται, δέον παντάπασι τόδε γενέσθαι. Οὐδ' αὖ τοῦτο ἀγνοοῦμεν, ἐκ παλαιοῦ μὲν εἰθισθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἱκανοποιίας τοῖς δημοσίᾳ ἁμαρτοῦσι, καὶ βαρέως τὴν Ἐκκλησίαν σκανδαλίσασιν, ἐπιβάλλειν, ἃ μὴν ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων ἐπιτηδευθὲν εὑρίσκομεν. Ὅσον μέντοι ἐκ τῶν Ἱστοριῶν, καὶ τῶν χρόνων, συνειδεῖν ἔχομεν, ὑπολαμβάνομεν, τὰς τοιάσδε ἱκανοποιίας τοῖς ἁμαρτοῦσιν ἐπιτεθῆναι, ἐχ ἵνα ἔτω τὰς ἁμαρτίας ἐναντι τοῦ Θεοῦ διαλύσαιεν, ἢ τινας μετὰ τὰ τῆδε κολάσεις προφυλάξαιντο, ἀλλ' ἵνα δοκιμασθεῖεν ἂν, ἆρα ἀληθῶς αὐτοῖς τῶν παραβεβασμένων μεταμέλοι. μετὰ ταπνώσεως γὰρ ἀνείχοντο οἱ τοιοῦτοι τὸ τῆς ἐκτίσεως βάρος. Ἐπεβάλλετο δ' αὐτοῖς ἐπιτίμια, ἵνα μετὰ ταῦτα εὐλαβέστεροι εἶεν, καὶ ἀνὰ πάντα τὸν βίον μᾶλλον ἑαυτοῖς πεφυλαγμένως χρήσαιντο.

prohibente reticentur, tamen metuendum est, ne perturbatis conscientiis perpetuus scrupulus relinquatur, si omnium peccatorum enumeratio exigatur: ipsi vero vel verecundia, vel metu aliqua silentio suppresserint, ut supra diximus. Et ut confessionem omnium peccatorum non necessariam judicamus: sic etiam satisfactionem talem, qualis a quibusdam requiritur, non possumus probare.

Non autem de eo nunc agitur: an is, qui proximi famam aut fortunas læserit, satisfacere ipsi teneatur. Id enim extra controversiam ponimus. Non enim pœnitere eum credimus: qui sciens aliena retineat, cum reddere possit: aut proximo satisfacere nolit, cum id fieri omnino oporteat. Et non ignoramus, veterem fuisse in Ecclesia consuetudinem: ut satisfactiones iis, qui publice peccaverant, & Ecclesiam graviter offenderant, injungerentur. Non tamen id Apostolorum temporibus factum legimus. Sed quantum ex historiarum & temporum circumstantiis colligere possumus: existimamus, eas satisfactiones fuisse peccantibus impositas, non ut pro peccatis Deo satisfacerent: aut aliquas pœnas post hanc vitam præcaverent: sed ut explorari posset, an serio ipsos peccatorum pœniteret. Tales enim humiliter sustinebant satisfactionis onus. Et imponebatur eis pœna, ut in posterum essent cautiores: & in omni sua vita circumspectius ambularent. Et simul

το. Καὶ ἅμα τοιούτῳ παραδείγματι ἄλλοις παραίνεσις ἐγίνετο, μὴ ὅμοια ἐκείνοις πονηρεύεσθαι. Καὶ ἵνα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὑπ' ἐκείνων σκανδαλισθείσῃ, τὸ ἱκανὸν ἀμωσγέπως γένοιτο, ἐξ ὧν ἴσως ἡ ἱκανοποίησις φωνὴν ἀρχὴν ἔλαβεν. Ἔτι δέ, καὶ τὸ γενόμενον πρόσκομμα, ἐθεραπεύετό πως ταύτῃ πρὸς τοὺς ἔξω τῆς Ἐκκλησίας, εἴτουν τὰ ἔθνη, ὅπως μὴ νομίσειαν τοὺς χριστιανοὺς ἐφειέναι ἑαυτοῖς ἀζήμιόν τινα τῷ πονηρὰ ἐργάζεσθαι ἄδειαν. Κατ' ἐκείνους γὰρ τοὺς χρόνους, οἱ πλείους τῶν ἐν ἐξουσίᾳ, ἔτι τὰ τῶν ἐθνῶν ἐφρόνουν, οὐδὲ τῶν χριστιανῶν ἐπιμέλειαν ἐποιοῦντο. Ἦν οὖν ἃ μόνον ἀνεκτὴ τότε, ἡ τοιαύτη παιδεία, ἀλλὰ καὶ κομιδῇ ἀναγκαία. Εἰ δέ τις τοιανδέ τινα ἱκανοποίαν εἰσαγάγῃ, οἵαν τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἐξιλεώσασθαι, ἐχ' ὁρῶμεν, πῶς ἂν τοῦτο ταῖς Θείαις Γραφαῖς συνδράμοι, εἴπερ αὗται τελειοτάτην ὑπὲρ τῶν παντὸς τοῦ κόσμου ἁμαρτημάτων ἱκανοποίαν τῷ Χριστῷ ἐπιγράφουσιν. Εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, (ὥσπερ ἔν ἀληθὲς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀληθέστατον) οὐ παρ' ἡμῶν ἱκανοποίαν ἐκ ἐπιζητοῦνται, ἀρκέσης γε τῆς ἐκ Χριστοῦ ἱκανοποιίας. Μιᾷ γὰρ προσφορᾷ (φησὶν ὁ Ἀπόστολος Εβ. ι.) τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. Καὶ Ἰωάννης, Αὐτὸς, ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ, καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Οὐ τοίνυν ὁρῶμεν, πῶς τὰς ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν πρὸς Θεὸν ἱκανοποιίας συνίσαθαι ἔνι, ὥστε μὴ κατάλυσιν εἶναι τῆς ὁλοκλήρου ἱκανοποιίας, ἣν ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐποιήσατο. Πρὸς τούτοις δὲ, καὶ τὸ Ἀποστο-

simul alii, ejusmodi exemplo admonebantur, ne similia perpetrarent: & ut Ecclesiæ offensæ etiam aliquo modo satisfieret: unde fortasse satisfactionis vocabulum ortum est. Quin etiam offendiculum datum mitigabatur hac ratione apud eos: qui erant extra Ecclesiam, apud gentes: ne putarent, Christianos sibi permittere impune peccandi licentiam. Tunc enim temporis, plerique magistratus adhuc erant gentiles: nec Christianorum res curabant. Quare talis disciplina, non modo tolerabilis, sed etiam admodum erat necessaria. Si vero satisfactio talis requiratur, qua Deo pro peccatis commissis satisfiat: non videmus, quomodo id cum sacris literis conciliari possit. Sacra enim scriptura tribuit Christo perfectissimam satisfactionem, pro totius humani generis peccatis. Quod si verum est, (ut est certe verissimum) nostræ satisfactiones non requiruntur, satisfecit enim Christus. Una enim oblatione (inquit Apostolus Hebr. 10.) consummavit in sempiternum sanctificatos. Et (1 Johan. 2.) Christus est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum: sed etiam pro totius mundi. Sanguis enim Jesu Christi, filii Dei, emundat nos ab omni peccato: ut Apostolus testatur. Quare non videmus, quomodo satisfactiones coram Deo pro peccatis ita constitui possint: ut non derogent perfectissimæ satisfactioni Redemptoris nostri Jesu Christi. Sed & Symbolum Apostolicum refragatur ejusmodi satisfacti-

λικὸν Σύμβολον ταῖς τοιαύταις ἱκανοποιίαις ἐναντιῶται. Πιστεύοντες γὰρ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, πῶς ἂν τινα ἱκανοποίαν πιστεύοιμεν; Περὶ τῶν ἐξ ἡμῶν ἱκανοποιιῶν φαμέν. Εἰ γὰρ καὶ διὰ τῆς παρὰ Χριστοῦ ἱκανοποιίας, ἡ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις ἐπετελέθη, ὅμως πρὸς ἡμᾶς θεωρεμένη αὕτη, ἐκ ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν ἱκανοποιίας (ὡς ἂν τῷ δόξειε) γίνεται, ἐπεί γε ἐκ ἂν εἴη ἄφεσις. Μάχονται γὰρ ἀλλήλαις, ἡ ἄφεσις, καὶ ἡ ἱκανοποίια. Καὶ τῇ Παύλε δὲ διδασκαλίᾳ, τῇ περὶ τοῦ δωρεὰν δίδοθαι τὴν δικαιοσύνην, ἡ τῆς ἱκανοποίιας διδαχὴ προσκρούει. Εἰ γὰρ ΔΩΡΕΑΝ δικαιόμεθα, χώραν ἐχ ἔξει ἡ διὰ ἔργων ἱκανοποίια, καθὼς ἄνω, ὅπε περὶ τοῦ τῆς δικαιώσεως ἄρθρε, εἴρηται. Καὶ γὰρ Χριστὸς ἐν τῇ παραβολῇ, τῇ περὶ τοῦ μύρια τάλαντα ὀφείλοντος, Ματθ. ιή. διαφανῶς διδάσκει, ἕτω γίνεθαι τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν τὴν ἄφεσιν, ὥστε ἐδ' ὅλως τι ἡμᾶς ἀποδέναι. Φησὶ γὰρ, Σπλαγχνισθεὶς ὁ Κύριος τοῦ δέλε ἐκείνε, ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ. Οὐ τοίνυν τῶν ἡμετέρων ἱκανοποιιῶν, πρὸς τὸ τὰς ἁμαρτίας ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ ἀπολύσαθαι, δύναμίς τις ὑπάρχει.

factionibus. Cum enim credamus peccatorum remissionem: certe non credimus satisfactionem. De nostra satisfactione loquimur. Remissio enim peccatorum, etsi satisfactione Christi est impetrata: tamen respectu nostri, non est ex satisfactione nostra. Alioqui non esset remissio. Quia remissio & satisfactio sunt pugnantia. Et pugnat doctrina satisfactionis cum doctrina Pauli de gratuita justificatione. Si enim gratis justificamur: non locum habebit satisfactio, ut supra dictum est in Articulo justificationis. Etenim Christus in parabola illa de eo (Matth. 18.), qui debebat decem millia talentorum, perspicue docet: sic fieri remissionem peccatorum nostrorum, ut nos nihil omnino persolvamus. Ait enim: Misertus Dominus servi illius, dimisit eum: & debitum dimisit ei. Quare nostræ satisfactiones pro peccatis coram Deo locum non habent.

Οὐδὲ δ' αὖ ἐπὶ τέτῳ ἀνελέθαι χρὴ ἱκανοποιίας, ὅπως ἐκφευξώμεθα κολάσεις μετὰ τόνδε τὸν βίον, ἃς νομίζεσί τινες, καίτισι ποτὲ σωθησομένοις ἐπηρτῆθαι. Οὐδὲν γὰρ τέτε πέρι αἱ Θεῖαι διαβεβαιῶνται Γραφαὶ, ἀλλὰ δύο μόνον λήξεις, μετὰ τὰ τῆδε τοῖς ἀνθρώποις ἐκεῖ ἀποκληρῶσι, μίαν μὲν, τοῖς μακαρίοις, ἑτέραν δὲ τοῖς κατακρίτοις. Ὁ πιστεύσας (φησὶ Χριστὸς Μαρκ. ις'.) καὶ Βαπτισθεὶς, σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται. Καὶ ἀλλαχόθι, (Ιωάν. γ'.) ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν

Neque vero satisfactiones suscipiendæ sunt in eum finem: ut effugiamus pœnas post hanc vitam: quas existimant quidam iis etiam impendere, qui tamen aliquando sint salvandi. Sacræ enim literæ nihil ea de re asserunt: sed designant duos tantum status hominum post hanc vitam: alterum beatorum, alterum damnatorum. Qui crediderit (inquit Christus Marc. 16.) & baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Et alibi (Joan. 3.): Qui credit in Filium, habet vitam æter-

Ὑιὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Ὑιῷ, οὐκ ὄψεται ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. Καὶ ὁ ἐπὶ σταυροῦ λῃστὴς, ἐπεσταμμένος, ἄνευ ἱκανοποιΐας ἀκούει, ἑαυτὸν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐθήμερόν γε, ἔσεσθαι ἐν τῷ παραδείσῳ. Εἰ γὰρ καὶ δίκαιος, ὁ Θεός ἐστιν. ὅμως τοσοῦτον, καὶ ἐλέῳ πλεονάζει, ὥστε ἀρκούμενος τῇ τοῦ μονογενοῦς Ὑιοῦ ἱκανοποιΐᾳ, οὐ προσαπαιτεῖ, οὐδεμίαν ἡμετέραν ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων ἀντισήκωσιν. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ ἄφεσιν ἁμαρτίας, οὐδὲν ἧττόν ἐστιν, ὅτε προσεντείνει, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, πληγὰς, (οἵας ὁ Δαβὶδ πολλὰς καὶ μεγάλας ὑπέσχε) τοῦτο οὐκ ἐπὶ ἱκανοποιΐᾳ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν γίνεται, ἀλλ' ἵνα τοῦ ἁμαρτάνειν ἐσύστερον, τοσούτῳ ἐπιμελέστερον ἡμεῖς τε ἀποσχώμεθα, καὶ ἄλλοι ἀποκωλυθῶσι.

æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam: sed ira Dei manet super eum. Et Latro in cruce conversus, absque satisfactione audit: se cum Christo (eo ipso die) fore in Paradiso. Tametsi enim Dominus justus est: tamen tanta est etiam ejus misericordia: ut contentus satisfactione unigeniti Filii sui, non exigat nostram delictorum compensationem. Quod enim post condonatum peccatum, nihilominus interdum pœnas aliquas in hoc seculo infligit, (quales David multas & magnas sustinuit) id non fit, ut pro peccatis satisfiat: sed ut a peccato in posterum studiosius caveamus, & alii a peccato deterreantur.

Περὶ τῶν προσευχῶν καὶ ἐλεημοσυνῶν τῶν ὑπὲρ τῶν ἀποθανόντων γινομένων.

Ταύτῃ τοι, οὐδὲ ὑπὲρ τῶν ἀποθανόντων προσευχὰς καὶ ἐλεημοσύνας ποιητέας ἀξιοῦμεν. Εἰ μὲν γὰρ ἀληθῶς εἰς τὸν Χριστὸν ἐπίστευσαν, οὐ διστάζομεν, μὴ οὐ ζῆν αὐτοὺς μετὰ Χριστοῦ τῆς ἐν οὐρανῷ χαρᾶς ἀπολάυοντας, κατὰ δὴ λόγον ψυχῶν, ἔτι τῶν σωμάτων ἀποζευχθεισῶν. Φησὶ γὰρ Χριστός, (Ἰωάν. ε.) Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν. Εἰ δὲ ἄνευ ἀληθοῦς καὶ ζώσης πίστεως ἐν θένδε ἀπῆλθον, οὔτε προσευχαῖς, οὔτε ἐλεη-

DE ORATIONIBVS ET eleemosynis, quæ pro defunctis fiunt.

Eadem ratione existimamus, etiam orationes & Eleemosynas pro defunctis non esse suscipiendas. Si enim vera fide in Christum præditi fuere: non dubitamus, quin vivant cum Christo, in cœlesti gaudio, pro ratione animarum, quæ a corporibus adhuc sunt separatæ. Dicit enim Christus (Joan. 5.): Amen, Amen, dico vobis: quia qui verbum meum audit, & credit ei, qui me misit: habet vitam æternam: & in judicium non venit: sed transivit a morte in vitam. Sin vero sine vera & viva fide hinc discesserunt: nullæ illis vel preces, vel eleemosynæ, prodesse po-

ἐλεημοσύναις βοηθεῖσθαι δυνήσονται. Καὶ Παῦλος τοῖς Θεσσαλονικεῦσι, περὶ τῆς τῶν ἐν Χριστῷ κεκοιμημένων διαγωγῆς, γράφων, ἀδεμίαν ἠντινῶν κολάσεων, ἄς ἂν οἱ πεπιστευκότες εἰς Χριστὸν, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν, πάθοιεν, μνείαν πεποίηται, ἀδὲ κἂν ἑνὶ ῥήματι ὑπενέφηνεν, ἆρα τινὰ ταῖς τοιαύταις ψυχαῖς, καὶ τίσι τρόποις, βοήθειαν γίγνεσθαι δυνατόν. Καίτοι ἐκ ἂν παρέλιπε τοῦτο ὁ τηλικοῦτος Ἀπόστολος, εἰ τῶν εὐσεβησάντων αἱ ψυχαὶ, καὶ μετὰ ταῦτα βασανισθεῖεν, ὅστε ἔτω διακαῶς ἀγάπης εἶχεν, ὥστε καὶ ὑπὲρ τῶν ἀπίστων τῷ ἰδίᾳ λαῷ ἀνάθεμα ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἠύχετο: (Ρωμ. Θ΄.) εἰ τῇ ἑαυτοῦ κατακρίσει, τὴν ἐκείνων κατάκρισιν ἐξαγοράσαι ἐδυνήθη. Ποῖα δ' ἂν ἐγένετο ἀπανθρωπία, μᾶλλον δὲ ὠμότης, εἰ τὰς μελλούσας τῶν ψυχῶν βασάνους, καὶ τὴν τούτων θεραπείαν καὶ ἴασιν, προειδότες οἱ Ἀπόστολοι, ὅμως περὶ τοῦ τηλικούτου πράγματος, ἐν τοσαύταις ἐπιστολαῖς, ὀλίγα, ἔτε μέγα, ἔτε μικρὸν, ἐμνήσθησαν, τίς δ' ἂν βέλτιον, τίς ἀληθέστερον περὶ αὐτοῦ γράψαι, καὶ ὑπομνῆσαι ἐδυνήθη Παῦλος, ὅστε καὶ ἐν τοῖς θνητοῖς ἔτι ἀναστρεφόμενος τὰ ἐν τῷ ἑτέρῳ αἰῶνι γινόμενα εἶδε; Τίς βέλτιον καὶ βεβαιότερον Ἰωάννου, ὃς τῷ Χριστῷ, παρὰ τοὺς ἄλλους Ἀποστόλους ἠγαπήθη, ἢ ἡ ἐπιστολὴ, ἀγάπης μεστὴ ὅλη; Ἀλλὰ μὴν, εἰ καὶ συγχωρεῖν τις βελτιθείη, τοὺς τῶν εὐσεβῶς βεβιωκότων ψυχὰς, διὰ τὸ ἔτι ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἀνικανοποίητον, ἐν τῷ ἑτέρῳ αἰῶνι βασανίζεσθαι, ὅμως αὐτὸς ὁ Χρυσόστομος ἔξαρνός ἐστι, μὴ οἷόν τε εἶναι, μετὰ τὰ τῆδε ὀντινῶν τῶν κινδυνευόντων βοήθειαν λαμβάνειν. Φησὶ γάρ (Ὁμιλ. Β΄. περὶ Λαζάρε.) ἔτω πως, Εἴ τι τινὶ ἥρπασας, ἀπόδος καὶ λέγε κατὰ τὸν

poterunt. Et Paulus, cum ad Theſſalonicenſes (1 Cap. 4.) de ſtatu eorum, qui in Chriſto obdormiverunt, ſcribit: nullam plane facit mentionem ullarum pœnarum, quæ poſt hanc vitam (credentibus in Chriſtum) ſint ſuſtinendæ. Neque uno ſaltem verbo innuit: an, & quibus rationibus, ejuſmodi animabus ſuccurri poſſit. Quod certe facturus erat tantus Apoſtolus: ſi animæ piorum etiam poſt hanc vitam affligerentur: quippe qui tanta charitate ardebat, ut etiam pro infidelibus Judæis Anathema fieri cuperet (Rom. 9.) ſi ſua damnatione gentis Judaicæ damnationem avertere potuiſſet. Quæ autem fuiſſet inhumanitas, ne dicamus crudelitas: ſi Apoſtoli noviſſent animarum cruciatus & rationem medelæ; nec tamen de re tanta in tot Epiſtolis ullam feciſſent mentionem? Quis enim melius ea de re, & certius potuiſſet ſcribere, & monere, quam Paulus: qui ea, quæ in altero ſeculo geruntur, (etiam dum inter mortales verſaretur) vidit? & Joannes, qui Chriſto (præ ceteris Apoſtolis) charus fuit? Cujus Epiſtola tota plena eſt charitatis. Sed, etiamſi hoc concederetur: animas piorum, qui nondum in hac vita ſatisfeciſſent, in altero ſeculo torqueri: tamen ipſe Chryſoſtomus negat, poſt hanc vitam cuiquam periclitanti ſuccurri poſſe. Ait enim (Chryſoſt. hom. 2. de Lazaro): Si quid cui rapuiſti, redde: & dicito juxta Zacchæum: do quadruplum, ſi quid rapui. Si cui fa-

τὸν Ζακχαῖον. Εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλῆν. Εἴ τινι ἐχθρὸς ἐγένε, καταλλάγηθι, πρὶν ἂν εἰς κρίσιν ἔλθης. Πάντα ἐνταυθοῖ διάλυσαι, ἵνα ἀλύπως ἐκεῖνο βλέψῃς τὸ βῆμα. Ἕως μὲν τῇδε ἐσμὲν, καλὰς ἐλπίδας ἔχομεν. Ἐπὰν δὲ τάχισα ἀπέλθωμεν ἐκεῖσε, οὐκ ἔτι ἐφ' ἡμῖν, μετανοεῖν, οὐδὲ τὰ πεπλημμελημένα ἀπολέσαθαι.

Πρὸς τοῖς εἰρημένοις, καὶ τὸ νηστεύειν (ὡς τῶν ἱκανοποιιῶν οὐχὶ ὕστατον ὄν) μάλα ἐπισπέρχεται. Οὐκ ἀγνοοῦμεν ἔν, ἐν τῇ Παλαιᾷ διαθήκῃ, (Ἀριθ. κθ'.) πρόσταξιν μὲν νηστειῶν κατὰ ῥητὰς καιρὰς ὑπάρξαι, μάλιστα πρὸ ἑορτῆς ἐξιλάσεως. Ἡ δὲ παιδαγωγία αὕτη, τῆς Παλαιᾶς διαθήκης ἰδία ἦν. Καὶ οἱ Ἀπόστολοι, τὸ τὲ νηστεύειν ἔθος ἐτήρων μὲν ἐνίοτε, ὃ μέντοι ὡς ἀναγκαῖόν τι, ἵνα δὲ μὴ τοῖς Ἰουδαίοις σκάνδαλον παράσχοιεν, καὶ διότι ἔτω προσειθισμένοι ἦσαν, καὶ ἵνα τὸν Μωσῆν, αὐτόντε, καὶ τὰς αὐτῶ τελετὰς, εὐχημόνως ἀκυρῶντες θάψειαν. Τέως γε μὴν περὶ τὲ ἡμέρας μὲν νηστειῶν ἐπιτηρεῖν ἢ περὶ βρωμάτων διαφορᾶς, ὅλως ἀδεμίαν ἐντολὴν παρέδωκαν, τὸ δὲ νήφειν, καὶ σωφροσύνην φυλάττειν, εὖ μάλα προσέταξαν. Ἀλλ' ὅμως, καίπερ τέτων ἔτως ἐχόντων, ἀκωλύομεν ἕνα ἕκαστον πρὸς τὸ ἴδιον θέλημα νηστεύειν, ὅταν αἴσθηται ἑαυτῶ, τῆς νηστείας ὥσεί τινος χαλινῶ τῆς σαρκὸς, χρήζοντος, μόνον ἵνα μὴ καθολικός τις κανὼν διατυπωθῇ, πάντας τὲς χρισωνύμες εἰς τέτο συναναγκάζων. Πολλὴ γὰρ προσώπων τε, καὶ κράσεων, καὶ ἀσχολιῶν, καὶ πόνων, οἷς οἱ ἐυσεβεῖς ἐνοχλένται, ἑτερότης. Ὅθεν δὲ ὁ Θεῖος Χρυσόστομος πικρῶς ἀπαιτεῖ τὰς νηστείας.

factus es inimicus, reconciliare, priusquam veneris ad judicium. Omnia hic dissolve, ut citra molestiam illud videas tribunal. Donec hic fuerimus, spes habemus præclaras. Simul atque vero discesserimus illuc, non est postea in nobis situm, pœnitere, neque commissa diluere.

Præterea etiam jejunium (inter opera satisfactionis non postremum) multum urgetur. Ac non ignoramus, fuisse in veteri testamento (Num. 29.) præcepta jejunia statis temporibus, præsertim ante festum Reconciliationis, seu Propitiationis. Sed ea Pædagogia pertinebat ad vetus Testamentum. Et Apostoli, jejunandi consuetudinem interdum observabant, non ut necessarium quiddam, sed ne Judæis essent offendiculo, & quia sic assuefacti erant, & ut Moysen cum suis ceremoniis honeste sepelirent. Interim tamen de jejunii diebus observandis, aut ciborum discrimine, nullum plane præceptum reliquerunt. Sobrietatem autem, & temperantiam, serio nobis injunxerunt. Neque tamen repugnamus, quo minus quisque, pro suo arbitrio jejunet, quando senserit se jejunio, tanquam freno quodam carnis, opus habere, dum modo non generalis Regula omnibus Christianis ea in re præscribatur. Magna enim est personarum, temperamentorum ac laborum (quibus pii fatigantur) diversitas. Itaque etiam Divus Chrysostomus non aspere exigit Jejunia. Hæc enim sunt ipsius verba (in Οὕτω γάρ πως (εἰς Γενέσ. κεφ. β'. Ὁμιλ. ιά.)

ιά.) γράφει. Εἰ νηστεύειν ἐ δύνασαι, δύνασαι ὅμως ἀπέχεσθαι πλημμελιῶν. τοῦτο δ' ἐκ ἐλάχιστόν ἐστιν, ἐδὲ τῆς νηστείας πολὺ ἀπέχον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ, τὴν λύσσαν τοῦ διαβόλε καταβάλλειν, ἐπιτήδειον.

Διόπερ ταῦτα, συνεχῶς τοῖς ἡμετέροις ἀκροαῖς παραινοῦμεν, νηφάλιον βίον ἄγειν, ἐ μὴν εἰς τακτὸν τῆ νηστεύειν καιρὸν, ἢ εἰς ὡρισμένων βρωμάτων ἀποχὴν, αὐτὸς καταδέομεν. Προτρέπομεν δὲ, τῷ Θείῳ Ἀποστόλῳ ἑπόμενοι, (Γαλ. ε.) τῇ χριστιανικῇ ἐλευθερίᾳ μὴ πρὸς τὸ ἐπιθυμίαν σαρκὸς τελεῖν ἀποχρῆσθαι.

Ἔπειτα δὲ, τὸ ἐλεημοσύνας ποιεῖν, παρὰ Θεοῦ ἐπιταχθῆναι, καὶ ἀνθρώπῳ Χριστιανῷ (εἰς ἔνδειξιν ἀγάπης) ἄξιον εἶναι, ἀναντίῤῥητον, καὶ παρακελευόμεθα τοῖς παρ' ἡμῖν, ποιεῖν αὐτὰς, μὴ πεφεισμένως καὶ σμικρολόγως, ἀλλὰ μετ' ἐλευθεριότητος, τοῖς ὑπάρχουσιν ἀναλόγως. Ὁ γὰρ σπείρων φειδομένως (φησὶ Β'. Κορ. Θ'.) φειδομένως καὶ θερίσει. Καὶ ἐπαγγελίας ἔχουσιν αἱ Ἐλεημοσύναι θείας, αὐταῖς ἐν τῷ παρόντι βίῳ Θεόθεν ἀντισάθμησιν γίνεσθαι κατὰ τὰ τῷ ψαλμῳδῷ εἰρημένα, (Ψαλμ. μ'.) Μακάριος, ὁ συνιὼν ἐπὶ πτωχὸν καὶ πένητα, ἐν ἡμέρᾳ πονηρᾷ ῥύσεται αὐτὸν ὁ Κύριος. Κύριος διαφυλάξαι αὐτὸν, καὶ ζῆσαι αὐτὸν, καὶ μακαρίσαι αὐτὸν ἐν τῇ γῇ, καὶ μὴ παραδῷ αὐτὸν εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτοῦ. Κύριος βοηθήσει αὐτῷ ἐπὶ κλίνης ὀδύνης αὐτοῦ. Ὅλην τὴν κοίτην αὐτοῦ ἔστρεψας ἐν τῇ ἀῤῥωστίᾳ αὐτοῦ. Ταῦτα μὲν διὰ βιωτικῆς μισθοῦ ἀμοιβὴν ἐπαγγέλλεται τοῖς οἱ ἀληθινῇ ἀγάπῃ παρορμηθέντες, τὸν πλησίον ἐλεημοσύναις εὖ ποιῆσαι. Ἀλλὰ μὴν, καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ μισθαποδοσίαν, ὧν ἂν τὲς δεο-

(in Geneſ. cap. 2. Hom. 11.): Si jejunare non potes, potes tamen abſtinere a delictis. Hoc autem non minimum eſt, nec a Jejunio multum diſtans, ſed ipſum quoque Diaboli furorem proſternere, idoneum.

Quare apud noſtros admonitionibus inſtamus, ut ſobriam vitam ducant, nec tamen eos ad certum jejunandi tempus, aut ut a certis cibis abſtineant, adſtringimus. Hortamur autem eos (cum Apoſtolo Paulo Gal. 5.) ut libertate Chriſtiana non ad licentiam carnis abutantur.

Eleemoſynas a Deo præceptas, & homine Chriſtiano (ad declarandam charitatem) dignas eſſe, extra controverſiam eſt poſitum. Et hortamur noſtros, ut ſint in Eleemoſynis dandis non ſordidi & parci, ſed, pro facultatum proportione, liberales. Qui enim (ut Apoſtolus inquit 2 Cor. 9.) parce ſeminat, parce metet. Et habent Eleemoſynæ promiſſiones divinas, quod in hac vita divinitus compenſentur, juxta dicta Pſalmi 40.: Beatus, qui intelligit ſuper egenum & pauperem. In die mala liberabit eum Dominus. Dominus conſervet eum, & vivificet eum, & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorum ejus. Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris ejus. Univerſum ſtratum ejus verſaſti in infirmitate ejus. His verbis promittuntur hujus vitæ præmia, iis, qui ex vera charitate proximum eleemoſyna juvant. Sed & in futura vita accepturos nos præmia bene-

μένες

μένος εὖ δεδρακότες ὦμεν, ἡμῖν ἔσεσθαι, ὁ Σωτὴρ ἐπηγγείλατο, (Ματθ. κέ.) ἐν οἷς διαβεβαίωται, ὅ, τι ἂν πεποιηκότες ὦμεν ἑνὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ τῶν ἐλαχίστων, τῷ Κυρίῳ χάριν, αὐτὸς εἰς ἑαυτὸν αὐτὸ πεποιῆσθαι λογίζεσθαι. Εἶεν. Τέως γε μὴν, ἐχ ἔτως εἰς ὑπερβολὴν τὰς ἐλεημοσύνας ἐγκωμιάζειν ἀξιῶμεν, ὥστε τοῖς τοιούτοις ἀγάπης ἔργοις, τὴν τοῦ βοηθεῖν ἡμῖν δύναμιν ἀπονέμειν, ἣν μόνῳ τῷ τοῦ Χριστοῦ κατορθώματι θησαυρίζειν δέον. Τὸ γὰρ ὑπὸ Χριστοῦ τῷ πλουσίῳ νεανίσκῳ λεχθέν. (Ματθ. ιθ'.) Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σε πάντα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο, ἀκολούθει μοι, τοῦτο ἐχ ἕτω χρὴ νοεῖν, ὡς βεληθέντος τοῦ Κυρίου τελειότητα θέσθαι ἐν τῷ, ἄνθρωπον πωλήσαι τὰ ἑαυτοῦ ὑπάρχοντα, καὶ δοῦναι πτωχοῖς ἅπαντα. Οὐ γὰρ συνῳδᾷ τῇδε τῇ ἑρμηνείᾳ, τὰ πρὸς τῶν Ἀποστόλων γεγραμμένα. Τὶς γὰρ ἂν ἀμφιβάλοι, μὴ ἐχὶ τὰς Ἀποστόλους ταῖς ἰδίαις Γραφαῖς παρασκευάζειν ἂν ἐθελῆσαι τοῦτο, τὸ, τὰς ἀνθρώπους, ὡς ὅτι μάλιστα ἑαυτὰς πρὸς τὴν ἀληθινὴν τελειότητα κατατείνειν; Ἀλλ' ὅμως ἁδαμοῦ προστάττουσι τοῖς χριστιανοῖς, πάντα πωλεῖν τὰ ἑαυτῶν, καὶ ἐλεημοσύνην ταῦτα δι-δόναι. Παῦλος γοῦν τοὺς Κορινθίους (ά. κεφ. ή.) παρακαλῶν, τῇ πτωχείᾳ, καὶ ἄκρᾳ ἐνδείᾳ, τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ ἀδελφῶν, δι' ἐλεημοσύνης συνεπικρεῖν, ἃ κελεύει, τὰ ἑαυτῶν πάντα τοῖς δεομένοις διανέμειν, ἀλλὰ ποιεῖν τὸ αὐτῶν περίσσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα κατὰ λόγον τῶν αὐτοῖς ὑπαρχόντων. Εἰ γὰρ (φησιν) ἡ προθυμία πρόκειται, καθὸ ἐὰν ἔχῃ τις, beneficentiæ erga proximum promittit nobis ſalvator, cum affirmat (Matt. 25.): quicquid uni ex minimis in ſui gratiam fecerimus, id eo loco habiturum, ac ſi in ipſum tale beneficium contuliſſemus. Sed interim tamen Eleemoſynas non ita immodicis laudibus evehendas exiſtimamus, ut ejuſmodi operibus charitatis eam facultatem nos juvandi tribuamus, quæ ſoli merito Chriſti eſt reſervanda. Quod enim Chriſtus (Matth. 12.) dicebat juveni: Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia, quæ habes & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis, & veni, ſequere me, id non ſic accipiamus, quaſi Chriſtus voluerit perfectionem in eo collocare, ut quis bona ſua vendat, & diſtribuat omnia pauperibus. Huic enim interpretationi non conſonant ſcripta Apoſtolica. Non enim dubium eſt, quin Apoſtoli hoc ſuis ſcriptis voluerint obtinere, ut homines quam maxime ad veram perfectionem contendant. Et tamen nuſquam præcipiunt, ut Chriſtiani omnia ſua vendant, eaque pauperibus largiantur. Et certe Paulus, cum Corinthios 1. Cap. 8. hortatur, ut paupertati & ſummæ inopiæ fratrum in Judæa ſuccurrant Eleemoſyna, non jubet, ut ſua omnia pauperibus diſtribuant: ſed vult, ut de eo, quod illis ſupererat, aliorum inopiæ ſubveniant, idque juxta rationem & proportionem ſuarum facultatum. Si enim (inquit Paulus) voluntas prompta eſt, ſecundum id, quod habet, accepta eſt, non ſecundum id, quod non habet. Non

εὐπρόσδεκτος, ἃ καθὸ ἐκ' ἔχει. Οὐ γὰρ

γὰρ, ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ὑμῖν δὲ θλῖψις, ἀλλ' ἐξ ἰσότητος, ἐν τῷ νῦν καιρῷ, τὸ ὑμῶν περίσσευμα, εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα. Καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ (Κορ. ις'.) περὶ τῶν ἐλεημοσυνῶν ὅτω γράφει, περὶ τῆς λογίας, τῆς εἰς τοὺς Ἁγίους, ὥσπερ διέταξα ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, ὅτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. Κατὰ μίαν σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν, παρ' ἑαυτῷ τιθέτω, θησαυρίζων, ὅ, τι ἂν εὐοδῶται, ἵνα μὴ, ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται. Ἐντεῦθεν δῆλον, τοῦτο ἐνταλθῆναι ὑπὸ Παύλε, καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα, ἕνα ἕκαστον τῶν ἑαυτοῦ ὄντων, τὶ, ὅ, τι ἂν αὐτὸς εὐδοκοίη, ἀποτίθεσθαι εἰς χρείαν τῶν πενήτων. Οὐδὲν δ' ἂν τῆς διατάξεως ταύτης ἔδει δήπε, εἰ πάντα πωλεῖν ἐχρῆν καὶ τοῖς πενομένοις διαμερίζειν. Οὐδ' αὖ ἐκεῖνο ῥηθῆναι οἷόν τε, ταύτῃ τῇ διατάξει τὸν Ἀπόστολον βεληθῆναι τοὺς Κορινθίους τῆς τελειότητος ἀπάγειν. Ἄλλο ἦν ὁ Κύριος ἐσκόπει δῆτα, ὅπερ ἦν τοῦτο. Ἑώρα τὸν νεανίσκον ἐκεῖνον ἔπω ἐπιγνόντα τὴν ἐν ἑαυτῷ φιλαργυρίας νόσον. Ὥστο μὲν γὰρ ἔτος, πάντα τὰ Θεοῦ ἐντάλματα ἤδη φυλάξασθαι, τέως δὲ φιλαργυρίαν ἐνόσει, καὶ τὸν πλοῦτον πέρα τοῦ δέοντος ἠγάπα. Ἵνα τοίνυν ὁ Χριστὸς τὴν ψυχικὴν ἐκείνην εἰς τὸμφανὲς ἄγοι, κελεύει αὐτῷ τὰ ὑπάρχοντα πωλῆσαι, καὶ δοῦναι πτωχοῖς, ἵνα ἐκδῆλον τιθεῖτο ὡς τῶν χρημάτων ἔτι περιείχετο, καὶ ὅτι οὐχ' ἕτως ὑπακόειν τῷ Θεῷ ἕτοιμός ἐστιν, ὡς μικρῷ πρότερον ἐκαυχήσατο. Ὃν ἕν τρόπον ὁ Θεὸς, ὅτε τῷ Ἀβραὰμ εἶπεν, (Γενέσ. κβ'.) ἀνενεγκεῖν ἑαυτῷ εἰς ὁλοκάρπωσιν τὸν μονογενῆ υἱὸν Ἰσαὰκ, ὃ μὲν ἀπὸ σπουδῆς ἐκέλευε, τὸν παῖδα θύεσθαι, ἐβέλετο δ' ὅμως

Non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate in præsenti tempore, vestra abundantia illorum inopiam suppleat. Et in priore Epistola (1 Cor. 16.) de Eleemosynis sic scribit: De collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi in Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite. Per unam Sabbati unusquisque vestrum apud se reponat, recondens, quod ei bene placuerit, ut non, cum venero, tunc collectæ fiant. Videmus hoc fuisse Pauli præceptum, ut singulis hebdomadis quisque de suis facultatibus (pro bona sua voluntate) aliquid reponeret in usum pauperum. Hac autem ordinatione nihil certe erat opus, si omnia fuissent vendenda, & pauperibus distribuenda. Et certe Paulus, hac ordinatione sua non volebat Galatas & Corinthios a vera perfectione abducere. Alia igitur fuit Christi sententia, hæc nimirum. Videbat juvenem illum nondum agnoscere morbum avaritiæ, quo laborabat. Putabat enim juvenis, se omnia Dei præcepta jam observasse, interim tamen nimium divitias diligebat, eratque φιλάργυρος. Quare ut Christus in lucem produceret illum animæ morbum, jubet eum omnia vendere, & pauperibus dare, ut manifestum fieret, quantopere adhuc divitias amaret, & quod non tam promptus esset obedire Deo, quam paulo ante jactaverat. Sicut igitur Deus, cum mandare Abrahamo (Gen. 22.) filii unigeniti Isaaci mactationem, non serio volebat, ut Isaac mactaretur, requirebat tamen hoc, ut Abrahami

ὅμως, τὸ τῦ Ἀβραὰμ εὐήκοον, πᾶσι γίνεσθαι γνώριμον. τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ τὸν νεανίσκον τῦτον κελεύει ὁ Κύριος, τὰ ὑπάρχοντα πωλῆσαι, ἵνα αὐτῦ ἡ ἀπείθεια, ἐρασιχρηματία, καὶ ἀλαζονεία, ἔκπυστος γένοιτο, εἰ ἄρα βελτίωνα λάβοι, καὶ τὰς ἑαυτῦ ἁμαρτίας ἐπιγνῶς, σωτηρίας τύχοι. Ὡσαύτως καὶ τὸ Δανιὴλ ῥητὸν, εὖ ἐκλαβεῖν δεῖ, τῷ Βαβυλωνίῳ Βασιλεῖ εἰπόντος. (κεφ. δ'.) Διὰ τῦτο, Βασιλεῦ, ἡ βελή μϐ ἀρεσάτωσοι, καὶ τὰς ἁμαρτίας σϐ ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι. Καὶ τὰς ἀδικίας σϐ, ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων. Ἴσως ἔσαι μακρόθυμος τοῖς παραπλώμασί σϐ ὁ Θεός. Ἐνθάδε ἐχὶ τῦτο ἤθελε Δανιὴλ, τὸν βασιλέα ἐλεημοσύναις ἀφοσιῦσθαι παρὰ Θεῷ τὰς ἰδίας ἁμαρτίας, (τίς γὰρ ἂν ἐγένετο τῦ Μεσσίᾳ, καὶ τῦ αὐτῦ ἐυεργετήματος τῦ πάνυ, χρεία;) Οὐδέ γε διςάζειν τὸν Βασιλέα, εἴτε ἀφεῖνται αὐτῷ τὰ ἁμαρτήματα, εἴτε μὴ, ἐναντίον τῦ Θεῦ, ἐν οἷς λέγει, Ἴσως ἔσαι μακρόθυμος τοῖς παραπλώμασί σϐ ὁ Θεὸς, (τὸ γὰρ τῇ ἀπιςίᾳ διακριθὲν, καὶ διςάζον, κατὰ τὸ Ῥωμ. δ'. γεγραμμένον, συσῆναι μετὰ τῆς πίςεως ἐκ ἐγχωρεῖ) ἀλλὰ τῦτο λέγειν ἠθέλησεν ὁ Δανιήλ. Πολλὰ σὺ ὦ Βασιλεῦ, ἐν τῇ σοῦ διοικήσει ὑπερηφανῶς, φιλαργύρως, ὠμῶς, τετόλμηκας, πολλὰς τὰ ὄντα, τὴν ζωὴν, τὰς βασιλείας, ἀφείλε. Τοιγαρῦν κολάσει σϐ βαρεῖαν ὁ Κύριος ἐν τῷ παρόντι βίῳ κόλασιν, ἵνα παράδειγμα τοῖς ἀνθρώποις ἦς. Ἄγε δὴ, μετανόησον, καὶ ἐπειδὴ τὸν βίον, καὶ τὰ ὄντα, ἐκείνοις, οὓς ἤδη ἐξέρησας αὐτῶν, ἀποδοῦναι ἀδυνατεῖς, ἐυποιΐαις γῦν, καὶ ἐλεημοσυνῶν τοῖς πλωχεύσι διαδόσεσιν, ἀληθινὴν μετάνοιαν ἔνδειξαι, εἰ ἄρα οὕτω τὸν Θεὸν δυσωπήσειας, ὥςε τὴν ἐπικρεμαμένην κόλασιν ἆραντα, φείσαθαί σϐ, τῦ μὴ περιπεσεῖν σε ταῖς ἐν ἐκείνῳ τῷ

hami obedientia innoteſceret, ſic hunc juvenem jubet ſua bona vendere, ut ipſius inobedientia, avaritia, & vana jactantia, manifeſtarentur, ſi forte ad ſaniorem mentem rediret, ſuaque peccata agnoſceret, & ſalvaretur. Sic etiam Danielis verba recte accipienda ſunt, cum Regi Babylonico dicit (cap. 4.): Quamobrem, Rex, conſilium meum placeat tibi, & peccata tua Eleemoſynis redime, & iniquitates tuas miſericordiis pauperum. Forſitan Deus ignoſcet delictis tuis. Certe non volebat Daniel, ut Rex delicta ſua Eleemoſynis coram Deo expiaret. Quid enim alioquin opus fuiſſet Meſſia, & ipſius merito? Neque volebat Regem dubitare de remiſſione peccatorum coram Deo, cum diceret, Forſitan Deus ignoſcet delictis tuis. Dubitatio enim (ut Apoſtolus Rom. 4. inquit) cum fide conjungi nequit. Sed hæc fuit Danielis ſententia. Tu Rex, multa in gubernatione tua inſolenter, crudeliter, & avare feciſti, multis vitam, facultates omnes, & regna eripuiſti. Itaque Dominus te gravi pœna in hac vita caſtigabit, ut aliis ſis exemplo. Quare pœnitentiam age, & cum vitam & fortunas illis, quibus jam ſunt erepta, reſtituere nequeas, ſaltem veram animi pœnitentiam beneficentia erga pauperes teſtare, ſi fortaſſis Deus ea re ita flectatur, ut imminentem pœnam tollat tibique parcat, ne in eas miſerias, quæ ſomnio

ἐνυπνίῳ προμηνυθείσαις ταλαιπωρίαις Τὸ γὰρ, τὸν Προφήτην μὴ λέγειν περὶ τοῦ τῶν καλῶν ἔργων μισθοῦ, (ὅπερ ἀναντιῤῥήτως αὐτοῖς ἔπεται) ἐκ τῆς λέξεως, ΙΣΩΣ, προφανές ἐστι. Περὶ μὲν γὰρ τῶν τοῖς καλοῖς ἔργοις μισθῶν, διστασμὸς οὐκ ἔστιν, ἡ δὲ τῶν σωματικῶν ποινῶν καὶ κολάσεων ἀποτροπὴ αὕτη δισακτή. Οὗτος, ὁ τοῦ Προφήτου νοῦς, ὅλῃ μὲν τῇ Θεοπνεύστῳ Γραφῇ, μάλιστα δὲ τῇ Χριστιανικῇ πίστει (τῇ περὶ τοῦ, διὰ διὰ μεσιτείας Χριστοῦ ἐξιλασμοῦ τῶν ἁμαρτιῶν) συνάδει. Ἀσμένως οὖν τοῖς τὰς ἐλεημοσύνας ἐξαίρεσι τιθέμεθα λόγοις, μόνον ἐὰν τὸ τίμιον τοῦ Χριστοῦ κατόρθωμα, ἀκέραιον μένῃ.

Ἐρεῖμεν ἤδητι καὶ περὶ τῆς Ἐπικλήσεως τῶν Ἁγίων.

Οὐ μὲν ἀπορίαν ἔχει, τὸ δεῖν περὶ τῶν Ἁγίων καλῶς καὶ ἐντίμως φρονεῖν τε καὶ λαλεῖν. Προτρεπόμεθα γοῦν τοὺς ἡμῶν, καιρῷ παρατυχόντος, μιμεῖσθαι ἐκείνων τὴν πίστιν, τὴν καρτερίαν, τὴν ὑπομονὴν, τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς, αἷς διέπρεψαν.

Τοῦτο μὲν καλόν. Ὅτι μέντοι χρὴ ἐπικαλεῖσθαι αὐτοὺς, ἵνα ἡμῶν μεσίται ὦσι, καὶ ὑπερεντύχωσι πρὸς Θεὸν, ἢ ὑπὲρ ἡμῶν, ἢ ὑπὲρ τῶν ἤδη νεκρῶν ὄντων, τοῦτο οὐκ ἀξιοῦμεν. Ἀλλ' οὐδὲ προσκυνεῖν, ἢ τοῖς Ἁγίοις, ἢ ταῖς αὐτῶν εἰκόσιν, οὐδὲ μὴν ναοῖς καὶ ἀναθήμασι τιμᾶν, ἵνα μὴ τὴν μόνῳ τῷ Θεῷ ὀφειλομένην τιμὴν, ἐπὶ κτίσματα μεταφέρωμεν, δι' ἣν αἰτίαν, οὐδὲ τοῖς Ἁγίοις Ἀγγέλοις προσκυνοῦμεν. Διὰ τί; Εἰ γὰρ καὶ σοφῆτις ζητεῖται διάκρισις ἀναμέσον λατρείας, ἣ ἂν τῷ Θεῷ ὀφείληται, καὶ ἀναμέσον σέβεως καὶ δουλείας, ἣ ἂν τοῖς Ἁγίοις νέμηται, ὅμως

mnio illo tibi sunt ostensæ, incidas. Quod enim Propheta non loquatur de præmiis bonorum operum, (quæ sunt certissima) manifestum est ex vocabulo FORSAN. De præmiis enim bonorum operum dubitari non potest, de aversione autem pœnarum corporalium dubitari potest. Hæc Prophetæ sententia, toti sacræ scripturæ, & inprimis fidei Christianæ (de expiatione peccatorum nostrorum per Christum Mediatorem) est consona. Itaque Eleemosynis libenter suas laudes concedimus, dum modo honor meriti Christi maneat illibatus.

Dicemus etiam aliquid de Sanctorum invocatione.

Non dubium est, quin de sanctis sit reverenter sentiendum & loquendum. Et hortamur, cum datur occasio, auditores nostros, ut ipsorum fidem, constantiam, patientiam, & pietatem, atque virtutes, quibus claruerunt, imitentur.

Non tamen sentimus, eos esse invocandos, ut sint nostri Mediatores, atque intercedant apud Deum pro nobis, aut pro iis, qui jam mortui sunt. Neque vel sanctos, vel etiam ipsorum imagines adorandas, aut templis & donariis honorandas, censemus: ne honorem, qui soli Deo debetur, ad Creaturas transferamus. Ideo ne Angelos quidem adoramus. Etsi enim subtile discrimen quæritur inter λατρείαν, quæ Deo debeatur, & inter δουλείαν, quæ Sanctis exhibeatur, tamen re ipsa idem videmus tribui Sanctis, quod ipsi Deo soli convenit.

Cum

ὅμως ἔργῳ τὸ αὐτὸ τοῖς Ἁγίοις ἀπονεμενον ὁρῶμεν, ὃ μόνῳ τῷ Θεῷ ἁρμόζει. Ὅτε γὰρ ἐπίκλησις τῶν Ἁγίων γίνεται, νέμεται αὐτοῖς τὸ, ὅτι τῶν ἀνθρώπων τὰς ἐννοίας, τὰς λύπας, τὰς ξεναγμὰς, νοῦσι καὶ ἀκέσσιν, ὅπερ ὅμως τῷ Θεῷ μόνῳ ἐστὶν ἴδιον. Καίτοι, τὸς Ἁγίους ἐκ εἰδέναι εἰδικῶς τὰ ἐνταῦθα ἐπὶ γῆς πραττόμενα, δείκνυσιν ὁ Προφήτης Ἡσαΐας, (Κεφ. ξγ'.) ἐν οἷς λέγει. Σὺ γὰρ εἶ Πατὴρ ἡμῶν, ὅτι Ἀβραὰμ ἐκ ἔγνω ἡμᾶς, καὶ Ἰσραὴλ ἐκ ἔγνω ἡμᾶς. Καὶ Ἠλιὲ, εἰς ἐρανὸν, ἀνελευσόμενος, εἶπε πρὸς Ἐλισσαιέ, (δ'. Βασιλ. β'.) Αἴτησαι, τί ποιήσω σοι, πρὶν ἢ ἀναληφθῆναί με ἀπὸ σοῦ, σημαίνων, ἑαυτὸν ἐν τῷ ἑτέρῳ αἰῶνι ἐ δύνασθαι εἰδέναι, τί ὁ Ἐλισσαιὲ αἰτεῖσθαι ἔμελλεν. Εἰ δὲ οἱ ὅτω Θεοφιλεῖς Πατριάρχαι καὶ Προφῆται ἠγνόουν, ὅπως εἶχε τότε τὰ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκ ἄρα οἴδασι, πῶς ἔχει τὰ ἡμῶν, οὐδὲ, τί προσευχόμεθα εἰσακέσσι. Διὰ ταῦτα, εἰ καὶ γενικῶς εὖ διάκεινται πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ παρ' αὐτῷ (κατὰ λόγον τοῦ αἰῶνος ἐκείνου) ὑπερεντυγχάνουσιν, ὅπως φροντίσῃ τῆς ἑαυτοῦ Ἐκκλησίας ὁ Κύριος, ὅμως ἐντεῦθεν ἐ συνάγεται, ὑφ' ἡμῶν αὐτοῖς προσκυνητέα, ἢ προσευκτέα εἶναι, ἵνα ὑπὲρ ἑκάστου ἡμῶν φροντίσωσιν, ἢ τῷ Κυρίῳ προσεύξωνται. Οὐδὲ μεσίτας ἓν αὐτοῖς καλεῖν, δικαιοῦμεν. Εἷς γὰρ μεσίτης (φησὶ Παῦλος ὁ Τιμ. β'.) Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς. Τοῦτῳ τῷ μεσίτῃ ἀρκέμεθα. Οὐδαμοῦ γὰρ διακελεύονται ἡμῖν αἱ Ἱεραὶ γραφαὶ, ἐπικαλεῖσθαι Ἁγίους, ἢ Ἀγγέλους, ἢ αὐτοὺς, αὐτῶν τε τὰ ἰνδάλματα, προσκυνεῖν. Καὶ Ἄγγελοι γὰρ ἑαυτοὺς προσκυνεῖσθαι ἐχ ὑπέμειναν, λέγοντες, σύνδουλοι ἡμῶν εἶναι, καὶ Πέτρος ὑπὸ Κορνηλίου προσκυνεῖσθαι

Cum enim Sancti invocantur, tribuitur illis, quod hominum cogitationes, ſuſpiria, & gemitus intelligant & norint, quod tamen ſolius Dei eſt proprium. Et certe ſanctos non noviſſe (in ſpecie) quid hic in terris geratur, oſtendit Propheta Iſaias, (cap. 63.) cum ait: Tu enim, pater noſter, & Abraham neſcivit nos, & Iſrael ignoravit nos. Et Helias abiturus in cœlum, Heliſæo dicebat (4 Reg. 2.): Poſtula, quod vis, ut faciam tibi, antequam tollar a te, ſignificans, ſe in altero ſeculo non poſſe ſcire, quid Heliſæus petiturus eſſet. Si autem tam dilecti Deo Patriarchæ & Prophetæ neſciebant, quo loco tunc eſſent res viventium, neque certe hodie ſciunt, quo loco ſint res noſtræ, neque quid precemur, audiunt. Quare etiamſi (in genere) bene cupiant Eccleſiæ Dei, & apud Deum (pro ratione alterius ſeculi) intercedant, ut Dominus Eccleſiæ ſuæ curam gerat, tamen non conſequitur, quod ſint a nobis invocandi & adorandi, vt pro ſingulis noſtrum curam gerant, aut precentur Dominum. Itaque neque eos Mediatores vocandos cenſemus. Unus eſt enim (inquit Paulus 1 Tim. 2.) Mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus. Hoc Mediatore ſumus contenti. Sacræ enim literæ nuſquam jubent nos invocare Sanctos, aut Angelos, aut eos ipſorumve imagines adorare. Quin & Angeli ſe adorari noluerunt, dicentes, ſe conſervos noſtros eſſe, & Petrus a Cornelio adorari noluit. Sic etiam

προσκυνεῖσθαι

νεῖθαι ἀνήνατο. Ὁμοίως ἡ Ἅγιος Ἐπιφάνιος, (βιβλ. γ'. τομ. β'. κατὰ κολλυριδιανῶν αἱ. εσ. οθ.) τὸ προσκυνεῖν τοῖς Ἁγίοις ἀθετεῖ, γράφων κατὰ λέξιν ἅτως. Ἀλλ' ἅτε Ἠλίας, προσκυνητὸς, καίπερ ἐνζῶσιν ὢν, ἅτε Ἰωάννης προσκυνητὸς, καίτοιγε δι' ἰδίας εὐχῆς τὴν κοίμησιν αὑτῷ ἐκπληκτον ἀπεργασάμενος, μᾶλλον δὲ ἐκ Θεῦ λαβὼν τὴν χάριν, ἀλλ' ἅτε ἡ Θέκλα, ἅτέ τις τῶν Ἁγίων, προσκυνεῖται. Οὐ γὰρ κυριεύσει ἡμῶν ἡ ἀρχαία πλάνη, καταλιμπάνειν τὸν ζῶντα, καὶ προσκυνεῖν τὰ ὑπ' αὐτῦ γεγονότα. Ἐλάτρευσαν γὰρ, καὶ ἐσεβάθησαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ἐμωράνθησαν. Εἰ γὰρ Ἀγγέλες προσκυνεῖθαι ἐ θέλει, πόσῳ μᾶλλον τὴν ἀπὸ Ἄννης γεγεννημένην, τὴν ἐκ τῦ Ἰωακεὶμ τῇ Ἄννῃ δεδωρημένην; Καὶ ὑποκαταβὰς, ἐν τιμῇ, φησιν, ἔσω Μαρία, ὁ δὲ Πατὴρ, καὶ Ὑιὸς, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα προσκυνείθω, τὴν Μαρίαν μηδεὶς προσκυνέίτω. Οὐ λέγω γυναικὶ, ἀλλ' ἐδὲ ἀνδρί. Θεῷ προστέτακται τὸ Μυςήριον. Οὔτε Ἄγγελοι χωρῦσι δοξολογίαν τοιαύτην. Ἐξαλειφθέθω τὰ κακῶς γραφέντα ἐν καρδίᾳ τῶν ἠπατημένων. ἀμαυρέθω ἐξ ὀφθαλμῶν τὸ ἐγκίσσημα τῦ ξύλε. (τὰς προσκυνεμένας τῶν εἰκόνων ὁ Ἐπιφάνιος ἐπισημαίνεται.) ἐπιςρέψη πάλιν τὸ πλάσμα πρὸς τὸν δεσπότην, ἐντρεπέθω Εὔα μετὰ τῦ Ἀδὰμ, Θεὸν τιμᾶν μόνον, μὴ ἀγέθω τῇ τῦ ὄφεως φωνῇ, ἀλλ' ἐμμενέτω τῇ τῦ Θεῦ προσάξει. Καὶ ἄνω. Ναὶ μὴν Ἅγιον ἦν τὸ σῶμα τῆς Μαρίας, ἐ μὴν Θεός. Ναὶ δὴ παρθένος ἦν ἡ παρθένος, καὶ τετιμημένη, ἀλλ' ἐκ εἰς προσκύνησιν ἡμῖν δοθεῖσα, ἀλλὰ προσκυνῦσα τὸν ἐξ αὐτῆς σάρκα γεγεννημένον, ἀπὸ ἐρανῶν δὲ ἐκ κόλπων πατρώων, παραγενόμενον. Καὶ διὰ τῦτο, τὸ Εὐαγγέλιον

iam Epiphanius Sanctorum adorationem rejicit, dicens: Sed neque Helias adorandus est, etiamsi in vivis sit, neque Joannes adorandus, quanquam per preces suas proprias dormitionem suam admirandam effecerit, imo potius ex Deo gratiam acceperit. Sed neque Thecla, neque quisquam sanctus, adoratur. Non enim dominabitur nobis antiquus error, ut relinquamus viventem, & adoremus ea, quæ ab ipso facta sunt. Coluerunt enim & adoraverunt creaturam præter creatorem, & stulti facti sunt. Si enim Angelos adorari non vult, quanto magis eam Mariam, quæ genita est ab Anna, quæ ex Joachim donata est Annæ? Et post aliqua, sit in honore Maria. Pater vero & Filius, & Spiritus sanctus, adoretur. Mariam nemo adoret, non dico mulierem, imo neque virum. Deo debetur hoc mysterium. Neque Angeli capiunt talem glorificationem. Deleantur, quæ male scripta sunt in corde deceptorum. Tollatur ex oculis cupiditas ligni: (notat Epiphanius imagines, quæ adorantur.) Convertatur rursus figmentum ad Dominum: Revertatur Eva cum Adam, ut colat Deum solum, nec ducatur serpentis voce, sed permaneat in Dei præcepto. Et superius: Equidem sanctum erat corpus Mariæ, sed non Deus. Equidem virgo erat illa virgo, & honorata, sed non ad adorandum nobis data. Ipsa vero adorabat illum, qui ex ea carnem induerat, & cœlitus ex sinu paterno venerat. Ideo Evangelium nos

λιον ἐπασφαλίζεται ἡμᾶς, λέγων, αὐτῷ τῷ Κυρίῳ φήσαντος, ὅτι, τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, γύναι; ἔπω ἥκει ἡ ὥρα μου. ἵνα ἀπὸ τοῦ, γύναι τί ἐμοὶ καὶ σοὶ, μή τινες νομίσωσι, περισσοτέραν εἶναι τὴν Ἁγίαν Παρθένον, γυναῖκα ταύτην κέκληκε. Ταῦτα μὲν, Ἐπιφάνιος. Ὁ δὲ Ἅγιος Βασίλειος, μήτε ἓν τὸν ἀδελφὸν ζήτει εἰς ἀπολύτρωσιν, ἀλλὰ τὸν ὑπερβαίνοντά σε φύσιν, μήτε ἄνθρωπον ψιλὸν, ἀλλ' ἄνθρωπον Θεὸν, Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃς καὶ μόνος δύναται δοῦναι ἐξίλασμα τῷ Θεῷ ὑπὲρ πάντων ἡμῶν, ὅτι αὐτὸν προέθετο ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ τῆς πίστεως, ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι. Ἀδελφὸς ἦν τοῦ Ἰσραὴλ ὁ Μωϋσῆς, καὶ ὅμως λυτρώσασθαι αὐτὸν οὐκ ἐδυνήθη. Πῶς ὁ τυχὼν λυτρώσεται ἄνθρωπος; Καὶ ὁ θεῖος Χρυσόστομος, κατὰ διάνοιαν ἔτω γράφων. (Ὁμιλ. περὶ τῆς χαναναίας.) Ὅρα φρόνησιν γυναικός. Οὐ δεῖται Ἰακώβου, οὐ λιπαρεῖ Ἰωάννην, οὐδὲ μεταβαίνει πρὸς Πέτρον, οὐδὲ ἐνατενίζει τῶν Ἀποστόλων τῷ χορῷ, οὐκ ἐζήτησε μεσίτην, ἀλλ' ἀντὶ πάντων τούτων μετάνοιαν παρέλαβεν ὁπαδὸν, ἣ παρακλήτου τάξιν ἐπλήρωσε, καὶ ἕως ἐπὶ τὴν ἀνωτάτω πηγὴν μετέβη. Διὰ τοῦτό, φησι, κατέβη, διὰ τοῦτο ἐσαρκώθη, καὶ ἐνηνθρώπησε, ἵνα κἀγὼ θαρρήσω λαλεῖν αὐτῷ. Ἄνω μὲν ἐν οὐρανοῖς τὰ Χερουβὶμ αὐτὸν τρέμει, τὰ Σεραφὶμ δέδιε, καὶ ἔξης. Ὦ τοῦ θαύματος, ἄνω μὲν τρόμος, κάτω δὲ, θάρσος. Ἐλέησόν με, (οὐ χρείαν ἔχω μεσίτου) ἐλέησόν με. Ταῦτα μὲν, ἕτοι.

Οὐδὲ ἐν ταῖς γραφαῖς εὑρίσκεται, τοιαύτην ἐπίκλησιν, ἢ προσκύνησιν, ἡμῖν συνοίσειν, οὐδὲ ὑπόδειγμα εὐσεβοῦς ἀνθρώπου ὑπάρ-

nos certos facit, cum ibi Dominus dicit: Quid mihi tecum mulier? nondum venit hora mea. Ut ex verbis, Mulier, quid mihi tecum, ne aliqui putent, S. virginem esse quid excellentius, eam, mulierem vocat. Hæc Epiphanius. S. vero Basilius, neque igitur fratrem quære, qui te redimat, sed illum, qui tuam naturam exsuperat, neque hominem nudum, sed hominem Deum, Iesum Christum, qui solus dare potest satisfactionem pro nobis omnibus, quia proposuit eum Dominus propitiatorium per fidem, in ipsius sanguine. Frater erat Israelis Moses, & tamen redimere ipsum non potuit. Quomodo ergo aliquis redimeret homo? Et D. Chrysostomus, in hanc sententiam scribens, (Homil. de Cananæa) Ecce prudentiam mulieris, inquit. Non orat Iacobum, non obsecrat Ioannem, nec transit ad Petrum, nec ad Apostolorum respicit cætum, non quæsivit Mediatorem, sed pro his omnibus pœnitentiam sibi ascivit comitem, quæ loco advocati fuit, & sic ad supremum fontem transiit. Idcirco nimirum descendit, hanc ob causam carnem induit, & homo factus est, ut & ego (inquit) audeam cum ipso loqui. Supra quidem in cœlis Cherubim ante ipsum tremunt, Seraphim pertimescunt, &c. o rem miram, supra quidem tremor, infra vero fiducia. Miserere mei, (non opus est mihi intercessore) miserere mei: Hæc, illi Patres.

Neque vero uspiam in sacra scriptura extat promissio, quod talis invocatio aut adoratio, nobis sit profutura. Neque extat ullum exemplum hominis pii in

ὑπάρχει ἐν ταῖς γραφαῖς, ὃς ἂν ἅγιόν τινα ἐπικαλεσάμενος ᾖ. Οὐδὲ δ' αὖ χρείαν ἐδενὸς μεσίτου ἔχομεν, τὸν Χριστὸν ἡμῖν εὐμενῆ ἂν προξενήσοντος, εἰ δὴ αὐτῷ τοῦτο ἕνεκεν ὁ Θεοῦ Υἱὸς ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμᾶς, ὡς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, τῷ Πατρὶ καταλλάξειε. Αὐτός τε ἔτω φιλοφρόνως πρὸς ἡμᾶς ἔχει, ὥστε εἰπεῖν. (Ματθ. ια'.) Δεῦτε, πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Καὶ ἄλλοθι. (Ἰωάν. ς'.) Τὸν ἐρχόμενον πρός με, ἃ μὴ ἐκβάλλω ἔξω. Καὶ ὁ Χριστὸς, μεσίτης ἡμῶν ἐστιν ἃ μόνον ἀπολυτρώσεως λόγῳ, ὥς τινες ἀξιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπερεντεύξεως λόγῳ, κατὰ τὸ Παύλου (Ῥωμ. η'.) Ὃς καὶ ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ προσευχομένους ἡμᾶς, ἁπλῶς καὶ ἀπεριπλανήτως τῷ Θεῷ προσέρχεσθαι ὁ Χριστὸς κελεύει, (Ματθ. ς'.) λέγων. Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς. Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ εἰσακουσθήσεσθαι ἡμᾶς ὑπισχνεῖται. Λέγει γὰρ, (Ἰωάν. ις'.) Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι, ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώσει ὑμῖν. Οὐδὲ γὰρ ἐδένα οἴεσθαι χρὴ, ἔτε τῶν Ἁγίων, ἔτε τῶν Ἀγγέλων τηλικαύτην εὔνοιαν καὶ ἀγάπην ἡμῖν ἔχειν, ἡλίκην ὁ Θεὸς ἡμῖν ἔχει. Οὕτω γὰρ ἠγάπησε ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, (Ἰωάν. γ'.) ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ, ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Καὶ ὁ Παῦλος, (Ῥωμ. η'.) τί ἓν ἐρεῖμεν, φησι, πρὸς ταῦτα; Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; Ὃς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται; τίς

scriptura, qui invocaverit aliquem sanctum. Neque opus habemus aliquo Mediatore, qui nobis Christum conciliet, cum Filius Dei hanc ipsam ob causam assumpserit humanam naturam, ut nos, fratres suos, patri reconciliaret. Et ille tam benigne erga nos affectus est, ut dixerit (Matth. 11.): Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Et alibi inquit (Ioan. 6.): Eum, qui venit ad me, non ejiciam foras. Et Christus est Mediator noster non tantum ratione redemptionis, ut quidam volunt, sed etiam intercessionis, juxta illud Pauli (Rom. 8.): Qui est ad dextram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Et Christus jubet nos oraturos, simpliciter ad Deum accedere, dicens (Matth. 6.): Sic ergo vos orabitis: Pater noster qui es in cœlis, &c. & promittit, nos exauditum iri. Amen, Amen, dico vobis, (inquit Ioan. 10.) si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Neque enim sentiendum est, ullum esse Sanctorum aut Angelorum, qui tanto nos amore complectatur, quanto nos Deus prosequitur. Sic enim Deus dilexit mundum (Ioan. 3.) ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Et Paulus (Rom. 8.) inquit: Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis quis contra nos? Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo nobis omnia bona donabit? Quid ergo nobis plu-

ἔν

ἓν πλειόνων ἡμῖν μεσιτευόντων χρεία, αὐτοῦ ἡμᾶς τοῦ Πατρὸς τηλικαῦτα ἀγαπῶντος; Αὐτῷ τοίνυν προσκυνῶμεν, ὃς ἡμᾶς πολλῷ διακαέστερον πάντων τῶν Ἁγίων ἀγαπᾷ, οὐδὲ μόνον ἀγαπᾷ, ἀλλὰ καὶ οἶδε, τίνων χρήζομεν, πρὶν αὐτοῦ δεηθῆναι, ὃς καὶ θέλει παρ' ἡμῶν ἐπικληθῆναι, καὶ βούλεται εἰσακοῦσαι, καὶ ὃς (κατὰ Παῦλον ἐφεσ. γ'.) δύναται ὑπὲρ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκ περισσοῦ, ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν. Εἰ γὰρ καίτοι τοὺς Ἁγίους ἐπικαλεσαμένοις, ἐν ἱστορίαις εὑρίσκεται, βοηθείας οὐκ ἐυκαταφρονήτους γενέσθαι, ὅμως τὰ τοιαῦτα σημεῖα (εἰ ἄρα σημεῖα ὀνομάζειν δεῖ) δικαίως ἂν ὕποπτα ἡμῖν εἴη. Οὐ γὰρ πᾶν γένος σημείων, ἁπλῶς ἡ γραφὴ ἀποδέχεται, ἀλλὰ καὶ Μωϋσῆς Δευτ. ιγ'. καὶ Παῦλος β'. Θεσσαλ. β'. καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ Ματθ. κδ'. φιλοφρονέστατα ἡμᾶς ἀποτρέπεσι, μὴ ψευδέσι σημείοις καὶ τέρασιν ἐξαπατᾶσθαι. Εἰ γὰρ παντοῖα, καὶ τὰ τυχόντα σημεῖα, πιστεῦσαί τινα θρησκείαν, ἱκανὰ εἶεν, ναὶ παρὰ ταῖς ἔξω ἱστορίαις καὶ ἀξιοπίστοις γε εὑρίσκονται τῆς ἐθνικῆς ἐθελοθρησκείας βεβαιωτικὰ πολλά. Ταῦτα ἓν ἀποδεκτέον τῶν σημείων, καὶ περὶ πολλοῦ ποιητέον μόνα, ὅσα τῇ ὑγιαινούσῃ τοῦ θείου ῥήματος διδασκαλίᾳ οὐκ ἀντιβαίνει. Ὁ δὲ Ἅγιος Χρυσόστομος, (περὶ ἱερωσύν. λόγ. δ'. κεφ. ά.) τῆς τε θαυματουργεῖν δυνάμεως ἐκείνης (τῆς ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων δηλαδὴ) ἐδὲ ἴχνος ὑπολελεῖφθαι μαρτυρεῖ. Τὸν Θεὸν τοίνυν μόνον ἐπικαλέμεθα, προσκυνοῦμεν, καὶ ἀνυμνοῦμεν, καὶ ταῦτα ποιοῦντες, πεπληροφορήμεθα, λατρείαν ἀληθῶς εὐάρεστον αὐτῷ προσφέρειν, κατὰ τὸ τοῦ μθ'. ψαλμοῦ, ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ

pluribus Mediatoribus opus est, cum nos Pater ipse usque adeo diligat? Eum igitur invocamus, qui nos multo ardentius diligit, quam omnes sancti, & qui non modo nos diligit, sed qui & novit, quibus opus habeamus, priusquam oremus & qui vult a nobis invocari, & vult exaudire, & qui (ut Paulus loquitur) potens est omnia facere superabunderanter, quam petimus & intelligimus. Quanquam enim quosdam ex invocatione sanctorum, haud contemnenda auxilia sensisse, Historiæ tradunt, tamen istiusmodi miracula (si modo sunt miracula dicenda) merito nobis suspecta esse debent. Scriptura enim sacra, non simpliciter omnia miracula probat. Et Moyses Deut. 13. & Paulus 2 Thess. 2. et Christus ipse Matth. 24. fidelissime monent, ne falsis miraculis decipiamur. Si enim miracula quævis sufficerent ad confirmandam aliquam Religionem, profecto in profanis Historiis, fide dignis, reperiuntur multa, quæ Ethnicam superstitionem confirment. Itaque ea solummodo miracula sunt approbanda & magnifacienda, quæ sanæ doctrinæ verbi Dei non repugnant. S. vero Chrysostomus, (De Sacerdotio Serm. 4. Cap. 1.) illius Apostolicæ, miracula edendi, facultatis, ne vestigium quidem reliquum esse ait. Ergo Deum solum invocamus & adoramus, atque celebramus. Quæ cum facimus, certo scimus, nos præstare cultum Deo vere gratum, juxta illud 50. Psalmi, Invoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. Et Apo-

ἐξελᾶμά σε, καὶ δοξάσεις με. Καὶ ὁ Ἀπόστολος, Δι' αὐτοῦ ἔν, φησιν, (Ἑβρ. ιγ'.) ἀναφέρωμεν θυσίαν αἰνέσεως διαπαντὸς τῷ Θεῷ, τουτέστι, καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

Ἀλλ' ἐπεὶ περὶ ἱκανοποιίας, καὶ ἀληθινῆς μετανοίας, συζητήσαντες, τῇδε τῇ ἀφορμῇ εἰς τὰς διαλέξεις ταύτας παρεξέβημεν, φέρετε νῦν ἐπὶ θάτερον τοῖν μυστηρίοιν ἡμῶν (τὸ τοῦ Κυρίου δεῖπνον) μεταβῶμεν, διὰ βραχέων καὶ τότε περὶ, μεθ' ἧς ἄχρι δεῦρο τῇ Ἁγιότητι ὑμῶν αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας κοινολογησόμενοι.

Apostolus inquit Hebr. 13. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus.

Sed quia occasione tractationis de satisfactione, atque vera pœnitentia, in has disputationes digressi sumus, nunc ad alterum nostrum Sacramentum (cœnam Domini) transibimus, & de eo paucis & amanter conferemus.

ΠΕΡΙ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΔΕΙΠΝΟΥ.

Τὸ κυριακὸν δεῖπνον, τοὺς μὲν μετανοοῦντας συχνάκις λαμβάνειν, πολλάκις προτρέπομεν, τοῖς δὲ βρέφεσιν οὐ μεταδίδομεν, διὰ τὸ τοῦ Παύλου, ὃς λέγει (α'. Κορ. ια'.) Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία, δοκιμάζειν ἑαυτὰ ἀδύνατα, καὶ τοῦ κυριακοῦ σώματος ἔτι διακριτικὰ, ἡγούμεθα, αὐτοῖς ἀρκεῖν εἰς σωτηρίαν, τὴν τοῦ βαπτίσματος τελετὴν, καὶ, ἣν κρυφίαν αὐτοῖς ὁ Κύριος ἐδωρήσατο, πίστιν. Καὶ γὰρ διὰ τῆς δὲ τῆς πίστεως πνευματικῶς ἐσθίουσι τὴν σάρκα Χριστοῦ, κἂν εἰ μὴ διὰ κοινωνίας τοῦ δείπνου σωματικῶς αὐτὴν φάγωσι. Καὶ ἡ μὲν πνευματικὴ ἐκείνη βρῶσις, περὶ ἧς παρὰ Ἰωάννῃ ὁ Χριστὸς, ἀεὶ ἀναγκαία ὑπάρχει, ἡ δ' ἑτέρα, ἡ μυστικὴ, οὐκ ἀεὶ ἀναγκαία.

DE COENA DOMINI.

Cœnam Domini ut pœnitentes frequenter sumant, sæpe hortamur. Infantibus autem eam non exhibemus: Propterea quod Paulus dicat (1 Cor. 11.): Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, judicium sibi manducat & bibit, non dijudicans corpus Domini. Quia igitur infantes seipsos probare non possunt, neque adhuc corpus Domini dijudicare valent, censemus, illis sufficere ad Salutem Sacramentum Baptismi, & fidem occultam, quam illis donavit Dominus. Etenim per illam fidem spiritualiter manducant carnem Christi, etiamsi corporaliter eam in cœna Domini non edant. Et spiritualis illa manducatio semper est necessaria, de qua Christus in Ioanne loquitur, altera Sacramentalis, non semper est necessaria.

Τὸ δὲ τῦ Κυρίε δεῖπνον, ἐ καλεῖται παρ' ἡμῶν θυσία, δι' ἧς ἢ τὲς ζῶντας, ἢ τὲς θανόντας, τῷ Θεῷ ἂν διαλλάξαιμεν. Οἱ γὰρ Εὐαγγελισαὶ, καὶ ὁ Απόσολος Παῦλος, τὴν διάταξιν αὐτῦ καταγράφοντες, ὁμοθυμαδὸν, ἀποφαίνονται, τὸν Χριςὸν προστάξαι, φαγεῖν μὲν τὸ ἑαυτῦ σῶμα, πιεῖν δὲ τὸ αἷμα, εἰς τὴν αὐτῦ ἀνάμνησιν. Οὐδὲν δὲ παντάπασι ῥῆμα ὑπ' αὐτῦ λεχθὲν ἐυρίσκεται, ὡς χρὴ τὸ σῶμα, καὶ αἷμα αὐτῦ ἐν τῷ δείπνῳ ἐκείνῳ θύειν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῦ ςαυρῦ, θυσία ἦν ὁ Χριςὸς, ἐν δὲ τῷ δείπνῳ εἰς βρῶσιν καὶ πόσιν ἡμῖν ἐςι. Τίνος ἕνεκεν; Ἀναμνήσεως τῆ πληροφορίας ἕνεκεν ἡμᾶς τῆ αὐτῦ προσφορᾷ καὶ θυσίᾳ μόνῃ ἀπολυτρωθῆναι. Ὅθεν ὁ Απόσολος λέγει, διὰ τῦ ἰδίε αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰώνιον λύτρωσιν ἐυρόμενος. Οἴδαμεν γὰρ, ἐπειδὴ ὁ Χριςὸς (ὅς τὸ σῶμά ἐςι, καθὼς ὁ Απόσολος λέγει Κολασ. β'.) παρεσάθη, τὰς σκιὰς πεπαῦθαι, ἐδὲ τὴν μεγάλην ἐκείνην θυσίαν, ἐφάπαξ ἐπὶ τῦ ςαυρῦ ἐπιτετελεσμένην καινοῖς αὖθις σκιαγραφίαις τῆ Ἐκκλησίᾳ τυπωτέαν εἶναι. Ἔτι δὲ ἐπειδὴ εἰς ἀνάμνησιν τῦ Χριςῦ γίνεται, ἀνάμνησίς ἐςι θυσίας, ἀλλ' ἐ θυσία. Διὰ δὴ ταῦτα, ἡμεῖς τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, τῦ Χριςῦ, ἔτι ἐξ ὑπαρχῆς θύομεν, ἀλλὰ τὰ θεῖα καὶ σεβάσμια δῶρα ταῦτα, μετ' ἐυσεβῦς κατὰ ψυχὴν διαθέσεως, καὶ ἐυχαριςίας, ἐδίομεν καὶ πίνομεν. Τὸ δὲ τῦ Κυρίε σῶμα καὶ τὸ αἷμα, ὄντως παρεῖναι ἐν τῷ Κυριακῷ δείπνῳ, πιςεύομεν, ἐ μέντοι τὸν ἄρτον μεταβάλλεθαι εἰς τὸ τῦ Χριςῦ σῶμα ὑπολαμβάνομεν. Ὁ γὰρ μέγας Παῦλος, καὶ τὸν Μυςικὸν ἐκεῖνον ἄρτον, ἐδὲν ἧτ[τ]ον ἄρτον καλεῖ, ἐν οἷς λέγει (α'. Κορ. ια'.) Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ

Cœnam autem Domini non appellamus ſacrificium, quo vel vivi, vel mortui, Deo reconcilientur. Evangeliſtæ enim, & Apoſtolus Paulus, ubi inſtitutionem cœnæ Dominicæ deſcribunt, unanimi conſenſu affirmant, Chriſtum juſſiſſe edere ſuum corpus & bibere ſuum ſanguinem, ad ſui commemorationem. Nullum autem verbum dixit Chriſtus de ſuo corpore & ſanguine, in cœna illa ſacrificandis. In cruce enim erat Chriſtus ſacrificium, in cœna vero eſt cibus, & potus noſter, in memoriam & confirmationem, quod ſacrificio illius uno redempti ſimus. Unde Apoſtolus dicit: Per proprium ſanguinem introivit ſemel in ſancta, æterna redemptione inventa. Etenim ſcimus, poſtquam Chriſtus (qui eſt corpus, ut Apoſtolus loquitur Coloſſ. 2.) exhibitus eſt, umbras ceſſare, nec magnum illud Sacrificium, ſemel in cruce peractum, novis adumbrationibus Eccleſiæ eſſe figurandum. Et cum ad memoriam Chriſti fiat, memoria eſt ſacrificii, non autem ſacrificium. Quare nos corpus & ſanguinem Chriſti non denuo ſacrificamus, ſed ea divina dona, devota cum mente & gratiarum actione edimus & bibimus. Corpus autem & ſanguinem Chriſti revera in cœna Domini adeſſe credimus, nec tamen in corpus Chriſti panem tranſmutari exiſtimamus. Paulus enim, etiam panem illum Sacramentalem, nihilominus panem vocat, cum ait (1 Cor. 11.): Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat.

ἔτως ἐκ τῦ ἄρτυ ἐθιέτω. Καὶ ἀλλαχῦ. (ά. Κορ. ι.) Τὸν ἄρτον, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τῦ σώματος τῦ Χριςῦ ἐςιν; Ὥσπερ γάρ τις, ὀρέγων τινὶ ποτήριον οἴνυ, ὀρθῶς λέγει, ἰδὲ οἶνος, καίτοι ἐκ εἰς οἶνον τὸ ποτηρίυ μεταβληθέντος, ἀλλὰ τῦ σὺν τῷ ποτηρίῳ ὀρεγομένυ, ἕτω δὴ περὶ τῦ ἄρτυ ὀρθῶς λέγεται, τῦτό ἐςι τὸ σῶμά μυ, διὰ τὸ, μετ' ἐκείνυ τῦ ἄρτυ ἡμῖν τὸ σῶμα τῦ Χριςῦ δίδοσθαι. Οὐδὲ τὸν οἶνον ὕδατι κεράννυμεν, ἐν τῇ ἁγίᾳ κοινωνίᾳ, διότι περὶ τὴν ταύτης διάταξιν εἶπεν ὁ Κύριος, (Ματθ. κϛ'.) ὅτι ἀ μὴ πίω ἀπ' ἄρτι ἐκ τύτυ τῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλυ, ἀδεμίαν παρακιναμένυ ὕδατος μνείαν ποιύμενος. Οὐκ ἄρα ἀναγκαίαν τὴν τοιαύτην σύγκρασιν οἰόμεθα, καὶ κατὰ συγκυρίαν γενομένης, ἀδιαφορῦμεν.

Ἔτι δὲ, ἄρτῳ χρώμεθα ἐκ ἐνζύμῳ, ἀλλ' ἀζύμῳ, ἀ μὲν μέγα διαφέρειν ὑπολαμβάνοντες, εἴτε ἐνζύμῳ, εἴτε ἀζύμῳ, τὸ δεῖπνον τελεῖται, εὐπρεπέςερον δ' εἶναι οἰόμενοι, τὸ χρῆσθαι ἀζύμῳ, διότι πάσχα τῆς νέας διαθήκης τελῦμεν. Καθάπερ δὲ κατὰ τὺς ἀρχαίυς χρόνυς ἐπὶ τῆς παλαιᾶς (ἣ τύπος ἦν τῆς νέας) ἐν τῇ πασχαλίῳ ἑορτῇ, πᾶσαν ζύμην αἴρειν ἔδει, παραπλησίως, τῇ τῦ ἀζύμυ βρώσει, παραίνεσις γίνεται ταῖς ἡμετέραις Ἐκκλησίαις, ἐσθίειν (κατὰ Παῦλον ά. Κορ. ε.) μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας.

Δι' ὀλίγων δὲ πράξεων, τὰ τῆς Παναγίς κοινωνίας σήμερον παρ' ἡμῖν ἐπιτελεῖται. συνέρχεται εἰς ὥραν τεταγμένην ἡ Ἐκκλησία, ψαλμῳδίαν ἠχῦσιν, ἱεροὶ λόγοι δημηγορῦνται περὶ τῶν εἰς τὸ

Et alibi (1 Cor. 10.): Panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Sicut enim quispiam porrigens alteri calicem vini, recte dicit: En tibi vinum, cum tamen calix non sit in vinum conversus, sed cum calice vinum exhibeatur, ita de pane recte dicitur: Hoc est corpus meum, quia cum pane illo exhibetur nobis corpus Christi. Neque aquam admiscemus vino, in sacra cœna. Quia Christus dixit in sacra cœna (Matth. 26.): Non bibam a modo de hoc genimine vitis, &c. neque ullius aquæ admixtæ mentionem fecit. Itaque aquam admisceri, non necessarium putamus, tametsi, si fortuito vino aqua sit admixta, id in nullo discrimine ponamus.

Pane etiam utimur non fermentato, sed azymo: Non quod rem admodum magni momenti existimemus, fermentato ne an azymo cœna celebretur. Sed tamen decentius esse putamus, uti azymo pane: Quia celebramus pascha novi Testamenti. Ut autem olim in veteri Testamento (quod typus erat novi) in Paschatis festo removendum erat omne fermentum, ita esu azymi panis admonentur Ecclesiæ nostræ, vt (juxta præceptum Pauli 1 Cor. 5.) epulentur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis.

Ceremonias circa celebrationem cœnæ Domini paucas hodie apud nos habemus. Convenit Ecclesia hora constituta, canuntur Psalmi, auditur sacra concio de beneficiis Christi in humanum

genus

τὸ ἀνθρώπειον γένος τῆ Χριστῆ εὐεργετημάτων, αὖθις ψαλμῳδεῖται, ἀναγινώσκεται Φρικώδης προτροπὴ, πῆ μὲν τὰ τῆς διαταγῆς τῆ ἁγιωτάτῃ δείπνῳ ῥήματα διασαφηνίζουσα, πῆ δ' ἕνα ἕκαστον πρὸς ἀξίαν αὐτῆ μετάληψιν προπαρασκευασθῆναι ἀπαιτοῦσα, ἐξομολόγησις καθόλε μὲν, ἐνδιαθέτως δὲ, τῶν ἡμαρτημένων γίνεται, ἄφεσις αὐτῶν δημοσιεύεται, εὐσεβέσιν ἀντιβολεῖται προσευχαῖς ὁ Κύριος, τῆ μετόχες ἡμᾶς τῶν ἐρανίων δωρημάτων καὶ εὐεργετημάτων ποιεῖν, ἀναγιγνώσκεται τὰ τῆς διατάξεως τῆ Μυστηρίε ῥήματα, εἶτα προσερχομένη μετὰ σεβασμῆ ἡ Ἐκκλησία, μεταλαμβάνει (τῆ ἱερῆ διακόνε ὀρέγοντος) τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, τῆ Χριστῆ, πάλιν Θεῷ χάριτες ὡρισμένοις ῥήμασιν ὑπὲρ τῶν ἐρανίων δώρων ὁμολογοῦνται, τέλος εὐλογίαν ἐπιλέγει τῷ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι ὁ θεῖος ὑπηρέτης, καὶ διαλύονται ἐπ' οἴκε ἕκαστοι. Ταῦτα τὰ δεσμὰ ἀρκεῖν νομίζομεν, διὰ τὸ πολλάκις τὸ τῶν ἐν τοῖς ἐθίμοις περισπασμῶν πλῆθος, πλεῖον τῆ δέοντος γενόμενον, ἐπιπρόθημα γίνεσθαι τῷ λαῷ, τῆ μὴ τοῖς κυριωτέροις καὶ ἀναγκαίοις καλῶς ἐνατενίζειν. Οὐδὲ μέντοι περὶ τῶν ἐθίμων ἑδενὶ διαφερόμεθα, μόνον ἐὰν μηδὲν αὐτὰ περιέχῃ, ἢ τῷ ῥήματι Θεῆ μαχόμενον, ἢ ὡς ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν (κατὰ τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας) ἐπισπερχόμενον.

genus collatis, rursus canuntur Psalmi, recitatur gravis exhortatio, qua explicantur verba institutionis cœnæ Dominicæ, & requiritur, ut quisque ad dignam cœnæ sumptionem sit præparatus. Fit generalis, sed seria, peccatorum confessio, promulgatur absolutio a peccatis, invocatur Dominus piis precibus, ut nos cœlestium donorum & beneficiorum participes reddat. Recitatur Christi institutio cœnæ Dominicæ. Postea accedit Ecclesia reverenter, & sumit (ministro Ecclesiæ porrigente) corpus & sanguinem Christi. Rursus conceptis verbis aguntur Deo gratiæ pro cœlestibus illis donis: Benedictionem impartitur Ecclesiæ minister Dei: Et dimittitur quisque ad sua. Has ceremonias sufficere existimamus. Multitudo enim ceremoniarum nimia, sæpe obstat, quo minus populus ea, quæ sunt principalia, recte attendat. Neque tamen propter ceremonias cum quoquam contendimus, modo nihil habeant ceremoniæ, quod Dei verbo repugnet, aut (contra libertatem Christianam) tanquam necessarium, urgeatur.

Ταυτηνὶ τὴν τῆ Κυριακῆ δείπνε παρ' ἡμῖν μεταχείρησιν, τῇ τῆ Χριστῆ διαταγῇ συντρέχουσαν ὁμολογεῖσθαι, καὶ εἰς σωτηρίαν τῇ Ἐκκλησίᾳ χρησιμεύειν, κρίνομεν.

Hanc cœnæ Dominicæ celebrationem, institutioni Christi consentaneam, & Ecclesiæ salutarem, judicamus.

ΠΕΡΙ

ΠΕΡΙ ΧΡΙΣΕΩΣ ΤΩΝ ἀῤῥώστων.

Οὐκ ἀγνοῦμεν, γενέσθαι ἐπὶ χρόνον ἐν τῇ πρώτῃ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, τὴν χρίσιν τῶν ἀῤῥώστων, ἡνίκα νεοσύστατος ἔτι ἦσα ἡ τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλία, διὰ σημείων καὶ θαυμάτων κατασκευασθῆναι χρείαν εἶχε. Περὶ γὰρ τῶν Ἀποστόλων γέγραπται, (Μαρκ. ϛ΄.) Καὶ ἐξελθόντες ἐκήρυσσον, ἵνα μετανοήσωσι, καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλον, καὶ ἤλειφον πολλοὺς ἀῤῥώστους, καὶ ἐθεράπευον, τοῦτο τὸ χάρισμα, τὸ διὰ θαυματουργίας θεραπεῦον τοὺς ἀσθενοῦντας πιστεύομεν, ἄχρι τοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μεῖναι, καθάπερ καὶ τὸ τῶν γλωσσῶν χάρισμα, καὶ τὸ τοῦ προφητεύειν. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰακώβου ἔτι, τὴν κρίσιν ἐκείνην ἐν χρήσει γενέσθαι, συγχωροῦμεν. Διὸ γράφει· Ἀσθενεῖτις ἐν ὑμῖν; Προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος, κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσονται αὐτῷ. Οὗτος ὁ τοῦ Ἰακώβου τόπος δείκνυσι, ταύτην γενέσθαι τὴν τῆς χρίσεως χρῆσιν, ἵνα ὁ κάμνων τὴν πρότερον ὑγιείαν ἀπολάβοι, καὶ ἅμα ἄφεσις (διά γε πιστῶν προσευχῶν) τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῷ διαπραχθείη. Ἐπειδὴ δὲ, ἱκανῶς μὲν ἤδη τὸ Εὐαγγελικὸν κήρυγμα σημείοις καὶ τέρασιν ἐπιστώθη, αὐτὴ δ' ἡ πεῖρα σήμερον μαρτυρεῖ, τοὺς ἔτσι ἐλαίῳ Χριομένους, εὐδὲν ῥᾷον, ἢ τὸ πρὶν, τὸ σῶμα ἔχειν, δικαιοῦμεν, τοῦ τῶν θαυματουργῶν χαρίσματος λωφήσαντος, ὀρθῶς λωφᾶν καὶ τὴν τῆς δι' ἐλαίου Χρίσεως χρῆσιν. Εἰ γὰρ εὐδόκησεν ὁ Κύριος, τὴν χρίσιν εἶναι διη-

DE VNCTIONE INFIRmorum.

Non ignoramus, fuisse aliquandiu in primitiva Ecclesia Christi, unctionem Infirmorum in usu, cum adhuc Evangelii doctrina confirmatione miraculorum opus haberet. De Apostolis enim scriptum est (Marc. 6.): Et exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent, & dæmonia multa ejiciebant, & ungebant oleo multos ægros, & sanabantur. Hoc donum miraculose sanandi, credimus aliquandiu in Ecclesia durasse, quemadmodum & donum linguarum, & donum futura prædicendi. Unde & tempore Jacobi adhuc in vsu fuisse illam unctionem, concedimus. Unde ait (cap. 5.): Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo, in nomine Domini, & oratio fidei salvabit infirmum, & alleuabit eum Dominus, & si in peccatis sit, remittentur ei. Hic Iacobi locus ostendit, eum fuisse unctionis usum, ut æger pristinæ valetudini restitueretur, & simul (per fideles preces) peccatorum remissio illi impetraretur. Cum autem Evangelium miraculis jam satis sit confirmatum, atque hodie ipsa experientia testetur, eos, qui ad illum modum oleo unguntur, nihilo melius, quam antea, habere, judicamus, cessante miraculorum dono, recte etiam usum olei & unctionis cessare. Si enim Domi-

νεκὲς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Μυστήριον, καὶ τελετὴν διαμένσαν, ἀναμφιβόλως ἂν διαῤῥήδην αὐτὴν διατάξαιτο, καθάπερ τὸ Βάπτισμα, καὶ τὴν ἁγίαν κοινωνίαν, ἐνεσήσατο. Τοιγαρῦν ἡμεῖς, ἀφέμενοι τῆς χρίσεως ἐκείνης, τὰς ἀῤῥώστους ἐπισκεπτόμεθα, ἐπὶ μετάνοιαν προτρέπομεν, παραμυθέμεθα, εἰς δύναμιν αὐτοῖς ὑπηρετοῦμεν, τῷ Κυρίῳ περὶ αὐτῶν προσευχόμεθα, τῇ τῦ Κυριακῦ δείπνυ μεταδόσει τὴν πίστιν αὐτῶν βεβαιοῦμεν, εἰς θανάτυ ἀγῶνα, ὑποθήκαις ἐκ τῶν γραφῶν (ταῖς περὶ τῦ θείυ ἐλέυς, καὶ τῦ τῆς αἰωνίυ ζωῆς δώρυ) αὐτὲς ὁπλίζομεν, καὶ ἔτω τῷ Κυρίῳ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῦ παρατιθέμεθα, ἐδὲν διςάζοντες, μὴ ἐχὶ εὖ καὶ μακαρίως αὐτὲς τῶν τῇδε ἀπαλλαγῆναι.

Dominus voluiſſet, ut unctio eſſet perpetuum in Eccleſia Dei Sacramentum, procul dubio talem unctionem expreſſis verbis inſtituiſſet, quemadmodum Baptiſmum, & cœnam Sacram inſtituit. Quare nos obmiſſa illa unctione, ægros viſitamus, ad pœnitentiam hortamur, conſolamur, officiis, quibus poſſumus, juvamus, pro illis Domino ſupplicamus, eorumque fidem, exhibitione cœnæ Dominicæ confirmamus, eosque ad mortis agonem, recitatione dictorum ſcripturæ (de miſericordia Dei, & vitæ æternæ donatione) armamus, atque Domino in manus ipſius commendamus. Neque dubium nobis eſt, quin ſic bene & feliciter, ex hac vita emigrent.

ΠΕΡΙ ΕΥΧΩΝ, ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΙΚΗΣ πολιτείας.

Γνωσὸν μὲν ἡμῖν ἐσιν, ἀποδοθῆναι δεῖν τῶν εὐχῶν καὶ ἐπαγγελιῶν τὰς εὐσεβεῖς, καὶ ἡμῖν δυνατάς. Περὶ ἧς γένυς γέγραπται τὸ· Εὔξασθε, καὶ ἀπόδοτε Κυρίῳ τῷ Θεῷ ὑμῶν. Καὶ τὸ, ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σε. Ἐπειδὴ δ' ὅμως ἐνίοτε προπίπτυσιν ἄνθρωποι πρὸ τῦ λογισμῦ, καὶ ἀσκέπτως εὔχονται, ὅπερ ἢ ἐπιτελεῖν ἀ δύνανται, ἢ βελτίυς ἂν εἶεν παραλιπόντες, αὐτὸς ἐπέτρεψεν ὁ Κύριος, τῶν εὐχῶν τινας, ἢ διὰ τῶν γονέων, ἢ διὰ τῶν γημάντων, ἀναλύεσθαι, καὶ ἀκυρῦσθαι, καὶ τῦτο χωρὶς ἁμαρτίας τῦ εὐξαμένυ, καθὼς αὐτὸς μαρτυρεῖ Μωϋσῆς, (Ἀριθ. λ'.) ὁ ἔτως ἀπότομος τῶν Θείων νόμων ἐργοδιώκτης. Τῦτο τῦ γένυς εἶναι ἡγέμεθα τὸ, ἐάντις, ἔπω δοκιμασίαν ἱκανὴν

Scimus, reddenda eſſe vota, quæ pia ſunt, & nobis poſſibilia. De hoc votorum genere ſcriptum eſt: Vovete, & reddite Domino Deo veſtro. Et alibi: Redde altiſſimo vota tua, ſed tamen, cum interdum homines præcipitentur, & inconſiderate voveant, quod vel præſtare non poſſunt, vel, quod ſatius ſit omittere, Dominus ipſe conceſſit, ut vota quædam, vel per parentes, vel per maritos, reſcinderentur, & irrita fierent, idque ſine peccato voventis, ut teſtatur Moyſes ipſe: (Num. 30.) qui tamen ſeverus legis divinæ exactor fuit. Ad hoc votorum genus exiſtimamus pertinere,

DE VOTIS, ET DE VITA Monaſtica.

νὴν τῶν ἰδίων χαρισμάτων ἔχων, εἰς διηνεκὲς παρθενίαν, ἢ ἀγαμίαν, ἔζηται, μάλιστα ἐν ἡλικίᾳ, τῶν τῆς σαρκὸς κέντρων ἔτι ἀπείρῳ ἔσῃ. Ἔδειξε γὰρ τὸ ἐκβάντα τὰς εὐχὰς ἐκείνας, ὡς ἀποτετευγμέναι ἐγένοντο, ὁπηνίκα πολύ τι μέρος τῶν ἀνθρώπων πρῶτα μὲν ἐπηγγείλατο ἀφέξεσθαι γάμου, ὕστερον δὲ, ἐγκρατείας χαρίσματι ἐκκεχορηγημένον, τάς τε ψυχὰς, καὶ τὰ σώματα, ἐμιήναντο, ἅμα μὲν μέγα πρόσκομμα τῇ Ἐκκλησίᾳ παραχὸν, ἅμα δὲ καὶ τῆς ἰδίας ψυχῆς κινδύνου περιπεσόν. Ὥστε ἂν ἀμφιβάλλειν ἡμᾶς, μὴ ἐκ καὶ αὐτὲς τὲς Ἀποστόλες, εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς βίον ἀναβιόντας, τὰς τοιαύτας εὐχὰς ἀνατρέψαι ἂν. Οὐ γὰρ βρόχες ἐπιβλητέα ταῖς συνειδήσεσι, καθάπερ ὁ Παῦλος διδάσκει. (α. Κορ. ζ'.) Καὶ βέλτιόν ἐσιν, ἐν ταῖς ἀβέλως ἐπανηρημέναις τῶν ἐπαγγελιῶν, οἰκονομεῖσθαί τινα ἄνεσιν, ἢ τὸν Θεὸν, διὰ τῆς ἀδυνάτων πραγμάτων ἐπιχειρήσεως, ὑφ' ἡμῶν πειράζεσθαι. Γέγραπται γὰρ, (Ματθ. δ'.) Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σε· Οὐδὲ γὰρ τηρηθῆναι κρίνει ὁ Κύριος τῆς ἀγγείας ἐπαγγελίαν ὑπὸ τε, ἔξω μὲν ἔργῳ μὴ ἁμαρτόντος, ἔσω δὲ τὴν καρδίαν αἰσχίσοις λογισμοῖς πυρσμένε. Διὰ ταῦτα, ἵνα καθαρῶς οἱ τοιῦτοι ἐν γάμῳ μᾶλλον ζήσωσιν, ἥπερ ἀκρατῶς ἀγαμίαν μετέλθωσιν, ἀνίεμεν αὐτὲς, ὧν προπετῶς ἀναδεδεγμένοι ἦσαν, δεσμῶν, κατὰ τῦτο ἑπόμενοι τῷ νόμῳ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ὃς ἄριστός ἐστι πάντων τῶν νόμων καινῶν, καὶ διότι Παῦλος, τὸ γαμεῖν τε πυρῦσθαι κρεῖσσον εἶναι, ἀπεφήνατο.

tinere, si quis, nondum satis exploratis suis donis, perpetuam virginitatem, aut cœlibatum voverit, ea præsertim ætate, quæ adhuc a stimulis carnis est libera. Docuit enim eventus, quam infelicia illa vota fuerint, quia magna pars hominum, quæ sibi voto interdixerat matrimonii usu, postea (cum donum continentiæ non haberet) animis & corporibus fuit polluta, magno cum Ecclesiæ offendiculo, & suæ etiam privatæ salutis jactura. Neque dubitamus, quin Apostoli ipsi, si in has terras redirent, talia vota rescinderent. Non enim laquei conscientiis sunt injiciendi, ut Paulus docet (1 Cor. 7.). Et satius est, in voto inconsiderate suscepto dispensationem fieri, quam ut (dum impossibilia facienda suscipimus) Deus a nobis tentetur. Scriptum est enim (Matth. 4.): Non tentabis Dominum Deum tuum. Neque enim Dominus votum castitatis servatum judicat ab eo homine, qui ab externo facto abstinet, cor vero ejus intus turpissimis cogitationibus ardet. Quare, ut tales potius caste in matrimonio, quam in cœlibatu incontinenter, vivant, remittimus illis vota temere suscepta. Idque juxta legem Christianæ charitatis, quæ omnium legum optima est Regula, & quod Paulus dicit: Melius est nubere, quam uri.

Ὅσον δὲ εἰς τὴν μοναστικὴν πολιτείαν ἀνήκει, ἃ κακίζομεν, τὸ Θεοσεβεῖς ἀνθρώπες, πάλαι εἰς ἓν συνελθεῖν, οἳ ὑφ' ἑνὶ

Quod ad Monasticam vitam attinet, non improbamus, quod olim convenerint pii homines, qui sub uno aliquo eru-

ἐνί τινι, παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ διαφέροντι, ἀνδρὶ (οἷοι ἦσαν οἱ ἀρχιμανδρῖται καλέμενοι, ὃς ἡμεῖς ἀββάδες ὀνομάζομεν) καθημέραν τῇ τῶν Ἁγίων Γραφῶν μαθήσει προσανέκειντο. Ἐντεῦθεν γὰρ προῆλθόν τινες ἐπιφανεῖς ἄνδρες, οἱ τῆς Ἐκκλησίας τῷ Θεῷ πιστῶς καὶ χρησίμως (ὡς κατὰ λόγον ἐκείνων τῶν χρόνων) πρᾶξησαν. Καὶ σφόδρα ἂν ἀξιέπαινα, τὰ τοιαῦτα συστήματα, καὶ συνοσίαι εἶεν, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ σωτηρίαν φέροντα, εἰ τῶν εὐχῶν ἐκείνων, τῶν περὶ διηνεκῆς ἀγαμίας, ἀπολελυμένα τύχοιεν. Οὕτω δὴ ἐν τῇδε τῇ Βιρτεμπεργίδι τοπαρχίᾳ, ὁ ἐπιφανέστατος ἡμῶν Δὲξ, καὶ εὐσεβὴς ἄρχων, ὁ καλὸς Λοδοβῖκος, τρέφει ὡσεὶ τετρακοσίας νεανίσκας, πῇ μὲν ἐν Μοναστηρίοις, πῇ δὲ ἐν Διδασκαλείοις, ἤτοι ἐν ταῖς μερικαῖς σχολαῖς, καὶ ἐν τῇ καθολικῇ Ἀκαδημίᾳ, οἱ πάντες μὲν εἰς Ἐκκλησιῶν διακονίας προπαρασκευάζονται, ἑδεὶς δ' αὐτῶν, εὐχῇ ἀγαμίας καταδεσμεύεται. Οὐ ψέξαιμεν δ' ἂν ἐδὲ τὸ, εἴ τινες τῶν τὸν βίον ἰδιωτευόντων, καὶ παντελῶς αὐτεξουσίων ὄντων, ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλθοιεν, καὶ αὐτεργάντες ἐκ δικαίᾳ τὸν βίον πορίσαιντο, οἷα πολλὰ ἐν παλαιοῖς χρόνοις κοινόβια γενέσθαι, δῆλον. Τὸ δὲ εὐχῇ, καὶ ὡρισμένῃ ὁμολογίᾳ, εἰς τοιάτᾳ βίᾳ ἀγωγὴν καὶ ἀνάγκην ἀπαύστως κατακλείεσθαι, ὅθεν ἄνευ τραύματος τῆς συνειδήσεως ἐκ ἂν ὕστερόντις ἐξέλθοι, τοῦτο ἦ μὴν ἐκ εὖ βεβουλεῦσθαι ἡμῖν δοκεῖ. Οὐδενὸς μὲν γὰρ ἑαυτῷ μόνῳ, ἀλλὰ τῷ Θεῷτε, καὶ τῷ πλησίον, γεγονότος, τῷ Κυρίᾳ δὲ, ὁτὲ μὲν τὸν, ὁτὲ δὲ τὸν, ἐπὶ τόνδε ἢ τόνδε βίον καλέντος, ἐκ ἀσφαλὲς ὂν τυγχάνει, αὐτόν τινα ἑαυτῷ δεσμὲς περιθεῖναι, ὧν ἐκ ἂν εἰς τὸ ἔπειτα ἀπολυθείη. Καὶ μέντοι καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, κομιδῆ πολλὰς

erudito, & probatæ vitæ viro, quales erant Archimandritæ, (nos Abbates vocamus) quotidie sacris literis addiscendis incumbebant. Inde etiam prodierunt aliquot excellentes viri, qui Ecclesiam Dei (pro ratione illorum temporum) fideliter instituerunt. Talia collegia, commendatione digna essent, & Ecclesiæ salutaria, si vota illa, de perpetuo cœlibatu, abessent. Et sane in hoc Wirtembergico ducatu, Illustrissimus noster Princeps, Dux Ludovicus, alit propemodum quadringentos adolescentes, tum in monasteriis, tum in particularibus & universali schola, qui omnes Ecclesiæ ministerio præparantur, sed nullus eorum ad votum cœlibatus adigitur. Non etiam improbaremus, si privati homines, qui plane sui juris essent, convenirent in unum, atque manuum labore sibi honeste victum pararent, cujusmodi multa olim Monasteria fuisse constat. Sed, ut certa obligatione & voto, sese ad tale genus vitæ perpetuo adstringant, unde absque conscientiæ scrupulo postea liberari nequeant, hoc nobis profecto consultum non videtur. Cum enim nemo sibi, sed Deo & proximo sit natus, & Dominus jam hunc, jam illum, ad aliud vitæ genus vocet, non est tutum, ut quis sibi ipse vincula circumdet, unde non possit se expedire & extricare. Et cum humanum ingenium sit adeo variabile, & hominis voluntas, usque ad mortem ambula-

τροπὰς τρέπεσθαι πεφυκύιας, καὶ τῆ βελήματος τῶν ἀνθρώπων ἕως θανάτε, ἐκ ἀεὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἑσηκότος, πολλοῖς συμπίπτει, ἐπειδὰν εἰς τοιῆτον βίον ἀπρονοήτως ἑαυτὲς ἐμβεβληκότες ὦσιν, ἀνὰ πάντα μετὰ ταῦτα τὸν τῆς ζωῆς χρόνον πάντα ἀπροθύμως καὶ ἀγαναικτικῶς ποιεῖν, βρυχᾶσθαί τε ἐν τὸς ἑαυτῶν κατὰ Θεῆτε, καὶ ἐκείνων, ὧν λόγοις θελχθέντες τοιαύτας ἑαυτὲς εἰρκταῖς, ἑκόντες μὲν, ἀνοήτως δὲ, φέροντες ἐνεκεκλείκεσαν. Ὡς δ' ἐπικίνδυνον, τὸ ἄνευ Θεῶ κεχαρισμένης συζυγίας ζῆν βεληθῆναι, ἐχὶ καὶ ὁ τηλικῆτος τῆς μοναχικῆς ἐπαινέτης Βασίλειος ἐνέφηνεν; ἔπε ἔτω γράφει (Ἀσκητ. 6'.) Νέος ὢν, εἴτε τὴν σάρκα, εἴτε τὸ φρόνημα, φεῦγε τὴν συνδιαγωγὴν τῶν ὁμηλίκων, καὶ ἀποδίδρασκε ἀπ' αὐτῶν, ὡς ἀπὸ φλογός. πολλὲς γὰρ ἐμπρήσας δι' αὐτῶν ὁ ἐχθρὸς, τῶ αἰωνίω πυρὶ παρέδωκε, καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ δὲ μέγιστον πάντων, ἐνθυμεῖσθαι χρὴ, τὸν μονήρη βίον, ἔτε ὑπὸ Θεῦ προστετάχθαι, ἔτε ἐδαμῆ ἐν ταῖς Θείαις Γραφαῖς ἀποδεδέχθαι. Οὐδεμίαν γάρ ἐδὲ, τὸ Ἰωάννε τῦ βαπτιτῦ ὑπόδειγμα, ἔτε τὸ τῦ προφήτε Ἠλίε, ἔτε τὸ τῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησῦ Χριτῦ, δύναμιν εἰς πίτωσιν καὶ βεβαίωσιν τῆς μοναχικῆς κέκτηται. Εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ χρόνον ἔτοι ταῖς ἐρήμοις ἐν διέτριψαν, ἀλλ' ἔπειτα εἰς τὸ μέσον προῆλθον, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφέντες, ἐδίδαξαν, ἐδένα πρὸς τὸ μονάζειν παρώρμησαν. Οὐ μὴν ἐδὲ, ὁ ἐμβριθέτατος μετανοίας κῆρυξ, ὁ Θεῖος Πρόδρομος, εἰς ἔρημον ἀναχωρεῖν ἐκέλευσεν ἐδὲ ἕνα, ἐδὲ ἐδενὶ μοναχικὰς ἀσκήσεις προέγραψεν, ἀλλ' ἕνα ἕκαστον, τῆ ἰδίᾳ κλήσει ἐμμένοντα, εὐσεβείᾳ συζῆν ἐκέλευσε, καὶ τῦτο ἐπὶ τοσῦτον, ὥστε μηδὲ

bulatoria, multis accidit, ut in tale vitæ genus temere ſe præcipitantes, per omnem poſtea vitam omnia inviti, & magna cum animi indignatione, faciant, fremantque adverſus Deum tacite, & adverſus eos, quorum conſiliis illecti, ſeſe ejusmodi carceribus, ſponte quidem, ſed imprudenter, incluſerunt. Quam autem periculoſum ſit, extra conjugium, Deo probatum, vivere velle, an non id etiam maximus Monaſticæ vitæ laudator Baſilius indicavit? verba ejus græca hoc ſignificant. (Aſcet. 2.) Si juvenis es, ſeu corpore, ſeu animi affectu, fuge conſortium æqualium, & proripe te ab ipſis, tanquam a flamma. Multos enim per eos inflammans hoſtis ille, æterno igni mandavit, &c. Omnium autem hoc maxime perpendendum eſt, quod monaſticum genus vitæ non ſit a Deo præceptum, neque vſpiam in ſacris literis approbatum. Neque enim exempla Ioannis Baptiſtæ, Prophetæ Eliæ, aut Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti, quicquam ad confirmationem Monaſtices faciunt. Etſi enim hi ad tempus in deſertis locis ſunt commorati, tamen prodierunt in lucem, & inter alios homines converſati, docuerunt, neque quenquam ad ſectandam monaſticam vitam ſunt adhortati. Et quidem ipſe Ioannes Baptiſta, ſeveriſſimus pœnitentiæ prædicator, neminem in Eremum abire juſſit, neque cuiquam monaſtica exercitia præſcripſit, ſed unumquemque in ſua vocatione piam vitam ducere juſſit, uſque adeo, ut

μηδὲ

μηδὲ τοῖς τελώναις καὶ στρατιώταις, ἄλλο βίε γένος ἀνελέσθαι διακελεύσασθαι, ἀλλὰ μόνον, μηδὲν παρὰ τὸ ἀγαθοῖς καὶ εὐσεβέσιν ἀνδράσι πρέπον ἔργον ποιεῖν· ἐγκελεύσασθαι. Γνώριμος πᾶσιν, ὁ θεῖος ζῆλος τῦ Ἀποστόλε Παύλε, ἀλλὰ μὴν, καὶ ὁ Πέτρε. Εἶτα δ' ἂν οὗτοι ἀνθρώπε εἰς τὸ μοναστὴν βίον ζῆν ἐξεκέντησαν, εἰ περὶ πολλῦ ἐποιήσαντο τῦτο; Ὑποθήκας μὲν ἐκεῖνοι παντοίας ἐν ταῖς ἑαυτῶν ἐπιστολαῖς ὑποτίθενται, Ἐκκλησιαστικὰς, πολιτικὰς, καὶ οἰκονομικὰς, τῆς δὲ Μοναστικῆς, ὐδὲ μέμνηνται. Ἀλλὰ μὴν ὐδὲ μικρός ἐστι κίνδυνος, μὴ, τῆς Ἀγγελικῆς πολιτείας (τῦτο γὰρ τὸ ὄνομα τὴν μοναστικὴν καλεῖν, ἐνίοις φίλον) μεταξὺ διωκομένης, ἔμπτωσις εἰς ἐκείνες τὰς λαβυρίνθε γένηται, ὃς ὁ Ἀπόστολος εὐλαβεῖσθαι παραινῶν, ἔτω φησὶ, (Κολασσ. β'.) μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω θέλων, ἐν ταπεινοφροσύνη, καὶ θρησκείᾳ τῶν Ἀγγέλων, ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων, εἰκῆ φυσιέμενος ὑπὸ τῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτῦ. Ὅπε μηδεὶς λεγέτω, τὸν Παῦλον περὶ τῶν συνήθων μόνον τοῖς Ἰουδαίοις ἐθελοθρησκειῶν παραινεῖν, ὃς δὲ καὶ περὶ τῶν καινῶν, ἃς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν παρεισδύεσθαι μελλόσας ἑώρα, παρήνεσεν, ἵνα μὴ ταύταις ἀφυλάκτως ἐμπεσόντες ἑαυτὲς οἱ χριστιανοὶ ἐνδήσειαν. Εὐχερῶς γὰρ ὁ ἀνθρώπινος νῦς, αὐθαιρέτε θρησκείας, καὶ ἐυλαβείας μαρμαρυγαῖς ἀμαυρῦται, ὥστε τὰ πρόχειρα καὶ καθημερινὰ ταῦτα τῆς εὐσεβείας διακονήματα, μὴ πολλῦ τιμᾶσθαι, ἀλλὰ τὰ κεκαινοτομημένα, ὑπὲρ τὸ δέον θαυμάζειν. Καὶ οἱ τοιῦτόν τινα βίον ἑλόμενοι, οἷον τῆς κοινῆς συνηθείας, κἀίγε εὐσεβέντων ἀνθρώπων, πολὺ ἐξηλλάχθαι, εὐκόλως εἰς φαρισαϊσμὸν ἐξοκέλλεσιν, ὥστε ἄλλων καταφρονέντες, καὶ

ut ne quidem publicanos & milites aliud vitæ genus suscipere voluerit, sed tantum cohortatus sit, ne quid præter officium bonorum & piorum virorum facerent. Notus est pius zelus Apostoli Pauli, imo etiam Petri. An vero non illi adhortati fuissent ad Monasticen, si hoc vitæ genus magni fecissent? Præscribunt illi in suis Epistolis omnis generis ecclesiastica, civilia, & œconomica officia, monasticæ vero vitæ, nullo verbo faciunt mentionem. Sed & non leve periculum est, ne, dum Angelicæ vitæ studetur (sic enim quibusdam libet appellare vitam Monasticam) interim illi incidant in eos labyrinthos, de quibus cavendis Apostolus admonet, dicens (Coloss. 2.): Nemo vos seducat volens, in humilitate & Religione Angelorum, quæ non vidit, ambulans, frustra inflatus sensu suæ carnis. Non enim certe Paulus, illic de Judæorum superstitionibus tantum usitatis, sed etiam de novis, quas videbat in Ecclesiam irrepere velle, admonebat, ne iis incauti Christiani caperentur. Facile enim hominum mentes, splendore electitiæ Religionis & devotionis perstringuntur, ut vulgaria illa & quotidiana pietatis officia non magnifaciant, & nove excogitata nimium admirentur. Et, qui tale genus vitæ eligunt, quod a communi vita etiam piorum hominum, multum discrepat, facile in Pharisaismum incidunt: ut alios præ se contemnant, seque admodum

σφόδρα τελείοις ἑαυτοῖς εἶναι δοκοῦντες, λέγειν μετὰ τοῦ Φαρισαίου· (Λεκ. ιή.) Ὁ Θεός, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι οὐκ εἰμὶ, ὥσπερ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες, ἄδικοι, μοιχοὶ, ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης. Νηστεύω δὶς τοῦ σαββάτου, ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι. Εἰ δὲ εἷς ἕκαστος, κατὰ τὴν ἰδίαν τάξιν, εὐσεβῶς περὶ Θεὸν πράττειν δυνατὸς, ὁ φαίνεται ἡμῖν, διὰ τί ἂν ἡ μοναδικὴ τῶν ἄλλων τοῦ βίου πολιτειῶν, καθ' ὁντινοῦν τρόπον προτάττοιτο, ἤγε ἔτε πρόσταγμα Θεῖον, ἔτε παράδειγμα τῶν Ἁγίων Βιβλίων θεάρεστον ἐδέν, ἐβεβαιώσατο. Προσέτι δὲ, μεμνώμεθα, τὶ ὁ σοφὸς Παῦλος, περὶ ἐκείνων τῶν τισιν ὕστερον μάλιστα σπουδασθεισῶν σωματικῶν ἀσκήσεων γιγνώσκει. Γύμναζε δὲ (φησὶ ά. Τιμ. δ'.) σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν. Ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος, ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφελιμός ἐστιν, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν, καὶ τῆς μελλούσης. Οὐκ ἀλογίστως τοῦ Ἀποστολικοῦ στόματος ταῦτα ἐξέπεσε. Προεῖδε γὰρ ἐν πνεύματι ὁ τηλικοῦτος ἀνὴρ, ἔσεσθαι καιρὸν, ἐν ᾧ περὶ πλείονος ποιήσονταί τινες τὰς διὰ τοῦ σώματος ἀσκήσεις ἐκείνας, (οἷον, αἱ νηστεῖαι, αἱ χαμευνίαι, καὶ ὅσα τούτοις ἀδελφὰ) εἴπερ ταῦτα, ὅσα ταῖς τοῦ Κυρίου ἐντολαῖς ἀπαιτέμεθα, καὶ ὧν ἔπαθλα, χρονικὰ, καὶ αἰώνια, ἡμῖν ἐξ ἐκείνου ἀληθέστατα πρόκειται. Παρακαλοῦμεν οὖν τοὺς ἡμετέρους, ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐντολαῖς εὐπειθοῦντας ἀσκεῖσθαι. Οὕτω γὰρ ἀπαχολεῖν ἱκανὴ ἄνθρωπον, ὅδε ἡ ἡ ἄσκησις, ὥστε πρὸς ἄλλα μικρόντι, ἢ ἐδέν, χρόνου, αὐτῷ ὑπολείπεσθαι. Καὶ εὐδεμίαν ἂν τις δείξειεν ὥραν, καθ' ἣν τῷ εὐσεβείας ἀγωνιστῇ, οὐκ ἂν τῷ Θεῷ λατρεύειν, καὶ τὸν πέλας εὖ ποιεῖν καιρὸς παραπέσοι.

modum perfectos opinentur, dicantque cum Phariſæo (Luc. 18.): Deus, gratias ago tibi, quia non ſum, ſicut cæteri hominum, raptores, injuſti, adulteri, vel ut etiam hic publicanus. Jejuno bis in Sabbato, decimas do omnium quæ poſſideo. Si autem quisque in ſua vocatione Deum pie colere poteſt, non videmus, quomodo Monaſtice cæteris vitæ generibus ulla ratione ſit præferenda, cum mandatum Dei non habeat, neque exemplum a Deo in ſacris literis approbatum. Meminerimus etiam, quid Paulus de corporalibus illis exercitiis (quæ apud quoſdam poſtea fuere in maxima admiratione) ſentiat: Exerce (inquit 1 Tim. 4.) teipſum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio, ad modicum utilis eſt, pietas autem, ad omnia utilis eſt, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ. Hæc non inconſiderate exciderunt Paulo. Vidit enim tantus Apoſtolus in Spiritu, futurum, ut quidam pluris facerent corporalia illa exercitia externa, (qualia ſunt, jejunare, humi cubare, & ſimilia) quam illa, quæ Dominus in mandatis ſuis a nobis requirit, & quorum præmia, temporalia & æterna nobis certiſſima propoſuit. Quare noſtros hortamur, ut ſeſe in obedientia mandatorum Dei exerceant. Et hoc exercitio ita occupatus eſſe poteſt homo, ut ad alia parum, aut nihil temporis, ſuperſit. Nulla enim hora eſt, qua pio homini non offeratur occaſio Deo ſerviendi, & bene de proximo merendi.

Ταῦτα

Ταῦτα μὲν ὀλίγα ἐστί, Παναγιώτατε Δέσποτα, ἃ τῇ Ἁγιότητί σου, ἀκραιφνεῖ ψυχῆς διαθέσει, καὶ θεραπευτικῇ ὑφέσει, καὶ ἀνυποκρίτῳ ἀγάπῃ, ἀποκρίνεσθαι κεκρίκαμεν, ὀλίγα μὲν ὄντα, ὡς πρὸς τὸ μέγεθος καὶ βάρος τῶν ὑποκειμένων πραγμάτων, πολλὰ δ' ἔμπαλιν τυγχάνοντα, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἀχολιῶν τῆς σῆς Ἁγιότητος. Ἀντιβολῶμεν δὲ ταπεινοφρόνως καὶ φιλοφρόνως, εἴ τι ἐπαῤῥησιασάμεθα πρὸς τὴν Ἁγιότητα τὴν σὴν, αὐτὴν πατρικῇ πραότητι μὴ δυσχεραίνειν, ὥσπερ δὴ πάνυ πεπείσμεθα, τὸ φιλάληθες καὶ ἐλεύθερον ἡμῶν, ἃ μὴ ἀπαρέσειν αὐτῇ, οἷα δὴ τὸ τῆς σῆς ἁγιότητος φρόνημα, τῷ ἡμετέρῳ παραμετρῆντες. Πιστεύομεν δὲ, ἃ γεγράφαμεν, ἐκ ἡμετέροις, ἤγουν ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς, ἑπόμενοι, ἀλλὰ ταῖς ἁγίαις καὶ θεοπνεύστοις γραφαῖς, περὶ τῶν ὀπίσω ῥηθέντων κεφαλαίων, καθ' ὃν διειλήφαμεν τρόπον, λαλέσαις, πειθόμενοι. Πλατῦμεν ἄρα θεῦ χάριτι, γαληνὴν καὶ ἀτρεμοῦσαν συνείδησιν, ὅτε δὴ θεῦ λόγῳ, ὡς ἀῤῥαγεστάτῳ θεμελίῳ, ἐπεστηριγμένην. Καὶ μετὰ πάντων ἐκείνων θεοφιλῆ εἰρηνην ἄγειν ἐκ ψυχῆς ὀρεγόμεθα, οἳ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ χριστοῦ, ἀγαπῶσι, καὶ τῷ Χριστῷ, τῷ ἐξηρημένῳ καθηγητῇ (διὰ τῶν τῆς παλαιᾶς τε, καὶ τῆς νέας, λογίων ἡμῖν ὁμιλοῦντι) τὸν νοῦν προσέχεσιν. Οὐδὲ νεωτερίζομέν τι περὶ τὴν τῆς πίστεως πραγματείαν, ἀλλὰ ταῦτα πιστεύομέν τε καὶ διδάσκομεν, ἃ ταῖς τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων βίβλοις ξυγγεγραμμένα ἐμπεριέχεται. Ἧς διδασκαλίας ἐμενέντις, οὔτε ἀρχαιοτέρα τυγχάνει, ἔτε ἀληθεστέρα, ἔτε ἁπλουστέρα, οὔτε παγιωτέρα. Ἀλλὰ δίδοίη ὁ ἐπουράνιος καὶ φιλανθρωποτατος Κύριος χάριν, ὅπως τῇ ἁγιότητι τῇ σῇ, ἥδε ἡ τῆς θεοπέμπτου διδαχῆς, παρ' ἡμῶν γεγενημένη ἔκθεσις, ἀρέσει, καὶ ἱκανῶς ἔχουσα φανεῖται.

Hæc pauca quidem (pro rerum magnitudine, & gravitate) ſed multa tamen (pro ratione occupationum Sanctitatis veſtræ) ſcripſimus, candido & pleno obſervantiæ & charitatis erga S. V. animo. Et rogamus obnixe, amanter & humiliter, ut S. V. noſtram hanc libertatem in ſcribendo, placido animo boni conſulat, ut non dubitamus, quin S. V. candor noſter gratus ſit futurus. Etenim S. V. animum ex noſtro metimur. Credimus autem iſta, quæ ſcripſimus, non quod ita ratio noſtra humana nos doceat, ſed quod ſacræ literæ, divinitus inſpiratæ, in hanc ſententiam de ſupra commemoratis Articulis loquantur. Et fruimur Dei beneficio, tranquilla & confirmata conſcientia, quippe quæ Dei verbo, tanquam fundamento ſolidiſſimo, innititur. Et ex animo cum omnibus illis piam pacem colere cupimus, qui Evangelium Chriſti diligunt, & Chriſtum unicum Præceptorem (per oracula veteris & novi Teſtamenti nobiſcum loquentem) attente audiunt. Neque novi aliquid in Religionis negotio comminiſcimur, ſed ea credimus & docemus, quæ Prophetarum & Apoſtolorum ſcriptis ſunt conſignata. Qua certe doctrina nulla eſt nec antiquior, nec verior. Faxit DEVS Optimus Maximus, ut S. V. hæc noſtra cœleſtis doctrinæ explicatio placeat, & ſatis-

Τέως

Τέως δ' ὑπὲρ ἀλλήλων διακαεῖς τῷ Κυρίῳ προσευχὰς προσοίσομεν, τὰς ἡμῶν ψυχὰς ὕτω τῷ ἁγίῳ ἑαυτοῦ πνεύματι κυβερνᾶν, ὥστε πάντα τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα καὶ γραφόμενα, καὶ πραττόμενα, πρός τε τὴν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ δόξαν, καὶ πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας, συντελέσαι

tisfaciat. Interim pro nobis invicem ardenter orabimus Dominum, ut mentes noſtras Spiritu Sancto ſuo ita gubernet, quo omnia noſtra dicta, ſcripta, & facta ad nominis ipſius gloriam, atque Eccleſiæ ædificationem faciant. Amen.

Λεκᾶς ὁ Ὀσιάνδρος, τῆς Θεολογίας διδάσκαλος, ἐν τῇ τοῦ Βιρτεμπεργικοῦ ἄρχοντος αὐλῇ ἐκκλησιαστὴς, καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐν Στετγαρδίᾳ συνεδρίου πάρεδρος, ὑπὲρ Κυρίου Ἰακώβου τοῦ Ανδρέου, Τυβιγγέως Πραιποσίτου καὶ Καγκελλαρίου, νυνὶ ἐν Σαξονίᾳ ἀποδημοῦντος, ὑπέγραψα.

Lucas Oſiander, S. Theologiæ D. in Aula Wirtembergici Principis Eccleſiaſta, & Eccleſiaſtici Stutgardiæ Synedrii aſſeſſor, loco D. Jacobi Andreæ, Tybingenſ. Eccleſiæ præpoſiti, & Scholæ Cancellarii, hoc tempore in Saxonia occupati, ſſ.

Μαρτῖνος ὁ Κρούσιος, ἐν Τυβίγγῃ τῆς τε ἑλλάδος, καὶ τῆς Λατινίδος, φωνῆς καὶ παιδείας διδάσκαλος, ὑπέγραψα.

Martinus Cruſius, in Tybing. Schola Græcus & Latinus Profeſſor, ſſ.

ΑΝΤΑ-

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

RESPONSVM,

Ἐκ Τυβίγγης, πρὸς τὴν δευτέραν τῦ Πατριάρχυ Ἱερεμίε ἀπόκρισιν, ὑπὸ Μαρτίνυ τῦ Κρησίκ ἐξελληνισθεῖσα.

Secundo D. Patriarchæ Hieremiæ Responso, a Wirtembergensibus Theologis oppositum.

Ἐκ τῦ, ὅτι ἡ ἁγιότης σε, παναγιώτατε Κύριε Πατριάρχα, πολλαῖς ἀσχολίαις, καὶ ταύταις μεγίσταις, κατεχομένη, ὅμως ἐ μόνον ἀναγνώσεως, ἀλλὰ καὶ φιλοφρονεστάτης ἀποκρίσεως, τὸ ἀντεπισταλθὲν ἡμῶν βιβλίον ἠξίωσεν, ἐξαίρετόν τινα αὐτῆς εἰς ἡμᾶς εὔνοιαν, καὶ πρὸς Θεὸν φιλευσέβειαν, ἡμῖν κατανοεῖν ἐξεγένετο. Οὐδαμῶς τε ἐδυσχεράναμεν, τῷ τὴν Ἁγιότητά σε, ἃ φρονεῖ, ἀπαρακαλύπτως καὶ λευκῶς, καί περ ἐνιαχῦ τοῖς παρ' ἡμῶν ἐ σύμφωνα τυγχάνοντα, ἐκθέσθαι. Ἀλλὰ δὴ καὶ πάνυ πεποίθαμεν, τὴν Ἁγιότητά σε, φιλανθρωπίᾳ καὶ ἀγάπῃ διαφέρεσαν, ἐ μὴ δυσχερῶς ἀκέσεσθαι, ἐὰν ἡμεῖς τὲς ἡμῶν λόγυς καὶ αἰτίας, μεθ' ἧς ἂν δυνηθῶμεν συντομίας, ἀντεκθώμεθα, δι' ἃς ἔπω τὸ ἱκανὸν ἡμῖν ἐγένετο, ἐδ' ἵσα τάχπω ἡμῶν ἡ διάνοια. Οὐδαμῶς γὰρ ἐπιχειρῦμεν αὐτὸ, ἐφ' ᾧ, ἀτινιῦν ἄλλῳ, μήτι γε τῇ σῇ ἁγιωσύνῃ ἐπιθυμεῖν πράγματα παρέχειν, ἢ ταῖς ἁγιωτάταις αὐτῆς ἀσχολίαις καὶ πόνοις παρενοχλεῖν, ἀλλ' ἐυσεβῶς, ἀκάκως, φιλαλήθως, κοσμίως, περὶ τῶν τηλικύτων τὸ μέγεθος πραγμάτων συζητήσομεν, ὅπως

Quod Sanctitas vestra inter multas, easque gravissimas occupationes non modo scriptum nostrum legere, verum etiam humanissime nobis respondere non est dedignata, ex eo singularem Sanctitatis vestræ in nos benevolentiam, & pietatis affectum deprehendere potuimus. Neque nos offendit, quod S. vestra sententiam suam candide & aperte, licet in quibusdam a nobis dissentientem, recitavit. Et confidimus, quæ vestræ Sanctitatis est eximia humanitas, non graviter laturam, si rationes nostras (qua fieri potest brevitate) exposuerimus, quare nobis nondum sit satisfactum. Id enim a nobis haud quaquam eo animo suscipitur, quod cuiquam, nedum Sanctitati vestræ, molestiam creare, aut sanctissimas illius occupationes & labores interturbare, cupiamus, sed pie, candide, & modeste, de rebus tantis conferemus, ut Sanctitas

ἂν ἐυκατανόητον τῇ σῇ ἁγιότητι καταξῇ, ἡμᾶς ἐκ αὐθαδείᾳ τινὶ, ἐδὲ φιλονεικίᾳ, ἀλλὰ γνώμῃ καλῇ, καὶ ἀξιολογωτάταις αἰτίαις, προτρεπομένες, ἄλλην, περὶ τέτων δόξαν καὶ κρίσιν ἔχειν, καὶ ἕτω διεξάζοντας διατελεῖν, ἕως ἂν ἀληθέστερα καὶ βελτίονα, ἐκ τῶν θείων λογίων μεταδιδασκώμεθα. Ἀπεκρίθημεν δ' ἂν θᾶττον, εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς πολλαῖς καὶ μεγάλαις ἀσχολίαις, τῇ τάξει ἡμῶν καὶ ποιμαντικῇ παρεπομέναις, ἐπεχέθημεν. Πλὴν, ἐκτενῶς, μεθ' ἧς πρέπει αἰδῦς, δεηθῆναι τῆς σῆς ἁγιότητος βελόμεθα, αὐτὴν γαληνῷ τῷ προσώπῳ, καὶ προσηνεῖ τῇ ψυχῇ, καταξιῶν τὰς παρ' ἡμῶν ἀποκρίσεις δέχεθαι.

tas veſtra intelligere poſſit, nos non pertinacia aliqua, ſed judicio, atque graviſſimis de cauſis, diverſam ſententiam amplexos, eamque retinere, donec meliora e verbo Dei edocti fuerimus. Reſponſum fuiſſet autem a nobis maturius, niſi & nos multis & magnis occupationibus, quas officium noſtrum habet, diſtracti fuiſſemus. Rogamus autem obnixe, ut Sanctitas veſtra ſereno vultu & animo benigno, noſtrum reſponſum accipere dignetur.

Ἀποκρινόμενοι δὲ, τὴν αὐτὴν τηρησόμεθα τάξιν, ἣν ἐν τῷ φθάσαντι ἡμετέρῳ συγγράμματι ἐφυλάξαμεν, καὶ ἐκεῖνα μόνον μετελευσόμεθα τὰ κεφάλαια, περὶ ὧν ἔπω τελέως ἀναμέσον ὑμῶν τε καὶ ἡμῶν συμπεφώνηται, τἄλλα, περὶ ὧν συνάδομεν, βραχυλογίας ἕνεκα παραλείψοντες. Ὁ δὲ εἰρηνάρχης Θεὸς, ἡμᾶς περὶ πάντων τῶν τῆς ἐρανοφανερώτε διδασκαλίας μερῶν τέλος συμφωνεῖν, καὶ τὰ αὐτὰ διδάσκειν, ποιοίη.

Reſpondebimus autem eo ordine, quem in priore etiam noſtro ſcripto obſervavimus, eosque tantum articulos tractabimus, de quibus nondum prorſus inter nos convenit, cætera, in quibus conſentimus, brevitatis ſtudio præteribimus. Deus pacis nobis largiatur, ut in omnibus tandem partibus doctrinæ cœleſtis idem ſentiamus & doceamus.

Ἀρχὴν, καὶ οἱονεὶ θεμέλιον, τῆ περὶ συντάγματος ἡμῶν, βαθείᾳ τινὶ διασκέψει καὶ βελῇ, τὴν περὶ κάθμης καὶ κανόνος θεωρίαν ἐποιησάμεθα, καθ' ὃν πάσας τὰς τῆς θρησκείας ἀμφισβητήσεις κρίνειν, καὶ τέμνειν χρή. Μὴ γὰρ περὶ τῦ κριτῦ ἑκατέρωθεν συμφωνεμένε, ἀδεμιᾶς ἀμφισβητήσεως διάκρισις, πώποτε δεξιῶς ἂν περανθείη. Καὶ τὴν γνώμην ἡμῶν ἐδηλώσαμεν, ἡμᾶς τὴν Ἁγίαν καὶ Θεόπνευσον Γραφὴν, ΜΟΝΗΝ ἐπιγινώσκειν κάθμην καὶ κανόνα, πρὸς ὃν πάντα τὰ τῆς θρησκείας καὶ πίστεως δόγματα, ἐξετάζειν κρίνοντας δεῖν.

Præmiſimus ſingulari conſilio in priore noſtro ſcripto tractationem de norma atque Regula, juxta quam oporteat omnes Religionis controverſias decidere. Niſi enim de judice conſtet, nulla unquam controverſia dextre dijudicari poterit. Et animum noſtrum declaravimus, quod SOLAM ſacram ſcripturam normam illam atque Regulam agnoſcamus, ad quam omnia dogmata (ad religionem pertinentia) exigenda ſint. Oſten-

Ἀπο-

Ἀποδείξεις ἔτι ἐναργεῖς εἰς τὸ μέσον ἠνέγκαμεν, τὰ τῶν Ἁγίων Πατέρων συγγράμματα, καὶ τὰ δόγματα τῶν Συνόδων, ἃ δύναθαι τὴν αὐτὴν ταῖς Ἁγίαις Γραφαῖς ἰσχὺν καὶ ἀξίωμα ἔχειν, ἀλλὰ ἐπὶ τοσοῦτον προσδέξιμα εἶναι, ἐφ' ὅσον τοῖς Ἱεροῖς Γράμμασι συνάδουσιν. Εἰ γὰρ καὶ ἐνίοις ὅλως τῶν ἐν τοῖν τρισὶ συμβόλοις, τῷ Ἀποστολικῷ, τῷ ἐκ Νικαίας, καὶ τῷ τῆς θείας Ἀθανασίου, ἐνδοιάσιμον ποιῆσαι δεῖν γινώσκομεν, ὅμως ἐν τῶν λοιπῶν Συνόδων ἐνίαις, τινὰ εὑρίσκεθαι ὑπολαμβάνομεν, τοῖς Ἱεροῖς Γράμμασιν ἐκ παντὸς ἐφαρμόζοντα.

Ὑπεμνήσαμεν δ' ἔτι, ὡς ἐπικίνδυνόν ἐστι, τὸ προτείνειν τι τῇ τῆς Χριστῆς Ἐκκλησίᾳ πιστεύειν, μὴ γραφικαῖς ἀναντιρρήτοις μαρτυρίαις, ὡσεὶ στερεωτάτῳ θεμελίῳ, ἐπερειδόμενον. Ἀπεδείξαμεν καὶ Ἀποστολικοῖς ῥητοῖς, τὰς Ἱερὰς Γραφὰς ἐκ ἐλλιπῶς ἔχειν, ὥστε τὸ ἔλλειμα τούτων, ἀλλαχόθεν, εἴτε ἐκ τῶν πατρικῶν γραμμάτων, εἴτε τῶν Συνοδικῶν δογμάτων, ἀναπληρωτέον εἶναι, ἀλλὰ πάντα, ὅσων γε Χριστιανὸς ἄνθρωπος εἰδέναι πρὸς ἐπίτευξιν αἰωνίου ζωῆς χρείαν ἔχει, περιλαβέσας ἔχειν. Ἔτι δ' ἐφανερώσαμεν, ἐκ ἔστως ἀσαφεῖς εἶναι τὰς γραφὰς, ὥστε μὴ διὰ συγκρίσεως καὶ ἀντεξετάσεως ὁμοίων καὶ προσεμφερῶν χωρίων ἂν νοεῖσθαι, καὶ ξὺν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι εὐδυβόλως διαπλύσσεσθαι ἄν. Τὰ γάρπερ γριφωδῶς καὶ ἀσαφῶς ῥηθέντα, ἀλλαχοῦ διεπλυγμένως καὶ εὐδήλως πρόκειται. Οὔσης δ' ἐνίοτε ἐκ ἐν ταῖς γραφαῖς, ἀλλ' ἐν ταῖς μεταγλωττίσεσιν, ἀσαφείας τινὸς, παρηνέσαμεν, ἐν τῇ παλαιᾷ μὲν διαθήκῃ, ἐπὶ τὰς πηγὰς τῆς Ἑβραΐδος διαλέκτε, ἐν τῇ νέᾳ δὲ, ἐπὶ τὸ ἑλληνιστὶ κείμενον, ἀνατρέχειν δεῖν.

Ostendimus etiam evidentibus rationibus, Patrum scripta, & synodorum decreta, non posse eandem cum sacris literis authoritatem obtinere, sed eatenus ea recipi posse, quatenus cum sacris literis consentiant. Etsi enim in tribus symbolis, Apostolico, Nicæno, & Athanasiano, nihil prorsus in dubium vocandum judicamus, tamen in cæteris quibusdam Synodis nonnulla reperiri existimamus, quæ cum sacris literis non omni ex parte congruant.

Monuimus etiam, quanto cum periculo sit conjunctum, si aliquid Ecclesiæ Christi credendum proponatur, quod non sacrarum literarum testimonio, tanquam fundamento solidissimo nitatur. Docuimus etiam Apostolorum verbis, sacram scripturam non esse mancam: ut necesse sit ejus defectum aliunde, vel e Patrum scriptis, vel e Synodorum decretis, supplere, sed omnia ea continere, quæ quidem ad salutem æternam consequendam homini Christiano scitu sint necessaria. Ostendimus etiam, scripturam non esse tam obscuram, quin ex collatione similium locorum intelligi, & adjuvante Spiritu S. dextre explicari possit. Quæ enim alicubi perplexe dicuntur, alibi explicate proponuntur. Et cum interdum non in ipsa scriptura, sed in translationibus, sit aliqua obscuritas, monuimus, in veteri quidem Testamento, ad fontes hebræi sermonis, in Novo vero, ad græcum textum, esse recurrendum:

δεῖν· Ὧν δύο γλωσσῶν, ὑπεροχικῇ τινι καὶ θείᾳ ἐυεργεσίᾳ ἐφ' ἡμῶν, ἐκ βαρβαρισμοῦ εἰς τὸ καθαρὸν ἀποκατασταθεισῶν, φῶς ἐντεῦθεν πολὺ ἐπὶ διασάφησιν τῶν Ἁγίων Γραφῶν ὀρθὴν προσέρχεσθαι νομίζομεν. Ἡγέμεθα τοίνυν, εὐδενὸς τῶν πρὸς ἀληθινὴν Θεογνωσίαν, εἰλικρινῆ τε ἐυσέβειαν, φερόντων, ἐλλείψειν τῷ πιστεύοντί τε, καὶ ποιεῖν ἐκ ψυχῆς σπουδάζοντι, τὰ, ὅσα ἡμῖν πιστευτέα τε καὶ ποιητέα, ἐν τοῖς Θείοις Γράμμασι προτέθειται. Πάντα ταῦτα ἕτως ἔχειν, καὶ γραφικαῖς ἀποδείξεσι κατεσκευάσαμεν, καὶ ψήφῳ τῇ διαφανεστάτῃ καὶ πάνυ χρυσορρήμονος Ἰωάννε ἐπισωσάμεθα.

„Πρὸς ταῦτα δὲ, ἕτως ἡ Ἁγιωσύνη „σε ἀπεκρίθη, ὅτι πρὸς οἰκοδομὴν ἡμῖν „προσδιαλέξεται, θείαις ἀσφαλιζομέ„νη μαρτυρίαις, ὡς ἐδέξαντο ταύτας οἱ „Θεοφόροι Πατέρες. Κανόνα γὰρ εἶναι, „οἱονεὶ ἀμετακίνητον ὅρον, τῆς Ἁγίας „καὶ Οἰκουμενικῆς ἕκτης Συνόδε, διαγο„ρεύοντα ἡμῖν, τὰς Θείας Γραφὰς ἐκ„λαμβάνειν, ὡς ἐξηγήσαντο οἱ δοκιμα„θέντες τῆς Ἐκκλησίας Διδάσκαλοι, καὶ „μὴ παρ' ἑαυτῶν σοφίζεσθαι περιτὰ, „βουλομένους τὰ τοιαῦτα διερμηνεύειν. „Εἶναι δὲ τὸν ὅρον τόνδε ἐν τῷ ιθ'. ἐκεῖ „κανόνι, αὐτολεξεὶ ἕτως ἔχοντα. Ἀλ„λὰ καὶ εἰ γραφικὸς ἀνακινηθείη λόγος, „μὴ ἄλλως τὸν ἑρμηνευέτωσαν, ἢ ὡς „ἂν οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες, διὰ „τῶν οἰκείων συγγραμμάτων. παρέθεν„το. Καὶ μᾶλλον ἐν τέτοις εὐδοκιμέτω„σαν, ἢ λόγες οἰκείες συντάττοντες, ἵνα „μὴ ἔσιν ὅτε πρὸς τὸ τὸ ἀπόρως ἔχοντες, „ἀποπίπτοιεν τῷ προσήκοντος. Αὕτη „μὲν, ἡ τῆς ἁγιότητός σε ἀπόκρισις. „Ἡμεῖς δὲ ἀποκρινόμεθα ἕτως.

Δισαγ-

dum: quæ duæ linguæ, cum singulari Dei beneficio noſtro ſeculo rurſus a barbarie ſint vindicatæ, multum inde lucis ad ſacras literas recte explicandas accedere exiſtimamus. Judicamus igitur, nihil ad veram Dei agnitionem & pietatem ſinceram ei defuturum, qui ea credat, & facere ex animo ſtudeat, quæ in ſacra ſcriptura nobis credenda, & facienda, proponuntur. Hæc enim omnia ita ſe habere, & teſtimoniis ſacrarum literarum confirmavimus, & ſuffragio clariſſimi illius & excellentiſſimi Theologi, Ioannis Chryſoſtomi, comprobavimus.

„Ad ea vero Sanctitas veſtra in hunc „modum reſpondit: Se nobiſcum collo„cuturam, divinis teſtimoniis fretam, „ſicut ea Spiritus Sancti pleni accepere „Patres. Regulam enim eſſe, veluti „terminum quendam immotum, ſacræ „œcumenicæ Synodi ſextæ, qua jubea„mur ſacras ſcripturas ſic interpretari, „quemadmodum eas recepti Eccleſiæ „Patres interpretati ſunt, non autem in„terpretationibus ex nobis afferendis, ſa„pientiæ laudem quærere. Extare eam „Regulam in XIX. ibi canone, his ver„bis: Quin etiam ſi qua de ſacra Scriptu„ra exiſtet diſceptatio, nemo illam ali„ter interpretetur, quam Eccleſiæ lumi„na eam ſuis ſcriptis interpretati propo„ſuerunt. Ac magis ex his laudem „præſtantiæ petant, quam ſcriptis ex ſuo „ingenio proditis, ne quando in hoc fa„cultate deſtituti, non aſſequantur id, „quod animo intenderant. Hactenus „ſanctitatis veſtræ Reſponſum.

Sane

Διϛαγμὸς μὲν ἡμῖν ἀδεὶς, μὴ ἀ δεινῶς ἁμαρτάνειν, πάντας τὲς παρ' ἑαυτῶν σοφιζομένες περιτλὰ, ἐντεῦθεν μάταια ἐυδοκιμεῖν πειρωμένες, καὶ τῷ προσήκοντος ἀποπίπλειν. ἀπόρως πρὸς αὐτὸ ἔχοντας. Οὐδαμῷ γὰρ ἧττον, ἢ ἐν τῷ τὰς Θείας Γραφὰς μετιέναι. Φαννητιᾶν, καὶ περιτλῆς σοφίας δόξαν θηρᾶν, προσήκει, ἐν αἷς γε, μόνον τὴν τῷ Θεῷ δόξαν καὶ τιμὴν, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τὴν σωτηρίαν, ζητητέον. Οὐ μὴν ἡγέμεθα, τῶτο εἶναι σοφίζεθαι παρ' ἑαυτῷ περιτλὰ, ἐάν τις ἐυσεβεῖ ψυχῇ, προσευχὴν προκαταβαλόμενος, ἐπὶ τὸ τὰς Ἱερὰς Γραφὰς μανθάνειν καὶ γυμνάζειν χωρήσῃ, τῇ μὲν, ἁπλῆν καὶ γνησίαν αὐτῶν διάνοιαν, ὑφ' ὅλης τῆς τῷ λόγῳ συνεπείας δεικνυμένην ἐνζερνιζόμενος, τῇ δὲ, ἐπὶ τῶν ἀσαφεςέρων, ἐπὶ τὰ φανερώτερα ἐν τῇ αὐτῇ Γραφῇ, περὶ τῷ αὐτῷ πράγματος φθεγγόμενα, ὥσπερ ἐπὶ πιςὲς ἑρμηνέας, μετερχόμενος, καὶ τοιῶτον ἐξ ἀντιβολῆς καὶ παραθεωρήσεως τῶν Γραφῶν νῶν ἐξάγων, οἷον ὅλοις τοῖς Θείοις Γράμμασιν ἀναλόγως καὶ συμφώνως ἔχειν. Εἰ δὲ καὶ ἀσμένως ἐνταῦθα ἡμεῖς, καὶ ἐυγνώμονι ψυχῆς διαθέσει, τοῖς τῶν Θεοφόρων Πατέρων ἐξηγήμασι καὶ πονήμασιν, ἐφ' ὅσον ἂν ἁπλάϊςως ἐξῇ, χρώμεθα, ὅμως, μηδ' αὐτῶν ἐκείνων ἀπειπόντων, μηδένα μετ' αὐτὲς διερμηνεύσει τῶν ἁγιογράφων ἐπιχειρεῖν, μηδὲ τὲς ἄλλες ἅπαντας ταῖς ἑαυτῶν ἐξηγήσεσι προσδησάντων, καὶ πρὸς αὐτὰς τυραννησάντων, ἐκ ἂν δικαίως ἡμεῖς ἐπιτιμηθείημεν, καὶ ἀ πάντῃ ἔνθ' ὅτε ταῖς ἐκείνων διαπλύξεσι καὶ ἑρμηνείαις ἔπεθαι δυνάμενοι.

Sane dubium nobis non eſt, quin ii, qui ex ſeipſis interpretationes adferunt, & in ea re laudem & ingenii oſtentationem quærunt, graviſſime peccent: & illud ipſum, quod animo intenderant, non aſſequantur. Nulla enim in re minus, quam in ſacra ſcriptura tractanda, ingenii laudem captare fas eſt: quippe ubi ſola Dei gloria, & Eccleſiæ ſalus, eſt quærenda. At nos non exiſtimamus, id eſſe interpretationem ſcripturæ ex ſe afferre: ſi quis pio animo, præmiſſa precatione ad ſacras literas diſcendas & tractandas acceſſerit: earumque ſimplicem & germanam ſententiam quam totus orationis contextus monſtrat, amplexus fuerit: ſi etiam in locis obſcurioribus, ad clariora dicta ejuſdem ſcripturæ, quæ de eadem materia loquuntur, tanquam ad fidos interpretes, ſeſe conferat: & talem explicationem ex collatione ſcripturæ eliciat, quæ cum tota analogia ſacrarum litterarum congruat. Etſi autem ea in re, libenter & grato animo lucubrationibus ſanctis ſanctorum Patrum, quod licet, utimur: tamen cum ne illi ipſi quidem prohibuerint, ne quis poſt ipſos ſacras literas interpretandas ſuſciperet, neque alios omnes ad ſuas interpretationes alligare voluerint: non debet nobis fraudi eſſe: ſi interdum ipſorum explicationes non per omnia ſequi poſſumus. Etenim (quod pace ſanctiſſimorum illorum virorum dixerimus) quidam, præſertim græci, non

Ἔνιοι γὰρ αὐτῶν (καὶ μηδεὶς δυχεραναίτω τῶν λίαν Φιλοπατόρων περὶ μεγάλε καὶ ἡμῶν τὲς ἁγιωτάτες Πατέρας ποιεμένων) ἔνιοι, φαμὲν, ἐκείναν

νων, καὶ μάλιστα οἱ ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος γλώττης, ἀ κομιδῇ τῆς Ἑβραϊκῆς διαλέκτου ἐπιστήμονες ἐυρέθησαν. Ὅθεν καὶ πολλὰς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τόπους, ἐχ' ἕτως, ὡς ἔδει, ἡρμήνευσαν. Ἀλλὰ μὴν, καὶ περὶ τὴν τῶν τῆς Καινῆς ἔκθεσιν, ἐνίοτε δικαίως ἄν τις ἔχοι ἃ μέμψαιτο. Καὶ μὴ θαυμαζέτω τὴ λόγε ἡ Ἁγιότης σε. Εἰ γὰρ καὶ Ἑλληνιστὶ συνέγραψαν τὰ ἑαυτῶν οἱ Εὐαγγελισταὶ καὶ Ἀπόστολοι, ὅμως τῆς Ἑβραΐδος φράσεως καὶ ἰδιωμάτων ἐκ ἀπεχώρησαν πάμπαν, καὶ δὴ ἐπὶ τοσῆτόν γε, ὥστε μηδὲ ὑπὸ τῶν τὰ Ἑλληνικὰ ἐξησκημένων τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐπιδεξιῶς νοεῖσθαι, ἐὰν μὴ καὶ τὰ Ἑβραϊκὰ προσμαθόντες καὶ τριβέντες τύχωσιν. Εὐχαρίστε τοίνυν ψυχῆς τίθεμεν, χρῆσθαι περὶ τὴν τῶν γραφῶν διασάφησιν τῷ χαρίσματι τῶν γλωσσῶν, τῷ Κυρίε ἐπὶ τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν τέτων, τετὶ τὸ ἐυεργέτημα τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνακομίσαντος, ὥστε νῦν ἀσαφεστέροις χωρίοις ἡμᾶς ἐντυγχάνοντας, ἐπὶ τὰς διαυγεῖς τῆς Ἑβραΐδος καὶ Ἑλληνίδος φωνῆς κρήνας ἀναδρομὴν ἔχειν. Οὐδὲ ὁ Κύριος ἐπὶ τὰ τῶν Πατέρων συντάγματα καθίζειν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ διερρήδην τὰς Γραφὰς (τὰ τῶν Προφητῶν λόγια δήπε) ὁ σοφώτατος καὶ φιλανθρωπότατος Ἰησῆς, ἐρευνᾶν προσέταξεν. (Ἰωάν. ε'.) Ὁ δὲ ἐράνιος Πατὴρ, ἡμῖν τῷ ἀγαπητῷ ἑαυτῷ Υἱῷ ἀκέειν ἐνετείλατο. (Ματθ. ιζ'.) Ὁ Χριστὸς, ἡμᾶς ἐπὶ τὸ ἀκέειν τῶν Ἀποστόλων αὐτῷ ἀπέπεμψεν, εἰπὼν τέτοις. (Λεκ. ί.) Ὁ ἀκέων ὑμῶν, Ἐμῷ ἀκέει. Τέτοις τοῖς ἐπιτάγμασιν ἡμεῖς πείθεσθαι σπεδάζομεν, πρὸς τοῖσδε τὰς διειδεστάτας Ἰσραὴλ πηγὰς χωρῆμεν, ἵνα καθαρώτατον ὕδωρ, ἀνθρωπίνων δοξῶν καὶ παραδόσεων ἀμιγὲς ὂν, ἀρυσώμεθα, καὶ τὰς ἡμετέρας ψυχὰς ἀναληψώμεθα. Οὐ μὴν καταφρονῆμεν τῶν περιβλεπτοτάτων τῆς Ἐκκλησίας φωτήρων, (μὴ γένοιτο,

non admodum periti Hebræi sermonis fuere. Unde accidit, ut multa veteris Testamenti loca minus convenienter explicarint. Sed & in Novi Testamenti interpretatione nonnihil interdum jure desiderari potest: quia Evangelistæ & Apostoli, etsi græce scripserunt, tamen phrasin hebræam retinuerunt: ita quidem, ut etiam ab iis, qui Græcæ linguæ sunt peritissimi, non dextre intelligantur, nisi etiam Hebrææ linguæ usus accesserit. Grati igitur animi esse judicamus, uti dono linguarum in explicatione scripturæ: cum Dominus his postremis temporibus illud beneficium Ecclesiæ reddiderit, ut in locis obscurioribus ad fontes hebræi & græci sermonis recurrere valeamus. Neque nos Dominus ad scripta Patrum ablegavit: sed Christus ipse jussit nos scripturam (Prophetarum videlicet oracula) scrutari (Joan. 5.). Pater cœlestis jussit nos filium suum unigenitum audire (Matth. 17.). Christus nos ad audiendos ipsius Apostolos ablegavit: Qui vos (inquit ad Apostolos Luc. 10.) audit, Me audit. His mandatis parere studemus: ad hos limpidissimos Israelis fontes nos conferimus, ut aquam purissimam, sine humanis opinionibus & traditionibus hauriamus, animamque nostram reficiamus. Non contemnimus clarissima Ecclesiæ lumina: absit

ἡμᾶς

ἡμᾶς ἔτως ἀσεβεῖν) τὸν δὲ Χριστὸν, τὲς Προφήτας, καὶ τὲς Ἀποστόλες, αὐτῶν προτιμῶμεν. Καὶ τὶς ἂν δικαίως αὐτὸ ἡμῖν ἐπιτιμήσειν; Οὗτοι βέλτιστοι καὶ ἀσφαλέστατοι, τῶν ἰδίων ῥημάτων ἑρμηνεῖς. Οὗτοι, καὶ ἃ νοῖ ἐφρόνησαν, ἄριστα καὶ ἁπλαϊστατα ἐιόησαν, καὶ τὸ νοὸς τὰ φρονήματα, λευκότατα καὶ σαφέστατα διατρανῶν ἴσχυσαν. Οὗτοι, τὰ Θεῖα Μυστήρια διαπλύσσοντες, ἑδαμῶ παραβλέπεσιν, ἐ τυφλώτλεσιν, ἐδ' ἄλλος ἄλλε ἑδενὸς ἑδαμῶ διαλλάτλει καὶ διαφωνεῖ. Τῶν μὲν Θεοπνεύστων Γραφῶν, δινεκής τις καὶ θαυμασὴ συμφωνία καὶ ἀλληλοχία ἐστὶν, ἐπὶ τοσῶτον, ὥστε εὐσεβῶσαν ψυχὴν, ὅπως ποτὲ πειραζομένην καὶ θλιβομένην, ἐκείναις, ὡς εὐδίῳ καὶ ἀκυμάντῳ λιμένι, ἀσφαλῶς ἐφησυχάζειν ἀτρεμῶσαν δύναθαι. Αἱ δὲ τῶν Πατέρων ἑρμηνεῖαι καὶ ἐξηγήσεις, ἐ κατὰ πάντα ἀλλήλαις ὁμοφωνῶσιν, ἀλλ' ὁ μὲν αὐτῶν ἕτως, ὁ δ' ἐκεῖνος, τὸ γεγραμμένον ἐξηγεῖται. Καὶ ἔστιν ὁρᾶν, ἐνίοτε ἕνα τινὰ καὶ τὸν αὐτὸν, ῥῆσίν τινα γραφικὴν, λίαν ἀλλοίως καὶ παραλλαγμένως ἐκ λαβόντα, ὅπερ τὴν Ἁγιότητά σε, ἐ μόνον τοῖς Ἱεροῖς Γράμμασιν, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν Πατέρων ἀναγνώσει, ἐπιμελέστατα ἐνδιατρίβσαν, ἐκ ἂν λάθοι. Οἷον, εἰς τὸ ἐν βίβλῳ Γενέσεως, (Κεφ. μθ'.) Δὰν κρινεῖ τὸν λαὸν αὐτῦ, Γενναδίος μέν φησι, τὴν τῆς φυλῆς Δὰν ἡγεμονίαν, τὴν διὰ τῦ Σαμψὼν, προμηνύεσθαι, ἐν ὑπὸ γυναικὸς, ὡς ὄφις, ἐπιβλευέσης, ἐφήσεσθαι ὡς ἵππος. Κύριλλος δὲ, τὸν ἐυκλεῆ, καὶ περίοπλον τῶν Ἀποστόλων χορὸν ἐμφαίνεσθαι, ἧς εἰς τὸ ἄρχειν τεθεῖσθαι τῶν πεπιστευκότων, καὶ τὸ κρίνειν λαχεῖν. Ὁ δ' ἐν ἁγίοις ἱερομάρτυς Ἱππόλυτος, περὶ τῦ προδότε Ἰούδα ἐξεδέξατο, ὡς γεγονότος ἐκ φυλῆς Δάν. Θεο-

abſit ea a nobis impietas: ſed Chriſtum, Prophetas, & Apoſtolos, ipſis jure præferimus. Hi ſunt optimi & certiſſimi ſuorum verborum interpretes. Hi & mentem ſuam optime intellexere, & animi ſententiam clariſſime explicare potuere. Hi nuſquam in explicandis myſteriis divinis hallucinantur: neque quiſquam ab altero ulla in re diſſentit. In perpetuo & admirando ſacrarum literarum conſenſu: piæ mentes in omnibus afflictionibus & tentationibus, tanquam in portu tranquillo, tuto acquieſcere poſſunt. Patrum vero interpretationes, non ubique inter ſe conſentiunt: ſed alius ad hunc, alius ad alium modum, ſcripturam explicat. Ac fieri ſolet, ut quandoque unus & idem, dictum aliquod ſcripturæ admodum diverſa ratione interpretur: quod veſtram Sanctitatem, ut, quæ non modo in ſacris literis, verum etiam in lectione patrum, diligentiſſime verſatur, latere non poteſt. Exempli cauſa, in libro Geneſ. (Cap. 49.) extat dictum: Dan judicabit populum ſuum. Ibi Gennadius ait: Principatum tribus Dan, ubi Sampſon excelluerit, præſignificatum eſſe: qui a muliere, inſtar ſerpentis inſidiata, proſtratus ut equus fuerit. Cyrillus, glorioſum & clariſſimum Apoſtolorum cœtum ſignificari inquit: qui conſtituti ſint, ut præſint credentibus, & judicandi poteſtatem acceperint. Sanctus vero martyr Hippolytus, de proditore Juda expoſuit: qui ortus fuerit ex tribu Dan. Theodoretus con-

δώρητος δ' αὖ, περὶ Χριστὸν, ὃν ἐπιβελεύειν τὸν ἀντίχριστον. Πάλιν, τὸ ἐν τῇ προτέρᾳ πρὸς Κορινθίους, (Κεφ. γ'.) Εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται, αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτω δὲ, ὡς διὰ πυρὸς, ὁ μὲν εἰρημένος Θεοδώρητος, οὕτως ἐκλαμβάνει. Εἴ τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται ζημιωθήσεται, οὕτω δὲ, ὡς διὰ πυρὸς, ἀντὶ τοῦ, κατακαήσεται τοῦ πονηροῦ ἀκροατοῦ τὸ ἔργον ὑπὸ τοῦ πυρὸς, κατὰ τὴν τῆς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος ἡμέραν, αὐτὸς δὲ σωθήσεται, τουτέστιν, ὁ διδάσκαλος, ἀ γὰρ αἴτιος τῆς τῶν ἀκουόντων ἐπὶ τὸ χεῖρον τροπῆς. Εἰ δέ τις (φησὶν) ἀ βέλεται τὸ, ὡς διὰ πυρὸς, τῷ ἔργῳ προσαρμῶσαι, ἀλλὰ τῷ διδασκάλῳ, οὕτω νοησάτω, ὡς ὑπὲρ μὲν ἐκείνων ἐκ εἰσπραχθήσεται δίκας, σωθήσεται δὲ, διὰ πυρὸς καὶ αὐτὸς δοκιμαζόμενος, εἴπερ ὄρα ἔχει τὸν βίον τῇ διδασκαλίᾳ κατάλληλον. Ὁ δὲ Χρυσόστομος, οὕτω. Ζημιωθήσεται, ἰδοὺ, μία κόλασις. Αὐτὸς δὲ σωθήσεται, ὡς διὰ πυρὸς, ἰδοὺ, καὶ δευτέρα. Ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν. Οὐχὶ καὶ αὐτὸς οὕτως ἀπολεῖται, ὡς τὰ ἔργα, εἰς τὸ μηδὲν χωρῶν, ἀλλὰ μενεῖ ἐν τῷ πυρί· σωτηρίαν γὰρ τοῦτο τὸ πρᾶγμα καλεῖ. διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν, ὡς διὰ πυρός. Καὶ γὰρ, καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, ἐν τῷ πυρὶ σώζεται, περὶ τῶν μὴ κατακαιομένων καὶ τεφρουμένων εὐθέως. Ταῦτα μὲν ἔτοι.

Ἡ δ' ἀνθρώπου συνείδησις, ἐκ ἀναπαύεται, ἐὰν μὴ τὸν ἀληθινὸν τῆς γραφῆς νοῦν, ἐξ αὐτῶν τῶν γραφῶν, πάντοθεν ἑαυταῖς ὁμοφωνεσῶν, ἀντλήσηται, ἰδέ γε ἡ πίστις ἡμῶν ἰδεμιᾷ ἡτινιῶν ἑρμηνείᾳ, μὴ ἐκ διηνεκοῦς κύκλῳ τῶν γραφῶν

tra, de Chriſto, cui inſidietur Antichriſtus. Rurſus, in priore ad Corinth. (Cap. 3.) dicitur: Si cujus opus comburetur, damnum accipiet: ipſe vero ſervabitur, ſed ita, ut per ignem. Hoc idem Theodoretus ſic interpretatur. Si cujus opus comburetur, damnum patietur, ita tamen ut per ignem: id eſt, comburetur mali auditoris opus igne, in illuſtri illo adventus Domini die: ipſe vero conſervabitur, nempe Doctor. Non enim in ipſo culpa eſt: quod auditores ad pejora ſe inclinent. Quod ſi vero aliquis (inquit idem) non vult hoc, ut per ignem, ad opus applicare, ſed ad Doctorem: ſenſus hic erit, eum propter illos non affectum iri pœnis: ſed conſervatum iri, ita tamen, ut & ipſe probetur igne, num vitam egerit cum doctrina conſentientem. Chryſoſtomus vero aliter. Damnum accipiet: ecce, una pœna. Ipſe vero ſervabitur, ut per ignem: ecce, altera. Hoc autem dicit Apoſtolus. Non etiam ipſe peribit, ſicut opera ejus, ita ut ad nihilum redigatur: ſed reſtabit in igne inconſumptus. Hoc ille vocat, ſervari. Propterea addidit, ut per ignem. Nam & nos ſolemus ita loqui: ſervari in igne, ſi quid non conflagret, nec in cineres ſtatim redigatur. En diverſas, nihilque certi ſtatuentes iſtorum interpretationes.

Conſcientia autem non acquieſcit, niſi ſcripturæ veram ſententiam ex ipſa ſcriptura, undiquaque ſibi conſentiente hauriat: neque fides noſtra ulli interpretationi, niſi ea ex perpetuo ſcripturæ conſenſu demonſtretur, tuto inniti

Φῶν συμπνοίας ἀποδεδειγμένη, τεθαρρηκότως ἐπερείδεσθαι δύναται. Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ ἑδενὶ γραφῆς ἐξήγησιν ἄλλην, παρὰ τὴν τῶν Πατέρων, ποιήσασθαι ἐξεῖη, ὡς κακῶς ἂν πράξειαν πάντα ἐκεῖνα τὰ τῆς Ἐκκλησίας μέλη, ἃ διὰ βίβλων παντὸς, ἑδὲν μὲν παρὰ τῶν Πατέρων ὑπόμνημα εὐτύχησαν, τὰ δὲ Θεῖα Βιβλία, μετὰ σπουδῆς, καὶ ἀληθινῆ πρὸς Θεὸν φόβῳ, ἀνέγνωσαν; Τούτων ἓν ἕτως ἐχόντων, ἐκ ἂν ἡμᾶς ὁ ιθ'. τῆς ἕκτης Συνόδου κανὼν, ἕτω ταῖς ἑρμηνείαις καὶ ἐκφράσεσι τῶν Ἁγίων Πατέρων προσαρτήσειεν, ὥστε μηδαμῆ ἐξεῖναι, ἐκ τῆς ἀμεταπλώτου τῆς θεοσδότου γραφῆς συνεχείας καὶ συμφωνίας, τὴν ἀληθῆ καὶ γνησίαν τῶν γραφῶν διάνοιαν, κατὰ Θεῦ χάριν, αὐτός τε ἡμᾶς θεοσεβῶς μανθάνειν, καὶ πιστῶς ἄλλους διδάσκειν. Ὅτι γὰρ ἐχὶ περὶ τὰ σοφιζόμεθα, τοῦτο πράττοντες, ὡς κενοδοξοῦντες, ἀλλ' ἐν ἀταραξίᾳ καὶ γαλήνῃ, τὸ συνειδὸς ἡμῶν κατασῆσαι βουλόμεθα, μάρτυς ὁ τῶν πάντων καρδιογνώστης Θεός. Ἀντιβολοῦντες τοίνυν παρακαλοῦμεν τὴν Ἁγιότητα τὴν σὴν, τίμιε Δέσποτα, τὴν αὐτὴν ἡμῖν, ἐν τῷ βασανίζειν καὶ σαθμᾶσθαι τὰ τῶν Ἱερῶν Γραμμάτων ῥητὰ (τὶς αὐτῶν εἰς τὸ κατασκευάζειν δύναμις, ἢ ἀδύναμις) ὁδὸν εἰσέρχεσθαι, μὴ δὲ διαφόροις, ἢ ἐναντίοις αὐτῶν παρὰ τοῖς πατράσιν ἑρμηνείαις καὶ ἐκθέσεσιν ἐπιπροσθουμένην καὶ κωλυομένην ἀνέχεσθαι, ὅπως ἐκ παραναγνώσεως καὶ παρεξετασμοῦ τῶν γραφῶν, ὁ ἀληθὴς καὶ ἀκίβδηλος νοῦς, φανερὸς καθίστασθαι δυνατός. Οὕτως γενήσεται, συνεργούσης τῆς ἄνωθεν χάριτος, περὶ ὧν τῆς ἐρανόθεν διδασκαλίας μερῶν, ἔτι διαφωνία τὶς ὑπολέλειπται, περὶ τούτων ἡμᾶς ῥᾴστα ξυμβαίνειν. Ἀλλὰ γὰρ, πρὸς τὸ περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως κεφάλαιον μεταβῶμεν.

niti potest. Quod si nemini scripturam aliter, quam quemadmodum Patres, explicare liceret: quam male ageretur cum omnibus iis Ecclesiæ membris, quæ per omnem vitam nullum patrum commentarium viderunt, sacra autem Biblia diligenter, & in vero Dei timore, legerunt? Quare non potest nos canon ille decimus nonus Sextæ Synodi, ad interpretationes sanctorum Patrum alligare: ut non liceat nobis ex perpetuo scripturæ consensu, veram & germanam sacrarum literarum sententiam, per gratiam Dei, pie discere, & eandem alios fideliter docere. Neque ea in re ingenii laudem, sed conscientiæ tranquillitatem, quærimus. Testis est Deus, omnium cordium scrutator. Rogamus igitur, & hortamur vestram Sanctitatem: ut eandem viam in ponderandis Scripturæ dictis (quid ea probent, aut non probent) nobiscum ingrediatur, neque diversas scripturæ interpretationes Patrum sibi obstare patiatur: ubi ex collatione dictorum scripturæ, vera & genuina sententia manifesta esse potest. Sed fiet, adjuvante divina gratia, ut in iis doctrinæ cœlestis partibus, in quibus adhuc aliquid est dissensionis, facillime conveniamus. Nunc tempus est, ut ad Articuli de processione Spiritus sancti tractationem accedamus.

DE

ΠΕΡΙ ΕΚΠΟΡΕΥΣΕΩΣ ΤΟΥ Ἁγίε Πνεύματος.

Ἀρχὴν μὲν ἓν χαίρομεν, τὴν Ἁγιότητά σε, μὴ διαφέρεσθαι ἡμῖν περὶ τῆς αἰωνίε τῦ Πνεύματος τῦ Ἁγίε Θεότητος, μηδὲ περὶ τῆς τῶν τριῶν ὑποστάσεων διακρίσεως, ἀλλὰ περὶ τῆς Ἐκπορεύσεως μόνον, πρὸς τέτοις καὶ τῦτο νοῦντες, μηδὲν ὑμᾶς ἐγχειρεῖν τῦ Υἱῦ Θεῦ ἀπὸ τῆς μεγαλειότητος καὶ Θεότητος ἀφελεῖν, κἂν εἰ τὸ Πνεῦμα ἐκ μόνε τῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι φήσητε. Εὐχοίμεθα δ' ἂν, τὴν πολυχρόνιον τήνδε τῶν Λατινίδων καὶ τῶν Ἑλληνίδων Ἐκκλησιῶν διχόνοιαν, σωθείσης τῆς περὶ τὸ ἀληθὲς διδασκαλίας, ἤδη ποτὲ τέλος ἂν λαμβάνειν. Εἰς τῦτο τοίνυν, ἵνα τὸ εἰς τὴν ἡμετέραν δύναμιν ἧκον παραχώμεθα, φέρε ἐξετάσωμεν τὰς λύσεις, ἃς πρὸς τὰς παρ' ἡμῶν πίσεις ἠνέγκατε, ὅπως φανερὸν ὑμῖν γενήσεται, εἴτε ἐξικανώσατε ἡμᾶς, εἴτε καὶ μή. Ἐξ ἧ δῆλον γενήσεται, ποτέρες ποτέροις συγκαταθέσθαι δεήσει.

Νομίζει μὲν ἓν ἡ Ἁγιωσύνησε, ἡμᾶς διὰ τῦτο σφαλῆναι, ὅτι τῆς αἰωνίε τῦ Ἁγίε Πνεύματος ἐκπορεύσεως, τὴν αὐτῦ χρονικὴν γενομένην πέμψιν ἐκ ἀποδιϊῶμεν, κἀντεῦθεν τὰ περὶ τῆς ἀποστολῆς τῦ Πνεύματος, ἢ τῆς τῶν δώρων αὐτῦ χορηγήσεως, τῆς ἐν τῇ Πεντηκοστῇ γενομένης ταῖς γραφαῖς εἰρημένα, ἐ καλῶς ἐπὶ τὸ φάσκειν, αἰώνιον τῦ Ἁγίε Πνεύματος ἐκ τῦ Υἱῦ ἐκπόρευσιν εἶναι, παραφέρειν. Ἡμεῖς δὲ τὴν διάσασιν ταύτην, τὴν μεταξὺ τῆς αἰωνίε ἐκπορεύσεως, καὶ τῆς ἐν χρόνῳ πέμψεως, τὴν μεταξὺ τῆς ἐσίας τῦ Πνεύματος, καὶ τῶν

DE PROCESSIONE *Spiritus ſancti.*

Gaudemus, quod inter nos, & Sanctitatem veſtram, non ſit de Spiritus Sancti æterna divinitate aut de diſtinctione trium perſonarum, diſſenſio: ſed tantum de proceſſione: & intelligimus, vos nihil detractum eſſe velle Filio Dei de ſua majeſtate & divinitate, etiamſi Spiritum Sanctum a ſolo Patre procedere affirmetis. Optaremus autem, ut hoc diuturnum inter latinas & græcas Eccleſias diſſidium, ſalva veritatis doctrina, tandem componi poſſet. Ad eam rem, ut, quantum in nobis eſt, præſtemus, expendemus veſtras ſolutiones noſtrorum Argumentorum: ut animadverti poſſit, an nobis ſatisfactum ſit, nec ne. Inde manifeſtum, erit, utra pars in alterius ſententiam ire debeat.

Exiſtimat veſtra Sanctitas, nos errare ea de cauſa: quod inter æternam Spiritus ſancti proceſſionem, & inter illius miſſionem, quæ in tempore facta eſt, non diſtinguamus: ideoque nos perperam ea ſcripturæ teſtimonia, ad æternam proceſſionem Spiritus ſancti a Filio aſſerendam, adferre, quæ de miſſione Spiritus ſancti, ſeu donorum ejus collatione, in die Pentecoſtes, loquuntur. At nos id diſcrimen inter proceſſionem æternam, & miſſionem temporariam: inter eſſentiam Spiritus ſancti, & ipſius dona, haud quaquam ignora-

τῶν αὐτȣ̃ χαρισμάτων, ȣ̓δαμῶς ἀγνοȣ̃μεν. Ἐν τοσȣ́τῳ γὲ μὴν καὶ τȣ̃το οἴδαμεν, ἕτερον ȣ̓δὲν ἧττον, τȣ̃ ἑτέρȣ κατασκευὴν εἶναι. Ἐπείγε, διὰ τὶ πέμπει ὁ Υἱὸς ἐν τῇ τῆς Πεντηκοςῆς ἡμέρᾳ, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τοῖς Ἀποςόλοις, ȣ̓δὲν ἧττον, ἢ ὁ Πατὴρ, εἰ μὴ διὰ τȣ̃το, ὅτι τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, ȣ̓ ἐςιν ἐκεῖνα τὰ χαρίσματα, ἐπίσης παρὰ τȣ̃ Υἱȣ̃, καὶ τȣ̃ Πατρὸς, ἐκπορεύεται; Ὥςε μίαν εἶναι καὶ τὴν αὐτὴν, ἐν τῷ πράγματι τῷδε μεγαλειότητα, τȣ̃τε Υἱȣ̃, καὶ τȣ̃ Πατρὸς, ὧν ἑκάτερος εἰς τὰς τῶν πιςευόντων καρδίας πέμπει τὰ τȣ̃ Πνεύματος δῶρα, ἅτε δὴ παρ' ἀμφοῖν ἐκπορευομένȣ. Ἀλλὰ μὴν, καὶ αὐτὴ ἡ Ἁγιότης σȣ, κατασκευάζειν βȣληθεῖσα τὴν τȣ̃ Πνεύματος ἐκ τȣ̃ Πατρὸς προβολὴν, πολλὰ τῆς γραφῆς ῥητὰ προήνεγκεν, ἃ περὶ τῆς χρονικῆς τȣ̃ Ἁγίȣ Πνεύματος πέμψεως προδηλότατα φθέγγεται, νοȣ̃σά γε αὐτὴ ἡ ἁγιωσύνη σȣ, τὴν ἐν χρόνῳ πέμψιν, τῆς πρὸ τῶν αἰώνων ἐκπορεύσεως ἀπηρτῆσθαι. Ἀκαταγώνιςοι τοιγαρȣ̃ν ἔτι καὶ νῦν μένȣσιν αἱ τῶν γραφῶν μαρτυρίαι, αἷς κατεσκευάσαμεν, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ȣ̓χ' ἧττον παρὰ τȣ̃ Υἱȣ̃, ἢ τȣ̃ Πατρὸς, ἐκπορεύεσθαι, τῷ, ȣ̓δὲν ἧττον τὸν Υἱὸν, ἢ ὁ Πατὴρ, ἀποςέλλειν τὸ Πνεῦμα. Πρȣ̓βαλόμεθα δὲ εἰς τὸ μέσον καὶ ἄλλας ἰσχυρὰς πίςεις, τῆς τȣ̃ Πνεύματος ἐκ τȣ̃ Υἱȣ̃, προβολῆς κατασκευαςικὰς, οἵα ἡ, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὑπὸ τῆς γραφῆς καλεῖσθαι Δάκτυλον Θεȣ̃ (Λȣκ. ιά.) τȣτέςι, τὴν ἐνεργεςάτην ἐκείνην ἀρετὴν, καὶ δύναμιν Θεȣ̃ ἄπειρον. Ταύτην δὲ τὴν τηλικαύτην δύναμιν, καὶ ἀδιεξίτητον μεγαλοσύνην, ἐὰν μὴ καὶ παρὰ τȣ̃ Υἱȣ̃ προέρχεσθαι ἀποφηνώμεθα, θέσθαι ἀναγκασθησόμεθα, τὸν τȣ̃ Θεȣ̃ Υἱὸν, τῆς αἰωνίȣ δυνάμεως καὶ κράτȣς ἐλλειπῆ γενέσθαι,

ignoramus. Interim tamen etiam novimus, unum nihilominus recte ex altero probari. Cur enim mittit Filius (in die Pentecostes) Spiritum sanctum Apostolis non minus, quam Pater: nisi quia idem Spiritus (cujus sunt illa dona) æque a Filio, atque a Patre, procedit? Ita, ut una eademque sit, ea in re, majestas Filii & Patris: quorum uterque mittit in corda credentium dona Spiritus sancti, quippe qui ab utroque procedit. Et sane vestra Sanctitas ipsa, multa scripturæ dicta (ad confirmandam Spiritus Sancti processionem a Patre) attulit: quæ de temporaria missione Spiritus sancti manifestissime loquuntur: eo quod ipsa Sanctitas vestra intelligat, missionem temporariam, ex æterna processione dependere. Quare invicta adhuc manent ea scripturæ testimonia: quibus comprobavimus, Spiritum Sanctum non minus a filio, quam a Patre procedere: quia non minus filius quam Pater, mittit Spiritum Sanctum. Produximus in medium etiam alia firma argumenta: quæ processionem Spiritus Sancti a Filio, confirmant: quale hoc est, Spiritum Sanctum in sacra scriptura vocari, digitum Dei (Luc. 11.): hoc est, efficacissimam illam virtutem: & potentiam Dei infinitam. Hanc virtutem & potentiam, nisi etiam a Filio procedere asseruerimus: statuendum erit, Filium Dei, sine æterna potentia fuisse. Hoc vero est

 ὅπερ

ὅπερ ἄτοπον. Ἐπεὶ πῶς ἂν, κατὰ Ἰωάννην, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἐὰν μὴ ἡ αὐτὴ προαιώνιος ἀρετὴ καὶ δύναμις (ἥτις ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον) ἐκπορευμένη ᾖ καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ; Πρὸς τοῦτο, καὶ ἄλλα τότε δικαιώματα ἡμῶν, ἐδεμίαν ἐν τῷ ξυγγράμματι ὑμῶν ἀπόκρισιν εὑρίσκομεν.

Περὶ δὲ, ὧν οἱ Λατῖνοι πάλαι εἶπον, καὶ περὶ τῶν ἀνατροπῶν αὐτῶν, εἰ καὶ ἡμῖν ἐδὲν αὐτὰ διαφέρειν νομίζομεν, εἴ γε ἐχ' ὑφ' ἡμῶν οἱ λόγοι ἐκεῖνοι προβλήθησαν, ὅμως τὰ ἡμῖν περὶ αὐτῶν δοκοῦντα, ἃ δυχερῶς ἐκθησόμεθα.

Τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα τῶν Λατίνων, ᾧ μὲν χήματι καὶ τρόπῳ ὑφ' ὑμῶν ἐτέθη, ἐκ ἀποδεχόμεθα. Οὐ μὴν, ἀλλὰ ἐκ τοῦ τὴν ἐλάττονα κατασκευάζοντος (ὅπερ ἐστὶ Ἰωάν. ι. τὸ, Ἐγὼ, καὶ ὁ Πατὴρ, ἕν ἐσμεν) καὶ ἡμεῖς ἐναργῶς συμπεραίνομεν, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐξ ἀμφοῖν προέρχεσθαι, καὶ τοῦτο διὰ τήνδε τὴν αἰτίαν. Ὁ μὲν Πατὴρ, ἡ πρώτη τῆς παναγιωτάτης Τριάδος ὑπόστασίς ἐστι, διότι ἀρχὴ, πηγὴ, καὶ αἰτία, τῶν λοιπῶν. Ὁ δὲ Υἱὸς, ἡ δευτέρα, διότι ἀρχῆς λογῳ ἀλλ' ὁ χρόνῳ, τοῦ Πατρὸς ὕστερος, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πρότερος. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἡ τρίτη, διὰ τὸ ἑκατέρου, κατὰ τὸν ἀρχῆς λόγον, ὕστερον εἶναι. Τότε μὴ διδομένης, τάξις ἀναμέσον τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος, ὡς πρὸς τὸν ἀρχῆς λόγον, ἐδεμία ὅλως ἔσται, ἐδὲ λόγος φανήσεται, δι' ὃν ὁ Υἱὸς, ἢ τὸ Πνεῦμα, τὸ δεύτερον, ἢ τὸ τρίτον, τῆς Ἁγίας Τριάδος πρόσωπον τέθειται. Καὶ μὴν, τάξιν, ἐχὶ ἀταξίαν, ταῖς τῆς Ἁγίας Τριάδος ὑποστάσεσιν ἐνεῖναι, τοῦτο, καὶ παρὰ τῶν Ἱερῶν Γραφῶν, καὶ τῶν Θεοφόρων Πατέρων, φανερῶς μεμαρτύρηται. Τοῦδε

est absurdum. Quomodo enim per Filium omnia facta sunt: ut Joannes testatur: si non eadem æterna virtus & potentia (quæ est Spiritus Sanctus) a filio etiam procedit? Ad hoc, & alia nostra, tunc producta argumenta, non videmus nobis esse in scripto vestro responsum.

Quod ad Augumenta Latinorum, eorumque solutiones, attinet: etsi ea nihil ad nos spectare existimamus, cum nos argumenta illa in medium non protulerimus: tamen, quid nobis de illis videatur, non gravatim ostendemus.

Primum argumentum Latinorum, ea forma & modo, quo positum a vobis est, non probamus. Attamen ex minoris probatione (quæ est Joannis 10. cap. Ego & Pater unum sumus) & nos evidenter concludimus: Spiritum sanctum ex utroque procedere, idque hac ratione. Pater, prima persona Trinitatis est: quia principium, fons & origo reliquarum. Filius secunda, quia origine (non tempore) posterior Patre, & prior Spiritu sancto. Spiritus sanctus tertia persona, quia utroque originis ratione posterior. Hoc si non detur: ordo inter Filium & Spiritum sanctum ratione originis plane nullus erit: nec ratio constabit, cur Filius aut Spiritus sanctus secunda, vel tertia persona Trinitatis, ponatur. At ordinem (non confusionem) in S. Trinitatis personis esse, scripturæ & Patrum testimoniis notum est. Hoc præsuppositio, inferimus.

ἕτω

ἔτω προϋποκειμένε, ἐπιφέρομεν, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς, ἕν εἰσι, λόγῳ δηλαδὴ τῆς οὐσίας, ὁ δ' Υἱὸς, ἀρχῆς λόγῳ προτερεῖ τοῦ Ἁγίε Πνεύματος, ἔπεται, τὸ Πνεῦμα ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς προϊέναι ἐκ ἐνδέχεθαι, ἐὰν μὴ συνάμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ προέρχηται, εἰ μὴ ἄρα τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τῇ οὐσίᾳ χωρίζειν ἀλλήλων διασπῶντες βελησόμεν, λέγειν τε, ἑτέραν μὲν εἶναι, τοῦ Πατρὸς τὴν οὐσίαν, ἐξ ἧς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα προέρχεθαι, ἑτέραν δὲ, τὴν τοῦ Υἱοῦ, τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας διαφαθεῖσαν, ἐξ ἧς τὸ Πνεῦμα μὴ προϊέναι. Τοῦτο δὲ, αἱρετικὸν ἂν εἴη, λέγειν.

Τὸν δεύτερον παρὰ τῶν Λατίνων λόγον, οὐδ' αὐτὸν καταδεχόμεθα, ἐὰν μή τις τῇ μείζονι προτάσει προσδιορίσῃ τι, ἔτω· Πᾶν τὸ ὑπάρχον τοῦ Πατρὸς, ὑπάρχον ἐστὶ καὶ τοῦ Υἱοῦ, πλὴν τοῦ γεννᾶν. Τοῦτο γὰρ μόνον, ἥ τε γραφὴ, καὶ οἱ τῶν Πατέρων παλαίτεροι, τοῦ Υἱοῦ ἀποφάσκουσιν. Ἡ ἐλάττων, τοῦ δὲ Πατρός ἐστι, προβολέα εἶναι τοῦ Ἁγίε Πνεύματος. Ἆρα καὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο ὑπάρχει, ἐὰν ἄρα μὴ δύο Πνεύματα ἅγια πλασώμεθα, ἓν μὲν, ὑπὸ τοῦ Πατρὸς πνεόμενον, ἕτερον δὲ, ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ τοῦ Υἱοῦ γὰρ ἴδιόν ἐστιν Ἅγιον Πνεῦμα, ἐκ ἄλλῳ, ἢ πνεύσεως, λόγῳ, καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δειχθήσεται.

Τὴν δὲ τρίτην τῶν Λατίνων πίστωσιν δεχόμεθα, ἥτις ἐστὶν ἀπόδειξις τοῦ ὅτι, τετέσι, τοῦ προτέρε, διὰ τοῦ ὑστέρε, καὶ τῆς αἰτίας, διὰ τοῦ αἰτιατοῦ. Εἰ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, μὴ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευτὸν εἴη, ἐκ ἂν ἐδυνήθη αὐτὸ, διὰ τοῦ ἐμφυσᾶν ἔτος τοῖς μαθηταῖς διδόναι. Νῦν δ' ἐπεὶ τοῦτο αὐτοῖς ἐνεφύσησε, διὰ τοῦτο

mus. Quia Pater & Filius unum ſunt, ratione nimirum οὐσίας: & Filius originis ratione Spiritu ſancto prior eſt: ſequitur, Spiritum ſanctum ex ſubſtantia Patris procedere non poſſe, niſi etiam ſimul ex Filio procedat: niſi Patrem & Filium ſubſtantiis dirimere velimus, & dicere: aliam eſſe patris ſubſtantiam, ex qua Spiritus ſanctus procedat: & aliam Filii a Patris ſubſtantia diſtinctam, ex qua Spiritus ſanctus non procedat: Quod hæreticum eſt aſſerere.

Secundum argumentum Latinorum, etiam non recipimus vel agnoſcimus, niſi propoſitioni Majori limitatio addatur, hoc modo: Quicquid Patris eſt, etiam Filii eſt, præter gignere. Nam hoc ſolum, Scriptura & Patres vetuſtiores, Filio derogant. Minor propoſitio: Sed Patris eſt, producere Spiritum ſanctum. Ergo etiam Filii hoc eſt, niſi duos Spiritus ſanctos fingere velimus: unum, quem Pater ſpiret: alterum, quem Filius. Nam & Filii Spiritus ſanctus proprius eſt, non alia, quam ſpirationis ratione, ut infra probabitur.

Tertium argumentum Latinorum accipimus: eſtque demonſtratio ὅτι, hoc eſt, prioris per poſterius, & cauſæ per effectum. Si enim Spiritus ſanctus non etiam ex Filio procederet: non potuiſſet eum diſcipulis inflando dare. Sed quia inflavit eis Spiritum ſanctum: Ideo quoque ab eo procedit. Hæc enim

τῦτο καὶ παρ' αὐτῦ ἐκπορέυεται. Ἡ γὰρ χρονικὴ πέμψις καὶ ἐκπόρευσις αὕτη, τὴν ἀϊδιον προϋποτίθεται, ὡς αἰτίαν.

Ἀλλ' ἀντιτίθεται ἡμῖν τὸ κατὰ τὸν Θεῖον Χρυσόστομον, ὅτι τὸ χάρισμα τῦ ἀφιέναι ἁμαρτίας ἔδωκεν αὐτοῖς, ἀ μὴν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα. Ἀλλ' αὐτὸ τὸ τῶν ῥημάτων ὕφος, καταβοᾷ τῦ λόγυ τῦδε. Διακέκριται γὰρ ἀλλήλων, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ διὰ τῦ ἐμφυσήματος ἔδωκε, καὶ τὸ τῦ ἀφιέναι τὰς ἁμαρτίας χάρισμα, ὃ αὐτοῖς διὰ τῦ λέγειν ἐχορήγησε. Πρῶτον μὲν, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐνεφύσησεν, ἔϊτα δὲ, διὰ λόγον τοῖν μαθηταῖς ἐξσίαν ἔδωκε τῦ ἀφιέναι ἁμαρτίας. Ὁμοφωνεῖ τῇ γνώμῃ ἡμῶν ταύτῃ, πρὸς ἄλλοις πατράσιν, ἃς συντομίας ἕνεκα παραλείπομεν, ὁ θεῖος Αὐγυστῖνος, ὃς πολλῷ ἀκριβέστερον ἐκείνυ, περὶ τῶν τῦ χρισιανισμῦ δογμάτων ἔγραψεν. Οὗτος ἐν τῇ β'. περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος βίβλῳ φησὶ, τὸ σωματικὸν ἐκεῖνο ἐμφύσημα, ἐσία τῦ Ἁγίυ Πνεύματος ἐκ ἦν, ἀλλ' ἀπόδειξις δ' ἁρμοδία ἐμφάσεως, ἀ μόνον ἐκ τῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῦ Υἱῦ, προϊέναι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Τίς γὰρ εἰς τοσῦτον ἀνοίας ἔλθοι, ὥστε εἰπεῖν, ἄλλο μὲν γενέσθαι Πνεῦμα Ἅγιον, ὃ ἐμφυσήσας ἔδωκε, καὶ ἄλλο, ὃ μετὰ τὴν ἑαυτῦ ἀνάληψιν ἀπέστειλεν. Ὅτι δὲ μετὰ τὴν ἀνάληψιν, αὐτὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν τρίτην τῆς πανσέπτυ Τριάδος ὑπόστασιν, ἀπέστειλε, τῦτ' ἤδη ἐνδειξόμεθα, ὅπως μὴ μόνον ἐκ ἄτοπον ᾖ (καθὼς ὑμῖν δοκεῖ) τῦτο φάσκειν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀσεβὲς, αὐτὸ ἀρνεῖσθαι. Φησὶ γὰρ Χριστὸς Ἰωάν. ιδ'. Ὁ δὲ παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ Πατὴρ ἐν τῷ ὀνόματί μυ, ἐκεῖνος ὑμᾶς

missio & processio temporalis, præsupponit æternam, tanquam causam.

Sed inquiunt Græci ex divi Chrysostomi sententia: donum peccata remittendi eis dedit, non ipsum Spiritum sanctum. At ipse Textus evidenter reclamat. Distincta enim sunt: Spiritus sanctus quem inflando dedit, & donum remittendi peccata, quod eis dicendo impertiit. Spiritum sanctum inflavit, & verbis deinde potestatem Discipulis dedit remittendi peccata. Huic sententiæ nostræ accedit, præter alios Patres, quos brevitatis causa omittimus, D. Augustinus: qui multo exquisitius illo, de Religionis Christianæ dogmatibus scripsit. Hic 2. de Trinitate libro inquit: Flatus ille corporeus, substantia Spiritus sanctus non fuit: sed demonstratio per congruam significationon tantum a Patre, sed etiam a Filio, procedere Spiritum sanctum. Quis enim, nisi dementissimus, diceret: Alium fuisse Spiritum sanctum quem sufflans dedit, & alium, quem post ascensionem suam misit. Quod autem post ascensionem, ipsum Spiritum sanctum tertiam Personam Trinitatis miserit: jam ostendemus, ut non tantum non absurdum sit (quemadmodum vobis videtur) hoc asserere, sed potius impium, id negare. Ait enim Christus Joannis 14. Paracletus autem ille, qui est Spiritus sanctus quem Spiritum mittet Pater nomine meo, ille vos docebit

ὑμᾶς

ὑμᾶς διδάξει πάντα, καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα, ἃ εἶπον ὑμῖν. Τίς ταῦτα, εἰ μὴ παραφρονῶν, ἐπὶ τῶν χαρισμάτων τῆ Ἁγίᾳ Πνεύματος, ἀλλὰ μὴ ἐπὶ τῆς ὑποστάσεως αὐτῆ, νοήσειεν ἄν; Καὶ Ἰωάν. ιέ. Ὅταν δὲ ἔλθη ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τῆ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὃ παρὰ τῆ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ. Εἰ μὲν δὴ ἄτοπόν ἐστι, τὸ λέγειν, τὴν ὑπόστασιν τῆ Ἁγίᾳ Πνεύματος τοῖς Μαθηταῖς δοθῆναι, μάτην τις ἐντεῦθεν κατασκευάσει, τὴν τῆ Ἁγίᾳ Πνεύματος ὑπόστασιν ἐκ τῆ Πατρὸς προέρχεσθαι, ἀλλὰ μόνον τὰ χαρίσματα τῆ Πνεύματος, ἃ καὶ ἐκ τῆ Υἱῆ προέρχεται, καὶ δεικνύει, αὐτὸν τῆς αἰτίας, τετέχθαι τῆ Ἁγίᾳ Πνεύματος, αἰτίαν εἶναι. Πρόδηλον δ' ἐκ τῶν ῥημάτων τῶνδε τῆ Κυρίᾳ ἐστὶ, τὴν τῆ Πνεύματος ὑπόστασιν, ὑπὸ τῆ Υἱῆ τοῖς Μαθηταῖς πεμφθῆναι. Ὥστε καὶξ αὐτῆ ἐκπορεύεται. Κἂν γὰρ τὸ ἐκπορεύεσθαι, καὶ τὸ δι' ἐμφυσήματος δίδοσθαι, ἑταὐτὸν ᾖ, ὅμως θάτερον θατέρᾳ προϋποθετικὸν ᾖ ἐπακτικὸν ἐστιν, ὅτι αὐτῆ αἰτία ἐστί. Καὶπειδὴ ἀρνούμεθα, τὸ ἐκπορεύεσθαι, καὶ τὸ δίδοσθαι, ταὐτὸν εἶναι, τότε ἕνεκα τὸ παρ' ὑμῶν συλλογισθὲν ἄτοπον, (τὸ, τὸ γεννᾶσθαι, καὶ τὸ ἐκπορεύεσθαι, ταὐτὸν εἶναι) ἐχὶ τῆς ἡμετέρας γνώμης, ἀλλὰ τῆς ὑμετέρας φαντασίας ἀποκύημά ἐστιν. Εἶτα δὲ, ὃ λέγετε, ὅτι, εἰ ἀναγκαῖον, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐκ τῆ Υἱῆ ἐκπορεύεσθαι, διὰ τὸ ὑπ' αὐτῆ δίδοσθαι, ἕτεται, τὸ Πνεῦμα καὶ ἑαυτὸ προβάλλειν, διότι αὐτὸ ἑαυτὸ δίδωσι, καὶ πέμπει, τῆτο τὸ ἑπόμενον ἄτοπον ἃ καταδεχόμεθα. Ὥσπερ γὰρ ὁ Υἱὸς ἑαυτὸν ἐκ ἔπεμψεν, ἐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔστιν ἀληθινὸς, ὁ πέμψας με, καὶ Ἰωάν. ή. Ἐγὼ ἐκ τῆ Θεῆ ἐξῆλ-

cebit omnia, & ſuggeret vobis omnia, quæcunque dixi vobis. Quis hæc, niſi demens, de donis Spiritus ſancti, & non de perſona ejus intelligeret? Item Joannis 15. Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit: ille teſtimonium perhibebit de me. Quod ſi abſurdum eſt dicere, hypoſtaſin Spiritus ſancti diſcipulis datam: fruſtra ex hoc loco probabitur, Spiritus ſancti hypoſtaſin ex Patre procedere, ſed tantum dona Spiritus ſancti: quæ etiam a Filio procedunt & oſtendunt, eundem cauſæ, hoc eſt Spiritus ſancti, cauſam eſſe. Verum ex his verbis Chriſti manifeſte liquet, Spiritus ſancti hypoſtaſin, a filio diſcipulis miſſam eſſe. Quare etiam ab illo procedit. Licet enim procedere, & inflando dari, non ſint idem: unum tamen alterum demonſtrat & præſupponit, quod ipſius cauſa ſit. Et quia negamus, procedere & dari, idem eſſe: ideo abſurdum, quod colligitis, (gigni & procedere idem eſſe) non ex noſtra ſententia, ſed ex veſtro figmento, ſequitur. Deinde, quod dicitis: ſi neceſſe eſt, Spiritum ſanctum etiam a Filio procedere, quia ab eo datur: ſequitur Spiritum ſanctum etiam ſe ipſum producere, quia ſeipſum dat & mittit. Hanc probationem conſequentis falſi, negamus. Quemadmodum enim Filius ſeipſum non miſit ipſo dicente. Joan. 7. a meipſo non veni: ſed eſt verax, qui me miſit. Et capite ſequente 8. Ego ex Deo proceſſi, & αὐτός γε Ἰωάν. ζ. λέγων, Ἀπ' ἐμαυτῆ

ἐξῆλ-

ἐξῆλθον, καὶ ἥκω. Οὐδὲ γὰρ ἀπ' ἐμαυτῦ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλεν, ὅτως ὲ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, αὐτὸ ἑαυτὸ δίδωσιν, ἢ πέμπει, ἀλλ' αὕτη ἐν τοῖς θείοις οἰκονομία ἐστὶ, καὶ τάξις, ὥστε ὑπὸ τῦ Πατρὸς μὲν, τὸν Υἱὸν πέμπεσθαι, ὑπὸ ἀμφοῖν δὲ, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὑπὸ τῦ Πνεύματος δὲ, ὑστέρον, εἰ μὴ τὸν Υἱὸν, καθότι σὰρξ ἐγένετο· ὐδ' ἐκ τῶν ῥημάτων Χριστῦ (ὡς ὑμεῖς δοκεῖτε) τῶν, ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, καὶ τῦ, ἥξει, καὶ τῦ, Ἐπελθόντος τῦ Ἁγίε Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, ἔπεται τὸ, ἐκεῖν αὐτὸ ἔπεμψεν. Ὅμοιον γὰρ ἂν εἴη, ὥσπερ ἂν, εἴ τις εἴποι, ὅταν ἔλθῃ ὁ γραμματοφόρος ἐκ Τυβίγης, καὶ, ἥξει γραμματοφόρος, καὶ, Ἐλθόντος τῦ γραμματοφόρε, λήψεσθε γράμματα, ἐκεῖν ὁ γραμματοφόρος, αὐτὸς ἑαυτὸν ἔπεμψεν, ὅπε γε ὐδεὶς, αὐτὸς ἑαυτὸν πέμπειν λέγεται, κἂν συγκάτανον αὐτὸν τῇ πέμψει γενόμενον, πέμπεσθαι γίνεται. Καὶ διαῤῥήδην δὲ ἐπάγει ὁ Κύριος· Ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τῦ Πατρὸς, καὶ ὐδαμῦ τὸ Πνεῦμα, αὐτὸ ἑαυτὸ πέμψαν ἀναγινώσκεται.

venio. (Neque enim a meipſo veni, ſed ille miſit me) ita quoque Spiritus ſanctus ſeipſum non dat, vel mittit: ſed hæc œconomia, & hic ordo, in divinis eſt: ut Pater Filium mittat: uterque Spiritum ſanctum, Spiritus ſanctus vero neutrum, niſi Filium, quia factus eſt caro. Nec ex verbis (ut putatis) Chriſti, cum venerit Paracletus: &, veniet, &, ſuperveniente vobis Spiritu ſancto ſequitur, ergo ſeipſum miſit. Idem enim eſſet, ac ſi quis diceret: Cum veniet nuntius Tybinga, &, veniet nuntius, &, veniente nuntio, accipietis literas. Ergo nuntius ſeipſum miſit. Cum nemo ſeipſum mittere dicatur: etſi conſenſu miſſi fiat, ut mittatur. Et diſertis verbis addit Chriſtus: Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre: & nuſquam legitur, quod Spiritus ſanctus ſeipſum miſerit.

Πάλιν ἐνίσαθε, ὅτι, εἰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἑαυτὸ ὐ δίδωσι καὶ πέμπει, διήρηται ἄρα ἡ ἐξουσία τῦ Υἱῦ, καὶ τῦ Πνεύματος. Ὁ μὲν γὰρ Υἱὸς, καὶ ἑαυτὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα, πέμπει, τὸ δὲ Πνεῦμα, ὔτε ἑαυτὸ, ὔτε τὸν Υἱόν. Ὅτι μὲν ἐχ' ἑαυτὸν ὁ Υἱὸς ἔπεμψεν, ἄρτι ἐν τοῖς ὄπισθεν ἀπεδείξαμεν. Ὁ δὲ Πατὴρ, ἀρχὴ ὢν, καὶ πηγὴ, τῦτε Υἱῦ, καὶ τῦ Πνεύματος, ἀξίωμα ἔχει τῦ ἑκάτερον πέμπειν, (ταυτηνὶ τὴν τάξιν τὰ Θεῖα ἔχει) ὐδ' ὁ Υἱὸς, ἢ τὸ Πνεῦμα, τὸν Πατέρα πέμπει. Ὡσαύτως τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐπεὶ, κατὰ μὲν τὸ Θ'. Κεφ. τῆς γ'. Οἰκυμενικῆς Συνόδε, τῦ Υἱῦ ἴδιόν ἐστι εἰκὼν καὶ ῥῆμα, διὰ τῦτο ἀξίω-

Objicitis rurſum: Si Spiritus ſanctus ſeipſum non dat, & mittit: Non erit eadem potentia Filii & Spiritus. Filius enim tum ſe, tum Spiritum, mittit: Spiritus ſanctus vero, neque ſe, neque Filium. Filium ſeipſum non miſiſſe, ſupra probavimus. Pater vero, quia principium & fons eſt Filii, & Spiritus ſancti: poteſtatem habet utrumque mittendi, (hic eſt ordo in divinis) nec Filius aut Spiritus ſanctus Patrem mittit. Ita Spiritus ſanctus, quia eſt Filii proprius Spiritus, juxta nonum capitulum tertiæ univerſalis Synodi: Filii εἰκὼν καὶ

ἀξίωμα ἔτος ἔχει τῦ ἀποστέλλειν τὸ ἑαυτῦ Πνεῦμα, ὃ αὐτὸς πνέει, καὶ ὥσει εἰκόνα ἑαυτῦ προέβαλεν, ὃθ' ἀναγινώσκομεν, ἀνάπαλιν τὸν Υἱὸν ὑπὸ τῦ Ἁγίε Πνεύματος ἀποσταλῆναι, πλὴν τῆς σαρκώσεως λόγω. Οὐκ ἄρα ἐξεσίας τῆς κοινῆς καὶ ἐσιώδες ἐστὶ, τὸ πέμπειν, ἀλλὰ μόνον ἀξιώματος καὶ τάξεως, τῦ μὲν γεννῶντος, εἰς τὸ γεννητὸν, τῦ δὲ προβάλλοντος, εἰς τὸ προβλητόν.

Ἡμεῖς δὲ τὸν αὖ τέταρτον λόγον τῶν Λατίνων, ὡσαύτως ἀποδεχόμεθα, καθ' ὃν ἔτοι, ἐκ τῆς λήψεως καὶ πέμψεως τῦ Ἁγίε Πνεύματος ἀποδεικνύεσι, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐκ τῦ Υἱῦ ἐξερχόμενον. Πρὸς ὃ λόγε τὸ ὕστερον φάσκετε, ἐκ ἀναγκαῖον εἶναι, κἂν τις πέμψῃ τι, διά τῦτο τῆς ὑπάρξεως αὐτῦ αἴτιον εἶναι. Τῦτο, ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις μὲν ἀληθέυειν σύμφαμεν. Δεσπότης γὰρ δῶλον ἀποστέλλει, ὃ ὅμως τῆς ὑπάρξεως ἐκ ἔστιν αἴτιος. Οὐ μὴν ἀλλὰ τὸ πέμπειν, ἐξεσίας τινὸς ἐστὶ, διά τι ὡρισμένον αἴτιον, εἰς τὸν πεμπόμενον. Ἀμέλει, δεσπότης δῶλον πέμπει, διότι αὐτῦ ἐξεσιάζει, ὃθ' ἀνάπαλιν δῶλος, δεσπότην. Τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐν τοῖς θείοις. Τί γὰρ, τὸ αἴτιον, τῦ, ὑπὸ τῦ Πατρὸς μὲν τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, πέμπεθαι, αὐτὸν δὲ τὸν Πατέρα, ὑπ' ὀδετέρε αὐτῶν ἀποστέλλεθαι, εἰ μὴ τὸ, διότι αὐτὸς αἴτιόν ἐστιν ἑκατέρε; Ὁ δ' αὐτὸς λόγος, τῦ Υἱῦ πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμά ἐστι, τὸ πεμπόμενον ὑπὸ τῦ Υἱῦ, ὃθ' ὁ Υἱὸς, ὑπὸ τῦ Πνεύματος, καθότι Θεὸς, πώποτε πεμφθεὶς ἀναγιγνώσκεται, ἀλλ' ὑπὸ μόνε τῦ Πατρός, ὡς ἐξ Εὐαγγελίε τῦ Ἰωάννε φανερόν.

Πρὸς δὲ τὸ πρότερον λεγόντων ὑμῶν, Ἐκ τῦ ἐμῦ λήψεται (ὅπερ ἑρμηνέυετε, ἐκ

ἑρημα, secundum Basilium: Ideo potestatem habet mittendi suum Spiritum, quem ipse spirat, & tanquam imaginem sui produxit. Nec legimus vicissim, Filium a Spiritu sancto missum esse, nisi sub carnis ratione. Non ergo potentiæ communis & essentialis est, mittere: sed tantum potestatis & ordinis, generantis scilicet, in genitum: & producentis, in productum.

Quartum argumentum Latinorum similiter probamus: quo illi ex Spiritus sancti acceptione, & missione demonstrant, Spiritum Sanctum ex Filio quoque procedere. Ad cujus posterius membrum respondetis: Non esse necesse, si quid aliquis mittit, ut ejus propterea author sit. Verum hoc esse in humanis, concedimus. Dominus enim servum mittit, cujus tamen ὑπάρξεως causa non est. At mittere tamen, cujusdam potestatis est, certam ob causam, in missum. Ita herus servum mittit propter dominium, quod habet in illum: nec contra servus, herum. Eodem modo in divinis. Quæ causa est, quod Pater Filium & Spiritum sanctum mittit: & ipse a neutro mittitur, nisi quia αἴτιον est utriusque? Eadem ratio est Filii respectu Spiritus sancti, qui mittitur a Filio nec Filius a Spiritu sancto ut Deus, unquam mitti legitur: sed solo a Patre, ut ex Evangelista Joanne patet.

Ad prius vero membrum quod dicitis: Ex meo accipiet, id est, ex Patre meo:

ἐκ τῦ ἐμῦ Πατρὸς λήψεται) ἀποκρινόμεθα, ὃ μὲν παντελῶς ἐσφαλμένην εἶναι τὴν ἑρμηνείαν, ἄγαν δὲ παραβεβιασμένην, ἣν γε αὐτὸς ὁ χριστὸς ἀναιρεῖ, ἐπιφέρων, (Ἰωάν. ιϛ'.). Πάντα, ὅσα ἔχει ὁ Πατὴρ, ἘΜΑ ἐστι. Διὰ τῦτο εἶπον, ὅτι ἐκ τῦ ἐμῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν. Οὐδ' ὁ Κύριος, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τῦ ἰδίυ Πατρὸς, πώποτε ἔτω κατ' ἔκλειψιν λέξεως φθέγγεται. Ἐπιφάνιος γῶν κατὰ Σαβελλιανῶν γράφων, περὶ τῆς ὑποστάσεως τῦ Υἱῦ, ἀλλ' ὃ τῆς τῦ Πατρὸς, τὸ ῥητὸν τῦτο ἐκλαμβάνει, λέγων, Πατὴρ, ἀληθῶς γεννήσας Υἱὸν, καὶ Υἱὸς, ἀληθῶς γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς, ἐνυπόστατος, ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, ἀληθῶς, ἐκ Πατρὸς, καὶ Υἱῦ, τῆς αὐτῆς Θεότητος, ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ τῦ Υἱῦ λαμβάνον ἀεί. Ἐν ᾧ χωρίῳ, τρία ἄττα τηρήσεως ἄξια ἅπασι. Πρῶτον μὲν, τῶν θείων ὑποστάσεων διακρίσεις ποιύμενος, περιφανῶς ἀποφαίνεται τὴν τῦ Ἁγίυ Πνεύματος ἐκ τῦ Πατρὸς καὶ Υἱῦ ἐκπόρευσιν. Εἶτα δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τῦ Υἱῦ λαμβάνειν φησὶν, ἐναντίως, ἢ ὡς ὑμῖν δοκεῖ. Τρίτον, ἐπιτίθησι τὸ Α Εἰ ἐπίῤῥημα, ἐξ ὃ ἀναγκαίως ἡμεῖς συλλογιζόμεθα τὸ, ὅτι, εἰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀεὶ, τῦ Υἱῦ ἔλαβεν, ἐκπορεύεται καὶ ἀεὶ, ἦγεν ἐξ αἰωνίυ, παρὰ τῦ Υἱῦ. Ἠτισῦν γὰρ ὑπόστασις ἐν τοῖς Θείοις, ἐξ ἄλλης τι λαμβάνει, αὐτὸ μετὰ τῆς ἑαυτῆς ΕΙΝΑΙ λαμβάνειν νοεῖται.

non quidem penitus mala, ſed nimis coacta interpretatio eſt: quam ipſe Chriſtus refellit, addens (Joan. 16.): Omnia, quæcunque habet Pater, mea ſunt. Propterea dixi, quod de meo accipiet, & annunciabit vobis. Nec Chriſtus unquam hoc modo de ſuo Patre κατὰ ἔκλειψιν in Evangelio loquitur. Epiphanius certe κατὰ Σαβελλιανῶν de perſona Filii, & non Patris, hæc verba exponit, inquiens: Pater, vere generans Filium, & Filius, vere genitus ex Patre ſubſiſtens principii & temporis expers, ac Spiritus ſanctus vere ex Patre & Filio, eadem Deitate, ex Patre procedens, & Filio accipiens ſemper. In quibus verbis, tria obſervanda occurrunt. Primo hypoſtaſeon divinarum differentias ponens, manifeſte aſſerit, Spiritum ſanctum ex Patre & Filio procedere: deinde, Spiritum ſanctum ex Filio accepiſſe affirmat, contra veſtram opinionem. Tertio, addit adverbium ἀεί. Ex quo neceſſario colligimus: Si Spiritus ſanctus ἀεὶ ex Filio accepit, quod etiam ἀεὶ hoc eſt ab æterno, a Filio procedat. Nam, quæcunque perſona in divinis ab alia quid accipit: cum ſuo eſſe accipere id intelligitur.

Οὐ γὰρ ἐν χρόνῳ ταῖς Θείαις ὑποστάσεσί τι συμβαίνει. Καὶ, ἐξ ἧς λαμβάνει τὶ, ἐξ αὐτῆς καὶ τὴν ὐσίαν ἔχειν, ἀνάγκη. Μετὰ γὰρ τῦ ΕΙΝΑΙ ἑαυτοῖς, τὰ πάντα ἐστὶν ὅσα ἐστὶ, καὶ, παρ' ἧς τὸ

Non enim in tempore perſonis divinis quid accidit. Et a qua quid accipit: ab eadem ſubſiſtentiam ut habeat, neceſſe eſt. Nam cum ſuo ESSE, omnia eſt, quæcunque eſt, & a qua ESSE non ha-

τὸ εἶναι ἐκ ἔχει, ἐδὲ παρ' αὐτῆς τι λαμβάνειν δύναται. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τῆ Υἱῆ ἔλαβε, λέγοντος αὐτῆ τῆ Χριςῆ. Ἐκ τῆ αὐτῆ τοίνυν τὸ ἑαυτῆ εἶναι ἔχειν, ἔποιτ' ἄν. Κἂν δ' ἔπειτα ὁ Κύριος εἴπῃ, Ἐκ τῆ ἐμῆ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν, ἐχ' ὅμως ἐν τόνδε ἀκολυθεῖ, ἄλλο μὲν εἶναι, λαμβάνον· ἄλλο δὲ, τὸ λαμβανόμενον. Τῆτο μὲν, ἐπὶ τῶν τῆ νῦν αἰῶνος ἀληθὲς, ἐν οἷς, λόγῳ ὐσίας, τάξις, ὑποκείμενον ἔπειτα, καὶ συμβεβηκὸς, σύνθεσις, καὶ διαίρεσις. Αὐτῶν δὲ, ἐν τοῖς θείοις τόπον ἐκ ἐχόντων, τὸ λαμβάνον τε, καὶ τὸ λαμβανόμενον, πάμπαν τὸ αὐτό ἐςι, καθάπερ νῆς τε, καὶ νόησις, καὶ τὸ νοητόν. Τετονὶ τὸν τρόπον ὁ Υἱὸς, λαμβάνων ἐκ τῆ Πατρὸς τὸ εἶναι, ὅ αὐτός ἐςι τῷ λαμβανομένῳ. Καὶ ῥήματι μέλλοντος χρόνε χρώμενος ὁ Κύριος, ἀνθρωποπαθῶς λαλεῖ. Οὐδὲν γὰρ ἔλαβεν ἐν χρόνῳ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκπορεύσεως, τὰ πάντα, ὅσα ἔχει, ἤτοι ἐςίν. Ἀλλ' ἔτω χρὴ τὰ ῥήματα Χριςῆ ἐκεῖνα ἐκδέχεθαι. (κατὰ τὴν τῆ Αὐγεςίνε ἐξήγησιν) ὥςε νοεῖν, αὐτὸ (τὸ Ἅγιον Πνεῦμα) ἐκ εἶναι ἀφ' ἑαυτῆ. Τὸ μὲν γὰρ ἀκέειν, αὐτῷ εἰδέναι ἐςὶ, τὸ δ' εἰδέναι, εἶναι. Ἐπειδὴ τοιγαρῆν ἐκ ἔςιν ἀφ' ἑαυτῆ, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνε, παρ' ἧ ἐκπορέυεται, παρ' ἧ αὐτῷ ὕπαρξις ὑπάρχει, παρ' αὐτῆ εἴδησις, παρ' αὐτῆ ἀκρόασις. Καὶ ἀνάπαλιν, παρ' ἧ αὐτῷ ἀκρόασις καὶ εἴδησις, παρὰ τῆ αὐτῆ καὶ ἡ ὕπαρξίς ἐςι. Παρὰ τῆ Υἱῆ δ' αὐτῶ, ἡ ἀκρόασίς καὶ εἴδησις, (φησὶ γὰρ, ἐκ τῆ ἐμῆ λήψεται) ἐκῆν καὶ παρὰ τῆ Υἱῆ, ἡ ὕπαρξις. Ἀεὶ ἦν ἀκέει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, διότι ἀεὶ εἶδεν· habet, ab eadem quoque nihil accipere poteſt. Sed Spiritus ſanctus ex filio accepit, teſte Chriſto. Ab eodem igitur ſuum ESSE ut habeat, conſequens eſt. Licet deinde Chriſtus dicat: de meo accipiet, & annunciabit vobis: non tamen hinc ſequitur, aliud eſſe, quod accipit: & aliud, quod accipitur. Hoc quidem in rebus hujus ſeculi verum eſt: in quibus ratione ὐσίας τάξις, ſubjectum deinde & accidens, compoſitio item & diviſio, eſt. Quæ quia in rebus divinis locum non habent: ideo accipiens, & quod accipitur, plane idem ſunt: quemadmodum νῆς, νόησις, & νοητόν. Hoc modo, Filius accipiens a Patre Eſſe, idem eſt cum eo, quod accipitur. Et Chriſtus verbo futuri temporis utens ἀνθρωποπαθῶς loquitur. In tempore enim nihil accepit Spiritus ſanctus, ſed per proceſſionem omnia, quæcunque habet, ſive eſt. Verum ſic debemus verba illa Chriſti accipere, (ut ea Auguſtinus exponit) ut intelligamus, non eum (Spiritum ſanctum) eſſe a ſeipſo. Audire enim, illi ſcire eſt: Scire vero, eſſe. Quia ergo non eſt a ſemetipſo, ſed ab illo, a quo procedit: a quo illi eſt Eſſentia: ab illo ſcientia, ab illo audientia. (Et viciſſim, a quo illi eſt audientia & ſcientia, ab illo etiam Eſſentia. A Filio autem illi ſcientia eſt: quia, inquit, de meo accipiet. Ergo etiam a Filio eſſentia.) Semper itaque audit Spiritus ſanctus, quia ſemper ſcit. Ab illo ergo audivit, audit, & audiet. Nec moveat, quod

Ἐξ ἐκείνε τοίνυν ἤκεσεν, ἀκέει, καὶ

ἀκήσει. Μὴ δὲ παραχθῶμεν τῷ ἐπὶ μέλλοντος χρόνε τεθειμένῳ ῥήματι, εἴ γε ἡ ἀκρόασις ἐκείνη, ἀΐδιος ἐστιν, εἴπερ καὶ ἀίδιος, ἡ εἴδησις. Ταῦτα μὲν, ὁ θεῖος Αὐγεστῖνος.

Ὥσπερ δ' ἐ κυρίως, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, λέγεται, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐκ τε Πατρὸς, καὶ τε Υἱε, λαμβάνειν, ὅπε γε ἐστὶ καὶ ὑφέστηκεν ἐξ ἐκείνων, καὶ κατὰ τὴν ὕπαρξιν τὰ πάντα κεκτημένον ἔχει, ἔτως ἐδὲ ὀρθῶς λέγεται, αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ἑαυτὸ λαμβάνειν, ἐπεί γε ταὐτόν ἐστι, καὶ τὸ λαμβάνον, καὶ διὰ τέτο ἐδεμίαν διαίρεσιν, ἢ σύνθεσιν, τὸ ἁπλέστατον πνεῦμα πάσχει. Ἐπὶ τέτοις ἐπιφέρετε, ὅτι, εἰ τὸ Πνεῦμα τὴν οἰκείαν ὕπαρξιν ἔμελλε λήψεσθαι, πῶς ἦν, μή πω τὸ εἶναι λαβόν; Ἐφήσαμεν, τὸν Χριςὸν ἐπὶ τε μέλλοντος ἀνθρωποπαθῶς λαλεῖν, τε Πνεύματός γε μηδὲν ἐν χρόνῳ λαμβάνοντος, ἐδέ γε δυναμένης ἂν ἐδὲ ῥιπῆς χρόνε ἐννοεῖσθαι, ἐν ᾗ τὸ Πνεῦμα ἐκ ἦν, ἢ ἀνύπαρκτον ἐυρέθη. Ὥσε τὴν ἐσίαν ἑαυτε, καθ' ἣν τὰ πάντα ἐστὶν, ἐκ τε Πατρὸς, καὶ τε Υἱε, διὰ τῆς ἐκπορεύσεως προαιωνίως ἔλαβε.

Τὴν δὲ πέμπτην ἀπόδειξιν, ἐχ' ἧττον ἀληθῆ κρίνομεν εἶναι, ἣτινι κατασκευάζεσιν οἱ Λατῖνοι, ἐκ τε Πατρός, καὶ τε Υἱε, ἐκπορέυεσθαι τὸ Πνεῦμα, διότι ἀμφοῖν Πνεῦμα λέγεται. Τὸ γὰρ Ἅγιον Πνεῦμα, παρὰ τὸ πνέειν λέγεται, (ὡς παρακατιόντες ἐρῦμεν) ἐδ' ἄνευ τε Πνέοντος ἑαυτε, ἂν νοηθείη. Διὸ τέτε μόνον ἴδιόν ἐστι Πνεῦμα, παρ' ἓ ἐκπορέυεται, ἔτεν πνέεται. Ἔστι δὲ καὶ τε Υἱε Πνεῦμα. Καὶ παρὰ τε Υἱε, ἆρα

quod verbum futuri temporis positum est. Illa quippe audientia sempiterna est, quia sempiterna scientia. Hæc Augustinus.

Et quemadmodum non proprie, sed more humano dicitur, Spiritum sanctum a Patre & Filio accipere, cum sit & subsistat ex illis, & per subsistentiam omnia possideat: ita non recte dicitur, quod Spiritus sanctus seipsum accipiat, cum idem sint accipiens, & quod accipitur. Ideoque etiam nulla divisio, aut compositio, simplicissimo Spiritui accidat. Denique subjicitis: Si suam propriam essentiam Spiritus sanctus accepturus erat, quomodo erat, cum illam essentiam nondum accepisset? Diximus Christum in futuro ἀνθρωποπαθῶς loqui: cum Spiritus sanctus in tempore nihil accipiat: & nullum temporis momentum cogitari possit, quo Spiritus sanctus non fuerit, aut suam essentiam non habuerit. Quare suam essentiam, qua omnia est, a Patre & Filio per processionem ab æterno accepit.

Quintum argumentum, non minus verum esse judicamus: quo probant Latini, a Patre & Filio procedere Spiritum sanctum, quia utriusque Spiritus perhibeatur. Nam Spiritus sanctus a spirando dicitur, ut infra probabitur, & absque spirante suo intelligi nequit. Ideoque ejus tantum proprius Spiritus est, a quo procedit, sive spiratur. Est autem etiam Filii Spiritus. Quare etiam a filio procedit. Refertur ergo

Spi-

ἄρα πρόεισιν. Ἀναφέρεται τοιγάρτοι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὡς πνεόμενον, ἤτοι πρόβλημα, ἔτω τε αἰτιατὸν, πρὸς τὸν Υἱὸν, ὡς προβολέα, καὶ πνέοντα καὶ αἴτιον, ὥστε τὸ Πνεῦμα, μὴ εἶναι καὶ λέγεσθαι, εἰ μὴ τῦ πνέοντος, ἴδιον Πνεῦμα. Οὐκῦν ἡ ἀπόκρισις ὑμῶν, ἐδαμῶς ἂν ὑποσαίη, φασκόντων, τὸ, Πνεῦμα, ὄνομα, μὴ σχέσεως, εἶναι δηλωτικὸν, δι' ἧς ἂν λέγηται πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν. Τὸ γὰρ Ἅγιον Πνεῦμα, τῆς πνεύσεως ὂν παρώνυμον, δίχα τῦ πνέοντος ἑαυτῦ νοεῖσθαι, τῶν ἀδυνάτων ἐστίν. ἐδέ γ' ὁ Πατὴρ (ὡς ἐκ ὀρθῶς δοξάζετε) κυρίως αἴτιος, προβολεὺς, πηγὴ, καὶ ἀρχὴ, τῦ Πνεύματος λέγεται, (εἰ γε μετὰ τῶν τοιαύτων φωνῶν, ὁ Πατὴρ καὶ πὶ τὰ κτίσματα ἀναφέρεται) μᾶλλον δὲ λόγῳ τῦ πνέοντος, καὶ Πνεύματος, ὡς ὑπὸ τῦ Πατρὸς πνευθέντος, ἀλλ' ἐχ', ἡ ἀρχὴ λέγεται, αἰτία, πηγὴ, ἢ προβάλλων, καὶ ἡγεμένον, προβαλλόμενον, αἰτιατὸν, πηγαζόμενον, κυρίως εἰπεῖν. Καὶ ἄλλων γὰρ, ἢ τῦ Ἁγίε Πνεύματος, ταῦτα εἶναι δυνατόν. Ὥσε καὶ τὸ παρ' ὑμῶν συμπερασμένον, ἀσύσατον, ἅτε τῷ λόγῳ ἀντιπίπτον τῦ πνεύματος, ἤτοι πνοῆς, ὅς ἐστι, πρὸς τὸ ἴδιον πνέον σχέσιν ἔχειν. Ὅθεν Ψαλ. λϐ'. τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τῦ Κυριακῦ στόματος Πνεῦμα καλεῖται, ἐδὶ ἄλλο δήπε, ἢ ὅτι ἐκ τῦ στόματος, ἦγεν τῆς ἐσίας, τῦ Κυρίε πνέεται. Ὅπερ ὁ μέγας Βασίλειος, λόγῳ ε'. κατὰ Εὐνομίε διαῤῥήδην μαρτυρεῖ, ἔτω γράφων. Οὐδὲ γὰρ Υἱὸς (φησιν) ἐδ' ἡ γέννησις, ἴδιον Θεότητος, ἀλλ' ἐξ ἀνθρωπίνης ὁμοιώσεως ἀνῆκται. Ὁμοίως δὲ, καὶ ἡ τῦ Πνεύματος πρόσρησις.

Spiritus ſanctus tanquam ſpiratum, ſive πρόβλημα, ſicque αἰτιατὸν ad Filium, tanquam προβολέα, ſpirantem & αἴτιον: ut Spiritus S. non niſi ſpirantis ſit, & dicatur proprius Spiritus. Igitur reſponſio veſtra locum nullo modo habet: aſſerentium, Spiritus vocabulum non ſignificare reſpectum, quo referatur ad Patrem, vel Filium. Nam Spiritus ſanctus a ſpirando dictus, ſine ſpirante ſuo intelligi non poteſt. Nec Pater (ut falſo opinamini) proprie autor, productor, fons, & principium Spiritus; dicitur, (illarum enim vocum reſpectu, Pater etiam ad creata refertur) ſed potius ſub ratione Spirantis: & Spiritus, tanquam a Patre ſpirati: non ſub ratione principii, cauſæ, fontis, producentis: &, producti, effecti, ſcaturientis, proprie. Hæc enim etiam aliorum, quam Spiritus ſancti, eſſe poſſunt. Quare & concluſio veſtra falſa eſt, ut quæ reclamet rationi Spiritus, ſive ſpiraculi: quæ eſt, ad ſpirans ſuum referri. Hinc Pſalmo 33. Spiritus ſanctus oris Domini Spiritus appellatur, non aliam certe ob cauſam: quam quia ex ore, hoc eſt eſſentia Domini, ſpiratur. Quod D. Baſilius, lib. 5. contra Eunomium diſertis verbis teſtatur, ſcribens: Neque enim Filius, nec generatio, propria Deitatis eſt: ſed ex humana ſimilitudine deducta hæc ſunt. Sic & Spiritus appellatio, per ſimilitudinem dicitur. Hac itaque de divino Spiritu ſcriptura utitur: alio modo id, quod ex Deo eſt, declarans: quando-

qui-

Ταύτη τοίνυν ἐπὶ τῦ Θείε πνεύματος, ἡ

Θείαι Γραφὴ κέχρηται, ἑτέρως τὸ ἐκ Θεοῦ παραστήσασα, ἐπειδήπερ ἐκ ἐχρῆν διὰ τῆς αὐτῆς ὁμοιώσεως καὶ τοῦτο δηλοῦν, ὥσπερ εἴρηται. Ταῦτα μὲν ἐκεῖνος.

quidem non eadem similitudine etiam hoc indicandum erat, ſicut dictum eſt. Hæc ille.

Τίς δ' ἡ ὁμοίωσις αὕτη, ἡ ἀνθρωπίνη, εἰ μὴ ὅτι, ὥσπερ πνεῦμα, ἤτοι πνοὴ, ἐκ στόματος ἀνθρωπίνου προέρχεται, ἔτω καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐκ στόματος, τουτέστιν ἐξ ὑπάρξεως, τοῦ Θεοῦ; Διὸ Βασίλειος μικρῷ ὕστερον γράφει, γεννᾷ Θεὸς οὐχ ὡς ἄνθρωπος, γεννᾷ δὲ ἀληθῶς, καὶ τὸ γέννημα ἐξ αὑτοῦ ἐκφαίνει λόγον, οὐκ ἀνθρώπινον, ἐκφαίνει δὲ λόγον ἀληθῶς ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ ἐκπέμπει Πνεῦμα διὰ στόματος, οὐχ οἷον ἀνθρωπίνως, ἐπεὶ μηδὲ στόμα Θεοῦ σωματικόν.

Quæ vero hæc eſt humana ſimilitudo, niſi quemadmodum Spiritus, ſive halitus, ex ore humano procedit: ita etiam Spiritus ſanctus ex ore, hoc eſt, Eſſentia Dei? Ideo Baſilius paulo poſt ſcribit: Gignit Deus non ut homo, ſed gignit vere: & progeniem ex ſe producit Verbum, non humanum, ſed vere Verbum: & emittit Spiritum per os, non humano modo, cum nec humanum os habeat Deus.

Ὁ Πατὴρ τοίνυν, ἀρχὴ, πηγὴ, αἰτία, προβολεὺς, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λέγεται, ὅτι πνέον αὐτοῦ ἐστιν. Ὡσαύτως ὁ Υἱὸς, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀρχὴ, πηγὴ, αἰτία, προβολεὺς, ἂν λέγοιτο, ὅτι πνέον ἐστὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅτι δ' αὐτοῦ πνέον ἐστὶ, δῆλον ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ τοῦ Υἱοῦ Πνεῦμα καλεῖται, ὃ κατὰ τὰς γραφὰς, καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον, παρὰ τὸ πνέειν λέγεται, διὰ τὸ ἐκ τοῦ στόματος Θεοῦ προϊέναι δήπεθεν.

Pater ergo, principium, fons, cauſa, productor Spiritus ſancti, dicitur: quia ſpirans ipſius eſt. Eodem modo Filius, Spiritus ſancti principium, fons, cauſa, productor, dici poteſt: quia ſpirans eſt Spiritus ſancti. Quod autem ejus ſpirans ſit: ex eo manifeſte patet, quia Filii quoque Spiritus dicitur, qui ſecundum ſcripturam & Baſilium a ſpirando dicitur, quod ex ore nimirum Dei procedat.

Οὐδὲ καλεῖται τοῦ Υἱοῦ Πνεῦμα, (ὥσπερ ὑμῖν δοκεῖ) διότι σὺν τῷ Υἱῷ, ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς πρόεισιν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Υἱὸς, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Υἱὸς ἂν εἴη, ὅπερ ὁ ὑμέτερος Δαμασκηνὸς, καὶ ἄλλοι Πατέρες ὀρθόδοξοι ἀρνῆνται. Οὐδὲ τῇ ἐκ τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου παρ' ὑμῶν παρατεθειμένῃ χρήσει, τί καθ' ἡμῶν ἀποδείκυται, ὅς γε τοῦτο μόνον κατὰ τῶν αἱρετικῶν δεῖξαι ἠθέλησε, τὸ, τὸ Ἅγιον Πνεῦ-

Nec dicitur Filii Spiritus, (ut vobis videtur) quia cum Filio ex eodem fonte promanet: alioquin & Filius Spiritus ſancti Filius eſſet: quod veſter Damaſcenus, & alii orthodoxi patres negant. Nec teſtimonio Cyrilli a vobis allegato quicquam probatur: cum contra hæreticos hoc ſolum oſtendere voluerit: Spiritum ſanctum ὁμοούσιον eſſe Patri & Filio, nec creaturam vel facturam, ut Ma-

Πνεῦμα ὁμοούσιον εἶναι τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, ἀλλ' ἐ κτίσμα, ἢ ποίημα, κατὰ τὴν Μακεδονίε, Εὐγενίε, καὶ ἄλλων βλασφήμων, ἀσέβειαν.

Macedonius, Eugenius, & alii blasphemarunt.

Καὶ κατ' ἐδένα δὲ τρόπον τῷ λόγῳ μάχεται, (κἂν εἰ ἔτως ὑμεῖς οἴεσθαι) τὲς δύο εἶναι προβολέας τῆ ἑνὸς, τὸν Πατέρα λέγομεν, καὶ τὸν Υἱὸν τῆ Πνεύματος. Μᾶλλον μὲν ἓν ἐδὲν μᾶλλον ἔυλογον, ἐδὲ τῇ Φύσει μᾶλλον συνῳδὸν καὶ οἰκεῖον, ἢ ἐκ δυοῖν προάγεσθαι ἕν, ὅπερ ἀπείροις ὑποδείγμασι δῆλον. Ἔσι τὲ τελειότητος, τῆτο, τὸν Πατέρα, μετὰ τῆ Υἱῆ, ἀλλ' ἐχὶ χωρὶς αὐτῆ, προβάλλειν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τῆ Υἱῆ τῇ ἀρχῇ ὑσερῆν, καὶ διὰ τῆ Υἱῆ, ἐν τῷ Πνεύματι, ἐπὶ τὰ ἔξω προϊέναι, ἐδ' ἄνευ τέτων ἐδὲν κτίζειν. Κἂν δ' οἱ δύο, ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς, ἓν προβάλλωσι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὅμως ἐχ', ὡς δύο κεχωρισμένως καὶ διηρημένως, ἀλλ' ὡς ἓν συνδεδυασμένον, αὐτὸ προβάλλεσι, καὶ τὸ πρωτεῖον τῆς προβολῆς, ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνακάμπτει, αὐτὴν τήνδε τὴν τελειαν τῆ πνέειν δύναμιν, τῷ Υἱῷ διὰ τῆς γεννήσεως δεδωκότα, καθὼς Αὐγυστῖνος βιβ. ιέ. περὶ Τριάδος λέγει, παρ' ἧ ὁ Υἱὸς, τὸ Θεὸν εἶναι ἔχει, παρὰ τῆ αὐτῆ ἔχει δῆπε τὸ, ἐξ αὐτῆ καὶ τὸ Ἅγιον προϊέναι Πνεῦμα.

Et nullo modo a ratione alienum est, (quod vobis videtur) ut duo producant unum, Pater nimirum & Filius Spiritum sanctum: imo rationi etiam & naturæ nil magis consonum & familiare, quam duo producere unum, quod infinitis exemplis constat. Estque perfectionis hoc, Patrem cum Filio, nec sine eo, producere Spiritum sanctum, filio origine posteriorem; & per Filium in Spiritu sancto ad res extra procedere, nec sine iis quicquam creare. Quamvis vero Pater & Filius, unum producant Spiritum sanctum, non tamen, ut duo separatim & distributive: sed ut unum συνδυαζόμενον, eum producunt: reditque principatus productionis ad Patrem, qui filio hanc ipsam perfectam δύναμιν spirandi, per generationem dedit, quemadmodum Augustinus lib. 15. de Trinitate inquit: A quo habet Filius, ut sit Deus: ab illo habet utique, ut etiam de illo procedat Spiritus sanctus.

Πρὸς δὲ τέτοις ἐδαμῶς τιθέμεθα, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τῆ Πατρὸς ἐμμέσως, μεσολαβῆντος δηλαδὴ τῆ Υἱῆ, ἐκπορεύεσθαι, ἀλλ' ἐξ ἀμφοῖν ὁμῆ, ὡς ἐξ ἑνὸς συνδεδυασμένε προσεχῶς. Οὐ γὰρ ἐπὶ τῶν θείων, τάξις ἐσίας ἐσί. Καὶ ὁ παρ' ὑμῶν ἔλεγχος ἔτος, μόνον ἐν τοῖς τακτοῖς, λόγῳ τῆς ἐσίας, τόπον ἔχει. Ἐν τὲ-

Ad hæc, nequaquam asserimus Spiritum sanctum e Patre ἐμμέσως, interventu nimirum Filii, procedere: sed ab utroque simul, tanquam ab uno συνδυαζομένῳ προσεχῶς. Non enim in divinis τάξις ἐσίας est. Et argumentum hoc vestrum, tantum ἐν τοῖς τακτοῖς ratione ἐσίας locum habet. In his

τȣ̀τοις γὰρ, τὸ προσεχῶς ἐςι, καὶ τὸ μὴ προσεχῶς, τὸ ἐμμέσως, καὶ τὸ ἀμέσως. Ἐν δὲ τοῖς νοητοῖς καὶ θείοις, ἁπλȣςάτη ἕνωσις ὑπάρχει, καὶ τὰ τῆς Τριάδος πρόσωπα, ȣ̓κ ȣ̓σιωδῶς, ἀλλὰ προσωπικῶς, εἴτȣν τῷ εἶναι, ἀλλήλων διεςαμένα πιςεύεται. Διὸ, καὶ ὅλος ὁ Πατὴρ, ἐν ὅλῳ τῷ Ὑιῷ, καὶ ἐν ὅλῳ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματί ἐςι, καὶ ὅλος ὁ Ὑιὸς, ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ, καὶ ὅλῳ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ ὅλον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐν ὅλῳ τῷ Πατρὶ, καὶ ὅλῳ τῷ Ὑιῷ, ȣ̓δὲ χωρισμȣ̃ ȣ̓τινοσȣ̃ δεκτικοί εἰσι, διότι ȣ̓δεμία αὐτοῖς τάξις, λόγῳ τῆς ȣ̓σίας, ἐμπολιτεύεται. Εἶτα δὲ, καθάπερ τῇ Τριάδι ἀρχῆς λόγῳ τάξις ἔνεςιν, ȣ̓τωσὶ καὶ πρῶτον καὶ μέσον, καὶ τρίτον, ȣ̓δεμία μέντοιγε διαίρεσις, ἢ χωρισμὸς, διὰ τὸ ἡνωμένον καὶ ἁπλȣ̃ν τῆς ὑπάρξεως. Ὥςε ȣ̓δαμὴ ȣ̓δαμῶς ἀναγκαῖόν ἐςιν, ἐκεῖνα ἀλλήλων διεσπάσθαι, ἐν οἷς μέσον, λόγῳ μὲν ἀρχῆς, οὐσίας δ' οὐ, ἑυρίσκεται. Ἐκεῖνα γὰρ μόνα, ἃ μέσῳ, τῇ οὐσίᾳ διαλλάττοντι, διείληπται, διῃρημένα φαίνεται.

Εἶτα δ' ȣ̓χ' ἁπλῶς ἀποφαινόμεθα, καὶ τὸν Ὑιὸν τȣ̃ Ἁγίȣ Πνεύματος αἴτιον εἶναι, διότι τῷ Πατρὶ ὁμοȣ́σιός ἐςιν. Ὥςε, ἃ συνάγετε ἐντεῦθεν ἄτοπα, ȣ̓δὲν πρὸς ἡμᾶς, ȣ̓δὲ τῇ ἡμετέρᾳ γνώμῃ ἔπονται, ἀλλὰ τὰ δύο ταῦτα ἀλύτῳ δεσμῷ συνάπτομεν, κἀπειδὴ τȣ̃ Πνεύματος, ὁ Ὑιὸς ἀρχῇ πρότερός ἐςι, καὶ τῷ Πατρὶ ὁμοȣ́σιος, ἐν θένδε ȣ̓κ ἐγχωρεῖν φαμὲν, τὸν Πατέρα ἐκ τῆς ἰδίας ȣ̓σίας ἄνευ τȣ̃ Ὑιȣ̃ προβάλλειν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐὰν μὴ ἄρα τόν Ὑὸν τῆς τȣ̃ Πατρὸς ȣ̓σίας ἕτερον ποιεῖν βȣλώμεθα. Οὐδὲ παρά τȣ̃το ὑμῖν ἔξεςιν ἐπάγειν τὸ, Ἄρα καὶ

his enim est τὸ προσεχῶς, καὶ μὴ προσεχῶς: τὸ ἐμμέσως, καὶ ἀμέσως. At in divinis simplicissima unitas est: & personæ Trinitatis non essentialiter, sed personaliter, sive τῷ εἶναι, distinctæ creduntur. Ideo etiam totus Pater, in toto Filio, & toto Spiritu sancto est. Et totus Filius in toto Patre, & toto Spiritu sancto: Et totus Spiritus sanctus, in toto Patre, & toto Filio: nec ullam separationem admittunt: quia nulla in iis est τάξις ratione ȣ̓σίας. Deinde vero, quemadmodum in Trinitatate ratione originis τάξις est: ita etiam principium, medium, & tertium: nulla autem divisio, vel separatio, quia simplicitas & unitas essentiæ. Quare nullo modo necesse est, illa dirempta esse: in quibus medium ratione originis, non autem οὐσίας, est. Hæc enim sola, quibus intercedit medium οὐσίᾳ differens, dirempta esse constat.

Præterea non simpliciter asserimus: Filium quoque causam Spiritus sancti esse, quia cum Patre ejusdem essentiæ sit. Ideo absurda, quæ inde colligitis, nihil ad nos, nec ex nostra sententia sequuntur. Sed duo hæc indissolubili nexu conjungimus. Et quia Spiritu sancto Filius origine prior sit: & cum Patre unius & ejusdem essentiæ: ideo fieri non posse, ut Pater ex sua essentia sine filio producat Spiritum sanctum nisi Patrem & Filium substantiis separare velimus. Nec vobis propterea inferre licet: ergo etiam Spiritus sanctus cum

καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, μετὰ τοῦ Πατρὸς γεννᾷ τὸν Υἱὸν, διότι τῆς αὐτῆς τῷ Πατρὶ ἐσίας ἐστί. Τὸ γὰρ Πνεῦμα, τοῦ Υἱοῦ τῇ ἀρχῇ δευτερεῦον τῷ Πατρὶ συντρέχειν ἐν τῇ γεννήσει τοῦ Υἱοῦ ἐ δύναται, πολλῷ δέ γε ἧττον, μετὰ τοῦ Υἱοῦ αἴτιον καὶ τοῦ Πατρὸς εἶναι, ὅπερ γε ἑκατέρου προτερεῖ ὁ Πατὴρ, ἑκατέρου ὢν ἀρχὴ καὶ αἰτία, ἑκάτερόν τε ἐκ τῆς ἑαυτοῦ ἐσίας προάγων. Ὥστε ἐ μόνον δεῖ τὴν κοινωνίαν τῆς ἐσίας ἐν τῷ Μυστηρίῳ τῷδε, ἀλλὰ θεωρεῖν καὶ τὸ τῶν ὑποστάσεων, λόγῳ τῆς ἀρχῆς προτερῆν, ἥτινος ἡ θεωρία, πάντα τὰ ἄτοπα ἀναιρεῖ, ἅτινα ὑμεῖς ἐκ τῆς ἑνότητος τῆς ἐσίας, ἀμελήσαντες τῆς τῶν προσώπων τάξεως, τῆς κατὰ τὸν τῆς ἀρχῆς λόγον, συνάγετε.

cum Patre gignit Filium, quod ejusdem essentiæ cum Patre sit. Quia enim Spiritus sanctus Filio origine posterior est: Ideo Patri concurrere in generatione Filii non potest: multo minus cum Filio Patris quoque causa esse, cum Pater utroque sit prior, utriusque principium & causa, & utrumque ex sua essentia producat. Quare non tantum communitas essentiæ in hoc mysterio considerandа est: sed etiam personarum ratione Originis prioritas, cujus consideratio omnia illa absurda tollit: quæ vos ex unitate essentiæ, neglecta personarum τάξει, ratione originis, colligitis.

Ἐπὶ τέτοις δὲ, ἐκ ἐξαρνοί ἐσμεν, μὴ ἐ, τὸν μὲν Πατέρα, ἀρχὴν πρώτην, καὶ πηγὴν εἶναι, ἐξ ἧς τὰ πάντα ῥέειν, τὸν δ' Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα, ἐκείνης ὥσπερ αἰτίας, αἰτιατὰ, κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, ἀλλὰ προσίθεμεν, τῷ Υἱῷ, διὰ τῆς γεννήσεως τὴν δύναμιν, ταύτην ἀναγκαίως κεχορηγῆθαι, ὥστε ὁμοῦ τῷ Πατρὶ, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὁμοούσιον, ἑκατέρου ἀρχῆς λόγῳ ὕστερον, προβάλλειν δυνηθῆναι, ὃ ἂν ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱὸς πνέῃ, κατὰ τὸ Ἐπιφανίου ἐν τῷ ἀγκυρωτῷ λόγῳ.

Adhæc, non negamus: Patrem principium primum, & fontem esse, ex quo omnia fluant: Filium vero & Spiritum sanctum illius velut causæ effecta, secundum Gregorium Theologum: sed addimus, Filio per generationem hanc δύναμιν necessario collatam esse: ut simul cum Patre Spiritum sanctum coëssentialem, utroque origine posteriorem, producere possit: ὃς ἂν ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ πνέῃ, secundum Epiphanium ἐν τῷ ἀγκυρωτῷ λόγῳ.

Καὶ τῷ ὁμοίῳ, τῷ περὶ διῤῥύτε ῥύακος, ἐκ μιᾶς ναόντος πηγῆς, ἀντιτίθεμεν ὅμοιον ἄλλο, τῷ Μυστηρίῳ τῷδε πολὺ ἁρμοδιώτερον, τὸ τοῦ ἡλίε, ὃς καὶ τοῦ Φωτὸς, καὶ τοῦ Φωτισμοῦ, αἴτιον ἐστιν, ὃδε μέντοι χωρὶς τοῦ ἑαυτοῦ ἐμφύτε Φωτὸς ἀλλὰ δι' αὐτοῦ, τὸν κόσμον Φωτίζει, ἔτως, ὥστε Φωτισμὸν ἐξ ἑκατέρου

Et simili, de duplici rivo, ex uno promanante fonte, opponimus simile (huic mysterio multo convenientius) Solis, qui & τοῦ Φωτὸς, τοῦ Φωτισμοῦ, causa est: nec tamen sine sua Φωτὸς na-

ἀποβάλλεθαι. Τὸν αὐτὸν τρόπον, ὁ Πατὴρ ἀρχή ἐσι, καὶ αἰτία, τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Πνεύματος τῷ Ἁγίῳ, ἀ μέντοι γε χωρὶς τοῦ Υἱοῦ, τῇ ἀρχῇ τὸ πνεῦμα φθάνοντος, προβολεὺς τοῦ Πνεύματος ὑπάρχει. Πρὸς πᾶσι δὲ, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐξ ἀμφοῖν ὁμοῦ ἀμέσως προέρχεθαι διατεινόμεθα, ὡς ἐκ μιᾶς μὲν ἀσιώδους πηγῆς, δυοῖν δὲ ὅμως, τῷ εἶναι, ἀ τῇ ἀσίᾳ, διαφερόντοιν, ὥστε ἀ κινδυνεύειν, τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, διὰ μίαν τὴν τῆς προβολῆς ἐνέργειαν, μίαν καὶ τῷ ἀριθμῷ ὑπόσασιν εἶναι, (ὥσπερ ἀδὲ αἱ τρεῖς τῆς Τριάδος ὑποσάσεις, διὰ μίαν τὴν τῆς δημιεργίας ἐνέργειαν, εἰς ἑνότητα ὑποσάσεως περιορίζονται) ἀδ' αὖ δύο πρώτας, μηδετέραν ὑπὸ τὴν ἑτέραν ἀναγομένας, ἀρχὰς θατέον εἶναι, ὁπηνίκα γε ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς, εἰσὶν ἓν ἀσιῶδες, καὶ τῷ τῆς προβολῆς λόγῳ, συνδεδυασμένον, καὶ ὁ Υἱὸς, ὡς γέννημα, ὑπὸ τὸν Πατέρα, ὡς αἴτιον γεννῆσαν, ἀνάγεται, παρ' ἧ ὁ Υἱὸς ἔχει, κατά γε Αὐγεσῖνον, τὸ καὶ ἐξ αὐτοῦ προέρχεθαι τὸ Πνεῦμα.

natura lucet, sed per eam, mundum illustrat, ita ut φωτισμὸς ab utroque existat. Eodem modo, Pater principium & causa est Filii, & Spiritus sancti, non tamen sine filio, origine Spiritu sancto priore, Spiritum sanctum producit. Denique Spiritum sanctum ex utroque simul immediate procedere asseveramus, tanquam ex uno essentiali fonte: & tamen duobus, τῷ εἶναι, non ἀσίᾳ, diversis, ut non necesse sit, Patrem & Filium ob unam productionis energiam, etiam unam numero hypostasin esse: quemadmodum nec tres Trinitatis personæ, ob unam creationis energiam, una hypostasis sunt: nec etiam duo prima, & omni modo diversa principia, statuere: cum Pater & Filius sint unum essentiale, & productionis ratione συνδυαζόμενον & Filius, tanquam γέννημα, sub Patrem, velut αἴτιον γεννῆσαν, reducatur: a quo Filius habet, secundum Augustinum, ut etiam de illo procedat Spiritus sanctus.

Ἐκ τῶν εἰρημένων τοίνυν, Παναγιώτατε Κύριε, βλέπετε, ἡμᾶς μὴ κακῶς φρονεῖν, ἐδέ γ' ἄτοπον ἐδὲν (ὥσπερ ὑμῖν δοκεῖ) ἐξ ὧν ἡμεῖς φρονεμεν, ἕπεθαι, ἀλλὰ τὰ πάντα, τῇ τε Ἁγίᾳ Γραφῇ συμφωνεῖν, καὶ πρὸς ἄλληλα εὐλογίας εὐ μάλα ἔχειν.

Ex his videtis, non male nos sapere: ne quicquam absurditatis (ut vobis videtur) ex nostra sententia sequi: sed omnia scripturæ, & rectæ rationi, convenientissima esse.

Ὁρῶμεν δὲ, πλεῖσα τὴν Ἁγιότητά σε, τῷ ῥητῷ τοῦ Χριστοῦ συναρπαζομένην, τῷ, Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει πε-

Videmus autem plurimum moveri Sanctitatem vestram dicto Christi: Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit: ille testimonium perhibebit de me. Sane & nos huic

περὶ ἐμοῦ. Ναὶ, καὶ ἡμεῖς τῷ ῥητῷ τούτῳ βεβαίως πιστεύομεν, ἀλλ' ἐχ ὁρῶμεν, ποία ἡ ἀκολουθία, ἐάν τις ἕτως εἴπῃ, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκ ἐκπορεύεται παρὰ τοῦ Υἱοῦ. Οὐ γὰρ ἡ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσις, τὴν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἀναιρεῖ. Ὁμοίως γὰρ, ὥσπερ ἐκ ἀρνεῖται ὁ Χριστὸς, ἀληθινὸς εἶναι Θεὸς, ὅτε λέγει (Ἰωάν. ιζ.) Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε, τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν, καὶ, ὃν ἀπέστειλας, Ἰησοῦν Χριστὸν, ἕτως οὐδὲ, ὅτε φησὶ, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, τὴν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσιν ἀναιρεῖ. Τοσοῦτο τοίνυν δεῖ τὸ ῥητὸν τοῦτο ἀνατρέπειν τὸ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, ὥστε καὶ μᾶλλον αὐτοῦ κατασκευαστικὸν εἶναι. Εἰ γὰρ παρὰ τοῦ Πατρὸς, πάντως καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, διότι ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς (ὧν ἑκάτερος ἀρχῆς λόγῳ προηγεῖται τοῦ Πνεύματος) ἕν εἰσιν οὐσίᾳ, καθὼς ἐ πρὸ πολλοῦ εἴρηται.

Πάλιν δὲ, περὶ ὧν εἰς τὸ μέσον ἠγάγετε ὁμοίων. Λέγετε γὰρ ἐκ μιᾶς πηγῆς δύο ποταμοὺς ῥέειν, καὶκ μιᾶς ῥίζης δύο βλαστοὺς ἐκφῦναι, καὶ ταῦτα πρὸς τὸ ἄφραστον τῆς παναγιωτάτης Τριάδος Μυστήριον ἀνάγετε, ὡς δῆθεν ἕτως ἐκ μιᾶς πηγῆς τῆς Πατρικῆς Θεότητος, τῶν λοιπῶν δύο προσώπων ὑπαρχόντων, τοῦ μὲν Υἱοῦ, γεννητῶς, τοῦ δὲ Πνεύματος, ἐκπορευτῶς. Ἀλλ' ἰσέον, τὸ τηλικοῦτον Μυστήριον, ἡλίκον τὸ μετὰ χεῖρας ἐστὶν, ὁμοιότησιν οὐδ' ἱκανῶς διαπτύξιμον εἶναι, μή τι γε δὴ θεμελιώσιμον. Οὔτε γὰρ ἡ Θεία Γραφὴ, τοῖς ὁμοίοις τούτοις πρὸς διάπτυξιν τοῦδε τοῦ Μυστηρίου χρῆται, ἔτε πάλιν, τὸ πρᾶγμα ἐκείνη ἐν τῷ

huic dicto Christi firmiter credimus: sed non videmus, quomodo consequatur, Spiritum sanctum non procedere a Filio: quia procedat a Patre. Processio enim a Patre, non tollit processionem a Filio. Perinde enim, ut Christus non negat, se esse verum Deum, cum inquit (Joan. 7.): Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum: ita etiam cum asserit, Spiritum sanctum a Patre procedere, non tollit processionem a Filio. Itaque hoc dictum adeo non evertit processionem a filio, ut eam potius confirmet. Si enim a Patre procedit: utique & a filio procedit: quia Pater & Filius (quorum uterque Spiritu sancto prior est origine) unum sunt essentia: ut paulo ante dictum est.

Adducuntur in medium similia: quod videlicet, ex uno fonte duo flumina promanent: & quod ex uno trunco arboris duo rami enascantur. Et applicantur hæc similia ad inenarrabile illud mysterium Trinitatis: quod nimirum sic etiam ex uno fonte divinitatis paternæ, duæ reliquæ personæ existant: Filius quidem generatione, Spiritus vero sanctus processione. At mysterium tantum, quantum hoc est, similibus ne satis quidem explicari, nedum fundari potest. Neque enim hæc similia nobis in sacra Scriptura, in explicatione hujus mysterii, proponuntur: neque sacræ literæ docent, rem plane eodem

τῷ τῆς ὑπεραγίᾳ Τριάδος Μυστηρίῳ, ἀτεχνῶς ἔτως ἔχειν, ὥσπερ ἐπὶ πηγῆς καὶ δένδρου, διδάσκει. Εἰ δέ γε τὸ τηλικοῦτον πρᾶγμα, εἰκόσι κομψῶς ἐπινενοημέναις ὑπερεισὸν εἴη, ἐκ ἂν λείποι ἡμῖν πρὸς πίστωσιν τῆς γνώμης ἡμῶν ὑποδείγματα. Οἷον, λόγου χάριν, ἀνὴρ καὶ γυνὴ συνδυασμῷ γεννῶσιν ἄνθρωπον, καὶ ὁ γεννηθεὶς ἐκεῖνος, ἐχ' ἧττον ἐκ τοῦ πατρὸς, ἢπερ ἐκ τῆς μητρὸς, οὐδὲ οὐδὲν ἧττον ἐκ τῆς μητρὸς, ἢπερ ἐκ τοῦ πατρὸς, ὑπάρχει, οἱονεὶ ἐξ αὐτῶν (ἔτως εἰπεῖν) ἐκπορευόμενος. Ἀλλὰ, κἂν εἰ τοδὶ τὸ ὅμοιον (οἷα πλείω ἂν, εἰ μὴ συντομίας λόγων φροντίζοιμεν, ἐ χαλεπῶς ἂν εὑρεθεῖεν, καὶ παραχθεῖεν) τὴν ἀληθινὴν, ἡμῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως δόξαν, ἴσως ἂν πως φωτεινοτέραν, κατασήσειεν, ὅμως ἀσαμῶς ἐπ' αὐτὸ τὴν πίστιν ἡμῶν θεμελιοῦμεν. Οὐ τοίνυν ἀδὲ ἂς ὁμοιώσεις παρηγάγετε, τοσαύτην ῥοπὴν ἔχουσιν, ὥστε τῶν ἀποδείξεων, ὧν ἐκ τοῦ Θείου ῥήματος προηνέγκαμεν, κρείττους ἂν τις ἡγήσαιτο. Καὶ πολλῷ ἰσχυροτέρων δεῖ ἐλέγχων, οἷς ἂν ἡ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς πρόοδος πιστωθῇ, ἢ, οἳ μέχρι δεῦρο προχειρίσθησαν.

Ἔτι πολλῷ μᾶλλον προσῆκον, καὶ εὐλογώτερον εἶναι, ὑμῖν δοκεῖ, ἡμᾶς μετὰ τῶν Γραικῶν, τὴν δυάδα ὑπὸ τὴν μονάδα ἀναφέρειν, καὶ δύο πρόσωπα, ἐξ ἀρχῆς μιᾶς, τοῦ Πατρὸς, τίθεσθαι, ἢπερ ἐκ δύο προσώπων, τρίτον, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐκπορεύειν, τὴν δυάδα, ἀρχὴν τῆς μονάδος λέγοντας, καὶ φάσκετε, τὸ δεύτερον τοῦτο, ἀτοπίας μεστὸν εἶναι. Ἀλλα δ' ἔτι προφέρετε, ἅπερ ἂν δείξη τὴν ἡμετέραν, εἴτουν τῶν Λατίνων, δόξαν, ἄλογον εἶναι, καὶ ἀτοπίας

modo habere in ſacratiſſimæ Trinitatis myſterio, ut in fonte & arbore. Quod ſi tanta res ſimilibus ſcite excogitatis niti poſſet: non deeſſent nobis exempla, quibus noſtram ſententiam probaremus. Verbi gratia: vir & fœmina ſimul generant hominem: & homo ille genitus non minus a Patre, quam a matre, & non minus a matre, quam a Patre, exiſtit: & (ſi ita loqui licet) procedit. Sed ut hæc ſimilitudo (quarum plures, niſi brevitati ſtuderemus, excogitari atque: adduci poſſent) noſtram veram de Proceſſione ſententiam nonnihil fortaſſe illuſtrare poſſe videtur: ita fidem noſtram nequaquam ſuper eam fundamus. Itaque & ſimilitudines a vobis adductæ, non ejus ponderis ſunt, ut probationibus noſtris e verbo Dei deſumptis ſint anteponendæ. Et multo firmiora argumenta proferenda ſunt, quæ proceſſionem a ſolo Patre confirment, quam ea, quæ hactenus ſunt allata.

Videtur etiam vobis, multo convenientius, & rationi magis conſentaneum eſſe, ut cum Græcis duernionem ad unitatem referamus: & duas perſonas ab uno principio, Patris, producamus: quam ut ex duabus perſonis tertiam, Spiritum ſanctum procedere dicamus, & hoc modo ex duernione unitatem producamus. Et affirmatis, hoc poſterius prorſus a ratione alienum eſſe. Alia etiam afferuntur, quæ oſtendant, noſtram (Latinorum) ſententiam eſſe con-

πιας ἔχειν. Ἡμεῖς δὲ, αἰδεσιμώτατε δέσποτα, οἴδαμεν, ἐν τοῖς τῆς πίςεως, ȣ̓κ ἀπόβλητον εἶναι, τὸ τοῖς τῶν φιλοσόφων ἀξιώμασιν ἀντιπίπτον, καὶ ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ ἀλλόκοτον δοκȣ̃ν, ἀλλὰ, εἴ τι ταῖς περιφανέσι τῶν γραφῶν μαρτυρίαις ἀντιβαίνει. Δύο γὰρ εἴδη ἀτοπίας ἐςίν. Ἓν μὲν, περὶ τὸν χριςιανισμὸν, τὸ δηλονότι ταῖς Ἱεραῖς Γραφαῖς ἐναντιȣ́μενον, ἕτερον δὲ, ȣ̃ καταβοᾷ λογισμὸς ἀνθρώπινος. Τȣ́τȣ τȣ̃ ὑςέρȣ εἴδȣς, ἡμῖν λόγος ȣ̓δεὶς, ἀλλὰ παντὸς ἐμποδισμȣ̃ ὑπεραλλόμενοι, ἁπλῶς πιςεύομεν τὰ παρὰ τῶν Θεοπνεύςων λογίων διδασκόμενα, κἂν ἅπαντος ἀνθρωπείȣ λόγȣ δοκῶσιν ἀλλοτριώτατα εἶναι. Τοιαύτη γὰρ, ἡ τῶν Χριςιανῶν θρησκεία ἐςὶν, οἵα ταῖς τῶν καὶ ὀξυτάτων ἀνθρώπων, καὶ βαθυνȣςάτων φιλοσόφων, κρίσεσιν ἀντικεῖσθαι. Δικαιοτέρα ȣ̃ν, ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, τῷ λόγῳ Θεȣ̃ ὑπείκειν, ἢ ὁ Θεῖος λόγος, τῇ ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ, ταῖς τε καὶ ἀκριβεςάταις (θείων γραφῶν ἀμαρτύροις) ἀποδείξεσιν, ἐξίςασθαι. Παῦλος γὰρ περὶ τȣ̃ τῆς χριςιανικῆς πίςεως χρήματος ȣ̃τω γράφει. (β'. Κορ. ι.). Τὰ ὅπλα, φησὶ, τῆς ςρατείας ἡμῶν, ȣ̓ σαρκικὰ, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ, πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων. Λογισμȣ̀ς καθαιρȣ̃ντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τȣ̃ Θεȣ̃, καὶ αιχμαλωτιζοντες πᾶν νοημα εἰς τὴν ὑπακοην τȣ̃ Κριςȣ̃, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐν οἷς δείκνυσιν ὁ Ἀπόςολος, αὐτὸς, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ τȣ̃ Χριςȣ̃ Ἀπόςολοι, τοιȣ̃τον ἐπιφερόμενος διδασκαλιας εἶδος, οἷον κατὰ πολλὰ, νῷ καὶ λόγω ἀνθρωπίνῳ ἀντιπαλαίειν.

contra rationem, & habere ſua abſurda. At nos, chariſſimi, novimus, in Articulis Fidei non eſſe rejiciendum, quod cum ratione humana, & cum principiis Philoſophicis pugnat, & humanæ rationi abſurdum videtur, ſed quod cum perſpicuis ſacræ ſcripturæ teſtimoniis pugnat. Aliud enim eſt abſurdum in Religione Chriſtiana: quod videlicet ſacris literis adverſatur: Aliud eſt abſurdum, cui humana ratio reclamat. Hoc poſteriore abſurdo impediri nos non ſinimus, quin ea credamus, quæ ſacræ literæ docent: etiamſi ab omni ratione videantur alieniſſima. Religio enim Chriſtiana talis eſt, quæ rationi acutiſſimorum hominum, & doctiſſimorum Philoſophorum judiciis repugnat. Ideoque potius ratio humana verbo Dei, quam verbum Dei humanæ rationi, & argumentis acute (ſine literarum ſacrarum teſtimonio) excogitatis, cedat. Paulus enim de negotio Chriſtianæ Religionis in hanc ſententiam ſcribit (2 Cor. 10.). Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Dei, ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem, extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei: & *in captivitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti, &c.* Hoc loco oſtendit Paulus, ſe & reliquos Chriſti Apoſtolos, adferre tale genus doctrinæ, quod in multis partibus cum intellectu & ratione humana, pugnet. Captivum igitur ducendum, & ſubjugandum eſſe, noſtrum

Αἰχμαλωτιςέον ȣ̃ν εἶναι, καὶ ὑπὸ ζυγὸν ἀκ-

ἀκτέον, τὸ ἡμέτερον νόημα, ἵνα τὰ Μυστήρια τῆς πίστεως ἀσπάζεσθαι, καὶ Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, εὐπειθεῖ πίστει πιστεύειν ἂν δυνηθῶμεν. Οὐδὲ γὰρ τὰ πολλὰ τῆς χριστιανικῆς ἡμετέρας λατρείας, ἀκατάβλητα κρατεῖν ἂν δυνηθῶμεν, εἰ τοῖς τῶν Φιλοσόφων σοφίσμασι, καὶ γριφώδεσι συλλογισμοῖς, προσέχειν, αὐτά τε παραδέχεσθαι, βεληθῶμεν. Ὥστε ἐδὲ ἐν τῷ περὶ τῆς τῦ Πνεύματος προόδε κεφαλαίῳ ζητῶμεν, τί εὔλογον, ἢ ἄλογον, οἰκεῖον, ἢ ἀλλόκοτον, ἀλλὰ μᾶλλον, τί ἡμᾶς τὰ Ἱερὰ Γράμματα διδάσκουσιν, ἢ τί ἀπωθῆνται. Καὶπειδὴ ἐδὲν ἕως νῦν γραφικὸν μαρτύριον παρήχθη, τὴν καὶ ἐκ τῦ Υἱῦ ἐκπόρευσιν ἀποφάσκον, καὶ, ὅσα ἡμεῖς ἐκ τῶν γραφῶν, τὸ Πνεῦμα καὶ ἐκ τῦ Υἱῦ ἐκπορέυοντα, πρὸβαλόμεθα, ἔπω ἀνετράπη, ἡμᾶς τῆς ἡμῶν γνώμης ἀφίσασθαι, ἐκ ἔνι.

Προβλήθη καὶ ἄτοπάτινα, δοκοῦντά τισιν ἐκ τότε γίνεσθαι, ἐὰν εἴπωμεν, τὸ Πνεῦμα παρὰ τῦ Πατρὸς διὰ τῦ Υἱῦ ἐκπορέυεσθαι. Ἡμῖν δ' ἐχ' ἕτως εἰπεῖν, ἔθος, ἀλλὰ λέγομεν, τὸ Πνεῦμα παρὰ τῦ Πατρὸς, ΚΑΙ τῦ Υἱῦ, ἐκπορεύεσθαι, καθ' ὃν λόγον ἀ τυγχάνει, τὸ Πνεῦμα εἶναι ἑνὶ προσώπῳ ἐγγύτερον, ἢ τῷ ἄλλῳ, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ γνώμῃ ταύτῃ, παντελῶς τὸ ἡμῖν προβαλλόμενον ἀναιρεῖται ἄτοπον. Ἀλλὰ μὴν, εἰ τὸν τρόπον τότον ἄτοπα περισκοπεῖν, ἡμῖν ἡδομένοις εἴη, ἐκγένοιτ' ἂν, ἐκ τῦ περὶ τῆς τῦ Πνεύματος ἐκ μόνε τῦ Πατρὸς ἐκπορεύσεως λόγε, δισσὸν προάγειν ἄτοπον. Ἓν μὲν, τάττεσθαι τὸ Πνεῦμα τῷ Πατρὶ ἐγγυτέρῳ, ἢ τῷ Υἱῷ, ἕτερον δὲ, ἀνισότητα τῶν ὑποστάσεων πλάττεσθαι

strum intellectum: ut mysteria fidei amplecti, & Christo, Domino nostro, obedienti fide credere valeamus. Neque enim plerasque Christianæ Religionis nostræ partes salvas retinere possemus: si acutis Philosophorum argumentis auscultare, & locum dare, vellemus. Quare in hoc etiam negotio, de processione Spiritus sancti, non quærimus, quid sit a ratione alienum: sed potius, quid sacræ literæ doceant, aut rejiciant. Cumque nullum hactenus scripturæ dictum allatum sit, quod neget, Spiritum sanctum etiam a Filio procedere: & argumenta nostra e Scriptura allata (quæ processionem a Filio confirmant) nondum sint eversa: non possumus a sententia nostra discedere.

Proponuntur etiam absurda aliqua, quæ videntur quibusdam ex eo consequi, si asseramus, Spiritum sanctum a Patre per Filium procedere. At nos non sic loqui solemus: sed dicimus. Spiritum a Patre & Filio procedere: qua ratione Spiritus sanctus non est uni personæ propinquior, quam alteri. Et nostra sententia prorsus e medio tollit illud absurdum, quod nobis objicitur. Quod si hoc modo absurda quærere liberet: possemus dicere, ex eo, quod asseritur, Spiritum sanctum a solo Patre procedere, consequi duplex absurdum: unum, quod Spiritus sanctus statuatur Patri propinquior, quam Filio: alterum, quod inæqualitas personarum fingatur inter Patrem & Filum, si Spiri-

θαι μεταξὺ τῦ Πατρὸς, καὶ Υἱῦ, ἔπερ ἐκ τῦ Πατρὸς μόνον, ἀλλὰ μὴ καὶ ἐκ τῦ Υἱῦ, τὸ Πνεῦμα προβληθείη.

Ἔτι δ' ὑπολαμβάνετε, τῦτο τὸ ἄτοπον ἔπεθαι, τὸ, κινδυνέυειν ἔσεθαι δύο χριςὸς, ἐχ' ἕνα, διότι ἐπὶ τῦ βαπτίσματος Χριςῦ, ὁ Θεῦ Υἱὸς ἔπεμψεν ἂν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἰς τὸν Υἱὸν τῦ Θεῦ, εἰ τὸ Πνεῦμα ἐκ ἐκ μόνε τῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ τῦ Υἱῦ, προῖοι. Ἀλλὰ, ἀγαπητοὶ ἐν Κυρίῳ, καὶ τιμιώτατοι, ἴσε, πάμμεγα εἶναι τὸ μέσον, τῆς τε ἐκπορεύσεως τῦ Πνεύματος, περὶ ἧς νῦν ἡμῖν λόγος, καὶ τῆς ὁρατῆς ἐκείνης τῦ Ἁγίε Πνεύματος, ἐν περιςερᾶς εἴδει, ΕΠΙΦΑΝΕΙΑΣ. Ἐκείνη μὲν γὰρ ἡ ἐκπόρευσις, ἐξ ἀϊδίε ὑπάρχει, καὶ ἔςι κεκρυμμένη, ἐδὲ, εἰ μὴ διὰ τῦ θείε ῥήματος, ἀποκαλυφθεῖσα, ἐδ' ἀνθρωπείοις ὄμμασιν ὑπ' ἐδενὸς πώποτε ἑωράθη. Ἡ δ' ἐπιφάνεια αὕτη, χρονικόν τι ἐγένετο, ἐξ ἧς, πρῶτον μὲν ὁ Ἅγιος Βαπτις ὴς ἐπληροφορεῖτο, τετονὶ εἶναι τὸν ἀληθινὸν Μεσσίαν, τὸν πυρὶ βαπτίζοντα. Ταῦτα γὰρ, τὰ αὐτῦ ἔςι ῥήματα. (Ἰωάν. ά.) „Τεθέαμαί φησι, τὸ Πνεῦ„μα καταβαῖνον, ὡσεὶ περιςερὰν, ἐξ „ἀρανῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν. Κἀγὼ „ἐκ ἤδειν αὐτὸν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βα„πτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' „ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ „μένον ἐπ' αὐτὸν, ἕτός ἐςιν ὁ βαπτίζων „ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ. Κἀγὼ ἑώρακα, „καὶ μεμαρτύρηκα, ὅτι ἕτός ἐςιν ὁ Υἱὸς „τῦ Θεῦ. Εἶτα δὲ, τῇ ἐπιφανείᾳ ἐκείνῃ ἐδηλῦτο, τὰ ὑπερμεγέθη τῦ Ἁγίε Πνεύματος χαρίσματα, ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα τῦ Χριςῦ (διὰ τὴν ὑποςατικὴν ταῖν δυοῖν ἐν αὐτῷ Φυσέσιν ἕνωσιν) ἐκχυθῆναι. Οὐδὲ τῇ φαντασίᾳ ἐκείνῃ, ἢ ἐπιφανείᾳ, τῦ Πνεύματος τῦ Ἁγίε, τῇ ἐπὶ τῦ Βαπτίσ-

ritus tantum a Patre, & non etiam a Filio procedat.

Præterea existimatis, id absurdum consequi: fore, ut sint duo Christi, non unus: quia in Baptismo Christi, Filius Dei misisset Spiritum sanctum in Filium Dei: si Spiritus sanctus non a solo Patre, verum etiam a Filio, procederet. Sed dilecti in Domino, magnum est discrimen inter processionem Spiritus sancti, de qua agimus: & inter illam visibilem APPARITIONEM Spiritus sancti in specie columbæ. Illa enim processio, ab æterno fit, & est occulta, nec nisi in verbo revelata: neque a quoquam fuit unquam oculis humanis conspecta. Hæc autem apparitio, temporarium quiddam fuit: qua primum Baptista certior fiebat, hunc esse verum Messiam, qui igne baptizaret. Hæc enim sunt ejus verba: „Vidi Spiritum „descendentem specie columbæ de cœ„lo, qui mansit super eum: & ego non „noveram eum: sed qui misit me, ut „baptizarem aqua, is mihi dixerat: su„per quem videris Spiritum descenden„tem, ac manentem super eum: Hic „est, qui baptizat Spiritu sancto. Ego „igitur vidi, & testificor, hunc esse il„lum Filium Dei. Deinde significabatur illa apparitione, quod (propter unionem personalem duarum in Christo naturarum) Spiritus sancti dona immensa, in humanitatem Christi effusa essent. Et ea visione, seu apparitione. Spiritus sancti in Baptismo Christi, non sta-

Βαπτίσ-

Βαπτίσματος Χριστῦ, δύο χριστοὶ καθίσανται, ὁ μὲν πέμπων, ὁ δὲ λαμβάνων, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ βεβαιῶται μᾶλλον ἐκεῖνο, τὸ παρὰ τῦ Ἁγίε προδρόμε περι Χριστῦ ῥηθέν (Ιωάν. γ'.). „Ὃν γὰρ „ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς, τὰ ῥήματα τῦ Θεῦ „λαλεῖ. Οὐ γὰρ ἐκ μέτρε δίδωσιν ὁ „Θεὸς τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐξῆς. Καίτοι πρόδηλόν ἐστι, τοῖς μὲν λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων Ἁγίοις, δίδοθαι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκ μέτρε, ὥστε ἄλλον ἄλλα τῦ αὐτῦ πνεύματος δῶρα, καὶ ἄλλον ἄλλε πλείονα, ἢ ὀλιγώτερα, λαμβάνειν. Οὗ περι, διὰ πολλῶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, ἐν τῇ πρωτέρᾳ πρὸς Κορινθίες. (Κεφ. ιβ'.). Τῷ δὲ Χριστῷ, ἢ ἄνθρωπος, ἐδόθη τὸ πνεῦμα ἐκ μέτρε, ἀλλὰ ξύμπαντα ὅσα τὰ τῦ πνεύματος χαρίσματα ἔλαβεν. Ἵνα τε τῦτο δημοσίᾳ πᾶσι περιφανὲς εἴη, ἐν ὁρατῷ περιστερᾶς εἴδει, τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπὶ τὸν κύριον κατῆλθε. Διὰ ταῦτα, ἅτε παραστατική ἐστιν ἡ ἐπιφάνεια ἐκείνη, τῦ ἐκ μόνε τῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεθαι, ἅτε εἰς ἐκείνην συνελαύνει τὴν ἀτοπίαν, ὡσανεὶ δύο ἡμῶν τερατευομένων Χριστούς.

Ἄλλο ἀντιτίθεται τῇ δόξῃ ἡμῶν ἄτοπον, τὸ, ὅτι, λεγομένε τῦ πνεύματος ἐκ τῦ Πατρὸς Υἱῦ τε πρόεργεθαι, μᾶλλον δυοῖν, ἢπερ ἑνός, εἰσάγεται πρωτεῖον ἡ ἀρχή. Ἐνταῦθα σπεδαίως παρακαλῶμεν, ὑμᾶς ἐπιμελῶς ἐνθυμεῖθαι, ὅτι νῦν ἐν θεωρίᾳ τῦ τῆς ὑπεραγίε τριάδος Μυστηρίε ἀναστρεφόμεθα, τέως μεθιστῶντες τὸ θεωρεῖν τὴν σάρκωσιν τῦ λόγε, καὶ ἐξετάζομεν, (ἐφ' ὅσον ἔξεστι, καὶ μέχρις ὅσε αἱ θεῖαι γραφαὶ ἐκφαίνεσι) τίνες αἱ διαφοραὶ τῶν Ὑποστάσεων, ἐὰν ἐν ἑαυταῖς αὗται θεωρηθῶσιν. Ἔνθα,

tuuntur duo Chriſti: quorum alius mittat, alius accipiat Spiritum ſanctum: ſed confirmatur potius dictum illud Joannis Baptiſtæ, qui de Chriſto ait: Quem enim miſit Deus, verba Dei loquitur. Non enim ad menſuram dat Deus Spiritum, &c. Atqui certum eſt, reliquis hominibus Sanctis dari Spiritum ſanctum ad menſuram: ut alius alia ejusdem Spiritus dona, & quidem alius plura, alius pauciora, accipiat. De qua re Apoſtolus Paulus prolixe agit in priore ad Corinthios epiſtola. Chriſto vero, ut homini, datus eſt Spiritus ſanctus non ad menſuram: ſed ille omnia Spiritus ſancti dona accepit. Idque ut publice omnibus teſtatum eſſet, Spiritus ſanctus in viſibili ſpecie columbæ deſcendit ſuper Chriſtum. Quare iſta apparitio neque probat, Spiritum ſanctum a ſolo Patre procedere, neque illud abſurdum nobis objicit, quaſi duos Chriſtos fingamus.

Tertium abſurdum noſtræ ſententiæ opponitur: quod videlicet, cum aſſeritur proceſſio a Patre & Filio, magis duorum, quam unius, conſtituatur Principatus. Rogamus autem, ut diligenter conſideretis, nos jam in tractatione myſterii Trinitatis verſari: ſepoſita interim conſideratione incarnationis τῦ λόγε: & expendere (quantum licet, & quantum ſacræ literæ docent) quæ ſint perſonarum diſcrimina, ſi illæ intra ſe conſiderentur. Ibi quidem Patri hoc damus, quod ſit origo divinitatis, ſed

tamen

θα, τῷ Πατρὶ τοῦτο μὲν δίδωμεν, αὐτὸν, πηγὴν εἶναι τῆς θεότητος, ἀχρόνως δὲ, ἵνα μὴ τοῦ Πατρὸς ὕστερον ϑῶμεθα τὸν Υἱόν. Τὸ δὲ πρωτεῖον τῷ Πατρὶ μόνῳ (παρὰ τὴν τῆς πηγῆς ἢ ἀρχῆς, ἣν εἰρηκαμεν) ἐδαμῶς ἐπιγράφομεν, ἵνα μὴ τὸν Υἱὸν, τοῦ Πατρὸς κατώτερον ποιήσωμεν.

tamen sine tempore, ne Filium Patre posteriorem statuamus. Principatum autem Patri soli (excepto illo originis, de quo diximus) nequaquam adscribimus, ne Filium Patre inferiorem faciamus.

Εἰ μὲν γὰρ τῷ ὄντι ἀλλήλαις ἰσότιμοί εἰσιν αἱ τρεῖς ὑποστάσεις, ἐ μόνῳ τῷ Πατρὶ, ἀλλὰ καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Πνεύματι, τὸ πρῶτον ἡ ἀρχὴ εἶναι δικαίως ὀφείλεται. Εἰ δὲ μόνος ὁ Πατὴρ πρωτεῦον χρηματίσει, ἐχ' ἕξει πρὸς αὐτὸν, ἔτε ὁ Υἱὸς, ἔτε τὸ Πνεῦμα, ἰσοτιμίαν. Ἅ πάντα, τοῖς τε ἁγίοις γράμμασι, καὶ τῇ πίστει ἡμῶν, ἐκ διαμέτρου μαχέσαιντο ἄν. Ὅτε τοίνυν τὸ πρωτεύειν τῷ Πατρὶ περιτίθεται, ἐχὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο, τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Πνεύματος, ἀποφάσκεται, ἢ ἀφαιρεῖται, ἀλλ' ἔστι ταῖς τρισὶν ὑποστάσεσι κοινόν. Νέμεται δὲ τῷ ἀληθινῷ ἑνιαίῳ τρισυποστάτῳ Θεῷ, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν πεπλασμένων Θεῶν, ἤτοι εἰδώλων, τῶν ἀσεβῶς τοῖς ἔθνεσι θεραπευθέντων, ἀλλ' ἐ μόνῳ τῷ Πατρὶ περιάπτεται, ἀποκλειϑέντος (τῆς ἀρχῆς καὶ ἀξίας ταύτης) τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος. Συνίσταται τοίνυν καὶ παρ' ἡμῶν ἐδὲν ἧττον, ἑνὸς μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀρχὴ, ἐχὶ δὲ πλειόνων ἡγεμονία Θεῶν, καίπερ μεταξὺ, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐ μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ τοῦ Υἱοῦ, προβαλλόντων.

Si enim vera est inter tres personas æqualitas, utique principatus non soli Patri, verum etiam Filio & Spiritui S. debetur. Sin solus Pater principatum obtinebit, Filius non erit Patri æqualis, nec Spiritus S. erit Patri æqualis. Quæ omnia cum sacris literis, & cum fide nostra, e diametro pugnarent. Cum igitur Principatus Patri adscribitur, non idem Filio & Spiritui S. adimitur & detrahitur, sed est ille tribus personis communis. Et tribuitur uni vero & trino Deo, respectu Deorum fictitiorum, quos idololatræ gentes impie coluerunt, non autem soli Patri tribuitur, excluso (ab eo principatu) Filio & Spiritu sancto. Quare constituitur etiam a nobis nihilominus VNIVS tantum veri Dei principatus, non plurium Deorum, etiamsi interim asseramus, Spiritum S. non modo a Patre, verum etiam a Filio, procedere.

Ἔπειτα δὲ παράγονται ἐν τῷ βιβλίῳ ὑμῶν μάρτυρες, οἱ ἡλίκ τρόπον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διαλάμψαντες Θεοφόροι Πατέρες, ναὶ μὴν, καὶ τῶν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Ἀρχιερέων ἔνιοι, ὡς ἐκ Πατρὸς μόνε τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι ἀποφηνά-

Producuntur etiam Patres, clarissima illa Ecclesiæ lumina, quinetiam Pontifices aliquot Romani, tanquam testes, qui de processione Spiritus sancti a Patre loquantur: Athanasius videlicet, Gregorius Theologus, Sylvester Pontifex

φηνάμενοι. Ἀθανάσιος δηλαδὴ, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Σίλβεστρος τῆς παλαιᾶς Ῥώμης πάπας, Δάμασος πάπας, Ἀγάθων πάπας, Βασίλειος ὁ μέγας, ὁ Θαυματουργὸς Γρηγόριος, Χρυσόστομος, ὁ Νύσσης Γρηγόριος, Διονύσιος ὁ Ἀρειοπαγίτης, ἔτι δὲ, Ζαχαρίας, Λέων, καὶ Βενέδικτος, ἀρχιερεῖς. Ὁμολογοῦμεν μὲν οὖν, τοὺς πλείους τούτων, ἀξιώματι μεγάλως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ διαπρέψαι, καὶ τοὺς ὠφελιμωτάτους αὐτῶν πόνους ἀσπαζόμεθα, χάριτάς τε τῷ Θεῷ, ὑπὲρ ὧν αὐτοῖς ἐξοχικῶν ἐχορήγησε χαρισμάτων, ὁμολογοῦμεν. Οὐχ ὁρῶμεν δὲ, πῶς, ἅπερ ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ μέσον παρηγάγετε ῥητὰ, τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις ἀντιβαίνει. Ταὐτὸν γὰρ μετὰ Χριστοῦ λέγουσι, τὸ δηλονότι Ἅγιον Πνεῦμα, παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι. Ἡμεῖς δὲ τούτου οὐ ποτὲ ἔξαρνοι ἐγενόμεθα, οὔτε ποτὲ (σὺν Κυρίῳ φάναι) ἔξαρνοι γενησόμεθα. Ἄλλο δέ γε ἐστὶ, τὸ λέγειν, παρὰ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἄλλο, τὸ, μὴ καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. Τὸ μὲν πρότερον λέγουσιν οἱ παρηγμένοι Πατέρες καὶ Ἀρχιερεῖς, τὸ δ' ἕτερον οὐ λέγουσι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ὥστε οὐδὲ τῇ ἡμῶν γνώμῃ ἀντιφέρονται. Μᾶλλον μὲν οὖν αὐτοὺς ἡμῖν συμφέρεσθαι, ἐκεῖθεν συλλογιστὸν ἱκανῶς, ὅτι ἐν ταῖς αὐτῶν ῥήσεσιν, ἃς παρεθήκατε, ἀποφαίνονται, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, οὐκ ἀλλότριον εἶναι τοῦ Υἱοῦ, καὶ, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, εἶναι ἴδιον τοῦ Υἱοῦ. Τί ταῦτα ἄλλο βούλονται λέγειν, ἢ τὸ, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὁμοιοτρόπως πρὸς τὸν Υἱὸν ἔχει, ὥσπερ πρὸς τὸν Πατέρα; Καὶ, ὅτι οὐχ ἧττον ἐκ τοῦ Υἱοῦ (οὗ γε ἴδιον ὑπάρχει) προέρχεται, ἤπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς; Μόνος ὁ Κύριλλος τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκείνων πατέρων, ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς προβάλλει αὐτό.

Romanus, Damasus Papa, Agatho Papa, Basilius ille magnus, Gregorius Thaumaturgus, Chrysostomus, Nyssenus Gregorius, Dionysius Areopagita, Zacharias, Leo, & Benedictus, Pontifices. Agnoscimus sane, inter hos plerosque fuisse magnæ in Ecclesia Dei autoritatis, & eorum saluberrimos labores exosculamur, atque Deo pro eximiis donis, quæ in ipsos contulit, gratias agimus. Sed non videmus, quomodo ipsorum dicta a vobis allata, cum nostra sententia pugnent. Idem enim dicunt, quod Christus, quod videlicet Spiritus sanctus a Patre procedat. At nos hoc nunquam negavimus, neque unquam (Domino bene nos juvante) negabimus. Aliud autem est, affirmare, quod Spiritus S. a Patre procedat, & aliud, dicere, quod non a filio etiam procedat. Primum dicunt illi Patres, & pontifices commemorati, alterum vero nequaquam dicunt. Quare cum nostra sententia non pugnant. Quin potius, quod idem nobiscum sentiant, ex eo satis colligi potest, quod in iisdem dictis, quæ recensuistis, affirmant, Spiritum S. non esse alienum a Filio, &, Spiritum S. esse proprium Filii. Quid hæc sibi aliud volunt, quam quod eodem modo sese Spiritus S. ad Filium habeat, sicut ad Patrem, & quod non minus a Filio (cujus proprius est) procedat, quam a Patre? Solus Cyrillus ex antiquioribus illis Patribus dicit, a solo Patre Spiritum S. pro-

Ἡμεῖς

Ἡμεῖς δὲ, ὥσπερ τἆλλα τῶ τηλικέτω ἀνδρὸς ξυγγράμματα θαυμάζομεν, ἕτως ἔμπαλιν ἐχὶ δίκαιον ἡγέμεθα, ἓν, ἢ δύο, τῶν παρ' αὐτῶ ἀποπεφασμένων, μείζονα ῥοπὴν καὶ ἀξίωμα ἔχειν τῶν ἡμετέρων, ἅπερ ἐξεναντίας θεμελίοις τῆς θεοπνεύστω γραφῆς ἐπωκοδομήσαμεν. Τὸ αὐτὸ ἀποκρινόμεθα καὶ πρὸς τὰς χρήσεις τινῶν, τῶν τὸν ἐν τῆ πρεσβυτέρα Ῥώμη θρόνον κοσμησάντων, πρός τε τὰ ἐκ Νείλω καὶ Δαμασκηνῶ παραχθέντα, ὧν ἐδεὶς εἰς τῦτο ὑπερηφανίας ἀφῖκται, ὥστε αἰτεῖν, τοῖς ἑαυτῶ λόγος μᾶλλον, ἢ ταῖς ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων σεβασταῖς ἀποδείξεσι, πιστεύειν. Ἀλλὰ μὴν, εἰ ἀνθρωπίνας ὑπεροχὰς καὶ ἀξιώσεις, ἐν τῶ τηλικέτω τὸ μέγεθος πράγματι ἰσχύειν καὶ κρατεῖν δεήσειεν, ὥστε τὰ αὐταῖς δοκῦντα καὶ ἀρέσκοντα δογματίζεσθαι, ῥάδιον ἡμῖν ἂν εἴη, τοῖς ἀρτίως ῥηθεῖσι ξυγγραφεῦσι, λαμπροτάτοις τῶν Λατίνων πατέρας, ἡλιοειδεῖς γε τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρας, ἀντιπαράγειν. Τί γὰρ ἂν πρὸς τὸν θεῖον Αὐγυστῖνον ἀντείποιτε; Αὐτόν γε ἡ πέμπτη Σύνοδος ἀπεδέξατο. Φανερῶ δ' ὄντος, τὸν μέγαν τετονὶ, τὰ αὐτὰ, ἅπερ ἡμεῖς λέγομεν, φρονεῖν, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἔκ τε τῶ Πατρὸς, καὶ τῶ Ὑιῶ, προβάλλοντα, τίς ἐ βλέπει, τὰς ἀρχαίας ἐκείνας σοφὰς, τοσῦτον ἀφεστηκότας τῶ κατακρῖναι τὸ ἡμῶν δόγμα, ὥστε καὶ ἀσπάσασθαι αὐτὸ ἀξιῶσαι; Εἰ γὰρ τὴν τῶ Πνεύματος ἐκ τῶ Ὑιῶ προβολὴν, ὡς αἱρετικὸν λήρημα, ἐξέβαλον, ἀδενὸς ἧ μὴν λόγω τὸν Ἅγιον Αὐγυστῖνον ἄξιον ἂν ἡγήσαιντο. Νῦν δ', ἐδαμῶς ἕτως, ἀλλὰ τὰ αὐτῶ ἠσπάσαντο. Ῥάδιον ἡμῖν ἂν εἴη, καὶ ἄλλων ἀξιοπιστοτάτων Λατίνων μαρτυρίας ἐπάγεσθαι Ἀλλ', ἐπεὶ ἐν τοῖς θείοις Μυστηρίοις, ἥ τε πίστις, καὶ τὸ συνειδὸς, ἐκ ἔχουσι παγίως ἀνθρώπων μαρτυρίαις ἐπιστηρίζεσθαι, ἐκ ἠθελήσαμεν

procedere. Ut autem cætera tanti viri ſcripta admiramur, ita non videmus, cur unum aut alterum ipſius dictum, plus ponderis & autoritatis habere debeat, quam argumenta noſtra, quæ in contrariam ſententiam, ex ſacrarum literarum fundamentis extruximus. Idem reſpondemus ad dicta & autoritatem Romanorum quorundam Pontificum, ad autoritatem Nili & Damaſceni, quorum nullus poſtulavit, ut ſuis dictis plus, quam ſolidis ex ſcriptura argumentis, crederetur. Ac ſi humanæ autoritati in re tanta locus dari poſſet, ut juxta eam decerneretur, poſſemus commemoratis hiſce ſcriptoribus, clariſſimos Latinos Patres, admiranda certe Eccleſiæ lumina, opponere. Nam quid adverſus D. Auguſtinum diceretis? Eum certe quinta Synodus approbavit. Cum autem conſtet, illum autorem nobiſcum facere, & ſtatuere progreſſionem Spiritus ſancti a Patre & Filio, quis non videt, doctam illam antiquitatem noſtram ſententiam ita non damnare, ut eam probare etiam voluerit? Nam ſi proceſſionem Spiritus a Filio, ut hæreſin, damnaſſent, nullo profecto loco habuiſſent D. Auguſtinum. Nunc vero ipſius doctrinam admiſerunt. Poſſemus alios producere Latinos, graviſſimos Autores. Sed cum in myſteriis divinis, fides & conſcientia non poſſint ſolide humanis teſtimoniis niti: nolumus longa commemo-

ἐκ τῶν παρὰ Λατίνοις διὰ πολλῶν ὑμᾶς ἐνοχλεῖν, καὶ μᾶλλον δή, ὅτι εὖ οἴδαμεν, ὑμῖν μὴ ἄγνωστον εἶναι, πάντας τοὺς τῶν Λατίνων κρατίστους Πατέρας, ὁλοτελῶς τῆς ἡμετέρας γνώμης εἶναι.

Ἀλλὰ καὶ οἱ παρ' ὑμῖν Πατέρες, ἡμῖν ὁμόδοξοι, εἰ καὶ ῥήμασί πως διαφέρουσιν. Ἀθανάσιος γοῦν, ἐν τῷ περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας, Δαβὶδ, φησι, ψάλλων τῷ Θεῷ, λέγει: „Ὅτι παρὰ σοὶ πη„γὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου, ὀψόμεθα „φῶς. Οἶδε γὰρ παρὰ Θεῷ Πατρὶ ὄντα τὸν Υἱὸν, τὴν πηγὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. (Τοῖς δὲ τῶν Ἑλλήνων πατράσιν ἐν τῷ περὶ Τριάδος κεφαλαίῳ, ταυτόσημά ἐστι, πηγὴ, ἀρχὴ, καὶ αἴτιον) Κύριλλος, ἐν τῷ ά. πρὸς Παλλάδιον. „Εἴπερ ἐστὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ „μὴν καὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸ ἐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν, „ἥγουν ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ, προχεόμενον „Πνεῦμα. Ἐπιφάνιος, ἐν τῷ ἀγκυρωτῷ λόγῳ, Πατὴρ, ἀληθῶς γεννήσας „Υἱὸν, καὶ Υἱὸς, ἀληθῶς γεννηθεὶς „ἐκ Πατρὸς, ἐνυπόστατος, ἀνάρχως καὶ „ἀχρόνως, καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, ἀλη„θῶς ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, τῆς αὐτῆς „θεότητος, ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, „καὶ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνον ἀεί. Οἷς ὁ μέ„γας Βασίλειος, ἐ. κατὰ Εὐνομίου συνά„δων, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καλεῖ εἰκόνα „ἀληθῆ καὶ φυσικὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ Χρι„στοῦ. Αὕτη δὲ (κατὰ Ναζιανζηνὸν β'. „περὶ Υἱοῦ) εἰκόνος φύσις, μίμημα εἶναι „τοῦ ἀρχετύπου, καὶ ὃ λέγεται. Καὶ „Κύριλλος, ἐν Θησαυροῖς. Ὥσπερ εἰκών „ἐστιν ἀκριβεστάτη τοῦ Πατρὸς, ὁ Υἱὸς, (ὁ δεξάμενος γὰρ αὐτὸν, καὶ τὸν Πα„τέρα ἔχει) ὅτως, ἐπὶ τὸ ἴσον χῆμα „τῆς ἀναλογίας τρεχούσης, ὁ δεξάμενος τοῦ

memoratione dictorum Latinorum vobis moleſti eſſe, præſertim cum certo nobis conſtet, vobis ignotum non eſſe, quod præſtantiſſimi quique Latini Patres, toti a noſtris ſtent partibus.

Quin etiam veſtri Patres nobiſcum faciunt, licet verbis aliquatenus diſcrepent. Athanaſius certe in ſermone de diſpenſatione in natura humana, David, inquit, in Pſalmo ad Deum dicit: „Apud „te fons vitæ eſt, in lumine tuo cerne„mus lumen. Noverat quippe, apud „Deum Patrem eſſe filium, qui fons eſt Spiritus S. (Patribus autem Græcis, quando de S. Trinitate agunt, idem valent hæc: fons, principium, & cauſa) Cyrillus item, Serm. 1. ad Palladium, „Siquidem eſt, „inquit, Dei patris, etiam filii eſt, ut ex „utroque, nempe ex Patre per filium, „profundatur Spiritus. Epiphanius, in „ſermone Anchorato: Pater, vere gene„rans filium, & filius, vere generatus ex „Patre, eſſentialis, absque principio & „tempore, & Spiritus S. vere ex Patre „& filio, eadem Deitate ex Patre pro„cedens, & ex filio accipiens ſemper. „His aſtipulatur Baſilius magnus V. in „Eunomium, ubi Spiritum S. appellat „imaginem veram & naturalem Dei, & „Chriſti. Hæc autem eſt imaginis (ut „Nazianzenus 2. Sermo. de filio ait) „natura, ut imitationem habeat Arche„typi, & ejus, cujus imitamentum dici„tur. Cyrillus in Theſauris: Sicut fi„lius eſt expreſſiſſima imago Patris, (qui „enim ipſum recipit, Patrem habet) ita „ad eundem habitum analogia currente, „qui recipit filii imaginem, nempe Spi„ritum, omnino per ipſum habet filium,

& in

„τῦ Υἱῦ τὴν εἰκόνα, τετέχι, τὸ Πνεῦ-
„μα, ἔχει πάντως δι' αὐτῦ τὸν Υἱὸν,
„καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα. Πῶς ἓν ἐν
„ποιήμασι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον κατα-
„ριθμήσεται, ἐπερ ἐστὶν εἰκὼν ἀπαράλ-
„λακτος τῦ Υἱῦ, καὶ Θεῦ; Καὶ Ἀθα-
„νάσιος, ἐν ἐπιστολῇ πρὸς Σεραπίωνα.
„Ὥσπερ γὰρ ἐν οἰκείᾳ εἰκόνι ἐστὶν ὁ Υἱὸς,
„ἐν τῷ Πνεύματι, ἕτω καὶ ὁ Πατὴρ, ἐν
„τῷ Υἱῷ. Πάλιν πρὸς Σεραπίωνα, ὁ
αὐτὸς, περὶ τῦ Ἁγίυ Πνεύματος. (β'.
Θεσ. β'.) Καὶ τότε ἀποκαλυφθήσεται
ὁ ἄνομος, ὃν ὁ Κύριος Ἰησῦς Χριστὸς ἀνε-
λεῖ τῷ Πνεύματι τῦ στόματος αὐτῦ.
Πρὸς ὃ ῥητὸν, ἐν παλαιῷ μεγάλῳ χει-
ρογράφῳ τῶν τῦ μεγάλυ Ἀθανασίυ
ξυνταγμάτων τεύχει, ὃ παρ' ἡμῖν ἐστι,
σημείωσις παρεξεβλήθη παλαιὰ αὕτη.
σημείωσαι, ὅτι τὸ ῥητὸν ἃ κεῖται νῦν
ἕτως ἐν τῷ Ἀποστόλῳ, ἀλλ', ὃν ὁ Κύριος
ἀνελεῖ τῷ Πνεύματι τῦ στόματος αὐτῦ.
Ἔοικε δὲ, ὑπό τινων τὸ ΙΗΣΟΥΣ
ΧΡΙΣΤΟΣ ἐκβεβλῆθαι, ἐκ οἷδ' ὅ, τι
βελομένων. Τῦ δ' ἕτως ἐξ ἀρχῆς πα-
ρὰ τῦ Ἀποστόλυ γεγράφθαι, σημεῖον
ἐναργὲς, τά τε ἐνταῦθα παρὰ τῦ Ἁγίυ
τότε Πατρὸς εἰρημένα, καὶ τὸ, ὁμοίως
προενεγκεῖν τὸ ῥητὸν τῦτο, Τόν τε θεῖον
Χρυσόστομον ἐν τῇ πρὸς Θεοδόσιον ἐπιστο-
γῇ, καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἐν τῷ ά-
λόγῳ τῶν ἀσκητικῶν. Ἀλλὰ καὶ παρὰ
ῥωμαίοις ἕτω κεῖται τὸ ῥητὸν, ἐν τῷ
ὕφει τῆς θείας γραφῆς. Ὅρα δὲ, ὅτι
καὶ ἐπ' αὐτῦ τῦ Ἁγίυ Πνεύματος τὸ
ῥητὸν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐδέξατο, ἀλλ'
ἐκ ἐπὶ τινὸς τῶν ἄλλων Πνευμάτων.
Ταῦτα μὲν, ἡ παρεκβολὴ ἐκείνη. Ἡμῖν δὲ, ὅπε φησὶν ὁ παρεκβαλὼν, ὑπό τι-
νων τὸ Ἰησῦς Χριστὸς ἐκβεβλῆθαι, ἐκ οἷδ' ὅ, τι βελομένων, δοκεῖ, διὰ τῦτο
κακέργως ἐκβεβλῆθαι, ὅτι ἐξ αὐτῦ ἔπεται, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐκ τῦ

„& in eo patrem. Quo pacto igitur S.
„Spiritus, inter creaturas, numerabitur,
„cum sit immutabilis imago filii, & Dei?
„Et Athanasius, Epistola ad Serapionem,
„sicut in propria imagine est filius, in
„Spiritu: sic & Pater, in Filio. Rursus
ad Serapionem, idem, de Spiritu S. Et
tunc revelabitur ille iniquus, quem Do-
minus Jesus Christus interficiet Spiritu
oris sui. Ad quem locum, in magno
quodam & vetusto manuscripto operum
magni Athanasii volumine, quod apud
nos reperitur, annotatio vetusta in mar-
gine conspicitur. Nota: Dictum istud
non tot verbis nunc apud Apostolum le-
gi, sed breviter, quem Dominus inter-
ficiet Spiritu oris sui. Videntur autem
verba, JESVS CHRISTVS, ab aliqui-
bus, nescio propter quam causam, ex-
puncta esse. Fuisse autem sic initio ab
Apostolo scriptum, evidenti signo patet,
quod sic hoc loco a S. Patre hoc posi-
tum est, & quod eodem modo prola-
tum a D. Chrysostomo in Epistola ad
Theod. & a Basilio M. 1. orat. Ascetico-
rum. Quin & ad Rom. sic extat hoc
dictum, in textu divinæ scripturæ. Ob-
servandum quoque, de ipso Spiritu S.
locum expositisse Athanasium, non au-
tem de aliquo alio Spiritu. Hactenus
illud Scholion. Nobis autem ibi, ubi
Annotator inquit: verba, JESVS CHRI-
STVS, ab aliquibus, nescio quam ob
causam, expuncta fuisse, videntur, ideo
malitiose expuncta, quia ex iis sequatur,
Spiri-

Ὑιῦ ἐκπορεύεσθαι, εἴπερ τὸ Πνεῦμα τοῦτο, ἐστὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ στόματος Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ.

Ἀλλὰ περὶ τῶν παρ' ὑμῖν ἑλληνικῶν Πατέρων, ἄλις, περὶ ὧν ἡμῖν, ὡς ἐλπίζομεν, τὴν αὐτὴν τοῦ κρίνειν ἐξουσίαν, ὡς ἄξιον τῆς ἐπιεικείας ὑμῶν, δώσετε, ἣν ὑμῖν αὐτοῖς περὶ αὐτῶν, καὶ δὴ καὶ τῶν Λατίνων, φθάσαντες συνεχωρήσατε, ἡνίκα τὸν Ἀλεξανδρείας Διονύσιον, Μεθόδιον, Πιέριον, Πάμφιλον, ἄλλους, τῆς ἀληθείας ἔξιν ὃ παρασυρῆναι εἰπατε, καὶ προσέτι συγγνώμης ἠξιώσατε, διὰ τὸ δεινὸν τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν, καὶ τὸ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις εἰς σφάλματα εὐόλισθον. ἔτως ἓν τὰ τῶν παλαιῶν βιβλία πάντων ἀναγνῶμεν, ὥστε ἐπὶ βασανισμῷ καὶ κρίσει αὐτῶν, τὰς θεοσδότους γραφὰς, ὡς μαγνησίαν λίθον, ἐπιφέρεσθαι.

Ἔτι δὲ φάσκετε, τὰς τῶν ἑπτὰ οἰκουμενικῶν Συνόδων ἀποφάσεις, τῇ ἡμετέρᾳ περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος προόδου μάχεσθαι. Τοῦτο δ' ἡμῖν ἐχὶ φαίνεται.

Ἡ μὲν γὰρ πρώτη (ἡ ἐν Νικαίᾳ τὸ πρῶτον συναχθεῖσα) διδάσκει, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐξέρχεσθαι, καὶ ἴδιον εἶναι τοῦ Ὑιοῦ, ἀλλ' ἐκ ἀρνεῖται, τὸ Πνεῦμα μὴ καὶ παρὰ τοῦ Ὑιοῦ προιέναι. Οὐδὲ μὴν τότε ἀμφισβήτησις ἦν περὶ τοῦ, παρὰ τίνος ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ δὲ δευτέρα, φησὶ μὲν τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, ὃ διδάσκει δὲ, ἐκ μόνε τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι.

Ἡ τρίτη καὶ τετάρτη Σύνοδος, τὴν πρώτην (ἥτις ἡμῖν ἐκ ἀντιλέγει) κυροῦται ἰσάσιν.

Ἡ πέμ-

Spiritum S. e Filio quoque procedere, quandoquidem Spiritus hic, Spiritus est oris Jesu Christi.

Sed de vestris Græcis Patribus, satis: de quibus pro vestra æquanimitate nobis, ut opinor, eandem censuram concedetis, quam vobis de illis & Latinis quoque supra permisistis, cum Dionysium, Methodium, Pierium, Pamphilum, & alios lapsos esse dicitis. Et præterea veniam ipsis deberi existimatis, propter imbecillitatem consilii, & facilem ad errorem prolapsionem, quæ in omnibus hominibus conspiciatur. Sic ergo veterum omnium scripta legamus, ut in iis judicandis sacram scripturam, veluti Lydium lapidem, adhibeamus.

Affirmatur etiam, septem œcumenicarum Synodorum decreta, cum nostra, de processione Spiritus Sancti doctrina, pugnare. Quod sane nos videre non possumus.

Prima enim, Nicæna videlicet, docet: Spiritum sanctum a Patre procedere, & Filii proprium esse: non autem negat, Spiritum sanctum etiam a Filio procedere. Neque tum erat disputatio de processione Spiritus sancti, sed de divinitate Christi.

Secunda Synodus dicit, Spiritum sanctum a Patre procedere, nec tamen docet, a solo Patre procedere.

Tertia & Quarta Synodus, primam Synodum (quæ nobiscum non pugnat) confirmant.

Quin-

Ἡ πέμπτη, ἕκτη, καὶ ἑβδόμη, οὐδὲν εἰδικῶς περὶ τοῦδε τοῦ χρήματος διατεί-νουσιν, ἀλλὰ μόνον τὰς προλαβούσας ἐκείνας Συνόδους, ἀπαρασαλεύτους ὑπὸ πάντων φυλάττεσθαι παρεγγυῶσιν. Ἐξ ὧν δῆλον, ὅτι, εἰ καὶ ὁ διαῤῥήδην καὶ λευκῶς, τὴν ἡμετέραν γνώμην αἱ εἰρημέναι Σύνοδοι ἐξέφηναν, αὐτὴν ὅμως ἔτε ἀποβάλλονται, ἔτε ἀνασκευάζουσιν.

Ἐπειδὴ τοίνυν, τέτων ἔτως ἐχόντων, Παναγιώτατε Κύριε, τὰ παρ' ὑμῶν μὲν ἐπ' ἀναιρέσει τῆς ἡμῶν ὀρθοδοξίας προχειρισθέντα, ὁ πληροῖ τὰς ἡμῶν ψυχάς, οὐδὲ τὰς ἡμετέρας συνειδήσεις ἀναπαύει, αἱ δ' ἡμῶν πίστεις, ἃς ἐκ τῶν ἱεροαγίων ἀναντιῤῥήτων γραφῶν προβαλόμεθα, ὁκ ἀνετράπησάν πω, ἀλλ' ἔτι καὶ νῦν ὀρθαὶ ἵστανται, εὐέλπιδες τυγχάνομεν ὄντες, ὑμᾶς, κατὰ τὸ πρέπον τῆς χριστιανοπρεπῆς ἀγάπης ὑμῶν, ὁ δυσχερῶς εἴσειν, οὐδ' ἀλόγιστον ἰσχυρογνωμοσύνην, ἢ αὐθάδειαν ἐδεμίαν, ἡμῶν καταγνώσεσθαι, ὅτι, ἣ ἡμεῖς εἰσηγεῖσθε δόξῃ, συνθέσθαι καὶ ὑπογράψαι ὁ δυνάμεθα.

Μᾶλλον μὲν οὖν ἀγαθὴ ἡμᾶς ἐλπὶς ἔχει, ὑμᾶς ταῦτα, ἅπερ κατὰ τὸ μέτριον ἡμῶν ἐυσυνειδήτως ἔτως ἐγράψαμεν, σοφῶς καὶ ἀκριβῶς ἀνακρίνοντας καὶ βασανίζοντας, ποτὲ ξὺν Θεῷ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γνώμης γενήσεσθαι, ἡμῖν τε συμφρονήσειν, ἄλλως τε, καὶ ἡμῶν ἀμφοτέρων ἑκατέρωθεν, ἀληθινὴν, καὶ ἀϊδιον τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίε Θεότητα συνομολογέντων, καὶ τῆς αὐτοῦ Πνεύματος, ἐκ τοῦ Υἱοῦ προόδε, τὴν αὐτοῦ θεῖαν φύσιν κατ' οὐδὲν ὁτιοῦν ἐλαττέσης, τἐναντίον δὲ μᾶλλον βεβαιέσης, ἀλλὰ μὴν, οὐδὲ τῷ Πατρὶ οὐδὲ τελαχίστε ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δόξης καὶ μεγαλειότητος ἀπογινομένε, ἀλλ' ὁλοτελῶς ἀκεραίε μενέσης, κἂν εἰ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, κἂν τοῦ τῷ Πατρὶ ὁμοσσίε Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι πιστευθῇ.

Quinta, Sexta, & Septima, nihil expreſſe de hoc negotio dicunt: ſed tantum priores illas Synodos (quæ nobis non adverſantur) ratas ab omnibus haberi volunt. Quare, tametſi prædictæ Synodi non expreſſis verbis noſtram ſententiam recitent, tamen eandem neque rejiciunt, neque confutant.

Cum igitur, dilecti in Domino, ea, quæ a vobis ad refutandam noſtram ſententiam allata ſunt, noſtræ conſcientiæ non ſatisfaciant, noſtra vero argumenta, quæ literarum ſacrarum teſtimonio confirmavimus, nondum ſint everſa, exiſtimamus, vos pro eximia veſtra humanitate, non in pejorem partem accepturos, aut nobis pertinaciam aliquam imputaturos, quod ſententiæ veſtræ ſubſcribere non poſſimus.

Speramus autem fore, ut ſi hæc, quæ pro noſtra mediocritate ſcripſimus, accurate expenderitis, ut aliquando in ſententiam noſtram eatis, præſertim cum utrobique veram & æternam Spiritus ſancti divinitatem confiteamur, & ejusdem Spiritus Sancti proceſſio a Filio, ipſius divinitati nihil prorſus deroget, ſed eandem potius confirmet, & Patri nihil de ſua majeſtate decedat, etiamſi Spiritus ſanctus etiam a Filio (Patri conſubſtantiali) procedere credatur.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ.

Ἐν τῷ περὶ τῆ ἐφ' ἡμῖν κεφαλαίῳ ὁμολογῆμεν μὲν μεθ' ὑμῶν, τὸν ἄνθρωπον ἐ βίᾳ, οὐδὲ ἀναγκασικῶς, πρὸς Θεὸν ἐπιςρέφεθαι. Ἔτι, καὶ τῆτο οἴδαμεν, τὰς ἀληθινὰς ἀρετὰς, ἐκ ἀπὸ συμπλοκῆς τῶν ςοιχείων, ἢ τῆς ἐν ἀνθρώπῳ κράσεως, προβαίνειν. Καὶ ἀληθέςατα δὲ λέγετε, τὴν κακίαν ἐκ προαιρέσεως καὶ φύσεως εἶναι.

Ἐν ἐκείνῳ δὲ διαφωνῆμεν, τῷ ὑμᾶς ὑπολαμβάνειν, τὸν ἄνθρωπον δύναμιν ἔχειν τῆ αἱρεῖθαι τὸ ἀγαθὸν, ἐχ ἧττον, ἢ ἰσχὺν τῆ τὸ κακὸν αἱρεῖθαι. Καί τοι, εἰ μὲν τῇ πρώτῃ ἑαυτῆ ἀκεραιότητι καὶ ἀγαθότητι, ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπίνη ἐπέμεινε, πάντως ἂν αἵρεσιν ἔχοι τῆ καλῆ, ἐχ ἧττον, ἢ τῆ φαύλε. Νῦν δὲ, ἐπεὶ σύνολος ἡ τῆ ἀνθρώπε ψυχὴ καὶ νῆς, ὑπὸ τῆς ἀρχῆθεν παραβάσεως λελώβηται, καὶ διέςραπται ἔτως, ὥςε (κατὰ μωσέα Γενέσ. ς'.) σύμπασαν τῆς καρδίας ἔννοιαν, μόνον πονηρὰν εἶναι, (καθὼς ἐκ τῶν ἑβραίδων τῆς γραφῆς πηγῶν ἀναγινώσκεται) καὶ τῆτο, ἀνὰ πάντα χρόνον, δύναται μὲν ἀφ' ἑαυτῆ ἄνθρωπος, τὸ πονηρὸν αἱρεῖθαι, τῆς δὲ τῆ ἀγαθῆ αἱρέσεως, ἐδαμῶς Κύριός ἐςι. Ταῦτα δὲ ἕτω λέγοντες, περὶ τῶν Πνευματικῶν ἀποφαινόμεθα, ἃ πρὸς τὴν δόξαν τῆ Θεῆ, καὶ σωτηρίαν αἰώνιον τῶν ἀνθρώπων, βλέπει. Εἰ γὰρ καὶ ἔςιν ἃ γέγραπται, (Σειρ. ιέ.) τὸν Θεὸν παρατιθέναι ἀγαθὸν καὶ κακὸν, ζωὴν καὶ θάνατον, κελεύειν τε, ἃ ἐὰν θέλωμεν, ἐκτείνειν τὴν χεῖρα, ἃ συλλογιςέον ἐντεῦθεν, ἄνθρωπον μὴ ἀναγεγεννημένον, δύναμιν ἔχειν αἱρέσεως ἀγαθῆ, ἢ κακῆ. Πολλὰ μὲν γὰρ ἡμᾶς ἐν τῷ ἑαυτῆ νόμῳ ὁ Κύριος ἀπαιτεῖ, ἃ ποιεῖν ἃ δυνάμεθα ἀπαι-

DE LIBERO ARBITRIO.

In Articulo de libero Arbitrio, in eo vobis assentimur, quod homo non violenter, & per modum coactionis, ad Deum convertatur. Novimus etiam, veras virtutes non esse ex complexionibus aut temperamentis hominum. Et verissimum est, quod asseritis, culpam esse ex electione & natura.

Sed in eo dissentimus, quod vos existimatis, hominem habere non minus vim & facultatem ad eligendum bonum, quam ad eligendum malum. Sane, si natura hominum in sua illa prima integritate constitisset, liberam certe haberet electionem in bono non minus, quam in malo. Nunc vero, cum tota hominis mens, per originis peccatum sit depravata: ut (teste Mose Genes. 6.) cuncta cogitatio cordis tantum mala sit, (ut in hebræis fontibus legitur) omni tempore, homo quidem ex se malum eligere potest, bonum vero eligere minime potest. Loquimur autem nunc de spiritualibus rebus, quæ ad Dei gloriam, & æternam hominum salutem, spectant. Quod enim scriptura aliquoties dicit, (Syrach. 15.) Deum proponere bonum & malum, vitam & mortem, & jubet, utrum velimus, eligere, ex eo colligendum non est, hominem non renatum habere vim eligendi bonum aut malum. Dominus enim in lege sua multa a nobis requirit, quæ præstare non

ἀπαιτεῖ δὲ καὶ ὥς, ἵνα εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἡμετέρας ἀδυναμίας, καὶ φυσικῆς φθορᾶς, ἡμᾶς ἐνάγῃ, ἵνα λοιπὸν ἐπὶ τὸ θεῖον ἔλεος, ὃ διὰ τῦ Σωτῆρος Χριςῦ ἡμῖν προτείνεται, καταφεύγωμεν.

non poſſumus. Requirit autem ea nihilominus, ut impotentiam, & naturæ noſtræ corruptionem, agnoſcamus, & ad miſericordiam Dei, in Chriſto Redemptore propoſitam, confugiamus.

Σκεπτώμεθα τοιγαρῦν ἐπιμελῶς τὸ, τί ἄνθρωπος (ἤτοι ἀναγεννήσεως μὴ τυχὼν, ἢ πνευματικῶς αὖθις ἀποθανὼν) εἰς ἑαυτῦ ἐπιςροφὴν, οἴκοθεν καὶ ἰδίᾳ ἰσχύι δύναται.

Videamus igitur diligenter, quid homo (aut non renatus, aut ſpiritualiter rurſus mortuus) ad converſionem ſuam, viribus ſuis efficere poſſit.

Εἰ μὲν ἓν ὀρθῶς τῆς ὑμετέρας γνώμης ἐφικόμεθα, φάσκετε, τὴν Θεῦ χάριν, προηγεῖσθαι μὲν, διὰ τὴν τῦ κτίσματος καθ' ἑαυτὸ ἀδυναμίαν, ἕπεσθαι δὲ, ἡγεμένης ἐκείνης, τὴν ἡμετέραν θέλησιν καὶ προαίρεσιν, διὰ τὸ ἡμᾶς μὴ ἐπαναγκαζομένην, ἀλλ' αὐτεξέσιον, ταύτην ἔχειν. Καὶ, τὸ μὲν πρότερον ἐκεῖνο, λέγεσθαι προηγέμενον ἀρεςότερόν τε θέλημα, καὶ ἐυδοκίαν, ἐκ τῦ Θεῦ ὂν, τὸ δὲ δεύτερον, καλεῖσθαι ἑπόμενον θέλημα, καὶ παραχώρησιν, ἐξ ἡμετέρας αἰτίας. Φρονεῖτε ἓν, ἄνθρωπον (καθ' ἑαυτὸν ἀδενέςερον ὄντα, ἢ ὥςε πρὸς Θεὸν ἐξ ἰδίας δυνάμεως ἐπιςρέφειν) πρῶτον μὲν, Θείᾳ χάριτι προηγεμένη κινεῖσθαι, ἐπὶ τὸ ἄρχεσθαι εἰς τὸ βέλτιον βλέπειν, εἶτα δὲ, προσγίνεσθαι τὴν τῦ ἀνθρώπε θέλησιν, τὸ καλὸν αἱρεμένην, καὶ ὡς ἀγαπητὸν διώκειν γινώσκεσαν, εἶναί τε ἐφ' ἡμῖν τοῦ τὸ θέλημα, ὥςε δηλαδὴ τὸ παρατεθὲν καὶ δειχθὲν ἀγαθὸν ἑλέσθαι, ἢ ἀπωθεῖσθαι, δύνασθαι. Τῦτον δὴ τὸν τρόπον, τὸ τῦ σώζεσθαι ἡμᾶς αἴτιον, τῇ θελήσει ἡμῶν, τὸ ἀγαθὸν προαιρεμένῃ τῦ πονηρῦ, ἀπονέμεται, ἅτε δυνηθείσῃ τὸ ἀγαθὸν ἢ αἱρεῖσθαι, ἢ ἀποβλίπειν. Τοιγάρτι, τῆς ἐπιςροφῆς ἡμῶν, ἀρχηγὸν

Si autem ſatis veſtram ſententiam aſſequimur, ſtatuitis: Gratiam quidem Dei præcedere, propter creaturæ per ſe impotentiam, ſequi autem, illa præcedente, noſtram voluntatem & electionem, quia hanc non coactam, ſed ſuæ voluntatis, habeamus. Et, illam priorem vocari præcedentem & potiorem voluntatem, & propenſam approbationem, eamque eſſe ex Deo, alteram vero vocari conſequentem voluntatem & permiſſionem, cui nos cauſam præbeamus. Itaque ſentitis, hominem (per ſe infirmiorem, quam ut ad Deum converti ſuis viribus poſſit) primo per gratiam Dei præcedentem moveri, ut in meliorem partem inclinare incipiat, deinde, accedere hominis voluntatem, quæ eligat bonum, & ſtatuat, illud ſequendum & amplectendum eſſe, & hanc voluntatem, in noſtris viribus eſſe poſitam, ut videlicet bonum oblatum & oſtenſum eligere, aut rejicere valeamus. Et hoc modo, ſalutis noſtræ cauſa voluntati noſtræ, eligenti potius bonum, quam malum, tribuitur, quippe quæ potuerit bonum vel eligere, vel reſpuere. Itaque initium converſionis Deo tribuitis, ejus vero com-

γὸν μὲν τὸν Θεὸν ποιεῖτε, συμπληρώτριαν δὲ, τὴν ἀνθρωπείαν βέλησιν ἀποφαίνετε.

Ἡμεῖς δὲ φρονοῦμεν, ἄνθρωπον (ἤτοι ἀναγεννήσεως ἀμοιρῆντα, ἢ πνευματικῶς πάλιν ἀποθανόντα) ἐπὶ τὸ αὐτῷ ἐαυτῷ ἐπιστρέφειν, ἐδὲν ὁτιοῦν ἐξ ἑαυτῷ ἰσχύειν. Καὶ ὰ μόνον ἀναγκαῖον εἶναι, προηγεῖσθαι τὴν Θεῦ χάριν, ἀλλὰ καὶ μόνην αὐτὴν, ὅλον ἐκεῖνο τὸ τῆς ἐπιστροφῆς ἔργον ἐπιτελεῖν. Ἀρνούμεθά τε, τῇ ἀνθρώπῳ θελήσει δύναμιν αὐφ' ἑαυτῆς εἶναι τῦ αἱρεῖσθαι καλὸν, ἕως ἂν ἤδη θεόθεν αὐτὴ, ἐπιστραφεῖσα καὶ ἀνακαινισθεῖσα τύχῃ. Ἐντεῦθεν, τὸν ἄνθρωπον, ὡς πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπιστροφὴν, ὰ μόνον ἀσθενῆ φαμεν εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἐδὲν ὅλως δύνασθαι. Καὶ περὶ τὸ ἐπιστρέφειν τῦ ἀνθρώπῳ, τὸ πᾶν μόνῃ τῇ θείᾳ χάριτι, ἐδὲν δ' ἁπαξαπλῶς τῇ παρ' ἡμῶν δυνάμει, ἢ βελήσει, περιάπτομεν.

Ποτέρα δὲ γνώμη, μᾶλλον ταῖς ἁγίαις γραφαῖς ὁμολογεῖται, φανερὸν ἔσαι, ἡμῶν μετ' ἐπιμελείας τὰς βαθμὰς παρατηρέντων, δι' ὧν τὴν ἡμῶν ἐπιστροφὴν, ὁ Κύριος ἐπιχειρεῖ καὶ περαίνει. Προθώμεθα δ' ἄνθρωπον ἀσεβῆ, εἰς ὑπερβολὴν μὲν ἀνειμένως καὶ πονηρῶς ζῶντα, πρὸς δὲ Χριςὸν αὖθις ἐπιστρεπτέον. Τέτῳ δὴ δεικτέον ἔσαι, αὐτῦ τὴν διάνοιαν ἐφθάρθαι ἔτως, ὥςε κακοῖς μὲν ἥδεσθαι, τὸ δ' ἀγαθὸν ἀποβάλλεσθαι. καὶ τὸν θεῖον αὐτῷ ἐνηχητέον νόμον, τῷ μὴ μόνον τὴν ἔμφυτον αὐτῷ διαστροφὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ πρακτικὸν αὐτῦ κακόηθες, διελέγχεσθαι, κολάσεις τε, σωματικάς τε καὶ ἀϊδίες, αὐτῷ καταγγέλλεσθαι. Οὗτος δὲ, ἐὰν μὴ ἅμα τῆς καρδίας αὐτῦ ὁ Κύ-

plementum, voluntati humanæ adscribitis.

At nos sentimus, hominem (vel non renatum, vel rursum spiritualiter mortuum) ad conversionem suam nihil prorsus viribus suis efficere posse. Et, non modo necessarium esse, ut gratia divina præcedat, verum etiam, ut ea sola totum illud opus conversionis absolvat. Et negamus hominis voluntatem ex suis viribus habere vim eligendi bonum, donec jam fuerit ipsa a Deo conversa, & renovata. Itaque hominem in negotio conversionis suæ, non modo infirmum esse, sed prorsus nihil posse, affirmamus. Et in conversione hominis omnia soli gratiæ divinæ, nihil autem prorsus nostris viribus, aut voluntati nostræ, adscribimus.

Utra vero sententia sacræ scripturæ sit magis consentanea, perspicuum erit, si gradus illos diligenter observaverimus, per quos Dominus conversionem nostram aggreditur, & absolvit. Proponamus autem nobis hominem impium, qui dissolutissimam vitam ducat, rursum ad Christum convertendum. Huic ostendendum erit, ipsius mentem esse depravatam, ut mala velit, bona nolit, & inculcanda erit ei Lex divina, qua non modo ipsius hominis pravitas innata, verum etiam improbi ipsius mores, arguantur, & corporalia atque æterna supplicia ipsi denuncientur. Hic, nisi Dominus Spiritu S. simul cor ipsius tetigerit, contemnet atque ridebit istas admo-

nitio-

ὁ Κύριος τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καθίκηται, καταφρονήσει, πλατέα γελῶν, τῶν παραινέσεων καὶ ἀπειλῶν ἐκείνων, ἢ, τῷ σατανᾷ τὸ ἡμαρτημένον (τέως γε καθεύδειν δόξαν, κατὰ τὸ Γενέσ. δ'.) διεγείραντος, καὶ ἐπὶ μεῖζον αὐξήσαντος, καὶ τὴν παρὰ Θεῷ κατ' αὐτῷ ὀργὴν συνελαχύναντος, εἰς ἀπόγνωσιν ἐκπεσείται ὁ δείλαιος μετὰ τῦ Κάϊν λέγων, ὅτι μείζων ἡ παρανομία μου, τῦ ἀφεθῆναι αὐτήν. Ἰδε ἡ δύναμις ἀνθρώπε, ἴδε οἱ τόνοι, τῷ θεόθεν μὲν ἐγκαλαλειφθέντος, καθ' ἑαυτὸν δὲ γενομένε. Θάτερον τοίνυν τέτοιν, ἄνθρωπος ἐξ ἰδίας δυνάμεως, τῷ Πνεύματος τῦ Ἁγίε χωρισθείς, δύναται. Ἐμπαλιν δὲ, ἐπειδὰν ὑπὸ τῆς τῦ Ἁγίε Πνεύματος ῥοπῆς (μέσε γενομένε τῦ θείε ῥήματος) ἀληθῶς αὐτῷ ἡ καρδία κεκινημένη, καὶ πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτῷ ἀναπεπλασμένη κεκαινεργημένη τε, τύχη, τότε ἐκ τῦ θείε νόμε ἐπιγνώσεται τὰς ἁμαρτίας ἑαυτῦ, ἑαυτῷ σφοδρῶς ἐγκαλέσει, σφόδρα ἑαυτῷ δυσαρεστήσει, καὶ τρόπον, ᾧ τὸ μὲν αἰωνίως κατακρίνεσθαι ἐκφεύξαιτ' ἄν, τῷ δὲ Θεῷ πάλιν ἀποκαταλλαγείη ἄν, περισκοπήσεται. Οὗτοι οἱ λογισμοὶ, ἐκ ἀνθρωπίνης ἰσχύος ἀποτέλεσμά εἰσιν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῦ Θείε Πνεύματος ἐνεργείας ἐγγίνονται, ὃ διακονίᾳ τῦ νόμε χρώμενον, τὰς ἁμαρτίας ἐλέγχει, ὥσπερ Χριστὸς μαρτυρῶν, (Ἰωάν. ιϛ'.) ἐλέγξει ὁ Παράκλητος, φησὶ, τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας. Εἰς τῦτο γὰρ ὁ νόμος, κατὰ Παῦλον, ἐδόθη, (Ρωμ. γ'.) ἵνα δι' αὐτῦ ἐπίγνωσις ἁμαρτίας γένηται. Οὗτος μὲν, ὁ πρῶτος ἐπὶ σωτηρίαν βαθμός.

nitiones & minas, aut, ubi Sathan ipsi peccatum in conscientia excitabit, (ubi dormire videbatur, ut est in Genesi cap. 4.) & illud amplificabit, quantum sit, & quantam iram Dei in se concitarit, homo ille in desperationem ruet, atque cum Caino dicet: Major est iniquitas mea, quam ut veniam mereat. Hæ sunt vires hominis, sibi relicti, horum alterutrum extremum homo ex viribus suis, sine Spiritu sancto potest. At si Spiritu S. (per ministerium verbi Dei) cor illius vere motum, atque ad ipsius obsequium reformatum & renovatum fuerit, tum ex Lege Dei agnoscet sua peccata, seipsum accusabit, sibi ipsi vehementer displicebit, & de ratione, qua æternam damnationem effugere, atque cum Deo in gratiam redire possit, circumspiciet. Hæ cogitationes non sunt ex humanis viribus, sed ex operatione Spiritus sancti, qui per ministerium Legis peccata arguit, ut Christus testatur: Arguet (inquit Ioan. 16.) mundum de peccato. Lex enim in eum finem (teste Paulo Rom. 3.) data est, ut ex ea peccata agnoscantur. Hic est primus ad salutem gradus.

Οὐ μὴν ἀρκεῖ τὸ, τὰς ἁμαρτίας ἐπιγνῶναι, τῷ τάλανι ἁμαρτωλῷ, ἐὰν μὴ καὶ τὸν Χριστὸν σωτῆρα ἐπιγνῷ. Μὴ γὰρ ἐπιγνωσθέντος, τελευτῶσα ἡ τοιάδε τῶν ἁμαρτιῶν ἐπίγνωσις, εἰς ἀπόγνοιαν μεταβά-

At non satis est, peccata agnoscere, nisi etiam Christum Redemptorem cognoscat miser ille peccator. Tandem enim talis peccatorum agnitio (absque Christi cognitione) in desperationem dege-

ταβάλοι ἄν. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος, τὸν βαρέως προσπλάσαντα Κορίνθιον, ἀξιοῖ θαι χάριτος καὶ συγχωρήσεως κελεύει, (β΄ Κορ. β΄.) μή πως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ. Τῷ δὴ τὰς ἁμαρτίας ἐπιγνόντι ἁμαρτωλῷ, καὶ τὸς λόγους τοῦ Θεοῦ τρέμοντι, (Ἡσα. ξς.) τὸ περὶ Χριστοῦ εὐαγγέλιον παραθετέον, ἵνα ἡ συντετριμμένη αὐτοῦ καρδία ἰαθῇ. (Ἡσα. ξά.) Διδακτέος ὄγε τὸν Πατέρα ἐπιθεῖναι τοῖς ὁμοίοις τοῦ Υἱοῦ, πάντων ἡμῶν τὰς ἀνομίας, (Ἡσα. νγ΄.) αὐτὸν τραυματισθῆναι διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἵνα τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰαθῶμεν.

Δεικτέος αὐτῷ, ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου. (Ἰωάν. ά.) Ἐμφανιστέος ὁ ὑψωθεὶς ὄφις, τύπος Χριστοῦ σταυρωθέντος γενόμενος, (Ἰωάν. γ΄.) καὶ παραινετέον τῷ μετανοοῦντι, τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς πίστεως εἰς τὸν λυτρωτὴν Χριστὸν ἐνατενίζειν, ὅπως μὴ αἰωνίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ. Παραβλητέον αὐτῷ τὴν τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου παραμυθίαν, τὴν. (ά Ἰωάν. ά.) Τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ, καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Παρακλέον τὴν Πέτρου περὶ Χριστοῦ μαρτυρίαν, εἰπόντος, (Πραξ. ί.) τούτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. Εἰ δὲ καὶ τάδε πάντα, ἀνθρώπῳ παραπεσόντι, καὶ αἰσθήσει τῆς ἀπὸ Θεοῦ ὀργῆς ἐκτεταραγμένῳ, συνεχῶς εἰς τὰ ὦτα λαλητέον, ὅμως, μὴ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τὴν αὐτοῦ καρδίαν πλήττοντος, καὶ φωτίζοντος, ἐφ' ὅτῳ μὴ μόνον ἀληθῆ ταῦτα εἶναι πιστεύσει, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ χρῆσιν μεταίξει, ἑαυτῷ προσάψει, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀληθῶς παραμυθηθήσεται, πάντως αὐτῷ μάτην ἐκεῖνα, καὶ εἰκῇ, λαληθήσεται. Πιστεύσει

degeneraret. Ideo Paulus jubet illum Corinthium, qui graviter lapsus fuerat, in gratiam recipi (2 Cor. 2.): ne fortasse abundantiori tristitia absorberetur. Proponendum est igitur peccatori (qui peccata sua agnoscit, & ad sermones Dei tremit Isa. 66.) Evangelion de Christo, ut cor ipsius contritum sanetur (Isa. 61.). Docendum est, quod Pater Filio suo imposuerit omnium nostrûm peccata, (Isa. 53.) percussum esse ipsum propter delicta nostra, ut nos livore ejus sanemur.

Monstrandus est illi agnus Dei, qui tollit peccata mundi (Ioan. 1.). Ostendendus serpens exaltatus, typus Christi crucifixi (Ioan. 3.); ac monendus, in Redemptorem Christum oculos fidei intendat, ne æterna morte moriatur. Proponenda illi consolatio Apostoli Ioannis, dicentis (1 Ioan. 1.): Sanguis Jesu Christi, Filii Dei, emundat nos ab omni peccato. Adducendum testimonium Petri de Christo, ubi inquit (Actor. 10.): Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum. Etsi autem hæc omnia homini lapso & sensu iræ Dei perturbato, sedulo sunt inculcanda, tamen nisi Spiritus S. cor ipsius moveat, illuminet, atque excitet, ut hæc non modo vera esse credat, verum etiam ad usum suum transferat, sibi applicet, atque ex iis veram consolationem capiat, frustra profecto

ζεύσει γὰρ ὁ τοιοῦτος, αὐτὰ μὲν ἀληθεύειν πάντα, μὴ μέντοι ἑαυτῷ μετεῖναι αὐτῶν, ὡς μείζονα τῷ Θεῷ προσκεκρεκότι, ἢ ὥστε συγγνώμην ἐλπίζειν τολμᾶν. Ἐὰν δέ γε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, αὐτῷ τὴν καρδίαν, εἰς ἀνάληψιν πεποιθήσεως ἐπὶ τὸν λυτρωτὴν Χριστὸν ἐξορμήσῃ, ἐν τε τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τὸ περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν εὐαγγέλιον ἠχεῖν ποιήσῃ, τότε δὴ τότε ἕτος, ὡσανεὶ ἐκ θανάτου ἀναβιώσεται, Χριστῷ τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος προσελεύσεται, ἀφέσεώς τε, ὧν ἡμαρτήκει, πάντων τεύξεται. Τί ἐν τούτοις πᾶσιν, ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει, καὶ ὃ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ Παναγίου Πνεύματος κατώρθωται; ἄνθρωπος γὰρ ἑαυτῷ καὶ τῇ οἰκείᾳ ἰσχύι παραχωρηθείς, ἀνεξόρμητος ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ὤν, Θεὸν μὲν φεύγειν δύναται, Χριστῷ δὲ προσέρχεσθαι οὐ δύναται. Φησὶ γὰρ διαῤῥήδην ὁ Κύριος, (Ἰωάν. ς΄.) ὅτι οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ Πατὴρ, ὁ πέμψας με, ἑλκύσῃ αὐτόν. Ἐνθένδε Δαβὶδ προσεύχεται. (Ψαλ. ν΄.) Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ, ὁ Θεὸς καὶ Πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δηλοῖ, (Ἐφεσ. β΄.) τὸν ἄνθρωπον, τῇ ἰδίᾳ φύσει νεκρὸν εἶναι τοῖς παραπτώμασι. Τοιγαροῦν, ὥσπερ τεθνεὼς ἄνθρωπος, οὐδὲν δύναται πρὸς τὸ ἑαυτὸν ἀνιστάνειν συνεισφέρειν, οὕτως οὐδὲ ὁ ἁμαρτωλὸς, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπὶ Θεὸν ἐπιστρέφειν δυνατὸς, ἀλλὰ Θείᾳ δυνάμει ἀπὸ θανάτου ἁμαρτίας ἀναστάθῆναι χρείαν ἔχει, πρὶν ἂν αὐθόρμητος ἀγαθόν τι ἐνθυμεῖσθαι, ἢ βέλεσθαι, δύναται. Χωρὶς ἐμοῦ (φησὶ Χριστὸς Ἰωάν. ιέ.) οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. Μὴ γὰρ αὐτῷ διὰ πίστεως ἐμπεφυτευμένοι, ἐχ' οἷοι τέ ἐσμεν καρποφορεῖν ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ κλήματα τυγχάνομεν ὄντες ξηρὰ καὶ ἄκαρπα. Τὸ γὰρ ἐκ

fecto hæc illi inculcabuntur. Et credet ille quidem, vera esse omnia: sed ad se nihil pertinere, ut qui Deum gravius offenderit, quam ut veniam sperare audeat. At si Spiritus S. cor ejus (ad capiendam fiduciam in Redemptorem Christum) excitaverit, atque etiam in corde illi Evangelion de remissione peccatorum prædicaverit, tum vero homo ille, tanquam ex morte reviviscet, ad Christum, thronum gratiæ accedet, & veniam omnium peccatorum suorum consequetur. Quid in his omnibus hominis est, & non potius Spiritus sancti? Homo enim suis viribus, & sibi relictus, Deum fugere potest, ad Christum accedere non potest. Sic enim Christus inquit (Ioan. 6.): nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum. Ideo David orat (Psal. 51.): cor mundum crea in me Deus, & Spiritum rectum innova in visceribus meis. Paulus Apostolus docet (Ephes. 2.): hominem sua natura mortuum esse in delictis. Quare, ut homo mortuus nihil potest ad suam resuscitationem facere, ita neque peccator ex suis viribus sese ad Deum convertere potest, sed divinitus eum a morte peccati excitari prius oportet, quam ille aliquid boni cogitare aut velle possit. Sine me (inquit Christus Ioan. 15.) nihil potestis facere. Nisi enim Christo per fidem insiti simus, non possumus ferre fructum a nobis ipsis, sed sumus palmites aridi & steriles. Quod enim ex carne natum est, caro est, inquit

τῆς σαρκὸς γεγεννημένον, σάρξ ἐστιν, ὡς φησι Χριστός. (Ιωάν. γ'.) Ἄνθρωπος ἐν σαρκικὸς, ἀφώτιστος ὑπὸ τῦ Πνεύματος ὢν, ἁμαρτάνειν μὲν, καὶ τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας ἀποδέχεσθαι ἐξεργάζεσθαί τε, δύναται, καλὸν δὲ, (ἔν γε τοῖς Πνευματικοῖς) αἱρεῖσθαι, καὶ βέλεσθαι, ἐ δύναται, διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, (Ρωμ. η'.) τῷ βελήματι καὶ νόμῳ τῦ Θεῦ μάχεται. Καὶ φύσει ἐσμὲν πεπραμένοι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, (Ρωμ. ζ'.) καὶ δῦλοι αὐτῆς, ἀλ' ἐλεύθεροι εἶναι δυνάμεθα, ἐὰν μὴ ὁ Υἱὸς ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ. (Ιωάν. η'.) Τότε δὲ μόνον τῆς ἐλευθερίας μέτοχοι γίνεσθαι δυνάμεθα, ὅταν εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύσωμεν. Τὸ δὲ πιστεύειν εἰς αὐτὸν, ἐφ' ἡμέτερόν ἐστιν ἔργον, ἀλλὰ Θεῦ χάρισμα καὶ ἔργον ἐν ἡμῖν, κατὰ τὸ Παύλε, (Φιλ. α'.) ὅτι ὑμῖν ΕΧΑΡΙΣΘΗ τὸ ὑπὲρ Χριστῦ, ἐ μόνον ΤΟ ΕΙΣ ΑΥΤΟΝ ΠΙΣΤΕΥΕΙΝ, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτῦ πάσχειν. Διὰ δὴ ταῦτα, τιμιώτατε Κύριε Πατριάρχα, ἠγαπημένοι ἐν Χριστῷ θεοσεβείας σπεδασταὶ, δῶμεν τῷ Θεῷ τὴν δόξαν, ὡς μόνῳ ἀρχηγῷ τῆς ἡμῶν ἐπιστροφῆς τε καὶ σωτηρίας ὄντι, μὴ δ' ἐνταυθοῖ τι, κἂν ὁτιῦν, τῷ ἡμετέρῳ θελήματι ἐπιγράφωμεν. Οὐχὶ αὐτὸ, πρὸς τὸ ἐπιστρέφειν ἄνθρωπον, τάξιν ἔχει ποιητικῦ αἰτίε, ἔμενεν ἂν φαῖεν αἱ γραφαὶ, ἀλλ' ὑποκείμενον καὶ ὕλη τυγχάνει ὄν, εἰς ὃ, διὰ μέσης τῆς τῦ Θείε ῥήματος διακονίας, ἐνεργεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Ταῦτα μὲν, ἐν τῇ ἀνθρώπε ἐπιστροφῇ, καὶ βαθμὸς σωτηρίας δεύτερος.

quit Chriſtus (Ioan. 3.). Homo igitur carnalis non illuminatus a Spiritu S. peccare, & carnis concupiſcentias approbare & perficere poteſt, bonum (in rebus ſpiritualibus) eligere & velle non poteſt. Carnalis enim affectus voluntati & Legi Dei repugnat, ut Paulus teſtatur (Rom. 8.). Et natura ſumus ſervi peccati, (Rom. 7.) nec liberi eſſe poſſumus, donec Filius nos liberaverit. Tum autem demum illius liberationis participes fieri poſſumus, cum in Chriſtum credimus. Credere autem in Chriſtum, non noſtrum eſt opus, ſed Dei donum & opus in nobis, juxta illud Pauli: Vobis (inquit Phil. 1.) donatum eſt, pro Chriſto, non ſolum, ut in eum credatis, ſed etiam ut pro illo patiamini. Quare (dilecti in Domino) tribuamus Deo gloriam, quod ille ſolus ſit autor noſtræ converſionis & ſalutis, neque noſtræ voluntati ea in re aliquid, quantulumcunque, adſcribamus. Ea enim non habet in converſione hominis rationem cauſæ efficientis, ſed eſt materia ſubjecta, in quam Spiritus S. per miniſterium verbi Dei agit.

Θεωρῶμεν δὲ νῦν, πῶς τὰ ἀνθρώπε καὶ μετὰ τὸ ἐπιστρέψαι ἔχει, ὅπε φανερὸν γενήσεται, καὶ ἐν τοῖς ἀναγεγεννημένοις ἐπεγραμμένοις τε, πάντα τὰ κατορθώματα τῷ Θεῷ ἐπιγραπτέον εἶναι, ἀλλ' ἐκ εἰς ἄνθρωπον (ἐὰν γ' ὀρθῶς τις σκοπήσῃ) ἀνοιστέον. Οὐ μὲν ἂν ἀρνη-

Videamus, chariſſimi, quomodo ſe res hominis etiam poſt converſionem habeant, & manifeſtum fiet, quod etiam in renatis & converſis, tota laus Deo, non autem homini (ſi exacte negotium expendatur) debeatur. Negari quidem non poteſt, hominem jam converſum habere

ἀρνησαίμεθ' ἂν, μὴ ἐκ ἔχειν τὸν ἤδη ἐπεσραμμένον δύναμιν, ὥσε θέλειν τὸ καλόν, λέγοντός γε τῦ Παύλε, (Ρωμ. ζ'.) ὅτι τὸ θέλειν παράκειταί μοι. Ἀκέωμεν μέντοι πάλιν τῦ αὐτῦ, τὶ ἐπιφέρει, περαίνων ὃ λέγειν ἤρξατο. Τὸ δὲ κατεργάζεσθαι φησὶ, τὸ καλὸν, ἐχ' ἑυρίσκω. Οὐ γὰρ, ὃ θέλω, ποιῶ ἀγαθὸν, ἀλλ', ὃ ἐ θέλω κακὸν, τῦτο πράσσω. Ὦ τῆς ἀσθενείας τῦ αὐτεξσίε, καὶν τοῖς ἐπισροφῆς κατηξιωμένοις. Θέλειν μὲν τὸ ἀγαθὸν δύναται ὁπωσδήποτε, κατεργάζεθαι δ' αὐτὸ ἐ δύναται. Ἄγε δ' ἀκέωμεν περαιτέρω λέγοντος τῦ Ἀποσόλε περὶ τῆς δυνάμεως, ὁπόση εἰς τὸ ἀγαθὰ πράτλειν, καὶ ἐν τοῖς παλιγγενεσίᾳ ἀνακαινωθεῖσι. Συνήδομαι, φησὶ, (Αὐτόθι.) τῷ νόμῳ τῦ Θεῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί με, ἀντισρατευόμενον τῷ νόμῳ τῦ νοός με, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί με. Τὸ μὲν δὴ θέλειν τὸ καλὸν, ἔχει ὁ ἐπεσραμμένος ἄνθρωπος, ἔτω μέντοι, ὥσε τῶν καλῶν πολλὰ, ἃ θέλοι ἄν, μὴ δύναθαι κατεργάζεθαι. Πόθεν δ' αὐτῷ, ἐπισροφῆς ἤδη τετυχηκότι, ὑπάρχει, τὸ δύνασθαί τε θέλειν τὸ ἀγαθὸν, καὶ δὴ καὶ δυνατῷ εἶναι κατεργάζεσθαί τι ἀγαθόν; Τῦτο δὴ πάλιν τοῖς τῦ αὐτῦ ἁγίε ῥήμασι, μᾶλλον ἢ τοῖς ἡμῶν, διατρανώσομεν. Ὁ Θεός ἐσι, φησὶν, ὁ ἐνεργῶν ἐν ὑμῖν καὶ τὸ ΘΕΛΕΙΝ, καὶ τὸ ΕΝΕΡΓΕΙΝ. Τί ἓν ἐν τύτοις πᾶσιν, ἡμέτερόν ἐσιν; Οὐδέν. Ὃ γὰρ θέλομεν ἀγαθὸν, τῦτο ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐνεργεῖ, τὸ, ὅτι ἀγαθόν τι

habere facultatem, ut possit velle bonum. Dicit enim D. Paulus (Rom. 7.). Velle adjacet mihi. Sed audiamus rursus Paulum, absolventem, quod dicere cœperat. Perficere autem (inquit) bonum, non invenio. Non enim, quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo, malum, hoc ago. Quam tenuis est hæc libertas voluntatis, etiam in conversis, quæ velle quidem bonum utcunque potest, perficere autem id non potest? Audiamus ulterius Paulum docentem, quantæ sint vires ad bene agendum, etiam in renatis. Condelector (inquit ibidem) Legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam Legem in membris meis, repugnantem Legi mentis meæ, & captivantem me in Lege peccati, quæ est in membris meis. Velle igitur habet homo conversus, ita tamen, ut multa bona, quæ velit, non possit perficere. Unde autem jam conversus habet, ut possit velle bonum, & ut aliquid etiam boni perficere valeat? Id rursus D. Pauli verbis, potius quam nostris, exprimemus. Deus est (inquit Apostolus Phil. 2.) qui operatur in vobis & VELLE & PERFICERE. Quid igitur in his omnibus nostrum est? nihil. Quod enim bonum volumus, hoc Deus in nobis operatur, quod aliquid boni efficimus, hoc ipsum est non tam nostrum, quam Dei opus in nobis. Et sane rem ita se habere, experientia ipsa nimium testatur. Quam primum enim Dominus, Spiritus sancti sui gubernationem

κατεργαζόμεθα, ἐχ' ἔτως ἡμέτερόν ἐσιν ἔργον, ὡς τῦ Θεῦ, ἐν ἡμῖν. Ὅτι δὲ ἔτω τὸ πρᾶγμα ἔχει, λίαν αὐτὴ μαρτυρεῖ ἡ πεῖρα. Οὐ γὰρ ἔφθη ὁ Κύριος τὴν ἐκ τῦ

Ἁγίε

Ἁγίᾳ ἑαυτῷ Πνεύματος χειραγωγίαν ἀνταναλῶν ἀφ' ἡμῶν, καὶ εἰς παντοῖα (τίνα γὰρ ἐ;) πονηρεύματα ἐξοκέλλομεν. Δαβὶδ μὲν, μοιχείᾳ τε καὶ μιαφονίᾳ μεμόλυνται. Πέτρος δὲ, ἠρνήσατο καὶ ἀπωμόσατο τὸν ἑαυτῷ σωτῆρα Χριστόν. Καίτοι, τίνες ἄνδρες; ἔμενον τῶν τυχόντων, ἀλλὰ τῶν ἐπιφανεστάτων, ὧν ἑκάτερος, ἀναγεννηθεὶς, καὶπὶ τὸν Μεσσίαν καὶ Χριστὸν ἐπιστραφείς. Οὐκοῦν, ὁ χριστιανὸς ἄνθρωπος παιδίῳ μικρῷ ἔοικε, λίαν ἀσθενέσι ποδαρίοις περιπατοῦντι, χειραγωγίᾳ μὲν τῷ Πατρὸς βαδίζοντι ὁπωσοῦν, εὐθέως δὲ, τῷ Πατρὸς ἀπ' αὐτῷ τὴν χεῖρα ἐξελόντος, χαμαὶ καταπίπτοντι. Εἰ δ' ἄνθρωπος, ἤδη τῷ θανάτῳ τῆς ἁμαρτίας ἀναστὰς, καὶπὶ Θεὸν ἐπιστραφείς, ἃ δύναται αὐτὸς ἀφ' ἑαυτῷ τὸ καλὸν θέλειν, εἶτα δὲ, καίπερ τῷ Θεῷ τὴν καρδίαν αὐτῷ εἰς τὸ θέλειν κινοῦντος, ὅμως, μὴ ἐνεργοῦντος τῷ Θεῷ κατεργάζεσθαι αὐτὸ ἀδυνατεῖ, τί ποιήσειεν ἂν ὁ μήπω ἐπιστραφείς, καὶ ἔτι ὑπὸ τὸν τῆς ἁμαρτίας θάνατον ὤν; ἰδὲ, ὁ τρίτος βαθμός. Τὸ τοίνυν τὰς ἡμῶν καρδίας κινεῖσθαι, ἐπὶ τὸ μὴ καταφρονεῖν τῶν θείων ἀπειλήσεων, τοῦτο ἐκ Θεοῦ ἐστι, τὸ ἡμᾶς ἤδη πρὸς Κύριον ἐπιστρέψαντας τῷ Θεοῦ νόμῳ τέρπεσθαι, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι, τὸ κατεργάζεσθαί τι τῶν καλῶν, ἐκ Θεοῦ ἐστιν, ἡμῶν, ἐχ ὅτι ἱκανῶν ὄντων, ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαί τι, (Β' Κορ. γ'.) ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλὰ τῆς ἱκανότητος ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔσης. Ταῦτα δὲ, ἐκ εἶναι τῆς ἡμετέρας διανοίας πλάσματα, ὑμῖν, ἐξ ὧν γραφικῶν προχειρισάμεθα μαρτυριῶν, φανερὸν δήπε. Οὐ μὲν λανθάνει ἡμᾶς, τῶν Ἁγίων τινὰς Πατέρων, καὶ θαυμασίως γε τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρας, Χρυσόστομον καὶ Βασίλειον, τοσοῦτόν πε νέμειν τῷ ἐφ' ἡμῖν ἐκβ-

nem nobis subtraxerit, in quæ scelera non præcipitamur? David ruit in adulterium & homicidium. Petrus abnegat, & abjurat, servatorem suum Christum. At qui viri? Præstantissimi certe; quorum uterque renatus, & ad Christum Messiam conversus fuerat. Itaque homo Christianus, quasi puer parvulus, admodum imbecillis pedibus ambulat, quem pater manu ducit; ambulantem quidem utcunque, sed ita tamen, ut quam primum Pater manum suam retraxerit, mox puer in terram corruat. Quod si homo jam a morte peccati resuscitatus, & ad Deum conversus, non potest ex seipso bonum velle, deinde, si etiam Deo ipsius cor movente, ut velit, non tamen (nisi agente Deo) valet illud perficere, quid posset præstare nondum conversus, & adhuc morte peccati oppressus? Quod igitur verbo Dei corda nostra moventur, ne divinas comminationes contemnant, id ex Deo est, quod Evangelio credimus, ex Deo est, quod jam ad Dominum conversi Lege Dei delectamur, ex Deo est, quod aliquid boni perficimus, ex Deo est: Cum ne quidem idonei simus, cogitare aliquid boni ex nobis ipsis, tanquam ex nobis ipsis, sed idoneitas nostra ex Deo est (2 Cor. 3.). Hæc non esse de nostro ingenio conficta, ex Scripturæ testimoniis, quæ produximus, haud dubie intelligitis. Non ignoramus, sanctos quosdam Patres (præclara sane Ecclesiæ lumina, Chrysostomum & Basilium) in quibus-

ἑκασίῳ, ὅσον καὶ ὑμεῖς νεμητέον νομίζετε. Ἰσέον δὲ, τὰς ἀρίστας ἐκείνας (καὶ μηδεμία διὰ τοῦτο, παρακαλῶμεν, ὀργὴ γένοιτο) βεληθέντας δεῖξαι, τὸν ἄνθρωπον, μὴ ἀναγκασθέντα ἁμαρτάνειν, καὶ τῷ Θεῷ ὑπεραπολογεῖσθαι πειραθέντας, ὅπως μὴ δόξειεν ἀδίκως τῷ ἀνθρώπῳ κατακρίνειν, περαιτέρω πως τοῦ δέοντος προβῆναι. Οἱ δ' ἐκ αἰτοῦσιν ἡμᾶς, πλεῖον, ἢ δεῖ, τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν ἀπαρτᾶσθαι. Τοιγαροῦν, ταυτηνὶ περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν διδαχὴν ἀσπασώμεθα, Ἁγιώτατε αἰδεσιμώτατε Κύριε, προφητικὴν καὶ ἀποστολικὴν οὖσαν, καὶ σεβρῶς αὐτῆς ἀντεχώμεθα, ἥτις, τῷ Θεῷ μὲν τελείαν δόξαν καὶ τιμὴν ἀπονέμει, ἡμῖν δὲ, τοῖς δυσήνοις ἀνθρωπαρίοις, ἀφαιρεῖ. Μὴ γὰρ φοβηθῶμεν, μὴ ὥτωσὶ φρονοῦντες, πέρα τοῦ μετρίου ἑαυτοὺς ἐναντι τοῦ Παντοκράτορος ταπεινώσωμεν, πλείονα δήθεν αὐτῷ, ἢ προσήκει, τιμὴν προσάπτοντες.

busdam locis, tantum tribuere viribus humanis, quantum vos etiam tribuendum putatis. Sed optimi illi viri (quod pace illorum dictum volumus) dum ostendere studuerunt, hominem non coactum peccare, dumque Deum excusare conati sunt, ne videretur hominem injuste damnare, longius aliquanto profecti sunt, quam oportuit. At illi non a nobis postulant, ut nimium ipsorum autoritati tribuamus. Quare hanc de viribus hominis doctrinam, Propheticam & Apostolicam, amplectamur, & firmiter retineamus, charissimi, quæ Deo perfectam laudem tribuit, eandem vero nobis miseris homunciónibus adimit. Neque enim metuamus, hac ratione futurum, ut nos nimium coram Deo humiliemus, & Deo plus honoris, quam oportet tribuamus.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚ ΠΙΣΤΕΩΣ δικαιοσύνης, καὶ ἀγαθῶν ἔργων.

Σφόδρα ἀναγκαῖόν ἐστιν, εἰπέρτι πώποτε ἄλλο, ἡμᾶς ἐπιμελῶς ζητεῖν, καὶ πληροφορεῖσθαι ἐκ παντὸς τρόπου, περὶ τοῦ, πῶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ δικαιώμεθα, ἵνα τὴν ἀληθινὴν ἐκείνην δικαιοσύνην λάβωμεν, ἢ ὡπλισμένοι, ἔμπροσθεν τῆς ἐπὶ Θεοῦ κρίσεως ἀμετακινήτως ἂν ἱσαίμεθα. Τὸς γὰρ ὑπὸ Θεοῦ δικαιωθέντας, ἐδεὶς κατακρίνειν δυνήσεται, ὡς ἐν τῷ τῆς πρὸς ῥωμ. κεφαλ. ἡ. ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖ. Καὶ δικαιωθέντες ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν, ῥωμ. ε.

DE IVSTITIA FIDEI, & bonis operibus.

Valde necessarium est, ut diligenter inquiramus, & certi simus, quomodo coram Deo justificemur, ut veram illam justitiam apprehendamus, qua coram Dei judicio subsistere valeamus. Qui enim a Deo justificati sunt, eos nemo condemnare poterit, ut Apostolus testatur Rom. cap. 8. Et justificati fide, pacem habemus erga Deum Rom. 5.

Ἐν τῷδε δὴ τῷ περὶ τῆς δικαιώσεως ἄρθρῳ, πολλὰ τέθειται παρ' ὑμῶν, ἃ καὶ παρ' ἡμῖν ἔξω πάσης ἀμφισβητήσεως κεῖται, ὧν βραχεῖαν νῦν ἀνάμνησιν ποιησάμενοι, ἔπειτα, πᾶ διαφωνῶμεν, θεωρήσομεν.

In hoc autem articulo de Justificatione, multa a vobis recitantur, quæ apud nos etiam extra omnem controversiam sunt posita, quæ breviter recitabimus, deinde, ubi sit dissensio, videbimus.

Οὐδεὶς δισταγμὸς, μὴ ἐ πᾶσαν ἡμᾶς σπουδὴν ποιεῖσθαι ὀφείλειν, ὅπως μὴ μόνον ἔξωθεν σεμνῶς, πρὸς τὰς Θεοῦ ἐντολὰς ζήσομεν, ἀλλ' ἄρα καὶ, ὅπως ἔσωθεν εὐπειθῶς πρὸς αὐτὴν πολιτευσόμεθα, τῷ Θείῳ Νόμῳ καὶ πνευματικῶς τὸ ἱκανὸν ἀποτίσαι σπουδάζοντες, τῷ ἐχ' ὅπως τὰς πράξεις καὶ λόγους ἡμῶν, ἀλλ' ἐδὲ τὰ τῆς καρδίας κινήματα, τῷ Νόμῳ τοῦ Θεοῦ (πνευματικῷ γε ὄντι, καὶ πνευματικῶς νοεῖσθαι ὀφείλοντι) ἀντιβαίνειν. Εἰς τοῦτο γὰρ ἀνακτέον τὰς πολλὰς ἐκείνας, ἡμᾶς ἐπὶ τὸ ἀγαθοεργεῖν διεγειρούσας, τῶν θείων Ἀποστόλων παραινέσεις. Ἀσμένως τε ὁμολογοῦμεν, ἐκείνους ἐκ εἶναι Υἱοὺς Θεοῦ, τοὺς καλὰ ἔργα μὴ ποιοῦντας. Προσομολογοῦμεν δ' ἔτι, ἐκ ἀπὸ κενοδοξίας, ἢ ἄλλης τοιαύτης αἰτίας, ἀγαθὰ ἔργα παρεκτέα εἶναι, ἀλλὰ δόξῃ Θεοῦ, καὶ ὠφελείᾳ τοῦ πλησίον, τὰς ἀρετὰς ὑπηρετοῦσαι δεῖν. Ἔτι, ἀναντίῤῥητον, καθημέραν ἀληθινῇ θεοσεβείᾳ προκοπὰς, οἵαι μὴ εὐκαταφρόνητοι, φιλοπόνως ποιητέον εἶναι. Πρὸς τούτοις διδάσκομεν, τὸν ἀνθρώπινόν τι παθόντα, κἄν τινι παραπτώματι προληφθέντα, μετάνοιαν, ἵνα τῷ Θεῷ διαλλαγῇ, ποιεῖσθαι χρῆναι, κ) φυλάττεσθαι μετὰ ταῦτα σπουδαιότερον, ὅπως μὴ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας βασιλευθῶμεν. Ἀλλὰ καὶ πολλάκις τοις ἀκροαταῖς ἡμῶν ἐπιβοῶμεν, τὴν μὴ ἑπόμενα ἔχουσαν καλὰς πράξεις καὶ ἔργα, ἐκ εἶναι ἀληθῆ πίστιν. Πῶς γὰρ ἂν ἀγαθὸν εἴη δένδρον, τὸ μὴ ποιοῦν καλὸν καρπόν;

Non dubium est, quin summo studio in id incumbere debeamus, ut non modo externam honestam vitam, juxta mandata Dei, ducamus, verum etiam, ut internam Deo obedientiam præstemus, & spiritualiter etiam legi divinæ satisfacere studeamus, ut non modo opera & sermo, verum etiam cordis cogitationes legi divinæ (quæ spiritualis est, & spiritualiter intelligi debet) non repugnent. Huc enim referendæ sunt tot Apostolorum cohortationes, quibus ad bona opera facienda nos excitant. Et libenter fatemur, eos non esse Filios Dei, qui bona opera non faciant. Fatemur etiam, bona opera non ex ambitione, aut alia tali de causa, facienda, sed ad gloriam Dei, & utilitatem proximi, dirigenda esse. Præterea, certum est, in eo elaborandum, ut indies in vera pietate progressus non pœnitendos faciamus. Docemus etiam, si quis humani aliquid passus atque peccato præoccupatus fuerit, pœnitentiam esse agendam, ut Deo reconcilietur, & cavendum in posterum diligentius, ne peccatum nobis dominetur. Et sæpe nostris auditoribus inculcamus, Fidem, quam non sequuntur bona opera, non esse veram fidem. Non enim est bona arbor, quæ non

Καὶ

Καὶ τὴν ἔτως ἄκαρπον ἀρετῶν μένεσαν πίσιν, ἣ φαμὲν ἀρέσκειν τῷ Θεῷ, καθάπερ δὴ καὶ τὰ χωρὶς πίσεως ἔργα, ἀπαρέσκειν αὐτῷ, μεθ' ὑμῶν ἰχυριζόμεθα. Ναὶ μὴν, καὶ πίσιν, καὶ ἐλπίδα, καὶ ἀγάπην, ἀλύτῳ τινὶ δεσμῷ συνάπτομεν, ἐδὲ χρισιανὸν εἶναι πισεύομεν, τὸν ἑνὸς τέτων ἀμοιρῆντα. Χωρὶς δ' ἐλπίδος ἐδεὶς σώζεθαι, ἢ τὸ τῆς ἀπογνώσεως κακὸν ἐκφεύγειν, δυνατός. Καὶ, εἴτις γλώσσαις, ἐ μόνον ταῖς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ταῖς τῶν Ἀγγέλων, λαλήσειν, ἀγάπην δὲ μὴ χοίη, τὶ ὁ τοιῦτος ἂν εἴη, ἀλλ' ἢ χαλκὸς ἠχῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, ὡς (ά. Κορ. ιγ'.) γέγραπται.

non gignit bonos fructus. Et talem fidem, unde non prodeunt bona opera, Deo placere negamus, quemadmodum etiam opera, ſine fide Deo diſplicere, una vobiſcum aſſerimus. Sed & Fidem, & Spem, & charitatem, indiſſolubili vinculo conjungimus. Et Chriſtianum eum eſſe non credimus, qui horum uno careat. Sine fide enim Deo placere, impoſſibile eſt, ut Apoſtolus teſtatur Hebr. 11. Sine ſpe nemo ſalvus eſſe, aut deſperationis malum effugere poteſt. Et, ſi quis non modo hominum, verum etiam Angelorum, linguis loqueretur, charitatem autem non haberet, quid is eſſet, niſi vel æs ſonans, vel cymbalum tinniens, ut Apoſtolus docet 1 Cor. 13.

Ἀλλὰ καὶ πισὴ ἡ δόξα, ἣ λέγεσα, ἐκ τῶν ἔργων καταληπτὸν εἶναι, (ἐφ' ὅσον μέντοιγε, ἀεθρωπίνῃ κρίσει περὶ ἀνθρώπε γινώσκειν, ἐφικτὸν) τίνες εἰσὶν οἱ πίσει ἐνώπιον τῦ Θεῦ δεδικαιωμένοι, καθάπερ δὴ καλοῖς καρποῖς, δένδρον ἀγαθὸν τεκμαιρόμεθα. Ἠβελήθη τῦτο καὶ ὁ θεῖος Ἰάκωβος, διατεινόμενος, ἄνθρωπον ἔργοις δικαιῦθαι. Εἰ μὲν γὰρ κατὰ τὸ ῥητὸν, τὰ ῥήματα αὐτῦ νοηθῆναι δέοι, ἐκ διαμέτρε τοῖς ὑπὸ Παύλε γεγραμμένοις μάχοιντ' ἄν. Οὔτε γὰρ τῷ, πίσις, ἔτε τῷ, δικαιοσύνη, ὀνόματι, κατὰ τὴν αὐτὴν τῷ Παύλῳ σημασίαν ἐχρήσατο. Ἐπεὶ δὲ τοῖς θείοις, ἐδαμῦ τοιαύτης τῶν ἐννοιῶν διαφωνία καὶ μάχη ἐνορᾶται, ἐδὲ τῦ ἀδελφοθέε κατηγορῆθαι, ὡς τὴν Παύλε ἔννοιαν διαφθείραντος, εὔπρεπές ἐσιν, ἀναμφίβολον ὑπάρχει, αὐτὸν ἀνασκευάσαι θελῆσαι τὴν κακοδοξίαν τῶν ὑποκριτῶν, οἱ ἐνόμιζον, τὴν οἱανδηποτῦν τῆς τῶν Χριστῦ ἱστορίας εἴδησιν, πίσιν εἶναι, καὶ

Certum eſt etiam, ex operibus deprehendi poſſe, (quouſque tamen hominis judicium de homine protenditur) quinam ſint illi, qui fide coram Deo ſunt juſtificati, quemadmodum ex bonis fructibus arborem bonam eſſe colligimus. Voluit etiam hoc D. Jacobus contendens hominem operibus juſtificari. Nam ſi ejus verba, κατὰ τὸ ῥητὸν intelligi deberent, e diametro cum Paulinis ſcriptis pugnarent. Nam nec fidei, nec Juſtificationis vocabulo, ea ſignificatione eſt uſus, qua Apoſtolus iis utitur. Cum autem in divinis, talis ſententiarum diſcrepantia nunquam conſpiciatur, nec D. Jacobus, depravatæ ſententiæ Paulinæ inſimulari debeat, dubium non eſt, eum refellere voluiſſe hypocritas, quibus qualiscunque notitia hiſtoriæ Chriſti, fides videbatur. Et præterea fidem absque operibus

καὶ προσέτι, ἀεργόν τινα πίστιν ἐκαυχῶντο. Τούτων οὖν τὴν πλάνην διορθούμενος ὁ ἅγιος, δείκνυσιν, αὐτοὺς, ἐὰν τῇ τῆς ἱστορίας μόνῃ πίστει ἐγκαυχήσωνται, οὐδὲν πλέον προκόψαι τῶν δαιμονίων, εἰδότων καὶ αὐτῶν τὰς τοῦ Χριστοῦ πράξεις καὶ παθήματα.

Εἶτα δὲ, μάταιον εἶναι καύχημα, τὸ πίστει ἔργων λειπομένη ἐνσεμνύνεσθαι. Μᾶλλον μὲν οὖν τοῦτο πράττειν δεῖν, ὅπως ἐκ τῶν καρπῶν τὸ δένδρον γνωσθήσεται, ἥτε δικαιοῦσα πίστις, ἡ τῇ καρδίᾳ ἐγκεκρυμμένη, προδήλως καλῆς συνειδήσεως δικαιοσύνη μετρηθήσεται, ὥστερ οὖν καὶ τὸ ζῆν ἄνθρωπον, ἐκ τῆς ἀναπνοῆς αὐτοῦ γινώσκεται. Ἃ δὴ καὶ περιφανῶς ἐκ τῶν τοῦ Ἀποστόλου ῥημάτων ἔρρηται, ΔΕΙΞΟΝ μοι, φησὶ, τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου, κἀγὼ δείξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν μου. Προβάλλει καὶ τὸν θεῖον Ἀβραὰμ εἰς ὑπόδειγμα, ὃν ὅτως ἑτοίμως τῷ Κυρίῳ ὑπηρετεῖν ἐσχηκέναι, ὥσε μηδὲ τοῦ μονογενοῦς ἂν φείσασθαι, ἐξ οὗ τὴν πίστιν αὐτοῦ δοκιμασθῆναι, καὶ φανερὰν καταστῆναι.

Ἔμπαλιν δ' αὖ, ὅτε περὶ δικαιοσύνης ὁ μακάριος Παῦλος λέγει, ἄλλο πρᾶγμα μεταχειρίζεται. Ζητεῖ γὰρ οὔγε, ἐχὶ, ᾧ ἂν τρόπῳ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων δίκαιοι φανῶμεν, ἀλλὰ, πῶς ἂν τῷ Θεῷ καταλλαγῶμεν, ἵνα τὰς ἁμαρτίας ἡμῖν ἀφῇ, ἡμᾶς ἑαυτῷ Υἱοὺς ποιήσηται, καὶ τῆς Οὐρανίου Βασιλείας κληρονόμους γράψῃ. Τοῦτο γὰρ σημαίνει παρὰ τῷ Θείῳ ἀνδρὶ τὸ δικαιοῦσθαι, ὅταν δηλονότι ὡς λογίσηται ἡμῖν, ἅπερ ἂν ἡμαρτηκότες ὦμεν ὁ Θεὸς, ἀλλὰ δικαίως ἐναντίον ἑαυτοῦ ἡγήσηται. Εἰς τοῦτο γοῦν φέρει τὰ (Ρωμ. δ΄.) κείμενα. Δαβὶδ, φησὶ, λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώ-

ribus jactabant. Horum ergo errorem correcturus D. Jacobus, ostendit: Si ea fides jactetur, quæ in sola historiæ notitia consistat, non eos plus profeciſſe, quam Diabolos, qui & ipsi ista noverint.

Deinde, vanam esse gloriationem, quæ fidem absque operibus commendet. Itaque hoc agendum esse, ut ex fructibus arbor agnoscatur, & fidem justificantem, quæ in corde lateat, ex justitia bonæ conscientiæ æstimandam esse, sicut & vita hominis, ex respiratione ejus agnoscatur. Quæ sane luculenter ex verbis Apostoli cernuntur. OSTENDE mihi, inquit, fidem tuam ex operibus tuis, & ego ostendam tibi fidem meam ex operibus meis. Affert etiam exemplum obedientiæ Abrahami, qui ita paratus ad obsequium Domini fuit, ut ne filio quidem esset parsurus, qua ex re fides ejus probata, & declarata fuerit.

Sed quando Paulus de Justificatione docet, alia res agitur. Quæritur enim, non, quomodo coram hominibus justi appareamus, sed, qua ratione Deo reconciliemur, ut nobis peccata condonet, nos pro filiis suis agnoscat, & hæredes regni cœlestis scribat. Hoc enim significat D. Paulo Justificari: quando videlicet peccata nostra non imputantur nobis, sed justi coram Deo censemur. Itaque ad Romanos in hanc sententiam scribit: David dicit beatitudinem hominis,

ἀνθρώ-

ἀνθρώπῳ, ᾧ ὁ Θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην, χωρὶς ἔργων. (Ψαλμ. λά.) Μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. Μακάριος ἀνὴρ, ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν, καὶ τὰ ἑξῆς. Γινώσκομεν ὃν μετὰ τῦ Παύλυ, ἄνθρωπον, δίκαιον κρίνεσθαι καὶ λογίζεσθαι ἐναντίον τῦ Θεῦ, ἐφικνεῖσθαι ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίυ, διὰ πίστεως, ἣ πιστεύομεν πεποίθαμέν τε, τὸν χριστὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐκπληρῶσαι τὸν νόμον, καὶ τῷ ἰδίῳ πάθει τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀπαλεῖψαι, καὶ δὴ διὰ πίστεως μόνης, δίχα ἔργων τῦ νόμυ, εἴτε ἔσωθεν καὶ πνευματικῶς ἐνεργυμένων, εἴτε ἔξωθεν ἀποδεικνυμένων. Ἥτις ἡμῶν γνῶμη, περιφανεστάταις καὶ βεβαιοτάταις ἐκ τῶν γραφῶν μαρτυρίαις ἐπερήρεισαι. Οὕτωσὶ γὰρ τοῖς ἐν Πισιδίᾳ Ἀντιοχεῦσι, περὶ Χριστῦ ἐδημηγόρησεν ὁ μακάριος Παῦλος, Πράξ. ιγ'. Γνωστὸν ἔστω ὑμῖν, ἄνδρες ἀδελφοὶ, ὅτι διὰ τύτυ (Ἰησῦ) ὑμῖν ἄφεσις ἁμαρτιῶν καταγγέλλεται, καὶ ἀπὸ πάντων, ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως δικαιωθῆναι. Ἐν τύτῳ (τῷ Χριστῷ) πᾶς ὁ πιστεύων δικαιῦται. Καὶ (πράξ. ι.) περὶ Χριστῦ Πέτρος, τύτῳ, φησὶ, πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τῦ ὀνόματος αὐτῦ, πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. Ὁμοιοτρόπως περὶ αὐτῦ Χριστὸς (Ἰωάν. γ'.) Οὕτως ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Ἀλλὰ δὴ καὶ Παῦλος, τὰ τῦ νόμυ ἔργα, ὁποιαδὴν ἂν ὄντα τύχῃ, τῆς διὰ τῦ πιστεύειν δικαιοσύνης ἀποκλείει, λέγων (Ῥωμ. γ'.) Λογιζόμεθα,

nis, cui Deus imputat Justitiam sine operibus (Psal. 32.). Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum, &c. Sentimus igitur una cum Paulo, Hominem, justum censeri & reputari coram Deo, consequi remissionem peccatorum & vitam æternam, per fidem, qua credimus atque confidimus, Christum pro nobis legem perfecte impleviſſe, & peccata nostra, sua passione expiasse, & quidem sola fide, sine operibus legis, sive ea interna sint, & spiritualia, sive externa. Et hæc sententia nostra, clarissimis & firmissimis sacræ scripturæ testimoniis nititur. Sic enim D. Paulus Antiochenis in Pisidia est concionatus de Christo. Notum sit vobis, viri fratres, quod per hunc (Jesum) vobis remissio peccatorum annunciatur, & ab omnibus, quibus non potuistis in lege Mosis justificari. In hoc (Christo) omnis, qui credit, justificatur, Actor. 13. De Christo Petrus sic ait: Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus, omnes, qui credunt in eum, Actor. 10. Christus de se ipso ad hunc modum loquitur: Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam, Ioan. 3. Quin etiam Paulus opera legis (qualiacunque illa sint) a Justificatione fidei excludit, dicens: Arbitramur, justificari hominem per fidem, sine

πίστει δικαιοῦθαι ἄνθρωπον, ΧΩΡΙΣ ΕΡΓΩΝ ΝΟΜΟΥ. Τί σαφέστερον ἢ λαμπρότερον ἂν τούτων λέγοιτο; Ὁράτω, τιμιώτατε Κύριε, ἡ ἁγιότης σε, ἀπονέμοντα Παῦλον τῇ πίστει τὸ, ὅτι δικαιοῖ. Ὁράτω, Πέτρον τῇ πίστει ἀπονέμοντα τὸ, ὅτι ἁμαρτιῶν ἄφεσιν ἀνθρώπῳ δίδωσιν. Ὁράτω, Χριστὸν ἀπονέμοντα τῇ πίστει τὸ, ὅτι ζωῆς αἰωνίου ἡμᾶς μετόχους ποιεῖ. Ὁράτω, Παῦλον τὰ νομικὰ ἔργα, εἴτε πνευματικὰ, εἴτε σαρκικὰ, ἀδιαφόρως, τοῦ τῆς δικαιώσεως χρήματος ἀπείργοντα. Καὶ ἐπειδὴ παρὰ Παύλῳ ταὐτόν ἐστι, τό, τε σώζεσθαι, καὶ τὸ δικαιοῦσθαι, (καθάπερ ὁ προειρημένος περὶ μακαρισμοῦ ἀνθρώπου τόπος δείκνυσι) βλέπωμεν τὸν τρισμέγιστον Ἀπόστολον τοῦτον, μεθ' ὅσης σαφηνείας, τὸ δικαιοῦσθαι, πάντων μὲν τῶν ἔργων ἀποκρίνει, μόνῃ δὲ τῇ πίστει ἐπικρίνει. Τῇ χάριτι Θεοῦ, φησὶν, (Ἐφεσ. Β'.) ἐστὲ σεσωσμένοι, διὰ τῆς πίστεως, καὶ τοῦτο, οὐκ ἐξ ὑμῶν, (Θεοῦ, τὸ δῶρον) οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται. Ταῦτα μὲν ἡμεῖς, περὶ τοῦ δικαιοῦσθαι κατέναντι τοῦ Θεοῦ ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον, ἔτως ἁπλούστατα γινώσκομεν καὶ ἀποφαινόμεθα.

operibus legis, Rom. 3. Quid potest clarius dici? Videtis, charissimi, Paulum tribuere fidei, quod hominem justificet. Videtis, Petrum tribuere fidei, quod homini remissionem peccatorum conferat. Videtis, Christum tribuere fidei, quod vitæ æternæ nos participes faciat. Videtis, D. Paulum opera Legis (absque ullo discrimine spiritualium & carnalium operum) a Justificationis negotio excludere. Et, cum Paulo salvari, & justificari, idem sint, (quemadmodum ex loco supra de hominis beatitudine allato manifestum est) videamus, quam perspicue ter maximus ille Apostolus salutem omnibus operibus deroget, soli vero fidei adscribat. Gratia Dei salvati estis (inquit Paulus) per Fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Hæc est nostra simplicissima sententia de Justificatione hominis peccatoris coram Deo.

„Παραβάλλωμεν δὲ νῦν αὐτοῖς τὴν „ὑμετέραν γνώμην, ἔτως ἔχουσαν, τε„λειοῦντες, ὡς δυνατὸν, τὸν κατὰ πνεῦ„μα νόμον, δικαιωθησόμεθα. Οἱ δὲ κα„τὰ τὸ φαινόμενον τοῦ νόμου, σωματι„κῶς λατρεύοντες, τῆς θείας πάντως „ἐκπίπτουσι χάριτος, ἀγνοοῦντες τὴν „τὸν νοῦν πάσης καθαίρουσαν κηλίδος, ἐν „χάριτι τοῦ πνευματικοῦ νόμου, τελείω„σιν. Καὶ ἐν ἄλλῃ σελίδι· Ὁ τοῦ Θεοῦ λό„γος, φιλανθρωπίᾳ ἠλευθέρωσεν ἡμᾶς, „ἄνθρωπος γενόμενος, καὶ ἐντολὰς δέ„δωκε, τὸ παρὰ φύσιν ἢ φαντάζεσθαι, ἢ δὲ

„Conferamus cum hac vestram sen„tentiam, quæ sic habet, perficiendo, „quatenus fieri potest, legem, quæ secun„dum Spiritum est, justi fiemus. Qui „vero externa tantum specie, & corpo„raliter legi serviunt, divinam, sine con„troversia, amittunt gratiam, nescientes „illam, quæ mentem ab omni expurgat „macula, per gratiam spiritualis legis, „perfectionem. Et alio quodam folio: „Dei Logos, amore generis nostri ho„mo natus, nos in libertatem vindicavit, „ac leges dedit, ne fingamus & specule-

mur

„ἐδὲ ἐργάζεθαι ἁμαρτίας, ἀλλ' ἀπέ-
„χεθαι, ὡς δυνατὸν, μόνων δὲ ἀρετῶν
„καὶ ἐντολῶν ἀντέχεθαι. ἂν δέ τι ἀν-
„θρώπινον ἔλθῃ τυχὸν, ἀπεκδύεθαι, καὶ
„σπεύδειν, τὸ χεῖρον καθυποτάξαι τῷ
„κρείττονι, καὶ τὴν σάρκα δελῶσαι τῷ
„Πνεύματι, διὰ ἀρετῆς καὶ ἐργασίας τῶν
„ἀγαθῶν. Πάλιν, μετά τινα φύλλα·
„Οὐδὲ γὰρ οἷόντε, λοιπὸν εὑρεῖν τινα
„παραμυθίαν ἐκεῖ, τὸν μὴ ἐν τῷ πα-
„ρόντι βίῳ ἀπονιψάμενον τὰ ἡμαρτημέ-
„να. Ταῦτα μὲν, Παναγιώτατε, ἕ-
τως ἐπὶ λέξεως, τῷ ὑμῶν συντάγματι
ἐμφέρεται.

Πῶς δ' αὐτὰ, αἷς ἄνω γραφικαῖς
μαρτυρίαις ἐξεθέμεθα, συνάδει, ἡμεῖς
γε ἰδεῖν ἐχ' οἷοί τέ ἐσμεν. Πῶς γὰρ δυ-
νατὸν ἡμᾶς, τελειοῦντας τὸν νόμον, τε-
τέσιν ἀγαθεργοῦντας, δικαίους γίνεθαι,
εἰ δὴ τὰ ὡς ἀληθῶς ἀγαθὰ ἔργα, ἐκ ἔνι
πράττεθαι, εἰ μὴ ὑπὸ τῶν ἤδη πεοδεδι-
καιωμένων; Οὐδὲ γὰρ δύναται σαπρὸν
δένδρον ἀγαθὸς ποιεῖν καρπὸς, μαρτυ-
ρεῖντός γ' αὐτῷ τῷ Χριςῷ. Ὁ γὰρ μήπω
δίκαιος ὢν, μηδὲ ἀναγεννηθεὶς, ἢ ἀπὸ
θανάτε ἁμαρτίας μήπω ἀναςαθεὶς,
ποίῳ ἂν τρόπῳ δικαίως πράξειε; Καὶ
τὰ μὴ δικαιωθέντός πω, εἴτεν μὴ κα-
ταλλαγέντος ἔργα, πῶς ἂν τῷ Θεῷ ἀ-
ρέσκειν, ἀνάγκη, πρὶν ἂν αὐτῷ ἀρέσειε
τὰ ἔργα. Οὐκ ἄρα δυνάμεθα, κατενώ-
πιον τῷ Θεῷ δίκαιοι γίνεθαι, ἢ δικαιῶ-
σθαι, διὰ τελειώσεως τῷ νόμε, ἀλλ'
ἀνάγκη, δικαίους ἡμᾶς εἶναι ἢ δικαιωθῆ-
ναι, διὰ πίςεως, πρὸ τῷ τὸν κατὰ πνεῦ-
μα νόμον τελειῶσαι.

Ἀλλὰ μὴν ἐδὲ τὸ, τὸν Θεῷ νόμον,
κατὰ πνεῦμα, ἢ πνευματικῶς πληρῶ-
σαι τελείως, δυνατὸν ἡμῖν. Ὁ γὰρ νό-
μος

„mur id, quod contra naturam eſt, nec
„perpetremus peccata, ſed pro virili par-
„te abſtineamus, ſolis virtutibus & man-
„datis adhæreſcamus. Si vero quid for-
„te humani nobis accidat, exuamus, &
„id, quod vitioſum eſt, ſub dominatum
„melioris ſubjugemus, carnem denique
„per virtutem & benefacta ſpiritui ſer-
„vam reddamus. Et poſt aliqua rurſus
„folia: Nequaquam fieri poteſt, ut poſt-
„hac aliquod ſolatium inveniat illic, qui
„non in hac vita expiaverit peccata.
Hæc, dilectiſſimi, ſic ad verbum in ſcri-
pto veſtro habentur.

Quomodo autem ea cum Scripturæ teſtimoniis ſupra recitatis conveniant, videre nos non poſſumus. Qui enim fieri poteſt, ut perficiendo legem (hoc eſt, bene operando) juſtificemur, cum vere bona opera, non niſi ab iis fiant, qui jam ſunt juſtificati? Non enim arbor mala fructus bonos facere poteſt, ut Chriſtus ipſe teſtatur. Etiam homo nondum juſtus, & non renatus, aut a morte peccati nondum reſuſcitatus, quomodo juſte ageret? Et hominis nondum juſtificati, hoc eſt, non reconciliati, opera, quomodo Deo placerent? Perſonam enim prius Deo placere oportet, quam ipſius opera placeant. Quare non poſſumus coram Deo juſti fieri, ſeu juſtificari, perficiendo legem, ſed oportet nos juſtos, ſeu juſtificatos eſſe per fidem, priusquam legem, quæ ſecundum Spiritum eſt, perficiamus.

Quin etiam Legem Dei ſecundum Spiritum, ſeu ſpiritualiter, implere perfecte non poſſumus. Lex enim Spiri-

tualis

μος πνευματικός ἐστι κατὰ Παῦλον, (Ρωμ. ζ'.) ἀπαιτῶν ἡμᾶς, ἃ φαινομένην ἐξω μόνον ὑπακοὴν, καὶ τρόπων σεμνότητα, οἵαν καὶ τοῖς ἐθνικοῖς παρέχεσθαι, δυνατὸν, ἀλλὰ καὶ ὅλε τῆ ἐντὸς ἡμῶν νοὸς, πρὸς τὸν θεῖον νόμον ἐφαρμογὴν καὶ συμμορφίαν, ἐπὶ τοσῆτον, ὥστε μηδὲ τὰς ἐννοίας καὶ λογισμὲς ἡμῶν, ἐφ' ἃ μὴ θέμις, ἐκφέρεσθαι. Ἐξαιρέτως γὰρ εἰς τὴν καρδίαν ὁ Θεὸς ἀποβλέπει, ἐδὲ γε τά τῶν ἡμετέρων καρδιῶν ἐνδόμυχα αὐτὸν λέληθεν. Οὐ τοίνυν τελειωθῆναι τὴν νόμον ἡγεῖται παρὰ τῆ, κατὰ τὸ μὲν φαινόμενον ἀμέμπτως ζῶντος, μεταξὺ δὲ τὴν ψυχὴν κρυφίως ἀθεμίτοις πάθεσι καυματιζομένε, κᾆν ἀναγεννηθεὶς καὶ ἄκων τῆτο πάθη.

Ἐὰν τοιγαρῆν διὰ τελειώσεως νόμε δικαιῆσθαι θέλωμεν, ἢ μὴν οἰχήσεται τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Ζωὴν γὰρ ὁ νόμος ἐπαγγέλλεται, ἃ μὲν τοῖς ἔστιν ἃ μόρια αὐτῆ φυλάξασι, τοῖς δὲ ὅλον αὐτῆ τὸ σῶμα πληρώσασιν. Ἀνάπαλιν δ' αἰώνιον ἀπειλεῖ κατάραν πᾶσιν, ὅσοι μὴ ἂν ὑπακοὴν ὁλοτελῆ αὐτῶ παραχόντες ὦσιν. Ἐπικατάρατος πᾶς, φησὶν (Γαλ. γ'.) ὅς ἐκ ἐμμένει ΕΝ ΠΑΣΙ τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῶ βιβλίω τῆ νόμε, (Δευτερ. κζ'.) ΤΟΥ ΠΟΙΗΣΑΙ αὐτά. Καὶ Ἰακωβος (κεφ. β'.) Ὅστις ὅλον τὸν νόμον τηρήσει, πταίσει δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε ΠΑΝΤΩΝ ἔνοχος. Οὐκῆν, οἱ διὰ πληρώσεως τῆ νόμε ζητῆντες δικαιῆσθαι παρὰ Θεῶ, ἃ δικαίωσιν ἐκ τῆ νόμε, κατάραν δὲ, ἀποίσονται. Ὅθεν ἕπεται, ἐπὶ τὴν χάριν καὶ ἔλεος τῆ Θεῆ καταφευκτέον εἶναι, ἵνα δωρεὰν, διὰ τῆς εἰς Χριςὸν πίςεως, ἀλλ' ἐκ ἐξ ἔργων νόμε, δικαιωθῶμεν. Οἷον, παραδείγματος χάριν,

tualis est, ut Paulus ait (Rom. 7.): & requirit a nobis non externam tantum obedientiam, & morum honestatem, quam etiam Ethnici præstare possunt, sed postulat, ut tota mens nostra sit Legi Dei conformis, usque adeo, ut ne quidem cogitationes nostræ ad illicita evagentur. Deus enim cor præcipue intuetur, neque illi intimi nostrorum cordium recessus sunt absconditi. Quare non judicat Deus, eum perfecisse Legem, qui externam obedientiam præstat, cum interim mens intus illicitis affectibus æstuet, etiam contra hominis renati voluntatem.

Si igitur perficiendo legem justificari voluerimus, profecto actum fuerit de salute nostra. Lex enim vitam promittit, non iis, qui particulas aliquas legis observarint, sed illis, qui totam legem impleverint. Maledictionem vero æternam comminatur omnibus, qui non obedientiam omnibus numeris absolutam Legi præstiterint. Maledictus omnis (inquit Scriptura Deut. 27.) qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea. Et Jacobus cap. 2. Quisquis totam legem servaverit, offenderit autem in uno, factus est omnium reus. Quapropter, qui perficiendo legem justificari volent coram Deo, ex lege non justificationem, sed maledictionem, auferent. Itaque ad gratiam & clementiam Dei confugiendum est, ut gratis per fidem in Christum, & non ex operibus Legis, justificemur. Verbi gratia, Lex dicit (Deut. 6.): Diliges

ριν, φησὶν ὁ Νόμος (Δευτερ. ϛ΄.) Ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σε ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σε, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σε, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σε. Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Τίς δὲ τῶν ἀνθρώπων πώποτε (τοῦ Χριϛοῦ ὑποζαιρεθέντος) εὑρέθη δυνάμενος (εἰ μὴ τάχα ἔπω ἑαυτὸν ἐγνώκει) εἰπεῖν, ἑαυτὸν κατὰ τοῦτο παντελῶς τὸν τρόπον ἀγαπῆσαι τὸν Θεόν; μὴ δυνάμενοι δὲ τὴν πρώτην καὶ μεγάλην ἐντολὴν κατορθῶσαι, πῶς ἂν τελειῶντες τὸν νόμον δικαιωθείημεν; Πῶς τὸν Θεὸν ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ ἑαυτοῦ, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ ἑαυτοῦ, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ ἑαυτοῦ, ἀγαπήσειεν ἄν, ὁ μήπω τῷ Θεῷ καταλλαγείς, ὁ μήπω δικαιωθεὶς, ὁ μήπω πρὸς τὸ πνεύματος Θεοῦ καινεργηθείς, ὅπερ γε τὴν τοιαύτην ἀγάπης τελειότητα, ἐδὲ οἱ ἀναγεννηθέντες καὶ δικαιωθέντες, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ἔχουσιν; Εἰ δὲ τὸ σαρκικὰ φρονεῖν, ἔχθρα εἰς Θεόν ἐστι (Ρωμ. η΄.) τὶς μηχανὴ, ἄνθρωπον σαρκόφρονα, μήπω ἐπισραφέντα, μήπω δικαιωθέντα, ὃν μισεῖ Θεὸν, τοῦτον ἀγαπᾶν; Εἰ δὲ τὸν Θεὸν ἐκ ἀγαπᾷ, ἀλλὰ μισεῖ, ποίῳ τρόπῳ τὸν νόμον πληρώσει; Εἰ δὲ τὸν νόμον ἐ πληρώσει, εἰπέτω τις τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐκ τοῦ νόμου δικαιωθήσεται. Οὐ γὰρ ἡ ἡμετέρα ἀγάπη, πηγὴ ἐστι τῆς πίϛεως, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ πίϛις (ἣ πιϛεύομεν, τὸν Θεὸν ἡμῖν διὰ Χριϛὸν ἐξιλασθῆναι) πηγὴ ἐστὶ τῆς ἀγάπης, ὥϛε παρ' ἡμῶν διὰ τοῦτο ἀγαπᾶσθαι τὸν Θεὸν, ὅτι αὐτὸς ἡμᾶς ἀγαπήσας ἔφθη. Οὕτω γὰρ Ἰωάννης, (ά. κεφ. δ΄.) Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν, φησὶν, αὐτὸν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς. Συνάγεται τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ἀδύνατον εἶναι, ἄνθρωπον, διὰ κατορθώσεως τοῦ νόμου, δίκαιον ἀποδείκνυσθαι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, εἰ δὴ ἐδὲ τὴν πρώ-

ges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Et quidem hoc est maximum & primum mandatum. Quis vero unquam hominum (Christo excepto) repertus est, qui (nisi forte seipsum nondum noverit) dicere potuerit, se ad eum prorsus modum dilexisse Deum. Quod si primum & maximum mandatum perfecte observare non possumus, quomodo perficiendo Legem justificabimur? Et quomodo is Deum ex toto corde suo, & in tota anima sua, & in tota mente sua, diliget: qui cum Deo nondum est reconciliatus, qui nondum est justificatus, qui nondum est Spiritu Dei renovatus? cum eam perfectionem dilectionis, etiam justificati & renati, in hac vita non habeant. Si autem carnaliter affectum esse, inimicitia est adversus Deum (Rom. 8.): quo pacto homo carnalis, nondum conversus, nondum justificatus, Deum, quem odit, diliget? quod si Deum non diligit, sed odio habet, quomodo Legem perficiet? si Legem non perficiet, quomodo ex Lege justificabitur? Non enim charitas nostra fons est Fidei, sed potius Fides (qua credimus, Deum nobis propter Christum placatum) est fons charitatis, ut nos ea de causa Deum diligamus, quia ipse nos dilexit. Sic enim inquit Ioannes (1 Ioan. 4.): Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. Quare impossibile est, hominem perficiendo Legem justificari coram Deo, quia non potest

πρώτην ἐντολὴν, μήτι γὲ δὴ τὰς ἄλλας πάσας, τελειῶσαι δύναται.

Εἰ δ' ὁ Κύριος ἐνιαχῦ ἀνθρώπους (ἐρωτῶντας, τί ποιοῦντες, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσουσι) πρὸς τὸν νόμον ἀποπέμπει, ἐ τοῦτο βελόμενος, ἐποίησεν, ὥσπερ ἡμῶν ἂν τῷ ποιεῖν τελείως τὰ τοῦ νόμε δικαιεμένων, ἀλλὰ ἐκεῖνο μηχανώμενος, τὸ αὐτοὺς ἐκ τοῦ νόμε τὰς ἑαυτῶν ἁμαρτίας καὶ ἀτονίαν ἐπιγινώσκειν, κἄ λοιπὸν πολλὰ ἐῤῥῶσθαι φράσαντας τῷ ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ πεποιθέναι, ἐπὶ τὸν μεσίτην Χριστὸν καταφεύγειν. Διὰ τοῦτο, ἐχὶ πρὸς τὸν νόμον αὐτοὺς ἀπέπεμψεν, ἀλλὰ πλειςάκις περὶ ἑαυτοῦ λόγους ἐποιήσατο, εἰπὼν (Ιωάν. γ'. ἐ. ς'. ιά.) Ὁ ΠΙΣΤΕΥΩΝ ΕΙΣ ΕΜΕ ΕΧΕΙ ΖΩΗΝ ΑΙΩΝΙΟΝ οἷς ῥήμασιν, ἐ διὰ τοῦ τελειῦν τὸν νόμον, ἀλλὰ διὰ τοῦ πιςεύειν εἰς αὐτὸν, τὴν σωτηρίαν ζητεῖσθαι προσάτλει.

potest primo mandato, ne dum reliquis omnibus, satisfacere.

Quod autem Christus aliquoties homines (interrogantes, qua ratione vitam æternam consequi possent) ad Legem remittit, non ideo factum est, quasi Legem perficiendo justificemur, sed eam ob causam, ut illi ex lege peccata sua, & imbecillitatem, agnoscerent, quo deinceps abjecta fiducia propriæ justitiæ, ad Mediatorem Christum confugerent. Ideo non remisit eos tantum ad Legem, sed sæpissime palam de se concionatus est dicens (Ioan. 3. 5. 6. 11.): *Qui credit in me, habet vitam æternam:* quibus verbis non salutem, perficiendo legem, sed in ipsum credendo, quærere jubet.

Πρὸς δὲ τοῦτοις, ἀνάξιον πρᾶγμα, τὸ ἀναμέσον ἡμῶν καὶ Χριςοῦ μερίσασθαι τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, ὡς δῆθεν καὶ ἡμῶν τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας μετὰ τοῦ Θεοῦ ἀπολύσασθαι δυναμένων, καθ' ὃν τρόπον, καὶ ἡμῖν μέρος τι ἐκ τοῦ κατορθώματος τοῦ μεσιτεύσαντος Χριςοῦ προσνεμηθείη, λέγεσθαί τε γένοιτ' ἂν κἄ ἡμᾶς, ἐκ μέρους τινὸς λυτρωτὰς, ὅπερ ὑπερβολὴ ἂν ἀτοπίας εἴη. Τῷ γὰρ μεσίτῃ Χριςῷ ΜΟΝΩι, καὶ πάμπαν ἑδενὶ ἄλλῳ, ἡ τιμὴ ὀφείλεται ἥδε. Φησὶ γὰρ αὐτὸς ἅτω διὰ τοῦ προφήτε Ἡσαΐε (κεφαλ. μγ'.) ἐγὼ εἰμι, ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σε ἕνεκεν ἐμοῦ, κἄ τὰς ἁμαρτίας σε ἐ μὴ μνησθήσομαι ἔτι. Οὐδεὶς ἡμῶν ἐςι δῆπε ἐκεῖνος ὁ ΕΓΩ, ὁ παρὰ τῷ προφήτῃ λαλῶν. Μόνος ὁ Χριςὸς, ἐκεῖνος ὁ μεσίτης ἐςὶ, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἐξαλείπτης. Τὸ αὐτὸ διδα-

Indignum est etiam, nostram salutem partiri inter nos & Christum, quasi nos etiam peccata nostra coram Deo expiare possimus, qua ratione nobis etiam pars aliqua de Mediatoris Christi officio tribueretur, & nos ex parte aliqua etiam Redemptores dici possemus, quod summa cum absurditate conjunctum est. Hic enim honor, SOLI Mediatori Christo, & prorsus nulli alii, debetur. Sic enim Filius Dei per Prophetam Isaiam loquitur (cap. 43.): Ego, ego sum, qui deleo iniquitates tuas, propter me, & peccatorum tuorum non recordabor amplius. Nemo nostrum est, ille ego, qui in Propheta Isaia loquitur. Solus Christus est ille Mediator, & peccatorum

σκόμεθα, καὶ παρὰ τῦ Ἀποστόλυ Ἰωάννυ, (ά. κεφ. ά.) φαμένυ, ὅτι ΤΟ ΑΙΜΑ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ, τῦ Υἱῦ Θεῦ, καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Καὶ, ἵνα μὴ τάχα τις μόνον περὶ τῆς ἀρχεγόνυ παραβάσεως αὐτὸ, μὴ περὶ τῶν πρακτικῶν δὲ ἁμαρτιῶν, ἐξακέσειν ἂν, μικρῷ ὕστερον ὁ αὐτὸς ταῦτα ὑποβάλλει, (ά. Ἰωάν. β΄.) Τεκνία μυ, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμάρτητε· καὶ ἐάντις ἁμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, Ἰησῦν Χριστὸν, δίκαιον, καὶ ΑΥΤΟΣ ΙΛΑΣΜΟΣ ΕΣΤΙ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὲ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ ΠΕΡΙ ΟΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ. Μὴ γένοιτο τοιγαρῦν, Ἁγιώτατε Κύριε Πατριάρχα, ἡμᾶς ὡτινιῦν ἀνθρώπῳ δύναμιν τῦ ἱλάσασθαι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν, εἰ μὴ μόνῳ τῷ Θεανθρώπῳ Χριστῷ, ἐπιγράφειν, μηδ' ὁντινανῦν ἄλλον, ἡλίκῃ δήποτε βίᾳ καθαρότητι λάμποντα, εἰς τὸν χριστῦ θρόνον παράγοντες ἐγκαθίσωμεν, ἀλλ' αὐτὸν ἕνα καὶ μόνον ΙΛΑΣΤΗΝ ἐπιγνῶμεν, ὃν προέθετο ἡμῖν ὁ Θεὸς ἱλαστήριον διὰ τῆς πίστεως, ἐν τῷ αὐτῦ αἵματι, ἵνα πάντες οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόλωνται, ἀλλ' ἔχωσι ζωὴν αἰώνιον.

Αὕτη ἡμῶν ἐστι, παναγιώτατε Κύριε, περὶ τῆς ἐκ τῦ πιστεύειν δικαιώσεως, καὶ τῶν καλῶν ἔργων, γνώμη, ἐν ᾗ, ὲ τοῖς ἐκ τῶν λογισμῶν φαινομένοις, ἢ ἀποδείξεσι λόγων, καὶ περιέργοις συλλογισμοῖς, παρακολυθῦμεν, ἀλλὰ τῷ λύχνῳ τῦ ῥήματος Θεῦ συμπαρομαρτῦμεν. Οὐδ' ἀποβαλλόμεθα τὰς παραινέσεις τῶν Ἁγίων Πατέρων Πνευματοφορούντων, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς πολλῦ τιμῶμεθα, καθόσον ταῖς Θεοπνεύστοις Γραφαῖς παρέπονται, πρὸ

rum expiator. Idem docet nos etiam Apostolus Ioannes, (1 Ep. c. 1.) inquiens: Sanguis Jesu Christi, Filii Dei, emundat nos ab omni peccato. Et, ne id fortasse quispiam de originali tantum labe, & non etiam de actualibus peccatis, intelligendum putaret, paulo post Apostolus hæc subjicit (1 Ioan. 2.): Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum, justum, & ipse est Propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. Absit igitur charissimi, a nobis, ut cuiquam hominum, facultatem expiandi peccata, nisi soli Christo, Deo & homini tribuamus, neque quenquam alium, quantacunque sit vitæ innocentia præditus, in solium Mediatoris Christi collocemus, sed ipsum solum & unicum, Propitiatorem agnoscamus (Rom. 3.): quem proposuit nobis Deus in sanguine ipsius, per fidem amplectendum, ut, quotquot in ipsum crediderint, (Ioan. 3.) non pereant, sed habeant vitam æternam.

Hæc, dilectissimi, nostra est de Justificatione fidei, & bonis operibus, sententia, in qua non sequimur rationis Judicium, aut ratiocinationem, & exquisite excogitatos Syllogismos, sed sequimur lucernam verbi Dei. Nec contemnimus monita sanctorum Patrum, quos utique magnifacimus, dum sacras literas sequuntur: sed audimus in primis illum Præceptorem nostrum, de quo Pater dixit (Matth. 17.): Hic est Filius meus

πρὸ πάντων δ' ἀκόομεν ἐκείνω τῷ ἐπιςάτῃ ἡμῶν, ὃ περὶ ὁ Πατὴρ ἐβόησεν (Ματθ. ιζ'.) ὗτος ἐςιν ὁ Υἱὸς μὸ ὁ ἀγαπητος ἐν ᾧ ἐυδόκησα, ΑΥΤΟΥ ΑΚΟΥΕΤΕ. Ακόομεν δὲ καὶ τῶν Ἀποςόλων αὐτῷ, περὶ ὧν αὐτὸς ἀπεφήνατο, (Λεκ. ί.) Ο ἀκόων ὑμῶν, ΕΜΟΥ ΑΚΟΥΕΙ. Ἐλπίζομέντε, τὸς θείος ἐκείνος Πατέρας, ὧν μαρτυρίαις κέχρηθε, βέλτιον κατὰ νῶν φρονῆσαι, ἢ ὡς ἐνίοτε ῥήμασιν ἐφθέγξαντο, ἡνίκα σφοδροτάτη λέξει πρὸς τὸ καλὰ ἐργάζεθαι παρώρμων. Ἐφιςάμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς τοῖς ἡμῶν ἀκροαταῖς, συχνῶς καὶ ἐκψύχως παραινοῦντες καὶ προτρέποντες, καλοῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ ἀρεταῖς τὴν ἑαυτῶν πίςιν ἐπιδείκνυθαι, ἐὰν μὴ ἄρα παλιμπετεῖς ἀπὸ τῆς Θείας Χάριτος γενέθαι, αἰωνίως τε ἀπολέθαι, θέλωσι. Κἂν δὲ μὴ πάντες ἴσοις βήμασι, κατὰ τὴν τῆς εὐσεβείας, ἢ τῆς τῶν τρόπων ἀκεραιότητος, ὁδοιπορίαν προάγωμεν, καταγοῦμεν ὅμως τὴν ἡμετέραν διακονίαν μὴ ἄκαρπον ἔσαν, αὔξησιν τῷ Θεῷ διδόντος, ἐφ' ᾧ τὸς ἐκλεκτὸς, περὶ ἀληθῆ ἀκακίαν καὶ θεοσέβειαν, ἐκ ψυχῆς σπεδάζειν.

dilectus, in quo mihi complacitum est, HVNC AVDITE. Auscultamus etiam ipsius Apostolis, de quibus ille dixit (Luc. 10.): Qui vos audit, me audit. Et speramus, sanctos illos Patres, quorum testimonia adfertis, commodius sensisse, quam interdum sunt locuti, dum acerrime ad bona opera facienda hortabantur. Instamus autem & nos crebris & gravibus exhortationibus apud nostros, eosque monemus, ut bonis operibus fidem suam demonstrent, atque Deo pro summis beneficiis, in Christo Redemptore exhibitis, gratitudinem suam testentur, nisi de novo Dei gratia excidere, & in æternum perire, velint. Et quamvis non omnes, pari gradu in pietate & sanctitate morum procedimus, tamen animadvertimus, ministerium nostrum non esse sine fructu. Deus enim dat incrementum, ut electi veræ innocentiæ & pietati ex animo studeant.

ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ.

Δῆλον ἡμῖν ἐκ τοῦ ὑμετέρου συγγράμματος, ὑμᾶς ἐν τῷ περὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας Μυςηρίων λόγῳ, πλεῖον ὅσον ἐπὶ τὰς τῆς Ἐκκλησίας παραδόσεις, ἃς ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα κατὰ διαδοχὴν παρελάβετε, ἀποβλέπειν, καὶ ὀδὲν ὅλον τῶν πατροπαραδότων, ἑκόντας ἂν παριέναι. Ἡμεῖς δὴ καὶ αὐτοὶ, κρίνομεν μὲν, ἐκ ἔξω προπετείας εἶναι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀσεβείας, τὸ, τινὰς τὰ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ΕΥΣΕΒΩΣ ὀρθῶς

DE SACRAMENTIS.

Intelligimus ex vestro Scripto, quod in negotio de Sacramentis plurimum ad traditiones Ecclesiæ, quas per manus accepistis, respiciatis: neque quicquam eorum, quod a majoribus sit traditum, omittendum existimetis. Sane nos etiam judicamus, non carere temeritate, vel etiam impietate, si quis ea, quæ a majoribus pie & recte tradita sunt, contemnere aut convellere velit. Sed nos inter traditiones discrimen observandum cen-

ὀρθῶς τε παραδοθεντα, ἀθετήσαι ἐγχειρεῖν, ἢ ὑποσπάσαι. Δικαιῶμεν μέντοι, διάκρισιν τῶν παραδόσεων ποιεῖσθαι, ἵνα μὴ ὑπὸ τῷ ἐυπροσώπῳ ὀνόματι τούτῳ, τινὰ παρεισδύωσιν, ἅπερ ἐχ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ἢ τῶν ἔγγιστα αὐτοὺς διαδεξάμενων, διετάγη, ἀλλ' ἀνθρωπίνη ἐθελοθρησκείᾳ κατὰ βραχὺ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ παρεισεφθάρη. Ἃς γὰρ παραδόσεις καὶ ἔθη ἐν Ἐκκλησίᾳ, ἔκ τινων ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἰχνῶν ἐξευρεῖν δυνάμεθα, ὧν τε καὶπὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἐν τῇ πρωτοπαγεῖ Ἐκκλησίᾳ, χρῆσιν γενομένην κατανοοῦμεν, ταύτας ἐδαμῶς ἀθετοῦμεν, ἀλλ' ἀσμένως αὐταῖς χρώμεθα, εἴγε καὶ τοῖς ἡμετέροις καιροῖς προσαρμόζεσθαι χρησίμως ἔχουσιν. Ἐπὶ καὶ τούτοις, οὐκ ἀγνοοῦμεν, πολλὰ καὶ μετὰ τοὺς Ἀποστόλους, καλῇ προθέσει, καὶ καθὼς ἐχρησίμευσε τοῖς τότε καιροῖς, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ νομοθετηθῆναι, τηνικαῦτά γε εὐλόγως αἰτίας ἐχηκότα. Οὐδὲ καταγινώσκομεν αὐτῶν, ἢ ὑβριστικῶς ἐκβάλλομεν. Ἀλλ' ὅμως, ὥσπερ τοῖς βελτίοσιν ἐκείνοις, τοῖς τὰ τοιαῦτα διαταξαμένοις, ἀνδράσιν, ἐκ ἐγένετο γνώμη, ἀϊδίους θέσθαι νόμους πᾶσι τοῖς μεταγενεστέροις, ἕτω νομίζομεν, ἀνεμέσητον ἡμῖν ὀφείλειν εἶναι, τὸ περὶ τὰ τοιάδε τῇ χριστιανῇ ἐλευθερίᾳ χρῆσθαι, μηδὲ τῆς αὐτῶν τηρήσεως, ὡς παντελῶς ἀναγκαίας, ζυγὸν ὑποδύεσθαι. Πολλάκις γὰρ συμβαίνει, τῆς Ἐκκλησίας πλείοσι τοῦ δέοντος παραδόσεσι φορτιζομένης, καὶ μόνον ὑ βυθιζομένης, τέως τὰ κυριώτερα, καὶ μᾶλλον ἀναγκαῖα, ἐλάσσονος φυλάξεως καὶ μεταχειρίσεως ἀξιοῦσθαι. Ὥστε τοὺς ἀνθρώπους, τοῖς παρέργοις ἀσχολουμένους, τὸ ἔργον ἀδεξιωτέρως καὶ ῥαθυμοτέρως ποιεῖν. Νὰ μὴν; καὶ παραδόσεις τινὲς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν παραβύνουσι, αἵτινες τῷ ὄντι,

censemus, ne sub hoc plausibili titulo quædam irrepant, quæ non ab Apostolis, aut eorum proximis successoribus, institutæ, sed hominum superstitione paulatim in Ecclesiam Dei irrepserunt. Eas enim traditiones & consuetudines in Ecclesia, quarum aliqua in sacris literis vestigia videre possumus, quas etiam vivis Apostolis in primitiva Ecclesia locum habuisse animadvertimus, haudquaquam rejicimus, sed libenter usurpamus, si modo illæ ad nostra tempora recte accommodari possint. Præterea non ignoramus, multa etiam post Apostolorum tempora bono consilio, & pro ratione illorum temporum, in Ecclesia Dei ordinata fuisse, quæ tum habebant probabiles rationes. Neque ea damnamus, aut petulanter rejicimus. Sed tamen ut illis bonis viris, qui talia constituerunt, animus non fuit, perpetuas leges toti posteritati præscribere, ita putamus, fraudi nobis esse non debere, si ea in re libertate nostra Christiana utamur, neque nobis illa (tanquam omnino necessaria) observanda imponi patiamur. Sæpenumero enim fieri solet, ut, dum Ecclesia nimis multis traditionibus oneratur, & quasi obruitur, interim magis necessaria, & quæ principalia sunt, minus accurate observentur & tractentur. Ita fit, ut, dum homines in παρέργοις sunt occupati, τὸ ἔργον parum dextre faciant. Sed & quædam traditiones Ecclesiæ obtruduntur, quæ revera non modo non sunt

ἀχ' ὅπως εἰσὶν Ἀποστολικαὶ, ἀλλὰ καὶ τῇ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διδασκαλίᾳ, καὶ τοῖς τῶν Προφητῶν, καὶ τῷ Χριστῷ καὶ τῶν Ἀποστόλων ὑποδείγμασιν ἀντιπίπτουσιν, ὧν πέρι, ὑποκαταβάντες ἐν ἰδίῳ τόπῳ λέξομεν. Τὸ δὲ τὰς τοιαύτας παραδόσεις παρεῖν, καὶ ἀκυρῶν, εὐσεβείας ἐστὶ, καὶ ἀξιεπαίνου, θεαρέστε τε, τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιῶν διορθώσεως, καὶ ἀναπλάσεως. Τὰς τοιαύτας (φαμὲν) ἁδαμῶς ἐπιθυμίᾳ νεωτερισμῷ τινος ἀθετοῦμεν, ἁ δῆτα, ἀλλ', ἐπειδὴ μετὰ καλῆς συνειδήσεως δέχεσθαι, αὐταῖς τε χρῆσθαι, ἐκ ἂν δυνηθείημεν, τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιῶν ἀπεζενώσαμεν, ὥσπερ αὖ ἁδὲ ἐκείναις παραδόσεσι, ταῖς ἁδὲν μὲν ἀσεβὲς ἐχούσαις, μὴ μέντοι γε ἐπὶ θεμελίῳ τῷ θείῳ ῥήματος βεβηκυίαις, ἁ μὴ ἔχομεν ἐπιζημίζεσθαι. Δεδοίκαμεν γάρτοι, μὴ, ὅπερ ποτὲ πεποιθήσεως ἐπ' αὐταῖς οἰκοδομήσωμεν, ἔλθῃ ποτὲ χρόνος, ἐν ᾧ τοῦτο, μετὰ διαταράξεως τοῦ συνειδότος ἡμῶν διαπέσῃ. Οὐδέ γε διςάζομεν, τὸ κατήκοον καὶ εὐπειθὲς ἡμῶν, μὴ ἁ τῷ τῶν ὅλων Θεῷ ἀποδεχθήσεσθαι ἂν, ἐὰν ἐπιμελῶς ἐκεῖνά γε τηρεῖν σπεδάσωμεν, ἅτινα αὐτὸς ἡμῖν, ἐν ἑκατέρᾳ τῇ διαθήκῃ ἀναγεγραμμένα, πᾶσι τοῖς ἐπιγενησομένοις διαφέροντα, κατέλιπε.

sunt Apostolicæ, sed quæ cum doctrina veteris & novi Testamenti, & cum exemplis Prophetarum, Christi, & Apostolorum, pugnant, de quibus infra suo loco dicetur. Tales traditiones negligere & abrogare, pietas est, & laude digna, Deoque probata, Ecclesiarum nostrarum reformatio. Hujusmodi traditiones profecto haudquaquam novitatis studio rejicimus, sed, quia bona cum conscientia eas recipere & usurpare non possumus, in Ecclesia nostra abolevimus: quemadmodum etiam illis traditionibus inniti non possumus, quæ nihil quidem in se habent impietatis, sed tamen super fundamentum verbi Dei non sunt extructæ. Veremur enim, ne, quicquid fiduciæ super illas ædificaverimus, id aliquando cum perturbatione conscientiæ corruat. Neque dubitamus, quin Deus optimus Maximus obedientiam nostram sit probaturus, si ea sedulo observare studuerimus, quæ ille nobis in Veteri & Novo testamento literis (ad omnem posteritatem spectantibus) consignata reliquit.

ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ.

Ἐμάθομεν ἐκ τῆ προτέρᾳ ὑμῶν βιβλίᾳ, ὑμῖν μὲν ἔθος εἶναι, τοῖς ἐν ταῖς Ἀνατολικαῖς Ἐκκλησίαις, τρισὶ καταδύσεσι βαπτίζειν. Ἡμεῖς δὲ, οἱ ἐν ταῖς δυτικαῖς, τρὶς τῷ βαπτιζομένῳ ὕδωρ ἐπιῤῥαντίζομεν, ἀλλ' ἐκ εἰς ὕδωρ καταδύειν εἰώθαμεν. Ὅμως δ' ἐκείνην ὑμῶν τὴν συνήθειαν ἁ κακίζομεν, ὥσπερ ἔν ἁδὲ

DE BAPTISMO.

Percepimus etiam ex primo vestro scripto, quod vos in Ecclesiis illis Orientalibus trina immersione, in baptismo administrando, uti soleatis. Etsi autem nos in Ecclesiis Occidentalibus, ter aquam in eum, quem Baptizamus, fundimus, neque eos, qui baptizantur, aquæ immergimus, tamen vestrum illum morem

ἐδὲ περὶ τῆς τῦ ἔθες ἐκείνε ἀρχαιότητος ἀμφιβάλλομεν. Καὶν τισὶ δὲ τῶν προσβορείων τῆς Γερμανίας ἐκκλησιῶν, πρὸ ἐτῶν πλέον ἢ ἔλαττον ἑξήκοντα, ὁ αὐτὸς τῦ βαπτίζειν τρόπος ἐυχρησήθη, ἐδὲ ἐπαινῶμεν, αὐτὸν ὑπό τινων ἐκεῖ ἀκυρωθῆναι. Εἰ τὲ χρῆσις παρ' ἡμῖν τῦ τοιύτε τρόπε εἴη, αὐτὸν ἐκ ἂν μεταβάλοιμεν, ἀλλὰ τηρήσαιμεν. Ἐν δὲ ταῖς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησίαις (ὅσον γε ἡμᾶς ἐκ μνήμης τῶν γεραιτέρων, καὶ τῶν τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιοπίστως ἀναγραψάντων, εἰδέναι) ἀπὸ πλειόνων ἤδη ἑκατοντάδων ἐτῶν ἐκράτησε τὸ ἔθος, τὲς βαπτιζομένες, μὴ καταδυθῆναι εἰς ὕδωρ, ἀλλ' ἐπὶ τρὶς (εἰς ὄνομα δηλαδὴ τῦ Πατρὸς, καὶ τῦ Υἱῦ, καὶ τῦ Ἁγίε Πνεύματος) ὕδατι ἐπιχυθῆναι ἢ ἐπιῤῥαντισθῆναι. Ὅπερ εἰ ἐφ' ἡμῶν πάυειν, ἀντ' αὐτῦ τε τρισσὴν κατάδυσιν εἰσάγειν, ἐπιβαλοίμεθα, μέγιστον ἂν ποιήσαιμεν σκάνδαλον δήπε, οἰησομένων ἂν, τῶν ἄχρι δεῦρο ἄλλως βαπτισθέντων, ἑαυτὲς ἐκ ὀρθῶς βαπτισθῆναι, ἐδ' ἐννόμως ἔτι Χριτῦ ἐκκλησίᾳ ἐντεθῆναι. Ὅθεν, ἢ περὶ τῆς σωτηρίας ἑαυτῶν ἀμφιγνοήσειαν ἂν, ἢ τὸ βάπτισμα δευτερῦν ἐθελήσειαν, οἷν τῦτο μὲν, ἐπὶ καταφρόνησιν τῦ Θείε ὀνόματος (ἔν γε τῷ βαπτισμῷ ἐπικληθέντος) κλίνειεν ἂν, ἐκεῖνο δὲ, ἀφορμὴν εἰς ἀπόγνωσιν τέλος παράσχοι. Καὶ μὴν, ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν, μέσοις ἀδιαφόροις τὲ ὄσι πράγμασιν, ἐπὶ τοσῦτον τῇ χριτιανικῇ ἐλευθερίᾳ χρηστέον ἐτιν, ἐφ' ὅσον, ὡς ὀλιγίτες μὲν σκανδαλίζεσθαι, ὅτι πλέτες δὲ οἰκοδομεῖσθαι, καὶν τῇ ἀληθινῇ πίτει θεοσεβείᾳ τὲ τερεῦσθαι. Πρᾶγμα δὲ μέσον καὶ ἀδιάφορον εἶναι πιτεύομεν, εἴτε

rem non improbamus: Quemadmodum etiam de illius moris antiquitate nihil dubitamus. Et in quibuſdam Septentrionalibus Germaniæ Eccleſiis, ante annos plus minus ſexaginta, eadem Baptizandi ratio fuit in uſu, neque laudamus, quod quidam eam conſuetudinem in illis locis abrogaverint. Ac ſi apud nos talis baptizandi ratio in uſu eſſet, eam certe non mutaremus, ſed conſervaremus. In noſtris vero Eccleſiis, quantum quidem ex hominum memoria, & probatis ſcriptoribus Eccleſiaſticis, repetere poſſumus, jam per aliquot annorum centurias hic mos obtinuit, ut qui baptizarentur, non in aquam demergerentur, ſed ter (in nomine videlicet Patris, & Filii, & Spiritus S.) aqua perfunderentur. Eam conſuetudinem ſi hodie abrogare, & pro ea immerſionem trinam inſtituere vellemus, id maximo certe cum offendiculo eſſet conjunctum. Qui enim hactenus aliter ſunt baptizati, ii exiſtimaturi eſſent, ſe non recte baptizatos, neque adhuc Eccleſiæ Chriſti rite inſertos, eſſe. Itaque aut de ſalute ſua dubitarent, aut Baptiſmum repetere vellent, quorum hoc ad contemptum nominis divini (in ſacro Baptiſmate invocati) vergeret, illud vero deſperationi tandem occaſionem præberet. In rebus autem, quæ per ſe mediæ ſunt, & indifferentes, ita libertate Chriſtiana utendum eſt, ut quam pauciſſimi offendantur, plurimi autem ædificentur, & in vera fide atque pietate confirmentur. Rem autem mediam & indifferentem eſſe credimus, hominem vel ter in aquam mergere, vel ter aqua perfundere. Nullum

enim

εἴ τε τὶς τρισὶ καταδύσεσιν, εἴτε τρισὶν ἐπιχύσεσι, βαπλίζεται. Οὐδὲν γὰρ λευκὸν καὶ σαφὲς, ἢ τῦ Χριςῦ, ἢ τῶν Ἀποςόλων, τῦτῳ πέρι πρόσταγμα φέρεται, ἐν ἐκείνοις γᾶν βιβλίοις, τοῖς ἀνενδοίαςον τὸ κῦρος (ἀνθρώπῳ γε χριςιανῷ, μὴ ἀθέμιτα φρονῦντι) κεκτημένοις. Οὐδέν τε ὅλως τὸ Μυςήριον τετὶ ἐλατλῦται, ἢ τῶν ἐν αὐτῷ ἐσιωδῶντι ἐναλλάτλεται, ἄντε ὕδατι ἐπιῤῥαντισθῇ ὁ βαπτιζόμενος, ἄντε εἰς ὕδωρ καταδυθῇ. Μένει μὲν γὰρ τὸ ςοιχεῖον τῦ Μυςηρίε, ὥςε βαπτίζεσθαι τὸν ἄνθρωπον ὕδατι, ἀλλ' ἐκ οἴνε, ἢ ἄλλῳ τῷ τῶν ὑγρῶν, μένει δὲ καὶ ῥῆμα Κυρίε, ὥςε τὸν βαπτισμὸν διοικεῖσθαι ἐν ὀνόματι τῦ Πατρὸς, καὶ τῦ Ὑιῦ, καὶ τῦ Ἁγίε Πνεύματος. Ὥςε ἡμῖν ὁλόκληρον εἶναι τὴν τελετὴν, κατὰ τὴν διάταξιν Χριςῦ, ἀκριβῶς, καὶ ἄνθρωπον, ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος ἀναγεννᾶσθαι ὃν τρόπον περὶ τέτε παρὰ τῦ Σωτῆρος ἐμυήθημεν. Ἡγέμεθα τοίνυν, ἀ θεμιτὸν εἶναι, τὸ, τὴν διαφορὰν τῦ περὶ τὸ βαπλίζειν τρόπε, τῦ γ' ἐδὲν παντελῶς τῇ ἐσίᾳ τῦ μυςηρίε λυμαινομένε, ἀφορμήν τινος μεταξὺ τῶν χριςωνύμων χίσματος παρέχειν. Καὶ ζητῦντες, ἔυροιτε τυχὸν ἂν ἐξ ἀρχαιοτάτων ἑλληνίδων βίβλων χρήσεις, ἐμφαινέσας, τὸ βάπλειν, ἀ μόνον ἐπὶ τῦ καταδύειν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῦ ἔξωθεν καὶ προχέιρε τῆς τελετῆς τῆσδε, ὡς καὶ ἄνω ἔπομεν, πρὸς ἐδένα κριθησόμεθα, καὶ μηδεμίαν τοῖς χριςιανοῖς, περὶ τῶν τῆς θρησκέιας, βαρυτέραν ἀμφισβήτησιν ἂν εἶναι, εὐχοίμεθα. Ἐν τοσέτῳ γὲ μὴν ἐκ ἀμφιβάλλομεν, ἡμᾶς, τὰς εἰς τὸν Σωτῆρα Χριςὸν πεπιςευκότας, καὶ τρὶς (εἰς ὄνομα, λέγομεν, τῦ Πατρὸς, καὶ τῦ Ὑιῦ, καὶ τῦ Ἁγίε Πνεύματος) ὕδατι προσεανθέντας, μὴ ἐχὶ, ὡς ἀληθῶς βαπτισθέντας χριςιανὰς,

enim expreſſum ſuper ea re mandatum Chriſti, aut Apoſtolorum, extat, in iis quidem certe ſcriptis, de quorum autoritate homini Chriſtiano fas non ſit dubitare. Neque quicquam huic Sacramento decedit, aut in ipſius ſubſtantia quicquam immutatur, ſive aqua ſuper hominem fundatur, ſive homo aquæ immergatur. Manet enim Elementum Sacramenti, ut homo baptizetur AQVA, non vino, aut alio liquore, manet & verbum Domini, ut Baptiſmus adminiſtretur in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Itaque habemus integrum Sacramentum, ut eſt a Chriſto inſtitutum, in quo homo AQVA & Spiritu renaſcatur, ſicut de ea re noſter Salvator Chriſtus nos docuit. Ideoque diverſam illam baptizandi rationem (quæ ſubſtantiæ Sacramenti nihil prorſus adimit) non debere eſſe alicujus ſchiſmatis occaſionem inter Chriſtianos, judicamus. Et poſſent ex antiquiſſimis Græcis ſcriptoribus exempla adduci, in quibus apparet, τὸ βάπτειν non tantum immergere, ſed etiam aſpergere, ſignificare. Sed de externa iſta ceremonia, ut ſupra etiam diximus, nemini litem movebimus, atque optaremus, nullam graviorem inter Chriſtianos controverſiam Religionis extare. Interim autem non dubitamus, quin nos, qui in Salvatorem Chriſtum credimus, & ter (in nomine videlicet Patris, & Filii, & Spiritus S.) aqua perfuſi ſumus, pro vere baptizatis Chri-

ſtianis,

νὲς, καὶ μὴ δευτέρῳ Βαπτίσματι ἀνακαινιζέες, ὑφ' ὑμῶν ἐπιγινώσκεθαι.

ΠΕΡΙ ΧΡΙΣΜΑΤΟΣ.

Ὅσον δ' εἰς τὸ χρίσμα ἀνήκει, ἔἀθε, Τιμιώτατε Δέσποτα, ἔτω ῥᾳδίως περὶ αὐτῦ, ὡς περὶ τῦ Βαπτίσματος, συμβαίνειν ἂν δυναίμεθα. Ὑμεῖς δὲ, ὲ μόνον τῷ Χρίσματι χρῆθε, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα λυσιτελεῖν αὐτὸ, καὶ ἐπιτελεῖν, φάσκετε. Οὕτω γὰρ, αὐτολεξεί· Τὸ χρίσμα χριόμεθα, ἵνα τῦ χρίσματος τῦ βασιλικῦ τῆς θεώσεως γενώμεθα κοινωνοί. Ὀλίγαι μὲν, αἱ λέξεις, ἡλίκων δὲ πέρι φθέγγονται, ὑμῖν, ὡς σοφωτάτοις ἔσιν, ἐκ ἀγνοεῖται. Ἡμεῖς δὲ, ἐχὶ τοιαῦτ' ἂν τῷ χρίσματι ἀπονέμοιμεν. Διὰ τί; Ὅτι τὸ Θεῖον ῥῆμα, ἐδὲν περὶ τῦ χρίσματος τέτε διδάσκει, πολλῷ δ' ἧττον, αὐτῦ τοσαύτην δύναμιν κατάφησι. Ποιεῖται μὲν Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιςὴς, χρίσματος μνείαν, ὅπε (ά. Κεφ. β'.) λέγει· Καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τῦ Ἁγίε. Καὶ μετὰ βραχύ· Ὑμεῖς τὸ χρίσμα, ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτῦ, ἐν ὑμῖν μένει. Ἴσε δὲ, ταῦτα τὸν Ἀπόσολον, ὲ περὶ χρίσματος ἐλαίε, ἀλλὰ περὶ τῦ Πνεύματος τῦ Ἁγίε, λέγειν, ὃ πάντες οἱ ὄντως χρισιανοὶ ἐχρίθησαν, ἵνα τῆς βασιλείας τῶν ἐρανῶν ἐφίκωνται. Τὸ δὲ τῦ ἐλαίε χρίσμα μηδαμῦ τῆς καινῆς διαθήκης μαρτυρεῖθαι, ὲ δ' αὐτοὶ ἔξαρνοί ἐσε, ὲ μόνον γὲ ὁμολογῦντες, ἐδὲν αὐτῦ πέρι τὸν Παῦλον γράψαι, ἀλλὰ καὶ ἐδεμίαν ἡντινῦν ἐκ Χρισῦ, ἢ Ἀποσόλε, τῦ χρίσματος κατασκευὴν ἐπάγοντες. „Καὶ ἐν ἄλλοις ἔτω „λέγετε· Ἡ γὰρ τῦ Χρισῦ Ἐκκλησία, τῇ χάριτι αὐτῦ προκόπλεσα, ἐπὶ θείοις „ῥή-

Christianis (quorum baptismus non sit iterandus) agnoscatis.

DE CHRISMATE.

Utinam, Charissimi, tam facile in negotio Chrismatis, quam Baptismi convenire possemus. Sed vos non modo Chrismate utimini: verum etiam maximas ipsi utilitates, & effectus admirandos, tribuitis. Dicitis enim: „Chrismate inungimur, ut Chrismatis „Regii Deificationis fiamus participes. His paucis verbis quantæ res comprehendantur: vobis viris sapientissimis non est ignotum. At nos talia Chrismati tribuere non possumus: quia verbum Dei nihil de isto Chrismate docet, multo vero minus Chrismati tales virtutes tribuit. Facit quidem Joannes Evangelista Chrismatis mentionem, cum ait: καὶ ὑμεῖς χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τῦ ἁγίε: & paulo post: ὑμεῖς τὸ χρίσμα, ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτῦ, ἐν ὑμῖν μένει. Scitis autem, his verbis Apostolum non de Chrismate olei, sed de Spiritu sancto loqui: quo omnes vere Christiani sunt uncti, ut Regnum cœlorum consequantur. Quod autem Chrisma olei nullum habeat testimonium in Novo testamento: vos ipsi non negatis. Non enim tantum fatemini, quod Paulus ea de re nihil scripserit: sed neque ullum Christi, aut Apostoli, testimonium pro Chrismate, affertis. „Et inter alia di„citis: Ecclesia enim Christi, gratia „hujus proficiens, divinis dictis & fun„damen-

„ξητοῖς καὶ θεμελίοις, πολλὰ ἐξεῦρε, „καὶ κατεσολίσατο, καὶ ἔξῆς. Οἷς ῥήμασι σαφὲς καθίστατε, τὸ χρίσμα εἶναι ἐπεξεύρεσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ὥσπερ δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔξεστι, θέσθαί τινα ἐυταξίας ἕνεκεν ἐν αὐτῇ, ἕτως ἐδαμῶς παρακεχώρηται αὐτῇ, καινὰ μυστήρια, ἢ νέας θεολατρείας, διατυπῶσθαι. Καὶ κακῶς ἀκούει ἐν τοῖς ἁγιογράφοις τὰ ἀνθρώπινα ἐπεξευρήματα. Ἀποτομώτατα γὰρ ὁ Κύριος ἀπεῖπε, μήτε προσθεῖναι πρὸς τὸ ῥῆμα αὐτοῦ, μήτ' ἀφελεῖν ἀπ' αὐτοῦ. Οὐδ' αὖ ἀεὶ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας ἡγητέον ἐστὶ, τὸ ὑπό τινων ἐθελοθρήσκων ἀνθρώπων ἐπινοηθὲν, καὶ προχήματι θείας καὶ πνευματικῆς ἀποκαλύψεως τῇ Ἐκκλησίᾳ παρεισκριθέν. Τὰ γὰρ ἐπὶ σωτηρίαν αὐτῆς ἀναγκαῖα, ταῦτα ἐν τοῖς θείοις γράμμασι πάντα ἀπεκαλύφθη, καὶ παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἐκφαντικῶς διετάχθη. Τὸ δὲ χρίσμα, ἐπεὶ ἔτε Χριστοῦ, ἔτε Ἀποστόλων, μαρτυρίαν ἢ παράδειγμα ἔχει, προδήλως τῇ σωτηρίᾳ ἀναγκαῖον οὐκ ἔστιν. Ἀλλ' ἐδὲ πεποιθέναι ἔχομεν, χάρισμά τι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἡμῖν διὰ τοῦ χρίσματος δίδοσθαι. Διὰ τί γὰρ ἑαυτοῖς πεποίθησιν ἐπ' αὐτῷ ποιήσαιμεν, μὴ ῥῆμα Θεοῦ ἔχοντες, τοιοῦτόν τι ἐκ χρήσεως τοῦ χρίσματος ἐπαγγελλόμενον; Ὅπου δ' οὐκ ἔστιν ἐπαγγελία θεία, ἐδὲ πεποίθησιν ἀληθινὴν εἶναι ἐγχωρεῖ. Καὶ οἱ ἐπί τινι κτίσματι πεποιθότες δίχα ῥήματος ἐπαγγελτικοῦ, ἤτοι τὸν Θεὸν (κατά γε τοῦτο) μᾶλλον πειράζουσιν, ἢ τιμῶσιν. Οὐδέ γε ὄφελός τι ἐκ τοῦ Βαπτίσματος, ἢ τοῦ Κυριακοῦ Δείπνου, λαμβάνειν, ἢ ἑαυτοῖς ἐπαγγέλλεσθαι, ἂν δυνηθεῖμεν, εἰ

„damentis multa ADINVENIT, or„natu quodam vestiens, &c. Quibus verbis significatis, Chrisma esse ADINVENTIONEM Ecclesiæ. Ut autem Ecclesiæ licet instituere quædam, quæ ad bonum ordinem in Ecclesia faciant: ita nequaquam licet Ecclesiæ nova Sacramenta, aut novos cultus divinos instituere. Et adinventiones humanæ, male admodum in sacris literis audiunt. Dominus enim severissime præcepit, ne quid ipsius verbo vel addamus, vel detrahamus. Neque semper toti Ecclesiæ imputandum est, quod ab aliquibus hominibus superstitiosis excogitatur: & sub nomine revelationis Spiritus sancti, Ecclesiæ obtruditur. Quæ enim ad Ecclesiæ salutem sunt necessaria: ea omnia in sacris literis sunt revelata, & a Christo & Apostolis expressis verbis instituta. Cum autem Chrisma non habeat Christi, aut Apostolorum, testimonium aut exemplum: certum est, id non esse ad salutem necessarium. Sed neque confidere possumus, quod per illud chrisma donum quoddam Spiritus sancti nobis conferatur. Cur enim nobis spem ea de re faceremus: cum non habeamus verbum Dei, quod tale quid nobis de usu Chrismatis promittat? Ubi autem non est promissio divina: ibi etiam non potest esse vera fiducia. Et qui in creatura aliqua confidunt, ubi verbo promittente carent, ii Deum (ea quidem in parte) verius tentant, quam colunt. Neque vero e Baptismate, aut Cœna Domini, aliquam utilitatem capere, aut nobis polliceri, possemus: nisi hæc Sacramenta

εἰ μὴ Θεόθεν αἱ τελεταὶ αὗται, προφανεῖ Θεοῦ ῥήματι διετέθησαν. Ἡ γέμεθα τοίνυν, ἐδὲν εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν ζημιῶδαι, κἂν τὸ χρίσμα παραλίπωμεν, ἀγαπῶντες τέως, οἷς περιφανῶς ὁ Θεὸς διετάξατο, Μυστηρίοις.

Ὅσον δ' ἐπὶ τὸν Διονύσιον ἐκεῖνον, τὸν ἐξ ἀρείᾳ πάγᾳ, ὃς, ὡς ἀποστολικὴν παραδόσιν, τὸ χρίσμα ἔχει, καὶ συνίστησιν, ἃ μὲν ἀγνοοῦμεν, γενέσθαι τινὰ Διονύσιον Ἀρεοπαγίτην (τὸν ἐν ταῖς Ἀποστολικαῖς πράξεσι μνημονευόμενον) Ἄνδρα Ἅγιον, καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μαθητὴν, ὃν ἔτος Ἀθήνησι διδάσκων, ἐπὶ Χριστὸν ἐπέστρεψε. Τὸ δὲ, τετονῆ τὸν Διονύσιον, τὸν τῷ Παύλῳ μαθητεύσαντα, ξυγγράψαι τὸ βιβλίον, ὃ ἐπὶ Διονυσίᾳ ὀνόματι περιφέρεται, ἡμᾶς πιστεύειν, εἰς νοῦν ἐμβαλέσθαι ἃ δυνάμεθα. Παράγεται γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ βιβλίῳ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὃς πλείοσι γενεαῖς ὕστερον τοῦ Ἀρεοπαγίτου Διονυσίου, τοῦ τῷ Παύλῳ μαθητοῦ γενομένου, ἐβίω. Βέβαιον δὲν, ὑπ' ἄλλου τινὸς τοῦτο βιβλίον ξυγγραφῆναι, μετὰ τὸν Ἀλεξανδρέα Κλήμεντα ζήσαντος. Ἔτι γὲ μὴν, καὶ πολλὰ τῷ ξυγγράμματι ἐκείνῳ ἔνεστιν, ἅτινα ὀλίγον πρὸς ἀληθινὴν θεογνωσίαν καὶ εὐσέβειαν συμφέρουσι, καὶ κατακόρως περὶ τὰς τελετὰς καὶ θεσμὰ ὁ ξυγγράψας περιττός ἐστιν. Ὅλως δὲ, ἐὰν τὰ καθέκαστον αὐτοῦ μετ' ἀκριβείας βασανιθῶσι, ῥᾳδίως καταλαμβάνεται, ἐκεῖνο ἐκ ἀπόζειν τοῦ διδασκάλου Παύλου, ἔτινος αἱ ἐπιστολαὶ, τῆς τοῦδε τοῦ Διονυσίου βίβλου κομιδῇ ἀπεοίκασι. Δεόμεθα δὲ τῆς ἁγιότητός σου, Παναγιώτατε Κύριε, τὴν ἡμῶν εἰλικρινῶς φιλαλήθη παῤῥησίαν ταύτην, μὴ δυσχερῶς ἀποδέχεσθαι. Οὐ

ta divinitus, expresso Dei verbo instituta essent. Quare judicamus, nullam nos jacturam salutis facere, tametsi usum Chrismatis obmittamus: contenti interim iis Sacramentis, quæ expresso verbo Dei nituntur.

Quod ad Dionysium illum Areopagitam attinet, qui Chrisma pro Apostolica traditione habet & commendat: equidem non ignoramus, fuisse quendam Dionysium Areopagitam, (cujus Acta Apostolorum mentionem faciunt) virum sanctum, & Pauli Apostoli discipulum, quem Paulus, cum Athenis doceret, ad Christum convertit. Sed hunc Dionysium, Pauli discipulum, esse autorem istius libelli, qui sub Dionysii nomine circumfertur, ut credamus: in animum nostrum inducere non possumus. In illo enim libello allegatur Clemens Alexandrinus, qui aliquot seculis post Dionysium Areopagitam, Pauli discipulum vixit. Itaque certum est, alium quendam esse istius libelli autorem, qui post tempora Clementis Alexandrini vixerit. Sed & totum illud scriptum multa habet, quæ ad veram Dei agnitionem & pietatem parum faciunt: & in ceremoniis nimium est superstitiosus. Denique, si diligenter singula expendantur & examinentur: facile deprehenditur, quod illud scriptum non oleat Præceptorem Paulum, cujus epistolæ huic Dionysii scripto sunt admodum dissimiles. Petimus autem, ne hanc nobis in dicendo libertatem, ex vero candore profectam, vitio vertatis. Non enim hæc in cujusquam contumeγὰρ ἐπ' ἀδενὸς ὕβρει, μόνον δ' ἐπὶ συ-

σάσει τῆς ἀληθείας, ἐξ ἀνάγκης ταῦτα λέγεται.

Ἡ δ' ἐν Λαοδικείᾳ, καὶ ἡ ἐν Καρχηδόνι, σύνοδοι, τοσαύτην ἀξίωσιν οὐκ ἔχουσιν, ὥστε δύνασθαι Μυστήριον νέον ἢ κτίζειν, ἢ βεβαιῶν, ὅσπερ ἔστε παρὰ Χριστοῦ, ἔστε τῶν αὐτοῦ Ἀποστόλων, διετάχθη. Καὶ ὁ Χρυσόστομος, τἄλλα Ἅγιος ἀνὴρ ὤν, καὶ δεινότατος λέγειν, ὑπὸ τῆς κοινῆς δόξης, καὶ συνηθείας, εἰς βάθος ἤδη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ριζωθείσης, ὥσπερ ὑπὸ χειμάῤῥου, παρενεχθεὶς, ἀπεδέξατο μὲν τὸ χρίσμα. Καθὼς δὲ ἐξαίρετός τις ἐγένετο τἀνδρὸς ἡ θεοσέβεια, εἰ κατὰ τὸς αὐτοῦ καιρὸς, διόρθωσις καὶ καθάρισις τῶν τῆς θρησκείας πρὸτέθη, ἐφ' ᾧ τε, τὰ ἀνθρώπινα τῇ Ἐκκλησίᾳ παρεισδύντα ἐπινοήματα, πάλιν ἀθετηθέντα ἐκκλύζειν, ἐδεμία ἡμῖν ἐστιν ἀμφιβολία, αὐτὸν ἔτω θεαρέστω ἀναπλάσει ἐδαμῶς ἂν ἐναντιώσασθαι, ἀλλὰ μᾶλλον συναίρεσθαι τῷ ἔργῳ, αὐτό τε προβιβάζειν, εἰς δύναμιν ἂν διαπονήσασθαι.

Αἱ δὲ τῆς παλαιᾶς διαθήκης χρίσεις, οὐκ ἐσήμαινον τὸ τῷ ἐλαίῳ χρίσμα, ἀλλὰ προετύπων τὰ πλεσιώτερα τῷ Ἁγίῳ Πνεύματος χαρίσματα, ὧν τὰ μὲν, πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς ἐστι κοινὰ, τὰ δὲ, εἰς τὸς, ὧν τοῖς πόνοις πρὸς ἐξαιρέτος κλήσεις εἰς οἰκοδόμησιν τῆς Ἐκκλησίας ὁ Κύριος χρῆται, τρέπεται, ἄλλα δ' ἄττα, λίαν θαυμάσια δῶρα ὑπῆρχεν, οἷα ἦν τὰ τοῖς Ἀποστόλοις ἐν ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ μετέπειτα τισὶν ἄλλοις, ἐπὶ βεβαιώσει τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας νεμηθέντα. Οὐκ ἄρα τὰ τῆς παλαιᾶς χρίσματα, εἰς τὴν καινὴν ἀναπτέον.

liam, ſed tantum ad aſſerendam veritatem, neceſſario dicuntur.

Laodicenſis Synodus, & Carthaginenſe Concilium tantum autoritatis non habent, ut poſſint Sacramentum novum vel inſtituere, vel confirmare: quod neque a Chriſto, neque ab ipſius Apoſtolis, ſit inſtitutum. Chryſoſtomus vir ſanctus & eloquentiſſimus, communi opinione & conſuetudine, quæ tum in Eccleſia altas jam radices egerat, tanquam torrente abreptus, Chriſma probavit. Quæ autem fuit illius optimi viri eximia pietas: ſi ipſius temporibus reformatio Religionis fuiſſet inſtituta: in qua ea, quæ humanitus excogitata, in Eccleſiam irrepſerant, rurſus fuiſſent abolita: non dubitamus, quin ejuſmodi piæ reformationi nequaquam ſeſe oppoſuiſſet: ſed potius eam juvare & promovere pro virili elaboraſſet.

Unctiones in veteri Teſtamento inſtitutæ, non ſignificabant Chriſma olei: ſed figurabant uberiora illa dona Spiritus ſancti, quorum alia ſunt omnibus Chriſtianis communia, alia iis conferuntur, quorum opera Dominus in peculiaribus vocationibus ad ædificationem Eccleſiæ Dei utitur, alia prorſus admiranda erant dona, qualia Apoſtolis in die Pentecoſtes, & poſtea quibuſdam aliis (ad confirmationem doctrinæ Evangelicæ) conferebantur. Quare Chriſmata illa veteris Teſtamenti, non ſunt in novum Teſtamentum reducenda. In veteri

κτέον. Ἐν μὲν τῇ παλαιᾷ, σκιαὶ ἦσαν τῶν μελλόντων, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, (Κολασσ. β'.) ἐν δὲ τῇ καινῇ, αὐτὸ τὸ σῶμα. Ἧκισα τοι γάρ τοι χρείαν ἔχομεν, ἀφέντες τὸ σῶμα, σκιὰς τήμερον διώκειν, καὶ χρίσεις καινὰς χωρὶς Θείᾳ λόγῳ ἐνίσασθαι, ἢ παρατηρεῖν.

Οὐδὲ μὴν διὰ τοῦτο, τῆς ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χάριτος οἱ ἄνθρωποι στέρονται, κἂν μὴ τῷ ἐξ ἐλαίου χρίσματι χρήσωνται. Διὰ γὰρ τοῦ Βαπτίσματος χορηγεῖται τὸ Πνεῦμα, δι' ὃ καὶ ὁ Ἀπόστολος καλεῖ τὸ Βάπτισμα, (Τίτ. γ'.) οὐ μόνον λουτρὸν παλιγγενεσίας, ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ΑΝΑΚΑΙΝΩΣΕΩΣ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΑΓΙΟΥ; παρὰ τὸ, ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ Βαπτίσματος τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι δωρηθῆναι, δι' αὐτοῦ τε ἀνακαινωθῆναι. Ναὶ μὴν, καὶ ὁσημέραι ἡμῖν ἀκέσει, καὶ σπουδαίως μελετῶσι, τὸ ῥῆμα Θεοῦ, αὔξεται τὰ δῶρα τοῦ Πνεύματος, ἐνδελεχῶς καὶ δικαίως προσευχομένοις, αὔξεται ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, κατὰ τὸ Χριστοῦ. (Λουκ. ιά.) Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὑπάρχοντες, οἴδατε ἀγαθὰ δόματα διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ, ὁ ἐξ οὐρανοῦ, δώσει Πνεῦμα Ἅγιον τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν; Χάριν οὖν οἴδαμεν τῷ Θεῷ, διὰ τοῦ ῥήματος, καὶ τῶν ἀπὸ Χριστοῦ διατεταγμένων δύο Μυστηρίων, πάντα ἡμῖν πλουσίως διδόντι, τὰ πρὸς ἡμῶν σωτηρίαν ἀναγκαῖα. Τἄλλα δὲ, ὅσα θείῳ ῥήματι ἀθεμελίωτα, ἄλλον μηδένα ὑβρίζοντες, χωρὶς ἁμαρτίας παραλείπομεν.

veteri Testamento erant umbræ rerum futurarum, ut Apostolus testatur (Coloss. 2.) in novo Testamento est corpus ipsum. Itaque minime opus est, ut omisso corpore, hodie umbras sectemur, & novas unctiones, sine verbo Dei instituamus, aut observemus.

Neque tamen ideo gratia Spiritus sancti homines privantur: etsi Chrismate olei non utuntur. Per Baptismum enim datur Spiritus sanctus, eamque ob causam Apostolus (Tit. 8.) Paulus vocat Baptismum non tantum lavacrum Regenerationis, verum etiam Renovationis Spiritus sancti, quod videlicet in Baptismo Spiritu sancto donemur, & per eundem renovemur. Augentur dona Spiritus sancti, quotidiano auditu, & diligenti meditatione, verbi Dei: augetur gratia Spiritus sancti sedula & ardenti oratione, juxta illud Christi (Luc. 11.): Si vos, cum sitis mali, nostis bona dona dare liberis vestris, quanto magis Pater cœlestis dabit Spiritum sanctum petentibus ab ipso. Gratias igitur DEO agimus: qui per verbum, & duo illa Sacramenta a Christo instituta, omnia illa nobis largitur, quæ ad salutem nostram sunt necessaria. Reliqua vero; quæ verbum Dei non habent, pro fundamento, citra cujusquam contumeliam sine peccato omittimus.

ΠΕΡΙ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΔΕΙΠΝΟΥ.

Συμφρονοῦμεν μὲν ὑμῖν κατὰ τοῦτο, ὅτι τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, Χριστοῦ, ἐν τῇ

DE COENA DOMINI.

Consentimus vobiscum in eo, quod corpus & sanguinem Christi in Eucha-

τῇ θείᾳ εὐχαριστίᾳ ἀληθῶς παρεῖναι πιστεύετε. Καὶ πολλὰ χαίρειν φράζομεν τοῖς, μᾶλλον ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ, ἢ τῷ ῥήματι Θεοῦ, περὶ τὸ Μυστήριον τοῦτο πιστεύσι, καὶ τὸ σῶμα, τό, τε αἷμα, τοῦ Κυρίου, ὡς μακροτάτην τῆς Ἁγίας Κοινωνίας ἀφεστηκέναι οἰομένοις, ἐπειδὴ τοῖς ἑαυτῶν λογισμοῖς περιλαβεῖν ἐ δύνανται τὸ, πῶς τὸν Χριστὸν αἷμα ἐν ἠρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς, εἶναι οἵοντε. Οὕτω μέντοι γε τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, ἐν τῷ Ἁγίῳ δείπνῳ ἀληθῶς ὁμοῦ τῷ ἄρτῳ, καὶ τῷ οἴνῳ, ἐσθίεσθαι καὶ πίνεσθαι πιστεύομεν, ὥστε ὅμως τὸν ἄρτον, καὶ τὸν οἶνον, τέως μὴ μεταποιεῖσθαι. Ὁ γὰρ ἀπόστολος Παῦλος, τὸ Μυστήριον ἐκεῖνο ἄρτον ὀνομάζει, (Β'. Κορ. ια'.) εἰπών· Ὁ σάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον. Καὶ μετ' ὀλίγα, ὃς ἂν ἐσθίῃ τὸν ἄρτον τοῦτον, ἢ πίνῃ τὸ ποτήριον τοῦ Κυρίου, ἀναξίως. Ὥστε τὰ δῶρα, τὸν ἄρτον καὶ οἶνον, τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν ἐσίαν φυλάττειν, ἐκ τοῦ Ἀποστόλου μεμαθήκαμεν, ἕτω μέντοι, ὥστε τὸν μὲν ἐσθίοντα τὸν ἄρτον τοῦτον, ἀληθῶς ὁμοῦ ἐσθίειν τὸ σῶμα Χριστοῦ, τὸν δὲ πίνοντα τὸν οἶνον ἐκ τοῦ ποτηρίου, ἀληθῶς ὁμοῦ πίνειν τὸ αἷμα Χριστοῦ. Εἰς ἣν ἔννοιαν τὰ Παύλου ῥήματα καὶ ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος ἐξεδέξατο, ἀνὴρ τῶν παλαιοτάτων τῆς Ἐκκλησίας ξυγγραφέων, ὅ γε διδάσκαλος ὁ πανίερος Πολύκαρπος, ἀκροατὴς ἐγένετο Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Οὗτος τοίνυν ὁ ἐν ἁγίοις Εἰρηναῖος φησὶ, τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν ἐκ δυοῖν συνεστηκέναι πραγμάτοιν, ἐκ γηΐνου, καὶ ἐξ ἐρανίου. Καὶ τὸ μὲν γήϊνον, τὰ στοιχεῖα τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου νοεῖ, τὸ δ' ἐράνιον, τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Τοιγαροῦν, ὃν τρόπον ἐν Βαπτίσματι ἐ μεταβάλλεται ἡ τοῦ ὕδατος ἐσία, ἀλλ' ὁμοῦ τῷ ὕδατι πάρεστι, καὶ ἐνεργεῖ ἡ τοῦ Ἁγίου Πνεύ-

charistia, vere præsentia esse creditis. Et rejicimus eos, qui in hoc mysterio, plus humanæ suæ rationi, quam verbo Dei, credunt, atque corpus & sanguinem Christi a sacra Cœna longissime abesse putant: propterea quod ratione sua comprehendere nequeant, quomodo Christus simul in cœlis, & in terris, esse possit. Sed ita Christi corpus & sanguinem in Cœna Domini revera una cum pane & vino edi & bibi credimus, ut tamen panis & vinum non transmutentur. Paulus enim Apostolus Sacramentum illud panem vocat (2 Cor. 11.), cum inquit: Quotiescunque comederitis panem hunc. Et post pauca: Quisquis ederit panem hunc, aut biberit poculum Domini indigne: &c. Itaque elementa, panem & vinum, in substantia sua permanere, ex Apostolo Paulo didicimus, ita tamen, ut, qui hunc panem edit, revera simul edat corpus Christi, & qui vinum e calice bibit, revera simul bibat sanguinem Christi. Ad eundem etiam modum verba Pauli intellexit Irenæus, unus ex antiquissimis Ecclesiasticis scriptoribus: quippe cujus Præceptor fuit Polycarpus, auditor Joannis Evangelistæ. Is ipse Irenæus dicit (Lib. 5. c. 14.): Eucharistiam constare ex duabus rebus, ex terrena, & ex cœlesti; & per terrenam quidem, elementa panis & vini, per cœlestem vero, corpus & sanguinem Christi, intelligit. Itaque quemadmodum in Baptismate non mutatur substantia aquæ, sed una cum aqua adest, & operatur gratia Spiritus sancti ad Rege-

ματος χάρις, εἰς παλιγγενεσίαν, οὕτω καὶ ἐν τῷ Κυριακῷ δείπνῳ, ἀμεταποίητος μὲν ἡ οὐσία τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου μένει, ὁμοῦ δὲ μετὰ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου, πάρεισι καὶ διαδίδονται τὸ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ οὐδὲ μόνον τοῖς ἀξίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀναξίοις, οὕτω μέντοι, ὥστε τοὺς μὲν ἀξίους, ἐπὶ σωτηρίᾳ, τοὺς δ' ἀναξίους, εἰς κρίμα, τό, τε σῶμα καὶ τὸ αἷμα (ὡς ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖ) λαμβάνειν. Ἔτι, γνώριμον μὲν πᾶσι, τὸν Θεοῦ Λόγον προσλαβεῖν ἑαυτοῦ τὸ σῶμα, ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ τῶν αἱμάτων τῆς μακαριωτάτης Παρθένου Μαρίας. Εἰ δ' ἄρα καὶ ὁ ἄρτος εἰς σῶμα Χριστοῦ, καὶ ὁ οἶνος εἰς αἷμα Χριστοῦ, μεταβληθείη, κινδυνεύσειεν ἂν ὁ Κύριος, δύο ἔχειν σώματα, τὸ μὲν, ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ τῶν αἱμάτων τῆς Ἀειπαρθένου ἀναληφθὲν, τὸ δ' αὖ, ἐξ ἄρτου καὶ οἴνου μετουσιωθέν. Ἀλλὰ μὴν, εἰ τοιαύτην τινὰ ξυμβαίη γενέσθαι μεταβολὴν, τηνικαῦτα, ὅ, τι ποτὲ πάθοι ἂν ἐν τῷ Ἁγίῳ Δείπνῳ ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος, ταὐτὸν καὶ τῷ Χριστοῦ σώματι καὶ αἵματι, ἐπάναγκες ἂν εἴη ξυμπεσεῖν.

Οἷον δὴ λέγομεν, εἴ μεν μέρος τι ἄρτου ἁγιασθέντος, εἰς πῦρ ῥιφείη, (ὅπερ ὑπ' ἀσεβῶν ἐνίοτε κακουργηθῆναι, ἐξ ἱστοριῶν μαρτυρεῖται) αὐτὸ ἂν τὸ Χριστοῦ σῶμα κατακαείη, εἰ δ' οἶνος ἐκ τοῦ ποτηρίου ἐκχυθείη, καὶ ὑπὸ γῆς καταποθείη, τὸ αἷμα Χριστοῦ ἐξεχύθη ἂν, καὶ ὑπὸ τῆς γῆς κατεπόθη, ὅπερ ὅμως ἑκάτερον, ἄτοπον. Ταῦτα δὲ λέγοντες οὕτως, οὐδαμῶς ἀρνούμεθα, μὴ οὐκ ἐν τῇ Ἱερᾷ Εὐχαριστίᾳ, ὄντως τὸ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ παρεῖναι, ὑπὲρ οὗ ἢ μὴν ἐκθύμως, θείῳ ὑπερειδόμενοι ῥήματι, τισὶ πρὸς αὐτὸ παρ' ἡμῖν ἀντιλέγουσι μαχόμεθα. Πιστεύομεν γὰρ βεβαίως, ὁμοῦ τῷ ἄρτῳ καὶ οἴνῳ,

nerationem, sic in Cœna Domini non mutatur substantia panis & vini: sed una cum pane & vino adsunt, & distribuuntur corpus & sanguis Christi, tam indignis, quam dignis, ita tamen, ut digni, ad salutem, indigni vero, corpus & sanguinem (teste Apostolo) ad judicium sumant. Notum est, quod Filius Dei assumpserit corpus suum e carne & sanguine beatissimæ virginis Mariæ. Quod si jam panis etiam corpus Christi, & vinum in sanguinem Christi, transmutaretur: Christus videretur duo habere corpora: quorum alterum ex carne & sanguine virginis Mariæ, alterum vero ex pane & vino, constaret. Quinetiam, si talis fieret transmutatio: quicquid accideret pani & vino in sacra Cœna, idipsum etiam necessario eveniret corpori & sanguini Christi.

Verbi gratia: si particula panis consecrati in ignem abjiceretur. (quod aliquoties ab impiis hominibus factum Historiæ testantur) ipsum corpus Christi cremaretur: Si vinum in calice effunderetur, & a terra absorberetur, sanguis Christi effunderetur, & a terra esset absorptus, quorum tamen utrumque est absurdum. Hæc autem nequaquam eo dicuntur, quod veritatem præsentiæ corporis & sanguinis Christi in Cœna sacra negare velimus: (pro qua certe acriter ex verbo Dei contra adversarios quosdam nostros pugnamus) Credimus enim firmiter, quod una cum pane & vino,

οἶνῳ, τὸ σῶμα καὶ αἷμα τῦ Κυρίε παρεῖναι, καὶ διαμερίζεθαι πᾶσι τοῖς μεταλαμβάνεσι. Τότε γὰρ τότε, τὸ Κυριακὸν σῶμα καὶ αἷμα διαμερίζονται, ὅτε ταύτῃ τῇ τῦ Χριςῦ ἐντολῇ πειθαρχῶμεν, τῇ· Ἐδίετε, πίνετε. Ὅτε δ' ἂν ἐδίεται, ἐδὲ πίνεται, τότε τὸν ἄρτον καὶ οἶνον, τῷ σώματι καὶ αἵματι Χριςῦ μυςηριωδῶς ξυνῆφθαι, ἀ πιςεύομεν, διότι ἐκτὸς τῆς χρήσεως, ὁ ἄρτος καὶ οἶνος καθ' ἑαυτὰ, ἀ μὴ ὦσι Μυςήρια.

Vino, corpus & ſanguis Chriſti adſint, & diſtribuantur omnibus veſcentibus. Tum enim Chriſti corpus, & ſanguis Chriſti diſtribuuntur, cum huic Chriſti mandato paremus: Edite, bibite. Cum autem non editur, nec bibitur, tum panem & vinum, cum corpore & ſanguine Chriſti Sacramentaliter conjuncta eſſe non credimus: Quia extra uſum panis & vinum, per ſe non ſunt Sacramentum.

Ὑμεῖς δ' ἔτι, καὶ ὕδωρ τῷ οἴνῳ τῇ ποτηρίε μιγνύναι εἰώθατε, ὅπερ ἡμεῖς παραλείπομεν, διὰ τὸ μηδεμίαν ὑπὸ τῶν Εὐαγγελιςῶν, καὶ τῦ Παύλε, τὸ Ἱερὸν Δεῖπνον διαγραψάντων, ὕδατος μνείαν ποιηθῆναι. Καὶ τῇ σημασίᾳ δὲ ἁρμοδιώτερον εἶναι νομίζομεν, τὸ μὴ προσμίξαι ὕδωρ. Ὥσπερ γὰρ οἶνος, ὅσῳ μᾶλλον καθαρὸς ἀλλ' ἀ κεκραμένος, τοσότῳ μᾶλλον τὰς τῶν πινόντων ψυχὰς εὐφραίνει, τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ τὸ αἷμα Χριςῦ, ὥσπέρ τις ἀκρατώτατος. οἶνος τὰς ἡμετέρας ψυχὰς ἀληθῶς ἱλαρύνει καὶ ἀνακτᾶται. Οὐ γὰρ μάλα οἶνος μεμιγμένος, ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς ἐπαινεῖται, καθὼς ὁ προφήτης Ἡσαΐας (Κεφ. ά.) φησὶν, ὁ οἶνός σε μέμικται ὕδατι. Οὐ μὴν, μετὰ τοιαύτης γνώμης ταῦτα λέγομεν, ὡς δέον, σώματος ἀνάληψιν καὶ θεραπείαν ἐκ τῆς Ἁγίας Κοινωνίας ζητῆσαι, ἢ ὡς ἀσεβὲς ὄν, εἴ τις ὀλίγον ὕδωρ τῷ οἴνῳ μίσγοι, ἀλλ' ἵνα αἰτίαν ἀποδῶμεν, δι' ἣν ἐκ ἀναγκαίαν τὴν τοιαύτην μίξιν ὑπολαμβάνομεν, ἧς γε ἐδεμία παρὰ ταῖς γραφαῖς ἐςι μνεία.

Vos etiam in calice aquam admiſcere ſoletis: quod nos omittimus, propterea quod Evangeliſtæ, & Paulus in deſcriptione Cœnæ Dominicæ, nullam aquæ mentionem faciant. Et ſignificationi etiam melius reſpondere putamus, cum vino non admiſcemus aquam. Ut enim vinum meraciſſimum (non autem dilutum) omnium maxime hominum animos exhilarat: ita ſanguis Chriſti, tanquam vinum meraciſſimum, noſtras animas vere exhilarat, atque reficit. Neque enim vinum dilutum in ſcriptura admodum bene audit: Ut cum Propheta Eſaias (Cap. 1.) dicit: Vinum tuum, mixtum eſt aqua. Hæc non eo animo a nobis dicuntur, quaſi corporis refectio in ſacra Cœna ſit quærenda: aut quaſi piaculum ſit, ſi quis aliquantulum aquæ vino admiſceat: ſed ut cauſam recitemus, quare eam mixtionem non neceſſariam exiſtimemus: quippe cujus nullam mentionem ſacræ literæ faciant.

Παρα-

Ejuſ-

Παραπλήσιόν ἐστι τὸ, ὑμᾶς μὲν ἐνζύμοις, ἐν τῇ τῆς Ἁγίας Εὐχαριστίας πραγματείᾳ χρῆσθαι, ἡμᾶς δὲ, ἀζύμοις. Καὶ ὑμεῖς μὲν, τὸν ἔνζυμον, τῇ ἀληθείᾳ ἄρτον εἶναι, καὶ ὀρθῶς λέγεσθαι, νομίζετε, ὡς δῆθεν τὸν ἄζυμον, ὃ Κυρίως ἄρτον λέγεσθαι προσῆκον. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ἀλεύρου μεθ' ὕδατος ἀναφυραθέντος, καὶ μαχθέντος, ἀληθῶς γίνεσθαι ἄρτον, ζύμης εἴτε ἀναμεμιγμένης, εἴτε μή. Ἄλλως γὰρ ἂν τοὺς Ἰσραηλίτας, δι' ὅλης τῆς Πάσχα ἃ φαγεῖν ἄρτον, διότι ἐκ ἐξῆν ἔνζυμα προσφέρεσθαι. Ἔτι, ἐπειδὴ τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐστι Χριστὸς, ὁ ἀληθινὸς ἐκεῖνος Ἀμνὸς, ὁ ἐν τῷ ἱερῷ δείπνῳ γιγνόμενος βρῶσις ἡμῶν, εὐλόγως ἀζύμοις χρώμεθα, ἃ μόνον, ἵνα τῆς ἀναμαρτησίας καὶ καθαρότητος ὑπομνηθῶμεν ἐκείνης τῆς ἀρχαίας ἄρτος, ἀλλ' ἤδη καὶ, ἵνα διεγερθῶμεν εἰς τὸ ἐκκαθαίρειν τὴν παλαιὰν ζύμην τὴν τῆς κακίας καὶ πονηρίας, καὶ λοιπὸν ἑορτάσωμεν τὸ πάσχα ἐν ἀζύμοις, τοῖς εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας, κατὰ τὴν παραίνεσιν Παύλου. Οὐδὲ μὴν πρὸς τινὰ ὄντινῶν, περὶ τούτου φιλονεικεῖν ἂν βουληθείημεν, μόνον ἐὰν ἔτος περὶ τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν χρῆσιν, τῆς χριστοδιατάκτου δείπνου, ὀρθοδοξήσῃ.

Ejusdem generis est, quod vos in administratione Cœnæ Dominicæ, pane fermentato uti soletis, nos vero infermentato utimur. Et vos quidem panem fermentatum, proprie panem esse & recte dici putatis: quasi infermentatus non sit proprie dicendus. Sed farina, si cum aqua subigatur, & pinsatur, revera fit panis: sive fermentum admisceatur, sive non admisceatur. Alioquin Israelitæ toto festo Paschatis nullum Panem comedissent. Non enim fermentato vesci licebat. Et cum Pascha nostrum sit Christus verus ille agnus Paschalis, qui in sacra Cœna fit cibus noster, recte infermentato pane utimur: non modo, ut admoneamur innocentiæ & puritatis illius panis cœlestis, verum etiam, ut excitemur ad expurgandum vetus fermentum malitiæ & nequitiæ: & sic Pascha celebremus in azymis sinceritatis & veritatis, ut Paulus monet. Neque tamen cum quoquam super ea re litigare velimus, modo is de substantia & usu sacræ Cœnæ, a Christo institutæ, recte & pie sentiat.

ΠΕΡΙ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΣ, ἢ Ἱερωσύνης.

Τὴν μὲν χειροτονίαν τῶν τῆς Ἐκκλησίας διακόνων (οὕτω γὰρ τοὺς Ἱερεῖς ἡμεῖς ὀνομάζομεν) ἐκ ἐναριθμοῦμεν τοῖς Μυστηρίοις, τοῖς παρὰ Θεοῦ εἰς τοῦτο διατεταγμένοις, ὅπως ἑνὸς ἑκάστου, τὸ εἰς Χριστὸν πιστεύοντος, τὴν πίστιν (τὴν περὶ ἀφέ-

DE ORDINATIONE, seu Sacerdotio.

Etsi ordinationem Ministrorum Ecclesiæ non numeramus inter Sacramenta: quæ divinitus in hunc usum instituta sunt, ut cujusque credentis in Christum fidem (de remissione peccatorum, & vita æterna) confirment: tamen

ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ζωῆς αἰωνίε) βεβαιώσει, ἐκ ἐπιτρέπομεν δ' ὅμως ἑδενὶ, τῷ διδάσκειν ἐν Ἐκκλησίᾳ, ἢ τὰ Μυστήρια μεταχειρίζεσθαι, ἐξουσίαν ἔχειν, ἐὰν μὴ νομίμως εἰς Ἐκκλησίας διακονίαν κληθεὶς ᾖ, καὶ τοῖς περὶ τὰ ἱερὰ ἀναγκαίοις χαρίσμασι χορηγηθείς. Οἴδαμεν δ' ἔτι, τὴν Ἐκκλησίαν Θεῷ, χωρὶς ἐυθέτων ὑπηρετῶν συστῆναι ἐ μὴ δύναθαι. Αὐτὸς γὰρ εἶναι οἰκονόμος Μυστηρίων Θεῷ, παρὰ τῷ ἀποστόλε μεμαρτύρηται. (ά. Κορ. δ'.) Ὥσπερ ἓν οἰκονόμε, ἢ οἰκοδεσπότε, δεῖ τοῖς ἐν οἴκῳ, τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ διακόνων ἡ Ἐκκλησία χρείαν ἔχει. Πρόδηλον δ' αὖ, τὸν Θεὸν διὰ τῆς ὑπηρεσίας τῶν διακονέντων ἐνεργὸν εἶναι, τῷ τὸς ἀνθρώπος ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπιστρέφεθαι, δικαιῶθαι, ἀναγεννᾶθαι, ἀγαθῶν ἔργων πλήρεις γίνεθαι, τῶν πειρασμῶν καὶ θλίψεων ἐυκαθῶς ἀνέχεθαι, καὶ τελευτῶντας σώζεθαι, εἴπερ οἱ Ἐκκλησιαστὰ τὰ δέοντα ποιῶσι, μήτε τὴν τῷ Θείῳ ῥήματος διδασκαλίαν κιβδηλεύοντες, μήτε περὶ τὴν ἑαυτῶν τάξιν νωθρεύοντες. Δοκιμάζομεν δὲ τήν τε παιδείαν, καὶ τὰ χαρίσματα, καὶ τὴν περὶ τὸν βίον πολιτείαν, τῶν, οἷς τὸ, τε διδάσκειν, καὶ τὸ τὰ Ἅγια Μυστήρια διακονεῖν, ἐπιτρέπειν βελόμεθα, ἐδὲ, πρὶν ἂν δόκιμοι ἐυρεθῶσι, ταῖς Ἐκκλησίαις ἐφίσαμεν. Συνισῶνται δὲ ταύταις διὰ προσευχῶν, αἷς ὡρισμένοις ῥήμασιν ἐν ἐπηκόῳ πάντων γίνονται, ἐπὶ τῷ, διακονήσειν Ἐκκλησίᾳ μέλοντι, συνευχομένῳ καὶ αὐτῷ (τὰ γόνυα θέντι) ἐφ' ὅλης τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης τῷ Θεῷ, ὑπὲρ τῷ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα λαμβάνειν, εἰς τὸ προσηκόντως τῆς ἑαυτῷ κλήσεως προσῆναι. Καὶ σπεδαιότατα αὐτῷ, πάσης τῆς συνάξεως ἀκροάσης, ἐπιτάττεται, ποιεῖν

men non permittimus cuiquam, ut officio docendi in Ecclesia, aut Sacramenta administrandi, fungatur: nisi sit legitime ad Ministerium Ecclesiæ vocatus, & donis necessariis instructus. Novimus etiam, Ecclesiam Dei idoneis Ministris carere nequaquam posse. Ipsi enim sunt dispensatores Mysteriorum Dei: ut Apostolus testatur (1 Cor. 4.). Quare, ut œconomo aut patrefamilias opus est familiæ, ita etiam ministro indiget Ecclesia. Certum est etiam, Deum esse per officium Ministrorum efficacem: ut homines ad Dominum convertantur, justificentur, regenerentur, bonis operibus fiant fœcundi, in tentationibus & afflictionibus sint superiores & constantes, & tandem salventur: si modo Ecclesiæ ministri officium suum recte faciant, neque doctrinam Dei adulterent, aut in functione sua sint cessatores. Exploramus autem eorum eruditionem, dona & mores, quibus officium docendi, & administrandi Sacramenta, committere volumus, &, ubi idonei judicantur, tum demum Ecclesiis præficiuntur. Commendantur autem Ecclesiæ precibus, & solennes recitantur in congregatione Ecclesiæ preces super eum, qui Ecclesiastico munere functurus est, ipso una etiam coram tota illa Ecclesia, flexis genibus rogante Dominum, ut Spiritum sanctum largiatur, quo recte officium enmmissum facere possit. Et gravissima cohortatione coram toto cœtu ipsi injungitur, ut munus suum obeat fideli-

ποιεῖν τὰ τῦ ἔργυ ἑαυτῦ πιςῶς, ἐπιμελῶς, ἀνεπιπλήκτως, ἵνα ποτὲ τῷ ἀρχιποίμενι Ἰησῦ Χριςῷ, ἔμπροσθεν τῦ αὐτῦ βήματος λόγυς δυνηθῇ διδόναι. Ἐπὶ τύτοις, ἐυσεβῶς ψαλμῳδεῖται καὶ ὑμνεῖται, τῷ μετὰ χεῖρας ἔργῳ ἁρμοζόντως, καὶ παρὰ τῦ ἐπισκοπῦντος (παρόντων τινῶν Ἐκκλησίας ποιμένων) χεῖρες αὐτῷ ἐπιτίθενται, κατὰ τὸ τῆς πάλαι Ἐκκλησίας ἔθος, ὅτω τὲ τῷ Κυρίῳ καὶ Θεῷ καθιερῦται, ἐφ' ᾧ τῆς Ἐκκλησίας αὐτῦ μετὰ ταῦτα ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι. Τὴν δὲ χρίσιν, καὶ τἄλλα ἔθιμα, παραλείπομεν, ἐπείπερ ἐν τῇ τῶν Ἀποςολικῶν πράξεων βίβλῳ, ἐδὲν τοιῦτον ἐυρίσκομεν, καίτοι ἐν αὐτῇ ἐχ' ἅπαξ, ἀλλὰ πλεονάκις, μνείας τῦ, πῶς Ἐκκλησιῶν διάκονοι ἐχειροτονήθησαν, γινομένης. Οὐδ' ἀμφινοῦμεν, εἰ τῶν σκευωριῶν ἐκείνων (ὧν ἔςιν ἡ μεγάλη πληθὺς ἐυρίσκεται) ἡ διακόνων κατάςασις χρείαν ἔχοι, μὴ ἐχ' ὑπὸ τῶν Ἀποςόλων διατύπωσιν αὐτῶν ἂν καταλειφθῆναι, οἵ γε καὶ ἐπ' ἐλαττόνων διετάξαντο τὶ ἐν Ἐκκλησίᾳ γενέσθαι προσῆκον, ἀναμφιβόλως τὲ ἐν ταῖς πράξεσιν αὐτῶν, ὑποδείγματα τῶν τοιύτων ἂν ὁραθείη. Ἡμεῖς δὴ, οἷς νομίμοις ἡ ἀληθῶς πρωτότυπος Ἐκκλησία ἐχρήσατο, ςέργοντες, ἃ δισάζομεν, ἀλλὰ πιςεύομεν, τὺς παρ' ἡμῖν ὑπηρέτας τῶν ἱερῶν, κανονικῶς κληθῆναι, χειροτονηθῆναι, καὶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησῦ Χριςῷ, εἰς τὸ βόσκειν αὐτῦ τὴν ἀγέλην, καθιερωθῆναι, κἂν μὴ τὸ ἔξωθεν ἔλαιον προσγένηται, μόνον τῦ παρὰ τῦ Θείυ Πνεύματος ἐλαίυ αὐτοῖς μὴ λείποντος.

fideliter, diligenter, & irreprehenſibiliter, ut poſſit olim ſupremo paſtori Jeſu Chriſto, coram ipſius tribunali, rationem reddere. Adduntur piæ cantiones Pſalmorum & Hymnorum, qui ad illud negotium congruunt. Et a Superintendente (præſentibus aliquot Paſtoribus Eccleſiæ) manus illi imponuntur, juxta veteris Eccleſiæ morem, & ſic ille Domino Deo conſecratur, ut poſthac Eccleſiæ curam gerat. Unctionem vero, & alias ceremonias, omittimus: Propterea, quod in Actis Apoſtolorum nihil tale reperiamus; tametſi ibi non ſemel, ſed aliquoties fiat mentio, quomodo Eccleſiis Miniſtri ſint præfecti. Nec dubitamus, ſi ceremoniæ illæ (quæ alicubi in uſu ſunt plurimæ) ad conſtituendum Eccleſiæ Miniſtrum eſſent neceſſariæ, quin Apoſtoli eas præſcripſiſſent: quippe qui de rebus levioribus diſpoſuerunt, quid in Eccleſia fieri deceat, & haud dubie in actis Apoſtolicis talia exempla extarent. Nos igitur contenti iis ceremoniis, quibus vere primitiva Eccleſia eſt uſa, non dubitamus: quin Miniſtri Eccleſiæ apud nos rite ſint vocati, ordinati, & Domino noſtro Jeſu Chriſto, ad paſcendum illius gregem, conſecrati: etiamſi externum oleum non adhibeatur, modo illis oleum Spiritus ſancti non deſit.

DE

ΠΕΡΙ ΓΑΜΟΥ.

Οὐδὲν ἐν τῷδε τῷ κεφαλαίῳ διάφορον πρὸς τὴν ὑμῶν διδαχὴν, ἡμῖν καταλαμβανόμενον, παρεκτὸς τοῦ, ὅτι ἃ καταλαμβάνομεν ἡμεῖς, τίνα ἐκ τῶν γραφῶν πίστιν φέρετε, εἰς τὸ καλεῖν Κυρίως τὸν γάμον Μυστήριον, ἐπείπερ οὐδὲ στοιχεῖον ἐν αὐτῷ ἐστιν, οὐδὲ, ὥσπερ ἐν τοῖς ὄντως Μυστηρίοις, ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ χάριτος Θεοῦ, ἐπισφραγισμὸς γίνεται. Εἰ δὲ (Ἐφεσ. ε'.) ἐκεῖνον Παῦλος Μυστήριον μέγα ὀνομάζει, τυπικῶς τοῦτο νοῶν ποιεῖ, συγκρίνων γε Χριστὸν, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, γάμῳ, καθὼς αὐτὰ τὰ ῥήματα τοῦ Ἀποστόλου μαρτυρεῖ, λέγοντος, Μυστήριον τοῦτο, μέγα ἐστίν. Ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

DE MATRIMONIO.

In hoc capite nihil est, in quo diversitas inter vestram & nostram doctrinam deprehendatur: nisi quod intelligere non possumus: quo Argumento S. literarum, *μυστήριον* proprie appelletis: cum in eo nec Elementum sit, nec quemadmodum in veris Sacramentis, remissionis peccatorum, & gratiæ Dei, obsignatio fiat. Quod autem D. Paulus Ephes. 5. conjugium Mysterium magnum vocat, id ratione typica facit, conferens Christum & Ecclesiam cum Matrimonio, sicut ipsa Apostoli verba testantur, dicentis: Mysterium hoc magum est. Loquor autem de Ecclesia, & de Christo.

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ, ΚΑΙ ἐξαγορεύσεως τῶν ἁμαρτιῶν.

Φάσκει ἥσε Ἁγιότης, μετανοίας μέρη εἶναι συσατικὰ, ἐπιστροφὴν, ἐξαγόρευσιν τῶν ἡμαρτημένων, καὶ ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ κακοῦ. Νομίζει δὲ, τῷ τῆς μετανοίας Μυστηρίῳ, καὶ τὸ μοναστικὸν σχῆμα ἐμπεριέχεσθαι. περὶ ὅλου δὴ τούτου τί ἡμεῖς γινώσκομεν, ἐν βραχεῖ, μαρτυρίαις ὁμοφωνοῦντες ταῖς γραφικαῖς, διασαφηνιοῦμεν.

Παγίως ἓν ἔχει, μετανοίας μάλιστα χρείαν εἶναι. Οἱ γὰρ ἀμετανόητοι, (Ῥωμ. β'.) θησαυρίζουσιν ἑαυτοῖς ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ Χριστὸς, ἀκούσας τοῦ φόνου Γαλιλαίων τινῶν, εἶπεν, (Λουκ. ιγ'.). Ἐὰν μὴ μετανοῆτε, πάντες ὡσαύ-

DE POENITENTIA ET confessione peccatorum.

Dicitis, charissimi, Pœnitentiam constare conversione, confessione peccatorum, & a malis discessu. Et existimatis, in Mysterio pœnitentiæ, etiam Monasticæ vitæ ordinem contineri. De hoc toto negotio quid sentiamus, juxta sacrarum literarum testimonia paucis explicabimus.

Certissimus est, pœnitentiam summe necessariam esse. Impœnitentes enim (Rom. 2.) colligunt sibi ipsis iram in die iræ, quo patefiet justum judicium Dei qui redditurus est unicuique secundum opera sua. Et Christus, cum de clade quorundam Galilæorum audivisset, dixit (Luc. 13.): Nisi resipueritis, omnes simili-

ὡσαύτως ἀπολεῖσθε. Ἀληθῆ δὲ μετάνοιαν εἶναι, τὸ ἐπιστρέφειν πρὸς Θεὸν, τῶν πάνυ ἀναμφιλόγων ἡμῖν. Οἱ γὰρ στρέφοντες ἐπὶ τὸν Κύριον τὰ νῶτα, (κατὰ τὴν τῆς γραφῆς φράσιν Ιερεμ. β'. καὶ λβ'.) καὶ τὰς ἰδίας ἐφευρέσεις διώκοντες, καὶ σαρκὸς ἐπιθυμίας (ἀμελήσαντες ἐν τοσούτῳ, τοῦ ῥήματος, καὶ τῶν ἐντολῶν Θεοῦ) ἕτοι διὰ τῆς εὐρυχώρου ἐκείνης ὁδοῦ εἰσέρχονται, τῆς εἰς ἀπώλειαν ἀπαγούσης. Ὅσοι καὶ μετὰ τοῦ Ἀσώτου Υἱοῦ, πρὸς τὸν ἐράνιον πατέρα ἐπανέρχονται, ἄφεσιν τῶν πλημμεληθέντων, ταπεινοφρόνως ἐκ ψυχῆς αἰτούμενοι, ἕτοι σωτηρίας ἐπιτυγχάνουσιν. Ἡμεῖς δὲ τοιαύτην πρὸς Θεὸν ἐπιστροφὴν (ὡς καὶ ὑμῶν ἡ Ἁγιότης δήπου) ζητοῦμεν, μεθ' οἵας ἀληθῆ ἐπὶ σῷ Θεῷ ἐλέει πεποίθησιν συνῆφθαι, τὸν ἐν ἐρανοῖς Πατέρα, ἕνεκα τοῦ μεσίτου Χριστοῦ, τὰς ἁμαρτίας ἡμῖν δωρεὰν ἀφήσειν, καὶ πάλιν ἡμᾶς εἰς χάριν ἀναλήψεσθαι. Τοῖς γὰρ λυπουμένοις μὲν ἐπὶ τῷ ἁμαρτεῖν, θάρσος καὶ τοῦ ἄφεσιν λήψεσθαι ἀμοιρῆσιν, ἀπογνώσεως ἐπικρέμαται κίνδυνος. Καὶ οἱ, τοῦ μὲν πονηρὰ πράττειν εἰς τὸ ἔπειτα ἀπεχόμενοι, περὶ δὲ συγγνώμης διστάζοντες, ἕτοι τὸν Θεὸν ἐκ ἀγαπῶσιν, ἀλλ' ἐκ μέσης τῆς καρδίας μισοῦσιν. Ὅθεν ἐκ ἀληθῶς ἀγαθὰ ἔργα ποιοῦσιν, οἷα τῷ Θεῷ ἀρέσκειν, ἀλλ' ὑποκρίσει κεχρωσμένα. Πῶς γὰρ τὰ παρὰ προφῖσι μισυθέσ ἀνθρώπου πραττόμενα, τῷ Θεῷ ἂν ἀρέσκοι; Οἵτινες δ' οἴδασι τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν ἔχοντες, τὸν Θεὸν ἐκ πίστεως ἀγαπῶσι, καθὼς περὶ τῆς ἁμαρτωλοῦ ἐκείνης ἀποφαίνεται Χριστὸς: (Λεκ. ζ'.) τῇ αὐτῆς πολλῇ ἀγάπῃ τεκμαρτέον εἶναι, ὅτι ἀφέων-

similiter peribitis. Veram autem pœnitentiam esse conversionem ad Deum, nequaquam dubitamus. Qui enim Domino tergum vertunt, (ut scriptura loqui solet) & sectantur suas adinventiones, atque carnis desideria (neglecto interim verbo & mandato Dei) hi in lata illa via ambulant, quæ ad exitium ducit. Qui vero cum filio illo prodigo revertuntur ad Patrem cœlestem, & veniam delictorum ex animo humiliter petunt, hi salutem consequuntur. Nos autem talem conversionem (quemadmodum & vos haud dubie) requirimus, cum qua sit conjuncta vera fiducia de misericordia Dei: quod Pater cœlestis propter Mediatorem Christum sit peccata nobis condonaturus, nosque in gratiam recepturus. Qui enim dolent quidem se peccasse, sed non habent veniæ consequendæ fiduciam: illis periculum desperationis imminet. Et ii, qui a sceleribus quidem sibi posthac temperant, sed tamen de venia dubitant: Deum non diligunt, sed in cordium suorum intimis recessibus Deum oderunt. Itaque non vere bona, & Deo placentia, sed hypocritica opera, faciunt. Quomodo enim ea opera Deo probarentur, quæ ab homine, qui Deum occulte odit, proficiscuntur? Qui autem sciunt, sibi peccata remissa esse, hi Deum ex fide diligunt: sicut Christus de illa muliere peccatrice docet (Luc. 7.), ex illius multa dilectione colligendum esse, quod multa ei peccata fuerint dimissa. Quare in descriptione pœnitentiæ seu conversionis, fides (de remissione pec-

ωνται αἱ ἁμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαί. Ἐν τῇ διαγραφῇ τοιγαρῶν τῆς μετανοίας, ἤτοι ἐπιστροφῆς, τὴν περὶ ἁμαρτιῶν διὰ Χριστὸν ἀφέσεως πίστιν, σιγῇ ἃ μὴ παραπεμπτέον.

Περὶ δὲ τῶ ἐξαγορεύειν τὰ ἁμαρτήματα, ὁμολογοῦμεν καὶ ἡμεῖς ἑτοίμως, ἀναγκαῖον εἶναι, τὸ ἄνθρωπον αὐτὰ ἐξομολογεῖσθαι. Τίνι δέ; τῷ Θεῷ τῷ τὰ τραύματα ἰᾶσθαι δυναμένῳ καθάπερ ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας φωστὴρ Χρύσοστομος διδάσκει. Ὥσπερ δὲ ἐδένα κωλύομεν, τὰ ἑαυτῶ πλημμελήματα, ἢ ἐκ μέρους, ἢ καὶ πάντα (ὅσων γε ἀνάμνησιν ἔχειν δύναται, ἢ ὅσα μάλιστα τῷ αὐτῷ συνειδότι) τῷ ἱεροδιακόνῳ ἐξαγορεύειν, ἔτως ἐδένα πρὸς τοιαύτην τῶν ἁμαρτιῶν ἀπαρίθμησιν ἐδενὶ νόμῳ, ἀναγκάζομεν. διὰ τί; διότι νόμον, ἢ ἐντολὴν Θεῦ τῶδέ γε πέρι, ἐδεμίαν ἔχομεν. Ὥστε ἐδὲ τὴν τοιάνδε ἐξομολόγησιν ἐπισπέρχομεν, ὡσανεὶ εἰς σωτηρίαν, ἢ τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως ἐπίτευξιν, ἀναγκαίαν. Στέργομέν τε, εἴ τις γενικῶς μὲν, ἐκ ψυχῆς δὲ, Ἐκκλησίας διακόνῳ ἐξομολογήσηται ἁμαρτωλὸς εἶναι, ἐνδιαθέτως ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι λυπεῖσθαι, πιστεύειν ἐπὶ Χριστῷ μεσίτῃ, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἐξαλείπτῃ, βέλεσθαι τὸν βίον ἐπὶ τὸ βέλτιον διορθοῦσθαι, καὶ τῶν σφαλμάτων ἄφεσιν αἰτεῖν. Ἀλλὰ καὶ ὅλη ἄρα ἡ τῦ λαῦ σύναξις, πρὶν τῦ Κυριακῦ μεταλαβεῖν δεῖπνυ φθάνειν εἴωθε τοιαύτην γενικὴν τῶν ἐσφαλμένων ἐξαγόρευσιν ποιεμένη, τῦ διακόνυ τῇ συναγωγῇ προηγεμένυ τῶν ῥημάτων, οἷς αὐτὴ ἑαυτὴν ἔμπροσθεν τῦ Θεῦ, πολλῶν ἁμαρτημάτων ἔνοχον παρισάνουσα, μετὰ ταπεινώσεως δεῖται συγγνώμης, ἢ ἐξα-

catorum propter Christum) non est silentio prætereunda.

Jam, quod ad Confessionem peccatorum attinet: fatemur etiam nos libenter, necessarium esse, ut homo peccata sua confiteatur, sed Deo, qui ea vulnera sanare potest, quemadmodum lumen illud Ecclesiæ præclarum, Chrysostomus docet. Vt autem nemini prohibemus, quo minus ipsi liceat, vel aliqua, vel omnia sua peccata (quæ quidem in memoriam revocare potest, aut quæ præcipue ejus conscientiam torquent) Ecclesiæ Ministro confiteri: ita neminem ad ejusmodi peccatorum enumerationem lege aliqua cogimus. Quia legem, aut præceptum Dei, de ea re, nullum habemus. Quare etiam talem confessionem non urgemus, tanquam esset necessaria ad salutem, seu ad consequendam peccatorum remissionem. Ac sumus contenti, si quis generaliter, serio tamen, coram Ecclesiæ ministro confiteatur, se peccatorem esse, dolere ex animo de peccatis admissis, credere in Christum Mediatorem, & peccatorum expiatorem: velle vitam suam in melius emendare, & petere absolutionem a peccatis. Sed & tota Ecclesia, ante sumptionem Cœnæ Dominicæ solet præmittere talem generalem peccatorum confessionem, præeunte videlicet Ministro Ecclesiæ, verbis, quibus se Ecclesia coram Deo multorum peccatorum ream fatetur, & humiliter veniam petit: quam Confessionem (tam pu-

ἐξαγορεύσει (τῇ τε ἰδίᾳ, καὶ τῇ δημοσίᾳ) ἐπεται λοιπὸν ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἀπόλυσις. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, οἱ Ἰσραηλῖται παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ τὰς ἑαυτῶν ἁμαρτίας ἐξομολογήσαντο, (Ματθ. γ'.) λέγοντες, δεινῶς καὶ πολυμερῶς τῷ Θεῷ προσκόψαι, καὶ συγχώρησιν λιπαροῦντες αἰτεῖν. Εἰ γὰρ Ιωάννης (ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοι, ἐπὶ τῆς Πεντηκοστῆς) ἑνὸς ἑκάστου τὰ ἁμαρτήματα καθ' ἕκαστον (τοσούτων χιλιάδων, πρὸς αὐτὸν συνερρυηκυιῶν) ἀκροᾶσθαι καὶ ἐξετάζειν ἀνάγκην ἔχε, τί ἂν ἐκείνων τῶν ἐξομολογήσεων ἐγένετο πέρας, ἢ μέτρον, Οὐδὲ γε ἑκατὸν ἱερομύσαι, (μήτι γε, δὴ εἷς ὁ Ἅγιος Πρόδρομος), εἰς τοσοῦτον πλῆθος ἐξαγορεύσεων ἤρκησαν ἄν. Οὐδαμῶ τοίνυν, ἢ τοῦ Χριστοῦ, ἢ τῶν Ἀποστόλων, ἐπιταξάντων, τὰ πλημμελήματα καθ' ἓν τῷ πνευματικῷ ἀπαριθμεῖσθαι, ἐκ ἀξιοῦμεν ἡμεῖς, τὸν βρόχον τοῦτον ταῖς συνειδήσεσιν ἐπιβάλλειν, ὥστε νομίζειν, τὰς ἁμαρτίας μὴ ἀφίεσθαι, ἐὰν μὴ τῷ Ἱερεῖ κατὰ μίαν ἐξομολογημέναι τύχωσι. Τοιαῦτα γὰρ ἐνίοτε παρὰ ἐνίων ἁμαρτάνεται, οἷα μὴ χωρὶς κινδύνου ζωῆς, πνευματικῷ (ἄλλως τε, καὶ μὴ ἐχεμυθεῖν δυναμένῳ) πιστεύεσθαι, καὶ ἐυρεθεῖεν ἂν τινες, καὶ τὸ ἀποθνήσκειν, τοῦ φανεραὰν ὡτινιοῦν ἄλλῳ καθιστᾶν τὴν ἑαυτῶν αἰσχύνην, προαιρέμενοι. Οὗτοι δ' ὑπ' ἀπογνώσεως ἂν καταποθεῖεν, εἰ ἀκούσειαν, τὰς ἁμαρτίας ἑαυτοῖς μὴ ἀφίεσθαι, μὴ ἐξεπῆσιν Ἱερεῖ. Ἀρκετὴν δὲ πιστεύομεν ἐπὶ σωτηρίαν, τὴν πρὸς Θεὸν ἐξομολόγησιν· ὃς καὶ βέλτιστα τὰ σφάλματα ἡμῶν οἶδε, καὶ τοῖς μετανοοῦσιν ἀφίησι. Περὶ ταυτησὶ τῆς ἐξαγορεύσεως, ἔχομεν παντὸς ἀξίαν καὶ γλυκυτάτην ἐπαγγελίαν, τὴν (ἁ. Ιωάν. ά.)

publicam, quam privatam) ſequitur deinde abſolutio. Ad hunc modum Iſraelitæ ad Jordanem confeſſi ſunt peccata ſua (Matth. 3.): fatentes, ſe Deum graviter & multum offendiſſe, & ſuppliciter veniam petere. Si enim Joannes (ut & Apoſtoli, die Pentecoſtes) ſingulorum ſingula peccata (quando tot hominum millia ad ipſum confluxerunt) audire & exquirere debuiſſet: quis fuiſſet tandem iſtarum Confeſſionum finis, aut modus? Neque ſane centum concionatores (nedum unus Joannes Baptiſta) tot Confeſſionibus audiendis ſufficiſſent. Quare, cum nuſquam Chriſtus, aut Apoſtoli, præceperint ſingula peccata Sacerdoti recitanda: nolumus nos laqueum illum conſcientiis injicere, ut exiſtiment, peccata non condonari, niſi coram Sacerdote commemorentur. Talia enim interdum ab hominibus peccata committuntur, quæ non ſine vitæ periculo homini (præſertim non taciturno) committi poſſunt: & invenire eſt peccatores, qui mori malint, quam ſuam turpitudinem cuiquam hominum revelare. Hi deſperationi involverentur, ſi audirent: peccata ſibi non remitti, niſi ea Sacerdoti confiterentur. Sufficere igitur credimus ad ſalutem, eam confeſſionem peccatorum, quæ Deo fit: qui & peccata noſtra optime novit, & ea pœnitentibus condonat. De hac Confeſſione præclara & dulciſſima extat promiſſio (1 Joan. 1.): Si confiteamur peccata noſtra: fidelis eſt & juſtus, ut remittat nobis

Ἐὰν

Ἐὰν ὁμολογῶμεν τας ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι, καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφῇ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας, καὶ καθαρίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας. Καὶ Δαβὶδ. (Ψαλ. λά.) φησὶν, Εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμὲ τὸν ἀνομίαν μὲ τῷ ΚΥΡΙΩι, καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μὲ. Τοσούτων τε παραδειγμάτων ἀληθῶς μετανοίας, ἐν τῇ τῶν Ἀποστολικῶν πράξεων βίβλῳ ἱστορηθέντων, ἁθαμῶ ἁδεὶς πάσας τὰς ἑαυτῦ ἁμαρτίας ἀπαριθμησάμενος ἐυρίσκεται. Διὰ ταῦτα, ᾧ ἡμεῖς ἔθει περὶ τὸ πρᾶγμα τῦτο χρώμεθα, τῦτο, μάλιστα πάντων τῇ τῆς πρωτοθέτε Ἐκκλησίας πράξει συμβαῖνον φανερόν ἐστιν, ἄλλως τε, καὶ ἐπειτῦτο (ἅπερ τῷ ἱεροψάλτῃ πιστεύομεν, ὥσπερ ἓν ὀφείλομεν) καὶ γενέθαι ἀνένδεκτόν ἐστιν, εἰπόντος, Παραπτώματα τὶς συνήσει, καὶ ἐυθὺς πάλιν, Ἐκ τῶν κρυφίων μὲ καθάρισόν με, κύριε.

nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate. Et Davíd (Pſ. 31.) ait: Dixi, confitebor adverſum me injuſtitiam meam Domino, & tu remiſiſti iniquitatem peccati mei. Et cum tot exempla veræ pœnitentiæ in libro Actuum Apoſtolicorum recitentur: nusquam tamen commemoratur, quod quisquam omnia ſua peccata enumeraverit. Quare eum morem, quem nos in hac re obſervamus, omnium maxime cum primitivæ Eccleſiæ praxi convenire certum eſt: præſertim cum hoc (ſi Davidi credimus, ſicut certe debemus) ne fieri quidem poſſit, cum ille dicat: Delicta quis intelligit: Et. rurſus, Ab occultis libera me, Domine.

Επειτα, πρὸς ἀληθινὴν μετάνοιαν, καὶ τὸ ἀποσῆναι τῶν κακῶν ἐπιζητῦντες, καλῶς λέγετε, εἴπερ ἐπὶ καρπῶν τῆς μετανοίας αὐτὸ ἐκδέχεθε. Καλεῖ γαρ τὴν ἀπὸ τῦ κακῦ ἀπόστασιν, καρπὸς μετανοίας, ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης, λέγων. (Ματθ. γ'.) Ποιήσατε καρπὸς ἀξιος τῆς μετανοίας. Τὸ γὰρ ἀπέχεθαι τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὸ περι τὰ ὄντως καλὰ ἔργα σπεδάζειν, ἡμᾶς ἐκ ψυχῆς μαρτυρεῖ μετανοῆσαι, ὥσπερ δὴ ἀγαθῦ δένδρε μαρτύριόν εἰσι καλοὶ καρποί. Οἱ γὰρ, ἁδεῶς μὲν ταῖς ἑαυτῶν πονηρίαις προβαίνοντες, τέως δὲ μετανοεῖν κομπάζοντες, ἔτοι ἐχ ὅπως μετάνοιαν ποιῦντα, ἀλλὰ καὶ καταγελῶσι τῦ Θεῦ. Οὐχὶ δ' ἡμῖν ἐνταῦθα λόγος περὶ τῶν, καλὴν μὲν ἐχόντων τὴν πρόθεσιν, δι' ἀθένειαν δὲ τῆς σαρκὸς, ἔσιν ὅτε εἰς ἁμαρτίας αὖθις ὑπτιαζόντων. Τὲς τοιῦτες γὰρ ὁ τοῖς ἀπηλπισμένοις ἐγκατατάξαι δεῖν,

Quod ad veram pœnitentiam, etiam diſceſſum a malo requiritis: recte dicitur, ſi id de fructibus pœnitentiæ accipiatur. Joannes Baptiſta enim, iſtum a malo diſceſſum, vocat fructus pœnitentiæ, cum dicit (Matth. 3.): Facite fructus, qui deceant pœnitentiam. Abſtinentia enim a peccatis, & ſtudium vere bonorum operum, teſtantur, nos ex animo reſipuiſſe: quemadmodum boni fructus ſunt teſtes bonæ arboris. Etenim qui in ſceleribus ſuis ſecure pergunt, & interim de pœnitentia gloriantur, hi non pœnitentiam agunt, ſed Deum irrident. Non eſt autem nobis nunc ſermo de iis, qui bonum habent propoſitum, & tamen quandoque ex infirmitate carnis in peccata relabuntur. Hos non pro deplo-

δεῖν, ἀλλ' ἐν πνεύματι πραότητος καταρτίσαι, ἔγνωτε.

Τὸ δ' ὑμᾶς, ἐν τῷ τῆς μετανοίας μυστηρίῳ, καὶ τὸ Μοναστικὸν σχῆμα εἶναι λέγειν, τοῦτο ἡμῖν ἄλλως δοκεῖ. Μίαν γὰρ, καὶ τὴν αὐτὴν, τὸ ἀληθῶς μετανοεῖν ὁδὸν καὶ τρόπον, πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς ἡ θεόπνευστος γραφὴ εἰσηγεῖται, οὐδὲ διάφορα μετανοίας εἴδη παραδίδωσιν. Εἰ τοίνυν ἡ τῶν Μοναχῶν πολιτεία, μέρος τι τῆς μετανοίας ἦν, πᾶσιν ἂν τοῖς χριστωνύμοις ἀνάγκη γένοιτο, μοναδικὴν κατάστασιν ἀναιρεῖσθαι, ὅπερ οὐδὲ ὑμεῖς λέγοιτ' ἄν. Εἰ δὲ γνησίαν μετάνοιαν, καὶ χωρὶς τοῦ μονάζειν πράττεσθαι ἔνι, τοῦτ' κινδυνεύει τῆς ζωῆς τὸ εἶδος, ἀλλοῖόν τι τῆς μετανοίας εἶναι, οὐδὲ μετανοεῖν ἧττον, τὸν καὶ μὴ μοναχὸν ὄντα, τοῦ τὴν πολιτείαν ταύτην ἐπανελομένου. Ἀλλὰ περὶ τῆς Μοναστικῆς, εἰσαῦθις ἐν ἰδίῳ τόπῳ εὐθετώτερον καὶ πλατύτερον λεξομεν.

ratis habendos, sed spiritu mansuetudinis instaurandos esse, nostis.

Quod autem in mysterio pœnitentiæ, etiam vitæ Monasticæ ordinem contineri putatis: ea in re nos diversum sentimus. Unam enim & eandem rationem agendi veram pœnitentiam, sacra Scriptura omnibus Christianis præscribit, neque diversas (ut sic loquamur) pœnitentias docet. Quare si ordo Monasticæ vitæ, pars aliqua pœnitentiæ esset: tum omnes Christiani necesse haberent ordinem Monasticum suscipere: quod etiam vos non dicitis. Sin vera pœnitentia, sine vita Monastica agi potest: sequetur, id vitæ genus diversum quiddam a pœnitentia esse: neque eum minus pœnitentiam agere, qui non sit Monachus, quam eum, qui Monasticam vitam est amplexus. Sed de Monastica infra suo loco copiosius & commodius dicetur.

ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΕΛΑΙΟΥ, ΚΑΙ ΧΡΙΣΕΩΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΣ.

„Τὸ δ' ἅγιον ἔλαιον, πιστεύετε παρα„δοθῆναι καὶ αὐτὸ ὡς ἱερὰν τελε„τὴν, καὶ θείᾳ τύπον ἐλέᾳς, ὅπερ εἰς „ἀπολύτρωσιν καὶ ἁγιασμὸν, τοῖς ἀπὸ „ἁμαρτίας ἐπιστρέφουσι χορηγεῖσθαι. Διὸ καὶ λύσιν παρέχειν ἁμαρτιῶν, καὶ ἐξ „ἀῤῥωστημάτων ἐγείρειν.

Ἡμῖν δὲ, ἁγιώτατε Κύριε, διὰ μεγάλας αἰτίας ἑτέρας ταύτας, ἔγνωσται, τὸ ἔλαιον τοῦτ' ἐν τοῖς μυστηρίοις παραδοθῆναι, ἑαυτοὺς οὐ πείθειν δυναμένους. Οὐδαμοῦ

DE SACRO OLEO, SEV unctione extrema.

„Sacrum oleum inter Sacramenta tra„ditum esse, ut divinæ misericordiæ „signum, creditis, quod Redemptio„nis & sanctificationis causa homini, se „a delictis & peccatis convertenti, im„pertiatur: ideoque etiam remissionem „peccatorum afferre, & ex infirmitati„bus corporis erigere, existimatis.

Nos vero, Charissimi, gravibus de causis diversum sentimus. Atque oleum illud inter Sacramenta traditum esse, persuadere nobis non possumus. Nus-

μᾶ γὰρ ὁ Κύριος τὴν τελευταίαν ἐκείνην χρίσιν διατάξάμενος ἀνέγνωσαν, ὥσπερ τὰ τᾶ βαπτισμᾶ, καὶ τᾶ Ἱερᾶ δείπνᾳ, μυςήρια διέθετο. Γνωςὸν μὲν ἡμῖν, τὰς Ἀποςόλας, τὸ πρῶτον (πρὸ τᾶ Κυριακᾶ πάθας Μάρκ. ς'.) ἐκπεμφθέντας, τινὰς ἀῤῥωςήσαντας ἐλαίῳ ἀλεῖψαι, καὶ θεραπεῦσαι, τᾶτο δὲ, τοῖς ἐκείνα τᾷ καιρᾷ θαυματεργήμασι προσῆκεν, ὧν παυσαμένων, εἰκότως καὶ ἡ τοιάδε ἄλειψις πάυεται. Καὶ, καθάπερ ὁ ἐκ τᾶ πτύσματος πηλὸς, ὁ παρὰ τᾶ Κυρίᾳ ἐπὶ τὰς τᾶ τυφλᾶ ὀφθαλμὰς ἐπιχριθεὶς, ἐκ ἔςι μυςήριον, ὁμοίως, οὐδὲ τὸ ἔλαιον, ᾧ οἱ ἄῤῥωςοι ἠλείφοντο, ἵνα διὰ θαύματος, τὴν ὑγίειαν τᾶ σώματος (ὥσπερ ὁ τυφλὸς ἐκεῖνος, τὴν ἀνάβλεψιν) ἀπολάβοιεν. Οὐδὲ τύπος θείᾳ ἐλέᾳς, τἔλαιον ἐκεῖνό ἐςι, διότι τοῖς τοιᾶτοις τᾶ θείᾳ ἐλέᾳς ἐξωτερικοῖς σημείοις, δεῖ ῥητῆς καὶ φανερᾶς ἐπαγγελίας θείας, οἵα ἐςὶν ἐκείνη (ἵνα διὰ παραδείγματος δηλώσωμεν) ἡ περὶ τᾶ βαπτίσματος, Ὁ πιςεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται. Τοιᾶτον δ' οὐδὲν περὶ τᾶ ἐλαίᾳ τῆς ἐπιχρίσεως, ἐν τοῖς θείοις γράμμασι φέρεται. Οὐ δύναται δ' ἡ πίςις πρᾶγμά τι ἐξωτερικὸν λαμβάνειν καὶ ἀσπάζεθαι ὡς θείᾳ ἐλέᾳς τύπον, μὴ ἔχουσα θᾶον ῥῆμα, ᾧ ἂν ἐπερεισθῇ. Οὐδ' αὖ χρεία ἐςὶ, τὸ ἔλαιον ἐκεῖνο, ἀπολυτρώσεως καὶ ἁγιασμᾶ ἕνεκεν ἀνθρώπῳ, ἀπὸ τῶν πταισμάτων ἐπιςρέφοντι, χορηγεῖθαι.

Ἰδὲ γὰρ, οἱ πρὸς τὸν Κύριον ἀληθεῖ προθέσει ἐπιςρέφοντες, ἤδη ἀπολελύτρωνται, ὑπό τε τᾶ Ἁγίᾳ Πνεύματος ἡγιασμένοι τυγχάνουσιν, ἅτε αὐτοῖς, ὡς ναοῖς θεᾶ, ἐνοικοῦντος. Ὅσον γὰρ

quam enim legimus, quod Chriſtus inſtituerit illam extremam unctionem: ſicut inſtituit Sacramentum Baptiſmi, & Sacramentum Cœnæ Dominicæ. Novimus quidem, quod Apoſtoli, cum primo (ante paſſionem Chriſti Marc. 6.) emitterentur, quoſdam ægrotos oleo unxerint, eosque ſanaverint: ſed illa ceremonia, ad miracula ejus temporis pertinebat: quibus ceſſantibus, merito etiam ceremonia illa ceſſat. Et ut ſputum cum pulvere mixtum (quo Chriſtus cæci oculos illinere voluit) non eſt Sacramentum: ita nec oleum, quo ægri ungebantur, ut miraculo ſanitatem corporis (ſicut cœcus ille viſum) reciperent. Neque oleum illud eſt divinæ miſericordiæ ſignum: quia talia externa, miſericordiæ divinæ ſigna, debent habere expreſſam promiſſionem divinam, qualis eſt illa (verbi gratia) de Baptiſmo: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit. Tale nihil in ſacris literis de oleo illo legitur. Fides autem non poteſt rem aliquam externam apprehendere, & amplecti pro ſigno divinæ miſericordiæ: niſi habeat verbum Dei, cui inniti poſſit. Neque opus eſt, ut illud oleum, Redemptionis & ſanctificationis cauſa homini a peccatis & delictis ſe convertenti, impertiatur.

Qui enim vere ad Dominum convertuntur, jam ſunt redempti, & Spiritu ſancto ſanctificati: quippe qui in ipſis, tanquam in templis Dei, habitat. Quod enim ad remiſſionem peccatorum atti-

γὰρ ἐπὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, μαρτυρεῖ Πέτρος, αὐτὴν γίνεσθαι πᾶσι βεβαίως, τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύουσι. Καὶ περὶ τῶν ἐπεστραμμένων Κορινθίων (α. Κεφ. ε'.), Ταῦτά τινες ἦτε, φησὶν, ἀλλὰ ἀπελέσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν. Τούτων οὐδὲν φησιν ἡ γραφὴ διὰ τοῦ ἐλαίου χορηγεῖσθαι, οὐδέ γε Παῦλος, ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ἑαυτοῦ ἐπιστολῶν, οὐδεμίαν τοῦ ἐλαίου μνείαν ἐποιήσατο, καίτοι γε καὶ περὶ μικρῶν, εἰς ἀληθινὴν εὐσέβειαν φερόντων τι, διαλαβών. Οὐδ' αὖ Ἰάκωβος ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, τοῖς ἀλειφθεῖσι χορηγεῖσθαι παρὰ τοῦ ἐλαίου τοῦτο λέγει (Κεφ. ε.) ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ φθέγμα αὐτοῦ. Ἀσθενεῖ, φησι, τὶς ἐν ὑμῖν, προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ΠΡΟΣΕΥΞΑΣΘΩΣΑΝ ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, καὶ Η ΕΥΧΗ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ σώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος, κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκὼς, ἀφεθήσονται αὐτῷ. Ἐνθάδε τὴ τῆς πίστεως εὐχὴ προσῆπται, διαπράττεσθαι αὐτὴν, τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, ἐκ πίστεως ὅμως καὶ τοῦ κάμνοντος προσευχομένου. Ἡ δὲ δι' ἐλαίου ἀλειψις, θαυμαστῆς ἦν τοῦ νοσοῦντος σώματος εἰς τὴν πάλαι ὑγίειαν ἀποκαταστάσεως, ἥτις ἐν τῇ πρώτῃ τότε Ἐκκλησίᾳ, ἐπὶ βεβαιώσει τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, πολλοῖς ἐγίνετο. Ἐφ' ἡμῶν δὲ ἰσήμερον, διαβεβαιωθέντος ἤδη τοῦ Εὐαγγελίου διὰ θαυμάτων, οὐδένα τῶν πάντων ὁρῶμεν ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐκείνης χρίσεως δεόμενον, ἢ ὑγιαίνοντα. Λωφησάντων ἓν τῶν θαυματουργημάτων, εὔλογον πάνυ κρίνομεν, λωφᾶν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ μέσου, δι' οὗ πάλαι ἐθαυματουργεῖτο. Μη-

attinet: teſtatur Petrus, eam contingere certo omnibus, qui in Chriſtum credunt. Et de converſis Corinthiis dicit Paulus (1 ep. Cap. 6.): Hæc eratis quidam, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed juſtificati eſtis, per nomen Domini Jeſu, & per Spiritum Dei noſtri. Horum nihil dicit Scriptura per oleum conferri: neque Paulus in omnibus Epiſtolis ſuis olei mentionem facit: cum tamen de rebus minutis etiam, ad veram pietatem aliquid facientibus, differat. Neque oleum illud, remiſſionem peccatorum unctis conferre dicit Jacobus (Cap. 5.) ſed ſic loquitur: Infirmatur quis inter vos? Accerſat Presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: & obſecratio fidei ſalvum reddet laborantem, & eriget eum Dominus, &, ſi peccata commiſerit, remittentur ei. Hic obſecrationi fidei tribuitur, quod impetret remiſſionem peccatorum: ſi tamen æger ipſe etiam ex fide oret. Olei vero unctio pertinebat ad miraculoſam reſtitutionem ſanitatis corporalis: quæ in primitiva Eccleſia (pro confirmanda doctrina Evangelii) multis contingebat. Hodie (confirmato jam Evangelio Chriſti, per miracula) non videmus quenquam ex unctione illa extrema melius habere, aut convaleſcere. Quare ceſſantibus miraculis, judicamus etiam ceſſare debere uſum ejus medii, per quod olim miracula edebantur. Cum igitur olei uſus non amplius ſit neceſſarius

κέτι τοίνυν ἀναγκαίας ἔσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. τῆς τὲ ἐλαίε χρήσεως, τῶν δὲ μυςηρίων, ἀεὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀναγκαίων ὄντων, διὰ ταῦτα, τὴν τελευταίαν χρίσιν τοῖς Μυςηρίοις ἡμεῖς ἐκ ἐντάττομεν.

Κἂν δὲ τὸ χρίσμα τὲτο παραλείπωμεν, ὅμως ἐδὲν τῶν εἰς σωτηρίαν τὲ ἀῤῥώςε Φερόντων παραλείπομεν. Ἐπικινδύνως γάῤ τινος παῤ ἡμῖν ἀΘενῦντος, καλεῖται Ἐκκλησίας διάκονος, ὃς, ἐπὶ ἄλλων ἐυσεβῶν αὐτόσε συνελΘόντων, παραινεῖ τῷ κατακειμένῳ, τὰ ἑαυτὲ ἁμαρτήματα ἐπιγινώσκειν, καὶ ὀλοφύρεΘαι, πᾶσαν ἑαυτὲ τὴν πεποίΘησιν ἐπὶ Χριςῷ τίΘεΘαι, ἀληΘινὴν τὲ βίε διόρΘωσιν, ἐὰν ὁ Θεὸς ἐπιπλέον ἐν τῇ νῦν ζωῇ μένειν αὐτὸν Θελήσῃ, ἀναιρεῖΘαι. Εἶτα δὲ, προηγησαμένης γενικῆς τῶν ἐπταισμένων ἐξαγορεύσεως, καὶ ἀκολΘησάσης αὐτῶν ἀπολύσεως, τῆς ἱεροαγίας κοινωνίας, ἐπὶ τῆς ἰδίας πίςεως τερεώσει, ἀξιῶται. ΠροτίΘενται αὐτῷ παραμυΘίαι τὲ Θείε ῥήματος γλυκύταται, περὶ ἀΦέσεως ἁμαρτιῶν, περὶ ἧς ἡμῖν περιεποιήσατο Χριςὸς αἰωνίε σωτηρίας, περὶ νεκρῶν ἀναςάσεως, περὶ ἃ ποτε ληξάσης μετὰ τὰς ἐν τῷ παρόντι τι ΘλίΨεις προσδοκίμε μακαριότητος. ἘπιτίΘενται Θεοσεβεῖς, ὑπὲρ τὲ ἀΘενῦς, τῆς τε ψυχῆς, καὶ τὲ σώματος, σωτηρίας, προσευχάί. Εἰσὶ δὲ, οἳ αὐτῷ παραμένσι (μάλισα, τὲ Θανάτε μᾶλλόν τι προσεγγίσαι δοκῦντος) τὴν μὲν πίσιν αὐτὲ, Θείαις παρακλήσεσιν ἐπιῤῥωννύντες, μετὰ δε αὐτὲ καὶ ὑπὲρ αὐτὲ ἕως τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς προσευχόμενοι. Ταυτηνὶ, μακρῷ πασᾶν σωτηριωδεςάτην, ἐπίχρισιν ἡμεῖς γε πισέυομεν, ἄνΘρωπόν γε εἰς αἰώνιον ζωὴν παραπέμπεσαν.

rius in Eccleſia; Sacramenta vero ſemper ſint neceſſaria in Eccleſia: ideo unctionem illam extremam, inter Sacramenta non numeramus.

Etſi autem extremam illam unctionem omittimus: tamen idcirco nihil eorum, quæ ad ſalutem ægri promovendam faciant, negligimus. Si quis enim ex periculoſo morbo apud nos decumbat: vocatur Eccleſiæ miniſter. Is convenientibus & præſentibus aliis piis hominibus, admonet ægrum, ut peccata ſua agnoſcat & deploret, ut omnem fiduciam ſuam in Chriſtum collocet, ut veram vitæ emendationem ſibi proponat, ſi Dominus eum diutius in hoc mundo vivere velit. Exhibetur illi (poſt generalem factam & recitatam abſolutionem) ſacra Cœna Domini, ad fidei ſuæ confirmationem. Proponuntur illi ſuaviſſimæ conſolationes e verbo Dei: de remiſſione peccatorum, de æterna ſalute per Chriſtum nobis parta, de mortuorum reſurrectione: de æterna felicitate, quam poſt hujus vitæ ærumnas expectamus. Adduntur piæ preces, pro ſalute ægroti, tam animæ, quam corporis. Neque deſunt, qui cum ægro maneant, (præſertim, ubi mors accedere propius videtur) & ex ſacris literis fidem ejus confirment: atque cum illo, & pro illo orent, donec extremum Spiritum emittat. Hanc nos longe omnium ſaluberrimam unctionem eſſe credimus, quæ hominem in vitam æternam dimittat.

Mu-

Μυστήρια τοίνυν ἐκεῖνα τὰ δύο, ὧν αὐτὸς νομοθέτης ὁ Χριστὸς, τό, τε βάπτισμα, καὶ τὸ τῦ Κυρίε δεῖπνον, ἡμῖν ἀρκεῖ. Ταῦτα γὰρ ἐπαγγελίαν ἔχεσι θείαν, ἡμᾶς, ἐυσεβῶς αὐτοῖς χρωμένες, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαμβάνειν, καὶ ἁγιάζεθαι. Ταῦτα εἰς τῦτο παρὰ Χριστῦ νενομοθέτηνται, ὅπως τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ διηνεκῦς μεταχειρίσεως ἐμμείνωσιν, ἕως τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, μέχρις ἂν, κρινῶν τὲς ζῶντας καὶ νεκρὲς, ὁ Κύριος ἐπανέλθῃ. Τέτοις τοῖς δυσὶ μυστηρίοις, ἐ μόνον αἱ ψυχαὶ, ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα ἡμῶν, καθαγιάζονται, εἰς τὸ γενέθαι ἱερὸι ναοὶ τῦ Θεῦ. Τέτοις ἡ πίστις ἡμῶν βεβαιῦται, ἡ ἐλπὶς τρέφεται, ἡ ἀγάπη ἀνάπτεται, ὁ Σατανᾶς ἀπελαύνεται, ὁ κόσμος μετὰ τῆς σαρκὸς καταπολεμεῖται. Περὶ τέτων τῶν δύο, τῷ Σωτῆρι καὶ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησῦ Χριστῷ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς ἐυχαριστῦμεν, ἀνθ' ὧν φιλανθρωποτάτη συγκαταβάσει χρησάμενος, τοῖς τοιέτοις ὀφθαλμοφανέσι μυστηρίοις, ἡμῶν τῇ ἀθενείᾳ βοηθεῖν ἠξίωσε.

Sacramentis igitur illis duobus, ab ipso Christo institutis Baptismo & Cœna Domini, contenti sumus. Hæc enim habent promissionem divinam: quod per eorum pium usum remissionem peccatorum accipiamus, & sanctificemur. Hæc ideo a Christo instituta sunt, ut eorum usus in Ecclesia maneat, usque ad diem novissimum: donec redeat Christus, judicaturus vivos & mortuos. Hæc duo Sacramenta non modo animas, verum etiam corpora nostra, sanctificant, ut fiant sacra Dei templa. His duobus Sacramentis fides nostra confirmatur, spes alitur, Charitas accenditur, Satanas profligatur, Mundus & caro devincuntur. Pro his Domino, & Servatori nostro Jesu Christo, ex animo gratias agimus, quod se ad captum nostrum quasi demittens, Sacramentis illis, in oculos incurrentibus, nostræ infirmitati succurrere sit dignatus.

ΠΕΡΙ ΕΠΙΚΛΗΣΕΩΣ τῶν ἁγίων.

Τοὺς ἁγίες ἐκ ἐπικαλέμεθα, διότι ἐδεμίαν τέτε πέρι θείαν πρόσαξιν, ἐδὲ παράδειγμα, ἐκ τῶν θεοπνεύσων γραφῶν ἐυρίσκομεν. Μᾶλλον μὲν ἓν Ἡσαΐας λέγει, (Κεφ. ξγ'. Ἀβραὰμ καὶ Ἰσραὴλ) τὲς ἀγιωσύνη πρέχοντας Πατριάρχας) ἀγνοεῖν τὰ παρ' ἡμῖν ἐπὶ τῆς γῆς πραττόμενα. Ὅθεν καὶ παραχρῆμα τὴν ἐυθεῖαν ὁ προφήτης, αὐτόθι ἐπὶ τὴν παρὰ τῷ ἐρανίῳ Πατρὸς βοήθειαν καταφεύγει.

DE INVOCATIONE Sanctorum.

Sanctos non invocamus, propterea quod nullum ea de re mandatum divinum, aut exemplum, in sacris literis reperiamus: quin potius Isaias dicat (Cap. 63.): Abrahamum & Israelem (sanctissimos certe Patriarchas) ignorare, quid apud nos in terris agatur. Unde & Propheta, eo ipso loco recta ad Patris cœlestis opem confugit.

Ἰσέον ἔν, αἰδεσιμώτατε Κύριε, τὰς λόγους, οἷς κατασκευάζειν τὴν ἐπίκλησιν τῶν Ἁγίων πειρᾶσθε. (καὶ πρᾴως δέχοισθε, παρακαλοῦμεν) ἃ πληροῖν τὴν ἡμετέραν συνείδησιν, οὐχ ἱκάνας τὴν διάνοιαν ἡμῶν.

Rationes igitur, Chariſſimi quas pro ſtabilienda Invocatione Sanctorum adducitis, (quod pace veſtra dictum volumus) conſcientiis noſtris non ſatisfaciunt.

Πιστεύετε, τοῖς Ἁγίοις προτκυνητέον εἶναι, διότι βοηθεῖν τοῖς θνητοῖς δυσυχοῦσι δύνανται, αὐτό τε λόγοις καὶ παραδείγμασιν ἀποδεικτὸν οἴεσθε. Πρὸς αὐτὰ δή, καθ' ἕκαστον μὲν, βραχέως δὲ καὶ σπουδῆς. ξὺν θεῷ φάναι, ἀποκρινόμεθα. Ἰώβ, ἐντεύξει μὲν πρὸς Θεὸν, συγγνώμην τοῖς προσδιαλεξαμένοις κατεπράξατο, ἔτι δὲ ζῶν ἐπὶ γῆς, αὐτὸ ἐποίησεν. Ἡμεῖς δ' ἃ τοῦτο ζητοῦμεν, ἆρα ζῶντας, ὑπὲρ ζώντων προσεύχεσθαι δεῖ, καὶ, ἆρα καταπράττεσθαί τι δύνανται. Καὶ ἡμεῖς γὰρ ὑπὲρ ἀλλήλων προσευχόμεθα, καὶ πεποίθαμεν, μᾶλλον δὲ ἔργῳ καταλαμβανόμεθα, τὰς ἡμῶν εὐχὰς εἰσακεσθῆναι. Οὐκ ἄρα τοῖς ἀποθανοῦσι τῶν ἁγίων, ὀρθῶς τὸ παράδειγμα προσάπτεται τοῦτο. Κἂν γὰρ οἱ ἅγιοι, καὶ τελευτήσαντός γε, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ζῶσι, κατὰ τὴν Χριστοῦ μαρτυρίαν, (Ματθ. κβ'.) ὅμως οὐχ ἕπεται ἐντεῦθεν, αὐτοὺς εἰδικῶς εἰδέναι, ἢ καθ' ἕκαστον, τὰ παρ' ἡμῖν ἐπὶ τῆς γῆς πραττόμενα, ὅπερ ἐκ τῆς ἄνωτεθειμένης ἐξ Ἡσαΐου μαρτυρίας φανερώτερόν ἐστιν, ἢ ὥστε ἂν ἀρνηθῆναι.

Creditis, Sanctos invocandos eſſe, qui auxilium miſeris mortalibus ferre poſſint, idque exemplis & argumentis quibusdam demonſtrari poſſe exiſtimatis. Ad ea ſingula: ſed paucis, & ſolide, Domino nos bene juvante, reſpondebimus. Job veniam a Deo precibus ſuis impetravit. Sed Job id fecit, cum adhuc in vivis eſſet. Nobis autem non eſt quæſtio, an vivi pro vivis intercedere debeant, &, an aliquid impetrare poſſint. Nam & nos pro nobis invicem oramus: & confidimus, imo experimur, preces noſtras exaudiri. Itaque hoc exemplum ad defunctos Sanctos non recte applicatur. Etſi enim Sancti, etiam mortui, coram Deo vivunt, ut Chriſtus teſtatur: tamen inde non conſequitur, quod in ſpecie norint, quid apud nos in his terris geratur: quod ex teſtimonio Iſaiæ, ſupra allato, manifeſtius eſt, quam ut negari poſſit.

Τὸ, νεκρὸν ἄνθρωπον, ἁψάμενον τῶν ὀστέων τοῦ προφήτου Ἐλισσαίου, ἀναζῆσαι, οὐκ ἄγνωστον ἡμῖν. Ἀλλὰ τῷ σημείῳ τούτῳ, καὶ ἀποθανόντος τοῦ Προφήτου τὴν διακονίαν ὁ Κύριος πιστοῦσθαι ἠβουλήθη, ἵνα μὴ διαξοιεν οἱ Ἰσραηλῖται, μὴ ἅπαντα ἀδιαπτώτως γενήσεσθαι, τὰ πρὸς

Quod cadaver hominis, ad contactum oſſium Prophetæ Eliſæi revixit, non ignoramus. Et miraculo Dominus etiam mortui Prophetæ miniſterium confirmare voluit, ne Iſraelitæ dubitarent, omnia ea certiſſime eventura, quæ Eliſæus vivus prædixerat. Sed nuſ-

πρὸς Ἐλισσαίε ζήσαντος προλεχθέντα. Ἀλλ' ἑδαμοῦ ἐυρίσκομεν, ὑπὸ τῶν ὀςέων αὐτοῦ πλείες νεκρὲς ἀνεγερθῆναι. Οὐδ' αὖ ἐκεῖνοι, οἱ τὸν νεκρὸν εἰς τὸν τάφον Ἐλισσαίε (φόβῳ καὶ ἀγωνίᾳ, διὰ τὲς ἐν ὄψει πολεμίες) ἀποῤῥίψαντες, ἐπικεκλημένοι τὸν Προφήτην ἦσαν, ἐφ' ᾧ τὸν θανόντα ἀναζήσει, ἔμενεν αὐτοῖς τοιῶτον ἀδὲν ἐπὶ νῶν ἐληλύθει. Ὥςε ἐ βλέπομεν, πῶς ἡ τῶν Ἁγίων ἐπίκλησις, ὑπὸ τοῦ θαύματος τοῦδε ἂν συςαθείη.

nuſquam legitur, quod illius oſſa plures mortuos excitarint. Neque illi, qui cadaver in ſepulchrum Eliſæi (ex metu & trepidatione, propter conſpectos hoſtes) abjiciebant, invocaverant Prophetam, ut mortuum illum excitaret: nihil illis tale in mentem venerat. Quare non videmus, quomodo hoc miraculum probet, ſanctos eſſe invocandos.

Τὸ δὲ τιμᾶσθαι δεῖν τὲς Ἁγίες, διὰ τὸν Θεὸν ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἐνοικήσαν, αὐτές τε γενέσθαι ναὲς τοῦ Θεοῦ, ἐκ ἀρνέμεθα. Τὸ δὲ τιμᾶν, καὶ τὸ ἐπικαλεῖσθαι, δύο ἐςὶν, ἀλλήλων διαφέροντα. Καὶ τὲς Θεοῦ ναὲς, σεμνῶς μὲν ἐκτέον, ἐκ ἐπικλητέον δὲ, ἀλλ' ὁ Θεὸς, ἐν τῷ ἑαυτοῦ ναῷ οἰκῶν, ἐπικλητέος. Ταύτην δὲ πιςεύομεν εἶναι νομίμην, καὶ τοῖς Ἁγίοις προσήκεσαν, τιμὴν, τὸ, καλὰ περὶ αὐτῶν, ὡς περὶ Χριςοῦ μελῶν, μετ' αἰδῦς φρονεῖν καὶ λαλεῖν, τὸ, τὴν αὐτῶν πίςιν, ἐλπίδα, ἀγάπην, δοξάζειν, καὶ πρὸς μίμησιν, ἐν προσήκεσι καιροῖς προτιθέναι. Ταῦτα δὲ, μακρὰν ἔτι τῆς ἐπικλήσεως ἀφέςηκεν.

Honorandos eſſe Sanctos, quia Deus in ipſorum corporibus habitavit, fueruntque Dei templa, non negamus. Sed honorare, & invocare, duo diverſa ſunt. Et templa Dei honeſte ſunt habenda, ſed non invocanda: Deus autem in templo ſuo habitans, eſt invocandus. Hunc vero legitimum honorem eſſe: qui ſanctis exhiberi debeat, credimus, ſi honeſte & reverenter de iis, ut de membris Chriſti, ſentiamus & loquamur: ſi ipſorum fidem, ſpem, charitatem, celebremus, atque ad imitationem, ſuo tempore proponamus. Sed hæc ab invocatione procul adhuc abſunt.

Εἶτα δὲ, Ἁγίες Ἀγγέλες πέμπεσθαι τοῖς τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐπικαλεμένοις, τῦτο ἐ μεμνήμεθα, πώποτε ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς ἀναγνῶναι. Τὸν καὶ Θεὸν, ὑφ' ἡμῶν ἐπικληθέντα, πέμπειν τὲς Ἀγγέλες ἑαυτοῦ, τῷ διαφυλάξαι ἡμᾶς ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, μή ποτε προσκόψωμεν πρὸς λίθον τὸν πόδα ἡμῶν, καὶ παρεμβάλλειν Ἀγγέλες Κυρίε κύκλῳ τῶν φοβεμένων αὐτὸν, ῥύσασθαί τε αὐτὲς ἐκ πολλῶν κινδύνων, ταῦτα ἐκ τῆς

Sanctos Angelos mitti invocantibus nomina ipſorum, nunquam in ſacris literis nos legere meminimus. Deum autem a nobis invocatum, mittere Angelos ſuos, qui nos cuſtodiant in viis noſtris, ne ad lapidem offendamus pedem noſtrum: Et Angelos Domini caſtrametari circa pios homines, eosque e præſentiſſimis periculis eruere: ex Pſalmis didicimus. Angelos autem invocandos eſſe, ſcriptura non docet: imo

τῆς τῶν ψαλμῶν βίβλε ἐμάθομεν. Δεῖν δ' ἐπιβοηθῆναι τὰς Ἀγγέλες, ἡ διδάσκει ἡ γραφὴ, μᾶλλον μὲν ἓν ἐν Ἀποκαλύψει τῷ Θεολόγε Ἰωάννε, τὸ προσκυνεῖσθαι αὐτὰς ἀπηγόρευται. Κτίσματι γὰρ κλίσμα (φησὶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος) ἡ προσκυνεῖ, ἀλλὰ δοῦλος δεσπότην, καὶ κτίσμα Θεόν. Πέτρος μὲν ἓν ὁ Ἀπόστολος, προσκυνῆσαι θέλοντα τὸν Κορνήλιον, κωλύει, λέγων, ὅτι κἀγὼ ἄνθρωπός εἰμι. Ἄγγελος δὲ θέλοντα προσκυνῆσαι τὸν Ἰωάννην, ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, κωλύει, λέγων, Ὅρα, μὴ, σύνδουλός σε εἰμὶ, καὶ τῶν ἀδελφῶν σε, τῶν Προφητῶν, καὶ τῶν τηρόντων τὰς λόγες τῆ βίβλε τέτε. Τῷ Θεῷ προσκύνησον. Οὐκοῦν, Θεοῦ ἐςι μόνον, τὸ προσκυνεῖσθαι, καὶ τῦτο ἴσασι καὶ αὐτοὶ οἱ Ἄγγελοι, ὅτι, κἂν ἀλλήλες δόξαις ὑπερέχωσιν, ἀλλὰ κτίσματα πάντα εἰσὶ, καὶ ἐκ εἰσὶ τῶν προσκυνεμένων, ἀλλὰ τῶν προσκυνόντων τὸν δεσπότην. Τὸν γοῦν Πατέρα τῦ Σαμψὼν, τὸν Μανωὲ, θέλοντα θυσίαν προσενεγκεῖν τῷ Ἀγγέλῳ, ἐκώλυσεν ὁ Ἄγγελος, λέγων, μὴ ἐμοὶ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, προσένεγκον. Ταῦτα μὲν, ὁ Ἅγιος Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος.

imo adorandos esse, prohibetur in Apocalypsi Joannis Theologi. Creatura namque creaturam (inquit Magnus Athanasius) non adorat: sed Dominum servus, & creatura Deum. Sane Apostolus Petrus, cum adorare Cornelius ipsum vellet, vetuit, dicens: Quoniam & ego, homo sum. Angelus etiam in Apocalypsi prohibet, ne ipsum Joannes, qui hoc volebat, adoret, cum ei dicit: Cave, ne. Conservus enim tibi sum: nec non fratribus tuis, Prophetis, & illis, qui servant sermones libri hujus. Deum tu adora. Tantum itaque ad Deum, cultus adorationis pertinet, idque etiam Angelis notum est. Quanquam enim eorum alius alii splendore gloriæ præstat: tamen omnes, creaturæ sunt, nec tales, qui adorari, sed qui Dominum adorare, debeant. Patet id exemplo Manoæ, qui pater Sampsonis fuit. Cum enim ille sacrificium facere Angelo vellet, vetans id Angelus, ait: Non mihi, sed Deo, offer. Hæc, Sanctus Alexandrinus Athanasius.

Ἐπάγεται δ' ἐν τοῖς ἔπεται, ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ πηγάσασα τοῖς Ἰσραηλίταις διψῶσι πέτρα, καὶ ὁ ἐκ σιαγόνος ὄνε ὕδατι ῥυέντι τὴν δίψαν σβέσας Σαμψών. Ἐξ ὧν συνάγεται, ἐκ τῶν λειψάνων τῶν μαρτυρικῶν, πολυτρόπως εὐποιήματα γίνεσθαι οἷά τε εἶναι.

Allegatur saxum, quod in deserto aquam, sitientibus Israelitis præbuit: & asini mandibula, ex qua Sampson sitim suam restinxit. Inde colligitur, quod ex reliquiis sanctorum multifariam beneficia scaturire possint.

Ἡμεῖς δὲ, ὦ Μακάριοι, ἐδένα τρόπον ὁρᾶν δυνάμεθα, πῶς τῦτο, ἐξ ἐκείνων ἔπεται, τίς δηλαδὴ σύγκρισις τῆς πέ-

Nos vero, Charissimi, nullam rationem hujus collectionis videre possumus: quæ videlicet sit comparatio saxi illius

&

πέτρας ἐκείνης, καὶ τῆς ὀνείας σιαγόνος, πρὸς τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων. Εἶτα δὲ, ἃ ζητεῖται, τί ὁ Θεὸς, ἢ διὰ πέτρας ἢ διὰ λειψάνων Ἁγίων, ἐνεργεῖν δύναται, ἀλλὰ τί βέλεται. Καὶ, ὥσπερ ἡ ἐν τῷ Θεῷ βέλησις, ἐστὶν ἡ αὐτοῦ δύναμις, ἔτως ἐκ ἀντιστρόφως, ἡ ἐν τῷ Θεῷ δύναμις, ἐστὶν αὐτοῦ ἡ βέλησις. Οὐ γὰρ πάντα ὁ Θεὸς, ἃ δύναται, ποιεῖ. Τοιγαροῦν, εἰς τὴν αὐτοῦ πεφανερωμένην βέλησιν ἀποβλέπειν χρή. Ἐὰν τοίνυν ἡμῖν, κἂν μία μαρτυρία ἐκ τῶν ἱερῶν γραφῶν δειχθῇ, τὸν Θεὸν βέλεσθαι, ἐπικληθέντος τινὸς τῶν ἀποθανόντων ἁγίων, διὰ τῶν αὐτοῦ λειψάνων ἐνεργετεῖν τι, ἄσμενοι περὶ τοῦδε τοῦ μέρους ἀπροφασίστως ὑμῖν τῇ ἁγιότητι συγκαταθησόμεθα.

& mandibulæ asini, ad reliquias Sanctorum. Deinde non quæritur, quid Deus vel per saxum, vel per reliquias Sanctorum operari possit, sed, quid velit. Et ut voluntas in Deo est potestas, ita non vicissim Dei potestas, est ipsius voluntas. Non enim Deus omnia facit, quæ potest, ideoque in voluntatem ejus revelatam intueri decet. Quare, si unicum Scripturæ testimonium nobis monstratum fuerit, quod Deus velit ad invocationem alicujus Sancti mortui per ipsius reliquias beneficium aliquod conferre, libenter vobis in hac parte, sine omni tergiversatione, subscribemus.

Τοὺς ἁγίους, εἶναι μὲν τέκνα καὶ κληρονόμους τοῦ Θεοῦ, ἐπισάμεθα, ἃ παρὰ τοῦτο δ' ἐπικλητέους, ἢ προσκυνητέους, ὁρῶμεν. Δεῖν μὲν γὰρ τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Υἱὸν ἐπιβοᾶσθαι, ὁ καλὸς πρωτομάρτυς Στέφανος, τῷ ἑαυτοῦ ὑποδείγματι ἐδίδαξε. Τὸ δὲ, καὶ τοὺς λοιποὺς Υἱοὺς, τοὺς ὑπὸ Θεοῦ υἱοποιηθέντας ἐπικαλεῖσθαι δεῖν, τοῦτο ἐδαμοῦ τῶν γραφῶν ἀνέγνωμεν.

Sanctos esse filios Dei, & hæredes ipsius, novimus: sed quod ideo sint invocandi, non videmus. Unigenitum Dei Filium invocandum, Stephanus Protomartyr suo nos exemplo docuit, reliquos vero Dei filios adoptivos, quantumvis sanctos invocandos esse, in Scriptura sacra nusquam legimus.

Τοὺς Ἁγίους, ὑπὲρ μὲν τῆς ἐν γῇ στρατευομένης Ἐκκλησίας, τῷ Θεῷ ἐντεύξεις ποιεῖσθαι, ἔστω μέντοι, ὥστε μὴ γνῶναι εἰδικῶς τὸ ἑκάστε ἄχθος, ὧ πιέζεται, ἐκ ἀπόφαμεν. Φησὶ γὰρ Παῦλος Ῥωμ. ἡ. πᾶσαν τὴν κτίσιν συστενάζειν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Οὐχὶ δὲ διὰ τοῦτο, ἐπιβοητέοι, τοῦ γ' Ἀβραάμ μὴ γνόντος ἡμᾶς, κατὰ τὸ τοῦ Προφήτε. Τὸ δὲ αὐτοὺς εἶναι τιμητέους ἐγέρσεσι ναῶν εἰς Θεοῦ τιμὴν, ἐπὶ τῷ αὐτῶν ὀνόματι, ἐχ' ὁρῶμεν, πῶς ταῦτα συναρμόττει. Τὸ μὲν

Sanctos orare Deum pro Ecclesia in terris militante, non negamus, ita tamen, ut in specie non norint, quo quisque malo prematur. Paulus enim docet, (Rom. 8.) omnes creaturas pro salute nostra congemiscere. Sed non ideo sunt invocandi Sancti, quia Abraham nescit nos, ut Propheta testatur. Quod sint honorandi ædificandis Templis in honorem Dei, non videmus, quomodo hæc congruant. Si enim templum extruatur in honorem Dei, hoc est, in

μὲν γὰρ ναὸν οἰκοδομεῖν εἰς τιμὴν Θεοῦ, τετέσιν, ἐπὶ τῷ, τὸ Εὐαγγέλιον Χριστοῦ ἐν αὐτῷ διδάσκεσθαι, καὶ τὰ Θεοδιάτακτα Μυστήρια νομίμως αὐτόθι διαχειρίζεσθαι, ἐκ ἀποφάσκομεν, ἃ δυνάμεθα δὲ νοεῖν, πῶς ἓν καὶ τὸ αὐτό ἐστι, τό, τε ναὸν ἐπὶ τιμῇ Θεοῦ ἐγείρειν, καὶ τὸ, ναὸν ἐπὶ τιμῇ τινὸς τῶν ἁγίων οἰκοδομεῖν. Θεῷ μὲν γὰρ, ἐκ ἀνθρώποις δὲ, ναοὶ ἐγερτέοι, ἵνα ἐν τοῖς ναοῖς ὁ Θεὸς λατρευθῇ, ἐκ ἄνθρωποι.

eum finem, ut in eo Templo Evangelion Christi doceatur, & Sacramenta divinitus instituta ibi legitime administrentur, non refragamur, sed non intelligimus, quomodo unum & idem sit, Templum in honorem Dei ædificare, &, Templum in honorem Sancti alicujus ædificare. Templa enim Deo, non hominibus, sunt ædificanda, ut in Templis colatur Deus, non homines.

Ἔτι φάσκετε, Παναγιώτατε, τὰς μνήμας τῶν Ἁγίων γεραίρεσθαι προσήκειν πράγμασιν, οἷς ὅ, τε Θεὸς θεραπεύεται, οἵτε θεράποντες αὐτοῦ ἐυφραίνονται, Ψαλμοῖς δηλονότι, ὕμνοις καὶ πνευματικαῖς ᾠδαῖς. Ἀλλὰ καὶ εἰκόνας αὐτοῖς ἐγείρεσθαι, ἵνα τὴν αὐτῶν ἀρετὴν μιμησώμεθα. Πάνυ μὲν ἓν δεῖν τὰς ἀρετὰς αὐτῶν μιμεῖσθαι, καὶ ἐν τοῖς ἄνω ὡμολογήσαμεν, ἐκ ἀναγκαῖον δ' ἐστὶ διὰ τοῦτο, αὐτοῖς εἰκόνας ἐγείρεσθαι, εἰ καὶ ἐκ ἀντιλέγομεν, εἰ μνήμης μόνον ἕνεκα, ἀλλ' ἐ προσκυνήσεως χάριν, εἰκόνες ἔχοιντ' ἄν. Ἀλλὰ μὴν, καὶ ὕμνοις τὰς αὐτῶν ἀρετὰς, καὶ τὰς ὑπὲρ Χριστοῦ πεφανθέντας ἀγῶνας, θανάτους τε λαμπροτάτους, ἐγκωμιάζεσθαι, ἐκ ἄδικον ὑπολαμβάνομεν. Τὸ δ' ἐν τοῖς ὕμνοις τοιαῦτα αὐτοῖς περιάπλεσθαι, ἃ μόνῳ τῷ μεσίτῃ ὑπάρχει Χριστῷ, ἐδαμῶς ἀποδεξαίμεθ' ἄν. Πιστεύομέν τε, τὸς Ἁγίους τοῖς τηλικούτοις ἐγκωμίοις ἐ μᾶλλον τέρπεσθαι, ἢ ὅτε Ἰωάννῃ τῷ Βαπτιστῇ, ἡ τοῦ Μεσσίᾳ τιμὴ προσενέμετο, ἣν ὁ Ἅγιος σεμνότατα παρητεῖτο. Καὶ Παῦλος Βαρνάβας τε, παρὰ τῶν ἐν Λύστροις ἑαυτοῖς θείας τιμὰς προσφέρεσθαι, ἐδαμῶς ἠνείχοντο, ὡς ἐν ταῖς ἀποστολικαῖς ὁρᾶται πράξεσιν. Οὐδέ γε προσοιστέον τοῖς Ἁγίοις τιμὰς, αἷς ὁ Θεὸς ἰδίως θερα-

Dicitis, Chariſſimi, honorandos Sanctos iis rebus, quibus tum Deus obſervatur, tum miniſtri ejus exhilarantur, Pſalmis, Hymnis, & cantionibus Spiritualibus. Imagines item illis erigendas eſſe, ut virtutem eorum imitemur. Sane ipſorum virtutes imitandas eſſe, ſupra etiam faſſi ſumus, ſed eam ob cauſam non eſt neceſſe, ut illis erigantur imagines. Tametſi non repugnamus, ſi imagines memoriæ tantum, non adorationis cauſa, habeantur. Sed & Hymnis ipſorum virtutes & Martyria celebrari, non injuſtum exiſtimamus. Talia vero illis in Hymnis attribui, quæ ſolius ſunt Mediatoris Chriſti, nequaquam probare poſſumus. Et quidem Sanctos ejuſmodi laudibus non magis delectari credimus, quam cum Ioanni Baptiſtæ honor Meſſiæ deferebatur, (Matth. 11.) quem conſtantiſſime recuſabat. Et Paulus ac Barnabas ſibi divinos honores a Lyſtrenſibus haberi, haudquaquam patiebantur, ut eſt videre in Actis Apoſtolicis cap. 14. Neque vero ſancti honorandi ſunt iis rebus, qui-

θεραπεύεται καὶ τιμᾶται, ἵνα μὴ τὴν μόνῳ τῷ Θεῷ ὀφειλομένην τιμὴν, ἐπὶ κτίσματα μετενέγκωμεν.

Ταῖς εἰκόσι τῶν ἁγίων, τιμὴν καὶ προσκύνησιν ὀιεσθε νέμειν δεῖν, διότι καὶ ἡμεῖς ἀλλήλες προσκυνῶμεν, ὡς κατ' εἰκόνα Θεῦ πεποιημένες. Ἀλλ' ἰστεον, τὴν τιμὴν, ἣν ὁ ζῶν ἄνθρωπος ζῶντι ἀνθρώπῳ ὑπέχει, πολιτικὴν, ἢ κοινήν τινα εἶναι, ἐδὲν ὅλως θεότητος ἀνθρώπῳ παρέχεσαν. Ἡμεῖς δέ γε, ἐδὲ πολιτικῶς τὴν ἄρχοντος εἰκόνα προσκυνῶμεν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἄρχοντα. Οὐ τοιγάρτοι ἡ πολιτικὴ τιμὴ, ἣν ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ νέμει, ὀρθῶς πρὸς τὰς εἰκόνας μεταφέρεται. Οὐδ' ἤτησαν πώποτε τιμὴν καὶ προσκύνησιν ταῖς εἰκόσιν ἑαυτῶν οἱ Ἅγιοι. Ὥστε ἐδὲ ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει. Οὐδὲ Θεὸς, ἐδ' οἱ Ἅγιοι, τῦτον τὸν τρόπον προσηκόντως τιμῶνται, διότι ἐδαμῦ ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς, ἡμῖν ὁ τρόπος ἔτος ἐξεφάνθη. Διὸ, καὶ περιττὸς, καὶ ἄνομος. Καλῶς μὲν ποιῦντες, οἱ Ἰδδαῖοι, τῇ σκηνῇ κύκλωθεν προσεκύνεν, τῷ Θεῷ δὲ προσεκύνεν, ἑαυτὸν αὐτοῖς παρέσεδαι, καὶ τῶν προσευχῶν εἰσακέσεδαι, ἐν τῇ σκηνῇ (ὡς καὶ ὕστερον, ἐν τῷ ναῷ) ῥήμασι τυπικοῖς διαῤῥήδην ἐπαγγειλαμένω. Οὐδ' ἄλλο ἐδὲν οἱ Ἰδδαῖοι (ὅσοι αὐτῶν τῷ ὄντι εὐσέβεν) εἰ μὴ αὐτὸν τὸν Θεὸν (ὃν γ' ἐνοικεῖν τῇ σκηνῇ, ἐκ τῦ ῥήματος αὐτῦ ἤδεσαν) προσεκύνεν. Οὐκ ἄρα τῷ παραδείγματι τῷδε, τὸ ταῖς εἰκόσι προσκυνεῖδαι βεβαιωδείη ἄν.

Πρὸς τὸ ῥητὸν Χριστῦ, τὸ, Κύριον τὸν Θεόν σε προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, ἀποκρίνεδε, κωλύεδαι τὴν τοιαύτην προσκύνησιν, ἣ λατρεύσωμεν ἂν quibus Deus observatur & colitur proprie, ne honorem soli Deo debitum, ad Creaturas transferamus.

Imagines Sanctorum honorandas & adorandas existimatis, quia nos invicem honorare soleamus corporis inclinatione, propterea, quod ad imaginem Dei creati simus. Sed hic honor, quem vivus homo vivo homini exhibet, civilis est, neque quicquam divinitatis homini tribuit. At nos imagini (etiam Principis) ne civilem quidem honorem habemus, sed ipsi Principi. Itaque civilis honor, quem homo homini exhibet, non recte ad imagines transfertur. Neque Sancti unquam postularunt, ut ipsorum imaginibus honor exhiberetur. Quare etiam honor imagini exhibitus, non transit ad Prototypum. Neque Deus, neque Sancti ejus, hoc modo rite honorantur, quia hic modus nusquam in sacra Scriptura nobis est monstratus, ideoque est supervacaneus & illegitimus. Ac Judæi quidem recta circumcirca Tabernaculum fœderis adorabant, sed illi Deum adorabant, quia suam præsentiam, & precum exauditionem, in Tabernaculo (& postea in Templo) expresso verbo suo promiserat. Neque Judæi (qui vere pii erant) quicquam aliud, nisi Deum ipsum (quem in Tabernaculo fœderis habitare, ex ipsius verbo norant) adorabant. Itaque hoc exemplum, adorationem imaginum stabilire non potest.

Ad dictum Christi (Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies) respondetis: prohiberi talem adorationem, qua serviamus creaturæ præ creatore, &

ἂν τῇ κτίσει, παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ἧ δουλείας καὶ λατρείας ἕνεκα, προσκύνησιν τῇ κτίσει προσαγάγωμεν. Καὶ τὴν μὲν λατρείαν κεκωλύθαι, τὴν δὲ χέσιν ἀκώλυτον εἶναι, νομίζετε. Καὶ μὴν, ὅσις τὰ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς Ἁγίῳ τινὶ διεπέρασεν, αὐτὰ οἱονεὶ εἰς κόλπον αὐτοῦ ἀποφορτισάμενος, αὐτόν τε προσκυνῶν, ἢ ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνος ἑαυτὸν βαλὼν, τὰς ἑαυτοῦ ταλαιπωρίας ἐνταυθοῖ ἀποσηρίζει, βοηθείας δεόμενος, ἔτος τῷ Ἁγίῳ ἐκείνῳ ἀπονέμει, αὐτὸν ἀκέσειν τῶν ἐκ καρδίας ξεναγμῶν, καὶ δὴ καρδιογνώστην εἶναι, καὶ βοηθὸν ἐν ἀνάγκῃ. Πρὸς δὲ, καὶ θεότητός τι, καὶ μεγαλειότητος ἐρανίε, καὶ εἰκόνι νέμει. Διὰ ἅπερ, ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ ὁ Κύριος ἀποτόμως ἀπηγόρευσε, (Ἐξόδ. κ΄.) μηδεμίαν εἰκόνα (μηδεμίαν ἠντιναοῦν) προσκυνεῖσθαι. ἤδει γὰρ, τῷ τρόπῳ τούτῳ, τῇ εἰκόνι θεῖόν τι ἀπονέμεσθαι, ὅπερ, ἐκ εἰκὸν αὐτῷ. Οὐ τοίνυν φαίνεται ἡμῖν, πῶς, ὅτε ἐπικαλοῦνται οἱ Ἅγιοι, ἢ αἱ εἰκόνες αὐτῶν προσκυνοῦνται, τοῦτο, χέσις μόνον, ἀλλ' ὁ λατρεία, ὀνομαστέον. Οὐ γὰρ διαφορὰ γίνεται τῶν πραγμάτων, κἂν προφάσεως χάριν, διάφοροι ὀνομασίαι αὐτοῖς ἐπιτεθῶσι. Τὴν δὲ λατρείαν, μόνῳ τῷ Θεῷ προσήκειν, αὐτοὶ οἴδατε. Ἀσφαλέστατα τοίνυν ἂν ἡμῖν ἔχοι, μόνῳ ἑνὶ Θεῷ, τῷ Πατρὶ, τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, προσκυνεῖν, αὐτῷ τε μόνῳ λατρεύειν, ἵνα μὴ, ἀκαιρόν τινα εὐλάβειαν ζηλώσαντες, εἰς εἰδωλολατρείαν ἐξοκείλωμεν. Οὐδὲν γὰρ παρὰ Θεῷ διαφέρει, τό, εἴτε ἀνδριάντα, εἴτε εἰκόνα, προσκυνεῖν, ἑτέρου γε κελεύσαντι, ἢ τῶν γραφῶν τι ἀποδεξαμένῳ.

qua ſervitutis & cultus cauſa adorationem creaturæ exhibeamus. Ac λατρείαν quidem prohibitam, χέσιν vero non prohibitam, putatis. At quiſquis animum ſuum in ſinum alicujus Sancti effundit, eumque adorat, aut coram imagine procumbit, & miſerias ſuas ibi exponit, & opem petit, is illi Sancto tribuit, quod gemitus cordis audiat, atque adeo corda ſcrutetur, & adjutor ſit in neceſſitate. Deinde etiam imagini aliquid divinitatis, & majeſtatis cœleſtis, attribuit. Qua de cauſa Dominus in veteri Teſtamento (Exod. cap. 20.) ſeveriſſime prohibuit, ne ullæ (ullæ, qualescunque) Imagines adorarentur. Sciebat enim Dominus, quod hoc modo imaginibus aliquid divinitatis tribueretur, quod Deus ferre non poteſt. Itaque non videmus, quomodo cum Sancti invocantur, aut ipſorum imagines adorantur, is cultus tantum χέσις, non autem λατρεία ſit appellandus. Non enim res ſunt diverſæ propterea, quod excuſationis gratia nomina diverſa rebus imponuntur. Λατρείαν autem ſoli Deo convenire, ipſi noſtis. Quare tutiſſimum fuerit, ſolum unum Deum, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum adorare, & ipſi SOLI ſervire, ne intempeſtivo Religionis zelo, in Idololatriam incidamus. Coram Deo enim nihil refert, ſtatua ne, an vero pictura, adoretur, cum neutrum Deus juſſerit, aut uſpiam approbaverit.

Τὸ δὲ τοῦ Ψαλμῷ: (Ψαλ. πα΄.) Ἐγὼ εἶπα, Θεοὶ ἐστὲ, καὶ Υἱοὶ ὑψίστε πάντες,

Quod ex Pſalmo (81.) affertur: Ego dixi, Dii eſtis, & filii excelſi omnes,

non

τες, ἐκ ὀρθῶς ἐπὶ τὲς ἁγίες μετηνέχθη. Ὁ Κύριος γὰρ, ἐν ἐκείνῳ τῷ Ψαλμῷ, τοῖς πολιτικοῖς κριταῖς προσφωνεῖ, σφόδρα χαλεπαίνων, ὅτι ἐ ποιῶσι τὰ τῆς δικαιοσύνης, καίπερ τοποτηρηταὶ τῦ Θεῦ ἐπὶ τῆς γῆς ὄντες. Κἀντεῦθεν Θεοὶ ὀνομαζόμενοι, διότι δικαιοσύνην ἀσκεῖν, καὶ τὰ δίκαια νέμειν, τοῖς ὑπηκόοις πᾶσιν, ἐπὶ τῆς γῆς ὀφείλαιεν ἄν. Δεινὰς δ' ἐπιτίθησιν αὐτόθι ἀπειλὰς, ἔλας τὰς πολιτείας ἀνατραπήσεθαι, ἐὰν μὴ τὰ δέοντα μετέπειτα σπεδαιότερον ποιήσωσι. Ταῦτα δὲ, τοῖς ἐν ἐρανῷ Ἁγίοις ἐχ' ἁρμόζειν, ἐλπίζομεν, αὐτὲς ὑμᾶς καταιοήσειν, ἐὰν ὅλην τὴν συνάφειαν καὶ συμφωνίαν τῦ Ψαλμῦ μετ' ἀκριβείας θεωρήσητε. Εἶτα λέγετε, πεπληρωμένες τῦ Ἁγίε Πνεύματος τυχεῖν τὲς Ἁγίες, (ὃ καὶ ἡμῖν, ὡς ἀληθέσατον, πιςεύεται) καὶ ἐδὲ τελευτησάντων αὐτῶν, τὴν χάριν τῦ Πνεύματος ἐκχωρῆσαι, (πρὸς ὃ, περὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν νοέμενον, ἐκ ἀντιλέγομεν) ἀλλ' ἐκεῖναι καὶ ταῖς ψυχαῖς, καὶ τοῖς σώμασι, καὶ τοῖς χαρακτῆρσιν, ἁγίαις τε εἰκόσιν, αὐτῶν. Ταῦτα τὰ ὕσερα, εἰ μὲν ἐκ τῶν θεοπνεύσων γραφῶν πιςωθέντα βλέψομεν, ἕτοιμοί ἐσμεν καταδέχεσθαι. Εἰ δ' ἐκ τῶν προφητικῶν ἀποσολικῶν τε γραμμάτων ἐ δυνήσονται δείκνυσθαι, ἐδεμίαν ἀβελτηρίαν καὶ προπέτειαν ἐ μὴ καταγνωσθῶμεν, ἐὰν αὐτὰ τοῖς αὐτῶν εἰσηγηταῖς ἀπολείπωμεν.

Τὸν μὲν Σολομῶντα, ποιήσαντα Χερεβὶμ ἐπισάμεθα, αὐτὲς δὲ προσκυνηθέντας, ἐδαμῦ τῶν γραφῶν ἐυρίσκομεν. Κατασκευασικὸν ἓν, τὸ παράδειγμα τῦτο, τῦ μὲν ἐξεῖναι ποιεῖν εἰκόνας, πρὸς ὃ ἐ μαχόμεθα, τῦ δὲ προσκυνητέας εἶναι αὐτὰς, ἔ. Τὸ

non recte accommodatur ad Sanctos. Dominus enim eo Pſalmo Politicos Judices alloquitur, eosque graviter reprehendit, quod Juſtitiam non adminiſtrent, cum tamen vices Dei in terris gerant, unde & Dii appellentur. Propterea quod Dei loco, Juſtitiam in his terris, omnibus ſuis ſubditis adminiſtrare deberent. Severas autem addit ibi comminationes, fore, ut Reſpublicæ totæ evertantur, niſi poſthac officium ſuum diligentius fecerint. Hæc autem quomodo ad Sanctos in cœlis accommodari poſſint, ſperamus vos ipſos animadverſuros, ſi totum Pſalmi contextum exacte conſideraveritis. Aſſeritis, in Sanctis fuiſſe Spiritum ſanctum, (ut veriſſimum eſſe, etiam nos credimus) & poſt funera etiam Spiritus ſancti gratiam non exceſſiſſe ex ipſis, (quod ſi de ipſorum animabus intelligatur, non refragamur) ſed ineſſe & animis, & corporibus, & ſepulchris, & ſimulachris, & ſanctis ipſorum imaginibus, affirmatis. Hæc poſteriora, ſi ſacrarum literarum teſtimonio confirmata videbimus, prompte recipiemus. Si vero hæc, ex Propheticis & Apoſtolicis Scriptis demonſtrari non poſſunt, nullius temeritatis accuſabimur, ſi ea ſuis autoribus relinquamus.

Salomonem feciſſe Cherubim, ſcimus: illos vero adoratos fuiſſe, nuſquam in ſacris literis legimus. Itaque hoc exemplum quidem probat, licere imagines facere, contra quod non pugnamus, easdem vero adorandas eſſe, non probat.

Τὸ δὲ, ὅτι ὁ τὸν Μάρτυρα τιμῶν, τὸν Θεὸν (τρόπον τινὰ) τιμᾷ, καὶ ὁ τὴν Μητέρα τῦ Ἰησῦ, αὐτὸν τὸν Ἰησῦν, ἐκ-ὧν ἀρνοίμεθα, νοεμένης γε τοιαύτης τῆς τιμῆς, οἵας προσήκειν τοῖς Ἁγίοις προλαβόντες εἴπομεν. Θείων δ' αὐτοῖς τιμῶν προσαγομένων, ἡγέμεθα, τοσῦτον τιμῆς τῷ Θεῷ ἀπογίνεθαι, ὅσον τοῖς Ἁγίοις προσγίνεται. Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς ἑτέρῳ τὴν δόξαν ἑαυτῦ δῦναι θέλει.

Προβάλλεται καὶ ταυτηνὶ τῇ προφάσει, ἀπολογία ὑπὲρ τῆς τῶν Ἁγίων ἐπικλήσεως, τῇ, ὅτι, κἂν πρεσβείαν τις Ἁγίων αἰτήσῃ, ὅμως πρὸ πάντων μόνος ὁ Θεὸς, βοηθὸς γνωρίζεται. Ἀλλ' ἰξέον, ὅτι, εἰ περὶ πρεσβείας καὶ ἐντεύξεως πρὸς Θεὸν λόγοι γίνονται, μεσίτην καὶ πρεσβευτὴν ἔχομεν, ἐκ δεξιῶν τῦ Πατρὸς καθήμενον, Ἰησῦν τὸν Χριστὸν, ἐντυγχάνοντα (μαρτυρῦντος τῦ Ἀποστόλε) ὑπὲρ ἡμῶν, ἐδὲ χρείαν ἔχομεν, Ἁγίε τινὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἔντευξιν, διὰ ἐπικλήσεως αὐτῦ ἑαυτοῖς παρασκευάζειν, ἐφ' ὅσον ὁ ἀγαπητὸς Θεῦ Υἱὸς (ᾧ ἐδὲν ἂν Πατὴρ ἀρνοῖτο) πιστῶς ἡμῶν ὑπερεντυγχάνει. Καὶ γενικῶς μεν τὲς Ἁγίες ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας προσεύχεθαι, ἐν τοῖς ὀπίσω ἐκ ἐξαρνοι γεγόναμεν, ἐκ ἐπικλητέες δὲ διὰ τῦτο κρίνομεν, δι' ἃς μικρῷ πρότερον αἰτίας εἰπόντες ἔφθημεν.

Θαυμάζομεν δὲ, Ἁγιώτατε Δέσποτα, τὸ τῦ Ἁγίε Ἐπιφανίε χωρίον, τὸ κωλῦον ἐπικαλεῖθαι τὴν ἁγιωτάτην καὶ μακαριωτάτην Θεοτόκον, ὅπερ ἡμεῖς παραγηχότες ἦμεν, νόθον (κατὰ τὸ τῷ Δαμασκηνῷ δῆθεν δοκεῖν) ὑπολαμβάνεθαι. Θαυμάζομεν, φαμέν. Εἰ γὰρ καὶ ἐκ ἀγνοῦμεν, ἔνιά πε ἀλλότρια, τοῖς τῶν πατέρων ξυγγράμμασι παρεισδύν-

Quod Deum (aliquo modo) honoret, qui Martyrem honorat, & quod Jesum honoret, qui matrem ipsius honorat, non negaverimus, si de eo honoris genere accipiatur, quod Sanctis competere supra diximus. Sin illis divini honores exhibeantur, existimamus, tantum honoris Deo decedere, quantum Sanctis accedit. Deus enim alteri suum honorem non vult communicare.

Excusatur Sanctorum invocatio, hoc etiam nomine, quod, etsi Sanctorum intercessio petatur, tamen solus Deus opitulator agnoscatur. At si de intercessione apud Deum agatur, habemus Mediatorem ad dextram Dei Patris sedentem, Jesum Christum, qui (teste Apostolo) intercedit pro nobis, neque opus est, ut Sanctorum intercessionem precibus nostris petamus, quamdiu Filius Dei dilectus (cui Pater nihil negare potest) fideliter pro nobis intercedit. Et Sanctos quidem in genere pro Ecclesia orare, supra non negavimus, sed ideo invocandos esse, non judicamus, ex causis, quæ paulo ante sunt commemoratæ.

Miramur autem, Charissimi, Epiphanii dictum contra adorationem beatissimæ & sanctissimæ virginis Mariæ a nobis allatum, ex Damasceni sententia pro supposititio haberi. Etsi enim non ignoramus, quædam in Patrum Scripta alicubi irrepsisse, quæ illi, si hodie viverent, non essent pro suis agnituri, tamen totus orationis contextus in Epi-

phanio

δύντα, ἅπερ ἐκεῖνοι, εἰ σήμερον ζήσειαν, ἐκ ἂν ἑαυτῶν εἶναι φαῖεν, ὅμως ὅλον τὸ ἐν τοῖς Ἐπιφανίε ὕφος, καὶ ὅλη ἡ συνέπεια δείκνυσιν, ἐδὲν μὲν αὐτόθι νοθευθῆναι, πάντα δὲ συμφώνως δι' ἀλλήλων συνέχεσθαι. Ναὶ μὴν, καὶ ταῖς ἁγίαις γραφαῖς ὁμοφωνεῖ ὁ Ἅγιος Πατὴρ, ἀναμφισβητήτως εἰς τὸ γράφειν αὐτὸ προαχθεὶς, ὅτι ἐδὲν προσκυνήσεως τῆς Ἀειπαρθένε ἴχνος, ἐν ὅλῃ τῇ ἱερᾷ γραφῇ καταλαβεῖν ἐδυνήθη. Εἰ γὰρ διὰ προσκυνήσεως τῆς ἑαυτῦ Μητρὸς, ὁ Χριςὸς τιμηθῆναι ἠθέλησε, πάντως οἱ Ἀπόςολοι, ἢ πρόσαγμά τι περὶ τότε, ἢ γῦν παράδειγμα, ἐν τοῖς ἰδίοις βιβλίοις ἂν ἡμῖν κατέλιπον. Ὁ δ' αὐτὸς Ἐπιφάνιος, γράφων Ἰωάννῃ, τῷ Ἱεροσολύμων ἐπισκόπῳ (ἣν ἐπιςολὴν ὁ μακάριος Ἱερώνυμος εἰς Λατινίδα φωνὴν μετέβαλεν, ἐξ ἧς μεταβολῆς, ἡμεῖς τὸν ἑπόμενον τόπον, πάλιν ἑλληνιςὶ μετεβάλομεν) ἕτωπως φησί. Πορευόμενος ἐπὶ τόπον ἅγιον βαιθὴλ, καὶ γενόμενος κατὰ τὴν Ἀναβλαθὰ κώμην, ἰδών τε αὐτόθι ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ λύχνος ἐκαίετο, εἰσελθὼν προσευχῆς ἕνεκα, εὗρον ἐπὶ ταῖς θύραις ὀθόνην, ἐν ἧπερ ἐζωγράφητο Χριςῦ εἰκὼν, ἢ Ἁγίε τινός. Οὐ γὰρ ἱκανῶς μέμνημαι. Ἰδὼν ἔν τε τοῦτο, ἐν Ἐκκλησίᾳ Χριςῦ, κατὰ τῆς τῶν γραφῶν αὐθεντίας, ἀνθρώπε κρεμαμένην εἰκόνα, ἔχισα τὴν ὀθόνην, συνεβάλευσα δὲ μᾶλλον τοῖς τῦ τόπε φύλαξι, πλωχὸν τεθνεῶτα ἐντυλίξαι αὐτῇ, καὶ ἐκφέρειν. Δέομαι δέσε (φησὶ τῷ Ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ) εἰπεῖν τοῖς πρεσβυτέροις, μὴ ἐὰν μετέπειτα, ἐν Ἐκκλησίᾳ Χριςῦ, τὰς τοιαύτας ὀθόνας, αἷς τῇ πίςει ἡμῶν ἐναντιῦνται, ἀνακρεμαθῆναι. Ταῦτα μὲν, ὁ καλὸς Ἐπιφάνιος. Εἰ

phanio oſtendit, nihil eſſe ibi ſuppoſititium, ſed omnia bene & apte cohærere. Sed & cum ſacris literis conſentit Epiphanius, procul dubio ad id ſcribendum permotus, quod nullum adorationis Mariæ veſtigium, in tota ſacra Scriptura animadvertere potuit. Si enim Chriſtus voluiſſet adoratione Matris ſuæ honorari, haud dubie ea de re Apoſtoli vel mandatum, vel ſaltem exemplum, in ſuis Scriptis nobis reliquiſſent. Scribit idem Epiphanius ad Hieroſolymorum Ioannem Epiſcopum (quam Epiſtolam S. Hieronymus in latinam linguam convertit) hoc modo. Quando ſimul pergebamus, inquit, ad ſanctum locum, qui vocatur Bæthel, ut ibi collectam tecum ex more Eccleſiaſtico faceremus, & veniſſem ad villam, quæ dicitur Anablatha, vidiſſemque ibi præteriens lucernam ardentem, & interrogaſſem, quis locus eſſet, didiciſſemque, eſſe Eccleſiam, & intraſſem, ut orarem, inveni ibi velum pendens in foribus ejusdem Eccleſiæ, tinctum atque depictum, & habens imaginem Chriſti, vel Sancti cujusdam. Non enim ſatis memini, cujus imago fuerit. Cum ergo hoc vidiſſem, in Eccleſia Chriſti contra auctoritatem Scripturarum, hominis pendere imaginem, ſcidi illud, & magis dedi conſilium cuſtodibus ejusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent, & efferrent. Precor autem (inquit ad Epiſcopum Ioannem) ut jubeas Presbyteros deinceps præcipere, in Eccleſia Chriſti, iſtiusmodi vela, quæ contra Religionem noſtram veniunt, non appendi. Hæc præclarus Epiphanius.

Quod

Εἰ δ' ὁ Κύριος ἔπε τῷ εὐσεβεῖ βασιλεῖ Ἐζεκίᾳ, (αἰτέντων τῶν Ἀσσυρίων, παραδοθῆναι τὴν Ἱερουσαλὴμ πόλιν) ὑπερασπιῶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης, τὲ σῶσαι αὐτὴν, δι' ἐμὲ, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν δοῦλόν μὲ, τὲτο τὴν τῶν Ἁγίων εἰδικὴν πρεσβείαν, καὶ τὴν αὐτῶν προσκύνησιν ἐπίκλησίν τε, ὑπερείδειν ἐ δύναται. Οὐ γάρ φησιν ὁ Κύριος, διὰ προσευχὰς, ἤτοι πρεσβείαν, τὲ Δαβὶδ, σώσειν τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὲτο βέλεται. Ἐπειδὴ πάλαι τῷ δούλῳ μὲ Δαβὶδ, ἐπηγγειλάμην, φυλάξειν τὴν βασιλείαν τήνδε καὶ τὴν πόλιν, ἐν αὐτῷ τοῖς ἀπογόνοις, ἐφ' ὅσον ἂν ἔτοι, τῇ ἀληθεῖ θρησκείᾳ ἐμμείνειαν, διὰ τὲτο νυνὶ, τὴν ἐπαγγελίαν ἐκείνην ἐμπεδώσω, καὶ ὑπὲρ τῆς τὲ ὀνόματός μὲ δόξης, κατὰ τῶν βλασφήμων Ἀσσυρίων ἀμυνῶμαι. Αὕτη, ἡ γνησία τὲ τόπε ἐκείνε διάνοιά ἐστιν, ἣ τὴν ἐν εἴδει ὑπερέντευξιν τῶν Ἁγίων ἐκ ἀποδείκνυσι.

Τὸ δὲ, τὸν Μωϋσῆν διὰ προσευχῶν ἐπισχεῖν τὸν Θεὸν, τὲ μὴ ὠμῶς μετιέναι τὸν Ἰσραηλίτην λαὸν, καὶ τὸ, τὸν Κύριον τῷ Ἱερεμίᾳ λέξαι, μὴ ἀξίε περὶ τὲ λαὲ τότε, ταῦτα μὲν οἴδαμεν. Οὐχ ὁμογενῆ δ' εἶναι, τὴν τῶν ζώντων, καὶ τὴν τῶν θανόντων, ἔντευξιν, ἐδὲ ἑτέραν, ἑτέρας κατασκευασικὴν, ἐν τοῖς κατόπιν περὶ τῆς τὲ Ἰὼβ πρεσβείας ἀπεδείξαμεν.

Κυρίλλε δὲ (ἀνδρὸς τἆλλα ἐν τῇ Θεῇ Ἐκκλησίᾳ διαφορωτάτε) τὴν δόξαν, ἐ δυνάμεθα ἀποδέχεσθαι, τὴν, ὅτι ἐν τῇ ἐσχάτῃ παρεσίᾳ τὲ Κυρίε, μεσιτείαι ἔσαι, δεηθησομένων, τῆς μακαριωτάτης παρθένε Μαρίας, καὶ Ἀγγέλων, καὶ Ἁγίων, ὑπὲρ τῶν, οἳ μεταξὺ μετανο-

Quod Dominus dixit Ezechiæ pio Regi, (poſtulantibus Aſſyriis deditionem urbis Jeruſalem fieri) Protegam civitatem iſtam, ut ſalvem eam propter me, & propter David ſervum meum, id Sanctorum interceſſionem, (in ſpecie) invocationem & adorationem, fulcire non poteſt. Non enim Dominus dicit, ſe propter preces ſeu interceſſionem Davidis Urbem ſervaturum, ſed hoc vult, quia promiſi olim ſervo meo Davidi, me hoc imperium in ipſius poſteritate, & hanc Urbem ſervaturum, quamdiu ipſius poſteri veram Religionem exercerent, ideo nunc promiſſionem illam meam ſervabo, & nominis mei gloriam adverſus blaſphemos Aſſyrios vindicabo. Hæc eſt genuina illius loci ſententia, ſed ea interceſſionem Sanctorum (in ſpecie) non probat.

Quod Moſes precibus ſuis Deum retinuit, ne in populum Iſraeliticum ſæviret, quod Jeremiæ etiam dixit Dominus, Noli orare pro populo iſto, novimus. Sed vivorum & mortuorum interceſſionem non eſſe unius generis, neque alteram ex altera probari poſſe, ſupra, cum de Jobi interceſſione ageretur, demonſtravimus.

Cyrilli (viri alias in Eccleſia Dei præſtantiſſimi) opinionem probare non poſſumus, quod videlicet in noviſſimo die, beatiſſimæ virginis Mariæ, Angelorum, & Sanctorum interceſſiones futuræ ſint pro iis, qui tempore pœnitentiæ mortui, non omnes peccati maculas eluere potuere.

τανοῦντες, θανάτῳ προληφθέντες, ἐ πάσας τὰς κηλῖδας τῶν ἁμαρτημάτων ἐκπλῦναι οἷοί τε ἐγένοντο. Οἱ γὰρ ἀληθῶς εἰς Χριστὸν πιστεύοντες, τῷ αἵματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ, ἐκαθαρίσθησαν ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας ὁτεοῦν ἂν τὸν βίον τελευτήσωσι. Καὶ τῷ Χριστῷ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσι, λαβεῖν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ὁδὲ Χριστὸς, ἐν οἷς τὴν ἰδέαν τῆς τελευταίας ἐκείνης δικαιοκρισίας, εἰς πλάτος διαγράφει, ὀδεμίαν ἠντινοῦν τῆς ἐντεύξεως ταυτησὶ μνείαν ποιεῖται, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐρίφους, ἐξ ἐυωνύμων ἱσταμένους, εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ πορευθήσεσθαί φησι, τὰ δὲ πρόβατα, ἐκ δεξιῶν σταθέντα, εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οὐδ' ἐνταυθοῖτις διάκρισις τῶν προβάτων σεσημείωται, ὧν, τὰ μὲν, εἰς τὸ παντελὲς καθαρθῆναι, τὰ δὲ, ἔπω τοὺς τῶν ἡμαρτημένων κηλῖδας ἱκανῶς ἐκπλυνθῆναι, ἔμενεν. Τοιγαροῦν, ἡ μεσιτεία ἐκείνη, ὀδενὶ βάθρῳ γραφικῷ ἐπερηρεισμένη, ἀθεμελίωτος πίπτει.

potuere. Qui enim vere in Christum credunt, sanguine Jesu Christi, Filii Dei, emundati sunt ab omni peccato, quandocunque moriantur. Et Christo omnes Prophetæ testimonium perhibent, quod remissionem peccatorum accepturus sit per nomen ejus, quisquis crediderit in eum. Et Christus, ubi judicium illud novissimi diei copiosissime describit, nullam prorsus facit hujus intercessionis mentionem, sed hœdos a sinistris stantes, in ignem æternum ituros docet, oves vero, in Regnum cœleste ingressuras ostendit, neque ibi aliqua inter oves distinctio ponitur, quarum aliæ plene sint mundatæ, aliæ vero nondum satis peccati maculas eluerint. Quare intercessio illa, cum scripturæ testimonio nullo nitatur, fundamento caret.

Ἔπειτα δὲ, τὰ παρὰ τοῦ καλοῦ Δαμασκηνοῦ Ἰωάννου, ἐπὶ βεβαιώσει τῆς θεραπείας τῶν εἰκόνων παραγόμενα, ἀθενέστερα τοῦ τηλικοῦτον πρᾶγμα πιστοῦσθαι ἂν ὑπάρχει. Τὸν ἄνθρωπον (φησὶν ἐκεῖνος) ἐποίησεν ὁ Θεὸς κατ' εἰκόνα αὐτοῦ. Ὁμολογοῦμεν. Ἆρα δὲ διὰ τοῦτο, αἱ εἰκόνες προσκυνητέαι; Ὁ Θεὸς (φησὶν) ἐγέννησε τὸν Υἱὸν, εἰκόνα αὐτοῦ ἀληθῆ. Ἆρα δὲ διὰ τοῦτο, τὰς γεγραμμένας εἰκόνας προσκυνητέον; ὁ Θεὸς (φησὶν) ἐφάνη εἰκασθεὶς ἀνθρώπῳ. Ἀλλὰ τί δή; Ἆρα διὰ τοῦτο, γεγραμμένην εἰκόνα προσκυνητέον; Τί δήποτε ἐκ ἂν τιμῴην (φησὶ) τὴν εἰκόνα τοῦ με λυτρω-

Quæ bonus ille Damascenus ad stabiliendum cultum imaginum affert, imbecilliora sunt, quam quæ rem tantam confirmare valeant. Homo (inquit ille) creatus est ad imaginem Dei, fatemur, sed num ideo imagines sunt adorandæ? Deus (inquit ille) Filium (imaginem suam) genuit. Verum est, num autem ideo pictæ imagines erunt adorandæ? Deus (ait ille) apparuit in imagine hominis. Quid tum: num ideo picta imago est adoranda? Cur non colerem (inquit ille) imaginem ejus, qui me redemit? Respondemus: Christum cole, qui est imago Dei invisibilis. Quod si

τρωσαμένε; Τὸν Χριςὸν τίμα (φαμὲν) τὸν ὄντα εἰκόνα τῦ Θεῦ τῦ ἀοράτε. Εἰ δὲ οἴει τὸν Χριςὸν σέβειν, διὰ τῦ τὴν εἰκόνα αὐτῦ σέβειν, μέμνησο τὸ Χριςῦ, εἰπόντος, (Ματθ. ιέ.) μάτην σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐνταλματα ἀνθρώπων. Ἀλλὰ προσκυνῶ (φησὶν) ἐχ ὡς Θεοῖς, ἀλλ' ὡς εἰκόσι φίλων Θεῦ; Ἀλλὰ τὸν πλησίον σε εὖ ποίει, κατ' εἰκόνα τῦ Θεῦ ποιηθέντα, τότε σοι Χριςὸς ἐν ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ λέξει. Ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν ἀδελφῶν με τῶν ἐλαχίςων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. ταυτασὶ τὰς τῦ Θεῦ ζώσας ἁγίας εἰκόνας (τὰς ὁσημέραι πρὸ τῶν σῶν ὀμμάτων ἀναςρεφομένας, καὶ βοηθείας σε, ἢ βελῆς, δεομένας) θεραπεύειν, καὶ ἐυεργετήμασιν ἐπικαθίζειν τὰς ἐνδείας αὐτῶν, πολλῷ βέλτιόν ἐςι, τῦ γεγραμμένας εἰκόνας τιμᾶν, αἵτινες ὅτε βλέπουσιν, ὅτ' ἀκέουσιν, ὅτ' ὀδὲν ὠφελοῦνται. Ταῦτα εἴ τις ὕτω φιλοφρόνως καὶ αἰδοίως, πρὸς τὸν βέλτιςον ἐκεῖνον Δαμασκηνὸν συζητήσας εἶπεν, ὁ δυχερῶς αὐτὸν δέξαθαι ἂν ὑπολαμβάνομεν.

Τρόπες τῦ προσκυνεῖν ταῖς εἰκόσι θεμιτὲς, ὀδένας ἄχρις εἰς τὸ σήμερον ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς ἐυρίσκειν ἐδυνήθημεν, καὶ τὰ κομψῶς εἰς ἀπολογίαν τῦ παλαιῦ ἐκ ἐπαινετῦ ἔθες ἐπινοηθέντα, πληροφορεῖν ἀνθρώπε συνείδησιν περὶ τῦ τηλικύτε τὸ μέγεθος πράγματος ὁ δύναται, διότι ὑπὸ μηδεμιᾶς γραφῆς θείας μαρτυρεῖται.

Οἴδαμεν τὸν ἀσεβῆ τῶν Βαβυλωνίων μονάρχην Βαλτάσαρον τιμωρηθέντα, διὰ τὸ, τὰ πάλαι ἐκ τῦ Ἱεροσολυμίτε ναῦ μετενεχθέντα ἱερὰ σκεύη βεβηλῶσαι, καὶ μετὰ τῶν παλλακῶν ἑαυτῦ ἐξ αὐτῶν

existimas, te Christum colere, dum imaginem ejus colis, memineris illius dicti Christi (Matth. 15.): Frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. At colo imagines, (inquit ille) non ut imagines Dei, sed ut amicorum Dei? Respondemus. Bene mereri de proximo tuo, qui ad imaginem Dei creatus est. Tum tibi Christus in illa die dicet: Quicquid minimo ex meis fecisti, mihi fecisti. Has vivas Dei sanctas imagines (quæ tibi quotidie ob oculos versantur, tuaque ope, auxilio & consilio indigent) colere, & beneficiis juvare, multo satius est, quam pictas imagines honorare, quæ neque vident, neque audiunt, neque quicquam sentiunt. Hanc amicam collationem non existimamus iniquo animo laturum fuisse Damascenum, si quis cum viro illo optimo, ea de re fuisset modeste collocutus.

Adorationis modos licitos imaginum nullos hactenus in sacris literis reperire potuimus, &, quæ argute (ad excusandam veterem non laudabilem consuetudinem) excogitantur, conscientiam hominis de re tanta tranquillam reddere non possunt, quia testimonio verbi Dei destituuntur.

Novimus, impium Regem Balthasarum, Babylonicum Monarcham, punitum esse, quod vasa sancta olim e Templo Jerosolymitano ablata, prophanarit, atque cum concubinis suis ex ejusdem

vasis

τῶν ἀφέτως πιόντα, τὲς χρυσᾶς θεὰς καὶ ἀργυρᾶς, καὶ ξυλίνας, καὶ λιθίνας, ἐφ' ὕβρει τῦ ἀληθινῦ Θεῦ αἰνέσαι. Ἀλλ' ἃ βλέπομεν, ὅπως ἐνθένδε ἀκολεθεῖ, δεῖν προσκυνῆσαι τύπες σταυρικὲς, ποτήρια, δίσκες, βίβλες εὐαγγελικάς. Ἄλλο μὲν γὰρ, τὸ ἱερατικὰ σκεύη, εἰς θεραπείαν Θεῦ ἀνακείμενα, μὴ βεβηλᾶν, ἄλλο δὲ, τοῖς τοιέτοις σκέυεσι προσκυνεῖν. Βεβηλᾶθαι μὲν τὰ ἑαυτῦ σκεύη, ὁ Κύριος ἐκ ἠθέλησε, προσκυνεῖθαι δ' αὐτὰ, ἐδαμῶ προσέταξεν.

Οὐ μεταίρομεν δὲ διὰ τῦτο τὰ παρὰ τῶν Ἁγίων Πατέρων τεθέντα ὅρια, κἂν μὴ πάντα καταδεξώμεθα, τὰ ἐπ' ὀνόματι παραδόσεων τῆς Ἐκκλησίας, εἰς αὐτὴν παρεισφρήσαντα, μᾶλλον μὲν ἓν ἐπιμελῶς τὰ ὅρια ἀναζητῦμεν, καὶ ἀνασκάλλομεν, ἅπερ οἱ Προφῆται, ὁ Χριςὸς, καὶ οἱ Ἀπόςολοι, ἔθεντο. Ἐντὸς τέτων ἑαυτὲς συνέχομεν, ἵνα μὴ περαιτέρω τῦ δέοντος ἀποπλανηθῶμεν.

Ἔτι δὲ, προφέρει ἡ Ἁγιότης σε καὶ τῦτο, ὅτι, εἰ βασιλεῦσι καὶ ἄρχεσι, πολλάκις ἀσεβέσι, τιμὴ προσάγεται, πολὺ μᾶλλον τὲς ἐρανίες ἄρχοντας, τὲς δηλαδὴ Ἁγίες, προσκυνεῖθαι δεῖ. Ἡμεῖς δὲ, ἣν ἐν τοῖς ἄνω εἰρήκαμεν τιμὴν, τοῖς Ἁγίοις ἐκ ἀφαιρεῦμεν, τῆς δὲ προσκυνήσεως ἀπεχόμεθα. Διὰ τί; ὅτι τὸν μὲν βασιλέα τιμᾶθαι ὁ Κύριος ἐκέλευσε, (ἀ. Πετ. β'.) τὲς δ' ἁγίες προσκυνεῖσθαι ἐκ ἐκέλευσε· καὶ ἄγγελοι προσκυνηθῆναι ἐκ ἠνέχοντο. Οὕτω τὲ φρονῦντες, ἃ καινολομῦμεν νέαν τινὰ πίςιν, ἀδὲ τὰς τῶν ἁγίων Παλέρων παραδόσεις, τὰς τοῖς ἱεροῖς λογίοις ἀναλογέσας, κατακρίνομεν. Οὐκ ἄρα ἡμῶν ἅπλεται ἡ ἀπειλὴ. Ἐάν τις ἄλλο ἡμῖν εὐαγγελίζηται,

vasis strenue potans, Deos aureos, argenteos, ligneos, & lapideos (in contumeliam veri Dei) laudaverit. Sed non videmus, quomodo inde consequatur, quod adorare oporteat cruces, calices, discos, libros Evangelicos. Aliud enim est, sacra vasa, cultui divino destinata, non prophanare, & aliud, vasa illa adorare. Prophanari sacra sua vasa Dominus noluit, adorare vero ea nusquam præcepit.

Neque vero ideo transferimus terminos a Patribus positos, cum non omnia ea recipimus, quæ sub nomine traditionum Ecclesiæ, in Ecclesiam irrepserunt, sed potius diligenter limites illos quærimus, quos Prophetæ, Christus, & Apostoli, posuerunt, intra eos nos continemus, ne latius evagemur, quam oporteat.

Affertis etiam, Charissimi, illud: Si principibus quandoque impiis honor defertur, multo magis Principes cœlestes, sanctos, honorandos esse. Sed nos supra commemoratum honorem Sanctis non denegamus, ab adoratione autem abstinemus, Quia Dominus Regem honorare jussit, Sanctos adorare non jussit, & Angeli adorationem oblatam respuerunt. Et dum sic sentimus, non discimus novam fidem, neque sanctorum Patrum traditiones (cum sacra scriptura congruentes) damnamus. Ideoque ad nos illa comminatio non spectat, si quis aliud Evangelion prædicaverit, Anathema sit. Hoc enim unice in votis habemus, ut omnia, quæ Prophetæ, quæ

ται, ἀνάθεμα ἔστω. Τοῦτο γὰρ μόνον ἡμῖν δι' εὐχῆς ἐστι, τὸ, πάντα τὰ ὑπὸ τῶν Προφητῶν, καὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ, διδαχθέντα, ἀληθινῇ πίστει περιπλύσσεσθαι, καὶ τῶν ἀρχαιοτάτων τούτων, καὶ ἀσφαλεστάτων, προφητικῶν τε καὶ ἀποστολικῶν παραδόσεων, ἐδ' ὅσον ὄνυχος πλάτος, ἀποχωρεῖν.

Οὐδ' αὖ τὴν εἰκόνων λατρείαν καλύειν δύναται ἡ πρόφασις, ἡ λέγουσα, ἐ τῇ ὕλῃ αὐτῶν προσφέρεσθαι τὴν προσκύνησιν, ἀλλὰ τῷ δι' αὐτῆς εἰκονιζομένῳ. Τῇ γὰρ αὐτῇ προφάσει χρῆσθαι καὶ τὰ ἔθνη, ἐν τοῖς παλαιοῖς χρόνοις ἐδυνήθησαν, καὶ δὴ καὶ ἐχρήσαντο, φάσκοντές γε, ἐ τῇ ὕλῃ τῶν εἰκόνων, ἀλλὰ τῷ διὰ τῆς ὕλης σημαινομένῳ θείῳ, προσάγειν τὴν προσκύνησιν. Ὥστε, ἢν μὴ πίστεσιν ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, δειχθῇ θέλων ὁ Θεὸς, ἑαυτόν τε, καὶ τοὺς Ἁγίους, ἐν ταῖς εἰκόσι καὶ χαρακτῆρσι τιμᾶσθαι σέβεσθαί τε, μάταιος, ὁ τῆς τῶν εἰκόνων θεραπείας ἀνθεκτικὸς πόνος καὶ ἱδρώς. Ποῖον δ' ἀξίωμα καὶ αὐθεντίαν, χρὴ νομίζειν τοῦ τῷ Ἀρεοπαγίτῃ Διονυσίῳ ἐπιγεγραμμένου, καὶ περιφερομένου, βιβλίου εἶναι, ἐν τοῖς προλαβοῦσι σαφῶς ὑφ' ἡμῶν ἀπεδείχθη. Ὥστε ἰσχυροτέρας δεῖται ἡ εἰκονολατρεία βοηθείας καὶ ἀπολογίας.

Τὰ μαρτυρικὰ τῶν Ἁγίων πάθη ζωγραφεῖν, ἐ κωλύομεν, ἵνα τοῖς αὐτῶν ὑποδείγμασιν, εἰς ὁμοίαν ἀνδρείαν, καὶ τῇ ἀληθινῇ πίστει ἐγκαρτέρησιν, παρατρεπώμεθα. Καὶ πολλαί τοιαῦται γραφαὶ, καθ' ἡμέραν παρ' ἡμῖν ὁρῶνται. Τὸ δὲ τοὺς Μάρτυρας ἐπικαλεῖσθαι, ἔτε προσάττομεν, ἔτε συμβελεύομεν, καὶ τοῦτο, διὰ τὰς αἰτίας, ἃς τοσαυτάκις

Christus, quæ Apostoli ipsius docuerunt, vera fide amplectamur, atque ab iis antiquissimis & certissimis Propheticis & Apostolicis traditionibus, ne latum quidem unguem discedamus.

Neque imaginum cultum excusare potest, cum dicitur, non materiam imaginum adorari, sed illud, quod per imaginem significatur. Eadem enim excusatione gentes olim uti poterant, atque adeo usæ sunt, quæ certe non materiam imaginum, sed numen quoddam, quod per imaginem repræsentaretur, adorare se affirmabant. Itaque, nisi demonstretur sacrarum literarum testimoniis, quod Deus velit, ut ipse & sancti, in imaginibus colantur & honorentur, frustra in imaginum cultu defendendo sudatur. Quæ debeat esse autoritas scripti illius, quod sub inscriptione Dionysii Areopagitæ circumfertur, supra perspicue demonstratum est. Quare cultus imaginum, fortiore defensione indiget.

Martyria Sanctorum pingere non prohibemus, ut ipsorum exemplis ad constantiam in vera Religione invitemur. Et multa talia apud nos quotidie visuntur. Sed martyres adorare neque præcipimus, neque suademus, ex iis causis, quas toties repetere supervacaneum est.

Οἱ

Οὐ προσεκύνησε τὸ ἄκρον τῆς ῥάβδε, Ἰακὼβ ὁ Πατριάρχης. Ἐπεὶ, τίνος ἕνεκα προσεκύνησεν ἂν ῥάβδον, ἢ τὸ αὐτῆς ἄκρον; Ἀλλ' ἐδὲ μνημονεύεται ἐδεμία ἐκεῖθι εἰκὼν, ἣν ἂν ὁ Ἅγιος προσεκύνησεν. Εἰ δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους, (κεφ. ια΄.) ὁ Ἀπόστολος τῇ κοινῇ καὶ καθωμιλημένῃ ἑλληνίδι μεταβολῇ ἠκολόθησεν, (ἐδὲν γὰρ ἦδε, τῷ προκειμένῳ ἐλυμαίνετο) ὅμως ἡ Ἑβραΐς πηγὴ, ἔτως ἐπ' ἀληθείας ἔχει. Προσεκύνησεν Ἰσραὴλ, ἐπισραφεὶς ἐπὶ κεφαλὴν τῆ κλινιδίε, τετέςιν, ὁ πατριάρχης μικρόν τι ἑαυτὸν ἀπὸ τῆ Υἱῆ Ἰωσὴφ ἀποςρέψας, προσεκύνησε τὸν Κύριον, αὐτῷ τε περὶ τοσέτων ἐυποιημάτων, ἃ παρ' ἐλπίδα εἰλήφει, ἐυχαρίςησε. ταῦτα δὲ, ἵνα τί πρὸς τὸ συνισᾷν τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων;

Τὲς ἁγιωτάτες Κυρίλλε, Γρηγορίε τῆ Ναζιανζηνῆ, Χρυσοςόμε, καὶ τοιέτων ἄλλων, πόνες καὶ συνταάγματα, ἀσπαζόμεθα μὲν, τῇ δ' ὅμως βασάνῳ τῶν θεοσδότων γραφῶν, καθυποβλητέα ἀξιῦμεν. Αὐτέςτε, ἔτως ἀγαθὲς καὶ ἐπιεικεῖς ὑπολαμβάνομεν ἄνδρας γενέθαι, ὥςε ἐ διςάζομεν, εἰ πρὸς ἄλλων, βελτίονα διδαξάντων ἐνεθετήθησαν, μὴ ἐκ αὐτοῖς ἀσμένως ἂν ὑπεῖξαι.

Ἐν τῇ χρήσει, τῇ ἐκ Σευηριανῆ Γαβάλων, ἐδὲν ὁρῶμεν, εἰς πίςωσιν τῆ τὰς εἰκόνας τιμᾶν φέρον. Ἔπειτα λέγεται, Ὥσπερ ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν, ἐ τιμᾷ τὸν Πατέρα, ἔτω καὶ ὁ μὴ τιμῶν τὴν εἰκόνα, ἐδὲ τὸν εἰκονιζόμενον τιμᾷ. Ἀλλὰ πλεῖςον, τὸ ἐνταῦθα ἀνόμοιον. Ὥςε ἐδεμίαν συνεςῶσαν ἀκολθίαν ὁ λόγος ἔτος ἔχει. Τί δήποτε; Ὅτι

Jacob Patriarcha non adoravit ſummitatem virgæ. Ad quid enim Jacob adoraſſet virgam, aut illius virgæ ſummitatem? Sed neque ibi ulla fit mentio imaginis, quam Jacob adoraverit. Etſi autem Apoſtolus ad Hebræos cap. 11. ſecutus eſt vulgatam Græcam translationem, (quod ea ipſius inſtituto nihil derogaret) tamen textus Hebræus revera ſic habet (Gen. 47.): Adoravit Iſrael, converſus ad lectuli caput. Patriarcha paululum ſeſe a filio Joſepho avertit, & adoravit Dominum eique pro tot beneficiis, quæ inſperato contigerant, gratias egit. Sed quomodo hæc adorationem imaginum probant?

Cyrilli, Gregorii Nazianzeni, & Chryſoſtomi, ſanctiſſimos labores exoſculamur, ſed tamen eorum ſcripta ſacræ ſcripturæ judicio ſubmittenda judicamus. Et hos tam bonos viros fuiſſe judicamus, ut non dubitemus, quin admoniti, meliora docentibus libenter ceſſiſſent.

In teſtimonio Severiani Gabalenſis Epiſcopi, nihil videmus, quod ad cultum Imaginum aſſerendum faciat. Dicitur etiam: Sicut, qui non honorat filium, non honorat patrem, ita, qui non honorat imaginem, non honorat eum, cujus eſt Imago. Sed maxima eſt diſſimilitudo. Ideo nulla eſt ratio conſequentiæ in hoc argumento. Quia Pater &

Ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς, ἐν τῇ ὑπεραγίᾳ Τριάδι, ἓν κατ' οὐσίαν εἰσίν. Ὥσε εἰκότως τὸν μὴ τιμῶντα τὸν ἕνα, μηδὲ τιμᾶν τὸν ἕτερον. Ἡ δ' εἰκὼν, καὶ ὁ εἰκονιζόμενος, ἃ μὴ ἂν ὦσιν ἓν οὐσίᾳ. Ὥσε τιμηθῆναι ἂν δύναθαι τὸν Θεὸν, τιμηθῆναι καὶ (ἐννόμως μέντοι) ἄνθρωπον ἅγιον, κἂν εἰ μὴ τιμηθείη αὐτῷ ἡ εἰκών. Ὥσε, οὐδὲ τὰ τούτων ἐξῆς τεθέντα, σύνδεσμον ἐλέγχε οὐδένα ἔχουσιν, ὅπε λέγεται, Ὁ μὴ τιμῶν τοὺς Ἁγίους, οὐδ' αὐτὸν τὸν Κύριον τιμᾷ, καὶ, ὁ μὴ προσκυνῶν τὸν Σταυρὸν, οὐδὲ τὸν ϛαυρωθέντα προσκυνεῖ.

Ἡ δὲ ἕκτη καὶ ἑβδόμη Σύνοδοι, οὐ τηλικοῦτοι εἰσὶν ἀξιώματος, ὥσε ἐξουσίαν ἔχειν, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ, θεολατρείας δίχα θείου ῥήματος ἐπικυρῶντος εἰσάγειν. Οὐδὲ ἀρνήσιμόν ἐσι, μὴ οὐ πολλὰ τῶν ἐν συνόδοις τισὶν ὁρισθέντων εἶναι, οἷα μὴ παντελῶς, τῷ τοῦ θείου ῥήματος κανόνι ἐφαρμόττειν. Ἐπειδὴ τοίνυν, οὔτε οἱ Προφῆται, οὐδ' ὁ Χριστὸς, οὔτε οἱ Ἀπόστολοι, προσέταξαν τοὺς Ἁγίους ἐπικληθῆναι, ἢ τὰς αὐτῶν εἰκόνας σέβεσθαι καὶ προσκυνηθῆναι, οὐδεὶς δήπου δυνήσεται διὰ τοῦτο ἀσέβειαν ἡμῶν καταγνῶναι, ὅτι, ἅτινα αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις οὐκ ἀπήτησε, ταῦτα παραλείπομεν.

Filius in ſacroſancta Trinitate ſunt unum eſſentia. Ideo, qui unum non honorat, is nec alterum honorat. Imago vero, & ille, cujus eſt, imago, haudquaquam ſunt unum, eſſentia. Ideo honorari poteſt Deus, honorari poteſt (legitimo modo) Sanctus, etſi imago ejus non honoretur. Quare etiam in conſequentibus nulla eſt argumenti connexio, cum dicitur: Qui non honorat Sanctos, neque Deum honorat. Et, qui crucem non adorat, neque Chriſtum adorat.

Sexta Synodus, & ſeptima, non ſunt tantæ autoritatis, ut poſſint in Eccleſia Dei cultus divinos, ſine teſtimonio verbi divini inſtituere. Et negari non poteſt, multa, quæ in Synodis quibuſdam ſtatuta ſunt, non prorſus ad normam verbi Dei quadrare. Quapropter, cum neque Prophetæ, neque Chriſtus, neque Apoſtoli, juſſerint Sanctos invocare, aut ipſorum imagines venerari & adorare, nemo certe nos impietatis ob eam cauſam accuſare poterit, quod ea omittamus, quæ Deus ipſe a nobis in verbo ſuo non requiſivit.

ΠΕΡΙ ΜΟΝΑΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ.

Οὐδεὶς παρ' ἡμῖν ἀναγκάζεται, γάμε δεσμοῖς περισφίγγεσθαι, ἀλλ' ἔξεσιν, ἢ μονώτην βίον διάγειν, ἢ τοῖς ἀνθρώποις ἐμπολιτεύεσθαι, μόνον ἐὰν περὶ τὴν πίσιν ὀρθοδοξήσῃ, καὶ ταύτῃ ἐμμεί-

DE MONASTICA VITA.

Apud nos nemo cogitur, ut matrimonii vinculis ſeſe conſtringat. Et licitum eſt, vel ſolitariam vitam agere, vel in hominum cœtu vivere, dummodo veram Religionem amplectatur atque

ἐμμείνῃ, ἀμέμπτως τε ζήσῃ. Τέως γὲ μὴν, τῆς μοναστικῆς διαγωγῆς, οἵαν ἐστὶν ἐν πολλοῖς Εὐρώπης χωρίοις ἀσκεμένην ὁρᾶν, πολλὰ, μέμψεως ἄξια δικαίως κρίνομεν. πολλοὶ γὰρ δοξάζουσιν ἕτως, ὡς τῇ τοιαύτῃ διαγωγῇ δυνάμενοι τὰς ἑαυτῶν ἁμαρτίας ἐξαλείφειν. Αὕτη ἡ δόξα, εἰς τὸ τῷ λυτρωτῷ κατόρθωμά ἐστιν ὑβριστική. Πολλοὶ αὖ νομίζουσι, διὰ τὸ τοιοῦτον βίε εἶδος, πολλῷ βελτίους εἶναι τῶν ἄλλων χριστιανῶν, οἳ ἐν πολιτικῷ καὶ οἰκονομικῷ βίῳ τὰ δέοντα ποιοῦσι, καὶ τῷ Θεῷ λατρεύουσιν. Ἡ δὲ δόξα αὕτη, φαρισαϊκῇ βέβαπται ὑποκρίσει. Πᾶσι δ' ἄρα, τοῖς ἅπαξ τὸν μονήρη βίον ἐπανελομένοις, βρόχοι, τῇ συνειδήσει ἐπιβάλλεται, ὥστε πεπεῖσθαι, ἑαυτοῖς ἀκέτι θεμιτὸν εἶναι, εἰ μὴ κατὰ μέγιστε μιάσματος, τῆς τοιαύτης πολιτείας ἀφέσθαι, καὶν εἰ τὰ μάλιστα πρὸς αὐτὴν ἀποπεφυκότες τύχωσι. Τὸ δὲ μέγιστον πάντων, ὃ τὴν μοναστικὴν ἀ περὶ πολλῶ ἡμᾶς ποιεῖσθαι ποιεῖ, ἐστι τῶτο, ὅτι πρὸς Θεῦ ἀ προστέτακται, ἀλλὰ γυμνή ἐστι Θεῦ ῥήματος, αὐτὴν ἂν συνισάντος. Τὸ δέ γε τὸν πάντα τῆς ζωῆς καιρὸν, ἐν τῇ τοιαύτῃ διαγωγῇ καταναλίσκειν, ἢ ἀποδοχῆς ἐκ Θείων λόγων ἐξέρηται, ἢ μὴν μεγάλῳ τῶν ψυχῶν κινδύνῳ συνέζευκται, ἄλλως τε, καὶ ἀ πάντων εἰς ἀγαμίαν εὐθέτων ὄντων. Οὐ πάντες (φησὶν ὁ Σωτὴρ) χωροῦσι τὸν λόγον τῶτον. Ἀλλὰ μὴν, καὶ τῦ ἀποστόλε Παύλε, κρεῖσσον εἶναι ἀποφηναμένε γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι, ἀναντιλέκτε τὲ ὄντος, σφόδρα ὀλίγες εἶναι, οἳ τὸ τῆς ἐγκρατείας δῶρον ἔχουσι βλέπομεν, αὐτῦ τῦ Ἀποστόλε τῇ φωνῇ, ἄπειρον χεδὸν ἀνθρώπων πλῆθος, τῶν μοναστηρίων ἐίργεσθαι. Οὐδὲ γὰρ

que retineat, & innocenter vivat. Sed interim in Monaſtica vita, qualis ea in multis Europæ partibus in uſu eſt, multa non immerito deſideramus. Multi enim in ea ſunt opinione, quod in eo vitæ genere peccata ſua expiare poſſint. Hæc opinio, in meritum Chriſti Redemptoris eſt contumelioſa. Multi putant, ſe propter illud vitæ genus multo eſſe meliores, quam ſunt alii Chriſtiani, qui in vita politica & Oeconomica officium ſuum faciunt, & Deo ſerviunt. Hæc opinio, tincta eſt hypocriſi Phariſaica. Omnibus autem, qui ſemel vitam Monaſticam amplectuntur, his laquei in conſcientia induuntur, ut exiſtiment, ſibi non amplius integrum eſſe, id genus vitæ, ſine grandi piaculo deſerere, etiamſi prorſus ad Monaſticen non ſint idonei. Omnium vero maxime nos movet, ut Monaſticam vitam non magnifaciamus, quod ea non habeat mandatum Dei, & deſtituatur verbo divino, quo hoc vitæ genus commendaretur. Toto autem vitæ tempore in tali vitæ genere verſari, quod non habeat approbationem verbi Dei, profecto multo cum animarum periculo eſt conjunctum, præſertim cum non omnes ad cœlibatum ſint idonei. Non omnes (inquit Servator Chriſtus Matth. 19.) capiunt hoc verbum. Et cum Apoſtolus Paulus utilius eſſe judicet, (1 Cor. 7.) nubere, quam uri, certum autem ſit, pauciſſimos eſſe, qui donum continentiæ habeant, videmus, ipſius Apoſtoli voce, infinitos prope homines a cœnobiis arceri. Neque enim

γὰρ τὸ τῆ ἐγκρατεύεσθαι ἐπάγγελμα, ἱκανὸν τῷ Κυρίῳ, ἐὰν μὴ ἦτω κατορθωθῆ, ὥστε τελέως αὐτῆ τῷ μεγαλείῳ ἀποδεκτὸν εἶναι.

Οὐδὲ μὴν τὰς συνειδήσεις ἡσυχάζειν ἂν ποιήσειν ὁ ὑποβολιμαῖος Διονύσιος ἐκεῖνος, ὁ δῆθεν Αρεοπαγίτης, ὃς πολλὰ περὶ τῆ τελεῖν καὶ καθαγιάζειν τὰς Μοναχὰς γράφει. Ἄνω γὰρ ἀπεδείξαμεν, τοῦτον τὸν γραφέα, ἢ γενέσθαι τὸν ἐξ Ἀρείᾳ πάγᾳ ἐκεῖνον, τὸν τῷ ἀποστόλῳ Παύλῳ μαθητεύσαντα, ἢ αἱ Ἀποστολικαὶ πράξεις μέμνηνται.

Τὸν Βασίλειον οἴδαμεν, μέγαν τῆς μονήρεις ζωῆς θαυμαστὴν γενόμενον, ἀλλ' ἔξιν ὅτε καὶ οἱ γνωριμώτατοι τῶν ἀνδρῶν, ἐν τῷ κρίνειν, ἔνια παραβλέπουσιν, (ὃ καὶ αὐτοὶ ἐν τοῖς φθάσασι τῆ ὑμετέρᾳ βιβλίᾳ, πολλοῖς τῶν ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ γραψάντων Πατέρων συμπεσεῖν ἔφατε) ὥσπερ ἓν ἐδὲν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, εὑρίσκεται πάντη πάντως τέλειον καὶ μακάριον. Τοιγάρτοι, μαρτυρίας θείας, ἐκ ἀθρωπίνας, ἐκ εἰκῆ αἰτῆμεν.

Ἡνίκα Χριστὸς λέγει, (Ματθ. ια'.) ἡ βασιλεία τῶν ἐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἁρπάζουσιν αὐτὴν, περὶ τελωνῶν καὶ ἁμαρτωλῶν λέγει, καὶ τοιούτων ἄλλων ἀνθρώπων, ὧν τὰ τῆς σωτηρίας, ὅλως ἀπηλπισμένα ἐδόκει. Οὗτοι, ἐνδιαθέτως μετὰ σπουδῆς μετενόουν, καὶ δὴ τηλικοῦτον τὸν ζῆλον ἔχοντες, ὥστε τοὺς ἄλλους, τούτοις παραβληθέντας, ψυχροὺς καὶ νωθροὺς φαίνεσθαι. Τοιγαροῦν, οἱονεὶ βίᾳ τινὶ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν ἐρανῶν, ἥτις αὐτοῖς ἑτοιμασθῆναι ἐδόκει, ἐνέβαλλον, ἑαυτοὺς εἰσωθοῦντες. Τοιαύτη γοῦν ἦν βία καὶ βιασμὸς ἐκείνης τῆς ἁμαρτωλοῦ, ἣ ἀπὸ καρδίας μετανοοῦσα, τοῖς

professio continentiæ Domino satisfacit, nisi ea ita servetur, ut ipsius Majestati probari possit.

Neque conscientias relevare potest supposititius ille Dionysius Areopagita, qui multa de consecratione & initiatione Monachorum scribit. Supra enim demonstravimus, hunc Dionysium scriptorem, non fuisse illum Areopagitam, Pauli Apostoli discipulum, cujus mentionem acta Apostolica faciunt.

Basilium novimus magnum fuisse admiratorem vitæ Monasticæ, sed quandoque etiam summi viri, in quibusdam rebus judicandis hallucinantur, (id quod & ipsi vos supra de multis Græcis & Latinis scriptoribus affirmastis) ut nihil ex omni parte beatum. Itaque testimonia divina, non humana, haud abs re, requirimus.

Cum Christus inquit (Matth. 11.): Regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud, loquitur de publicanis & peccatoribus, atque id genus hominibus, quorum salus deplorata prorsus videbatur. Hi serio agebant pœnitentiam, & quidem tanto zelo, ut reliqui horum respectu frigere viderentur. Itaque quasi violentia quadam in regnum cœlorum (quod ipsis minime paratum videbatur) impetum faciebant, atque irrumpebant. Talis erat violentia illius mulieris peccatricis (Luc. 7.): quæ corde pœnitenti,

τοῖς

τοῖς ἰδίοις δάκρυσι τὰς πόδας Χριστοῦ ἔβρεχε, καὶ ταῖς ἑαυτῆς θριξὶν αὐτὰς ἐξέμασσεν. Ἡ δὲ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἐπιστροφὴ αὕτη, οὐκ ἦν ἐπαγγελία μοναστικοῦ βίου. Οὐκ ἄρα τὸ Χριστοῦ ῥητὸν τοῦτο ὀρθῶς ἐπὶ καλύνσει τῆς μονήρους διαγωγῆς προηνέχθη.

lachrymis ſuis pedes Chriſti rigabat, & capillis ſuis eosdem tergebat. Sed hæc peccatorum converſio, non erat profeſſio vitæ Monaſticæ. Quare dictum Chriſti non recte ad ornandam Monaſticen accommodatur.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἴσμεν, τὸν μὲν παρόντα καιρὸν, ἀγῶνος εἶναι, τὸν δὲ μέλλοντα, ἀνταποδόσεως. Τούτων δὲ τῶν ἀγώνων, οὐ μόνοι ἀνέχονται οἱ μονάζοντες, ἀλλ' ἴσως καὶ πάντες οἱ τῷ ὄντι χριστιανοί. Πάντας γὰρ ἀγωνιστέον καὶ μαχητέον, ἐν οἱᾳδήποτε τάσει τοῦ βίου ὄντες ζῶσιν, εἴτε Ἐκκλησίας προϊσταντας διδάσκοντες, εἴτε τὰ κοινὰ κυβερνῶσιν, εἴτε οἰκονομίας ἔργοις ἐναπεχόληνται. Ὅ,τε γὰρ σατανᾶς ἡμῖν προβάλλει, καὶ ἡ σὰρξ ποικίλας ἐπιφέρει παρενοχλήσεις, καὶ ὁ κόσμος, νῦν δὲ ἀδικῶν καὶ ἐνυβρίζων, τοῦ Θεοῦ ἀφέλκειν ἐπιχειρεῖ. Ὁ γοῦν θεῖος Παῦλος, ἐν ᾗ τοῖς Ἐφεσίοις ἐπιστολῇ κεφ. ς'. ἔγραψε, πάντας τοὺς χριστιανοὺς, ἐπὶ τὴν μάχην ἐκείνην ὁπλίζων διεσκεύασεν. Ὥστε, ἃ περὶ ἀγώνων αἱ θεῖαι λαλοῦσι γραφαὶ, οὐκ ὀρθῶς τῇ Μοναστικῇ προσαρμόζεσθαι. Οὐ γοῦν αὐτῆς βεβαίωτικά ἐστιν, ὥσπερ οὐδὲ ἀρχήν, αὐτῆς συστατικά.

Novimus etiam, hoc tempus eſſe certaminis, alterum vero, retributionis. At hoc certamen non ſoli Monachi ſuſtinent, ſed omnes vere Chriſtiani. Omnibus enim pugnandum atque certandum eſt, in quocunque genere vitæ degant, ſive Eccleſiæ (docendo) præſint, ſive ad Reipublicæ gubernacula ſedeant, ſive œconomicis operis ſint occupati. Nam & Satan nos impugnat, & caro noſtra nobis multas creat moleſtias, & mundus nunc illecebris, nunc injuriis & contumeliis, a Deo abſtrahere conatur. Et ſane Paulus in epiſtola, quam ad Epheſ. cap. 6. ſcripſit, omnes Chriſtianos ad pugnam illam Spiritualem armavit. Quare quæ de certamine in ſacris literis dicuntur, non recte ad vitam Monaſticam accommodantur. Certe eam non confirmant, quemadmodum etiam eam non conſtituunt.

Τὰ τῶν Συνόδων δόγματα, τότε ὑπλίαις ταῖς χερσὶν ὑποδεχόμεθα, ὅτε θεοπνεύστοις γραφαῖς αὐτὰ συνάδοντα βλέπομεν. Εἰ δὲ γραφικῶν μαρτυριῶν ἀπολείπονται, τοῖς αὐτὰ εἰσηγησαμένοις καταλείπομεν, καὶ τοῦτο, χωρὶς ἀδικίας ἢ ὕβρεως εἰς τοὺς ἀγαθοὺς ἐκείνους, οἷς ζῆλος μὲν ὑπῆρξεν εὐσεβείας περὶ

Synodorum decreta promptiſſimis animis recipimus, cum ea ſacris literis conſentire videmus. Sin teſtimonio Scripturæ deſtituuntur, relinquimus ea ſuis autoribus, idque citra injuriam, aut contumeliam bonorum illorum virorum, qui zelum quidem pietatis habuere, ſed tamen in delectu quandoque erraruat,

περὶ δὲ τὴν τῶ Βελτίονος ἐκλογὴν ἐνίοτε ἐσφάλησαν, καὶ ἔδ' ὅτε ἐπὶ τὸν θεμέλιον, καλάμην ᾠκοδόμησαν, τῶθ' ὅπερ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γενησόμενον προεῖδε, καὶ προεῖπεν. Ἀλλὰ μεμνώμεθα τῶν παρ' αὐτῷ γεγραμμένων. Εἰ ἀπεθάνετε (φησὶ πρὸς Κολασσαεῖς) σὺν τῷ Χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τῶ κόσμε, τί, ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ, δογματίζεσθε, μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς. Ἃ ἐστι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, κατα τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων. Ἅτινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, καὶ ταπεινοφροσύνῃ, καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, ἐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός. Καὶ πρὸς Τιμόθεον, τοῖς κωλύσιν ὁ αὐτὸς ἐπιφύεται γαμεῖν, κελεύσί τε ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς, καὶ ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν.

rarunt, & interdum ſuper fundamentum ſtipulas ædificarunt, id quod Apoſtolus Paulus prævidit & prædixit 1 Cor. 3. Meminerimus modo illorum, quæ ab eo ſcripta ſunt. Si mortui eſtis (inquit ad Coloſſenſes cap. 2.) cum Chriſto ab elementis mundi, quid tanquam adhuc viventes in mundo, decretis tenemini? Ne tetigeris, ne guſtaveris, ne contrectaveris. Quæ omnia ipſo pereunt abuſu, juxta præcepta & doctrinas hominum. Quæ verbotenus quidem habent ſpeciem ſapientiæ, per ſuperſtitionem, ac humilitatem animi, & læſionem corporis, non per honorem aliquem ad expletionem carnis. Et ad Timotheum 1 cap. 4. ſcribens, idem in illos invehitur, qui vetant matrimonium contrahere, jubentque abſtinere cibariis, quæ Deus condidit ad ſumendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis, qui veritatem cognoverunt.

Ἀπαιτέντων ἡμῶν γραφικὰς περὶ τῆ Μοναχικῶς διάγειν, ἐκ τῆς παλαιᾶς τε καὶ νέας διαθήκης, μαρτυρίας, ἐνθὲ ἀναφαίνεται Ἠλίας ὁ Προφήτης. Ἀλλ' ἐδαμῆ εὑρίσκομεν τῆτον, ἢ αὐτὸν εὐχὴν καὶ ἐπαγγελίαν Μοναχικὴν ποιησάμενον, ἢ ἄλλῳ τῷ τοιαύτην τηρεῖν ἐπιθέντα. Διήγαγεν ἐκεῖνος, ἄλλοτε μὲν ἐπ' ὄρες ὑψηλῆ, ἄλλοτε δ' αὖ μετ' ἄλλων ἀνθρώπων, ὥσπερ ἦν καὶ ὁ Προφήτης Ἐλισσαῖος. Ἑκάτερος εἶχεν ἰδίας φοιτητὰς, οἵτινες Υἱοὶ Προφητῶν ἐκαλῆντο. Οὗτοι δ' ἐκ ἔζων ἄγαμον καὶ μονήρη βίον, ὅπερ, ἐκ τῶν γραφῶν πρόδηλον. Τῶν γάρ τις ἐν ἐκεί-

Requirentibus nobis teſtimonia veteris & novi Teſtamenti de Monachatu, proponitur Elias Propheta. At ille nuſquam legitur, vel votum Monaſticum feciſſe, vel cuiquam alii tale votum ſervandum impoſuiſſe. Converſatus eſt ille quandoque in monte excelſo, quandoque inter alios homines, ut & Eliſæus Propheta. Uterque habebat ſuos diſcipulos, qui filii Prophetarum vocabantur. Sed hi non vivebant vitam cœlibem & Monaſticam, quod ex ſcriptura manifeſtiſſimum eſt. Quidam enim ex filiis illis Prophetarum, uxorem viduam moriens reliquit, & duos filios, quos Eliſæus

ἐκείνοις τοῖς Υἱοῖς τῶν Προφητῶν, γυναῖκα χήραν θανὼν ἀπέλιπε καὶ δύο Υἱὸς (δ'. Βασιλ. δ'.) ἧς ὁ Προφήτης Ἐλισσαῖος, θαυμασίῳ πληθυσμῷ τῆ ἐλαίᾳ, τῆ παραδίδεσθαι πλεονέκτη δανειστῆ εἰς δουλείαν ἀπήλλαξεν. Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς, ἰδίαν τινὰ κλῆσιν Θεόθεν κληθεὶς, ἐν τῆ ἐρήμῳ ἐβίω. Ἀλλὰ ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ, εἰς τὸ μέσον προιὼν, καὶ τὴν Θεῆ Ἐκκλησίαν διδάσκων, ἑδενὶ εἰσηγητὴς, τῆ ἀναχωρητικὴν ἢ Μοναστικὴν ζωὴν διώκειν, ἐγένετο, ἀλλ' ἕνα ἕκαστον, τῆ ἰδίᾳ τῆ βιοτεύειν τάξει (εἴγε καθ' ἑαυτὴν σεμνὴ εἴη) ἐπιμένειν ἐπέτρεψεν, ἐπὶ τοσοῦτόν τε, ὥστε μηδὲ τὸ στρατεύεσθαι κωλῦσαι, εἰ δ' ἀγάμους ζῆν ἑδενὶ συμβουλεύσας ἀναγιγνώσκεται. Ὁ Κύριος Χριστὸς, ποτὲ μὲν ἐν Ἐρήμῳ ἐδίδαξε, ποτὲ δ' ἐν Ἐρήμῳ ἀνάπνευσιν μετὰ τῶν μαθητῶν ἐζήτησεν, ἐνίοτε δ' αὖ, τῆ θερμότερον προσεύχεσθαι, ἢ βίαν ἐχθρῶν ἐκκλίνειν, εἰς ἔρημόν τινα ἀνεχώρησε, τὸ δὲ πλεῖστον τῆ βίᾳ, ἐδαμῶς ἐν Ἐρήμῳ, ἀλλ' ἀνθρώποις ξυνεξεταθεὶς, ἐποίησεν. Ἔτι δὲ, τῶν Ἀποστόλων αὐτῆ τινὰς (μάλιστα, τὸν Πέτρον) γυναῖκας ἐχηκέναι, φανερόν. Καὶ Παῦλος δείκνυσιν, ἐξουσίαν ἔχειν τὰς Ἀποστόλας, τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας περιάγειν.

saeus Propheta (mirabili multiplicatione olei) ab avaro fœneratore (ne in servitutem illi traderentur) liberavit. Joannes Baptista in deserto (ex peculiari vocatione divina) vixit, sed cum suo tempore prodiret, & Ecclesiam Dei doceret, nemini autor fuit, ut Eremiticam & Monasticam vitam sectaretur, sed unumquemque in suo vitæ genere (modo per se honestum esset) manere permisit, ita quidem, ut etiam militiam non prohiberet, neque cuiquam cœlibatum suasisse legitur. Christus interdum in Eremo docuit, interdum in eremo respirationem cum discipulis quæsivit, interdum, ut ardentius oraret, aut impetum hostium declinaret, in desertum quoddam secessit, maximam vero ætatis partem haudquaquam in eremo, sed inter homines, transegit. Ex ipsius Apostolis quosdam (Petrum præsertim) uxores habuisse, constat. Et Paulus ostendit, licere Apostolis uxores suas circumducere secum. Quare Elias, Joannes Baptista, Christus, & Apostoli, neque autores, neque typi vitæ Monasticæ fuere. Et recte fecissent quidam Patres, si iis vitæ generibus contenti fuissent, quæ divinitus erant & instituta, & approbata.

Ὧν ἔτως ἐχόντων, δείκνυνται, ἔτε Ἠλίας, ἔτε ὁ πρόδρομος, ἔτε Χριστὸς, καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἔτε εἰσηγηταὶ, ἔτε τύποι, τῆ τὸν τῶν μοναχῶν τρέχειν βίον γενόμενοι. Καλῶς ἂν ἓν ἐποίησαν τῶν Πατέρων ἔνιοι, εἰ τοῖς ἄλλοις βίοις, τοῖς θεόθεν καὶ διαταχθεῖσι καὶ ἀποδεχθεῖσιν, ἔστεξαν.

Τὸ δὲ Παύλε πρὸς Κολασσαεῖς, τὸ περὶ ἐκείνων, οἳ ἰδίῳ τινὶ διαγωγῆς εἴδει, ἀγγελικὴν ἁγιότητα χηματίζονται, ἃ δύνα-

Dictum illud Pauli ad Colossenses, de illis, qui in peculiari vitæ genere sanctimoniam Angelicam præ se ferunt, non

δύναθαι περὶ τῶν εἰπόντων, ἡμᾶς δι' Ἀγγέλων σώζεθαι, ἐκλαμβάνεθαι, ἐξ αὐτῆς τῆς συναφείας τῶ ἐν Παύλῳ ὕφες περιφανές ἐςι. Μηδείς (φησιν) ὑμᾶς καταβραβευέτω, θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν Ἀγγέλων, ἃ μὴ ἑώρακεν ἐμβατεύων, εἰκῇ φυσιέμενος ὑπὸ τῶ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτῶ. Οὐδὲν ἐνταῦθα περὶ τῆς δόξης λέγεται τῶν, οἱ ἡμῖν σωτηρίαν δι' ἀγγέλων ἐπέπλαττον, ἀλλὰ φυλάτεθαι κελεύεται τὰς ἐθελοθρήσκως ἀγγελικὸν βίον προσποιεμένας. Ἧς παραινέσεως εὖ μεμνῆθαι ἡμᾶς δεῖ, ἵνα μὴ πολιτείαν Ἀγγέλων ἐπιτηδεύοντες, ἀπὸ τῆς ἀληθῶς θεοσεβείας καὶ ἀκακίας ἐκκλίνωμεν. Οὐ μὴν ἀμφιβάλλομεν, μὴ ὀ πολλὰς, ἀγαθὰς ἄνδρας γενέθαι, τῶν τῷ Μοναχικῷ βίῳ ἐμπολιτευσαμένων, καὶ νῦν ἔτι ἐμπολιτευομένων, ἀλλ' ὅμως ὀ βλέπομεν ἰχυρὸν ὀδένα θεμέλιον, ᾧτινι ὁ ἀσκητικὸς ὅδε βίος ἐπῳκοδομήθη.

Καὶ Παῦλος, τὴν μὲν σωματικὴν γυμνασίαν, πρὸς ὀλίγον ὠφέλιμον εἶναι λέγων, ἐν τοσύτῳ δὲ, τὴν εὐσέβειαν ἡμῖν διώκειν παραινῶν, ὀ περὶ τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων φθέγγεται δήπε, τῶν ὑγιείας εἵνεκα γινομένων. Πάντως γὰρ ὠφελίμως τυγχάνειν, καὶ χρῆθαι ἐνόμως εἶναι, δῆλον.

Οὐκ ἐθαύμασε δ' ὁ Ἀπόςολος τὰς ἀκήσεις τῶν νηπιῶν, τῶν χαμευνιῶν, καὶ τὰς τοιαύτας ἄλλας, αἵτινες ὕτερον μεγάλης θαυμάσεως ἔτυχον, καὶ πλέον ὅμως σκυλμῶ, ἢ ὠφελείας, ἔχουσι. Βέλεται γὰρ ἐκεῖνος, ἡμᾶς καὶ φείδεθαι τῶ σώματος, καὶ τιμῆς τῆς προσηκούσης ἀξιῶν, ἐφ' ᾧ γε τὴν σάρκα μὴ ἐξυβρί-

posse de iis intelligi, qui docuerunt, per Angelos nos salvari, ex ipso contextu Pauli est manifestum. Nemo (inquit) vos seducat, volens, in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit, ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ. Hic nihil de eorum opinione dicitur, qui finxerant, nos per Angelos salvari, sed de iis cavendis agitur, qui vitam Angelicam religione simulant. Hujus admonitionis nos memores esse decet, ne, dum vitam Angelicam affectamus, a vera pietate & innocentia declinemus. Non dubitamus autem, quin multi & boni viri in hoc vitæ genere vixerint, hodieque vivant: sed tamen non videmus firmum fundamentum, super quod istud exercitium sit exstructum.

Et Paulus, cum negat corporalia exercitia prodesse, interim vero pietatem nobis sectandam commendat, utique non de exercitiis corporis loquitur, quæ valetudinis causa suscipiuntur. Ea enim suum certe usum legitimum habent.

Non admiratus est autem Paulus ea exercitia, jejuniorum, chameuniarum, & similia, quæ postea in magnam admirationem venerunt, & tamen plus molestiarum, quam utilitatis, habent. Vult enim Paulus, ut corpori etiam honorem suum habeamus, ita tamen, ne caro lasciviat. Idque præceptum omnibus Christianis,

ἐξυβρίζειν. Ὁ πρόσταγμα, πᾶσι χρισιανοῖς, ἀλλ' ἐκ ἰδικῷ τινι ἀνθρώπων γένει, προστέταχλαι.

Αἱ Ἄννης τῆς προφήτιδος νηστεῖαι καὶ δεήσεις, ἐκ ἦσαν μόριον τῆς Μοναστικῆς, ἀλλ' ἡ θεοσεβὴς ἐκείνη χήρα, δεήσεις καθημερινὰς ὑπὲρ ὅλης τῆς τῦ Θεῦ Ἐκκλησίας ἐνδελεχῶς ἀνέβλυζε, καὶ ἐνήστευεν ἔστν ὅτε, τῦ διακαεστέρας τὰς προσευχὰς προβρέειν. Τῦτο δὲ κατορθώσειαν ἄν, καὶ οἱ μηδέποτε μονάζειν ἐπαγγελάμενοι. Ὥστε ἐκ ὀρθῶς ἐπὶ τὴν Μοναστικὴν ὁ τόπος μεταφέρεται. Καὶ Παῦλος δὲ, κελεύων χολάζειν (α΄ Κορ. ζ΄.) ἐνίοτε τῇ νηστείᾳ, περιφανῶς περὶ τῶν γάμῳ συνεχομένων λέγει, οἷς κελεύει, πρὸς καιρὸν ἔθ' ὅτε τῆς γαμικῆς ὁμιλίας ἀπέχεσθαι, ἵνα διὰ μέσε τῆς νηστείας, θερμότερον ἄν ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν τε, καὶ τῆς Ἐκκλησίας, σωτηρίας, προσεύξασθαι δυνηθῶσιν. Ὥστε ἐδὲ τῦτο τὸ τῦ Ἀποστόλε ῥητὸν, σήριγμα ἄν τι τῇ Μοναστικῇ πολιτείᾳ φέροι.

Ταῦτα ἦν, Παναγιώτατε Κύριε Πατριάρχα, ἅπερ πρὸς τὸ ξύγγραμμα τῆς ἁγιότητός σε ἀποκρίνεσθαι ἠθελήσαμεν. Μετ' αἰδῦς δὲ, ἧς ὀφείλομεν, πρὸς σπλάγχνων καὶ οἰκτιρμῶν τῦ Θεῦ, δεόμεθα, ἃ κατὰ τὸ Γερμανικὸν καὶ εὐσεβὲς ἡμῶν ἀνυπόκριτον φιλάληθες, παῤῥησιαστικώτερον ἐγραψαμεν, μὴ δυχερέστερον τὴν ἁγιότητα τὴν σὴν ἀποδέχεσθαι. Οὐ γὰρ ὑβρίζειν, ἢ λυπεῖν, ἐδένα, ἑκόντες εἶναι εἰς νῦν ἡμῶν ἐνεβαλόμεθα, ἀλλὰ τὰς αἰτίας ἀνυποζόλως προφέρειν, πρὸς ἑαυτῶν εἶναι ἐκρίναμεν, δι' ἃς τὸ ὑμέτερον γράμμα, ἐνίοις μέρεσι τὰς ἡμετέρας ψυχὰς ἐ πληροφορεῖ, ἐδὲ ἀτρεμίζειν ποιεῖ. Καὶ πᾶσαν μὲν καινοτομίαν (καθάπερ, εὐσεβῶς ποιῦσα, ἡ

stianis, non autem peculiari hominum generi, præscriptum est.

Hannæ Prophetissæ jejunia & preces, non erant pars vitæ Monasticæ, sed pia illa vidua preces quotidianas pro tota Dei Ecclesia assidue fundebat, & jejunabat quandoque, ut preces essent ardentiores. Hoc fieri potest etiam ab illis, qui nunquam Monasticen sunt professi. Itaque ad Monachatum non recte accommodantur. Et cum Paulus jubet interdum vacare jejunio, expresse de conjugibus loquitur, quos jubet interdum aliquandiu a consuetudine conjugali abstinere, ut (mediante jejunio) amantius Dominum pro sua, & totius Ecclesiæ salute, invocare possint. Quare etiam illud Pauli dictum, ad stabiliendam vitam Monasticam nihil facit.

Hæc fuere, Charissimi, quæ ad scriptum vestrum respondere voluimus, & reverenter, atque per miserationes Dei rogamus, ne ea, quæ pro nostro germanico & pio candore aperte & libere scripsimus, in siniſtram partem accipiatis. Neque enim quenquam lædere in animum nostrum induximus, sed candide causas recitare debuimus, cur in quibusdam partibus vestrum scriptum conscientiis nostris non satisfecerit. Et sane (quemadmodum pie monetis) omnem novi-

σᾶ ἁγιότης παραινεῖ) ἀφ' ἑαυτῶν ἀποῤῥίπτομεν, ἀρχαιότατα δ' εἶναι κρίνομεν, ἃ παρὰ τῶν Προφητῶν, παρ' αὐτᾶ τᾶ Χριστᾶ, καὶ παρὰ τῶν Ἀποστόλων, παρεδόθη. Πᾶν δὴ ὁτιῦν, ἐκ τῆς τούτων διδασκαλίας, ἀρχαιότητι καὶ ἀσφαλείᾳ τὰς ἄλλας πάσας ἀποκρυπτόσης, ἡμῖν ἂν ἀποδειχθησόμενον ἀσμενώτατα καὶ εὐχαριστότατα παραδεξόμεθα. Ἐξήγησιν δὲ τῶν γραφῶν, ταυτηνὶ ἀσφαλεστάτην καὶ στερεωτάτην εἶναι πιστεύομεν, ἥτις ἐξ αὐτῆς τῆς γραφῆς (τοῦτ' ἔστιν, ἐκ δεξιῶς μεταχειρισθείσης τῶν θεοπνεύστων γραμμάτων πρὸς ἄλληλα παραθέσεως, καὶ συγκρίσεως, ἀναδρομῆς ἐπὶ τὰς τῆς Ἑβραϊκῆς καὶ Ἑλληνικῆς φράσεως, ὡς ἀρίστης συμβόλου, πηγὰς, γενομένης) λαμβάνεται. Ὁπηνίκα δὲ κατὰ πολλὰ τῆς διδασκαλίας κεφάλαια, θεοσεβὴς μεταξὺ ἀλλήλων συμφωνία ὑπάρχει, καὶ ἡ τῆς ἁγιότητός σε ψυχὴ, ἐυσεβῆ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην ἔχουσα, τὰ βέλτιστα φρονοῦσα διάκειται, ἐλπὶς ἡμᾶς ἔχει, τῶν ἡμετέρων τούτων ὑμῖν ἀναγνωσθέντων, καὶ ἀκριβῶς βασανισθέντων, ἐγγυτέραν πολλῷ ἐν τῇ ἀκραιφνεῖ θρησκείᾳ ξύμβασιν ἑκατέρωθεν ἔσεσθαι. Ὁ ποιοῦν ὁ τρισυπόστατος ἑνιαῖος, εἰλικρινὴς εἰρήνης, καὶ εὐσεβοῦς ἀγάπης, αἴτιος, ὁ τῶν ὅλων Θεός. Ἀμήν.

novitatem fugimus. Antiquissima autem esse ea judicamus, quæ a Prophetis, ab ipso Christo, & ab Apostolis sunt tradita. Quicquid in horum doctrina, longe antiquissima & certissima, nobis monstrari poterit, id perlibenter, atque gratis animis, recipimus. Scripturarum vero interpretationem, eam tutissimam & solidissimam esse credimus, quæ ex ipsa Scriptura (hoc est, ex dextra sacrarum literarum collatione, adhibitis fontibus Hebræi & Græci sermonis) sumitur. Cum autem in multis doctrinæ articulis inter nos pius sit consensus, & vester animus, pio charitatis affectu in nos sit propensus, speramus fore, ut his nostris lectis, & diligenter expensis, propius in veræ Religionis consensu conveniamus. Quod faxit Deus trinus & unus, autor sinceræ pacis & piæ charitatis. Amen.

ΤΕΛΟΣ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
007000025087